COMMENTARII
IN
CANTICVM
CANTICORVM,

AVCTORE

R. P. CORNELIO CORNELII
A LAPIDE
E SOCIETATE IESV,
S. Scripturæ olim Louanij, posteà Romæ Professore,

INDICIBVS NECESSARIIS ILLVSTRATI.

ANTVERPIÆ
Apud IACOBVM MEVRSIVM.
ANNO M. DC. LXX.

FACVLTAS R. P. PROVINCIALIS.

PER FLANDROBELGIVM.

EGo infraſcriptus Societatis Iesv per Flandro-Belgium Præpoſitus Prouincialis, poteſtate ad hoc mihi factâ ab Admodum R.P. Noſtro Goſvvino Nickel Societatis eiuſdem Præpoſito Generali, do facultatem Iacobo Meurſio typographo Antuerpienſi typis mandandi Commentaria R. P. Cornelii Cornelii à Lapide in Eccleſiaſten, librum Sapientiæ, & Cantica Canticorum. In quorum fidem has manu meâ ſubſcriptas, & ſigillo officii mei munitas dedi Louanii 3. Ianuarii 1656.

Thomas Dekens.

APPROBATIO CENSORIS.

COmmiſſos mihi infraſcripto Commentarios in Eccleſiaſten, Sapientiam, & Cantica Canticorum, quos in lucem mittit R.P. Cornelius à Lapide Societ. Iesv, olim Louanij, poſteà in Vrbe, Sacræ Paginæ Profeſſor, prælo digniſſimos iudico, Opera ſanè pulchra, ſublimia, pura, & tanto ſententiarum pondere ac Sanctorum placitis ornata, vt quiſque ea legens in eis copioſam meſſem inueniet. Actum Antuerp. 27. Apr. anno 1638.

Gaſpar Eſtrix S. Theolog. Licent. Canonicus & Plebanus Antuerp. ac librorum Cenſor.

COPIA-

COPIA PRIVILEGII SOCIETATIS IESV PRO SACRO ROMANO IMPERIO.

CVm ex mandato Sacræ Cæsareæ Maiestatis, omnibus & singulis Typographis, Bibliopolis, atque alijs quibuscumque librariam negotiationem exercentibus, seriò strictèque inhibeatur, ne quis libros vllos à Societatis nostræ Patribus hactenus editos, aut edendos in posterum, intra Sacri Rom. Imperij, regnorumq; & dominiorum Sacræ Cæsareæ Maiest. hereditariorum fines, simili alióve charactere aut formâ, siue in toto, siue in parte, excudere vel recudere, vel aliò recudendos mittere, aut alibi etiam impressos inuehere, vēdere, aut distrahere clàm, seu palàm, citra supradictorum Patrum cōsensum ac testimonium audeat vel præsumat; ego Thomas Dekens, Societ. IESV *per Prouinciam Flandro-Belgicam Præpositus Prouincialis, concedo Iacobo Meursio Typographo Antuerpiensi facultatem excudendi R.P. Cornelij Cornelij à Lapide Societatis nostræ Theologi Commentarium in Ecclesiasten, Canticum Canticorum, & librum Sapientiæ, ab eiusdem Societatis Theologis examinatum & approbatum. In cuius rei fidem litteras manu meâ subscriptas, & sigillo officij mei munitas dedi Louanij* 3. *Ianuarij* 1656.

THOMAS DEKENS.

SVMMA PRIVILEGII REGII.

PHILIPPVS *Dei gratiâ Hispaniarum & Indiarum Rex Catholicus, Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Brabantiæ, &c. Serenissimus Belgarum Princeps, diplomate suo sanxit, ne quis Commentarium in Ecclesiasten, Canticum Canticorum, & librum Sapientiæ, auctore R.P. Cornelio Cornelij à Lapide Societatis* IESV *sacerdote, sacrarum Litterarum in Collegio Romano Professore, præter Iacobi Meursij Typographi Antuerpiensis voluntatem, intra decem annos proximos in Belgio excudat, aut alibi terrarum locorúmve excusum, in has Inferioris Germaniæ Prouincias inferat, venalémve exponat. Qui secùs faxit, præter confiscationem exemplarium, triginta florenorum, pro singulis libris sic illatis soluendorum pœnâ multabitur, sicut latiùs patet in litteris datis Bruxellæ anno* M. DC. LXI. *die* XVIII *Octobris.*

Signat

LOYENS.

IN

IN CANTICVM
CANTICORVM
PROLEGOMENA.

HEBRAICE liber hic inſcribitur שיר השירים *ſcir baſſcirim*, id eſt *Canticum Canticorum*, ſiue carmen carminum. Carmina enim ſuam habent metri harmoniam & quaſi concentum, ideoq; & voce modulatâ concini ſolebant, vt ſuauiùs in aures, menteſque audientium influerent. Vnde S. Dionyſ. Eccleſ. Hierar. cap. 3. Canticum Canticorum vocat *dulcia carmina diuinorum amorum*. Nam, vt ait Euſeb. lib. 12. de Præpar. c. 14. ex Platone lib. 6. de Republ. carminibus & canticis ſuauiter inſtillandus eſt pueris Dei & virtutis amor; cauſam addit, dicens: *Vt igitur pueri animus legem ita ſequatur, vt vnà cum ea gaudeat atque doleat, odas perdiſcant, crebroque cantitent, quibus laudes, atque vituperationes earum rerum contineantur, quas lex laudat, atque vituperat. Quoniam enim teneriores anni rationem virtutis non ſuſcipiunt, laude, atque cantu præparantur. Iure igitur apud nos Prophetarū odæ addiſcuntur à pueris.* Hinc & Dauid ignita ſua de Deo & virtute dogmata carmine, putà odis Pſalmorum conſcripſit, vt ſubdit Euſeb. Patrē ergo Dauidem hîc imitatur filius Salomon. Quocirca in Biblijs Arabicis titulus huius libri eſt: *Carmen carminū & eſt laus laudum Salomoni ſapienti*, hoc eſt, cuius proprius auctor eſt Salomon mortalium ſapientiſſimus. In Syriacis verò hic eſt titulus: *Sapientia ſapientiarum ipſius Salomonis liber*, qui vocatur Hebr. *ſcir baſſcirim*, id eſt, *hymnus hymnorum, ſiue Canticum Canticorum.*

Libri inſcriptio.

Canticum eſt carmen diuini amoris.

Cur

Porrò Canticum Canticorum Hebr. idem eſt, quod Canticum præſtantiſſimum & ſuauiſſimum, ſicut Sanctum Sanctorum idem eſt, quod templum ſanctiſſimum. Hoc enim Canticum longè ſuperat, non tantùm omnia cantica & carmina Moyſis, Debboræ, Annę, Ezechię & Iſaię, vt explicat Origenes, ſed & ipſius Salomonis, ipſe enim compoſuit carmina quinque & mille. 3. Reg 4. 32. Vnde Chald. vertit: Decem Cantica dicta fuerunt in ſæculo iſto, & Canticum hoc laudabilius eſt omnibus iſtis. Primum Canticum fuit Adæ, ſecundum Moyſis, tertium filiorum Iſrael, quartum Moyſis, quintum Ioſue, &c.

Addit Euſebius Cæſar cuius verba recitat hîc Coſmas Hortolanus, hoc Cāticum dici Canticorum, quia canit rem præſtantiſſimam & dulciſſimam, eamque velut propheta & vates canendo prædicit, nimirum Verbi incarnationem, *ac per eam Eccleſiæ cum ipſo deſponſationem.* Audi Euſebium: *Sicut Agnum demonſtrante Ioanne velut Ioannis gratia ſunt lex & prophetæ, ſic etiam quæ in Cantico Canticorum ſignificantur, finis ſunt omniū, quæ in diuina Scriptura ſignificantur, ac ſicut ſecundùm legem erant Sancta, & poſt Sancta Sanctorum nullus præterea erat locus, ſic & præter Cantica Canticorū, nullam licet expectare interiorem, aut recentiorē promiſſionem.*

Eſt de re præſtantiſſima.

Eadem penè ad verbum habet S. Athanaſ. in Synopſi, vnde ea deprompſit Euſebius. Porrò hæc Verbi cum carne noſtra deſpōſatio fuit beneficium miraculum & prodigium ſæculorum omnium maximum. Illo enim homo Deo, terra cælo, caro Verbo aſſociata eſt arctiſſimo hypoſtaticæ vnionis vinculo, quò fit, vt homo ſit Deus, & Deus homo. Adam enim audiens à ſerpente: *Eritis ſicut Dij*, appetierat æqualitatem Dei, ſed ſuperbè nimis & perperam. Chriſtus

ergo, vt hunc hominis excellentiæ appetitum corrigendo expleret, immensè se dimisit & exinaniuit, *in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo.* Philip. 2. vt hominem exaltaret, ac faceret Deum: *Christus factus est homo, vt homo fieret Deus*, ait S. August.

Antequam textum aggrediar, quatuor ex more præmittenda sunt. Primum de libri auctoritate & auctore. Secundum de operis argumento. Tertium de modo & stylo. Quartum de eius partitione & partibus.

CAPVT PRIMVM.

Cantici Auctoritas & Auctor.

Canticum reyciunt hæretici.

PHILASTRIVS lib. de Hæresib c. 133. & Iacobus Christopolitanus Præfat. in Cant. scribunt Iudæos & hæreticos nonnullos asserere hoc Canticum non esse scripturam Canonicam, nec scriptum esse spiritu Dei, sed Cupidinis, eò quòd canat amores Salomonis & vxoris eius, putà filiæ Pharaonis, ideóque profanum esse & carnale. Vnde in eo numquam nominari Deum. Id sensit olim Theodorus Mopsuetanus & nūc Anabaptistę Idem Castalioni tribuit Beza Præfat. in Iosue.

Cant

Verùm errant, quia multa sunt in Canticis, quæ non reginam Salomonis vxorem, sed rusticanam pastoris coniugē indicant. Vt illud c. 1. *Vineam meam non custodiui.* Et: *Abi post vestigia gregum tuorum, & pasce hædos tuos*, & illud c. 15. *Inuenerūt me custodes, qui circumeunt ciuitatē, percusserunt me & vulnerauerūt me.* Quis enim ausus fuisset reginam vulnerare? multaque talia passim occurrunt.

Imò Spiritus sanctus, vt ostendat se hoc Cantico per sponsam nullam certam feminam intelligere, nunc eam vt rusticam, nunc vt filiam Principis inducit, vt Cant. 7. *Quàm pulchri sunt gressus tui in calceamentis filia Principis?* nunc eam sponsam vocat, nunc sororem.

Denique vt ostendat sponsam hanc esse spiritualem, nō corporalem, ei dat epitheta, quæ corporalē dedecorent, spiritualem verò decorent & ornent, vt quod dat ei caput instar Cameli, nasum instar turris, oculos instar piscinæ, dētes instar gregum ouium detonsarum, denique quod eam dicat totam esse nigram, sicut tabernacula Cedar. Quare certum est sponsam hîc non aliam esse posse, quàm Ecclesiam, & sponsum Christū, eiusq; spirituales nuptias hîc cani.

Canticum est liber Canonicus.

De fide ergò est, hunc librum esse Canonicam Scripturam spiritu non Cupidinis, sed charitatis à Deo dictatam: vnde hic liber, tam ab Hebræis, quàm à Christianis semper habitus fuit Canonicus, vt patet ex Concil. Florent. Trident. Carthag. III. & ceteris, qui Cathalogum librorum Canonicorum texuerunt.

Auctor est Salomon: vnde Hebraicè titulus libri est: *Canticum Canticorum, quod est Salomonis,* qui occasione nuptiarum cum filia Pharaonis scripsit hoc canticum; quare ad eam grammaticè alludit, vt cùm eam vocat filiam Principis; & cùm ait cap. 1. 9. *Equitatui meo in curribus Pharaonis assimilaui te.* Hinc & à Salomone vocatur Sulamitis, q. d. Salomonia, siue Salomonis vxor. Salomonē enim grammatico sensu hîc intelligi patet ex illo c. 3. v. 7. *En lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt*, & v. 9. *Ferculum fecit sibi rex Salomon de lignis Libani*, & v. 11. *Egredimini & videte filiæ Sion regem Salomonem in diademate*, &c.

Quocirca Honorius Augustodunensis ait sensum literalem esse de filia Pharaonis, allegoricum de Ecclesia, vbi per sensum literalem intelligit grammaticum,

ticum, per allegoricum verò figuratum & metaphoricum, qui tamen in parabolis est literalis. Alij per sponsam intelligunt reginam Saba, quæ venit ad Salomonem, vt audiret eius sapientiam, de qua Æthiopes narrant ipsam concepisse ex Salomone filium, qui factus sit rex Abyssinorum: vnde eorum rex putà Preto Ioannes etiam nunc se scribit filium Salomonis. Verùm ad literam genuino sensu, vt patebit ex sequent. per sponsam neutra harum, vel aliarum feminarum, sed ipsa Ecclesia intelligitur. Ex dictis colligi videtur, quòd Salomō hoc Canticum scripserit non diu post nuptias suas cum filia Pharaonis, quando donatus à Deo sapientiâ cælesti, castè & piè Deum colebat. Vnde ab eo vocatus est *Idilia*, id est, *amabilis domino*. 2. Reg. 12. 25, Licet Delrio, Hortulanus, Bacchiarius, & alij hunc librum scriptum velint à Salomone post lapsum, eumque vt signum pœnitentiæ ipsius assignent: sed ante lapsum scriptum esse docent Guidacerius, Almonacirius, Sottomaior, Dionys. Carthus. Gislerius, Salmeron & Bellarm. lib 1. de Verbo Dei cap. 5. & alij.

Porrò Septuag. Complut. & Regij hunc libro dant titulum: *Canticum Canticorum, quod est Salomoni* in datiuo, scilicet vero Salomoni, putà Christo Domino dedicatum, ait Chrysopolitanus, quodque Salomoni, id est, pacifico & à passionibus vacuo congruit; hic enim omnes affectus, totumq; amorem transtulit in Deum, ait Philo Carpathius, Vaticani habent *Canticum Canticorum, quod est Salomon*, id est Salomonis: videntur enim Septuag. τὸ *Salomon* ponere, vt indeclinabile, quod proinde cuiusuis potest esse casus. Vnde Origen. τὸ *Salomon*, inquit, *vel Salomoni ostendit hoc opus tantùm esse Salomonis*. Hebræi enim, vt Græci, sæpè datiuo vtuntur pro genitiuo, præsertim cùm rem alicui propriam esse significant: vnde dicunt, villa, quæ est mihi, id est, quæ est mea; liber, qui est illi, id est, qui est illius: sic in titulis Psalmorum, pro *Psalmis Dauidis* Septuag. vertunt τῷ Δαβίδ, id est, *Dauidi*, in datiuo, quia Dauidi inspirati & dictati sunt Psalmi à Deo, æquè ac Canticum Salomoni. Hinc & Arabicè hic liber inscribitur: *Carmen Carminum, siue laus laudum Salomoni sapienti*, hoc est, cuius vnicus auctor est Salomon: Arabes enim datiuo personæ vtuntur, cùm significant rem alicui esse propriam & peculiarem.

Cur Salomon à Septuag. inscribitur.

CAPVT SECVNDVM.

Argumentum.

SAlomon in Prouerbijs fideles quoslibet docet legē Dei & communia virtutis dogmata. In Ecclesiaste eisdem mundi, vitæq; vanitatem demonstrat. In Cantico à vanitate auulsos, totos ad veritatem, Deiq; amorem traducere satagit. In Prouerbijs ergo instruit incipientes, in Ecclesiaste proficientes, in Cantico perfectos. Vnde S. Hieron. in prologo Galeato (qui quasi galea Biblijs præfigitur) trium librorū Salomonis, puta Prouerbiorum, Ecclesiastæ, & Cātici Canticorū hoc dat argumentū: *Salomon pacificus & amabilis Domino mores corrigit* (in Prouerbijs) *naturā docet* (in Ecclesiaste) *Ecclesiam iungit & Christum* (in Cantico) *sanctarumq; nuptiarum dulce canit Epithalamiū.* Epithalamium est carmen super thalamo, ait Cassiodorus, Beda & Haymo. Prior id scripsit Origen. & post eum S. Gregor. Nyssen. & tres Patres Anonymi apud Theod. Quocirca Ansel. *Salomon*, ait, *in Prouerbijs est Ethicus, quia tractat de moribus; in Ecclesiaste Physicus, quia agit de natura; in Cātico Theologus, quia diuinis incumbit*. Vide dicta in Proœmio Prouerbiorum & Ecclesiastæ: nimirum prudentissimè Deus, vt ostenderet immensam suam in homines charitatem, quamq; ardenti amore Christus homo factus Ecclesiam sibi copulauerit, voluit à Salomone

Argumentum & epithalamium Christi & Ecclesiæ.

mone 1013. (tot enim anni fluxêre à primo anno regni Salomonis vsque ad annum, quo natus est Christus) annis antè cani hoc carmen Christi nuptiale. Igitur Salomō, quasi typus & patens Christi, eius per incarnationem cum Ecclesia fidelium disponsationem hoc epithalamio, id est, nuptiali Cantico, siue carmine describit, in quo proinde Christi prædicationem, passionem, mortem, resurrectionem, ascensionem, missionem Spiritus sancti, prædicationem Apostolorum & Gentium conuersionem, Ecclesiæ fundationem, propagationem & perfectionem, ac præsertim reciprocos Christi & Ecclesiæ spirituales amores graphicè depingit. Ita Patres & Doctores Græci & Latini vnanimi consensu, quin & veteres Hebræi, ac Talmudistæ ad literam intellexêre hoc Canticum de Messia, siue de Christo & Ecclesia, teste Isidoro Clario hic. Quare temerarium est hoc negare, atque alium sponsum, aliamq; sponsam hîc fingere.

Prima sponsa Verbi est humanitas ab eo assumpta. Vbi nota, Christus in incarnatione quasi duplex iniit connubium: primum Physicum cum humanitate sua, quam physicè & realiter sibi vniuit: secundum Ethicum cum Ecclesia, totaque natura humana, quam sibi per humanitatem à se assumptam coniunxit, posterius sequitur ex primo. Quia enim Christus humanitatem suam sibi copulauit, & quasi despondit, hinc in ea, & per eam totam pariter naturam humanam & Ecclesiam sibi despondit. Ideo enim humanitatem assumpsit, vt per eam omnes homines & fideles, quasi membra sibi copularet & astringeret, vtque eorum esset caput & princeps, caput, inquam, homogeneum, eiusdem scilicet cum hominibus generis & naturæ. In priori coniugio sponsus est Christus, sponsa est humanitas à Christo assumpta, cui proinde primò & propriè adaptari possunt quasi omnia, quæ in Cant. de sponsa dicuntur: in posteriori sponsus est Christus, sponsa est Ecclesia: posterius prioris est finis & terminus; finis enim incarnationis Verbi ex Dei dignatione fuit institutio & sanctificatio Ecclesiæ: quare in institutione Ecclesiæ includitur, & præsupponitur Verbi incarnatio, velut in fine medium, & quasi in effectu causa. Quapropter sensu primo, quem de Christo & Ecclesia singulis versiculis assignabo, intelligendum lectori relinquo, eumdem Christo & humanitati ab eo assumptæ mutato nomine esse adaptandum, vti subinde suis locis disertis verbis declarabo, præsertim cap. 1. v. 1. Porrò prius coniugium longè nobilius est secundo, hine & prior sponsa longè nobilior est posteriore. Humanitas enim Christi longè dignior, pulchrior & sanctior est totâ Ecclesiâ, quia omni virtute, gratiâ, & gloriâ longè excellit omnes homines & Angelos etiam coniunctos & simul sumptos, quia ipsa hypostaticè vnita est Verbo, ac per se primò Deum attingit, ab eoque omnes dotes, virtutes & gratias haurit, quæ Verbum decent, & quas humanitatem Verbo hypostaticè vnitam habere par est, & congruum. Quocirca quæcumque hîc dicuntur tam primo sensu de sponsa Ecclesia, quàm secundo de sponsa anima, ac tertio de sponsa Deipara, præ omnibus attribue humanitati Christi; ipsa enim vti est caput Ecclesiæ, ita est & caput omnium animarum sanctarum, ipsiusque Deiparæ; quamobrem ipsa prima est sponsa Verbi, quæ animas sanctas, ac Deiparam sponsas efficit, Deoque despondet. Hac de causa humanitas Christi sponsa prima est, si cum verbo quasi sponso comparetur: sin autem cum Ecclesia anima sancta, & Deipara conferatur, iam ipsa non tam sponsa est, quàm sponsus. Christus enim non tantùm quà Deus, sed & quà homo Ecclesiam, animas, & Deiparam sibi vt sponso despondet, vti docet Apostolus Ephes. 5.32. & 2. Corint. 11. 2. *Despondi*, inquit, *vos vni viro virginem castam exhibere Christo*. ita docent Cassiod. Origenes, Theodor. Beda, Nyssenus, Philo Carpath. Aponius, Rupert.

Rupertus, S.Bernardus, & alij passim hoc libro, sed præsertim c.6.8. ad illa, *vna est columba mea, perfecta mea*, &c.

Prima ergo Christi sponsa est eius sacratissima humanitas, secũda est Ecclesia, tertia est Deipara, quarta est anima sancta. Causam dat hoc loco Theodoretus, dum ait: *Hoc est bonorum caput, diuina benignitatis summa, ineffabilis bonitas, incredibilis misericordia, immensa clementia, inenarrabilis charitas, quod auctor ipse, & effector, & procreator, & dominus, & Deus, & princeps, atque idem semper luteum hoc animal mortale, & corruptibile, & ingratum, atque inutile à morte & seruitute diabolica eripuerit, atque ita libertatem largitus sit, vt nõ solùm nos liberos constituerit, sed in filios adoptarit: neque solùm tribuerit adoptionis munus, verùm etiam sponsam & vocarit & fecerit, eodemque numero sponsum habuerit, atque innumerabilia dona sponsalia dederit; & cubile, & thalamum adornarit, & nudam induerit, & denique factus ipse sit sponsæ & amicus & panis, & potus, & via. & ostium, & vita, & lux, & resurrectio.*

Porrò quia singuli fideles & maximè iusti sunt membra Christi & Ecclesiæ, hinc de ijs singulis Canticum accipi potest in sensu non tam mystico, quàm literali, sed inadæquato & partiali. Vnde de anima iusti ad literam Canticum explicat S. Iustus Orgelitanus, Ioannes à Iesu Maria Carmelitanus, & alij, imò Bellarminus censet hoc Epithalamium non tam esse Christi & Ecclesiæ, quàm Christi & animæ sanctę, præsertim eminentis & perfectæ, hæc enim habet sodales, quæ crebrò hîc inducuntur, cùm Ecclesia non habeat sodales, sed subditas & filias. *Item Christi & animæ sanctæ.*

Rursum hoc Canticum aptè congruit Christo & B.Virgini, tum quia ipsa inter iustos eminet, sicut luna inter stellas, tum quia Verbi incarnatio, & per cõsequens desponsatio Ecclesię in ipsa, & per ipsam perfecta est: tum quia caro Christi assumpta à Verbo fuit caro B. Virginis: quare cùm carnẽ sibi despondit Christus, quasi B.Virginem sibi despondit. Vnde de B. Virgine totum hoc Canticum explicat Rupert. Guilielmus, Raruus, Honorius Augustodunensis, Hailgrinus, Card. Alanus, Insul. Placidus, Nigidius, & Ioannes Picus Carthus. *Denique Christi & B.Virginis.*

Iam verò per Ecclesiam cum Theodor. Aponio, Beda, & aliis hîc accipe cœtum fidelium credentium in Christum, tum ex Gentibus, tum ex Hebræis congregatorum, quæ cœpit ab Abel & Adam, propagata est per Abraham, formata per Moysen, ac perfecta est per Christum. Omnes enim veteres Patriarchæ & Sancti, qui in lege tam naturæ, quàm Mosaica Deo sanctè seruierunt, crediderunt in Christum venturum, ac per hanc fidem iustificati & saluati sunt: Quare pertinent ad Ecclesiam Christi, vt alibi ostendi ex S. Augustino. Hinc patet perperam nonnullos Canticum hoc arctare ad Christianos natos post Christum, alios ad Iudæos natos ante Christum, vti Chaldæus R.Salomon & Aben Ezra illud arctant ad Synagogam, quasi hîc describatur desponsatio Synagogæ cum Christo, quæ facta est per Moysen: sed eis venia danda, quia cùm sint Iudæi iudaizant. *Ecclesia est omnium sæculorum.*

Igitur hoc Cantico recensentur amores, gratiæ & beneficia à Deo per Christum in Ecclesia collata, à primo iusto Abel non tantùm vsque ad Christi resurrectionem, vt volunt Cassiodor. Angelomus, Beda, Hailgrinus, Alcuinus & D.Thomas, sed vsque ad finem mundi, quando Ecclesia triumphans Christo in cælesti gloria copulabitur, beabitur & regnabit in omnem æternitatem. ita Theodor. Aponius & alij.

Totus ergo hic liber spirat amores diuinos, adeò vt amor ipse hîc loqui videatur, nimirum in Salomone Deus, & Spiritus sanctus, qui vera est charitas, loquitur. Vnde S. August. in speculo asserit Canticũ non esse aliud, quàm car-

men amoris & iubilũ charitatis: *Sed de illo*(Cantico)*inquit, in hoc opus quia transferre possumus, cùm totus amores sanctos Christi & Ecclesiæ figurata locutione cõmendet, & prophetica pronuntiet altitudine: nisi quòd in eo, quamuis sit ad intelligẽdum difficillimus: possumus tamen facile aduertere, quãtum sit diuina illa & diuinitus infinita charitas appetenda, quantique pendenda: quandoquidem ibi non semel dicitur, sed alio, atque alio loco, iterùm ac tertiò repetitur: Adiuro vos filiæ Ierusalẽ per capreas, ceruosq; camporũ, ne suscitetis, neque euigilare faciatis dilectã, donec ipsa velit: Adiuro vos filiæ Ierusalem in virtutibus & viribus agri, si leuaueritis charitatem quoadusque velit Ecclesia quippe, in qua vtiq; sumus, his verbis exhortatur filias suas, hoc est, seipsam in plurimis cõstitutam. Ipsa est ager Dei fructuosissimus, cuius virtutes & vires magnæ sunt, ad quas amãdo Christũ martyres peruenerunt.* Quocirca Hebræi nulli Canticũ hoc legere permittebant ante annum ætatis trigesimũ, quæ erat ætas sacerdotalis, teste Origen. hîc, & S.Hieron. Præfat. in Ezech. Sobrium & temperantẽ eius lectorẽ requirit Origenes hom. I. è duabus, cuius iam passiones deferbuêre, auulsáq; cogitatio & amor à terrenis desiderijs, cæleſtiũ cupidini adhæſerit. Nyſſen. hom. I. eos qui lumbos impatibilitate quadã succinxerint, & veterẽ concupiſcentię hominem exuti, nouum innocentiæ induerint. Beſtiales enim (ait Richard. Victor. in Præfat.) nobis affectus exuendi ſunt, ne ad ſacrum hunc montem accedentes beſtiæ lapidũ grandine obruantur, aut cæleſti incendio abſumãtur. Maximè verò liber hic ſcriptorẽ, æquè ac lectorẽ requirit charitate ſementẽ, & amore Dei incenſum. Qui enim frigidus, vel tepidus hæc amorum incendia ſentiat, vel capiat. Verè Origen. hom. I. *Beatus, inquit, is, qui ingreditur ſancta, beatior, qui ingreditur ſancta Sanctorũ*, &c. *Beatus, qui intelligit Cantica, & canit ea, ſed multò beatior ille, qui canit Canticum Canticorum.* Addit Gerſon Præf. in Cant. *Amor*, inquit, *expoſitus in Cant. fruitio Dei, vel oſculatio oris nominatur aptiſſimè, nõ ſolum habitualis & tepida, ſed actualis, feruẽs, & extatica, & præcipuè ſeraphica, cuius eſt immediatè ferri in Deum, quamuis ex parte animæ concurrat multitudo habituum & confluentiarum: Omne præterea datum optimum, & donum perfectum deſcendens à patre luminum*, &c. *Quæ omnia tanquam virtus vniuoca (tradente Dionyſio) replent & reſtituunt animam, eamq; conuertunt ad congregantis Patris vnitatem, & Deificam ſimplicitatem, vbi tunc apex, vel ſeraph mentis ineffabilis, & ignoto Deo ineffabiliter & ignotè cõiungitur, ignotè quidem, quia indefinitè & immensè, cùm virtus cognoſcentis & actus, prout & natura, ſint finiti.* Hinc Plato, qui à Moyſe & Salomone multa hauſit, ideoq; ab Euſebio & alijs vocatur *Moyſes Atticus*, addè & *Salomon Atticus*. Cantica hæc videtur imitatus in conuiuio, quod totum eſt de amore, vbi ſic orditur; *Magnus Deus eſt amor, & apud Deos & homines mirabilis*, additq; ex Heſiodo: *Poſt Chaos hæc duo extitiſſe, tellurem & amorem*, citatque illud Parmenidis.

Ante Deos omnes primum concepit amorem.

Amor ſeraphicus Cant.

CAPVT TERTIVM.

Modus & Stylus.

ORigenes, S.Greg. Nazianz. & cæteri Canticum hoc aſſerunt eſſe drama ſponſale, ſiue nuptiale carmen. Vnde S. Baſil. in illud Iſaiæ 5. *Cantabo dilecto meo Canticum dilecti mei*, ait: *Canticum Canticorum nuptiale eſt carmen dramatico opere pertextum.* Drama eſt rei repræſentatio, actus Comœdiarũ, ſiue Tragœdiarũ fabula. Totus enim liber continua eſt metaphora, ſiue allegoria conſcripta ſtylo Comico & Bucolico, quem poſt Salomonẽ ſecutus eſt Theocritus in Idylliis, & Virgil. in Bucolicis. Inducitur enim hîc velut in dramate

ſponſa,

ſponſa vt virgo paſcens oues, quæ paſtori ſuę ſortis deſpõſata, eum caſto amore amat, cum eoq; per modum dialogi colloquitur, vti fieri ſolet in Comœdia & Tragœdia. Paſtoris autẽ perſona hîc præ alijs aſſumitur, tum quia paſtorũ opus & vita eſt antiquiſſima, ſimpliciſſima & innocẽtiſſima. Vnde Abel, Abraham, Iſaac, Iacob, Moyſes fuêre paſtores ouium, ęquè ac Rachel, ceterę; vxores eorum, imò olim reges & principes erant paſtores & agricolę, vti fuit Iob, Romulus, Remus, Camillus, priſciq; Romani: tum quia paſtores reprę ſenrant Chriſtum, qui rure, putà in prę ſepio Bethleemitico inter paſtores natus, primò paſtores gregũ per angelũ ad ſe euocauit. Deniq; Chriſtus eſt paſtor paſtorũ. Vnde ipſe de ſe ait: *Ego ſum paſtor bonus: Bonus paſtor animam ponit pro ouibus ſuis.* Ioan. 10. Quocirca ipſe impensè amat paſtores bonos, qui ſubditos paſcũt oratione, verbo & exemplo: hi enim non ſibi ſoli, ſed & alijs plurimis proſunt, ac proximè imitãtur vitã Chriſti, atque alios docendo, & charitate accendendo, eam in ſeipſis magis accendũt, ſicut ignis ignem accẽdens, ſeipſum magis accendit. Vnde Chriſtus ad Petrum: *Petre*, inquit, *amas me*, &c. *paſce meas*. Ioan. 21 Totus ergo hic liber eſt propheticus, adeoque non eſt aliud, quàm continua prophetia de Chriſto & Eccleſia, ideoque obſcura, ænigmatica, & ſymbolica.

Canticum eſt prophetia de Chriſto.

Hinc ſequitur, ſicut in parabolis, metaphoris & allegorijs, ſic & in hoc Cantico duplicem quaſi eſſe ſenſum literalem, vnum grammaticalem, quem prę ſe fert ipſe cortex, ipſaq; ſuperficies literę, putà verba; alterũ realem & profundũ, qui eſt de rebus per verba metaphorica ſignificatis, vt cùm ait S. Ioan. Apoc. 5. *vicit leo de tribu Iuda.* Leo grammaticè ſignificat animal robuſtum & inuictum quod dicitur leo, realiter verò ſignificat Chriſtum, cuius fortitudinem repræſentat leo. Hi duo ſenſus ſe habent, & ſe mutuò reſpiciunt, ſibiq; ſubordinãtur, vti verborum ſonus & ſenſus, vti cortex & nucleus, vti vmbra & corpus, vti ſuperficies & medulla, vti corpus & anima, vti veſtis & homo: vnde à nonnullis hiſce nominibus vocantur. Vide Canonem quintum, quem prę fixi Iſaię. Sic in Cantico hoc, ſponſa grammaticè deſcribitur, vt virgo paſtoriria; ſpõſus vt paſtor; ſed realiter per illos intelligitur Eccleſia & Chriſtus. Eccleſia ſunt fideles, qui Chriſto velut ſponſo per fidem & dilectionem copulantur, ſponſi ſodales ſunt Apoſtoli, viriq; perfecti, pręſertim qui animas Chriſto lucrãtur, & deſpõdent, qualis erat S. Paulus dicens: *Deſpondi vos vni viro virginẽ caſtã exhibere Chriſto.* 2. Corint. 11. Socię ſponſæ ſunt animæ in fide, virtute & amore imperfectæ, adeò, vt necdum ſponſæ Chriſti appellari queant, ſed ſociæ ſponſæ dumtaxat, quaſi præparantes ſe & viam virtutis inchoantes, vt ad nuptias Chriſti ſenſim prouehantur. Sic Abulenſis doctè conſcripſit Paradoxorum emblemata, ſiue ænigmata quinq; ſcilicet, primum *vas mirabile*; ſecundũ *leo manſuetus*; tertium *Agnus inſuperabilis*; quartum *ſerpens innoxius*; quintũ *aquila cæleſtis*, quorum primum de B. Virgine, cetera quatuor de Chriſto fusè & eruditè explicat.

Duplex ſenſus Cantici litteralis.

Sodales ſponſi Apoſtoli.

Sponſa anima imperfecta.

Porrò Salomon in hoc Canticum imitatur Dauidem, qui pſalm. 44. & 47. ſimile Drama & Epithalamium ſponſi & ſponſæ, id eſt, Chriſti & Eccleſiæ conſcripſit, vterq; ergo fuit ſacer vates & poëta. Olim enim Poëta vocabatur, qui carmina non quælibet, ſed comica, tragica, dramica fingebat & componebat: à ποιῶ enim, id eſt, facio, fingo, dicitur ποιητὴς, id eſt, factor, fictor, efficior: vnde illud Horatij de Art. 1.

Pictoribus atque Poëtis.
Quidlibet audendi ſemper fuit æqua poteſtas. &
Vt pictura poëſis erit, quæ ſi propius ſtes
Te capiet magis, & quædam, ſi longius abſtes.

Et Cicero de optimo genere Orat. *Tragicum, Comicum, Epicum, melicum, & dithyrambicum poëma.* Idem lib. 3. de Orat. *claris coloribus picta poëtis.* Et Tuscul. 4. Anacreontis quidem poësis tota est amatoria.

CAPVT QVARTVM.

Partitio & partes.

BEDA Canticum partitur in quadraginta sectiones, siue capita. D. Thomas diuidit in tres status Synagogæ, puta, Israëlis, siue Iudæorum primò credentis Christo in Apostolis & primis Christianis, qui fuêre Iudæi à c. 1. vsque ad c. 3. v. 7. inde autem incipere agi de Iudæis excæcatis & persequentibus Christianos vsque ad c. 6. v. 10. inde vsque ad finem libri agi de Iudæis credituris Christo in fine mundi. Titelmannus alternis capitibus alternè censet loqui sponsam.

Noster Delrio in tres partes diuidit, vt primâ agatur de fidelibus incipientibus, secundâ de proficientibus, tertiâ de perfectis. Alij censent hîc describi fideles vitæ actiuæ, contemplatiuæ, & mixtæ, ac denique cælestis.

Georgius Ederus in sua Bibliot: Oeconomiâ Canticũ hoc in decẽ dramata diuidit, quæ omnia nõ Ecclesiæ, sed Synagogæ Moysis & Iudæorũ attribuit.

Gaspar Sanchez opinatur perturbatũ esse ordinem: caput enim quintum præponendum esse primo, eò quòd sponsa non nisi à sponso euocata sponso dicere queat: *Osculetur me osculo oris sui.* Euocari autem eam c. 5. Igitur Cantico hoc censet priscos nuptiarum ritus depingi, ac proinde illud velut drama nuptiale in quinq; scenas partitur. Primâ, sponsus c. 5 Spõsam inuitat, ambit & euocat; Secundâ, sponsa euocata solicitè quærit sponsum, c. 6. & c. 1. dicens: *Osculetur me osculo oris sui.* Tertiâ, nuptiæ celebrãtur c. 2. sub geniali thalamo de quo ait, *sub vmbra illius.* Quartâ, sponsa c. 3. in ferculo, id est, mobili & geniali lecto componit, mouetq; pompam, currumq; nuptialem in sponsi domum. Quintâ scenâ, quæ est c. 8, Sponsam sistit ad sponsi fores, ibiq; sancto amoris complexu matrimonium solemni ritu contrahitur. Verùm in hac distributione magna est capitum traiectio, ordinisque perturbatio & confusio.

Planiùs & germaniùs cum alijs Canticum diuidas in quinque partes, quæ sunt. Prima, nuptiæ Christi cum humanitate per incarnationem, indeq; cum Ecclesia hominum fidelium per fidem & charitatem, putà infantia Ecclesiæ: hanc pertractat ab initio c. 1. vsque ad v. 8. c. 2. *Ecce iste venit saliens in montibus.* Secunda, Ecclesiæ propagatio & incrementa: hanc pertractat à v. 8. c. 2 vsque ad c. 6. v. 6 *Quæ est ista, quæ ascendit.* Tertia, Ecclesiæ plenitudo, eiusq; quasi in culmine positæ summa exaltatio & perfectio: hanc describit à c. 3. v. 6. vsque ad c. 4. v. 2. *Ego dormio, & cor meum vigilat.* Quarta, Ecclesiæ veterascẽtis in senium inclinatio: hanc repræsentat cap. 5. v. 2. vsque ad c. 6. v. 3. *Pulchra es amica mea* Quinta, Ecclesię renouatio, & ad summam perfectionem restitutio, eiusque in cælis glorificatio: hanc oculis subijcit à c. 6. v. 3. vsque ad finem libri.

Infantia Ecclesię fuit ab ortu & prædicatione Christi vsque ad Pentecosten: Adolescentia à Pentecoste vsque ad Constantinũ Imp. Virilis ætas tempore Constantini: Senium postea cœpit grassantibus Arrianis, Nestorianis, Eutichianis, Pelagianis. Renouatio fieri cœpta est à S. Basilio, Chrys. Cyrillo, August. Ambros. Hieron. continuatur ab eorum successoribus continuè vsque ad finem mundi, qui Ecclesiæ fidem & sanctitatem contra hæreticos, Iudæos,

Tur-

Turcas, schismaticos, tyrannos & quoslibet persecutores sartum tectum tuentur, eamque propugnabunt vsque ad finem mundi, quando in die iudicij fiet plena Ecclesiæ renouatio, consummatio, & glorificatio.

Has quinque Ecclesiæ ætates & status dramaticè per quinque dramata, siue actus, quasi in scena repræsentat hic Canticorum liber.

Cantica repræsentatur. Primò, Infantia sponsa.

In primo dramate inducitur Salomon in Libano monte vicino, eoq; amœnissimo & fertilissimo obambulans, vel venationi indulgens, incidisse in puellam nobilem, sed more ætatis illius pastoritiam, quam ob formam insignem tum corporis, tum animi, vt sponsam sibi despondit; vnde noua nupta ad tanti Regis nuptias & thalamum aspirans: *Osculetur*, inquit, *me osculo oris sui*: *oleum effusum nomen tuum*, mox quæritur se sole fuscatam, quòd à fratribus coacta sit custodem agere in vineis; solatur, animatque eam sponsus Salomon, pollicens ei equitatum Pharaonis: inde ei quasi nouæ sponsæ, promittit murenulas & monilia: hinc illa ait sponsum sibi esse quasi fasciculum myrrhæ & botrum cypri, narratque se ab eo introductam in cellam vinariam, vbi amoris vino, quasi ebria indormiens, & quasi deliquiū passa petit fulciri floribus & stipari malis, ac sponsus eam excitari prohibet, quæ omnia sunt sponsæ teneræ & nouellæ, ac infantiam Ecclesiæ repræsentant. Ecclesia enim nascens nascente Christo petit eius osculum, id est, vnionem & amplexum per Verbi incarnationem, in qua ipse fuit quasi oleum salutiferum, in circumcisione & passione effusum: ideoq; Iesus, id est, Saluator est appellatus, mox ipsa persecutionē passa à Iudæis fratribus suis equitatu, id est, Apostolorum armis & præsidio à Christo fuit obarmata, ab eoq; murenulas legum & consiliorum Euangelicorum, ac fasciculum myrrhæ, id est Christi passionem, & botrum cypri, id est, eiusdem resurrectionem, & cellam vinariam, id est, institutionem Eucharistiæ in vltima eius cœna accepit, cuius gustu quasi deliquium passa, floribus S. Script. & malis bonorum exemplorum stipari se optat, in ijsq; suauiter indormiens à Christo excitari vetatur. Factum id, cùm discipuli ab Ascensione Christi vsque ad Pentecosten, in cœnaculo reclusi toti vacabant orationi, Eucharistiæ, & iucundæ contemplationi, nec Iudæi à Christo permissi sunt hanc eorum quietem interturbare.

Repræsentat infantiam Ecclesiæ sub Christo.

Secundum drama, quod incipit c. 2. v. 6. sponsa à sponso ineunte vere euocatur in agros & vineas, vt ficuum grossis, & vineis florentibus vterque pascatur; mox iubet capi vulpeculas, quæ vineas demoliuntur; subducit se sponsus sponsa eum anxiè requirit in lectulo, & mox à vigilibus, sed frustra: quare ijs relictis circumiens vicos & plateas tandem ipsum inuenit nec dimittit, donec introducat eum in domum matris suæ. Hæc omnia repræsentant adolescētiam Ecclesiæ, quæ cœpit in Pentecoste, quando Apostoli recepto Spiritu sancto cœperunt prædicare Euangelium primò Iudæis, deinde Gentibus, ac vbique fundare Ecclesias: vnde tunc facit, quasi ver Euangelij. Vulpes fuēre primi Hæresiarchæ, scilicet Simon Magus, Ebion, Menander, Basilides, Carpocras, &c. qui Ecclesiam vastarunt, quibus restitēre S. Ioannes, ceterique Apostoli. Ecclesia quæsiuit Christum in lectulo, id est, in Iudæa, vbi quietè vacabat Deo, & à vigilibus, id est, à sacerdotibus & Scribis prædicando Iudæis Euangelium, & Messiam in eis natum ab eis requirēdo, sed frustrà; pauci enim Iudæorum in Christum crediderunt: quare ijs relictis abijt ad Gentes totius orbis, ibique in eorum fide & obedientia Christum inuenit, atque Ecclesiam vbique stabiliuit, donec ad eam Christum, id est, omnes Gentes Christianas induceret.

Secundò. Adolescentiam sponsæ.

Repræsentat adolescentiam Ecclesiæ, quæ cœpit in Pentecoste.

Tertium drama incipit c. 3. v. 6. vb dicitur sponsa ascendere per desertū, sicut virgula fumi ex omnibus aromatibus suauē odorem exhalantis. Rursum sponsi lectu-

Tertiò. Virilis ætas sponsæ.

lectulum ambire sexaginta fortissimos ex Israel. Ferculum item, siue gestamen aureum eiusdem describitur, ac diadema, quo coronatur. Denique sponsæ forma celebratur ab oculis columbinis, capillis hœdinis, dentibus ouinis, labijs coccineis, collo turrito, vberibus capreæ, &c. per quæ incolas montiū Libani, Amana, Sanar & Hermon allicit, euocatq; in Sion, quasi in hortum cōclusum, & paradisum nardo, cypro, croco omnique fructu aromatico abundantem.

Repræsentat virilem Ecclesiæ ætatem qualis fuit sub Constantino.

Hæc omnia adumbrant virilem ætatem Ecclesiæ, quando ex fide omnium gentium velut virgula fumi creuit & ascendit altissimè. Lectulus sponsi, id est Christi, est Ecclesia Romana, in qua quasi in lectulo firmè & iucundè conquiescit. Ferculum est magnificentia Ecclesiæ Romanæ magnificentiam Christi & quintuplex eius diadema repræsentans. Oculi columbini notant Prælatos Ecclesiæ vigiles & sollicitos, capilli Nazaræos, siue religiosos, dentes Doctores, labia Prædicatores, collum Pontifices Romanos, vbera sacerdotes & diaconos. Hi populos Gentium euocant de Libano, Amana, Sanar & Hermon, qui erant montes Gentilismi, hoc est, euocant eos à gentilismo, vt veniant in Sion, puta ad Ecclesiam Christi, vbi omnium aromatum, id est, virtutum spiritualium genera germinant, & suauissimum sanctitatis odorem exhalant. Id factum est sub Constantino Imper.

Quartò, Senium sponsæ.

Quartum drama incipit cap. 5. v. 2. vbi sponsa dormiens, sponso nocturno rore madido, ostium pulsante, cùm ei tardaret aperire, luit hanc tarditatem: nam eum abeuntem deinde requirens, à custodibus vrbis vulneratur, & pallio spoliatur. Mox eius sociæ sponsum quæsituræ petunt ab ea, quis & qualis sit sponsus? quibus illa respondet, esse candidum & rubicundum, capite aureo, comis nigris, genis aromaticis, labijs liliatis, manibus hyacinthinis, ventre eburneo, cruribus marmoreis.

Repræsentat senium Ecclesiæ post Constantinum.

Hæc omnia notant declinationem & senium Ecclesiæ, cùm videlicet per pacem ipsi datam à Constantino, nonnulli eius præsules & fideles dederunt se otio, gulæ, desidiæ: qua occasione Arriani, alijque hæretici, suis hæresibus & blasphemijs in Oriente impetière Christi deitatem, vel humanitatem. Quare Christus fidem suam ex Oriente transtulit in Occidentem. Vnde Ecclesia Orientalis Christum, Christique veram fidem requirens à custodibus, id est, à Principibus & prælatis hæreticis, quales fuère Valens, Hunericus, Dioscorus, Nestorius, læsa & lacerata fuit, ac pallio integræ fidei spoliata, quare eiūs sociæ, id est, sanctæ angelorum & hominum animæ, vt Christum quærant, & ab Occidente in Orientem reducant, quærunt à sponsa, scilicet ab Ecclesia Orientali; qualis sit Christus, quibus illa respondet, eum esse candidum per innocentiam, rubicundum per passionem & patientiam, caput eius esse aureum, per diuinitatem, capillos, id est, consilia eius esse nigra, id est, fortia, virilia & charitate quasi tosta, genas binas habere aromaticas, id est, per misericordiam & iustitiam spirare omnem sanctitatem, labia liliata, hoc est, eloquia castissima, manus hyacinthinas, id est, operationes cælestes, & tornariles, versatilesque ad omne bonum, ventrem eburneum, id est, passiones & affectiones purissimas & fortissimas, crura marmorea, id est, itinera validissima, quibus per se & Apostolos totum orbem euangelizando obiens illum sibi subijciat.

Quintò. Renouatio sponsæ.

Quintum drama incipit cap. 6. v. 3. vbi sponsa pulchra, fortis & perfecta describitur, ac quasi castrorum acies ordinata. Mox sponsus descendit in hortum nucum: sponsa conturbatur propter quadrigas Aminadab, sed sponsus occurrit, aitque: *Quid videbis in Sulamite, nisi choros castrorum?* ac rursum eiusdem femora, vbera, collum, oculos, caput, staturā, guttur, &c. depingit & dilaudat. Deni-

Denique cap.8. ſponſa optat ſponſum deducere in domum matris ſuæ, eiq; intimè, ſemperque coniungi. Cui ſponſus: *Pone me*, ait, *vt ſignaculum ſuper cor tuũ, vt ſignaculum ſuper brachium tuum.* Mox ſponſa ſorori ſuæ paruulæ proſpicere ſatagens, à ſodalibus conſilium accipit: *Si murus eſt*, inquiunt, *ædificemus ſuper eum propugnacula argentea, ſi oſtium eſt, compingamus illud tabulis cedrinis.* Quibus ſoror ipſa reſpondet: *Ego murus, & vbera mea turris, ex quo facta ſum coram eo, quaſi pacem reperiens.* Vtriuſque deinde ſororis vineam, eiuſq; fructum & pretium deſcribit. Tandem ſponſus vltimam ſponſæ vocem, votumque poſtulans audit ab ea: *Fuge dilecte mi, & aſſimilare capreæ ſuper montes aromatum.*

Hæc omnia repræſentant renouationem Eccleſiæ factam ſæculo Patrum, quo ſcilicet, floruêre Doctores Græci, S. Baſilius, Nazianz. Chryſoſt. Cyrillus, & Latini, S. Aug. Hiero. Ambroſ. Gregor. eorumque ſucceſſores, qui ita Eccleſiam ornant & roborant, vt ipſa inſtar caſtrorum omnibus hoſtibus inuicta reſiſtat. Quare Chriſtus deſcendit in hortum nucum, id eſt, in Eccleſiã ex duobus populis, ſcilicet Gentibus & Iudæis coalitam: hæc turbatur propter quadrigas Aminadab, id eſt, ob conuerſionem Gentilium, vel ob ſchiſmata Saracenorum, Antipaparum, ac impiorum Imperatorum, & Principum. Sed Chriſtus occurrit, iiſq; opponit choros caſtrorum, id eſt, Pontifices, Reges & Imperatores orthodoxos & bellicoſos: item Concilia Oecumenica & nationalia: ad hæc Academias, quas quaſi fidei & pietatis nutrices & propugnatrices in ſingulis prouincijs inſtituit, inſuper ordines religioſos S. Benedicti, Romualdi, Bernardi, Dominici, Ignatij, quaſi caſtra veræ religionis validiſſima. *Repræſentat renouationẽ Eccleſiæ factam ab eius Doctoribus.*

Denique ſponſa Eccleſia ſub finem mundi, completo iam electorum numero, c. 8. optat cum ſponſo Chriſto ire in domum genitricis ſuæ, id eſt, cæleſtis Ieruſalẽ, vt eo fruatur in ęternum: cui ſponſus Chriſtus: *Pone*, inquit, *me vt ſignaculum ſuper cor tuum*, id eſt, mei memoriâ & amore cor tuum obſignes: inſtat enim tibi vltima & acerrima Antichriſti perſecutio, quam non niſi per meam gratiam & charitatem ſuperare poteris, quia aquæ multæ tribulationũ non extinguent charitatem, nec flumina perſecutionum obruent illam. Mox Eccleſia Gentium ſorori ſuæ paruulæ, id eſt, Synagogæ Iudæorum in fine mũdi per Eliam ad Chriſtum conuertendæ, metuens ab Antichriſto & Antichriſtianis, ne Chriſto in die iudicij diſpliceat, conſilium petit à ſodalibus ſponſi, id eſt, à diſcipulis & aſſeclis Eliæ, qui hoc illi ſuggerunt: *Si murus eſt*, &c. q.d. Pars Synagogæ, id eſt, plebis Iudæorum inſtar muri firmo & conſtanti eſt animo, quocirca illam inſtruamus eloquijs S. Script. quaſi propugnaculis argenteis: pars altera inſtar oſtij eſt animo exili & verſatili, ergo illam conſtringamus, & roboremus ſanctis fidelium exemplis, quaſi tabulis cedrinis: Occurrit ſoror ipſa, ſcilicet Synagoga, aitque ſe ſatis in fide eſſe validam: ita enim ab Elia eſſe corroboratam, vt Antichriſto, eiuſque aſſeclis fortiter ſit reſtitura. Quocirca vtraque hæc Chriſti vinea, ſcilicet tam Synagogæ Iudęorum, quàm Eccleſiæ Gentium, in fine mundi ampliſſimum dabit fidelium & virtutum omnium fructum, qui mille argenteis, id eſt, maximo pretio æſtimetur. Tandem Chriſtus extremam Eccleſiæ in fine mundi vocem poſtulans ab ea hanc accipit: *Fuge dilecte mi* à terra hac fœtida *in montes aromatum*, id eſt, in cælum, eoque me tecum abripe, vt ibi te per gloriam fruar in æternum.

Porrò Coſmas Hortolanus, vt vetus teſtamentũ nouo, hoc Canticũ Apocalypſi harmonicè adaptet, cenſet Cãtico deſcribi ſeptẽ ſtatus Eccleſiæ, quos per ſeptem ſigilla S. Ioannes in Apocalypſi c. 6. & ſeq. ſymbolicè repręſentat. *Harmonia Cantici cum Apocalypſi.*

Primo ergo Apocalypſeos ſigillo equi albi & equitis coronã, arcumq; geſtantis,

ſtantis, repræſentatur Chriſti incarnatio, prædicatio, Gentiumq; per Apoſtolos ſubiectio; idem repræſentat Canticum dicens c. 1. *Equitatui meo in curribus Pharaonis aſſimilaui te.*

Secundo Apocalypſis ſigillo, per equum rufum repræſentatur ſtatus martyrum Eccleſiæ, qui mox poſt Chriſtum & Apoſtolos cœpit à Nerone ac durauit vſque ad Conſtantinum Magnum; eumdem notat Canticum c. 1. 13. dicens: *Faſciculus myrrhæ dilectus meus mihi*: & magis ordinatè ca. 2. 12. dicens: *Tempus putationis aduenit*, &c. *vineæ florentes dederunt odorem ſuum.*

Tertio Apocalypſis ſigillo, per equum nigrum repræſentatur ſecunda Eccleſiæ perſecutio per Arrium & hæreticos. Eadem in Cantico repræſentatur per vulpes c. 2. 15. *Capite*, inquit, *nobis vulpes paruulas, quæ demoliuntur vineas*, & magis ordinatè c. 4. 4. *Sicut turris Dauid collum tuum, quæ ædificata eſt cum propugnaculis, mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium.*

Quarto ſigillo Apocal. per equum pallidum repræſentantur hypocritæ, vel potiùs Mahometani & Saraceni, qui validiſſimè Eccleſiam oppugnarunt & etiamnum oppugnant. Vnde contra eos dicitur Cant. 3. 7. *En lectulum Salomonis ſexaginta fortes ambiunt ex fortiſſimis Iſrael; omnes tenentes gladios, & ad bella doctiſſimi: vniuſcuiuſque enſis ſuper femur ſuum propter timores nocturnos.* Et magis ordinatè c. 6. 9. *Quæ eſt iſta, quæ progreditur, quaſi aurora conſurgens, pulchra vt luna electa vt ſol, terribilis vt caſtrorum acies ordinata.* Et v. 11. *Anima mea conturbauit me propter quadrigas Aminadab*, &c.

Quinto Apocal. ſigillo aperto prodeunt animæ interfectorum propter Verbum Dei, petentes vindictam, audiuntque, vt modicum quieſcant. Quietem hanc martyrum Eccleſiæ repræſentat Canticum cap. 5. 1. vbi ſponſa ſponſum in hortum inuitat ad colligenda lilia. Et magis ordinatè c. 8. 2. *Dabo tibi*, inquit, *poculum ex vino condito & muſtum malorum granatorum meorum.*

Sexto Apocal. ſigillo repræſentatur Antichriſti grauiſſima perſecutio. Eamdem repræſentat Canticum cap. 5. v. 4. dicens: *Dilectus meus miſit manum ſuam per foramen, & venter meus intremuit ad tactum eius.* Et magis ordinatè c. 8. v. 6. *Fortis*, ait, *eſt vt mors dilectio dura ſicut infernus æmulatio*, &c. *Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem, nec flumina obruent illam.*

Septimo Apocal. ſigillo repræſentatur Chriſti aduentus ad iudicium, poſt quem ſequetur Eccleſiæ felicitas & gloria æterna. Idem hîc repreſentat Cãticum c. 6. 12. dicens: *Reuertere, Reuertere Sulamitis, reuertere, reuertere, vt intueamur te*, & quæ ſequuntur vſque ad finem libri & præſertim vltima verba: *Fuge dilecte mi, & aſſimilare capreæ, hinnuloque ceruorum ſuper montes aromatum.*

Analogia Cantic. cum Apocalypſi. Igitur magna eſt analogia & ſimilitudo Canticorum cum Apocalypſi. Primò in materia, quia vtroque deſcribitur ortus, progreſſus, perfectio, inclinatio, renouatio & glorificatio Eccleſiæ. Secundò, in phraſi & ſtylo, qui vtrobique eſt ſymbolicus, atque per ænigmata & ſymbola Eccleſiæ Sacramenta obtegit & obuelat. Tertiò in modo: ſicut enim Apocal. cap. 7. à primis quinque ſigillis ortum & progreſſum Eccleſiæ ſtrictim ſignificantibus, ſubitò verſ. 12. ſigillo ſexto ſalit ad tempora nouiſſima, illaque fusè proſequitur vſque ad cap. 15 putà tempora Eliæ & Antichriſti, ſic prorſus idem facit Salomon in Canticis, vti oſtendam c. 7. v. 1. Quartò in fine: ſicut enim Apocalypſis clauditur deſcriptione cæleſtis Ieruſalem, quaſi ſponſæ Chriſti feliciſſimæ, ſic & Cantica. Vnde noſter Alcazar in alluſionibus ad Apocalypſim toto libr. 3. Cantica explicat, vt oſtendat eorum cum Apocalypſi affinitatem & ſimilitudinem.

COMMEN-

COMMENTARIA IN CANTICVM CANTICORVM.

CANONES QVI FACEM PRÆFERVNT CANTICIS.

CANON PRIMVS.

IN alijs libris veteris testamenti Deus vocatur *Iehoua*, *Adonai*, *Elohim*, *El*, ceterisque decem nominibus, quæ recenset & explicat S. Hieronymus epistol. 136. ad Marcellam; quia in ijs Deus agit cum Synagoga quasi cum ancilla, ideoque se Deum, Dominum, Gubernatorem, Fortem, Vindicem, Omnipotentem, Terribilem nominat: in Cantico verò hoc nullum tale nomen Dei est reperire quod terrorem incutiat; quia in eo agit cum Ecclesia, quasi cum sponsa dilectissima: vnde se nonnisi Sponsum, Patrem, Amicum, Amantem & Amatum, siue Dilectum nuncupat; quia hæc nomina amorem sponsæ excitant, fouent, acuunt & augent. ita Bellarminus libr. 1. de Verbo Dei, c. 5. *Varia nomina varie Deo tribuit Scriptura.*

SECVNDVS.

Crebra est hic enallage personarum, qualis solet esse in dramatibus; modò enim loquitur in secunda, modo (idque mox) in tertia persona, etsi vna eademque sit.

TERTIVS.

Cùm Salomon huius carminis scriptor, diuini erga homines amoris referauit arcana; enisus est ex naturali amore vniuersis animis longè notissimo, illius diuini vires exprimere, vt inde discamus ex nostri amoris affectibus, in illius quasi augustissima adyta penetrare.

QVARTVS.

Canticum hoc est carmen, ideoque metro astrictum, quod proinde nonnulli elegiacum esse censent ex Hexametris & Pentametris versibus conflatum. Verùm prisca Hebræorum

A poësis perijt; vnde ratio & metrum prisci eorum carminis ignoratur.

QVINTVS.

Sicut in metaphoris & parabolis duplex est sensus: Literalis, putà Grámaticalis, qui est corticis literæ; & Metaphoricus siue Parabolicus, qui est rei per metaphoram vel parabolam significatæ, qui verus & genuinus est parabolæ sensus, ideoq; Literalis, etsi ab Honorio Augustodunensi, & nonnullis alijs vocetur Allegoricus, id est Metaphoricus & Parabolicus.

SEXTVS.

Palestinorum ritus & mores à ceterarū gentium ritibus & moribus valdè differentes effecerunt, vt nonnullæ ex his similitudinibus arcanis B ex medio vulgo rureve petitæ, non adeo concionæ videantur exteris; eùm tamen mira sit in illis ad res exprimendas efficacitas, & cum rerum proprietate congruitas.

SEPTIMVS.

In Cantico hoc, æquè ac in alijs Parabolis, adduntur subinde emblemata ad elegantiam parabolæ, quę proinde non est necesse, imò subinde est impossibile, applicare rei per parabolam significatæ, vt cùm Christus Matth. 25. in parabola talentorum ait herum plura vel pauciora talenta cuique famulorum dedisse secundùm propriam virtutem: id enim herus facere solet.

C At Deus ibi per herum significatus, id non facit: nam gratiam non distribuit secundùm dignitatem & merita naturæ, vt volebat Pelagius; sed merè gratis.

OCTAVVS.

Canticum hoc est drama, in quo multa non verbis & voce, sed actorum gestu & actione repræsentantur, vt cùm duellum, pugnam, conuiuium repræsentant non loquendo, sed duellando, pugnando, conuiuando in theatro. Quare actio hic collocutioni personarum, quæ alioqui obscura & inconcinna videtur, inserenda est, *Drama quid.*

 vt

vt eam expleat & explicet. Imò drama ſæpè eſt actio ſilens, in qua mutæ perſonę agunt, nec verbis, ſed geſtibus rem repræſentant. Rurſum dramaticum opus vel poëma eſt, in quo ſulæ perſonæ agunt abſque Poëtæ interlocutione. Quocirca in Cantico non exprimitur, nec diſtinguitur, vbi ſit vox ſponſæ, vbi vox ſponſi, vbi vox adoleſcentularum, ſed omnes indiſcriminatim commiſcentur: atque hæc res magnam parit obſcuritatem, quæ Interpreti ex ipſa verborum ſententia, & ex antecedentibus & conſequentibus ſolerter elucidanda eſt, vt cuique ſuam vocem & loquendi vicem aſſignet.

NONVS.

Sponſus & ſponſa affectibus amoris indulgent: vndè non tam concinnè & ordinatè, quàm affectuosè loqui ſatagunt: feruntur enim incendij ſui flammis, quocumque eos rapit amor.

DECIMVS.

Totalis & adæquatus ſenſus Literalis hic eſt, de connubio, ſiue coniunctione Chriſti & Eccleſiæ per fidem & amorem: Partialis Literalis, eſt de coniunctione Chriſti cùm anima ſancta, præſertim quæ ſtudet perfectioni: hæc eſt enim pars & membrum Eccleſiæ: Partialis principalis, eſt de Chriſto & B. Virgine: hæc enim eſt præcipua pars, primumque membrum Eccleſiæ.

VNDECIMVS.

Canticum ſcriptum eſt inſtar dialogi, in quo interlocutores ſunt ſponſus Chriſtus, ſponſa Eccleſia, ſponſi ſodales, (putà Apoſtoli & animæ perfectæ) adoleſcentulæ comites ſponſæ, id eſt animæ in virtute needum adultæ; ſed teneræ, adoleſcentes tamen & creſcentes in virtute.

Vinea in Canticis quid

Crebrò in Canticis vinearum fit mentio: quia in ijs ſponſus vt vinitor, paſtor & ruricola inducitur. Noſter Sanchez probabiliter per vineam & vites in Canticis, accipit frutices quæ fundunt balſamum, quales ipſe cenſet eſſe cypros, aliaſque arbores aromatiferas. Primò, quia hæ florentes ſuauem expirant odorem, non vites, niſi paucæ. Secundò, quia S. Hieronymus epitaphio S. Paulæ ait; *Contemplata eſt balſami vineas in Engaddi*, & in cap. 27. Ezech. *Balſamum*, inquit, *quod naſcitur in vineis Engaddi*. Tertiò, quia Septu. cùm vineas dicunt florere, vtuntur verbo κυπρίζω, quod à cypro deducitur. Quartò, quia Hebr. כֶּרֶם *kerem*, id eſt vinea, quemlibet agrum vel hortum ſignificat. Vnde Iudic. 15 vocatur *kerem zait*, id eſt vinea oliuæ. Et Cantic. 5. pro *meſſui* Septua. vertunt, *vindemiaui myrrham meam*. Hinc & Pœni, indeque Hiſpani in regno Granatenſi *carmen* (quod deriuatur ab Hebr. *kerem*, id eſt vinea) vocant hortum quibuſlibet arboribus conſitum. Hinc & ca. 7. v. 11. pro *commoremur in villis*, hebr. eſt בַּכְּפָרִים *baccopherim*, id eſt in cypris, quæ abundabant in Iericho & Engaddi. Quintò, quia cyprus fundens balſamum ſimilis eſt viti. Audi Plinium li. 12. cap. 25. *Hæc viti ſimilior eſt quã myrto, malleolis ſeri dicitur nuper vincta vt vitis, implet colles vinearum modo*. Vineæ ergo ſponſi nō tam vitis & vini, quàm cypri, & balſami erant feraces. Hæc ſententia vera eſt, ſed partialiter. Vinea enim hæc & cypros & vites & arbores, præ-

A ſertim aromatiferas continebat: ſic Romæ videmus in vineis eſſe hortos, viridaria, pomaria, agros & ſegetes. Imò in Lombardia idem ager fert ſegetes, fructus & vuas, adeoque idem campus eſt ager, pomarium & vinea: ſegetibus enim immiſcentur vites vlmis innixæ, & vtrorumque limites circumcirca ſunt arbores fructiferæ. Nā Salomon, qui hic grammaticè inducitur vt ſponſus, & vineas vitium iuxta Ieruſalem, & vineas cypri balſamique in Engaddi habebat, vt patet cap. 1. 13. *Botrus cypri*, ait, *dilectus meus mihi in vineis Engaddi*. Et Eccleſ. 2. 4. *Plantaui*, inquit, *mihi vineas, & ſyluam lignorum germinantium*. Porrò an cyprus ſit frutex balſami ferax, diſſeram cap. 1. v. 13.

DVODECIMVS.

Membra corporis in Canticis quomodo intelligenda

B In Canticis ſubinde membrū corporis ſignificat veſtem, quâ tegitur aut ornatur, vt cùm c. 5. ſponſi caput vocatur *aurum optimum*, *caput* ſumitur pro corona capitis; hæc enim erat ex auro optimo. Sic cap. eodem cùm *venter* ſponſæ dicitur *eburneus*, *venter* ſumitur pro zona quæ ventrem tegebat & cingebat: hæc enim facta erat ex ebore. Hanc expoſitionem exigit honeſtas. Quis enim credat ſponſam caſtiſſimam, ventrem nudum ſpectandum aut deſcribendum exhibuiſſe? Cantic. 7. pro eo quod Noſter habet: *Coma capitis tui ſicut purpura*; S. Ambroſ. ſerm. 17. in pſalm. 118. legit, *ornatus capitis tui ſicut purpura*, vbi per *comam* accipit ornatum comæ, putà coronam comæ infixam. Sic nonnulli per *vbera & vmbilicum* intelligunt *mammillare*, putà velum tegens vbera & vmbilicum, iuxta illud Catulli in Argonaut.

C *Non tereti ſtrophio lactantes vincta papillas.*

Cant. 8. *Pone me vt ſignaculum ſuper cor tuum*, id eſt ſuper bullam, qua tegitur & ornatur cor tuum; huic enim rem ſummè amatam, v. g. Deum vel idolum ſuum, Gentiles inſculpere ſolebant, æquè ac Hebręi, vt illius intuitu Dei ſui ſemper memoriam refricarent, illumque in corde & mente iugiter cogitarent & amarent. Simili modo apud oratores & poëtas ſæpè res veſtita ſignificat veſtem, quâ tegitur & veſtitur per metonymiam. Sic *collum* ſignificat collare quo tegitur; *crines* ſignificāt crinalia; *femur* femoralia; *thorax*, id eſt pectus, notat veſtem qua tegitur, quęq; exinde *thorax* dicitur. Sic *pes* ſignificat calceū, quo pes calceatur. Vnde quod Deut. 8. v. 4. dicitur *Veſtimētum tuum, quo operiebaris, nequaquam vetuſtate defecit, & pes* (id eſt calceus) *tuus non eſt ſubtritus*, clarè

D exponitur Deut. 29. v. 5. vbi dicitur, *Non ſunt attrita veſtimenta veſtra, nec calceamenta pedum veſtrorum vetuſtate conſumpta ſunt*. Hæc & plura noſter Sanchez hìc prolegom. 9. & 10.

DECIMVSTERTIVS.

Pro diuerſis & nationibus & temporibus diuerſi mores

Actiones, geſtus & habitus apud Hebræos olim honeſti & decori, apud alias gentes inhoneſti & indecori æſtimati ſunt; & vice verſa. Quæque enim gens ſuos habet mores, ab alijs diuerſos: & quod olitanis temporibus placuit, poſterioribus diſplicuit. Hinc Hebræorum veſtitus, inceſſus, modus nuptias contrahendi, ſacrificandi, adorandi, comedendi, &c. fuit alius planè, quàm Græcorum & Latinorum, vt patet ex Leuitico alijſq; Scripturæ locis. Sic Homer. lib. 3. Iliad. ſcribit Thetim, mentum & barbam

Iouis

Iouis manu apprehensâ demulsisse, vt eam deliniret; quod iam rusticum & barbarum haberetur. Sic Vlysses deprehensus in Troia; supplex Hecubæ reginæ genas tetigit, vt eius clementiâ mortem euaderet, teste Euripide in Hecuba, quod modò crimen penè læsæ maiestatis haberetur. Sic Amazones nudâ mammâ incedebant, vt liberiùs depugnarent. Vnde Propertius libr. 3. eleg.

Qualis Amazonidum nudatis bellica mammis
Turba.

Idem de virginibus Dianæ comitibus tradit Callimachus in hymno Dianæ. Et de Camilla Virgil. Æneid. 11. *Nudum exerta latus.* Idem fecisse Hebræas putant nonnulli, ideoque hic ca. 4. v. 5. vbera sponsæ nuda dilaudari. At iam honestas & castitas omnium penè gentium, ab hac nuditate planè adhorret. De vberibus quid sentiendum dicam c. 4. v. 5.

DECIMVSQVARTVS.

Hebræi dum induunt nomina, alludunt ad nominis etymon, illudq; personæ vel rei, cui nomé induunt, competere significant, vel optant. Sic *Adam* dictus, quia formatus ex *adama*, id est terra: *Iacob*, id est supplantator, quia supplantauit Esau, Genes. 27. *Nabal*, id est stultus, quia superbè & stultè respondit militibus Dauidis, 1. Reg. 25. v. 25. Sic virgam שקד *scaked*, id est *amygdalinam*, siue *vigilantem* ostendit Deus Ieremiæ, c. 1. 11. *Quia*, inquit, *ego vigilabo*, &c. Similes allusiones sunt in *prino* & *schino* arboribus, sub quibus Susannę scelus se deprehendisse mentiebatur senes, Daniel. 13. Simili allusione sponsa hic vocatur *Sulamitis*, id est Salomonia, siue Salomonis vxor, quasi à pacifico, Pacifica. Et c. 1. *Oleum effusum*, inquit, *nomen tuum*; hoc nomen est Messias, siue *Christus*, id est vnctus oleo, ita copiosè, vt illud in alios effundat. Crebro hic talia occurrent.

DECIMVSQVINTVS.

Res in Scriptura vocatur talis qualis exterius apparet.

Sæpè in Scriptura vocatur res talis, qualis foris apparet, etiamsi reuera in se non sit talis. Sic Genes. 1. luna vocatur *luminare maius*, quia citima terræ vicinis hominibus maior apparet, cùm reuera omnibus stellis sit longè minor. Sic Exodi 7. virgæ à Magis conuersæ dicuntur in serpentes, quia hominibus ita videbatur, cum reuera iuxta Nyssenum, Iustinum, Tertullianum & Rupertum, non essent aliud quàm præstigiæ, quibus oculis illudebant, vt faciunt præstigiatores. Sic Ioseph vocatur pater Iesu, & idola vocantur Dij; & dum cometæ discurrunt, dicuntur stellæ de cælo cadere: atque extrema pars mundi & cæli dicitur, quæ nobis extrema apparet, cũ tamen in globo rotundo (qualis est mundus) reuera nulla pars sit extrema, sed omnes eant in orbem. Sic hic c. 5. sponsi caput dicitur simile auro, comę palmis, oculi columbis, genę aromatibus, labia lilijs, manus torno, venter ebori: sponsę verò nasus cap. 7. dicitur similis turri Libani, femora monilibus, vmbilicus crateri, vbera hinnulis, venter aceruo tritici, oculi piscinis, quia eis similes apparebant, etsi reuera tales non essent.

DECIMVSSEXTVS.

Olim vxores à viris nomen accipiebant, vt Caij vxor vocaretur Caia, Cornelij Cornelia,

A Dionysij Dionysia, ęquè ac hic Salomonis sponsa ab eo vocatur *Sulamitis*. Rursum à quo insigne quis beneficium acceptat, eius nomen assumebat. Sic S. Cyprianus Cæcilij nomen assumpsit à Cæcilio presbytero qui eum ad Christum conuertit. Eusebius Cæsariens. Pamphili nomen sibi asciuit, à S. Pamphilo Doctore & Martyre: Iosephus historicus Flauij prænomen sibi adiunxit, à Flauio Vespasiano Imper. qui eum honoribus auxit. Insuper in Scriptura eidem personæ & rei diuersa nomina dantur, iuxta varia idiomata. Sic S. Thomas Apostolus hebraicè *Thomas*, græcè *Didymus*, latinè *Gemellus* dicitur: S. Simon hebraicè *Chananæus*, græcè *Zelotes* cognominatur: Iudas chaldaicè *Thadæus* (id est vberalis) hebraicè *Lebbæus*, id est corculum, nuncupa-
B tur, Matth. 10. Tabitha hebraicè, græcè vocatur *Dorcas*, latinè *Caprea*, Actor. 9. Sic hebraicè *Salomon* & *Sulamitis*, latinè *Pacificus* & *Pacifica* indigitantur.

DECIMVSSEPTIMVS.

Quid hic sponsus & sponsa?

Sponsus hic est Christus, sponsa est Ecclesia, & anima fidelis, non quælibet, aut peccatrix; sed sancta, imò perfectioni studens, & amore Christi flagrans. Hæc enim sola sponsæ Christi nomen meretur, cuius hic spirituales amores & ardores diuini describuntur. Id ita esse patet ex ipsis Cantici verbis, vt cùm dicitur cap. 4. 7. *Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te.* Et cùm capit. 2. vers. 4. ait sponsa: *Introduxit me rex in cellam vinariam, ordinauit in me charitatem. Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo.* Rursum passim sponsus sponsam vocat Amicam, Dile-
C ctam, Pulchram vt luna, Electam vt sol. Et cap. 2. v. 16. ait: *Dilectus meus mihi, & ego illi, qui pascitur inter lilia.* Et cap. 4. 9. *Vulnerasti cor meum soror mea sponsa.* Et capit. 6. 8. *Vna est columba mea, perfecta mea.* Et cap. 8. 5. *Quæ est ista, quæ ascendit de deserto, delicijs affluens, innixa super dilectum suum?* Denique Canticum non aliud, quàm cælestes amores Christi & animæ sanctæ spirat: peccatorum tamen subinde meminit, cùm ab eis persecutionem se passam significant, vt cùm ait cap. 1. 5. *Nolite me considerare quòd fusca sim, quia decolorauit me sol: filij matris meæ pugnauerũt contra me.* Aut cùm eos conuertere satagit, vt cùm ait ca. 4. 8. *Coronaberis de capite Amana, de vertice Sanir & Hermon de cubilibus leonum, de montibus pardorum.* Audi S. Bernardum serm. 61. *Sponsam nusquam in hoc toto opere adhuc nominatas, nisi modò cùm ad vineas itur, cùm vino charitatis appropinquatur. Quæ cùm venerit, &*
D *perfecta fuerit, faciet spiritale coniugium, & erunt duo in carne una, sed in vno spiritu, dicente Apostolo: Qui adhæret Deo, vnus spiritus est*, 1. Corint. 6. 17. Idem serm. 85. *Quã videris*, inquit, *relictis omnibus, Verbo votis omnibus adhærere, Verbo viuere, Verbo se regere, de Verbo concipere quod pariat Verbo, quæ possit dicere: Mihi viuere Christus est & mori lucrum, hanc puta coniugem, Verboq; maritatam.* Idem docet Bellarm. libr. 3. de Ecclesia militante cap. 7. respons. ad 1. ac S. Hier. epist. 140. ad Principiam, atque Cassiod. S. Greg. Beda, Philo, Iustus, Anselmus, Rupert. cęterique Patres & interpretes ad illa Cantic. 6. 7. *Sexaginta sunt reginæ, & octoginta concubinæ, & adolescentularum non est numerus. Vna est columba mea, perfecta mea.*

Quatuor amantis gradus. Primus. Porrò huius perfecti amoris quatuor sunt gradus & status, qui hoc Cātici libro ordine describuntur. Primus status amoris, est actiuuæ vitæ, in quo anima affectibus nondum edomitis Deum quidem odoratur, & quasi degustat, currens in odorem vnguentorum eius, non eo tamen ad aebitrium & voluptatem suam fruitur. *Et mirabar*, inquit S. Aug. li. 7. Confess. cap. 17. *quod iam te amabam, & insistebam frui Deo; sed rapiebar à te decore tuo, moxq; diripiebar abs te pondere meo & ruebam in ista cum gemitu: & pondus hoc, consuetudo carnalis.* Et infrà: *Aciem figere non valui, & repercussâ infirmitate redditus solitis, non mecum ferebā nisi amantem memoriam, & quasi olfacta desiderantem, quæ comedere nondum possem.* Hic amoris status describitur cap. 1. & 2. Cantic. Vnde ibidem sponsa ait sponso: *Trahe me: post te curremus in odorem vnguentorum tuorum.* Et, *Nolite me considerare quòd fusca sim, quia decolorauit me sol. Indica mihi vbi pascas, vbi cubes in meridie, ne vagari incipiam post greges sodalium tuorum*, &c.

Secundus. Secundus amoris gradus & status animæ Deum amantis, est vitæ contemplatiuæ. In hoc collocatur anima, facto sibi ad eum gradu vitiosorum habituum demolitione, passionum propriarum compressione & perfectâ rerum omniū suique abnegatione: & in eo constituta non solū sicut in priore statu, Deum aliquando complectitur cōtemplationis & amoris actu, sed eodem continuato aliquamdiu ipsum contemplans amansque penè possidet, magna mentis tranquillitate; fitque suauissimus lectus pacifici Salomonis, & quasi nuptiale ferculum, in quo sponsus requiescit ac vehitur, animam in se quiescentem fouens. Hic amoris gradus describitur c. 3. & 4. Cantic. Vnde ibidem post primum sponsæ somnum sponsus adiurat adolescentulas, ne quæ illam à somno hoc amoris excitet.

Tertius. Tertius amoris & amantis status, est conflatus ex actione & contemplatione. In eo anima, sic iubente sponso, à contemplatione diuulsa, se cōijcit in turbam & gregem pastoris illius, qui propter nimiam charitatem, quâ dilexit nos, è sinu Patris in terras descendit, quæsiturus magnis laboribus, & proprio sanguine redempturus ouiculas, quæ perierant, procellam nullam acerbissimorum temporum, periculum nullum pœnamue subterfugiens, aut dedecus, dum illas recuperaret. Hic amoris status describitur cap. 5. 6. & 7. Cantic. Vnde ibidē sponsus sponsam ad cāpos & villas inuitat, *vt quasi bonus pastor pascat gregē suū, lassos alleuet, reuocet errantes, infirmos tueatur*, ait S. Ambros. l. de Isaac & anima c. 8. Licèt enim ibidem sponsa negligentiæ insimuletur, quòd spōso ostium pulsanti non statim aperuerit; tamen mox facti pœnitens ipsa in maiorem sponsi amorem exarsit, perinde ac *amantium iræ, amoris redintegratio sunt.*

Quartus status est, cùm anima vitam supra humanam, ac penè diuinam, supradictis longè superiorem, inexplebili desiderio appetens, tanto flagrat diuini amoris incendio, tantâq; veluti zelotypiâ æstuat, vt manere in carne mors illi sit, & peregrinari à Domino alter quasi infernus illi videatur; soleturque propterea exilium suum, ac perferat vno studio laboreque animarum lucrandarum dilectissimo sponso. De qua re sic S. Greg. l. 2. super Ezech. hom. 15. *Qui sunt in sancta Ecclesia thalami, nisi eorum corda, in quibus animæ per amorem sponso inuisibili iunguntur, vt eius desiderio mens ardeat, nulla iam quæ in mundo sunt concupiscat, præsentis vitæ longitudinem pœnam deputet, extre festinet, & amoris amplexu in cælestis sponsi visione requiescere. Mens itaque quæ iam talis est, nullam præsentis sæculi consolationem recipit, sed ad illam quam diligit medullitus suspirat, feruet, anhelat, anxiatur. Vilis fit ipsa salus corporis, quia transfixa est vulnere amoris.* Hic status amoris describitur Cantic. cap. 8. Vnde ibi post tertium somnum de ea dicitur: *Quæ est ista quæ ascendit de deserto delicijs affluens, innixa super dilectum suum? pone me vt signaculum super cor tuum*, &c. *Fortis est vt mors dilectio, dura sicut infernus æmulatio: lampades eius, lampades ignis atque flammarum.* Ita noster Bernardinus Rossignolius de Disciplina Christianæ perfectionis libr. 4. ca. 9. qui deinde singula capita singulosque versus ex ordine, hisce quatuor amoris gradibus alternatiuè adaptat. *Quartus.*

COMMENTATORES

CANTICI CANTICORVM.

HEBRÆI.

Chaldæus. RIMVS est Chaldæus Paraphrastes, qui in Cantico fuit R. Ioseph Cæcus: sicut in Pentateucho fuit R. Aquila, qui chaldaicè Onkelos dicitur; in Prophetis verò R. Ionathan filius Vzielis. Hi omnes, vtpote Iudæi, iudaizant, ac præsertim R. Ioseph, qui Canticum non tam vertit, quàm explicat, vt non tam interpres quàm Paraphrastes, siue Commentator esse videatur. Quare Canticum de Synagoga, deque lege Mosis tabernaculo, manna ceterisque beneficijs Israëli collatis interpretatur, multaque interserit ex Iudæorum fabulis & Thalmudistarum figmentis, quæ colligit & excusat Franc. Lucas in Apologia Paraphrasis Chaldææ. Habet tamen suum vsum, & veræ interpretationi obsecundat; sicut Synagoga subseruit Ecclesiæ, lexque Euangelio & Moses Christo, eique quasi typus prælusit.

Scripsere quoque in Canticum R. Salomon, Aben Ezra, & R. Dauid Kimchi. *Rabbini.*

GRÆ-

G R Æ C I.

Origen. Primus Origines in Canticum scripsit homilias sex, in quibus *Origines vicit seipsum*, ait S. Hieronym. qui eas ex Græco in Latinum conuertit : quarè temerè & sine causa vltimas quatuor Origenis esse negat nouus (imò Nouator & in fide cacodoxus) Originis interpres. Finit in capite 2. Cantic. v. 15. Floruit anno Domini 226.

Nyssenus. S. Gregorius Nyssenus, frater S. Basilij, edidit in Cantica homilias 15. finit in ca. 6. v. 9. Floruit anno Domioi 380.

Philo. Philo Carpathiorum Episcopus constitutus à S. Epiphanio. Extat tomo I. Biblioth. SS. Patrū: sed multa illi inserta vel infarta sunt à sciolo quopiam ex S. Gregorio, quæ cum reliqua explicatione parum congruunt. Floruit anno Domini 374.

Theodor. Theodoretus doctè & genuinè Canticum explicat, atque trium aliorum Patrum, quos non nominat, explicationem adiungit. *3. Patres.* Floruit anno 430. Censet Hortolanus tres hosce Patres esse S. Gregorium Nyssenum, S. Nilum Monachum S. Chrysostomi discipulum, & S. Maximum. Hi enim Theodoreto fuęre coæui, & horum trium breuis Cantici paraphrasis Commentarin Theodoreti in Canticum præfigitur.

Psellus. Michael Psellus S. Gregorij Nysseni est compendiator.

L A T I N I.

Cassiodor. Primus est Aurelius Cassiodorus, Consul Romanus. ac Theodnrici regis Gothorum Cācellarius : vnde eius nomine plures scripsit Epistolas tanto viro dignas, qui deinde aulæ pertæsus, mundo valedicens, & monasticen in monasterio à se constructo exercens, totum se pietati & sacris Literis tradidit, in ijsque planè senescens, propè centenarius sancto fine quieuit, ait Baron. anno Domini 562. in fine. Hic ergo scripsit in Canticum breuiter, sed clarè, ac sæpè acu tangit sententiarum difficultatem, sensumque literæ geminum assignat : vnde ex eo plura deprōpsit Beda, Haymn & alij, sed sciolus quispiam nonnulla Cassiodoro attexuit. Nam ca. 3. vers. 11. citat Gregorium Papam, qui centum annis eo fuit posterior. Floruit anno Dnmini 539. coæuus & socius S. Seuerini Boëtij, ac Symmachi Consulis Romani.

Iustus Orgelit. Iustus Orgelitanus Episcopus scripsit in Cant. Extat tomo I. Biblioth. SS. Patrum. Floruit anno 540. sub Iustiniano Imper. Interfuit Concilio Toletano II. Vide S. Isidorum de Scriptor. Eccles. c. 14. & de Viris illustr. c. 34.

Beda. Venerab. Beda prolixum edidit Comment. anno 700. cui & alium subiungit, quem ipse ex varijs S. Gregorij locis collegit.

Alcuinus. Albinus, siue Alcuinus Flaccus, Bedæ discipulus, & Caroli Magni magister, anno 750.

Aponius. Aponius doctè & grauiter scripsit in Cant. anno 800. ait Sixtus Senensis in Biblioth. Posseuinus & Bellarmin. de Script. Eccles. Sed anteriùs vixisse videtur. Nam Aponium citat Beda

lib. 4. in Cantic. cap. 23. Beda autem floruit anno 700. Finit Aponius in cap. 4. Cantic. v. 7. ad illa: *Tota pulchra es amica mea:* ac deinde Commentarium Aponij continuauit Lucas Abbas S. Cornelij, ex ipsis Aponij verbis, sed succisis & in pauca contractis : vnde multi illum citant nomine Aponij.

Angelomus. Angelomus monachus Aponij est abbreuiator. Floruit aono 850 tempore Lotharij Imp. Vnde in Præfat. eum laudat, quòd relicto Imperio monasticen amplexus sit, in eaque piè defunctus vitam stadiumque suum sanctè consummarit.

Haymo. Haymo Bedam ferè in compendium redigit, ac penè ad verbum transscribit Cassiodorum. Obijt anno 853.

S. Anselm. S. Anselmus Cantuariensis Archiepiscopus, anno 1081.

Rupert. Rupertus Abbas Tuitiensis Canticum explicuit de B. Virgine, anno 1119.

S. Bernard. S. Bernardus piè & eleganter explicat Canticum, sed morte præuentus, illud non absoluit: vnde ei successit Gilbertus Abbas: qui opus prosecutus est. Floruit anno 1130.

Richard. Richardus de S. Victore, S. Bernardo coæuus & amicissimus, paucas Cantici sententias exponit.

S. Thomas. Inter opera S. Thomæ Aquinatis extat Commentarius in Canticum. Dubitant tamen viri docti, an hic Commentarius sit ipsius, quia stylum eius non redolet, atque ex Cassiodoro & Beda videtur transsumptus. Idem planè ad verbum extat apud Haymonem, qui 450. annis antecessit S. Thomam : quare Commentarius S. Thomæ, quem sub mortem dictauit monachis Fossę nouæ, iuxta Romam, videtur fuisse alius ab hoc. Quocirca diuersus planè ab hoc Commentarius in Canticum nomine S. Thomę prodijt, seorsim impressus à Petro Gualtero anno Domini 1545 solerque iungi Commentario Caietani in Prouerbia & Ecclesiasticen. Hic magis redolet stylum Scholasticum S. Thomæ.

Guil. Paru. Guilelmus Paruus Abbas Beccensis, anno 1170.

Honorius. Honorius Augustodunensis Presbyter, anno 1220.

Hailgrin. Hailgrinius Cardinalis Sabinensis, anno 1233.

Ex varijs S. Ambrosij locis Commentarium integrum in Canrica collegit Antonius Democbares. Extat in fine tomi 5. Ambrosij.

RECENTIORES.

Nicolaus Lyranus, Hugo Cardinalis, Dionysius Carthusianus, Iacobus Iansonius, Ioannes Picus Carthusianus, Placidus Nigidius, Alfonsus ab Orozco, Tuccius, Hieron. Almonacirius, & plures alij, quos Romæ reperi. Ceteris eminent Franc. Titelmannus, Luisius Legionensis, Cosmas Damianus Ortolanus, Philippi II. Hispaniarum Regis Theologus, qui Paraphrasin habet luculētam & succulentam; Ioannes à Iesu Carmelitanus: nostri Gaspar Sanchez & Ludouicus de Ponte. Nouissimè & exactissimè noster Martinus Delrio, Michael Gilletius & Ludouicus Sotomaior : denique nuperrimè Ioannes Malderus Episcopus Antuerpiensis, ac noster

Luisius ab Alcazar in allusionibus ad Apocalypsin toto lib. 3. Vterque succinctè, sed eruditè & neruosè. A

Ex his omnibus succum exprimam, & pollinem floremq;ue decerpam, Litterale à Mystico discernam, indigesta digeram, confusa distribuam, & cuique quod suum est ordinatè attribuam; atque propria plura addam, memor semper solitæ breuitatis & methodi.

Porrò Ioannes Gersoo Cancellar. Parisiensis Canticum exposuit de amore Seraphico, quo anima pia ardet erga Christum, anno Domini 1429. ac compleuit die 9. Iulij, & instar S. Thomæ post triduum, putà die 12. Iulij cum Commentario vitam finiuit, anno ætatis 66. vt amoribus Christi frueretur in cælo: vnde identidem repetens illud Cantic. 8. *Fortis est ut mors dilectio*, illi immortuus est.

PRIMVM

PRIMVM DRAMA,

SIVE

PRIMA PARS CANTICI

QVA DESCRIBITVR INFANTIA ECCLESIÆ:

(quæ fuit ab ortu Christi vsque ad Ascensionem in cælum) à cap.I. verſ.1. vsque ad cap.II. verſ.8.

CAPVT PRIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

SPonſa ambit ſpirituale ſponſi oſculum, vbera, vnguentum, oleũ, cellaria. Mox verſ. 5. ait ſe formoſam, ſed nigram ab æſtu ſolis & perſecutionis. Vnde verſ. 7. quærit locum ſponſi; auditą́ ab eo vt abeat poſt greges & paſtores. Inde v. 9. eam aſſimilat equitatui, genas turturi, collum monilibus. Deniq; v. 12 aſſerit nardum ſuam dediſſe odorem, præſente ſponſo, quem comparat faſciculo myrrhæ & botro cypri, cum eoq́; ſpiritali laudis affectu diſſuauiatur.

1. OSculetur me oſculo oris ſui: quia meliora ſunt vbera tua vino,
2. fragrantia vnguentis optimis. Oleum effuſum nomen tuum:
ideo adoleſcentulæ dilexerunt te. 3. Trahe me: poſt te curre-
mus in odorem vnguentorum tuorum. 4. Introduxit me rex
in cellaria ſua: exultabimus & lætabimur in te, memores vbe-
rum tuorum ſuper vinum: recti diligunt te. 5. Nigra ſum, ſed
formoſa, filiæ Ieruſalem, ſicut tabernacula Cedar, ſicut pelles Salomonis. 6. No-
lite me conſiderare quòd fuſca ſim, quia decolorauit me ſol: filij matris meæ pu-
gnauerunt contra me, poſuerunt me cuſtodem in vineis: vineam meam non cu-
ſtodiui. 7. Indica mihi, quem diligit anima mea, vbi paſcas, vbi cubes in meri-
die, ne vagari incipiam poſt greges ſodalium tuorum. 8. Si ignoras te, ô pul-
cherrima inter mulieres, egredere, & abi poſt veſtigia gregum, & paſce hœdos
tuos iuxta tabernacula paſtorum. 9. Equitatui meo in curribus Pharaonis aſſi-
milaui te amica mea. 10. Pulchræ ſunt genæ tuæ ſicut turturis: collum tuum
ſicut monilia. 11. Murenulas aureas faciemus tibi, vermiculatas argento.
12. Dum eſſet rex in accubitu ſuo, nardus mea dedit odorem ſuum. 13. Faſci-
culus myrrhæ dilectus meus mihi, inter vbera mea commorabitur. 14. Botrus
cypri dilectus meus mihi, in vineis Engaddi 15. Ecce tu pulchra es amica mea,
ecce tu pulchra es, oculi tui columbarum. 16. Ecce tu pulcher es, dilecte mi,
& decorus. Lectulus noſter floridus: 17. tigna domorum noſtrarum cedrina,
laquearia noſtra cypreſſina.

VOX SPONSÆ.

Vers.1. OSCVLETVR ME OSCVLO ORIS SVI.] Inuerecunda videtur ſponſa, quæ præter morem feminarum honeſtarũ & verecundarũ, prior ambit ſponſum, eiuſque ſpiritale oſculum ſine vlla præfatione illicò poſcit; ſed amore ſancto ebria neſcit erubeſcere: vbi enim A amor, ibi non eſt timor vel pudor. *Præceps amor*, ait S. Bern. *nec iudicium præſtolatur, nec conſilio temperatur, nec pudore frænatur, nec rationi ſubijcitur. Rogo, ſupplico, flagito, Oſculetur me oſculo oris ſui.* Eſt tamen hic aliquis in ſponſa pudor, dum non ad ſponſum dirigit ſermonem, vt dicat, *Oſculare*, ſed alios quaſi intermedios alloquitur, dicens, *Oſculetur me*: vti notat idem S. Bernard. Sic Magdalena amore ebria, ſine pudore, *importuna* irruit *Amor neſcit pudorem.*

conuiuio, ait S. Ambros. sed *opportuna beneficio*, vt oscularetur non os, sed pedes Christi. Hic autem sponsa non contenta osculo pedum, quod est seruorum & subditorum, ambit osculum oris, quod est sponsarum & summè amantium, vti parentes osculantur filios, fratres se mutuo, amicus amicum. *O quanta vis amoris!* exclamat S. Bernard. serm. 7. *quanta in spiritu libertatis fiducia! Quid manifestius, quod manifesta charitas foras mittit timorem?* Et S. August. in Manuali c. 19. *Amor*, inquit, *dignitatis nescius reuerentiam nescit*, & cap. 20. *Anima amans fertur votis, trahitur desideriis, dissimulat merita, maiestati oculos claudit, aperit voluptati*, &c. Consonat quod de amore scribit D. Gregor. lib. 6. epist. 24. ad Anastasium, vbi ostendit amorem & potestatem ex æquo præsumere, ac cum auctoritate & imperio liberè loqui. Et Chrysolog. serm. 147. *Amor*, ait, *ignorat iudicium, ratione caret, modum nescit, non accipit de impossibilitate solatium, non recipit de difficultate remedium. Amor nisi ad desiderata peruenerit, necat amantem. Amor quod amat, non potest non videre. Hinc est, quod omnes Sancti omnia, quæ meruerant, parua duxerunt, si Dominum non viderent. Hinc est, quod amor qui cupit Deum videre, etsi non habet iudicium, habet tamen studium pietatis. Vnde & Moses audet dicere Deo: Si inueni gratiam coram te, ostende mihi faciem tuam.* Adde, sponsa non prior ambit sponsum, sed excitata & euocata à sponso, vt patebit ex eo quod subdit: *Meliora sunt vbera tua vino*: hæc enim *vbera*, id est viscera misericordiæ à sponso ostensa sponsæ, ipsam euocant, imò audacem reddunt ad petendum osculum, quia omnificum illi amorem fiduciamque sponsi ingerunt. Nam vt ait Christus: *Nemo potest venire ad me, nisi Pater meus traxerit eum* per gratiam excitantem & vocantem, vt ex S. August. docet & definit Concil. Trident. sess. 6.

OSCVLETVR ME OSCVLO ORIS SVI] Hebr. *osculabitur me ab osculis* (Varabl. *osculis*) *oris sui. Osculabitur*, id est, osculetur: Hebræi enim per futurum significant optatiuum, quo carent. Septuag. *osculetur me ab osculis* (Origen. interprete S. Hieronymo, habet *ab osculo*) *oris sui*: Arabicus: *osculetur* (Syrus vertit in præterito, *osculatus est*) *me ex osculis oris sui. Osculis* in plurali significat vehemēs desiderium & amorem sponsi, vt eius præsentia satiari nequeat, eamq; continuam exoptet. Nam vt ait Poëta:

Verus amor nullum nouit habere modum:

&, vt ait S. Bernard. *Modus amandi Deum, est amare sine modo.* Plurima Christi & Ecclesiæ oscula fusè recenset hic Tuccius. Silet sponsa personam sponsi, dicitque tantùm *osculetur*, quia cùm nil nisi sponsum mente pertractet, nil quoque ab aliis mente pertractari opinatur. Vnde actum exprimit, personam verò tacet, vtpote quam vti sibi, sic & ceteris notissimam, omniumque cogitationibus præsentem æstimet: sicut Magdalena Ioan. 20. rogata à Christo specie hortulani apparente: *Mulier quid ploras? quem quæris?* respondit: *Domine si tu sustulisti eum.* Quem *eum*? vtique Christum, qui vti est amor meus, imò mens mea & cor meum, sic & ceterorum esse censeo. Nimirum ipsa tota plena Christo, nec se, nec ceteros de alio quàm de Christo cogitare posse putabat.

PRIMVS SENSVS
TOTALIS ET ADÆQVATVS,

De Christo & Ecclesia.

EST vox Patriarcharum, ait S. Bern. ac Synagogæ, ait S. Thom. desiderantis aduentum Christi, q. d. Quia Christus toties mihi aduentum suum promisit per Prophetas, ego per tria annorum millia auidè & anxiè eum expecto: veniat ergo ipse, & osculetur me osculo oris sui, vt carnem meam & os meum assumens per illud mihi loquatur, seseque coniungat, vt qui olim aperuit ora Prophetarum, nunc os suum aperiat. Audi Originem: *Quousque sponsus meus mittit oscula per Mosen, mittit oscula per Prophetas? Iam ipsius cupio ora contingere, ipse veniat ipse descendat. Orat igitur sponsi patrem, & dicit ad eum: Osculetur me osculo oris sui. Et quia talis est, vt compleatur per eam propheticum illud in quo dicitur: Adhuc te loquente dicam, ecce adsum: sponsam, sponsi pater exaudit, mittit filium suum. Videns illa eum cuius deprecabatur aduentum, orare desinit, & ad eum cominus loquitur: Quoniam bona vbera tua super vinum, & odor vnguentorum tuorum super omnia aromata.* Sic quoque Theodor. Aponius & Beda. Addit Theodor. *Cùm igitur sponsi pulchritudinem, robur, diuitias, regnum, quod in omnes habet, vim eius æternam, incorruptibilem, nullum habituram finem intellexerit; eum videre concupiscit, & in complexum ipsius ruere, atque illi oscula dare spiritalia.* Adde: vox hæc, non tam est Synagogæ, quàm Ecclesiæ, quæ post Christi incarnationem, dicit *osculetur*, id est osculari me pergat, & osculum hoc amoris sui semper in me adaugeat. Vnde hebraicè est: *Osculetur me osculis.*

Osculum Christi physicum est vnio hypostatica.

Osculum hoc Christi physicum, est ipsa vnio hypostatica; hæc enim iunxit carnem Verbo, hominem Deo, sicut per osculum sponsus sponsæ iungitur. Vnde osculans, ait S. Bern. est Deus, osculatus est homo, osculum est vtriusque vnio, per quam fit vna vtriusque persona, quæ simul est Deus & homo: Osculum enim castissimum est symbolum cognationis & affinitatis. Vnde apud omnes gentes parentes osculantur filios, fratres, cognatos, affines. Quocirca Cato feminas sibi sanguine propinquas amore patrio osculabatur, vt scirent an vinum olerent. Olim enim Romanis feminis bibere vinum fas non erat: quòd si bibissent, intemperantes & impudicæ habebātur, vti multis exemplis ostendit Tiraquellus l. 9 connub. nu. 206. Multò magis Deus osculās & visitans animā inspicit, an illa delicias & vanitates redoleat, de iisque illam castigat, iuxta illud: *Probasti cor meum, & visitasti nocte, igne me examinasti, & non est inuenta in me iniquitas*, psal. 16. 4.

Vinum olim mulieribus Romanis prohibitum.

Osculum Christi ethicum est amor.

Osculum verò ethicum siue morale, est affectus & amor intimus, quo Christus Ecclesiæ & animæ fideli arctissimè coniungitur. Audi S. Bern. hic ser. 2. votū hoc osculi in sponsa piè & patheticè exponentem: *Quò mihi ora hæc semimiuerbia Prophetarum? ipse potius speciosus formā præ filiis hominum, ipse me osculetur osculo oris sui. Non audio iam Moysen: impeditioris siquidem linguæ factus est mihi. Isaiæ labia immunda sunt: Ieremias nescit loqui, quia puer est, & Prophetæ omnes elingues sunt. Ipse,*

ipse

ipse quem loquuntur, ipse loquatur, ipse me osculetur osculo oris sui. Non in eis iam, aut per eos loquatur mihi, quoniam tenebrosa aqua in nubibus aëris; sed ipse me osculetur osculo oris sui, cuius gratiosa præsentia, & admirandæ fluenta doctrinæ fiant in me fons aquæ salientis in vitam æternam.

Osculi symbola quatuor.

Nota. Osculum symbolum est Primò, reconciliationis: cùm enim quis alium offendit, reconciliatur ei per osculum, sicut pater recõciliatus est filio Prodigo. Lucæ 15. Secundò, pacis & concordię. Tertiò, salutationis, & bonæ apprecationis. Vnde Apostolus: *Salutate inuicem in osculo sancto*, 2. Cor. 13. v. 12. Quartò, amoris & intimæ coniunctionis. Vnde diuinus Hierotheus apud S. Dionysium de Diuinis nominib. c. 4. ait amorem habere vim iungendi, miscendi & vniendi, qui significatur per osculum.

B Omnibus hisce de causis Ecclesia & anima fidelis poscit osculum Christi. q. d. ait Cosmas Damianus: Quousque tandem irascêre supplicibus tuis, optime generis nostri conditor, & pater Deus? quamdiu iratus humano generi promissa tua reposci, & nequidquam efflagitari patiêre? quem ad finem profusa primum in hominem se contrabet, & in thesauris suis continebit benignitas tua? Nihilne te occupatum à satana orbis imperium; nihil in seruitutem redacti filij; nihil peccandi, & vel in eos, qui semetipsis non peccauerunt, moriendi inducta necessitas? nihil ad vitam data lex mihi cedens in interitum? nihil data fides, piorum vota precesque mouebunt? Iusta est, fatemur, indignatio tua. Iusta sunt, quæ in nos exerces, iudicia: incredibilis namque primùm tua fuit in hominem benignitas, amplissimi decreti honores, & quæ in eumdem contulisti ingentia beneficia. C Contrà verò pro tanta tua benignitate incredibilis nostra erga te extat impietas, pro amplissimis honoribus atroces iniuriæ, proque ingentibus beneficijs, quam nemo homo præstare possit, noxa grauissima. At iam per tria annorum millia ira tua in totum genus nostrum desæuijt, in filios, inquam, Adæ, qui acerbum illius pomi esum, patrisque præuaricationem ignorantes & quasi agni innocentes, sed ex parte noceres luunt: ijdem potiore iure filij sunt tui. Tuorum miserere, ô Domine. Superexaltet ergo misericordia tua iudicium. Veniat Christus Adæ, Abrahæ, Isaac, Iacobo, Mosi, cęterisq; Prophetis promissus, induat carnem nostram, ac per illam nobis osculum reconciliationis exhibeat: ipse enim est propitiatio pro peccatis mũdi, ipse pax & salus nostra, ipse amor, D anima, halitus, & vita nostra. *Spiritus oris nostri Christus Dominus*, inquit Ieremias, *captus est in peccatis nostris; cui diximus: In vmbra tua viuemus in Gẽtibus*, Thren. ca. 4. v. 20. Illi ergo me quasi sponsam ab orbis initio pactam, tandem aliquando coniunge. Illius me amplexibus & osculis exple. Ipse me sacri oris sui attactu expiet, roseum ac diuinum os suum meo iungat ori. Mille mihi figat basia. Ipse pax nostra sit, qui pacem tuã mihi tribuat & bonam voluntatem. Eo denique charitatis glutino me sibi adiungat & agglutinet, vnus vt cum eo fiam spiritus, & vnum corpus: nec iam duo simus, sed vnus ex ambobus extet homo. Te igitur aduentantem expecto, ô optatissime sponse mi, te breui affuturum præstolor, A cuius amplectendi & osculandi à pronubis & paranymphis nostris, quo maior nobis spes fit, eo nobis nostrum gliscit & inardescit desideriũ: nosterque medendo ægrescit animus. Desine, oro, iam per legatos me alloqui, per internuncios confirmare: ipse veni, ipse corãm loquere. Accipe meam, tuamque vicissim da fidem, tu me amplectere, tu me exosculare, tu qui solis potes præsentissimam facere medicinam, tu, inquam, impotenter amantis misertus, nostro dolori precor vt medeare.

Prophetarũ de Christo Ecclesia sponso votum.

Idem fuit votum omniũ Prophetarum sponsum Christum, sponsamque ius Ecclesiam summè desiderantium. Audiantur pauci è multis. Osee cap. 2. 19. *Et sponsabo te mihi in sempiternum, sponsabo te mihi in iustitia, sponsabo te mihi in iudicio, sponsabo te mihi in misericordia, spõsabo te mihi in fide.* B Similiter & per Ieremiam c. 2. 2. Prophetam dicitur: *Recordatus sum tui, miserans adolescentiam tuã & charitatem desponsationis tuæ, quando secuta es me in deserto, in terra quæ non seminatur.* Et per Isaiam c. 61. v. 10. similiter vox Ecclesiæ ait: *Posuit mihi mitram sicut sponsæ, & induit me vestimentis salutis; sicut sponsum decoratum corona, & sicut sponsam decoratam monilibus suis circumdedit me.* Et per Zachariam cap. 9. v. 9. huiuscemodi gloriam trepidanti Ecclesiæ nunciat, dicendo: *Noli timere filia Sion, ecce rex tuus venit tibi mitis & mansuetus: sedẽs super pullum asinæ: Saluator ipse est.* Ita Aponius citat verba Prophetarum. Horum omnium vota ergo hic exprimit Salomon.

Osculum SS. Trinitatis.

Symbolicè notantur hic tres SS. Trinitatis personæ: per *osculetur* Pater; per *oris* Filius; hic etaim est os & Verbum Patris: per *osculo* Spiritus C sanctus; hic enim est nexus, amor & quasi osculum, quo se osculantur Pater & Filius. Ita S. Bernard. serm. 7. qui ait Ecclesiam hic petere osculum, id est Spiritum sanctum. Postulat ergo Ecclesia & anima, vt tota SS. Trinitas ipsam osculetur, id est ipsi intimè per affectum sese coniungat, vt ipsa fiat templum sanctum SS. Trinitatis, imò vt fiat vnius cum ea spiritus. *Qui enim adhæret Domino vnus spiritus est* 1. Corinth. 6 17. Osculum enim iungit os osculantis ori eius quem osculatur, vt significet animum simili modo animo ipsius coniungi, vt ex duobus amantibus fiat quasi vnus amans, vna anima, vnus spiritus. Sic Verbũ osculãna nostram carnem & humanitatem, ibi afflauit suum spiritum, suamque diuinitatem, vt vnus idemque esset Deus & homo, eò quòd naturæ binæ humanitas scilicet & deitas in vnam D coirent Verbi personam.

Porrò Chaldæus per osculum accipit legem datam per Mosen, per hanc enim Deus despondit sibi Israelem, cumque sibi alligauit & obligauit *Benedictum*, inquit, *nomen Domini, qui dedit nobis legem per manum Mosis scribæ magni, scriptam in duabus tabulis lapideis, & loquebatur nobiscum facie ad faciem, sicut vir qui osculatur socium suum.* Hic sensus licèt Iudaicus subseruit nobis, ad eumque hic alludit Salomon, imò eum quasi typicum præsupponit. Moses enim osculum doctrinæ & legis diuinæ dans Israeli, typus fuit Christi osculantis osculo oris sui Christianos, quo eos amantissimè complexus, legem nouam & doctrinam Euangelicam docuit, per eamque illos sibi deuinxit, & despondit. Vnde per osculum

Pa-

Osculum, doctrina Christi.

Patres permulti accipiunt doctrinam Christi, vt osculum idem sit quod oraculum. Ita Origen. Philo Carpathius, Anselmus hic & S. Hieronym. epist. 146. ad Damasum, ac S. Greg. 19. Moral. cap. 22. qui & addit ad osculum hoc allusisse S. Matthæum, cùm de Christo ait cap. 5. *Aperiens os suum docebat eos dicens: Beati pauperes spiritu*, &c. *Tunc*, ait S. Gregor. *os suum aperuit, qui prius aperuerat ora Prophetarum.*

SECVNDVS SENSVS. LITTERALIS PARTIALIS.

De Christo & anima sancta.

QVÆ de Christo & Ecclesia iam dixi, animæ sanctæ tribui possunt, mutato tantùm nomine Ecclesiæ in nomẽ animæ, quibus adde hæc exponi posse de anima: primò, pœnitente; secundò, innocente & iusta; tertiò, meditante & contemplando in Deum defixâ: quartò, amante & ecstaticâ.

Osculum Dei & pœnitentis.

Quadrupliciter ergo hunc locum de anima exponas. Primò, de pœnitente, q. d. Pater æternus mihi animæ peccatrici, quæ eum grauiter offendi, sed per eius vocationem & gratiam iam pœnitenti, reconciliari dignetur, præbeatque osculum pacis; quo omnem offensam abstergat, imò aboleat & deleat, meque sibi reconciliet, & pristinæ amicitiæ gratiæque suę restituat: sicut enim osculum est duorum orum & corporum, sic pax est duorum cordium arcta cõiunctio. Prior ergo Christus animam peccato sopitam gratiâ suâ pulsans excitat, euocatque, dicens: *Surge qui dormis, & illuminabit te Christus*, Ephes. 5. 14. tunc: *Osculare me osculo oris tui*, iuxta illud Psaltis, quod toties orat Ecclesia: *Conuerte nos Deus salutaris noster*, psalm. 84. 5. Et illud Dei per Prophetam Zachar: c. 1. 3. peccatores ad se euocantis: *Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos.* Sic Magdalena interiùs euocata à Christo ad osculum accurrit, ita Concil. Trident. sess. 6. Porrò desponsatio animæ cum Deo fit per virtutes, præsertim fidẽ, pœnitentiam, castitatem, charitatem, iuxta illud: *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis*, Rom. 5. 5. vti fusè ostendi 2. Corinth. 11. ad illa: *Despondi vos vni viro virginem castam exhibere Christo.* Hinc S. Agnes: *Annulo*, inquit, *suo subarrhauit me Dominus meus Iesus Christus; vt nullum præter eum amatorem admittam: tanquam sponsam decorauit me coronâ: illi sum desponsata, cui angeli seruiunt, cuius pulchritudinem sol & luna mirantur. Amo Christum, in cuius thalamum introibo, cuius mater virgo est, cuius pater feminam nescit, cuius mihi organa modulatis vocibus cantant: quem cùm amauero, casta sum; cùm tetigero, munda sum; cùm accepero virgo sum.* Ita ex S. Ambros. sermone 90. Ecclesia in Officio Ecclesiast. S. Agnetis. Denique quanto studio & amore ad hoc reconciliationis osculum peccatores Deus inuitet, graphicè depingit S. Dionysius epistol. ad Demophilum: *Quid*, inquit, *quod delictis quoque resolutos, ac per id redire differentes benignissimè tolerat, rationemque reddere per se ipse dignatur, imò & promissionibus releuat, blanditijsque demulcet. Cumque adhuc procul sint, quæ ad se redeunt, lætus occurrit atque obuius fit, & totus totos complexus osculatur, nec prioris illos auersionis culpat, verùm præsenti conuersione contentus & diem festum agit, & conuocat amicos.*

Osculum Dei & iusti.

Secundò, purgari à peccato & iustificari petunt osculum Christi, quo scilicet eis Christus Spiritum suum inhalat, vt eo à torpore & vetustate, velut aquila renouentur, & in Dei amore accendantur, sicut qui se mutuò osculantur, halitum spiritumque suum sibi mutuò afflãt & inspirant. Alludit ad formationem corporis Adæ ex limo terræ, quem Deus quasi osculando, *inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ. & factus est homo in animam viuentem*, Genes. 2. 7. Sicut enim anima, dum assumit & quasi osculatur corpus, ipsum exanime animat & viuificat; sic Spiritus sancti gratia osculans animam eam viuificat; imò deificat, facitque eam Dei filiam & heredem. Ita S. Ambros. lib. de Isaac & anima ca. 3. *Petis*, ait, *sponsi osculum per quod sibi transfunditur spiritus osculantis.*

Spiritus S. osculum.

Hinc Symbolicè S. Bernardus per osculum accipit Spiritum sanctum, qui est osculum, id est amor Patris & Filij. Audi eum serm. 8. *Petit osculum id est, Spiritum sanctum inuocat, per quem accipiat simul & scientiæ gustum, & gratiæ condimentum.* Et paulò post initium Sermonis: *Sufficit*, ait, *sponsæ si osculetur ab osculo sponsi, etiamsi non osculetur ab ore. Nec enim exiguum quid aut vile putat osculari ab osculo, quod non est aliud nisi infundi Spiritu sancto.* Dicit ergo sponsa: *Osculetur me osculo oris sui*, hoc est, Pater æternus Verbi sui spiritu mihi arctissimè copuletur, ac me suæ naturæ efficiat arcanâ ista cõiunctione consortem. Per gratiam enim simus diuinæ consortes naturę, vt ait S. Petrus epist. 2. c. 1. v. 4.

Osculum Dei & orantis.

Tertiò, orantes & contemplantes petunt & accipiunt osculum, id est, illuminationes, impulsus & ardores diuinos Spiritus sancti. Vnde S. Ambros. loco iam citato: *Osculum Verbi*, inquit, *est lumen cognitionis sacræ.* Et Nyssen. ho. 1. *Quia verba*, inquit, *sponsi spiritus sunt & vita: quicumque autem cõglutinatur spiritui, fit spiritus: & qui vitæ coniungitur, transit à morte ad vitam: propterea spiritualis anima desiderat appropinquare fonti vitæ, nempe ori sponsi, vnde scaturientia verba vitæ æternæ implent os ea attrahens.* S. Bernard. serm. 1. *Cuius* (Christi) inquit, *vtique sermo viuus & efficax osculũ mihi est, non quidem contactio labiorum, quæ interdum pacem mentitur animarum; sed planè infusio gaudiorum, reuelatio secretorum, mira quadam & quodammodo indiscreta commixtio superni luminis & illuminatæ mentis. Adhærens quippe Deo vnus spiritus est.*

Osculum Dei & amantis.

Quartò, amantes & toti amori diuino vacantes petunt, & impetrant à Deo osculum ardentis & plenæ charitatis, de quo Nyssenus homil. 1. *Sicut Moses*, inquit, *qui dignus est habitus* (Exodi 33.) *cum Deo loqui facie ad faciem, eiusmodi osculorum maiori tenebatur desiderio, rogans, vt videret quẽ desiderabat postquam ei toties Deus apparuisset; perinde ac si numquam eum fuisset contemplatus. Ita ceteri omnes, quorum diuinum desiderium insidebat imis penetralibus, numquam suum sisterant desiderium quidquid eis eueniebat diuinitus, quo fruerentur eo, qui desiderabatur, materiam arripientes & fomitem maioris desiderij. Quomodo etiam, quæ nunc quoque Deo coniungitur anima, satiari non potest fruitione, quo copiosius fruitione impletur, eo vehementiori vigens desiderio,*

fiderio, atque adeò dicens: Osculetur me osculo oris sui. Hinc S. Agnes post mortem gloriosè apparens parentibus: *Nolite*, ait, *me lugere: illi enim sum iuncta in cælis, quem in terris posita toto corde, toto spiritu, totâ mentis deuotione dilexi.* Repete hîc cetera eius verba superiùs alia de causa recitata.

Osculum triplex pedis, manus & oris.

Huc facit quòd S. Bernard. serm. 3. 4. & seq. distinguit triplex osculum. Primò pedum, quo pœnitentes cum Magdalena osculantur duos Christi pedes, putà misericordiam & veritatem, vt per veritatē peccata pœnitendo condemnent, per misericordiam confidendo veniam sperent. Secundò, osculum manus, quo iusti & proficientes osculantur manus Christi, dum ei bona virtutum opera afferunt, & vicissim ab eo dona gratiarum recipiunt. Tertiò, osculum oris, quo anima perfecta vnum Deum sitiens, eiq; soli inhæ- B rere gestiens dicit: *Osculetur me osculo oris sui*, id est, infundat mihi, inhaletque Spiritum sanctum, vt totus vniar amori meo Christo. Ad hoc conantur viri Religiosi & perfectionis studiosi, qui omnium rerum amorē à se abdicant, vt cum totum in Deum transferant, vt scilicet vni Deo vacent, eique se per tria paupertatis, castitatis & obedientiæ vota despōdeant. Hinc B. Ægidius socius S. Francisci rogatus, *quæ esset perfectionis via?* respōdit: *vna vni*. q. d. Perfecta erit anima, si vna vni Deo totam se iungat & tradat.

Osculum hoc, inquit S. Bernard. *non est strepitus oris, sed iubilus cordis; non sonus labiorum, sed motus gaudiorum: idcircò non competit animæ infantili ac nuper ad Christum conuersæ, sed iā prouectæ, & quæ iam ad ætatem perfectam, & nubiles peruenien annos (meritorum, non temporum) facta est idonea cælestis sponsi* C *nuptijs.* Hæc enim sola potest dicere: *Osculetur me osculo oris sui, meliores nāque sunt amores tui vino*, vt alij traducunt. Deinde quomodo ad hoc oris osculum gradatim sit ascendēdum, S. Bern. ita docet: *Prosterne te priùs ad oscula pedum, tuisq; lacrymis illos riga, nec inde surgas, priusquam audias: Remittuntur tibi peccata tua, & deinde quantum profeceris in gratia, tantum in fiducia dilataberis. Inde proficere poteris ad osculum manuum, cùm cœperis iam strenuè ac perseueranter agere in operibus omnium virtutum. Tū demùm forsitan audebis ad ipsum os gloriæ caput attollere (pauens ac cum tremore dico) non solum speculandum, sed etiam osculandum. Osculum ergo pedum, incipientium est, manuum, proficientium; oris, perfectorum.*

Osculum Eucharistia.

Denique tres Patres anonymi apud Theo- D doretum, & S. Ambrosius libr. de Sacramentis capite 2. censent hoc osculum esse reale, quod anima sancta expetit, dum cupit sumere Christum sacramentaliter in Eucharistia, ac ardenter eius amplexus desiderat: *Anima*, inquit, *videt se ab omnibus esse mundatam peccatis, & dignam quæ ad altare Christi possit accedere: quid est enim altare nisi forma corporis Christi? Videt Sacramenta mirabilia, & ait: Osculetur me ab osculis oris sui, hoc est osculum mihi Christus infigat. Quare? quia meliora tua vbera super vinum, hoc est, meliores sensus, meliora Sacramenta tua super illud vinum, quod etsi suauitatem habet, lætitiam habet, gratiam habet; tamen in illo lætitia sæcularis, in te autem iucunditas est spiritualis.* Hinc S. Agnes, *iam corpus meum*, inquit, *corpori eius sociatum est, & sanguis eius ornauit genas meas: Ipsi soli seruo fidem, ipsi me tota deuotione committo.* Præ- A clarè S. Cyrill. l. 11. in Ioannem ca. 26. & 27. explicans illud Christi ad Patrem de discipulis: *vt sint vnum sicut & nos vnum sumus. Ego in eis, & tu in me, vt sint consummati in vnū.* Ioan. 17. 23. docet nos per sumptionem Eucharistiæ fieri vnum cū Christo, & per Christum vnum cum Deo. Vnde hoc axioma elicit: *Nexus igitur vnionis nostræ ad Deum Patrem, Christus est; nobis quidem vt homo, Deo autem Patri vt Deus naturaliter vnitus.* Causam subijcit: *Non enim erat possibile corruptioni subiectam hominis naturam ad immortalitatem conscendere, nisi natura immortalis atque incommutabilis ad eam descendisset, ac communione participationeque sui à mortalitatis nostræ terminis ad suum bonum reformatos eleuaret. Consummati ergo sumus, reductiq; ad vnionem Dei Patris mediatione Saluatoris, id est Christi.* Vnde concludit: *Mirari ergo debemus diuinæ naturæ benignitatem, quæ creaturæ, quæ sibi propria sunt, communicare dignetur.*

Fructus huiusce osculi.

Porrò per *osculū* hoc hauriūt animę sanctæ miras cælestis amoris consolationes, gustus & delicias, vt omnes terrenas voluptates fastidiant, dicantque cum Paulo Philipp. 3. 8. *propter quem omnia detrimentū feci, & arbitror vt stercora, vt Christum lucrifaciam:* quare hoc diuino nectare & ambrosia pasti, imò ebrij, iam sibi videntur quasi esse in paradiso, ac cum Angelis Beatisque Deo frui. Vnde dicunt: *Nostra conuersatio*, nostra cogitatio, nostra mens, noster amor, nostræ deliciæ, nostra vita *in cælis est*. Et cum Psalte: *Sitiuit in te anima mea, quàm multipliciter tibi caro mea!* psal. 62. 2. Et: *Mihi autem adhærere Deo bonum*, psal. 72. 28. Et Domine *quid mihi est in cælo, & à te quid volui* C *super terram? Deus cordis mei, & pars mea Deus in æternū*, ibid. v. 25. Hoc est, quod animæ piæ promittit Deus per Osee c. 2. 14. *Ecce ego lactabo eam, & ducam eam in solitudinem, & loquar ad cor eius.* Vide ibi dicta. Hinc quod Vulgata habet Exodi 33. 11. *Loquebatur Dominus ad Moysen facie ad faciem, sicut solet homo loqui ad amicum suum*, cùm scilicet dedit Mosi legem promulgādam Hebræis; Chaldæus hic v. 2. per *osculum* accipiens eamdem legem ore Dei & Mosis datam Hebræis, sic vertit, *loquebatur nobiscum facie ad faciem, sicut vir qui osculatur socium suum.*

Audi S. Gregor. hîc: *Os sponsi, inspiratio Christi: osculum oris, dulcis amor inspirationis. Dicit ergo sponsa desiderio æstuans, & in amplexum sponsi sui inardescens: Osculetur me osculo oris sui; ac si diceret: Ille quē super omnia, imò solum diligo, veniat, qui dulcedine suæ* D *inspirationis me tangat; quia cùm eius osculum sentio, subita mutatione me derelinquo, & in eius similitudinem illicò liquefacta transformor. Fastidit quippe sancta mens omnia quæ per corpus sentit, & in illa spiritalia tota transmutari concupiscit; & dum ista obstrepūt, in illa fugit, seq; abscondere, ne hæc sentiat, appetit, ideoq; osculum sponsi quærit: quia si ille gratissimi amoris vinculo hanc nō trahit, hæc vi suæ molestissimæ grauedinis detenta, quomodo se ad illū conferat, omnino non inuenit. Sed pius sponsus anxietatem eius sentiens, amorem diligens, votum exaudiens osculum porrigit; & ne desiderio lassescat, gustu suæ suauitatis lenit, & dum suā præsentiam exhibet, eam ad maius dilectionis osculum accendit.*

Omnia hæc Dei oscula maximè sentiunt, & quasi dissuauiando gustant viri in sanctitate, oratione & cōtemplatione eminentes, ac subinde ecsta-

ecstatici qui miros Dei influxus & illapsus suauissimos, sed humanis verbis inexplicabiles, nec nisi experto cognitos persentiscunt; qualis sensit Paulus, cùm raptus est in tertium cælum, vbi quasi in Christum transformatus dixit: *Viue autem iam non ego, viuit verò in me Christus* Galat.2. 20. Id corporaliter per visum experta est S. Gertrudis, quæ ita de se narrat libr. 2. Reuelat.cap.21. *Quadam vice dùm psalmodia tota intenderem, tu Domine dedisti decem vicibus & ampliùs dulcissimum osculum ori animæ meæ. O osculum longè exsuperans omnem aromatum fragrantiam, & omnem mellis dulcedinem!* Aliàs sæpè persensit Deum illabi in animam suam, sicut sol illabitur in aërem suo splendore, ex quo illapsu anima eius tum miris gratiarum virtutibus, tum ineffabili serenitate & gaudio perfundebatur: nam intimè penetrabat omnes animæ medullas, sensus & potentias.

Mysticum vnionis osculum. Mystici & contemplatiui per *osculum* hoc accipiunt summum contemplationis gradum, quo anima priùs diu multumque in humilitate, oratione, meditatione, patientia, ceterisque virtutibus exercitata, à Deo eleuatur ad immediatam & intimam sui contemplationem & vnionem: qua fit vt ipsa iam, nec in virtutibus, nec in consolationibus diuinis, nec in discursibus vel phantasmatibus, nec in vlla re creata, sed immediatè in solo Deo per contemplationem & amorem conquiescat, dicatque: *In pace in idipsum dormiam & requiescam*, psalm.4.9. Hæc vnio fit per illapsum diuinum, vt docet S.Dionys.& ex eo S.Bernard.S.Bonauen.Hugo, Richard. Gerson, Laurētius Iustinianus, Taulerus, Ruisbrochius, Harphius, Suso & similes, qui de Mystica Theologia scripserunt. *Fit per illapsum Dei.*

Quomodo? Illapsus hic est, quo Deus per se illabitur intellectui & voluntati hominis, illique intimè præsens fit, se totum communicat, ostendit; & in ratione obiecti immediatè coniungit. Intellectui quidem sub ratione immensæ lucis, sed non ita claræ & apertæ, qualis est in Beatis. Voluntati autem sub ratione summi boni, ita vt Deus voluntatem sibi ipsi suæque essentiæ, tamquam summo bono intimè astringat, adeò vt voluntas illius bonitatem immediatè gustet & sentiat, illaque delicietur & fruatur. Tunc enim intellectus à Deo mira luce perfunditur & eleuatur, vt ipsum altissimo modo, licèt non intuendo (hoc enim proprium est Beatis,) cognoscat, sicque illum voluntati præsentem exhibeat sub specie summi boni summeque delectabilis: quo fit vt voluntas totaque anima impulsa à Deo, in illud bonum ardentissimè rapiatur, illud plenè amplectatur, omnesque vires suas in illo amando, sibique astringendo & exosculando exhauriat: hinc fit vt anima subinde tunc non audiat, non sentiat, non videat, non cogitet, non amet aliud præter Deum, ab eoque tota suspensa pendeat velut in raptu & ecstasi; quæ est mystica animæ cum Deo desponsatio & connubium per mutuam inhæsionem & fruitionem: quo, vt ait S.Ambros. anima desponsa Deo, verbo ionubit æterno, ac Verbum illabitur animæ non in apice, sed in ipso centro fundoque mentis, illudque sibi astringit. Hæc capere non valet nisi expertus. Expertus erat S. Bernardus, qui *Fit in centro mentis.*

A proinde sermon.31. ait sponsam Dei amore flagrantem, non contentam esse alijs illuminationibus vel reuelationibus, *nisi & speciali prærogatiua intimis illum affectibus, atque ipsis medullis cordis calitus illapsum suscipiat, habeatq; præsto quem desiderat, non figuratum, sed infusum; non apparentem, sed efficientem.* Et mox. *Non tamen adhuc illum dixerim apparere sicuti est, quamuis omnino non aliud hoc modo exhibebat, quàm quod est.* Et Richar. Victor. tract. de Gradibus charit. violentæ: *Sæpè*, ait, *sub hoc statu Dominus descendit de cælis, sæpè visitat sedentem in tenebris & vmbra mortis; sæpè gloria Domini implet tabernaculum fœderis; sic tamen præsentiam suam exhibet, vt faciem suam minimè ostendat: dulcorem suum infundit, sed decorem suum non ostendit: infundit suauitatem, sed non ostendit claritatem.* Particulatim verò B. Teresia tract. de Per-B fectione, mansion.7. cap.1. & 2. *Animæ*, inquit, *in illo centro manenti, visione intellectuali mysterium Sanctissimæ Trinitatis, omnesq; tres personæ manifestantur: præcedit tamen hanc manifestationem suauissima quadam spiritus inflammatio, instar lucidissimæ cuiusdam nubis, ibiq; notitiâ quadam admirabili percipit, qua ratione tres personæ sint vna substantia, vna potentia, vna sapientia, & vnus Deus: ita vt quod fide tenemus, anima quodammodo intuitiuè cognoscat.*

Porrò effectus huius vnionis sunt: Primus, ardor amoris, vt anima amore æstuet, liquescat, & transformetur in Deum, summeque optet illum videre, eoque frui facie ad faciem. Secundus, mirifica animæ pax, suauitas, lætitia, qua anima gustans *quoniam suauis est Dominus*, ita eius suauitate inebriatur & absorbetur, vt cetera omnia con-C temnat & fastidiat, iamque sibi penè beata esse videatur, nec à Beatis nisi corpore, velut pariete interiecto distare, iuxta illud Isaiæ 58.14. *Tunc delectaberis super Domino, & sustollam te super altitudines terræ*: imò subinde vi ardentis spiritus corpus in sublime eleuatur, & versus cælum ascendit, vti contigit S. Magdalenæ, S. Francisco, S. Ignatio & alijs. Tertius, magnos virtutū & gratiarum affluxus, vt anima diuinam similitudinem planè nanciscatur, ac fiat pulcherrima, imò Deiformis efficiatur, & quasi deificetur, Christoque conformetur. Vnde eius pulchritudo in Canticis adeò à sponso celebratur. Quocirca instar Christi ambit cruces & tormenta, gaudet opprobrijs, in aduersis exultat, in persecutionibus gloriatur, vti faciebat S. Paulus. Quartus, est sublimis & perfecta diuinorum mysteriorum cognitio, ip-D siusque Dei illustris, quamuis in caligine, vt ait S. Dionysius, contemplatio, proximè accedens ad claram & aspectabilem Beatorum cognitionem, ad quam pertinet illud Isaiæ cap.58.v.10. *Orietur in tenebris lux tua, & tenebræ tuæ erunt sicut meridies. Et requiem tibi dabit Dominus semper, & implebit splendoribus animam tuam.* Quintus, talis anima Deum quasi semper habet in mente præsentem, cum eoque versatur & colloquitur, etsi eum clarè non videat; perinde ac quis colloquitur cum amico in tenebris, & loco obscuro, quem audit, sed non videt.

Eius effectus Primus. Secundus. Tertius. Quartus. Quintus.

TER-

TERTIVS SENSVS.
PRINCIPALIS

De Christo & B. Virgine.

Quadruplex osculum Dei & B. Virginis.

QVæ dicta sunt de anima iusta, longè potiori iure competunt B. Virgini, quæ iustorum omnium fuit antesignana. Præter illa, B. Virgini soli osculum Dei quadruplex propriè competit.

Primum.

Primum, est osculum SS. Trinitatis, quo ab æterno præ omnibus hominibus & angelis, Deus Pater illam sibi delegit in filiam, Filius in matrem, Spiritus sanctus in sponsam, vt per eam eiusque filium fieret osculum, id est reconciliatio, totius generis humani. Hac de causa prima ipsa virginitatis votum Deo nuncupauit, vt totam se in corpore & anima Deo dicaret, ac diceret: *Defecit caro mea, & cor meum; Deus cordis mei, & pars mea Deus in æternum*, psal. 72. 26.

Secundum.

Secundum, est osculum desiderij & suspirij, quo ipsa præ omnibus Patriarchis ardentissimè desiderabat Verbi incarnationem, ad mundi reconciliationem & salutem. Ipsa ergo quasi mater omnium fidelium & Sanctorũ, totius mundi salutem mirificè exoptans, Seraphicis desideriorum ardoribus dicebat: *Osculetur nos osculo oris sui.* Quare cùm legeret & ruminaret illud Isaiæ oraculum c. 7. 14. *Ecce virgo concipiet & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel*, exclamabat: Mitte Domine virginem hanc, quæ pariat nobis Emmanuelem: Vtinam virginem hanc videre, vtinam eius ancillá fieri merear! Quocirca flagrantissimis hisce desiderijs meruit ipsa de congruo Christi incarnationem, imò eius maternitatem, vt scilicet ipsa vna ex omnibus fieret mater Christi, vti docent Theologi, & Franc. Suar. 3. part. q. 2. art. 10. disp. 10. sect. 8. Vnde S. Greg. in 1. Reg. 1. *Meritorum verticem*, inquit, *vsque ad solium diuinitatis erexit.* Et S. Hieron. epist. 22. ad Eustochium: *Propone*, inquit, *tibi Mariam, quæ tanta extitit puritate, vt mater Domini esse mereretur.* Et S. Anselm. de Laudib. Virg. c. 8. *Sanctissima puritas, & purissima sanctitas pectoris eius, omnis creaturæ puritatem & sanctitatem transcendens incomparabili sublimitate hoc promeruit, vt reparatrix perditi orbis plenissimè fieret.*

Tertium.

Tertium, fuit osculum in Christi incarnatione. Tunc enim Spiritus sanctus eam sibi desponditin sponsam, vt in eâ & ex eius purissimo sanguine formaret corpus Christi, iuxta illud Gabrielis Archangeli: *Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi, ideoq; & quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei*, Lucæ 1. 35. *Nónne hoc verbum angeli*, ait Rupert. *verbum & sponsio erat iam imminentis osculi oris Domini?* Quare cùm ipsa Spiritui sancto ad Verbi incarnationẽ consensum summâ humilitate, æquè ac charitate præbuit, dicens: *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundùm verbum tuum:* tunc re ipsa dixit, *Osculetur me osculo oris sui*, id est, assumat ex me carnem, eamque osculetur & sibi intimè vniat Filius Dei. Atque eodem instanti, inoperante Spiritu sancto, in sacro eius vtero peractum est Dei cũ humanitatẽ osculum, quo se pax & iustitia osculatæ sunt, cùm *Verbum caro factum est. Profectò*, ait Rupertus, *anima tua liquefacta est, vt dilectus locutus est, scilicet Deus Pater locutione admirabili, locutione ineffabili, dum substantiam Verbi sui, cum illo amore suo Spiritu sancto, tuæ menti, tuo ventri penitus insereret: in quo nec primam similem visa es, nec habere sequentem.* Rursum caro à Christo assumpta, fuit caro B. Virginis: quare dum carnem suam assumpsit Christus, assumpsit carnem B. Virginis; eique quasi osculum vnionis hypóstaticæ impressit, itaque eam velut deificauit.

Quartum.

Quartum osculum, fuit corporeum in Christi natiuitate, quando ipsa peperit Christum, eumque ceu mater filium summâ reuerentiâ & amore est osculata, atque ex crebris hisce dilecti sui osculis, ab eo miros sibi deitatis ardores afflari sensit. Vnde hebraicè est, *osculetur me ab osculis oris sui.* Huc facit illud Sibyllæ de Christo ex B. Virgine nasciturо vaticinium apud Virgil. Eclog. 4.

Incipe parue puer risu cognoscere matrem.

Hinc viri pij & graues prudenter existimant B. Virginem, mox vt peperit Christum, eum profundissimâ reuerentiâ adorasse & salutasse, dicendo: *Benè veneris Deus meus, Dominus meus, & filius meus*, ac illicò osculum dedisse pedibus eius quasi Deo, manibus quasi Domino, ori quasi filio; deinde verò nudum pannis inuoluisse, ac vberibus admouisse, eique lac virgineum dedisse; Christum vicissim ore, oculis & vultu læto matri arrisisse & applausisse.

Anagogicè.

Anagogicè: Christus in resurrectione osculando quasi corpus mortuum inspirabit illi animam, vt reuiuiscat, ac Sanctis cõmunicabit suas corporis gloriosi dotes. Huius rei typus fuit Eliseus, qui osculando puerum mortuum illum suscitauit: nam vt dicitur 4. Reg. 4. 34. *Posuit os suum super os eius, & oculos suos super oculos eius, &c.* Vnde *oscitauit puer septies, aperuitq; oculos.* Idem fecit Elias 3. Reg. 17. 21. Rursum Beati in cælo osculantur Christum. Vnde Paulus Philipp. 1. 23. *Cupio, ait, dissolui, & esse cum Christo.* Hoc imitati Gentiles finxêre Dianam osculando Endymionem, suscitasse eum à somno lethifero, vti narrat Pierius Hierogl. 50. c. 29. Insuper quoad animam Beati in cælo, ac inprimis B. Virgo videns faciem Dei, per hanc visionem, continuè quasi osculatur Deum; atque ex eo omnes deitatis dotes, delicias & gaudia hauriunt, iuxta illud: *Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos: quoniam apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen*, Psal. 35. 9.

Quàm suaue Christi osculum.

Refertur de anima cuiusdam Sancti, qui multas in hac vita ærumnas sustinuerat, quod, dùm post mortem amico appareret, illeque percunctaretur, num tantis doloribus condigna illi reddita forent gaudia; responderit: Ipsa prima cælitum salutatio, quia me cælum ingredientem complexi sunt, ac præsertim primum Christi osculum, quo me deosculatus est; ita mihi suaue accidit, itaque intima mea peruasit, vt illicò omnium laborum me obliuisci fecerit, omniumque dolorum memoriam mihi ademerit & abstersit, iuxta illud; *Absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum: & mors vltrà non erit, neque luctus, neque clamor neque dolor erit vltrà, quia prima abierunt. Et dixit qui sedebat in throno: Ecce noua facio omnia.* Apoc. 21. 4.

Quia meliora sunt vbera tua vino.

PRIMVS SENSVS ADÆQVATVS

De Christo & Ecclesia.

Sponsa loquitur.

SAnctus Bernard. ser. 9. censet hæc verba posse accipi, vel vt sponsi, vel vt sponsæ, vel vt sodalium sponsæ. Verùm propriè & genuinè hæc esse verba sponsæ, liquet ex τῷ *quia*. Hæc enim vox dat causam cur spósa adeò expetierit osculum sponsi, quia scilicet experta erat, vel in se, vel in alijs, dulcedinem vberum spósi: q. d. Quia dulcorem lactis, id est consolationum spiritualium, à tuo amore quasi vbere manantiū gustaui, cùm primitus me ad te allexisti & euocasti; B hinc aspiro ad tuum osculum, vt ex eo tuum halitum, spiritū & animam, à qua omnis dulcedo promanat, quasi ex ipso fonte hauriam. *Vbera* ergo lactantia, notant amorem dantem consolationes & suauitates mirificas. Duplex vber est, duplex amor. Vnus æternus, quo Deus in charitate perpetua ab æterno sponsam dilexit. Alter est creatus, in humana sponsi Christi voluntate repositus, inde ad sponsam materno affectu fouendam à primo conceptionis suæ instanti, velut vber è pectore vel potiùs è corde erūpens. Hinc S. Agnes: *Mel*, inquit, *& lac ex eius ore suscepi.* Et Psaltes Psal. 30. *Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam abscondisti timentibus te*, & perfecisti eam sperantibus in te! ait Aponius. Audi Haymonem, & ex eo S. Thomā: *Per vbera Christi, dulcedo Euangelij intelligitur, qua velut lacte nutri-* C *tur infantia credentium. Vinum quippe austeritatem legis significat: sed vbera Christi meliora sunt vino, quia dulcedo Euangelij melior est austeritate legis.*

Duplex sponsi vber.

Vbera quomodo dantur Christo Resp. Primò.

Dices, Quomodo spōso, vtpote viro, tribuuntur vbera, quæ sunt propria feminarum? Resp. In parabolis nonnulla dicuntur, quæ non tam parabolæ, quàm rei per parabolam significatæ conueniunt. *Vbera* ergo non tā corporalia, quàm spiritualia per corporalia significata accipienda sunt: hisce enim fideles suos pascit Christus. Rursum sicut Scriptura metaphoras mutuatur ab animalibus, vti Christū vocat Agnum, Bouem, Leonem: sic etiam mutuatur à feminis, vt ei det vbera, per quæ significat viscera misericordiæ.

Secundò.

Respond. Secundò. Viri nonnulli, qui vtrūque habent sexum, putà virilem & femineū habent vbera, quales sunt Androgyni. Hisce ergo D vberibus significatur, Christum fidelium non tantùm esse patrem, sed & matrem pientissimā, vtpote qui vt mater, mysticis suis vberibus nos pascat. Hinc Christus vocatur μητροπάτωρ, id est *patri mater*, iuxta illud quod ipse vt Sapientia Patris æterna de se dicit. Eccli. 24. 24. *Ego mater pulchræ dilectionis.* Christus ergo vt significet se non tantùm esse sponsum, sed & patrem ac matrem, nominat vbera, quibus Ecclesiam quasi filiam materno affectu & pietate lactat & pascit.

Tertiò.

Tertiò, Hebr. דודים *dodim* tam amores, quàm vbera significat. Vbera enim sunt symbolum amoris. Vnde Hebræi hic pro *vbera* vertunt, *amores*. Hinc Vatablus vertit, *amores tui vi-* A *nū bonitate superant.* Videtur Noster & Septuag. pro דודים *dodim* legisse דדים *daddim*: *daddim* enim *vbera* significat; *dodim* verò *amores*, ait Martinus in Lexico. Vnde דודים *dodim* cùm per *vau* scribitur, vt *daddim* legi nequeat, semper Septuag. & Noster vertunt *amores*, vel *dilectus*, numquam *vbera*. Hic verò דדים scribitur sine *vau*, vnde legerunt *daddim*, id est *vbera*. Alij teste Origine vertunt, *meliores sunt loquelæ tuæ super vinū.* Hi pro דודים *dodim* videntur legisse דברים *debarim*, id est *verba*, *loquelæ*: aut certè vbera explicant per loquelas & sermones. Hisce enim nos pascit Christus.

Quartò.

Quartò, amantes, ait Titelmann. præ amoris excessu solent verba permiscere, confundere, & quasi ineptè loqui: sic hic sponsa ex vehementia amoris, quasi oblita virilis conditionis, sponso dat vbera, vt eius beneficentiam immensam, suumque in eum summum affectum indicet. Amor enim amantes facit amentes.

Quintò.

Quintò, per *vbera* Nyssenus accipit cor, quod vberibus tegitur; & Titelmannus: Possemus, inquit per vbera pectus ipsum, vbi locus est vberum, accipere, vt pectoris Dominici dulcedinem & pietatem, quam dilecto discipulo in cœna illa memorabili super pectus, siue in sinu sponsi recumbenti datum est experiri, commendare intelligatur; quæ enim vbera & pectus pro sponsa in cruce tandem perfossa sunt, sanguinemque & aquam quasi vinum & lac in regenerationem credentium effuderunt.

Sextò planè.

Denique planissimè & facillimè cum Delrio & Sotomaiore, Respondeas viros habere parua C vbera, putà papillas, tum ad munimentum & fomentum cordis, vt docet Galenus de Vsu partium, quæ proinde subinde lac quoque edunt, vti disertè docet Aristot. lib. 1. Histor. animal. cap. 12. & lib. 3. cap. 20. *Viris*, ait, *post pubem exiguum* (lac) *nonnullis exprimitur, sed per succum frequentiorem multum produxisse aliquibus traditum est.* Vnde & S. August. in l. 4. de Ciuitat. cap. 12. ait Gentiles Ioui dedisse mammam. Sicut & Hebræi Deum vocant. *Saddai*, q. d. mammeum. Quin & Isaias c. 46. 3. Deo dat vuluam vterūque; & cap. 66. vbera & lac. Denique Clemens Alexandr. in Pædagogo cap. 6. congruenter ostendit Christum Dominum esse quasi mamillam Dei Patris, id est amores & delicias Dei Patris. Quo sensu etiam ipse Christus Dominus, Ioan. cap. 1. affirmat se esse in sinu Dei Pa- D tris sui: vsq; adeò sibi in Christo filio suo Deus Pater sibi complacet, & oblectatur præ nimio amore.

E virorum vberibus aliquando lac expressum.

Vbera Christi quæ? Resp. Primò.

Quæres Secundò, quid hic *vbera* significent. Primò, noster Gaspar Sanchez per *vbera* accipit labia: hisce enim quasi vberibus Christus effudit lac doctrinæ suæ, quo nos pascit. Vnde quidam apud Origenem vertunt, *meliores sunt loquelæ tuæ super vinum.* Hic sensus aptè cohæret præcedentibus: q. d. *Osculetur me osculo oris sui*, quia *meliora sunt vbera*, id est, labia oris tui, *vino*. Hinc & R. Saadias vertit, *melior est saliua tua vino.* Saliua enim Christi illuminauit cæcum. Ioan. 9. 6.

Secundò.

Secundò, Nyssenus per *vbera* accipit cor, quod

quod circumdant teguntque vbera. In corde enim est sedes amoris, æquè ac sapientiæ. Vnde Sapiens Prouerb. 23. 26. *Præbe*, inquit, *fili mi cor tuum mihi*. Audi Nyssen. hom. 1. *Omnino autem, qui cor quidem occultam & arcanam diuinitatis virtutem intelligit, non errabit: vbera autem diuinæ virtutis pro nobis operationes meritò possumus existimare, per quas vniuscuiusque vitam tamquam nutrix alit Deus, vnicuique eorum, qui accipiunt, conueniens largiens nutrimentum.* Sponsa ergo petens osculum, petit iungi cordi Christi, imò illud sibi dari postulat, vt totum illud totumque eius amorem possideat: sicut S. Catharina Senensis à Christo petijt sibi dari eius cor, ac obtinuit, non ipsum cor Christi (quis enim hoc credat?) substantiale, sed effectum formatumque à Christo, suoque cordi conforme & simile.

Tertiò,

Tertiò, Titelman. per *vbera* accipit pectus: in eo enim sunt vbera, quæ significant affectum, amorem & beneficentiam Christi. q. d. ait Sanchez: *O dilecte mi, si inter vbera tua, id est, inter læuã & dexteram dormire mihi permittitur, quod sponsæ licet, imò solemne est; aut haurire per legitima oscula suauissimum halitum, qui ex vberibus, id est ex præcordijs tuis expiratur, qui generoso vino atque optimis vnguentis longè suauior est: hæc mihi pro omnibus, imò & præ omnibus vnguentis præsens erit medicina.*

Duo vbera, duo Ioannes,

Hinc Aponius per duo vbera symbolicè accipit S. Ioannem Baptistam & S. Ioannem Euãgelistam, qui quasi intimus Christo in cœna super pectus eius recubuit, indeque fluenta gratiarum quasi ex vberibus suxit. Audi Aponium: *Non erit inconueniens duo vbera Christi, Baptistam & Euangelistam duos Ioannes intelligi propriè, qui Ecclesiæ post oscula sacramenti prædicti plenissima vbera sunt propinati. Cùm alter eum solum peccatũ mundi tollentem, agnumq́; demonstrat Ecclesia, alter in principio Verbum Deum apud Deum Patrem manentem: qui per immaculatam vitam ita in amore eius quasi vbera pectori adhæserunt, dum alter adhuc paruulæ & lactenti Ecclesiæ verum hominem sub nomine immaculati Agni ostendit; alter à creandi effectu eum omnium rerum fabricatorem in principio Verbum Deum demonstrat, per quem creata sunt vniuersa.* Et Origen. hom. 1. *Certum est*, ait, *quòd Ioannes in principali cordis Iesu, atq; in æternis doctrinæ eius sensibus requieuisse dicatur in Euangelio, ibi requirens & perscrutans thesauros sapiẽtiæ & scientiæ, qui reconditi erant in Christo Iesu.*

Quartò, duo vbera duo Testamenta.

Quartò, Origenes, Beda, Iustus, Cassiodorus, Philo Carpath. & Aponius per duo vbera accipiunt duo Testamenta, scilicet vetus & nouum, siue doctrinam Prophetarum & Apostolorum: vtraque enim quasi duplex vber pascit fideles, pauitque olim Iudæos, æquè ac Christianos. Audi S. Ambrosium serm. 1. in psalm. 118. *Tamquam despicient omnes iucunditates & delectationes suas, cælestibus cupiens inhærere mandatis, ait: Quoniã optima præcepta testamentorũ tuorum, super omnem appetentiam carnis, & sæculi voluptatem: meminerat enim se in Eua ante sit lapsam.*

Quintò.

Quintò, noster Sanchez per *vbera* accipit viscera, ex quibus halitus spirando ducitur: vnde Syrus pro *vbera* vertit, *viscera*. Cùm verò, inquit Sanchez, sponsi halitus c. 5. 16. suauissimus, dicatur: id enim valet illud, *Guttur illius suauissimum:* ideò tantoperè sponsa expetere, videtur osculũ: quia per illud sponsi anhelitum atque animam

Vberũ nomine suauem sponsi halitũ expetit sponsa.

haurit, quę vino, optimisque vnguentis longè est suauior. Quòd cor vberum nomine significetur, vide c. 7. ad illud: *Dabo tibi vbera mea.* Aut fortasse, (quod magis puto verisimile,) significat se valdè cupere nuptiarum tempus: quia tunc ex more sponsa cubat in sponsi sinu, id est, inter læuam & dexteram, qui locus est vberum, & sinus vocatur. Sinu autem aut vberibus sponsi, vbi somnus capiẽdus est ab sponsa, nil ad sedandum angorem animi potentius. Fortasse *vbera* pro osculis sumuntur: neque hæc loquendi forma dura est, si in vberibus amorem intelligas. Amor enim pro osculo adhibetur eâ figura, quâ res significata pro signo ponitur, quod in Scriptura sacra sæpè fit. Per *vbera* ergo sponsa poscit sibi afflari suauem & odoratum viscerum sponsi halitum: qua de causa olim viri & feminæ cultiores mastichen rodebant, vt halitum efflarent suauẽ & odoratum, teste Clemente Alexand. 3. Pædag. c. 3. Huic sententiæ fauet id, quod sequitur, *Fragrantia vnguentis optimis.* Hæc Sanchez.

Sexto, genuinè.

Sextò & genuinè, *vbera* significant dulcissimam lactandi facultatem & vim: Christus enim dulcissima sua doctrina & gratia, quasi duobus vberibus, dulcissimè lactat fideles: vbera ergo Christi sunt ipsa eius sapientia & beneficentia, ex quibus melliloquentia, & doctrinæ, verborumque suauitas, quasi melleum lac profluit, quod omni vino voluptatum carnalium, vtpotè acri & mordaci, suauius est. Vinum enim nota & causa est libidinis furentis, iuxta illud:

Vt Venus in vinis, ignis in igne furit.

At lac Christi iam dictum, fideles quasi modò genitos infantes, vt ait S. Petrus, ad plenam virtutis ætatem, vitamque perfectam perducit, quia non scaturit vt vitis & vinum, ex imo terrenæ sapientiæ vel sæcularis literaturæ; sed cælitùs ex alto depluit instar mãnæ & roris matutini. Rursum sicut vbera cor ambiunt, ex eoq; quasi vim suam hauriunt: sic doctrina & gratia ex Christi corde & pectore prodeunt, illudque nobis quasi propinant & exhibent. Insuper sicut vbera sunt sedes amorum & deliciarum, iuxta illud Prouerb. 5. 19. *Cerua charissima, & gratissimus hinnulus: vbera eius inebriẽt te in omni tempore*, sic eorumdẽ sedes est Christi pectus & cor, plenum omni cõsolatione & gratiâ. Sicut ergo in vberibus maternis infantes omne habent suum nutrimentũ & solatium, neque aliud extra ea quærunt aut desiderant: ita sanctæ Ecclesiæ, in vberibus diuinæ misericordiæ, pietatis & beneficentiæ, situm est omne bonum, omne nutrimentum, omne solatium. Nihil quærit extrà, renuit consolari præterquàm in Deo. Meliora, inquit sunt mihi tua vbera, quàm vinum sapidissimum, quàm omne quod in hoc mundo quamcumque, aut quantamcumque, aut qualemcumque potest afferre consolationem vel lætitiam. Plus me delectat tua beneficentia, & quod ex te accipio spiritualis nutrimenti aut delectationis sanctæ, quàm omnes huius mundi corporales deliciæ. Posteaquàm ista semel suxi vbera, postquàm semel lac suauissimũ degustaui, quod ex illis sugitur & trahitur de occultis visceribus misericordiæ tuæ, non possum aliena gustare vel videre vbera, alienas consolationes abominor, renuit prorsus consolari nisi in Deo anima mea. ita

Vinum delicia corporea.

Titelmanous & alij passim. Audi tres Patres Anonymos apud Theodoret. *Vberum mentionem facit, quia propinqua sunt cordi, in quo præcipua mentis est sedes, vnde doctrinæ fontes emanant: sponsi igitur vbera vti bonorum fontes admiratur, ex quibus commodè, tum infantes adhuc, tum etiam perfecti nutriuntur. Eaq; dicit esse meliora vino, quod, diuinæ Scripturæ testimonio cor hominis exhilarat. Figuratè enim vinũ lætitiam appellauit, vt cunctis humanis voluptatibus præstare declararet lætitiam illam, quæ ex ipsius donis ad pios proficiscitur. Quòd si vbera mysticè etiam vis intelligere per vbera illa admiranda & vino præstantiora cogita ineffabiles illos altaris fontes, ex quibus omnes nos pietatis alumni nutrimur.*

Vbera dat Christus in Eucharistia.

Quibus vltimis verbis per *vbera* accipiunt Eucharistiam, in qua sua carne, quasi cibo nos cibat, . & suo sanguine quasi potu & lacte nos potat, lactat & inebriat Christus: hæc enim vbera sunt intrinseca Christo, cùm cetera sint extrinseca. Vnde S. Chrysost. homil. 60. ad Popul. & 83. in Matth. *Quis*, inquit, *loquetur potentias Domini, auditas faciet omnes laudes eius? Quis pastor vnquam membris suis oues suas nutriuit? Multæ matres post partum alijs nutricibus infantes dederunt: quod ipse facere noluit, sed proprio corpore nos alit, & sibi coniungit, nosq; conglutinat.* Et paucis interiectis: *Non videtis quanta infantes animi alacritate mamillas arripiunt, qua pressione papillis infigũt labia? Non minore cupiditate nos quoque ad hanc mensam, & ad huius calicis spiritalem accedamus papillam: imò verò maiore desiderio, quasi lactentes pueri gratiam Spiritus sugamus: vnus sit nobis dolor, vna mæstitia, si hoc alimento spiritali priuamur.*

Interna Christi vbera.

Rursum Christus lactat nos sua doctrina, sua gratia, suis miraculis, suis exemplis, sua passione suis vulneribus. Vnde & latus Christi in cruce à Longino lanceâ fuit apertum, ex eoque velut ex vbere manauit sanguis & aqua instar lactis, quo nos lactat. Ioan. 19. 34.

Externa.

Externa Christi vbera sunt Apostoli, & Euãgelistæ, (vnde Iudas Apostolus cognominatus est *Thadeus*, id est, *vberalis*; תד *thad* enim chaldaicè significat *vber* & *Lebbæus*, id est, *corculum*: לב *leb* enim est *cor*:) de quibus audi S. Iustum Orgelitanum Episcopum: *Vbera Christi Apostolos & Euangelistas non incongruè accipimus; per ipsos enim in fide nutrimur, & spirituali alimento reficimur. Idcirco autem meliora vino probantur, quia Euãgelica doctrina eminentior quàm lex olim data dinoscitur. Deniq; illic figura, hic veritas, illic tamquam austeritas vini, diligendum tantummodo proximum, & inimicũ odiendum ostendit; hîc dulcedo gratiæ pro inimicis orandum, & eos, qui nos oderunt admonet diligendos.* Et S. Gregorium: *Ista*, inquit, *sunt vbera, id est, Doctores; quæ in arca in pectoris fixa lacte nos potãt, quia ipsa arcana summæ cõtemplationis inhærentes, subtili prædicatione nos nutriunt.* Hoc est quod canit Isaias c. 66. 11. *Vt sugatis, & repleamini ab vbere cõsolationis eius*, (Ierusalem, hoc est Christi & Ecclesiæ) *vt mulgeatis, & delicijs affluatis ab omnimoda gloria eius.* Et mox: *Ad vbera portabimini, & super genua blandientur vobis. Quomodo si cui mater blandiatur, ita ego consolabor vos, & in Ierusalem consolabimini.*

Audi Hortolanum hîc sponsæ de spõsi vberibus sibi gratulantis voces patheticè & sapienter exprimentem: O ingẽtem tuam in me, sponse mi, benignitatem! Ecce ego illa, quæ quondã humilis & sordidata, in luctu & squalore iacens mœrebam, iam nunc gratuito dono, ex imis sordibus in regiam euecta dignitatem, nitida, compta, diademate, omnique ornatu ac cultu regio ornata, tua summi Regis soror & sponsa incedo, vniuersi orbis miraculum, gratissimumq; diuinorũ omniũ spectaculum. Tu ille vnigenitus Dei optimi maximi Filius, Deus & ipse optimus maximus, quod vnicũ in sinu suo cælestis Pater fouet delicium, meæ naturæ factus particeps, me humilem & abiectam ancillam tuam tuæ naturæ participem facere, tuis nuptijs nobilitare, in sinu tuo fouere, omnibus delicijs oblectare, in summis tuis delicijs habes & oblectamẽtis, Deus in terris, homo in cælis. Angelicũ hominibus in terris, homines cũ angelis in cælis iungunt choros. Per te facta est vna omnium permixtio. Per te facta est iniuriarum obliuio, sublatæ inimicitiæ, dissolutum repentè prælium, Deus placatus hominibus, deletum peccatũ, mors interempta, factus aditus in cælum nobis hactenus inaccessum. Scaturiunt inde omnium gratiarum fontes vberrimi, lactea ex ore tuo manat eloquẽtia, diuina inde spirat, quæ me in cælestes delicias euehit & rapit, aura. Corpus quidem humi repit, meos tamen mea tecum iam in cælo versatur, suauissime spõse mi, in cælo tuis amoribus fruitur, & eius generis bonis, quæ nec humanus oculus videre, nec auris audire, nec noster per se complecti cogitatione valet animus.

Charitatis vbera.

Mysticè, charitatis vbera meliora sunt vino, quia numquam stringuntur, numquam sunt vacua, sed semper donis affluũt & perefluunt. Ferunt nonnulli Physici coruum, vbi pullos agnoscit suos, cùm lac non habeat, eos sua carne & sanguine pascere. Vnde Poëta:

Et numquam sine lacte charitas:
Lac non vberat, vberat cruorem.

Sic Christus ex ardentissima charitate in cruce vberauit cruorem, quo velut pelicanus nos pullos suos mortuos peccato viuificauit & aluit. Nimirum hæc sunt vbera charitatis.

Audi S. Gregor. *Vbera sponsi, dilectio Dei & proximi. Ex his vberibus sponsam suam lacte pietatis nutrit: & inter tentationũ turbines his eam fouet & nutrit, & vt persistat reficit. Quid autem per vinum nisi cura temporalis exprimitur, à qua mens sæcularis cuiuslibet inebriatur, vt ad inuisibilia cognoscenda aut ex toto, aut penè insensibilis reddatur? Sed vbera sponsi vino meliora existunt, quia illud necat, hæc nutriunt: illud oculos mentis turbat, hæc acuunt: illud apostatare facit etiam sapientes, hæc ipsos idiotas vtique sapientissimos faciunt. Quæ quot vicibus sponsa cum dilectionis vbertate sugit, tot sententias sapientiæ sibi in ventrem memoriæ trahit. Charitas enim sancta cor pacificat, mentem in tentationibus roborat, & vt sedes sapientiæ sit anima iusti, quietem tribuit, & locum præparat.*

Vinum mũdi oblectamina.

Porrò S. Bernard. serm. 9. per duo vbera accipit benignã longanimitatẽ Dei, qua peccatores expectat ad pœnitentiam; & benignã susceptionem, qua iam pœnitentes amplectitur & lactat.

VINO] Per *vinum* accipe quaslibet mundi delicias, vt dixi; mysticè, austeritatem legis Mosaicæ, ac cruditatem doctrinæ Philosophorum, ait Anselmus: vtrique enim præstat dulcedo lactis doctrinæ Euangelicæ. Insuper nonnulli per vinum accipiunt iram, indignationem, supplicia &

vin-

vindictam, quæ non rarò inter amantes intercurrunt, iuxta illud: *Stillabo tibi in vinũ & in ebrietatem*, id est prophetabo, & propinabo tibi vinum furoris diuini: prænunciabo supplicia, quibus Deus te potabit, & quasi inebriabit: Michææ 2. 11. Sic sensus erit q.d. Meliora sunt vbera dilectionis diuinæ, quàm vinum indignationis eiusdẽ: tum quia suauiora sunt; tum quia efficaciora: magis enim trahuntur homines amore, quàm timore, dilectione quàm indignatione, beneficijs quàm supplicijs. Aut q.d. Esto, te offenderim sæpiùs ô sponse mi, tuque meritò mihi indignatus sis; tamen vberum, id est misericordiæ & amoris tui, dulcedo superat omnem vini, id est iræ tuæ, acredinem: tibi enim proprium est misereri & parcere: quocirca maiora semper in me delectationis quàm indignationis argumenta ostendisti. Denique S. Bernard. serm. 9. *Meliora sunt vbera tua vino*, hoc est, inquit, *Pinguedo gratiæ, quæ de tuis vberibus fluit, efficacior mihi est ad spiritalem profectum, quàm mordax increpatio Prælatorum.*

SECVNDVS SENSVS.
PARTIALIS

De Christo & anima fideli.

ANimæ accommodes, quæ dicta sunt de Ecclesia, mutato duntaxat nomine. Vnde Chald. vertit, *præ multitudine dilectionis, qua dilexit nos magis quàm septuaginta nationes.* Anima ergo Christo desponsata ei dicit; *Meliora sunt*, ô sponse, *vbera tua vino*, id est, melior mihi est, magisque mihi sapit lac tuæ doctrinæ & gratiæ, quà omne vinum consolationis, deliciarum, prudentiæ & astutiæ humanæ: hoc enim mentem æquè ac corpus infirmat, amaricat, cruciat; dissoluit animam, decipit, infatuat, dementat, iuxta illud: *Qui nutriebantur in croceis, amplexati sunt stercora*, Thren. 4. v. 5. Et illud: *Cui væ? cuius patri væ? cui rixæ? cui foueæ? cui sine causa vulnera? cui suffusio oculorum? nonne his qui commorantur in vino, & student calicibus epotandis?* Prouerb. 23. 29. Vide ibi dicta. Tuum verò lac super omnes delectationes humanas lætificat, satiat, tuetur à noxijs, firmat à lapsu, roborat in bono, nubila animi dispellit, iras, amores vanos & odia sedat, ac cor implet Dei & proximi charitate. Hoc lac gustarat Psaltes, vnde exclamat: *Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam abscondisti timentibus te!* psal. 30. 20.

Sponsi vbera consolationes spirituales.

Porrò *vbera* peculiariter notant consolationes, gustus, & delicias spirituales, quibus Deus animam lactat, exhilarat, roborat, idque indeficienter & assiduè. Vbera enim hominis & terrenarum voluptatum, illicò exhauriuntur, & exarescunt: at vbera Christi inexhausta perpetuum lac deliciarum fundunt, idque promptissimè & largissimè. Audi S. Bernard. serm. 9. *Carnis*, inquiunt (animæ piæ desponsæ Christo) *voluptatem, qua paulò antè tenebamur, vincunt hæ, quas tua nobis vbera stillant, deliciæ spirituales. Et pulchrè vino comparant carnalem affectum. Vt enim vua semel expressa non habet iam quod denuò fundat, sed perpetuâ ariditate damnatur: sic caro in pressura mortis ab omni prorsus sua delectatione siccatur, nec vltrà reuirescit ad libidines. Vnde Propheta: Omnis caro fœnum, & omnis*

Isaiæ 40.

A *gloria eius tamquam flos fœni. Exsiccatum est fœnũ, & cecidit flos. Et Apostolus: Qui seminat in carne, de carne & metet corruptionem. Et rursum: Esca ventri, & venter escis, Deus autem & hunc & has destruet.* Subijcit deinde idem de mundi voluptatibus. *Vide autem ne non carni tantùm, sed & mundo fortè competat ista proportio. Siquidem & ipse transit, & concupiscentia eius. Et cùm omnia, quæ in mũdo sunt, finem habeant, finis eorum non erit finis. Verùm vbera no sic. Hæc enim cùm exhausta fuerint, rursum de fonte materni pectoris sumunt quod propinent sugentibus. Meritò proinde meliora carnis sæculiue amore asserũtur vbera sponsæ, quæ nullo vnquam lactentiũ numero arescunt, sed semper abundant de visceribus charitatis, vt iterùm fluant. Flumina siquidem fluunt de ventre eius, fitq; in ea fons aquæ salientis in vitam æternam.*

Galat. 6.
1. Cor. 6.
Ioan. 7.

B Denique S. Bernardus serm. 10. duo vbera Prælatis assignat, maternum affectum cõgratulationis, & compassionis, quem præscribit Apostolus Rom. 12. 15. dicens: *Gaudere cum gaudentibus, & flere cum flentibus*: vt congratulatio fundat lac exhortationis, compassio verò consolationis; vtroque verò irrorari matrem spiritualem, cùm per orationem osculum sponsi haurit.

TERTIVS SENSVS
PRINCIPALIS

De Christo & B. Virgine.

QVid, inquit Rupertus, *per vbera eius, nisi dulcedinẽ eius rectè intelligimus? Et quid est dulcedo eius, nisi Spiritus sanctus? Talis dulcedo pulchrè in duo* C *vbera discernitur, quia duo sunt data eiusdem sancti Spiritus. Alterum datum est in remissionem peccatorũ, cuius videlicet dati vbere nullus ante hanc Beatam Virginem lactatus est Sanctorum antiquorum. Alterũ datũ est in diuersarum diuisiones siue distributiones gratiarum, quo videlicet vbere lactati patres sancti & prophetarunt, & multa miracula operati sunt.*

Vbera sunt maternitas Dei.

Porrò vbera propriè à Deo communicata B. Virgini sunt, ipsa maternitas Dei: huius enim insigne sunt vbera: hæc enim, mox vt fœmina parit, fitque mater, intumescunt, lacte replentur ad alendam prolem. Deus enim Pater sicut genuit Filium, quà Deus est, sic & B. Virgini ceu matri dedit eumdem generare, quà homo, quæ summa est eius dignitas, superans omne vinum excellentiæ creatæ; ac summam requirit gratiarum omnium excellentiam. Nam vt docet D. Thom. D 1. part. quæst. 25. art. 6. Deus omnibus rebus à se creatis potest alias creare meliores & nobiliores; exceptis tribus, scilicet humanitate assumpta à Verbo, visione beatificâ, & maternitate Dei: hæc enim tria cùm Deum habeant pro obiecto, à nulla re superari, & à nullo dono creato transscendi possunt.

Exempla.

Hinc mulier illa in Euangelio exclamauit: *Beatus venter, qui te portauit: & vbera, quæ suxisti*, Lucæ 11. 27. Et S. Augustin. inter B. Virginẽ & Christum crucifixum se constituens: *Hinc*, ait, *lactor ab vbere, hinc pascor à vulnere.* Hoc vberum suorum lac B. Virgo visibiliter communicans Clerico cuidam Niuernensi sibi deuoto, iam animam agenti, eum vitæ & sanitati restituit, vti narrat B. Petrus Damian. lib. 6. epist. 29. *Cùm enim*, inquit, *velut egressurus in eius pectore spiritus*

S. Augustinus.
Clerici Niuernensis.

anxiè palpitaret, ecce gloriosa Mater Dei sibi visibiliter astitit; & sacri vberis papilla lac exprimens eius labiis instillauit, & diuinæ virtutis antidoto protinus ille resumptis viribus ex infirmitate conualuit, & mox clericalibus ornamentis indutus ecclesiam adijt, seséq; choro psallentium fratrum latus interserens, mirum videntibus spectaculum præbuit. Dicitur etiam, quod adhuc tunc in labijs eius quædam lactis videbantur vestigia. Huc vsque Damianus.

S. Fulberti. Idem contigit S. Fulberto Episcopo Carnotensi, qui doctrinâ & sanctitate illustris obijt anno Domini 1028. Cùm enim ipse mirè B. Virgini deuotus existeret, ac igne sacro correpta esset eius lingua, ita vt totus arderet; nocte quadam cùm præter morem eo cruciaretur, obtulit se ei visendam matrona nobilis, à qua monebatur vt ei os aperiret: quod cùm fecisset, mox ex
B
sacris suis vberibus lac expressit in os eius, quo ita refrigerata est lingua, vt ardorem omnem extinxerit, & eum perfectæ sanitati restituerit. Ne autem illusio aut phantasma esse putaretur, in Fulberti gena remanserunt guttæ aliquot, quas ipse diligenter sudario exceptas collegit, hodieque in thesauro Ecclesiæ Carnotensis summa cum veneratione seruantur. Ita habent Annales Ecclesiæ Carnotensis, & Willelmus Malmesbur. lib. 3. de Gestis Anglorum, ac Baronius tomo 12. anno Christo 1028.

S. Bernardi. Fertur & S. Bernardus eodem lacte B. Virginis ab eadem aspersus, in dicendo & scribendo lacteus & mellifluus euasisse, præsertim vbi de laudibus B. Virginis & Verbi incarnati agit. Vnde & hymno eiusdem, cuius initium: *Salue regina, mater misericordiæ*, quem composuit Hermannus Contractus Comes de Vernigen, monasti-
C
cen professus in monasterio S. Galli sub annum Domini 1040. quemque sub vesperam passim in Ecclesijs ad honorem B. Virginis decantari audimus, mirè delectabatur S. Bernardus. Hinc in hymnum hunc plures sermones conscripsit: ideoque Canonici Spirenses, S. Bernardo Spiræ ecclesiam B. Virginis ingrediente hymnum hunc decantarunt, ipsomet S. Bernardo ter positis genibus succinēte: *O clemens, ô pia, ô dulcis virgo Maria.* In cuius rei memoriam hæc ipsa verba tribus æneis incisa laminis, ijsdem locis humi positis, etiamnum Spiræ visuntur.

Quis auctor hymni, Salue regina.

VERS. 2. *Fragrantia vnguentis optimis.*

D
HEbr. *ad odorem vnguentorum tuorum bonorum*, scilicet antonomasticè, id est, optimorum; Syrus, *in odorē suauitatum tuarum*. Vnde nonnulli hæc referunt ad *oleum*, quod sequitur, sicque cum eo nectunt: *ad*, id est, *propter*, *odorem vnguentorum tuorū, oleum effusum est nomen tuum*. Verùm meliùs Noster τὸ *ad odorem* exponit *odorata*, putà *fragrātia*, refertq; ad *vbera*, quæ præcesserunt. Solent enim feminæ nobiles & lautæ ad pectus & vbera gestare olfactoriola & myrothecas; id est capsulas muscum aliosque odores suaues in se continentes, quæ psalm. 44. 9. vocantur *domus eburneæ*: *domus* enim Hebræis thecā quamlibet significat.

Domus apud Hebræos thecam significat. Porrò Septuag. τὸ *optimorum* explicantes vertunt, *& odor vnguentorum tuorum super omnia aromata*. Si enim vnguenta sponsi sunt optima, ergo superāt cetera omnia vnguenta & aromata. Al-

A
ludit ad ritum priscorum, apud quos sponsi corona redimiti, & vnguentis delibuti, nuptias inibant. Vnde de Christo sponso dicitur ps. 44. 8. *Vnxit te Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis: myrrha & gutta & casia à vestimentis tuis, à domibus eburneis.* Huc facit illud Virgilij:

Nec mihi iam pingui sudabunt tempora myrrha;
Pronuba nec castos incendet pinus honores.

PRIMVS SENSVS.

De Christo & Ecclesia.

SEnsus ergo est, q. d. *Meliora sunt vbera tua vino*, ob fragrantiam, siue quia redolent & fragrāt vnguentis optimis. Sponsa enim nouella vti necdum sponsi oscula, sic nec lac vberum, nisi eminus perceperat; sed eorum fragrantiā, id est, fama, inescata & illecta tam lac vberum, quàm osculum oris desiderat. Odor enim symbolum est famæ, iuxta illud: *Melius est nomen bonum quàm vnguenta pretiosa*, Eccl. 7. 2. & illud: *Christi bonus odor sumus*, id est, Christi famam prædicando vbique spargimus, 2. Corinth. 2. 15. Sic Magdalena illecta suaui fama, quæ spargebatur de sanctitate, suauitate & potestate Christi, ad osculum pedum eius accurrit. Vnde Chaldæus hæc more suo Synagogæ, id est, Mosi & Iudæis, qui fuêre typus Ecclesiæ, id est, Christi & Christianorum, accommodans sic vertit, *à voce miraculorum tuorum & potentiæ tuæ, quæ fecisti populo tuo domus Israel, commoti sunt omnes populi, qui audierunt famam potentiæ tuæ, & signorum bonorum tuorum.*

Odor, famæ symbolum.

Hinc rursum vnguenta Christi sunt charismata Spiritus sancti: hæc enim suauissimum de eo odorem & famam vbique spargebāt. Vnde Rupertus: *Optima vnguenta*, inquit, *sunt charismata hæc, sermo sapientiæ, sermo scientiæ, fides, gratia sanitatum, opera virtutum, prophetia, discretio spirituum, & cetera, quæ qui habent, boni odoris sunt, & suauiter fragrant sicut vnguentum optimum. Vnde Apostolus: Deo gratias, inquit, qui semper triumphat per nos in Christo Iesu, & odorem notitiæ suæ manifestat per nos in omni loco, quia Christi bonus odor sumus Deo.* Nam de Christo ait S. Petrus: *Vnxit eum Deus Spiritu sancto & virtute, qui pertransijt benefaciendo & sanando omnes oppressos à diabolo, quoniam Deus erat cum illo*, Actor. 10. 38. Vnde eius *fama exijt in vniuersam regionem*, Luc. 4. 14. Et: *Diuulgabatur fama de illo in omnem locum regionis.* ibid. v. 37.

Vnguenta charismata Spiritus sancti.

Porrò versionem Septuag. quæ habet, *& odor vnguentorum tuorum super omnia aromata*; & qui eos sequitur, Arabici, *& odor suauitatum tuarum est præstantissimus omnium suauitatum*; sic exponūt Patres, q. d. Christi gratia & virtus, qua vnxit eum Pater, superat omnia dona, gratias & virtutes datas, non tantùm Moysi, & Prophetis, sed & omnibus sanctis simul sumptis. Nam vt de eo ait Habacuc cap. 3. 3. *Operuit cælos virtus eius*, id est, cælestis est, cælosq; & angelos cælestes transcendit. Christi enim virtus per se est ipsa virtus; Christi sapientia, iustitia, charitas, &c. per se est ipsa sapientia, iustitia, charitas, &c. ait Nyssenus. Sic & Origenes, Aponius & Theodoret. quem audi: *Nota, inquit, sunt mihi vnguenta, quæ Moses confecit, & oleum vnctionis, & thymiama compositionis; sed omnium illorum aromatum vnguentum tuum est suauissimum. Vnguentum hîc vocat gratiam spiritalem*

talem, qua ille refertus, ex plenitudine sua nobis omnibus impertiuit. Quamobrem clara voce beatus Paulus: Christi bonus, inquit, odor sumus in ijs qui salui fiunt, & in ijs qui pereunt: alijs quidem odor mortis in mortem, alijs autem odor vitæ in vitam. Christus enim à primo instanti conceptionis suæ, infusam sibi à Deo accepit omnem gratiam & virtutem, idque in tanto gradu, perfectione & sublimitate, vt sit gratia capitis, quæ scilicet à Christo in omnes Sanctos, velut à capite in membra deriuatur, iuxta illud: *Vnxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ consortibus tuis*, psal. 44. 8. In Christo enim habitauit non tantùm similitudo, sed & *plenitudo diuinitatis*, vt ait Paulus Coloss. 2. 9. Vnde de eius *plenitudine omnes accepimus*, Ioan. 1. 16.

2. Corint. 2.

SECVNDVS SENSVS.

De Christo & anima sancta.

CHristus sponsus vbera sua vnguentis & charismatibus optimis fragrantia, communicat sponsæ suę, putà animę sanctæ, iuxta illud 1. Corinth. 1. 30. *Ex ipso vos estis in Christo Iesu, qui factus est nobis sapientia à Deo, & iustitia, & sanctificatio & redemptio.* Vnde S. Greg. qui per duo vbera accipit duplicem dilectionem Dei & proximi: *Hæc vbera*, inquit, *vnguentis optimis fragrant, quia odorem suauitatis per sapientiæ verba, & sanctitatis exempla secum portant. Quicumque enim sancta charitate per gratiam Dei se reficit, ĩ spiritualium donorum & odorem & suauitatem sentit. Quorum bonorum vbertate proximos quosque ad interiora gustanda secum trahit, & vt in amorem diuinum conualescãt, istis vberibus nutrit.* Hæc ergo sunt optima, respectu vnguentorum carnalium; quia quos inungunt, veros reges ac sacerdotes efficiunt. Ceteri qui per vbera Christi accipiunt Apostolos & doctores Euangelicos, dicunt eos fragrantiâ gratiarum, virtutum sanctarum, operationum & miraculorum, indeque consequentis famæ & gloriæ superare sanctos Prophetas, Patriarchas, sacerdotes & reges Mosaicos: *Quia tantis*, inquit Iustus Orgelitan. *virtutibus, tantisq; enituêre miraculis, vt odor iustitiæ eorum longè lateq; diffusus tunc intuentes oblectaret, & vsque huc omnes reficiat auditores, sicut vnus ex ipsis pronunciat dicens: Deo autem gratias, qui semper triumphat nos in Christo Iesu, & odorem notitiæ suæ manifestat in omni loco per nos*, 2. Corinth. 2. 14. Et: *Qui vnxit nos Deus, qui & signauit nos, & dedit pignus Spiritus in cordibus nostris*, 2. Corinth. 1. Vide quæ vtrobique annotaui.

Tria animæ vnguenta mystica.

Denique S. Bernardus ser. 10. & seq. assignat tria mystica animæ vnguenta: primum, contritionis; secundum, deuotionis; tertium, pietatis, quæ deinde singula fusè prosequitur. *Primum*, inquit, *est pungitiuum dolorem faciens, secundum, temperatiuum dolorem leniens: tertium, sanatiuum morbum expellens.* Triplici hoc vnguento Magdalena vnxit, tum pedes, tum caput Christi. Anima verò sancta maximè eum vngit vnguento laudis & gratiarum actionis, qua omnem suam gratiam, omne meritum, omnem laudem & gloriam attribuit Christo. Idem ser. 22. per *vnguenta* accipit quatuor virtutes cardinales, quæ in solo Christo veræ sunt, in Philosophis verò fictæ & falsæ: *Quid vobis*, inquit, *cum virtutibus, qui Dei virtutem Christum ignoratis? Vbinam vera prudentia, nisi in Christi doctrina? Vbi vera iustitia nisi in Christi misericordia? Vbi vera temperantia, nisi in Christi vita? Vbi vera fortitudo, nisi in Christi passione? Soli ergo, qui eius doctrina imbuti sunt, prudentes dicendi sunt; soli iusti, qui de eius misericordia veniam peccatorum consecuti sunt; soli temperantes, qui eius vitam imitari student; soli fortes, qui eius patientiæ documenta fortiter in aduersis tenent. Incassum proinde quis laborat in acquisitione virtutum, si aliunde eas sperandas putat quàm à Domino virtutum, cuius doctrina seminarium prudentiæ, cuius misericordia opus iustitiæ, cuius vita speculum temperantiæ, cuius mors insigne est fortitudinis.*

TERTIVS SENSVS.

De Christo & B. Virgine.

RVpertus, qui hæc vti & cetera omnia totius Cantici, propriè de B. Virgine accipit, asserit vbera charitatis geminæ concessa B. Virgini, fragasse odorẽ suauissimum virtutum omnium, quas Spiritus sanctus in alios dispertit, sed omnes in Virgine collegit, idq; tantâ copiâ & plenitudine, vt ipsa sola ijs omnibus magis fragrarit, quàm ceteri Sancti in vnum congregati, iuxta illud Ecclesiastici 24. 20. *Sicut cinnamomum & balsamum aromatizans odorem dedi, quasi myrrha electa dedi suauitatẽ odoris, &c. Ego quasi vitis fructificaui suauitatem odoris: & flores mei fructus honoris & honestatis. Ego mater pulchræ dilectionis, & timoris, & agnitionis, & sanctæ spei. In me gratia omnis viæ & veritatis, in me spes omnis vitæ & virtutis. Transite ad me omnes qui concupiscitis me, & à generationibus* (id est, fructibus genitis) *meis implemini. Spiritus enim meus super mel dulcis, & hereditas mea super mel & fauum. Memoria mea in generationes sæculorum.* Vide ibi dicta.

Oleum effusum nomen tuum.

OLeum nõ tantum ex oliuis, sed ex quolibet flore, herba, aromate distillatur, quod totam sui substantiã, succũ, pinguedinẽ & vim exsugit: vnde à medicis vocatur quinta essentia, quę si cũ oleo aliorum aromatum scitè commisceatur, vnguentum facit præstans & odoratum. Hinc Septuag. Vatab. & alij vertunt, *vnguentum euacuatum nomen tuum*; Syrus, *vnguentum myrrhæ nomen tuum*; Arabicus, *nomen tuum vnguentum suaue effusum.* Hebr. enim שֶׁמֶן *schemen*, non tantùm oleum, sed & vnguentum significat, idque huic loco magis congruit. Explicat enim τὸ *fragrantia vnguentis optimis*: quasi dicat, Vbera dulcissimæ tuæ beneficentiæ, ô Christe, meliora sunt vino, id est, omnibus mundi voluptatibus & illecebris, quia fragrant optimis vnguentis, id est, exspirant charismata optima, quæ in omnes effundis, adeò vt oleum, siue vnguentum effusum vocari possis, hocque nomen sit tibi peculiare & proprium. Vnde in Hebręo pulchra est paronomasia: שֵׁם *schem* tuum est *schemen* שֶׁמֶן id est, *nomen tuum* est *oleum*, oleique nomen. Quocirca Hortolanus sic paraphrasticè, sed genuinè & sapienter exponit, q.d. Hisce cælestibus vnguentis tu à Spiritu sancto perfusus totus, Christe fragras, suauissimè oles, atque admirandis dictis ac factis tuis tantum iam tibi nomen comparasti

Paraphrasis.

ſic tua inclyta fama, quæ olim intra cælũ ſe cõtinebat per Euangelij tui prædicationem totam ſubitò peruaſit Iudæam & Syriam: ſic ſalutiferum tuum, bone Ieſu, nomen magna admiratione innotuit, vt nihil aliud quàm vnguentum pretioſiſſimum videatur, quod è cæleſti myrothecio in terras effuſum, ſuo odore longè lateque diffuſo circumſtantes mirificè delectat, & ad ſui rapit admirationem & deſiderium. *Effuſum*, quia liquores cùm effunduntur, tum maximè ſuauitatem ſui odoris expirant, eoque aſtantium olfactum demulcent, alliciunt & recreant.

Nomẽ Chriſti, oleum effuſum. Quodnam? Reſp. Primò. Iehoua.

Quæres, quodnã hoc nomen? Primò, Chald. accipit nomen *Iehoua. Et nomen tuum ſanctum*, inquit, *auditum eſt in vniuerſa terra, quod eſt electum magis, quàm oleum vnctionis, quo vnguuntur capita regum & ſacerdotum.* Vnde multi nomen hic accipiunt Dei, qui in creatione mundi ſuam bonitatem & beneficentiam in omnes creaturas ceu oleum effudit, ac in eiuſdem redemptione viſcera miſericordiæ ſuæ, putà Vnigenitũ ſuum, in carnem noſtram emiſit, imò effudit. *Iehoua* enim ſignificat ipſum eſſe, ac eſſendi oceanum, ſiue pelagus immenſum, primumque omnium principium, à quo res omnes velut è fonte ſuum eſſe mendicant & hauriunt: *Iehoua* verò in Ieſũ tranſmutatus eſt, cùm Deus factus homo, gratiæ & ſalutis ſuæ pelagus in fideles omnes effudit. Addit Euſebius lib. 4. de Demonſtr. cap. 5. *Iehoua*, id eſt, Deum Patrem totam ſuam diuinitatem in Filium per generationem effundere: Patrem verò & Filium eamdem in Spiritum ſanctum per ſpirationem transfundere. Vnde idem lib. 5. de Demonſtr. cap. 1. Filium vocat fragrantiam Patris.

Porrò nomen *Iehoua*, id eſt Dei, olim ſolis Iudæis notum, ac in Iudæa quaſi concluſum per Ieſum, id eſt Verbum incarnatum, ſparſum & effuſum eſt per totum orbem, cùm ad prædicationem Apoſtolorũ omnes Gentes, etiam atheæ, cognouerunt, amarunt & glorificauerũt Deum. ita Origines, Anſelmus, & alij. Audi S. Ambroſium lib. 3. de Virgin. poſt medium: *Semper vnguentum hoc erat, ſed erat apud Patrem: erat in Patre: alebat tantùm Angelos & Archangelos tamquam intra vas cæli. Aperuit os Pater dicens: Ezte poſui te in teſtamentum generis mei, in lucem Gentium, vt ſis in ſalutem vſque ad extremum terræ: deſcendit Filius, repleta ſunt omnia nouo odore.* Et nõnullis interiectis: *Ipſe Dei filius hi corpore tamquam in vaſe odorem primò cohibebat ſuum, operiens tempus; ſicut ait Dominus dat mihi linguam eruditionis, vt ſciat quando me oporteat dicere ſermonem: Venit hora, aperuit os: exiuit vnguentum, quando virtus exibat de eo. Hoc vnguentum exinanitum ſuper Iudæis, & collectum eſt à Gentibus: exinanitum in Iudæa, & redoluit in omnibus terris.*

Secundò. Chriſtus.

Secundò, magis propriè & genuinè, nomen hoc eſt Chriſtus: ipſe enim à Iudæis vocatus eſt *Meſſias*, à Græcis *Chriſtus*, à Latinis *vnctus*, quia in incarnatione, quà homo, per gratiam Dei Patris vnctus & conſecratus eſt ſummus Põtifex, Propheta, Legiſlator, Rex & Redemptor orbis.

Vnguentum gratiæ.

Vnde hoc gratiæ ſuæ vnguentum in omnes credẽtes in ipſum effudit, & in dies effundit: hinc à Chriſto omnes vocantur Chriſtiani. *Cùm enim vim ſuam & poteſtatem Apoſtolis tradidit, totus mundus pietatem ſanctiſſimè imbuit*, ait Philo Carpath. Vnde & in baptiſmo viſibiliter Chriſtiani chriſmatis vnguento in corpore, & gratia Spiritus ſancti in anima inuiſibiliter perunguntur, ait Theodor. Quocirca Nazianz. orat. in S. Baptiſma: *Vnguentum illud*, inquit, *noſtra cauſa exhauſtum adoremus, ſpirituali modo illud accipientes, atque ab eo ita efformati & commutati, vt ex nobis quoque ſuauis odor efflatur.* Sicut enim Magdalena vnguẽtum effundens in caput Chriſti, totam domum odore ſuaui repleuit: ſic Chriſtus gratias ſuas in fideles effundens, totam Eccleſiam, imò totum orbem, ſuauiſſimo Euangelij odore compleuit. Sic & Caſſiodor. Iuſtus Orgelitan. Beda & S. Gregor. quem audi: *Nomen*, inquit, *ſponſi Chriſtus eſt: ſed nomen ſponſi quaſi oleum, effunditur, quia quicumque nomine Chriſtiano in veritate cenſentur, charitate affluunt, qua molliuntur: & vt flammas exemplorum emittant, eadem charitate continuè ſuffunduntur.* Et S. Auguſt. conc. 3. in pſal. 30. per vnguentum Chriſti, intelligens eius miſericordiam: *Nec*, ait, *vnguentum miſericordiæ tuæ in Ieruſalem quaſi in vaſe tenuiſti, ſed tamquam confracto vaſe, vnguentum diffuſum eſt per mundum, vt impleretur quod dicitur: Vnguentum effuſum nomen tuum, & ita mirificaſti miſericordiam tuam in ciuitate circumſtantiæ, id eſt, in omnibus gentibus diffundens miſericordiam tuam.*

Vnguentum miſericordiæ.

Simili modo Philo Carpath. per vnguentum accipit ardentiſſimam Dei Chriſtique charitatem in nos effuſam & profuſam. Hac de cauſa pontifices æquè ac reges & principes oleo vnguntur, vt plenam in ſubditos charitatem effundant. Hinc de Ieſu pontifice & Zorobabel principe dicitur Zachar. 4. 14. *Iſti ſunt duo filij olei, qui aſſiſtunt Dominatori vniuerſæ terræ.* Ac de Elia & Henoch dicitur Apocal. 11. 4. *Hi ſunt duæ oliuæ, & duo candelabra, in conſpectu Domini terræ ſtantes.* Vide vtrobique dicta.

Porrò Euſebius lib. 4. Demonſt. cap. 15. addit Chriſtum non tantùm quà homo eſt, ſed etiam quà Deus eſt, ab æterno vnctum eſſe oleo, id eſt, accepiſſe à Patre plenitudinem diuinitatis: *Supremæ*, inquit, *atque ingenita diuinæ eſſentia virtutẽ illam, quæ omnia valet, omne bonum præſtat, omnem pulchritudinem ſubminiſtrat, diuinus Spiritus proprio & conuenienti exemplo conferens atque accommodans, Dei oleum appellat. Quare & Chriſtum, & vnctum eum qui illius particeps eſt, vocat.* Et paucis interiectis: *Eum*, inquit, *qui ſolo hoc toto oleo vnctus eſt, quiſue diuinæ, atque eius, quæ cum nullis alijs communicatur, paternæ fragrantiæ princeps factus, & qui ſolo ex illo genitus, Deus Verbum communicatione cognomenis ingeniti, Deus de Deo eſt declaratus, Chriſtum atque vnctum vocauit.*

Verùm propriè agitur hîc de Chriſto, quà homo eſt: ſic enim eſt ſponſus Eccleſiæ, ideoque dicitur *Chriſtus*, id eſt, vnctus, idque adeò copioſè & plenè, vt non tantùm Vnctus, ſed & Vnguentum ac *Oleum* nominetur: *Oleum*, inquit, *effuſum, nomen tuum*, qua effuſione Chriſtianos conſecrauit in myſticos reges & ſacerdotes, iuxta illud 1. Petri 2. 9. *Vos autem genus electum, regale ſacerdotium, gens ſancta, populus acquiſitionis: vt virtutes annuncietis eius, qui de tenebris vos vocauit in admirabile lumen ſuum.*

Chriſti duplex vnctio.

Chriſtus ergo quà homo, duplici oleo, ſiue vnguento, id eſt, duplici gratiâ, vnctus fuit. Prima eſt gratia vnionis hypoſtaticæ, per quam caro

cato vnita est Verbo, & homo factus est Deus. Secunda ex priore iam dicta consequens, est gratia habitualis infusa animæ Christi, quæ eum non tantùm sanctificauit, sed & sanctitatis fontem ac Sanctorum omnium caput & causam constituit: inde enim secuta est omnis gratiæ effusio in cunctos fideles & Sanctos cuiuslibet gentis, ætatis, sexus, conditionis, gradus & ordinis. *Iudæus*, ait S. Bernard. *habet oleum, sed non effusum: habet in codicibus, sed nō in cordibus. Quid tibi prodest pium Saluatoris nomen lectitare in libris; nec habere pietatem in moribus?* At Christianus à Christo accipit pietatem in moribus, qui vnctionem Christi accipit in cordibus.

Denique per *nomen* accipitur res & persona nomine significata, q.d. ait Beda: *Oleum effusum nomen tuum*, hoc est, rectè nominaris ô Christe, id quod es, putà plenus Spiritu, eiusque donis, B quæ copiosè in alios effundis. *Oleum* enim notat Spiritum sanctum, eiusque charismata, quæ Christus in Pentecoste in Apostolos, ceterosq; fideles largè distribuit, iuxta illud: *Effundam spiritum meum super omnem carnem*, Ioëlis 2.28.

Tertiò, Iesus. Tertiò, nomen proprium sponsi Ecclesiæ est *Iesus*: nomen enim *Christus* est nomen officij; nomen verò *Iesus* est proprium personę, scilicet huius hominis, qui vnitus est hypostaticè Verbo. Nomen enim Iesus illi impositum est in circumcisione; sicut nobis in baptismo imponitur nomen Cornelij, Petri, Pauli, &c. *Iesus* enim significat Saluatorem, qualis solus fuit homo Deus, siue Verbum incarnatum: hoc enim gratiam salutiferam, eamque variam & multiplicem in fideles effondit, quâ ad salutem & gloriam æternam perueniant, iuxta illud: *Non enim aliud nomē est sub cælo datū hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri.* Act. 4.12. C Iesus enim virginibus effundit gratiam castitatis virginalis, viduis vidualis, coniugatis coniugalis, Martyribus aspirat fortitudinem, Doctoribus doctrinam, Religiosis religionem, Anachoretis solitudinem, actiuis actionē, contemplatiuis contemplationem, &c. Atque hæc omnia non stillat parcè, sed largè effundit, idque cum mira suauitatis fragrantia, adeò vt animæ sanctæ nil sit suauius, nil dulcius, quàm cogitare, nominare, inuocare Iesum: *Iesus*, ait S. Bernard. *mel in ore, melos in aure, iubilus in corde. Nil canitur suauius, nil auditur iucūdius, nil cogitatur dulcius, quàm Iesus Dei Filius. Iesu dulcedo cordium, fons viuus, lumen mentium, excedēs omne gaudium, & omne desiderium.* Vide totum hymnum S. Bernardi de nomine Iesu.

D Dicit ergo Ecclesia & anima fidelis Christo: Tu mihi es Iesus; tu meus saluator, tu mea salus, tu vnguentum salutis tuæ in omnes Sanctos effundis. Hoc enim nominis tui vnguentum compositum est ex pretiosissimis aromatibus diuinitatis & humanitatis tuæ, putà carnis, sanguinis & animæ tuæ, omnibus donis & virtutibus ornatissimæ, cum diuinitate commixtis. ita S. Cyrillus lib. 4. & 9. de Adorat.

Nomen Iesu includit cetera Dei nomina. Ideoque nomen Iesu includit nomen *Iehoua*, ceteraq; omnia Dei & Christi nomina, quæ sunt Emmanuel, Admirabilis, Cōsiliarius, Deus Fortis, Pater futuri sæculi, Princeps pacis, &c. Isaiæ 9.6. Num. 14.18. *Quàm sæpè à S. Paulo* Hinc nomen Iesu ita suaue & amabile fuit S. Paulo, vt illud singulis sæpe periodis repetat, eum eoque dissuauietur. Hinc in A paucis suis Epistolis illud iterat ducenties decies nouies, Christi verò nomen quadringenties semel. Idem fecit S. Ignatius, vt patet ex eius epistolis, præsertim in epistol. ad Romanos, vbi & illud: *Iesus meus, amor meus, crucifixus est.* Sic & S. Dionysius, qui c. 4. Eccles. hierarch. p. 3. *Scimus*, ait, *Augustissimum Iesum supersubstantialiter odorem fragrantem, spiritualibus distributionibus mentem nostram diuinâ voluptate replere.* Et S. Franciscus, inquit S. Bonauent. in eius Vita, *cùm nomen Iesu exprimeret vel audiret, iubilo quodam repletus interiùs, totus videbatur exteriùs alterari, ac si mellifluus sapor gustum, vel harmoniacus sonus ipsius immutasset auditum.* *& S. Ignatio repetitum.*

Iesu nomen dicitur תורק *turak* Septuag. ἐκκενωθὲν, id est, *euacuatum & exinanitum*, tum in circumcisione, vbi primitias sanguinis effundens B nomen hoc meruit; tum in passione & cruce, vbi totum sanguinem, spiritum & vitam nobis effudit, iuxta illud: *Semetipsum exinaniuit formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo. Humiliauit semetipsum factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis*, Philip. 2.7. Vnguentum in vase conclusum non sentitur at effusum fragrantiam in omnes effundit. Sic Iesu nomen in Christo quasi conclusum non sentiebatur; at vbi in circumcisione & cruce sese effudit, suauissimos amoris, omniumque virtutum odores in omnes exhalauit, inquit Theodor. Philo Carpathius, & Aponius: *Sicut aqua*, inquit ipse, *effusus sum, & dispersa sunt omnia ossa mea*, psal. 21.15.

Audi S. Ambros. serm. 1. in psal. 118. *Vnguentum exinanitum nomen tuum, hoc est, totus immūdus* C *impuritatibus diuersorum facinorum fœtebat hic mundus, nunc spirat vbique suauitate pudicitię, vnguentum fidei, flos integritatis.* Idem lib. de Isaac & anima, cap. 3. *Aspirat in verbo odor gratiæ, & remissio peccatorum, quæ in totum diffusa mundum, omnia tamquam exinanito replenit vnguento: quia per vniuersos grauis vitiorum colluuies detersa est.*

Alludit ad candelabrum aureum, quod septem calamis, siue lucernis olei ardebat in Sancto ante propitiatorium, Cherobim, & arcam, quæ erant in Sancto sanctorum. Vnde & Heb. nomen ישוע *Iesua*, id est, Iesus, mediam præcipuamque literam continet ש, quæ speciem habet candelabri, siue lucernæ tricipitis. Candelabrum autem, eiusque lucernæ repræsentabant Christum, eiusque in vita & doctrina splendorem. Vide dicta Exodi 25. v. 31.

D Porrò oleum symbolum est Primò, pacis & trāquillitatis; vnde illud: *Oleo tranquillior.* Oleum enim adeò tranquillum est, vt & mare tumultuans tranquillet: qua de causa vrinatores solent oleum spargere descendentes in mare, vt illud tum quietum & serenum, tum lucidum reddāt, vt hac luce id quod in eo mersum perditumque requirunt, inueniant, teste Plinio lib. 2. c. 103. *Oleum symbolum. Primo, tranquillitatis:*

Secundò, gratiæ. Secundò, oleum symbolum est gratiæ & misericordiæ: vnde Græcis vicina sunt nomina ἔλαιον & ἔλεος, id est, *oleum & misericordia*, vt vnum ab altero vim & nomen sumpsisse videatur. Huc facit quod ait Plinius lib. 15. cap. 2. *Oliuātibus lex antiquissima fuit: Oleam ne stringito, neue verberato.* Hac de causa sub natiuitatem Christi, Romæ fons olei scaturijt, qui per integrum diem continuè oleum manauit, significans iam nasci Chri-

Christum, qui oleum suauitatis, clementiæ & gratiæ spargeret per totum orbem. Prodigium hoc narrat. Osorius lib.6.cap.19,& Eusebius in Chronico,Paulus Diaconus, & ex ijs Baron.

Tertiò. caloris.

Tertiò, oleum symbolum est pinguedinis & caloris, quem affert amor & charitas: oleum enim est aëreum, & multum spiritus continet, ideoque aquis supernatat,ait Aristoteles lib.2.de Generat.anim.c.2. Hinc & *opimat pectus olea*; ait idem lib.8. Histor. anim.cap.10. Idem asserit apes gaudere olea,vt mellificent. Addit ex Theophraste Plinius lib.15.cap.2. *Olei causa est calor: quare & in torcularibus, & iam in cellis multo igne quæritur.* Idem c.4. *Oleo,*inquit,*natura est tepefacere corpus, & contra algoris munire.*

Quartò. odoris.

Quartò, odoris & fragrantiæ boni exempli, nominis,& famæ: oleum enim hic non purum, sed ex varijs aromatum & odorum speciebus artificiosè commistum, ideoque fragrantissimum intelligitur.

Quintò. hilaritatis.

Quintò,oleum signum est & causa hilaritatis: vnctos enim exhilarat,nitidosque & lætos ac lucidos efficit; vnde illud: *Vt exhilaret faciem in oleo,* psal.103.

Sextò. deliciarum.

Sextò, oleum,& magis vnguentum, symbolum est voluptatis & deliciarum: vnde olim in conuiuijs,conuiuę vnguentis pretiosis vngebantur ad lautitias & delicias.

Septimò. roboris.

Septimò, oleum confortat corpus, viresque membris vel lassis itinere, vel labore quolibet defatigatis restituit. Vnde Samaritæ captiuos, quos ex Iuda abduxerant, monitu Prophetæ cibo potuque refectos, & oleo vnctos ad abstergendam defatigationem itineris, in patriam remiserunt, 2. Paral.28. Hinc & athletæ in stadio decertaturi, oleo se ad maius robur perungebãt; atque victores oleâ coronabantur. Audi Pliniũ lib.15.c.4.*Oleæ honorem Romana maiestas magnum præbuit,turmas equitum Idibus Iulijs ex ea coronando; ea minoribus triumphis ouantes: Athenæ quoque victores oleâ coronabant.* Idem lib.23.cap.4.*Omni oleo,* inquit, *mollitur corpus, vigorem & robur accipit,* &c.*Venena omnia hebetat. Et lassitudinum perfrictionumq́; refectio est: tormina calidum potum pellit: item ventris animalia: vulnerarijs emplastris vtile, faciem purgat,* &c. *Lethargicis magis auxiliare, & inclinato morbo. Capitis doloribus remedium est: item ardoribus in febri.* Plura addit in hanc rem.

Octauò, medicinæ.

Octauò, nouissimum est oleum adhiberi vulneribus medicandis: vnde est illud Isaiæ 1. *Vulnus, & liuor, & plaga tumens non est circumligata, nec curata medicamine, nec fota oleo.* Et Samaritanus ille Euangelicus,in vulnera semiuiui oleum infudisse narratur & vinum, Lucæ c.10.

Hæc omnia, præstat Iesus.

Hæc omnia præstat nomen IESV. Nam Primò,iratos tranquillat, & passiones omnes sedat: secundò, gratiam & misericordiam affert, imò effundit: tertiò, animam impinguat & calefacit amore & ardore cælesti: quartò, suauissimum gratiæ decus & famam omnibus aspirat. quintò, mœstos exhilarat: sexto, fideles cælestibus delicijs pascit, imò inebriat: septimò, Martyres & pro virtute depugnantes, ac certando delassatos corroborat, vt omnia tormentorum genera alacriter & generosè superent, ac victores coronat: octauò, omnibus animæ vulneribus medetur.

Audi S.Bernardum serm.15. *Olim,*inquit, *hoc nomen infusum erat, sed non effusum. Iam cæli habebant illud, iam angelis innotuerat. Est autem foris infusum & quod angelis ita erat infusum; vt esset & priuatum; effusum & in homines est, ita vt iam tunc meritò clamaretur de terra: Oleum effusum nomen tuum.* Et inferiùs: *O nomen benedictum! O oleum vndequaque effusum! Quousq; de cælo in Iudæam, & inde in omnem terram excurrit, & de toto orbe clamat Ecclesia: Oleum effusum nomen tuum? Effusum planè, quod non solum cælum terrasq; perfudit, sed aspersit & inferos, adeò vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium & infernorum, & omnis lingua confiteatur & dicat: Oleum effusum nomen tuum.* Et post nonnulla: *Oleum,*inquit,*lucet, pascit & vngit, Fouet ignem, nutrit carnem, lenit dolorem; lux, cibus, medicina. Vide idem nunc & de sponsi nomine, lucet prædicatum, pascit recogitatum, inuocatum lenit & vngit. Et percurramus singula. Vnde putas in toto orbe tanta & tam subita fidei lux, nisi de prædicato Iesu? Nonne in huius nominis luce Deus nos vocauit in admirabile lumen suum? quibus illuminatis & in lumine isto videntibus lumen, dicat meritò Paulus: Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino.* Et post pauca: *Nec tantùm lux est nomen Iesu, sed est & cibus. An non toties confortaris quoties recordaris? Quid æque mentem cogitantis impinguat? quid ita exercitatos reparat sensus, virtutes roborat, vegetat mores bonos atque honestos, castas fouet affectiones? aridus est omnis animæ cibus, si non oleo isto infunditur; insipidus est, si non hoc sale conditur. Si scribas, non sapit mihi nisi legero ibi Iesum. Si disputes, aut conferas, non sapit mihi nisi sonuerit ibi Iesus. Iesus mel in ore, in aure melos, in corde iubilus. Sed est & medicina. Tristatur aliquis nostrûm? Veniat in cor Iesus, & inde saliat in os: & ecce ad exortum nominis lumẽ, nubilum omne diffugit, redit serenum. Labitur quis in crimen, currit insuper ad laqueum mortis desperando; nonne si inuocet nomen vitæ, confestim respirabit ad vitam? Cui aliquando stetit ante faciem salutaris nominis duritia, vt assolet, cordis, ignauiæ torpor, rancor animi, languor acediæ? Cui fons fortè siccatus lachrymarum, inuocato Iesu non continuò erupit vberior, fluxit suauior? Cui in periculis palpitanti & trepidanti, inuocatum virtutis nomẽ non statim fiduciam præstitit, depulit metum?* Denique ex dictis ita concludit: *Nihil ita iræ impetum cohibet, superbiæ tumorem sedat, sanat liuoris vulnus, restringit luxuriæ fluxum, extinguit libidinis flammã, sitim temperat auaritiæ, ac totius indecori fugat pruriginẽ. Siquidem cùm nomino Iesum, hominem mihi propono mitem, & humilem corde, benignum, sobrium, castum, misericordem, & omni denique honestate ac sanctitate conspicuum, eumdemq́; ipsum Deum omnipotentem, qui suo me & exemplo sanet, & roboret adiutorio. Hæc omnia simul mihi sonant, cùm insonuerit Iesus. Sumo itaque exempla mihi de homine, & auxilium à potente,* &c. *Semper tibi in sinu sit, semper in manu, quò tui omnes in Iesum & sensus dirigantur & actus, Denique & inuitaris: Pone me* (inquit cap.8.) *signaculum in corde tuo, signaculum in brachio tuo.* Plura vide apud eumdem, serm.15.& 18.

Superiora B. Virgini & animæ sanctæ aptanda.

Hæc omnia quæ dicta sunt de Christo & Ecclesia,facile mutato nomine est applicare animæ sanctæ,& magis B.Virgini. Vnde Rupertus per nomen accipiens Verbum,siue Filium Patris æterni,per quem creauit omnia. *Quis potest,*inquit, *æstimare fortitudinem eius? Porrò nomen hoc tam for-*

te,

te tam magnum, ecce est oleum effusum. Mira res. Quid Verbo fortius, & quid oleo suauius! Ergóne Verbum est à sua natura immutatum? non. Sed qualitates creaturarum, cum quibus illi ratio est, hinc pro virtute, illinc vitio diuersæ, imò contrariæ sunt. Verbi gratia, diabolus in cælo per vitium superbus fuit: tu, Virgo, per virtutem humilis in terra apparuisti. Pro qualitatibus tam diuersis, tamq; contrarijs, vnum, idemque verbum, illi vt flumen, tibi vt oleum sese exhibuit iuxta illud: Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Et post pauca: *Effusum ergo est oleum, id est, nomen tuum, quia processisti de secreto substantiæ tuæ Verbum tuæ fortitudinis cum suauitate miserationis.*

Iacobi 4.

Ideo adolescentulæ dilexerunt te.

Quænam hic adolescentulæ? Primò, anima in iustitia nouella.

SAnctus Bernard. serm. 19. addit *nimis*, sed id non habent Hebræa, Græca & Latina. *Adolescentulas* vocat Ecclesias, & animas in fide & iustitia nouellas, ac recenter per baptismum in Christo regeneratas, quæ instar adolescentum sensim vti ætate, ita & virtute proficiunt & adolescunt, vt tandem perfectè Christo sociari, eique spirituali nuptiarum vinculo osculoque intimè copulari mereantur. Ita Cassiodorus, Beda, Haymo, Iustus & alij. Hebraicè pro *adolescentulæ* est עלמות *alamoth*, id est, virgines: עלמה. *alma* enim vocatur virgo, quia abscondita & viro incognita est, à radi: עלם. *alam*, id est, abscondit, vti fusè ostendi Isaiæ 7. ad illa, *Ecce virgo* (Hebr. *haalma*, id est, illa virgo, puta Virgo Deipara) *concipiet & pariet filium.* Sensus ergo est, q.d. Adolescentulæ, hoc est animæ in fide & virtute nouellæ, quasi virgines à corruptelis mundi absconditæ, dum fragrantiam olei siue vnguenti, hoc est charismatum, Christi sponsi odorantur, dumque sentiunt quàm nomen Iesu Christi sit oleum, siue vnguentum effusum, idque suauissimum & odoratissimum, hoc odore & hac suauitate illectæ in eius amorem rapiuntur, eumque tenerè diligunt. Vnde Chald. vertit, *& ideò dilexerunt iusti ambulare post viam bonitatis tuæ, vt possideant sæculum hoc, & sæculum venturum.*

Notat Cassiodorus, ac ex eo Beda & Haymo vocari *adolescentulas* femininè? Quia, inquit, animæ Sanctorum, quo maioris fragilitatis sibi sunt consciæ, eo ampliùs Christum diligunt. Porro causa dilectionis eorum est *oleum effusum*, id est, effusa liberalitas Christi. Vnde Rupertus: *Nisi, inquit, oleum effusum fuisset, nisi Verbum caro factum esset, animæ imperfectæ ausæ non fuissent diligere Deū, imò nec ausæ fuissent illum audire; vnde & dicebant: Non loquatur nobis Dominus, ne fortè moriamur.* Exodi 19. Sic & Origen. Nisi, inquit, Christus velut vnguentum sese exinanisset, capere eum nullus in sua illa diuinitatis plenitudine potuisset, nisi sola fortassis sponsa. q.d. Perfecti capiunt Christum in sua diuinitate, & imperfecti in sua humanitate: hinc propter eos Christus se effudit in carnem factus homo. Et S. Bernard. serm. 19. *Effuso quippe*, inquit, *nomen facit amabile, sed adolescentulis dumtaxat. Qui capaciores sunt, integro gaudent, effuso non indigent. Angelica creatura irrepercussâ mentis acie intuetur diuinorum iudiciorū abyssum multam, quorum summæ æquitatis ineffabili delectatione beata, gloriatur insuper effectui ea mancipari per suum ministerium, ac palàm fieri, ac propterea meritò diligit Dominum Christum.*

Secundò.

Rursum alij per *adolescentulas* intelligunt animas non imperfectas, sed strenuas & perfectas, quæ in virtute adoleuerunt, vt & eandem alijs communicare, ac filios spirituales Christo parere possint, quales sunt Martyres, ait Philo Carpath. Sic & Theodoret. ac S. Gregor. 19. Moral. c. 9. Adolescentia enim, id est iuuentus, media est inter pueritiam & senectutem, ideoque matura, stata & optima est ætas. Vnde aliqui ex Hebræo sic vertunt, *quia adolescentulæ dilexerūt te, idcircò eis oleum* vel *vnguentum effusum est nomē tuū.* Audi Nyssenū hom. 1. *Sola*, inquit, *anima illa, quæ statum transijt infantilem, & ad spiritualis ætatis florem peruenit, nec maculam accepit aut rugam, aut aliquid huiusmodi; & neque propter infantiam caret sensu, neque ob vetustatem est imbecilla, quæ adolescētula hoc loco nominatur, te diligit toto corde totisq; viribus illam pulchritudinem, cuius descriptionem, exemplumq; & interpretationem non inuenit cogitatio.*

Adolescentula, anima perfecta.

Hoc quoque verum est. Nā in principio Ecclesiæ tanta effusa fuit in fideles recens baptizatos Christi gratia, vt eos amore Christi incenderet, faceretque illicò eiusdem præcones & Martyres. Sensus ergo est, q.d. Cùm, ô Iesu Christe, nomen tuum fecisti oleum effusum, id est, cùm te ipsum in passione pro salute nostra totum effudisti & exhausisti, ac nominis huius vim & fidem per Apostolos in omnes gentes effusè dispersisti, atque copiosam gratiam in credentes effudisti; ex triplici hac tui effusione tam liberali factum est, vt vbique terrarum homines certatim ad tui fidem & dilectionem conuerterentur, adeò feruenter & fortiter, vt illicò fierent Euangelij prædicatores, ac pro eo libenter mortem oppeterent. Id ita contigisse patet ex Pentecoste & prædicatione S. Petri, Actor. 2. & seq.

Paraphrasis.

Amor ergo Christi effusus in incarnatione & passione, inflammauit homines ad eū toto corde redamandum, iuxta illud Christi, *Ignem veni mittere in terrā, & quid volo nisi vt accendatur?* Lucæ 12. 49. Hinc *adolescentulas* has in Hebræo vocat עלמות. *alamoth*, id est virgines, id est, puritatis studiosas, quæ mundi gaudia spernentes totum amorem in Christum trāstulerunt, nec nisi Iesum suum diligunt: Christus enim & christianismus orbi inuexit studium castitatis & puritatis angelicæ, ideoque ex virgine natus, virginitate & puritate angelos omnes superauit. Hac de causa primi fideles ab Apostolis conuersi, plerique omnes fuere virgines vel cælibes, adeò vt multi putarent Christi legem vetare matrimonium, & præcipere Christianis omnibus cælibatum, vt patet ex quæstione, quam Corinthij proposuerunt S. Paulo: An Christianis licitus esset vsus matrimonij? 1. Corinth. 7. Atque his omnibus vexillum prætulit B. Virgo, quæ prima votum virginitatis Deo nuncupauit, ideoq; mater Dei fieri meruit. Nam, vt ait S. Bernard. hom. 2. super *Missus est: Deum huiusmodi decebat natiuitas, qua nonnisi de Virgine nasceretur. Talis congruebat & virgini partus, vt non pareret nisi Deum.* Itaque per adolescentulas hic omnes fideles intelliguntur, sed maximè virgines: hæ enim fragrantiā Christi præ ceteris sentientes, non aliū quàm ipsum diligunt; vnde & sequuntur Agnum quocumque ierit, Apoc. 14. Tales fuêre S. Catharina, S. Cæcilia, S. Dorothea, S. Agnes, cuius mirificum in Christum amorē graphicè describit S. Ambrosius

Adolescentulæ animæ castæ.

Plurimus in primitiua Ecclesia cælibatus.

A fius ferm. 9. de quibus canit Pfaltes : *Adducentur regi virgines post eam*, pfalm. 44.

VERS. 3. *Trahe me: post te curremus in odorem vnguentorum tuorum.*

Hic incipit vox Ecclesiæ.

HVcufque fuit vox Synagogæ optantis Chrifti ofculum, id eft, Incarnationem, iam incipit vox Ecclefiæ, quæ Chrifto iam nato illecta fragrantiâ fuauiffimorum eius charifmatum; poftulat poft eum trahi, vt eius fanctiffimam vitam, quam in terris egit, paffionem, & crucem imitetur. Sentit enim fe infirmam & impotentem ad Chrifti fequelam, multò magis ad ofculum, nifi ad illud gratiâ Chrifti impellatur, imò trahatur, iuxta illud Chrifti: *Nemo venit ad me, nisi Pater meus traxerit eum*, Ioan. 6. Ita Caffiod. Beda, Haymo & alij: præfertim quia crux B Chrifti excelfa eft, ideoque confcenfu difficilis & ardua; vnde ipfe ait: *Si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum.* Ioan. 12. 32. Trahe ergo me à vitijs ad virtutes, ab ignorantia ad fidem, tuique cognitionem, à carne ad fpiritum, à corpore ad feruorem, ab inchoatione ad profectum, à paruis & planis ad magna & ardua, à terrenis ad cæleftia, à timore ad amorem, à voluptate ad crucem & mortificationem. Septuag. pro מָשְׁכֵנִי *moshbkeni*, id eft, *trahe me*, alijs punctis legentes מְשָׁכוּנִי *moschacnu* vertunt, *traxerunt me*. Porrò codices Septuag. hic mirè variant. Nam Roman. Nyffen. Theodor. & alij legunt, *propterea adolescentulæ dilexerunt te, traxerunt te*; S. Ambrof. lib. 1. de Virginit. *attraxerunt te*; idem lib. de Ijs qui myfter. initiant. cap. 6. Primùm habet, *& attraxerunt te*, deinde, *attrahe nos* C *post te*; Complut. *traxerunt me*; Origen. *attraxerunt te post se*. Verùm vera lectio eft, *trahe me: post te curremus*. Sic enim habent Hebræa, Latina, Aquila, Symmach. & Chald. Omnes tamen lectiones eòdem redeunt, idemque fignificant.

Lectiones variæ.

Paraphrasis.

q.d. Tanta eft fragrantia tua, ô Chrifte, tamque fuaue eft oleum à te effufum, vt adolefcentulæ certatim te ad fe trahere percupiant, ac viciffim ipfæ à fe ad te trahi mecum exoptent; imò ipfæ me ad te traxerunt, vt mecum tibi intimè iungantur, ac poft te non ambulent, fed currant; quare ego cum illis & pro illis dico, obfecroque: *Trahe me: post te curremus in odorem vnguentorum tuorum.* Vbi rectè aduertit Theodoret. adolefcentulas priùs tractas à Chrifto, Chriftique amore, deinde per eum fatagere viciffim Chri- D ftum ad fe trahere, vt ardentiùs eum ament, & intimiùs eo fruantur.

Rurfum Hebræa dumtaxat habent, *trahe me: post te curremus*; Septuag. verò, & eos fecutus Nofter, addunt, *in odorem vnguentorum tuorum*; de eo enim fermo præceffit.

Anima ad se trahens Deum, trahitur ad Deum.

Porrò anima ad fe trahēs Deum per orationem quafi funem, non tam Deum ad fe trahit, quā ipfa trahitur ad Deum: ficut qui nauim per funem trahit ad rupem, videtur rupem ad fe trahere, fed reuera ipfe non trahit rupem, fed cum naui trahitur ad rupem. Et ficut qui per funem manibus attractum confcendit in cacumen domus, non cacumen ad fe detrahit, fed ipfemet ad cacumen attrahitur & afcendit. Vtrumque hoc exemplum dat S. Dionyf. de Diuin. nomin. c. 3.

Ad quid referatur post te.

A Nota. Tò *post te* Primò, referri poteft ad id quod præcedit, *Trahe me*; optat enim fponfa trahi ad fponfum, vt ipfum per omnia fequatur. ita Aponius, Iuftus Orgelit. Chaldæus, S. Bernard. & alij. Secundò, & meliùs, referas ad tò *curremus*, quod fequitur, q.d. Trahe me, vt ego cum adolefcentulis poft te curramus: ita Hebr. Septuag. Latin. Rom. & paffim veteres. Vnde notat Origen. Nyffen. Anfelm. & & S. Bafil. in Ifaię c. 3 v. 24. fponfam hic loqui in perfona, non tam fua quàm adolefcentularum. Sponfa enim apprehendit dexteram fponfi, & cum ea pari paffu incedit: adolefcentulæ verò velut ancillæ & pedifequę, vtrumque à tergo fequuntur: vnde optant poft vtrumque trahi, aiuntque; *Post te curremus in odorem vnguentorum tuorum.*

Trahe significat teneritatem cupiditatis.

Nota Secundò. tò *Trahe me* fignificat Primò, B infirmitatem fponfæ, vtpote quæ fponfum fequi nequeat, nifi ab eo trahatur. Secundò eiufdem tarditatem ad fequendum fponfum, & progrediendum in via virtutis. Tertiò, renitentiam cupiditatis, quæ refiftit charitati & fequelæ fponfi, ideoque ad eum trahi debet. Tractus enim violentiam fignificat: trahi enim folent nolentes & inuiti, iuxta illud:

Ducunt volentem fata, nolentem trahunt.

Concupifcentia enim nobis innata refiftens rationi & virtuti, facit, vt efficaci gratiâ ad eam quafi nolentes trahi debeamus, iuxta illud Apoftoli: *Video aliam legem in membris meis, repugnātem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ est in membris meis*; Rom. 7. 23. & v. 14. *Lex spiritualis est, ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato. Quod enim operor, non intelligo: nō enim quod* C *volo bonum, hoc ago; sed quod odi malum, illud facio.* Optat ergo fponfa trahi à gratia Chrifti, vt per illam impedimentum fequelæ fponfi, putà refiftentia concupifcentiæ, tollatur, vel fuperetur. q.d. Vellem te fequi, ô fponfe, fed concupifcentiā reluctante non valeo. Tolle ergo, vel fupera eius luctam per tuam gratiam, quæ mihi infufa me efficaciter ad te trahat, ac poft te non tantum ambulare, fed & currere faciat. Ita S. Bernard. ferm. 21. *Trahe*, inquit, *me post te, quia satius est mihi, vt me trahas, vt scilicet vim qualemcumque mihi aut terrendo minis, aut exercendo flagellis inferas, quam parcens in meo me torpore male securam derelinquas. Trahe quodammodo inuitam, vt facias voluntariam; trahe torpentem, vt reddas currentem.* Priùs enim timore, deinde amore immiffo Deus animam ad fe trahit, vt traxit S. Paulum Actor. 9. D inquit Aponius. Vnde Arabicus vertit, *trahe me à post te*, hoc eft, trahe me à tergo ad faciē, vt quæ fui poft te, fiam ante te, tuaque focietate & facie fruar.

Trahit Deus amore & timore.

Tertiò, optat trahi non catenis, vel flagris, vti trahuntur boues & afini; fed vi amoris, vti trahuntur homines, iuxta illud Ofee 11. v. 4. *In funiculis Adam traham eos, in vinculis charitatis.* Vnde S. Gregor. & Anfelmus aiunt, nos trahi per Spiritum fanctum. Audi S. Auguft. ferm. 1. de Verbis Apoftoli, qui citans illud Chrifti, Ioan. 6. *Nemo venit ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum. Non dixit*, inquit, *Duxerit. Ista violentia cordis fit, non carnis. Quid ergo miraris? Crede & venis, ama & traheris. Ne arbitreris istam asperam molestamq; violentiam, dulcis est, suauis est, ipsa suauitas te trahit.* Non-

nr

ne ouis trahitur, cùm esurienti herba monstratur? Et puto quia non corpore impellitur, sed desiderio colligatur. Sic & tu veni ad Christum noli longa itinera meditari; vbi credis, ibi venis. Ad illum enim qui vbique est, amando venitur, non nauigando. Idem tract. 26. in Ioannem: *Quomodo*, inquit, *voluntate credo, si trahor? Ego dico, parum est voluntate, etiam voluptate traheris. Quid est trahi voluptate? Delectare in Domino, & dabit tibi petitiones cordis tui. Est quædam voluptas cordis, cui panis dulcis est ille cælestis. Porro si Poëtæ dicere licuit:*

——trahit sua quemque voluptas;

Virg. in 2. Eclog. *non necessitas, sed voluptas; non obligatio, sed delectatio. Quanto fortiùs nos dicere debemus trahi hominem ad Christum, qui delectatur veritate, delectatur beatitudine, delectatur iustitiâ, delectatur æternâ vitâ, quod totum Christus est? An verò habent corporis sensus voluptates suas, & animus deseritur à voluptatibus suis? Si animus non habet voluptates suas, vnde dicitur: Filij autem hominum sub tegmine alarum tuarum sperabunt: Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis deliciarum tuarum potabis eas: Quoniam apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen? Da amantem, & sentit quod dico, da desiderantem, da esurientem, da in istâ solitudine peregrinantem, atque sitientem, & fontem æternæ patriæ suspirantem, da talem, & scit quid dicam: si autem frigido loquor, nescit quid loquor.*

Quartò, anima peccatrix præuenta à gratiâ sponsi, optat extrahi ex profundo cœno peccatorum, ac trahi ad pœnitentiam & iustitiam: anima verò iam iustificata optat ab eâdem trahi ad iustitiæ incrementum, ad bona opera, ad virtutes heroicas, quales sunt abdicare mundum, vacare cum Magdalenâ contemplationi & amori diuino.

Moraliter. Tropologicè, S. Bernardus hæc verba intorquet in eos qui ambiunt dignitates: *Sponsa*, inquit, *nec cellam, nec cubiculum ingredi sine rege introducente præsumit: tu irreuerenter irruis nec vocatus, nec introductus. Trahe me post te, ait illa. Nunc autem trahit sua quemque voluptas, & odorem turpis lucri sectantes quæstum æstimant pietatem, quorum certa est damnatio.*

Porrò Chald. more suo hæc referens ad Iudæos, duce columnâ euntes in terram promissã, sic vertit: *Quando egressi fuerunt populus domus Israel de Ægypto, maiestas dominatoris sæculi erat dux eorum in columnâ nubis per diem, & in columnâ ignis per noctem. Dixerunt iusti illius generationis: Dominator totius sæculi trahe nos post te, & curremus post viam bonitatis tuæ.* Hic sensus Iudaïcus est, & quasi grammaticus. Vnde sensui Christiano & genuino substernitur & subseruit: columna enim ignis & nubis trahens, ducensque Iudæos per desertum in Chanaan, typus fuit Spiritus sancti, eiusque gratiæ, quæ Christianos per huius vitæ tentationes & remoras ducit, imò trahit in cælum.

Curre post Christum; Cur? POST TE CVRREMVS] Per cursus, id est, vitæ tuæ imitationem. *Post te curremus*, ergo idem est, quod te imitabimur, mores tuos actusque agiliter, expeditè & proximè sequemur. Velox est sponsus ac currit instar solis; quare qui eum sequi velit, post eum non ambulet, sed currat oportet. Audi S. Ambr. de Isaac & anima c. 3. *Exultat tamquam gigas ad currendam viam, & quia egressus eius à summa cælo, & occursus eius vsque ad summum eius, videns se imparem tantæ velocitati, dicit: Attrahe nos. Bona anima, quæ non pro se sola, sed pro omnibus rogas. Habemus enim cupiditatem sequendi, quam vnguentorum tuorum inspirat gratia: sed quia cursus tuos æquare non possumus, attrahe nos, vt auxilio tuo fultæ, vestigijs tuis possimus insistere.* Vnde post pauca concludit: *Vides quòd libenter nos attrahit, ne remaneamus sequentes, sed qui vult attrahi, currat vt comprehendat, & currat superiora obliuiscens, & ea quæ sunt priora appetens: sic enim poterit Christum comprehendere.*

Alis alacritatis. Porrò anima carni immersa, indeque grauis & torpida, vt currat in cælum, id est, ad Christum, indiget alis magnæ alacritatis, quas illi suggerunt diuinæ consolationes. Audi S. Bernard. serm. 21. *Propterea opus habeo trahi, quoniam refriguit paulisper in nobis ignis amoris tui, nec valemus à facie frigoris huius currere modò, sicut heri & nudiustertius. Curremus autem posteà cùm reddideris lætitiam salutaris tui, cum redierit melior temperies gratiæ, cùm sol iustitiæ iterum incaluerit, & pertransierit tentationis nubes, quæ hunc operire ad horam cernitur, atque ad leuem flatum auræ blandioris solito cœperint vnguenta liquescere, & aromata fluere, & dare odorem suum. Tunc curremus, in odore illo curremus, spirantibus, inquam, vnguentis curremus, quoniam abscedet torpor qui nunc est, & reuertetur deuotio: & iam non erit opus nobis vt trahamur, quippe odore excitatis, vt sponte curramus. Nunc verò interim trahe me post te.*

Id faciebat Psaltes dicens psal. 118. *Viam mandatorum tuorum cucurri, cùm dilatasti cor meum.* Amor enim dilatans cor, dilatat & pedes gressusque, quos torpor constrinxerat. Vnde idem psal. 54. 7. *Quis*, ait, *dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo, & requiescam?* Pluribus deinde interiectis S. Bernardus subiungit: *Et quid mirum si indiget trahi, quæ post gigantem currit, quæ comprehendere nititur eum, qui salit in montibus, transilit colles? Velociter, ait, currit sermo eius. Non valet ex æquo currere, non potest pari cum illo celeritate contendere, qui exultat vt gigas ad currendam viam, non potest suis viribus, & propterea rogat se trahi. Fessa sum, (inquit) deficio, noli me deserere sed trahe me post te, ne incipiam vagari post amatores alios, ne curram quasi in incertum. Non curram ego sola, etsi solam me trahi petierim: current & adolescentulæ mecum. Curremus pariter, curremus simul: ego odore vnguentorũ tuorum, illæ meo excitatæ exemplo atque hortatu, ac per hoc omnes in odorem vnguentorũ tuorũ curremus. Habes sponsa imitatores sui, sicut & ipsa est Christi. Et ideò non ait singulariter, currã, sed, curremus.*

Cur dicit trahe me & curremus? Quærit deinde S. Bernard. cur sponsa in singulari dicat *trahe me*, non in plurali *trahe nos*; in cursu verò dicat in plurali *curremus*, non *curram* in singulari? ac respondet: *Trahimur, cùm tentationibus & tribulationibus exercemur: currimus, cùm internis consolationibus & inspirationibus visitati, tamquam in suaueolentibus vnguentis respiramus: Ergo quod austerum & durum videtur, retineo mihi, tamquam forti, tamquam sanæ, tamquam perfectæ, & dico singulariter: Trahe me. Quod suaue & dulce, tibi tamquam infirmo communico, & dico, Curremus. Noui ego adolescentulas delicatas, & teneras esse, & minùs idoneas sufferre tentationes, & propterea mecum volo vt currant, sed non vt mecum trahantur. Volo habere socias consolationis, non autem & laboris: Quare? quoniã infirmæ sunt, & vereor ne deficiant, ne succumbant. Me, inquit, ô sponse corripe, me exerce, me tenta,* me

me trahe post te: Quoniam ego in flagella parata sum, & potens ad sustinendum. Certatim simul curremus, id est, sola trahar, sed simul curremus. Curremus, curremus, sed in odore vnguentorum tuorum, non in nostrorum fiduciâ meritorum. Nec in magnitudine virium nostrarum currere nos confidimus, sed in multitudine miserationum tuarum. Nam etsi quando cucurrimus, voluntariæ fuimus, non fuit volentis, neque currentis, sed miserentis Dei. Aliter S. Greg. Trahe, inquit, me post te, vt te quasi Deum solum diligam, ita tamen vt simul fideles mei mecum currant ad mutuam proximorum dilectionem & opem.

Planiùs & pleniùs respondet Beda, sponsam, putà Ecclesiam, de se loqui nunc in singulari, eò quòd ipsa sit vna per plurium fidelium aggregationem: nunc in plurali, eò quòd in eâ sint plures fideles, pluresque fidelium ordines & gradus, incipientium, proficientium, perfectorum, pastorum, subditorum, &c. Ait ergo ipsa de se, id est, de suis Prælatis & Pastoribus, qui adolescentulas dirigunt: *trahe me*, id est, meos pastores, vt ipsi trahant adolescentulas, id est, populum sibi subditum, atque cum eis currant in odorem vnguentorum tuorum. Igitur Ecclesia in Apostolis virisque Apostolicis, qui summa sunt Ecclesiæ capita, est sponsa Christi perfecta, atque cum sponso suppari quasi passu graditur, iuxta illud: *Astitit regina à dextris tuis*, psalm. 44. Eadem in pastoribus proximè Christum sequitur, ac post se ducit adolescentulas, putà animas infirmiores, minusque perfectas, cum eisque ait: *Curremus in odorem vnguentorum tuorum.* Simili phrasi & gradatione, Cicero lib. 2. ad Atticum epist. 23. euocans ad se Pomponium, vt illicò veniat: *Si dormis*, inquit, *expergiscere; si stas, ingredere; si ingrederis, curre; si curris, aduola.*

De B. Virgine visitante Elisabeth explicat Rupertus.

Porrò Rupertus hæc adaptat B. Virgini visitanti Elisabeth: *Trahebatur*, inquit, *post Dominum femina desideriorum, trahebatur & currebat in odore vnguentorum ac beneficiorum talium, & ipsam currere, id est, in montana cum festinatione abire, erat dicere, Trahe me post te. Nam qui veraciter diligit, & trahitur, & trahi cupit.* Vnguenta autem, Dei interpretatur beneficia: *Pretiosum*, ait, *erat vnguentum, magnum erat beneficium, quod Dominus dederat sterili, conceptum tanti viri, qui in spiritu & virtute Eliæ deberet præire ante Dominum, & quo maior non surrexerit inter natos mulierum. Tanti ac talis vnguenti odorem perceperat, talis ac tanti beneficij famam, siue nuntium ab ipso Angelo acceperat.*

Sic B. Virgo præ omnibus attracta à Christo, tota vita post eum cucurrit, eius sanctissimos mores præ omnibus imitando, suisque actibus repræsentando, vt ipsa fuerit viua imago Christi, ac Apostolis cæterisque fidelibus purissimum speculum vitæ Christianæ & perfectæ, adeò vt nonnulli hæretici censuerint eam esse deam, ac vt deam adorarint. Imò S. Dionys. Nisi, ait, scirem vnum esse Deum, hanc deam esse credidissem; vt alibi citaui.

IN ODOREM VNGUENTORUM TUORUM] Ita legendum cum Græcis & Latinis. Mirum ergo S. Ambrosium pro *vnguentorum* legere *vestimentorum*, idque referre ad resurrectionem, cuius typus & anagoge est baptismus; sic enim ait lib. 1. de iis qui mysterijs initiantur, cap. 6. *Quanta hodie renouata* (per baptismum) *anima dilexerunt te, Domine Iesu, dicentes: Attrahe nos post te: in odorem vestimentorum tuorum curremus, vt odorem resurrectionis haurirent.* Vrget Origenes τὸ *in odorem.* q. d. Si sponsi odor, ita allicit ad sui sequelam & cursum, quomodo alliciet eiusdem aspectus, vox, gustus & tactus, ac quomodo alliciet ipsa eius substantia? *Ego puto*, inquit, *quod si aliquando ad hoc peruenerint, iam non ambulent, neque currant sed vinculis quibusdam charitatis eius adstricta adhæreant ei, ne vltra mobilitatis alicuius vllus in eis resideat locus, sed sint cum eo vnus spiritus, & compleatur in eis illud, quod scriptum est: Sicut tu Pater in me, & ego in te, ita & isti in nobis vnum sint.* O quam potens odor, *Ioan. 17. 21* quàm iucundus & delectabilis cursus, quando anima percepto virtutum Christi trahentis odore omnium aliarum rerum, etiam sui oblita, ingenti cum voluptate currit ad paupertatem, ad contemptum, ad labores, ad contumelias, ad mortem, ad crucem! Per *vnguenta* accipe Christi gratias & charismata, ac miracula, ait S. August. 9. Confess. cap. 7. Vide S. Bernard. serm. 22. Porrò hæc Christi fideles percipiũt in Baptismo, quo vnguntur quasi Christiani; & in Confirmatione, qua vnguntur quasi milites & athletæ Christi; sed præsertim sacerdotes, Pastores & Prælati, qui in Sacramento Ordinis vnguntur & consecrantur quasi duces & doctores fidelium, qui proinde præ ceteris post Christum currere, eiusque vitam & mores quàm maximè imitari, & viuâ actione exprimere debent: sic enim fragrantia virtutum suarum omnes trahent post se ad Christum; sicut columbarij columbas capiunt emittendo columbam fragranti odore delibutã, quæ ceteras hoc odore illectas ad se allicit, secumque ducit ad columbarium, ait S. Basilius epist. 175. ad Iulittam.

Vnguenta, Christi gratia, charismata, miracula.

Anagogicè.

Anagogicè: Ecclesia, & anima sancta contemplans Christum in cælum ascendentem, clamat: *Trahe me post te*, vt tecum è valle lacrymarum in montes æternitatis & æternæ voluptatis ascendam. ita Cassiodor. & S. Bernardus. Audi S. August. in psal. 90. *Amemus & imitemur curramus post vnguenta eius: venit enim & oluit & odor eius impleuit totum mundum. Vnde odor? de cælo sequere ergo ad cælum, si non falsum respondes quod dicitur sursum cor, sursum cogitationem, sursum amorem, sursum spem.* Ita S. Hieronymus epist. ad Eustochium de custod. virgin. de seipso in eremo Syriæ degente scribit: *Post multas lacrymas*, inquit, *post cælo inhærentes oculos, nonnumquam videbar mihi agminibus interesse Angelorum & lætus gaudensque cantabam: Post te curremus in odorem vnguentorum tuorum.* Et S. Aug. lib. 13. Confess. c. 8. *Da*, inquit, *mihi te Deus meus, redde mihi te. En amo, &, si parum est, amem validiùs. Non possum metiri, vt sciam quantum mihi desit amoris ad id quod satis est, vt currat vita mea in amplexus tuos, nec auertatur donec abscondatur in abscondito vultus tui. Hoc tantùm scio, quia mihi malè est præter te, non solum extra me, sed & in meipso, & omnis mihi copia, quæ Deus meus non est, egestas est.* Huc facit illud Isaiæ cap. 40. v. vltimo: *Qui autem sperant in Domino, mutabunt fortitudinem, assument pennas sicut aquilæ, current & non laborabunt, ambulabunt & non deficient.* Vide ibi dicta.

Intro-

Introduxit me rex in cellaria sua: exultabimus, & lætabimur in te, memores vberum tuorum super vinum: recti diligunt te.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Christo & Ecclesia.

Colloquium sponsæ & adolescentularum.

SEnsu grammatico, siue dramatico, sponsa cum adolescentulis sociabus eutrens post sponsum, ab eo introducta fuit in cellaria, sed sola, adolescentulis foris remanentibus: vnde egressa, ad illas conuersa narrae vbi fuerie, dicens: B *Introduxit me rex in cellaria sua*; cui congraculantes & applaudentes adolescentulæ respondent: *Exultabimus, & lætabimur in te*, Symmach. pro *introduxit*, vertit, *introducat*, in futuro, vel potiùs optatiuo. Est enim propbetia de futura Ecclesiæ introductione per Christum nasciturum. Sic *introduxit* posset accipi pro *introducet*; quia enim sponsa dixerat sponso: *Trahe me post te*, quasi idipsum iam à dilecto suo coosecuta ait: *introduxit*, id est, citò certoque me introducet in cellaria sua intima: amàtes enim sunt pleni bona spe, vt videantur sibi possidere quod spetant: amor enim dilatat eor, phantasiam & mentem. Vnde illud:

—*Et amans sibi somnia fingit.*

Spoosum, puta Christum incarnatum, nunc vocat regem, quia ipse quà homo, est Rex regum & C Domious dominantium, Apocal. 19. 16. Nunc Pastorem, quia olim reges & principes erant pastores ouium & gregum: talis enim fuit Abrahá, Isaac, Iacob, Moses, Dauid. Itaque τὸ *rex* significat cellaria hæc, in quæ inducta est spoosa, fuisse regia, opulenta, omnibusque bonis & gazis referta, ait Origen.

CELLARIA] Hebr. חֲדָרָיו *chadarau* significat intima siue penetralia, qualia sunt conclauia & cubicula, in quibus berus ipse secretò degit, ac suas opes & thesauros recondit. Vnde Syrus vertit, *introduxit me in tholamum*; Arabicus, *in cubiculum secretum*, proprium & peculiare. Idem significat Græcum ταμεῖον, vt vertunt Septuag. & Latinum *cellaria*. Cella enim vel cellarium dicitur à

Cella à celando.

D celando, quòd in ea celentue, quæ volumus esse occulta, ait Seruius. Hinc cella significat apothecam frumenti, vini, olei. Vnde Donatus, *Cella*, ait, *& cellarium à reponendis celandisq́; rebus esculentis & poculentis dicitur*. Et Cicero de Senect. *Semper*, inquit, *boni assiduique domini referta est cella vinaria, olearia, mellaria & panaria*. Hinc cella significat cubiculum secretum, item partem templi secretiorem, in quam ingredi fas noo erat: vnde Gellius scribit Scipionem in Capitolium venisse, iussisseque cellam Iouis aperiri, ibique solum demoratum fuisse. Hinc cella S. Bernardo chara & pretiosa erat velut cælum, vtpote in quà liber à mundi strepitu solus cum Deo solo agebat.

Alludit ad cellaria, quæ fabricauit Salomon A in templo, in quibus thesauri & opes templi recondebaneur, 1. Paralip. 28. 11.

Cellaria quæ?

Quæres, quænam sint hæc *cellaria* sponsi, in quæ ipse sponsam introduxit? Chald. accipit secretarium diuinitatis, diuinæque sapientiæ, ex quo lex prodijt: vnde sic vertit, *& applico nos ad radices montis Sinai, & da nobis legem tuam de thesauro tuo, qui est in firmamento, & delectabimur & exultabimus.* Hoc Iudaicum est, sed Christiano sensui subseruit. *Cellaria* enim hic significant secreta diuinitatis, in quibus sponsus spoosæ ostendit arcana sua mysteria, æquè ac bona & dona recondita, quæ magna & multiplicia sunt. Quare innuit sponsa vota sua exaudita, quibus optarat: *Osculetur me osculo oris sui.* Sponsum enim eis annuisse, ac in cellarijs hisce osculum ei præbuisse. Ita S. Ambros. cuius verba mox recitabo, ibi quoque gustasse vbera sponsi: nam de iis mox subdit: *Exultabimus, & lætabimur in te memores vberum tuorum.* In cellis enim siue cellarijs reconduntur opes, deliciæ, monilia, thesauri & pretiosa quæque. Igitur sponsa hic significat se à sponso inductam in cellaria, id est, in conclaue & intimum penetrale, vbi cum sponso familiarissimè agat; Secundò, se secretorum eius factam participem; Tertiò, se gazarum & thesaurorum eius fuisse inspectricem, eorumque factam esse consortem; ideoq; mira frui voluptate, summisque delicijs.

Cellaria, secreta diuinitatis.

Quænam hæc cellaria in particulari? Resp. Primò. S. Scriptura.

Quæres Secundò, quænam in particulari sunt hæc cellaria? Respond. esse varia & multiplicia. Primò, Theodor. S. Gregor. Iustus Orgelit. & S. Hieron. epistol. 142. ad Damasum, per *cellaria*, accipiunt S. Scripturam, siue Mosen & Prophetas, quasi sponsa cognitionem mysteriorum in C S. Scriptura absconditorum à sponso acceperit, ac præsertim cognitionem deitatis & SS. Trinitatis, siue Dei in essentiâ vnius, & in personis trini. Hanc enim accepit Ecclesia per Christum & Apostolos. Vnde Christus Apocal. 5. 5 reserauit librum signatum septem sigillis; atque Apostolis dedit sensum, vt intelligerent Scripturas, Lucæ c. 24. v. 32. & 45.

Secundò. mysteria incarnationis, mortis & resurrectionis Christi.

Secundò, S. Ambros. serm. 1. in psalm. 118. ad v. 7. & 8. per *cellaria* hæc accipit secreta siue mysteria incarnationis, passionis, crucis & resurrectionis Christi, in quæ inducta est sponsa, quando earum cognitionem & fidem per prædicationem Apostolorum accepit. *Quando*, inquit, *introduxit eam rex in cubiculum suum, passionis tempus, lateris compunctio declarat, sanguinis effusio, sepulturæ* D *vnguentum, resurrectionis mysterium; vt osculum quasi sponsa acceperit; in cubiculum autem Christi fit introducta Ecclesia. Non iam quasi tantummodo desponsata, sed quasi nupta: nec solum thalamum sit ingressa, sed etiam legitimæ claues copulæ consecuta sit.* Et post pauca: *Introduxit enim eam rex in omnia interiora mysteria, dedit ei claues, vt aperiret sibi thesauros scientiæ Sacramentorum, clausas antea fores panderet; cognosceret quiescentis gratiam, defuncti somnum, virtutem resurgentis.*

Huc accedit Philo Carpath. Cellarium, inquit, sioe promptuarium Christi primum, est corpus illud, in quo sibi domicilium fabricauit. Verbum enim in carne quasi in cella inhabitauit, iuxta illud: *Verbum caro factum est, & habitauit in nobis*, Ioan. 1. Vnde hæc Christi cellaria explicans

Apostolus Colos.2.2. *Instructi*, ait, *in charitate, & in omnes diuitias plenitudinis intellectus, in agnitionem mysterij Dei & Patris Christi Iesu, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi.* Hæc Philo.

Tertiò. secreta Dei consilia. Tertiò, alij per *cellaria* accipiunt secreta Dei consilia & iudicia, quæ Deus Sanctis reuelat, inter quæ vnum & præcipuum est Sanctis parari cruces & tribulationes, vt purgentur, magisque sanctificentur, ideoque beatos esse patientes, eò quòd crux sit recta ad gloriam via, iuxta illud: *Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorum.* Matth. 5. Ita Philo Carpath.

Quartò. cælum. Quartò, alij per *cellaria*, vel cellas, accipiunt cælum, in quo sunt multæ cellæ & mansiones pro diuersitate meritorum, Ioan. 14. quasi sponsa hic acceperit reuelationem bonorum & gaudiorum cælestium, quæ Deus præparauit timentibus & diligentibus se. Ita Cassiodor. Aponius, Anselmus, & Beda, quem audi sponsæ sensa exprimentem: *Ideo deprecor sponsum, vt nos post se currentes datâ manu ipse, ne deficiamus, adiuuet, quia tam dulcedinem regni cælestis prælibaui: tam gustaui & vidi, quoniam suauis est Dominus: tam bona, quæ mihi in cælis sunt præparata, ipso reuelante cognoui. Moxq. ad ipsum conuersa, ei gratias agens: Exultabimus* inquit, *& lætabimur in te: ac si diceret: Nequaquam ipsi de perceptis muneribus extollimur, sed in omni quod bene viuimus exultamus, imo exultabimus, & lætabimur in tua misericordia.* Rursum, alij per *cellaria* accipiunt paradisum terrestrem, in quem à Deo inductus Adam omnes mundi delicias, omnem scientiam, omnem fidem & spem accepit; sed expulsus ab eo est cum posteris ob præuaricationem: quare Christus eum reduxit, ac homines primæuæ iustitiæ, gratiæ & gloriæ restituit.

Paradisus terrestris.

Quintò. reuelationes, visiones raptus, & consolationes, &c. Quintò, S. Ambrosius lib. de Isaac & anima c. 3. per *cellaria* accipit secreta Dei, pura reuelationes, visiones, consolationes, raptus, amores, gaudia cælestia, in quæ anima per contemplationem vel extasim rapitur, vti raptus fuit S. Paulus in tertium cælum, vbi audiuit arcana verba, quæ non licet homini loqui, 2. Corinth. 12. Audi S. Ambros. *Beata anima, quæ Dei ingreditur penetralia; insurgens namque de corpore ab omnibus, fit remotior, atque intra semetipsam diuinum illud, si quo modo assequi possit, scrutatur & quærit: vnde cum potuerit comprehendere ea, quæ sunt intelligibilia, supergressa in illo confirmatur, atque eo pascitur. Talis erat Paulus, qui sciebat se raptum in paradisum, sed siue extra corpus raptum, siue in corpore nesciebat. Et post nonnulla: Etenim perfectioni studens, solum illud bonum diuinitatis intendit, nec aliud quidquam requirendum putat, quia tenet quod summum est, solaq. sibi abundat, quia sola sibi est satis. Nec sola aliquando est, cui præsul Dominus adest. Denique in illud diuini illius introducta secretum: Exultemus, inquit, & lætemur in eo. Non enim in diuitijs auri, argentiq; thesauris, non in possessionum fructibus, non in potestatibus, non in conuiuijs, sed in solo Deo exultat.*

Sextò Sacramenta, maximè Eucharistia. Sextò, apposité idem S. Ambros. lib. 5. de Sacrament. c. 2. per *cellaria* accipit Sacramenta, præsertim Eucharistiæ, in quâ, sub orbiculo panis, & specie vini, velut sub cella panaria & vinaria habitat Christus nos pascens suâ carne, & potans suo sanguine. *Vbi bona libamina*, ait S. Ambros. *vbi boni odores, vbi mella suauia, vbi fructus diuersi, vbi epulæ variæ, vbi epulis plurimis tuum prandium condiatur.*

SECVNDVS SENSVS PARTIALIS,

De Christo & anima sancta.

Cellaria, attributa diuina. CEllaria Dei, in quæ Christus animam inducit, bonisque omnibus replet & inebriat, sunt attributa Dei, inter quæ præcipua sunt duodecim, scilicet Dei infinitas, immensitas, æternitas, omnipotentia, omniscientia, bonitas, sanctitas, amor, dominium, prouidentia, misericordia, iustitia, quæ eruditè & piè pertractat noster Lessius lib. de Perfect. diuinis. Hæc enim singula sunt infinita & quaquauersum immensa, ac proinde dum in illa per meditationem, contemplationem, raptum, & extasin à Christo introducitur anima, velut in abysso bonorum omnium natat, imò mergitur, totaque in amorem & admirationem diuinitatis abripitur, vt aliud cogitare, narrare, amare nequeat. Ibi enim, vt ait Psaltes, *inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos.* Psalm. 35. 9. Ibi Sancti exultant & lætantur in Deo, ibi lactantur ab vberibus dulcedinis diuinæ. In hæc deitatis cellaria ingressus S. Paulus obstupescens exclamat, Roman. 11. 33. *O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei: quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius!* Et S. Petrus in transfiguratione Christi, per vmbram corporis gloriosi, non tam spectans quàm coniectans gloriam diuinitatis, gaudio quasi ebrius: *Domine*, inquit, *bonum est nos hîc esse: faciamus hîc tria tabernacula: tibi vnum, Moysi vnum, & Eliæ vnum*, Matth. 17. 4. Et S. Ioannes epist. 1. c. 1. 1. *Quod fuit ab initio, quod audiuimus quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostræ contrectauerunt de verbo vitæ, &c. annunciamus vobis.* Hæc cellaria inuenit *mulier compuncta* (Magdalena) *secus pedes* Domini Iesu, ait S. Bernard. *Thomas in latere, Ioannes in pectore, Petrus in sinu Patris, Paulus in tertio cælo, secreti huius gratiam sunt assecuti. Quis nostrum dignè distinguere sufficiat has veritates meritorum, vel potiùs præmiorum? Ne omnino tamen prætermisisse, quod ipsi nouimus, videamur, prior mulier strauit sibi in tuto humilitatis, posterior in solio spei: Thomas in solido fidei, Ioannes in lato charitatis, Paulus in intimo sapientiæ, Petrus in luce veritatis.*

In Dei cellarijs exultat anima sancta.

In hæc omnia cellaria præ cunctis deducta fuit B. Virgo. Vnde Rupertus refert hæc ad B. Virginem visitantem Elisabeth, eique dicentem: *Magnificat anima mea Dominum, &c. quia fecit mihi magna qui potens est*, Luc. 1. 47. cui responderit Elisabeth: *Exultabimus & lætabimur in te.* Nam ad vocem & salutationem Mariæ Elisabeth impleta est Spiritu sancto, & exultauit infans in vtero eius. Huc facit illud: *Maria autem conseruabat omnia verba hæc, conferens in corde suo*, Lucæ 2. 19.

EXVLTABIMVS ET LÆTABIMVR IN TE] Sunt verba adolescentularum congaudentium sponsæ, quòd in cellaria tam opima sit inducta; aut certè optantium, vt & ipsæ in illa inducantur, ideoque ad sponsum se conuertunt, eique dicunt: *Exultemus, & lætemur in te*, vt vertunt Septuag.

ptuag. Symmach. Ἀγαλλιασώμεθα, id est, *hilares simus, iucundemur, exhilaremur in te.* Hoc posterius censet Origenes, Nyssenus, Theodoret. Bernardus & S. Anselmus, quem audi: *Quia tu Domine sponsam tuam iam in secreta tua introduxisti, ideo & nos praeparabimus idoneas, vt cum ea introducamur. Exultabimus enim, scilicet in corpore bene operantes cum exultatione, & laetabimur in anima, quia cum laetitia bona cogitabimus; vel laetabimur si bona fecerimus, non coactè sed voluntariè, & hoc in te, omnia tibi attribuentes tamquam primae causae.*

Planè & connexè magis.

Secundò, magis connexè & planè (ne sit tam subita personarum mutatio:) haec verba attribuas sponsae, quae egressa è cellarijs narrat adolescentulis suas quas in ijs delicias hausit, aitque: *Introduxit me rex in sua cellaria*, omnibus opibus & delicijs referta, quae non mihi soli, sed & vobis, vbi in virtute adoleueritis praeparauit. Agite igitur, ô sociae, mihi aequè ac vobis congratulamini, ac sponso gratias agite, mecumque iubilando dicite iugiter; O Iesu bone, *exultabimus, & laetabimur in te.* Venite ergo, exultemus Domino, iubilemus Deo salutari nostro, praeoccupemus faciem eius in confessione, & in psalmis iubilemus ei. Exultabimus, inquam, memores *vberum tuorum*, id est, dulcissimae tuae beneuolentiae & beneficentiae, quam mihi sponsae communicasti, & meis adolescentulis suo tempore communicabis. Ita Hortolanus.

Praelatus subditis sit mater.

Porrò meminit vberum sponsi, vt à Christo discant Pastores & Praelati subditis se exhibere matres, eosque vberibus lactare. Audi S. Bernardum serm. 23. *Audiant hoc Praelati, qui sibi commissis semper volunt esse formidini, vtilitati verò. Erudimini qui iudicatis terram. Discite subditorum matres vos esse debere, non dominos. Studete magis amari quàm metui. Et si interdum seueritate opus est, paterna sit, non tyrannica. Matres, fouendo; patres, vos corripiendo exhibeatis. Mansuescite, ponite feritatem. Suspendite verbera, producite vbera, pectora lacte pinguescant, non typho turgeant. Quid iugum vestrum super eos aggrauatis, quorum potiùs onera portare debetis? cur morsus à serpente paruulus fugit conscientiam sacerdotis, ad quem magis eum oportuerat tamquam ad sinum recurrere matris? Si spirituales estis, instruite huiusmodi in spiritu*

Galat. 6.

lenitatis, considerans vnusquisque seipsū, ne & ipse tentetur. Alioquin ille in peccato suo morietur, sanguinem autem eius (ait) de manu tua requiram.

Ezechiel. 3

Gradus sponsae ad contemplationem.

Mysticè Bartholom. de Martyribus Archiepiscopus Bracarensis, in Compendio spiritualis doctrinae, verè diuinae, cap. 15. in fine, septem gradus assignat, quibus possimus ad haec Christi cellaria, hoc est, ad contemplationem, vnitiuumque amorem ascendere; qui sunt, Gustus, desideria, satietas, ebrietas, securitas, tranquillitas. Septimi verò nomen soli Deo innotescere dicit. Primus ergo meritò vocatur Gustus, quòd in gustuum mutatione consistat: peccatoribus enim, qui carnales tantùm nouêra gustus, dicitur psalm. 33. 9. *Gustate & videte, quoniam suauis est Dominus:* immutate gustus, nec existimetis caelestes sapores aliunde quàm à Deo prouenire posse. Ideò Dominus incipientibus solet spiritûs consolationes impertiri, quòd sciat infirmam ac fragilem animam vix posse nisi praeuio gustu ad diuina euolare. Anima in hoc primo gradu vacet compunctionibus, macerationibus, meditationibus quatuor

Primus, gustus.

vitae nouissimorum, ac passionis Christi praesertim mortificationibus ac eradicationibus malarum cogitationum & consuetudinum, vt in Deū liberè transire valeat, quod non sine maximo fit conatu: *Regnum* enim *caelorum vim patitur, & violenti rapiunt illud*, Matth. 11. 12. non autem pusillanimes & deliciosi. Secundus: quia diuina, quo plus gustantur, plus appeti solent, ideò gustum consequuntur desideria magis ac magis fruendi Deo, cùm exteriorum rerum omnium saporem cum taedio respuat. Ex his desiderijs suboritur studium non solùm meditandi, sed etiam Christi vitam imitandi, & ardor per illum incedendi, qui dixit, Ioan. 14. 6. *Ego sum via.* Passus autem quibus debes incedere, hi sunt, humilitas, mansuetudo, patientia, charitas, oratio, eius crux & labores. Tertius, Satietas: quando anima eò peruenit, vt quae mundana sunt, abominetur, & intimè oderit; mox etiam quiescit anima, & solo diuino amore satiatur: se namque ipse experitur nullibi se posse nisi in Deo plenè satiari. Quartus, Ebrietas: quae est quaedam extasis, & mentalis excessus ex praedicta diuini amoris satietate procedens, quae nullarum imaginationum ac phantasmatum aqua miscetur, à quibus difficillimè abstrahimur, nisi Dominus ipse manu ducat animam, atque eam in secretum suum cubiculū, id est in se, intromittat & recipiat, sensibus foras dimissis & eorum muneribus suspensis. Quintus, Securitas timorem excludens: gustatâ enim diuinae charitatis perfectione manet anima omninò resignata in diuinum beneplacitum, ita vt gehennam ferre perpetuò parata sit, si Deo sic placitum foret. Experitur insuper in seipsa quoddam strictissimum diuinae amicitiae vinculum, adeò firmum, vt separari numquam ab eo se posse existimet. Sextus, Tranquillitas; scilicet tanta pacis & iubilationis vbertas, vt anima quasi in silentio & somno supra pectus Domini recumbens, viuere credatur.

Secundus, desideria.

Tertius, satietas.

Quartus ebrietas.

Quintus, securitas.

Sextus, tranquillitas.

MEMORES VBERVM TVORVM SVPER VINVM: RECTI DILIGVNT TE] Hebr. est נַזְכִּירָה *nazkira*; quod Primò, significat *memores erimus*; vnde Syrus vertit: *recordemur amoris tui prae vino*; Septuag. *diligemus.* Secundò, *commemorabimus*, celebrabimus: vnde Vatabl. vertit, *praedicabimus amores tuos vino praestantiores, quia familiarissimè tibi aequitas adiuncta est.* Tertiò, nonnulli vertunt, *olfaciemus vbera tua* (vel amores tuos) quia, vt dixit v. 2. *fragrantia sunt vnguentis optimis.* Alludit ad id quod dixit v. 1. *Meliora sunt vbera tua vino.* Vnde colligitur, vbera haec esse sponsi, non sponsę, quę sponsi dulcedinem, beneficentiam & lactationē denotant, vti ibidem dixi. Rursum, inde liquet *τὸ meliora* hic subintelligi, q. d. Memores erimus vberum tuorum, quae meliora & suauiora sunt super vinum, id est, super omnes delicias, mundique voluptates; in his enim primas tenet vinum. Porrò qui vbera sponsae, non sponsi, hic accipiunt, per *vbera* intelligunt amores, quasi adolescentulae hic congratulentur sponsae de coniugio & amoribus sponsi, quòd scilicet ei tam fortunata sors, tam felix amor, tam nobile cum Christo coniugium, obtigerit, vt illud perpetuò memorari, commemorare & celebrare decernant. Ita Sanchez. Vnde Nyssen. & Theodoret. sic explicant, quasi adolescentulae & Christiani

Varia lectiones.

quilibet dicant Ecclesiæ: Quia tu dilexisti vbera A Christi super vinum voluptatis & sapientię mundanæ, hinc nos pariter diligemus vbera & doctrinam tuam, tamque securè sugemus, quia rectitudo, hoc est Christus, dilexit te: hoc sensu Nyssenus id aptat S. Ioanni, qui super pectus Christi in cœna recubuit.

Sponsa sponsum alloquitur.

RECTI DILIGVNT TE] Hebr. מֵישָׁרִים *meschartm*, id est, *rectitudines*, æquitates. Vnde Septuag. vertunt, *æquitas dilexit te*; Arabicus, *rectitudo dilexit te*; Syrus verò, *præ rectis dilexi te*. Sunt verba sponsæ ad sponsum, vt dixi, q. d. Exultabimus in te, ô Christe, memores vberum, id est, amorum & dulcorum tuorum, qui suauiores sunt vino, id est, quibuslibet corporis delicijs, quia amor tuus non est carnalis & impurus, sed spiritualis, purissimus & sanctissimus. Nam *rectitudines dilexerunt te*, id est, te omnes rectitudines, id B est, omnes virtutes & gratiæ complexæ sunt, vt filius virtutum & gratiarum esse videaris; ac reuera talis es, quia es Filius Dei, quem omnes diuinæ dotes, omnia decora, omnia charismata ambiunt, ornant & coronant. Ita Origen. Secundò, alij *meschartm* vertunt in ablatiuo, *in rectitudinibus*, q. d. Virgines diligunt te rectitudinibus, hoc est, amore omni ex parte recto, id est, casto & puro, quia in tui amore summa inest rectitudo, summa æquitas, summa honestas, summum decus. Tertiò, R. Abraham, *meschartm*, id est, rectitudines, refert ad vinum, q. d. Memores erimus vberum, id est, amorum tuorum, quæ meliora sunt super vinum rectitudinum, id est, super vinum sincerum, purum & præstantissimum. Verùm hoc obscurum, frigidum & contortum videtur. C

Abstractum hic pro concreto.

Denique Noster optimè *meschartm* vertit, *recti*, siue quia *meschartm* tam rectos, quàm rectitudines significat; siue quia metonymicè abstractum ponitur pro concreto, puta rectitudines pro rectis. Sensus est. q. d. Iugiter exultabimus, & iubilabimus, & lætabimur in te, ô bone Iesu, sponse animæ nostræ; quia recordabimur vbera tuæ dulcedinis & misericordiæ meliora esse vino, id est, delicijs omnibus totius mundi: hinc enim recti, qui scilicet gustum mentis habent rectum & sincerum, non morbo concupiscentiæ deprauatum, qui scilicet omnia metiuntur rectâ ratione, non prauâ cupiditate, diligunt te, quia *vbera*, id est, dulcedines tuæ sunt rectissimæ, id est, iustissimæ, æquissimæ, planeque rationi, legi, virtuti D ac Deo conformes. Hinc Symmachus vertit, *recti sunt, qui diligunt te*, quia à rectâ ratione, lege & virtute ducuntur.

Ad rectitudinem duo requiruntur.

Porrò rectitudo duo requirit: Primò, vt vita & actio in se sit recta, id est, honesta & iusta; Secundò, vt recta intentione fiat. Hinc S. Thomas interpretatur, q. d. *Recti*, id est, qui rectam habent intentionem, qui scilicet vni Deo placere student, eumque sibi vitæ & operationum omnium finem præstituunt; hi, inquam diligunt te. Censet Origenes hic tacitè à sponsa perstringi adolescentulas, q. d. Qui planè in animo & amore sunt recti, vt rectos habeant omnes suos affectus, hi plenè diligunt Christum; at adolescentulæ meæ, quia adhuc non planè rectos effecere suos affectus, sed adhuc vinum voluptatum diligunt, ac vitiosæ quid concupiscentiæ in eis residet; hinc non plenè diligunt Christum; sed adolescent ac sensim depurabunt suos amores, vt omnino recti euadant, tuncque erunt sponsæ Christi, eumque toto corde, totisque animæ viribus diligent. Hinc collige: si vis amare Christum, rectifica tuam mentem, ac tuos amores & mores. Nulli enim nisi recti diligunt Christum. Ita S. Ambros. in psal. 118. serm. 2. ad v. 1. *Æquitas*, ait, *dilexit te, hoc est, non flexuosa itinera te sequuntur, solus ad te potest iustitiæ trames peruenire. Qui enim diligit iustitiam, non se auertit à Christo.* Rursum hinc collige, rectitudinem vitæ & morum esse charitatem, & amorem Christi. Hic enim amor rectissimus est, & omnia torta rectificat; quare quod huic amori conforme est, id rectum est; quod difforme, id curuum & tortum. ita Cassiodor. Iustus Orgelit. Beda & alij. Charitas ergo est rectitudo animæ, omniumque eius virium & potentiarum. Porrò huius rectitudinis animam admonet corpus rectum, & à Deo rectissimo datum præ ceteris animalibus. Audi S. Bernardum serm. 24. *Quid enim indecentius, quàm curuum recto corpore gerere animum? Peruersa res est & fœda, luteum vas, quod est corpus de terra, oculos habere sursum, cælos liberè suspicere, cælorumque luminaribus oblectare aspectus: spiritualem verò celestemque creaturam suos è contrario oculos, id est, internos sensus atque affectus, trahere in terram deorsum, & quæ debuit nutriri in croceo, hærere luto, tamquam vnam de suibus, amplexarique stercora. Erubesce anima mea diuinam in pecorinam commutasse similitudinem; erubesce volutari in cœno, quæ de cælo es. Erubesce anima, ait corpus, in mei consideratione. Creata similis creanti recta, me quoque accepisti adiutorium simile tibi, vtique secundum lineamenta corporeæ rectitudinis.*

Charitas est rectitudo amoris.

Moraliter.

Tropologicè: Prælatus probus, ait S. Bernard. & vir Apostolicus, qui vberibus doctrinæ suæ alios lactat, sæpè patitur ab impijs & prauis persecutiones & calumnias; sed solatur se, quòd recti diligunt eum, ac in primis Deus, qui est rectorum rectissimus, iuxta illud: *Rectus Dominus Deus noster, & non est iniquitas in eo*, psal. 91. 16. quare eo fretus, & testimonio conscientiæ lætus, impiorum iudicia despicit, dicatque cum Psalte: *In Domino laudabitur anima mea, audiant mansueti & lætentur*, psal. 33. 3. Rursum S. Greg. hæc accipit de commemoratione passionis Christi, quæ inflammat in nobis Christi dilectionem: *Sancta anima*, inquit, *sponsa Christi in sponsi sui delicijs exultat, dum corporalia respuit, & in spiritualibus se oblectat; eumdemque sponsum delicias suas facit, in cuius respectu mundana omnia non curat. Sed hæc in memoria vberum agit; quæ dum recolit quanta charitate Christus eam dilexerit, qui sanguine suo eam moriens in cruce redemit, & quotidie eam in sinu Ecclesiæ matris eiusdem sanguinis lacte nutrit, procul dubio magis ac magis in eius dilectionem intendit. Quod lac bene super vinum dulce esse dicitur: quia per sanguinem Christi misericorditer educamur, qui per legis litteram seuerè prius constringebamur. Per quam dilectionem adimpletur quod dicitur: Recti diligunt te. Soli vtique recti Christum diligunt: quia quicumque adhuc per distorta vitiorum ex desiderio currunt, dum in rectitudinis limitem semper offendunt, ipsum iustitiæ auctorem Christum omnino diligere non possunt.* Denique Chald. vertit, *& delectabimur, & exultabimus, & recordabimur carnem, & diligemus diuitias tuas, & recti-*

mus

mers ab idolis populorum, & omnes iusti, qui faciunt quod rectum est coram te timebunt te, & diligent præcepta tua. A

VERS. 4. *Nigra sum, sed formosa, filiæ Ierusalem, sicut tabernacula Cedar, sicut pelles Salomonis.*

NIGRA SVM, SED FORMOSA (Hebr. שְׁחוֹרָה *schechora*, id est, subnigra & *fusca* sum, vti legit S. Ambros. in Apolog. Dauid, scilicet cute manuum & faciei, vti solent quæ in agris oues pascunt; sed facie liberali, & lineamentis decoris, ac totius membris corporis formosa sum & venusta) FILIÆ IERVSALEM, SICVT TABERNACVLA (Arabicus, *sicut habitationes*) CEDAR, SICVT PELLES (Aquila & Symmach. *tentoria*, quæ fiunt è pellibus) SALOMONIS] Hæc posterior similitudo priori nectenda est respectiuè & disiunctim, B hoc modo: *Nigra sum sicut tabernacula Cedar*, id est Arabum: (*Cedar* enim fuit filius Ismaelis, & pater Arabum, siue Nomadum, in solitudine Saracenorum habitantium in tentorijs) *sed formosa, sicut pelles Salomonis.* Ita Origen. Theodoret. Cassiodor. S. Gregor. Rupert. S. Bernard. S. Anselm. & alij: licèt Nyssenus & Aponius vtramque similitudinem, scilicet tabernaculorum Cedar & pellium Salomonis, referant tam ad nigredinem, quàm ad formositatem sponsæ. Est occupatio: Dicet enim quis: Quomodo tu, ô sponsa pastoritia & rusticana, quæ instar Cedarenorum in tabernaculis perpetuò degis, vt pascas greges, ibiq; æstu solis adureris & denigraris, audes ambire nuptias Regis, ac dicere: *Osculetur me osculo oris sui?* Occurrit & respondet: Esto exteriùs ni- C gra sim, vt Cedarenæ pelles & tabernacula; tamẽ interiùs pulchra sum vt pelles, & pellita tabernacula Salomonis, qui vti in omni re, ita & tentorijs suis (quibus vtebatur dum iter faceret,) cultissimus & pretiosissimus erat; vnde ea auro & gemmis, picturis pretiosis ornabat. Sic Plinius de Nerone: *Cui*, inquit, *erant sigillata tentoria, & aurata papiliones.* Rursum cohærent hæc cum proximè præcedentibus, q.d. *Rectè diligunt te*, ô sponse Christe, æquè ac me, quæ tibi sum sponsa: at verò praui multi oderunt & persequuntur, tam me quàm te. Nigra ergo sum per ærumnarum caliginem, & persecutionum afflictionem, sed formosa per patientiam, constantiam & victoriã, qua persecutores superaui, imò domui, conuerti, mihique & tibi subieci. Tribulationum ergo nigredo me non turpauit, sed honestauit & illu- D strauit.

Cedar quid?

Obiectioni præoccupat sponsa.

Connexio cum præcedentibus.

Alludit ad Æthiopissam vxorem Mosis, ob quam contra Mosen murmurans soror eius Maria, à Deo leprâ percussa est. Num. 12. hæc enim typus fuit Ecclesiæ ex Gentibus infidelitate atris à Christo collectæ; ob quam murmurantes Iudæi, à Deo reprobati sunt. Ita Origen.

Allusio ad vxorem Mosis Æthiopissam.

Porrò Orientales & Meridionales multi sunt fusci, vt Mauritani, Ægyptij, vicinique Iudæi, Arabes, & Æthiopes, qualis erat Andromede Cephei ipsorum regis filia: de qua Ouidius.

——*Placuit Cepheia Perseo*
Andromede, patriæ fusca colore suæ.

Hinc apud eos fusci habentur pulchri, albi verò deformes. Vnde Æthiopes Iudam & dæmones pingunt albos, S. Petrum verò & Angelos pingunt nigros. Adde, fuscum mixtum & medium esse colorem inter album & nigrum; ideoque suam habere elegantiam. Hinc aurora hebr. dicitur שחר *schachar*, id est subnigra, quia ipsa est confinium noctis & diei, siue tenebrarum & lucis: eadem tamen est pulchra, ob radios solis pulchrè inter tenebras splendentes & radiantes. Vnde eidem comparatur sponsa cap. 6. v. 9. *Quæ est ista*, inquit, *quæ progreditur quasi aurora consurgens; pulchra vt luna, electa vt sol?*

Fusci apud Æthiopes pulchri, albi verò deformes.

Per *filias Ierusalem* nonnulli cum Aponio angelos accipiunt, qui ciues sunt cælestis Ierusalem. q.d. Nolite, ô angeli, mirari, quòd non tota candida sim, vti vos estis, sed nigra, quia licet nigra; formosa tamen sum, vt vos. Secundò, alij accipiunt Iudæos; qui persecuti sunt Christum & B Christianos, præsertim Gentiles, quòd fuissent nigri per infidelitatem. Ita Theodoret. & S. Athanas. in Synopsi. Tertiò, & planiùs accipias adolescentulas, id est, animas in fide Christi nouellas: hæ enim vocantur *filiæ Ierusalem* allusione ad sponsam, quæ erat vxor Salomonis, qui erat rex Ierusalem.

Filias Ierusalem angelos quidam interpretantur: alij Iudæos.

Alij adolescentulas animas.

Quæres, quomodo Ecclesia nigra sit simul & formosa? Nyssenus, S. Gregorius, Philo Carpath. S. Hieronym. in cap. 2. Sophon. S. Chrysost. homil. 1. de virtute, & alij passim censent Ecclesiam Gentium dici nigram ob præcedentem idololatriã & scelera, quibus in gentilismo seruiuit peccato & diabolo: formosam verò, per conuersionem & gratiam Christi, qua nigredinem scelerũ in baptismo eluit, seque in sanguine Agni dealbauit. Vnde S. Ambros. serm. 2. in psal. 118. *Fusca*, C inquit, *per culpam, decora per gratiam. Fusca per vitiũ, decora per lauacrum. Fusca sum quia peccaui; decora, quia iam me diligis Christus.* Idem libro de Iis qui myster. initiant. c. 7. *Nigra*, inquit, *quia ex peccatoribus: decora, fidei sacramento.* Audi S. Bernard. serm. 25. *Sed audiamus vnde nigram, & vnde formosam se dixerit: An nigram quidem ob veterem conuersationem, quam priùs habuit sub principe huius mundi, imaginem terrestris hominis adhuc portans: formosã verò de cælesti similitudine, quam postea commutauit ambulans iam in nouitate vitæ? Sed si hoc est, cur non magis de præterito: Nigra fui, & non Nigra sum dicit? Si cui tamen placet hic sensus, id quod sequitur: Sicut tabernacula Cedar, sicut pelles Salomonis; sic oportere intelligi, vt de veteri quidem conuersatione, Cedar; de noua verò, Salomonis se dixerit tabernaculum. Hoc enim esse pelles, quod tabernaculum Propheta ostendit, dicens: Repentè vastata sunt* D *tabernacula mea, subito pelles meæ.* Sensus ergo est, quasi dicat, ait Origen. & Nyssenus, Ego Ecclesia Gentium, olim infidelitate, fui nigra, ac proinde fui tabernaculũ Cedar, id est, obscuritatis, in quo habitauit princeps tenebrarum diabolus; nunc autem per baptismum abluta, & per gratiam Christi sanctificata, facta sum formosa sicut pelles, id est, tabernaculum Salomonis, quia effecta sum templum Christi, qui verus est Salomon, & rex pacificus.

Ecclesia nigra & formosa. Primò.

Cant. 1.

Ierem. 4. 20.

Paraphrasis.

Huc accedit Chaldæus, qui more suo hæc refert ad Iudæos vitulum aureum adorantes: *Quando*, inquit, *fecerunt domus Israel vitulum, denigratæ sunt facies eorum sicut filiorum Æthiopiæ, qui moran-*

tur in tabernaculis Cedar: & quando egerunt pœnitentiam, & dimissum fuit peccatum, multiplicatus fuit splendor vultus eorum sicut vultus angelorum, eo quòd fecerunt cortinas tabernaculi, & resedit in medio eorum maiestas Domini. Moses autem magister eorum ascendit ad æthera. Simili enim modo Ecclesia transijt à tabernaculis Cedar ad pelles, id est, ad tabernacula Salominis, cùm de errore ad veram fidem, de mendacij caligine ad lucem veritatis, de sanguinolenta iracundia ad pacis tranquillitatem, de propugnatione idolorum ad propugnationem veræ religionis Dei transmigrauit, ait Aponius. A

Secundò. Secundò, Ecclesia dicitur nigra & formosa, quæ constat ex peccatoribus & iustis, ita Beda & S. Aug. lib. 3. de Doctrina Christiana c. 32. Aut quia constat Gentilibus olim in gentilismo incircumcisis, fœdis & atris; ac Iudæis, qui ab olim B fuêre circumcisi, fideles & populus Dei. Ita Theodor. & Philo Carpath.

Tertiò. Tertiò, S. Aug. serm. 201. de Tempore, ait Ecclesiam & animam fidelem nigram esse per naturam peccato corruptam, id est, per concupiscentiam; formosam verò per gratiam. *Vnde*, inquit, *est Ecclesia nigra & formosa? Nigra per naturam,*
Psal. 50. *formosa per gratiam. Vnde nigra? Ecce in iniquitatibus conceptus sum: & in delictis peperit me mater mea. Vnde formosa? Asperges me hyssopo, & mundabor, lauabis me, & super niuem dealbabor. Vnde nigra? Apostolus dicit:*
Rom 7. 23. *Video aliam legem in membris repugnantem legi mentis mea, & captiuum me ducentem in lege peccati. Vnde*
Vers. 24. *formosa? Quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrũ. Verè Ecclesia Gentium coruis similis erat, quando viuentem* C *Dominum contemnebat, & ante acceptam gratiam velut mortiuus cadaueribus, idolis ministrabat.* Et S. Ambros. l. de iis qui mysterijs initiant. c. 7. *Nigra est*, inquit, *per fragilitatem conditionis humanæ, decora per gratiam.* Et Aponius: *Ex captiua*, ait, *libera, ex peregrina ciuis, ex vilissima, regina & sponsa creatoris, Verbi Dei Christi benignitate effecta.*

Quartò. Quartò, & valdè appositè, nigra est Ecclesia per persecutionum & passionum turbines, formosa per inuictam animi patientiam & constantiam. Hunc sensum exigit id quod sequitur: *Nolite me considerare, quòd fusca sim, quia decolorauit me sol. Filij matris meæ pugnauerunt contra me.* Nigra ergo est propter ærumnas; formosa, Primò, propter decus fortitudinis, humilitatis, aliarumq; virtutum, quas patiendo & pugnando conquirit D & adauget, Secundò, propter coronas pulcherrimas, quas in cælis sibi meretur; Tertiò, propter multiplices Sanctorum ordines, quibus decoratur, ait Aponius. Et S. Ambros. de Spiritu sancto cap. 11. *Nigra*, inquit, *est exercitij sui puluere, dum præliatur: decora, dum victoria suæ insignibus coronatur.* Et in psal. 118. serm. 18. *Præmisit*, inquit, *nigram vt augeret decoram.* Sic & Cassiodor. Cedar, inquit, id est, Saraceni Arabes, hostes Israelis, denotant persecutores Ecclesiæ, qui illam denigrare satagunt: sed illa formosa est, quia ipsa est tabernaculum (quod fit ex pellibus,) Salomonis, hoc est, Christi, ideoque digna eius visitatione & consolatione; præsertim quia illa assiduè studet mortificationi, cuius symbolum sunt pelles, quæ animalium mortuorum sunt exuuiæ. Sic & Beda, qui & addit, Ecclesiam assimilari Cedar filio Ismaelis, de quo dictum est: *Manus eius contra omnes, & manus omnium contra eum*, Genes. 16. 12. Simili enim modo Christus prædixit Apostolis & Ecclesiæ: *Eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum.* Matth. 10. 22. Exemplum dat Iustus Orgelitan. S. Paulum: Considera, ait, nigram & formosam in Paulo: *In omnibus tribulationem patimur, sed non angustiamur; aporiamur, sed non destituimur; deijcimur, sed non perimus.* Tabernacula Cedar sunt, cùm ait: *Tamquam purgamenta huius mundi facti sumus, omnium peripsema.* Pelles verò Salomonis, cum ait: *Semper mortificationem Iesu in carne nostra circumferentes, vt & vita Iesu manifestetur in carne nostra mortali.* Hæc Iustus.

2. Corint. 4. v. 8.
1. Corint. 4. 13.
2. Corint. 4. 10.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Christo & anima sancta.

PRimò, anima peccatrix & pœnitens nigra est per culpam, sed formosa per pœnitentiam, nigra per torporem, formosa per feruorem. *Speciem enim ei largitur conuersio*, ait Origenes, *cùm ab humilibus incipit ad alta conscendere, diciturque de ea: Quæ est ista quæ ascendit dealbata?* Huc accedit Nyssen. docens animã peccato denigratam fieri formosam, quia Christus dilexit illam iuxta id, quod præcessit: *Rectitudo dilexit te.* Audi Nyssen. *Nolite mirari* (ô adolescentulæ) *quòd me dilexerit rectitudo, sed, quòd cùm nigra essem peccato, & per opera affinis essem & coniuncta tenebris, me pulchram fecit per dilectionem, sua pulchritudine commutata cum mea turpitudine: in se enim translatis sordibus meorum peccatorum, mihi suam impertijt puritatem.* *Primò, anima nigra per culpam, formosa per pœnitentiã.*

Affert simile noctis & auroræ: nox enim omnia facit tenebrosa & nigra; at aurora fugatis atris tenebris candidam pulchramque rebus omnibus lucem inducit. Idem facit Christus, cùm animam errore & peccatis tenebrosam, lucidã suâ gratiâ speciosam efficit. S. Gregorius verò refert hæc ad animam sanctam, sed cum Magdalena pœnitentem, quæ præteritorum peccatorum memor, vocat se nigram, sed formosam, per præsentem Christi gratiam & iustitiam: *Nigram quippe*, inquit, *& formosam sancta anima se bene dicit, quia semper & turpitudinem peccatorum suorum perspicit, & tamen illius iustitiæ, quam in intimis videt, in exterioribus actibus secum solerter formam gerit. Quæ benè sicut tabernacula Cedar nigra, & sicut pelles Salomonis formosa dicitur: quia in quantum tenebras mortalitatis portat, nigredine corruptionis sordidatur. Cedar enim tenebræ interpretatur, Salomon verò, qui Christum significat, Pacificus dicitur. Formosam ergo se sicut pelles Salomonis dicit: quia dum Sanctos quosque, qui ad imitationem Christi se mortificant, imitari non negligit, eorum vtique pulchritudine per similitudinem se iungit.* Quare pœnitens, qui futura peccata præcauere, seque in gratiâ Dei stabilire satagit, iugiter cum S. Magdalena peccata quæ commisit in mente verset, lugeat & defleat: hæc enim humilitas, contritio & compunctio, gratiam Dei conciliabit, quæ ei donum perseuerantiæ præstet. *Similitudo noctis nigra & auroræ formosæ.*

Secun-

Secundò. anima iusta nigra per defectus formosa per humilitatem.

A Secundò, anima iusta nigra est forinsecùs ob descetus & culpas veniales, in quas sæpè incidit: formosa verò intrinsecùs per gratiam, charitatem, ceterasque virtutes. Rutium nigra est ob pericula peccandi mortaliter, damnationis & gehennæ: hæc enim pericula suggerunt ei quotidianæ tentationes diaboli, mundi & carnis, ob quæ in humilitate cum timore & tremore salutem suam operatur, ideoque formosa est: formosam enim eam facit humilitas & timor sanctus qui proinde eam confirmat, vt tentationibus generosè resistat, itaque victoriam & salutem ei quasi assecurat, vti docet S. Bernard.

Tertiò. nigra per luctam, formosa per victoriam.

Tertiò, hæc accipias de anima cum concupiscentiis & passionibus luctante. q. d. Nigra sum per fœdos iræ, gulæ, libidinis, omnisque concupisceotiæ motus, sed formosa, quia cum iis assiduè fortiter confligo & vinco, itaque per bellum veram pacem, per gratiam Salomonis, id est, B Christi Regis pacifici, consequor, in quâ pace sita est animæ harmonia & pulchritudo. Ita S. Ambr. de Iis qoi mysteriis ioitiant. c. 7. Idem Exhort. ad virgin. hæc cuilibet virgini adaptans: Nigra, inquit, per carnem, decora per virginitatem, sicut pelles, id est, tabernacula Salomonis è pellibus confecta, sed auro & gemmis intexta, ac opere Phrygio & Babylooico elaborata.

Quartò. nigra per ærumnas, formosa per patientiam.

Quartò, hæc accipias de anima sancta, quæ æmulorum obloquia, persecutiones, ceterasque ærumnas huius vitæ sustinet: hæc enim nigra est per ærumnas, sed formosa per patientiam: quare nigredo æromnarum patientiæ eios formositatem adauget. *Felix nigredo*, ait S. Bernard. serm. 25. C *quæ mentis candorem parit, lumen scientiæ, conscientiæ puritatem.* Et inferiùs citat exemplum Pauli, 2. Corinth. 12. *Libenter*, ait, *gloriabor in infirmitatibus meis, vt inhabitet in me virtus Christi. Optanda infirmitas, quæ Christi virtute compensatur. Quis dabit mihi non solùm infirmari, sed & deficere penitus à memetipso, vt Domini virtutum virtute stabiliar? Nam virtus in infirmitate perficitur. Denique ait: Quando infirmor, tunc fortis sum & potens. Quod cùm ita sit, pulchrè sponsa conuertit sibi ad gloriam, quod ei pro opprobrio ab æmulis intorquetur, non modo formosam, sed & nigram esse se glorians. Non enim erubescit nigredinem, quam nouit præcessisse & in sponso, cui similari quantæ etiam gloriæ est? Nil sibi gloriosius proinde putat, quàm Christi portare opprobrium. Vnde vox illa prorsus exultationis & salutis: Absit mihi gloriari, nisi in cruce*

Gal. 6. *Domini mei Iesu Christi. Grata ignominia crucis ei, qui* D *crucifixo ingratus non est. Nigredo est, sed forma & similitudo Domini.*

Porrò Theodoret. per pelles Salomonis accipit pelles pretiosas, quibus vestiebatur Salomon. q. d. Ego sum sponsa veri Salomonis, id est, Christi, ideoque sum formosa, quia eo eiusque vestibus vestita incedo. Denique audi pelles Sanctorum describentem Paulum Hebr. 11. 37. *Lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladij mortui sunt: circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, angustiati, afflicti, in solitudinibus errantes, in montibus & speluncis, & in cauernis terræ.*

A

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Christo & B. Virgine.

B. Virgo quomodo nigra & formosa: Primò.

PRimò, B. Virgo nigra fuit non in se, sed in patre soo Adam, qui peccauit, & peccato totam suam posteritatem (exceptâ B. Virgine) infecit. Est ergo ipsa nigra per denominationem extrinsecam, quia filia peccatoris; in se tamen est formosa per gratiæ plenitudinem. Vnde S. Ambros. serm. 2. in psal. 118. Caro, inquit, peccatrix quam relegauit in Eua, recepit ex Virgine, suscepit ex Maria primæuam suam puritatem & decorem.

Secundò.

Secundò, Rupert. B. Virgo, inquit, nigra visa est cùm à Ioseph inuenta est grauida, qui proinde voluit occultè eam dimittere; sed formosa fuit B in veritate, quia concepit obumbrante Spiritu sancto. Rursum, nigra fuit per humilitatem, qua se exteriùs gessit sicut ceteræ matres, quæ ex viro concipientes, & parientes sordidantur, ideoque die quadragesimo purificantur. Sic enim & B. Virgo purificata fuit; sed interiùs fuit formosissima & pulcherrima, adeoque humilitas hæc tanta nouum ei decus, nouamq; pulchritudinem conciliauit.

Tertiò.

Tertiò, eadem Iudæis ceterisque infidelibus vilis & despecta fuit, vti tabernacula Cedar; sed fidelibus, imò angelis & Deo, formosa sicut pelles, id est, tabernaculum; (tabernaculum enim Mosis foris operiebatur pellibus, intùs verò auro; argento, &c.) & templum Salomonis, quia C ipsa fuit templum, imò cælum non manu factum, quod sibi Sapientia Dei, puta Christus, ædificauit, Prouerb. 9. 1. Ita Hailgrinus, quem audi: *Nigra sum in apparentia, & despecta tamquam mater leprosi; sed formosa in veritatis existentia, & tamquam veri Dei genitrix gloriosa. Nigra sum tamquam tabernacula Cedar, quia non reputor tabernaculum Regis iustitiæ sed sicut ceteræ matres, quarum ventres tabernacula sunt filiorum mœroris & tenebrarum; inter tabernacula Cedar reputata sum, quod interpretatur, tenebræ vel mœror. Verumtamen ego formosa sum sicut pelles dedicatæ vero Salomoni Christo, vero pacifico. Nam sicut illæ pelles arcam typicam continuerunt; sic ego intra mea viscera veram arcam continui, Christum videlicet, cuius caro significatur per arcam, cuius anima designatur per vrnam auream, quæ erat in arca, &* D *deitas designatur in manna: & sicut pelles protegebant totum tabernaculum; sic sub vmbra meæ protectionis defendo totam Ecclesiam. Ego quidem similis pelli rubricatæ, quia per compassionem doloris tincta sum in passione filij. Similis quoque pelli hyacinthinæ, contemplatione cælestium & amore.*

Quartò. B. Virgo nigra & formosa in passione filij.

Quartò, optimè Gullielmus paruus & Hailgrinus referunt ad tempus passionis, quando morienti filio astitit mater dolorosa, & obnubilato sole obnubilatus fuit splendor & decor, quem hæc lunâ pulchrior de sole suo hauriebat. Censent enim à Spiritu sancto hîc exhiberi nobis personam Virginis matris, quasi in veste pulla contemplantem acerbissimos filij cruciatus. q. d. Sicut filius non miserè, sed misericorditer moriens, hunc indignum & indecorum sibi luctum dedignabatur impendi: sic & mater felicissima

pro

pro affectu commoriens filio, & quodammodo in ipso moriens, quia os ex ossibus eius, & caro ex carne eius ipse: Quid, ait, fletis super me, quasi supra miseram mulierem, & matrem miseri hominis? Nigra nunc sum, quia oportet me cum filio despecto despici, & cum reputato leproso leprosam reputari. Ille iuxta Prophetam sol meus, nunc factus quasi saccus cilicinus in oculis vestris, & cui non est species neque decor; me quoque decet illi conformari, & pullo atroque habitu reorum assimilari: sicut tabernacula Cedar, quasi aliqua de peccatricibus, ait Honorius.

Isaia 53. *Apocal 6.* *Isaia 53.*

Anagogicè. Anagogicè: Anima nigra est, dum in hoc corpore misero velut in vili & atro tabernaculo Cedar degit; sed erit formosa dum ad pelles Salomonis, id est, ad cælum emigrabit: Deus enim *extendit cælos sicut pellem*, psalm. 103.2. Sicut enim pelles cælaturis, sic cæli stellis & angelis distinguuntur ita S. Bernard. Quare anima iugiter aspirans ad beatam vitam, formosa est, quia similis cælo, ait Origen. Audi S. Bernardum serm. 27. *Nec immeritò inde sumit similitudinem, vnde sumpsit originem. At qua ratione huiuscemodi cælis suam comparat formam? quia vnum Deum adorat & colit, sicut & angeli: Christum super omnia amat, quomodo angeli: casta est quomodo angeli, idque in carne peccati & fragili corpore quod non angeli: quærit postremo & sapit quæ apud illos sunt, non quæ super terram. Quod euidentius cælestis insigne originis, quàm ingenitam, & in regione dissimilitudinis retinere similitudinem? gloriam vitæ cælestis in terra & ab exule vsurpari? in corpore denique penè bestiali viuere angelum? cælestis sunt ista potentiæ, non terrenæ.*

Symbolicè, Ecclesia & anima fidelis *nigra* est per labores, distractiones, immunditias vitæ actiuæ, qualem agebant & agunt Cedareni, id est Arabes, qui proinde nusquam quiescunt, aut sedem fixam habent, sed perpetuò in tabernaculis mobilibus, quæ æstu, imbre, puluere sordidata nigrescunt, habitant, ac de regione in regionem vagantur, vti faciunt Nomades. Eadem *formosa*, &c. vt S. Ambros. legit in Apolog. Dauid, *decora* est, per speciem & quietem vitæ contemplatiuæ, quam repræsentant pelles, id est tabernaculum Salomonis, hoc est, Regis pacifici.

Denique Ecclesia, & anima fidelis militans nigra est sicut tabernacula castrensia Cedar, per luctas & vulnera, quæ dat vel accipit, dum assiduè cum hostibus confligit. Eadem verò, triumphans formosa est, hebr. נָאוָה *naua*, id est, expetibilis, amabilis, sicut pelles Salomonis, quia cælesti pace, honore, gloria, omnique bono perfruitur Vnde ad illam aspirans Psaltes ingemiscit: *Heu mihi*, inquit, *quia incolatus meus prolongatus est! habitaui cum habitantibus Cedar, multùm incola fuit anima mea*, psal. 119. Dicit ergo Ecclesia filiabus Ierusalem, id est, animabus & angelis in cælo triumphantibus: Videte ne me militantem & puluere denigratam cõtemnatis, quia per has luctas generosè certando ad vestros tendam triumphos.

Moraliter. Tropologicè: Fideles & sancti exteriùs apparent abiecti, viles, lutidi, atri; sed interiùs sunt virtutibus & sapientiâ speciosi. *Sæpè*, inquit ille, *sub vili palliolo latet Philosophus*. Quocirca sapienter monet Ecclesiasticus c. 11.2. *Non laudes virum in specie sua, neque spernas hominem in visu suo*. Probat exemplo: *Breuis* (μικρὰ, id est, parua) *in volatilibus est apis, & initium* (græcè ἀρχὴν, id est, *principatum*) *dulcoris habet fructus illius*, putà mel, quod apis conficit. Vide ibi dicta.

Vers. 5. *Nolite me considerare quòd fusca sim, quia decolorauit me sol.*

PRo *decolorauit* hebr. est שֶׁשְּׁזָפַתְנִי *scheschezaphatni*, quæ vox hîc tantùm reperitur & Iob 20.9. vbi Noster vertit, *vidit*; Septuag. *aspexit*; alij, *intuitus est*. Varij ergo hic variè vertunt. Septuag. *nolite aspicere, quòd ego sim nigra*, quia παρέβλεψε, *despexit*, hoc est, obliquè aspexit, *me sol*; Symmach. περιέβλεψε, id est, *torvè aspexit*, Theodotion, *torrefecit me sol*; Aquila, *combussit me sol*; S. Hieronymus, *quia despexit me sol*, siue, vt meliùs in Hebræo continetur, *decolorauit me sol*; S. Ambros. verò libr. de Isaac, c. 4. *Quoniam non est intuitus me sol*: παραβλέπω enim significat obliquare oculus, quod sæpè fit cùm homines dissimulant se videre quod vident, & non rectâ facie, sed transuersâ intuentur, quod perinde est ac non intueri, item limis toruisque oculis aspicere, inquit Budæus. Vatabl. *eò quod sol me radijs feriendo intuitus est*; Symmach. *attigit*; Philo Carpathius pro παρέβλεψε, id est, *despexit*, legit περιέβλεψε, id est, *circumspexit*, q. d. Nolite considerare me, quòd olim in gentilismo fuerim fusca per infidelitatem, quia iam circumspexit me sol iustitiæ, qui suâ fide & gratiâ me circumquaque illuminauit. *Variæ versiones.*

PRIMVS SENSVS

TOTALIS,

De Christo & Ecclesia.

POssunt hæc quadrupliciter exponi, iuxta quatuor sensus verso præcedenti assignatos. Vnde per solem accipi potest æstus, primò, peccatorum mortalium; secundò, venalium; tertiò, concupiscentiarum; quartò, persecutionum & tribulationum.

Primus sensus. Primò, ergo aliqui sic exponunt. q. d. Nolite me mirari, neque despicere, quòd fusca sim; non per naturam, sed per præterita idololatriæ, libidinis, gulæ, superbiæ, &c. scelera, quia sol, id est, æstus tentationum me fœdauit & denigrauit; sed has maculas elui baptismo & pœnitentia. ita Nyssen. Aponius & alij. Aponius tamen per solem accipit diabolum, qui ferè est incentor omnis tentationis, quâ decoloramur.

Vnde Chaldæus more suo hæc tribuens Iudæis, sic vertit, *dixit cœtus Israel coram populis: Nolite me despicere, eò quòd nigrior vobis sum, & quia feci iuxta opera vestra, & adoraui solem & lunam*. Sic & Theodotion. Denigrata, inquit, sum, dum creaturas adoro præterito Creatore, & solem hunc visibilem colo pro sole iustitiæ, sed breui candidabor per Christi gratiam, tuncque exclamabitis: *Quæ est ista, quæ ascendit dealbata?* Cantic. 8.5.

Porrò S. Ambros. in psal. 118. serm. 2. legens, *non est intuitus me sol*, purâ sol iustitiæ, id est Christus, hunc versum accipit de Synagoga relictâ, & ad tempus reiectâ à Christo, cùm scilicet Euangelium

gelum à Iudæis incredulis transtulit ad Gentes. Dicit ergo Synagoga Iudæorum, inquit S. Ambros. *Nolite respicere me, quia fusca sum: ideò fusca sum, quia sol me reliquit iustitiæ, qui antè illuminare consueuerat: amisi colorem vultus mei, obtusa facta est acies oculorum meorum, quibus antè solem videbam. In tenebris ambulo, quia diem Christi nescio. Nolite tamen despicere me, quoniam qui reliquit, potest rursum aspicere, misereri iterum. Solet congregare dispersos, desertos requirere, colligere destitutos.* Et post pauca. *Non est intuitus me sol, & ideo offuscata sum. Sed lucet sol super iustos & iniustos, super iustos pro gratiâ, super iniustos pro misericordiâ: illis mercedem meritorum tribuens, istis peccata dimittens. Et Gentibus non lucebat antè; nunc lucet. Nunc illis oritur, qui oriebatur mihi: qui illis remisit, remittet & mihi. Nolite arbitrari quoniam obfuscata sum, quòd penitus reliquerit me sol, & iam non intueatur, nec reuisat nigram. Dissimulanit à me, quia non seruaui mandata eius: reconciliabitur, cùm viderit meorum pœnitentiam delictorum. Non vidit me sol, quia non recepi aduenientem, non aperui fenestras, vt lumen vitæ intraret. Cùm aperuero, illuminabit oculos meos, qui venit vt totum mundum illuminaret, & videant etiam non videntes.*

In Psalm. 4. *Ioann. 11.*

Idem serm. 12. in psalm. 118. id ipsum attribuit Ecclesiæ Gentium, quasi ipsa Synagogæ sibi obiicienti gentilismum humiliter respondeat, confitendo priorem suam idololatriæ nigredinem, eò quòd sol fidei Christi eam, vtpote aspectu eius indignam, non respexerit. q.d. Quia ego ad Christum credendo non aspexi, hinc nec ille gratia sua me respexit, sed præteriit & despexit, inquit Origen. hom. 2. ex quatuor.

Rursum, Origen. homil. 3. παρέβλεψε vertit, *obliquè aspexit.* q.d. Fusca sui, quia obliquè & distortè me aspexit sol iustitiæ Christus, eò quòd ego prior ipsum obliquè & peruersè aspexerim: omnis enim obliquitatis & peruersitatis causa & origo est à nobis, iuxta illud Leuit. 26. 23. iuxta Septuag. *si incesseritis mecum obliqui, & ego ambulabo in furore meo vobiscum obliquus.* hæc Origen.

Secundò. Secundò, Ecclesia & anima iusta dicit de se: Nolite mirari quòd fusca sim per defectus & culpas veniales: hi enim non denigrant, sed offuscant animæ nitorem, quia decolorauit me sol, id est, æstus tentationis.

Tertiò. Tertiò, q.d. Nolite mirari, quòd fusca sim per varias passionum fuligines & caligines, quia hasce iugiter exhalat innata mihi concupiscentia, quæ me decolorat. Vnde S. Hieron. in cap. 3. Amos notat, quod, sicut corpora otiosa & inertia sole feriente vruntur, & fuscantur; sic quoque otiosi, otioque marcentes tentationum æstu flammantur, & denigrantur: quæ verò in sole mouentur, ambulant & laborant, solis radios parũ sentiunt; sic quoque homines laboriosi, qui ad luctas & certamina se præparant, superant mundi iniurias, & benedictionem Spiritus sancti consequuntur dicentis ad iustum: *Per diem sol non vret te, neque luna per noctem,* psal. 120. 6.

Quartò. Quartò & genuinè, q.d. Nolite mirari, quòd per tribulationes & ærumnas fuscata sim, quia hisce me decolorauit æstus persecutionis; sed idem mihi patientiam & constantiam afflauit, quæ longè magis me illustrat. ita Cassiod. Beda, Iustus Orgel. & alij. Simili sensu de Nazaræis in excidio Hierosolymæ fame luridis & atris, ait Ieremias: *Denigrata est super carbones facies eorum, & non sunt cogniti in plateis,* Thren. 4. 8. Hunc esse sensum liquet ex eo quod sequitur: *Filij matris meæ pugnauerunt contra me.*

Paulo aliter S. Anselmus, Decolorauit, inquit, me sol iustitiæ Christus, quia ob eius fidem & amorem persecutiones hasce sustineo, quibus offuscor. Et S. Gregor. ac S. Bernardus serm. 28. qui sic explicant: q.d. Candida sum & pura in meipsa, sed fusca videor, si cum splendore sanctitatis Christi comparer: hic enim tantus est, vt me offuscet & quasi decoloret, sicut stellæ oriente sole eius splendore offuscantur.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Christo & anima iusta.

HÆc omnia quæ de Ecclesiâ dixi, attribue animæ, solo nomine commutato; quibus adde:

Sol, charitas. Symbolicè; Sol accendens, itaque quasi consumens & denigrans animam, est charitatis æstus, item ardens desiderium fruendi Deo, atque zelus iustitiæ, quo quasi tabescit anima, cùm videt Dei offensas & animarum perditionem, iuxta illud psal. 68. 10. *Zelus domus tuæ comedit me,* & illud psal. 118. 139. *Tabescere me fecit Zelus meus, quia obliti sunt verba tua inimici mei.* Ita S. Bernard. serm. 28. Qui & addit charitatem quasi decolorare animam, dum eam vrit & cruciat, vt fleat cum flentibus, infirmetur cum infirmis, dicatq; cum Paulo: *Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego non vror?* 2. Corinth. 11.

Simili modo desiderium fruendi Deo languorem inducit animæ, indeque quasi pallorem, fuscedinem & deliquium. Audi S. Bernard. *Decolorari à sole, est ignescere charitate fraterna, flere cum flentibus, cum infirmantibus infirmari, vri ad scandala singulorum. Vel sic: Sol iustitiæ decolorauit me Christus, cuius amore langueo. Languor iste coloris quædam exterminatio est & defectus in desiderio animæ. Vnde & dicit: Memor fui Dei, & delectatus sum, & exercitatus sum, & defecit spiritus meus. Ergo instar vrentis solis desiderij ardor peregrinantem in corpore decolorat, dum vultui gloriæ inhiantem impatientem facit repulsa, & excruciat amantem dilatio. Quis nostrum ita sancto amore ardeat, vt desiderio videndi Christum omnem colorem præsentis gloriæ lætitiæq; fastidiat, & deponat, illâ et propheticâ voce contestans? Et diem hominis non desideraui; tu scis. Item cum sancto Dauid: Renuit consolari anima mea, id est, præsentium bonorum inani lætitia despicit colorari?* *Psal. 76.* *Ierem. 17. Psal. 76.*

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Christo & B. Virgine.

B. Virgo fusca. PRimò, B. Virgo quoad colorem fuit fusca & subnigra, quales sunt Ægyptij & Palæstini, quia sole torrentur. Id liquet ex imagine eius à S. Lucâ depictâ, quæ Romæ in basilicâ S. Mariæ maioris religiosè colitur. Vnde Nicephor. libr. 2.

Hi-

B. Virginis facies descripta.

Histor.c.23 ex S.Epiphanio sic eius formam describit: *Colore fuit triticeo, capillo flauo, oculis acribus, subflauas & tamquam oleæ colore pupillas in eis habens: supercilia ei erant inflexa & decenter nigra, nasus longior, labia florida, & verborum suauitate plena, facies non rotunda & acuta, sed aliquanto longior, manus simul & digiti longiores.* Eadem habet S. Anselmus & Cedrenus in Compendio. Huc facit & Theocritus Idyllo 10. qui Syras feminas esse fuscas hisce versibus testatur:

Bombyce gratiosa, vocant te omnes
Gracilem sole combustam.
Ego autem solus mel recens.

Secundò, B. Virgo in puritate & sanctitate fuit lucidissima: quæ tamen si cum transcendenti sanctitate Dei & Christi comparetur, videtur offuscari, sicut lunæ fulgor splendore solis hebetatur & fuscatur.

Tertiò, fusca fuit, quia grauida fœtum vtero gessit, cumque peperit sicut matres ceteræ, quæ dum concipiunt & pariunt, pallescunt & fuscantur: at B. Virgo conceptu & partu hoc non fuscata, sed potiùs deaurata & quasi deificata fuit, quia concepit & peperit Dei Filium, qui est lux mundi. Ita Rupert. *Nolite, ait, filiæ Ierusalem considerare me quòd fusca sim, id est, corrupta, quia quòd tumentem habeo vterum, quod inuenta sum in vtero habens, non fecit vir, quia virum non cognosco, sed ita decolorauit me sol. Verus sol, & sole Deus longè pulchrior, semetipso me impleuit, de semetipso vterum meũ tumentem reddidit. Hoccine est decolorari? Non apud vos, ô filiæ Ierusalem, quæ habetis oculum simplicem, sed apud superborum cogitationes, quorum nequam est oculus. Non erat nequam oculus Ioseph, sed quamdam excusabilem ignorantiæ nebulam habens, cito purgatus est, dicente sibi angelo Domini, quòd sanctè decolorata essem, quam non flamma ignis de deorsum, sed desuper sol decolorauit, quòd salua virginitate grauida essem, quàm non vir terrenus, sed Pater cælestis de Spiritu sancto grauidam fecit.* Maternitas ergo virginitatem in B. Virgine non decolorauit, sed summè decorauit.

Denique in passione Christi assistens cruci non tam solis, quàm doloris ardoribus fuit fuscata; sed hanc fuscedinem mox abstersit gloriosa Christi resurrectio & apparitio. Ita Hailgrinus & Guilielmus, q.d. Nolite me contemnere propter filij passionem, & meam compassionem, aut propter totius vitæ varias contumelias, irrisiones & afflictiones: hæc enim nulla mea vel filij culpa meritóve accidere, sed quia decolorauit me sol Iudaicæ inuidiæ & æstus afflictionum, eò quòd filius meus me suæ passioni conformari & assimilari voluerit.

Filij matris meæ pugnauerunt contra me, posuerunt me custodem in vineis: vineam meam non custodiui.

PVGNAVERVNT CONTRA ME] Hebr. נִחֲרוּ בִי *nicharu-vi*, id est, *irati sunt*, vel *excanduerunt in me*; alij, *contenderunt*, vel *rixati sunt contra me*; Origen. *dimicauerunt in me*; Septuag. *pugnauerunt ἐν ἐμοί*, id est, *in me* in ablatiuo, id est, pro me: vel *in me*, id est, contra me, vt passim vertunt alij. Sæpè enim ἐν ἐμοί, id est, *in me*, Græcis sumitur εἰς μὲ, id est, *contra me*, in accusatiuo: potest tamen *in me* sumi propriè in ablatiuo, vti mox ostendam, Symmach. *oppugnauerunt me*.

Variæ versiones.

POSVERVNT ME CVSTODEM IN VINEIS, VINEAM MEAM NON CVSTODIVI] Pro *meam*, Hebr. habent, *quæ mihi est*, scilicet propria vel hereditaria, aut dotalis, aut meis laboribus parta, aut mihi singulariter chara, & dilecta; Varabl. *filij namque matris meæ excandescentes in me posuerunt me custodem vinearum; ego autem vineam meam non custodiui.*

Grammaticè.

Grammaticè: Sponsa dat causam, cur decolorarit eam sol, quòd scilicet fratres persequentes illam cogerent agere custodem in vineis alienis, vt propriam vineam custodire non potuerit: in quibus dum singula lustrando & custodiendo oberrat, radijs solis percussa, decolorata, & obfuscata sit. Ita Aben Ezra.

FILII MATRIS MEÆ] sunt fratres mei, ex eâdem matre & eodem vtero geniti, qui proinde me, vt sororem suam vterinam defendere, & summè diligere debuerunt; hi tamen contra omne naturæ ius & fas, contra omnem fraternum & maternum amorè pugnauerunt contra me. Magis enim se mutuo diligere solent fratres & sorores ex eâdem matre, quàm ex eodem patre, sed ex aliâ matre geniti. Mater enim magis suos filios, vti in suo vtero conceptos, sic & iam natos in suâ domo continuaque educatione & cura associatos, inter se vnit & copulat. Rursum *filij matris* hìc vocantur ex alio patre geniti, ideoq; dissimiles habentes amores, affectus & mores, ob quos pugnauerunt contra sororem suam vterinam, ab alio patre genitam.

Filij matris qui Eccl. Persecuti. Primò, Gentes idololatræ.

Iam quosd sensum parabolicum & germanum per *filios matris*. Primò, aliqui accipiunt filios Euæ, putà Gentes quaslibet idololatras, quæ oppugnarunt Ecclesiam. Lyranus accipit Pharaonem & Ægyptios, qui persecuti sunt filios Israël. Exodi 1. Vtrique enim, post descensum Iacob in Ægyptum, erant nati in Ægypto: vtrique ergo erant filij eiusdem matris, id est, terræ Ægypti.

Secundò à iudaismo Apostatæ.

Secundò, alij accipiunt Iudæos, qui apostatando à Deo vero & Mose, desciuerunt ad idola & ritus Gentium tempore Iudicum, Regum & Machabæorum: vt hæc querela, non sit Ecclesiæ, sed Synagogæ, putà Iudæorum ritè Deum in iudaismo colentium. q. d. Fratres mei Iudæi ex eâdem stirpe Israëlis, & Synagoga velut matre mecum progeniti, desciscentes ad idola, me Synagogam fidelium Iudæorum vnum Deum colentium oppugnarunt, atque multos ex eis peruerterunt, & ad idololatriam suam pellexerunt, quos proinde posuerunt custodes in vineis, id est, præsides & præfectos in adulterinis idololatrarum cœtibus, ac peruersis Gentium religionibus, vt eas propagarent, omnesque Iudæos ad illas traducerent: quo factum est vt vineam meam, id est, veram Dei religionem, cultum, & fidem, veramque Dei Synagogam custodire non potuerim, sed multi ex eâ defluxerint ad vineas, id est, synagogas Gentium profanarum, iuxta illud: *Vinea Domini exercituum domus Israël est: & vir Iuda germen eius delectabile: & expectaui vt faceret iudicium, & ecce iniquitas; & iustitiam, & ecce clamor*, Isaiæ 5.7. Ita Chald. qui vertit, *quia Prophetæ falsi fuerunt causa, vt deuolueretur ira furoris Domini*

Paraphrasis Synagogæ.

super

super me, & docuerunt me, vt seruirem idolis vestris, & ambularem in institutis vestris: Domino autem saeculi, qui est Deus, non seruiui, neque ambulaui in legibus eius, neque custodiui praecepta eius & legem eius. Verũ spõsa in hoc Cantic. libro est Ecclesia Christianorum, non Synagoga Iudæorum; quare hæc verba sunt Ecclesiæ, non Synagogæ.

Tertiò & genuinè, Iudæi. Tertiò & genuinè *filij matris* hic intelliguntur Iudæi persequentes Ecclesiam Christi; hi enim cum ea ex eadem matre, putà Synagoga (ex ea enim natus est Christus, Apostoli, ceterique primi Christiani, qui omnes fuere genere & gente Iudæi iuxta illud, *De Sion exibit lex* (Euangelica) *& verbum Domini de Ierusalem*, Isaiæ 2. 3.) sunt geniti, sed ex alio patre, putà diabolo, cùm Ecclesia prognata sit ex Deo & Christo, iuxta illud: *Vos ex patre diabolo estis, & desideria patris vestri* (vt me occidatis) *vultis perficere*, Ioan. 8. 44. B Sensus ergo est, *Paraphrasis Ecclesiæ.* q. d. Iudæi obstinati in iudaismo, me Ecclesiam Christi, id est, Apostolos & primos Christianos, oppugnauerunt acerrimè, ideòque coëgerunt illos Iudæam deserere; ac fugere ad Gentes, ibiq; erigere & custodire vineas, id est, Ecclesias extersas Gentium: quo factum est, vt vineam meam, id est, Ecclesiam in Iudæa sitam, quæ mihi natiua & propria erat, ac vnicè à Christo commẽdata, custodire non potuerim: quare ab ea expulsa, oberrare coacta sum per vineas Gentium, vbi varios solis, id est, persecutionis æstus perpessa, ærumnis decolorata, afflicta & offuscata sum.

Vbi obiter Nota fructum persecutionis Iudæorũ: hæc enim causa fuit conuersionis omniũ Gentium. Dum enim Iudæi, ait Lyran. voluerũt perturbare Ecclesiam, nolentes effecerunt, vt C Euangeliũ latiùs spargeretur, ac pro vna Ecclesia in Iudæa in omnibus gentibus constituerentur. Hoc est quod Iudæis improperat Paulus: *Vobis oportebat primùm loqui verbum Dei: sed quoniam repellitis illud, & indignos vos iudicatis æternæ vitæ, ecce conuertimur ad Gentes. Sic enim præcepit nobis Dominus*, Actor. 13. 46. ita Origen. Cassiod. Beda, Iustus Orgelit, Haymo, Anselmus & S. Bernard. serm. 29. Vnde Auctor imperfecti in S. Matth. apud S. Chrysost hom. 3. *Viperarum*, ait, *natura est rumpere viscera matrum suarum, & sic nasci. Quoniam ergo Iudæi assiduè persequentes Prophetas, corruperunt matrem suam Synagogam, sicut ipsa lugẽs dicit in Cant. Filij matris meæ pugnauerunt in me; ideo Ioannes vocauit genimina viperarum*, Lucæ 3. 7. Quocirca huc alludens Christus inducit parabolam vineæ, in quam mittẽs Deus operarios Prophetas, qui omnes à colonis, D id est à Iudæis, occidebantur, tandem misit filium, qui ab eisdem crucifixus, Iudæam & Iudæos disperdidit, Matth. 21. 33.

Huc accedit S. Gregor. qui per *filios matris* accipit primos Christianos iudaizantes, qui sua importunitate coëgerunt primitiuam Ecclesiam iudaizare, & seruare circumcisionem ceteraque lege veteri præscripta. Huc accedunt & illi, qui putant hic esse hysterologiam siue inuersum ordinem, sic enim recto ordine hæc esse collocanda: *Posuerunt me* (Apostoli) *custodem in vineis*, id est, in Ecclesiis Gentium, quia *vineam meam* (id est Ecclesiam Iudææ) *non custodiui*, id est, custodire non potui; quoniam *filij matris meæ* (Iudæi) *pugnauerunt contra me.*

Quartò, hæretici. Quartò, *filij matris* accipi possunt hæretici, qui A Ecclesiam matrem suam, in qua baptizati & renati sunt, oppugnant, affligunt & decolorant, dũ adulterinas suas vineas, id est, synagogas Satanæ, in quibus suas hæreses docent, inducunt, eisque custodes, id est, presbyteros, doctores & prædicatores præficiunt: quo fit vt Ecclesia orthodoxa se ipsam custodire nequeat, quin ab eis laceretur & lanietur. De his ait Ioan. 1. epist. 2. 19. *Ex nobis prodierunt, sed non erant ex nobis.* & Paulus Actor. 20. *Ex vobis ipsis exsurgent viri loquentes peruersa, vt abducant discipulos post se.*

Quintò, praui Ecclesiæ Pastores. Quintò *filij matris* accipi possunt praui Ecclesiæ Pastores, Episcopi & Prælati, præsertim qui ambiunt Episcopatus & Prælaturas, vt constituantur custodes vinearum, id est, præsides Ecclesiarum, non Christi & animarum studio, sed vt opes congerant; ac ceteris superbè præsint & dominentur in cleris: B quare hi vineam suam, id est, Ecclesiam sibi commissam, non custodiunt, sed dissipant & euertunt. ita Origen. hom. 1. & Aponius. Vide S. Bernard. hom. 30. vbi pulchrè explicat quomodo animæ sanctæ fugiant custodiam vinearum, id est, præfecturam Ecclesiarum, eò quòd dicant: *Vineam meam non custodiui*, id est, meam ipsius animam seruare & regere nequeo; quomodo ergo regam alienas in tanto numero; quare si inuitæ præficiantur alijs, iugiter mœrent & lugent.

Symbolicè. Symbolicè: Theodoret. S. Gregor. Philo Carpathius, & Bernard. ser. 29. ac S. Ambros. in psal. 118. serm. 2. ad v. 1. per *filios matris* accipiunt Apostolos, qui pugnauerunt contra Ecclesiam, sed in vtilitatem Ecclesiæ, vt scilicet eam ab erroribus & vitijs expurgarent, sicut contra Synagogam C pugnauerunt Prophetæ.

Idem de Angelis sanctis accipit Origen. hom. 2. qui in nobis pro nobis pugnant contra dæmones, vt scelera destruant, & virtutes inserant. Verùm hęc accommodatitia sunt, non litteralia, imò litteræ parum consona.

SECVNDVS SENSVS.

PARTIALIS.

De Christo & anima sancta.

Primus sensus. PRimò, filij matris oppugnant fratrem vel sororem suam, cùm fideles impij persequuntur virum fidelem & religiosum, v. g. Superiorem, prædicatorem, doctorem, &c. qui eorum impie-D tatem & scelera redarguit, castigat & reformat. Quoties in monasterijs, Capitulis, societatibus, vrbibus, &c. videmus & audimus Religiosos, Canonicos, sacerdotes, ciues dissolutos vel ambitiosos oppugnare suum Ordinem, Ecclesiam, cõgregationem, vrbem? vt ipsa suspirans gemensq; dicat: *Filij matris meæ pugnauerunt contra me.* Vide S. Bernard. ser. 29.

Secundò. filij matris sensus & concupiscentia pugnant cõtra rationẽ. Secundò, *filij matris*, id est, eiusdem animæ, sũt sensus & concupiscentiæ, quæ ex eadem anima pullulantes oppugnant suam sororem, id est, animæ rationem & mentem, dum ei rebellãt, eamque ad sua concupita, putà ad bona sensibilia, contra legem Dei, quasi ad vineas adulterinas trahere satagunt, & reipsa sæpè pertrahunt: quo fit vt anima vineam suam, id est, statum gratiæ,

charitatis & virtutum, ex quo omnium bonorum flores & fructus germinabunt, non custodiat, sed dissipet & prodigat; iuxta illud: *Oculus meus deprædatus est animam meam*, Thren. 3. 51. Ita S. Ambros. lib. de Isaac & anima c. 4. *Filij matris pugnauerunt in me. Hoc est*, inquit, *impugnauerunt me corporis passiones, carnis illecebræ decolorauerunt me, ideò sol iustitiæ mihi non refulsit.*

Huc facit versio Septuag. *filij matris meæ pugnauerunt in me.* In eadem enim anima sunt concupiscentiæ, quæ luctantur contra rationem & mentem, iuxta illud: *Caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem*, Galat. 5. Quocirca Religiosi, qui norunt quàm difficile sit homini custodire vineam voluntatis suæ, quę à fratribus suis, putà à tot concupiscentijs, assidue impugnatur, eam subijciunt Prælato, illiusque custodiæ cōmittunt. Hinc nonnulli apud S. Bernard. serm. 29. inter quos est Greg. Nyssen. hom. 2. & Psellus apud Theodor. per *filios matris* accipiunt dæmones, qui primitus creati fuêrunt in cælo iusti & recti, quasi filij supernæ Ierusalem matris nostræ; sed à Lucifero seducti rebellantes Deo, ideoque cælo expulsi, fideles Dei odio Vatiniano persequuntur, ideoq; in eis excitant omnes prauos concupiscentiæ motus, qui eos decolorant, & sæpè comburunt perimuntque: nam *concupiscentia, cùm conceperit, parit peccatum; peccatum verò cùm consummatum fuerit, generat mortem*, Iacobi 1.

Vinea est anima: Anima ergo est quasi spiritualis vinea, cuius Pater æternus vinitor & agricola est, Ioan. 15. 1. Quæ proinde ritè culta fert botros suauissimos, ex quibus exprimitur vinum exultationis & cōfessionis: alioqui *vua eius vua fellis, & botri amarissimi: fel draconum vinum eorum, & venenum aspidum insanabile*, Deuter. 32. 32. Rursum vinea est status

& status cuiusque. cuiusque, v. g. sacerdotium, coniugium, pastoratus, &c. sed præsertim virginitas: hæc enim suauissimas dat vuas, & vinum deuotionis, orationis, contemplationis, vnionis cum Deo & Christo. Vnde S. Ambr. Exhort. ad virgin. ante medium: *Nemo*, inquit, *auferat vineam animæ vestræ, & vilia olera serat. Vinea enim quidam fructus virginalis est: coniugia velut olerum plantaria sunt, in quibus frequens zelus est; & ideo sicut olera herbarum citò cadunt atque marcescunt, nisi finem imponat senectus, aut ad perfectū vehat continentia. Non veniat ergo in vos Achab, qui concupiscat vineam vestram delere & extinguere: nec veniat in vos Iezabel, vanum illud & sæculare profluuium, hoc enim significatur vocabulo vana & vacua redundantia. sed veniat Nabuthe, qui venit à patre, sicut significat nominis ipsius interpretatio, qui vineam sanguine defendat suo, & pro ea mortem offerat.*

Allusio ad paradisum terrestrem. Alludit, ait Nyssen. hom. 2. ad paradisum terrestrem, qui quasi vinea tradita fuit Adæ à Deo, vt eū custodiret Gen. 2. 15. sed Adam tentatus à dæmone & Eua, quasi à fratre & sorore sua, nec se, nec paradisum custodiuit. Vnde peccans, ex eo expulsus totam suam posteritatem perdidit, & peccato originali decolorauit. Idem enim facit homo, qui animam quasi vineam suam non custodit: sed eam peccato decolorat & dęmoni tradit. itaque excolit vineam, non paradisi, sed inferni, non virtutum, sed vitiorum; non legis diuinæ, sed concupiscentię. Vnde Nyssen. censet animam hîc lugere casum & ruinam suam, quæ vinea paradisi expulsa est, quādo in Adamo expugnata à serpente, non custodiuit vineam immortalitatis, impassibilitatis, similitudinis Dei, & auersionis à peccato. Denique S. Greg. hom. 17. in Euangel. *Vineæ*, inquit, *nostræ sunt actiones, quas vsu quotidiani laboris excolimus; sed custodes in vineis positi vineam nostram non custodimus, quia dum extraneis actionibus implicamur, ministerium actionis nostræ negligimus.*

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS.

De Christo & B. Virgine.

Primò. PRimò, Iudæi sororem suam, id est, B. Virginē genere Iudæam, æquè ac Christum eius filiū, varijs iniurijs vexarunt & insectati sunt. Vnde nec filij morte, mortua sunt eorum odia. Pugnarunt, ait Rupertus, pugnas verborum, pugnas linguarum blasphemantium; prædicarunt illis Apostoli & filium meum esse Deum, & me Dei matrem illum de Spiritu sancto conceptum, me intactam virginem in partu & post partum permāsisse. Mihi peculiaris erat cura populi mei; sed eius improbitas coëgit me hanc curam alio trāsferre. Verùm Deus pro vna vinea plurimas mihī colendas & custodiendas est largitus: quæ omnes custodiam, ait, meam habent, & haberè desiderant, de meritis meis præsumentes, de intercessionibus meis confidentes, & pro huiusmodi custodia ad me iugiter clamantes. Sic Rupertus de peculiaribus totius orbis Ecclesijs: oōnne idem optimè vsurpemus de tot Parthenopeis vbique Sodalitijs, quæ priuatæ quædā & peculiares sunt Deiparæ vineæ? ait Delrio.

Secundò. Aliter Gulielmus: Iudæi, inquit, pugnantes contra B. Virginem, eiusque filium Saluatorem mundi pugnarunt contra suam salutem. Posuerunt B. Virginem custodem in vineis, quia ipsis contra eam vsque ad mortem sæuientibus, illa animam suam posuit in redemptionem (per Christum) pro multis, &, vt multas vineas custodiret, vineam suam non custodiuit, id est, vt multas animas saluas faceret, vitam suam suique filij morti exposuit.

VERS. 6. *Indica mihi, quem diligit anima mea, vbi pascas, vbi cubes in meridie, ne vagari incipiam post greges sodalium tuorum.*

Constructio textus. INdica mihi (tu, ô sponse mi, qui es is) QVEM DILIGIT ANIMA MEA (plusquam me ipsam quia tu es anima & vita animæ meæ: Christus enim est filius charitatis, ipsaque dilectio, ait Origen. hom. 2. è quatuor:) VBI PASCAS, VBI CVBES IN MERIDIE: (pro *vbi* hebr. est אֵיכָה *echa*, quod verti quoque potest, *quomodo*, quasi modum pascendi gregem Sponsa doceri postulet à sponso pastore:) NE VAGARI INCIPIAM POST GREGES SODALIVM TVORVM] Pro *cubes* hebr. est תַּרְבִּיץ *tarbits*; id est cubare, accubare, quiescere facias gregem tuum: S. Ambros. lib. de Isaac & anima cap. 4. legit, *vbi manes*, ac tres S. Script. sensus hic denotari autumat.

Gram-

Grammaticè: ſponſa vineas cuſtodiendo oberrans ſolis radijs vſta, decolorata & obfuſcata petit à ſponſo paſtore locum, in quo velut vmbraculo cum gregibus quieſcat & cubet *in meridie*, id eſt, in ardore ſolis, vt ad eum ſe protipiat, ne ſole torreatur; ſed ibi ſponſi ſui vmbra, quiete, & paſtu fruatur, ne alioqui vmbram quærens, incipiat vagari, incidatque in ſponſi ſodales, id eſt, æmulos, riuales & aduerſarios. Solent enim paſtores in meridie greges ad ſtabula vel ſiluas, aut valles vmbroſas deducere, ne ſolis æſtu feriantur, ſed ibi partim ruminent, digerantque eſcam, quam in agris comederunt, partim nouam à paſtore præparatam accipiant. Sponſa ergo in æſtu meridici captat vmbram, qua refrigeretur, nec vllam meliorem putat, quam illam, in qua cubat ſponſus, iuxta quem meridianus feruor timendus non eſt.

PRIMVS SENSVS.

ADÆQVATVS.

De Chriſto & Eccleſia.

Genuinè. PArabolicè & genuinè ad litteram ſignificatur, quòd Eccleſia æſtu perſecutionis Iudæorum & Gentium afflicta & decolorata, petat à Chriſto ſponſo ſuo locum in quo fideles ſuos paſcat, & cum ijs refrigerium cubando captet *in meridie*, id eſt, in ardore tribulationis, vt ibidem à ſponſo paſcatur, animetur, corroboretur, ne alioqui incidat in ſponſi ſodales, id eſt, æmulos hæreticos, vel homines impios, à quibus pabulis hæreſum, errorum & vitiorum paſcatur. Vnde Chald. hæc more ſuo applicans Iudæis, in captiuitate ab idololatris vexatis & tentatis, ſic vertit, *quando peruenit tempus, vt Moſes diſſolueretur ab hoc ſæculo, dixit coram Domino: Manifeſtum eſt coram me quod populus iſte futurus eſt vt peccet, & vadat in captiuitatem: nunc autem indica mihi quomodo gubernantur, & quomodo habitabũt inter populos, quorũ decreta ſunt his grauiora calore & æſtu in meridie, in reuolutione Tammuz.*

Appoſitè Beda: *Bene*, inquit, *eum, cuius præſidiũ flagitat, Dilectum animæ ſuæ vocat; quia quo grauius eſt periculum, de quo eripi cupit, eò amplius illum, per quẽ ſe recipiendum nouit, diligit.*

Magis patheticè Nyſſen. hom. 2. *Renũcia mihi*, inquit, *quem diligit anima mea: ita enim te nomino, quoniam nomen tuum ſuperat omnem cogitationẽ & intelligentiã, nec vniuerſa natura particeps rationis id effari poteſt, aut comprehendere. Nomen enim tuũ quo tua cognoſcitur bonitas, eſt mea animæ ad te habitudo: quomodo enim te non diligam, qui me ſic dilexiſti, etiam ſi adeò nigra eſſem, vt animam tuam poſueris pro ouibus, quas tu paſcis? Non poteſt cogitari hac maior dilectio, quàm tua anima meam permutare ſalutem.*

Meridies ſymbolum eſt primò, ardoris perſecutionis. Nota. Meridies cùm ſol ardet, ſymbolum eſt Primò, ardoris perſecutionis & afflictionis, cùm illa quaſi eſt ſumma & in culmine: tunc enim vel maximè Eccleſia inuocat Chriſtum, vt ſibi auxilium & refrigerium preſtet. Ita Caſſiod. & Beda, *Chriſtus*, inquit, *qui paſcit oues ſuas, inter eas cubat in meridie; quia corda fidelium ſuorum, ne feruore tentationum intus areſcant, memoria ſupernæ ſuauitatis reficit, & in eis ipſe propitius manere conſueuit.* Huc accedit S. Gregor. qui per meridiem accipit ardo-

A rem vitiorum. *In meridie, ait, Chriſtus ſub vmbra paſcit & cubat: quia in refrigeratione Spiritus ſancti ſibi quaſi requiem & paſtum parat. Per meridiem quippe ardor vitiorum exprimitur, per vmbram verò ſpiritualis gratiæ flatus deſignatur. Meridie ergo ferueute in vmbra Chriſtus requieſcit; quia dum in reprobis æſtus vitiorum flagrat, ipſe ſponſæ ſuæ ſpiritum refrigerij tribuit, & in ea ſibi delectabilem locum quietis efficit. Sed hoc ſibi ſponſa indicari depoſcit, quod nulli vmquam declaratur, niſi ei qui idem ſanctificatricis gratiæ munus percipit.*

Secundò meridies ſymbolum eſt ſummæ claritatis fidei, æquè ac ſummæ charitatis: in meridie enim clariſſima eſt dies, æquè ac ardentiſſima. Petit ergo ſponſa locum ſponſi in meridie, *Secundò. ſumma claritatis & charitatis.*
B hoc eſt, petit ab aurora, id eſt, modica Dei cognitione, traduci ad clariſſimam Dei & rerum fidei contemplationem, quà omnes errores Iudæorum, aliorumque infidelium velut nebulas illuminando diſpellat. Petit quoque ardentiſſimam charitatem, vt ea ſuccenſa ardorem omnem perſecutionis & tribulationis vincat & ſuperet; iuxta illud, *Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem, nec flumina obruent illam*, Cantic. 8. 7. Huc facit illud Habacuc 3. *Deus ab Auſtro veniet; per quod ſignificatur meridies, id eſt, feruor charitatis & ſplendor veritatis*, ait S. Auguſt. 18. Ciuitat. 32. Vnde Origen. hic hom. 2. è quatuor: *Poſtulat*, inquit, *ſponſa à ſponſo, vt ei locum ſecreti ſui indicet & quietis, quandoquidem amoris impatiens etiam per meridiem cupit audire ſponſum, eo præcipuè tempore quo clarior lux, & ſplendor diei perfectus & purus eſt, vt aſſiſtat ei oues paſcenti vel refrigeranti.* Idem hom. 1.
C è duabus; *Non quæro*, inquit, *alia tempora, quando veſpere, quando diluculo, quando in ſolis paſcis occubitu. Illud tempus inquiro, quando in florente die, quando plena luce in maieſtatis tuæ ſplendore verſaris.* Et S. Ambroſ. 4. Hexamer. cap. 5. alloquens Chriſtum ſic ait: *In meridiano paſcis, hoc eſt, in Eccleſiæ loco vbi iuſtitia reſplendet, vbi fulget iudicium: ſicut meridies, vbi vmbra non cernitur, vbi maiores ſunt dies, quòd eis ſol iuſtitiæ tamquam æſtiuis diutius immoretur.* Idem ſerm. 2. in pſalm. 118. *Qui receperunt te*, inquit, *ſicut ſalutis auctorem, in meridie ſunt. Illis lucet, illis calet gratia tua ſicut meridies: illis meridies factus es, qui paſcuntur in diuitijs tuis, & in te ſperant. Ideò vt dicit Dauid: Deducet eorum iuſtitiam tamquam lumen, & iudicium eorum tamquam meridiem.* Idem in Exhort. ad virgin. *Vbi Chriſtus manet, niſi vbi iuſtitiæ meridies fulget? Ideoq́; dicitur: In ſole poſuit taberna-* *Pſal. 36. 6.*
D *culum ſuum.* *Pſal. 18. 6.*

Hinc Theodoret. docet hic notam veræ fidei & conſequenter veræ Eccleſiæ, aſſignari meridiem, id eſt, claram, publicam & vniuerſalem orthodoxę fidei toto orbe prædicationem; in ea enim meridiatur Chriſtus, indeque Eccleſia cognominatur Catholica, id eſt, vniuerſalis, ſiue toto orbe reſplendens; cùm hæreticorum ſectæ latebras & angulos quærant, nec niſi in vna alterave prouincia deliteſcant. Sic & S. Aug. lib. de Vnitate Eccleſiæ c. 14. *Meridies, id eſt clara & vniuerſalis fidei prædicatio, Orthodoxæ Eccleſiæ nota.*

Tertiò, nonnulli cenſent Eccleſiam hic petere à Chriſto vbi cubet in meridie, id eſt, vbi iaceat in præſepio, cùm recens natus eſt. Licet enim natus ſit poſt mediam noctem in tenebris, tamen in eadem luce ſua illuſtrauit orbem, vt videretur non eſſe nox, ſed meridies, iuxta illud di- *Tertiò. meridies Chriſti natiuitas.*

ctum de angelo annunciante pastoribus Christi ortum; *Et ecce angelus Domini stetit iuxta illos, & claritas Dei circumfulsit illos*, Lucæ 2.9.

Meridies, Christi crucifixio.

Meliùs tamen accipias per meridiem Christi crucifixionem: in meridie enim crucifixus est, atque crux Christi Ecclesiæ, & fidelibus contra omnes persecutionum & tribulationum æstus, certum fidumque præstat vmbraculum & solatium. Aurora ergo vitæ Christi, fuit in natiuitate; dies in prædicatione; meridies in cruce; vespera in sepulchro. Ita Philo Carpathius. Tacitè ergo sponsa, putà Ecclesia & anima fidelis, quæ planè configurari optat Christo crucifixo, eiusque crucem ferre sibique imprimere, petit quomodo (Hebræum enim אֵיכָה *echa* tam *quomodo* quàm *vbi* significat,) quomodo, inquàm, Christus in meridie, id est, in feruentissimo dolorum & tormentorum æstu, ad horam nempe sextam, in duro crucis lectulo cubuerit, vt ad eius similitudinem animum suum & studium attemperet, se denique totam ad Christi in meridie crucifixi exemplar fingat & formet.

Dies vitæ Christi.

Quartò, meridies, Ierusalem.

Quartò, meridies Symbolum est Ierusalem & Sionis, vbi Christus docuit, & Ecclesiam primam fidelium Sanctorumque instituit, iuxta illud Isaiæ 2. *De Sion exibit lex, & verbum Domini de Ierusalem.* Ierusalem enim vergit ad Meridiem. Primi enim fideles in rebus dubijs, & quacumque tribulatione confugiebant ad B. Virginem, & Apostolos degentes in Ierusalem, vt ab ijs lucem, robur & feruorem acciperent, vt patet Actor. 15.

Meridies, Ecclesia Romana.

Rursum, meridies est Romana Ecclesia, ad quam S. Petrus iubente Christo ex Ierusalem, & Antiochia transtulit primatum & pontificatum suum: vnde ad illam, velut ad vmbraculum & asylum, confugiunt toto orbe fideles in quauis difficultate & dubio, vt ab ea in fide illuminentur, & in Dei amore accendantur. In ea ergo sunt pabula Orthodoxæ doctrinæ, fidei, & rerum diuinarum. Hinc Aponius per *meridiem* accipit cathedram Petri, siue Sedem Apostolicam: *ista*, inquit, *pascua, Euangelicæ scilicet doctrinæ, quæ Apostolorum principi reuelata est Petro, non videt anima, nisi quæ vestigia Petri credendo & confidendo prosecuta fuerit.*

Donatistæ refelluntur.

Porrò, perperam Donatistæ hoc loco abutebantur, vt probarent apud se in Africa esse veram Ecclesiam, quòd Africa sit ad Meridiem sita; sed eos rectè refellit S. August. serm. 50. de Verbis Domini secundùm Ioannem. Primò, quòd hæc sint verba sponsæ, id est, Ecclesiæ, quærentis locum sponsi in meridie, non autem sponsi quærentis sponsam Ecclesiam. Secundò, quòd Ægyptus, in qua erant examina sanctorum Religiosorum, magis sit ad Meridiem, quàm Africa. Tertiò, quòd in Africa duæ erant Ecclesiæ, vna Catholicorum, & altera Donatistarum: quærit ergo sponsa in vtra istarum cubet & pascat sponsus q. d. *O quem dilexit anima mea, annũcia mihi, doce me. Audio enim in Meridie, id est, in Africa, duas esse partes, imò multas scissiones. Annũcia ergo mihi vbi pascis, quæ oues ad te pertineant, quod ouile illic me iubes amare, cui me debeo sociare, ne fortè fiam velut operta. Illudunt enim quasi latenti, insultant quasi perditæ quasi nusquam alibi existenti. Ne ergo quasi operta; quasi latens fiam super greges sodalium tuorum Do-* A *natistarum, Maximianistarum, Rogatistarum, cæterarumq; pestium extra colligentium, & ideo spargentium, rogo te, annuncia mihi, si illic pastorem meũ requiram, vt non in gurgitem rebaptizationis incurram.* hæc Augustin. Vide eundem libr. de Vnitate Ecclesiæ cap. 14.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS.

De Christo & anima sancta.

Anima solis, id est, tentationum ardore decolorata opem Christi implorat.

Anima sancta solis, id est, tribulationis, tentationis & concupiscentiæ, ardore decolorata poscit opem Christi, qui fideles suos velut sol meridianus verâ cognitione illustrat, & magno B Dei amore inflammat, vt omnes ærumnas alacriter & ardenter superent, iuxta illud Eccli. 34.19. *Oculi Domini super timentes eum, protector potentiæ firmamentum virtutis, tegimen ardoris & vmbraculum meridiani.* Et illud Isaiæ 25.4. *Quia factus est fortitudo pauperi, fortitudo egeno in tribulatione sua spes à turbine, vmbraculum ab æstu.* Confugiunt ergo ad Christum, de quo Ieremias ait; *Spiritus oris nostri Christus Dominus, captus est in peccatis nostris cui diximus: In vmbra tua viuemus in Gentibus,* Thren. 4.20. Vnde sponsa id quod hic petit consecuta, c. 2. v. 3. ait: *Sub vmbra illius quem desideraueram, sedi.*

Hinc meridies notat statum perfectionis, in qua anima diligit Deum ex toto corde, ex tota mente & ex omnibus viribus. Audi S. Augustin. C serm. 50. de Verbis Domini secundùm Ioãnem: *Annuncia mihi vbi pascis, vbi cubas in meridie. Quid signat meridies? magnum feruorem, magnumq; splendorem. Ergo notum fac mihi, qui sint sapientes tui, spiritu feruentes, doctrinâ fulgentes. Dexteram etiam notam fac mihi, & eruditos corde in sapientia. Ipsis inhæream in corpore tuo, ipsis sociar, cum ipsis te fruar. Ergo annuncia mihi, vbi pascas, vbi cubes in meridie ne incurram in eos, qui alia de te dicunt, aliud de te sentiunt: alia de te credunt, alia de te prædicant: & greges suos habent, & sodales tui sunt, quia de tua mensa viuunt, & mensæ tuæ sacramenta pertractant: sodales enim dicti sunt, quòd simul edant, quasi simul edales,* &c. Hinc idem S. August. epist 48. ad Vincentium, per *meridiem* accipit iustos, *in quibus luce fulgentibus & charitate feruentibus, quasi in meridie requiescit.* In libro verò de Vnitate Ecclesiæ cap. 18. Christus D cubat in meridie, id est, inquit, in ijs *qui habent charitatem, & non diuidunt vnitatem.* Quocirca Aponius per *meridiem* accipit sacras Virgines, Monachos & Religiosos, nam *iustorum semita quasi lux splendens procedit, & crescit vsque ad perfectum diem,* Prou. 4.18. Audi Origenem hom. 2. è quatuor: *Si quando sol iustitiæ Christus Ecclesiæ suæ excelsa, & ardua virtutum suarum secreta manifestat, amœna etiam pascua cubiliaque meridiana videbitur edocere. Nam cùm adhuc initia habet discendi, & prima, vt ita dicam, ab eo scientiæ suscipit rudimenta, tunc dicit Propheta: Et adiuuabit eam manè diluculo. Nunc ergo quia perfectiora iam quærit, & excelsiora desiderat, meridianam scientiæ lumen exposcit,* iuxta illud psal. 36.6. *Reuela Domino viam tuam, & ipse faciet, & educet quasi lumen iustitiam tuam, & iudicium tuum tamquam meridiem.*

Meridies sunt charitate feruentes.

Rursum

Meridies est in Eucharistia.

A Rursum Nysseo. hom. 2. censet sponsam hic petere pabulum Eucharistiæ, qua roborata viam capessat ad meridiem gloriæ cælestis: *Doce me*, inquit, *dicere piam animam vbi pascas, vt salutari percepta pastione æterno impleat nutrimento, quam qui non comedit, non potest ingredi vitam æternam, & accurrens ad fontem diuinum potum hauriam, quem tu tamquam ex fonte præbes sitientibus, aquam profundens ex tuo latere, ferro hac venâ apertâ; quam qui gustauerit, fit fons aquæ salientis in vitam æternam. Si enim in his me pascas, me omnino facies cubare in meridie quando in pace simul dormiens requiescam in luce quæ caret vmbra, sole lucente super verticem, in qua tu cubare facis eos, quos tu pauisti, quando tu pueros tuos excipies tecū in cubile. Nemo autem hac meridianâ requie dignus censetur, qui non fuerit filius lucis, & filius diei: qui autem ex æquo se separauit à vespertinis & matutinis tenebris, hoc est, vbi incipit malum, & in quod desinit, is* B *in meridie, vt in eo cubes, collocatur à sole iustitiæ.* Eucharistia rectè vocatur meridies, tum quia continet Christum, qui est ipsa lux mundi; tum quia contra omnes tētationes & concupiscentias meridianum præbet vmbraculum; tum quia confert plenitudinem charitatis, & deliciarum luminumque cælestium, iuxta illud: *Iesus*, &c. *cum dilexisset suos qui erant in mundo, in finem* amoris, id est, extremè) *dilexit eos*. Ioan. 13. 1.

Meridies est in cælo.

Anagogicè Meridies typus est cæli & cælestis gloriæ. Sicut enim in meridie sol totam suam vim illuminandi & calefaciendi exerit, eamque toti terræ communicat: sic Christus in cælo totam quasi diuinitatis suæ vim & gloriam exerit, primò in suam humanitatem, deinde in B. Virginem & Sanctos omnes, qua eos in corpore & C anima omni lætitia, voluptate, bonisque omnibus replet, cumulat & beat. In hac vita ergo est aurora fidei, in altera meridies visionis & amoris, iuxta illud: *Satiabor cum apparuerit gloria tua*, psalm. 16. v. vltim. Audi S. Bernardum serm. 33. *O verè meridies plenitudo feruoris & lucis, solis statio, vmbrarum exterminatio, desiccatio paludum, fœtorum depulsio! O perenne solstitium, quando iam non inclinabitur dies! ô lumen meridianum! ô vernalis temperies! ô æstiua venustas! ô autumnalis vbertas, &, ne quid videar præteriisse, ô quies & feriatio hiemalis! Aut certè si hoc magis probas, sola tunc hiems abijt & recessit. Hunc locum, inquit, tantæ charitatis, & pacis, & plenitudinis indica mihi, vt, quemadmodum Iacob adhuc in corpore manens vidit Dominū facie ad faciē, & salua facta est anima eius,* Genes. 32. *ita ego quoque te in lumine tuo, & in decore tuo per mentis exces-* D *sum merear contemplari, pascentem vberiùs, quiescentē securiùs: nam & hic pascis, sed non in securitate, nec cubare licet, sed stare & vigilare oportet propter timores nocturnos. Heu! nec clara lux, nec plena refectio, nec* (Matth. 5.) *mansio tuta, & ideo indica mihi vbi pascas, vbi cubes in meridie. Beatam me dicis, cùm esurio & sitio iustitiam.* (Psal. 64. Psal. 67.) *Quid hoc ad illorum felicitatem, qui repleti sunt in bonis domus tuæ, qui epulantur & exultant in conspectu Dei, & delectantur in lætitia?* Et paucis interiectis: *Omnia mihi hic cedūt citra perfectum, plura præter votum, & tutum nihil.* (Psal. 15. Psal. 26.) *Quando adimplebis me lætitia cū vultu tuo? Vultum tuum Domine requiram, vultus tuus meridies est. Indica mihi vbi pascas, vbi cubes in meridie. Scio satis vbi pascas non cubans: indica mihi vbi pascas & cubes?*

Hinc S. Aug. in psalm. 54. per *meridiem* accipit

A beatam æternitatem: *Vespere*, inquit, *manè, & meridie narrabo & annunciabo: & exaudiet vocem meā. Euangeliza tu, noli tacere tu, dic quod accepisti. Vespere de præteritis, manè de futuris, meridie de sempiternis. Ideo ad id quod ait, Vespere, pertinet quod exauditur vox eius: finis enim in meridie est, sed inde non declinatur in occasum. In meridie enim lux excelsa est, splendor sapientiæ, feruor dilectionis. Vespere, manè & meridie. Vespere Dominus in cruce, manè in resurrectione, meridie in ascensione. Et enarrabo vespere patientiam morientis, annunciabo manè vitam resurrectionis, orabo vt exaudiat meridie sedens ad dexteram Patris.*

Meridies beata æternitas.

Mystici & contemplatiui per *meridiem* accipiunt summum contemplationis & amoris gradum. Vnde S. Laurent. Iustinian. de Ligno vitæ B tract. de Oratione c. 10. sex contemplationis gradus assignat, atque sextum & summum hunc ponit: *Sextus contemplationis gradus est, quando animus illa ex diuini luminis irradiatione cognoscit, quibus omnis humana ratio declinat, & intelligibilium intelligētia rationem amittit, & omnem humanam ratiocinationem & intentionē transcendit. Hinc emanans fluminis impetus lætificat animū contemplantis memoriā abundantia suauitatis Dei: in quo gustu cùm ad Deū totis præcordijs amandum facilè abducat hominem potentia eius, & virtus & gloria, maiestas, bonitas, beatitudo, ad contemplanda eius amabilia per seipsa in affectum cordis contemplantis elucescentia; hoc potissimū amantem rapit in amabilem, quia ipse in seipso est quidquid in eo amabile est, qui est totum quod est quia bono amore ipsius boni sic se intendit pius affectus, vt non se inde reuocet, donec vnus cum eo spiritus effectus sit: quod cùm in eo fuerit perfectum, iam solo mortalitatis velo* C *differt ac diuiditur à Sanctis sanctorum, à summa illa beatitudine supercælestium, qua tamen in fide & spe eius, quem amat, in conscientia fruitur.*

Meridies summus contemplationis gradus.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS.

De Christo & B. Virgine,

Sensus. Primus.

PRimò, Honorius Augustod. sic de ea exponit: *Maria anima Christum dilexit, ideo omnia secreta Patris ei innotuere. Castissima virgo fuit meridies, de Spiritu sancto splendens & feruens, in quem Christus declinauit æstum libidinosorum, & cubauit in eius humilitate, pastus est in eius castitate. Ne vagari, &c. Id est, notifica omnibus quòd in me requieueris, ne* D *hæretici dilacerent dicentes: Si virgo peperit, phantasma fuit. Et ego vagor per eorum greges, quia in secretis & conuenticulis eorum sum psalmus eorum.* Hæc vera sunt, sed huic loco minùs congrua.

Secundus.

Secundò, Rupertus hæc adaptat B. Virgini quærenti Christum triduo perditum, eumque inuenienti in templo: *Fili*, inquit, *quid fecisti nobis sic? Ecce pater tuus & ego dolentes quærebamus te.* Lucæ 2. 48. In templo enim est meridies, id est, doctrina veritatis, & ardens prædicatio charitatis.

Tertius.

Tertiò, idem Rupertus, & Guilielmus, atque ex ijs Delrio, censent his verbis, B. Virginem aspirare primò, ad cælum; secundò, ad Christum suum, vt eo fruatur facie ad faciem. q. d. Assume me, quò assumptus es, vt tecum pascar, tecum cubem, quæ te olim tam deuotè paui, & toties cubitum collocaui. Emissus es olim è sede ma-

gnitudinis tuæ, vt mecum esses & mecum laborares: emitte me nunc de carcere ærumnosæ vitæ huius, vt tecum sim, & pausem tecum post tantos labores materni affectus. Tertiò, non addere quem pascat, aut quos, vt nostrum exerceat intellectum; quia non tantùm illic suos pascit, hoc est, sanctos angelos, sed etiam humanitatem suam perennibus delicijs diuinitatis suæ. Vnde postea dicetur ipsemet pasci inter lilia. Pascit quà Deus, pascitur quà homo. Quartò, addit in meridie, quia ibi sempiterna meridies est, ibi iugis feruor diuinæ claritatis est, vbi cubat Iesus, vbi quiescit diuinitati vnita humanitas. Ibi pia mater petebat pasci ab ipso Deo, pasci cum ipso homine, ibi cum suo Iesu cubare. Quintò, sodales esse Apostolos, qui in Gētium dispersione quasi vagabantur Euangelium toto orbe circumferentes: B petere autem piam matrem, ne, iam expletis maternis officijs omnibus, emerita & plena dierum, cum Apostolis nouum subite profectionum & prædicationis laborem iubeatur, cui pares erant ipsi Apostoli, Spiritus sancti gratia & cælesti luce satis instructi.

NE VAGARI INCIPIAM POST GREGES SODALIVM TVORVM] pungit sponsa sponsum stimulo zelotypiæ. q.d. Indica mihi locum vbi encubes in meridie, alioqui periculum est, ne vagando in tuos æmulos & corriuales incidam, qui te excluso me sibi in sponsam ambiunt, vti fecerunt sponsi Penelopes Hebr. *quia cur ero sicut vaga super greges sociorum tuorum?* Pro *sicut vaga*, hebraicè est כְּעֹטְיָה *keoteiah*, id est, *sicut amicta, operta, tecta*, vel *sicut operiens se*, aut *sicut declinans, diuertens, vagans, errans*; alij *sicut increpata & obiurgata*. ita Pagnin. Vnde Septuag. vertunt; *ne fortè efficiar* C *sicut adoperta super greges sodalium tuorum*. Pro *adoperta* græcè est περιβαλλομένη. quod S. Hieron. in versione Origenis vertit, *cooperta*; alij, *circumducta*; Symmach. & ex eo Theodor. ῥεμβομένη, id est, *vaga, vacillans* & errans, aut potiùs *circumagitata & rotata, vti lapis rotatur in funda*, vt eum fundibularius maiori impetu vibret & eiaculetur: ῥεμβὼν enim est *funda*.

Variæ versiones.

Porrò, τὸ *amicta* vel *adoperta* quintupliciter accipi potest. Primò, pro meretrice; hæc enim olim palliolo aut velo se tegere & operire solebat ex pudore, ne agnosceretur, vti patet de Thamar Genes. 38. Vnde Vatabl. vertit, *ne oberrans per greges sodalium tuorum videar palliolata, id est, meretricula*; alij, *cur ergo quasi quæ declinat, & diuertit ad greges sodalium tuorum?* hoc est, eorum, D qui se dicunt tuos sodales, cùm quiduis aliud potiùs sint.

Adoperta quintupliciter. Primò, meretrix.

Secundò, & meliùs *cooperta*, id est lugens: lugentes enim solent caput & faciem velo operire, præsertim viduæ, quæ lugent mortem mariti. q.d. Cur te, ô sponse mi, absente, ego sponsa tua videbor vidua, & lugens tui absentiam velut mortem?

Secundò, lugens;

Posset Tertiò, τὸ *cooperta* notare modestiam, honestatem & pudorem virginalem sponsæ, quæ se velat & tegit, ne à sponsi sodalibus conspici queat, vti se velauit & pallio se cooperuit Rebecca, viso Isaac sponso suo, Genes. 24. 65. Sic enim virgines & sponsæ honestæ velant se, iuxta præceptū Apostoli 1. Corinth. 11. v. 5. Vide Tertull. & ex eo S. Cyprian. libr. de Velandis virginibus, A & lib. de Habitu mulierum. Ita Origen. hom. 1. quem audi. *Nisi tuum tu mihi annunciaueris, incipio errabunda iactari, & dum te quæro, in aliorum greges incurro, & quia aliorum erubesco faciem, meam absque mora mox contegere incipio. Sum quippe sponsa formosa, & alijs nudam faciem meam non ostendo, nisi tibi soli, quem iam pridem deosculata sum.* Et S. Hieron. epist. 22. ad Eustochium, ex hoc loco docet virgines non ex parte, sed omnino & ex toto debere velare faciem: *Zelotypus*, inquit, *est Iesus non vult ab alijs videri faciem suam, excuses licet atque causeris, obducto velamine ora contexi, & quæsiui te ibi, & dixi: Annuncia mihi, ne quando efficiar sicut operta super greges sodalium tuorum; tumebit & dicet; Si non cognoueris te, &c.*

Tertiò. modestia;

Quartò, S. Augustinus epist. 48. ad Vincent. & B & libr. de Vnitate Ecclesiæ c. 14. *cooperta*, inquit, id est, obscura, latens & incognita. Ecclesia enim posita est à Christo in meridie, vt omnibus sit visibilis & conspicua: ergo non decet eam esse coopertam, id est, latentem & absconditam, vti sunt Ecclesiæ Donatistarum, aliorumque hæreticorū. Sic & Origenes, qui asserit idcircò Ecclesiam, vel animam Dei sponsam, requirere Christi cubilia & plenitudinem scientiæ à Deo postulare, ne videatur esse vna è philosophorum scholis, quæ *adoperta* nuncupatur, eò quòd veritas apud eos operta sit & incognita.

Quartò, latens, incognita;

Quintò & optimè, *cooperta* idem est quod vagans & errans, vti vertit Noster: feminæ enim cū domo abeunt, alioque vadunt, honestatis causâ sese cooperiunt & tegunt. Petit ergo sponsa à sponso locum vbi cubet in meridie, id est, in æstu persecutionum, vt ad eum confugiat, ne alioqui, C inquit, ego, id est, fideles mei, qui sunt membra mea, præsertim in primitiua, nouella & tenella Ecclesia, dispergantur, & vagando deflectant ad Gentes, idololatras, hæreticos & philosophos, ac in eorum errorem inducantur, qui se iactant sodales Christi & veros pastores, doctoresque veritatis cùm sint socij & ministri diaboli. Vnde Chaldæus hæc more suo adaptans Iudæis: *Et quare*, inquit, *erunt transmigrantes inter greges filiorum Esau & Ismael, qui applicant sibi idola sua pro socijs?* Ita Nyssenus, Philo Carpathius, Cassiod. Beda. Anselmus; S. Bernard. & alij.

Quintò genuinè. Vagans, errans.

Rectè notat Theodoret. hæreticos se vocare sodales Christi, quia habitum & nomen Christi circumferunt, nec nisi Euangelium Christi ore crepant, sed corde ei aduersantur, iuxta illud Pauli: *Habentes speciem pietatis, virtutem autem eius* D *abnegantes*, 2. Timoth. 3. Rursum hæretici eumdem habent Baptismum, aliaque Sacramenta, quæ Christus & Christiani. Denique *sodales* dicuntur, non quia amici, sed quia quasi ex æqualitate cum Christo certare contendunt, promittentes eadem bona suis sectatoribus, quæ Christus suis asseclis pollicetur: vnde & eos à suo nomine nuncupant, Donatistas à Donato, Arrianos ab Arrio, Pelagianos à Pelagio, sicuti Christiani vocantur à Christo. Quocirca ab his Ecclesia (id est, fideles rudiorès in Ecclesia) fit vaga, erronea, & circumducitur ac rotatur *omni vento doctrinæ ad circumuentionem erroris*, ait Paulus Ephes. 4. 14.

Hæretici sodales Christi, quo sensu?

SODALIVM] Primò, Origen. hom. 2. ex quatuor per *sodales* accipit angelos, quibus Deus gē-

Sodales qui? Resp. Primò, angeli;

tium

tium singularum curam distribuit & demandauit. q.d. Ne per gentes vager, & eorum angelis præsidibus subijciar, quæ vni sponso Christo subdita sum, eiusque vicario S. Michaeli. Hic enim nunc præses est Ecclesiæ, vti olim fuit Synagogæ.

Secundò. Scribæ & Pharisæi. Secundò, Rupertus per *sodales* accipit Scribas & Pharisæos, q.d. Ostende mihi, ô Christe, vbi pascas tuos fideles, ne alioqui recidam in priores meos magistros, purà Scribas Mosaicos, qui me ad iudaismum, & Iudaicas traditiones ac superstitiones retrahant, sicut Magi quærentes Christum duce stellâ, cùm eam velut meridiem se occultantem reliquerunt, inciderunt in Herodem & Scribas, qui Christum, &, ob Christum, Magos alia via in patriam redeuntes persecuti sunt, Matth. 2.

B

Tertiò. dæmones; Tertiò, S. Bernard. serm. 33. accipit dæmones, præsertim meridianos qui scilicet licèt sint nox, id est, tenebrosi per malitiam, tamen Christi meridiem, id est, splendorem & feruorem fraudulenter simulant & ostentant, vt fideles ad se alliciant & decipiant, iuxta illud psal. 90. *ab incursu & dæmonio meridiano, Itaque,* inquit, *nisi cordi illius, quem fortè aliquod istiusmodi dæmonium tētandum acceperit, oriens ex alto illuxerit verus meridies, qui falsum conuincat & prodat; non poterit omnino caueri, sed tentabit & supplantabit sine dubio sub specie boni, pro bono scilicet malum incauto & improuido persuadens. Et tūc meridies, id est, maior claritas apparet tentans, cum quasi boni maioris imaginem præfert.*

Quartò. optimè, hæretici & cæteri nouatores. Quartò & optimè, per *sodales* accipias hæreticos, Philosophos, cæterosque errorum magistros, qui discipulorum greges post se trahere satagunt, ac subinde Christianos nouellos ad se re ipsa trahunt; hoc enim hic deuitare cupit Ecclesia. Ita Cassiod. Iustus Orgel, Philo Carpathius, S. Anselm. & Bernard.

C

Tropol. sodales, peruersi Christiani. Tropol. S. Gregor. per *sodales* accipit peruersos Christianos & falsos fratres, in quos fideles incidere metuit, ne ab eis peruertantur. *Verè,* inquit, *in quo Christus non cubat, vagatur: quia mens quam ille suauis & ponderosus Christi spiritus non implet, multis cogitationibus dissoluta circumfertur. Sed qui sunt sodales Christi, per quorum greges sponsa vagari pertimescit, nisi falsi quique Christiani? qui aut nomine solus, aut etiam Sacramentorum communione fratres Christi vocantur; quia electis, quos ipse fratres vocauit, in Ecclesia cohabitando sociantur. Quorū multitudines bene per exprobrationem greges appellantur:*

D

quia dum quasi irrationabilia animalia sine ordine viuunt, seductoribus spiritibus ad deuorādum traduntur. Per huiusmodi greges vagatur, quisquis ab intimo desiderio expulsus, reproborum stultitiam per similes cupiditates imitatur. Concupiscentia enim est vaga, facitque hominem vagum, vt ab vna, quam expertus fastidit, transeat ad aliam & aliam sine fine, quia quærit in eis satiem, & nō inuenit, iuxta illud Isaiæ 57. 17. *Abijt vagus in via cordis sui.* Et illud Ierem. 50. 6. *Grex perditus factus est populus meus: pastores eorum seduxerunt eos, feceruntq; vagari in montibus: de monte in collem transierunt, obliti sunt cubilis sui.* Concupiscentia ergo circumducit animam ab vna voluptate in aliam, ab vno scelere in aliud, eamque rotat, sicut rotatur lapis in funda, ad omnem iniuriam & vim proximo inferendam, ac ad omne nefas, iuxta illud Sapient. 4. 12.

A *inconstantia concupiscentiæ transuertit sensum.* Hoc significat τὸ ῥεμβασμὸς, id est, *circumuersa* vel *rotata in funda,* vt vertit Symmach.

VOX SPONSI.

ET SOCIORVM EIVS.

VERS. 7. *Si ignoras te, ô pulcherrima inter mulieres, egredere & abi post vestigia* (Hebr. *post calcaneos*) *gregum tuorum, & pasce hædos tuos, iuxta tabernacula pastorum.*

VAtablus & alij Hebraïzantes τὸ *te,* cum dicitur, *si ignoras te,* censent Hebraico pleonasmo redundare, & elegantiæ dumtaxat causâ poni. Vnde ipsi ex Hebræo vertūt, *si ignoras tibi,* id est, *si ignoras,* sicut mox in Hebr. dicitur צְאִי־לָךְ *tsei-lach,* id est, *egredere tibi,* id est, *egredere,* & alibi sæpè. Sic *te* vel *tibi* apud Latinos sæpè redundat, vt *tute hoc fecisti, vade tibi, viue tibi, ecce tibi,* id est, *ecce.* Sic sensus erit. q.d. Si ignoras, ô sponsa, vbi cubem ego spōsus tuus in meridie, abi & sequere vestigia gregum & pastorum: inter eos enim me inuenies quasi pastorum pastorem & principem. Hic sensus valdè facilis & planus est, & sententiā aliàs impeditam expedit, claramque efficit. Ita Titelmannus. Hortolanus. Sanchez, Sotomaior & alij hebraicè periti. *Vatabl.*

Si ignoras te. Primus sensus. Verùm Patres Græci & Latini vrgent & pōderant τὸ *te,* æquè ac Septuag. vertentes σεαυτήν, id est, *teipsam.* Sic sensus esse potest: Primò, q.d. Si ignoras te, id est, tuam pulcritudinem, pulchrumque tabernaculum, in quo pasco & cubo in meridie, quia tuum tabernaculum pariter meū est, sicut tua pulchritudo pariter mea est: vbi enim est sponsa, ibi est & sponsus; vbi est Ecclesia, ibi est, & Christus. Quare si id ipsū ignoras, egredere & abi post vestigia gregum & fideliū tuorum: tui enim greges, mei quoque sunt; atque vbi greges mei sunt, ibi sum quoque ego earum fidus & indiuiduus pastor: *Et pasce hædos tuos iuxta tabernacula pastorum,* purà Apostolorum & doctorum: illos enim ego tibi præsides præfeci, & magistros constitui, atque ego in medio ipsorum versor & dego, vti dum viuerem in medio ipsorum, à parentibus meis inuentus sum in templo, Lucæ 2. 46. iuxta illud: *Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem sæculi,* Matth. 28. 20. Quare per hosce pastores ego te verâ doctrinâ pascam, & in omni solis, id est, persecutionis, ardore solabor & protegam: hos si sequaris, non incipies vagari, nec incides in meos sodales, id est, æmulos & riuales hæreticos, cæterorumque errorum magistros. Ita S. Athan. in Synopsi & Iustus Orgelit. qui rectè notant causam ignorationis sponsæ, cur scilicet illa ignoret vbi sponsus cubet in meridie, esse, quòd ipsa ignoret seipsam suamque pulchritudinem; quare eam introspiciat, atque in ea sponsum inueniet.

Secundus. Secundò, Nyssenus censet hæc verba non esse sponsi, sed adolescentularum ad sponsam querentem se solis æstu decoloratam. q.d. Esto, tibi decolorata videaris; reuera tamen es pulchra per excellentiam, id est, pulcherrima es mulierum,

quòd si ob persecutiones & ærumnas id ignoras, abi post tuos greges & pastores, ab illis audies te laudari, tuamque pulchritudinem plenis buccis concrepari. Verùm hic sensus videtur impertiens; non enim respondet interrogationi sponsæ quærentis nō, an ipsa sit pulchra, sed vbi spōsus pascat & cubet in meridie.

Tertius. Tertiò, Titelman. & alij censent hæc dici per Ironiam. Pupugerat enim sponsa spōsum stimulo zelotypiæ dicens: *Ne vagari incipiam*; quare sponsus stimulum hunc in eam iocando reflectit, veluti si amator quispiam volens persuadere sponsæ, quòd nusquam alibi sic possit, vt apud ipsum, commodè & honorificè tractari, ita eam alloquatur: Si ignoras temetipsam, ô sponsa mea: si nondum tibi satis cognita est conditio tua, in qua apud me agis; egredere, & abi post amatores alios, illicque operam da tuis voluptatibus & desideriis explendis, vt videas & experientia ipsa tandem cognoscas, quàm sit dissimilis tua conditio ab illis, quæ alijs adhærent amatoribus. Huc accedunt Cassiodor. & Beda, qui exponunt per comminationem, q. d. Si ignoras, ô sponsa, quòd pulchra facta sis per baptismum, & pulchrior futura per tribulationum, quas tibi idcirco immittere decreui, tolerantiam, egredere à meo consortio, & erraotium actus imitare. Et S. Gregor. hic: *Quisquis*, inquit, *nescit se in hoc positum, vt tentationes per sufferentiam vincat, à familiaritate Christi recedit; quia in bello positus cum Domino suo pugnare recusat.*

Quartus genuinus. Quartò & geouinè, videntur hæc esse verba non solius sponsi, sed & sociorum eius; vnde & mox socij hi aiunt: *Murenulas aureas facimus*, in plurali, non *faciam*, in singulari, vti ibidem notant Iustus, Rupert. Anselm. & S. Bernard. Sponsus ergo non per se, sed per socios suos respondet sponsæ: *Si ignoras te*, id est, tuas vias, tuos gressus, quibus ad me tendis. q. d. Si ignoras iter & viam, quam insistere debeas, vt ad locum, in quo pasco & cubo in meridie, peruenias, *abi post vestigia gregum tuorum.* Hebr. *exi tibi in calcaneis ouium*; Septuag. *egredere tu in vestigijs gregum* (τὸ enim *tuorum* non est in Hebræo, nec in Græco) Symmach. *egressa vade secundum vestigia gregum*, hoc est, sequere fidem, vitam & mores priscorum fideliū, qui Deo placuerunt, putà Patriarcharum & Prophetarum. Hi enim sunt tui, id est, non tam ad legem veterem, quàm ad nouam, Christique Ecclesiam pertinent, teste S. August. *Pasce hœdos tuos iuxta tabernacula pastorum*, id est, infirmos tuos fideles & peccatores, qui malè olent, vt hirci & hœdi ob putidam concupiscentiam, pascito iuxta tabernacula pastorum, id est, iuxta Ecclesias Apostolorum, & eorū qui Apostolis successerunt: ab ijs enim in fide & virtute firmabuntur, & à concupiscentijs curabuntur; quare ibi inuenient sponsum animæ suæ Christum in meridie, id est, fulgore doctrinæ & feruore charitatis, recubantem, suosque fideles per Apostolos virosque Apostolicos pascentem. Alludit grammaticè ad hœdos, qui naturali instinctu agnoscunt matres, easque ex odore agnoscentès illicò ad illas confugiūt. Fingitur enim hic sponsa hœdos paruulos & infirmos pascere, & lactare iuxta tabernacula pastorum, qui hircos & capras adultas pascunt: quare ex hœdis, qui ex odore agnoscūt & aduolant ad vicinas capras quasi matres suas, agnoscit sponsa pastrix vbi sit sponsus pastor ouiū & caprarum.

Paraphrasis Sensus est ergo. q. d. ait Hnrtolaous: Si quando, ô Ecclesia spōsa mea pulcherrima inter maximas persecutiones, & rerum omnium difficultates perplexa, & inops consilij hærebis, obserua maiorum tuorum fidem, & in perferendis malis infractum animum, quæque illi his veluti pedibus suis difficiles ingressi vias, reliquerunt impressa vestigia, heroica sua facta, raræ fortitudinis ac constantiæ, tibi tuoque gregi imitanda exempla. Iisdem tu quoque ingredere pedibus, eadem tere vestigia, eam rectam tuque & grex tuus perpetuam tenete viam: ea vos proculdubio, ad mea pastorum Principis, aliorumque insignium pastorum perducet mapalia, in virentibus, irriguis & opacis Israeliticorum montium locis fixa. Ibi nullum, qui te deceptam velit, aut sollicitet, offendes pseudo-Christum, nullum pseudoprophetam; sed me ipsum, qui te incorruptam perpetuo seruaturus sum & illibatam, verū Christum & legitimum sponsum tuum, meosque, qui gregem meum ex animi mei sententia, doctrina sana & scientia pascant, fidos pastores. Ibi iubeo vt pascas hœdos tuos, tuos inquam filios tibi recens natos, quin & adultos, sed moribus adhuc & iudicio neophytos, lasciuientes, auribus prurientes rerum nouarum cupidos, & voluptatum (quarum virus redolent) magis quàm mei amatores. Ibi tuos hœdos à meridiani solis incōmodis tutos, cum reliquo meo grege iubeo vt facias accubare, prædicando verbum opportunè, importunè obsecrando, increpando cum omni patientia & doctrina.

Huc accedit Chaldæus, qui de more Iudæis hæc applicans sic vertit, *dixit sanctus & benedictus Mosi Propheta: Tu postulas vt deleatur illis exiliū, Synagoga, quæ comparata est puellæ pulcherrimæ, & quā anima mea diligit, ambulet in vijs iustorum, & ordinet orationem suam in ore Præfectorum suorum, & deducat generationes suas, & doceat filios suos, qui comparantur hœdis caprarum, vt ambulent in domum Ecclesiæ, & in domum doctrinæ: & propter illud meritum sustentabuntur in captiuitate, donec mittam eis regem Messiā, qui ducat eos in requiem ad tabernaculum ipsorū, quod est domus sanctuarij, quam ædificabunt ei Dauid & Salomon pastores Israel.*

Minùs appositè aliqui pastores non veros, sed falsos hic accipiunt. q. d. Sequere vestigia gregum, id est, fidem & mores priscorum iustorum, sic fiet vt etiam impunè hœdos, id est, fideles tuos imperfectos, ductare possis circa tabernacula pastorum, perfidorū, inquam, illorum sodalium, quos pertimescebas; ideoque decreui te similem facere equitatui meo, robori & potentiæ, quam ostendi in curribus Pharaonis, scilicet prosternendis & mergendis in mari rubro.

Denique solatur sponsus animatque sponsam, compellando eam, *ô pulcherrima mulierum.* q. d. Videris tibi, ô sponsa sole persecutionum decolorata & obfuscata; at scito te ex dono & gratiâ Dei esse pulcherrimam mulierum. Id explicat & confirmat, dum subdit: *Pulchræ sunt genæ tuæ sicut turturis, collum tuum sicut monilia*, &c.

Tropol. Tropologicè. Primò, *si ignoras te, egredere*, &c. q. d. Cognitio sui ipsius est via ad cognitionem

Dei,

Primò. cognitio sui est via ad cognitionem Dei.

Dei, sicut ignoratio sui, est ignoratio Dei: cognoscens enim suam infirmitatem, cogitur agnoscere Dei gratiam & omnipotentiam, eamque supplex inuocare. Vnde Agapetus Diaconus Admonit. ad Iustinianum Imper. *Qui se nouit*, inquit, *Deum noscet. Deum noscens, Deo assimilabitur. Assimilabitur qui Deo dignus erit, qui nihil Deo indignum admittit, sed cogitat quæ Dei sunt, & quæ cogitat loquitur, & quæ loquitur facit.* Vide S. Bernardum libr. 2 de Consider. ad Eugen. c. 3. & S. Ambrosium serm. 2. in psal. 118. & Origenem hic hom. 2. ex quatuor. Vnde S. Hier. epist. 22. ad Eustochium: *Sis licet pulchra*, inquit, *& inter omnes mulieres species tua diligatur à me sponso tuo, nisi te cognoueris, & omni custodia seruaueris cor tuum, nisi oculos iuuenum fugeris, egrediêris de thalamo meo, & pasces hædos, qui staturi sunt à sinistris.* Et S. Aug. serm. 50. de Verbis Domin. secundum Ioan. *Nisi*, inquit, *cognoueris temetipsam, quia vna es, quia per omnes gentes es, quia casta es, quia colloquio peruersa malorum sodalium corrumpi non debes. Nisi cognoueris temetipsum, quia rectè mihi desponsauit ille virginem castam exhibere Christo, recteq; mihi teipsam exhibeas, ne malis colloquijs sicut serpens Euam seduxit astutiâ, sic & tui sensus corrumpantur à castitate mea. Nisi ergo talem cognoueris temetipsam, exi. Tu exi; alijs enim dicturus sum: Intra in gaudium Domini tui, Tibi non dicam, Intra, sed, Exi ve sis inter eos, qui ex nobis exierunt, exi tu. sed nisi cognoueris temetipsam, tunc exi, si autem cognoueris temetipsam, intra: si autem non cognoueris, exi tu in vestigijs gregum, & pasce hædos tuos in tabernaculis pastorum. Exi in vestigijs, non gregis, sed gregum, & pasce non sicut Petrus oues meas, sed hædos tuos in tabernaculis, non Pastoris, sed pastorum; non vnitatis, sed dissensionis.*

Secundò.

Exuat homo à veteri homine, vt induat nouũ.

Secundò, vt homo veniat ad Deum animæ sponsum, oportet egrediatur ex suis affectibus & amoribus inordinatis, ac quasi ex seipso, vt scilicet exuat veterem hominem; sic enim nouum, putà Christum, induet. Vnde S. Ambr. de anima & Isaac cap. 4. docet animam conciliare sibi Dei præsentiam per sui cognitionem & mortificationem: *Cognosce igitur te*, inquit, *& naturæ decorem, & exi quasi exuta vinculis pedũ, & nudo exerta vestigio, vt carnalia integumenta non sentias, vestigium mentis tuæ corporalia vincula non implicent, vt pes tuus speciosus appareat*, &c. *Hoc est ergo quod ait: Exi tu in calcaneis gregum & pasce hædos tuos in tabernaculis pastorum; quia per greges regnum intelligimus, eò quòd potestatis sit gregibus præsidere; præsidet autem vnusquisque sibi quadam potestate regali, si coërceat in se corporis luxus, & seruitati redigat carnem suam. Ideo dictum est.* Luc. 17. *Regnũ Dei intra vos est. Vnde pulchrè ait ad animam: Exi, id est, exi à seruitio, exi à carnis imperio atque dominatu; & exi non in carne, sed in spiritu, exi ad regimen potestatis; ideoque addidit: Pasce hædos tuos, id est, rege ea, quæ in sinistra tua sunt. Nam si non regantur, facili labuntur. Coerce petulantiam & lasciuiam tui corporis, edoma leues motus: pasce eos non in eis corporeis tabernaculis, sed in tabernaculis pastorum qui regere gregem norunt. Sunt enim amabilia tabernacula Israel, sicut nemora obumbrantia super flumen.* Hoc est quod Deus Abrahæ, dum eum ad se euocaret, præcepit dicens: *Egredere de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui*, &c. Genes. 12. Hinc Ioannes Carmelita sic explicat: Egredere, id est, temetipsam interfice,

A mediamque concide, ita vt mentem ab appetitu discernes, ac duo quasi agmina constituas. Altero quidem in agmine appetitum sentientem, effrænesque ipsius motus recensebis. Ab hoc verò agmine mentem voluntatemque segregabis, alterumque numerabis agmen, in quo teipsam repones, & indicto bello agminis primi colloquia commerciumque vitabis. Sic viam arripies luceque frueris. *Abi post vestigia gregum tuorum*, hoc est, post greges gradere, nõ vt a motibus appetitus effrænis traharis, sed vt quasi verbere inflicto vrgeas, & quò mens vocat, rectè ire compellas: *pasce hædos tuos iuxta tabernacula pastorum*, id est, sensus rebelles hædorum more, dum recẽs sanguis efferuet, exultãtes, cùm domueris, dictoque iam rectè audientes, ne patiaris otio se tradere, aut tam citò deseras, ac si rebellare nequeant, neque soleant. Sanè si eos impunè agere

B permiseris, fœdus rescindent, ac in te vno connisu irrumpent. Præside igitur illis, acriterque cæde, ac simul pasce iuxta casas mapaliaue pastorum, qui sunt viri rerum diuinarum consultissimi, Apostolorumque posteri ac heredes, qui saluberrimas spiritualium dogmatum herbas tibi credito gregi carpendas porrigunt: quorum si dogmata toto pectore hauseris, ad meridiem ipsorum ductu ocyssimè properabis.

Tertiò.

Tertiò, anima vt Deum inueniat, debet sequi vestigia gregum, id est, Sanctorũ, qui legem Dei sunt secuti, ac eius in sacra Script. dogmata velut pabula depauerunt. Eadem hædos, id est petulãtes, & effrænes concupiscentiæ motus, refrænet ex disciplina pastorum.

Symbolicè.

C Symbolicè, S. Bernardus greges Dei, ait, sunt creaturæ, ex quarum vestigijs, id est, consideratione, vestigamus & peruenimus ad earum Creatorem vti docet S. Thom. 1. part. qu. 5. artic. 5. & qu. 47. art. 7. Vide S. Basilium hom. 11. Hexam. S. August. lib. 10. Confess. c. 6. S. Gregorium 12. Moral. capit. 8. Ita S. Antonius per hæc vestigia sponsi cubile, id est, Dei thronum & gloriam agnouit, vti refert Nicephor. lib. 11. c. 42. Vnde S. Antonij hoc erat axioma, imò definitio mundi: *Quid est mundus? Est liber diuinitatis. Cæli enim enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum*, psal. 18.

Porrò Nyssenus legit, *si non cognoscis te ipsam, ô Pulchra inter mulieres, egredere tu ex vestigijs gregum, & pasce hædos in* (vel, vt alij codices habent,

D *pro*) *tabernaculis pastorum*: sicque explicat: *O anima, quæ ex nigra facta es pulchra, si est tibi curæ, vt longo tẽpore duret gratia & decor tuæ formæ, ne aberres post vestigia eorum qui præcesserunt, sequere rationem, non vulgarem hominum consuetudinem rationis expertem: non aspicias ad pecudum vestigia, quæ per calces eos significant, qui vitæ terrenæ sunt affixi, &c. Non est enim apertum, an sit hædorum semita ea, quæ apparet, quam insequeri: propterea quod à te non cernantur, qui vestigijs suis vitam triuerunt: postquam vitam transmiseris, & in mortis stabulum inclusa fueris, timendum est ne in gregem hædorum adscribaris, qui ad sinistram collocandi sunt, quos ignorans eorumque vestigijs inhærens secuta es.* Et Origen. qui sic exponit. q. d. *Si non cognoueris te, quoniam regis es sponsa, & à me facta formosa, id tibi erit in pœnam, quòd nouissima fies in vestigijs pastorum; idq; non inter oues & iustos, sed inter hædos & peccatores, cum quibus habitans*

tans

Hædi, immunda cogitationes.

tans non poteris habere partem mecum. Huc accedit S.Gregor. *Per hædos,* inquit, *immundæ cogitationes designantur: per tabernacula pastorum conuenticula hæreticorum exprimuntur. Qui ergo pugnare nescit, iuxta tabernacula pastorum hædos pascit: quia quisquis obsistentibus tentationũ gladijs viriliter non resistit, immũdas cogitationes quasi hædos lasciuos in corde nutrit, & efficitur eis similis, etiam qui à fide recedit, Anima verò quæ sponsa Christi esse concupiscit, qualiter se habeat, Christus eam docet, cùm ei per comparationem protinus dicit: Equitatui meo in curribus Pharaonis assimilaui te amica mea.*

Et S. Bernard. ser. 35. qui hęc accipit vt comminationem. q.d. Si ignoras, id est, si non consideras, non æstimas, non contemplaris immensa bona cælestia, quæ tibi partim dedi, partim promisi, *Egredere de sanctuario meo, corde tuo, vbi secretos sacrosq; veritatis ac sapientiæ sensus dulciter haurire solebas, & magis tamquam vna de sæcularibus, pascendis & oblectãdis tuæ carnis sensibus intricare. Hædos quippe (qui peccatum significant, & in iudicio collocãdi sunt à sinistris) dicit vagos & petulantes corporis sensus, per quos peccatum tamquam mors per fenestras intrant ad animam. Cui & bene congruit, quod sequitur in Scriptura, Iuxta tabernacula pastorum.*

De B. Virgine.

Denique Rupertus hæc adaptat B. Virgini, quæ pulcherrima fuit omnium non tantùm feminarum, sed & creaturarum omnium, in cuius vtero quasi in templo, imò quasi in cælo, Christus cubauit, quasi Christus ei dicat: Cùm non ignores te ipsam, quòd sis mater Dei, ac benedicta inter mulieres, cognoscis pariter vbi ego cubem, nimirum in tua fide & humilitate. Tu enim dixisti: *Quia respexit humilitatem ancillæ suæ. Ergo ex fide & humilitate, imò fides & humilitas tota pulchritudo tua est, & hic est locus requietionis meæ; locus in quo dilectus tuus pascendo & cubando delectetur in meridie, id est, in hoc tempore plenæ gratiæ, quando figurã iam prætеritâ res illuxit; vmbrâ depulsa, sol veritatis ascendit.*

VERS. 8. *Equitatui meo in curribus Pharaonis assimilaui te, amica mea.*

Equitatus Pharaonis quis.

PRo *equitatui* hebraicè est לְסֻסָתִי *lesusathi,* id est, vt Septuag τῇ ἵππῳ μου, id est, *equæ meæ,* vel potiùs *equitatui meo;* Syrus, *equæ meæ in curru Pharaonis assimilaui te* Arabicus, *nominaui* (laudaui, celebraui) *te, ô proxima mea, in equo meo in curribus Pharaonis.* Iam

PRIMVS SENSVS.

Resp. Primò.

PRimò, nonnulli censent Salomonem hic spõsam suam comparare equæ cuidam currili lectissimæ generosissimæ, & pulcherrimæ, qua præ delicijs ipse vtebatur in agitandis curribus Pharaonis; vel qua Pharao filiam suam curru vexit ad Salomonẽ, quasi sponsam ad sponsum: quo symbolo significatur, sponsam cum sponso similem esse equo & equæ eumdem matrimonij vitæque currum pari consensu trahentibus; à iugo enim hoc equorum, matrimonium dictum est coniugium, quòd coniuges sint quasi duo equi ad eũdem currum coniugati, vt matrimonij opera paribus humeris sustineant, eiusque difficultates paribus viribus superent. Rursum hoc symbolo significatur sponsam debere se moribus viri accõmodare, & hunc vicissim sponsæ infirmitati se attemperare, sicut in curru trahendo equi iugales alter alteri se accommodat. Significatur ergo hac equæ metaphora, mutuus sponsi & sponsę amor, mutua obseruantia, mutua concordia, mutuus labor, mutua obsequia & officia. Sic Lyricus comparat virginem speciosam equæ:

> *Quæ velut latis equa trima campis,*
> *Ludit exultim, metuitq; tangi.*

Equa notat quatuor: Primò. Ecclesiæ velocitatem;

Notum est prouerbiũ: *Equa Thessala.* Igitur equa notat Primò, Ecclesiæ velocitatem: equæ enim velociores sunt equis, vt maximè liquet in Hispanicis. ita Theodoret. Sponsus, ait, cùm sponsam amoris æstu percitam, & ad se festinanter currentem cerneret, equæ æripedi illam similẽ asseruit.

Secundò, eius obedientiam;

Secundò, eius obedientiam & mortificationem, quòd cùm in gentilismo viueret indomita, iam iugo Christi ceruices submiserit. ita S. Ambr. ser. 2. in psal. 118.

Tertiò, amplitudinem;

Tertiò, amplitudinem, quod celerrimè per totum orbem discurrerit, Christique fidem propagarit. *Cœpit sponsa* Christi, ait ibidem Ambr. *concordia & mansuetudine populari, esse sublimis, & toto circumferri orbe tamquam currus, & equis velocibus supra mundum rapta ascendit ad Christum.*

Quartò, fœcunditatem.

Quartò, fœcunditatem: Ita S. Ambr de Isaac & anima cap. 4. *Virtutis labor,* ait, *quærit victoriam, vt possit equæ illi, quæ Salomonis est, comparari, velox ad currendum, habilis ad partum; quoniam fœcunditas animæ desideratur & quæritur. Huic equæ similis æstimatur hæc anima, hoc est, Prophetica vel Apostolica virtutis: eò quod in torũ an inueretur gregem qui fœcunditate prædicationis suæ totius orbis terrarum spatia resperserunt, & quamuis in corpore constituti, nulla tamen cursus spiritalis sensere dispendia.*

Secundò, equitatus bellicus.

Secundò, neruosiùs hæc accipias de equitatu curruum bellicorum. Alludit enim ad equos bellicos, quos sibi ex Ægypto à Pharaone coëmebat Salomon: Ægyptus enim optimorum equorum erat ferax. Vnde historiam 3. Reg. 4. vbi inter alia dicitur: *Habebat Salomon quadraginta millia præsepia equorum currilium, & duodecim millia equestrium.* &c.

Paraphrasis.

Sensus ergo est, q.d. Questa es, ô sponsa, te æstu persecutorum decoloratam, atque timere, ne rursum vagando incidas in sodales, id est, æmulos meos ac tuos: quare quęsisti, vbi cubem in meridie, vt sub vmbra mea ab omnibus hostibus tuta securaque quiescas, ac hœdos tuos petulantes pascas & compescas iuxta tabernacula pastorum: video te ad tantas difficultates, persecutores & hostes expauescere; addo ergo tibi animum, dicoque me tibi daturum vires & robur tántum, vt similis esse videaris equitatui bellico, quem Salomon comparauit à Pharaone. quo hostes omnes superes. Ad bellum enim te voco, ac per te totum mundum mihi subiugare destino, vt principem mundi diabolum cum toto suo præsidio inde exigam; & quos ille in captiuitatem redegit fratres meos, suæ libertati restituam. Nimirum Apostolos virosque Apostolicos ex te submittam, qui velut equi generosi maria terrasque celerrimè percurrant, & me ipsis velut inequitantem per medias hostium acies inuehant, ac populos vndequaque prosternentem circumferant. Per me namque sola mea præpotenti dextera fretus, fortia & admiranda facinora edam, atque arduum & memorabile hoc bellum

lum

A lum tua, quasi victoris equi & equitatus operâ conficiam, vincam, & triumphabo. Hinc S. Ioannes mundi per Apostolos ad Christum conuersionem vidit repræsentari equo albo: *Ecce*, inquit, *equus albus, & qui sedebat super illum, habebat arcum, & data est ei corona, & exiuit vincens vt vinceret*, Apocal. 6. 2. Hac de causa sponsam Ecclesiam cap. 6. v. 9. comparat castrorum aciei ordinatæ.

Tertiò currus Pharaonis, in mari rubro submersi.

Rursum, *currus Pharaonis* cum Aponio, Beda & S. Bernardo accipi possunt, non quos Salomon emit à Pharaone, sed quos Deus prostrauit in mari rubro. q.d. Tu, ô Ecclesia mea, à me assimilaberis equitatui meo, quem opposui equitatui & curribus Pharaonis, cùm pro Mose & Hebræis pugnans eos profligaui, & in mare demersi. Similì enim modo per te omnes tuos hostes B infideles profligabo, sed ita, vt ex infidelibus faciam fideles, ex hostibus amicos, ex rebellibus subditos, ex feris homines, ex mortuis viuos, ex dæmonibus angelos: quare eos per mare rubrũ, id est, per baptismum sanguine Christi quasi rubricatum, deducam in terram promissam, non in terra, sed in cælis. ita Cassiod. Anselm. & Beda, qui & addit, id fieri duce columnâ ignis: & nubis, id est, gratia Spiritus sancti. Vide dicta Exodi 14. Porrò equitatus Dei fuit angelicus: angeli enim pugnantes pro Deo & Hebræis prostrauerunt Pharaonem. Vnde Ioannes Carmelita sic explicat: *Equitatui meo in curribus Pharaonis assimilaui te*, hoc est, angelo, quo tamquam equo meo vehebar olim, dum in sinu Arabico currus Pharaonis euerterem, te similem feci. Huc facit illud C Habacuc 3. 15. *Viam fecisti in mari equis tuis, in luto aquarum multarum*. Et v. 8. *Qui ascendes super equos tuos, & quadrigæ tuæ saluatio*, &c. Alludit ad psalm. 67. 18. *Currus Dei decem millibus multiplex, millia lætantium: Dominus in eis in Sina in sancto*. Ille enim psalmus 67. idem connubij Christi & Ecclesiæ argumentum tractat, quod Canticum hoc. Ita Chald. quem audi: *Quando egressi sunt filij Israel de Ægypto, secuti sunt Pharao & exercitus eius post eos in curribus, & in equitibus, & erat via clausa eis à quatuor partibus, à dextris & à sinistris erant deserta plena serpentibus ignitis; & post tergum eorum erat Pharao impius, & exercitus eius, & similiter ante eos erat mare carectosum. Quid fecit ille sanctus & benedictus? reuelatus est in virtute potentiæ suæ super mare, cùm suffocatus est Pharao, & exercitus eius, & currus, & e-* D *quites, & equi eius: & similiter perijsset Israël, nisi Moyses Propheta extendisset manus suas in oratione coram Domino: & auertisset iram Domini ab ipsis, & aperuerunt ipse & iusti generationis illius os suum, & dixerunt canticum, & transierunt in medio maris carectosi per siccum, propter meritum Abraham & Isaac & Iacob, dilectorum Domini*. Huc accedit Origen. qui sic exponit: *Si vis intelligere, ô sponsa, quomodo scire te debeas, cognosce cui te comparauerim, & tunc videbis talem te esse quæ turpari non debeas, cùm tuam speciem cognoueris. Assimilata enim es equitatui meo in curribus Pharaonis: siquidem quantum differt equitatus meus ab equis Pharaonis, tanto melior es filiabus omnibus, tu amica mea.*

Haymo verò, per *equitatum* Dei accipit ipsos filios Israel saluatos in mari rubro, quibus similis fit Ecclesia, quando per aquam baptismi saluatur.

Symbolicè.

Symbolicè: Sotomaior censet hunc esse equitatum amoris, quo sponsa deuicit, sibique deuinxit sponsum. q.d. Equidem, ô sponsa charissima, vt primùm te vidi, totum me penitus tibi deuinxisti, & planè animum meum quasi expugnasti eximia specie & pulchritudine tua, vsquè adeò fortiter & vehementer, vt non minùs fortis & potens mihi esse videaris in amore, quàm equitatus ille meus iunctus curribus Pharaonis, fortis & robustus est in bello ad pugnandum, & vincẽdum & profligãdum populi Dei hostes. Sic Plato in Symposio, vel de Amore, inter alias amoris excellentias hãc ponit præcipuam, quòd potentissimus & fortissimus sit, atque etiam ipso Marte, id est, Deo bellatore, & auctore belli fortior. Sic enim ibi ait: *Quod ad fortitudinem præterea attinet, neque Mars equidem amori resistit. Neque enim Mars amorem, sed amor deæ amoris (vt fertur) Martem detinet. Potentius autem est id quod detinet, quàm id quod detinetur. Qui verò cæterorum fortissimo dominatur, omnium absque dubio fortissimus iudicandus est*.

Amor triũphat de Deo.

Diuiniùs S. Bernard. serm. 64. exclamans: *O suauitatem*, inquit, *ô gratiam, ô amoris vim! Itáne summus omnium, vnus factus est omnium? Quis hoc fecit? Amor dignitatis nescius, dignatione diues, affectu potens, suasu efficax. Quid violentius? Triumphat de Deo amor. Quid tamen tam non violentum? amor est. Quæ ista vis, quæso, tam violenta ad victoriam, tam victa ad violentiam? Denique semetipsum exinaniuit, vt scias amoris fuisse, quod plenitudo effusa, quòd altitudo adæquata est, quod singularitas associata est*. Sic Boëtius libr. 2. de Consol. metro 8. ait amorem cœlo dominari: *Et cælo*, inquit, *imperitans amor*. Quin & sponsus hic cap. 8. v. 6. *Fortis*, ait, *est vt mors dilectio*.

Et cælo dominatur amor.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS.

De Christo & anima sancta.

Primus sensus, equi Apostoli.

PEr equam & equitatum Primò, Philo Carpathius legens, *equis meis*, & tres Patres apud Theodoretũ, accipiunt Apostolos, quibus quasi equis insidens Christus profligauit currus Pharaonis, id est, Gentes infideles, easque sibi subiecit, atque in ijs velociter & fortiter quasi equitando, currum Euangelij sui illicò circumegit per omnes gentes. Sic Eliæ curru igneo & equis igneis ascendenti in cælum succlamauit Eliseus: *Pater mi* (tu es) *currus Israel & auriga eius*, 4. Reg. 2. 12. q.d. Tu, ô Elia, Israeliticum populum, vt currus, tuis meritis portabas, &, vt auriga, tuis consilijs regebas. Quis te in cælum rapto iam Israelem portabit & reget?

Secundus. equitatus angeli.

Secundò, Nyssenus, Aponius & S. Bernardus per *equitatum* accipiunt angelos, qui vti olim quasi equites Dei prostrauerunt currus Pharaonis in mari, ita nunc prosternunt dæmones, & quoslibet homines animam iusti impugnantes.

Tertius equitatus animæ ad fidẽ conuersæ.

Tertiò, Origenes hom. 2. ex quatuor, & ex eo Aponius, per *equitatum* accipiunt animas, quæ ex infidelitate aut peccato per prædicationem Apostolorum, & gratiam Christi traductæ sunt ad fidem & sanctitatem, itaque ex equitatu diaboli factæ sunt equitatus & equæ Dei, nam vt hic ait Thó-

Thomas Cistercienſ. *Omnes qui malè agunt, ſunt equi in curribus Pharaonis; ſcilicet diaboli, à quo tamquam auriga dirigantur & agitantur;* ſed hi conuerſi fiunt equi Dei in curribus Chriſti, cum frenum diſciplinæ eius ſuſcipiunt, iugum Euangelij portant, & ſpiritu eius aguntur. Vnde Aponius τὸ *in curribus*, explicat *ex curribus Pharaonis.* Hi enim à Chriſto ſeſſore ſinunt ſe flecti ad omne bonum, quocumque illi libuerit, atque ab omni malo licèt delectabili & concupiſcibili refrænari, vti dixi Apocal. 6. v. 2. *Mutato,* inquit Aponius, *magno ſeſſore magni efficiuntur equi, qui portant Spiritum ſanctum. Et in quibus ſolebat ſedere Pharao, qui diſperdens vel diſſipans eos interpretatur, qui vtique princeps intelligitur mundi, nunc vehitur in eis princeps cæleſtis militiæ, Chriſtus: & quos conſueuerant auctores vitiorum miniſtri Antichriſti trahere per ſaxoſa conuallia criminum, nunc à potentibus & manſuetis equis Apoſtolis, vita exemplo, & ſanâ doctrinâ trahuntur per iuſtitiæ campos, in quibus rotæ ſunt voluntas & rationabilis ſenſus, temones, agens officium, per quem aut Pharaonis aut Chriſti vnuſquiſque efficitur currus. Et quàm ſint ſplendidi veræ conſcientiæ auro obtecti, quàm reſulgentes in omni ſancta conuerſatione hi, qui ex Pharaonis, Chriſti effecti ſunt currus, euidenter agnoſcitur, vbi eos Domini equi trahere aſſeruntur. Quibus etiam pro ſublimi laude animam ſuam aſſimulat Chriſtus dicendo: Equitatui meo, & reliqua.*

Currus conuerſorum.

Audi S. Gregorium: *Scimus quia equitatus Iſraeliticus, currus Pharaonis fugiens in mari demerſos reliquit, nec ſtatim terram repromiſſionis intrauit; ſed priùs multas tentationes in eremo quadraginta annis ſuſtinuit, multos reges multis laboribus expugnauit, & ſic tandem quod promiſſum ſibi fuerat, laborioſè acquiſitum ſuſcepit. Huic ſancta anima, ſponſi amica ſimilis efficitur, quæ priùs in baptiſmo omnia peccata ſua extincta quaſi Pharaonis exercitum reliquit: & poſt, dum inter huius mũdi habitatores, malignos ſcilicet ſpiritus, viuit, imminentia vitia quaſi reges alienos proſternit & ſic tãdem ad beatam terram, in qua cum ſponſo delectetur, peruenit.* Vide S. Bernard. ſerm. 39. vbi per *currus Pharaonis* accipit cuncta vitia, præſertim malitiã, luxuriam, auaritiam, ac ſingulis ſuos aurigas & equos conſimiles aſſignat.

Quartus. equa, anima Chriſti, & humanitas.

Quartò, Origen. hom. 2. ex quatuor & Theodor. per equam accipiunt ſanctiſſimam Chriſti animam & humanitatem, cui inſedit diuinitas, eamque velut auriga egit per tot heroica virtutum omnium opera (humanitas enim Chriſti hic primaria eſt ſponſa, quàm Verbum, vt ſponſus ſibi deſpõdit, vti dixi in proœmio c. 2.) Chriſtus enim humanitati ſuæ aſſimilat animam iuſti, quaſi eam ſic alloquatur: Te animam propinquam meam factam, atque ideo propinquam appellatam, & reipſa nominis fructus aſſecutam, equæ dico eſſe ſimilem meæ, qua ego vtens Pharaonem intelligibilem ſubmerſi, tibique largitus ſum libertatem, iuxta illud: *Qui reformabit corpus humilitatis noſtræ configuratum corpori claritatis ſuæ,* Philip. 3. 21. Et: *Nos verò omnes reuelatâ facie gloriã Domini ſpeculantes, in eamdem imaginem transformamur à claritate in claritatem, tamquam à Domini Spiritu,* 2. Corinth. 3. 18.

Quintus. equa, anima iuſti.

Quintò, S. Hieronym. in illud Habacuc 3. 8. *Qui aſcendet ſuper equos tuos,* cenſet animam iuſti hic comparari equo propriè dicto, quòd inſtar equi ratione & volũtate carentis frænari & regi ſe ſinere debeat ab auriga & ſeſſore Chriſto, ac dicere cum Pſalte: *Vt iumentum factus ſum apud te,* pſal. 72. 23.

Anima ſancta, equitatus.

Plenius S. Bernardus, homil. 39. oſtendit animam ſanctam, non tantum eſſe equam, ſed equitatum potentiſſimum Dei: *Nec miraberis,* inquit, *vnam animam equitatus multitudini ſimilatam, ſi aduertas quantæ in ipſa vna, quæ tamen ſancta anima ſit, virtutum acies habeantur, quanta in affectionibus ordinatio, quanta in moribus diſciplina, quanta in orationibus armatura, quantum in actionibus robur, quantus in zelo terror, quanta denique ipſi cum hoſte conflictuum aſſiduitas, numeroſitas triumphorum.* Hæc autem multiplicem de hoſte victoriam, ita ſigillatim poſt nonnulla enarrat: *Ibi populus eductus eſt de Ægypto, hic homo de ſæculo: ibi proſternitur Pharao, hic diabolus: ibi ſubuertuntur currus Pharaonis, hic carnalia & ſæcularia deſideria, quæ militant aduerſus animam, ſubruuntur: illi in fluctibus, iſti in fletibus: marini illi, amari iſti. Puto & nunc clamare dæmonia, ſi fortè contingat incidere in talem animam, Fugiamus Iſraelem, quia Dominus pugnat cum eo.*

Igitur anima obediens & ſancta eſt equus & equitatus Dei, quia ad obediendum & ad omne opus bonũ, quod iubet vel conſulit Deus promptiſſimè, velociſſimè, efficaciſſimè, totoque ſpiritus impetu procurrit inſtar angelorum, de quibus canit Pſaltes pſal. 103. 4. & Apoſtol. Hebr. 1. *Qui facit angelos ſuos ſpiritus, & miniſtros ſuos flammam ignis.*

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine,

RVpertus per equum & equitatum accipiens virgam Moſis, per quam velut per equitatum Deus Pharaonem proſtrauit & merſit in mari, aſſerit per eamdem denotari B. Virginem: *Sicut enim virga illa,* ait, *virgas maleficorum & incantatorum deuorauit, & omnem ſuperbiam Ægyptiatam obtriuit, ac deinde germinauit, frondiut, floruit & fructum protulit, non plantata, non ſucco terræ animata, ſed virtute cæleſti ſupra vſum naturæ prouecta: ſic tu pulcherrima mulierum, amica mea cunctam prauitatem hæreticam interemiſti, ſuperbiam diaboli deiecisti, conceptu florida, partu fructifera; virgo in conceptu, incorrupta in partu; virgo ante partum, incorrupta poſt partum. Nõnne igitur pulcherrima es mulierum? Verè pulcherrima.*

Hinc B. Virgo cõtriuit caput ſerpentis, id eſt, Luciferi, omniumque eius aſſeclarum, Geneſ. 3. quales ſunt hæretici: quocirca B. Virgini verè & iure accinit Eccleſia: *Quæ ſola vniuerſas hæreſes in vniuerſo mundo interemiſti.* Id enim verè ei tribui, patet ex omniũ hæreticorum ætatumq; hiſtoriâ.

VERS. 9. *Pulchræ ſunt genæ tuæ ſicut turturis: collum tuum ſicut monilia.*

PVLCHRÆ SVNT GENÆ TVÆ SICVT TVRTVRIS] q. d. Tua, ó ſponſa, (id eſt, Eccleſia & anima fidelis,) caſtitas, ac virginalis pudor relucet in genis tuis, æquè ac in genis turturis. Hebr. eſt תוֹרִים *torim,* id eſt, *turturum* in plurali. Verùm plurale ponitur pro ſingulari. Vnde *tur-*

Varia verſiones.

turis

turis vertit Noster, & Septuag. Chald. & Rabbini *torim* vertunt, *inaures, gemmas, torques, margaritas, monilia*; R. Abraham, *murenulas, quæ depictæ erant instar turturis*, alij, *murenulas ad turturis speciē effigiatas, quæ ex temporibus descendentes vsque ad genas eas mirè exornabant*. Vnde Vatabl. vertit, *venustæ sunt genæ tuæ inter murenulas, & collum tuum inter monilia*; Syrus, *speciosæ sunt genæ tuæ cum cincinnis, & collum tuū cum torque*. Verùm meliùs vertit Noster. Hebr. enim תור *tor* propriè turturem significat per onomatopœiam à sono vocis, quē gemendo turtur edit; non monile aut quid simile. Adde, Nostrum & Septuag. in Hebr. legisse כתורים *cattorim*, id est, *sicut turturum*, non בתורים *battorim*, id est, *inter turtures*, vel murenulas, aut monilia turturibus similia. Deniq; aptiùs genæ sponsæ turturibus, quàm monilibus cōparantur, quia turtures pudici sunt, mansueti (vnde & carent felle) modesti & verecundi, idq; maximè oculis & genis repræsentant: *In genis enim est sedes pudoris*, ait Plinius lib. 11. c. 37. Sic c. 4. v. 1. ait: *Oculi tui columbarum*: columbarum enim species vna sunt turtures.

PRIMVS SENSVS.

ADÆQVATVS.

De Christo & Ecclesia.

EXplicat, & per partes confirmat sponsus per suos sodales, quod generatim dixit sponsæ: *O pulcherrima mulierum*. Vnde pulchritudinem genarum & colli eius hic repræsentat. q. d. Facies tua à sole fuscata splendet & nitet argenteorum turturum fulgore. Alludit ad illud psal. 67. *Si dormiatis inter medios cleros* (eritis) *sicut pennæ columbæ deargentatæ*. Addit Nyssenus, ne quis ex eo quòd sponsam compararit equæ vel equitatui, ac hœdorum eam pastricem dixerit, eam lasciuam & luxuriosam æstimet, quales sunt equæ & hœdi; hunc vt hoc abstergat, assimilare eā turturi, quæ perennem fidem compari seruat, ac castitatis est symbolum.

Communis Patrum expositio est per *genas pulchras* significari hic verecundiam & castitatem spōsæ, putà Ecclesiæ: hæc enim prima & summa sponsarum est dos, quæ maximè in genarum rubore & pudore resplendet. Ecclesia enim non alium sponsum, quàm Christum amat, illum vnū cogitat & loquitur, ad illum absentem instar turturis gemit & suspirat. ita Origen. Theodor. Cassiod. Nyssen. S. Greg. Philo, Beda, Iustus, Aponius, Rupert. Anselmus, Bernard. & S. Ambros. serm. 3. in psal. 118. Vnde Sept. per interrogationem & admirationem vertunt, *quàm speciosæ factæ sunt genæ tuæ sicut turturis?* vbi Origen. vrget τὸ *factæ sunt*. q. d. Ecclesiæ genæ primitus, dum in gentilismo viueret, non erant speciosæ; at postquam susceperunt osculum sponsi in lauacro baptismi, speciosæ factæ sunt: quia post Christum & per Christum excoli cœpit castitas & virginitas. Notatur ergo hic magna virginum & continentium copia in Ecclesia Christi, per eiusdem doctrinam & exemplum. Vnde Aponius symbolicè, per turturem accipit ipsum Christum: huius enim virginalem verecundiam imitari satagit

Turtur Christus.

A Ecclesia, vnde sicut turtur absente compare gemit assiduè: sic Ecclesia continuò gemit & suspirat ad Christum, vt eo fruatur in cælis. Porrò Chald. pro turture vertens, inaurem & frænum maxillæ, censet per illam notari obedientiam Synagogæ: *Quando*, inquit, *egressi sunt ad desertū, dixit Dominus ad Mosen; Quàm pulcher est populus hic, vt dentur eis verba legis, & sint sicut inaures in maxillis eorum, vt non recedant à via bona, sicut non recedit equus in cuius maxilla est frænum.*

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS

De Christo & anima sancta.

PRimò, sicut turtur non nisi vnum admittit marem, eoque mortuo vitam agit vidualem in continuo gemitu & luctu: sic anima sancta, nō nisi sponsum Christum diligit, eiusq; passionem & mortem luget assiduè, ac ad eum in cælis suspirat: quare eius absentiā deflet, vt crebrò eius genæ madeant piarum lachrymarū imbre. Turtur enim monogamus est, & femella amisso coniuge aquas vitat limpidiores, ne se in aquis conspectâ, coniugis recordetur. Viduæ autem ideo in turturibus frequentiores sunt, quòd mares, vt refert Aristot. lib. 9. Histor. animalium cap. 7. citiùs mori soleant, & minùs viuaces sint. Hinc illud Virgilij:

Turturis & animæ piæ collatio. Primò.

Nec gemere aëriâ cessabit turtur ab vlmo.

Turtur ergo symbolum est Primò, monogamiæ; Secundò, viduitatis; Tertiò, fidelitatis. Vnde Goropius Becanus in Saxonicis ab Hebræo תור *tor*, & Latino *turtur*, dictum putat Cimbricum & Belgicum *trou*, id est, fidelitas per metathesin, & *trouwen*, id est, nubere, & coniugi fidem coniugij dare, vti turtur eam dat turturi compari suo. Heliogabali nummus extat, in quo visitur femina gestans turturem cū hoc lemmate: *Militum fides*. q. d. Sicut turtur fida est suo compari; sic miles fidus sit suo duci. *Turtur*, ait S. Gregor. *postquam parem suum perdiderit semel, numquam alteri se iungit; sed semper solitaria habitans in gemitu perseuerat: quia quem diligebat, non inueniens, quærit. Sic sancta quæque anima, cùm à sponso suo absens est, ab eius amore non recedit, sed in eius desiderium semper anhelat & gemit: & dum illum quem valde diligit: nō inuenit, quia ab omni alieno amore se retrahit, quasi in genarum verecundia castitatem cordis ipso habitu & actu exteriori ostendit.* Et S. Bern. de Modo bene viuēdi ad sororem, c. 10. *Pulchræ sunt genæ*, inquit, *sicut turturis. Natura turturis est, vt, si per occasionem perdiderit coniugem, alterum ampliùs non quærat. O sponsa Christi, assimilare & tu huic turturi, & præter Iesum Christum sponsum tuum, amatorem non quæres alterum. O sponsa Christi, esto similis turturi, & luge die ac nocte cum desiderio Iesu Christi sponsi tui, quia iam ascendit ad cælos, vt aliquando faciem illius videre merearis in dextera Patris. Pulchræ sunt genæ tuæ sicut turturis. In genis solet esse verecundia. Soror venerabilis, genas habes turturis, si præ verecundia Iesu Christi sponsi tui nihil contra voluntatem illius facis: genas habes turturis, si cum amore & reuerentia Christi ea quæ illi displicent postponis: genas habes turturis, si præter Christum alterum amicum non diligis.* Similia habet S. Chrysost. hom. 8. de turture tom. 5.

Turtur, symbolum monogamiæ, viduitatis, & fidelitatis.

Secundò. Turtur amat solitudinem.

A Secundò, turtur vt castitatem seruet, amat solitudinem, ac in locis remotis nidificat, pullosq; generat & nutrit, vbi ab hostium incursu sint remoti & tuti. Idē facit anima sancta Audi S Bernard. serm. 40. *Omnino supra se est angelorum Domino desponsari. An non supra te adhærere Deo, atque vnū spiritum esse cum eo? Sede itaque solitarius sicut turtur, nihil tibi & turbis, nihil cum multitudine ceterorum, etiamq; ipsum obliuiscere populum tuum, & domum patris tui, & concupiscet rex decorem tuum. O sancta anima, sola esto, vt soli omnium serues teipsam, quem ex omnibus tibi elegisti. Fuge publicum, fuge & ipsos domesticos, secede ab amicis & intimis, etiam & ab illo, qui tibi ministrat. An nescis te verecundum habere spōsum, & qui nequaquam suam velit tibi indulgere præsentiā præsentibus ceteris? Secede ergo, sed mente, non corpore, sed intentione, sed deuotione, sed spiritu.* Et post nonnulla: B *Solus es, si non communia cogitas, si non affectes præsentia, si despicias quod multi suspiciunt, si fastidias quod omnes desiderant, si iurgia deuites, si damna non sentias, si non recorderis iniuriarum. Alioquin nec si solus corpore es, solus es.*

Psal. 44.

Tertiò. Turtur gemebundus.

Tertiò, turtur suo luctu repræsentat animam non dissolutam & intemperantem, sed moribus æquè ac sermonibus compositam, grauem, temperantem, orationi & compunctioni deditam; quæ gulam & libidinem refrænet per temperātiam, iram per patientiam, pusillanimitatem per fortitudinem, &c. Ita tres Patres apud Theodor. Turturi enim pro cantu est planctus. Vnde vox turturis fuit vox S. Magdalenæ plangentis sua peccata. Hinc turtur gemebundus notat animam meditabundam, quæ gemit & luget suas aliorūque culpas, & ærumnas huius peregrinationis, & exilij nostri. C Hinc quoque turtur symbolum est sapientiæ. Nam *cor sapientium vbi tristitia est, & cor stultorum vbi lætitia*, Eccles. 7. 5. Hinc & prouerbium: *Caro turturis cibus est sapientum.* Nam: vt docet Aldrouandus in turture, turturis caro non crassum, sed tenuem dat succum, qui facilè in subtiles spiritus animales cōuertitur: hi enim appositi sunt, planeque subseruiunt meditationi & contemplationi. Hinc rursum turtur meditabūdos typus est prouidentiæ, quæ futura præmeditatur & prospicit, teste Pierio in Hierogl. Vnde illud Ierem. 8 7. *Turtur, & hirundo, & ciconia custodierunt tempus aduentus sui.*

Turtur symbolum sapientiæ, cur.

Quartò. genæ. recta intentio.

Quartò, S Bernard. serm 40. per *genas*, accipit rectam intentionem, quam Christus oculis comparauit, Matth. 6. 22. oculōs autem circumdant & sustinent genæ. Vnde Cicero de Natur. deor. D Genæ, ait, ab inferiore parte tutantur oculos subiectos, leniterque eminentes. Suntque binæ, quia in intentione considerari debent duo, scilicet res & causa, hoc est, quid intendas, & propter quid intendas. Audi Plinium lib 11. cap. 37. *infra oculos malæ, quas prisci genas vocabant, duodecim tabularum interdicta radi à feminis eas vetātes; pudoris hæc sedes. Ibi maximè ostenditur rubor; infra eas, hilaritatem risumq; indicantes buccæ.* Et paulò antè: *Grauiores alitum inferiore gena conniuent. Eādem nictantur, ab angulis membrana obeunte. Columbæ & similia* (vt turtures) *vtraq; conniuent.* &c. *Extremum ambitum genæ superioris antiqui cilium vocauere, vnde & supercilia. Hæc vulnere aliquo diuiscta non coalescit.* Talis prorsus est intentio, æquè ac castitas & pudor virginalis.

TERTIVS SENSVS.

PRINCIPALIS

De Christo & B. Virgine.

PVlchræ genæ notant eximiam puritatem & verecundiam B. Virginis, quæ vt turtur assiduè gemebat mortem turturis, id est Christi dilecti sui. Nam, vt ait S. Hieronym. lib. 1. contra Iouin. *Turtur auis pudicissima semper habitans in sublimibus, typus est Saluatoris* Hinc & ipsa pro filio in Purificatione obtulit par turturum, aut duos pullos columbarum, Lucæ 2. ac cum Ioseph marito suo seruauit castitatem, non tantum coniugalem, sed & virginalem; ac post eius mortem, vidualem. Hinc api comparatur. Apes enim copulam carnalem nesciunt, sed virgines concipiunt pariuntq; suos fœtus, vti B. Virgo miro modo in se copulauit virginitatem & fœcunditatē, siue maternitatem Audi S. Ambrosium lib. 1. de Virgin. *Digna virginitas quæ apibus comparetur: sic laboriosa, sic pudica, sic continens. Rore pascitur apis, nescit concubitus, mella componit. Ros quoque virgini est sermo diuinus, quia sicut ros, Dei verba descendunt. Pudor virginis est intemerata natura, Partus virginis fœtus laborum, expers amaritudinis, fertilis suauitatis.*

B. Virgo api comparata.

Collum tuum sicut monilia.

NOster cum Septuag. legit כַּחֲרוּזִים *carharuzim*, id est, *sicut monilia*, iā legunt בַּחֲרוּזִים *bacharuzim*, id est, *in monilibus*, q.d. Collum tuum circumdatum est monilibus. Porrò Pagnin. & Rabbini *charuzim* interpretantur torques & margaritas perforatas, filo copulatas. Solē enim matronæ, vt decorem sibi concilient, collum ornare torquibus, & margaritarū corona. At sponsa hæc externis hisce ornamentis non eget; ipsa sibi ornamentum, ipsa margaritum est, ac verè Margarita nominari potest. Ita Orig. Theodor. & S. Bern. Huc facit illud S. Hieronymi ad Eustochium: *Margarita est sermo Dei, & ex omni parte perforari potest.* Est disparata hic cōparatio; priùs enim genas sponsæ comparauit turturi, hic collum comparat monilibus Sic enim Hebræi disparata sæpè combinant. Vnde cap. 4 v. 1. oculos sponsæ comparat columbæ, dentes gregibus, labia vittæ coccineæ genas fragmini mali punici, collum turri, vbera hinnulis. Addunt nonnulli turtures sæpè esse torquatos plumis colli extantibus, ideoq; sponsę huic turtureæ dari torquem & monilia.

Varia lectiones.

Turtures torquati plumis.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS

De Christo & Ecclesia.

PRopriè collo, quod oneri & iugo, æquè ac capiti subijcitur, significatur subiectio & obedientia Ecclesiæ, qua Christo sponso, Deique legibus per omnia obedit, quæ eam non tam grauat quam ornat, vti monile; iuxta illud Prouerb. 1. 8. *Audi, fili mi, disciplinam patris tui, & ne dimittas legem matris tuæ, vt addatur gratia capiti tuo, & torques collo tuo.* Vide ibi dicta. Hinc sicut collum

Collū monile est obedientia.

lum non est rigidum, sed tortile & versatile in omnes partes. quò caput iusserit, ideoque rotundum: sic & obediēs, agilis & versatilis est ad omnia opera, quæ Superior præceperit. Audi Aristot. lib. 4. de Partib. animal. c. 10. *Collum arteriæ gratia* habetur: *quippe quod eam atque etiam gulam protegat, amplexuq́; suo tueatur. Hoc ceteris animalibus flexibile & vertebris compactum est; at lupo & leoni osse perpetuo riget. Cōmodius enim ad robur, quàm ad ceteros vsus collū ijs esse natura voluit.* Vnde Chald. vertit, *& quàm pulchra sunt dorsa eorum, vt sustineāt dorsum præceptorum meorum, & sint super eos sicut iugum super ceruices bouis, qui arat in aratro, & sustentat se & dominum suum.* Sic & Theodoret. & alij passim.

Hinc in Scriptura quin & apud profanos, collū flexile, submissum denotat & obsequentem, collum verò durum, rebellem & contumacem. Vnde illud Isaiæ 48. 4. *Sciui quia durus es, & neruus ferreus ceruix tua.*

Secundò, sicut collum medium est inter caput & corpus, ac capitis influxum & spiritus excipit, deriuatque in omnia membra, atque illa capiti connectit & subordinat: sic & obedientia iungit subditos Superiori, eiusque præcepta & consilia, spiritum & virtutem in illos deriuat.

Tertiò, sicut collum continet arteriam, qua vitalem halitum trahimus, & gulam, qua in stomachum cibum traijcimus: sic obedientia menti vitam, vitalemq́ue spiritum aspirat, ac cibum non corporalem, sed spiritalem voluntati, quæ quasi stomachus est animę, subministrat. Audi Aristot. lib. 1. Histor. animal. c. 12. *Collum quod inter pectus, & faciem est, cuius pars prior guttur, posterior gula, quantumq́; colli ipsius cartilagineum priorem obtinens situm, vocem transmittit & halitum, id arteria nominatum est: at verò quantū interius carneum spinæ praiacet, Gula dicitur: pars autē posterior colli extima, Ceruix appellata est.* Idem l. 3. de Part. animal. c. 3. *Collum*, ait, *capiti subiacet ijs, quæ id habēt animalibus: non enim omnia habent, sed ea tantùm quibus sunt partes illæ, quarum gratiâ collum conditum est; hoc est guttur, & quæ gula vocatur. Guttur spiritus causa datum est; hoc enim spiritum animalia trahunt, & reddunt, & respirādo & expirando: quamobrem quæ carent pulmone, collo etiam carent, vt genus piscium. Gula est, qua cibus & potus deuoratur: itaque ea quæ carent collo, gulam has manifestam non habent.*

Hinc sicut genæ notāt virgines in Ecclesia, sic collum denotat Monachos & Religiosos, quorum professio est obedientia, iuxta illud: *Collum vestrum subijcite iugo, & suscipiat anima vestra disciplinam*, Eccli. 51. 34. *Iniice pedem tuum in compedes illius, & in torques illius collū tuum. Subijce humerum tuum, & ne acedieris vinculis eius*, ibidem c. 6. v. 25. Et: *Liga ea in corde tuo, & circumda gutturi tuo*, Prouerb. 6. 21. Sicut enim torques totum collū ambit & complectitur: sic obedientia totum Religiosum, omnesque eius actiones, totamq́ue vitā complectitur, vt nihil ei agere liceat, nisi quod Superiori libeat. Insuper sicut torques è margaritis contextus plurimas continet margaritas: sic obedientia omnes virtutes. Sola virtus est obedientia, quæ ceteras virtutes menti inserit, insertasque custodit, ait S. Gregor. 35. Moral. cap. 10. Quare obedientia est corona, & rosarium virtutum omnium.

Obedientia est corona virtutum.

Porro pro *monilia* Septuag. vertunt, ὁρμίσκους, quod Primò S. Ambros. ser. 3. in psal. 118. vertit, *redimicula*, q. d. Obedientia collum obedientis & Religiosi non tam deprimit, quàm redimit, & instar torquis decorat & coronat. Hinc Religio dicitur à religando, quòd mentem antea à Deo per peccatum diuulsam, religet Deo. Quid autem nobilius, quàm religari & copulari Deo? Audi S. Ambros. *Ceruix tua sicut redimicula. Portate Christi iugū, suaue est, si ornamenta potes ceruicis tuæ esse, non onera, attolle ergo oculos tuos ad Dominum Deū tuum, & quære Deum, & inuenies. Erige ceruicem; redimicula, non vincula geris. Muta quoq; animalia redimiculis gaudent, & phalerari sibi magis, quàm nudari videntur. Genæ sicut turturis, præferent insignia verecundiæ; redimicula ceruice, libertatis attollent fiduciam: leue est enim iugum Christi, & ideo ceruix eo non premitur, sed leuatur.* Hinc Origē hom. 2. ex quatuor, per *redimicula* accipit *obedientiam Christi vsque ad mortem*; hæc enim totam vitam eius redimiuit, id est, circumdedit & decorauit, obedientiæ ergo Christi censet comparari obedientiam Ecclesiæ: *Magna*, inquit, *in hoc laus sponsæ est, magna Ecclesiæ gloria, vbi imitatio obedientiæ eius exæquatur obedientiæ Christi, quem imitatur.*

Religio à religando.

Nyssenus autem τὸ ὁρμίσκους, id est, redimicula, deriuat ab ὅρμος, id est portus, eò quòd torques curuentur instar portus, qui lunæ falcatæ formam habet; vnde dicta Panormus, nobilis Siciliæ ciuitas, q. d. Omnis portus, vel per omnia portus, eò quòd naues vndique illuc conueniant & confluāt. Obedientia ergo Religioso est quasi portus, quia contra omnia pericula & tentationes præstat ei securitatem, vt conscientia quieta & tranquilla vitam omnē exigat in lætitia. Quocirca Climacus gradu 4. *Obedientia*, inquit, *est perfecta abnegatio propriæ animæ & proprij corporis, mors voluntaria, vita sine sollicitudine, nauigatio sine dāno, sepultura voluntatis, via humilitatis, & quasi si quis dormiendo iter faciat.* idemque addit, *Viuere in obedientia nihil aliud esse, quàm suum onus aliorum humeris imponere, natare super aliorum vlnas, & sustentari in aquis ne mergamur, sed sine periculo hoc grande pelagus huius vitæ transeamus, & quidē breuissimâ nauigatione.* Causa à priori est, quòd obediens regatur à Deo: Deus enim Superiores illi constituit, per quos eum gubernat. Quis autem errare metuat gubernante & ducente Deo, imò iubente? Scitum est illud Christi: *Qui vos audit, me audit*, Lucæ 10.

Obedientia portus.

SECVNDVS SENSVS.

PARTIALIS,

De Christo & anima sancta.

COllum, id est, status subiectionis, monet animam. Primò obedientiæ, quam debet Deo & Superioribus; secundò, humilitatis; tertiò, patientiæ: hæ enim duæ sunt comites, imò fulcra obedientiæ, sine quibus illa stare nequit. Ita S. Ambros. libr. de Isaac & anima cap. 4. *Laudatur*, inquit, *anima, quòd cælisti sibi illuminante præcepto iam speciosa, iam pulchra sit, quæ vultu præferat castitatis decorē, & redimicula ceruicis attollat, in qua sunt patien-*

Collum est humilis & patiens obedientia.

patientiæ & humilitatis insignia. Quocirca S.P.N. Ignatius in regul.modestiæ sancit, vt nostri ceruice nõnihil inflexa incedant, vt hac forma humilitatem & modestiam præ se ferant: *Caput*, inquit, *teneatur rectum cum moderata inflexione in partem anteriorem, ad neutrum latus deflectendo. Oculos demissos vt plurimum teneant.* Ita incessit Christus Dominus, de quo sic scribit Nicephor. lib. 1. hist. cap. 40. *Collum eius sensim decliue, ita vt non arduo & extento nimium corporis statu esset.*

Audi & tres Patres apud Theodor. *Collũ pulchrum effectum est sicut monilia. Neque enim tibi ferreum est collum, vt propter superbiam flecti nequeat, sed propter modestiam facilè verti possit, vt monilia ex auro elaborata: cuius quidem auri probitatem ac puritatem, humilitas tua simplicitate non ficta imitatur. Quòd si minimè simulatam humilitatem monile significat, vt dictum est sponsæ Christi collum tanquam monilia cõmendatum, & virtutum indicat multitudinem, & simplicitem in singulis virtutibus humilitatem. Quemadmodum enim monile recta figura prius ab artifice conflatur, deinde in circulum accommodatè ad vsum circũflectitur: sic homo virtute perfectus, cùm absoluta vitæ moderatione rectus sit, ceteris compatiendo per humilitatem flectitur atque demittitur.* Subdunt deinde collum esse rationem: *At collum humilitate circumdatum, est animi ratio, quæ vt collum reliquo corpori caput cõtingit, sic ipsa mentem cum sensibus connectit, dum ex virtutum habitu mentem per actiones sensibus applicat, sensusq; rursum ex virtutum præscripto ad mentem reducit. Flectitur item per humilitatem, dum nõ ex propria extollitur dignitate, sed ex pulueris ac materiæ abiectione demittitur.*

Religiosorũ scapulare obedientia admonet.

Hac de causa Religiosi collo injiciunt *scapulare*, æquè ac Pontifices in lege veteri collo injiciebant *ephod*, quod vtrosque admonet obedientiæ & patientiæ, sicut monile è collo pendens virgines admonet pudicitiæ, ac viros generositatis, virilisque virtutis. Inde enim dictum est monile, quòd virtutis admoneat. Nam primò ob aliquod egregium facinus dari solebat ingenuis iuuenibus. Vnde Ouid. 10. Metamorph.

Monile à monendo dictum.

Dat digitis gemmas, dat longa monilia collo.

Sic & Græcum ὁρμίσκος, id est, monile, alludit ad ὁρμήν, id est, impetũ & impulsum, quòd illum ad præclara virtutis opera viris & viraginibus injiciat; sicut Hebr. חָרוּז *charuz*, id est, monile vel torques, alludit ad חָרוּץ *charuts*, id est, expeditus, strenuus, acer ad heroïca facta: tali enim debetur monile & torques. Vnde T. Manlius à torque, quem Gallo ad Anienem occiso detraxit, Torquati cognomen accepit, teste Liuio.

Torquati qui.

Rursum, militibus ob rem strenuè gestam, à duce torques aureus in collum injiciebatur, indeque Torquati dicebantur, erantque duorum generum, simplares & duplares. *Torquati*, inquit Vegetius l. 2. *duplares, torquati simplares erant: quibus torques aureus solidus virtutis præmium fuit: quem qui meruisset, præter laudem, interdum duas consequebatur annonas, duplares duas, simplares vnam.* Sic torque & monilibus à Christo sponso decoratam se gloriabatur S. Agnes, dum præfecti Vrbis filio suas nuptias ambienti, cum stomacho respondit: *Discede à me fomes peccati, pabulum mortis: nam multo te nobilior ditiorq; sponsus subarrhauit me: qui cùm sit rex cæli & terræ, aureo vestitu ornauit me, & aures meas decorauit insignibus margaritis, & collum monilibus atq; fulgentibus gemmis*, vti fusè refert S. Ambros. serm. 90.

Collum est circumspectio.

Secundò, Nyssenus homil. 3. per *collum* censet notari circumspectionem, & prouidentiam animæ sanctæ. *Sicut enim equus*, inquit, *collum in orbem gyrãs, ad omnes gressus aspicit necubi in saxa impingat, aut in fossam ruat, sed inoffenso pede gradiatur: sic anima sancta omnes suas actiones & gressus prospicit & circumspicit, necubi labatur aut cespitet, sed directo cursu ad Deum festinet.* Huc accedit Iustus Orgel. qui per *collum* accipit cõtemplatiuos, qui legem Dei ruminantes, eamdem docendo in alios effundũt; hi enim sunt Ecclesiæ monilia.

Collum est fides.

Tertiò, S. Gregorius in psal. 5. pœnit. per *collũ* accipit fidem: *Collum*, ait, *fides est, per quam Deo fidelis quisque iungitur, & quasi per collum capiti suo Christo Ecclesia, quæ eius est corpus, vnitur: & quia fides sine* B *operibus mortua est, quasi collum sponsæ monilibus circumdatur, dum fides sanctæ animæ operibus decoratur; ideoq; ei dicitur: Collum tuum sicut monilia.* S. Bernardus verò ser. 41. per *collum* accipit intellectũ purum & simplicem: *Annon*, inquit, *tibi videtur colli vice fungi intellectus, per quem tua anima trayciat in se spiritus vitalia alimenta, atque in quadam transfundit viscera morum affectuumq; suorũ? Hoc ergo sponsæ Collum, id est, purus, & simplex intellectus, cùm nuda & aperta veritate satis per seipsum renitet, non indiget ornamẽto, sed ipsum magis tanquam pretiosum monile animam decenter exornat, ac proinde simile monilibus ipsis describitur. Bonum monile veritas, bonum puritas siue simplicitas, bonum planè monile sapere ad sobrietatem. Philosophorum, vel hæreticorum intellectus nõ habet hunc tam se puritatis veritatisq; nitorẽ, & ideò multam curam gerunt ipsum colorare & fucare phaleris* C *verborum, & versutiis syllogismorum, ne si nudus appareat, falsi etiam appareat turpitudo.*

Collum purus intellectus.

Collum sunt doctores.

Symbolicè Cassiod. S. Greg. Beda, Aponius, Philo Carpath. & Anselmus per *collum* accipiũt doctores & prædicatores. Audi S. Gregorium hic: *Per collum sponsæ prædicatores sanctæ Ecclesiæ designantur. Monilibus prædicatores comparãtur, vel quia Ecclesiæ sunt ornamẽtum, vel quia Ecclesiam muniunt vt pectus monile; vel à rotunditate id est, perfectione. In monilibus gemmæ in auro ponuntur. Per aurum quippe sapientia, per lapides opera exprimuntur. Collum ergo sponsæ sicut monilia existit, quia quilibet rectus Ecclesiæ prædicator & sapientiâ interiùs se induit, & opera exteriùs exercet, quæ in sapientia videt.*

TERTIVS SENSVS.

PRINCIPALIS

D

De Christo & B. Virgine.

HÆc omnia iam dicta præ omnibus eximiè conueniunt B. Virgini. Insuper Rupert. per monile colli accipit silentium B. Virginis: *Sicut*, inquit, *monilia muniunt matronarum pectora pudica, vnde & dicuntur monilia, eò quòd pectus muniant, ne quis extraneus, id est, impudicus, manum suam injiciat: ita & collum tuum munit verba tua, non solum ne quid otiosum aut noxium, siue inordinatum per vocem erumpat, verùm etiam ne ipsum bonum tuum secretum tuum, diuinum mysterium tibi creditum, leniter viam vel vocem inueniat, vt auris aliena, siue filia aliqua, quamuis videatur esse filia Ierusalem, quæ fortè custodire nesciret huiusmodi margaritas, sicut custodiri oporteret*

oporteret propter portos, maximeq́; propter Herodem & eius complices, intelligat. Verè igitur pulcherrima mulierum, pulcherrima in genis, pulcherrima in collo, id est, tam oculorum, quàm verborum suorum moderamine decentissimo.

VERS. 10. *Murenulas aureas faciemus tibi, vermiculatas argento.*

Varia versiones.

MVRENVLAS [AVREAS FACIEMVS TIBI VERMICVLATAS ARGENTO] q. d. Aureis obedientiæ legibus & regulis argento sapientiæ dispunctis te decorabimus. Hebr. *catenulas auri faciemus tibi punctatas argento*; Septua. *similitudines* vel *simulachra auri* (Symmach. *insignia aurea*; Quinta editio, *tortiles auri*) *faciemus tibi cum stigmatibus suis, distinctionibus argenti*; Symmach. *cum varietatibus*; Quinta editio, *in milijs*, id est, in punctis minutis *argenti*; alius; *cum variegaturis*, Vatablus, *ornamenta conuenientia ex auro faciemus tibi cũ notis* vel *clauis argenteis*. Noster optimè vertit, *vermiculatas argento*, id est, argenti punctis variegatas, instar vermiculorum quorumdam, quorum tergum varijs colorum notis dispungitur; aut qui noctu instar argenti nitent & resplendent. Syrus vertit, *cincinnos aureos faciemus tibi cum laminis*, vel *bracteis argenti*; Arabicus, *imagines*, vel figuræ, vel sculptilia, *auri fient tibi, simillima tibi*.

Murenula quid.

Murena piscis est idem cum anguilla, vel certè illi persimilis, vt patet ex eius effigie, quam exhibet Aldrouandus & Rondeletius de Piscibus in Murena: inde murenula vocatur colli aurum, quod scilicet auro in virgulas lentescente, quâdam ordinis flexuosi catenâ contexitur, ex piscis vtique imagine vocabulo conformato, ait ex S. Hieronymo Cœlius Rhodig. lib. 4. c. 2. Rursum sicut murena varijs notis quasi punctis distinguitur, sic & murenula vermiculatur & distinguitur punctis argenti. Vnde Plinius lib. 9. c. 23. *in Gallia Septemtrionali*, ait, *murenis omnibus dexteræ in maxilla septenæ maculæ, ad formam Septemtrionis aureo colore fulgent dumtaxat viuentibus, pariterq́; cum anima extinguuntur.*

Murenulæ ergo *aureæ* sunt virgulæ auri flexuoso contextu, ac punctis & maculis variegatæ, itaque murenæ pisci, qui se flectit in orbem, persimiles, siue manus, siue caput, siue aliud membrum cingant & ornent. Propriè tamen sunt capitis & colli, vt indicat S. Hieronymus ad Marcellam ep. 15. vbi laudans B. Asellam: *Aurũ colli sui*, inquit, *quod murenulam vulgus vocat, quod scilicet metallo in virgulas lentescente, quadam flexuosi ordinis catenâ contexitur, absque parentibus vendidit.* Quem secutus Cassiodurus; *Murenulæ, ait, ornamentum sunt colli virginalis & puellaris: videlicet virgulæ auri perplexæ, intermixtis nonnunquam pulchra varietate subtilissimis argenti filis. Et hoc est quod dicit, Vermiculatas argento, hoc est, in modum vermium terrenorum, quos lumbricos dicunt, distinctas & inter se coniunctas. Murenulæ autẽ dicuntur à similitudine piscis marini, qui murena vocatur.* Vnde Aponius legit, *catenulas aureas faciemus*, quas non collo, sed auribus ornandis tribuunt S. Anselmus & Bern. Meliùs Iustus Orgel. Murenulæ, ait, sunt ornamentum à capite descendens, quo ceruix ornatur. Denique murena dicitur à μύρειν, id est fluere, ait Eustathius, eò quòd, teste Macrobio, præ pinguedine in summa aqua fluitet, nec se mergere possit, sole nimirum torrefacta. Vnde Martialis lib. 13. epigram. 77.

Quæ natat in Siculo grandis murena profundo,
Non valet exustam mergere sole cutem.

Sic pariter circa collum fluitat murenula aurea, & solis radijs percussa effulgurat.

In Hebræo est חוֹרֵי *thore*, quam vocem Vulgatus paulò antè vertit, *turturis*. Vnde nonnulli hic turturem vel turturellam, sed fluuiatilem, putà trutam, accipiunt: hic enim piscis vti pulcherrimis maculis distinguitur, ita sanissimus æquè ac sapidissimus est: hinc & Quinta editio vertit, *tortilis auri*, instar turturis, vel trutæ aut murenæ. Vnde & nonnulli censent turturem hebr. dici תור *tor*, quasi *tortilem*, eò quòd tortili collo תור *tur*, id est, circumspiciendo iugiter exploret, num alicubi comparem suum absentem reperire & videre queat. Alij *thore* vertunt, dispositiones ordines, series, quales sunt in nexu annulorum & bractearum in catenulis: Noster optimè vertit, *murenulas*, id est, catenullas & torques aureos.

Alludit ad illud psalm. 67. 14. *Si dormiatis inter medios cleros* (eritis sicut) *pennæ columbæ deargentatæ, & posteriora dorsi eius in pallore auri.* Censent S. Gregor. Cassiod. & Beda hæc esse verba sponsi. Meliùs Iustus Orgel. Anselm. Rupert. & S. Bernardus, censent esse verba sociorum sponsi; vnde aiunt: *Murenulas aureas faciemus*, in plurali; non *faciam*, in singulari.

PRIMVS SENSVS ADÆQVATVS.

De Christo & Ecclesia.

Murenulæ aureæ, quid? Resp. Primò. tabulæ decalogi.

QVæritur, quidnam murenulæ aureæ significent?

Primò, Chald. accipit tabulas decalogi à Deo datas Mosi in Sina: sic enim vertit, *tunc dictum est Mosi: Ascende ad firmamentum, & dabo tibi duas tabulas lapideas, excisas ex sapphiro throni gloriæ meæ, & splendidas sicut aurum optimum, ordinatas per lineas, scriptas digito meo, in quibus scripta sunt decem verba, quæ expurgata sunt magis quàm argentum, quod expurgatum est septem vicibus: dabo autem eam per manum tuam populo domus Israelis*

Secundò. intelligentia Scripturarum.

Secundò, Cassiodor. S. Gregorius, Beda, Iustus, Aponius & Anselmus, per *murenulas* accipiunt charisma intelligentiæ S. Scripturarum; quæ aureæ dicuntur, vel propter sapientiæ claritatemque sensus spiritalis, vel propter charitatem, quam edocent: vermiculatæ autem argẽto asseruntur, vel propter nitorem eloquentiæ, vel propter sonoram prædicationẽ: vel, vt ait S. Anselmus, vt sciant doctores sacræ Scripturæ sententias dispensare pro cuiusque captu & fructu: vel, vt Aponius, *vermiculatæ* dicũtur, quia diuersas continẽt prophetias, alias Christi conceptioni, alias natiuitati, alias passioni, alias resurrectioni, &c. congruentes, quæ quasi intertextæ argenti vermiculatione, eleganter coruscent. Huc accedunt Nyssenus, S. Augustinus, Origenes, Theodoretus, & tres Patres, qui per *murenulas* accipiunt cognitionem sacrarum Literarum, ac præsertim figurarum veteris testamenti.

Hi ergo ſequentes verſionem Septuag. quæ habet: *Similitudines auri faciemus tibi ex ſtigmatibus, vel diſtinctionibus argenti, donec rex ſit in accubitu ſuo;* S. Ambroſ. *in declinatione ſua*, id eſt in ſolio ſuo, vbi ſe reclinet, ſic explicant: Nyſſenus quidem cenſet murenulas has pertinere ad equam vel equitatum, cui paulò antè ſponſam comparauit, quaſi ſocij ſponſi angeli, vel ſancti doctores eam ſic affentur: Tibi, ô anima, quæ rectè equis es aſſimilitata, faciemus quędam veritatis ſimulacra, & quaſdam ſimilitudines, quæ non poſſunt accuratè & exactè oſtendere, qui tibi ineſt, mentis decorem. Tu autem, his acceptis, fies per fidem ſubiugale iumentum & habitaculum eius, qui in te eſt habitaturus: Chriſti enim eris & ſedes & domus. Pleniùs Origen. homil. 2. ex quatuor, ſic interpretatur, q.d. Sacra Scriptura, Deique cognitio priſcis patribus tradita fuit per ſimilitudines & ænigmata, vſquedum Chriſtus à morte reſurgens, accubans recubuit vt leo, Geneſ. 49. hic enim patefecit ſenſum Prophetarum & S. Script. Idem ibidem ſic Tropologicè explicat: Anima imperfecta inſtruitur de rebus diuinis per ſimilitudines & exempla, vſquequo rex ſit in accubitu ſuo, id eſt, vſquequo in id proficiat talis anima, vt capiat regem, & habeat recumbentem in ſemetipſa: habitat enim verbum Dei in anima perfecta, iuxta illud Chriſti: *Ad eum veniemus, & manſionem apud eum faciemus*, Ioan. 14. Ex aduerſo S. Auguſtin. libr. 1. de Trinit. cap. 8. ſic explicat: *Similitudines auri faciemus tibi cum diſtinctionibus argenti, quoadusque rex in cubili ſuo eſt*, id eſt, quoadusque Chriſtus in ſecreto ſuo eſt; quia *vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo. Cùm Chriſtus*, inquit Paulus Coloſſ. 3. *apparuerit vita veſtra, tunc & vos apparebitis cum ipſo in gloria.* Quod antequã fiat, *videmus nunc per ſpeculum & in ænigmate*, hoc eſt, in ſimilitudinibus, *tunc autem facie ad faciem*, 1. Corinth. 13.

Murenulæ ergo *aureæ* ſignificant mundum, ſiue ornatum S. Scripturæ lucentem auro ſpiritualium ſenſuum, & argento eloquentiæ nitentem & reſonantem. Audi S. Gregor. *Murena piſcis eſt, qui captus vertit ſe in circulum, ad cuius exemplar fit inauris, quæ murenula dicitur: qua deſignatur prædicatio, quæ auribus inhæret, & eas penetrat. Murenulis monilia collo ligantur: quia & ſapientia & religio, à Scripturis ſanctis prædicatoribus adiungitur. Per murenulas enim ſancta Scriptura intelligitur. Quæ bene auro & argento vermiculatæ dicuntur, quia & ſapientia ſancta Scriptura fulget, & ſonora prædicatione per vniuerſum mundum auditur. Sicut enim per aurum ſapientia, ſic per argentum ſancta prædicatio demonſtratur.* Huc facit illud pſalm. 11. *Eloquia Domini, eloquia caſta* (ſicut) *argentum igne examinatum, probatum terræ, purgatum ſeptuplum.*

Tertiò. virginitas.

Tertiò, S. Hieron. libr. 1. contra Iouinian. per *murenulas aureas* accipit virginitatem. Ante Chriſtum, inquit, Eccleſia habebat argentum in viduis & maritatis, ſed aurũ virginitatis per Chriſtum accipit. Videtur enim hic ſponſæ pudiciſſimæ, ob pudicitiam dare murenula aurea diſpuncta argento, vt reſpiciat id quod dixit: *Genæ tuæ ſicut turturis*, id eſt, ſummè pudica & verecunda es inſtar turturis. Huc accedunt alij, qui per *murenulas aureas* accipiunt aureolam dandam virginibus. Hebr. enim תּוֹרֵי *thore*, id eſt, murenulę, idẽ eſt, quod תּוֹרִים *thorim*, id eſt, turtures, quaſi murenulæ hæ fuerint contextæ ex turturum effigiebus, quæ ſunt ſymbolum pudicitiæ: eſto, à turturibus *thorim* extenſum ſit ad ſignificãdas effigies aliarum rerum, vt murenarum & ſerpentium, è quibus priſcorum torques & murenulæ conſtabant, vti docet Clem. Alex. l. 2. Pædag. c. 11. Vnde Septu. *thorim* vertunt ὁμοιώματα, id eſt, ſimilitudines & ſimulacra in genere.

Quartò. progreſſus in virtute.

Quartò, Pſellus per *murenulas* accipit progreſſum in virtute & ſanctitate, quaſi angeli ita animã piam affentur: quia futurũ eſt vt rex in te, ô ſponſa, quæ ipſum caſtè amas & quæris, requieſcat; age, ſine te à nobis inſtrui atque exornari: quamuis enim non vt aurum virtutibus fulgeas, ſed adhuc vt argentum ſplendeas; te ad auri tamen ſimilitudinem decorabimus, ſimilemq; reddemus Cherubico & flammeo ac venerando ſolio, in quo rex deſcendens ſe reclinet & quieſcat. hæc Pſellus.

Porrò, quia hic progreſſus fit per perſecutiones & tribulationes, hinc eaſdem per murenulas hic denotari cenſet S. Ambroſius ſerm. 3. in pſal. 118. dum ait: *Hereditas tua diffuſa per populos, quo frequentiùs examinata, eo ampliùs eſt probata, crebræ enim perſecutiones Eccleſiæ, iuſtorum nobis titulos, martyrij victorias reddiderunt. Itaque ſicut aurũ bonum, ita Eccleſia cùm vritur, detrimenta non ſentit, magis fulgor eius augetur, donec Chriſtus veniat in regnum ſuum, & reclinet caput ſuum in Eccleſia fide, qui cùm veniſſet ad oues perditas domus Iſrael, non habebat vbi caput ſuum reclinaret.*

Huc accedit Philo Carpath. qui per *murenulas* accipit martyria & Martyres, qui catenati fuere olim catenis ferreis, nunc aureis in cælo, ſuntq; aurei ob charitatis ſoliditatem, ac ſtigmatibus flagellorum, clauorũ & tormentorũ diſpuncti iuxta illud Pauli: *Ego ſtigmata Domini Ieſu in corpore meo porto*, Galat. 6. 17. Martyribus ergo, quaſi murenulis aureis argento variegatis ornatur Eccleſia.

Quintò. inſpirationes ſanctæ.

Quintò, S. Bernard. ſerm. 41. qui murenulas aſſignat auribus, per eas accipit ſanctas inſpirationes & ſuggeſtiones diuinarum rerum, quas angeli animæ ſanctæ inſpirant, ſed per ſimilitudines, vt vertunt Septuag. & ænigmata, vt ait Paulus 1. Corinth. 13.

Sextò. charitas in proximum diuina.

Sextò, Titelmannus & alij, per *murenulas aureas* intelligunt charitatem Dei exerentem ſe in amorem proximi, & in opera miſericordiæ. hęc enim argento, charitas verò auro repræſentatur; aut charitatem diſtinctam & diſpunctam notis argenti, id eſt, actibus humilitatis ceterarumque virtutum.

Septimò. modeſtia.

Septimò, murenulæ appoſitè ſignificant modeſtiam & compoſitionem externam omnium membrorum, actionum, geſtuum, motuum ad probitatem & pietatem, &c. ex quibus fit quaſi catena aurea mirè ornans hominem, ac præſertim ſponſam. Ita Clemens Alexand. li. 3. Pædag. cap. 1. *Torques*, inquit, *& catenæ ſint pudor & modeſtia. Non alius fuerit mulieri aurium ornatus, quàm catecheſis, hoc eſt, quæ per auditum ſuſcipitur inſtitutio, Oculi autem verbo inuncti, & aures ad ſenſum perforatæ, diuinarum rerum auditorem, & ſanctarum rerum contemplatorem efficiunt.* Notum eſt illud S. Ambroſij: *Modeſtia eſt purpura virtutum.*

Octa-

Octauò, aptissimè murenulæ sunt præcepta & consilia Euangel.

Octauò, aptissimè per *murenulas* accipias hic cum S.Bernardo, Sanchez, Hortolano, Ioanne Carmelita & alijs, præmium & ornamentum obedientiæ. Cùm enim immediatè antè dixerit: *Collum tuum sicut monilia*, id est, obediẽtia tua, qoa collum legi subijcis, ô sponsa, ô Ecclesia; est aureum tuum monile, quod mirè internè animã tuã decorat; nunc eiusdem exteroum ornamentum & præmium assignat, videlicet murenulas ex auro notis argenti intertexto: hæ enim faciũt, vt aurum inter eas magis maiorique gratiâ resplendeat, ait Nyssen.

Huc facit, quod Hebr. תּוֹרֵי *tore*, id est, murenulæ, planè alludat תּוֹרָה *thora*, id est lex, & ad תּוֹר *tor* id est, dispositio, ordo, series. Vnde & Chald per *tore* accipit Decalogũ, atque Origen. Theodoret. S.Aug. S.Greg. & ceteri in secunda B expositione citati, accipiunt S.Scripturam, quæ legem Dei continet & promulgat.

Igitur sponsæ collo tam obedienti Deus in præmium ornatumq; inijcit murcoulas, hoc est. leges suas diuinas, quæ cùm ex rationibus æternis, quæ sunt in mente Dei, emanent, in se sapiẽtissimæ sunt æquè ac pulcherrimæ, vt mirè obedientem eas acceptantem, non tam ligent quàm ornent: sub legibus accipe non solùm præcepta, sed & consilia Euãgelica æquè ac beatitudines, quæ hominem efficiunt cælestem & angelicum, imò angelum terrestrem. Ergo murenulæ Christi Ecclesiæ datæ sunt leges Euangelicæ, quas recenset S.Matthęus c.5.6. & 7. inter quas primæ sunt beatitudines octo: *Beati pauperes spiritu; quoniam ipsorum est regnum cælorum. Beati mites*, &c. C quid enim hisce pulchrius, dignius, nobilius, diuinius excogitari potest? Ecclesia ergo has Christi leges & beatitudines amplectẽs, ijs quasi murenulis aureis ioter se aptè connexis decoratur: aurum enim, quia præ cæteris metallis flexile & ductile est, symbolum est obedientiæ. Hinc & sententiæ S. Scripturæ, quæ leges hasce continent, sunt murenulæ, ex quarum contextu Ecclesia pulchrescit. Sunt aureæ, quia pleuæ spiritu charitatis; sunt distinctæ argento, quia temperantur spiritu scientiæ & discretionis. Vnde Beda: *Murenulas*, ait, *fabrili arte compositas collo circumdas, cùm anima quæque fidelis in omnibus, quæ loquitur & agit, imò in omni, quod viuit & quod spirat, continuè Scripturis sanctis intendit, sensumq́; suum & verba diligenter ad earum exemplum dirigit.*

Item actus obedientiæ.

Rursum murenulæ hæ notant actus obedienD tiæ pulchros & assiduos, quibus quasi donis nouis fideles obedientes Christus expolit & exornat, ac toti mundo laudabiles, admirabiles & venerabiles efficit. Auro enim actionum pretium & præstaotia; argento earumdem puritas, candor & splendor denotatur. Nam vt rectè noster Sanchez, si hæc obsequentissima sponsa spiritu Dei agitur, æquum est vt Spiritus sanctus, qui ceruicibus tamquam auriga & moderator insidet, collum suis donis & virtutibus excolat. Torques enim illi hebraicè *torim*, id est, turtures dicuntur vel columbæ, quia diuious Spiritus per colũbam significatus illam, vt sponsam amat, & ipsius collum vt sponsus tenerè stringit & amplectitur.

Et ordo Hierarchicus.

Insuper murenulæ notant ordinem Hierarchicum Ecclesię, qui mirè eam perficit & ornat. Hic enim ordo nooest aliud, quàm ordo obe- A dientiæ, quo Summo Pontifici subordinantur, subsunt & obediũt Patriarchæ, Patriarchis Primates, Primatibus Archiepiscopi, Archiepiscopis Episcopi, Episcopis Presbyteri, Presbyteris Diaconi, Diaconis Subdiaconi, ceterique Clerici, atque his laïci. Intuêre hunc ordinem Romæ celebrante Pontifice, cùm ei assistunt Cardinales, Archiepiscopi, Episcopi, Presbyteri vestibus sacris amicti, legati regum & principũ, &c. ac verè dices ibi impleri hoc oraculum: *Murenulas aureas faciemus tibi vermiculatas argento.* Murenulæ enim hebr. vocantur *tors*, id est, dispositiones, ordines, series, quales pulcherrimæ apparent in hoc sacro senatu, vti & in ceteris officijs & ritibus Ecclesiæ.

B

SECVNDVS SENSVS.

PARTIALIS

De Christo & anima sancta.

Murenulæ sunt regula monastica.

Anima sancta, præsertim obedientiam professa & Religiosa, in præmium huius suæ professionis & obedientiæ, ornatur murenulis aureis distinctis argento, id est, Regulis, Constitutionibus & ordinationibus Religiosis cuique Ordini proprijs, quæ oon nisi aurum charitatis, & argentum prudentiæ repræsentant, quibus mirè Ordo exornatur. Rursum murenulæ sunt actus obedientiæ, quibus tota Religiosi vita quasi murenulâ aureâ concatenatur & coronatur, quæ variegantur punctis argenteis, id est, aC ctibus humilitatis, temperantiæ, patientiæ, cetetarumque virtutum. A manè enim io vesperum Religiosus quidquid agit, ex regulis obedientiæ agit. Surgit è lecto, orat, psallit, studet, docet, concionatur, prandet, cœnat, it cubitum, cùm signum dat obedientia. Vide Hieronym. Platum lib. 2. de Bono status Religiosi capit. 5. qui & appositum huic loco affert exemplum lib. 3. cap. vlt. post medium, iuuenis cuiusdam egregij, qui à Deo vocatus ad Ordinem Cistercensem, cùm de die in diem differret, cœpit intepescere. Quare cùm ex Compostellana peregrioatione domum redijsset, eadem ipsa nocte apparuit illi Christus Dominus cum duobus Apostolis Petro & Iacobo; Petrus autem pulcherrimum librum tenebat coram Domioo apertum, in quo adolescentis nomen *Ioannes* deD scriptum erat. Tum Dominus ad S. Petrum: *Dele*, ait, *istum de libro meo.* Iacobus verò supplicare ei cœpit pro suo, vt appellabat peregrino, insuper etiam illius emendationem promittere. At Ioãoues hoc de se agi videos pauebat & tremebat, nouamq́ue vitam in futurum pollicebatur. Dominus autem quasi illius inconstaotię minùs credens, fideiussorem illius voluntatis postulauit: quem se obtulit S.Iacobus. Ioter quæ cùm iuuenis excitatus esset, secumque hæc admirans rursum obdormisset, iterũ est illi eadem obiecta species, idq́ue ampliùs, quòd in libro illo apparuit eiusmodi inscriptio ex Canticis: *Murenulas aureas faciemus tibi vermiculatas argento.* Ille igitur & hoc iucundo promisso inuitatus, & illis minis exterritus, nulla mora interposita Cistercium se contulit, vbi magnis in virtute progressibus fa-

Murenulæ actus obedientiæ.

Exemplum de iuuene ad Ordinem Cistercensem vocato.

ctis, primùm Abbas Bonæuallis, deinde etiam Valentiæ Episcopus factus est. Hæc Platus ex Chronicis Cisterciensium. Huc facit exemplum nostri P. Petri Fabri, qui primus, S. Ignatij fundatoris Societatis Iesu socius, cùm totam vitam ex obedientia varias prouincias peragrando, ac vbique semina pietatis spargendo, religiosè transegisset, ex obedientia pariter mortuus est. Vnde post mortem appareus Gandiæ personæ cuidā Religiosæ; lætissimus dixit, se obedientiæ causâ mortem oppetiuisse, ac multa de gaudio, quod eam ob causam in cælis obtineret, enarrauit. Meritò aureolâ obedientiæ coronatur in cælis, qui obedientiæ victima extitit in terris, Ita noster Orlandinus in eius vita lib. 2. c. 28.

P. Faber in obedientia mortuus.

Rursum, per *murenulas* nonnulli accipiunt charismata, quæ obedientibus & Religiosis impertit Spiritus sanctus, ac præsertim dona sapientiæ & eloquentiæ. Sapientia enim notatur auro, eloquētia argento, quia tinnula, eius ad instar pulchrè resonat. Vnde S. Greg. S. Thomas, Beda & alij merenulas has dant Doctoribus, quia sicut per collū ex capite ad reliqua vis sentiendi, sic ex capite Christu ad populum per doctores cęlestis doctrina deriuatur. Hòc verò collum includi atque muniri debet monilibus columbarum imagine notatis, quia Spiritus sanctus collum ambire debet; & doctorum fauces, quasi suam verè tubam inflare.

Murenulæ charismata obedientia.

Sit ergo collum hoc charitate, feruore, & zelo aureum, ac nitore eloquij argenteum. Porrò doctori magnam doctrinæ, eloquentiæ, zeli & spiritus vim atque efficaciam suggerit obedientia & Religio: obediens enim per Superiorem regitur agiturque à Deo, eiusque spiritu, tamquam eius vox & organum. Vnde prisci Ecclesiæ doctores plerique fuere Religiosi, nimirum è quatuor Latinis tres, putà S. Augustinus, S. Hieronymus, S. Gregorius: ac totidem è Gręcis, putà S. Basilius, S. Nazianzenus, S. Chrysostomus. Tales quoque fuere S. Bernardus, S. Thomas, S. Bonauentura, ac alij plurimi. Vide Hieron. Platum lib. 2. de Bono status Religiosi, cap. 25.-30. & seq.

E prisčis Ecclesia doctoribus, multi Religiosi.

Rursum, charisma obedientiæ penè propriū, est gratia miraculorum: Deus enim obedientibus velut instrumentis suis, sibique summè coniunctis vtitur ad conuersionem animarum, ideoque per eos, cùm opus est, patrat miracula. Exempla multa sunt in Vitis Patrum, apud Cassianum & S. Gregorium lib. 1. Dialog. c. 12. & lib. 2. cap. 7.

E charismatibus obedientia est gratia miraculorum.

Denique murenulæ sunt pulcbri ritus & cæremoniæ, tum totius Ecclesiæ, tum Ordinū singulorum, qui mirè eos decorant.

Murenulæ item ceremoniæ.

Anagogicè, murenula est aureola Doctoribus, Religiosis & obedientibus præparata in cælo, quæ aurea est per gloriam animæ, argentea per gloriam corporis. Vnde S. Thomas cum torque aureo è collo pendente pingitur, quia in cęlis murenulatum harum aureolâ torquatus est. Hinc & post mortem è cælis quasi gemmatus & torquatus apparuit, vti refert P. Ribadeneira in eius Vita sub finem. Huc pertinet exemplum P. Fabri, quod paulò ante recitaui.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Christo & B. Virgine.

HÆc omnia iam dicta præ ceteris omnibus competunt B. Virgini. Illud ei proprium, quòd fœcunditas non læserit, sed ornarit eius virginitatem, sicut argentum ornat aureas murenulas. Rursum murenula aurea è collo B. Virginis pendula, fuit eius filius Christus Dominus, paruulus è collo eius pendens ac sugens, illique vicissim aurum charitatis & argentum humilitatis instillans.

Denique Rupert. Murenulæ, inquit, sunt sermocinationes Sanctorum sensibus aureæ, elocutionis nitore argenteæ: *Faciemus ergo tibi murenulas veritatis, ornamenta benedictionis & gratiarum actionis, benedicendo & gratias agendo, quia sic fecit tibi; ita vt non sit locus, vbi vox laudis huius non audiatur, vox sonora, laus altisona, quæ tuum nomen concelebrans iugiter te ambiat, & quodammodò de collo tuo dependeat.* Hæc Rupertus.

VOX SPONSÆ.

VERS. 11. *Dum esset rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum.*

DVM ESSET REX IN ACCVBITV (Aquila, *in recubitu*; Symmach. ἐν ἀναπαύσεσι, id est, *in requietibus* vel *sessationibus*) SVO, NARDVS MEA DEDIT ODOREM SVVM] q. d. Dum sponsus meus, qui est rex Christus, esset in mensa sua nuptiali, ego sponsa ad illum ingressa intuli vnguentum nardinum, eoque illum perunxi, cuius odore ille mirificè recreatus est.

DVM] Id est, *donec*, vt habent Hebr. Sept. & S. Greg. q. d. Quamdiu rex accubuit in conuiuio, nardus mea dedit odorem.

Per *accubitum* accipe non lectum, sed mensam nuptialem, cui sponsus cum sponsa accumbit. Hebr. est מסב *mesab*, id est, *circulus* vel *orbis*. Olim enim mensæ erant orbiculares, vt plures caperent, vtque illi sibi inuicem essent viciniores, & cōmodiùs cum singulis colloquerentur. Lectuli ergo cœnatorij, in quibus tempore Salomonis conuiuæ quasi iacentes, sed cubitis innixi mensæ accumbebant, circa mensam in orbem erant dispositi; inde triclinium dictum, quasi trium lectulorum cœnaculum.

Accubitus, id est mensa nuptialis.

Pro decore & serie dramatis rectè notat Origen. homil. 2. ex quatuor, sponsam post alloquium sodalium sponsi iam recensitum, quo eā mirè laudarunt, ingressam in triclinium, ibique muliebre & mensale dōnum sponso obtulisse, nimirum vngnento nardino eum perfudisse, eiusque odore sponsum oblectasse, idque narrat sodalibus eius post sponsi discessum; vnde de eo loquitur in tertia persona dicens: *Dum esset rex,* &c. ita S. Bernardus. Olim enim in conuiuijs conuiuæ vnguentis odoratis vngebantur, vt patet ex Plutarcho in Sympos. Athenæo & alijs. Vnde & Magdalena Iesum in conuiuio iterū & secundò vnxisse legitur. Porrò apud Orientales, præ-

Sponsa in triclinium ingressa sponsum nardino vnguento perfudit.

præsertim Iudæos, Samuel Iudæis prædixit, si peterent regem, illum filias illorum facturum suas vnguentarias, 1. Reg. 8. 13. Idcirco sponsa hic id sibi officij adsciscit.

Quæres, quid significet hic sponsi accubitus.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS.

De Christo & Ecclesia.

Accubitus Christi, Primò, thronus diuinitatis.

PRimò, aliqui per accubitum accipiunt thronum diuinitatis, qui est eius maiestas & æternitas. In hac enim velut in throno suo, ab æterno sedet & requiescit Deus. Hinc hebr. vocatur מסב *mesav*, id est, circulus: hic enim in seipsum orbiculariter rediens, ideoque principio & fine carens, hieroglyphicum est æternitatis, quæ nec principium nec finem habet. Sic sensus erit, q. d. Filius Dei in sinu Patris ab æterno requiescens, ac residens in solio & triclinio maiestatis suæ cū Patre & Spiritu sancto; ibiq; requie fruens beatissima & plenissima, dignatus est de excelso illo solio suo ad humilitatem & vtilitatem nostram respicere, iuxta quod in psalm. 101. v. 18. dicitur: *Respexit in orationem humilium, & non spreuit preces eorum*, &c. *Quia prospexit de excelso sancto suo, Dominus de cælo in terram aspexit: vt audiret gemitus compeditorum, & solueret filios interemptorum.* Quasi enim nardus nostra odorem dedit coram rege in accubitu suo existente, quando humilitas precū & supplicationum, lacrymarum quoque, gemituum & suspiriorum, ab hominibus pijs ad Deū pro humani generis salute effusorum, vsque ad aures Dei peruenit, ipsumque ad miserandum inflexit, vt filium suum de cælis mitteret ad terras. ita Titelman. Sic & S. Bernardus serm. 42. *Accubitus regis* inquit, *sinus est Patris, quia semper in Patre Filius. Nec dubites regem hunc esse clementem, cui perennis accubitus est paternæ benignitatis diuersorium. Meritò clamor humilium ascendit ad eum, cui fons pietatis est mansio, cui familiaris suauitas, cui substantialis, vel potiùs consubstantialis bonitas est: cui ideò totū quod est, de Patre est, vt nil prorsus in regia maiestate, nisi paternum, humilium trepidatio suspicetur.*

Secundò. accubitus Verbi incarnatio.

Verùm pressiùs alij passim per accubitum accipiunt Verbi incarnationem, totamque eius in carne œconomiam & conuersationem. Hæc enim fuit quasi conuiuium nuptiale, in quo Christus cum fidelibus epulatus, nuptias quasi cum Ecclesia celebrauit, vt patet ex parabola filij regis ad suas nuptias quoslibet inuitantis. Matth. 22. 2. & seq. Hæc pariter rectè vocatur *accubitus*, hebr. מסב *mesav*, id est, circuitus, tū quia Christi vita fuit circulus sanctissimarum actionum, virtutum, mysteriorū, tum quia Christus in orbem iuit & rediit, dū ascendens in cælum ad Patrem reuersus est, à quo in terram missus descenderat: tum denique quia Christus circuiuit Iudæam euangelizando regnum Dei, ad illudque quasi ad nuptiale suum epulum felicitatis æternæ omnes conuocando. Vnde Christus in Synagoga prædicans Lucæ 4. 16. illud ex Isaia c. 61. thema desumpsit: *Spiritus Domini super me: propter quod vnxit me, prædicare captiuis remissionem, & cæcis visum, dimittere confractos in remissionem, prædicare annū Domini acceptum, & diem retributionis. Et cùm plicuisset librum, reddidit ministro, & sedit* (ecce accubitus) &c. *Cœpit autem dicere ad illos: Quia hodie impleta est hæc scriptura in auribus vestris.* Inde nardus Ecclesiæ, putà fides audientium, dedit odorem suum. Nam vt subdit Lucas vers. 22. *Et omnes testimoniū illi dabant, & mirabantur in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore ipsius.*

Est hic ergo, vti & toto Cantico prophetia de Christi incarnatione & œconomia: sponsa enim prima & primaria hic est humanitas Christi, cuius sponsus est Verbum, siue Filius Dei, qui eam in incarnatione assumens sibi despondet, & per eam Ecclesiam, singulasque animas fideles & sanctas, vti dixi in proœmio ca. 2. quare præterita hic pro futuris accipienda sunt, vti fit apud Prophetas q. d. Dum erit rex in accubitu carnis suæ, nardus mea dabit odorem suum.

Paraphrasis.

Sensus ergo est, q. d. ait Hortolanus: Ex quo in humanitate sua quasi in hemicyclo suo nobis apparuit regis nostri diuinitas, ex quo in Nazaræorum consedit synagoga, & ad epulas ex Isaiæ cellario depromptas, me Ecclesiam fidelium inuitare dignata est, ego ipsum tamquam sapientissimum veritatis, fidei & salutis magistrum attentè audio; filium Dauid & Dei filiū. Regem Israel & Messiam expectatissimum credo, veneror & prædico. Hunc credo ingenuè, publicèque profiteor, solo verbo ægrotos quantumcumque desperatos curare posse, & conclamatos ad vitam reuocare, ab energumenis dæmonia excludere & profligare. His ego meæque sodales testimonijs, ex cordibus nostris, velut vestibus nardino fidei vnguento odoratis, ex eburneis arcis depromptis, Regem in Iudææ synagogis & templo Hierosolymitano docentem, resque admirandas magna cum gloria & omnium admiratione gerentem, inducimus, mirificeq; oblectamus. Quod nostrum officium Regius Psaltes his olim versibus celebrauit: *Myrrha, & gutta, & casia à vestimētis tuis, à domibus eburneis, ex quibus delectauerunt te filiæ regum in honore tuo*, psal. 44. 9.

Iam vt particulatim accubitum hunc sponsi distribuam:

Particularis Christi accubitus, Primò. in incarnatione.

Primò, per eum Christi incarnationem accipit Cassiod. Beda, Aponius & S. Ambros. in psal. 118. serm. 3. Audi Cassiodorum, & ex eo Bedam: *Nardus Ecclesiæ dedit odorem, quia cùm Dei Filius in carne apparuit, Ecclesia in virtutum cælestium feruore excreuit: non quia & ante eius incarnationem spirituales ac Deo deuotos viros non habuerit, sed quia absque vlla dubitatione tunc arctioribus se virtutum studijs mancipauit, tùm regni cælestis aditum cunctis rectè viuentibus, mox vt carnis vincula soluerentur, patere cognouit.*

Secundò. in prædicatione.

Secundus Christi accubitus fuit, cùm ipse prædicando circuiret vicos & vrbes, ac cū peccatoribus alijsque discumberet, vt eos saluos faceret. Rursum accubitus Christi fuit in ligno crucis, de quo psal. 95. *regnauit à ligno*, quasi è solio regali, *Deus*: item quies in sepulchro. ita Iustus & Anselm. Audi Anselmū: *Meritò debeo Christum diligere, quia ipse dedit mihi nardum, scilicet virtutes, & hoc dum esset in accubitu suo, id est, in passione & resurrectione sua, scilicet quia ipse passus est & resurrexit, ideo virtutes mihi dedit, quæ dederunt odorem*

suum,

suum, id est sibi conuenientem, bonam videlicet famam. A

Tertiò. in morte. Tertius accubitus Christi fuit in morte: Christus enim moriendo regnum mortis, diaboli & peccati euertit, ac regnũ vitæ, gratiæ & Dei nobis contulit. Ita Origen. Theodor. & S. Hier. lib. 1. contra Iouin. q. d. Post Christi passionem & mortem nardus, id est, virtus Ecclesiæ maiorem dedit odorem quàm antè: ex ea enim profluxit Martyrum fortitudo, virginum angelica puritas, Confessorum sanctitas, Anachoretarum perfectio. Ita Philo Carpathius: *Sic grata,* inquit, *ac memor sponsa clamat ad sponsum: Nardus mea dedit odorẽ suauitatis, id est, tu mihi dedisti suauitatem vnguentorum, nempe Martyrum & illustrium actionum efficaciam, decus & gloriam. Nardus enim dedit odorẽ suum, id est, martyriũ & nex tua, seu passio, Martyres adhortata est pro te pati; nam & tu pro nobis passus es.* B

Quartò. in resurrectione. Quartus accubitus fuit resurrectionis, quo è sepulchro resurgens accubuit in carne gloriosa, in eaque de morte & inferno triumphauit. Ita Iustus, Anselm. & S. Greg. 35. Moral. c. 3. qui ait: *Rege quippe in accubitu suo posito nardus odorem dat, dum quiescente in sua beatitudine Domino, Sanctorum virtus in Ecclesia magnæ nobis gratiam suauitatis administrat.*

Quintò. in gloria cælesti. Quintus accubitus Christi est in gloria cælesti, quò ad dexteram Dei sedit, velut Rex regũ, & Dominus dominantium. Ita S. Greg. Rupert. Bernard. & S. Aug. lib. 1. de Trinit. c. 8. Tũc enim nardus Ecclesiæ dedit odorem suum per orationem, qua orantibus Apostolis & fidelibus pro aduentu Spiritus sancti eumdem impetrarunt, eoque repleti Christi nomen & famam vbique prædicarunt. Audi S. Gregorium: *Accubitum suum* C *rex intrauit, quando Dominus noster Iesus Christus corporaliter cæli interiora penetrauit. Quo ibi requiescente nardus sponsæ odorem suum dedit: quia virtus sanctæ Ecclesiæ suauem famam bonitatis longè lateq; sparsit: ad cælos enim Dominus ascendit, & Spiritum sanctum suum super discipulos misit, quo impleti verba salutis mundo prædicarent, & per sancta opera boni odoris famam circumquaque diffunderent.*

Porrò Chaldæus per *accubitum* accipit colloquium Mosis cum Deo in Sina, sic enim vertit: *Dũ esset Moses magister eorum in firmamento, vt susciperet duas tabulas lapideas, & legem & præcepta; surrexerunt impij generationis illius & fecerunt vitulũ aureum vnà cum promiscuis, qui erant inter eos, & fœtida fecerunt opera sua, & egressum est eis nomen pessimum in sæculo; quoniam antè odor eorum exibat diffusus per orbem, & postea fœtidi facti sunt vt absinthium; cuius odor quàm pessimus est.* Verùm perperam Chald. D per odorem nardi accepit fœtorem idololatriæ: nardus enim suauissimi est odoris.

Quæres Secundò, quid significet nardus sponsæ, putà Ecclesiæ, & quem odorem dederit?

Quanam sit nardus? Respondeo, nardus, vt ex Plinio lib. 12. c. 12: & alijs ait Philo Carpath. in ca. 4. Cant. vers. 14. medicus est fructus, Syriæ & Indiæ præstantissimus, colore rufo, comosus, odoratissimus, saporis amari, suauitatem odoris diutissimè retinens; calefacit, exsiccat, viretque perpetuo: miscetur antidotis, & efficacissimas vires ad quamplurimos morbos habet.

Ex nardo coronæ. Porrò ex nardi folijs fiebant coronæ, quæ olim in summo erant pretio, teste Plinio. Rursum *nardus,* inquit Titelman. *herba est humilis & despe-* A *cta quantum ad faciem attinet, siue radicem intuearis, siue folia. Est enim nardus frutex graui & crassa radice, sed breui & nigra fragiliq; quamuis pingui: aspero sapore, folio paruo, densoq; Quæ omnia humilitatem præ se ferunt. Habet nihilominus in cacumine boni odoris gratiam.* Cacumina enim (vt ait Plinius) in aristas siue spicas sparguntur, vnde geminam eius dotem celebrant, spicas scilicet & folia: quoniam ex vtrisque bonum vnguentum conficitur. Illud tamen quod fit ex spicis, præstantius est eo quod ex folijs. Propter quod signanter in Euangelio de oleo illo, quod Maria super caput effudit Domini recumbentis, dicitur, quòd fuerit vnguentum *nardi spicati pretiosi,* vel (vt alius Euãgelista habet) *nardi pistici,* id est, fidelis & præstantioris. *Nardus humilis.*

B Porrò Plinius lib. 13. cap. 1. *Vnguentum,* inquit *nardinum constat omphacio, balanino, costo, nardo, amomo, balsamo.*

Primò ergo nardus notat humilitatẽ Ecclesiæ; quòd scilicet instar nardi secundùm corpus, ac inferiorem hominis portionẽ admodum humilis est, crassa & contemptibilis; secundùm verò partem superiorem, siue secundùm spiritum, qui ad Deum sursum respicit, odorem gratissimum de se fundit in naribus Domini sabaoth. Nullus enim odor ita gratus est Deo, angelis & hominibus, atque ista fidelium humilitas. Ita Rupertus, & S. Bern. serm. 42. quem audi: *Bonus,* ait, *humilitatis odor, qui de hac valle plorationis ascendens, perfusis circumquaque vicinis regionibus, ipsum quoque regium accubitum grata suauitate respergat. Est nardus humilis herba, quã & calida ferunt esse natura hi qui* C *herbarum vires curiosius explorarunt, & ideò per hanc videor mihi non inconuenienter hoc loco virtutem humilitatis accipere, sed quæ sancti amoris vaporibus flagrat. Quod propterea sanè dico quoniam est humilitas quam nobis veritas parit, & non habet calorem; & est humilitas quam charitas format, & inflammat: atque hæc quidem in affectu, illa in cogitatione consistit.* Et inferiùs: *Sponsæ humilitas tamquam nardus spargit odorem suum amore calens, deuotione vigens, opinione redolens.* Addit idẽ S. Bernardus sponsam à sponso hic fuisse de defectibus suis correptam & castigatam, tumq; nardum eius dedisse suauitatem odoris, cùm eius humilitas modestè & demissè correptionem hanc tulit, & velut paternum donum excepit. *Nardus primo, notat humilitat.*

Secundò, nardus denotat fidem: hæc enim humiliter intellectũ captiuat in obsequium Dei reuelantis mysteria, quæ omnem hominis captũ superant. Vnde S. Ambros. in ps. 118. serm. 1. *Iam,* D inquit, *redolet fides, ideoq; dicit Ecclesia: Nardus mea dedit odorem suum; & dicit cum præsumptione expectãs retributionem: fragrat vnguẽtum gratiæ, ex quo Virgo generauit, & Dominus Iesus sacramentum incarnationis assumpsit.* Huc accedit Iustus Orgelit. qui per *nardum* accipit fidei professionem & prædicationem, quâ vbique odorem, id est, famam Christi passi & resurgentis sparsit Ecclesia. *Secundò, fidem.*

Tertiò, nardus amara est pœnitentia, inquit Aponius: hæc enim est filia humilitatis, ac suauissimè olet in naribus Dei. Vnde quasi ad litteram hunc locum facto suo exposuit S. Magdalena, dum in signum pœnitentiæ vnxit pedes Iesu accumbentis in mensa Simonis; ac rursum attulit alabastrum vnguenti nardi pistici pretiosi, illud- *Tertiò, pœnitentiã.*

que

que effudit in caput Iesu recumbentis in domo sua. Quocirca Magdalenæ hunc locum applicat Origen. Nyssen. Beda & Aponius. Ex pœnitentia ergo gratissimum Deo paratur ferculū, quale Magdalena Christo attulit, non tam dum ex alabastro fracto nardinum vnguentum, quàm dum colliquefactam animam per oculos effudit. Quocirca S. Bernard. serm. 30. in Cantica, lacrymas pœnitentium, vinum angelorum nuncupat: *quia in illis vitæ odor, sapor gratiæ, indulgentiæ gustus, reconciliationis iucunditas est.*

Quartò. orationem;

Quartò, nardus est humilis oratio & obsecratio. Vnde Arabicus pro *nardus* vertit, *thus*, quod est symbolum orationis: *Donec*, inquit, *veuerit rex redeundo, thus meum effudit odorem suauitatis ex fasciculo stactæ, quem habeo apud me filio fratris mei.* Audi S. Bernardum serm. 42. *Primitiuæ Ecclesiæ potes hunc aptare sermonem, si recordaris dies illos, quibus assumpto Domino, vbi erat priùs & sedente in dextera Patris illo suo antiquo, nobili atque glorioso accubitu, discipuli erant congregati in loco vno, perseuerantes in oratione cum mulieribus, & Maria matre Iesu, & fratribus eius. Nónne tibi videtur reuera tunc temporis, nardum paruulæ & trepidantis sponsæ dare odorem suum? Denique cùm factus est repentè de cælo sonus tāquam aduenientis spiritus vehementis, & repleuit totā domum vbi erant sedentes; tunc patuit quàm gratus humilitatis, & quam beneplacitus odor ascenderat, cui mox tam copiosa & gloriosa remuneratione responsum est.*

Quintò. virtutem omnem.

Quintò, nardus est quælibet virtus, ac virtutum omnium bonorumque operum complexio, nam, vt ait S. Bernard. serm. 71. *Mores colores suos habent & odores.* ita Cassiod. Origen. S. Greg. Beda & alij.

Porro pro *odorem suum*, Septuag. habent odorem *αὐτοῦ*, id est, *ipsius* scilicet regis sponsi, quo significatur omnem Ecclesiæ virtutem, omne decus, omne meritum manare à Christo. Audi Origenem: *Quod si legatur, vt alia habent exemplaria: Nardus mea dedit odorem eius, inuenitur adhuc aliquid diuinius, vt videatur vnguētum hoc nardi, quo vnctus est sponsus, non tātùm suum, qui nardo inesse naturaliter solet, sed ipsius sponsi odorem cepisse, & ipsius odorem ad sponsam reportasse; vt in eo, quo vnxit eum, odorem sponsi per ipsius vnguenti minus acceperit, & hoc sit quod dicere videatur: Nardus mea; qua vnxi sponsum, regressa est ad me, & odorem mihi detulit sponsi, & velut superato naturali suo odore, præ fragrantia sponsi, ipsius mihi detulit suauitatem.*

Vnde colligit Origenes, quòd vngens Christum nardo deuotionis, prædicationis & sanctarum actionum, per hanc ipsam vnctionem suscipiat Christi odorem ac spiret, putà gratiam Spiritus sancti, ac maiorem fragrantiam doctrinæ spiritualis, æquè ac sanctitatis vitæ Nysseo. verò *τὸ αὐτοῦ*, id est, *ipsius*, scilicet Christi, sic explicat, q.d. sponsa: Ex omnibus quas in me conspicio virtutibus, quæ omnes quasi species multæ aromatum faciunt vnum nardi vnguentum, pertingo ad cognitionem perfectissimæ virtutis Dei, eamdemque alijs communico & aspiro. Theodoret. vero sic, q.d. Ex hisce meis virtutibus assecutus sum cognitionem Dei, sed odoratu dumtaxat, id est, tenuem & exilem. Tres denique Patres apud Theodoret. sic, q.d. Virtutes meæ, quæ sunt quasi nardus Dei, exhibent mihi specimen

A Dei per naturam inaccessi, cuius ego speciem & notam gero, vt imago ipsius ac similitudo: quare dum meis moribus illius similitudinem refero, ipsum in me velut exemplar in imagine repræsento.

SECVNDVS SENSVS
PARTIALIS,

De Christo & anima sanctâ.

Anima sancta est accubitus Christi.

OMnia iam dicta adapta animæ, mutato nomine Ecclesiæ in nomen animæ. Adde, animam sanctam esse accubitum, id est, sedem & solium, imò cælum & templum, in quo Christus accumbit & requiescit. ita Nyssen. & Anselmus.

Nardus, ipse Christus & quare.

B Rursum, per nardum posse accipi ipsum Christum, sicut ille ipse paulò pòst vocatur *fasciculus myrrhæ, & botrus cypri.* Vnde Sept. vertunt, *nardus mea dedit odorem αὐτοῦ*, id est, *ipsius*, scilicet sponsi (licèt nonnulli legant *αὐτῆς*, id est *suum.*) Et eos de more sequens Syrus, *cum rege in accubitu suo nardus mea dedit odorem suum.* Sic sensus erit. q.d. In accubitu, id est, in nuptiali mensa, vbi abundant vnguenta, flores, nardus, myrrha, & botrus cypri, nihil mihi suaue olet, nisi sponsus Christus: præ illo ceteras omnes delicias despicio. Ita Theodoret. qui & rationem dat, cur Christus vocetur nardus: *Nardū*, ait, *nominat Christum: quoniam vnctus est nardo pistica illa pretiosa cuius odor repleuit totam domum quæ mundū significat vniuersum: obsequium enim à pijs hominibus Domino exhibitum, orbem terrarum impleuit fidei suauitate.* Sic & Origen. Psellus, Sanchez & alij.

C Nardus ergo herba humilis, sed odora, aspera, sed callida & medica, repræsentat Christi humilitatem, sed suaueolentem; ac passionem, sed charitate flagrantem, omnibusque animæ morbis medentem. Vnde Honorius Augustod. *Christus*, inquit, *fuit nardus nascendo, myrrha in moriendo, botrus in resurgendo.*

TERTIVS SENSVS
PRINCIPALIS

De Christo & B. Virgine.

Nardus humilitas Mariæ.

REx gloriæ fuit in accubitu, id est, cubauit nouem mensibus in vtero B. Virginis, cùm ex ea carnem assumpsit: tuncque nardus, id est D virtus & humilitas B. Virginis, dedit odorem suum: *Nam quid*, inquit S. Bern. serm. 42. *est aliud nardus mea dedit odorem suum, quàm, placuit mea humilitas? Non mea, inquit, sapientia, non mea nobilitas, non mea pulchritudo, quæ nulla erant mihi, sed quæ sola inerat humilitas dedit odorem suum, id est, solitum. Solito placet Deo humilitas, solito planè, atque ex consueto excelsus Dominus humilia respicit, & ideo cùm esset rex in accubitu, id est, in excelso habitaculo suo, illuc quoque humilitatis odor ascendit: In altis habitat, inquit, & humilia respicit in cælo & in terra.*

Rursum, *cùm esset rex in accubitu suo*, id est cùm Filius Dei esset in sinu Patris, sensit fragrantiam nardi, id est, humilitatis B. Virginis, eaque allectus descendit in eius vterum factus homo: *Humilitas*, ait Rupert. *requies est mentis, & qui hanc inuenit,*

A *uenit, sine dubio requiē animæ suæ inuenit. Ego in omnibus requiem istam quæsiui, & vidit rex respiciens, vbi nardi huius ex me odorem sensit: vidit, inquam, quòd requiescere posset hic in suauitate animæ quietæ, id est, humilis, descenditq; de illo accubitu suo, & requieuit in tabernaculo meo. Hic requieuit, hic habitauit tanis nouē mensibus: & cuius erat Dominus, eiusdem ancillæ suæ factus est filius,*

VERS. 12. *Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter vbera mea commorabitur.*

FASCICVLVS MYRRHÆ DILECTVS MEVS MIHI, INTER VBERA MEA CONMORABITVR] Hebr. לִין ialin, id est, *pernoctabit*. q.d. Noctu, cùm maximè ingruunt tristes cogitationes, turpes phantasiæ, & tentationes dęmonis, pro vnico certoque omnium remedio, vtar hoc myrrhæ passionum Christi fasciculo: illo omnes discutiam, illius odore & meditatione omnes fugabo & profligabo. Græcè est αὐλισθήσεται, id est, aulam, siue habitationem & mansionem stabilem iugemque accipiet. Sensus est q.d. Vti feminæ in pectore gestant myrrham boni odoris causâ, ad confortandum cor & caput: sic ego in pectore gesto sponsum meum mihi vnicè dilectum, cuius nulla mihi vnquam subrepet obliuio; quia ipse est amor meus, odor meus, robur meum: qui cor meum corroborat & caput, totámque animam meam exhilarat; Septuag. *alligamētum stactes, siue guttæ, fratruelis meus mihi, in medio vberū meorum demorabitur*; S. Ambros. in psal. 118. serm. 3. *colligatio guttæ consobrinus meus, botryo cypri frater meus mihi, inter media vbera mea requiescit:* C *nardus cypri consobrinus meus in vineis Engaddi*; Aquila, *susceptus myrrhæ*. Pro *fratruelis* græcè est, ἀδελφιδὸς, quod S. Ambros. vertit, nunc *frater*, nunc *consobrinus*. S. Hieron. in versione Origenis, *fraternus*; alij *sororis filius*, vel *nepos*. Christus enim natus est ex Synagoga (putà ex Iudæis) quæ est soror Ecclesiæ, cuius hic vox inducitur. Rectè ergo Ecclesia, hic Christum vocat sororis suę, id est, Synagogæ, filiū. Idem significat vox *fratruelis* & *fraternus*; Noster & Symmach. *dilectus meus*; Quinta editio, *sodalis meus*. Audi Originem homil. 2. ex quatuor: *Fraternus meus mihi guttam redolet, & hāc non diffusam, neque vt libet dispersam, sed colligatam & constrictam, quò scilicet odor suus densior reddatur & vehementior. Et hic, inquit, cùm talis sit, in medio vberum meorum demoratur & commanet, & requiem ac mansionem suam facit in loca pectoris* D *mei.*

Myrrha natura. Myrrha, teste Plinio lib. 12. cap. 15. arbuscula est in Arabia, minor quàm arbor thuris, altitudine ad quinque ferè cubitos adolescit. Conuenit autem inter auctores, qui hac de re scripserunt, eam esse scabram, spinosam, folijs aculeatis, caudice duro & intorto, è cuius vulnere defluit lacryma, gustu acris cum amarore, quæ glutinandi, siccandi & abstergendi vim habet egregiam. Quæ quidem omnia adeò sunt apta ad vitæ austeritatem pingendam, vt nil aptius afferri queat. Hinc Latinum & Græcum *myrrha* deriuatur ab Hebr. מור *mor*, id est myrrha & amaritudo, quia myrrha est amara.

A Porrò myrrha arbor fundit succum siue liquorem, qui pariter myrrha dicitur, eumque duplicem: prior est, quem arbor ipsa sponte sudat, qui stacte, id est, guttà dicitur, hæcque est myrrha optima & odoratissima: posterior, quæ ex incisione arboris elicitur. *Myrrha liquor myrrha dicitur. Stacte quid.* Rursum myrrha, folia & surculos myrrhæ significat. Quare fasciculus myrrhæ propriè videtur significare fasciculū ex folijs, vel ramusculis aut floribus myrrhæ cōstrictum & colligatum. Hebr. tamen צְרוֹר *tseror*, & magis Græcum ἀπόδεσμος τῆς στακτῆς, id est *alligamentum stactes*, siue guttæ, notat sacculum vel pyxidem olfactorialem, in qua stacte vel liquor condensatus continetur. *Qualis hic fasciculus?* Vnde Nyssen. homil. 3. sic explicat: *Fraternus meus mihi est alligamentum, quod è collo suspendo supra pectus, per quod bonum odorem præbeo corpori.* Hinc & Syrus vertit *crumena*, B vel *bursa myrrhæ qui diligit me*,

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS

De Christo & Ecclesia.

SPonsa regem sponsum suum videns in accubitu suo, id est, in incarnatione, passione, cruce & morte, quam pro sponsa sponte subiuit, rapta in admirationem tanti amoris exclamat; *Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi*. q.d. Ego myrrhæ *Paraphrasis.* id est, amoris huius spōsi mei, qui tam amara pro me vltro subijt, semper recordabor; illi grata ero, illum amabo, pro illo vicissim amara quęlibet subire non detrectabo, sed optabo & ambiam: amara & ardua eius iussa, quin & obiurgationes C ac mordacia verba, imò flagella & verbera vltro suscipiam & capessam. Vnde communis hæc Martyrum fuit vox, sensus & spiritus; Ego amore Christi pro me tanta passi & crucifixi mortē, crucem, feras, ignes, eculeos & quæuis tormenta subire desidero, vt dolorem dolori, amorem amori non ex æquo, sed quoad possum rependā. Nam sine dolore non viuitur in amore. Vnde S. Ignatius epist. ad Rom. *Amor meus*, inquit, *crucifixus est.* Et S. Paulus: *Mihi absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo*, Galat 6. Hac de causa Christus iturus ad crucem, seipsum velut fasciculum myrrhæ, Ecclesiæ in Eucharistia perpetuo visendum colendumque reliquit, vt hæc ipsi esset velut tessera & imago suæ passionis & crucis. *Christus fasciculus myrrhæ in Eucharistia.* Vnde Christus instituens Eucharistiam: D *Accipite*, ait, *& comedite: hoc facite in meam commemorationem*, Lucæ 22. 19. q.d. In sumptione Eucharistiæ, ac post eam profundè cogitate, meditamini, expendite, quanta vestri amore fecerim & perpessus sim, vt me vicissim redametis. Et Paulus: *Quotiescumque*, inquit, *manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annunciabitis donec veniat*, 1. Corinth. 11. 26. Corpus enim Christi sub specie panis separatim consecratum à sanguine, qui consecratur in calice, ad viuū repræsentat separationem sanguinis & animæ (anima enim est in sanguine, vt ait Scriptur.) à corpore, hoc est, mortem Christi in cruce. Hinc & Magi Christo puero obtulerunt aurum, thus & myrrham.

Aurum

A *Aurum regi, thura Deo, myrrhamq́, sepulto,*
ait Iuuencus. q.d. Offerimus Christo aurum, vt protestemur eum nostrum esse Regem, cui velut sobditi aurum quasi tributum pendimus: offerimus thus, vt protestemur eum esse nostrum Deum: thura enim Deo adolentur: offerimus denique myrrham, vt protestemur nos credere eum pro nobis in cruce moriturum, & sepeliendum: mortuorum enim corpora myrrhâ cōdiebantur, vt incorrupta manerent. Ita Theodoret. *Myrrha*, ait, *sponsi mortem, & quæ inde ad spōsam peruenit, indicat suauitatem.* Vnde Philo Carpathius ait, Ecclesiam hîc per fasciculum myrrhæ significare, se desponsatam esse Christo per sanguinem & aquam, quæ ex eius latere profluxit.

Christus est myrrha. Primò. propter dolores;

B Myrrha ergo est symbolum Christi: Primò, quia repræsentat eius dolores & passiones: tota enim Christi vita fuit fasciculus myrrhæ, id est, continua amaritudo, & congeries laborum & dolorum.

Secundò. propter odoris suauitatem

Secundò, quia myrrha odoris suauitate superat ceteras arbores aromaticas: sic & Christus amoris & gratiæ suæ suauitate superat angelos, homines & creaturas omnes, iuxta illud, quod ipse de se ait Eccli. 24. 20. *Ego quasi myrrha electa dedi suauitatem odoris.*

Tertiò. ob incorruptionem

Tertiò, myrrha incorrupta seruat corpora: sic Christi passio & mentibus & corporibus incorruptionem aspirat, dum eius recordatione, meritis & gratiâ, omnes corruptiones concupiscentiæ fidelium mens superat, ac eorum corpora à morte ad immortalitatem in die iudicij resurgent. Huius rei symbolo corpus Christi post mortem myrrhâ & aloë à Iosepho ab Arimathia perunctum est, Matth. 27.

C

Quartò. propter virtutes.

Quartò, myrrha cor confortat, & caput exhilarat: multò magis vtrumque facit Christi passio. Hinc ait sponsa, *inter vbera*; Septuag. *in medio vberum meorum commorabitur*. q.d. In corde meo, intimoque eius fundo (cor enim situm est inter vbera) iugiter infixa hærebit Christi passio, illaque velut myrrhâ efficacissimâ cor meum imbuetur & insuccabitur, vt eius vis ex corde in omnes sensus, vires & membra proserpat, eaq; corroboret ad omnes amoris agones, ad omnes virtutis labores, ad omne genus mortis & martyrij, pro Christo meo generosè & alacriter obeundum. Ex corde enim manat vita, vigor & spiritus vitalis in omnes sensus, vires & mēbra. Quare cùm myrrha passionis Christi cor occupat, per illud vim suam in omnes animę vires diffundit. Sic ergo fit, vt Christus habitet in nobis, vt

D induamus Christum, vt illi conformemur: Christus enim est quasi anima cordis nostri, & vt ait Ieremias: *Spiritus cordis nostri Christus Dominus*, Thren. 4. 20. Vnde ait Paulus: *Christo confixus sum cruci. Viuo autem, iam non ego, viuit verò in me Christus*, Galat 2. 20. Sicut ergo lana oleo insuccatur, vt ait Columella lib. 7. cap. 4. id est, oleo imbuitur, intingitur, inficitur; & sicut panis insuccatur vino, dum vini vim & succum imbibit in offa, quod significanter Itali dicunt *inzupparsi*: sic prorsus cor Sanctorum insuccatur doloribus & passionibus Christi, eorumque vim imbibit, quem deinde in omnes animæ potentias sensusque transmittit, vt omnes spirent & exhalent Christum crucifixum.

A Symbol. Origen. homil. 2. ex 4. per *fasciculum*, vel, vt ipse ex Septuag. legit, *alligamentum myrrhæ*, accipit corpus & carnem Verbi incarnati: *Videtur*, inquit, *alligamentum & vinculum quoddam animæ esse corpus, in quod alligamentum. gutta* (stacte) *in Christo diuinæ virtutis ac suauitatis astringitur.* Deitas ergo alligata corpori, est quasi gutta siue stacte alligata in fasciculo, vel constricta in pyxide. Sic & Theodoret. *Alligamentum*, inquit, *guttæ eum vocat, quoniam ipse descendit sicut pluuia in vellus, & sicut stillicidia stillantia super terram, & à Prophetis etiam vocatus est stilla. Erit ex stilla populi huius, congregatus congregabitur Iacob.* Porrò S. Ambrosius serm. 3. in psal. 118. legens, *colligatio guttæ*, sic exponit, q.d. Christus carni se illigauit funiculis charitatis: *Corpus*, inquit, *suscipiens Dominus*

Michea 5. iuxta Septuag.

B *Iesus Charitatis se vinculis alligauit, & non solum se membris nostris & passionibus naturalibus, sed etiam cruci vinxit.*

Porrò Chald. vertit, *in tempore illo dixit Dominus ad Mosen: Vade & descende, quia se corrupit populus tuus: dimitte me, vt consumam eos. Tunc reuersus est Moses & quæsiuit misericordiam à facie Domini, & recordatus est Dominus inclinationis Isaac, qui ligatus fuerat à patre suo in monte Moria super altare: & conuersus est Dominus ab ira sua, & habitare fecit maiestatem suam in medio eorum sicut antea.* Hæc expositio Iudæi Iudaica est, subscruit tamen Christianæ & genuinæ iā assignatæ. Ligatio enim Isaac ad eius immolationem, fuit typus ligationis & immolationis Christi in cruce, idque in eodem monte Moria: huius enim pars & collis est mons Caluariæ, in quo crucifixus est Christus.

C

SECVNDVS SENSVS.

PARTIALIS

De Christo & anima sancta.

Fasciculus myrrhæ passio Christi.

Anima pia passionem Christi, velut fasciculum myrrhæ in pectore & corde suo recōdat, vt eo cor cōfortet, & caput exhilaret, ad omnes virtutis labores & dolores, omnesque huius vitæ aduersitates, imitatione & amore Christi lętè & fortiter subeundos. Ita S. Bern. ser. 43. *Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter vbera mea commorabitur. Antè rex, modò dilectus. Antè in accubitu regio, modò inter sponsæ vbera. Magna humilitatis virtus, cui etiam deitatis maiestas tā facilè se inclinat. Citò reuerentiæ nomen in vocabulum amicitiæ mutatum est: & qui longè erat in breui factus est propè.*

D *Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi. Myrrha amara res, dura & aspera tribulationem significat? Ea sibi dilecti causa imminere prospiciens, gratulabunda id loquitur, confidens se omnia vtiliter subituram. Ibant, inquit, gaudentes discipuli à conspectu concilij, quia digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati.* Subdit deinde cur fasciculus dicatur, non fascis: *Propterea denique non fascem, sed fasciculum dilectum dicit, quòd leue præ amore ipsius ducat, quidquid laboris immineat & doloris. Bene fasciculus, quia paruulus natus est nobis. Bene fasciculus, quia non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Id enim, inquit, quod in præsenti est momentaneum & leue tribulationis nostræ supra modum in sublimitate æternum pondus gloriæ operatur in nobis. Erit*

Actor. 5. 41. Fasciculus myrrhæ, non fascis, cur

Rom. 8.

 ergo

ergo quandoque nobis ingens cumulus gloriæ, qui modò est fasciculus myrrhæ. An non fasciculus, cuius iugum suaue est, & onus leue? Non quia leue in se (nec enim leuis passionis asperitas, mortis amaritudo) sed leuis tamen amanti. Et ideo non ait tantùm, Fasciculus myrrhæ dilectus meus; sed mihi, inquit, quem diligo, fasciculus est. Vnde & dilectum nominat, monstrans dilectionis vim omnium amaritudinum superare molestiã, & quia fortis est vt mors dilectio.

Exempla.

Ita S. Elzearius Comes Arriani, hoc myrrhæ fasciculo ad immobilem animi mansuetudinem & tranquillitatem peruenit: cùm enim dicterijs, calumnijs, irrisionibus, iniurijs, &c. etiam a proprijs famulis variè & crebrò exagitaretur, illicò mente versabat probra, calumnias, iniurias, tormenta irrogata Christo, nec ab hac meditatione cessabat, donec mens in imitatione huius patientiæ B tranquillè conquiesceret: quo fiebat, vt nullum doloris aut iræ signum daret, ac videretur bile carere, esseque *ἀπαθής* ita habet eius Vita apud Surium. Eodem fasciculo S. Franciscus. S. Elisabetha, alijque plures ad tantam humilitatem, patientiam & sanctitatem euasêre.

Fasciculus myrrhæ, mortificatio.

Rursum, *fasciculus myrrhæ* est mortificatio assidua, quam nos docet vita & passio Christi, quæ non aliud fuit quàm continua mortificatio: hæc enim omnem cõcupiscentiæ corruptionem abstergit, omniaque animæ vulnera sanat, eamque ad omne bonum corroborat.

Myrrha virtutes.

Myrrha, inquit Galenus lib. 7. Simplic. medic. purgat thoracem & pulmonem, astringit, concoquit & discutit: stacte infrigeratos calefacit. Vberiùs Dioscorides lib. 1. cap. 67. *Myrrha*, inquit, *calefacit, concoquit, saporem gignit*, &c. *deuoratur in vetere tussi, laterum, pectorisq; doloribus, in alui profluuio & dysenteriâ*, C *horrores discutit, scabritiem arteriæ expolit, obtusam vocem expedit, ventris tineas enecat, contra grauem oris halitum manditur, gingiuas & dentes stabilit, vulnera capitis glutinat, medetur fractis auribus ac ossibus nudatis: impetigines ex aceto purgat: diuturnas distillationes lenit, oculorum vlcera complet, albugines tollit, caliginem discutit, scabritiem lænigat.* Eadem & plura efficit Christi passio, & mortificatio in anima & spiritu. Vnde nullum eâ efficacius est remedium contra tentationes luxuriæ, iræ, superbiæ, acediæ, inuidiæ, &c. vti perpetuâ experientiâ constat. Quocirca Nyssen. hom. 3. censet hìc significari quòd anima, quæ in corde habet alligatum Christum crucifixum, non possit vllo membro vel sensu peccare: *Illa anima*, inquit, *quæ suscepit bonum Christi odorem, & cor fecit alligamentum* D *huius suffitus, se ita comparat, vt omnia sigillatim vitæ studia, tamquam alicuius corporis membra fermeant spiritu, qui ex corde permeat, nulla iniquitate in vllo membro corporis refrigerante dilectionem in Deũ.* Et Origen. hom. 2. ex 4. *Alligatura guttæ*, inquit, *dogmatum continentiæ constrictio, at diuinarum sententiarum nodositas intelligitur: innexæ enim sub vnitatem sunt fidei rationes, & vinculis veritatis adstrictæ.* Et tres Patres apud Theodoretum: *Nexus est*, inquiunt, *& conseruatio stillæ diuinæ gratiæ, quæ mihi communicata est, dilectus meus: per fidem enim, inquit, acceptus, spiritualia tuetur, atque conseruat Ecclesiæ munera, fidelesq; confirmat ac roborat, ne à veritate deficiant.* Et S. Gregor. *Mortuorum corpora*, inquit, *myrrha condiri solent, ne putrescant. Myrrham quippe corporibus ne putrescant adhibemus, dum membra nostra in Christi exemplum, per eorumdem mortificationem à putredine luxuriæ restringimus, ne, dum ea sine condimento dimiserimus, dissoluta putredine, escam vermibus æternis faciamus. Sed quid est, quod dilectum suum sponsa non myrrham, sed fasciculum myrrhæ nominat, nisi quod, dum sancta mens Christi vitam ex omni parte considerat, contra omnia vitia ex eius imitatione repugnantes virtutes congregat: ex quibus sibi fasciculum myrrhæ aptat, quo carnis suæ putredinem sempiternam abstergat.*

Mortificatio ergo, & vitæ austeritas animam purificat, sanctificat, Deoque mirè placentem gratamque efficit, quia eam similem facit Christo crucifixo. Quocirca Deus eamdem suis charismatibus amplè remunerare solet. Vt alia taceam, lege Vitas Sanctorũ & inuenies eos dumtaxat magnis & crebris claruisse miraculis qui austerę fuerunt vitę, quales extitêre S. Martinus, S. Antonius, S. Hilarion, S. Benedictus, S. Romualdus, S. Bernardus, S. Dominicus, S. Franciscus, S. Ignatius, S. Franciscus Xauerius.

Duo vbera quæ? Nouum & vetus testamentum.

Igitur Christi passio cõmoratur inter vbera, id est, in corde animæ sanctæ. Symbolicè: inter duo vbera, id est Primò, inter nouũ & vetus testamentum: vtrumq; enim prædicit & prædicat Christi passionem & crucem, ait Philo Carpath.

Doctores.

Secundò, inter vbera, id est, inter Doctores, qui prædicant Christum crucifixum, ait Iustus Orgelitanus.

Amor Dei & proximi.

Tertiò, S. Gregorius. Duo vbera, inquit, sunt amor Dei & proximi. Audi eum: *Qui* (sponsus Christus crucifixus) *bene inter vbera commorari dicitur, quia in dilectione Dei & proximi habitatio Christi sancta ædificatur. Sancta quippe anima dum Deum sic diligit, vt proximum non contemnat, & proximi amorem sic exequitur, vt diuinum non minuat procul dubio vbera in pectore sibi locat, quibus Christum amplectens, ipsum nutriat. Quasi enim vberibus Christus nutritus roboratur, dum hac geminâ dilectione, vt fortiùs inhæreat delectatur.*

Congratulatio & compassio.

Denique S. Bernar. serm. 43. duo vbera accipit congratulationẽ & cõpassionem, iuxta illud Pauli Rom. 12. *Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus. Quia verò inter aduersa & prospera versans, nouit vtrobique pericula non deesse, medium huiusmodi vberum suorum vult habere dilectum, cuius aduersus vtraque continuâ protectione munitam, nec læta extollant, nec tristia deijciant.* Subijcit deinde S. Bern. itaque hunc myrrhæ fasciculum suo exemplo omnibus arctè cõmendat: *Tu quoque si sapis, imitaberis sponsæ prudentiam, atque hunc myrrhæ tã charum fasciculum de principatu tui pectoris, nec ad horã patieris auelli, amara illa omnia, quæ pro te pertulit, semper in memoria retinens & assiduâ meditatione reuoluens, quò possis dicere & tu: Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter vbera mea commorabitur. Et ego, fratres, ab ineunte mea conuersione pro æterno meritorum, quæ mihi deesse sciebam, hunc mihi fasciculum colligare, & inter vbera mea collocare curaui collectum ex omnibus anxietatibus & amaritudinibus Domini mei. Primùm videlicet infantilium illarum necessitatũ: deinde laborum, quos pertulit in Prædicãdo, fatigationum in discurrendo, vigiliarum in orando, tentationum in ieiunando, lacrymarum in compatiendo, insidiarum in alloquendo: postremò periculorum in falsis fratribus, conuitiorum, sputorum, colaphorum, subsannationum, exprobrationum, clauorum, horumq; similium, quæ in*

salu-

salutem nostri generis filius Euangelica copiosissimè noscitur protulisse. Et post plura, quæ in hanc rē subijcit, sic concludit: *Hæc meditari dixi sapientiam, in his iustitiæ mihi perfectionem constitui, in his plenitudinem scientiæ, in his diuitias salutis, in his copias meritorum. Ex his mihi interdum potus salutaris amaritudinis, ex his rursum suauis vnctio consolationis. Hæc me erigūt in aduersis, in prosperis reprimunt, & inter læta tristiaq; vitæ præsentis viā regiā incedenti, tutum præbent vtrobique ducatum, hinc inde mala imminentia propulsando. Hæc mihi conciliant mundi iudicem.* Huc vsque S. Bernard. piè, sapienter & patheticè.

TERTIVS SENSVS. PRINCIPALIS

De Christo & B. Virgine.

A

Beata Virgo adstans cruci, filium suum Christum crucifixum, velut fasciculum myrrhæ toto corde obtulit Deo Patri in holocaustum, pro redemptione totius mundi, sicut Abraham obtulit suum Isaac. Eadem post Christi mortem & ascensionē eius tormenta cordi alligata, imò insculpta gestans, assiduè summo doloris, amoris, & deuotionis sensu ruminabat: nec tantùm ruminabat, sed & reipsa imitabatur, omnes persecutiones Iudęorum, omnesq; aduersitates fortiter sustinens, ac lacrymis, cōpunctioni & mortificationi assiduè vacans, quâ proinde mirificas Dei gratias & dona obtinere meruit, vti ipsa reuelauit S. Brigittæ. Hac de causa Caluariam, & loca passionis Christi crebrò & deuotissimè obibat: ipsa enim omnia tormenta Christi vehementissimè sensit compatiendo, quæ Christus patiendo, idque non semel vt Christus, sed per omnem vitam. Ipsa enim longè magis amabat Christum, quàm seipsam. Vnde longè maluisset ipsa pati omnia tormenta Christi, quàm videre Christum suum eadem patientem. Multoties ergo ipsa fuit Martyr, iuxta illud S. Simeonis ad ipsam vaticinium: *Et tuam ipsius animam pertransibit gladius,* Lucæ 2. Ita Rupertus.

B. Virgo multoties martyr.

VERS. 13. *Botrus cypri dilectus meus mihi, in vineis Engaddi.*

Botrus cypri, quid? Resp. Primò, camphora.

Quæres, quid sit cyprus? Primò, Rabbini & ex eis Tigurina, ex similitudine vocis censent esse caphutam, siue camphoram. Camphora autem est gummi cuiusdam arboris in India nascentis tantâ magnitudine & proceritate, vt sub eius vmbra hominū centuriæ recondi possint. Camphoræ vires & dotes recēset Matthiolus in Dioscor. lib. 1. c. 75. Tria verò memoranda de hoc gummi narrant auctores. Aiunt caphuram in aqua flagrare: deinde tradunt eā humore madêre, si in recenti & calido pane cōdatur: aiunt denique nisi sedulò asseruetur, ex operculatis etiam thecis nonnumquam euanescere. Quæ profectò tria sponso impendio cōueniunt, vt non immeritò *botrus copher* sit appellatus. Etenim in hoc spirituali humani generis cataclysmo, quo aquæ culpæ hiemales, tum origine permanantes, tū voluptate prauâ erumpentes mundū obruerunt, & ignem charitatis extinxerunt, in medio ipse diluuio extās & erectus, fluctibus ipsis velut oleo pascitur, & more lampadis accensus flammam charitatis emittit, quam flumina nequeunt obruere. Ita Ioannes Carmelita.

Rursum, R. Abraham per *botrum cypri* accipit dactylos palmæ, qui lapidissimi sunt.

Dactyli palmæ.

Secundò, *botros cypri* esse vuas in Cypro insula nascentes, vel vites ex Cypro delatas in Iudęam, cēsent S. Gregor. Cassiod. Beda, Anselm. Rupert. S. Bernard. Titelman. & alij. Vinum enim Cyprium, æquè ac Creticum (vulgò *maluasia*) est præstans, forte & eximium, teste Plinio lib. 14. c. 1. & 7. Et hic sensus Christo spōso nostro aptè conuenit, qui tamquam botrus pinguissimus & deliciosissimus vini pretiosissimi & pręstantissimi, in torculari amaræ passionis pressus & expressus, sanguinem vuæ, sicut pretiosissimum, ita & copiosum valdè effudit, propinauitque sponsę suæ Ecclesiæ. cuius haustu etiamnum ipsa viuificatur atque reficitur, lætificatur & inebriatur.

Secundò. vua Cypria.

B

Huc accedit Chald. qui per *botrum cypri* accipit vinum acceptum ex vuis Engaddi, quod Hebræi in terram sanctam intrantes libarunt Deo: *Ibant*, inquit, *ad vineas Engaddi, & accipiebāt inde botros vuarum, & exprimebant ex eis vinum, & libabant ex illo super altare, quartam partem hin super singulos arietes.*

Vinum Engadditanū.

Tertiò, Iustus Orgelit. per *cyprum* accipit cypressum, siue cupressum, vel cyparissum, cuius comæ botri speciem quamdā exhibent. Verùm aliud est cyprus, aliud cupressus, vt patet ex Plinio, Dioscoride, Galeno, Theophrasto & alijs.

Tertiò cupressus.

Quartò, Origen. Theodor. & Nyssen. & Philo Carpathius *botrum cypri* exponunt botrum floritionis, id est, adhuc florentem, nec fructu, putà vuis, turgētem: κυπρίζω enim est floreo, & κυπρισμὸς est floritio. Verū nil tale significat Hebræū כופר *copher*, & Latinum Græcumq; *cyprus*.

Quartò. botrus cypri, id est, botrus floritionis.

C

Quintò, alij per *cyprum* accipiunt balsamum. Ita Aponius, Beda, S. Bernardus, Honorius, Hailgrinus, Soto-maior, Sanchez & alij. Probant Primò, quia balsamum est odoratissimum, & proprium Iudææ in vineis Engaddi. Vnde S. Hieron. in cap. 27. Ezechiel. *Balsamum*, ait, *quod nascitur in vineis Engaddi.* Et in Epitaphio Paulæ: *Contemplata est balsami vineas in Engaddi.* Secundò, quia Ecclesiasticus de more Salomonem secutus. Christum comparat balsamo, Eccli. 24. 21. *Quasi balsamum*, ait, *non mistum odor meus.* Tertiò quia arbor vel frutex proferēs balsamum, similis est viti, teste Plinio lib. 12. ca. 25. *Semen, ait, eius est vino proximum gustu:* Et paulò anterius: *Hæc viti similior est, quàm myrto, malleolis seri dicitur, nuper vincta vt vitis, implet colles vinearum modo.*

Quintò. An cyprus sit balsamum.

D

Verùm obstat Primò, quòd nusquam balsamum vocetur *copher*, siue cyprus.

Resp. negatiuè.

Secundò, quòd balsamum non habeat botros nec vuas; sed ex incisione fruticis profluit liquor ille odoratissimus, qui opobalsamum dicitur. Respondet Sotomaior, *botrum cypri* idem esse, quod *ramum balsami.* Verùm Hebr. אֶשְׁכּוֹל *escol*, & Latinū Græcumq; *botrus*, vuam significat, nō ramum: balsami tamen hic mentio fit in vineis Engaddi. Probabilius quis diceret, *botrum cypri* vocari liquorem ex frutice balsami inciso profluentem, qui instar botri concrescit & coalescit.

A Tertiò, quòd Plinius, Dioscorides, Galenus quin & Iosephus Hebræus libr. 5. de Bello Iud. c.4. distinguunt cyprum à balsamo.

Sextò. Genuinè.

Qualis arbor cyprus.

Dico ergo *Cyprus*, inquit Plinius lib. 12. c.24. *est arbor in Ægypto zizyphi folijs, semine coriandri, flore candido & odorato.* Et, vt ait Philo Carpath. in c.4. Cantic. v.13. *Cyprus arbuscula est flore candido, cincinnorum instar pendente comâ odoratissimâ, folio oleæ; ex hac fit vnguentum nomine Cyprinum, ad multa commodissimum, habetque folia, flores & fructus & ramos vtilissimos. Hæc optima in Ascalone Iudææ, & Ægypti Canopo prouenit.* Cassiodor. ibidem: *Cyprus,* ait, *arbor est aromatica, semen simile coriandri habens; id est album & sublucidum, quod oleo coquitur & inde exprimitur, quod cyprus vocatur; vnde regium vnguentum paratur.* Dioscorides verò lib. 1. c.4. cyprum describens, ei has dat virtutes: *Venarum spi-* B *racula laxat, vrinam ciet ad calculos, aquamq́ super cutem: vtilissimè bibitur: aduersus scorpionum ictus remedio est: perfrictionibus vulua, & præclusionibus fotu prodest: pellit menses. Contrà vlcera oris etiam & depascentia corrosiuaq́, farina eius efficax est; malagmatis calfacientibus, & vnguentorum spissamentis bene adijci solet.* Et Galenus lib.7. Simpl. medic. *Cypri*, inquit, *radices maxime vsui sunt, excalefacientes pariter & exsiccantes absque mordacitate. Itaque vlceribus, quæ præ nimia humiditate cicatricem difficulter admittunt, mirificè prosunt: habent enim quiddam etiam adstringens: quapropter vlceribus item oris conueniunt. Quin & incidendi vim quampiam illis inesse testificandum, quæ & calculo vexatis congruunt, & vrinam mensesq́, prouocant.* Addit ibidem Matthiolus iconem cypri, in qua manifestè in cypri cacumine cernuntur minuta folia cum semine exoriri, instar botri vel racemi.

An cyprus sit ligustrū.

Porrò *cyprum* esse eumdem fruticem cum ligustro Italico, ex variorum sententia docet Plinius lib.24. ca.14. vbi asserit ligustrum eamdem esse arborem, quæ in Oriente cyprus appellatur, Et Galenus l.7. Medic. simpl. *Cypri*, ait, seu *ligustri folia* &c. *habent quiddam digerens & astrictorium. Itaque eorum decocto quidam ambusta fouent. Vtuntur etiam aduersus ignes phlegmonas & carbunculos. Nam absque molestia & morsu desiccant. Quin etiam sponte prouenientibus in ore vlceribus, aphthodesi, & ipsis puerorum aphthis, commansa accommodata sunt.* Idē innuit Dioscorid. l.1. c.107. *Ligustrum*, ait, *arbor est oleæ folijs circum ramos similibus,* &c. *flore candido odorato.* Ac mox subdit: *Cyprinum oleum, quod ex ea fit, odoratum excalfacit, emollitq́, neruos:* vbi insinuat cyprinum oleum esse ligustrinum, ac consequēter ligustrum esse cyprum. Disertè verò id ipsum D asserit Ruellius l. 1. distinct. c.94 & Matthiolus in Dioscoridis locum iam citatum. Vbi & de more ideam siue formam ligustri, siue cypri, in imagine spectandā exhibet, in qua planè est videre botros, siue vuas ligustri siue cypri, similes vuis, quæ in vite nascuntur. Additque: *Flores edit candidos muscososq́, racemosq́, & fructum nigrum.* Vnde Arabicus pro *botrus cypri* vertit, *racemus florū*, talis enim est in ligustro. Hinc & Theophrastus l.9. Hist. plant. ca.7. cyprinum, siue ligustricum vnguentum asserit esse odoratissimum.

Rembertus Dodonæus verò de Stirpibus pemptade 6. l.2. c.13. etsi ligustrum distinguat à cypro, quòd ligustro folia defluant hieme, cyprus verò perpetuâ fronde vireat; asserit tamen illi esse persimile; ligustrum verò Græcis appellari φιλλυρέαν, de quo Dioscorides: *Phillyrea*, inquit, *arbor est cypro magnitudine similis folijs oleæ nigrioribus ac latioribus: fructum habet lentisci similem, nigrum, subdulcem, racematim cohærentem:* & tale omnino est ligustrum.

Bellonij opinio.

Porrò Dictionarium Syriacum asserit *copher*, id est *cyprum* esse arborem quamdam, cuius frōdes desiccatæ, & in puluerem massamque redactæ, reddant manus, crines, ceterasque corporis partes purpureas. Id ipsum censet oculatus testis Petrus Bellonius lib.2. Obseruat. cap.74. vbi ait cyprum Salomonis esse fruticem, quem Arabes *alkanna* siue *henne*, Græci *scenua* vocant, qui ligustro similis copiosè prouenit in Cayro Ægypti. Hunc, inquit, Turcæ & Mauritiani propter florum gratiam (qui densi & clausi botrorum speciem præ se ferunt) & suauem odorem musco similem, diligenter seruant. Vnde Turcarum Imperator ex eo quotannis vectigal plusquā octodecim millium ducatorum colligit: inualuit enim ea consuetudo, vt omnes mulieres manus, pedes, capillorum partem rubro aut flauo, viri autem vngues rubro colore Alkannæ puluere inficiant.

Nota.

Vt vt est, cyprus ligustro est similis, & in Iudæa fuit odoratissima, & fructus proferens, nimirum botros miræ magnitudinis æquè ac saporis, vt patet ex hoc loco & ex c.4.13. Hinc *cyprus* dicta est ab Hebr. כּוֹפֶר *copher*, id est, expiatio, scilicet tetri odoris, quòd suo odore hominem reficiat, & fœtores arceat, inquit Marinus in Lexico. *Copher* ergo, siue cyprus, est fructus arboris C cypri, quem S. Hieronymus testatur odoratum esse, & instar efflorescentes vuæ florere, ex quo cyprinum fit oleum, quod cyprum pariter vocant, odoratissimum, & saluberrimum, teste Plinio libr. 23. c.4. Id verius erat ætate Salomonis; cùm floreret Iudæa rerum omnium præstantiâ & abundantiâ: tunc enim erat terra melle & lacte manans, quæ modò cernitur scabrosa, sterilis & lapidosa. Quare cyprus & aliæ arbores aromaticæ, quæ Salomonis arte & curâ excultæ præstantes dabant fructus, iam vel exaruerunt, vel à primæua bonitate degenerarunt, vti constat de balsamo, quod olim sola Iudæa possidebat, nunc planè ignorat. Salomon enim vineas habebat, cùm iuxta Ierusalem, tum in Engaddi. Ibi enim erant vineæ, tum vitium, tum cypri, tum balsami præstantissimæ, quas ipse suâ industriâ excolendo, longè præstantiores efficiebat.

Opinio Delrio.

Botrus cypri, vua delicatissima Engaddana.

D Porrò noster Delrio probabiliter, per *botros cypri* accipit vuas delicatissimas Engaddinas, quæ ex vicinis cypri aromaticis arboribus cyprinum saporem contrahebant, eumque exhibebant gustanti. Vitium enim & vuarum proprietas est, adsciscere sibi saporem iuxta radices crescentium fruticum, vel herbarum, vt experientiâ constat; & docet Plinius lib.14. cap.16. Sic ergo botri in Engaddi iuxta cypros succrescentes, cypri saporem & odorem sugentes referebant, ideoque in pretio habebantur, sicut hodie in Italia & alibi muscatellini. Hisce ergo botris vuarum odoratissimis & sapidissimis, sponsa sponsum dilectissimum confert. Hæc Delrio.

PRI-

PRIMVS SENSVS ADÆQVATVS

De Christo & Ecclesia.

Ait sponsa; Sicut sponsus meus Christus ob passionem pro me obitam, mihi est fasciculus myrrhæ amaræ, sed odoratæ, qui iugiter inter vbera, id est, in corde meo commoratur, & ab eo commemoratur: sic pariter idem est quasi botrus cypri, quia eius ad instar mihi odoratu & gustu suauissimus est. Sicut enim copher, siue cyprus, expiat fœtores odorum: sic Christus suâ passione & gratiâ expiat fœtores scelerum: כופר *copher* enim hebr. idem est, quod *expiatio*: vnde vertunt nonnulli, *botrus expiationis*, vel *redemptionis iniquitatis*, vel *pretij*, vel *propitiationis*. Hæc omnia enim significat *copher*. q. d. Dilectus meus ob passionem mihi est dilectus myrrhæ amaræ; sed hanc amaritiem tegit, expiat & dulcorat fructus redemptionis nostræ per eam acquisitæ: qui instar botri cypri mihi iucundissimus & suauissimus est. Nam vt ait S. Paulus Ephes. 2. 4. *Deus qui diues est in misericordia, propter nimiam charitatem suam, qua dilexit nos, & cùm essemus mortui peccatis, conuiuificauit nos in Christo, (cuius gratiâ estis saluati,) & consedere fecit in cælestibus in Christo Iesu: vt ostenderet in sæculis superuenientibus abundantes diuitias gratiæ suæ in bonitate super nos in Christo Iesu. Gratiâ enim estis saluati per fidem.* Item Rom. 3. 24. *Iustificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem, per fidem in sanguine ipsius, ad ostensionem iustitiæ suæ, propter remissionem præcedentium delictorum in sustentatione Dei, ad ostensionem iustitiæ eius in hoc tempore, vt sit ipse iustus & iustificans eum, qui est ex fide Iesu Christi.*

Copher, id est expiatio.

Vnde Hortolanus sic explicat q. d. Christus sponsus meus est mihi pro prægrandi botro expiatorio in Engaddinis vineis, vuarum miræ magnitudinis feracibus nato. In regione, inquam, Engaddi, hoc est, in fonte incisionis. Ea enim est mystici verbi vis, & rei gestæ conueniens interpretatio. Siquidem meus Christus semetipsum antilytrum, & summum dedit, quo me redemit, pretium. Is ipse clauis & lanceâ confixus, atq; in cruce quasi in torculari expressus prægrandis botrus, velut fons incisus sanguine manat & aquâ. Ex quo ego lauacro lustrata emersi expiata, & omni depositâ vetustate, instar aquilæ innouata, iuuenis & formosa, omni carens peccati maculâ omni vetustatis rugâ, omni denique vitio emaculata, obque sua ingentia in me merita hanc ego odoratam & efficacem myrrham, hunc botrum expiatorium vnicè diligo, parentibus, propinquis, amicis, & omnibus meis fortunis, atque adeò mihi ipsi in amore præfero, & cælum, vnde ad me delatum est, summâ vi nitor capere: nullos hostes metuens, nulla formidans pericula, vt tu olim Synagoga, mea æmula, habitatores terræ Chanaàn, vnde miræ magnitudinis botrus ille ad te ab exploratoribus exportatus fuerat, pertimescens & Deo diffisa, promissas sedes obtinere posse desperasti.

Engaddi, id est, fons incisionis.

Porrò licèt Christus dici possit botrus cypri in incarnatione, quia tunc vt flos odoratissimus & iucundissimus è radice Iesse, putà ex vtero virginali, germinauit & efflocuit: vnde & Nazaræus, id est, floridus, est nũcupatus. Item in passione, vbi velut botrus in torculari crucis pressus, omnem suum nobis effudit sanguinem. Ita S. Ambros. in psalm. 118. & Iustus Orgelit. qui ait: *Engaddi* idem est, quod oculus tentationis. Christus crucifixus ergo est botrus cypri in Engaddi, quia in cruce tentationibus Scribarum & Iudæorum est exagitatus. Vnde & *Engaddi* ex Hebræo & Syro verti potest, *fons*, vel *oculus incisionis*, aut *scissura*. In cruce enim Christi caro concisa fuit.

Engaddi, id est, oculus tentationis.

Aptiùs tamen Christus fuit botrus cypri in fructu passionis, putà in resurrectione & gloriâ, quam sibi nobisque promeruit & obtinuit. Ita Cassiod. Beda Rupert. Anselmus & S. Bernard. Vnde Honorius Augustod. ait Christum fuisse nardum in incarnatione, fasciculum myrrhæ in passione, botrum cypri in resurrectione. Porrò *botrus cypri*, florum cypri est congeries & condẽsatio; sicut grana vinacea dẽsantur in botro vuæ: vocatur tamen hic *botrus* potiùs quàm flos, quia botrus significat florum, id est, dotum animæ & corporis Christi gloriosi, multitudinem & condensationem, scilicet impassibilitatem, claritatem, agilitatem, subtilitatem; item liberationem patrum è limbo, ascensum in cælum, missionem Spiritus sancti, Apostolorum prædicationem, conuersionem Gentium, cæteraque Spiritus sancti charismata, quæ Christus è cælis in Ecclesiã contulit, confert & conferet vsque ad diem iudicij, imò in omnem æternitatem. Huic sensui fauet interpretatio nominum. Nam κύπρος, id est, cyprus, idem est quòd *pulchra*, vel *pulchritudo*. Quid autem pulchrius resurrectione & corpore glorioso? Rursum *Engaddi* hebr. verti potest *fons*, vel *oculus felicitatis*: quid autem felicius cælesti beatitudine, in qua Beati oculis mentis vident Dei essentiam, omneque bonum?

Christus botrus cypri in resurrectione.

Cyprus, id est pulchritudo.

Engaddi, id est oculus, vel fons felicitatis.

Porrò botrus hic cypri dicitur esse in *vineis Engaddi*, vt significet botrum hunc esse præstantissimum, tum in se, tum in vicinia balsami, aliarumque arborum aromaticarum, quarum vis & virtus illi afflabatur, vti notat Origen. homil. 2. ex 4. Cassiod. Beda, Aponius, Bernard. serm. 4. S. Hier. in Ezech. 27.

Balsamum enim, quod omnia aromata suauitate odoris, æquè ac salubritate liquoris superat, teste Plinio, nusquam olim, nisi in Engaddi nascebatur. *Engaddi* enim est vrbs & regio iuxta Iericho & mare Mortuum, in tribu Iuda contra Occidentem, gratissimũ spirans odorem ex copia arborum odoriferarum, præsertim balsami: vnde & *Asasonthamar*, id est, vrbs palmarum dicta est, quòd palmis & balsamis abundet. Ita S. Hieronym. Tradition. in Genes. cap. 14 & ex eo Adrichom. in Descriptione Terræ sanctæ. Balsamum autem odoratissimum, quod corpora malè affecta sanat, & mortua à corruptione præseruat, optimè denotat resurrectionem Christi, immortalitatem, salutem & gloriam æternam, quàm suis electis confert. Vnde S. Ambrosius in psal. 118. serm. 3 *Engaddi*, inquit, *locus est in Iudæa, in quo opobalsamum gignitur, si interpretationem quæris, tentatio Latinè significatur. In illis enim vineis lignum est, quod si quis compungat, vnguentum emittit, hic fructus est ligni: si non incidatur lignum, non ita*

Engaddi quid?

Balsamum Engadditanum.

fragrat & redolet; cùm autem compunctum fuerit artificis manu tunc lacrymam distillat: sicut & Christus in illo tentationis ligno crucifixus, illacrymat populum, vt peccata nostra deleret, & de visceribus misericordiæ suæ fundebat vnguentũ, dicens: Pater dimitte illis, quia nesciunt quid faciunt. Tunc ergo in ligno compunctus est lanceâ, & exiuit de eo sanguis & aqua, omni vnguento suauior, accepta Deo hostia, per totum mundum odorem sanctificationis effundens, & quasi balsamum ex arbore, sic virtus exibat è corpore. Et post nonnulla in eamdem sententiam: *Terram mouebat, & hærebat in ligno, cælum obducebat tenebris, mundum crucifigebat, & crucifixus erat: inclinabat caput, & exibat verbum: exinanitus erat, & replebat omnia: descendit Deus, ascendit homo: Verbum caro factum est, vt caro sibi Verbi solium in Dei dextera vendicaret: vulnus inflictum erat, & fluebat vnguentum: stat abæns audiebatur, & Deus agnoscebatur.*

Hebr. 5. Lucæ 23. Ioan. 19. Matth. 27. Ioan. 1. Ioan 19.

Balsamum Engaddeanum, Spiritus sancti charismata.

Sic & Beda per balsamum, quod nascitur in vineis Engaddi, accipiens charismata Spiritus sancti, *Et sponsus*, ait, *in vineis est Engaddi: quia & ipse Dominus in carne apparens, plenus est Spiritu sancto, & eius dona credentibus ipse largitur.* Additque Christum esse nardum, fasciculum myrrhæ, & botrum cypri: *Quia & priùs discumbentem in cœna Dominũ mulier deuota nardo perfudit: deinde discipuli crucifixum ad sepeliendum myrrhâ vnctum linteis inuoluerunt; & post hæc ipse gaudio resurrectionis mox adueniente spiritalia fidelibus dona distribuit.*

Engaddi, id est fons hœdi, baptismi symbolum.

Rursum *Engaddi* idem est, quod *fons hœdi*; vnde notat baptismum, quo omnes hœdi, id est, peccatores & peccata, abluuntur. Ita Cassiodorus, Beda, Aponius, Anselm. Rupert. Philo Carpathius, & S. Gregor. quem audi: *In Engaddi balsamum gignitur, quod cum oleo, Pontificali benedictione chrisma efficitur, quo dona sancti Spiritus exprimuntur. Engaddi interpretatur fons hœdi; hœdus autem antiquitùs pro peccatis immolabatur. Quid ergo per fontem hœdi, nisi baptismus Christi figuratur? In quo dum corpus mergitur, anima abluitur, & per illius fidem, qui pro peccatoribus mortem pertulit, anima humana à peccatis omnibus mundari se credit.* Et S. Bernard. serm. 44. *In fide & lenitate sanctum faciet illũ, & dabit illi non oleum, sed balsamum in vineis Engaddi. Nec enim dubium ex fonte hœdi profluere charismata meliora, tuius vtique vnctio hædos vertit in agnos, & de sinistra transfert in dexterã peccatores, abundantiùs eos quidem autè perfusos vnctione misericordiæ, vt vbi abundauerunt delicta, superabundet & gratia.* Et superiùs post principiũ sermonis: *Ergo vineas Engaddi dicit plebis Ecclesiæ, quæ habet balsami liquorem, spiritum mansuetudinis, in quo paruulorũ adhuc in Christo teneritudinẽ blande fouet, & dolores pœnitentium consolatur. Sed & si quis frater in aliquo delicto præoccupatus fuerit, vir Ecclesiasticus, qui hunc spiritum iam accepit, curabit huiusmodi mox instruere in eodem spiritu lenitatis, considerans seipsum, ne & ipse tentetur. In hoc typo quotquot baptizandi sunt, etiam corporaliter Ecclesia oleo materiali vngere consueuit.*

SECVNDVS SENSVS PARTIALIS,

De Christo & anima sancta.

Primo, botrus cypri est Eucharistia.

CHristus animæ sanctæ *botrus cypri* est in meditatione, & imitatione passionis & resurrectionis eius, ac præcipuè in sumptione S. Eucharistiç, quæ est memoriale passionis eius. In ea enim bibitur sanguis Christi sub specie vini. Vnde Zachar. cap. 9. Eucharistiam vocat *frumentum electorum, & vinum germinans virgines.* Ipsa ergo similis botro cypri: Primò, quia continet sanguinẽ Christi, velut botrum expressum in torculari crucis; Secundò, quia ipsa est esca suauissima, quæ animam cælestibus delicijs, gratijs & gaudijs inebriat; Tertiò, quia per ipsam resurgemus ad vitam beatam, & immortalem, vti Christus ait Ioan. 6. Audi S. Bernard. serm. 44. *Si dilectus in myrrha, multò magis in botri suauitate. Ergo Dominus meus Iesus myrrha mihi in morte, botrus in resurrectione, seipsum mihi saluberrimum temperauit in potum, in lacrymis, in mensura. Mortuus est propter peccata nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram, vt peccatis mortui iustitiæ viuamus. Itaque tu si peccata luxisti, bibisti amaritudinem: si autem iam respirasti in spem vitæ vitâ sanctiori, mutata est tibi myrrha amaritudo in vinum, quod lætificat cor hominis.*

Primò. Secundò. Tertiò. Rom. 4.

Psal. 103. Secundò est feruor & zelus.

Secundò, idem S. Bernard. per *botrum cypri* accipiens vinum optimum, quod nascitur in Cypro insula, per illud accipit feruorem & zelum iustitiæ. *Etenim,* inquit, *si amas Dominum Iesum toto corde, totâ animâ, tota virtute tuâ, numquid si videris eius iniurias contemptumq́; ferre vllatenus æquo animo poteris? minime: sed mox arreptus spiritu iudicij, & spiritu ardoris, & tamquam potens crapulatus à vino, repletus zelo Phinees, dices cum Dauid: Tabescere me fecit zelus meus, quia obliti sunt verba tua inimici mei. Et cum Domino Zelus domus tuæ comedit me. Vinum est ergo feruidissimus zelus iste, expressum de botro cypri, & talix inebriant Christi amor.* Et post nonnulla: *Botrus cypri dilectus meus mihi in vineis Engaddi: hoc est, zelus iustitiæ amor dilecti mei mihi in affectibus pietatis.*

Tertiò est Christus incipientibus.

Tertiò, Nyssen. Origen. Theodoret. & Philo, qui per *botrum cypri* accipiunt botrum florẽtem, necdum vuas producentem, per eum intelligunt Christum, qui incipientibus exhibet suauitatem quamdam odoris, quo proficiant, vt iam maturis præbeat vinum amoris & feruoris. Audi Nyssen. homil. 3. *Qui natus est puer Iesus in ijs qui ipsum susceperunt, diuersè proficit sapientiâ & ætate & gratiâ: non est idem in omnibus, sed pro modo eius in quo est, quatenus is qui ipsum capit, est idoneus; talis apparet aut infans, aut proficiens, aut perfectus conuenienter botri naturæ, qui non semper cernitur in vite in eâdem forma, sed formam mutat cum tempore florens, perfectus, maturus, vinum factus. Profitetur ergo vinea fructui suo, quòd nondum sit matura & tempestiua ad vinum, sed expectat plenitudinem temporum: non tamen tamquam omnino expers fruendarum deliciarum. Per florem namque certam significat spem de futura gratia: certa autem spes de gratia est fruitio ijs, qui per patientiam expectant.* Idque *in vineis Engaddi*, hoc est, in loco pingui vbi vites altas radices agunt, hoc est, in profunda cogitatione & meditatione, quæ siccum pietatis animæ subministrat, quo crescat, & ex flore in fructum virtutis & charitatis trãseat. Audi & Origen. hom. 2. ex quatuor: *Verbum diuinũ, in quibus vera vitis efficitur, haud repentè maturos botros producit & dulces: nec repentè ex eis efficitur vinum suaue & lætificans cor hominis, sed primò producit suauitatem tantummodo odoris in florem. Botrus verò hic florens esse memoratur in vineis Engaddi,*

quod

quod interpretatur oculus tentationis, ut gratia fragrantiæ ipsius immittatur in intimis animæ, ut post hæc pati possit acerbitatem tribulationum & tentationum, quæ propter verbum Dei credentibus excitantur, & ita demum maturitatis eius dulcedinem præbet. Vnde addit Origen. florem cypri habere vim calefaciendi. Christum ergo ijs esse botrum cypri, quos charitatis igne succendit: hi in Engaddi, id est, in fonte tentationis non succumbunt, sed eam fortiter superant. Hinc Philo Carpath. per *botrum* accipit ipsos Christi fideles: *Botrus*, inquit, *dum maturat, voluptatem affert intuentibus, sic qui cœperunt in Christum credere, nondum tamen maturos fructus capientes, botro florenti comparantur; iam verò iam maturum botrum degustant, veram Christi fidem charitatemque indati, perfecti esse incipiunt, & sponsæ nomine appellantur.*

Quartò est Christus pœnitentibus.

Quartò, Aponius cyprum interpretans tristitiam & mœrorem, asserit Christum esse botrum cypri peccatoribus, dum ijs inijcit spiritum compunctionis & dolorem de peccatis, vt eos euehat ad beatitudinem lugentibus promissam Mat. 5. *Beati*, inquit, *qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur.* Hi enim sunt in Engaddi, id est, in fonte hœdi, quia fonte lacrymarum eluunt hœdos fœtentes criminum.

Tropol.

Tropol. in Engaddi, id est, in fonte tentationis inuenitur botrus cypri, id est, Christus, quia in tentatione & tribulatione floret & exuberat Christi gratia & consolatio, cuius odore & robore anima tribulationibus afflicta mirè recreatur & roboratur, iuxta illud Psaltis: *Secundùm multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ lætificauerunt animam meam*, psal. 93. 19. Ita Theodoret. *In tentationibus constituta*, inquit, *& à multis oppugnata, inquit illa: Tuam sentio suauitatē.* Vbi ergo tentamur ab hoste, ibi lætificamur à Christo: vbi diuina tentatio, ibi diuina consolatio: vbi crux, ibi refrigerium. Hoc enim Christus suis affeclis promisit & promeruit. Vnde Paulus: *Sicut*, inquit, *abundant passiones Christi in nobis, ita & per Christum abundat consolatio nostra*, 2. Corinth. 1. 5. Hinc *gloriamur in tribulationibus*, ait idem Rom. 5. easque appetimus & ambimus, quia scimus in ijs manna reconditum latere, plus mellis diuini, quàm fellis humani.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS

De Christo & B. Virgine.

CHristus in cruce B. Virgini fuit fasciculus myrrhę, in resurrectione verò botrus cypri, cùm ei primò apparens omnem passionis mœrorem abstersit, eumque in gaudium exultationis conuertit. Ita Rupert. *Igitur*, inquit, *dilectus meus mihi & fasciculus myrrhæ, quia moriturus, & botrus cypri erat, quia resurrecturus, & vltrà non moritur. Botrus, inquā, Cypri, videlicet terræ vel insulæ, botros prædulces, vinumque optimum afferentis; quia non qualecumque; sed optimū est vinum resurrectionis, & hoc in vineis Engaddi, id est, fontis hœdi: hoc enim interpretatur Engaddi.* Causam subijcit: *Cur ergo ita dixerim? Idcirco nimirum, quia meus ille dilectus non iustos, sed peccatores vocare venit, vt resurgant in resurre-*

A *ctione prima, qui fuerant per peccatum mortui: & hoc in fonte hœdi, in fonte baptismi, in lauacro regenerationis, quo regenerati fiunt oues, qui fuerant hœdi: fiunt sancti, qui fuerant peccatis obnoxij.*

VOX SPONSI

VERS. 14. *Ecce tu pulchra es, amica mea, ecce tu pulchra es: oculi tui columbarum.*

ECCE TV PVLCHRA ES AMICA MEA: ECCE TV PVLCHRA ES] Septuag. *ecce es speciosa proxima* (Symmach. *sodalis*) *mea, ecce es speciosa*; S. Ambros. *bona*; Chald. *quando faciebant filij Israel voluntatē regis sui, ipse in verbo suo laudabat eos*
B *in consistorio angelorum sanctorum, & dicebat: Quàm pulchra sunt opera tua filia mea! Dilecta mea congregatio Israel in tempore, quo facis voluntatem meam, & laboras in verbis legis meæ.*

Quoad seriem dramatis, sponsus in accubitu suo mensæ ingredientem ad se sponsam contemplans, & nardi eius suaueolentiam sentiens, ac deinde discedens, sed post parietem auscultans, & audiens illam apud suas socias adeò commēdare sponsum, dicendo: *Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter vbera mea commorabitur: botrus cypri dilectus meus mihi in vineis Engaddi*; sese cōtinere non potuit, quin ad illam regressus illi vices amoris rependeret, eiusque pulchritudinem dilaudaret. Admirans ergo eam iterato ait: *Ecce tu pulchra es amica mea ecce tu pulchra es*, qua geminatione, æquè ac aduerbio demonstrandi, *ecce*, eximiā
C & admirabilem eius esse pulchritudinem significat. Sicut enim sponsa geminam sponsi pulchritudinem celebrarat, putà passionem in fasciculo myrrhæ, & resurrectionem in botro cypri: sic vicissim sponsus geminam sponsæ pulchritudinem regerit & rependit. ita Theodor.

Porrò propria animarum & sponsarum dos est pulchritudo: vnde ipsæ adeò sunt philocosmæ & auidę ornatus. Hinc Anacreon poëta: *Natura*, inquit, *dedit tauro cornua, equo vngulas, leporì velocitatem, leoni rictum dentium, natare piscibus, volare auibus, viris prudentiam. Quid feminis? formositas pro parmis & lanceis est.*

Feminæ dos pulchritudo.

Vt ferrum & ignis percutit,
Quæ vultu pulchro fulminat.

PRIMVS SENSVS

D

ADÆQVATVS

De Christo & Ecclesia.

CHristus dilaudat Ecclesiæ pulchritudinem eamque iterando, duplicem, imò multiplicem esse significat, scilicet internam, & externā, quæ ex interna dimanat: internam sitam esse in fasciculo myrrhæ, & botro cypri, id est, in iugi meditatione & imitatione passionis & resurrectionis Christi; externam verò in nardo, id est, in humilitate & modestiâ exteriori, quæ omnibus gratū suum odorē aspirat, iuxta illud psal. 44. 14. *Omnis gloria eius filiæ regis ab intùs, in fimbrijs aureis, circumamicta varietatibus.* Ita Cassiodor. Beda &

Duplex Ecclesiæ pulchritudo.

 Philo

A Philo Carpath. qui internum ſanctitatis decorẽ collocant in pura ſanctaque conſcientia, externũ in honeſta & ſancta conuerſatione. Vera enim pulchritudo ſita eſt in interno decore, à quo externus dimanat; alioquin exterior & aſcititius, fucus eſt, non decor.

Cauſam amoris addit dicens, *Amica mea*; Septuag. *proxima mea*; Symmach. *ſodalis mea*. Hebr. רַעְיָתִי *raiati*, id eſt, *commenſalis mea*, quæ mecum viuis, & in menſa mea paſceris. Plato dialog. de Amore, docet, pulchritudinem eſſe gratiam & venuſtatem, quæ intuentium oculos animoſque ad ſui amorem alliciat, indeque græcè vocari καλὸν, quòd omnes ad ſe καλεῖ, id eſt, vocet & inuitet. Hoc apud homines verum eſt: ibi enim pulchritudo eſt cauſa amoris: at nõ apud Deum; B ibi enim vice verſa amor & amicitia eſt cauſa pulchritudinis. Deus enim amat homines, non quia pulchri ſunt; ſed amãdo eos facit pulchros, vt amore ſuo digni ſint. Amor enim Dei eſt principium & cauſa omnis boni & pulchri. Deus enim eſt ipſa eſſentialis, immenſa, & incomprehẽſibilis pulchritudo; ac quia illa redundat, hinc ex immenſa bonitate eam in homines & creaturas ceteras effundit, eoque magis, quo magis ſibi vicinæ & propinquæ ſunt: qui ergo propè accedunt ad Deum, hi propè eius pulchritudinem participant; & qui propiùs, hi magis, & qui proximè, hi maximè. Anima enim ſimilis eſt ſpeculo: quod ſi rebus pulchris approximet, pulchrã in ſe ſpeciem formamque ſuſcipit; ſi verò deformibus, deformem. Ita Pſellus apud Theodoret. quem audi: *Quoniam expulſo à tergo vitio, expurgata à Verbo anima, ſolis ſurculum in ſe ſuſcepit, & ſimul* C *reluxit cum luce, quæ in ipſa apparuit, propterea ei dicit Verbum: Pulchra facta es, quæ meæ luci appropinquaſti, per appropinquationem attrahens diſpenſationem pulchritudinis. Ecce es inquit, pulchra propinqua mea. Deinde cùm ſe cohibuiſſet, & eam veluti in quadam acceſſione contemplatus eſſet pulchritudinis, rurſus eamdem repetit orationem: Ecce tu pulchra es: ſed priùs quidem eam nominauit propinquam; hic autem eam, quæ cognoſcitur ex ſpecie oculorum: Oculi enim tui columba.* Huc accedit S. Ambroſ. in pſal. 118. ſer. 3. *Quoniam*, inquit, *cognouerat Eccleſia myſterium, & pro totius mundi redemptione crucifixum Dominum Ieſum prædicabat, meretur audire: Ecce es bona, quæ me bonũ dicis, & ipſa bona es quæ vidiſti gloriæ meæ decorem, & ipſa ſpecioſa es & decora. Quid eſt Chriſtum dicere, Bona es & decora es, niſi illud Euangelium: Confidens eſto filia, remiſſa ſunt tibi peccata tua?* D Iam ſponſa ſponſum velut faſciculum myrrhæ collocarat inter vbera, id eſt, in corde ſuo: ab illius ergo decore decora, ab illius fulgore fulgida effecta eſt.

Amor Dei eſt cauſa omnis boni & pulchri.

Anagogicè.

Anagogicè, duplex pulchritudo Eccleſiæ eſt. Prima, in præſenti vita per gratiam: gratia enim eſt ipſa venuſtas animæ, quia facit eam diuinæ conſortem naturæ, parem angelis, ſimilem Chriſto, amicam & filiam Dei. Gratia enim eſt ſumma participatio Dei: eiuſque ſanctitatis & decoris immenſi. Secunda, in futura vita per gloriam: hæc enim eſt pulchritudo nõ viatorum, ſed Beatorum & angelorum. Ita Origen. hom. 3. & 4. *Specioſa*, ait, *eſt hæc Eccleſia cùm proxima eſt Chriſto & cùm imitatur Chriſtum. Quod verò iterauit: Ecce es ſpecioſa; poteſt ad futurum ſæculum pertinere, vbi iam non ſolùm imitatione, ſed ipſa ſui perfectione formoſa eſt* A *& ſpecioſa, & ibi dicat eſſe oculos eius columbæ.* Verè S. Aug præfat. in pſal. 44. *Summa animæ pulchritudo*, inquit, *eſt iuſtitia*, quia ſicut pulchritudo corporis eſt iuſta inter ſe membrorum omniũ proportio & harmonia, cum quadam coloris ſuauitate: ſic animæ pulchritudo eſt iuſtitia, quæ omnibus animæ viribus corporiſq; mẽbris id quod ſuum eſt, aſſignat, itaque per omnia hominem compoſitum decorumque efficit, vti patuit in iuſtitia originali, quam habuit Adam ante peccatum, & magis in iuſtitia Chriſti ac B. Virginis. Et Clemens Alexand. lib. 3. Pædag. c. 11. *Pulchritudo optima*, inquit, *eſt pulchritudo animæ, cùm fuerit ornata Spiritu ſancto, & his quæ ab eo oriũtur, aſpirata lætitijs, iuſtitia, prudentia, fortitudine, temperantia, bonorum amore, & pudore, quo nullus color nitidior vn-* B *quam viſus eſt.* Et B. Iſidor. Peluſ. lib. 3. epiſt. 131. ad Lampetium Epiſcopum, vbi inter alia ſic habet: *Vt corporeæ pulchritudinis norma, membrorũ apta proportio eſt; ita etiam extrema ſpiritualis pulchritudinis linea, in virtutum mediocritate conſiſtit*, &c.

Duplex pulchritudo Eccleſiæ.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

Duplex item animæ pulchritudo.

Primò.

PRæter iam dicta, Primò S. Gregor. duplicem animæ pulchritudinem aſſignat, duplicem charitatem, Dei ſcilicet, & proximi: *Bis pulchram*, inquit, *ſponſus ſponſam vocat, quia cui dilectionem Dei & proximi donat, geminam pulchritudinem cernſert,* C *qua delectatur, & quam laudat.*

Secundò.

Secundò, pulchra eſt anima dupliciter, Primò, in actione; Secundò, in contemplatione: ita tres Patres apud Theodor.

Tertiò.

Tertiò, pulcher eſt iuſtus dupliciter: Primò, pulchritudine & ſanctitate animæ: Secũdò, corporis, iuxta illud de virgine, *vt ſit ſancta corpore & ſpiritu*, 1. Corinth. 7. Ita Iuſtus & Anſelmus.

Quartò.

Quartò, S. Bernard. ſerm. 45. duplicem pulchritudinem interpretatur pœnitentiam & humilitatem, per quam innocentia amiſſa recuperatur. Cenſet enim S. Bernard. ſponſam à ſponſo in accubitu ſuo reſidentem de defectibus fuiſſe reprehenſam, ſed eum placaſſe ſua nardo, id eſt, humilitate humiliq; confeſſione, vnde ab eo hic ſponſæ pulchritudinem celebrari. *Etenim præſumptionem*, inquit, *correptio, correptionem emendatio, e-* D *mendationem remuneratio ſecuta eſt. Adeſt dilectus, amouetur magiſter, rex diſparet, dignitas exuitur, reuerentia ponitur. Cedit quippe faſtus, vbi inualeſcit affectus. Et ſicut quondam quaſi amicus ad amicum Moyſes loquebatur, Dominus reſpondebat: ita & nunc inter Verbum & animam, ac ſi inter duos vicinos familiaris admodum celebratur confabulatio.* Et poſt nonnulla: *Decor animæ humilitas eſt. Non à meipſo hoc dico, cùm Propheta prior dixerit: Aſperges me hyſſopo, & mundabor: humili herbâ & pectoris purgatiuâ, humilitatem ſignificans. Hac ſe poſt grauem lapſum rex & Propheta lauari confidit, & ſic niueum quemdam innocentiæ recuperare candorem.* Pſal. 50.

TER-

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS,

De Christo & B. Virgine.

Duplex B. Virginis pulchritudo.

BEata Virgo fuit ad miraculum pulchra, tum corpore, tum longè magis animâ & mente.

S. Bernard. duplicem pulchritudinem B. Virgini assignat, summam innocentiam. & summã humilitatem. Post verba enim iam citata subdit: *Verùm in eo, qui grauiter peccauit, etsi amanda, non tamen admiranda humilitas: at si quis innocentiã retinet, & nihilominus humilitatem iungit; nonne is tibi videtur geminũ animæ possidere decorem? Sancta Maria sanctimoniam non amisit, & humilitate non caruit. Et ideo concupiuit rex decorem eius, quia humilitatem innocentiæ sociauit. Denique respexit, inquit, humilitatem ancillæ suæ. Ergo beati, qui custodiunt vestimenta sua munda, videlicet simplicitatis & innocentiæ; si tamen & decorem induere humilitatis adijciant. Profectò audiet, quæ huiusmodi inuenitur: Ecce tu pulchra es amica mea, ecce tu pulchra.*

Psalm. 44. Luc. 1.

Rursum Rupert. geminam pulchritudinem B. Virginis interpretatur virginitatem & maternitatem Dei. Vide dicta Prouerb. 31. v. 25. ad illa: *Fortitudo & decor indumentum eius.*

Denique Hugo Victor. in ser. 2. de Assumpt. qui extat sub finem tom. 2. duplicem Virginis pulchritudinem accipit virginitatem & humilitatem: *O qualis*, ait, *societas, totus pulcher totam pulchram sibi sociat. Ego totus pulcher, & tu tota pulchra. Ego per naturam, & tu per gratiam. Ego totus pulcher, quia totum quod pulchrum est, in me est. Tu tota pulchra, quia nihil quod turpe est, in te est. Pulchra in corpore, pulchra in mente. In corpore pulchram te facit integritas virginitatis: in mente pulchram exhibet virtus humilitatis. Tota ergo pulchra es, corpore nitida, mente sincera.* Et nonnullis interiectis: *Nec alia talem decebat; nec alius tali inueniri poterat. O digna digni, formosa pulchri, munda incorrupti, excelsa Altissimi, mater Dei, sponsa regis æterni.*

Oculi tui columbarum.

COlumbæ symbolum sunt amoris, fidei & castitatis coniugalis. Nam in columbarijs mas suæ columbæ soli applaudit, nec aliam quærit. Vnde Poëta.

Exemplo iunctæ tibi sint in amore columbæ,
Masculus & totum femina coniugium.

PRIMVS SENSVS ADÆQVATVS.

De Christo & Ecclesia.

PVlchritudo hominis maximè cernitur in facie & oculis. In oculis enim relucet cor & anima, omnesque animæ affectus. Vnde S. August. in ps. 41. *Oculi*, ait, *membra carnis sunt, & fenestræ mentis.* Et Cicero lib. 3. de Orat. *Imago animi vultus est, indices autem oculi.* Sponsæ ergo decorẽ spõsus maximè ab oculis dilaudat, quòd eos habeat non vulpinos, non lupinos, non vulturinos,

A id est, non obliquos, fraudulentos & simulatos, non inuidos & rapaces, non gyrouagos spectãtes ad prædam; sed columbinos, id est, Primò, simplices, candidos, ingenuos; Secundò, pudicos. ita Origenes; Tertiò, rectos: columbæ enim non obliquè aspiciunt, sed rectã; Quartò, amantes & amabiles: columbæ enim non toruè intuentur, sed blandè & amanter; Quintò, placidos & mansuetos. Ita Beda: *Oculi* inquit, *tui columbarum, id est, oculi cordis tui simplices & mundi; atque ab omni duplicitate fallendi ac simulandi prorsus immunes. Item oculi tui columbarum, quia sensus tui spiritali sunt intellectu præditi. Item oculos columbarum habet amica Christi, quia omnis quæ illum veraciter intus amat, nullo exterarum rerum appetitu miluorum more accenditur, nulli viuentium aduersum quid inferre meditatur: quod columbinæ fertur esse mansuetudinis, quæ*

Oculi columbæ dotes quinque.

B *cuncta quæ occurrunt, simplici, miti & humili corde contemplatur.* Et S. Bernard. serm. 45. *Oculi tui columbarum. Iam*, inquit, *non ambulas in magnis, neque in mirabilibus super te: sed instar simplicissimæ volucris contenta es simplicioribus, nidificans in foraminibus petræ, meis vulneribus immorans: & libenter ea quæ sunt de me dumtaxat, incarnato & passo, oculo intuens columbino.* Septuag. vertunt, *oculi tui*, περιστεραί, id est *columbæ*, in nominatiuo plurali, q. d. Oculi tui adeò belli, candidi, amabiles sunt, vt non tam columbini, quàm columbæ ipsæ esse videantur: columbas ergo geris in oculis, quia quidquid pulchrũ & amabile est in columbis, hoc oculis tuis exhibes & repræsentas, quale est Primò, modestia & pudicitia: Secundò, quod in amore pro cãtu gemit: Tertiò, quòd putria, sordida & fœtentia fugit. Quartò, quòd in petris sibi nidos

Quinque dotes columbæ.

C construit: Quintò, quòd gaudet aquis, residetq; iuxta flumina. Audi S. Gregor. *Cuius* (sponsæ) *oculi benè columbarum esse perhibentur: quia dum in temporalibus gemit, & ad æterna desideria rapitur, in simplicitate sensus suos custodit, & carnales concupiscẽtias detestatur. Columba quippe in amore pro cantu gemit. Et bene sancta anima columbæ comparatur: quia dum reprobi quique in amore mundi garriunt & lætantur, mens electa in cælesti desiderio atteritur, quia timet ne amittat quod diligit, dum differtur.* Subdit deinde: *Possunt etiam per oculos columbarum Ecclesiarum prædicatores intelligi, qui simplicitatem, quam prædicant, seruant, & visibilia contemnentes, ad æternarum magnis gemitibus anhelant.* Et Psellus apud Theodor. *Immundus, ait, oculis es prædita columbæ virginis, cùm oculos tuos ab errore auerteris, & eos in me creatorem tuum intenderis. Columbæ autem oculos memorat, vt puri virginis obtutum significet. Tam*

D *mundos enim oculos habet, vt pariter pulcherrimum sponsum aspiciat.*

Symbolicè, Hugo lib. 1. de Instit. monast. c. 3. per duos oculos columbæ accipit memoriam & intellectum; *Duos*, inquit, *habet oculos, dextrum & sinistrum, memoriam & intellectum: in hoc futura prouidet, in illo transacta deflet. Hos oculos clauserunt in Ægypto patres nostri, quoniam non intellexerunt opera Dei, nec fuerunt memores multitudinis misericordiæ eius.*

Symbolicè, duo oculi columbæ, memoria & intellectus.

Anagogicè, Origenes per duos oculos accipit Filium & Spiritum sanctum, quos anima videbit in cælo, eaque visione beabitur: *In futuro sæculo*, inquit, *vbi anima iam non solum imitatione, sed & ipsa sui perfectione formosa est, dicit esse oculos eius columbas,*

Anagogicè, Filium & Spiritum S.

lumbas, vt duorum oculorum columbæ duæ intelligantur esse Filius Dei, & Spiritus sanctus.

Mysticè, doctores Septem dotes columbæ assignantur prædicatoribus.

Mysticè, S.Gregor. Anselm. & alij, per oculos Ecclesiæ accipiunt doctores & prædicatores, quibus septem columbæ dotes, id est, septē dona Spiritus sancti, adaptat Honorius Augustodun. *Columba quippe, ait, in petra nidificat, alienos pullos nutrit, pura grana eligit, felle caret, rostro non lædit, iuxta fluenta habitat, gregatim volat. Sic Ecclesia in petra, id est, Christo, fide & opere ædificat; alienos à verbo Dei verbo & exemplo nutrit, puras sententias de libris Gentilium vel hæreticorum eligit, malitiâ inuidiæ caret, neminem detrahendo lædit, iuxta fluenta Scripturarum habitat, vt raptus accipitrum, id est dæmonum, euadat, multos secum trahere ad gaudia laborat.* Hæc deinde adaptat Propheteis & Apostolis: *Vnius columbæ, id est, Ecclesiæ ante aduentum Christi, oculi Prophetæ fuerunt, qui ei æternum lumen Christum prædixerunt: vnde & Videntes dicebantur. Alterius columbæ, scilicet Ecclesiæ post Christi aduentum, de eodem populo oculi Apostoli extiterunt, qui eam ad verum lumen Christum perduxerunt. Dicit ergo sponsus: O amica mea, cui omnia secreta Patris mei patefeci, quia te nardo carnis meæ sanaui, myrrhâ mortis meæ redemi, botro resurrectionis inebriaui; ecce tu præsentia mea tu es pulchra in fide, ecce coram hominibus tu pulchra es in operatione; quia oculi tui, id est, promissores tui sunt simplices sicut oculi columbarum, scilicet & Prophetæ & Apostoli doctores Ecclesiæ. Oculi enim ducunt hominem, ne in lapidem offendat: ita doctores ducunt Ecclesiam ad vitam, ne in legem Dei in lapide scriptam offendat.*

SECVNDVS SENSVS PARTIALIS,

De Christo & anima sancta.

Columba, innocentiæ symbolum.

Columba symbolum est innocentiæ, ideoque Sancti vocantur columbæ, ait S.Basil. in psal.28. Vnde S.Chrysost.hom.4. de patientia Iob: *Vir*, inquit, *erat in terra Hus nomine Iob, columba in medio accipitrum, ouis in medio luporum, stella in medio nubium, lilium in medio spinarum, & iustitiæ germen in oppido iniquitatis.* Oculi autem columbæ maximè denotant intentionem sinceram & rectam animæ sanctæ: columba enim rectum habet intuitum, vt dixi, non obliquum.

Oculus est intentio recta.

Primò. Oculus enim Primò, intendit in id, ad quod deinde dirigit manus & pedes, vt eòdem tendant: oculi verò columbæ totæ defiguntur in id quod aspiciunt: sic anima sancta primò tota intendit in Deum vt finem, ac deinde ad illum omnes gressus & actiones dirigit.

Secundò. Secundò, sicut oculus intendens in rem aliquam, eius speciem in se suscipit, illique assimilatur: sic anima intendens in Deum, illius formam imbibit, fitque diuina, & quasi Deus terrestris.

Tertiò. Tertiò, sicut oculus immediatè aspicit rem, quam intendit, nec mediū vllum admittit: sic anima intendens Deum, illum vnum spectare debet, non commoda, non honores, nec quid aliud intermediū: quidquid enim medium est, impedit intuitum & intentionem in Deum.

Quartò. Quartò, sicut oculus plures res simul aspicere potest lateraliter, vel circulariter dispositas: sic anima in opere suo plures potest intendere virtutum fines, vt v.g. dicat. Volo orare, ieiunare, studere, eleēmosynam dare, vt satisfaciam pro peccatis meis Deo, qui est actus pœnitentiæ: item vt placeam Deo amori meo; qui est actus charitatis: insuper vt honorem Deum; qui est actus religionis: ad hæc, vt proximi egestati succurram; qui est actus misericordiæ, &c. Et, quo plures virtutum fines intendit, eo opus est melius magisque meritorium: quia hic actus licèt vt elicitus, sit vnus; tamen vt imperatus, est multiplex, quia à tot virtutibus, quot in eo sunt intentiones, imperatur. Hoc est quod ait Christus: *Si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit*, Lucæ 11.34. Intentio enim primariam bonitatem dat operi, adeoque si opus ex se sit indifferens, intentio bona efficiet illud bonum, sibique simile. Et Zachar. cap.9.1. *Domini est oculus hominis, & omnium tribuum Israel.* q.d. Dominus est obiectum, in quod intendit oculus & intentio omnium eorum, qui veri sunt Israelitæ, id est, serui & cultores Dei.

Huc facit versio Chaldæi, *& quàm recta sunt opera tua, & occupationes tuæ sunt pullorum columbæ, qui mundi sunt, vt offerantur super altari meo.* Intentio enim placendi Deo, eumque colendi & honorandi in quolibet opere, illud offert Deo, illique facit quasi holocaustum. Hinc notatur per oculos columbæ: columbæ enim erat victima, quam sibi in holocaustum depoposcit Deus, Leuit.1. Quin & Syri columbas albas tāgere, necare & edere non audebant, sed religiosè colebant in honorem Semiramidis primæ Assyriorum reginæ, in quam eam post mortem commutatam esse fabulabantur. Vnde Tibull. libr.1.eleg.1.

Quid referam vt volitet crebras intacta per vrbes
Alba Palæstino sancta columba Syro?

Vide Eusebium lib.8.de Præparat.c.7. Ita hunc locum explicat S. Gregorius Nyssenus hom.4. *Anima*, inquit, *liberata à corporali* (carnali) *affectione habet speciem columbæ in oculis, hoc est, characterem vitæ spiritualis, &c. Sic quoniam purus factus est animæ oculus, capax est characteris columbæ & Spiritus sancti, propterea in eam cadit, vt contempletur sponsi pulchritudinem. Nunc enim primùm in sponsi formam intendit oculos, quoniam sponsum habebat in oculis. Nemo enim potest dicere Dominum Iesum, nisi in Spiritu sancto*, 1.Corinth.12.3.

Oculus columbæ, consideratio rerum spiritualium.

Huc accedunt Cassiod. Origen. Beda, Theodoret. Philo Carpath. & Bernard. serm.45, qui per oculos columbæ accipiūt intuitum spiritualium, quo scilicet anima in res non carnales, sed spirituales aspicit, easque appetit & intendit. Porrò Nyssen.homil.4. docet oculos columbæ esse pellucidos, & habere vim speculi, adeò vt quis intuentium vultus in ijs valeat contemplari: sic & animam sanctam, virtutum in quas intendet, formam & speciem in se suscipere: quare cum intendit mansuetudini, simplicitati, puritati, paci, modestiæ, &c. earum characterem & notam menti imprimere, ideoque illam reipsâ effici mansuetam, simplicem, puram, pacificam, modestam, &c. Idem est de vitijs.

TER-

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS

De Christo & B. Virgine.

COlumba index est Spiritus sancti. Oculi columbæ ergo notaut septem dona Spiritus sancti; id est, plenitudinem gratiarum, quâ omnes homines & angelos præcelluit B. Virgo. Necesse, inquit Rupertus, *nouum vt ipsa septem dona dicantur oculi, nam & apud Zachariam Prophetam ipsamet significantur per septem oculos, qui sunt in vno lapide Christo. Isti oculi mei sunt oculi tui, oculi columbarum, oculi omnium gratiarum. Omnium gratiarum tu facta es particeps, ex quo me castis visceribus suscepisti, super quem requiescunt omnia prædicta Spiritus sancti dona, vt dicitur apud Isaiam, & in quo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter.*

VOX SPONSÆ.

VERS. 15. *Ecce tu pulcher es, dilecte mi, & decorus. Lectulus noster floridus.*

ECCE TV PVLCHER ES DILECTE MI, ET DECORVS] Chald. *quàm pulchra est maiestas sanctitatis tuæ: quoniam in tempore, quo tu habitas inter nos, suscipis voluntariè orationes nostras.*

PRIMVS SENSVS.

ADÆQVATVS.

De Christo & Ecclesia.

Alternis commendant sponsus & sponsa.

ESt quasi carmen amœbæum, in quo laus est alterna & reciproca, qualis est inter amantes. Laudarat sponsus sponsæ pulchritudinem, nunc ipsa modestè verecundè & reuerēter laudem omnem in sponsum reciprocat & reflectit, ac ab eo se omnem suam pulchritudinem, hoc est, remissionem peccatorum, iustitiam, gratiam, puritatem, benè operandi, merendique efficaciam accepisse profitetur. q. d. ait Hortolanus: Laudes meas eximias à te, ô sponse, cum rubore audio; sed ego te solum illis maximè dignum iudico. Si quid enim in me est pulchritudinis & iustitiæ (quod sentio quàm sit exiguum) gratuitum donum est, & ab inexhausto pulchritudinis, & iustitiæ, ac bonitatis tuæ fonte in me deductum atque collatum. Tu namque per te solus pulcher es, & nunc maximè resumpto immortali corpore decorus & egregius; imò verò ipsummet es pulchrum, extra aleam pulchrorum omnium positum, paternæ gloriæ refulgentia, & substantiæ expressa idea, cuius participatione quæcumque pulchra sunt, pulchro potiùs similia, quàm pulchra dicenda esse videantur. Sic & S. Greg. Cassiodor. Beda, Iustus, Anselmus, Rupert. qui Christum aiunt pulchrum in diuinitate, decorū in humanitate. Et S. Bernard. serm. 45. eumdem pulchrum ait in natura, decorum in gratia: *Quàm pulcher es angelis*, inquit, *Domine Iesu in forma Dei, in die æternitatis tuæ, in splendoribus Sanctorum ante luciferum genitus, splendor & figura substantiæ Patris, & quidem perpetuus, minimeq; fucatus candor vitæ æternæ. Quàm mihi decorus es, Domine mi, in ipsa tui huius positione decoris! Etenim vbi te exinaniuisti, vbi naturalibus radijs lumen indeficiens exuisti, ibi pietas magis emicuit, ibi charitas plus effulsit, ibi ampliùs gratia radiauit. Quàm clara mihi oriris stella ex Iacob, quàm lucidus flos de radice Iesse egrederis, quàm iucundum lumen in tenebris visitasti me oriens ex alto! Quàm spectabilis & stupendus etiam in virtutibus superus, in cōceptu de Spiritu, in ortu de virgine, in vitæ innocentia, in doctrinæ fluentis, in coruscationibus miraculorum, in reuelationibus Sacramentorum! Quàm denique rutilans post occasum Sol iustitiæ de corde terræ resurgis, quàm formosus in stola tua! Demum rex gloriæ in alta cælorum te recipis. Quomodo non pro his omnibus omnia ossa mea dicent: Domine quis similis tibi?*

Christus pulcherrimus.

Num. 24. Isa. 11. Luc. 1.

Præclarè S. August. præfat. in psalm. 44. *Nobis*, inquit, *iam credentibus vbique sponsus pulcher occurrat. Pulcher Deus Verbum apud Deum, pulcher in vtero virginis, vbi non amisit diuinitatem, & sumpsit humanitatem. Pulcher natus infans Verbum, quia & cùm esset infans, cùm sugeret, cùm manibus portaretur, cæli locuti sunt, angeli laudes dixerunt, Magos stella direxit, adoratus est in præsepi, cibaria mansuetorum. Pulcher ergo in cælo, pulcher in terra, pulcher in vtero, pulcher in manibus parentum, pulcher in miraculis, pulcher in flagellis, pulcher inuitans ad vitam, pulcher non curans mortem, pulcher deponens animam, pulcher recipiens, pulcher in ligno, pulcher in sepulchro, pulcher in cælo, pulcher in intellectu.*

Christus speciosus forma præ filiis hominum.

Denique Christus tam animâ quàm corpore fuit pulcherrimus, vtpote formato à Spiritu sancto, iuxta illud, *Speciosus forma præ filijs hominum.* psal. 44. Hinc in vultu Christi aliquid sidereum, imò maiestas diuinitatis radiabat, vt docet S. Hieronymus in Matth. cap. 9. Sapienter Tertullianus lib. de Cultu feminar. cap. 2. *Accusandus*, inquit, *decor non est, vt felicitas corporis, vt diuinæ plasticæ accessio, vt animæ aliqua vestis vrbana.* Vnde & Nyssen. orat. catechet. cap. 6. ait hominem à Deo creatum vultu & specie formosum, vt imaginem exemplaris pulchritudinis, putà Dei pulcherrimi. Verùm vera pulchritudo longè magis in animo, quàm in corpore consistit. Nam vt ait S. Augustin. tract. 32. in Ioannem: *Sicut anima facit decus in corpore, sic Deus in anima.* Et mox: *Decus ergo corporis animus, decus animi Deus.* Ennodius in Vita S. Epiphanij Ticinensis Episcopi: *Formositas*, ait, *in ipso lucis corporeæ, index animi fuit.* Et mox subdit sacerdotem talem esse debere, *vt lucem membrorum fulgor exsuperet.* Quin & Seneca epist. 60. *Virtus*, inquit, *magnum decus est, & suum corpus consecrat.*

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Christo & anima sancta.

SAnctus Gregor. Nyssen. sic explicat, q. d. *Ecce pulcher es patruelis meus formosus. Ex quo enim mihi nihil aliud esse videtur pulchrum, sed auersata sum omnia, quæ antè reputabantur in bonis pulchris, non amplius mihi aberrat de bono iudicium, vt aliquid aliud*

aliud existimẽ præter te esse bonum & pulchrum, non vllum honorem humanum, non gloriam, non splendorem mundanum, non potentiam: hæc enim ijs, qui aspiciunt ad sensum boni quidem specie sunt illinita, sed non sunt id quod putantur. Quomodo enim fuerit pulchrũ, quod nullo modo consistit? Nam quod in hoc mundo est honoratum, suam habet essentiam in sola existimatione eorum qui esse existimant. Tu autem vere pulcher, non solum pulcher, sed ipsa pulchri essentia, semper talis es, omnino id quod es, nec in tempore florens, nec in tempore rursus florem abijciens, sed cum vita æternitate simul extendens speciem ac decorem, cui nomen fuit benignitas ac charitas in homines.

Et S. Bernardus serm. 45. docet hîc describi quomodo Verbum Dei, putà Christus, & anima in mente spiritualiter colloquantur & dissuauientur: *Et Verbi quidem lingua*, inquit, *fauor dignationis eius, animæ verò deuotionis feruor, &c. Verbo igitur dicere, Pulchra es, & appellare amicam, infundere est vnde & amet, & se præsumat amari. Ipsi verò Verbum vicissim nominare dilectum, & fateri pulchrum, quod amat & quod amatur, sine fictione & fraude adscribere illi, & mirari dignationem, & stupere ad gratiam. Siquidem pulchritudo illius dilectio eius, & ideo maior, quia præueniens. Medullis proinde cordis, & intimarum vocibus affectionum tanto amplius atque ardentius clamitat sibi diligendum, quanto id prius sensit diligens quàm dilectum. Itaque locutio Verbi, infusio doni; responsio animæ, cum gratiarum actione admiratio. Et ideo plus diligit, quod se sentit in diligendo victam, & ideo plus miratur, quod præuentam agnoscit. Vnde non contenta est semel dicere pulchrum, nisi repetat & decorum, eminentiam decoris illa repetitione designans.*

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Christo & B. Virgine.

Beata Virgo, vti præ ceteris notat mysterium diuinitatis, & incarnationis Verbi in se peractum, ita præ alijs Christi Dei & hominis pulchritudinẽ admirabatur: vnde illam cum Christo ita dissuauiantem Rupertus inducit: *Ille veraciter in me veneratur, quod sim mater & virgo: ego in illo adoro, quid sit Deus & homo. Dico ergo: Ecce tu pulcher es dilecte mi, & decorus. Dicis mihi: Ecce tu pulchra es, & ego dico tibi: Ecce tu pulcher es. Ex quo ego pulchra facta sum, ex eo tu qui semper pulcher fuisti, pulchrior factus es. Nam verè in eo pulchritudinem tuam adauxisti, quòd, cùm Deus esses, homo dignatus es fieri. Hinc tu pulcher & decorus: ita pulcher, vt sis ipsa substantia pulchritudinis: ita decorus, vt sis ipsum decus humanitatis. Verè ergo dicis mihi: Ecce tu pulchra es; & dico tibi: Ecce tu pulcher es, quia tu pulchritudo mea es. Quòd ergo pulchra sum, totum tibi attribuendum est. Neque enim virga floris, sed flos virgæ pulchritudo est.*

Colloquium B. Virginis & Christi.

Et Guilielmus Paruus, q.d. Quia tu pulcher secundùm diuinitatem, decorus secundùm humanitatem. Tu non tantùm homo, sed etiam Deus: & ideirco ait Guilielmus: *Ego non tantùm mater sed & virgo. Quia æternæ diuinitati tuæ temporaliter accessit humanitas, & meæ virginitati non successit, sed accessit fœcunditas. Sicut enim purus homo virginem matrem habere non potest, ita Deus homo matrem nisi virginem habere non potest.*

Lectulus noster floridus.

Pulchrum sponsum & sponsam pulchram decet cubile & pulchra domus: vtrumque hîc assignat dicens, cubile & lectum herbis floribusque pulchris & odoratis esse instratum, ac domum constare ex tignis cedrinis, & tabulatis cypressinis. Licet enim Romæ domus construantur ex solis lateribus & lapidibus, eò quòd calx ibi sit tenacissima & solidissima, adeò vt concamerationes templorum & palatiorum faciant maximas & firmissimas ex lapidibus & calce; tamen in Transalpinis regionibus domus fiunt è lignis & tignis, inter se affabrè commissis & innexis. Tacitè sponsa, quæ oberrando per hortos & vineas senserat solis calorem, eoque decoloratam se meminerat, inuitat sponsum in domũ & cubile, vt ibi in pace & quiete semoti à turbis & persecutionibus, vitam agant amœnam & iucundã in mutuo colloquio, consortio & conuictu, qualẽ agunt ij qui elegerunt sortem Magdalenæ & vitæ contemplatiuæ; sed sponsus à quiete hac sponsam mox euocat ad labores prædicationis & conuersionis animarum, putà à cõtemplatione ad actionem, à pace ad bellum, à tranquillitate ad persecutiones, ab otio ad negotium, à domo ad agros & campos, vt eius virtutem, merita, & decus adaugeat. Vnde subdit? *Ego flos campi, & lilium conuallium.* ita Beda & S. Bernardus serm. 46. Qui ait sponsam hîc indicare sponso thalamum eius esse ornatum, itaque eum tacitè ad illum inuitare.

LECTVLVS NOSTER FLORIDVS] Hebraicè רַעֲנָנָה *raanana*, id est, viridis, hoc est, viridibus herbis & floribus coopertus, ideoque virens, florens & vernans. Septuag. pro אַף *aph*, id est, *etiam*, videntur legisse אֶל *el*, id est *ad*: vnde verterunt, πρὸς κλίνην ἡμῶν σύσκιος, id est, *ad lectum nostrum vmbrosus*, scilicet accessisti, vel accede. ita legit codex Vatican, Nyssenus, Psellus & tres Patres apud Theodoret. q.d. Tu, ô Christe spõse mi, qui amas vmbras herbarum & florum, accede ad lectum nostrum ijs instratum & vmbrosum. Aut, Tu ô Christe, qui, quà Deus, es immensa lux; quà tamen homo, lucem hanc vmbrà corporis texisti, vt eam aliàs inaccessibilem quasi per rimam, imò vmbram inspiceremus, ideoque vmbrosus vocitaris: accede ad lectum hunc floribus & frondibus vernantem pariterque vmbrosum, ne foris vti me, ita & te, decoloret solis, id est persecutionis, æstus.

Verùm genuina Septuag. lectio videtur esse quam habet Origines hom. 2. ex duabus. Theodoret. & S. Ambros. in psalm. 118. serm. 4. scilicet: κλίνη ἡμῶν σύσκιος, id est, *lectulus noster vmbrosus*. Sic tamen habent Hebr. & Vulgata. S. Ambros. tamen pro πρὸς κλίνην per diastolen, legit προσκλίνης per systolen; vnde vertit, *acclinatio nostra opaca*.

PRI-

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Christo & Ecclesia.

Lectulus Christi, Primò. est humanitas;

QVæres, quisnam sit lectulus virens & floridus, in quo requiescit Christus & Ecclesia? Respondent Primò, nonnulli esse humanitatem Christi: in hac enim velut lectulo, sed carne obumbrato & velato tam deitas fulgentissima Verbi, quàm Ecclesiæ spes conquiescit. Ita Nyssenus, tres Patres apud Theodor. Psellus & Alanus, quem audi: *Lectulus Christi dicitur caro, quam assumpsit propter duos lecti vsus. In lecto laborat homo in infirmitate, quiescit in sanitate. Similiter Christus in carne humana laborauit in infirmitatibus humanis ante passionem, quieuit in eâdem carne post resurrectionem. Et eleganter dixit, Lectulus noster floridus, quia caro Christi, quæ priùs in vita floruit, per mortem efflorvit, & per resurrectionem refloruit. Vnde dicitur psal. 27. Et refloruit caro mea.*

B

Secundò. sacra Scriptura;

Secundò, Theodoretus per lectulum accipit sacram Scripturam, quæ varijs sententijs quasi floribus vernat, quorum semina in se suscipiens anima sancta profert spiritum salutis. Lectus hic dicitur vmbrosus, quia à gratia Spiritus protectus, & ab ardore peccati defensus: quod enim Israeli erat columna nubis, hoc nobis est auxiliũ Spiritus. Hæc Theodoretus.

Tertiò. fides charitate formata;

Tertiò, Gislerius per lectulum accipit fidem charitate formatam, ideóque bonis operibus virentem & florentem. per hanc enim est Deus in nobis, & nos vicissim in Deo conquiescimus. Intellectus enim hominis quærit verum in naturali opinione, coniectatione & argumentatione quasi in lecto, sed inquieto, fallaci & falso: at intellectus viri fidelis quærit verum in fide diuina, ibíque quasi in lectulo verum, imò Deum, inuenit. Fides dicitur *lectulus* diminutiuè, quia lectus, id est, plena cognitio, pax & felicitas erit in visione beatifica. Hinc Sept. hunc lectulum vocant vmbrosum & opacum, quia fides obscura est: *Videmus enim nunc per speculum in ænigmate: tunc autem facie ad faciem,* 1. Corinth. 13.

C

Quartò. pura conscientia;

Quartò, lectulus Ecclesiæ est integra vita, & bona puráque conscientia fidelium, cuius flores sunt virtutes quælibet: in his enim tam Christus quàm Ecclesia velut in lectulo placidè conquiescit, latiùs quieturus in ijsdem in felicitate æterna: quare ibi animæ fideles & beatæ erunt lectus omni dote, tam gratię, quàm glorię ornatissimus & iucundissimus tam sibi, quàm Christo. Huc facit versio Chaldæi, *in tempore quo tu habitas in lectulo nostro dilecto, filij nostri multi sunt super terram, & crescimus & multiplicamur sicut arbor quæ plantata est iuxta fontem aquarum, cuius folium pulchrum est & fructus eius multus.* Lectulus animæ, ait Honorius, est bona conscientia, in qua vt in lecto, secura quiescit anima cum Christo, quando se orando & legendo exercet, & amore Dei liquescit; & floridus est, quando alijs exempla bonæ vitæ præbet. Hic sensus valdè appositus est.

D

Quintò. pax Ecclesiæ.

Quintò, Cassiodor. per *lectulum* accipit pacem & tranquillitatem Ecclesiæ, qua dum gaudet, liberiùs vacat vigilijs, ieiunijs, orationi, contem-

A

plationi, adeoq; omnibus bonis operibus floret, atq; vt ait Beda, prolem fidelium fidei flore redolentem Deo gignit ex aqua & Spiritu sancto.

Symbolicè. lectus Christi fuit sepulchrum.

Symbolicè: Aponius per *lectulum* accipit sepulchrum Christi, quod floridum dicitur ob aromata ex floribus confecta, quibus Magdalena & socię vnxerunt corpus Christi. Addit Guilielmus Paruus lectulum, id est, sepulchrum Christi, dici floridum, quia Christus ex eo die tertiâ gloriosus resurrexit; tunc enim quasi refloruit caro Christi. Ergo *lectulus noster floridus*, id est, reflorescente carne tua, ô Christe, vernabit illa floribus nouæ resurrectionis, iuxta illud: *Refloruit caro mea, & ex voluntate mea confitebor ei*, psl. 27. 7.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Christo & anima sancta.

Lectus Christi mens sancta;

LEctulus Christi & animæ sanctæ est mens casta, sancta, & studio virtutum dedita: quæ flores & fructus omnium bonorum operum progerminat: quare ipsa est decora per ornamenta virtutum, & odorifera exemplis sanctarum actionum. Lectulus hic est *vmbrosus*, vt vertunt Septuag. quia mens sancta sub vmbra Christi in se inhabitantis secura degit, ne vratur vel ardore tentationis, vel algore torporis, vel æstu nimij feruoris: quare illi fidenter dicit: *In vmbra tua viuemus in Gentibus*, Thren. 4. Nam sola mens sancta in Christo defixa veram habet quietem: quia mens concupiscentijs dedita, illarum æstibus fluctuat, & mille perturbationum ventis agitatur, iuxta illud: *Impij autem quasi mare feruens, quod quiescere non potest, & redundant fluctus eius in conculcationem & lutum. Non est pax impijs, dicit Dominus*, Isaiæ 57. v. vlt. Ita S. Ambros. de Isaac & anima cap. 4. *Vbi enim*, inquit, *requiescit Christus & Ecclesia nisi in operibus suæ plebis? Denique vbi impudicitia, vbi superbia, vbi iniquitas, ibi, ait Dominus Iesus, filius hominis non habet vbi reclinet caput suũ*, Matth. 8. 20. Lectulus ergo Christi est castitas, humilitas, patientia, oratio, temperantia & maximè charitas: hac enim Christus animam velut sponsam sibi associat, & eam diligit, & vicissim ab ea diligitur, iuxta illud Christi. *Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & Pater meus diliget eum: & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus*, Ioan. 14. 23.

& charitas;

Secundò. est corpus castum.

Secundò, Origen. homil. 2. ex duabus, legens, *lectulus noster vmbrosus*, per illud accipit corpus, in quo anima quasi in lecto quiescit, dum illud purum est & castum, ac densitate boni operis nemorosum.

Tertiò. Christi crux & caro;

Tertiò, S. Ambrosius in ps. 118. v. 4. legens: *Acclinatio nostra opaca*, per eam tria denotari censet, scilicet Christi gratiam, crucem & spem futuræ gloriæ, quæ quasi vmbra ab æstu tentationum nos protegunt. *Meritò*, inquit, *opacam significat acclinationem: quia in Ecclesia constitutos virtus obumbrat Altissimi Hac vmbrâ Dauid se protegi postulabat, ne eum per diem sol vreret, vel luna per noctem. Hanc vmbram spiritalis ministrat gratia, torrida sæculi huius & mundi æstiua fugientibus. Opaca igitur acclinatio Christi & Ecclesiæ sunt, quibus Dei Patris æterna*

illa requies aspirat. In hac ergo requiescamus umbra peccatorum nostrorum æstibus fatigati. Si quos adussit libido, hos Domini crux refrigeret, in qua se reclinauit, vt nostra delicta susciperet: si quos culpa lassauit, hos Iesus gremio suscipiat suo, & molli foueat amplexu. Vnde audeo dicere, quòd caro Christi acclinatio sit Ecclesiæ.

Quartò, est vita contemplatiua.

Quartò, S. Gregor. & Cassiod. valdè apposité, per *lectulum* accipiunt quietem & suauitatem animæ contemplatiuæ, quæ soli Deo quasi sponso suo vacat & intendit. *Quid*, inquit S. Gregorius, *per sponsæ lectulum, nisi eius quietem intelligimus? Mens enim, quæ sponsum suum Christum singulariter amat, in quantū potest, ab omnibus sollicitudinibus mundi vacat, virtutes quibus sponso suo placeat, totus accumulat. Quæ dum omnia, quæ temporalia sunt, contemnit, lectulum sibi cum sponso in pace victoria facit, vbi quo quietiùs pausat, eo ampliùs flores inuenit quibus se decoram sponso ostendat.* Huc accedit S. Bernardus ser. 46. qui per *lectulum* accipit monasteria, in quibus Religiosi mundo valedicentes soli Deo seruiunt.

& monasteria,

Pleraque enim in Canticis propriè competunt animæ fideli, non incipienti & imperfectæ; sed proficienti & ad perfectionem tendenti, vt totam se Deo vniat (hæc enim est sponsa Christi,) quales sunt Religiosi, vti in proœmio dixi ex S. Bernardo & Bellarmino. Sed audi Bernard. hic: *In Ecclesia*, inquit, *lectum in quo quiescitur, claustra existimo esse & monasteria, in quibus quietè à curis viuitur sæculi, & solicitudinibus vitæ. Atque is lectus floridus demonstratur, cùm exemplis & institutis patrum, tamquam quibusdam bene olentibus respersa floribus fratrum conuersatio & vita refulget.*

& obedientia;

Subdit deinde lectum in quo quiescit Christus, esse obedientiam: *Alioquin*, inquit, *non dormiet tecum sponsus in lecto vno, illo præsertim, quem tibi pro obedientiæ floribus, cicutis atque vrticis inobedientiæ aspersisti.* Vnde in inobedientes suis orationibus præsidentes insurgens: *Miror, valdè*, inquit, *impudentiam aliquorum, qui cùm nos omnes suâ singularitate turbauerint, suâ impatientiâ irritauerint, suâ contumaciâ & rebellione contempserint, suâ inobedientia coinquinauerint; audent nihilominùs ad tam fœdum concupiscentiæ suæ lectulum, omni orationum instantiâ totius puritatis Dominum inuitare.*

Subiicit denique modum, quo animæ hunc lectulum Christo parare & adornare debeamus: *Præfectò*, inquit, *vt primò quidem emundes conscientiā ab omni inquinamento iræ, & disceptationis, & murmuris, & liuoris, & quidquid omnino aduersari cognoscitur aut paci fratrum, aut obedientiæ seniorum, de cordis habitaculo eliminare festines. Deinde etiam circumdare tibi flores bonorum quorumcumq; actuum, & laudabilium studiorum, atque odoramenta virtutum, id est, quæcumque sunt vera, quæcumque pudica, quæcumque iusta, quæcumque sancta, quæcumque amabilia, quæcūque bonæ famæ: si qua virtus, si qua laus disciplinæ: hæc cogitare, tu hæc exercere curato. Ad huiusmodi securè vocabis sponsum, quoniam cùm introduxeris eum, veraciter dicere poteris & tu: Quia lectulus noster floridus, redolente nimirum conscientiâ pietatem, sed pacem, sed mansuetudinem, sed iustitiam, sed obedientiam, sed hilaritatem, sed humilitatem.*

Anagogicè, est vita beata.

Anagogicè: Philo Carpathius legens, *accubatio nostra in vmbra*, per eam accipit transitum à morte ad immortalitatem. *Cùm enim*, inquit, *inclinantur ad mortem, vitam æternam pro temporali morte rependit. Nam de cetero in nostra vmbra eris & protectio, clamat sponsa, secundùm illud: Scapulis suis obumbrabit tibi, & sub pennis eius sperabis. Et: Sub vmbra alarum tuarum protege me. Ad te enim solum refugium nostrum & protectio. Tu nostra vmbra, tu defensio, tu certa salus & vita. Dicamus cum David: Et si constitero in medio vmbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es.* Psal. 22. *Trabes domus nostræ cedri, & laquearia nostra cupressina. Ecce pulcher in Prophetis, decorus in Apostolis. Trabes domus nostræ cedri, hoc est, Ecclesiarum Prophetæ.*

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS,

De Christo & B. Virgine.

Lectulus Christi vterus B. Virginis.

LEctulus, in quo Christus nouem mensibus requieuit & quasi dormiuit, fuit vterus B. Virginis, inquit Guilielmus Paruus, atque ex eo saluo virginitatis sigillo, ait Rupert, egressus est flos ille pulcher, de quo canit Isaias cap. 11. *Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet, & requiescet super eum Spiritus Domini.*

VERS. 16. *Tigna domorum nostrarum cedrina, laquearia nostra cypressina.*

SEptuag. *tigna domorum nostrarum cedri, laquearia nostra cypressi.* q. d. Domus nostra pulchra & præstans est, vtpote contignata ex cedris, & laqueata cypressis. Pro *cypressi* Chald. Vatabl. & Hebraizantes vertunt, *abietes*. Cedrus, inquit Vatablus, quæ putredinem non sentit, & abies, quæ ponderi renititur, verbū Dei significant. Verùm Hebraicè *abies*, vocatur בְּרוֹשׁ *berosc*, hic verò est בְּרוֹתִים *berotim*, quod alibi non inuenitur: hic autem à Septuag. æquè ac à Nostro vertitur, *cypressi*, quibus vtique magis credendum est, quàm recentioribus. Pro *laquearia*, græcè est φατνώματα, id est, lacus, siue lacunaria & laquearia: vnde laqueatæ cœnationes appellantur, quas Seruius vocat, *contignationum cælum*, Belgę & Galli dicunt *lambris & lambrissé*, id est, laquear & laqueatus. Vnde Seneca l. 14. ep. 91. scribit antiquorum luxuriam versatilia cœnationum laquearia fecisse, & ita coagmentasse, vt subinde alia facies atque alia succederet, & toties tecta, quoties fercula mutarentur, vti subinde fit in scenis & comœdijs. Sic & laquear, ait Sipontinus ex Seruio, diminutiuum est à *lacus*: lacus enim est trabs in ædificijs plana, à quo fit lacunar, & per antistichon laquear: laquearia autem cælari & inaurari à diuitibus solebant, vti Romæ factum videmus in Templo B. Virginis trans Tiberim, & alijs. Licèt ergo nonnulli *per laquearia* accipiant ingentes trabes, quæ vnum parietem alteri connectunt, per tigna verò intertignia, quæ trabibus hinc inde transuersim inseruntur, quibus asseres infiguntur, quæq; Vitruuius *metopa* nuncupat; tamen contrarium verius est, scilicet per *tigna* hic trabes totumq; tabulatum accipi, per *laquearia* verò concamerationes tabularum, quibus trabes & tigna ornantur, vt tabulatum fiat quasi cælum: hæc enim vocantur lacunaria, quia per intertignia siue tignorum interualla, quibus inseruntur, quamdam lacuum speciem exhibent.

Ad

A Ad litteram grammaticè alludit ad domum Dei, siue templum ædificatum à Salomone ex lignis cedrinis & cypressinis, 3. Reg. 7. quod repræsentabat basilicas & templa Christianorum, ex ijsdem & similibus arboribus præstantibus ædificanda. Vnde Chald. vertit, *dixit Salomon Propheta. Quàm pulchra est domus sanctuarij Domini, quæ ædificata est per manus meas ex lignis cedrinis! sed pulchrior est domus sanctuarij, quæ ædificanda est in diebus regis Messiæ, cuius trabes erunt ex cedris, quæ sunt in paradiso voluptatis, & tigna eius erunt ex abietibus, & arceutinis, & pinis.*

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Christo & Ecclesia.

B

Tigna & laquearia Ecclesiæ, Primò, corpus & membra Christi;

QVæres, quænam sint Ecclesiæ tigna cedrina & laquearia cypressina?

Primò, Guilielm. Paruus censet esse corpus & membra Christi, quod fuit domus; imò templum diuinitatis: licet enim hoc ex se esset corruptibile, tamen cedrinum erat & cyparissinum, id est, incorruptibile, siue imputribile, ex vnione hypostatica cum Verbo, iuxta illud: *Caro mea requiescet in spe.* Et: *Non dabis sanctum tuum videre corruptionem*, psal. 15. 10.

Secundò, S. Scriptura;

Secundò, Theodoret. & ex eo Gislerius, sicut per lectulum accipit fidem, ita apposite per *tigna & laquearia*, id est, per domum, accipit sacram Scripturam: in illa enim continentur fidei dogmata quasi tigna, inquiunt tres Patres apud Theodoret. & præcepta quasi lacunaria sibi mutuò connexa & inserta, hæcque sunt in summitate domus, quia è cælo dictata est sacra Scriptura, C quasi verbum Dei, ideoque incorruptibilis & æterna est instar cedri & cypressi, atque sui sequacibus confert vitam æternam, putà domos æternas in cælis, 2. Corinth. 5. 1. Audi Theodoretum: *Cedrus incorruptione, cypressus odore præstat. Vtrumque autem in diuina Scriptura licet inuenire, quæ quidem nobis non modo lectus est, sed & domus & mensa & cibus, nec solùm odoris suauitatem suggerit; verùm etiam incorruptionem & veritatem & immortalitatem pollicetur.*

Tertiò, Prælati & Doctores;

Tertiò, alij passim magis apposite & genuinè per *tigna domorum*, id est, Ecclesiarum particularium, accipiunt Clerum, Prælatos & Doctores eorum, qui scriptis & doctrinis domum Dei ab hæreticis, quasi venenatis serpentibus, & corru- D ptelis verbi Dei, defendunt. Sunt ex cedro, quia recta sunt eorum opera, mens constans, vita incorrupta, mores imputribiles, nomẽ boni odoris, doctrina dæmones fugat, & animas à vitiorum putredine seruat. *Laquearia* sunt subditi iusti & pij, qui se abstinent à lethalibus culpis, hi à trabibus illis dependent, & quasi quædam cæli testudo stellimicantibus ornata signis, renident ipsi cupressini, suò in viuẽdi statu incorrupti, nec ad peccati vomitum canis instar redeuntes, nec carici veteris hominis cedentes.

Ita S. Gregorius, Theodoretus, Aponius, Beda, Haymo, Anselmus & S. Ambrosius serm. 4. in psalm. 118. Vnde S. Bernardus serm. 46. censet hoc versu omnes Ecclesiæ status denotari, scilicet Monachorum in lectulo florido, Prælatorum & Principum in tignis cedrinis, Cleri & populi fidelis in laquearibus cypressinis. Huc accedit Origen. hom. 3. ex 4. qui per *tigna* accipit Episcopos, per cypressos sacerdotes: *Et trabes*, inquit, *appellantur cedri, quibus & fortitudo robustior, & odor suauitatis inest, per quod & in operibus solidum, & in doctrinæ gratia fragrantem desiuat Episcopum. Similiter autem & laquearia cypressos appellauit, vt per hoc incorruptionis virtutem, & odorem scientiæ Christi plenos esse debere presbyteros designaret.* Et S. Gregorius: *Cedrus, ait, quæ serpentes reprimit & fugat sublimiores significat Sanctos, cypressus simpliciores.* Vnde mox per *tigna* accipiens, prædicatores, per *laquearia* populos: *Tigna, ait, tectum sustentant, laquearia verò domum implent & ornant. Sicut in sancta Ecclesia prædicatores boni Scripturam diuinam in corde & ore portant, quam fidelibus quasi tectum expandentes prædicant, vt, dum Ecclesia prædicatione cælesti instruitur, munimen accipiat, quo ab imbribus tentationum protegatur. Cedrus autem & cypressus imputribilia ligna esse perhibentur. Quibus bene omnes electi figurantur, quia dum temporalia nullo desiderio sectantur, æterni fiunt, eò quòd mente in æterna figuntur.* Addit Beda laquearia affixa esse tignis, ex ijsque pendere, *quia necesse est*, inquit, *vt quicumque in sancta Ecclesia sublimes virtutibus splendere desiderant, summorum Patrum dictis atque exemplis, quibus à terrenorum ambitu suspendantur, totâ mente inhæreant.*

Huc quoque accedit Philo Carpathius, qui per *tigna cedrina* accipit Ecclesiæ Prophetas, per *laquearia cypressina* Apostolos: Quia, inquit, sicut delectatio & ornatus domus sunt laquearia, sic Ecclesiæ sunt Apostoli. Audi S. Bernardum ser. 46. *Porrò*, inquit, *domos populares sequentes intellige Christianorum, quòd hi, qui in sublimitate positi sunt, Christiani vtique vtriusque ordinis principes, quasi tigna parietes iustis impositis legibus fortiter stringunt, ne suâ quisque lege vel voluntate viuentes, tamquam parietes inclinati & materia depulsæ dissideant à semetipsis, & sic omnis structura ædificij corruens dissipetur. Laquearia verò quæ à tignis firmiter pendent, & domos insigniter ornant puto bene institutis cleri mansuetos & disciplinatos mores, riteque administrata officia designare. Quomodo namque stabunt ordines Clericorum & administrationes eorum, si non principum tamquam tignorum beneficio & munificentiâ sustententur, & protegantur potentiâ?* Causam deinde assignat, cur tigna sint cedrina, laquearia verò cypressina: *Et cedrus quidem, quoniam imputribile est, necnon & odoriferum altæque proceritatis lignum, satis indicat quales oporteat assumi viros in vsus tignorum. Ergo validos & constantes necesse est esse eos, qui super alios ordinantur, necnon & longanimes in spe, atque ad superna mentis verticem attollentes, qui & bonum fidei suæ & conuersationis vbique odorem spargentes, dicere cum Apostolo possint: Christi enim bonus odor sumus Deo in omni loco. Cypressus item boni æquè odoris & imputribile similiter lignum, incorruptæ vitæ & fidei, quemuis de clero debere esse demonstrat, vt meritò decori domus ac laquearium ornatui deputetur. Scriptum est enim: Domum tuam decet sanctitudo Domine, in longitudinem dierum.*

Denique Honorius Augustod. Domus, inquit, cedrinis & cypressinis tignis ab opificibus ædificatæ sunt, claustra à sanctis Patribus regulis & honestis institutis instructa. *Tigna cedrina* sunt

Præpositi & Abbates sanctimonia redolentes, qui verbo & exemplo alios muniunt, & vesmes criminum se macerando extinguunt. *Laquearia* verò *cypressina* sunt Monachi & omnes Religiosi, quorum sanctitatis exempla templum Dei ornant & aliorum onera orando portant. Et sicut cypressus præcisa non reuiuiscit, vnde & ante feretrum mortuorum solebat portari: ita ipsi numquam secularia repetunt, & semper quasi præsentem mortem aspiciunt, & in habitaculum Dei coædificari votis & moribus appetunt. Hæc Honorius.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Christo & anima sancta.

Tigna, animæ, Primò, virtutes cardinales.

PRimò, *tigna cedrina* animæ sunt virtutes solidæ, putà quatuor cardinales, scilicet prudentia, iustitia, temperantia, fortitudo, ait Honorius; item constans puritas & castitas mentis, ait Nyssenus. Cedrum enim imputribilem commendat æternitas, teste Plinio. *Laquearia cypressina* sunt externa virtutum decora, vt modestia, verecundia, silentium, omnisque exterior morum compositio & decor, iuxta illud Apost. *Omnia bene & secundum ordinem fiant*, 1. Corinth. 14. 40. Et: *Prouidemus bona non solùm coram Deo, sed etiam coram hominibus*, 2. Corinth. 8. 21. Maximè verò tignis cedrinis, & laquearibus cypressinis, vtpote imputribilibus, notatur virtus constantiæ in duris & aduersis, ac consequenter fortitudinis, patientiæ & perseuerantiæ, quâ quasi tigna duramus, & omnia onera ponderaque imposita sustinemus. Vnde Beda de cypresso: *In eo*, inquit, *quòd medendis apta est corporum passionibus, quod sua venustatem comæ nullo ventorum impulsu deponit, constantiam exprimit, eorumq; actionem, qui altiorum virtutum ornatibus Ecclesiam decorant*. Et S. Ambros. serm. 4. in ps. 118. *Anima*, inquit, *corrumpi nescit, quæ florentibus membris viget, semper iustitiæ cæterarumq; virtutū culmina patienti magnanimitate sustentat, & ideo non defluit, neque deficit quia nihil in ea rimosum est atque remissum, nihil mobile, nihil lubricum, quod vitio sermonis ex eo possit effundi.*

Secundò, virtutes ad salutem necessaria.

Secundò, *tigna cedrina*, ait Hailgrinus & ex eo Delrio, sunt virtutes & gratiæ, sine quibus non est salus: & hæ per humilitatem profundæ radicibus, crescunt ramis in immensum; sunt putredinis nesciæ, vt cedrus. *Laquearia* sunt diuisiones administrationum & gratiarum illarum, quæ sunt ad animæ decorem, licet non sint necessariæ ad singulorum salutem, vt sunt prophetiæ, genera linguarum, virtutes, sanitates, discretio spirituum, & similia, quæ si tignis fortiter non inhæreant, vt laquearia laxata facilè corruunt: & sunt *cupressina*, quia licet istæ gratiæ inferiùs, quà proximis exhibentur, debeant diffundi & dilatari; semper tamen in conum tendere debent sursum, & in vnum illum tendere, atque conguftari sicut cupressus; quæ verè est vna, sicut & vnum nobis verè necessarium. Porrò sicut cypressus immunis est à carie, quia, vt ait Vitruuius lib. 2. c. 19. inest ei amarus quidam sapor, qui eam à carie defendit, & vermiculos abigit qui eam gignunt: sic pariter virtutis & constantiæ causa est pœnitentia, austeritas & mortificatio, quę animam in concupiscentias (hę enim sunt animę caries & putredo) prolabi non sinit. Hinc similia de cedro scribit Dioscorid. lib. 1. c. 88. scilicet simili amaritudine illam se à carie, & cadauera à tabe defendere, ideoque illam à nonnullis mortuorum vitam appellari. Huc facit illud. *Vbi rigor, ibi vigor.*

Tertiò, *tigna* sunt gratia Dei, eiusque variæ species & modi; *laquearia* sunt nostræ actiones, quibus gratię Dei cooperantes illam iisdem quasi ornamus, ac ipsa vicissim longè magis opera ipsa exornat & inaurat; quia ipsa illa reddit supernaturalia, diuina, grata Deo, ac meritoria præmii æterni. *Tertiò, gratia diuina.*

Quartò, *tigna* animę sunt ipsæ eius potentię & vires: ex hisce enim quasi ex tignis ipsa quasi compaginatur & contignatur; *laquearia* sunt potentiarum animę virtutes, quę ipsas ornant & roborant, vt ex iis consurgat domus animæ spiritualis, in quâ Christus sponsus velut in thalamo suo requiescat. Audi S. Bernardum serm. 46. qui animæ ita suadet & persuadet: *Templum Dei sanctum est quod estis vos*, 1. Corint. 3. *Curate ergo fratres spirituali huic ædificio (quod vos estis) ne fortè cùm in superiora proficere cœperit, vacillet & corruat, si lignis fortibus non fuerit subnixum & colligatū; curate, tanquam, illi tigna dare imputribilia & immobilia, timorem videlicet Domini illum castum, qui permanet in sæculum sæculi: patientiam, de qua scriptum est: Quia patientia pauperum non peribit in finem: longanimitatem quoque, quæ sub quouis structura pondere inflexibilis perseuerans, in infinita sæcula vita beata protenditur, Saluatore loquente in Euangelio: Qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. Magis autem super omnia charitatem, quæ nunquam excidit, quia fortis est, inquit, vt mors dilectio, dura sicut infernus æmulatio: studete deinde his tignis substernere & alligare ligna alia æquè pretiosa & pulchra, cui tamen illa ad manum fuerint, in opus laquearium ad decorem domus, sermonem scilicet sapientiæ, siue scientiæ, prophetiam, gratiam curationū, interpretationem sermonum, & cetera talia quæ magis noscuntur sanè apta ornatui, quàm necessaria fore saluti.* Vbi per *tigna* accipit virtutes necessarias ad salutem, per *laquearia* non necessarias, atque ex vtrisque ædificandam cuique esse domum mentis asserit. *Quartò, potentiæ, & vires animæ.* *Psal. 9.* *Matth. 10.*

Anagogicè: In cælo, tam anima quàm corpus omnibus suis viribus, sensibus, & membris erit cedrinum & cypressinum, id est, incorruptibile, æternum, odoratum, gloriosum. *Anagogicè.*

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Christo & B. Virgine.

BEata Virgo fuit quasi domus, templum & cælum cedrinum & cypressinum, in quâ habitauit Verbum. Audi Alanum: Domus hæ intelliguntur corpus Christi, & corpus Virginis, tigna domorum substantiæ corporum, quæ dicuntur cedrina, id est, imputribiles. Cedrus enim imputribilis est: sicut enim credimus corpus Christi putredine non esse resolutum, vnde legitur ps. 15. *Non dabis sanctum tuum videre corruptionem.*

nem: ita probabile est à corruptione putredinis alienum esse corpus Mariæ. Vnde S. August. in serm. de Assump. Virginis. Non solùm, ait, carnem quam Christus assumpsit, sed etiam carnem de quâ assumpsit, credimus esse assumptam in cælum. Vnde & in oratione edita legitur: *Nec tamen mortis nexibus deprimi potuit*, &c. Et nisi resurrexerit, quare de Ipsa dicitur: *Assumpta est Maria in cælum?* *Laquearia nostra cypressina*. Laquearia quæ adhærent tignis, significant corporum infir- A mitates, quæ adhæserunt corporibus Christi & Virginis, quæ eleganter cypressinæ dicuntur, quia cypressus solet adhiberi corporibus, quæ comburuntur, & mira ab eis fragrantia redditur. Sic infirmitates, quæ ad mortem pertinent, & in Virgine & in Christo per patientias, quas in infirmitatibus habuerunt, mirabiliùs redolent. Hæc Alanus. Vide quæ de cedro & cypresso dixi Eccli. 24. 17. ad illa: *Quasi cedrus exaltata sum in Libano, & quasi cypressus in monte Sion.*

CAPVT SECVNDVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Sponsus laudarat sponsam; illa virgineè erubescens, laudem reflexit in sponsum. Sponsus ergo, vt modestiæ & pudori eius consulat, laudem eius acceptat & confirmat, seseque vocat florem campi, & lilium conuallium: ac deinde eamdem laudem in sponsam liberiùs, vtpote laude suâ velatam, deriuat. Illa vicissim in laudem & amorem sponsi magis accenditur: quare est hic continuus, alternans & reciprocus amoris sponsæ & sponsi dialogus. Vers. enim primo & secundo, sponsus se & sponsam dilaudat. Vers. tertio, sponsa sponsum deamat, & amore eius languet, ac deliquium animæ patitur. Vers. septimo, sponsus eam excitari vetat. Vers. octauo, sponsa sponso saliente instar cerui euocatur ad vernas paradisi amœnitates, ac vulpes capere iubetur. Denique vers. 16. sponsa se totam sponsi amori tradit & dedit.

1. EGo flos campi, & lilium conuallium. 2. Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias. 3. Sicut malus inter ligna siluarum, sic dilectus meus inter filios. Sub vmbra illius, quem desideraueram, sedi: & fructus eius dulcis gutturi meo. 4. Introduxit me in cellam vinariam, ordinauit in me charitatem. 5. Fulcite me floribus, stipate me malis: quia amore langueo. 6. Læua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me. 7. Adiuro vos filiæ Ierusalem, per capreas ceruosque camporum, ne suscitetis, neque euigilare faciatis dilectam, quoadusque ipsa velit. 8. Vox dilecti mei, ecce iste venit saliens in montibus, transiliens colles: 9. similis est dilectus meus capreæ, hinnuloque ceruorum, en ipse stat post parietem nostrum, respiciens per fenestras, prospiciens per cancellos. 10. En dilectus meus loquitur mihi, Surge, propera amica mea, columba mea, formosa mea, & veni. 11. Iam enim hiems transiit, imber abiit, & recessit. 12. Flores apparuerunt in terra nostra, tempus putationis aduenit: vox turturis audita est in terra nostra: 13. ficus protulit grossos suos: vineæ florentes dederunt odorem suum. Surge amica mea, speciosa mea, & veni: 14. columba mea in foraminibus petræ, in cauerna maceriæ, ostende mihi faciem tuam, sonet vox tua in auribus meis: vox enim tua dulcis, & facies tua decora. 15. Capite nobis vulpes paruulas, quæ demoliuntur vineas: nam vinea nostra floruit. 16. Dilectus meus mihi, & ego illi, qui pascitur inter lilia. 17. donec aspiret dies, & inclinentur vmbræ. Reuertere: similis esto, dilecte mi, capreæ, hinnuloque ceruorum super montes Bether.

VOX SPONSI

VERS. I. *Ego flos campi, & lilium conuallium.*

Varia huius versus lectiones.

EGO FLOS CAMPI, ET LILIVM CONVALLIVM] Arabicus, *torrentium*: lilia enim quia sicca, gaudent aquis; Septuag. vertunt vt Noster; Tigurin. verò, *ego sum rosa Saron, & lilium gaudens vallibus*; Vatabl. *Saron* interpretatur *saturitatis*, vel potiùs *abundantiæ*. Sicut Deus, inquit, dicitur *Saddai*, id est vber, & copia omnium bonorum. Saron enim, inquit, Adrichom, vrbs est & regio B campestris, pinguis & fertilissima, saginandis pecoribus perquam apta, ideoque ibi pascebantur regis animalia. Extendit sese à Cæsarea Palæstinæ, & pertingit vsque ad Ioppe. Hæc, teste Hieronymo, iuxta soli qualitatem, Petro prædicante fidei continuò fructus germinauit, Actor. 9. quo hîc alludit Salomon. Pro *flos* Hebr. est חֲבַצֶּלֶת *chabatseleth*, quod Pagninus, Marinus & Vatabl. vertunt *rosa*; Septuag. & S. Hier. hîc *flos*; iidem Isaiæ 35. vertunt *lilium*; vnde Syrus pro *flos campi* vertit, *lilium loci fertilissimi*; alij, *vaccinium*, de quo Virgil.

Alba ligustra cadunt, vaccinia nigra leguntur.

Nimirum Hebræa nomina arborum, florum,

Arborum florum, gemmarũ nomina multis ſpeciebus communia apud Hebræos.

gemmarum ſunt polyſema multis ſpeciebus communia. Prò *lilium* hebr. eſt שׁוֹשַׁנָּה *ſcoſchanna*, quod Guidacetius hic vertit, *violæ*; Chald. verò & Galatinus lib. 7. c. 5. vertunt, *roſa*, quia naſcitur hæc inter ſpinas, non *lilium*. Vnde pro eo quod ſequitur: *Sicut lilium inter ſpinas*, ipſi vertunt, *ſicut roſa inter ſpinas*. Verũ Septuag. Aquila, Symmach. in pſal. 45. v. 1. & S. Hieron. Aben. Ezra, R. Salomon, Tigurina, Vatabl. & alij hic *ſuſanna* vertunt, *lilium*, à שֵׁשׁ *ſches*, id eſt, *ſex*, ſcilicet folijs, quibus ornatur, ait R. Dauid: Hinc & Phœnices Arabeſque *lilium* vocant *ſuſana*. Vnde *Suſam* Perſarum regiam ita dictam, à liliorum ibi naſcentium copia, teſtatur Athenæus libr. 12. Euſtath. in Dinnyſ. & alij: ſicut à roſa dicta eſt *Rhodus* inſula, quia roſæ ſpeciem exhibet, & à flore *Florentia*. A *Suſanna* quoq; dictum eſt oleum *ſuſinum*, quod è liliis conficitur, de quo Plinius lib. 13. c. 1. Porrò Chald. voces inuertens ſic vertit, *dixit cœtus Iſraël: Tempore quo dominator ſæculi collocat maieſtatem ſuam inter me, ego ſimilis ſum lilio viridi ex paradiſo voluptatis, & opera mea pulchra ſunt ſicut roſa, quæ eſt in campo horti voluptatis.*

Suſanna id eſt lilium.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

THeodoret. Nyſſenus, S. Ambroſ. in pſal. 118. ſerm. 5. Chaldæus, Hebræi, Philo Carpath. item Genebrardus, Vatablus, Luiſius Legion. & Oſorius cenſent, hæc adhuc eſſe verba ſponſæ, non ſponſi. Dixerat enim ipſa: *Lectulus noſter floridus*, nunc oſtendit, vnde ſit floridus, nimirum, quia *ego*, inquit, *ſum flos campi & lilium conuallium*. Aut, vt noſter Sanchez, ſenſu à Chriſto in Eccleſiam reflexo, quaſi ei dicat Chriſtus: Tu, ô ſponſa, floridum eſſe dicis lectum, & domus noſtræ contignationem ſuauiter olere, vtpote è cedro atque cupreſſo; ſed ego tibi flos eſſe debeo, cui placere aut olere nihil debet præter me. Cui expoſitioni fauet, quod ſtatim adiungitur: *Sicut lilium inter ſpinas; ſic amica mea inter filias.* Ac ſi dicat ſponſus: Quid mirum, ſi à te exigam, ô ſponſa, vt me pro flore; pro cupreſſo ac cedro tibi habeas, neque quidquam tibi, aut floreat aut oleat præter me, quando tu mihi eo loco es, vt aliæ filiæ Ieruſalem præ te ſpinæ ſint & ſenticoſi frutices, cum liliorum odore atque candore compoſitæ: quare nihil magnum aut indebitum peto, aut opto, cùm talis tibi videri volo, qualis tute mihi ipſa videris. Cui voci ſponſa fidelis obſcura ſępè canit in hoc Epithalamio: *Dilectus meus mihi, & ego illi.*

Eccleſia flos & liliũ. Primò, propter prophetias, & Euangelium.

Porrò Eccleſia dicitur, *flos campi, & lilium conuallium*, variis de cauſis. Primò, Philo Carpath. hanc affert. q. d. Ego Eccleſia ſum flos campi propter vaticinia Prophetarum, lilium verò conuallium propter Euangelium quod prædico: hoc enim ſuauis & ſalutarius redolet, cùm non tantùm præcepta, ſed & conſilia perfectionis ſuggerat, dicens: *Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum. Beati mites. Beati qui lugent*, &c. Ideoque Chriſtus: *Conſiderate*, ait, *lilia agri quomodo creſcunt, non laborant neque nent. Dico autem vobis; quoniam nec Salomon in omni gloria ſua cooperitus eſt ſicut vnum ex iſtis.* Matth. 6. 28.

Secundò, ob odorem fidei & operum.

Secundò, S. Ambroſ. ſerm. 5. in pſal. 118. v. 1. Eccleſia, inquit, eſt flos campi, ob fidei aliarumque virtutum odorē: lilium verò, ob ſplendorem operum. Idem lib. de Inſtit. virgin. c. 15. Eccleſia, inquit, eſt flos campi, & lilium conuallium; quia in conualle huius mundi gratiam boni odoris exhalat ſedulà confeſſione peccati.

Tertiò, in Iudæis & Gentibus.

Tertiò, tres Patres apud Theodoret. cenſent Eccleſiam eſſe florem campi in Iudæis, lilium verò conuallium in Gentibus. q. d. Eccleſia: *Ego quoad Gentes, quæ per infidelitatem naturali æqualitate priuatæ, & vitiorum turbine depreſſæ, erant veluti lilium ex imo in ſublime conſurgens, & ab radice ad idoneam magnitudinem per calamum aſcendens, ne vallium profunditate abſcondatur. ſed excelſam pulchritudinem ſuam præferat, fide in Chriſtum innitor, & per purgationem ex confuſione vitiorum emerſi, atque in contemplationis faſtigio, virtutum decore ſum exornata.*

Quartò, ob contemptum.

Quartò, alij cenſent Eccleſiam hic inuitare ſponſum ad lectulum, id eſt, otium & ſecretum cõtemplationis, ex eò quòd ipſa in actione euangelizando oberrans Gentes, ab eis contempta & calcata ſit vti flos, qui naſcitur in campo aperto, & vt lilium in vallibus ab omnibus hominibus æquè ac beſtiis conculcatur, vel carpitur.

Quintò, per antitheſin.

Denique nonnulli ſic exponunt per antitheſin, q. d. Ego quidem, quæ ſum ſponſa, id eſt, Eccleſia Chriſti, ſum flos, ſed campi; non horti, id eſt, communis, vulgaris; vilis & abiectus: at tu, ô ſponſe mi, præfulges ſplendore æquè ac odore vt lilium conuallium candidiſſimum & odoratiſſimum.

Vèrùm meliùs idem Theodoret. Origenes, Aponius, Caſſiodor. Beda, Anſelm. Ropert. Honorius hic, & S. Ambroſ. lib. de Anima, & Iſaac cap. 4. & 5. Cyrillus de Incarn. Vnigen. cap. 9. cenſent hæc eſſe verba ſponſi, non ſponſæ, idque exigit id quod proximè ſequitur: *Sicut lilium inter ſpinas, ſic amica mea inter filias:* quæ verba eſſe ſponſi, non ſponſæ, nemo dubitat. Chriſtus ergo eſt flos campi, vel, vt hebr. eſt, *Roſa Sarõn, & lilium conuallium*, ideoque lectulum ſuum Eccleſiæ facit floridum (eò enim alludit) vt paulò antè dixit. q. d. Rectè dixiſti, ô ſponſa, *Lectulus noſter floridus*: at ſcias eum floridum eſſe, non ex re, ſed ex me: *ego enim ſum flos campi*, &c. ita Beda, Chriſtus igitur eſt flos campi.

Chriſtus flos campi & lilium.

Primò, quia decor mundi.

Primò, quia ſicut flos eſt ornamentum campi, ſic Chriſtus mundi, ait Origenes, S. Ambroſ. Beda & alij: Chriſtus enim ita eſt flos decuſque mundi, vt in ſe omnium florum decorumque ſpeciem, amplitudinem & præſtantiam contineat. Vnde Iuſtus Orgelitan. ſic exponit: *Ego flos campi, & lilium conuallium, id eſt, ego decus ſum mundi in virginitate humilium.* Flos ergo eſt Chriſtus, ratione eximij decoris & plenitudinis gratiæ, quâ ſpecioſus eſt prę filijs hominum. Flos ſcilicet ille, de quo apud Iſaiam c. 11. 1. dicitur: *Egredietur virga de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcendet, & requieſcet ſuper eum ſpiritus Domini.* Flos eſt numquã marceſcens, cuius pulchritudo numquam deficit, numquam minuitur odor, numquam deperit vigor, æquè ſemper candidus & rubicundus, æquè ſemper odoriferus, æquè plenus gratiâ & veritate. Ita Titelmanus.

Se-

Secundò. quia omnibus exponitur.

Secundò, quia ſicut flos campi multus & multiplex eſt, nec horto concluditur, ſed omnibus carpendus fouenduſque exponitur: ſic & Chriſtus. Audi Alanum: *Campus dicitur humana Chriſti natura: ſicut enim in campo florum pullulat varietas: ſic in humana Chriſti natura virtutum pluralitas. In ea fuit viola humilitatis, patientiæ roſa, lilium caſtitatis. Huius campi flos fuit Chriſtus, id eſt, decor ſecundùm diuinitatem; quia & ex virtute diuinitatis habuit in humanâ naturâ donorum plenitudinem. Eleganter autem humana Chriſti natura per campum ſignificatur, propter amplitudinem & planitiem, quia in eo nullus fuit ſcrupulus erroris. Vnde & de eo dicitur, Lilium conuallium. Quia perfecta humilitas fuit in Maria, & in humana Chriſti natura: ideo perſona Virginis, & humana natura Verbi valles dicuntur, propter eminentiam humilitatis: & non ſolùm valles, ſed & conualles ratione ſimilitudinis, quia Virgo ſpecialiter Chriſto fuit ſimilis.* Hac de cauſa Chriſtus extra vrbem in campo & agro naſci voluit, æquè ac B. Virgo campo nata eſt inter ouium balatus, ait Damaſc. l. 4. de Fide c. 15.

Tertiò. quia de virgine natus.

Tertiò, ſicut flos in campo ſponte prouenit ſine ſemine, ſine aratione: ſic & Chriſtus ex virgine natus eſt ſine opera viri. Sicut ergo flos in cælo ſolem patrem, in terra plantam habet matrem: ſic Ieſu pater in cælo eſt Deus, in ſolo mater virgo. Et ſicut calore ſolis, & defluxu roris gignuntur flores: ſic ſine viri opera, Spiritu ſancto inumbrante, & rore diuinæ gratiæ defluente, flos iſte Ieſſæus prodiit; flos, hoc eſt, decus campi. Rurſum, ſicut flos ex terra & fimo naſcitur: ſic Chriſtus è terra peccatis inquinata quaſi flos puriſſimus germinauit. Vnde ipſe vocatur צמח *tſemach*, id eſt *oriens*, ſcilicet germen & flos, Zachar. 3. & 6. Audi S. Ambroſ. lib. 2. de Spiritu ſancto cap. 5. *Flos*, inquit, *Mariæ Chriſtus, qui bonum odorem fidei toto ſparſurus orbe, virginali ex vtero germinauit. Flos odorem ſuum ſuccifus reſeruat, & contritus accumulat, nec auulſus amittit: ita & Dominus Ieſus in illo patibulo crucis nec contritus emarcuit, nec auulſus euanuit; ſed illâ lanceæ punctione ſuccifus, ſacro ſpecioſior fuſi coloris cruore vernauit, mori ipſe neſcius, & mortuis æternæ vitæ munus exhalans.*

Quartò. quia de matre humili & pulcherrima.

Quartò, Chriſtus eſt *flos campi*, hebr. *ſaron*, id eſt *planitiei*, quia in plana terra ex humili virgine humilis natus eſt. Rurſus *ſaron*, id eſt, *pulcherrimus*, quia in Saron, vtpote pinguiſſima & fertiliſſima, vti paulò antè dixi, roſæ & flores erant pulchriores & odoratiores, quàm aliis in locis: iuxta illud Iſaiæ 35. 2. *Gloria Libani data eſt ei, decor Carmeli & Saron.*

Quintò. quia in vere conceptus.

Quintò, *flos* notat tempus incarnationis Chriſti fore verni: in vere enim flores emicant. Sic Chriſtus 25. die Martij conceptus & incarnatus eſt: qua de cauſa eo die Eccleſia celebrat tanti myſterij feſtum ſub nomine Annuntiationis B. Virginis. Ita Caſſiod. Honorius & S. Bernard.

Sextò. quia roſa mundi.

Sextò, flos hic eſt roſa, vt vertunt Vatablus & alij. Roſâ autem quid pulchrius, quid odoratius, quid ſalubrius? Sic & Chriſtus decor, odor & ſalus eſt mundi. Vide quæ de roſa dixi, Eccli. 24. 18. ad illa: *Ego quaſi plantatio roſæ in Iericho.* Ergo ſponſus Chriſtus eſt pulcher inſtar roſæ purpuraſcentis & lilij candicantis, iuxta illud cap. 5. 10. *Dilectus meus candidus & rubicundus.*

Et lilium conuallium.

Primò. Christus eſt lilium.

Verum hic lilium intellige, non floſculum illum odoratum, quem nunc vulgus Herbariorum vocat abuſiuè *lilium conuallium*. Hoc lilium vocatur *conuallium*, quia lilia in vallibus, ad quas è montibus decurrit ros & pluuia, faciliùs proueniunt, ibique ſunt fragrantiora & pulchriora; cum enim ſint ſicca, multo humore indigent. Sic & Chriſtus eſt lilium candidum & odoratum, ex humili terra & virgine natum. *In lilio*, inquit Honorius, *quinque conſiderantur, quia eſt candidum, habens aureum colorem prominentem, & eſt odoriferum, & pendulum, & ſemper incuruum: ſic Chriſtus candidus eſt in humanitate, aureus in deitate, odoriferus in prædicatione, pendulus in ſuſcipiendo pœnitentes, incuruus in condeſcendendo peccatoribus, & eos ſubleuando*; ipſe eſt lilium conuallium, ſcilicet ornamentum fidelium. Sicut enim conualles ſunt inter duos montes: ita fideles ſunt inter duas leges, vel inter duos populos, Iudæos & Gentiles.

Secundò. lilium candidum & aureum.

Secundò, folia lilij foris candidiſſima ſunt, intus autem in medio floris trinus apparet radius coloris flaui, & planè aurei: ita Chriſtus foris exhibebat humanitatem puriſſimam, intùs autem continebat auream deitatem, imò & totam S. Trinitatem. *In ipſo* enim *inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter*, Col. 2. 9. Ita Aponius: *Flos campi*, inquit, *fuit Chriſtus ante incarnationem, quia in toto cælorum campo coruſcans cæleſtibus ſpiritibus extitit admirandus: poſt incarnationem verò effectus eſt lilium conuallium, cùm deſcendit in vallem lacrymarū, & tria attulit, abolitionem peccati, abſterſionem mendacij, & refrigerium concupiſcentiæ; æquè ac lilium tria ex ſe exhibet, candorem, odorem & ad quæque adusta ignibus medicinam.* Et Beda: *Pulchrè*, ait, *in lilio prius ſe candor exterior paulatim aperit, & ſic demum aurei coloris, quæ latebat intus, gratia pateſcit, quia natus in mundo Dominus, priùs homo ſublimis his qui in eum verè credebant; at tempore procedente, Deus verus innotuit.* S. Ambr. verò in pſal. 118. ſerm. 5. ſimilitudinem inuertens: In Chriſto, inquit, æquè ac in lilio fuit candor diuinitatis, & rubor humanitatis. Huc accedit Cyrillus Alexan. libr. de Incarn. Vnigen. c. 9. qui ſic explicat, q. d. Sicut odor inuiſibilis eſt in lilio viſibilis: ſic deitas incorporea in Chriſto homine, per hypoſtaticam vnionem fuit quaſi corporata.

Tertiò.

Tertiò, S. Ambroſ. lib. 2. de Spiritu ſancto, c. 5. Chriſtus, inquit, eſt flos campi, quia inſtar floris in paſſione contritus & laniatus maiorem fragrauit odorem.

Quartò. lilio nil fœcundius.

Quartò, magna eſt lilij fœcunditas. Nam illo *nihil eſt fœcundius*, ait Plinius lib. 21. cap. 5. *vnâ radice quinquagenos ſæpè emittente bulbos.* Sic quid fœcundius Chriſto, à quo tot Chriſtianorum millia, imò milliones prognati ſunt?

Quintò. lilium florū celſiſſimū.

Quintò, nullus flos celſior lilio: ſic nihil celſius Chriſto. Audi Plinium lilij decus graphicè depingentem libr. 21. cap. 5. *Nec vlli florum excelſitas maior, interdum cubitorum trinum, languido ſemper collo, & non ſufficiente oneri. Candor eius eximius, folijs foris ſtriatis, & ab anguſtijs paulatim in latitudinem ſeſe laxantibus, effigie calathi, reſupinis per ambitum labris, tenuiq; filo & ſemine, ſtantibus in medio crocis.*

Ita odor colorq́; duplex, & alius calycis, alius staminis, differentia angusta.

Mysticè. Mysticè, Origenes, Christus, ait, fuit flos inglorius Iudæis, quia ab eis contemptus: lilium verò gloriosum Gentibus, quia ipsæ gloriam Christi agnouerunt & coluerunt.

Symbolicè. Symbolicè, Honorius, Campus, inquit, id est, terra inarata est ordo virginum in Ecclesia, cuius flos est Christus, quia eius delectatio, corona & præmium. Conuallis verò est ordo coniugatorum, inter virgines & continentes, quasi inter duos montes sitorum, quorũ est Christus lilium, scilicet candor & gaudium: *& sicut lilium est inter spinas*, decore & odore: sic Ecclesia perfectorum est inter filias Ierusalem, id est, inter imperfectos, eminens decore vitæ & odore doctrinæ.

Mat. 19. 21. Perfecti dicuntur, quia omnia mundana reliquerunt dicente Domino: *Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes, & da pauperibus.* Imperfecti dicuntur, quia adhuc mundo vtuntur, de quibus dicitur: *Imperfectum meum viderunt oculi tui, & in libro tuo omnes scribentur*, psal. 138. 16.

Anagogicè. Anagogicè, Eucherius in lib. 3. Reg. *Christus*, inquit, *lilium propter gloriam resurrectionis, forsitan candidum propter gloriam corporis, intus verò aureum propter fulgorem animæ. Et ante passionem quidem lilium quasi clausum: propter passionem quippe gloria & honore coronatus est: post passionem vero lilium expandit, quatenus in assumpta humanitate potentiam diuinæ claritatis, quam habuit apud Patrem priusquam mundus esset, ostendit.* Theodoret. verò asserit Christũ fuisse florem campi in incarnatione, lilium verò conuallium in descensu ad inferos: apud inferos enim sunt imæ mundi valles.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Christo & anima sancta.

Primò: Christus in anima flos & lilium. PRimò, Nyssenus hom 4. docet Christum esse florem campi in animabus sanctis, quas gratiâ suâ fœcundat, vt fiant instar campi amplissimi & fertilissimi, qui omnes florum species profert. Addit Origenes hom. 3. ex 4. Christum incipientibus & simplicibus esse florem campi: at proficientibus lilium conuallium pro fulgore sapientiæ & pudicitiæ. Ipse enim est candor lucis æternæ, splendor, & figura substantiæ Dei, Sapient. 7. 26.

Secundò. Secundò, Cassiodor. Beda & S. Ambros. loco iam citato, dicunt Christum esse florem campi in quibuslibet fidelibus; lilium verò conuallium, id est, humilium, quia in humilibus magis eius gratia resplendet.

Tertiò. Tertiò, Ambros. l. 3. de Virginibus: *Flos campi*, inquit, *Christus, quia patentem simplicitatem puræ mentis frequentat: lilium verò conuallium, quia est flos humilitatis & simplicitatis.*

Quartò, aptissimè. Quartò & aptissimè, Christus est lilium in mentibus castis & puris, quales sunt conuallium, id est, humilium: humilitatis enim germen & flos est castitas & virginitas. Ita S. Hieron. ep. 8. ad Demetr. *Christus* ait, *quasi auctor virginitatis & princeps loquitur confidenter: Ego flos campi, & lilium conuallium.*

Anima casta lilium. Rursum ipsa anima casta est lilium. Nam vt explicat Theodoret. *Lilium cùm exteriori decore splendet, tum aureum intus flosculum continet. Talis est anima iustitiæ splendore circumdata, & spiritalis sapientiæ cognitionisq; donum in intimis penetralibus gestans.*

Hinc & apes castæ & virgines, vtpote quæ sine concubitu fœtus procreant, & mella conficiunt, delectantur lilio quasi virgineo, teste Plinio lib. 21. cap. 12. Hac de causa angelus è cælo detulit S. Cæciliæ, & S. Valeriano, in coniugio seruantibus virginitatem, coronas è rosis & liliis, vti habet eorum Vita. Idem accidit SS. Iuliano & Basilissæ, vt patet ex eorum Vita apud Surium die 9. Ianuarij, atque aliis eiusdem generis & virtutis. Virginibus ergo calathis date lilia plenis.

Quintò, Christus est lilium conuallium, quia in vallibus, id est humilibus, excitat spem futuræ gloriæ: Deus enim humiles exaltat & glorificat. Lilium enim symbolum est spei. Causam dedi Osee 14. 6. ad illa: *Germinabit sicut lilium.* Conuallis ergo humilitatis, est lilietum virginitatis, gratiæ & gloriæ. *Quintò.*

Denique Christus in Sanctis omnibus, vt lilium floret & fragrat, scilicet vt lilium puritatis in virginibus, patientiæ in Martyribus, humilitatis in Cœnobitis, pœnitentiæ in pœnitentibus, doctrinæ in doctoribus, &c. Vnde S. Gregor. *Bene*, inquit, *florem Christus se nominat, qui dum spinas peccatorum exterminat, mentem sponsæ & pulchritudine suæ iustitiæ exornat, & naribus cordis dum cæleste desiderium applicat, interiora animæ quasi odore refocillat.* *Semi.*

Clariùs S. Bernardus serm. 47. *Flos*, inquit, *est virginitas, flos est martyrium, flos actio bona. In horto virginitas, in campo martyrium, bonum opus in thalamo.* Et post nonnulla: *Ipse flos horti, virgo virgâ virgine generatus. Idem flos campi Martyr, Martyrum corona, martyrij forma. Denique foras ciuitatem eductus est, extra castra passus est, in ligno eleuatus est, spectandus hominibus, subsannandus ab omnibus. Ipse item thalami flos, speculum & exemplum totius beneficentiæ.*

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Christo & B. Virgine.

HÆc omnia præ omnibus eximiè competunt B. Virgini. Singulariter verò, quòd ex illa velut campo inarato prodierit flos pulcher, scilicet Christus, atque ex eius vtero velut conualle humillimâ natum sit lilium pulcherrimum & odoratissimum, scilicet idem Christus, vt paulò antè dixi ex Alano & aliis.

VERS. 2. *Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias.*

PRo *lilium* Chaldæus, Vatablus & alij vertunt, *rosa*; quia hæc spinosa est, & è ramo spinoso nascitur, non lilium. Verùm non dicit Salomon lilium hoc nasci è ramo spinoso, sed simpliciter esse inter spinas. q. d. Sicut lilium inter spinas positum effulget, sic amica, id est, sponsa mea, emicat inter ceteras mulieres. Rursum sæpè inter sentes & spinas nascuntur lilia, vti, cùm iuxta se-

pes

pes ſpinoſas plantantur, vel ſeminantur. Vnde Septuag. vertunt, *ſicut lilium in medio ſpinarum, ſic proxima* (Aquila, *amica*; Quinta editio, *dilecta*) *mea in medio filiarum.*

Chald. explicans de Synagogæ, id eſt, Iudæorum peccantium, captiuitate, ſic exponit. q. d. Sicut lilium pungitur ſpinis: ſic Synagoga ob peccata punitur captiuitate Babylonicâ, vel Romanâ: vnde ipſe accipiens hæc vt verba ſponſæ, id eſt Synagogæ, ſic vertit, *in tempore autem, quo ego declino à viis quæ rectæ ſunt coram eo, & ipſe auferet maieſtatem ſanctitatis ſuæ à me, ego comparata ſum roſæ, quæ germinat inter ſpinas, à quibus perforantur & rumpuntur folia eius: ſic ego ſum compuncta & ſciſſa propter peſſimas impoſitiones in captiuitate, inter prouincias populorum.*

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

Eccleſia lilium inter ſpinas, Primò. infidelium.

SPonſus verſ. 1. nuncupauit ſeſe lilium, nunc idem nomen & laudem transſcribit in ſponſam, ſed addito τῷ *inter ſpinas*. Lilium verſ. 1. explicui, hic explicabo τὸ *inter ſpinas*.

Primò, Origen. hom. 3. ex 4. ſic explicat, q. d. Sicut lilium ſatum inter ſpinas, ex illis exurgit & enaſcitur: ſic Eccleſia Gentium vocata & nata eſt ex ſpinis infidelitatis, & Gentium infidelium. Chriſtus ergo fecit ſicut canis venaticus, inquit Hugo, qui feram inſequens caput intra ſpinarum aculeos immittit, non timens exulcerationem, vt feram capiat: Eccleſiam quaſi feram intra ſpinas, id eſt, intra reprobos latitantem extraxit, ſed punctiones ſpinarum vſque ad ſanguinis effuſionem ſuſtinuit, in cuius ſignum coronam ſpineam portauit in capite ſuper crucem.

Secundò. ſpinæ Iudæi, philoſophi, politici.

Secundò, & magis genuinè, q. d. Sicut lilium inter ſpinas, illas decore, odore & candore longè antecellit: ſic Eccleſia antecellit omnibus alijs ſectis Iudæorum, philoſophorum, politicorum, &c. ita Origenes, Theodor. & Iuſtus Orgel.

Tertiò. ſpinæ hæretici & mali Chriſtiani.

Tertiò, q. d. Sicut lilium enaſcitur vigetque inter ſpinas: ſic Eccleſia viget floretque in medio hæreticorum & malorum Chriſtianorum, qui illam velut ſpinæ pungunt & lacerant; ſed ipſa nihilominus velut lilium in ſuo candore, odore & ſplendore doctrinæ & ſanctitatis permanet, imò inter perſecutiones maiori odore & fulgore famæ coruſcat. ita S. Gregor. Aponius, Philo Carpath. S. Bernard. hic, & S. Aug. lib. de Vnitate Eccleſiæ c. 13. Audi Honorium: Sicut ego ſum (ait ſponſus) lilium conuallium, videlicet ornatus humilium: ſic eris tu amica mea lilium ſpinarum, id eſt, decus Gentium, & ſicut ego ſum lilium inter ſpinas, videlicet Iudæos me pungentes & lacerantes: ſic eris tu, Eccleſia amica mea, inter Gentes filias Babylonis, id eſt, confuſionis, quæ te multis ſpinis cruciatam pungent, & multis pœnis lacerabunt. In ſpina tria notantur, citò floret, citò areſcit, aculeis pungit: ita mali citò diuitijs florent, in virtutibus citò areſcunt, & igni apti ſunt, ac malis moribus bonos pungunt.

Spina citò floret, citò areſcit, pungit.

Anagogicè.

Anagogicè, S. Auguſt. lib. 5. de Baptiſmo contra Donatiſt. cap. 27. per ſponſam accipit Eccleſiam electorum, per ſpinas cœtum reproborum: q. d. Sicut ſpinæ circumdant lilium, ita reprobi electos; ſed hi inter reprobos gratiâ & gloriâ efflorescunt, ſicut lilium inter ſpinas. *Nam filiæ*, ait Rupertus, *cùm abſolutè dicuntur, ferè nunquam ſignificationem bonam habent, vt in illis: Filiæ diſcurrerunt ſuper murum, ſed exaſperauerunt*, &c. Geneſ. 49. verſ. 22. *& alibi: Multæ filiæ congregauerunt diuitias*, &c. *Prouerb. vlt. verſ. 29. Itaque ſpinæ & filiæ, blaſphemiæ ſunt Iudæorum, ſectæ ſunt hæreticorum.* Porrò per *filias* maximè denotat Sionidas, id eſt, Hieroſolymitanas & Iudæas.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

Anima pia, lilium inter ſpinas. Primò.

PRimò, tres Patres apud Theodoretum explicant. q. d. Inter filias, id eſt, animas ſæculares & carnales, quæ voluptatibus carnis effeminantur, iiſque velut ſpinis punguntur crucianturque & vt filiæ natæ ſunt ex patre diabolo, efflorescit anima ſancta inſtar lilij, quòd nullam victus aut veſtitus curam aut ſollicitudinem habet, ſed omnem illam transſcribit in Deum: quare ab eo miro odore & decore veſtitur, & paſcitur. Simili enim modo anima pia nullâ carnis curâ tangitur, ſed in Dei prouidentia quieſcens ab eo alitur, decoratur & illuſtratur. Vnde Chriſtus hac lilij ſimilitudine ſuadet fidelibus, ne ſolliciti ſint de victu & veſtitu, Matth. 6. Similia habet Origen. homil. 3. ex 4.

Secundò.

Secundò, S. Ambroſius libr. 3. de Virgin. per *lilium inter ſpinas*, accipit compunctionem cordis, ſic enim ait: *Tanquam lilium inter ſpinas. Nónne inter aſperitates laborum, contritioneſq; animorum bonus flos odoris aſſurgit, quia contrito corde Deus placatur?*

Tertiò.

Tertiò, S. Gregorius per *lilium inter ſpinas*, accipit vitæ innocentiam inter nocentes. *Benè, inquit, ſicut lilium inter ſpinas, ſponſa inter filias eſſe perhibetur: quia cum multi ſint in Eccleſia, qui ſolis verbis Chriſtum confitentur, operibus verò nihil niſi humanas ſollicitudines ſectantur; dum ſola illa anima in lilij dignitate computatur, quæ à mortalitatis radice ad cæleſtem pulchritudinem aſſurgit, & munditiæ candorem corde & corpore ſibi ipſi cuſtodit, & proximos quoſque bonæ opinionis odore reficit.*

Quartò.

Quartò, Nyſſenus homil. 4. ſic explicat, q. d. Sicut lilium inter ſpinas naſcitur & efflorescit: ſic anima ſancta inter tribulationes in virtute creſcit, magiſque reſplendet. Et S. Ambroſius de Inſtit. virg. c. 14. Chriſtus, ait, erat lilium in medio ſpinarum, quando erat in medio Iudæorum, qui ipſum calumniati ſunt, accuſarunt, & crucifixerunt. Sui ergo exemplo excitat fideles, vt perſecutiones & tribulationes quaſlibet forti animo tolerent & ſuperent. Ita Caſſiod. Aponius & Anſelmus. Deus enim totam hanc vitam tot ſpinis, id eſt tribulationibus, ſepſit, vt anima videns ſe vbique ijs pungi, amorem ab omnibus mundi bonis, vtpote ſpinoſis, auocet, eumque totum in Deo ſponſo collocet. Sic ſpinæ conſeruant lilium, id eſt, puritatem & virginitatem animæ,

mæ. Audi S. Bernard. serm. 48. egregiè & sapienter hoc pertractantem: *Conuersus sum in ærumna mea dum configitur spina. Spina culpa est, spina pœna est, spina falsus frater, spina vicinus est malus. Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias. O candens lilium, ô tener & delicate flos; increduli & subuersores sunt tecum; vide quomodo cautè ambules inter spinas. Plenus est mundus spinis. In terra sunt, in aere sunt, in carne tua sunt. Versari in his, & minimè lædi, diuinæ potentiæ est, non virtutis tuæ. Sed confidite, inquit, quia ego vici mundum. Etsi igitur vndique tibi intendi prospicias tribulationum, tanquam tribulorum aculeos, non turbetur cor tuum, neque formidet, sciens quia tribulatio operatur patientiam, patientia probationem, probatio spem, spes autem non confundit. Considera lilia agri, quomodo inter spinas vigent & nitent. Si fœnum quod hodie est & cras in clibanum mittitur, Deus sic custodit, quanto magis amicum & sponsam suam charissimam? Denique custodit Dominus omnes diligentes se. Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias.* Subdit deinde quiddam, quod mirificè vim & splendorem lilij huius exaggerat, & perficit: *Non mediocris, inquit, tituli profectò virtutis, inter prauos viuere bonum & inter malignantes innocentiæ retinere candorē, & morum lenitatem: magis autem si his, qui oderunt pacem, & pacificum, & amicum ipsis te exhibeas inimicis. Id planè tibi similitudinem datam de lilio, iure quodam proprietatis specialiter vendicabit, quod ipsas vtique pungentes se spinas candore proprio illustrare & venustare non cessat. An non proinde lilium tibi videtur implere quodammodò Euangelij perfectionem qua orare iubemur pro calumniantibus, & persequentibus nos, benefacere his qui oderunt nos? Ergo & tu fac similiter, & erit anima tua amica Domini, & laudabit te, de te dicens: Quia sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias.* Annon hæc magna vis lilij, magna inquam virtus animæ sanctæ & Apostolicæ, vt spinas non tantùm superet, sed & eas in lilia conuertat, vt ex Saulo faciat Paulum ex persecutore prædicatorē, ex dæmone angelum? Appositè S. Hieronym. ep. 140. ad Principiam, S. Marcellam & Asellam comparat lilio: *Habes, inquit, in studio Scriptur. & in sanctimonia mentis & corporis Marcellam & Asellam: quarum altera te per prata virentia, & varios diuinorum voluminum flores ducat ad eum, qui dicit in Cantico: Ego flos campi, & lilium conuallium:* erat enim Marcella in Script. erudita, vt idem Hieron. docet epist. 16. *Altera ipsa flos Domini* (Asella) *tecum mereatur audire: Vt lilium in medio spinarum, sic proxima mea in medio filiarum.*

Luc. 6.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Christo & B. Virgine.

RVpertus sic exponit, q.d. Sicut Christus velut lilium spinis Iudæorum & hæreticorum fuit transpunctus: sic & B. Virgo ijsdem fuit cōpuncta & transfixa. Itaque, inquit, *hæ spinæ & filiæ, blasphemiæ sunt Iudæorum, sectæ sunt hæreticorū. Quæcunque huiusmodi spinæ lacerauerunt me: quæcunque huiusmodi filiæ tibi inuiderunt, & mihi detraxerunt. Vbi ego spinis compungebar, imò & clauis configebar, tu præsens patiebaris mente conuulnerata: & vbi tuæ virginitati à filiabus derogatur, mihi quoque inuidiosè detrahitur. Verùm sicut ego spinas pertuli quidem, sed exsuperaui: ita & de te veraciter prædicabitur, quia cunctas hæreses interemisti.* Hinc ait S. Aug. *Christus Iesus carnem, Maria virgo immolat mentem.* In Reuelationibus S. Brigittæ lib. 6. cap. 30. S. Agnes reuelauit illi, quasi tot ictus gladij B. Virginem sustinuisse per compassionem, quot in filio suo vulnera & plagas prævidebat, & videbat. Audi quid de B. Virgine scribat S. Brigitta in Sermone angelico cap. 16. Sicut rosa crescere solet inter spinas, ita B. Virgo in hoc mundo creuit inter tribulationes: & sicut rosâ crescente crescunt & spinæ, sic hæc electissima rosa, Maria, quanto plus crescebat ætate, tanto fortiorum tribulationum spinis acutiùs pungebatur, quænam hæ fuerint eius tribulationes, in sequentibus explicat.

Rursum ex hoc loco censet Galatinus & Bellarminus tom. 3. lib 4 cap. 15. sine vlla originaria labe conceptam esse Virginem. Vt enim ex spinosa planta sine spinis nascitur rosa, in qua mira est & ad aspectum iucunditas & ad odoratum suauitas; sic ex tot peccatoribus nata est innocens & sancta B. Virgo.

Idem dicas de lilio. Quocirca vt ait B. Petrus Damianus serm. 3. de Natiuit. Virgin. *De spinosa progenie Iudæorum nata candescebat munditiâ virgineæ castitatis in corpore, flammescebat autem ardore geminæ charitatis in mente, fragrabat passim odore boni operis, tendebat ad sublimia intentione continuâ cordis.* Spinas enim, inter quas lilium esse dicitur, & ex quibus rosa originem ducit, Deiparæ prosapiam Patres interpretantur, ex quâ ipsa nihil asperum, nihil horridum contraxit: sed tota suauis atque amœna, non secùs ac lilium & rosa extitit. Quare Sedulius lib. 2. de Virgine sanctissima sic cecinit:

Et velut in spinis mollis rosa surgit acutis,
Nil quod lædat habens, matremque obscurat honore:
Sic Eua de stirpe sacra veniente Mariâ,
Virginis antiquæ facinus noua Virgo piauit.
Sicut spina rosam genuit Iudæa Mariam.

Addit Dionys. Carthus. hic: *Quamuis*, inquit, *fuerint multæ virgines sanctæ, tamen respectu virginis beatissimæ quasi spinæ fuisse videntur in quantum aliquid culpæ habebant, & quamuis in se fuerint mundæ, non tamen fuit in eis fomes prorsus extinctus; fuerunt & alijs spinæ, qui ex earum intuitu concupiscentiâ pungebantur. Porrò Deipara Virgo ab omni culpa fuit prorsus immunis, fuit fomes in ea plenè extinctus, & tamen intensâ charitate erat repleta: quare intuentium corda sic penetrauit suâ inæstimabili castitate virgineâ, quòd à nullo potuit concupisci; imò potiùs extinxit ad horam illorum libidinem.*

Rursum sicut lilium valet aduersus serpentes & venena: sic B. Virginis inuocatio singulare est remedium in omni tentatione vitiorum, & præsertim libidinis, vti experientiâ constat. Audi Plinium lib. 21. cap. 19. *Radices*, inquit, *lilij multis modis florem suum nobilitauerunt contra serpentium ictus ex vino, & contra fungorum venena.* Dioscorid. verò lib. 3. cap. 90. vbi agit de lilio: *Folia*, inquit, *herbæ illita serpentium morsibus subueniunt, eadem cocta in aqua ignis adustionibus, & cum aceto condita vulneribus.* Idem Dioscorides l. 1. c. 1. de alia lilij specie, quæ latinè Iris, italicè verò Lilium cæleste appellatur, radicem eius cum aceto potam venenatorum animalium morsibus mederi docet.

Lilium aduersus serpentes & venena remedium.

cet. Et Petrus Matthiol. in Comment. addit eamdem radicem in puluerem contusam, cum aceto potam vniuersaliter aduersus omnia venena prodesse.

VOX SPONSÆ.

VERS. 3. *Sicut malus inter ligna siluarum, sic dilectus meus inter filios.*

SICVT MALVS INTER LIGNA SILVARVM] (Arabic. *sicut malum punicum in arbore siluæ*) *sic dilectus meus inter filios*; Vatabl. *inter iuuenes.* q. d. Quanto arbor malus ceteris siluestribus arboribus enitet, eminet & præstat; quanto præ illis vtilem & salutarem aërem impertit, vbi opacat; quanto glandibus sunt meliora poma; quanto homo, qui his vescitur, reliqua omnia animantia, quæ illis vescuntur, antecellit; tanto, atque etiam multò magis, sponsus meus cælestis reliquis omnibus hominibus & dilectis, id est, amatis & amatoribus, præstat. Porrò Chald. vertit, *ecce sicut pulchra & laudabilis malus citrea inter arbores infructuosas, & totus mundus cognoscit illam: ita Dominator sæculi fuit laudabilis inter angelos in tempore, quo reuelatus est in monte Sinai, quando dedit legem populo suo.* Græcè μῆλον, latinè *malus*, vel *melus*, aut ad verbum *melum* (vt habet interpres Origen. Vnde & Itali *poma* vocant *mele*) est arbor pomus proferens poma. Poma autem genericè sunt omnes fructus, qui cortice sunt molli; sicut nuces, qui durò: quare ficus, pyra, vuæ, persica, cerasa, pruna, sorbæ, mespila, oliuæ, dactyli, &c. censentur poma.

Pomum commune multis fructibus vocabulum.

Ecclesia laudata à sponso de more laudem in ipsum reciprocat. vterque id facit more bucolico, id est, pastoritio & rurali, petitâ similitudine à rure & arboribus. Inducitur enim hîc sponsus quasi pastor, & sponsa quasi pastrix, pascens gregem, colensque hortos, agros & vineas. Dicit ergo: Laudas me, ô sponse, quòd effulgeam sicut lilium inter spinas; sed hoc habeo à te, qui priùs effulsisti sicut malus inter arbores steriles siluæ: tu enim decorem & præeminentiam mihi, velut sponsus sponsæ communicasti. Sponsus enim sua bona sponsæ facit communia, imò propria.

Christus est pomus. Primò, propter excellentiā, & præeminentiam;

Primò ergo Ecclesia Christum sponsum comparat malo, id est, pomo arbori; quia sicut pomus fructifera excellit reliquis arboribus siluæ sterilibus & infrugiferis: sic Christus excellit omnes angelos & homines: omnes enim ex se sunt velut arbores infrugiferæ; sed ex gratia Christi & Dei habent, quòd ferant fructus virtutum, gratiæ & gloriæ. Ita Origenes, Cassiodorus, Beda & alij. Porrò S. Bernard. serm. 48. contendit Christum hic conferri & præferri hominibus dumtaxat, nō verò angelis, idque in rigore verum est, vti censent quoque Nyssenus, Aponius, Philo Carpath. Rupertus & alij.

Secundò. propter suauem odorē.

Secundò, sicut poma suauem expirant odorem; sic & Christus suo odore & famâ omnes ad se trahit. Hinc pomum hebraicè dicitur תפוח *tappuach*, à rad. פוח *puach*, id est, efflauit, expirauit, quia poma suauem exhalant odorem. Audi S. Ambrosium serm. 5. in psalm. 118. v. 1. *Tamquam malum in lignis siluæ. Huiusmodi pomum odorem gratum habet vt ceterorum pomorum fragrantiam vincat. Christus ergo affixus ad lignum, sicut malum pendens in arbore, bonum odorem mundanæ fundebat redemptionis, quæ peccati grauis detersit fœtorem, & vnguentum potus vitalis effudit.*

Tertiò. propter varias gratias;

Tertiò, malus, siue pomus, varias sub se habet species arborum, quæ proinde diuersarum specierum poma & fructus proferunt, eaque excellenti sapore, colore & odore, vt sunt mala aurea, medica, granata, persica, cydonia, armeniaca, citria. sic & Christus omnes virtutum & gratiarum species progerminat, vt in virginibus virginitatem, in Martyribus martyrium, in contemplantibus contemplationem, &c.

Quartò. quia cibus est quo vescimur.

Quartò, Christus nobis verè est fructus & pomum, id est, cibus quo vescimur & pascimur, tum in Euangelij doctrina, vt Theodor. S. Ambrosius, Beda, Aponius, & S. Bernard. tum propriè, vti censet Philo Carpath. Origen. Nyssenus & Anselmus, in Eucharistia. Pomum, inquit Nyssenus, tuos sensus oblectat: putà visum colore, odoratum odore, & gustum sapore. Idem facit Christus. Addit Philo Carpath. pomum dare cibum, dare & potum: sic & Christus, inquit, in Eucharistia dat carnem suam in cibum, sanguinem in potum. Vnde Aponius & Psellus, per *malum* hic accipiunt malum granatum, ex quo succus rubeus & aqueus exprimitur, sicut ex latere Christi in cruce manauit sanguis & aqua. Audi S. Gregotium. *Mersto ergo per malum Christus, per siluestria verò ligna ceteri homines figurantur: quia in solo Christo cibum salutis quoties quærimus, inuenimus: in eius verbis & exemplis, animas nostras fructu suaui & salubri reficimus. Ipse est quippe lignum vitæ, quam nobis tribuit. Ipse est, qui dum nobis semetipsum inspirat, animam pascit. In ceteris verò si quid refocillationis inuenimus, non quod illorum, sed quod Christi est, ab illis sumimus quia quidquid in eis præter Deum est, mortiferum nobis procul dubio inuenimus.*

Quintò. quia in nobis inseritur.

Quintò, Nyssen. hom. 4. docet Christum descendisse in siluam vitæ huius, vt ex arboribus siluestribus faceret frugiferas, putà ex infidelibus hominibus faceret fideles, ex impijs pios, ex incestis castos, ex superbis humiles: sicut ramus mali insertus fago, alteriue arbori siluestri, in ea, & ex ea producit suos fructus & poma.

Hæc omnia mutato nomine applica animæ sanctæ, & B. Virgini.

Pomus est crux Christi.

Denique *malus inter ligna siluarum*, est crux, & Christus crucifixus in medio latronum, ait Aponius, Psellus, Theodoret. Rupertus & S. Bernardus. Idque Primò, quia, sicut Adam peccauit in malo, comedendo pomum à Deo vetitum: sic Christus satisfecit in malo pendens in cruce, vt vbi culpa commissa fuerat, ibi fieret & satisfactio; ac qui *in ligno vincebat, in ligno quoque vinceretur.* Secundò, quia malus speciem habet crucis (æquè ac malus in naui, cum suis antennis & velis:) truncus enim speciem habet trabis; rami verò, ligni transuersi in cruce: in ramis enim mali diuaricatis, perinde ac in ligno transuerso, clauis configi possunt extensa crucifixi brachia. Tertiò, quia id ipsum confirmat id quod sequitur: *Sub vmbra illius, quem desideraueram, sedi, & fructus eius dulcis gutturi meo.* q. d. Sub malo, id est, sub cruce Christi sedi, eiusque fructus gustaui. Quartò, quia mul-

Primò. *Secundò.* *Tertiò.* *Quartò.*

A multorum ſententia eſt crucem Chriſti factam eſſe ex palma : palma autem eſt malus, quia profert dactylos, qui cùm ſint ſuaues & molli cortice, poma nuncupantur. *Quintò.* Quintò, quia id ſignificatur cap. 8. 5. cùm dicitur: *Sub arbore malo ſuſcitaui te.* vbi plura hac de re.

Vnde huc alludens Fortunatus, & ex eo Eccleſia in Officio Paſſioois & crucis, ſic de ea canit:

Crux fidelis, inter omnes
Arbor vna nobilis;
Nulla ſilua talem profert
Fronde flore, germine:
Dulce lignum, dulces clauos,
Dulce pondus ſuſtinet.

Dicit ergo ſpooſa: *Sicut malus inter ligna ſiluarum ſic dilectus meus inter filios*, q.d. cum S. Ignatio: *Amor meus crucifixus eſt*; Nullum diligo, niſi Chriſtum crucifixum. B Et cum S. Paulo: *Mihi abſit gloriari niſi in cruce Domini noſtri Ieſu Chriſti, per quem mihi mundus, crucifixus eſt, & ego mundo*, Galat. 6. Audi S. Ambroſium in pſal. 118. ſerm. 5. v. 1. *Iſtæ manſiones ſunt crucis Chriſti & ſepulturæ, in quibus vulnerata eſt Eccleſia, ſed vulnere charitatis. Vulnus enim eſt, quod Chriſtus excepit; ſed vnguentum eſt, quod effudit; pomum eſt, quod pependit. Hoc pomum guſtauit Eccleſia, & ait: Et fructus eius dulcis in faucibus meis. Et vt ſcias quia pomum eſt Dominus, legiſti ſuprà: Tanquam malum in lignis ſiluæ; ita conſobrinus meus.*

Sub vmbra illius quem deſideraueram, ſedi: & fructus eius dulcis gutturi meo.

C SEptuag. *in* (Symmach. *ſub*) *vmbra eius concupiui & ſedi*, id eſt, vmbram eius ardenter concupiui, & concupitâ fruitus ſum, ſub eaque iucundiſſimè ſedi; Vatabl. *cuius vmbram expetiui, & ſub ea ſedebo*, Arabicus, *concupiui obumbrari vmbra illius, & ſedi.*

Pomi vmbra iucundiſſima. Perſiſtit io ſimilitudine mali. Malus enim meliorem dat vmbram, quàm platanus, cuius tamen vmbra iucundiſſima æſtimatur, teſte Plinio, & Platone in Phædro, vbi Socratem ſub platano diſputantem inducit: *Hæc enim platanus*, inquit, *eſt admodum patulis diffuſa ramis, & procera, & altitudo opacitaſq; per pulchra nimium & amœna*, &c. Arbores enim frugiferæ, qualis eſt malus, vti in ſe temperatiores & ſuauiores ſunt, quàm infrugiferæ & agreſtes: ita & temperatiorem ſuauioremque præ ijs emittunt vmbram: adde, & fructus, D quibus viatorum ſub ijs degentium famem, æſtumque & ſitim leuent.

Hac vmbra adumbratur ſponſa deſponſatio. Nota. Τὸ *ſub vmbra* ſignificat ſponſæ deſponſationem. Sponſa enim olim ſolebat conopœo, ſiue vmbraculo aut pallio, ſponſi tegi, quo ſignificabatur eam vt ſponſam ſub ſpooſi eſſe cura & tutela. Vnde Ruth. c. 3. 9. expetens coonubium Booz, qui quaſi proximus heres iuxta legem veterem eam ducere tenebatur, illi ait: *Expande pallium tuum ſuper famulam tuam, quia propinquus es*, hoc eſt, me in tuam vmbram, putà in tuam familiam, domum, curam & protectiooem, ſuſcipe, vxorem me ducito, me tibi deſponde, & in ſignum deſponſationis ſub pallij tui vmbrâ & tegumento me tibi aſſocia. Et Deus Synagogæ

A Ezech. 16. 8. *Ecce tempus tuum*, inquit, *tempus amantium, & expandi amictum meum ſuper te.* Idem fuit ritus Gentium. Vnde Euripides apud Stobæum, patrem ita filiam inſtruentem inducit: *Cùm ſub egregij viri pallium veneris, reliqua ſtudia viro ſinito.* Denique B. Virgini dixit Gabriel: *Virtus Altiſſimi obumbrabit tibi*, q.d. Spiritus ſanctus velut ſponſus vmbrâ ſua te excipiet, atque in te peraget arcanam Verbi incarnationem. Chald. hæc de more accipiens de lege data à Moſe Synagogæ & Iudeis, ſic vertit: *tunc temporis in vmbra maieſtatis eius deſideraui habitare: & verba legis eius dulcia fuerunt gutturi meo, & præmia præceptorum eius ſeruantur mihi in ſæculo venturo.*

B
PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

QVæres, quænam vmbra Chriſti, quam ambit, & ſub qua latè ſedet quieſcitque Eccleſia, & aoima ſancta?

Reſpondent Primò, nonnulli eſſe iocarnationem, ſiue Verbum incarnatum: hoc enim vt vnicum mille malorum ſuorum remedium, per tot millia annorum auidiſſimè expectabat Eccleſia. *Vmbra Chriſti, Primò, incarnatio.* Verbum enim eſt lux & lumen immenſum, cuius vmbra eſt corpus & humanitas ab eo aſſumpta; hæc enim velut vmbra celat & velat deitatem & maieſtatem Verbi. Humanitas ergo eſt vmbra diuinitatis, quæ per illius tenue velamen C obſcurè pellucet & tralucet.

Secuodò, propriè & geouinè Chriſti vmbra eſt eius prouidentia, cura & protectio Eccleſiæ, & animæ ſanctæ, velut ſponſæ ſuæ, iuxta illud Iſaiæ 51. 16. *In vmbra manus meæ protexi te, vt plantes cælos, & fundes terram.* Ita Origenes, Nyſſenus, Caſſiodorus, Ambroſ. Philo, S. Anſelm. & alij. *Secundò, protectio Eccleſiæ & animæ ſanctæ;* Ex hac Chriſti vittute quaſi animata S. Petri vmbra ſanabat quoſlibet infirmos. Actor. 5. 15. Hinc de Chriſto ait Ierem. *In vmbra tua viuemus in Gentibus*, Thren. 4. 20. Et cap. 1. verſ. 15. vertunt Septuag. *Ad lectulum noſtrum vmbroſus*, putà ſponſus Chriſtus. Et Pſaltes: *Sub vmbra alarum tuarum ſperabo*, pſal. 56. v. 2.

Tertiò. Spiritus ſanctus. Tertiò, vmbra Chriſti eſt Spiritus ſanctus: ſicut enim corpus iacit vmbram, eaque velatur & obumbratur; ita Chriſtus quà Deus, ſpirat Spiritum ſanctum, eoque quaſi velatur & tegitur. D Hinc Spiritus ſanctus obumbrando B. Virgini, in eius vtero Chriſti, quà homo eſt, corpus formauit, organizauit, animauit. Verbo Dei hypoſtaticè copulauit, Lucæ 1. 31. ſicut gallina vmbrâ alarum ſuarum ouis incubans, calore ſuo format pullum, animat, viuificat & excludit, ait Theophylact. in Lucæ 1. Audi S. Gregorium: *Vmbræ Chriſti protectio eſt Spiritus ſancti. Spiritus quippe ſanctus mentem, quam replet, obumbrat, quia omnem tentationum feruorem temperat, & dum aura ſuæ inſpirationis ſuauiter mentem tangit, quidquid noxij caloris ſuſtinebat, expellit, & quam iam forſitan nimius vitiorum æſtus marcidam fecerat, vmbra ſancti Spiritus protegens recreat, vt, dum in eius inſpiratione ſedens pauſat, vires colligat, quibus ad æternam vitam robuſtius currat.*

Quar-

Quartò. lex vetus.

Quartò, Origines, Theodoret. Philo Carpath. & S. Ambrosius in psalm. 118. serm. 5. per vmbram accipiunt legem veterem, in qua sedisse se ait Ecclesia ante Christum, cùm adhuc degeret in Synagoga Moysis: lex enim erat vmbra Euangelij, sicut Moyses Christi, & Synagoga, Ecclesiæ.

Quintò. Fides.

Quintò, appositè S. Bernardus serm. 48. per vmbram accipit fidem, quæ est vmbrosa & obscura: per fidem enim ambulamus & non speciem, sed fides deducit nos ad claram visionem in cælis.

SECVNDVS SENSVS.

PARTIALIS.

De Christo & anima sancta.

Christus vmbra est animæ piæ. Primò.

ANima sancta sub vmbra Christi crucifixi nõ stat, sed sedet, id est, assiduè versatur per meditationem, orationem, contemplationem, præsertim dum aliquâ tentatione vel tribulatione, velut solis ardore cruciatur & premitur: Christus enim crucifixus vti crucis suæ, sic & roboris participium illi communicat, imò magnis sæpè mirisque è cęlo consolationibus eam mulcet, vt malit esse in cruce cum Christo, quam in delicijs cũ mundo. Vnde & B. Franciscus Xauerius in laboribus & ærumnis Indicis ita cælesti dulcedine affluebat, vt clamaret: *Satis est Domine, satis est; nec enim mens mea in hac vita tantum gaudiorum pondus capit.* Ita S. Ambros. in psal. 118. serm. 5. Hoc est quod canit Psaltes: *Filij autem hominum in tegmine alarum tuarum sperabunt. Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos* psal. 35. 8. Notat Theodor. in Philotheo, siue Historia SS. Patrum c. 9. animam Christo crucifixo deuotam, non tantùm Christum, sed & vestem eius, domum, calceos, & quidquid aliquam, quantumuis tenuem, eius vmbram gerit, suspicere, amare & venerari.

Secundò, Eucharistia, vmbra Christi.

Secundò, Christi vmbra est Sacramentum Eucharistiæ: in eo enim sub speciebus panis occulitur Deitas & humanitas Christi: quod proinde auidè desiderant fideles, ac sub eo securè conquiescunt. Ita S. Bernard. ser. 48.

Tertiò. Sancti.

Tertiò, vmbra Christi sunt Sancti: sicut enim vmbra est imago corporis, sed exilis & inadæquata; ita vita Sanctorum est imago vitæ Christi, sed vmbratica duntaxat, nec eam adæquans. Quare anima pia dum degit in fidelium & Sanctorum cœtu vel congregatione, ab ea velut vmbrâ protegitur, sanctisque illius exemplis & consilijs confouetur. Ita tres Patres apud Theodor.

Quartò, Profectus in virtute.

Quartò, Origen. putat per vmbram notari profectum in virtute: sicut enim vmbra à meridie crescit in vesperam: sic & virtus animæ sanctę indies crescit, & proficit. Rursum vmbra deducit ad corpus: *Fac igitur, cùm vmbra dignus fueris,* ait Origen. *vt possis capere vmbram eius, & effectus, venies ad te (vt ita dicam) corpus eius, ex quo vmbra nascitur, tuncq; senties fructus eius dulsedinem, dicesq;: Et fructus eius dulcis gutturi meo.*

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS.

De Christo & B. Virgine.

VMbra notat desponsationem B. Virginis, vti paulò antè dixi, iuxta illud Lucæ 1. *Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi, ideoque & quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei.* Hæc ergo obumbratio quasi eam despondit Spiritui sancto, qui proinde in ea Christum Sanctum Sanctorum efformauit, tuncque eam fructu dulcissimo consolationis & contemplationis adimpleuit.

Rursum, B. Virginis vmbra fuit non tantùm Spiritus sanctus, sed & Christus: hic enim vocatur eius dilectus, id est, sponsus. Huius enim aduentum & incarnationem summè optabat B. Virgo: quare ante eius aduentum sub vmbra eius sedebat: tum quia ex fide Christi in se incarnandi omnem suam gratiam, etiam incarnationem præuiam hausit: tum quia tota eius spes, desiderium, consolatio, protectio, omneque bonum erat sperare Christum nasciturum, videre & amare nascentem, ac frui iam nato.

Fructus Christi.

ET FRVCTVS EIVS DVLCIS GVTTVRI MEO] Septuag. *faucibus meis;* Vatabl. *estq; fructus eius palato meo dulcissimus.* Quæres, quis hic Christi fructus?

Primò.

Resp. Primus Christi fructus est remissio peccatorum, iustificatio, gratia, & virtutes. Item prædicatio Apostolorum, & conuersio Gentium ita S. Ambr. in psal. 118. serm. 5.

Secundò.

Secundus fructus Christi sunt fructus Spiritus sancti, quos enumerat S. Paulus Galat. 5. 22. dicens: *Fructus spiritus est charitas, gaudium, pax, patiētia, benignitas, bonitas,* &c. Christus enim mittens in Apostolos & fideles Spiritum sanctum in Pentecoste, cum ipso hæc eius dona & fructus pariter misit. Ita tres Patres apud Theodoret.

Tertiò.

Tertius fructus realis & corporalis, dulcis gutturi, tam corporis, quàm animæ, est Eucharistia, quâ nos Christus pascit, eiusque velut mannæ cælestis, dulcedine mentem inebriat. Ita Aponius, Rupertus, & S. Bernard. serm. 43. Amor enim Christi & beneficia, qualis est Eucharistia, varijs hîc figuris & schematibus repræsentantur.

Quartò.

Quartus fructus Christi est eius sermo & doctrina cælestis, ideoque saluberrima & dulcissima. Vnde & Euangelium, id est bonum felixque nuntium appellatur, quia nuntiat regnum cælorum, modumque eò perueniendi. Ita Nyssenus homil. 4. & S. Ambrosius annot. ad ca. 16. Exodi.

Quintò.

Quintus fructus est meditatio iugis in lege Domini, ait Origenes, ac magis contemplatio Christi, eiusque deitatis, ac incarnationis, passionis, &c. Ita S. Gregor. quem audi: *Arbor fructifera ipse Christus in corde nostro plantatus per fidem existit quam si mens nostra dignè diligit, & instanter excolit fructus nimirum interiùs pulchros & vtiles gignit. Quos dum mens sapiens auidè comedit, omnes mundi voluptates præ eius dulcedine postponit.*

A *Dulce enim est valde sibi cælestia cogitare, in æternitate oculum intimum figere, vt aliquando in fletibus etiam mens asseasa compungatur, & inter lacrymas subleuata angelorum cibo, ipsâ videlicet sapientiâ quantò dulciùs, tantò auidiùs pascatur. Inde est quod subditur: Introduxit me in cellam vinariam.* Ita contemplatione Christi quasi manna cælesti pascebatur S. Magdalena sedens ad pedes Iesu: vnde ab eo audire meruit Lucæ 11. *Optimam partem sibi elegit Maria, quæ non auferetur ab ea in æternum.* Et S. August. in Soliloq. c. 22. *Obsecro,* ait, *vt omnia mihi amarescant, vt tu solus dulcis appareas animæ meæ.* Idem in Manuali c. 20. *Anima amans,* inquit, *trahitur votis, fertur desiderijs, dissimulat merita, maiestati oculos claudit, aperit voluptati, ponens se in salutari, & fiducialiter agens in eo. Amore anima secedit & excedit à corporeis sensibus, vt sese non sentiat, quæ Deum sentit.* B *Hoc fit cùm mens ineffabili Dei illecta dulcedine, quodammodo sese sibi furatur, imò rapitur atque labitur à seipsa, vt Deo fruatur ad iucunditatem. Nihil tam iucundum, nisi esset tam modicum. Amor dat familiaritatem, Dei familiaritas ausum, ausus gustum, gustus famē. Anima quam tangit amor Dei, nihil aliud potest cogitare, nil desiderare, sed frequenter suspirat dicens: Sicut ceruus desiderat ad fontes aquarum ita desiderat anima mea ad te Deus meus.* Et post nonnulla: *Tuta & firma requies est infirmis & peccatoribus in vulneribus Saluatoris. Securus illic habito: patent mihi viscera per vulnera. quidquid ex me mihi deest, vsurpo mihi ex visceribus Domini mei, quoniam misericordiâ affluunt, nec desunt foramina, per quæ effluant. Per foramina corporis, patent mihi arcana cordis, patet magnum pietatis sacramentum. Patent viscera misericordiæ Dei nostri, in quibus visitauit nos oriens ex alto. Vulnera Iesu Christi plena sunt misericordiâ, plena pietate, plena dulcedine* C *& charitate.* Ita S. Bonauētura visitatus à S. Thoma Aquinate, rogatusque ex quonam libro tam sapientia, tam pia & dulcia hauriret sensa & verba, quæ docendo & scribendo eructabat, ostendit ei effigiem Christi crucifixi, dixitque: *Iste est liber, Pater mi, qui mihi suggerit omnia quæ doceo & scribo. Ad pedes enim huius crucifixi anima mea maiora haurit è cælo lumina, quàm ex omni lectione, disputatione & studio.* Ita noster P. Ribadeneira in vita S. Bonauenturæ ex Chronicis S. Francisci.

Crucifixus liber S. Bonauenturæ.

Anagog.

Anagogicè S. Bernard. serm. 48. *Ait,* inquit: *Et fructus eius dulcis gutturi meo. Meritò eius desiderauerat vmbram, de quo & refrigerium esset & refectionē pariter acceptura. Nam cetera quidem plurarum ligna etsi vmbram solatij habent sed non vitæ refectionem, nō fructus perpetuos salutis. Vnus est enim vitæ auctor, vnus mediator Dei & hominum homo Christus Iesus: salus tua ego sum. Non Moyses, inquit, dedit vobis panem hunc de cælo, sed Pater meus dat vobis panem de cælo verum. Propterea ergo Christi potissimùm desiderauerat vmbram, quòd solus sit, qui non solum ab æstu refrigerat vitiorum, sed & replet delectatione virtutum.*

Vers. 4. *Introduxit me in cellam vinariam, ordinauit in me charitatem.*

INTRODVXIT ME IN CELLAM VINARIAM, (hebr. *in domum vini.* Hebræi enim cellam, stabulum, cubiculum, imò omne vas & receptaculum vocant domum) ORDINAVIT IN ME CHARITATEM] Aptè ad seriem dramatis postquàm dixit sponsa: *Fructus eius dulcis gutturi meo,* subiungit: *Introduxit me rex in cellam vinariam,* quia fructus, id est, cibus & comestio excitat sitim, quā proinde vt leuet sponsa, post comestum fructum inducitur in cellam vinariam. Rursum, vt rectè S. Bernard. serm. 49. *Habito,* inquit, *pro votis dulci admodum familiariq; colloquio cum dilecto, illo abeunte sponsa regreditur ad adolescentulas, aspecta ita ipsius affatuque refecta atque accensa, quatenus ebriæ similis appareret: & quasi illis stupentibus nouitatem, & quærentibus causam, respondit mirum minimè esse si vino æstuaret, quæ in cellam vinariam introisset. Et secundùm litteram ita: secundùm spiritum quoque non negat ebriam, sed amore, non vino, nisi quòd amor vinum est.*

B Sunt ergo hæc verba sponsæ ad socias, siue adolescentulas, quibus narrat se à sponso inductam in cellam vinariam, ibiq; vino charitatis potatam, ordinem pariter charitatis accepisse. Porrò Septuag. vertunt, *introducite* (ô adolescentulæ, vel potiùs ô socij sponsi, putà Apostoli & doctores) *me in cellam vinariam, ordinate in me charitatem.* q.d. Ego amore sponsi ardeo, ideoque spirituali siccitate & siti æstuo: Vos ergo, ô socij sponsi, inducite me in cellam vini, vbi sitim hanc restinguam, ac simul ordinate in me charitatem, id est, ornate me ijs vestibus, monilibus, ceterisque omnibus, quæ me sponso amabilem faciant, quæque sponsam tanti sponsi deceant, vt nuptias cū eo deuotè celebrare merear. Hinc & Syrus more suo sequens Septuag. vertit, *introduxerunt,* Noster meliùs cum Chald. Vatablo, & alijs vertit, *introduxit*; hoc enim significat Hebr. הֱבִיאַנִי *heuiani.*

Verba sponsæ ad adolescentulas.

C

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS.

De Christo & Ecclesia.

INducta est sponsa à sponso ab vmbra mali in cellam vini, id est, in locum deliciarum & nectaris, vbi bibit vinum charitatis, vt mysteriorum gratiam, & lætitiæ capiat suauitatem, ait S. Ambros. in psal. 118. serm. 5.

Quæres, quænam sit hæc cella vinaria? Primò, Origen. homil. 3. & 4. Theodor. & alij accipiunt domum sapientiæ, putà gymnasia vel templa, in quæ inducitur populus fidelis, vt ibi à doctori- D bus & prædicatoribus hauriat vinum veræ sapiētiæ, id est, cognitionis, timoris, & amoris Dei. Hinc S. Gregorius, & Aponius per *cellam* hanc accipiunt sacram scripturam: hæc enim vinum sapientiæ cælestis nobis propinat, & *per hanc,* ait S. Gregorius, in sponsa charitas ordinatur, quia in eius doctrina manifestè discitur, qualiter Deus & proximus ordinatè diligatur. Huc accedit Chald. qui tamē more suo Synagogæ legi Moysis hæc adaptat: *Dixit,* inquit, *cœtus Israel: introduxit me Dominus in domum gymnasij doctrinæ Israel, in montem Sinai, vt discerem legem ex ore Moysis Scribæ magni.* Huc facit quòd Christus legem veterem vocat vinum vetus; nouam verò, & Euangelium vinum nouum quod in vtres nouos mittunt, & ambo conseruantur, Matth. 9. 17.

Cella vinaria quæ? Resp. Primò, gymnasia, vel templa.

Secun-

Secundò, altare.

A Secundò, alij meliùs per *cellam vinariam* accipiunt altare: in hoc enim sacerdotes consecrant, hauriunt, & distribuunt vinum Eucharisticum, putà sanguinem Christi, iuxta præceptum Christi. Ita Nyssen. hom. 4. Psellus, Ruper. & Paschasius Radbertus tract. de Eucharistia cap. 11. Sic sensus est, q.d. Ipsemet rex sponsus me introduxit in apothecam vini, hoc est, iussit introire ad altare Dei, & illic sumere calicem salutaris Domini, qui Deum lætificat, qui hominem viuificat: sic pro vinea quam dereliqui, cellaria melioris nectaris sum adepta. Alludit Salomon hîc ad illud Prou. 9. 1. *Sapientia ædificauit sibi domum*, &c. *immolauit victimas suas, miscuit vinum, & proposuit mensam suam*, Vide ibi dicta.

Tertiò, congregatio fidelium in die Pentecostes.

B Tertiò, & valdè appositè, *cella vinaria* est congregatio fidelium in Sion, cui è cælo data est plenitudo Spiritus sancti in Pentecostè, quo Apostolos & fideles cælestibus donis, ardoribus & feruoribus impleuit, vt velut musto amoris diuini ebrij eructarent magnalia Dei, Actor. 2. Ita Iustus Orgelit. & S. Bernard. serm. 49. *Annon*, inquit S. Bernard. *tibi cella videtur fuisse vinaria illa domus, in qua erant discipuli pariter congregati, cùm factus est repentè de cælo sonus, tamquam aduenientis spiritus vehementis, & repleuit totam domum, vbi erant sedentes, adimpleuitq́; prophetiam Ioelis? & nonne vnusquisque illorum exiens inebriatus ab vbertate domus illius, & torrente voluptatis tantæ potatus, dicere meritò quibat: Quoniam introduxit me rex in cellam vinariam.* Vide eundem S. Bernardum ser. 3. de Pentecoste. Cella vinaria ergo est plenitudo Spiritus sancti, siue charitatis & zeli.

Symbolicè, cella vinaria mysterium incarnationis.

C Symbolicè: tres Patres apud Theodoretum, per *cellam vinariam* accipiunt mysterium incarnationis, quasi Ecclesia dicat angelis, vel Apostolis & doctoribus: *Introducite me in cellam vini. hoc est, docete me diuinas incarnationis rationes. Deū enim Verbum appellat vinum, quod animas gustantium lætitiâ afficit, ad diuinitatemq́; perducit. Huius cella caro est ab ipso assumpta, quam quidem in cellam Ecclesia introducitur, vna caro cum Christo futura. Sic enim Apostolus locum illum. Et erunt duo in carne vna, interpretatur: Ego autem, inquit, dico in Christo & in Ecclesia. Fidelium enim Ecclesia dum carnis & sanguinis Christi particeps, atque vnum cum ipso corpus efficitur, incarnationisq́; rationes ab angelis discit, atque eas moribus cõprobat, in vini cellam ingreditur. In me introducta ordinate charitatem, illam scilicet diuinæ gratiæ communionem, quâ vos ordine fruimini, in me quoque, fideles singulos pro cuiusque ratione diuinis mysterijs instituentes, ordinate.*

Mysticè, cella vinaria, Ecclesia.

Mysticè, Theodoret. Cassiodor. Beda, & Anselmus per *cellam vinariam* accipiunt Ecclesiam, in qua haurimus vinum sapientiæ & amoris diuini. Vide Hugonem de S. Victor. ser. 45. Instit. monast. vbi singulas animas huius cellæ esse dolia ostendit. Vnde Origen. homil. 2. ex duabus, sponsum sic ad nouitios loquentem inducit: *Introducite me in domum vini. Cur tamdiu foris maneo? Ecce sto ante ostium, & pulso: si quis mihi aperuerit, ingrediar ad eum, & cænabo cum illo, & ipse mecum. Catechumenis pariter loquitur: Introducite me, non simpliciter in domum, sed in domum vini. Impleatur vino lætitiæ, vino Spiritus sancti anima vestra, & sic introducite me in domum vestram, sponsum, Verbum, sapientiam, veritatem.*

SECVNDVS SENSVS.

PARTIALIS.

De Christo & anima sancta.

Cella vinaria anima.

CElla vinaria est domus orationis ac studium orationis & contemplationis: in ea enim Deus proponit fidelibus vinū consolationis exultationis, amoris, & feruoris diuini. Ita S. Gregorius, Cassiod. Haymo, S. Bernard. & alij. Audi S. Gregorium: *Quid enim*, inquit, *per cellam vinariam congruentiùs, quàm ipsam arcanam æternitatis contemplationem accipimus? in hac æternitate angeli sancti vino sapientiæ inebriantur, dum ipsum Deum facie ad faciem videntes, omni voluptate spirituali satiantur. Hāc sancta mens, si à sponso introducatur, postpositis omnibus temporalibus intrat, in qua ex illis angelicis delitijs, quantum sibi conceditur gustat. Et si adhuc quia in corpore corruptibili detinetur, se perfectè non satiat; tamen ex illo minimo, quod cursim sumit, considerat, quantum debeat amare quod amat.* Et S. Bernard. serm. 49. *Si quis*, inquit, *orando obtineat mente excedere in id diuini arcani, vnde mox redeat diuino amore vehementissimè flagrans, & æstuans iustitiæ zelo, nec non & in cunctis spiritualibus studijs atque officijs per nimiū feruens, ita vt possit dicere: Concaluit cor meum intra me, & in meditationibus meis exardescit ignis, is planè cum ex charitatis abundantia, beatam & salutarem vini lætitiæ ructare crapulam cœperit, in cellam non immeritò perhibebitur vinariā introisse. Cum enim duo sint beatæ contemplationis excessus, in intellectu vnus, & alter in affectu; vnus in lumine, alter in feruore; vnus in agnitione, alter in deuotione; pius sanè affectus & pectus amore calens, & sancta deuotionis infusio, etiam & vehementis spiritus repletus zelo nō planè aliunde, quàm è cella vinaria reportantur; & cuicumq́; sit horum copia surgere ab oratione donatur, potest in veritate loqui, quia introduxit me rex in cellam vinariam.* Idem S. Bernard. ser. 23. tres sponsi cellas assignat, aromaticam, vnguentariam, & vinariam: primam ait esse disciplinæ; secundam naturæ; tertiam gratiæ. Addique dici vinariam: *quod in ea vinum zeli in charitate feruentis reconditur. Nec debet omnino præesse alijs, qui in eam necdum meruit introduci. Oportet prorsus hoc vino æstuet, qui alijs præsidet, quemadmodū Doctor Gentium æstuabat quando dicebat: Quis infirmatur & ego non infirmor? quis scandalizatur & ego non vror? Alioquin improbè satis præesse affectas, quibus prodesse non curas; & quorum non zelas salutem, subiectionem nimis ambitiosè vendicas tibi.*

Vinum charitas & amor.

Porrò *vinum, quod in cella Dei bibitur, est charitas & amor*, inquit Guilielm. *Hoc vino nihil castius, sapidius, calidius: castius, quia quo magis bibitur, eò magis extinguit sitim concupiscentiæ; sapidius, quia præbet gustum, quàm suauis sit Dominus, & ideò lætificat cor hominis; calidius, quia velut ignis mentes piorum inflammat, renes vrit & corda, potenter inebriat animam, & vsque ad obliuionem sui inducit, planè tales ebriosi regnum Dei possidebunt.*

Vnio realis cum Christo in Eucharistia quæ

Mystici, siue contemplatiui, per *cellaria* accipiunt intimam & summam animæ non cuiuslibet, sed sponsæ, id est, eximiè sanctæ & contemplatiuæ, cùm Christo in Eucharistia vnionem, quæ non solùm per communem charitatis affectum fiat, sed per effectum etiam & realem purissima-

simarum mentium cum Christo cōiunctionem, quæ in profundo cordis, & quasi in centro animæ intimo & ineffabili amoris actu, complexuque mutuo perficitur, ad quam ab illa per singularem Dei bonitatē feliciter aliquando transitur, sicut in oratione diuina à contemplatione ad realem cum Deo vnionem, atque complexum nonnumquam peruenitur. Hāc autem felicissimam vnionem nihil aliud esse dicunt, quàm intimam manifestationem ipsius Christi præsentiæ in hoc Sacramento latentis, non tā per visionem aut reuelationem, quàm per amplexus dulcissimos, quibus animam ita ineffabiliter ac suauiter adstringit, vt ipsa realem eius præsentiam, oscula & amplexus certissimè percipiat, eiusque bonitatem & ineffabilē dulcedinem in suo fonte degustet. Hæc vnio mirabilis si ex parte Christi consideretur, nihil aliud est, quàm illapsus, siue manifestatio ipsius Christi occultè in Sacramento existentis, se tamen ostendentis purgatissimis mentibus sub ratione summæ lucis, & ineffabili quodam contactu ad carnem spiritumque pertingentis: qui contactus nihil aliud est, quàm dulcissimus amplexus, & deosculatio Christi: qua sponsam dilectissimam suauiatur. Ex parte verò animæ est mutuus amplexus, quem consequitur experimentalis ipsius Christi perceptio, per quē spiritalis dulcedo in ipso Deo possidetur. Ea porrò perceptio nullius hominis meritis, aut dispositioni respondet, cùm sit gratia gratis & ex mera Christi liberalitate paucis concessa. Ita ex S. Cypriano, S. Bernardo, S. Bonauentura, & alijs noster Salianus lib. 11. de Amore Dei, cap. 12. Longè intimiùs, profundiùs, iucundiùs, ineffabiliùs animæ beatę vniuntur Deo per visionem & amorem beatificum, quo in diuinitate, quasi in pelago felicitatis bonorumque omnium merguntur & absorbentur, vt aliud cogitare, velle, amare, desiderare nequeant, quàm Deum vel propter Deum.

Fit per illapsum Christi.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS.

De Christo & B. Virgine.

RVpertus B. Virginem asserit in cellam vinariam introductam, cùm deficiente vino in nuptijs in Cana Galileæ, vinum delicatissimum per Christi miraculum conuiuis procurauit; ac in nuptijs totius mundi, id est, in toto genere mortalium procurauit per Christum vinum mysticum, putà incorruptionem animarum & immortalitatem corporum: *Introduxit* ergo *me in cellam vinariam*, inquit, *& ordinauit in me charitatem, id est, intelligere me fecit se ad hoc venisse, vt humanis generis aquaticā infirmitatem in suum vinum, id est, in suæ immortalitatis conuerteret fortitudinem, & quod affectibus meis diuinam voluntatem præferre deberem. Hoc est enim ordinatam habere charitatem, optare quidem vt non moriatur talis dilectus, sed ampliùs desiderare totius humani generis salutem.*

Varia versiones.

ORDINAVIT IN ME CHARITATEM] Hebraicè דִּגְלוֹ עָלַי אַהֲבָה *dighlo alai ahaua*, id est, *vexillum eius super me charitas*; Septuag. videntur legisse (vti & iam legunt nonnulli) alio puncto דִּגְלוּ *dighlu*, id est, *vexillate*, siue *ordinate*. Vnde vertunt, *ordinate super me charitatem*; & Symmach. *coaceruate super me charitatem*; & S. Ambros. serm. 5 in psal. 118. *constituite in me dilectionem*, & Rabbini veteres: *insignem facite*, vel *magnificate super me charitatem*. Noster omissâ vltimâ litera ו *vau*, videtur legisse דָּגַל *dagal*, id est, vexillauit, id est, vexillum erexit, hoc est, *ordinauit in me charitatem*. Verùm non est necesse huc confugere. Ex Hebræo enim *dighlo alai ahava*, id est, *vexillum eius super me charitas*, si subaudias verbum præsens *est*, rectè vertas: *vexillum eius super me est charitas*, hoc est, *vexillauit super me charitatem*, siue, vexillū charitatis super me erexit, quod Noster aptè vertit, *ordinauit in me charitatem* eo sensu, quem mox dabo; Septuag. verò subaudientes Optatiuum vel Imperatiuum *sit*, vel *esto*, vertunt, *vexillum eius super me sit charitas*, subaudi & propone, *Efficite vt vexillum eius super me sit charitas*, hoc est, *vexillate*, siue *ordinate super me charitatem*. Septuag. sequitur Symmachus, S. Ambrosius, & Rabbini: S. Hieronymus verò lib. 3. in Zachar. c. 14. legit, *ponite super me charitatem*; Syrus, *ordinauerunt erga me*, vel *contra me amorem*; denique Arabicus, *ordinauerunt aduersùs me tentationem*, vel *probationem*.

Quæres cur Noster & Septuag. Hebr. דָּגַל *dagal*, id est, *vexillauit*, siue erexit vexillum, vertunt *ordinauit*? Resp. quia τὸ *ordinauit* est hic verbum militare, & significat ordines exercituum, castrorum & acierum. Tota enim vis, totumque robur exercitus consistit in recta eiusdem ordinatione, quæ si seruetur, certa est spes victoriæ: sin ordines turbentur, certa eius est clades & ruina, Audi Vegetium lib. 2. de Re milit. c. 13. *Antiqui, quia sciebant in acie, commisso prælio, celeriter ordines aciesq; turbari, ne id posset accidere, cohortes in cēturias diuiserunt, & singulis centurijs singula vexilla constituerunt, ita vt ex qua cohorte, vel quota centuria esset, in illo vexillo literis esset adscriptum, quod legentes vel intuentes milites, in quouis tumultu à contubernalibus suis aberrare nollent.*

Idem cap. 20. docet Romanos partem stipendij militum apud proprium cuiusque cohortis vexillum deposuisse, vt pro eo fortiùs dimicarent milites, cùm scirent se pro suis stipendijs dimicare, Dicit ergo sponsa: Sponsus in cellam vini me inducens, vinoque charitatis me potans, adeò illâ me repleuit & roborauit, vt exercitum ex ea validum, aciemque robustam in me videatur instruxisse & ordinasse, quâ contra omnes hostes, persecutiones, tentationes, tribulationes, concupiscentias & vitia fortiter æquè ac sapienter confligam, vincam, ac inuicta de ijs triumphem. Officia enim & actus varij charitatis, sunt quasi multi milites charitatis, qui iuncti eius exercitum constant. Vnde Symmach. vertit, *coaceruate super me charitatem.*

Porrò, sicut in exercitu robur consistit in recta militum dispositione & ordinatione: sic & robur charitatis consistit in recta officiorum & actuum eius distributione, & ordinatione. Primò enim diligendus est Deus, deinde propter Deum anima propria, tertiò proximus, ijque suo gradu & ordine. Primò enim diligendi sunt parentes corporales & spirituales, deinde fratres; mox

Vt exercitus sic charitatis robur in ordine consistit.

mox cognati, inde ceteri homines, quiſque ſuo gradu & ordine, quòd ſi ordinem charitatis inuertas, charitatem perdis & euertis. *Ordinauit* ergo *in me charitatem*, non aliud eſt, quàm ſi dixiſſet. Statuit me ſub vexillo charitatis, iuſſit me in hoc ordine militare: Rectè verò Noſter, ſicut & Septuag. vſus fuit verbo ordinandi: tum quia (vt ait D. Aug.) *nihil eſt aliud perfecta & vera virtus, quàm ordo amoris*; tum quia ſponſa his verbis hoc voluit: Non ſum ſuaui illo nectare dementata, non ebullit in me concupiſcentia; non agor in furorem, aut vagor bacchabunda; ſed probè mihi conſto, ſobrius eſt amor meus, & rerum perſonarumque quam oportet, æſtimationem, & diſpoſitiones, ordinemque plenè teneo, quia ſequor charitatem quaſi cynoſuram; hæc ſemper ordinata eſt, non minùs quàm acies inſtructa ſuis vexillationibus. Sic enim charitas primo loco Deum collocat, ſe ſecundo, tertio proximos, & hos ipſos quoſdam in principijs, quoſdam in media acie, quoſdam in agmine extremo. Ita Nyſſenus, Aponius, Honorius, & alij hîc, ac S. Fulgent. libr. 1. ad Monim. cap. 20. S. Auguſt. vel quiſquis eſt Auctor (ſtylus enim à S. Auguſt. diſſonat) libr. de Subſtantia dilectionis capit. 4. & 5. atque ex ijs Delrio. Huc facit officiorum, velut militum, in Eccleſia diſtributio & diſtributus ordo, de quo Apoſtol. 1. Corinth. 12. 4 *Diuiſiones gratiarum ſunt, idem autem Dominus: & diuiſiones operationum ſunt, idem verò Deus, qui operatur omnia in omnibus.* Et poſt nonnulla: *Et quoſdam quidem poſuit Deus in Eccleſia, primùm Apoſtolos, ſecundo Prophetas, tertiò Doctores, deinde virtutes, exinde gratias curationum, opitulationes, gubernationes & genera linguarum.*

Lib. 15. c. 22. de Ciuit. Dei.

Vexillare charitatem multa notat. Porrò ex Hebr. דגל *dagal*, id eſt, *vexillauit*, multiplices, ijque ſapidi & profundi, erui poſſunt ſenſus. *Primò.* Primò. Vatablus vertit, *cuius* (ſponſi) *vexillum erga me eſt dilectio.* Solent enim duces vexillo poſt ſe trahere milites, ita ſponſus ſponſam amore tamquam vexillo, ad ſe ſuaque caſtra attraxit.

Secundò. Secundò, ſicut in arce capta victoris eleuatur vexillum, in quo expreſſum illius inſigne conſpicitur: ſic ſponſa victa beneficijs ſponſi, ijſque capta eſt & poſſeſſa, vt charitas, quæ ſponſi eſt vexillũ, ſuper ipſam iam ſit erecta. Vnde Chald. vertit, *& vexillum præceptorum eius ſuſcepi ſuper me in dilectione, & dixi: Omnia, quæ præcepit Dominus, faciam & audiam.*

Tertiò. Tertiò, Giſlerius. q. d. Introducens me ſponſus in domum vini, in domum amoris ac voluptatis, erexit in me, quem in omnibus ſequerer, amorẽ, illum mihi propoſuit, quem ſequerer, quemque illæſum ſeruarem iugiter, æquè ac vexillum ſequuntur rutanturque milites.

Quartò. Quartò, Soto maior. q. d. Sicut in acie bene ordinatâ ſolent milites, legiones, cohortes & decuriæ vexillum, ſeu vexilliferum intueri ad victoriam & gloriam: ſic ego ſponſum meum ſemper amori meo, velut ſcopum propoſitum habeo, atque omnes actiones meas ad eum dirigo & exigo, vt ſint Deo gratæ, honeſtæ & bene ordinatæ, & denique gloriâ dignę, iuxta illud quod præcepit Paul. 1. Corinth. cap. 10. *Siue ergo manducatis, ſiue bibitis, vel aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite.*

Porrò vexillum charitatis Chriſti, eſt vexillum crucis. In cruce enim inuictam & ſummam charitatem, tum erga Deũ, tum erga homines Chriſtus oſtendit; vnde per eam de peccato, morte, diabolo & inferno triumphauit. *Laborum Conſtantini, vnde ſic dictum?* Quocirca Conſtantinus Magnus hoc crucis vexillum ſibi in cælo, cum hoc lemmate oſtenſum: *In hoc ſigno vinces*, caſtris ſuis contra Maxentium alioſque tyrannos prætulit, ac labarum quaſi labotum ὅρ⟨ο⟩ν, id eſt, finem & terminum nuncupauit, nam per illud omnes hoſtes proſtrauit, teſte Euſebio l. 1. de Vita Conſtant. c. 22. & ſeq.

Quintò. Quintò, Titelmannus ex Chal. vertit, *glutinum eius, ſiue iunctura ad me eſt charitas.* q. d. Sponſus per charitatem mihi intimè coniungitur, & quaſi per glutinum conglutinatur, ſicut conglutinantur chartæ.

Sextò. Sextò, Rabbini vertunt, *inſigniuit in me charitatem*: vel *inſigne eius ad me dilectio.* q. d. Sponſus nõ vulgariter, ſed inſigniter me amat: nam inſignia & eximia dilectionis officia mihi exhibuit. Aut magnam, inſignem & ardentem charitatem qua eum redamem, mihi infudit.

Septimò. Septimò, neruosè præ omnibus noſter Sanchez cum Syro vertit, *Amorem contra me tamquam exercitum vexillatum*, id eſt, per acies & vexilla digeſtum, *inſtruxit*. q. d. Non potui reſiſtere ſponſi viribus, quia ipſe omnes amoris vires in me effudit, quia ſuis officijs & beneficijs me obruit, & quaſi ſagittis amoris confixit & vulnerauit: amore ergo victa, confixa & obruta victori me totam dedo, & deuoueo: acies autem, quam ordinauit ſponſus in me, & qua munitus animũ meum expugnare aggreſſus eſt, illa ſunt quæ ad redamandum vehementer alliciunt: in primis ipſi ſponſi mei mitiſſimi mores, ſtudium in me ſingulare, liberale ingenium, eximia forma, amatoriæ blanditiæ, munera exquiſita, dotalis vinea, & alia, quæ hoc capite & deinceps explicantur latiùs. His omnibus tamquam armis oppugnauit ſponſam, his telis cõfixit his charitatis vinculis attraxit, his illam ſibi ipſi violẽter eripuit. Accedit quòd verbum Græcum τάττω id planè ſignificat; vnde τάξις dicitur acies, & idem non obſcurè innuunt Septuag. dum vertunt, *quia vulnerata charitate ego*, & Symm. τετρωμένη φίλτρῳ, quod eſt quaſi inſtrumentum & telum amoris.

Huc pertinet expoſitio Caſſiodori & Bedæ, qui *ordinauit in me charitatem* ſic exponunt. q. d. Deus prior dilexit me, itaque me ad ſe redamandum compulit. Addit Beda, Deum ordine quodam homines dilexiſſe. q. d. *Omnia quidem membra mea, omnes electos piâ ſibi charitate copulauit, ſed eminentiora quæque ampliori, vt decet, affectu complexus eſt. Omnes quippe dilexiſſe pater ex illis verbis: Cùm dilexiſſet ſuos, qui in mundo erant, in finem dilexit eos. Et tamen indulgentior in quendam amor intimatur, cùm dicitur: Diſcipulus ille, quem diligebat Ieſus.* Adiungit Beda deinde, Deum ſuam hanc in Eccleſiã charitatem, quibuſdam profectuum gradibus per tẽporum interualla monſtraſſe.

Octauò. Octauò Septuag. vertunt, *ordinate ſuper me charitatem*, vt ſicut ſponſus ſponſam ambijt, ſic vice verſâ ſponſa ſponſi nuptias ambiens, dicat ſodalibus: Eia meam charitatem ordinate, ac velut inſtructam aciem ſponſo meo proponite, vt is in amoris domo ab amore meo vincatur,

mihique in sponsum se dedat. Vnde subdit: *Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo.* q. d. Significate sponso amoris mei vehemẽtiam, & ex ea languorem, vt is eo vulneratus amori succumbat, meque sui amantissimam vehementissimè redamet: charitatis ergo acie & vexillo, non tantùm contra omnia aduersa, sed etiam contra Deum confligimus & superamus, sicut Iacob cùm eo conflixit, indeque vocatus est Israel, id est, dominans Deo, Genes. 32. 28. Talis charitatis athleta, imò dux & ductor erat S. Paulus, qui proinde charitatis aciem instruens. *Quis*, inquit, *nos separabit à charitate Christi; tribulatio? an angustia? an fames? an nuditas? an periculum? an gladius?* &c. *Certus sum, quia neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro.* Rom. 8. v. vlt.

Duo vexilla militaria, Christi, & Luciferi.

Denique vox *vexillauit*, & *vexillum*, significat Ecclesiam & sponsam esse militantẽ per totam hanc vitam, ac continuò confligere debere cum dæmone, mũdo & carne: sunt enim hæ duæ ciuitates, scilicet Dei & diaboli, siue piorũ & impiorum, inter se contrariæ & hostiles, quæ perpetuò inter se confligunt, vt docet S. Aug. l. de Ciuitat. Vnde & noster fundator S. Ignatius in lib. Exercit. spiritual. exercitium proponit duorum vexillorum, vnum est Christi, alterũ Luciferi, ac quisque milites conscribit, & quos potest ad suũ vexillum aduocat. Vexilli Christi insigne est charitas, Luciferi cupiditas. Porrò in cella vinaria vtriusque, bibitur vtraque; vbi rursum alluditur ad eos, qui conscribunt milites: hi enim in tabernis hospitantur, ibique aduentantibus vina propinãtes, sic eos ad nomen militiæ dandum alliciunt. Rursum Cosaki, Hollandi, aliique plures, cùm quid arduum & periculosum aggredi volunt, solent dolia vini (idque subinde adusti, militibus proponere, vt vino æstuantes metum mortis ponant, ac animosi in hostẽ ruant. Sic Christus sanguine suo nos in Eucharistia potat, vt eius amore ebrij, in mortem & martyrium, si opus sit, generosè procurramus.

Tropologicè, charitas vexillum erigit virtutũ.

Tropologicè: Charitas eminet ceteris virtutibus, & super omnes vexillum erigit, ad illudque omnes conuocat: quod si illud sequantur, omnia transcendunt, seseque magnâ laude & meritis cumulant, vt docet Apost, 1. Corinth. 13. *Charitas*, inquit, *patiens est, benigna est*, &c. Hinc charitas ceteras virtutes quasi acies Dei ordinat: Primò loco ponit fidem; Secundò humilitatem; Tertiò spem; Quartò pœnitentiam; Quintò patientiam; Sextò misericordiam, &c. Rursum hic ordo charitatis virtutes ipsas stabilit, facitque firmas & solidas. Vnde S. Ambros. psam. 118. serm. 5. v. 1. legit, *constituite in me dilectionem*, sicque explicat: *Bona statiua* (statio & munitio militaris) *vbi plenitudo est charitatis.* Nyssen. verò homil. 4. Græcum τάξατε referẽs ad τάξεις, id est, ordines militares vertit, tum *ordinate*, tum *constituite & & confirmate. Quoniam* inquit sponsa, *quæ primò fuerat dilecta, per inobedientiam fuit inter inimicos reputata, nunc ad eamdem reuersa est vitam, per charitatem Domino coniuncta; ea nunc dicit: Confirmate mihi hanc gratiam, eamq́; stabilem facite & immobilem, vos amici sponsi, studio & diligentiâ mihi conseruate: propensionem ad id, quod est melius.*

Denique arma, id est, officia charitatis sunt inuicta, nec quis eis resistere valet, iuxta illud cap. 8. 6. *Fortis est vt mors dilectio, dura sicut infernus æmulatio*, &c. *aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem, nec flumina obruent illam.* Quin & Philosophi idem senserunt: *si vis amari*, inquit ille, *ama.*

Vt præstem Pyladen, aliquis se præstet Orestem:
Hoc non fit verbis; Marce, vt ameris ama.

Vis ergo inimicum superare, imò subiugare, tibique facere amicum, præueni eum officijs & beneficijs; sic enim *carbones ignis congeres super caput eius*, Rom. 12.

Virtus est ordo amoris, vitium inordinatio.

Hinc S. Aug. lib. 15. de Ciuit. c. 22. docet quòd virtus non est aliud quàm ordo amoris, nec vitiũ aliud quã inordinatio amoris. Omnis enim creatura, inquit, cùm bona sit, & bene potest amari, & malè; bene, scilicet ordine custodito; malè autem, ordine perturbato, &c. *Vnde mihi videtur, quòd diffinitio breuis & vera virtutis, ordo est amoris, propter quod in sancto Cantico Canticorum cantat sponsa Christi, ciuitas Dei, ordinate in me charitatem. Huius igitur charitatis, hoc est, dilectionis & amoris ordine perturbato, Deum filij Dei neglexerunt, & filias hominum dilexerunt. Quibus duobus nominibus satis ciuitas vtraque discernitur.* In ciuitate enim Dei est ordo amoris, in ciuitate verò diaboli est inordinatio amoris: quia pij amant Deum super omnia, creaturas omnes propter Deum; impij verò plus amant creaturas, v. g. honorem, aurum, delicias, quàm creatorem. Porrò quia ordo hic charitatis est difficilis, ideò Ecclesia & anima sancta petit ab angelis, & viris sanctis: *Ordinate in me charitatẽ*, iuxta Septuag. Vnde S. Hieron. epist. 8. ad Marcellam: *Dilectio*, ait, *ordinem non habet, & impatientia nescit mensuram. Vnde in Cantic. quasi difficile præcipitur: Ordinate in me charitatem.*

Huc accedit S. Bernardus serm. 49. qui per ordinationem charitatis accipit discretionem, quæ temperat & dirigit zelum: *Semper quidem*, inquit, *zelus absque scientia minùs efficax, minusq; vtilis inuenitur: plerumque autem & perniciosus valdè sentitur. Quò igitur velut feruidior, ac vehementior spiritus, profusiorq; charitas, eò vigilantiori opus scientiâ est, quæ zelum supprimat, spiritum temperet, ordinet charitatem*,

Porrò Aponius docet ordinatam esse in Ecclesia charitatem, cùm ipsa illam didicit ex contemplatione summi ordinis, qui est in S. Trinitate: *In quo ordine charitatis* inquit, *quid aliud credendum est primùm imbui, nisi vt credat & agnoscat primùm debere Patrem nominari, in quo Filius semper, vt verbum in voce; Secundùm Filium, in quo semper Pater; Tertiùm Spiritum sanctum, qui verâ ratione de voce & verbo de Patre & filio procedere comprobatur, secundùm illud initio Decalogi: Diliges Dominum Deum tuum, in toto corde tuo; secundus ordo est: In tota anima tua; tertius ordo est. In tota virtute tua.*

Plura de ordine & ordinanda charitate, vide apud S. Bernardum, serm. 49. & 50. vbi ordinem huius dilectionis assignat, vt dilectioni hominis, Dei dilectio præponatur, & in hominibus ipsis perfectiores infirmioribus, cælum terræ, æternitas tempori, anima carni. Additque charitatem meliores semper præponere in affectu, sed non

Charitas meliores semper præ-

in

ponit in affectu, sed non in actu.

in actu: nam actu maior dilectio & cura adhibenda est magis egentibus & ijs quorum cura tibi commissa est, quàm exteris, licèt sanctioribus. Sed audi pauca è multis: *Da mihi hominem, qui ordinato Dei tutendat amori, respiciens terram, suspiciens cælum, vtens hoc mundo tamquam non vtens, & inter vtenda & fruēda intimo quodam mentis sapore discernens, vt transitoria transitoriè, & id dumtaxat quod opus & prout opus est, utet, æterna desiderio amplectatur æterno: Talem, inquam, da mihi hominem, & ego audacter illum sapientem pronuntiabo: nimirum quæque res reuera sapiūt prout sunt, & cui in veritate atque securitate competit gloriari, & dicere: Quia ordinauit in me charitatem.* Vide & de ordine charitatis S. Thomam, & Scholast. tract. de charitate.

Hæc omnia facile est aptare, tum animæ sanB ctæ, tum B. Virgini, in qua adeò fuit ordinata charitas, vt mallet mori filium suum, quàm animas perire. Audi Rupertum, qui eam sic loquentem inducit: *Iam dudum docuerat me charitatis ordinem, vt dolorem quidem, & ipsi doloris gladium in mente vel anima portarem, non tamen aneris propositum Dei superem, prouenturum ipsi ad gloriam & honorem & humano generi ad perpetuam salutem.*

VERS. 5. *Fulcite me floribus, stipate me malis; quia amore langueo.*

PRo *stipate me malis*, hebr. est *sternite me in pomis*; Tigurin. *substernite mihi mala*; Vatabl. *corroborate me malis*; Septuag. *constipate me in malis*; Scholast. *circumdate me malis*; alij, *agglomerate mihi poma*, scilicet odorata, vt aurea, citria, punica; Syrus, *posuerunt me in delicijs, circumuallarunt me* C *malis, quia amore infirma sum.* Pro *floribus* hebr. est אֲשִׁישׁוֹת *aschischoth*, quod hebraizantes vertunt *lagenis, scyphis, calicibus vini.* Verùm iam in cella vinaria vino oppleta erat sponsa. Quare Noster melius vertit *floribus*, tum quia flores respondent *malis*, tum quia solent deliquium patientes odore leni & suaui, qualis est florum, animam halitumque reuocare. Vnde & Septuag. vertunt, *μύροις*, id est, *vnguentis*, quæ è floribus odoratis fiunt: vbi tamen notat Origenes: *in Græco*, inquit, *habetur: Confirmate me in myrrhis; myrrhin genus quoddam arboris nominans, quod Latini putantes myra dictum, vnguenta interpretati sunt.* Origenes ergo pro *μύροις*, id est, *vnguētis*, legit *μύῤῥαις*, id est, *arboribus myrrhæ*, hoc est, flore vel lacrymâ myrrhæ: flos enim suo odore refocillat languen-D tes, non arbor. In homilia autem versa à S. Hieronymo refertur ex alio interprete, *Oenanthinis*; œnanthe autem est flos vitis, siue labruscæ, cū floret. Vide Dioscor. lib. 5. c. 3. & lib. 1. c. 57.

Varia versiones.

Rursum clarè Symmach. vertit, *recumbere me facite in flore.* Videtur ergo Noster æquè ac Septuag. & Symmach. hebr. *assisoth* interpretari *flores, forte* à rad. שׂוּשׂ *sos*, id est, *gauisus est*, flores enim sunt veris lætitia, camporum risus, naturæ hominisque gaudium. Sic Isaiæ 16. 7. dicitur: *His qui lætantur* (hebraicè est לַאֲשִׁישִׁים *laaschischim*, *super muros cocti lateris*, vti vertit. Noster & Symmach. vt *assisoth* vocetur quidquid exhilarat & lætitiam conciliat. Aut certè אֲשִׁישׁוֹת *assisoth* sumpsit Noster pro צִיצוֹת *tsitsoth*, id est, *flores*: literæ enim ש & צ cum sint affines, & eiusdem quasi A soni, subinde inter se commutantur. *Aleph* autem initiale sumitur, vt hēemanticum & formatiuum nominis, non verò vt radicale: quare *assisoth* hic idem est, quod *tsitsoth*, id est, *flores*. Denique *assisoth*, propriè significat fundamenta siue fulcra, quæ hoc loco languoris intelligenda sunt, putà refocillantia, & animam ex deliquio ad se reuocantia: talia autem sunt flores, similesque res odoriferæ.

Constructio.

Sponsa in cella vinaria adeò vino amoris diuini sese oppleuit, vt recedente sponso ex amoris vehementia linqueretur animo, deficeret & collaberetur. Aduocat ergo socias, eisque inclamat: Ferte suppetias, flores & poma labanti admouete, quorum fragrantiâ spiritum fugientem reuocem, aggestu verò quasi throno & ceruicalibus, B erigar & sustenter erecta. Sic languere cœpit Ecclesia, postquam Iesus instituto in ea venerabili Sacramento corporis & sanguinis sui, Spiritum sanctum misit, qui corda fidelium incredibili ardore charitatis & martyrij, & feruenti zelo quāplurimos alios secum ad æternam gloriam perducendi, inflammauit: Hinc enim illa medullitus erumpentia: *Cupio dissolui & esse cum Christo. Quis me liberabit de corpore mortis huius? Viuo ego, iam non ego, viuit autem in me Christus. Tu scis Domine, quia amo te.* Ita S. Bernard. serm. 51. *Post ista omnia*, inquit, *sponso more suo secedente, illa languere amore se perhibet, id est, præ amore. Quo enim gratiorem experta fuerat præsentiam, eò postmodum absentiam molestiorē sensit. Subtractio nempe rei, quam ames, augmentatio desiderij est; & quod ardentiùs desideras, cares ægriùs. Rogat proinde ista interim odoramentis florum ac fructuū confoueri, quousque denuò reuertatur, quem molestissimè* C *sustinet demorantem.*

Floribus, & bonis odoribus reficiuntur vires.

Porrò rebus odoratis vt floribus spiritus animales ali, ac vires deficientes refici & instaurari per halitum suauem rei odoriferæ olfactu attractum, docent medici & physici, vt Hippocrat. lib. de Alimentis sub finem; & Galenus de Vtilit. respir. c. 5. vbi asserit necessarium esse ex ingenti inspiratione per nares, præcipuam alimenti partem animali spiritui suggeri; & Auicenna agens de curatione syncopis affirmat, spiritum maximè nutriri bonis odoribus.

Flores & mala quæ?

Quæres, quinam sint flores & mala, quibus se fulciri petit sponsa?

Resp. Primo Christus.

Primò, noster Sanchez ac Ioannes Carmelita accipiunt ipsum Christum, qui se vers. 1. vocauit *florem campi, lilium conuallium*, & *malum inter ligna syluarum.* Ait ergo sponsa: *fulcite me floribus*, &c. D q. d. Statuite me in sinu atque complexu sponsi. Quod statim magis explicat, describitque quale fulcimentum illud florum, & pomorum stipatio futura sit, dū dicit: *Læua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.* Quod nihil est aliud, quàm floribus ac pomis, de quibus hic, sustineri, atque fulciri: quia super flores & poma, id est, supra sponsi sinum, recumbit & quiescit.

Porrò Ioannes Carmelita sic explicat, quasi sponsa dicat sociabus: Sponso meo, qui est flos campi & malus inter ligna syluarum, sustinete me deliquium animæ ob ipsum patientem. Stipate me malis, id est, sponso velut igneo vallo me circumdate, vt eius incendio sensim adurar, donec me velut phœnicem morti se deuouentē, ignis expetitus absumat. Videtur ergo sponsa

phœnicem æmulari, cuius, cùm moritura est, hoc est ingenium, vt legat arborum aromaticarum surculos, & florum cacumina, vt nidum cõstruat, in quo iacens excitato comburitur igne. Carpit surculos cinnami, amomi, thuris & arbuscularum similium, nardi aristas & flores assimiles. Sic spõsa ex arbore mali & floribus campi, iuxta sensum expositum concinnari sibi nidum poscit, in quo iacens mortem præstoletur, per ignem sponsi transitura, moritura sibi, ac in sponsi vitam transferenda.

Secundò virtutes & dona Spiritus sancti.

Secundò, tres Patres apud Theodoret. Philo Carpath. & Nyssenus per flores & *mala* accipiũt virtutes & dona Spiritus sancti, ac prçsertim donum fortitudinis, quod animam labantem corroborat. Porrò Philo τὸ *stipate me malis*, explicat, q.d. *Sepelite me in numera iustorum.* Alij per *flores* & *mala* accipiunt consolationes cælestes, quas Deus animabus sanctis in desolatione immittit.

Tertiò. Genuinè, verba & actiones Christi.

Tertiò, planè & genuinè Titelmannus, flores, inquit, & mala; sunt dicta & facta suauissima & mellitissima Christi, quorum memoriâ & meditatione Ecclesia & anima pia languens eius desiderio, se sustentat & roborat, donec eum facie ad faciem videat, eiusque præsentiâ fruatur, sicut sponsa sponsi absentis amore languens, illius verbis & promissis, literisque & munusculis, quæ apud se asseruat, seipsam consolatur, tempusque fallit, donec is redeat, & ore ad os cum ea colloquatur.

Huc accedit Theodoret. qui per *flores*, vel, vt ipse ex Septuag. legit, *Vnguenta, & mala* accipit memoriam Christi: *Fulcite me vnguentis*, hoc est, inquit, confirmate me & communite sponsi suauitate, ne quid me concutiat & labefactet. Fragrantiâ illa assiduâ me cumulate, ne sponsi obliuiscar, & ad alia aberrem. Malis, hoc est, sponsi fructibus, me constipate, vt sub vmbra illius sedens, & vnguentis eius delibuta, fructuque constipata, perpetuam ipsius memoriam conseruem: illius enim amore sum saucia, cùm ipse sit sagitta electa, quæ animas transfigit.

Huc quoque pertinet explicatio S. Ambros. in psal. 118. ser. 5. qui per flores & mala accipit memoriam & meditationem Christi crucifixi: hæc enim animam deficientem sustentat & roborat, vtpote in cruce Christi defixam: *Istæ*, ait S. Ambros. *sunt mansiones Christi & sepulturæ, in quibus vulnerata est Ecclesia: vnguentum est, quod effudit: pomum est, quod pependit.* Et S. Bern. tract. de Diligendo Deo sub initium, per mala accipit passionem, per flores resurrectionem Christi.

Tropol.

Tropologicè S. Gregorius per flores accipit fideles incipientes, per mala proficientes & perfectos. *Per flores*, inquit, *teneri quique & incipientes: per mala verò perfecti fideles designantur. Sponsa quippe quia amore languet, fulciri se floribus & stipari malis appetit, quia dum se æternitatis desiderio afficit, dum qualiter illuc perueniat totâ anxietate perquirit, eò quòd perfectionem dum in carne viuit, omnino non inuenit, fatigata in desiderio suo requiescit. Et in hoc solo gaudet, si circa se respicit, vel quibus ipsa proficiat, vel in quorum profectione consolationem de suo languore recipere possit.* Idem fusius habet libr. 2. in Ezech. homil. 15. Sic & Cassiodor. Iustus, Anselmus & S. Bernard. serm. 51. quem audi: *fulcite me floribus*, &c. *Cùm præsto est quod amatur, viget amor, languet cùm abest. Quod non est aliud, quàm tædium quoddam impatientis desiderij, quo necesse est affici mentem vehementer amantis, absente quem amat, dum totus in expectatione, quantamlibet festinationem reputat tarditatem. Et ideo ista postulat sibi accumulari bonorum operũ fructus, cùm fidei odora mentis, in quibus moram faciente sponso, interim requiescat,*

Huc accedit Origenes, qui ait Ecclesiam incumbere super catechumenos quasi flores, & super fideles sanctus quasi super mala & arbores. Et Aponius: Ecclesia, inquit, fulciri se optat floribus, id est, animabus puris & castis; ac malis: id est, Apostolis, qui ex Christo quasi ex arbore mali per doctrinam germinant.

Denique Rupertus hæc adaptans B. Virgini, asserit eam optare fulciri floribus id est, actibus fidei, & pomis, id est, bonis operibus.

QVIA AMORE LANGVEO] Hebr. *quia infirma charitate ego sum.* Septuag. *quia vulnerata charitatis ego sum.* Symmach. *vulnerata enim sum philtro.* Hi Hebræum חוֹלָה *chola* deriuant, non à חָלָה *chala*, id est, *infirmatus est*, sed à חָלַל *chalal*, id est, *vulnerauit*, *occidit.* Sæpè enim verba quiescentia *Ain Vau* commutantur cum verbis duplicantibus *Aain*, id est, secundam radicalem; puta *chol* vel *chala* commutantur cum *chalal*, & vice versa, ac vnum ab altero sua tempora, coniugationem, & inflexionem mutuatur.

Languor & morbus ab amore.

Porrò ex vehementi amore languorem nasci, adeoque morbum, quo corpus macrescit, marcescit, & tabescit, qui proinde vocatur ἔρως, id est, amor, siue morbus amoris, docent Medici, & patet exemplo Amnon, qui deperibat Thamar. 2. Reg. 13. Sic & filius Seleuci amore ægrotans tabescebat, quem morbum omnibus incognitum, ex insolito arteriarum pulsu sagaciter deprehendit Erasistratus Medicus, teste Plutarcho, in Demetrio, & Valerio Maximo l. 5. c. 7.

Languor amoris oritur ex liquefactione.

Nota: Languor hic oritur ex liquefactione. Est autem liquefactio amoris effectus, quo anima ipsa mulcetur ac emollitur, vt res quam ardentissimè cupit, sibi per amplexum & penetrationem quandam imprimatur. Quod vt fiat, tota dehiscit, & patet illa vt quasi poris apertis hauriat rem amatam, tamquam recens panis aquam haurire solet. Hanc autem liquefactionem, quâ in sponsum hiat anima, consequitur effectus amoris alter, molestissimus sane qui languor appellatur, quem disertè notat illa, dicens: Quia amore langueo. Languor ergo hic in anima fideli oritur, quando ipsa sic tota in sponsi amorem fertur, & quasi liquefacta resoluitur, vt sui prorsus oblita quid de se agatur nesciat, & ad omnia, quæ hîc infernè aguntur, quasi stupida & insensibilis iaceat, vt nec videre aliud possit aut velit, nec audire, nec gustare, nisi suum dilectum: ita vt dicat cum Apostolo, Galat. 2. *Viuo autem iam non ego, viuit verò in me Christus.* Qui etiam languor amoris in sequentibus per liquefactionem animæ videtur significari, dicente eadem sponsa: *Anima mea liquefacta est statim vt dilectus locutus est.* Cant. 5. Quin & Plato ita amorem definit: *Amor est ardor animi in proprio corpore mortui, in alieno viuentis.* Hunc languorẽ charitatis sponsa hausit ex cella vinaria Eucharistiæ, & Spiritus sancti: sicut eundem post Sacram Synaxim sentiebat S. Catharina Senensis, & similes virgines san-

S. Cather. Senensis.

S. Felicula.

sanctæ. Quocirca S. Felicula collectanea S. Petronillæ, dicentibus tortoribus: *Nega te Christianam, & dimitteris*, respondit: *Non negabo: nunc cœpi videre amatorem meum in quo amor meus fixus est.* Præclarè Boëtius: *O felix hominum genus! si vestros animos amor, quo cælum regitur, regat.* B. Philippus Nerius *Charitate Dei vulneratus*, ait Auctor vitæ eiusdem, *languebat iugiter: tantoque cor eius æstuabat ardore, vt cùm intra fines suos contineri nō posset, illius sinum, contractis, atque elatis duabus costulis, mirabiliter Dominus ampliauerit.*

S. Philippus Nerius.

Porrò S. Bernard. hîc & clariùs tract. de Diligendo Deo sub initium, languorem hunc explicat defectum amoris: *Hæc mala*, inquit, *hi flores, quibus sponsa interim stipari postulat & fulciri, crede sentiens facilè vim amoris in se posse tepescere, & languescere quodammodò, si non talibus iugiter foueatur incentiuis.*

Verùm ceteri passim languorem hunc accipiunt excessum charitatis, quò anima ex Dei desiderio tabescit & in carne macrescit, iuxta illud: *Defecit caro mea, & cor meum, Deus cordis mei.* Psal. 72. 26. Audi S. Gregor. lib. 2. in Ezech. serm. 15. *Quid ergo sunt in sancta Ecclesia thalami, nisi eorum corda in quibus anima per amorem sponso inuisibili iungitur, vt eius desiderio ardeat, nulla iam quæ in mundo sunt concupiscat, præsentis vitæ longitudinem pœnam deputet, exire festinet, & amoris amplexu in cælestis sponsi visione requiescere? Mens itaque, quæ iam talis est, nullam præsentis vitæ consolationem recipit, sed ad illum quem diligit medullitùs suspirat, feruet, anhelat, anxiatur. Vilis ei fit ipsa salus sui corporis, quia transfixa est vulnere amoris. Vnde & in Canticis dicit: Vulnerata charitate ego sum. Mala autem salus est cordis, quæ dolorem huius vulneris nescit: cùm verò anhelare iam in cæleste desiderium, & sentire vulnus amoris cœperit, fit anima salubrior ex vulnere, quæ priùs ægrotabat ex salute.* Sic & Aponius, Iustus Orgelit. Anselm. & alij, languorem hunc proficisci censent ex ingenti desiderio vitæ æternæ, & coniunctionis cū Christo in cælo. Vnde languorem hunc sponsæ cum somno & extasi fuisse coniunctum, liquet ex eo quod subdit sponsus: *Adiuro vos, &c. ne suscitetis, neque euigilare faciatis dilectam.*

Languor amoris à desiderio vitæ æternæ.

Denique Septuag. vertunt: *vulnerata sum charitatis*, vel *charitate*. Alij: *Occisa*, vel *mortua sum charitate.* q. d. Amore Christi quasi telo transfixum & saucium est cor meum, vt amore mihi moriar, & in Christum, quem amo, transeam, illique soli viuam, sicut S. Franciscus orabat: *Da Domine, vt amore amoris tui moriar, qui pro amore amoris mei dignatus es mori.* Ita tres Patres apud Theodoret. S. Basilius in regulis fusiùs disput. reg. 2. & S. August. in psalm. 37. quem audi: *Vulneratam se dicit charitate. Amabat eum quidem & non tenebat; dolebat, quia nondum habebat; ergo si dolebat, vulnerata erat: sed hoc vulnus ad veram salutem rapiebat. Qui hoc vulnere non fuerit vulneratus, ad veram sanitatem non potest peruenire.* E S. Ambros. in psalm. 118. ser. 5. *Vulnerata charitatis ego sum. Nudemus membra nostra bono vulneri, nudemus sagittæ electæ. Sagitta hæc Christus est, qui dicit: posuit me sicut sagittam electam. Bonum est ergo hac vulnerari sagittâ, non mediocris mansionis iste processus: non omnes possunt dicere, quia vulnerati sunt dilectione. Dicebant Apostoli, cùm pro Christo lapidarentur & Christum prædicarent; Dicebat Paulus, cùm ter virgis cæderetur, & die ac nocte Christum adorandum Gentibus disputaret. Dicunt hoc Martyres, qui vulnerātur pro Christo. Et quia vulnerari pro eius meruerunt nomine, plus diligunt. Ad hanc ergo veniens mānsionem Ecclesia, ad hunc processum, vt pro Christo filios suos offerat vt excipiat vulnera charitatis, quasi bona fidei alimenta reperiens pietatisq́; fructus, gustauit ipsa, & hortari cœpit ceteros, dicens: Gustate & videte, quoniam suauis est Dominus sicut malum. Et in malo vulnus est, sed tamē suaue.* Denique vulnus charitatis infligitur à solo Deo; ideoque homini est immedicabile.

Vulnerari amore Dei optabile.

S. Francis.

Symbolicè.

Symbolicè Origenes per charitatem accipit Christum; Christus enim suo amore velut telo transfigit, sauciatque animam: *quàm pulchrum est*, ait Origenes, *quàm decorum à Charitate vulnus accipere. Alius iaculum carnei amoris excepit, alius terreno Cupidine vulneratus est: Tu nuda membra, & præbe te iaculo electo, iaculo formoso. Siquidem Deus sagittarius est. Audi ipsum iaculum quid loquatur: Posuit me vt sagittam electam, & in pharetra sua seruauit me, & dixit mihi: Magnum est tibi hoc, vocari puerum meum. Intellige sagittam, quid dicat, & quomodo à Deo sit electa. Quàm beatum est hoc iaculo vulnerari!* Neruosiùs Nyssen. hom. 4. sic animam piam loquentem inducit: *Deus in me sponsam suam, tamquam in scopum vnigenitum Filium suum est iaculatus, de quo per Prophetam dictum est: Posuit me vt sagittam electam: sagitta autem ista aculeo fidei in me penetrans, secum simul adduxit sagittarium, iuxta illud: Ego & pater vnum sumus: Ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus.* Hæc Nyssenus sparsim.

Exempla.

Huc facit illud S. Hieronymi epist. 22. ad Eustochium: *Amemus & nos Christum, eiusq́; semper quæramus amplexus, & facile videbitur omne difficile, & iaculo illius vulnerati, per horarum momenta dicamus: Heu me, quia peregrinatio mea prolongata est!* Sic charitate vulneratus erat S. Augustinus, vt patet ex Soliloq. cap. 1. & libr. 9. Confess. cap. 2. *Sagittaueras tu*, inquit, *cor nostrum charitate tua, & gestabamus verba tua transfixa visceribus, & exempla seruorum tuorum, quos de nigris lucidos, & de mortuis viuos feceras, congesta in sinum cogitationis nostræ vrebant, & absumebant grauem torporem, ne in ima vergeremus, & accendebant nos validè, vt omnis ex lingua subdola contradictionis flatus inflammare nos acriùs posset, non extinguere.*

Tropologicè.

Tropologicè Philo Carpath. & S. Ambros. in psal. 118. ser. 5 docent Ecclesiam & animā piam vulnerari charitate, cùm Christi amore persecutiones, verbera, vulnera, & martyrium libenter sustinet.

B. Virginis languor & mors ab amore.

Denique B. Virgo post Christi in cælū ascensum, eius desiderio & amore languebat, inquit Rupertus, adeoque hoc languore sensim resoluta, & tandem mortua est sine febri alioue morbo, vt censet Franc. Suarez, & alij graues Theologi. Idipsum B. Virgo reuelauit S. Brigittæ lib. 6. *Parani*, inquit Deipara, *me ad exitum circumiens omnia loca more meo, in quibus filius meus passus fuerat: cumq́; quadam die animus meus suspensus esset in admiratione diuinæ charitatis, tunc anima mea in ipsa contemplatione repleta fuit tantâ exultatione, quòd vix se capere poterat, & in ipsa consideratione anima mea à corpore fuit soluta.*

Mystiel

Amor vehemens causat languorem & mortem.

Myſtici & contemplatiui hæc referunt ad ſummum contemplationis, & amoris quaſi extatici gradum. Nam vt ait Dionyſius. Carthuſ. tract. de Fonte lucis art. 18. *Ex tanto contemplationis exceſſu, amoriſq; impetu, ardore, & ebullitione, generantur per redundantiam quandam in parte ſenſitiua ac corpore languor, debilitas, mæror, ac macies, detraſtatio corporei alimenti, impotentia vſus ac motus membrorum ac ſenſuum, & totius corporis rigor. Nec in his actibus ſanctis mens tempus aduertit, moras non percipit, imò in his vehementiſſimè admiratur, nec ſufficit admirari anima ſancta charitatem pietatem, dignationem, & munificentiam Dei circa ſe, & in ſe, qua tam amorosè ac familiariter, tam gratiosè & munificenter ſe ei oſtendit, communicat, applicat & infundit.* Vnde noſtrum Aluarez de Pax in fine tom 3. vbi fusè de contemplatione agit, ac quindecim eius gradus aſſignat. Primus eſt intuitio veritatis; ſecundus, ſeceſſus virium ad animæ interiora; tertius, ſpirituale ſilentium; quartus, quies; quintus, vnio; ſextus, auditio loquelæ Dei; ſeptimus, ſpiritualis ſomnus; octauus, extaſis; nonus, raptus; decimus, apparitio Chriſti & Sanctorum corporea; vndecimus, apparitio Chriſti & Sanctorum imaginaria; duodecimus, viſio Dei intellectualis; decimus tertius, viſio Dei in caligine; decimus quartus, admiranda manifeſtatio Dei; decimusquintus, viſio clara & intuitiua Dei, quam S. Auguſtin. S. Tho. & nonnulli alij tribuunt S. Paulo, cùm raptus eſt in tertium cælum, vbi audiuit arcana verba, quæ non licet homini loqui. Sic S. Franciſcus deſiderio Dei & cæli languens & moriens, quaſi philomela & cygnus cygneum cecinit: *Educ de custodia animam meam: me expectant iusti donec retribuas mihi*; ijſque, languore amoris deficiens, anhelanſque ad Chriſtum immortuus eſt. Simili languore ex vehementi Chriſti deſiderio mortua ſcribitur B. Tereſia, O ſanctam! ô iucundam! ô beatam mortem! quæ morientes viuificat, amantes beat & glorificat. Quocirca qui verè Chriſtũ amat, & amore eius languet, crebrò ad eum ſuſpiret, & per ardentes mentis affectus ad eum aſpiret, atq; iaculatorias amoris orationes, velut ignis ſagittas cum ſponſa ad eum aſſiduè eiaculetur.

Gradus contemplationis quindecim.

S. Franciſcus.

S. Tereſia.

Tres amoris violenti gradus.

Rursùm Richardus de S. Victore aſſerit culmen & apicem charitatis eſſe amorem inſatiabilem ſiue violentum, cuius tres gradus aſſignat. Primus eſt amor vulnerans. Dicitur autem cor amore vulneratum, quando amoris ſagittâ tranſfixum, intimè ardet, æſtuat, anhelat, gemit, ſuſpirat, nõ ſe cohibere valens ob amoris vehementiam: vnde etiam fit, vt ſæpè palleſcat, ac præ amore tabeſcat. Secundus dicitur, Amor ligans, videlicet quando animus ita Dei amore aſtringitur, vt nihil aliud meditetur, aliorum omnium obliuiſcatur; quidquid agat, quidquid loquatur, ſemper præſenti offert Domino: illum enim mente intuetur, perenni retinet memoriâ, illum dormiens, illum vigilans cogitat, ideò vulnerationem hæc ligatio & ſtrictiſſima vnio ſequitur, quâ mens ſolum Deum ipſum ſitit, ipſum ſolum intuetur, nihil ei præter vnum Dominum dulce eſt, in vno tantum quieſcit, vno reficitur, ſi aliud quiduis occurrat, quod huic vni non ſubſeruiat mox expellit: opprimit ac violenter propulſat deſideria, ſtudia, exercitia omnia, quæ ad exoptatam deſiderij ſui metam comprehendendam non conducant. Cùm verò

A datur vno ſuo frui, tunc omnibus bonis ſe abundare credens, nihil aliud admittit. Poſt hunc ſequitur tertius amoris violenti gradus, langueſcere faciens, qui languor prouenit, quando ex hac amoris vehementia mens in Deum, qui luminis abyſſus eſt, rapitur: ita vt humanus animus hoc temporis articulo omnium exteriorum oblitus, ſeipſum penitùs neſciat, totuſque in Deum ſuum tranſeat.

VERS. 6. *Læua eius ſub càpite meo, & dextera illius amplexabitur me.*

AMPLEXABITVR] id eſt, *amplexetur*, vt vertit Syrus. Hebræi enim futurum ſæpè ponunt B pro Optatiuo, quo carent. Vnde Vatablus vertit *Siniſtra ipſius ſupponatur capiti meo, & dextra ipſius ſponſi me amplexetur.* Solent enim amantes, v.g. parentes filiolis, quos tenerè amant ſiniſtram manũ capiti ſupponere, ac deinde dexterâ totum eorum corpus complecti, ſuoque ſinui & pectori aſtringere, q.d. ſponſa; Pari modo ſponſus me ſuâ læuâ dextraque complectatur, itaque me totâ ſibi arctiſſimè iungat & aſtringat circulo brachiorum, æquè ac amorum. Vnde Symmach. vertit: *Dextera eius circumplectitur mihi.* Alludit ad lectulos menſales & nuptiales, in quibus conuiuæ ita iacebant, id eſt, diſcumbebant, vt prior ſequentis capiti ſiniſtram ſubijceret, itaque eum ſinu exciperet, vt deinde dextera, ſi vellet, eum circumplecti poſſet. Sic S. Ioannes in vltima Cœna in ſinu Chriſti recubuit, quod ſummi amoris erat C ſignum.

Sponſa amore languens & deliquium paſſa, quaſi in extaſi optat fulciri odore florum & pomorũ, ſed ijs vtpote modicæ virtutis ad languorem ſuperandum non contenta, illico ad dilectum ſuſpirat, vtpote qui ſolus languorem curare poſſit. Ait ergo, inquit Hortolanus. Hei mihi, labaſco, ſponſe mi, fer opem, ſerua me obſecro. Nutat mihi caput, læuam tuam quæſo ſupponito; ſoluuntur membra frigore, tuâ potenti dexterâ mediam me, amabo, complectere, in ſinu tuo ne concidam foue; In te vnum me reijcio; In te omnem fidem meam & ſpem colloco. Tu qui ſolus potes, ſpiritum meum impendentium malorum metu fractum, tuo fulci ſpiritu: infirmam carnem meam immensâ potentiâ tuâ corrobora, D vt integer ſpiritus meus, integra anima & corpus tibi ſemper maneant, tibique in tuum ad me ſeruentur reditum.

Paraphraſis.

PRIMVS SENSVS.

ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

QVæres, quid læua & dextera ſignificent? Læua minora beneficia notat, dextera maiora. Primò ergo, læua humanitatem Chriſti denotat, dextera Deitatem: ſiniſtra enim imbecillitatis & imbecillæ humanitatis, dextera verò fortitudinis & fortiſſimæ diuinitatis eſt ſymbolum. Humanitas Chriſti ſuſtentauit caput Eccleſiæ,

Læua & dextera quid? Reſp. Primò, Læua, humanitas Chriſti. Dextera, diuinitas.

clesiæ,id est,Adamum, dum eum eiusque posteros in peccatum prolapsos erexit,& gratię,ac iustitiæ restituit. Rursum eadem sustentauit caput, id est, fidem Ecclesiæ ad acquirendam remissionem peccatorum, iustitiam & salutem:hæc enim omnia contulit humanitas & passio Christi. ita Origenes,& S.Bernard.serm.4. in festo omnium Sanctorum.

Secundò. Læua, gratia huius vitæ; dextera,gloria futura.

Secundò, Læua gratiam præsentis vitæ, dextera gloriam futuræ, & æternæ designat, q. d. Christus suâ gratiâ in hac vita me dirigat, & promoueat ad gloriam æternæ felicitatis, vt ibi diuinitatis dextera me complectatur, mihique donet coronam regni æterni. Læua ergo sponsi supponitur capiti ad meritum, dextera complectitur ad coronam. Ita Cassiod. Carpath. Beda, & S. Bernard. serm.4.de Vigilia natiuit. Domini, vbi sic ait: *Læua quidem leuat, dextera suscipit. Læua medetur & iustificat, dextera amplectitur & beatificat. In læua eius merita, in dextera verò præmia continentur. In dextera, inquam, deliciæ, in sinistra sunt medicinæ.*

Hinc rursum idem S. Bernardus hîc serm. 51. hunc versum non optatiuè, sed effectiuè accipiens, sic explicat, q.d. Læua Christi caput meum modò sustinet per gratiam: sed dextera eius in cælo me amplexabitur per gloriam: præsens enim gratia est certum pignus gloriæ cælestis, ac merita huius vitæ dant certam spem futuri præmij: *Non ait*, inquit S. Bernardus: *Amplexatur, sed amplexabitur me, vt noueris priori gratiæ adeò non ingratam, vt secundam gratiarum actione præueniat.*

Tertiò. Læua, bona terrena; dextera, cælestia.

Tertiò, S. Ambrosius in psalm. 118. serm. 14. ad v. 5. per læuam accipit bona terrena & temporalia, per dexteram cælestia & æterna: *Vtrumque*, inquit, *sponsi brachium ad vtilia extenditur: habent tamen sibi aliquid propriũ singulæ manus. In dextera longitudo vitæ est, in sinistra autem diuitiæ & gloria.* Prouerb. 3. 16. *Læua præsentium remuneratrix, dextera futurorum: læua sub capite sponsę est, dextera supra, quæ totam complectitur sponsam. Itaque illa quasi fulcrum est quietis præsentis, & ideò filius hominis non habebat vbi caput suum reclinaret, quia cùm diues esset pauper factus est.* Hæc eo lôco sparsim S. Ambrof. Sic & Beda, ac S. Thom. qui per læuam huius vitæ prosperitatem, per dexteram æternam vitam intelligit. Vbi notat caput sponsæ sustineri à læua manu, vt tamen non deseratur à dextera, & sinistram esse sub capite, dexteram supra: quia hæc inferiora, ita subesse debent, vt non auocent ab æternis, non deprimant caput, sed eleuent potiùs, & nos excitent ad amorem eius, qui nobis ea tam liberaliter largitus est. Sic & Iustus Orgelit. S. Anselmus, & S. Gregorius, quem audi: *Per læuam sponsi vita præsens, per dexteram verò vita æterna designatur. Per caput autem sponsæ mens, quæ animæ principatur assumitur. Sed læua sponsi sub capite spõsæ esse dicitur, & dextera eius amplexatur eam: quia vitam temporalem sub mente sua semper ponit, vitam verò æternam vt omni modo amplexetur concupiscit. Hæc quippe, quæ videt, magnanimiter mente sublimi conculcat, officijs cælestibus se occupat. Hæc necessitate tolerat, ad illa summo desiderio quasi brachio dextero sponsi astricta suspirat. In qua cùm aliquantulùm intrat delectabiliter quiescit, cuius quietis dilectione mũdanos tumultus omnino fastidit. Sic quiescentem vtique*

A *sponsus ampliùs diligit, & ab eius excitatione improbos quosque repellit*, dicens: *Adiuro vos filiæ Ierusalem*, &c. Huc facit illud Prouerb. 3. 16. *Longitudo dierum in dextera eius, & in sinistra eius diuitiæ & gloria.* Vide ibi dicta.

Quartò. Læua, aduersa: Dextera prospera.

Quartò, Læua indicat aduersa, dextera verò prospera: caput autem Ecclesiæ sunt Episcopi & Prælati: corpus sunt ceteri fideles. Prælatos ergo sanctos Christus læuâ complectitur, id est aduersis exercet, & perficit: fideles verò, dexterâ id est, prosperitatibus & consolationibus mulcet & prouehit.

Huc pertinet quod scribit Xenophon libr. 8. Cyripæd. Cyrum voluisse, vt fidei Principes sibi ad læuam accumberent, eò quòd læua magis insidijs obnoxia sit quã dextera, vel potiùs vt cordi suo essent propiores. Cor enim vergit ad sini-B strã: simili modo Pastores & Prælati sunt ad cor Christi, quia illi summè sunt cordi & curæ, vtpote à quibus salus fidelium pendet.

Quintò. Læua, lex vetus: dextera Euangelium.

Quintò, Læua est lex vetus, quia caput Ecclesiæ sustentat, quia indicat verum Messiam, id est, Christum Saluatorem, eique testimonium perhibet: Dextera est lex noua, cuius gratia totam Ecclesiam ambit & stringit, vt eius efficacia totam legem seruet & adimpleat: quare lex noua veterem supplet & perficit, sicut dextera sinistræ imbecillitatem supplet & roborat, vt patet Matth. 5. & seq. Rursum lex vetus notatur per sinistram, quia erat lex timoris & pœnarum; noua verò per dexteram, quia ipsa est lex amoris & gratiæ ac gloriæ æternæ. Ita S. Hieronym. in cap. 4. Zachar. & Eucher. libr. 2. in Gen.

C Denique primaria sponsa in Canticis est Humanitas Christi, quam Verbum vt amicam & sponsam sibi in incarnatione despondit, ac læuâ dexteraque, id est, circumquaque complexus est, vt dixi in Proœm. c. 2.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS.

De Christo & anima sancta.

Læua, comminatio supplicij: Dextera, promissio regni.

THeodoretus, & tres Anonymi apud ipsum, ac S. Bernard. ser. 51. per læuam accipiunt comminationem supplicij, per dexteram verò regni promissionem: vtrâque enim Christus ani-D mam ad se trahit, sibique copulat. *Est autem*, ait S. Bernar. *cùm mẽs nostra formidine pœnæ seruiliter premitur, & tunc nequaquam sub capite, sed super caput læua esse dicenda est: nec potest sic affecta anima omnino dicere: quia læua eius sub capite meo. At verò si proficiens ex hoc spiritu seruitutis, transierit in quemdam spontanei obsequij digniorem affectum, quatenus videlicet præmijs potiùs prouocetur, quàm arceatur supplicijs, magis autẽ si amore boni ipsius agatur, tunc indubitanter dicere poterit quia læua eius sub capite meo, quippe quia illum seruilem metum, qui in sinistra est, meliori atque excellentiori habitudine superarit animi, & dignis desiderijs etiam ipsi appropiauerit dextera, in qua sunt omnes promissiones, dicente Propheta ad Dominum: Delectationes in dextera tua vsq; in finem; vnde & certâ spe conceptâ cum fiducia loquitur: Et dextera eius amplexabitur me*; tuncque exultans dicit cum

Psalte

Psalte psal. 4. *In pace in idipsum dormiam & requiescam, præsertim cùm suppetat causa quæ sequitur. Quoniam tu Domine singulariter in spe constituisti me.* A Hæc S. Bernard. Idem ibidem magis ad literam per læuam & dexteram accipit omnimodã protectionem, quâ Deus animam ad se anhelantem tuetur & complectitur: *Ergo*, inquit, *non sustinet dilecta molestiam, id est, neque enim moram facere potest tantis desiderijs euocatus. Et quia illam compererat donec absens fuit, fidelem ad opera & solicitam ad lucra, in eo nimirum, quòd flores sibi & fructus præceperat aduna i, etiam cum propensiori hac vice remuneratione gratiæ est reuersus. Denique vno brachiorum suorum sustentat caput iacentis, alterum ad amplexandum parans, vt sinu foueat. Felix anima quæ in Christi recũbit pectore, & inter Verbi brachia requiescit.*

Huc pertinet versio Chaldæi: *Quando*, inquit, *populus domus Israel ambulabat per desertum, trans* B *nubes gloriæ circumdantes eos per quatuor ventos mũdi, vt non dominaretur in eos æstus, neque sol, neque pluuiâ, neque grando.* Columna enim nubis protegens Hebræos in deserto, typus erat protectionis, quâ Spiritus sanctus protegit fideles Christi in Ecclesia.

Secundò, Aponius hæc tripliciter exponit. Primò refert ad martyres, quos Christus sustentat suâ læuâ, id est, promissione regni cælestis, ac dexterâ, id est, gratiâ & auxilio suo amplectitur & corroborat: *Tormenta enim omnia*, inquit, *ipsaq; mors pro Christo suscepta deliciæ sunt animarum sanctarum, pro æternis gaudijs acquirendis: vbi se Ecclesia delicijs resoluta, amplexu dilecti Christi contineri lætatur, vt digna sit pro factore suo atrocitatem perpeti tormentorum.* Secundò, ad animam sanctam, quasi ipsa dicat: Christus sustentat me læuâ compun- C ctionis, ne deflectam ad sinistram carnis & concupiscentiæ; & dexterâ tribulationum me continet, ne dilabar ad dexteram superbiæ. Tertiò, q.d. Læua Christi, id est, scutum fidei est sub capite meo, dexterâ verò, id est, gladio orationis amplexatur & obarmat me.

Summus contemplationis gradus. Mystici & contemplatiui hanc gnomen accipiunt de summo contemplationis gradu, quo anima intimè Deo per contemplationem intellectûs & per ardorem voluntatis vnitur, eumque quasi duobus hisce brachijs reciprocè stringit & amplectitur. Tunc enim Deus cor allicit, suisque quasi illuminationis & inflammationis brachijs mulcendo, trahit ad altiorem quemdam & puriorem amoris amplexum. Et sicut hîc cognitio sublimior, ita & affectio nobilior viget, quæ non adhæret delectationibus diuinis, sed ijs omnibus D animosè præteritis, optat in nudis Dei brachijs conquiescere. Hic præ magnitudine voluptatis cor dilatatur, & quodammodo patefactis poris dehiscit, ac læditur, soleique aliquando hæc læsio ita ingrauescere, & amoris impetus ita augeri, vt tantis incrementis cor humanum par esse non possit, sed ei morte felicissimâ succumbat, quod mortis genus aiunt beatissimæ Deiparæ, S. Teresiæ, alijsque nonnullis contigisse.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS.

De Christo & B. Virgine,

Primò. PRimò Rupertus per læuam accipit solatia, quę Deus in hac vita concessit B. Virgini; qualia sunt videre Spiritum sanctum descendere in se & Apostolos, Euangeliũ toto orbe prædicari, Gentes conuerti ad Christum, &c. *Et dextera illius amplexabitur me*, id est, gloria patris, in qua ipse est, totam circumdabit & implebit me, cum de præsenti sæculo eduxerit & assumpserit me: illa videlicet dextera, qualem Psalmista insinuat dicens: *Et delectationes in dextera tua vsque in finem.* Psalm. 15. 11.

Secundò. Secundò, Guilielmus Paruus, & ex eo Delrio per *læuam* accipit acerbitatem passionis Christi, per *caput* mentem Mariæ, per *dexteram* gaudium resurrectionis: Ipsa ergo dixit *amore langueo*, quia in passione lãguor iste matris apertè se prodidit. Videt, inquit, mens diuinitùs illuminata, quàm vtiliter atque salubriter dulcissimus Filius moriatur; quàm breues sit morulas in morte facturus, & quàm gloriosè post modicum triumphaturus. Et ecce propter hoc: *Læua eius sub capite meo*; non enim supergreditur caput meum, vt ratio cedat affectui, & lugeatur à me filius meus quasi descensurus in corruptionem, non quasi potestatem habens ponendi animam suam & iterùm sumẽdi eam. Ego verò certissima sum, quòd dextera eius amplexabitur me, quòd gloria resurrectionis eius citò me exhilarabit, non tanget tantũ, sed amplexabitur, non sicut passio ad modicum contristauit, ita etiam resurrectio perfunctoriè & ad horam exhilarabit, sed cõscisso mœroris mei sacco perpetua lętitia circumdabit me. De morte eius breui luctus mihi breuis, sed quia resurgens ex mortuis iam non moritur, materna in me charitas immortali lætitiâ perfruetur.

VOX SPONSI.

VERS. 7. *Adiuro vos filiæ Ierusalem per capreas ceruosq; camporum, ne suscitetis, neque euigilare faciatis dilectam, quoadusque ipsa velit.*

Abstractum pro concreto. PRo *dilectam* Hebr. est אַהֲבָה *ahava*, quod & *dilectam* & *dilectionem* significat. Vnde Vatablus vertit: *ne expergefaciatis amorem*, id est, sponsam summè amantem & amatam: ponitur enim abstractum pro concreto per epitasim ad significandam vehementiam amoris in sponsa, quæ tanta est, vt ipsa non tam amans & amata, quàm merus amor esse videatur. Vnde Syrus pro *dilectam* vertit, *essentiam amoris, vel ipsum esse amoris.* Arabicus, *amorem.*

Sponsa amore languens incidit in somnum & animi deliquium, tota abrepta in desiderium sponsi, quare ab adolescentulis in lectulum delata, in eo obdormijt. Sponsus ergo socias eius adiurat, ne ab hoc sancto suauique somno eam

susci-

suscitent, sed in eo conquiescere sinant donec ipsa sponte euigilet, quâ adiuratione ostendit, quàm sibi hic amoris somnus placeat: Amoris enim languor, est dulcis amoris somnus: quare In somni huius lectulo mansit, egitque & dixit omnia quæ sequuntur hoc capite ad finem; nam c. sequenti, puta 3. v. 1. ait ipsa: *In lectulo meo per noctes quæsiui quem diligit anima mea.* Ita Origenes, Aponius & alij. Septuag. vertunt: *Adiuram vos in virtutibus & viribus agri, si suscitaueritis & resuscitaueritis* (S. Ambros. in psal. 118 serm. 5: *eleuaueritis & suscitaueritis*, Scholiast. *è somno excitaueritis*) *charitatem, quoad vsque velit.* Per virtutes, siue potentias & vires, siue fortitudines agri, accipe plantas, arbores & virgulta, & quidquid pulchrum, & præstans est in agro.

Chald. more suo referens hæc ad Moysem & Hebræos tendentes in Chanaan, sic vertit: *Post hæc dictum fuit Moysi in Prophetia à facie Domini, vt mitteret nuntios ad explorãdam terram, & quando reuersi sunt ab explorando, detraxerunt terræ Israel, & demorati sunt quadraginta annis in deserto. Aperuit Moyses os suum, & sic ait: Adiuro te Ecclesia Israel in Domino exercituũ, & in fortitudinibus terræ Israel, ne superbè contendatis ascendere ad terram Chanaan, donec sit voluntas à facie Domini, & consumatur tota generatio virorum bellatorum, & moriantur de medio Castrorũ; sicut superbierunt fratres vestri filij Ephraim, qui ex Ægypto egressi sunt triginta annis, antequam peruenisset finis, & ceciderunt in manu Philistinorum, qui habitabant in Geth, & occiderunt eos: sed expectate vsque ad tempus quadraginta annorum, & postea ingredientur filij vestri, & possidebunt eam.*

P R I M V S S E N S V S

A D Æ Q V A T V S.

De Christo & Ecclesia.

ADiurat, id est, obtestatur cum comminatione vel execratione sponsus, putà Christus, filias Ierusalem, id est. Iudæos, Scribas, & Principes (vnde Hebr. pro *vos* est אֶתְכֶם *eschem*, masculinum, q. d. Vos, ô ciues Ierusalem, vos ô Iudæi) ne orientis in Iudæa Ecclesię, sed feruentis fidem, pacem & profectum interturbent. q. d. Sufficiat vobis, in me sæuitum esse, vt lubuit. Io suauissimam sponsam meam sæuiœ nõdum permitto, quam ego in fidem & tutelam recepi meam; & otioso iussi esse animo. Ecce domi suę orat angelorum circumsepta præsidio: Per quas sanctas vos obtestor mentes, ne orantem solicitetis, nêve sedato animo meæ fidei & promissis addormienti, obstrepatis, aut negotium vllum exhibeatis: Nisi vultis cęlestes acies, quibus scelerum vestrorum pœnas detis, irritare. Acutiùs enim ipsis capreis cum cernant, vestra quantumcumque occulta perspiciunt consilia. Capreis & ceruis longè celeriores, suis accurrunt ocyssimè, atque opem ferunt clientulis. Omnes sunt ministratorij spiritus in meæ Ecclesiæ tutelam & ministerium missi à me propter eos, qui hereditatem capiunt salutis. Hebr. 1. Sicut enim olim per angelos expuli Chananæos è Iudæa in gratiam vestri; sic per eos pariter vos ex illa expellam in gratiam Ecclesiæ meæ, si illi, putà illius Aposto-

A lis & fidelibus Christianis, restiteritis. Sinite ergo Ecclesiam meam iustũ pacis & deuotionis somnium capere, & quamdiu volet, conquiescere, regnum cælorum obtinere, & in eo regnare pacificè. Ita Hortolanus, Titelm. & alij.

Rursus hanc gnomen adaptes Apostolis sedentibus in Sion post ascensum Christi, ac silentio & orationi vacantibus vsque ad aduentum Spiritus sancti in Pentecoste, quo repleti, spontè rupto silentio cœperunt publicè prædicare magnalia Dei & Christi, idq; ex præcepto Christi: *Sedete*, ait, *in ciuitate, donec induamini virtute ex alto*, Actor. 1. Vetat ergo Christus, ne quis Apostolorum quietum turbet, vsque ad aduentum Spiritus sancti.

Insuper propriè filias Ierusalem, id est. fideles singulos, maximè imperfectiores & leuiores monet Christus, ne Ecclesiæ pacẽ discoloribus mo- B tibus, scandalis, schismate, aut tumultu perturbẽt, donec ipsa velit, id est, iugiter. Semper enim ipsa volet pacem. Ita Delrio.

Iuramentũ venatorium sponsi quasi Pastoris.

Porrò capreas ceruosque camporum ad literam vt sonat accipe: Est enim hic iuramentum venatorium, quo spõsus velut pastor campester & ruralis venatores adiurat per ceruos & capreas, quos ipsi in agris & syluis venantur more filiarum, id est, virginum Tyri, quibus Iudææ vicinæ sunt, quæ venationi vacabant, iuxta illud Virgil. Æneid. 1.

Virginibus Tyrijs mos est gestare pharetram.

Talis fuit Diana. Solemus enim iurare per res summè dilectas, quales venatoribus sunt cerui sibi summè dilecti. Genes. 42. 14. Hinc Septuag. vertunt: *In virtutibus & viribus*, siue *fortitudinibus agri*, id est, per omne quod est potens aut forte C in agris & syluis, aut per omnem agrorum fœcunditatem, & quæcumque ex eis gignuntur vel aluntur, vel per omne quod vobis charum & iucundum (hoc enim significat Hebr. צְבִי *tseui*) est in agro. q. d. Si adiurationem hanc meam execratoriam violaueritis, ô Iudæi, persequendo Ecclesiam & fideles Christianos, fiet vt vobis ceruus pereat, steriles sint capreæ, agri pariter lapidescant & sterilescant, ac quod vos seminaueritis Titus & Romani demetant, denique tota vestra regio vastetur & euertatur, vti de facto contigit.

Mysticè Ceruus & capreæ, qui

Mysticè, per ceruos & capreas accipe vel angelos, qui velut hinnuli mirâ celeritate per mundi campos, perque omnes Ecclesiæ angulos discurrunt, propter ministerium fidelium, & salutem electorum, ac in montibus, id est, in cælis D degunt, atque vt capreæ acutissimæ vident omnia, quæ in Ecclesia gerũtur, & fidelibus de omnibus ad salutem opportunis prouident. Ita Origenes; Philo Carpath. Nyssen. & alij. Vel prophetas & Patriarchas, ob eminentiam scientiæ & sublimitatem conuersationis, quâ velut cerui cum B. Virgine montana virtutum conscenderunt. ita Theodor. & Rupert. Vel Apostolos & Doctores, qui cælestia docent, & homines ad cælum transmittere satagunt. ita Aponius. Vel *Sanctas animas exutas corporibus*, ait S. Bernardus, *propter nimium acumen visus, & saltus celeritatem.* Mente enim saliunt in montes cælorum, & colles æternitatis, ita Rupert. Porrò S. Anselmus sic explicat, q. d. Si vultis habere naturas capreæ &

ceruí, quas habent sancti, adiuro vos, ne peccatis, & inobedientijs vestris animam amore languentem, & in contemplatione persistentem dimoueatis ab illa quietè. Fusè deinde naturam dotesque ceru & capreæ prosequitur, easque sanctis & contemplantibus adaptat.

SECVNDVS SENSVS.

PARTIALIS,

De Christo, & anima sancta.

Somnus animæ. Primò. virtutis studium.

ADiurat Christus quoslibet, ne animæ sanctæ quietem, virtutis studium & profectum, quo contendit in cælestem Ierusalem, velut eius ciuis & filia, verbis, vel factis quomodolibet impediat vel interturbent, sed quisque de alterius profectu quasi de suo gaudeat, ait Aponius. Addit Iustus Orgelitan. hic docere voluntaria esse debere bona opera, non coacta: *Tunc enim*, inquit, *suscitatur dilecta, donec ipsa velit, quandò sanctorum vota voluntate spontaneâ Domino offeruntur.*

Secundò. Humanarũ rerum obliuio.

Secundò, somnus animæ est humanarum rerum obliuio, vt tota Deo & cælo intendat, qualem agunt Anachoretæ, Monachi, & Religiosi: Nam vt ait, S. Basilius Interrogatione 6. in regulis fusiùs disput. *Nihil est sui ipsius abnegatio, nisi summa rerum omnium vitæ superioris obliuio, atque à suis ipsius voluntatibus recessio.* Huiusmodi somnũ plurimùm amat Deus, edicitque alijs denuntiatione seuera, ne vllum vlla ratione perturbent. Quòd si per ceruos accipias angelos, pia cogitatio est, ait Sanchez, quæ meditatur hac adiuratione id à puellis peti, ne molestiæ aliquid afferant angelis qui magno studio, & fortasse diuturno eò sponsam adduxerũt, vt in sponsi sinu quiescat: neque priuent illos & magnâ voluptate, & sui laboris fructu. Videant hic qui alijs scandalo sunt, quàm grauiter Deum, à cuius complexu sponsa diuellitur; & angelos, quorum etiam opera effectum est vt aliorum oblita, vnum sponsum amet & curet; irritent & offendant.

Tertiò. Oratio, meditatio, extasis.

Tertiò, somnus animæ est oratio, meditatio, contemplatio, extasis. Vetat ergo Christus, ne ab hoc pietatis somno Magdalenam suam, velut otiosam auocet negotiosa Martha. Vnde Ioannes Carmelita sic exponit, q. d. *Obtestor vos Ecclesiæ filiæ per memetipsum, qui caprearum ac ceruorum similis sum, ne animam, quam ego extasi, vel vitali quodam somno ad me rapio, excitare audeatis ad aliorum salutem curandam, quoadusque iubente me ipsa velit.* Ita Cassiod. Beda, Anselm. & S. Gregor. quem audi: *Ceruus & capreæ munda animalia esse perhibentur. Quid ergo per ceruos & capreas, nisi fidem, & spem, & charitatem accipimus? Quas dum nobis mundas seruamus, per easdem altos montes contemplationis ascendimus. Sancta autem anima sponsa Christi, à cunctis mundi perturbationibus quiescere appetit, in sinu sponsi sopitis terrenis cupiditatibus dormire sancto otio concupiscit, ita vt etiam necessaria colloquia aliquando fastidiat, soliusq; sponsi collocutione, quantò quietiùs, tantò sereniùs hilarescat. Sed hanc dormientem carnales qui sunt in Ecclesia nonnumquam importunè excitant, negotijs mundi eam implicare desiderant: quia eius vitam inutilem existimant, dum ab eorum curis eam se* A *abstinentem considerant.* Et post nonnulla: *Hi dilectam excitare sub adiurationis pondere prohibentur, ne videlicet mentem, quæ ad vacandum Deo se accingit, & solis spiritalibus studijs inhærere concupiscit, importunis sollicitationibus inquietent, & tenebris curarum terrenarum oculum cordis eius obnubilent. Et tamen non ei omnis cura proximi interdicitur: quia profectò omni perfecta anima discernendum est, & quando cælesti contemplationi studeat, & quando proximorum vtilitatibus inseruiat. Hanc vacandi Deo licentiam libentissimè sponsa suscipit, statimq; verbum sponsi amplectitur, & dicit; Vox dilecti mei,* &c. Et S. Bernard. serm. 51. *Magna*, inquit, *& stupenda dignatio, quòd quiescere facit animam contemplantem in sinu suo, insuper & custodit ab infestantibus curis, protegitq; ab inquietudinibus actionũ & molestijs negotiorũ, nec patitur omnino* B *suscitari, nisi ad ipsius vtiq; voluntatem.* Idẽ fusè prosequitur ser. 51. *Moriatur*, inquit, *anima mea morte*, (nõ tantùm iustorũ vti aiebat Balaam Num. 23. vers. 10. sed) *etiam si dici potest angelorum, vt præsentium memoria excedens, rerum se inferiorum corporearumq; non modo cupiditatibus, sed & similitudinibus exuat, sitq; ei pura cum illis conuersatio, cum quibus est puritatis similitudo. Talis vt opinor excessus, aut tantũ, aut maximè contemplatio dicitur. Rerum etenim cupiditatibus viuẽdo non teneri, humanæ virtutis est: corporum verò similitudinibus speculando non inuolui, angelicæ puritatis est.* Et post nonnulla: *Erras, si intra inuenire existimas locum quietis, secretum solitudinis, luminis serenum, habitaculum pacis; sed da mihi qui illuc peruenerit, & incunctanter fateor quiescentem; qui meritò dicat: Conuertere anima mea in requiem tuam, quia Dominus benefecit tibi.* Psal. 114.

Porrò Septuag. vertunt: *Adiuraui vos filiæ Ierusalem in virtutibus* C (Alij *in exercitibus*) *& in viribus agri, si suscitaueritis & resuscitaueritis eius charitatem, quoadusque velit*, quasi hæc sint verba non sponsi, sed sponsæ, quibus adiuret adolescentulas, vt excitent amorem suum, nec dormire aut torpere sinant quoadusque ipse velit, id est, vt charitatẽ suam sponsi voluntati subijciant. Desiderat autẽ sponsus ab omnibus amari: venit enim ignẽ mittere in terram, & quid vult, nisi vt accendatur? Lucæ 12. Ita Origenes, Theodoret. & tres Patres. Verùm hæc dissonant à vulgata, æquè ac ab Hebræo, in quo liquet hæc esse verba sponsi de sponsa, τὸ *donec velit*, intellige, non sponsus, sed ipsa sponsa. Hoc enim exigit תחפץ *techpats*, id est, *volet*, quod est femininum.

Variæ huius loci expositiones.

Quocirca minùs quoque Hebræo & vulgatæ respondet expositio Pselli, qui Septuag. secu- D tus, censet hic animam sanctam à capreis, id est, ab angelis opem flagitare, vt ad salutem, & charitatis perfectionem (quod vnicè vult Deus) queat pertingere. Et Nysseni hom. 4. qui putat hic significari, quod in charitatis studio imitari debeamus angelos quousque voluntas Dei, quæ est vt omnes homines salui fiant, impleatur. Et S. Augustin. (vel quisquis est Auctor) in specul. c. 3. tom. 3. qui cẽset hic Ecclesiam excitare fideles ad martyriũ, qui est apex charitatis, ad quem eos promouere vult Christus. Et trium Anonymorum apud Theodoretum, qui censent hic animam sapientiam hortari infirmiores, vt tamdiu Christum mente gerant, donec ipse eisdem claram sui visionẽ impertiri velit. Et S. Ambros. in psalm. 118. serm. 5. qui opinatur hic dici, quòd

Chri-

A Christus per incarnationem suscitatus sit in lucem, per resurrectionem verò resuscitatus: vnde per capreas & ceruos accipit ipsummet Christum. *Vel*, inquit, *suscitatur Christus in his qui primùm accedunt, resuscitatur in his, qui postquam accesserint, dormierunt: Dormit ergo Christus negligentibus, suscitatur in sanctis.*

Dormit Christus negligentibus. Oratio quietis quid.

Mystici & contemplatiui hæc referunt ad orationem, quam quietis appellant, quia in ea omnes animæ facultates quiescunt: in qua, ait B. Teresia, anima miro quodam modo intelligit Deum iam sibi propinquum, & quasi contiguum esse, ita vt leui conatu possit ad diuinam vnionem peruenire. Oratio ergo quietis est, quâ mens quasi dormit in Deo, solâ voluntatis acie ferè insensibiliter operante in amore, sicut infans semidormiens sugit vbera matris, quæ si amoueantur, expergiscitur, & plorat, ac ploratu ostendit, quantum bonum amiserit, quod dormiens non æstimare nec sentire videbatur. Tota enim anima intrat in se, seséque colligit circa Deum, vt nec sentire nec audire videatur, efficitque dormiens & semimortua, donec ad se redeat; tunc experrecta sentit quantum bonum perdiderit. In hac ergo oratione quasi dormit, & moritur propria mens & voluntas, ac transit in diuinam, ab eâque mouetur & agitur, sicut qui nauigat, mouetur non à se (quia quiescit, & subinde dormit) sed à naui quasi quiescens in patriam, & portum optatum vehitur. Talis ergo est quasi puer dormiens in sinu patris; totam enim suam curam & cogitationem Deo relinquit, cui soli inhæret & indormit, dicens: *In pace in idipsum dormiam & requiescam.* Psal. 4.

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS

B

De Christo & B. Virgine.

Vide Rupert. qui hæc omnia adaptat silentio, contemplationi, & extasi B. Virginis. Rursum hæc adapta eiusdem fiduciæ & resignationi in Dei prouidentiam, quâ sciens se Deo & Christo Filio suo summè esse cordi & curæ, inter eius brachia in eius quasi sinu secura quiescebat, & indormiebat, tum in Christi passione & cruce, tum in Apostolorum & Ecclesiæ post Christi mortem persecutione factâ per Iudæos, tum in quibuslibet dubijs & aduersis.

SECVNDA PARS CANTICI.

Quâ deſcribitur Adoleſcentia & incrementa Eccleſiæ vſque ad Cap. 3. verſ. 6. Sicut Infantiam Eccleſiæ deſcripſit à Capite 1. hucuſque,

Hæc Adoleſcentia Eccleſiæ fuit poſt Pentecoſten, cum Apoſtoli recepto Spiritu ſancto profecti ad Gentes, vbique Eccleſias fundarunt. Vide dicta in Proœmio cap. 3.

VOX SPONSÆ.

VERS. 8 *Vox dilecti mei; ecce iſte venit ſaliens in montibus, tranſiliens colles.*

VERS. 9. *Similis eſt dilectus meus capreæ hinnuloque ceruorum. En ipſe ſtat poſt parietem noſtrum, reſpiciens per feneſtras, proſpiciens per cancellos.*

VOX DILECTI MEI; ECCE ISTE VENIT SALIENS IN MONTIBVS, TRANSILIENS COLLES] Hebr. מקפץ *mekappets*, id eſt, *contrahens ſe ſuper colles*: qui enim fortiter & procul ſalire volunt, membra & vires contrahunt vt validiùs ſaliant. Vatablus accurrens per colles.

SIMILIS EST DILECTVS MEVS CAPREÆ, HINNVLOQVE CERVORVM] Chald. more ſuo hæc refert ad liberationem Hebræorum ex Ægypto: *Quando*, inquit, *habitabat populus domus Iſrael in Ægypto, aſcendit clamor eorum ad cælos excelſos: tunc reuelata eſt gloria Domini Moyſi ſuper montem Horeb, & miſit eum in Ægyptum, vt redimeret eos, & educeret eos de oppreſſione ſubiectionis Ægyptiorum: & abbreuiatum eſt tempus præfinitum propter merita patrum, qui comparati ſunt montibus, & diminuit de tempore ſeruitutis centum nonaginta annos propter iuſtitiam matrum, quæ comparata ſunt collibus verſ. 9. Dixit cœtus Iſrael: In tempore quo reuelata eſt gloria Domini in Ægypto in nocte Phaſe, & occidit omne primogenitum, aſcendit ſuper fulgur velociſſimum, & cucurrit ſicut caprea & ſicut hinnulus ceruorum, & protexit domos noſtras.*

Sponſa. Sponſa in ſuo amoris languore delata ad lectulum, ibique indormiens audit confusè & tenuiter vocem ſponſi aduenientis, & tranſilientis

A montes, vt ad ſponſam amore languentem feſtinanter accurreret; quare vox hæc eius fuit eminus miſſa, ideoque exilis & ſubmiſſa, vti docet S. Ambroſ. ſer. 6. in pſal. 118. v. 1. ſiue hæc vox fuerit ſponſi indicentis adoleſcentulis ſilentium, ne quo ſtrepitu ſponſam excirent, vt vult S. Gregor. & S. Bernard. ſiue aliqua alia, vt vult Origenes. Vnde vocem dilecti indicante amore agnoſcens, & exultans ſponſa exclamat: En dilectus meus adeſt: hæc enim eſt vox dilecti mei, quam audio, qui vt video ſummam mei curam gerit, nec aliud agit, quàm vt meum amorem, tranquillitatem, pacem, omneque bonum curet & promoueat: quare inſtar hinnuli & capreæ celerrimè tranſilit montes & colles, vt mihi adſit B & ſuccurrat. Ita Ioannes Carmelita. *Vox*, inquit, *dilecti mei, quæ vna id poterit, vi ſua diuina ſonuit, & expergefecit me.*

Tripliciter hæc gnome poteſt exponi Primò de Christi incarnatione. q. d. Ego Eccleſia Christiana, iam naſcente Chriſto exoriens in B. Virgine, S. Ioſepho, Apoſtolis & diſcipulis, amore Chriſti languens & ſuſpirans, vt ipſe genus humanum à peccato & morte redimat, incipio iam audire vocem ipſius tum per ſe prædicantis, tum per Ioannem Baptiſtam, vti volunt tres Patres apud Theodoret. huius enim vox fuit vox Chriſti; vnde ipſe ait: *Ego vox clamantis*, ſcilicet Chriſti, *in deſerto: Parate viam Domini.* Iſaiæ 40. & Matth. 3. Ecce ergo Filius Dei venit in carne, C vt me redimat, ſibique deſpondeat: *Saliens in montibus, tranſiliens colles.* Per montes & colles omnes angelorum ordines intellige, quos Chriſtus è cælo ſaliens in terram tranſiliuit, ac ſub omnibus ſe dimiſit factus homo, iuxta illud: *Minuiſti eum paulò minùs ab angelis.* Pſalm. 8. 3. de Hebr. 2. 7. & vt ait S. Bernard. ſerm. 55. *Vt hinnulus quippe apparuit paruulus, qui natus eſt nobis.* Sic & Caſſiod. & Beda: Chriſtus inquiunt, eſt hinnulus, quia factus eſt humillimus inter homines & vt ait Iſaias c. 53. *nouiſſimus virorum.* Addit S. Au-

Primò. Christus ſalit in montibus tripliciter.

Montes angeli.

S. Anselmus Christum esse hinnulum, quia nulla carnis mole oppressus, & omnibus virtutibus ornatus, sicut hinnulus maculis distinguitur. Idem verò dicitur caprea, ait Iustus Orgelitan. propter similitudinem carnis peccati, quam assumpsit. Aut per montes & colles intellige sanctos Patriarchas & Prophetas: quia per medias generationes plurimas, inquit Titelman. post longam Patrum præcedentium seriem, tandem de virgine natus mundo apparuit. Quasi enim tot montes & colles transilijt, quot aute ipsum præcesserunt diuersæ generationes Patrum præcedentium, ex quibus secundùm carnem processit. Salijt videlicet à monte illo sublimi, patre fidei nostræ Abraham in filium Isaac, ab hoc in filium Iacob, indéque in alios, & quasi saltibus singulis nostræ mortalitati factus vicinior: tandem manifestus in carne nostra mortali apparuit, Saltus ergo præcipuus, cuius hic fit mentio, ille est Dei ad homines admirabilis descensus, quo Verbum caro, Deus homo factus est, quo patris sapiëtia in assumpta serui forma inter homines apparuit. Christus ergo instar fulguris montes, id est, angelos & colles, id est, Patriarchas, & omnes patrum generationes transmittens, ait S. Bernard. serm. 54. in purissimum Virginis vterum desilijt: inde salijt in præsepe: inde transilijt in Ægyptum, ait Nazianzen. inde rediens salijt in crucem: è cruce & sepulchro resilijt in cælum. Audi S. Ambrosium, in psalm. 118. serm. 6. vers. 1. qui ita sponsam loquentem inducit: *Ego suscitari mihi charitatem sapio, ego me vulneratam charitate puto, & ad me plus charitas ipsa festinat. Ego dixi: Veni; ille salit & transilit: ego rogo eum venire cum gratia, ille gratiarum operatur augmenta: & dū venit incrementa gratiæ secum vehit; & veniendo acquirit, quia studet etiam ipse suæ placere dilectæ. Salit super excelsa, vt ascēdat ad sponsam. Sponsæ enim thalamus, tribunal est Christi. Salit super Ecclesiam, transilit super Synagogam. Salit super Gentes, transilit super Iudæos. Videamus salientem. Salit de cælo in Virginem, de vtero in præsepe, de præsepio in Iordanem, de Iordane in crucem, de cruce in tumulum, in cælum de sepulchro.* Et post multa quæ interijcit: *Salit super Ecclesiam, quæ est domus panis, eò quod fidelium corda confirmet. Meritò sicut capreola, quia caprea in altis pascitur. Dorcas dicitur à videndo: Dorcadum enim visus acutior est. Quid hoc aptius Christo, qui patrem vidit, quem vidit nemo? Aut si quis vidit in Christo, ipse filius reuelauit. Meritò sicut hinnulus quasi filius, cui paternæ inoleuerit vis naturæ, vt eum occulta non lateant, serpentes fugiant, venena non lædant.* Christus ergo è cælo desilijt in solum & in cœnum, è cœno in tartarum, è tartaro deinde in cœnum, & ex cœno resilijt in cælum. Ita Cassiod. S. Gregor. Beda & alij.

Salijt Christus è cælo in cœnum.

Secundò.

Secundò, potest exponi de missione Spiritus sancti in Pentecoste. q.d. Apostoli & fideles post Christi ascensum in cælum, in Sion ob metum Iudæorum reclusi, ac orationi & contemplationi vacantes, in die Pentecostes senserunt Christi aduentantis opem & vocem, cùm in eos misit Spiritum sanctum. Tunc enim *factus est repente de cælo sonus, tamquam aduenientis spiritus vehementis, & repleuit totam domū, vbi erant sedentes. Et apparuerunt illis dispertitæ linguæ tamquam ignis, seditq́; supra singulos eorum, & repleti sunt omnes Spiritu*

A *sancto, & cœperunt loqui varijs linguis, prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis.* Actuū. 2. 2. Quare hoc spiritu armati annullarunt, ac superarunt minas Iudæorum ac Pontificum, imò Gentes omnes Christo subiugarunt. Porrò cum Spiritu sancto descendit ipse filius, æquè ac Pater in Apostolos: tres enim personæ sibi inuicem sunt consubstātiales: & quod vna operatur ad extra, hoc operantur & duæ ceteræ. Vnde Christus iturus in cælum Apostolis promisit, dicens, Ioan. 14. 18. *Non relinquam vos orphanos, veniam ad vos*, scilicet cum Spiritu sancto in Pentecoste, inquit Rupertus & S. Cyrillus lib. 9. in Ioannem c. 45. Denique Spiritus sanctus fuit quasi vox Christi, quæ per os Apostolorum Christi fidem toto orbe prædicauit, & propagauit; Vnde de eo ait Christus: *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & an-*
B *nunciabit vobis.* Ioan. 26. 14.

Spiritus sanctus denique fecit Apostolos, montes, & colles, hoc est, omnes itinerum anfractus, omnes difficultates, omnes persecutiones & tribulationes, omnia impedimenta Euangelij transilire, vt Christi fidem & Ecclesiam toto orbe disseminarent. Vnde S. Gregor. hic ait, Christum esse similem capreæ salienti in montibus & transilienti colles, quia sanctos omnes patientia operationis suæ transcendit, dum se à morte suscitauit, Spiritum sanctum in Apostolos misit, Gentes ad se conuertit. Nyssenus ait Christum salisse super montes, quia dæmones sibi subiecit. Origines verò, quia omnia regna mundi omnesque reges, quamuis excelsos suæ fidei subiugauit. Theodoretus autem, quia aras &
C templa idolorum, quæ erecta erant in montibus euertit. Vnde Symmach. vertit: *Ascendens contra montes, exiliens aduersus colles.* Denique Salomon hucusque descripsit infantiam Ecclesiæ, hic verò depingit eius adolescentiam & incrementa vsque ad cap. 3. vers. 6. vti dixi in Prœmio: hæc autem cœpere in Pentecoste, & deinceps magis sunt aucta.

Tertiò, Christus transilit montes & colles, cùm Ecclesiæ in quauis persecutione & aduersitate celerrimè è cælo instar fulguris adest, consilium & auxilium porrigit, facitque vt ipsa omnia superet & trāscendat, iuxta illud Christi promissum & oraculum: *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meā, & portæ inferi non præualebunt aduersus eam*, Matth. 16. 18. Et: *Cum ipso sum in tribulatione: eripiam eum & glorificabo eum.*
D Psalm. 90. 15.

Tertiò.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS

De Christo & anima sancta.

CHristus per sanctas inspirationes salit in animam: montes & colles, sunt animæ potentiæ per Dei gratiam eleuatæ, & anhelantes ad cælestia. Primò ergo salit Christus in intellectum, dum quasi sol radios lucis cælestis illi immittit, vt videat quantum bonum, quàm vtile, quàm pulchrum, quàm iucundum sit opus virtutis, v.g. charitatis, religionis, contemptus mundi, martyrij, castitatis, patientiæ, humilitatis, &c.

Christus salit in omnes animæ potentias.

deinde ex intellectu salit in voluntatem, stimulos caloris, id est, sancti amoris impulsus illi inspirans, quibus amet & ardenter velit opus virtutis. Tertiò salit in phantasiam, & appetitum sensitiuum, gaudium spirituale ei immittens, vt non reluctetur intellectui & voluntati, sed potiùs ei obsecúdet, eamque impellat ad opus hoc complectendum. Quartò salit in manus & pedes, omnesque sensus & membra, dum ea impellit ad bonum opus quod mente concepit, licèt difficile & arduum, reipsa exequendum, iuxta illud Isaiæ 40 v. vltim. *Qui autem sperant in Domino mutabunt fortitudinem, assument pennas sicut aquilæ, current & non laborabunt, ambulabunt & non deficient*, omnes montes & colles, id est, omnes difficultates & impedimenta generosè, & alacriter superando, & transcendendo. Audi S. Ambros. in psalm. 118. serm. 6. v. 1. *Exultauit tamquam gigas ad currendam viam; à summo cælo egressio eius, & occursus eius vsque ad summum eius, nec est qui se abscondat à calore eius. Ergo & nunc salit, & nunc currit de corde patris super sanctos suos, de Oriente super Occidentem, de Septentrione super Meridiem. Ipse est qui ascendit super occasum, ipse super cælos cælorum ad Orientem. Ipse ascendit super montes, ipse super colles. Vtinam ego miser dicam, dicat anima mea: Ecce ista aduenit, & aduenit non super terrena, non super valles, sed aduenit saliens super montes. Deus enim Deus montium est. Vbi ergo salit? Super montes salit. Si sis mons, salit super te. Salit super Isaiam, salit super Ieremiam, salit super Petrum, Ioannem, Iacobum. Montes in circuitu eius. Si non potes mons esse, nec præuales, esto vel collis, vt super te Christus ascendat, & si transilit, et ansiliat, vt te transitus eius vmbra custodiat.*

Christus est capreæ & hinnulus. Primò.

Quare Christus in animam insiliens, *similis* est *capreæ & hinnulo*. Primò, ob velocitatem suá, quam pariter animæ communicat, dum eam facit velocem in exequendo pium propositum.

Secundò.

Secundò, quia instar capreæ acutissimi est visus, qua omnia circumspicit, & omnia profutura animæ prouidet, ac obfutura remouet, atque ipsi animæ idipsum cómunicat, vt omnia quæ agenda sunt prius exactè prospiciat, & circumspiciat. Ita Theodor. & S. Bernard. serm. 54. Capreæ enim acutissimos habent oculos: Vnde Græcè vocantur δορκάδες à δέρκειν, id est, à videndo.

Tertiò.

ἔλαφος vnde dicatur.

Tertiò, quia sicut cerui halitu suo serpentes è cauernis extrahunt, & vorant; vnde vocantur ἔλαφοι ἀπὸ τοῦ ἐλᾶν ὄφιν, id est, ab extrahendo serpente: Sic pariter Christus omnes tentationes carnis, mundi, & dæmonis, quas ipse animæ suggerit, manifestat, elidit, discutit, & perimit. Ita Philo Carpath.

Quartò.

Quartò, Christus iudex erit quasi caprea, quia acutissimo visu omnia occulta hominum dicta, cogitata, facta videbit & iudicabit. Vnde S. Bernard. serm. 55. *Verùm tu qui aduentum desideras Saluatoris, time scrutinium iudicij, time oculos capreæ: time illum qui per prophetam dicit. Et erit in die illa, & ego scrutabor Ierusalem in lucernis. Acuto visu est, nihil inscrutatum relinquet oculus eius. Scrutabitur renes & corda, ipsaq; cogitatio hominis confitebitur illi. Quid tutum in Babylone, si Hierusalem manet scrutinium?* Et post nonnulla: *Verendum valdè cùm ad hoc ventum fuerit, ne sub tam subtili examine multæ nostræ iustitiæ (vt putantur) peccata appareant. Vnum est tamen, si nosmetipsos diiudicauerimus, non vtique iudicabimur. Bonum iudicium, quod me illi districto dimi-* A *noq; iudicio subducit & abscondit. Prorsus horreo incidere in manus Dei viuentis.*

Quintò.

Quintò, Origines: Christus, ait, & sancti, capreæ sunt in contemplatione, cerui in actione, qua occidunt serpentes, id est, mortificant passiones, & vitia. Asserunt inquit medici, capreæ inesse intra viscera humorem quendam, qui caliginem depellat oculorum, & obtusiores quosque visus exacuat. Meritò ipsi Christus comparatur, quia non solùm videt ipse patrem, sed & videri eum ab alijs facit, quorum visus ipse curauerit.

Saltus Christi.

Audi S. Gregorium hom. 29. in Euangelium: *Ecce iste venit saliens in montibus. veniendo quippe ad redemptionem nostram, quosdam vt ita dixerim saltus dedit, Vultis fratres charissimi, ipsos eius saltus agnoscere? De cælo venit in vterum, de vtero venit in præ-* B *sepè, de præsepe venit in crucem, de cruce venit in sepulchrum, de sepulchro rediit in cælum. Ecce vt nos post se currere faceret, quosdam nobis saltus manifestata per carnem veritas dedit. Quia exultauit vt gigas ad currendam viam suam, vt nos ei diceremus ex corde: Trahe nos post te: curremus in odorem vnguentorum tuorum. Vnde fratres charissimi oportet, vt illuc sequamur corde, vbi eum corpore ascendisse credimus. Desideria terrena fugiamus, nihil nos iam delectet in infimis, qui patrem habemus in cælis.*

Moraliter.

Moraliter hinc colligit Aponius, animam piam in tranquillitate debere semper aurem cordis erectam, attentamq; habere, vt vocem Christi siue per prædicatores loquentis, siue per se menti bona desideria inspirantis, sollicitè excipiat, ideoque orationi vacare, vt gratiam impetret, qua illa exequatur & in opus conferat. Nam C vt ait Hyssenus, hæc vox & inspiratio Christi non stat nec permanet, sed instar hinnuli transilit & præterit.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS

De Christo & B. Virgine.

CHristus transiliens montes, & colles Patriarcharum, salijt in vterum Virginis, ex eaq; carnem suscepit, cùm *Verbum caro factum est*, vt iam dixi. Vnde ipse ait: *Ante omnes colles ego parturiebar*. Eccles. 24. Qua in re capreas, id est, angelos; adeoque ipsum Gabrielem nuntium celeritate præuenit, eodem Archangelo testante, inquit D S. Bernard. serm. 54. cùm ait: *Aue gratia plena, Dominus tecum. Quid? quem modo reliquisti in cælo, in vtero reperis? quonam modo? Volauit & peruolauit super pennas ventorum. Victus es ô Archangele, transilijt te, quem præmisit te.* Idem S. Bernard. serm. 4. de Ascensione, docet Christum in varijs virtutum montibus salijsse. Ibat, inquit, de virtute in virtutem, vt videretur Deus in Sion: hinc in monte Thabor transfiguratus est, in monte elegit Apostolos, & Euangelium promulgauit, in monte pernoctabat in oratione, in móte Caluariæ crucifixus est, è monte Oliueti ascendit in cælum, in montem Sion misit Spiritum sanctum.

Christus salit in montibus virtutum.

Rursum Christus salire fecit B. Virginem in montes, cùm eam impulit assiduè ad excelsos virtutum actus, ac nominatim cùm eam incitauit ire in montana ad salutandum Elisabeth.

Tro-

Tropolog.

Tropologicè, S. Bernard. serm. 54. Christus, inquit, salit in montes, id est, in humiles: Sola enim humilitas exaltat: sola humilitas est mons, & vera celsitudo, trãsilit colles, id est, superbos, quos superbia fecit colles, at non montes. *Deus enim superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.* 1. Petri 5. v. 5.

Aliter Ioannes Carmelita: Christus, inquit, salit in montibus, cùm grandiores charitate visitat; transilit colles, id est, non ita sublimes, simili non afficit voluptate, sed eos quasi præterit. Sic & S. Bernard. loco iam citato. ac Cassiod. Beda, Origen. & S. Ambros. lib. de Isaac & anima c. 4. *Super maiores gratiæ animas salit,* inquit, *inferiores trãsilit, &c. qui infirmo corde virtutem eius capere non possunt.* Et S. Anselmus: *Saliens in montibus, hoc est,* inquit, *pedes ponens & habitans in perfectis, & etiã eos salire facit sicut Paulum, quem ex persecutore citò fecit summum prædicatorem: Transiliens quoque colles inferiores montibus, in quibus licet Deus non ita saliat sicut in perfectis, transilit tamen eos; quia quandam cognitionem mysteriorum suorum ostendit eis, licet non adeò plenam.*

Rursum Origines ait Christum salire in montibus, id est, in Doctoribus & sanctis eximijs, dũ in eis per affluentiam doctrinę, fit *fons aquæ viuæ salientis in vitam æternam.* Ioan. 4. 14. Et Cassiod. *In his montibus,* inquit, *saltus dare dilectum, hos transilire colles perhibetur, quia corda sublimium, Dominus crebrá suæ visitationis gratiâ solet illustrare; & pulchre non manere in his collibus, sed salire, vel eosdem trãsilire dicitur, quia contemplationis internæ dulcedo, quantùm alta est propter agnitionem rerum cælestium, tantum est breuis & rara propter grauedinem mentium, carnis adhuc mole detentarum.*

Symbolicè Montes nouum Testamentum.

Symbolicè Origenes per montes accipit nouum testamentum, per colles vetus: In lectione enim S. Scripturæ, eiusque meditatione inuenitur Christus, atque in mentes insilit. Hinc Philo Carpath. ait Christum salijsse super Prophetas, transilijsse super Apostolos; S. Bernard. verò saliisse in montibus, id est, In angelis, Patriarchis & Prophetis; ac collibus, cùm nonnullis è populo apparuit.

Anagogicè.

Anagogicè Iustus Orgelit. per vocem Dilecti accipit tubam Archangeli, qui in fine mundi clamabit: *Surgite mortui, & venite ad iudicium.* Vnde Aponius: Christus inquit, similis est capreæ, quæ in posteriori parte candorem habet, quia in futuro sæculo suam exhibebit pręsentiã. Et S. Bernard. ser. 55. Christus inquit, similis est hinnulo, & capreæ propter misericordiam in electos, & iudicium in reprobos: hinnulus enim significat salientis in alta desiderium, caprea, iudicium.

Moraliter.

Moraliter discant hic à Christo Christiani, instar caprearum ascendere ad montana orationis, & virtutum omnium, ac veloces esse, hilares & agiles ad omnem beneficentiam, omnéque opus bonum. Nam vt ait S. Ambros. *Nescit tarda molimina Spiritus sancti gratia*; ipse enim est ignis cõsumens: *Qui* proinde *facit angelos suos spiritus, & ministros suos flammam ignis.* Hebr. 1. 7. Verè Ecclesi. c. 31. 27. *In omnibus operibus tuis esto velox, & omnis infirmitas non occurret tibi.* Vide ibi dicta.

Vers. 9. *En ipse stat post parietem nostrum, respiciens per fenestras, prospiciens per Cancellos.*

PRo *respiciens* Hebr. est מַשְׁגִּיחַ *maschghiach*, id est intentè, & cum animi obseruatione prospiciens, hoc est intuens, obseruando scilicet omnes sponsæ gestus, actus, sermones idque studiosè & exactè. Hebr מֵצִיץ *metsits*, id est, *efflorescens*, vel *instar floris erumpens, & emicans,* seséque tenuiter ostendens, & videndum exhibens: *per cancellos.* Aptè pulchrum sponsi caput, vultus, & oculi comparantur flori, quia & caput capillis velut floribus ornatur, & vultus colore est roseo & oculi in orbibus suis emicant, quasi flores in calyce suo. Nã vt flores, inquit Luysius, cùm primò erumpunt, lætiores & nitidiores nobis videntur, quam cùm foliorum orbem explicauerint, nec apparent tunc toti, sed capitulorum tantùm acumina ostendunt: Sic enim flore omnique rosâ pulchrior sponsus, caput fenestræ intulisse, & os roseum aperuisse visus est. Septuag. vertunt: ἐκκύπτων διὰ τῶν δικτύων id est, *prospiciens per retia,* id est, per fenestras reticulatas, siue per cancellos. S. Ambros. serm. 6. in psalm. 118. legit: *Eminens per retia.* S. Hieron. lib. 3. in Ezech. cap. 12. *Apparens per retia.* Significat sponsum accurrentẽ ad sponsam, illam per rimas & cancellos domus clarè inspexisse, sed ab illa non esse visum, imò illi nonnisi per cancellos obscurè se spectandum exhibuisse, vt maiorem sui reuerentiam, & desideriũ in ea excitaret, ac vicissim honestè, modestè, & verecundè illi sese insinuaret. Ita S. Bernard. qui enim per cancellos prospiciunt, clarè alios intuentur, sed ab ijs non nisi obscurè & tenuiter videri possunt. ita Origen. Vnde Arabicus vertit: *prospiciens per rimas.*

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS

De Christo & Ecclesia.

Prima expositio, Paries Verbi incarnati est humanitas.

HÆc gnome in sensu planè cohæret cum præcedente, vnde & in Biblijs eodem versu cùm eadem iungitur. Iuxta illam ergo consormiter exponenda est. Igitur Cassiodor. Beda, S. Ambros. S. Gregor. S. Bernard. & alij, qui præcedentem gnomen de incarnatione Christi exponunt, hanc quoque de eadem explicant: Paries enim Verbi incarnati, siue deitatis, est eiusdem humanitas, quo Deitatem celat, q.d. Filius Dei veniens in carnem, post eam quasi post parietem stans per eius oculos & sensus, quasi per fenestras cancellatas prospicit in Ecclesiam eiusqoe fideles, ac per eosdem flos, & pulchritudo Deitatis eius tralucet & emicat, sed tenuiter, obscurè, ac per partes & quasi dimidiata. Quare Christus quà Deus perfectè, clarè, & immediatè intuetur nos, nos verò eum per vmbram dumtaxat, siue per rimas & cancellos, puta per humanitatem Deitatem eius aspicimus. Deus ergo in carne

nascens homo fuit ציץ *metsits*, id est emergens, progerminans & efflorescens rusa, quæ sese aperiès & sensim explicans, roseum Deitatis vultum & odorem suauissimum intus latentem quasi per retia cancellorum, hoc est, per operationes *theādricas*, vt ait S. Dionysius, de Diuin. nomin. id est, *Dei viriles*, puta ab homine Deo, siue à Verbo incarnato promanantes vmbraticè ostentabat, cùm Christus homo post parietem, id est corpore intermedio, Deitatem suam abscondebat, ita tamen vt tenuiter & ex parte quasi per cancellos illam conspiciendam exhiberet, vti fecit in Transfiguratione, in miraculis, ceterisque operibus diuinis. In cęlo verò suam diuinitatem sine cancellis, hoc est, clarè & facie ad faciem beatis videndam exhibebit.

In hac vita ergo cancelli humanitatis lumen, & fulgorem Deitatis eius temperabant, vt loqui & agere posset cum hominibus, ne eorum perstringeretur intuitus; sicut Moysi apparuit & Hebræis tectus caligine & columna nubis. Exodi 13. & 20. ita Cassiodorus, ceterique iam citati, ac S. Bernardus, serm. 56. qui & explicat *To stat:* *Stetit*, inquit, *per diuinitatis potētiam, qui per infirmitatem carnis occubuit, dicente ipso: Spiritus quidē promptus est, caro autem infirma.* Matth. 26. 41. Audi S. Gregorium hic: *Quasi post parietem nostrum Christus incarnatus stetit, quia in humanitate assumptâ diuinitas latuit. Et quia eius immensitatem, si ostenderet, infirmitas humana ferre non posset, carnis obstaculum obiecit: & quidquid magni inter homines operatus est, quasi post parietem latitans fecit. Per fenestras autem & cancellos qui aspicit, partim videtur, partim vero se abscondit: Sic & Dominus Iesus Christus, dum & miracula per diuinitatis potentiam fecit, & abiecta per carnis infirmitatem pertulit, quasi per fenestram & cancellos prospexit: quia in alio latens, in alio quis esset apparuit.* Et S. Bernard. serm. 56 *Porrò cancellos,* inquit, *& fenestras per quas respicere perhibetur, sensus (vt opinor) carnis & humanos dicit affectus, per quos experimētum cepit omnium humanarum necessitatum. Denique languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. Humanis ergo affectionibus sensibusq; corporeis, pro foraminibus vsus est & fenestris, vt miserias hominum homo factus experimento sciret, & misericors fieret.* Et post nonnulla: *Tot autem in nostro ruinoso, & pleno rimarum pariete inuenit foramina, quot nostræ infirmitatis & corruptionis in suo corpore sensit experimenta.*

Secunda.

Secundò, hanc gnomen aptiùs ad sequentia exponas de Pentecoste, & aduentu Spiritus sancti. Christus enim seipsum, per spiritum sanctū à se missum Apostolis, exhibebat per linguas igneas quasi per cancellos, per quas ipse Apostolos clarè intuebatur, Apostoli verò ipsum obscurè.

Christus stat post parietem in Eucharistia prospiciens per cancellos.

Rursum hanc gnomen referas ad Eucharistiam, quæ fidelibus maximè post aduentum Spiritus sancti frequentari cœpit. In Eucharistia enim Christus non solum Deitatem suam, sed & humanitatem per species sacramentales panis & vini, quasi per parietem intermedium abscondit, per easque quasi per cancellos clarè nos intuetur, non solùm oculis mentis sed & corporis, vti multi Theologi censent; sed per fidem & ænigma dumtaxat videtur à nobis, puta per species sacramentales, ac multò magis per consolationes, illuminationes, & gustus spirituales, quos manducantibus exhibet tantos & tam sublimes, vt ipsi Christum non tantum oculis cernere, sed & gustu mentis sapere & gustare videantur, vti contigit S. Francisco, S. Monicæ, S. Catharinæ Senensi, & alijs sanctis.

Huc pertinet versio Chaldæi, qui hæc explicat de Agno Paschali; hic enim expressus fuit typus Eucharistiæ: *Et protexit*, inquit, *domos nostras, in quibus eramus, & stetit post parietes nostros, & prospexit per fenestras, & aspexit per cācellos, & vidit sanguinem victimæ Phase, & sanguinem circumcisionis qui impressus erat in portis nostris, & contemplatus est de calis excelsis: & vidit populum suum, qui comedebat victimā solemnitatis assam igni cum intestinis, & lactucis agrestibus & azymis, & pepercit nobis, & non dedit potestatem angelo dissipatori, vt disperderet.*

Tertia.

Tertiò, hanc gnomen accipias de quolibet Christi aduentu, quo Ecclesiam & fideles, præsertim in persecutione vel tribulatione visitat, protegit, propugnat, illustrat. q.d. Christus post ascensum in cælum amictus lumine gloriæ sicut vestimento, inde quasi per cancellos intuetur Ecclesiam, eique succurrit & de omnibus prouidet; & ab illa non videtur nisi per effectus gratiæ, protectionis & auxilij. Ita Aponius, qui docet pariter modum, quo Christus Ecclesiæ & animæ afflictæ nunc se ostendit, nunc se abscondit. *Habet*, inquit, *inuisibiles hostes Anima, qui eam intra suæ mentis septum inuisibiliter, & incessanter circumdatam impugnant: quam ita in ergastulo redigunt vitiorum, vt non possit omnino progredi ad viam mandatorum Dei currendam, quousque eius precibus reuocatus, veniens quasi occultus stet, & spectet luctamē eius: & non tantùm se ostendit, ne omnino fugatis hostibus cessante pugna, otij torpore depereat, sed velut per fenestras aspicit, suæ visionis adiutorium commodando, vt anima vires recipiat resistendi, & hostis impugnatio diminuta eius terrore, aliquantulum conquiescat: aspicit autem per fenestras, sensus videlicet illius: quibus corporeas peragit cogitationes, si non sunt pollutæ sordibus.*

SECVNDVS SENSVS.

PARTIALIS,

De Christo & anima sancta.

CAncelli hic non solùm sponsi, de quibus iam dixi, sed & sponsæ, putà animæ accipi possunt. Christus ergo est velut sol, qui gestit sua luce illuminare, & suo calore charitatis accendere omnes fideles; sed obstat paries, tum carnis, tum concupiscentiæ, & peccatorum nostrorum, qui radios hosce non admittunt: Christus ergo pro immensa sua animarum siti explorat rimas & cancellos, id est, occasiones omnes, quibus per pias imagines, conciones, sermones, inspirationes in oculos & aures, indeque in mentem penetret, illique suam lucem & calorem instillet. Ita Aponius, Beda, Rupert. & S. Bernard. serm. 56. Audi Origen. hom. 2. ex duabus, qui legens ex Septuag. *Eminens per retia; Vbi*, inquit, *non prospicit sponsus, ibi mors inuenitur ascendens, vt legimus in Ieremia: Ecce mors ascēdit per fenestras vestras. Quando videris mulierem ad concupiscendam eam, iam*

mors

Mundus & laqueis & retibus plenus.

mors ascendit per fenestras tuas. Eminens per retia. Intellige quod in medio laqueorum ambules, & subtus machinas transeas imminentes. Omnia retibus plena sunt. Diabolus laqueis cuncta complenit. Si autem venerit tibi sermo Dei, & cœperit eminere de retibus, dicet: Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium. Laqueus contritus est, & nos liberati sumus. Eminet igitur sponsus per retia, tibi viam faciens. Iesus descendit ad terras, subiecit se retibus mundi. Similia habet S. Ambros. in psalm. 118. serm. 6. vers. 3. vbi inter cetera, ait Christum eminere super retia, id est, peccata, quia solus ab ijs immunis est, ideoque aliorum omnia dissoluit: *Plena,* inquit, *erant omnia laqueis, referta retibus. Audi dicentem: In via hac quam ambulabam, absconderũt superbi laqueum mihi. Et in libro Sapientiæ Sirach moueris, vt cognoscas quia in medio laqueorũ ambulas. Quot vitia, tot retia; quot peccata, tot laquei hereditarij iam te nexus tenebant. Venit ad laqueos Iesus, vt Adam solueret. Venit liberare quod perierat.*

S. Anton.

Hinc S. Antonius vidit totum mundum laqueis obtensum, in quos incidebant animæ è terra in cælum auolantes, ijsque capiebantur velut aues & pisces reti; qua de causa ingemiscens & exclamãs: *Domine quis euadet hos laqueos?* Audiuit *Humilitas.* Ita S. Athanasius in eius vita.

Christus à nobis quasi se occultat aliquando.

Rursum sicut parentes & magistri simulant se abire, ac deinde post ostium & parietẽ se abscondunt, vt per rimas, & cancellos, vel clathros videant quid filij & discipuli agant, cùm se liberos, & à nemine obseruari putant, ac, si modestos studijs intendere conspiciant, eos præmiant; sin verò libris abiectis garrire, ludere, pugnare cernant, eos castigant: sic pariter Christus in cælum abiens, ibi quasi se abscondit, indeque omnia nostra facta, dicta, cogitata per rimas intuetur, vt videns omnes à nemine videatur, hoc fine, vt bene operantes præmiet, malè agentes puniat. Insuper Christus animæ subinde se præsentem ostendit per gratiam & consolationem, quâ eam mulcet, tumque anima hilariter fertur ad omne bonum; nam vt ait S. Bernard. *Suauiter equitat, quem gratia Dei portat,* quandoque verò ab anima quasi abit, seseque absentat, dum eam in mentis desolatione, ariditate, tentatione relinquit, vt videat eius certamen: quòd si illam in bono constantem viderit, illicò accurrit, succurrit & consolatur.

S. Antonius.

Sic S. Antonium in atroci cum dæmonibus forma luporum, leonũ, tigridum, aspidum & serpentum apparentibus luctâ, ad modicum tempus quasi deseruit, sed eo generosè certante, illico in luce fulgida apparuit, eoque conquerente ac dicente: *Domine vbi eras?* respondit: *Antoni, ego hic aderam, teq; certantem videbam.* Ita S. Athanasius in eius vita. Sic S. Stephanus luctans cum Iudæis, *intendens in cælum vidit gloriam Dei, & Iesum stantem* (ad pugnandum pro eo) *à dextris Dei,* Actor. 7.

Mysticè.

Mysticè Iustus Orgelitanus: Christus, inquit, prospexit per fenestras & cancellos, cùm lanceâ perforato latere, & egrediente ex eo sanguine & aqua, Ecclesiæ contulit Sacramenta.

Symbolicè.

Symbolicè per parietem Origen. Theodor. & Philo accipiunt S. Scripturam: per illius enim litteram, quasi parietem cancellatum inspicimus Deum in illa latentem & loquentem, ac Deus per illam nobis loquitur, nos instruit, consolatur, exhortatur, roborat, &c. Hinc Philo Carpath. per parietem accipit legem, per fenestras Prophetas, per retia Apostolos, quibus dixit Christus: *Venite post me, faciam vos fieri piscatores hominum.* Matth. 4.

Rursùm idem Origen. & S. Ambros. in psal. 118. serm. 2. v. 3. per parietem accipiunt structuram bonorum operum: hanc enim occultè Christus intuetur, dirigit, promouet & perficit. Tres Patres verò apud Theodor. per cancellos siue retia accipiunt virtutum connexionem; hæ enim inter se mutuo contextu munitæ, arcent volucrum, id est, dæmonum ingressum.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Christo & B. Virgine.

CHristus in vtero B. Virginis incarnatus, quasi post vteri parietẽ aspiciebat ipsam, & ab ipsa sentiebatur & aspiciebatur. Rursum Christus ex vtero matris intuitus S. Elisabetham & S. Ioannem Baptistam, eos impleuit Spiritu sancto, quo factum est, vt S. Ioannes in vtero Elisabethæ absconditus, agnouerit Christum in vtero B. Virginis latentem, eumque coluerit & adorarit, iuxta illud: *Ecce enim vt facta est vox salutationis tuæ in auribus meis, exultauit in gaudio infans in vtero meo,* Lucæ 1. vers. 44.

Tropolog. cancelli, compunctio.

Tropologicè, S. Bernard. serm. 56. per cancellos, qui angustiores sunt accipit compunctionẽ: per hanc enim & in hanc respicit sponsus: *Quia cor contritum & humiliatum Deus non despiciet.* Psal. 50. per fenestras verò, quæ latiores sunt vocem exultationis & laudis: *Quod si,* inquit, *interdũ corde dilatato in charitate pro consideratione diuinæ dignationis, ac miserationis libet animum laxare in vocem laudis & gratiarum actionem. Puto me non iam angustam, sed amplissimam stanti post parietem sponso aperire fenestram, per quam (ni fallor) tantò libentius respicit, quanto amplius sacrificium laudis honorificat.* Similia habet Theodoretus.

Fenestra laus & gratiarũ actio.

Anagogicè.

Anagogicè Christus in hac vita stat post parietem carnis nostræ, at in morte eo dissoluto clarè se animæ nostræ facie ad faciem videndum fruendumque exhibebit. Ita Origen. Cassiod. Beda, & S. August. 13. Confess. c. 10. Audi S. Bernard. serm. 56. *Peccata nostra,* inquit Isaias cap. 59. *separant inter nos & Deum. Et vtinam vnus mihi tãtum obstet paries corporis, solumq; obicem paret id quod est in carne peccatum, & nõ multæ intersint maceriæ vitiorum. Vereor enim ne etiam præter illud quod in natura est, quam plurima de propria iniquitate adiecerim, quorum à me interiectu nimium elongauerim sponsum, ita vt si verum dicere velim, post parietes magis mihi illum stare fatear, non post parietem.* Et pluribus interiectis: *Nil tale verendum erat animæ Pauli, cui aspectu & amplexu dilecti vnus tantummodò paries obsistebat, videlicet lex peccati, quam inueniebat in membris suis. Ipsa est carnis concupiscentia, qua carere omnino nõ potuit donec in carne fuit. Hoc sanè vno interiecta pariete, non longè peregrinabatur à Domino. Vnde & optabat clamans: Quis me liberabit de corpore mortis huius? sciens se mortis compendio continuò ad vitam peruenturum.*

VERS.

VERS. 10. *En dilectus meus loquitur mihi: Surge, propera amica mea columba mea, formosa mea, & veni.*

HEbr. est *respondit dilectus meus, & dixit mihi: Surge tibi*, &c. *veni tibi*; vbi bis τὸ *tibi* redundat, Sensus enim est, *surge & veni*. Nota τὸ *respondit* subindicat sponsam, cùm aduertisset sponsum stare post parietem, & per cancellos prospicere, submissis verbis, vel nutibus aut gestibus eum inuitasse, vt domum ingrederetur, & coràm eum ea colloqueretur. Sponsus huic inuitationi respondit, se nolle domum ingredi, B sed potiùs sponsam ad se foras euocare in agrū & vineam, quòd iam ver appetat, in quo omnia vireant & floreant: quare tempus esse rusticandi, vites putandi, grossos colligendi, &c. Porrò S. Bernard. serm. 57. *Venit* (sponsus) inquit, *in angelis, accelerat in Patriarchis, appropiat in Prophetis, adest in carne respicit in miraculis, alloquitur in Apostolis. Vel sic: Venit affectu & studio miserendi, accelerat subueniendi zelo, appropiat humiliando semetipsum, adest præsentibus, prospicit in futuros; loquitur docens & suadens de regno Dei. Sic ergo est aduentus sponsi.* Pergit deinde S. Bernard. docere, quàm vigilanter sponsi aduentum cum sponsa obseruare debeamus. Qui enim cum Psalte dicit: *Oculi mei semper ad Dominum; & quia prouidebam Dominum in conspectu meo semper, nonne hic accipiet benedictionem à Domino, & misericordiam à Deo salutari suo? Visitabitur profectò frequenter, nec vnquam ignorabit tempus* C *visitationis suæ quantumlibet is, qui in spiritu visitat, clandestinus veniat & furtiuus, vtpote verecundus amator.*

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS

De Christo & Ecclesia.

Christus hic Apostolos euocat ex Iudæa ad Euangelium disseminandum Gentibus.

CHristus sponsam Ecclesiam in lectulo quiescentem, id est, Apostolos post ascensum suum in cælum, in Sion reclusos & orationi vacantes in Pentecoste misso Spiritu sancto euocat vt foras prodeant, ac Euangelium audacter D & alacriter in Iudæa, & deinde per totum orbem prædicent. Ait ergo: Surge è lectulo quietis tuæ, sat lecto somnoque datum, propera ad euangelizandum *Amica mea*, id est, sponsa mea, *veni* ad proficiendum per Iudæam & ceteras prouincias, vt animas mihi lucreris, & omnes Gentes ad me, meamque fidem, & cultum adducas; conuenit enim te mihi sponso tuo esse similē; qui à Patre sum missus in mundum euangelizare regnum Dei, vti prædixit Isaias c. 61. 1. *Spiritus Domini*, inquit, *super me, eò quod vnxit me, ad annuntiandū Gentibus misit me, vt mederer contritis corde, & prædicarem captiuis indulgentiam & clausis apertionem, vt prædicarē annum placabilem, & diem vltionis Deo nostro, vt consolarer omnes lugentes.* Hoc ergo fuit aureum Euangelij sæculum, quod ferA teo legis Mosaicæ æuo, iugoque successit, quo proinde inuitatur Ecclesia, id est, Apostoli, virique Apostolici ad intrepidè & ardenter euangelizandum vbiuis gentium.

Apostoli similes columbis.

COLVMBA MEA] Apostoli euangelizantes comparantur columbis. Primò, ob candorem, simplicitatem, iuxta illud Christi: *Estote prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ.* Secundò, ob velocitatem, quia celerrimè totum orbem euangelizando peruolarunt. Tertiò, ob fidelitatem; columba enim columbo suo quasi coniugi associata, ei fidem seruat, nec alium aspicit. Sic Apostoli fuēre fideles Christo in fame, siti, persecutione, &c. vsque ad mortem & martyrium. Quartò, ob fœcunditatem: columba enim singulis mensibus oua, fœtusque parit, cùm ceteræ B aues semel dumtaxat in anno pullos procreent. Sic Apostoli plurimos filios peperēre Christo. Nam *in omnem terram exiuit sonus eorum.* Psal. 18. Vnde eos præuidens Isaias capit. 60. 8. admirans exclamat: *Qui sunt isti, qui vt nubes volant, & quasi columbæ ad fenestras suas?* Vide ibi dicta. Quintò, columba puritatis, castitatis, & innocentiæ est symbolum. Columba enim cœnum horret, nec aquam bibit nisi puram & elimem. Vnde Varro de Re rustica libr. 3. cap. 7. *Aquam*, inquit, *puram esse oportet quæ influat, vnde bibere & se lauare possint columbæ: permundæ enim sunt hæ volucres.* Sextò, columba indulgentissima est erga fœtum & prolem: vnde ipsa est viua imago piæ matris Ecclesiæ erga omnes, præsertim verò erga filios & domesticos fidei, quos genuit per lauacrū regenerationis. Etenim (vt tradunt ij, qui de rerum natura scripsēre) columba sese ad fouendos fœtus C etiam explumat. Nam sæuiente frigore nidificans, & partum nido immittens, suas plumas etiam non grauatur auellere, vt paruuli fœtus molliùs incubent. Quo fit, vt ipsa sæpè mater gelu contabescat.

Primò. Secundò. Tertiò. Quartò. Quintò. Sextò.

Columba se pro pullis explumat.

Idem facit Ecclesia. Audi Paulum 1. Thessal. 2. *Cum possemus vobis oneri esse, vt Christi Apostoli, facti sumus paruuli in medio vestri, tamquam si nutrix foueat filios suos. Ita desiderantes vos, cupidè volebamus tradere vobis non solùm Euangelium Dei, sed etiam animas nostras, quoniam charissimi nobis facti estis.*

Apostoli formosi.

FORMOSA MEA] Apostoli fuēre formosi omni gratiâ, decore virtutum, ideoque euangelizando omnes ad se & Christum pellexerūt iuxta illud: *Quàm speciosi pedes euangelizantium pacem, euangelizantium bona.* Rom. 10. 5. & Isaiæ 52. 7. D Vide ibi dicta. Præclarè S. Ambros. libr. de Isaac & Anima cap. 4. *Surge*, inquit, *veni proxima mea, id est, surge à delectationibus mundi, surge à terrenis, & veni, ad me, quæ adhuc laboras & onerata es, quia sollicita es, quæ sunt mundi. Veni supra mundum, veni ad me, quia ego vici mundum: veni prope me iam pulchra æternæ vitæ decore, iam columba, id est, mitis, & mansueta, iam tota plena gratiæ spiritalis.* Et S. Bern. serm. 17. *Etenim*, inquit, *meritò amica dicitur, quæ sponsi lucra studiosè ac fideliter prædicando, consulendo, ministrando conquirit. Meritò columba, quæ nihilominus pro suis delictis in oratione gemens & supplicans, diuinam sibi non cessat conciliare misericordiam. Meritò quoque formosa, quæ cælesti desiderio fulgens, supernæ contemplationis decorem se induit, horis dumtaxat, quibus commodè & opportunè id potest.* Deinde has tres dotes docet repræsentari per

Mas-

Martham ministrantem, Lazarum quasi gementem sub lapide, & Mariam contemplantem.

Anagogicè.

Anagogicè Origen. hom. 4 ex quatuor & Iustus Orgelit. censent hic Ecclesiam in Resurrectione & die Iudicij à Christo Iudice euocari ad cælū, vt ex militante fiat triumphans. Et S. Ambros. in psalm. 118. serm. 6. v. 3. ita Christum animam è corpore ad se in cælum inuitantem inducit: *Surge à mortuis exurge à vinculis, quibus circumdata tenebaris: exurge, quia ego resurrexi tibi. Solue vincula iniquitatis; quia ego iam solui tibi. Veni, quia iam retia tibi soluta sunt. Virgo peperit, puer natus ex virgine est. Nihil debet muliebri hereditate, quia quasi filius mulieris nō tenetur. Cerne medium parietem maceriæ iam solutum, qui internorum affectuum concordiam diuidebat, & in diuersum excitabat dissensionem corporalium passionum. Veni ergo secura, vt iam me non per retia videas, sed facie ad faciem, vultibus amatorijs dilecta potiaris.*

S. Hieronymus describens mortem S. Paulæ in eius Epitaphio: *Statim,* inquit, *vt audiuit sponsum vocantem: Surge, veni proxima mea, speciosa mea, columba mea: Quoniam ecce hyems transijt & recessit, pluuia abijt sibi, læta respondit: Flores visi sunt in terra, tempus sectionis aduenit. Et: Credo videre bona Domini in terra viuentium.*

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS

De Christo & anima sancta.

PRimò, Christus animam plam à somno suæ commoditatis, negligentiæ & pusillanimitatis excitat, iubetque surgere, vt sublimiores charitatis & virtutum gradus conscendat, ad altiora tendat, ac semper in Dei gratia, amore & obsequio proficiat. Perfectio enim huius viæ & vitæ consistit in continuo & perpetuo profectu, vt scilicet iustus Deum vocantem sequatur, indiesque magis ac magis eius puritati ac sanctitati assimilare se conetur. itaque quietem perennem & coronam gloriæ illustriorem mereatur accipere in cælis: *Surge* ergo, id est, attollere, more surgentis in altiora contende, currens propera, & vt columba in nidum conuola per charitatis incrementa. O sponsa verè formosa, cui & virtutum decor, & actuum expeditio venustatem conciliant. Gradere, & ad me veni, hoc est, *Specie tua & pulchritudine tua prospere procede.* Hoc est quod ait Psaltes: *Beatus vir, cuius est auxiliū abs te, ascensiones in corde suo disposuit in valle lachrymarum, in loco quē posuit. Etenim benedictionem dabit legislator. Ibunt de virtute in virtutem: videbitur Deus Deorum in Sion.* Psalm. 83. 6.

Quò quis sanctior est, eò ad maiorem sanctitatem aspirat.

Quare quo quis sanctior est, eò magis ad maiorem sanctitatem aspirat, & strenuè contendit. Signum enim minoris sanctitatis, imò deficientis & pereuntis sanctitatis est, nolle in ea progredi, sed velle in suo statu graduque consistere, quod est impossibile; nam nolle proficere, est velle deficere, vti docet S. Bernard. epistol. 154. vnde S. Paulus post tot agones & cursus: *Fratres,* inquit, *ego me non arbitror comprehendisse: vnum autem, quæ retro sunt obliuiscens, ad ea vero, quæ sunt priora extendēs me ipsum, ad destinatum persequor, ad brauium supernæ vocationis Dei in Christo.* Et subdit: *Quicūque ergo perfecti sumus, hoc sentiamus.* Et Rom. 12. 11. *Solicitudine,* inquit, *non pigri, spiritu feruentes, Domino seruiētes.* Ita Origen. hom. 2. *Cur ais, surge citò, propera? Ego pro te sustinui rabiem tempestatum, ego fluctus qui tibi debebantur excepi. Tristis est facta anima mea propter te vsque ad mortem: surrexi à mortuis, fractis mortis ianuis, & inferni vinculis dissolutis. Ideò dico tibi, surge & veni.* Et Nyssen. hom. 5. *Surge,* inquit, *veni proxima mea, speciosa mea, columba mea. Audit iussum, verbo confirmatur, excitatur, accedit appropinquat. Pulchra redditur, columba nominatur: pulchra, quia appropinquans ad Deum, instar speculi imaginem in se suscepit diuinæ pulchritudinis: columba verò, quia pulchra ob susceptam sancti Spiritus imaginē. Amica fit anima cognoscendo Deum: formosa, Christi humilitatem seruando: columba verò efficitur, quia nihil de terrenis cupiditatibus absque cibo vilissimo indumentoque corporis requirendo sed semper columbarum simplicitatē tenens, Spiritui sancto se consociat.* Et S. Greg. *Propter fidem,* inquit, *Christus sponsam suam amicam vocat, columbam propter simplicitatem, formosam propter operationem, &c. Hanc itaque hortatur vt surgat & veniat, quia dignum est, vt quæcumque ad amorem Christi properat, carnis torporem quantum potest, abijciat, & se ad æterna consequenda celeriter accingat.*

Hic anima à contemplatione euocatur ad actionem.

Secundò, Cassiod. Beda & S. Anselm censent hic animam euocari ab otio contemplationis ad negotium actionis, à quiete ad luctam & puluerem, à sorte Magdalenæ ad sortem Marthæ, vt proximorum saluti se impendat, illosque similes faciat & ad cælum perducat. Audi S. Bernardū serm. 57. *Denique audit sponsa, vt surgat & properet, haud dubium quin ad animarum lucra. Hoc siquidem vera & casta contemplatio habet, vt mentem quam diuino igne vehementer succenderit, tanto interdum repleat zelo & desiderio acquirendi Deo, qui eum similiter diligant, vt otium contemplationis pro studio prædicationis libentissimè intermittat: & rursum potita votis aliquatenus in hac parte, tantò ardentius redeat in idipsum, quanto se fructuosius intermisisse meminerit, & iterum sumpto contemplationis gustu, valentius ad conquirenda lucra solita alacritate recurrat.*

Christus non imperiosè mandat, sed suauiter inuitat.

Porrò notat S. Bernardus serm. 58. non dici *vade,* sed *veni,* (imò Nyssen. legit *veni sponte:* licèt enim τὸ *sponte* non sit in Hebræo, tamen subintelligitur) quia Christus non imperiosè mandat, sed suauiter inuitat ad labores vitæ actiuæ. Quærit deinde Bernardus, cur, sponsus, qui paulò antè vetuit sponsam à somno excitari, mox ipse eam à somno excitet & euocet ad labores, sicut Christus in passione modicum indulgens somnum Apostolis longa vigilia grauatis, illico eum abrupit dicens: *Surgite, eamus: Ecce appropinquat qui me tradet.* Matth. 26. 45. ac respondet: *Agnosci-te,* inquit, *vicissitudines sanctæ quietis, ac necessariæ actionis: & quia non sit in hac vita copia contemplandi, nec diuturnitas otij, vbi officij & operis togentior vrget instantiorque vtilitas. More igitur suo sponsus vbi dilectam paululum in sinu proprio quieuisse persentit, ad ea denuò quæ vtiliora visa sunt trahere non cunctatur. Non tamen quasi inuitam; nec enim quod fieri vetuit, faceret vllatenus ipse: sed trahi sanè à sponso sponsæ est, ab eo accipere desiderium bonorum operum, desiderium fructificandi sponso; quippe cui viuere sponsus est, & mori lucrum.*

Ana-

Anagogicè. Columba symbolum contemplationis. Exempla.

Anagogicè Columba symbolum est vitæ cõtemplatiuæ, cælestis, & beatæ. Vnde Varro lib. 3. de Re rustica *columbam* dictam censet à *columminibus* (lego cum Aldrouando *culminibus*) villæ, in quibus degere solet. Hinc in vita S. Martinæ legimus, columbam ei in martyrio coronam imposuisse, ac dixisse: *Pax tibi ancilla Dei: nunc confide, cælestem coronam accipiens è manu Altissimi.* Rursum angelus specie colũbæ animam S. Amatoris detulit in cælum, vti narratur in vita S. Germani c. 5. S. Benedictus vidit animam S. Scholasticæ sororis suæ specie columbæ ascendere ad cælum, vti habet eius vita. Anima quoque S. Spei Abbatis vt columba euolauit ad superos, vt *Deus ex hac ipsa specie ostenderet, quàm simplex corde ei vir ille seruisset*, ait S. Gregor. lib. 4. Dialog. c. 10. Sic & B. Beatricem Estensem columba fixo oculo intuita, transitus ex hac vita ad cælestem illi fuit prænuntia, vti refert Bernardus Scardionius in eius vita. Sic & S. Fabiani capiti columba insidens, eum Pontificatu digniorem, ideoque eligendum denuntiauit. Eadem S. Chrysostomi missam celebrãtis ceruici insidens, eius sanctitatem vitamque cælestem declarauit. S. Radegundis inuocatà à naufragis, columbæ specie nauim circumuolitans, eos periculo exemit, vt habet eius vita. Plura huiusmodi columbarum exempla recenset Aldrouandus in columba pag. 404. & seq. Denique in Christi baptismo, Spiritus sanctus specie columbæ in ipsum è cælo dilapsus requieuit. Lucæ 3.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS

De Christo & B. Virgine.

RVpertus censet his verbis significari ingens desiderium Verbi ad carnem ex B. Virgine assumendam, ac proinde ijs eam inuitari, vt angelo Gabrieli illam annuntianti illicò consensum præbeat, *Tu*, inquit, *amica mea per humilitatem, columba mea per charitatem, formosa mea per castitatem:* &c. *Veni ergo Maria, veni; nam Eua ad latebras fugit. Veni, & crede angelo euangelizanti: nam Eua credidit serpenti susurranti. Veni & contere caput serpentis: nam Eua & capite illecta, & ventre oblectata, & cauda est obligata serpentis. Veni & dic: Ecce ancilla Domini. Nam Eua se abscondens pariter & defendens: serpens, ait, decepit me & comedi. Hæc est vox dilecti mei, & hoc loquitur mihi: Surge, propera & veni. Surge per fidem, propera per spem, veni per charitatem.*

Maria & Eua antitheses.

Rursum hisce verbis: *surge propera*, Christus euocat B. Virginem, primò, vt licèt grauida, surgat & abeat in montana cum festinatione ad salutandum Elisabeth, eique seruiendum. Ad hæc vt contendat in Bethlehem, ibique pariat Christum, vtpote in patria Dauidis, & in domo panis: Christus enim est panis angelorum, æquè ac hominum.

Denique hisce verbis multi censent Christum suauissimè matrem in morte inuitasse ad se in cælum: quare ipsam non dolore, sed Christi desiderio & amore sanctissimam animam efflasse.

VERS. 11. *Iam enim hyems transijt: imber abijt & recessit.*

VERS. 12. *Flores apparuerunt in terra nostra, tempus putationis aduenit: vox turturis audita est in terra nostra.*

EST periphrasis veris & vernæ amœnitatis, ad quam sponsus sponsam è lectulo euocat in agros & vineas ad earum culturam. In vere enim hyems cum suo frigore, niue, gelu & imbre trãsijt: flores apparent: putantur vites & frutices: turtures, ceteræque aues cantillant: Turtures enim tota hyeme ita in antris se abdunt, vt nemo sit, qui hyeme turturem se vidisse asserat, teste Aristot. lib. 8. histor. Anim. cap. 16. quare vbi turtur apparet, certum est signum transiisse hyemem, & incipere ver: simili modo ver pingit Ouidius lib. 1. Fastor.

Turtur, signum veris.

Omnia tunc florent tunc est noua temporis ætas,
Et noua de grauido palmite gemma tumet.
Et modo formatis operitur frondibus arbos.
Prodit & in summum seminis herba solum.
Et tepidum volucres concentibus aëra mulcent,
Ludit & in pratis, luxuriatq́; pecus.
Tunc blandi soles, ignotaq́; prodit hirundo,
Et luteum celsâ sub trabe fingit opus.

Indicia veris.

Flores accipe non vitium, sed violarum, hyacinthorum, tuliparum, &c. Vites enim non florent antequam putentur. Hebr. enim est נִצָּנִים *nitstsanim*, quæ vox non tantùm *flores*, sed & prima germina, siue primas baccas & gemmas ex stirpibus & fruticibus progerminantes significat, quales hic etiam in vitibus accipi possunt. Pro *putationis* Hebr. est זָמִיר *zamir*, quod Vatablus, alijq; Hebraizantes vertunt *cantillationis*; in vere enim cantillant philomelæ ceteræque aues. Radix enim זָמַר *zamar*, propriè significat putare, siue incidere vites & arbores: inde per metaphoram transfertur ad incisionem musicam, siue ad cantum, quo vocis certis flexibus, numeris & tonis inciduntur, vt modulationem gratam auribus exhibeant: Vnde מִזְמוֹר *mizmor* vocatur psalmus & psalmodia: hinc & Arabes *zambra* vocãt chorum canentium. Verùm noster melius vertit *putationis*, tum quia cantillationem auium sat significat *vox turturis*, tum quia *putationis* vertunt Septuag. Chald. Aquila & Symmach. tum quia sponsa inuitatur hic ad culturam vitium, puta ad putationem, vt copiosas vuas & vina proferant: tum denique, quia videmus initio veris putari vites ante æquinoctium vernum, antequam gẽmascant & floreant, idque vinitori faciendũ esse docet Plinius lib. 18. cap. 26. *Putationem*, inquit, *æquinoctio peractam hebeto:* Additque id faciendum antequam canere incipiat cuculus: cuculus autem canit initio veris, teste Aristot. libr. 9. Histor. animal. cap. 49. Vnde Oppianus cuculum appellat primum veris nuntium. Et Columella lib. 4. de Re rustica cap. 10. & 14. *Putandi*, ait, *duo sunt tempora: melius autem (vt ait Mago) vernum antequam surculus progemmet; quoniam humoris plenus facilem plagam, & leuem & æqualem accipit, nec falci repugnat.*

Vites in veris initio putanda.

Cuculus primus veris nuntius.

Porrò

Porrò noster Sanchez putationem hanc accipit non vitium, sed balsami. Arbuscula enim balsami osse vel vitro incisa stillat opobalsamum suauissimum & odoratissimum, teste Plinio lib. 12. c. 25. & Hegesippo lib. 4. 17. Salomonis enim vineæ præstantissimæ erant in agro Engadditano, in quo solo olim inueniebatur balsamum: putationem verò accipit pro ipsâ lachrymâ seu guttâ, quæ putando defluit, putà pro ipso opobalsamo metonymicè. Hoc autem stillat non initio veris, sed adulto vere, putà sub solstitium, cùm incipit æstas. Id rectè competit Christo, qui opobalsamum doctrinæ, charitatis & sanctitatis stillauit in vitâ, ac sanguinis & aquæ, quibus abluimur in cruce. Vnde Eccli. 24. 21. ait: *quasi balsamum non mixtum odor meus.*

Verùm hic videtur agi de initio veris, cùm primùm transijt hyems & imber, cumque turtur & aues canere incipiunt: quare potiùs simpliciter putatio vitium & fruticum hic accipienda videtur. Fateor tamen hic ver non tantùm incipiens, sed & proficiens ac adultum, ipsamque æstatem accipi. Nam Apostoli, qui hic notantur, cœperunt prædicare post Pentecosten, vti iam dicam.

Chaldæus de more referens hæc ad Iudæos ex Ægypto liberatos, sic vertit: *Quoniam ecce tempus subiectionis, quod simile est hyemis, cessauit: & anni, quos dixi Abrahæ inter diuisiones, abbreuiati sunt: & dominium Ægyptiorum, quod comparatum est pluuiæ continuæ, transiuit & abijt, & non addetis vltrà videre eos vsque in sæculum.* Vers. 12. *Moyses autem & Aaron, qui comparati sunt ramis palmarum, apparuerunt, vt ederent miracula in terra Ægypti: & tempus putationis primogenitorum aduenit: & vox Spiritus sancti redemptionis, quam dixi Abrahæ patri vestro. Iam enim audistis quid dixerim ei, & etiam populum cui seruituri sunt, iudicabo ego, & posteà egredientur cum substantia magna: & nunc volo facere, quod iuraui ei in verbo meo.*

PRIMVS SENSVS.

ADÆQVATVS,

De Christo & Ecclesia.

CHristus sponsus Ecclesiam primitiuam quasi sponsam, putà Apostolos in Pentecoste recepto iam Spiritu sancto euocat, vt vineas, id est, Ecclesias Iudææ ac ceterarum Gentium excolãt. Dicit ergo: Iam hyems, id est, rigor & timor legis Moysaicæ, inquit Origen. Theod. & S. Greg. ac frigus geluque infidelitatis Gentium transijt, imber errorum & vitiorum abiit, quia sol vernus, putà Spiritus sanctus illuxit, qui calore suo tam hyemem, quàm imbrem fugauit, ac flante Austro gratiæ suæ flores sanctorum, vti fuêre primi credentes, ac martyrum, vt SS. Innocentium, S. Iacobi, S. Stephani, & sociorum produxit in terrâ nostrâ: tempus ergo putationis aduenit, quo vos, ô Apostoli, Iudæorum & Gentium ignorantiam & infidelitatem, omnemque cupiditatem rerum temporalium gladio fidei amputetis, vt fructus bonorum operum proferant.

Hyems, Rigor legis Mosaicæ. Imber errorum & vitiorum.

VOX TVRTVRIS AVDITA EST IN TERRA NOSTRA] Turtur hic solitarius, pudicus & gemens fuit S. Ioannes Baptista, ait Nyssenus, cuius vox & vita non aliud fuit quàm gemitus, & prædicatio pœnitentiæ: *Pœnitentiam*, inquit, *agite; appropinquauit enim regnum cælorum*, Matth. 3. & Lucæ 4. Ioannes ergo fuit finis legis veteris, & exordium Euangelij, iuxta illud Christi: *Lex & Prophetæ vsque ad Ioannem; ex eo enim regnum Dei euangelizatur, & omnis in illud vim facit.* Lucæ 16. 16.

Turtur fuit Ioannes Baptista.

Rursum vox turturis fuit prædicatio S. Petri & Apostolorum: Vnde eâ audita, Iudæi pœnitentes de Christi à se occisi nece, dixerunt: *Quid faciemus viri fratres: Petrus verò ad illos: Pœnitentiam, inquit, agite, & baptizetur vnusquisque vestrum in nomine Iesu Christi in remissionem peccatorum vestrorum, & accipietis donũ Spiritus sancti.* Actor. 2. 37. Idem dixit Cornelio Centurioni, qui primus è Gentibus ad Christum à S. Petro conuersus, ostium aperuit Apostolis ad obeundum conuertendumq; omnes Gentes. Actor. 10. 42. Tempus ergo legis nouæ fuit ver Euangelij, quo Christus quasi sol calore gratiæ suæ omnem infidelitatis & concupiscentiæ hyemem discussit, floresque & fructus bonorum operum produxit; vnde tunc apparuerunt flores martyrum, putationes, id est, mortificationes & austeritates religiosorum & Anachoretarum, turtures viduarum & virginum, quæ se Christi amore castrauerunt propter regnum cælorum. Turtur enim castitatis est exemplar, ait Aponius, S. Bernard. & alij. Imò S. Aug. hom. 33. inter 50. & S. Hier. l. 1. contra Iouin. & S. Ambr. l. de Isaac c. 4. *Vbi*, inquit, *antè impudicitia; ibi castitas.* Ita quoque Cassiodor. Beda, Anselm. Rupert. & alij. Porrò per flores Origen. accipit quoslibet credentes, Aponius innocentes pro Christo occisos, S. Ambros. in psal. 118. serm. 6. Apostolos: *Boni flores, ait, Apostoli, qui diuersorum scriptorum, atque operum suorum fuderunt odorem.* Per Turturis vocem accipiunt Apostolorum prædicationem Cassiodorus, Beda, & Rupertus: Pauli, Philo Carpathius: Christi, S. Cyrillus lib. 15. de Adoratione: Ecclesiæ, Gregorius.

Et Apostoli.

Ver Euangelij.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Christo & anima sancta.

PRimò, Christus animam peccatricem euocat ad pœnitentiam & iustitiam, dicens: Surge è lecto peccati; iam enim hyems peccatorum, & imber concupiscentiæ transijt: illuxit enim tibi gratia mea, quæ te amore calefaciat, ac pœnitentiæ, virtutumque flores, & fructus producat, vt fias formosa instar columbæ Deo tuo.

Primus sensus de animâ pœnitente.

Quare notantur hic tres actus Pœnitentiæ, putà contritio per flores; confessio per vocem turturis; satisfactio per putationem: contritionis enim actus est quasi emicans flos fidei, spei, & charitatis, ex quo nascitur fructus iustificationis. Vox turturis est confessio gemebunda pœnitentis: putatio est satisfactio, qua per ieiunia, lachrymas, aliaque opera pœnalia castigatur præterita culpa, & futuræ occasio amputatur & succiditur.

Tres hic Pœnitentiæ actus symbolicè adumbrati.

Huc facit quòd turtur sit Pœnitentiæ symbolum; nam post mortem coniugis perpetuò gemit

Turtur Pœnitentiæ symbolum.

gemit & mœret: quare numquam in viridi ramo vti antè, sed semper in arido residet, numquam in aqua seipsam inspicit, ne comparis sui mortui imago & memoria sibi occurrat; nec aquam claram & elimem vti antè, sed turbidam & limosam bibit, imò aquam limpidam pede turbat antequàm bibat, vti tradunt Physici, & ex ijs Sanchez. Vnde Baptista Mantuanus:

Sunt vbi amisso thalami consorte, per agros
Sola volat turtur, nitidis nec potat in vndis,
Ne comitis prisci tristetur imagine visâ,
Nec viridi post hac fertur considere trunco.

Secundus, anima sancta. Secundò, Christus euocat animam sanctam ab otio & torpore, ad studium virtutis, & bonorum operum, scilicet vt producat flores eleemosynæ, putationem ieiunij & mortificationis, ac vocem turturis, id est, orationem & meditationem, item pios gemitus, & suspiria ex corde deuoto, & amoris pleno instinctu columbæ; id est, Spiritus sancti, manantes, de quibus ait Apost. Rom. 8. 26. *Ipse Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.* Vnde S. Bernardus serm. 59. *Vox turturis*, inquit, *quare non turturum? Fortè Apostolus soluis, vbi ait quia ipse spiritus postulat pro sanctis gemitibus inenarrabilibus. Ita est, ipse inducitur gemens, qui gementes facis, & quamuis multi sint, quos ita gemere audias, vnius per omnium labia vox sonat.*

Turtur silentij & solitudinis symbolum. Addit turturem notare amantes silentij & solitudinis, & consequenter orationis & gemitus: turtur enim amat solitudinem. In solitudine enim Christus loquitur ad cor, ait Origenes, imò Osee cap. 2. Porrò quomodo mortificatione iugi & continuâ, mortificandæ sint cupiditates, ex insolita natura corrupta semper repullulantes, pulchrè docet S. Bernard. serm. 58. Insuper, vt ait S. Ambros. lib. 2. Apol. Dauid c. 3. *Est hyems non temporis sed mentis, qua agrum animæ fœcundum omni flore despoliat, quando animo frigus illabitur, quando vapor animi euanescit, quando soluitur vigor sensus, quando nimius humor exundat in mentem, quando interior caligat aspectus.* Hyemem hanc graphicè depingit Nyssen. homil. 5. vbi & ait, animam sanctificatam per Christi gratiam, proferre flores virtutum, fructum verò prolaturam in tempore suo. Sic & Cassiodor. Origen. Beda, Anselmus, Bernardus, per flores accipiunt virtutes, putà virtutum primordia.

Tertius, de suspirando ad Deum. Tertiò, vox turturis est gemere, & gemendo suspirare ad Deum. Vnde Virgil.

Nec gemere aëria cessabit turtur ab vlmo.

Turtur enim castissima, assiduè perstans in gemitu defuncto compare suo, perseuerantis amoris simulachrum est, vt docet S. Basil. homil. 8. Hexam. S. Ambrosius lib. 5. Hexam. 13. ac Nazianz. Orat. ad Virginem, ait:

——Turtur viduata marito,
Extinctum assiduo gemitu luctuq; requirit.
O verè sapiens volucris!

Ita ad Deum gemit, suspirat & anhelat S. Aug. in Meditat. præsertim c. 36. vbi inter alia ait: *Da mihi euidens signum amoris tui, irriguum lachrymarū fontem iugiter emanantem, vt ipsæ quoque lachrymæ, tuum in me testentur amorem, ipsæ prodant, ipsæ loquantur, quantum te diligit anima mea, dum præ nimia dulcedine amoris tui, nequit se à lachrymis continere, &c. Da mihi irriguum superius & irriguum inferius, vt sint mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte.*

Anagogicè, euocatur hic anima sancta, ab exilio huius vitæ ad cælestem patriam & gloriam; dicit ergo ei Christus: Veni in thalamum meum sponsa mea, ô anima sancta, iam hyems torpidæ mortalitatis transijt, imber fluxæ concupiscentiæ, æquè ac ærumnarum, persecutionum, angorum, sollicitudinum, quæ in hanc vitam assiduè quasi imber è cælo in homines copiosè depluunt, iam abijt & recessit; flores cælestis gloriæ iam apparent, tempus putationis, quo scilicet omnes vitiorum & miseriarum radices per mortem à te amputentur, aduenit: vox turturis, quâ ingemiscens ad hanc redemptionem corporis tui multoties suspirasti, exaudita est: veni ergo, ingredere in locum gloriæ & beatæ immortalitatis. Ita S. Gregorius: *Flores*, inquit, *apparuisse in terra dicuntur, quia sanctæ animæ cum à corporibus recedunt, in cælo recipiuntur. Et quia in hac vita quamuis hyems fuerit, à bono opere non torpuerunt, mox vt recesserunt, in terra viuentium gloriosè floruerunt. Bene ergo sequitur, quod dicit: Tempus putationis aduenit quia quò amplior electorū numerus in cælo congregatur, eò celeriùs reprobi ab Ecclesia tamquam sarmenta inutilia amputantur, vt mundus citiùs finiatur.* Et paulò post: *Quid per turturem nisi Ecclesia? Quid per terram sponsi, nisi vita illa beata designatur. Sed vox turturis in terra sponsi audita esse dicitur, quia dum pro desiderio suo sancta Ecclesia deprecatur à Christo in cælo clementissimè exauditur.* Sic & Origenes Iustus Orgelit. Theodor. & alij, qui per hyemem accipiunt perturbationes & tribulationes huius vitæ; per imbrem vitiorū procellas. Addit S. Greg. hom. 16. in Ezech. flores esse cælestis gloriæ prægustus, quos sancti in hac vita, ac præsertim in morte à Deo hauriunt: *Tunc*, ait, *apparent flores in terra, quia cum de æternæ beatitudinis vita, quædam suauitatis primordia prægustare anima cœperit, quasi iam in floribus odoratur exiens, quod postquam egressa fuerit, in fructu vberius habebit.*

Porrò S. Ambros. serm. 6. in psal. 118. pro *tempus putationis* legit *tempus secandi*, *quo matura*, inquit, *in horrea frumenta conduntur, & qui metit mercedem accipit.* Vnde & Philo Carpath. ait, hoc esse tempus mortis.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Christo & B. Virgine.

INitio veris, putà die 25. Martij sub Æquinoctium, angelus Gabriel annunciauit B. Virgini, Christi conceptionem, illaque præbente consensum, Verbum caro factum est. Tunc ergo longa hyems Prophetarum, & legis durissimæ transijt, abijt imber peccatorum, iræque & minarū Dei, ac ver iucundissimum vernans floribus gratiæ, reconciliationis, & remissionis peccatorum, ac apertionis cæli apparuit, cùm ortus est sol iustitiæ Christus Dominus: tunc pariter fuit tempus putationis, id est, gratiæ & pœnitentiæ, per quam amputantur prauæ peccatorum consuetudines, & noxiæ concupiscentiarum delectationes præciduntur: per illam enim fit spiritualis circumcisio in spiritu, cuius illa Iudæorum in carne circumcisio typus fuit & vmbra, Rom. 2.

Rom. 2. Tunc vox turturis, id est, castissimæ Virginis suspirantis ad Christi incarnationem, audita est: *Ecce*, inquit, *ancilla Domini fiat mihi secundũ verbum tuum.* Lucæ 1. Ita Rupertus. Rursum vox turturis fuit exultatio Ioannis in vtero matris, cùm illa à B. Virgine iam à Christo grauida salutaretur. Lucæ 2. Ad hæc vox turturis fuit vox Aonæ viduæ, quæ 84. annorum oon recedens à templo, loquebatur de Christo omnibus, qui expectabant redemptionem Israel, ait Iustus Orgelit. Possuor quoq; flores Iudææ nuncupari Christus, ait Origen. & Ioannes in vtero matris iam concepti.

Ver, tempus vera Christi. Insuper Patres censent hic describi tempus felicissimum, quo Christus in carne (Caro enim & humanitas Christi, est primaria hic sponsa Verbi, vt dixi in Proœmio cap. 2.) cum Iudæis conuersatus est, ac in vere, purà in Paschate passus est & resurrexit. Ita Cassiodor. Beda, Origen. Theodoretus, Nyssenus, Philo, Apooius, Rupertus, Bernardus serm. 58. qui docet tempus hyemis fuisse Apostolis, à passione Christi vsque ad aduentum Spiritus sancti, qui hyems, id est, timoris & torporis frigus suo charitatis ardore resoluit, & in ver, æstatemque diuinam conuertit: per imbrem verò accipit Iudæorum blasphemias, Pharisaicas traditiones, Philosophorum loquacitatem, Hæreticorum erroneas doctrinas, & omnes turbulentos spiritus: *Christus*, inquit Bernard. *vt flos è terra surrexit & apparuit, & cum illo multa corpora sanctorum, vt multi flores surrexerunt, & apparuerunt multis.* Vnde Poëta Christianus ver naturæ & Christi ita depingit:

Vere pubentes renouantur agri,
Pampino gemmæ redeunt, viretq;
Frons in arbustis, iuuenescit omni
Gramen in horto.
Verna tempestas viget ante tempus,
Omne ver anni decus & venustas,
Ver & acceptum superis, origo est
Rebus & horis.
Nuncium cæli Deus ad Mariam
Vere dimisit, cruce tunc & hostes
Vicit infernos: Lachesiq; ferrum
Christus ademit.

Denique Hugo Victor. serm. de Assumpt. B. Virginis sub finem tom. 2. docet vocem turturis esse vocem amoris, quo æstuabat B. Virgo: *Vox turturis*, inquit, *amori canit & dilectioni, & habet singularem dilectionem turtur, cui canit vel præsentis gaudium, vel absenti affectum. Igitur vox turturis tota de amore, & non nouit aliud præter amorem turtur: & illi singularis amor est, qui soli non adiungit alterum: & æternus, qui nec primo secundum. Ergo vox turturis amori cantat, & amoris canticum est vox turturis: & ardent corda ad vocem turturis: vnum est quod sonat vox turturis, & semper illud sonat & resonat, & non fastidit vnquam. Semper idem canit, qui semper idem diligit. Et quis dignus erit audire vocem turturis? In solitudine canit, & semper solitudinem diligit turtur, quia singularem dilectionem quærit.* Et paucis interiectis: *O speciosa inter filias Ierusalem, audisti vocem turturis, audisti & intellexisti. Intus loquebatur, & tu intus eras, ideo audiuisti & intellexisti, & dixisti: vox dilecti mei. Intellexisti enim quia vox dilecti erat, & de dilectione erat; non enim intellexisses nisi dilexisses, quia dilectionis verbũ erat, & non poterat nisi à diligente intelligi: Dilectus loquebatur, & dilecta loquebatur, & dilectió commendabatur. Quis ergo vocem dilecti audisti, & dilectionem intellexisti: Ne differas vltrà. Surge velociter.*

Cornel. in Cantic.

VERS. 13. *Ficus protulit grossos suos: Vineæ florentes dederunt odorem suum: Surge, amica mea, speciosa mea & veni.*

FICVS PROTVLIT GROSSOS SVOS: VINEÆ FLORENTES (Symmach. *vitium flos dedit*) DEDERVNT ODOREM SVVM: SVRGE AMICA MEA, SPECIOSA MEA, ET VENI] Septuag. *Arbor fici produxit germina sua, vites florent dederunt odorem suũ.* Pro *floret*, græcè est, κυπρίζουσι, id est, *cyprisantes*, hoc est, instar cypri florentes & redolẽtes. Grossi vocantur primæ ficus, qui quandoque immaturi decidunt, sed dant specimen & spem maturitatis & perfectionis ceterorum: quandoque maturescunt, suntque dulces & suaues, teste Columella lib. 5. cap. 10. grossos ergo hic intellige deciduos, vel potius maturescentes. Hebr. enim est, פַּג *pag* vnde Latinum *ficus*: *pag* autem nonnulli Hebræi deriuant à פָּנַג *panac*, elisa media *Nun*, id est, *delicatus est*; ficus enim recentes sunt deliciæ oris & stomachi, præsertim grossi, siue primæ maturæ, de quibus Mich. cap. 7. dicitur: *Præcoquas ficus desiderauit anima mea.* Pro *florentes*, Hebr. est סְמָדַר *semadar*. Quod significat florem siue folliculum vitis, cùm iam granescere incipit, ac minuta vuarum grana producit. Ecce quod vers. præcedenti dixi hic notari ver non tantùm incipiens, sed & proficiens siue adultum. Nam ficus proferunt grossos, & vineæ florent ac granescunt vere adulto. Nominat præ ceteris arboribus ficum, & vitem, quia harum fructus, putà ficus, & vuæ, sunt suauissimi & præstantissimi: omnis enim fructus aliarum arborum habet aliquid aquosi, crudi & incocti, sola ficus ob calorem nil habet crudi, sed omne maturum, & percoctum; nec lapillos aut nucleos habet vllos, sed merum succum, edulem, & sacchareum, siue melleum. Vndè ille ficum aiebat esse bursam mellis, hisce fructibus sponsus inuitat sponsam è lectulo in agrum, & vineam. *Ficus etymon.*

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Christo & Ecclesia.

APostolis in vere putà in Pentecoste, & deinceps prædicantibus, ficus protulit grossos, id est, multi Iudæi ad Christum conuersi sunt: & vineæ florentes, id est, gentes credere incipientes, dederunt odorem sanctæ vitæ, famæ, & exempli, suum, indeque spem magnæ fertilitatis, putà conuersionis omnium omnino Gentium. Porrò sicut grossi nonnulli maturescunt, sed perplures immaturi decidunt: sic pauci ex Iudæis in fide fuêre constantes: perplures enim ex eis à fide defecerunt, & in Iudaismum relapsi sunt: multos enim ex turba Christus prædicando conuertit; sed maior eorum pars ob metum

Pontificum & Scribarum defecit, præsertim dum vidit Christum pati, crucifigi, & mori. Similiter Ioannes Baptista multos Iudæorum suâ austeritate & efficaciâ prædicandi conuertit, sed multi ex iis in pristina scelera relapsi sunt. Vnde Christus Ioannis 5. loquens de Ioanne: *Ille*, ait, *erat lucerna ardens & lucens: vos autem voluistis ad horam exultare in luce eius*, quasi horariam significans fuisse eorum conuersionem. Quosdam verò ipsemet Ioannes arguebat non sincere credentes: *Progenies viperarum*, inquiens, *quis vobis demonstrauit fugere à ventura ira? Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ*, &c.

Porrò de ijs, qui Christo prædicante crediderunt, quàm pauci permanserint fideles, vel ex eo liquet, quòd eo adhuc prædicante multi discipulorum abierunt retro, ita vt conuersus diceret ad duodecim: *Numquid & vos vultis abire?* In passionem quoque traditus, etiam ab his ipsis duodecim fuit derelictus, & ferè ab omnibus abnegatus, inclamante fortiter vniuersâ multitudine Iudæorum ante faciem Pilati: *Tolle, Tolle, crucifige, crucifige eum. Sanguis eius super nos*, &c. Matth. 26. Denique quam fuerit immaturus ille Iudaïcæ pœnitentiæ fructus & grossus, liquet ex eo quod ait Paulus Iudæis. *Vobis oportebat primùm loqui regnum Dei, sed quoniam repellitis illud, & indignos vos iudicatis æternæ vitæ, conuertimur ad Gentes.* Actor. 13. 46. At verò florentes vineæ odorem suum dederunt gratissimum, quoniam videlicet Gentium populi per orbem vniuersum dispersi, qui vsque ad Christi aduentum infructiferi, quasi in hyeme quadam idololatriæ perpetuâ fuerant, ad prædicationem sanctorum Apostolorum statim florere cœperunt, ac florendo odorem suauissimum gratissimumq; in naribus Domini Sabaoth effudêre, qui proinde halitu virtutis & famæ suæ, omnia holocausta & thymiamata legis veteris longè superauit. Ita sanctus Gregor. Nyssen. Cassiodor. Beda, Philo, Anselm. Rupert. & S. Bernard. Idipsum facto repræsentauit Christus cum esuriens quæreret ex ficu fructus, nec inueniens illi maledixit, dicens: *Numquam ex te fructus nascatur in sempiternũ, & arefacta est continuò ficulnea.* Matt. 21. 19. ficulnea enim hæc, æquè ac illa, quam herus ob sterilitatem iussit succidi Lucæ 13. 6. repræsentabat Synagogam, putà Iudæorum in fide ariditatem & reprobationem, vti docet S. Hieronym. Gregor. Hilar. ceterique Patres Græci & Latini vnanimi consensu.

Audi S. Ambrosium, lib. 7. in Lucam c. 13. ficum comparantem cum alijs arboribus: *Alia*, inquit, *florem seruant antequam fructum pomaq; ventura prænuntio sui flore designant: hæc sola ab initio germinat poma pro floribus. In alijs flos decutitur, & poma nascuntur; in hac poma decidunt, vt poma succedant; Ergo priora illa cassa fructuum, vice floris emergunt.* Deinde idipsum Iudæis & Gentibus applicans: *Specta nunc*, inquit, *cultus & animos Iudæorum qui quasi primi fructus malè feracis Synagogæ, grossi labentis similitudine corruerunt, vt mansura supra æuum nostri generis poma succederent. Etenim primus Synagogæ populus, quasi radice operum infirmus arens, vbertatem sapientiæ naturalis haurire non potuit. Et ideo velut inutilis decidit fructus, vt quasi ex ijsdem clauiculis arboris fructuosæ, de pinguedine religionis antiquæ, nouus Ecclesiæ populus emergeret. Ergo ille, qui erat, esse desiit, vt iste inciperet qui non erat. Primi tamen ex Israel, quos natura validioris ramus extulerat, sub vmbra legis & crucis, in vtriusque sinu, succo gemino colorati, grossi maturescentis exemplo, pulcherrimorum gratiã fructuum ceteris præstiterunt, quibus dicitur: Sedebitis super duodecim thronos iudicãtes duodecim tribus Israel.* Matth. 19.

Huc pertinet expositio S. Anselmi: Ficus protulit grossos suos, id est, ait, legis veteris præcepta, velut fructus inutiles deciderunt. Nam, vt ait S. Bernard. serm. 60. *Et verè quid non grossum in gente illa? Nec actus profectò, nec affectus, nec intellectus: sed nec ritus, quem in colendo Deum habuit. Nam actus in bellis, affectus in lucris erat totus, intellectus in crassitudine literæ, cultus in sanguine pecudum & armentorum.* Subdit deinde perfectam fuisse à Synagoga Iudæorum hanc grossorum productionem. *Cùm Christum occidit, tunc completa est malitia eius, iuxta quod ipse ei prædixerat: Implete mensuram patrum vestrorum. Vnde in patibulo traditurus iam spiritum, consummatum est, inquit. O qualem consummationem dedit grossis suis ficus hæc maledicta, & subinde æternâ ariditate damnata!* Et pluribus interiectis: *Ex tunc itaque dici potuit, quia ficus protulit grossos suos, cùm iam videlicet legitima illius populi esse cœperunt quasi in exitu super summum, vt noua (iuxta veterem prophetiam) superuenientibus vetera proijcerentur. Non aliter sanè quàm quomodo grossi cadunt, & cedunt suborientibus ficubus bonis.* Subdit deinde S. Bernard. Sicut vineæ florentis odore fugantur serpentes, sic feruore primorum Christianorum fugatos esse dæmones; additque: *Ceterùm si vinea anima, flos opus, odor opinio est, fructus quid? Martyrium. Et verè fructus vitis, sanguis est martyris.* Sic & S. Gregor. *Ficus*, ait, *protulit grossos suos, quia S. Ecclesia martyres suos ad æternam patriam præmisit.* Sic & Aponius.

Symbol. ficus est Christus & Crux.

Primò.

Secundò.

Symbolicè; ficus est Christus & Christi crux: Primò, quia ficus ramos & folia habet rara, vaga & vilia: ita Christus & crux specie externâ, mundanis vilis fuit & despectus. Secundò, quia ficus nullos flores emittit, sed pro floribus illicò dat fructus, eosq; dulcissimos; sic Christus illicò dedit suauissimos fructus, cùm Iudæos & Gentes saluauit. Tertiò, quia multi censent pomum vetitum, quod comedit Adam fuisse ficum. Ita Theodoret. Gennad. Isidor. & alij quos citaui. Gen. 3. Decuit ergo Christi crucem, vel fieri ex ficu, vel eâ significari, vt ficus quæ mortẽ dederat inobedienti Adæ illiusq; posteris, vitam daret obedienti Christo & Christianis. Hinc Bellonius, qui terram sanctam & totum Orientem peragrauit lib. 2. Obseru. c. 88. subindicat materiam crucis Christi fuisse ficum, quòd hæc arbor frequens in Palæstina, frequens quoque esset in fabrorum officinis, licet alij aliter sentiant, vti dicam cap. 7. 8. Vites sunt Apostoli, quia vites hæ toto orbe transplantatæ, copiosas vuas & vinum conuersionis Gentium Deo & Christo protulerunt.

Tertiò. Multi censent pomum Adamo vetitum fuisse ficum.

Materia crucis Christi fuit Ficus ex quibusdam.

Symbolicè rursum S. Bernard. in Declam. per grossos accipit dignitates Ecclesiasticas, quas multi ambiunt; sed vanè, quia grossi sunt mox casuri: *Ficus*, inquit, *protulit grossos suos, quos videlicet persecutione cessante inclyta facta sit Ecclesia, posita in superbiam sæculorum. Quam sanè excellentiam & sublimitatem dignitatum congruè satis grossos vocat, vt futura in his moneat quàm præsentia cogitare: grossi enim*

Grossi dignitates Ecclesiasticæ.

enim præsagia sunt futurorum fructuum: quia quæ videntur temporalia sunt, quæ autē non videntur, æterna. A

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Christo & anima pia.

Ficus & vitis fideli cuilibet excolenda, est anima: hæc enim, si ritè colatur, dabit ficus suauissimas mansuetudinis, patientiæ, eleēmosynæ, suauitatis morum & sermonum; ac vuas, vinumque charitatis, quod mentem accendit & Dei amore inebriat. Hinc illud Prouerb. 27. 28. *Qui seruat ficum, comedet fructus eius.* Vide ibi dicta. Audi S. Bernard. serm. 60. *Duo autem per gratiam Dei, quæ in nobis est, & ficus nos habere & vineas. Ficus quidem, quia suauiores in moribus sunt; vineas verò, quia* B *spiritu feruentiores. Omnis qui se inter nos communiter socialiterq; agit, & non solùm sine querela conuersatur inter fratres, sed & multâ cum suauitate fruendum se omnibus præbet in omni officio charitatis, quidni illum vitem agere ficus conuenientissimè dicam?* Et pluribus interiectis: *Iam qui vineæ sunt, seueriores nobis quam suauiores se exhibent, in spiritu vehementi agentes, zelantes pro disciplina, vitia acerrimè corripientes, aptantes sibi congruentissimè vocem suam: Nónne qui oderunt te Domine oderam, & super inimicos tuos tabescam? Item: Zelus domus tuæ comedit me; & mihi quidem illi in dilectione proximi, isti in dilectione Dei eminere videntur.*

Ficus sunt mansueti, vineæ sunt zelosi.

Generaliùs Theodoretus per grossos accipit primos animæ fructus fidei, quos sequuntur fructus bonorum operum. Porrò qui sint grossi S. Bernard. initio serm. sic explicat: *Verè ficus est populus fragilis spiritu, paruulus sensu, animo humilis, cuius primi fructus (interim nominis alludamus) grossi* C *vtique & terreni: Nec enim popularis est studij, primùm quærere regnum Dei & iustitiam eius; sed vt ait Apostolus, cogitare quæ mundi sunt, quomodo placeant vxoribus, vel illæ viris: tribulationem tamen carnis habebunt huiusmodi; sed in nouissimis non negamus eos fructus fidei assecutos, si bonam habuerint nouissimam cōfessionem, maximeq; si carnis opera eleemosynis redemerint. Ergo primi plebium fructus, nec fructus sunt, non magis quàm ficuum grossi, qui ad nihil vtiles sunt, nisi quod secuturi fructus sunt quidam prænuntij, sed immature cadunt & dant locum maturandis, ipsi minimè habiles ad crescendum.*

Grossi, primi animæ fructus fidei.

Anagogicè ficus & vitis repræsentant suauitatem patriæ cælestis: ibi enim nos Deus ficubus cælestibus & vino diuino potabit, iuxta illud Christi promissum: *Et ego dispono vobis regnum, vt edatis & bibatis super mensam meam.* Lucæ 22. 30. D Et: *Dico vobis, quia non bibam amodo de hoc genimine vitis vsq; in diem illum, cùm illud bibam vobiscum nouum in regno patris mei.* Matt. 26. 29. Hinc & Christus finem mundi, diemque iudicij & resurrectionis repræsentauit per ficum: *Videte ficulneā, inquit, & omnes arbores, cùm producunt iam ex se fructum, scitis quia prope est æstas; ita & vos cùm videritis hæc fieri, scitote quoniam prope est regnum Dei.* Lucæ 21. 29.

Anagogicè. Ficus & vitis insinuatum Patriæ cælestis indicium.

Huc spectat versio Chaldæi, qui hæc refert ad ingressum Hebræorum in terram promissam vbi quisque quietus, lætusque sedit sub vite & ficu suâ. Hic enim ingressus, fuit typus introitus

A in terram viuentium putà in cęlum. Audi Chald. *Cœtus Israël, qui comparatus est præcocibus ficubus, aperuit os suum, & dixit canticum super mare carectosum, & etiam pueri & infantes laudauerunt dominatorem sæculi linguis: illicò dixit eis dominator sæculi: Surge tibi congregatio Israël, dilecta mea & formosa mea, vade hinc ad terram, quam iuraui patribus tuis.*

Porrò sicut grossi præcedunt ficus, earumque fertilitatem prænuntiant: sic boni virtutis actus prænuntij sunt dulcissimorum fructuum, quibus perfruemur in cælo. Ita Nyssenus. Hinc rursum Origen. homil. 4. ex quatuor per vites florentes accipit angelos, qui *hominibus*, inquit, *largiuntur odorem suum, id est, doctrinæ & institutionis bonum, quo instruunt & imbuunt animas, donec ad perfectionē veniant, & incipiant capaces fieri Dei.* Et post nonnulla: *Angelicæ*, inquit, *virtutes, quibus electi quique & beati in resurrectione sociabuntur, qui erunt sicut angeli* B *Dei, ipsæ sunt florentes vites & vineæ, quæ odorem suum vnicuique animæ, & gratiam quam à conditore suscepit priùs, & nunc iterum perditam recuperauit, impertiunt, suauitateq; cælestis odoris fœtorem tandem abiectæ ab eis mortalitatis, corruptionisq; depellunt.*

Vites florentes angeli.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Christo & B. Virgine.

Vinea Domini Sabaoth, domus Israel est, ait Propheta. Vineæ ergo, id est, *Patriarchæ*, inquit S. Bernard. *Christum in carne nasciturum & moriturū adorauerunt, at non dederunt odorem suum, quia secretum suum non publicauerunt. Dederunt autem postea,* C *cum per successiones generationum nascentem ex se Christum secundū carnem, partu virgineo sæculis ediderunt. Tunc planè, inquam, spiritnales illæ vineæ dederunt odorem suum, cum apparuit benignitas & humanitas Saluatoris nostri Dei, & cœpit præsentem habere mundus, quem pauci adhuc absentē præsenserant.* Et post nonnulla: *Dictum est itaq; vineas dedisse odorem, siue quia fideles animæ bonam de se vbique opinionē spargunt, siue quod palàm facta sunt mundo oracula & reuelationes Patrum, & in omnem terram exiuit odoratus eorum, dicente Apostolo manifestè, magnum est pietatis sacramentum, quod manifestatum est in carne, iustificatū est in spiritu, apparuit angelis, prædicatū est Gentibus, creditum est mundo, assumptū est in gloria.* 1. Timoth. 3. Hinc tres Anonymi apud Theodor. per vinearū, id est, Ecclesię florem intelligunt tres Magos, qui fuêre primitiæ gentiū credentium, dum in Bethlebem venerunt ad Deiparā, ac Christo obtulerunt thus quasi Deo, aurum quasi regi, myrrham quasi mortali, & pro hominum salute morituro. D

Vineæ, patriarchæ.

SVRGE AMICA MEA, SPECIOSA MEA, ET VENI] Hac iteratione, inquit Nyssen. suscitatur anima ad progrediendum semper in virtute, & proficiendum in spiritu. *Neque enim ei*, inquit Nyssen. hom. 5. *qui verè surgit, vnquam deerit semper surgere, neque ei, qui currit ad Dominum, vnquam consumetur amplum & latum campi spatium, ad diuinum cursum perficiendum. Oportet enim semper surgere & excitari, & per cursum appropinquando numquam cessare. Quamobrem quoties dicit: Surge & veni, toties ad id, quod est melius ascensioni ea, quæ deinceps sequuntur, à Verbo adiiciuntur.* Sanctus Bernard.

nard. verò ferm. 61. *Commendat,* inquit, *sponsus multam dilectionem suam iterando amoris voces. Nam iteratio, affectionis expressio est, & quod rursum ad laborem vinearum solicitat dilectam, ostendit quàm sit de animarum salute solicitus. Nam vineas animas esse iam audistù.*

VERS. 14. *Columba mea in foraminibus petræ, in cauerna maceriæ, ostende mihi faciem tuam, sonet vox tua in auribus meis, vox enim tua dulcis, & facies tua decora.*

COLVMBA MEA IN FORAMINIBVS PETRÆ, IN CAVERNA MACERIÆ (Hebraicè, *in secreto illius gradus, vel scalæ.* Vatabl. *in recessu scalarum, vel in abscondito gradus, id est, cochleæ,* id est, *Christi,* B inquit, *per quam ad Christum ascendemus:*) OSTENDE MIHI FACIEM TVAM.] Septuag. Vaticani: *Tu columba mea in tegumento* (S. Ambros. & Orig. *in velamento*) *petræ iuxta promurale.* S. Ambrosius serm. 6. in psal. 118. *Iuxta præmunitionem.* Complut. *Veni tu columba mea in tegmine petræ.* (Syrus, *in velamine sepis*) *iuxta ercus antemurali, ostende mihi aspectum tuum.* Columbæ enim agrestes nidificant non in columbarijs vti domesticæ, sed in foraminibus rupium & cauernis maceriarum, id est, ruderum, lapidum aggestorum, murorum dirutorum, q.d. Memento, ô sponsa, te, æquè ac me esse pastores rurales, qui instar columbæ liberæ & agrestis, rure in ruinis ædium & rupium com- C motantur: quare exi e domo & vrbe, ac mecum in agrum perge, vbi lætè rusticabimur, pascemur, oblectabimur. Vnde Origenes censet hic non notari terminum *à quo* sed *ad quem*, putà locum ad quem sponsa inuitante sponso venire debeat. q.d. Veni vt habites mecum in foraminibus petræ: *Addit,* inquit, *hoc, vt ostenderet ei locum ad quem venire debeat, qui locus sub velamento & tegmine saxi sit positus: sit autem idem locus, non tam iuxta murum, quàm iuxta promurale quoddam: promurale autem dicitur, cum extra muros, qui ambiunt ciuitatem alius ducitur murus, & est murus ante murum.*

Sic sensus erit, q.d. Veni, ô sponsa, & egredere è domo & ciuitate in agros, ibi in vmbrosis tabernaculis in petra excisis quieti, lætique commorabimur. Sic & Rupertus, & S. Bernardus, quem audi: *Ne timeat, ô sponsa, quasi hæc, ad quam te hortamur opera vinearum, negotium amoris impedire,* D *seu interrumpere habeat. Erit certè, & aliquis vsus in ea ad id, quod pariter optamus. Vineæ sanè macerias habent, & diuersoria grata verecundis.*

Aptiùs noster Sanchez censet hic notari terminum *à quo*: sponsa enim euocari è foraminibus petræ ad apertum aërem vinearum; vt liberum spiritum ex libero & sereno cælo trahat. Sponsa, inquit, timida & commoditati suæ studens, propter hyemis immite frigus domi se continens, instar columbæ in foraminibus petræ se abscundens, horret cęli aperti, solique duri quam grauem putat esse, inclementiam: non audet sub dio pernoctare cum sponso, cubile amat, & ibi se fouet, atque indulget, sicut in suis lustris nonnullæ feræ, & reptile animantium genus in suis A cauernis hyberni temporis incommoda declinant. Ex hoc ergo recessu atque mollitie sponsam euocat, affirmans à se satis esse prouisum, ne quid sit in his nuptijs, quod timere possit. Quamuis enim in agro subeundi sint imbres, æstus, labores, & dolores, imò mors ipsa pro animarum salute, tamen hæc omnia dulcia facit amor Christi pro vobis crucifixi: atq; sub felle crucis Deus mel, & manna miræ voluptatis abscondit: quo gustato atque explorato sentiens sponsa, quàm crux Christi sit dulcis, vltrò sponsum in agrum laboris & crucis euocat, c. 7.

Porrò Chald. hæc refert ad Hebræos clausos montibus & rupibus, cùm transierunt mare rubrum: *Quando,* inquit, *persecutus est Pharao impius populum domus Israël, erat cœtus similis columbæ, quæ clausa est foraminibus petræ, quam serpens coarctat intrinsecus, & accipiter coarctat eam extrinsecus: sic erat cœtus Israël clausus à quatuor partibus mundi; quo-* B *niam ante eos erat mare, & post eos persequebatur hostis, & à duobus lateribus eorum erant deserta plena serpentibus ignitis, qui mordebant & occidebant veneno suo filios hominum: illicò autem aperuit os suum in oratione coram Domino, & descendit vox de cælis excelsis, & sic ait: Tu congregatio Israël, quæ comparata es columbæ mundæ, & occultata es in clausura foraminum petræ, & ascenditis graduum, ostende mihi,* &c.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Christo & Ecclesia.

C

CHristus Ecclesiam timore Iudæorum perculsam, & instar columbæ in antris petræ latentem, hoc est, Apostolos in Sion post ascensum Christi delitescentes, & orationi meditationique passionis Christi deditos, misso in Pentecoste Spiritu sancto, animosos, fortesque efficiens, foras euocat, vt in publicum prodeant, ibique in agris & villis ipsi & ceteris suam faciem ostendant, ac vocem prædicationis audiri faciant, vtpote sibi suauem & auditoribus salutarem. Sic olim tempore Decij, Galieni, Diocletiani Imperatorum fideles persequentium, Pontifices & Christiani se abscondebant in antris, cauernis & cryptis, quæ etiamnum extant in Roma subterranea, & sacrum horrorem intuentibus inij- D ciunt.

Quocirca per foramina petræ symbolicè, quinque Christi (hic enim est petra. 1. Corinth. 10.) vulnera accipiunt Patres, quin & Zacharias cap. 3. 9. vidit lapidem oculatum, cælatum sculpturâ, id est, Christum in passione incisum suis plagis & stigmatibus. Vide ibi dicta. Ita sanctus Gregorius: *Per foramina petræ,* inquit, *vulnera manuum & pedum Christi in cruce pendentis libenter intellexerim, cauernam verò maceriæ vulnus lateris, quod lanceâ factum est, eodem sensu dixerim. Et bene columba in foraminibus petræ, & in cauerna maceriæ esse dicitur, quia cùm in crucis recordatione patientiam Christi imitatur, dum ipsa vulnera propter exemplum ad memoriam reducit, quasi columba in foraminibus. Sic simplex anima in vulneribus nutrimentum, quo*

Foramina petræ sunt quinque vulnera Christi.

tonna-

conualescat, inuenit. Possunt tamen per foramina petræ A *incarnationis Christi sacramenta figurari, & per cauernam maceriæ ipsa protectio angelicæ custodiæ figurari.* Et Rupertus; *Videbunt* (ait Zachar. cap. 12.) *in quem transfixerunt. Claui enim Christi & lancea sunt animæ meæ vulnera, in illis habito & gemo sicut columba in foraminibus petræ, propter fixuram clauorum; in cauernâ maceriæ, propter vulnus lateris, Christus enim est petra & maceria, existens enim mortalis & passibilis erat materia, vbi autem resurrexerit à mortuis, est petra solidissima.* Sic & Cassiodorus, Beda, Iustus, Autelmus, & Aponius, qui in hisce Christi plagis, ait, absorptum habitasse S. Thomam, cùm apparente Christo post resurrectionem, casque ostendente exclamauit: *Dominus meus & Deus meus.*

Audi S. Bernardum serm. 61. foramina petræ, ait, sunt vulnera Christi, nam *Petra Christus. Bona foramina, quæ fidem adstruunt resurrectionis, & Christi* B *diuinitatem, Dominus meus, inquit, & Deus meus: Vnde hoc reportatum oraculum, nisi ex foraminibus petræ? In his passer inuenit sibi domum & turtur nidum, vbi reponat pullos suos. In his se columba tutatur, & circumuolitantem intrepida intuetur accipitrem:* Et inferiùs: *Et reuera vbi tuta firmaque infirmis securitas & requies, nisi in vulneribus Saluatoris? Tantò illic securior habito, quanto ille potentior ad saluandum. Fremit mundus, premit corpus, diabolus insidiatur; non cado, firmatus enim sum supra firmam petram. Peccaui peccatum grande, turbatur conscientia; sed non perturbabitur, quoniam vulnerum Domini recordabor. Nempè vulneratus est propter iniquitates nostras. Quid tam ad mortem, quod non Christi morte saluetur?* Et pluribus interiectis: *Patet arcanum cordis per foramina corporis, patet magnum illud pietatis sacramentum, patent* C *viscera misericordiæ Dei nostri, in quibus visitauit nos oriens ex alto. Quidni viscera per vulnera pateant? In quo enim clariùs, quā in vulneribus tuis eluxisset, quòd tu Domine suauis, & mitis, & multæ misericordiæ? Maiorem enim miserationem nemo habet, quàm vt animam suam ponat quis pro addictis morti & damnatis. Meum proinde meritum, miseratio Domini.* Subdit deinde: *Quanta in his* (Christi vulneribus) *multitudo dulcedinis, plenitudo gratiæ perfectioque virtutum,* &c. *Sublimis in regno, sed suauis in cruce. In hâc me visione præueniat, in illa adimpleat. Adimplebis me, ait, lætitiâ cum vultu tuo. Vtraque visio salutaris, vtraque suauis, sed illa in sublimitate, ista in humilitate. Illa in splendore, hæc in pallore: Denique, inquit, & posteriora dorsi eius in pallore auri. Quomodo non in morte pallescat?*

Symbolicè rursum Theodoret. ait Ecclesiam D hic vocari ad tegmen fidei, id est, ad doctrinam S. Petri, cui dictum est à Christo: *Tu es Petrus, & super hāc petram ædificabo Ecclesiam meam*, atque ad mortificationem carnis; hanc enim innuit, cùm dicit iuxta Septuag. *Egredere iuxta propugnaculum.* q.d. *Mortifica membra tua quæ sunt super terram. Ea quæ sunt à carne remotissima in corpore meditare. Inter perturbationes præsta te à persecutionibus vacuam. Extra præsentem ciuitatem eiusque muros consistas: nisi enim iuxta propugnaculum extiteris, consuetudine meâ frui non poteris.*

Tropolog. Tropologicè Epiphan. hæresi 59. censet animam in peccatum prolapsam hic vocari ad pœnitentiam: *Et veni*, inquit, *tu columba mea in tegmine petræ contiguæ muro. In tegmine petræ*, in benignitate Christi & in misericordiâ Domini. Hoc est tegmen petræ, tegmen fidei, spei, ac charitatis. *Contiguæ muro*, hoc est, priusquam claudatur porta: priusquam Rex intra mœnia constitutus, non ampliùs admittit, post discessum hinc & mortē.

Mysticè, cauerna maceria, S. Scriptura. Foramina petræ quatuor Euangelia. Mysticè Iustus Orgelit. per cauernam maceriæ accepit S. Scripturam, & exempla, meritaque Sanctorum, in quibus secura quiescit anima sancta: sic & Aponius per foramina petræ accipit quatuor Euangelia, & per cauernam maceriȩ doctrinam Apostolorum, per quam Ecclesia & anima fidelis ad Dei cognitionem & cultum peruenit. Et sanctus Ambrosius in psalm. 118. serm. 6. sequens Septuag. *Veni*, inquit (ô Ecclesia, ô anima Christo desponsa) *iuxta Euangelium, propugnacula fidei tuæ, gesta sunt Christi: muri tui subsidia, verba sunt Domini: passio dominici corporis, tua virtus est.* Similia habet Nyssenus & tres Anonymi apud B Theodoret. ac Philo Carpath. qui ait, nos hic vocari ad munimen petræ, id est, ad Euangelium, quo munimur contra omnes insidias diaboli, cuius antemurale est lex vetus. Vtrâque ergo lege, tam nouâ, quàm vetere munimur. Sanctus Hieronymus verò lib. 1. contra Iouin. ait, Christum nobis esse firmissimæ petræ antemurale, iuxta illud Isaiæ 26. 1. *Vrbs fortitudinis nostræ Sion saluator, ponetur in ea murus & antemurale.*

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Christo & anima sancta.

C SAnctus Bernardus serm. 61. asserit pias & religiosas animas habitare in foraminibus petræ (Vnde & reuera Esseni sub S. Marco, & Anachoretæ in cauernis & cryptis vacabant orationi & Dei laudibus) id est, in vulneribus Christi meditando: Martyres verò imitando, & cum Christo ac pro Christo patiendo: *Vult*, inquit, *benignus dux deuoti militis vultum & oculos in sua sustolli vulnera, vt illius ex hoc animum erigat, & exemplo sui reddat ad tolerandum fortiorem: Enimuerò non sentiet sua, dum illius vulnera intuebitur. Stat Martyr tripudians & triumphans, toto licet lacero corpore & rimante latera ferro, non modò fortiter, sed alacriter sacrum è carne suâ circumspicit ebullire cruorem. Vbi ergo tunc anima martyris? Nempe in tuto, nempe in petra, nempe in visceribus Iesu, vulneribus nimirum patentibus ad introeundum.* D *Si in suis esset visceribus, scrutans ea, ferrum profectò sentiret, dolorem non ferret, succumberet & negaret. Nunc autem in petra habitans, quid mirum si in modum petræ duruerit?* Idipsum deinde exaggerans subijcit: *Sed neque hoc mirum, si exul à corpore, dolores non sentiat corporis. Neque hoc facit stupor, sed amor. Submittitur enim sensus, non amittitur. Nec deest dolor, sed superatur, sed contemnitur. Ergo ex petra martyris fortitudo, inde plane potens ad bibendum calicem Domini. Et calix hic inebrians, quàm præclarus est? Præclarus, inquam, atque iucundus, non minus Imperatori spectanti, quàm militi triumphanti. Gaudium etenim Domini fortitudo nostra. Quidni gaudeat ad vocem fortissimæ confessionis? Denique & requirit eam cum desiderio: Sonet* (inquiens) *vox tua in auribus meis. Nec cunctabitur*

Martyrum robur ex cruce Christi.

rependere vicem secundum suam promissionem continuò, vt qui se confessus fuerit coram hominibus, confiteatur & ipse eum coram patre suo.

Cauerna, cœtus beatorum. Per cauernam verò maceriæ idem sanctus Bernardus serm. 62. cum Cassiod. Beda & Anselmo accipit sanctorum communionem, & angelorum hominumque beatorum custodiam, qui pios & electos tuentur, vt per eos ruinæ angelorum lapsorum, puta dæmonum, in cælesti patria instaurentur, idque fit per vulnera & merita Christi. In horum ergo meditatione & inuocatione, asserit commorandum esse animæ piæ: *Licebit itaque*, inquit, *vnicuique vestrum etiam hoc tempore nostræ mortalitatis, cauare sibi quacumque parte volet cauernas supernæ maceriæ, nunc quidem Patriarchas reuisere, nunc vero salutare Prophetas, nunc senatui immisceri Apostolorum, nunc martyrum inseri choris, sed & beatarum virtutum status & mansiones à minimo angelorum vsque ad Cherubim & Seraphim, totâ mentis alacritate percurrendo lustrare, prout quemque sua deuotio feret.*

Symbolicè. Symbolicè S. Anselmus per foramina petræ, accipit benignam prouidentiam, misericordiam & protectionem Christi, ad quam confugit, sub eaque secura latet anima sancta.

Anagogicè. Anagogicè sanctus Bernardus per petram & maceriam, eiusque cauernam & foramina, accipit arcanum cælestis gloriæ Dei & beatorum, in quo anima pia contemplando commoratur: Sic enim ait: *Duo liquet contemplationis genera esse, vnū de statu & felicitate & gloria ciuitatis supernæ, quo vel actu, vel otio ingens illa cælestium ciuium occupata sit multitudo. Alterum de regis ipsius maiestate, æternitate, diuinitate: illa in maceria; ista in petra.* Et Origen. secutus Septuaginta: *Euocatur, ait, anima extra murum & vsq. ad promurale perducitur, cum abijciens ea, quæ videntur, & temporalia sunt, contendit ad ea quæ non videntur, & æterna sunt: Ostenditur antē ei iter istud sub velamine petræ agendum*, id est, sub firmis & solidis Christi dogmatibus: *Christi ergo doctrinâ & fide si obtegatur anima & veletur, tutò potest ad illud peruenire secretum, vbi reuelatâ facie gloriam Domini cōtempletur.* Deinde pluribus interiectis subijcit: *Possumus adhuc de loco promurali etiam hoc addere, quod promurale sinus sit patris, in quo vnigenitus filius positus enarrat omnia Ecclesiæ suæ, quæcumque in secretis & absconditis patris finibus continentur. Vnde & quidam ab eo edoctus dicebat: Deum nemo vidit vnquam: vnigenitus, qui est in sinu patris ipse enarrauit. Illuc ergo vocat sponsam suam Christus, vt & de omnibus eam, quæ apud patrem habentur edoceat, ac dicat: Quia omnia vobis nota feci, quæ audiui à patre meo. Et: Pater, volo vt vbi ego sum, illic sit & minister meus.* Ioan. 12. 26.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Christo & B. Virgine.

Cauerna, vterus Deiparæ. CHristus incarnatus est in cauerna maceriæ, id est, in abscondito ventris virginalis, (iuxta illud Isaiæ 51. 1. *Attendite ad petram, vnde excisi estis, & ad cauernam laci, de qua præcisi estis*) & natus in foramine petræ, id est, in spelunca Bethlehem, quæ excisa erat ex petra iuxta illud: *Et reclinauit illum in præsepio, quia non erat ei locus in diuersorio.* Lucæ 2. 7. Vnde S. Hieronymus epist. 18. ad Marcellam, inuitans eam ad Bethlehem, vbi ipse cum S. Paula degebat: *Quo, ait, sermone, quâ voce speluncam Saluatoris exponam, & illud præsepe, quo infantulus vagijt silentio magis, quàm infirmo sermone honorandum.* Et post nonnulla: *Ecce in hoc paruo terræ* (Bethlehem) *foramine cælorum conditor natus est, hic inuolutus pannis; hic visus à pastoribus, hic demonstratus à stella, hic adoratus à magis, &c.*

Et Bethlehem.

Et vterus Elizabeth. Rupertus hæc refert ad Ioannem Baptistam, qui in cauerna, id est, in vtero matris existens, audiens vocem B. Virginis salutantis matrem Elisabeth, exultauit in gaudio, quia per eam agnoscens, amans, & adorans Christum in eius vtero conceptum, à peccato originali expiatus est, ac repletus Spiritu sancto.

Et sepulchrum Christi. Denique per foramen petræ accipi potest sepulchrum Christi, quod excisum erat ex petra, è quo gloriosus resurrexit. Hoc enim, æquè ac montem Caluariæ, vbi petræ infixa fuerat crux Christi, reliquaque loca, in quibus passus fuerat Christus, crebrò deuotè visitabat & obibat B. Virgo, vt in ijs penè habitare videretur.

OSTENDE MIHI FACIEM TVAM: SONET VOX TVA IN AVRIBVS (Septuag. *Auditam fac mihi.* S. Ambros. *Insinua vocem tuam*) MEIS: VOX ENIM TVA DVLCIS, ET FACIES TVA DECORA] Nyssenus, Philo, & Psellus censent hic loqui sponsam, poscereque sponsi præsentiam & colloquium. Tunc, inquit Philo, Christus ostendit faciem suam decoram, cùm Verbum caro factū est; & cùm transfiguratus est: ac vocem suam dulcem, cùm vocauit laborantes, restituit sanitates, & peccata dimisit. Verum ceteri omnes asserunt hæc esse verba sponsi ad sponsam, qui optat & postulat, vt sponsa faciem velatam, & velamine petræ obtectam retegat, ac nudam, claramque ostendat, ait Origen. vt in illa quasi in speculo imaginem suam repræsentatam sponsus aspiciat, ait Theod. vtque illam poliat, pingat, & perficiat, & ad puram cælestium contemplationem traducat, vt vult Origen. iuxta illud: *Nos verò reuelata facie gloriam Domini speculantes, in eamdem imaginem transformamur à claritate in claritatem, tamquam à Domini spiritu*, 2. Corinth. 3. 12. Hisce enim verbis Christus euocat Apostolos timidos & latentes in Sion, vt in Pentecoste faciem suam populo audacter ostendant, illique Euangelium prædicent, vti paulò antè dixi. Quod enim proximis amore Dei facimus, hoc Deo facimus, iuxta illud Christi: *Quod vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis.* Matth. 25. Vnde sanctus Ambrosius in psalm. 118. serm. 6. vers. 6. legens: *Ostende mihi faciem tuam, & insinua vocem tuam*, quia *suauis est vox tua, & facies tua pulchra: Suauis*, inquit, *est vox: quia ore confessio fit ad salutem; & decora facies, quia non erubescit auctorem, non confunditur redemptore. Ostendit ergo faciem suam, signaculum crucis præferens; & insinuat vocem suam, authoritatem prædicationis assumens.*

Prædicatores ergo validi instar Apostolorum prodeant in pulpitum ex foraminibus petræ, id est, ex solitudine orationis & meditationis passionis Christi, vt Christum crucifixum intrepidè magno pietatis ardore & spiritu prædicent.

dicent. Illi ergo ostendant faciem suam, hoc est, Christi solius intuitu, non sui lucri causâ prædicent, atque faciem à creaturis omnibus auertant, & ad vnum Deum per orationem conuertant, vt ab eo illustrentur, illique faciem, id est, conuersationem suam conforment, sicut Moyses colloquens cum Deo in Sina, ab eo cornutam faciem, id est, cornua lucis facie afflata accepit: Vnde Chald. vertit: *Ostende mihi aspectum tuum, & opera tua bona: Fac audire vocem tuam: quoniam vox tua suauis est in oratione in domo sanctuarij modici, & aspectus tuus pulcher in operibus bonis.*

Facies decora puritas fidei & operum.
Vox dulcis Prædicatio verbi diuini.

Sponsus ergo ab Ecclesia hic poscit sibi exhiberi puritatem fidei & operum, quasi faciem decoram; & prædicationem cælestis doctrinæ, quasi vocem dulcem. Ita S. Cassiodorus, S. Gregorius, Beda, Origenes, Theodoretus, Anselmus, & alij. Audi S. Gregorium: *Quid enim per faciem, nisi fidem, qua à Deo cognoscimur accipimus: Et quid per vocem, nisi prædicationem intelligimus? Sed præcipit sponsus, vt ei sponsa faciem suam ostendat: quia quicumque se fidem dicit habere, necesse est, vt in bonis operibus se exerceat, vt in operibus exterioribus fides interior innotescat: sed & opera necesse est, vt vox prædicationis sequatur: quia quicumque in sanctis operibus perfectè se dilatat, consequens est, vt ad eadem facienda proximos quosque exhortetur. Ideo sequitur: Vox enim tua dulcis, & facies tua decora. Tunc etiam, & vox placet & facies decoratur, quando & opera prædicatio sequitur, & rursum prædicationem bona opera comitantur.* Et Cassiodorus: *Tuam,* ait, *faciem mihi ostende,* quam in baptismo tibi dedi, & quando mundaui te ab omni peccato. *Vox tua,* dicit, *in auribus meis sonet,* vt ex sincera intentione dilectionis meæ procedat, vt non propter aliud prædices, nisi propter me. Aponius verò refert hæc ad Iudæos ab Apostolis conuersos: *Ad Apostolorum doctrinam,* inquit, *quasi de antro incredulitatis cœpit faciem suam Ecclesia, iam corde compuncto ostendere creatori, & quæ tanti piaculi sollapsu fœdauerat faciem suam, Dominum maiestatis persequendo, perfusa sanguine iusti, quem super se sua effuderat voce, dicendo sanguis eius super nos, nunc conuersæ ad se dicit: Ostende mihi faciem tuam, sonet vox tua in auribus meis,* &c. *Sua vox eius, quæ horridam, interlusam, impietatis raucedine amarissimam, & lamentabilem reuocauerat vocem dicendo. Crucifige, crucifige: tali haustu & medicinali poculo sanguinis, quem effuderant, Christi, ad canoram dulcedinem renouata est, confitendo se credere Deum, quem vt hominem ante Pilatum damnauerat.*

Symbolicè. Symbolicè; facies decora significat speciem & decorem mentis sanctæ conuersantis cum Deo: Hæc enim est facies hominis non externa, sed interna: vox verò significat pios mentis gemitus & suspiria ad Deum: vtraque Deo gratissima & iucundissima est, adeò vt illa se Deus pascat & oblectet, iuxta illud: *Et gaudebit sponsus super sponsam, & gaudebit super te Deus tuus.* Isaiæ 62. 5. Vtraq; facit prædicatorem potentem & efficacem. Audi S. Bernard. serm. 62. *Nam quantùm illi placeat cum puritate quidem mentis prædicatio veritatis, ostendit, cùm subinde infert: Vox enim tua dulcis. Quia enim non placeat, si displiceat facies, demonstrat, dum illicò subdit: Et facies tua decora. Quid interna decor faciei, nisi puritas? In pluribus hæc absque prædicationis voce complacuit, illa absque ista in nemine. Impuris non se veritas ostendit, non se credit sapientia. Quid ergo loquuntur, quam non viderunt? Quod scimus, inquit, loquimur, & quæ vidimus testamur. Id ergo tu audes testari, quod non vidisti, & loqui quod ignoras? Quæris quem dicam impurum? Qui laudes requirit humanas, qui non ponit sine sumptu Euangelium, qui euangelizat vt manducet, qui quæstum æstimat pietatem, qui non requirit fructum, sed datum.*

Porrò hæc optimè B. Virgini adaptat Rupertus: *Ostende,* inquit, *mihi faciem tuam,* & ostendendo corrige quod Eua peccauit, & abscondit à me faciem suam in medio ligni paradisi, scilicet in eodem, in quo peccauit, vtpote quæ in peccato suo sibi complacuit, & peccatum suum defendit. *Non ostendit mihi faciem suam,* cùm dicerem: Vbi es? non sonuit vox eius in auribus meis, vox confessionis quæ sonare debuisset saltem cùm dicerem: Quare hoc fecisti? sicut & quando benedixi ei dicens: *Crescite & multiplicamini,* non sonuit vox in auribus meis: nullum enim cantauit canticum gratiarum actionis pro tam magno beneficio, quo illam constituebam matrem tantæ generationis, possessuræ tantam hereditatem regni Dei. Tu ostende mihi, sicut & ostendis, faciem. Sonet vox tua in auribus meis, vox, inquam, confessionis & gratiarum actionis. Vox enim tua dulcis in eo, quod columba mea es, & intenta foraminibus petræ; instar columbæ gemitum pro cantu habes, canendo gemis, gemendo canis: & ipsa exultatio, qua exultauit spiritus tuus in Deo salutari tuo, plena est gemitibus, plena lachrymis. *Facies verò tua decora,* quia magna est fides, magna est humilitas tua. Hæc ad verbum Rupertus, sed nonnullis breuitatis studio recisis. Iam ad literam Nicephorus ex S. Epiphanio lib. 2. histor. cap. 23. ita faciem S. Virginis depingit: *Facies non rotunda & acuta, sed aliquanto longior,* &c. *Erat fastus omnis expers, simplex, minimeque vultum fingens, nihil mollitiei secum trahens, sed præcellentem humilitatem colens.* Similis fuit facies Christi: Christus enim carens patre matrissabat. Audi Nicephorum: libr. 1. cap. 40. *Non rotundam aut acutam habuit faciem, sed qualis matris eius erat, paulùm deorsum versus vergentem, ac modicè rubicundam; grauitatem atque prudentiam cum lenitate coniunctam, placabilitatemque ira vndique expertem præ se ferentem. Persimilis denique per omnia fuit diuinæ & immaculatæ suæ genitrici.*

D. B. Virgine. *Qualis vultus B. Virginis.* *Et Christi.*

Anagogicè. Anagogicè: hisce verbis Christus animam piam euocat è cauerna huius vitæ ad cælestem gloriam, vti superiùs dixi: talis enim animæ facies depurgata est ab omni labe, etiam veniali, ideoque decora: vox quoque dulcis, quia vox gratiarum actionis, exultationis, & iubili.

VERS. 15. *Capite nobis vulpes paruulas, quæ demoliuntur vineas, nam vinea nostra floruit.*

CAPITE NOBIS VVLPES PARVVLAS; QVÆ DEMOLIVNTVR (Septuag. *quæ exterminant.* Symmach. *corrumpunt*) VINEAS: NAM VINEA NOSTRA FLORVIT] Septuag. *& vineæ nostræ κυπρίζουσιν,* id est, *germinant & florent instar cyprorum.* Arabicus: *Et vinea nostra florebit,* capis

ptis vulpeculis quæ eas corrumpunt. τὸ *paruulis* referendum est ad *vulpes*, vt patet ex Hebræo, Græco & Vulgata. Quare mirum est Origenem, Philonem Carpathium, & alios, τὸ *paruulas* referre ad *vineas*. Iudæa abundat vulpibus, vt patet ex trecentis vulpibus, quas cepit Samson. Iudic. 19.

Iudæa vulpibus abundat.

4. Vulpes autem præ ceteris feris nocent vineis, tum quia eas suffodiunt & eradicant, tum quia vuas deprædantur & depascuntur; paruulæ autem vulpes cùm sint petulcæ, nec satis habeant virium ad vites eradicandas, eas cùm teneræ sunt & florent, vellicant, arrodunt, floresque decerpunt, ac terram iuxta radices suffodiunt, vt vires humore destituantur, ac Soli expositæ eius radijs vrantur & exarescant: Ad hæc paruæ vulpes grandiores factæ vites eradicabant. Insuper vulpes paruulæ, vtpote inexpertæ facilè decipi capique possunt, at grandiores factæ non ita: sunt enim astutissimæ, iuxta illud: *Annosa vulpes haud capitur laqueo.*

Vineis maximè nocent vulpes.

Denique vulpes capi iubet cùm sunt paruæ & viribus infirmæ: vulpes enim in vere, cùm vineæ florent, generant: quas si tunc negligas eas capere & extirpare, valde sobolescent, & multiplicabuntur. Porrò Plinius lib. 23. cap. 8. scribit vulpes amygdalis amaris necari: *Aiunt*, inquit, *si ederint eas, nec contingat è vicino aquam lambere, mori.* Chaldæus per vulpes intelligit Amalecitas, qui impedire conati sunt progressum Hebræorum in terram sanctam, ideoque à Moyse & Iosue capti & cæsi sunt. Exodi 17.

Amygdalis amaris necantur vulpes.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Christo & Ecclesia.

IVbet Christus Ecclesiæ, id est, Apostolis, vt in prædicatione Euangelij & fundatione vinearum, id est, Ecclesiarum capiant vulpes paruulas, id est, Hæreticos iam tum subnascentes: hi enim subdolè quasi vulpes fidem & Ecclesiam subuertunt: tales tempore Apostolorum fuère Iudaizantes, qui cum Euangelio volebant miscere & obseruare circumcisionem, ceteraque legis veteris præcepta. Item Simoo Magus primus Hæresiarcha, Menander, Basilides, Carpocras, Ebioo, Gnostici, &c. horum ergo fraudes & errores, cùm adhuc pusilli sunt & in paucis hæret, detegi, atque argumentis, ait S. Bernardus, non armis reuinci & exterminari iubet, ne inualescant totamque Ecclesiam instar fermenti peruadant & corrumpant. Ita S. Gregorius, Cassiodorus, Aponius, Origen. Beda, Theodor. S. Anselmus, & alij passim. Audi S. Augustinũ, in psalm. 80. *Vulpes, insidiosos, maximeq́; hæreticos fraudulentos significant, dolosas, cauernosis anfractibus latentes, & decipientes, odore & tetro putentes. Contra quē odorem dicit Apostolus, Christi bonus odor sumus Deo in omni loco. Istæ vulpes significantur in Canticis Canticorum, vbi dicitur: Capite nobis vulpes pusillas exterminantes vineas, latentes in cauernis tortuosis. Capite nobis, conuincite nobis: capis enim eum, quem de falsitate conuincis.* Nam vt ait S. Bernard. *Cùm proditur dolus, cùm fraus aperitur, cùm conuincitur falsitas, rectissimè; tunc dicitur capta vulpes pusilla, quæ demoliebatur vineas.* Sic Ezechiel. cap. 13. 4. *Quasi vulpes*, inquit, *in deserto, prophetæ tui Israel erant. Vident vana, & diuinant mendacium, dicentes: Ait Dominus, cum Dominus non miserit eos.*

Vulpes Hæretici.

Porrò quomodo capiendæ sint hæ vulpes, id est Hæretici, sic docet S. August. in psalm. 80. *Vulpes solent habere tales foueas, vt ex vna parte intrēt & ex alia parte exeant. Ad vtrumque foramen captor vulpium retia posuit. Dicite mihi, de cælo est, an ex hominibus? Sentiunt illi eum ex vtraque parte tetendisse vnde caperet, & aiunt apud se: si dixerimus de cælo, dicturus est nobis, quare ergo non credidistis? Ille enim testimonium Christo perhibuit: si dixerimus de terra, lapidabit nos populus, quia vt prophetam habent.* Et paucis interiectis *Videamus si & nos quosdam vulpeculas capere possumus. Proponamus ad foramen vtrumque, vt vnde vulpes exire voluerit, capiatur. Verbi gratia, Manichæo facienti sibi Deum recentem, & in corde suo ponenti quod non est, dicamus & interrogemus eum. Substantia Dei corruptibilis, an incorruptibilis est? Elige quod vis, exi quà vis, sed non effugies. Si dixeris corruptibilis, non à populo, sed à teipso, lapidaberis; Si autem dixeris incorruptibilem Deum, incorruptibilis quomodo timuit gentem tenebrarū? Quid factura erat incorruptibili gens corruptionis?*

Vulpes quomodo capiendæ.

Notat Cassiodorus & Beda post vineas in plurali, nominari vineam in singulari cùm ait: *Vinea nostra floruit*, quia omnes Ecclesiæ particulares coëunt, & conflant vnam Ecclesiam communem & vniuersalem, Sanctus Bernard. serm. 64. vrget τὸ *nobis*, cùm ait, *capite nobis vulpes. Potterat*, inquit, *dicere capite mihi, sed maluit nobis, consortio delectatus. O suauitatem, à gratiam, ò amoris vim! Itánè summus omnium, vnus factus est omnium? Quis hoc fecit? Amor dignitatis nescius, dignatione diues, affectu potens, suasu efficax. Quid violentius? Triumphat de Deo amor. Quid tamen tam non violentum? Amor est. Quæ est ista vis quæso tam violenta ad victoriam, tam victa ad violentiam? Denique semetipsum exinaniuit, vt scias amoris fuisse, quod plenitudo effusa est, quòd altitudo adæquata est, quòd singularitas associata est.*

Triumphat de Deo amor.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Christo & B. Virgine.

VVlpes sunt suggestiones fraudulentæ, quas dæmon, caro, vel mundus animæ suggerit sub specie boni; vt eam ad malum inducat. Vitium enim palliat velo virtutis: Satanas enim transfigurat se in angelum lucis 2. Corinth. 11. quare hæ illico dum oriuntur & paruulæ sunt, capiendæ sunt, vt earum fraus, dolus, & error detegatur, ne adultę & corroboratę capi & euelli nequeant.

Vulpes paruæ. Primò. Suggestio fraudulenta, dæmonis, mundi, carnis.

Notat Nyssen. dęmones, qui hominem tentant non vocari leones, vrsos, tigrides, sed vulpes, easque paruulas, quia paruæ & debiles sunt eorum vires, vt ab homine generoso & constante illico repelli & expugnari queant: armari ergo eos astutiâ vulpium: quare astutias hasce eorum solerter esse indagandas & dissipandas. Addit sanctus Bernardus paruulas dici, quia suggestiones eorum sunt subtiles, nec nisi ijs, qui acutâ sunt

sunt mente visibiles. Audi S. Bernard. serm. 63. *Viro sapienti, sua vita vinea est, sua mens, sua conscientia. Nil quippe incultum, nil desertum in se sapiens derelinquet.* Et post nonnulla: *Et bona vinea iusti, imò bona vinea iustus, cui virtus vitis, cui actio palmes, cui vinum testimonium conscientiæ, cui lingua torcular expressionis: Denique gloria nostra hæc est, inquit, testimonium conscientiæ nostræ. Vides apud sapientem vacare nihil? Sermo, cogitatio, conuersatio, & si quid aliud est ex eo, quidni totum Dei agricultura, Dei ædificatio est, & vinea Domini Sabaoth? Quid denique illi de se perire possit, quando & folium eius non defluet? Ceterùm tali vineæ numquam infestatores, numquam insidiæ deerunt. Nempe vbi multæ opes, multi sunt qui comedunt eas. Sapiens erit solicitus seruare vineam suam non minùs quàm excolere, nec finet eam vorari à vulpibus.* Harũ deinde vulpiũ serm. 64 & 65. varia recenset exempla, vti Monachi illius, qui è monasterio abijt, vt parentes conuerteret, sed ipsos non acquisiuit & seipsum perdidit. Aliorum, qui è Monasterio abeunt, vt concionentur, aut vt sibi soli viuant & Deo. Aliorum, qui cum feminis conuersantur pio prætextu, vt eas in spiritu instruant; sed mox spiritus transit in carnem: nam vt sermone 65. prudenter ait S. Bernard. *Cum femina semper esse, & non cognoscere feminam, nonne plus est quàm mortuum suscitare? Quod minus est, non potes, & quod maius est, vis credam tibi?*

Iusto vinea mens excolenda.

Secundò. Vulpes paruulæ, Relaxationes Regulæ & disciplinæ.

Secundò, paruæ vulpes sunt relaxationes, regulæ, & disciplinæ in rebus paruis: v. g. cùm in monasterio, vel collegio dissimolatur ruptura silentij, vsurpatio rerum paruarum non petitâ venia, leues inobedientiæ, &c. hæc enim nisi corrigantur, serpunt, crescunt, & magnæ euadunt, vt tandem omnem regulam & disciplinã euertant: Quare faciendum est quod monet sapiens:

Principijs obsta, serò medicina paratur,
Cùm mala per longas inualuêre moras.

Frigus corporis nocet vitibus animæ.

Vnde S. Bernard. serm. 63. præter vulpes, frigus quoque noxium esse vitibus asserit: eas enim adurit & desiccat: sic frigus, id est, torpor obrepens religioso, virtutem eius adurit & siccat: Ex eo enim: *Mox*, inquit, *vt in corpore solet euenire febricitantibus, subit quidam animi rigor, & vigor lentescit, languor frangitur virium, horror austeritatis intenditur, timor solicitat paupertatis, contrahitur animus, subtrahitur gratia, protrahitur longitudo vitæ, sopitur ratio, spiritus extinguitur, deferuescit nouitius feruor, ingrauescit tepor fastidiosus, refrigescit fraterna charitas, blanditur voluptas, fallit securitas, reuocat consuetudo. Quid plura? dissimulatur lex, abdicatur ius, fas proscribitur, derelinquitur timor Domini: Dantur postremo impudentiæ manus, præsumitur ille temerarius, ille pudendus, ille turpissimus, plenus ille ignominiâ, & confusione saltus de excelso in abyssum, de pauimento in sterquilinium, de solio in cloacam, de cælo in cœnum, de claustro in sæculum, de paradiso in infernum: Principium & originem huius pestis, & vel quâ arte vitetur, vel quâ superetur virtute, non est huius temporis demonstrare.*

Tertiò. Vulpes paruulæ detractores, susurrones, adulatores.

Tertiò, paruæ vulpes sunt detractores & susurrones, æquè ac adulatores, qui vineas, id est, cœtus & societates dissociant, ac fidelium animas subuertunt. Ita S. Bernard. serm. 63. *Pessima vulpes* ait, *occultus detractor; sed non minùs nequam adulator blandus; cauebit sapiens ab his, dabit operam sane, quod in ipso est, capere illos, qui talia agunt, sed capere beneficijs atque obsequijs monitisq́; salutaribus, & orationibus pro his ad Deum. Non cessabit istiusmodi carbones ignis congerere super capus maledici, & item super adulatoris quousque si fieri potest, & illi inuidiam, & isti simulationem de corde tollat, faciens mandatum sponsi dicentis, Capite nobis vulpes paruulas, quæ demoliuntur vineas.*

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Christo & B. Virgine.

Herodes ambo, vulpes.

HErodes Ascalonita fuit vulpes, volens dolosè occidere Christum. Vnde misit in Bethleem Magos, vt ipsi locum natiuitatis Christi explorarent, eumque ad se referrent: fingebat enim se quoque velle Christum adorare, vt hac ratione eum caperet & necaret; sed illusus fuit à Magis, dum ipsi responso cælitus accepto in somnis, ne redirent ad Herodem, per aliam viam regressi sunt in regionem suam. Matth. 3. Vnde huius Herodis Ascalonitæ filius Herodes Antipas, vulpini æquè ac pater ingenij, à Christo vocatur vulpes, *Ite*, inquit, *dicite vulpi illi*: Lucæ 13. 31. Ita Rupertus: *Nonne videtis*, inquit, *quòd teneros palmites fera ista* (ferus Herodes) *momordit, quod infantes bestia crudelis occidit in Bethleem Iudæ Ciuitate Dauid? Capite, capite, nam vinea nostra floruit, &c. Fructus eius adhuc flos, & non botrus est, nondum maturuit, & idcirco damnosum nimis est huiusmodi ad vineam, vel florem eius succidi, vel demoliri. Crescat priùs & de flore proueniat fructus, condatur Euangelium, & cognoscatur de signis, & virtutibus venisse Sanctum Sanctorum, atque hoc erit florem venisse in fructum, & maturuisse botrum. Tunc si fuerit succisus huiusmodi botrus, custodiatur, atque in vecte crucis portetur, vt experimento Resurrectionis & dulcedinis eius cognoscatur, qualis terra, quale sit regnum eius, ad quod non pertinent vulpeculæ istæ, quæ vineas demoliuntur.*

VERS. 16. *Dilectus meus mihi, & ego illi, qui pascitur inter lilia.*

HEbr. *qui pascit in lilijs*, hoc est, qui pascit oues in pascuis liliorum copiâ, colore & odore præstantibus. Chald. vertit: *In illo tempore conuersi sunt in pœnitentia: Tunc stetit Moyses propheta, & orauit coram Domino, & Iosue minister eius accinctus est, & egressus est de sub alis nubium gloriæ Domini, & cum eo viri iusti, qui similes sunt rosæ in operibus suis, & inierunt prælium contra Amalec, & confregerunt illum & populum eius in nomine Domini, qui occidit & contriuit eos in ore gladij.*

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Christo & Ecclesia.

CAssiodorus & Beda censent sponsam hîc precari, q. d. Vtinam dilectus meus mihi sit, vel adsit, & ego illi vtinam dilectus meus dignetur mihi coniungi glutino charitatis, & ego illi coniun-

A coniungar vinculo obedientię, obtemperans pręceptis eius, ait Cassiodorus. Verùm ceteri omnes censent sponsam hic non optare, sed asserere & affirmare: Dilectus meus mihi est, & ego illi sum, iuxta sensum, quem iam dabo. A vers. 8. & 10. hucusque sponsa deliquium amoris passa in lectulo recubans retulit verba sponsi, quibus sponsam ad se in agrum & vineam ad labores pro salute animarum euocat, tenerumq; pariter erga eam testatur amorem: Nunc sponsa in sua persona loquens, amorem amori rependit, seseque promptam vt sponso vocanti pareat, & in vineam ad labores exeat, ostendit, atque: *Dilectus meus mihi, & ego illi*; quia sicut ille *pascitur inter lilia*, sic & ego liliorum, id est, candoris & puritatis sum studiosissima: *dilectus meus mihi*, subaudi totum se tradidit: vnde & *ego illi* auidè me totam tradam, imò reipsà trado. Illi vni vaco, seruio, & B placere satago. Quare quòd ipse vult, hoc & ego volo; ipse vult vt à lectulo ad agrum, ab otio ad negotium transeam, idipsum & ego volo: ipsius enim velle & nolle, meum velle & nolle est. Symmach. vertit in genitiuo. *Et ego eius*. q.d. Ego tota sum sponsi, sicut sponsus totus est meus, adeoq; ipse est id, quod ego sum, vt non tam duo, quàm vnus idemque esse videamur. Amicus enim est alter ego, & amantes vnum quasi habent cor, vnamque animam. Anima enim amantis magis est vbi amat, quàm vbi animat, puta magis est in amato, quàm in ipso amante.

Hinc ciuiliter sponsus & sponsa censentur vna eademq; persona, iuxta illud: *Erunt duo in carne vna, Sacramentum hoc magnum est: Ego autem dico in Christo, & in Ecclesia*. Ephes. 5. sicut enim essentia Matrimonij consistit in mutuo coniugum ad C coniugium consensu: sic coniunctio Christi & Ecclesiæ, velut sponsi & sponsæ, consistit in mutuo amore, & mystici coniugij consensu, quòd scilicet Christus non aliam amet, velitque habere sponsam, quàm Ecclesiam, & Ecclesia vicissim alium non amet, nec velit habere sponsum, quàm Christum: ex quo deinde sequitur mutuus conuictus, ac mutua obsequia & officia per omnem vitam: hæc omnia significat, *τὸ dilectus meus mihi, & ego illi*. q. d. Quia Christus dilexit me prior vt sponsam, hinc ego vicissim diligo eum vt sponsum, imò dilectio eius præuenit meam, eiusque est causa: ideò enim ego diligo ipsum, quia ipse prior me diligens suum mihi inspirauit D amorem per gratiam præuenientem, iuxta illud: *Christus dilexit Ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea, vt illam sanctificaret, mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ, vt exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam*, Ephes. 5. Abite ergo malæ vulpes, quæ Ecclesiam à Christo separare per dolos conamini: Ego enim Ecclesia Christo sponso meo seruo fidem, vt nullum præter eum diligam; ille vicissim mihi seruat fidem, vt nullam præter me habeat dilectam; nullam aliam velit habere sponsam. S. Bernard. serm. 68. notat sponsam, scilicet Ecclesiam, & animam sanctam hæc dicere absente sponso Christo; dicere, inquam, non adolescentulis, sed sibi ipsi, atque ex abundantia affectus, non tam loqui, quàm eructare amoris copiam, ideoque verba eius esse trunca, manca, imperfecta, ac supplenda hoc modo: Dilectus meus mihi, scilicet totus intendit, & ego illi vicissim tota intendo. *Ille mihi*, inquit S. Bernardus: *quia benignus & misericors est; ego illi, quia non sum ingrata. Ille mihi gratiam ex gratia, ego illi gratiam pro gratia. Ille meæ liberationi, ego illius honori. Ille salutis meæ, ego illius voluntati. Ille mihi, & non alteri, quoniam vna sum columba eius; ego illi, & non alteri.* Et anteriùs hanc Christi dignationem admirans exclamat: *Quam admirabile est, quòd illius intentionem ista sibi quasi propriam vindicat, dicens: Dilectus meus mihi? Nec eo contenta tamen pergit ampliùs gloriari, respondere se illi, quasi ex æquo morem gerere, rependere vicem. Sequitur enim: Et ego illi. Insolens verbum; Et ego illi, nec minùs insolens: Dilectus meus mihi; nisi quod vtroque insolentius vtrumq; simul. O quid audet cor purum & conscientia bona & fides non ficta! Mihi, inquit, intendit. Itáne huic intenta est illa maiestas cui gubernatio pariter & administratio vniuersitatis incumbit, & tota sæculorum ad sola transfertur negotia, imo otia amoris & desiderij huius? Ita planè. Ipse enim est in Ecclesia electorum, de quibus Apostolus: Omnia, inquit, propter electos, & est dubium, quòd gratia & misericordia Dei sit in sanctos eius, & respectus in electos illius? Ergo prouidentiam ceteris creaturis non negamus, curam sponsa vindicat sibi.*

Idem S. Bernardus serm. in festo natiuit. B. Mariæ sub finem ait, hisce verbis significari luctã amoris, qua sponsus cum sponsa luctatur, vincit, & vincitur.

Huc accedunt expositiones aliorum Patrum: Nysseni, quæ talis est: *Vidi facie ad faciem eum, qui semper manet, & qui propter me ex sorore meâ Synagogâ in humana natura est exortus, & in eo requiesco, & fio eius habitaculum*. Philonis Carpathij: Dicit Ecclesia, inquit: *Dilectus meus mihi*, id est, ipse mihi sapientiam dat, & ego illi cor dabo: ille mihi de cælis sapientiam, ego verò illi de Gentibus, fidei, spei, & charitatis fructum rependam. Sentio enim me ab illo vehementer amari, ob idque firmissimè ipsi semper adhæreo. Theodoreti: Sicut sponsus me omnibus prætulit: sic ipsum ego omnibus antepono, cum alio coniungi non patior. Ab istis, qui vulpes & fraudulenti vocantur, abhorreo; absurdum enim est me, quę tantoperè dilecta atque ornata sum, amanti in amore pro viribus non respondere. His simile videtur id, quod ab Apostolo scriptum est: *Corpus autem non fornicationi, sed Domino, & Dominus corpori*. Iusti Orgelitani: *Habet Christus Ecclesiam in suo corpore, & Ecclesia Christum in suo capite, quæ connexio, quia dissociari non potest, meritò dixit: Dilectus meus mihi.*

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Christo & anima sancta.

ANima sancta dicit Christo, inquit Theodoretus: *Dilectus meus mihi viuit; & ego illi viuo, non mihi*, vt ait S. Paulus. Aponius verò: *Dilectus meus mihi, ait anima sancta, præstat gratiam vocationis, redemptionis insigne, adoptionis clarissimam libertatem. Et quid ego illi? Voluntatis obedientiam, conseruandæ integritatis studium, quod indidit per naturam. Quid ille mihi? Singulare conseruandæ virginitatis exemplum, nascendo per Virginem. Et quid ego illi?*

illi? Singularem lætitiam denuo nascendo per baptismum, in toto corde meo seruando præcepta, angelicam, cælestemque imitando naturam, vt intactum corpus redeat ad paradisum, quod intacto de vtero matris induxerat nascendo in mundum. Nam sicut diabolus truentâ iracundiâ, & execrando cœno libidinis saginatur: ita & Christus misericordiæ, mansuetudinis & castimoniæ lilijs pascitur. Breuiùs S. Gregor. & clariùs exponit, q. d. *Dilecti mei amicitiam constanter teneo, quia eius constantem beneuolentiam erga me sentio: quia dum eius benignitatem familiarem habeo, durum mihi est quidquid ei aduersum inimicos latrantes audio, & dum in eius assiduitate qualis sit video; si quid erroris proferunt aduersarij, à veritate, quam in eius visione cognoui, non recedo.* Denique amor Christi virgo est, quia ad vnum Christũ totus purè & virgineè dirigitur, iuxta illud Pauli: *Despondi vos vni viro virginem castam exhibere Christo* 2. Corinth. 11.

Quomodo Christus omnibus & cuilibet totus intendat?

Quærit S. Bernardus ser. 69. cùm Christus sit sponsus multarum, imò omnium animarum sanctarum, quomodo cuilibet totus intendat? ac respondet: *Primò quidem, quod habeat in natura simplicissima sponsi diuinitas, quasi vnum respicere multos, & quasi multos vnum. Nec ad multitudinem multus erit; nec ad paucitatem rarus, nec ad diuersitatem diuisus, nec restrictus ad vnum, nec anxius ad curas, nec perturbatus, seu turbulentus ad solicitudines: sic sanè vni intentus, vt non detentus, sic pluribus, vt non distinctus.*

Exemplum appositum est in anima rationali: Hæc enim tota amat, informat & animat omnes & singulas corporis sui partes, ita vt tota sit in corpore, & tota in singulis eius partibus: sic enim Deus totum suum amorem omnibus, & totum dat singulis sanctis. Addit deinde Bernard. Christum ad animam, quam sibi despondet, secum adducere Patrem & Spiritum sanctum, vt pariter sibi animam despondeant, iuxta illud; *Si quis diligit me sermonem meum seruabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus.* Ioan. 14. 23. *Quid est,* inquit Bernardus, *venire ad animam Verbum? Erudire in sapientia. Quid est Patrem venire? Afficere ad amorem sapientiæ, vt dicere possit: quia amatrix facta sum formæ illius.* Sapiēt. 8. *Patres diligere est, & ideo Patris aduentus ex infusa dilectione probatur.*

Signa aduentus Dei in animam.

Signa deinde aduentus Verbi & Patris subijcit: *Si sensero,* inquit, *aperiri mihi sensum, vt intelligam Scripturas, aut sermonem sapientiæ quasi ebullire ex intimis, aut infuso lumine desuper reuelari mysteria, aut certè expandi mihi quasi quoddam largissimum cæli gremium, & vberiores de sursum influere animo meditationum imbres, non ambigo sponsum adesse. Verbi siquidem hæ copiæ sunt, & de plenitudine eius ista accepimus. Quod si se pariter infuderit, humilis quædam, sed pinguis intimæ aspersionis deuotio, vt amor agnitæ veritatis necessarium quoddam odium vanitatis in me generet & contemptum, aut ne fortè scientia inflet, aut frequentia visitationum extollat me; tunc prorsus paternè sentio agi mecum, & patrem adesse non dubito: si autem perseuerauero huic dignationi, dignus semper, quod in me est, affectibus & actibus respondere, & gratia Dei apud me vacua non fuerit, etiam mansionem apud me faciet, tam Pater enutriens, quàm Verbum erudiens.* Quærit deinde, vnde anima sciat sponsum totum sibi intendere vt dicere audeat: *Dilectus meus mihi,* ac respondet, id scire ex eo, *quòd se diligere, & vehementer diligere sentit, etiam diligi nihilominus vehementer non ambigit, ac de sua singulari intentione, solicitudine, curâ, operâ, diligentiâ studioq́, quo incessanter & ardenter inuigilat, quemadmodum placeat Deo, æquè hæc omnia in ipso indubitanter agnoscit, recordans promissionis eius: in qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis.* Matth. 7. Et post nonnulla: *Nec dubitat se amari, quæ amat. Ita est. amor Dei amorem animæ parit, & illius præcurrens intentio intentam animam facit, solicitudoque solicitam. Nescio enim quâ vicinitate naturæ tùm semel reuelatâ facie gloriam Dei speculari anima poterit, mox illi se conformari necesse est, atque in eãdem imaginem transformari. Igitur qualem te paraueris Deo, talis oportet appareat tibi Deus. Cum sancto sanctus eris, & cum viro innocente innocens eris. Quidni æquè ac cum amante amans, & cum vacante vacans, & cum intento intẽtus, & solicitus cum sollicito?*

Spiritalis connubij descriptio.

De hoc sponsæ & sponsi spirituali connubio eiusque fructibus, ita scribit Laurent. Iustin. libr. de Casto connubio Verbi & animæ c. 25. p. 318. litt. H. *Ibi iugi celebratur conuiuium, & vitulus sæpissime comeditur saginatus. Pax in illo gustatur interna: secura tranquillitas, tranquilla felicitas, iucunditas magna, fides serena, amabilis societas, oscula vnitatis, contemplationis delectatio, suauitas in Spiritu sancto. Ibi cæli ianua est, & paradisi porta. Sponsa frequenter de thalamo ascendit in cælum, & de cælo iugiter sponsus descendit in thalamum. Non pauida, non de salute incerta, ingreditur sponsa in supernorum mansiones, sed tamquam in dilecti domum, & in propriam possessionẽ. Vt enim illam emeret, vendidit sua, & tradidit egenis; vt illam lucraretur, pugnauit in tentationibus: pugnauit cum spiritibus nequam, quotidieque pugnant contra se. Non temerariè, sed confidenter in atria intrat sponsi. Nam etsi aliàs aduena illius sanctæ fuerit ciuitatis, nunc verò ciuis effecta est sanctorum, & sponsa Verbi cui ex amoris priuilegio, omnia quæ sunt sponsi debentur. Amor quippe verus, nil priuatum habet, nil proprium: sua seq́; gratanter impertitur: eâ quoque lege, eademq́; charitate, quâ largitur propria, vtitur alienis. Ex amoris igitur mutui exuberantia, tanta est inter Verbum & animam familiaritas, locutionis fiducia, gloria certitudo, & conditionis inconsideratio.* Tritum est illud Comici: *Omnis amans, amens.*

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS.

De Christo & B. Virgine.

Beata Virgo dicere poterat Christo: Tu solus mihi es filius vnicè dilectus, & ego tibi sum mater (imò & quasi Pater) dilectissima, qui pasceris inter lilia virginitatis meæ & Iosephi mariti mei: ex hoc enim virginali coniugio decebat te nasci, quasi virginitatis filium, imò ducem & antesignanum. Hoc est quod ait Isaias cap. 7. *Ecce Virgo concipiet & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emanuel,* id est, *nobiscum Deus.* Ita Rupertus. Audi S. Anselmum, lib. de Excellentia Virginis cap. 4. *Amorem,* inquit, *quem pater & mater singuli debent filio suo, amorem etiam, quem debet filius simul suo patri & matri, ille filius verè virginis, suæ debet soli matri. Nam sicut alij filij nascuntur ex patre & matre, ita filius eius natus est ex ea sola ma-*

Maternus amor B. Virginis in Filium.

re. Excedit itaque omnes amores parentum in filios, aut filiorum in parentes amor istius matris in filium suum, & istius filij in matrem suam.

Rursum Guarricus Abbas ser. 2. de Assump. *Veni*, inquit, *electa mea, & ponam in te thronū meum. Communicasti mihi quòd homo sum, communicabo tibi quòd Deus sum.* Et B. Petrus Damiani ser. 2. de Natiuit. recensitis tribus modis, quibus Deus est in qualibet creatura, subijcit: *Quarto modo inest vni creaturæ, videlicet Mariæ matri, identitate, quia idem est cum illa. Hic taceat, & contremiscat omnis creatura, & vix audeat aspicere tantæ dignitatis immensitatem. Habitat Dominus in Virgine, cum qua vnius naturæ habet identitatem.*

Denique S. Bernard. ser. 71. *Mihi*, inquit, *adhærere Deo bonum est. Bonum planè, si omni ex parte adhæseris. Quis est, qui perfectè adhæret Deo, nisi qui in Deo manens tamquam dilectus à Deo, Deum nihilominus in se traxit diligendo? Ergo tum vndique inhærens sibi homo & Deus, inhærent autem vndique intima & mutua dilectione inuisterati alterutrum sibi: Per hos Deum in homine, & hominem in Deo esse haud dubiè dixerim.* Hoc præ omnibus competit B. Virgini. Idem S. Bernard. serm. 29. *Sagitta electa est amor Christi, quæ Mariæ animam, non solum confixit, sed etiam pertransiuit, vt nullam in pectore virginali particulam amore vacuam relinqueret, sed toto corde, totâ animâ, totâ virtute diligeret & esset gratiâ plena.* Hæc Bernard. Et Hugo, de S. Victore, cuius verba refert S. Thomas opusc. 8. *Quia in corde Virginis*, inquit, *amor Spiritus sancti singulariter ardebat, ideò in carne mirabilia faciebat, in tantum, quod de ea nasceretur Deus & homo. Luc. 1. Quod nascetur ex te sanctū, vocabitur Filius Dei.*

Causam dat S. Bernardus. *Quid mirum*, inquit, *si Maria præ omnibus diligit, quæ est præ omnibus dilecta?* Plures alias causas dat Sophron. serm. de Assumptione: *Cogitate*, inquit, *& perpendite, quantis affligebatur B. Virgo doloribus post Christi ad cælos ascensum: considerate, quo cruciabatur amore, quoúe desiderio æstuabat hæc virgo, dum reuolueret animo cuncta, quæ audierat, quæ viderat, quæ cognouerat; quantò indesinenter cremabatur ardore pij amoris! quantis mouebatur repleta Spiritu sancto cælestium secretorum incitamentis! quia si diligebat Christum ex toto corde, ex tota anima, & ex tota mente, nouis tamen quotidie inflammabatur præsentia absens desideriorum affectibus: tantò siquidem validius, quantò diuinis illustrabatur intùs visitationibus, quam totam repleuerat Spiritus sancti gratia, quam totam incanduerat diuinus amor, ita vt in ea nihil esset mundanus quod violaret affectus, sed ardor continuus & ebrietas perfusi amoris eius, quē illius erat & Dominus & filius. Forte assis ergo præ nimio amore in loco, quo sepultus dicitur, habitasse eam credimus, quatenus pijs pasceretur internus amor obtutibus, non quòd iam viuentem quæreret cum mortuis, sed vt suis consolaretur aspectibus, & quem genuerat mentis complectebatur amplexibus. Amor Christi desiderium pariebat, desiderium verò gliscens quasi nouis reparabatur ardoribus.*

QVI PASCITVR INTER LILIA] Pro *lilia*, Hebr. est, שׁוֹשַׁנִּים *schoschannim*, quod Chaldæus & Hebraizantes nonnulli vertunt *Rosas*, vtì dixi superiùs. Symmach. vertit *flores*. Hebr. est, *qui pascit in lilijs. Pascit*, scilicet tam oues, quàm seipsum, hoc est, *pascitur*, vt vertit Noster: quamquam *pascitur* subinde sumitur pro *pascit*, quasi sit verbum generis deponentis. Septuag. ποιμαίνων, id est, *pastorem agens in lilijs.* Symmach. *Et ego eius, pascentis flores*, id est, qui pascit oues instar candicantium liliorum candidè. Posset quoque ex Hebræo verti, *qui pascit lilia*, id est, alit, fouetque virgines, æquè ac virginitatem, & ceteras virtutes, vel *qui pascitur lilijs*, id est, oblectatur virginibus æquè ac virtutibus. *Pascitur* verò *inter lilia*, hoc est, pascitur in pascuis lætissimis ac pulcherrimis, qualia sunt, quæ lilijs inter herbas florentibus decorantur. Hebr. רוֹעֶה *roë*, & Græcum ποιμαίνων, id est, pascere, siue pastorem agere, notat Christum circa Ecclesiam, & animas fideles, omnia boni pastoris munia sedulò obire, scilicet illam tenerè amare, pabulum procurare, familiariter illi adesse, educere ad pascua, & reducere, cibare potare, curare, regere, à lupis & furibus defendere, etiam cum vitæ suæ periculo, ac cetera pastoris officia præstare, quæ describit Psaltes psal. 22. & Christus Ioan. 10. Christus ergo & pascit, & pascitur inter lilia, id est inter castas, puras, & sanctas animas, præsertim virgines: pascit illas suâ doctrinâ, exemplo, gratiâ, Sacramentis, imò seipso in Eucharistia. *Christus pascit & pascitur inter lilia, id est, animas castas & puras.* Audi S. Ambrosium in psal. 118. serm. 14. v. 1. *Bona pascua diuina sunt Sacramenta. Carpis illic nouum florem, qui bonum odorem dedit resurrectionis: carpis lilium, in quo sit splendor æternitatis: carpis rosam, hoc est, Dominici corporis sanguinem. Bona etiam pascua libri sunt sacrarum Scripturarum, in quibus quotidianâ lectione pascimur, in quibus recreamur ac reficimur, cùm ea quæ scripta sunt degustamus, vel summo ore libata frequentiùs ruminamus. His pascuis grex Domini saginatur. Bona etiam Christi pascua, qui pascit in lilijs, hoc est, in splendore sanctorum.* Addit Nyssen. *Hic est pastor bonus, qui non fœno pascit gregem, sed Spiritu sancto, per liliorum puritatem, & odorem significato.* Accedit Theodor. qui pascua Christi censet vocari lilia, quia candida sunt, pinguia, suauia, & odorata instar liliorum. Idem tamen inferius ait Christum pascere inter lilia, cùm per sanctos doctores suas leges purissimus promulgat.

Rursum Christus, non tantùm actiuè pascit, sed & passiuè pascitur inter lilia, id est, oblectatur puris & castis mentibus, præsertim virginibus earumque puritate, virginitate, & virtutibus. Ita S. Gregorius, Cassiod. Beda, Iustus, Anselmus, ceterique Latini: *Quid per lilia*, ait S. Greg. *nisi mundæ animæ designantur? quæ dum castitatis candorem retinent, per bonæ famæ opinionem proximis quibusque suauiter olent. Inter lilia sponsus ergo pascitur, quia procul dubio animarum castitate delectatur, quæ & in se mūditiam carnis conseruāt, & per nitidas cogitationes coram eo placent, & exempla proximis quasi odoris suauitatem donant.*

Hinc illud S. Ambrosij, quod vsurpat Ecclesia in officio Vieginum:

Qui pascis inter lilia,
Septus choreis Virginum,
Sponsas decorans gloriâ.

Christus ait S. Bernard. serm. 70. quà Deus, regnat super sidera; quà homo pascitur, non lilia, sed inter lilia: *Nam qui in altissimis est Dominus, in imis est dilectus, super sidera regnans, & intra lilia amans.* Deinde lilia hæc mystica esse docet veritatem, mansuetudinem, iustitiam, ceterasque virtutes, sed duas præsertim, continentiam scilicet & inno-

A & innocentiam: inter hasce enim pascitur & oblectatur Christus, iuxta illud psalm. 44. *Procede & regna propter veritatem, mansuetudinem & iustitiam.* Nempè *quot virtutes, tot lilia* inquit Bernard. *Quis finis virtutum apud Dominum virtutum? Quod si plenitudo virtutū in Christo, & liliorum; & fortassis propterea ipse se lilium appellauit, quòd totus versetur in liliys, & omnia quæ ipsius sunt, lilia sint: conceptio, ortus, conuersatio, eloquia, miracula, sacramenta, passio, mors, resurrectio, ascensio. Quid horum non candidum, & non suauissimè redolens? Tanta denique in conceptione refulsit superni luminis claritas de superuenientis abundantia spiritus, vt ne ipsa quidem Virgo sancta sustinuisset, si non sibi obumbratū foret à virtute Altissimi. Porrò ortum candidauit incorrupta virginitas matris, conuersationem innocentia vitæ, eloquia veritas, miracula* B *puritas cordis, sacramenta pietatis arcanum, passionem patiendi voluntas, mortem libertas non moriendi, resurrectionem martyrum fortitudo, ascensionem exhibitio promissionum.*

Lilia, pura legum obseruantia.

Idem serm. 71. docet Christum pasci inter lilia, id est, inter puram legum suarum obseruantiam: *Ergo*, inquit, *absque liliys numquam est, qui absque vitiys semper est: quia totus & semper est candidus speciosus formâ præ filiys hominum. Tu ergo qui hæc audis, vel legis, cura habere lilia penes te, si vis habere habitatorem liliorum habitantem in te. Opus tuum, studium tuum, desiderium tuum lilia esse protestentur, moralis quidam rerum ipsarum candor atque odor. Habent & mores colores suos, habent & odores*, &c. *Colorem operi tuo dat cordis intentio, & indicium conscientiæ, odorem fama.* Et pluribus interiectis: *Sponsus itaque, & cùm sit virtus, in virtutibus complacet* C *sibi; & cùm sit lilium, libenter inter lilia commoratur; & cum sit candor, delectatur candidis. Et fortassis hoc est, quod dicitur pasci inter lilia, candore & odore virtutum delectari; Et quidem pascebatur olim corporaliter apud Mariam & Martham, & recumbens etiam corpore inter lilia (illas loquor, nam lilia erant) nihilominus spiritū refocillabat deuotione & virtutibus mulierum.*

Est Christo pascere, & pasci.

Docet deinde idem in Christo esse pascere, quod pasci, quia ipse pascit nos suâ gratiâ & virtutibus, iisdemque pascitur & oblectatur: *At pascens*, inquit, *ita puto, nihilominus pascitur ipse, & quidem escis quibus libenter vescitur, profectibus nostris. Etenim gaudium Domini fortitudo nostra. Ita ergo, & cùm pascit pascitur, & pascitur cum pascit, simul nos suo gaudio spirituali reficiens, & de nostro æquè spirituali profectu gaudens. Cibus eius pœnitentia mea, &* D *cibus eius salus mea, cibus eius ego ipse*, &c. *Mandor cùm arguor, glutior cum instituor, decoquor cum immutor, digeror cum transformor, vnior cum conformor.* Idem S. Bernard. serm. in Natiuit. B. Mariæ sub finem aliter explicat: *Attende*, inquit, *quòd locum non sibi indicare videtur, nec quibus pascitur exprimit sponsa, sed inter quæ. Fortè enim non cibo, sed consortio pascitur liliorum, nec liliys vescitur, sed in illis versatur: nimirum odore potius, quàm sapore lilia placent, & visui magis sunt apta, quàm esui. Ceterum etsi iustus germinet sicut lilium, sed non ad lilium sponsus pascitur, nec in singularitate complacet sibi. Audi denique inter lilia commorātem: Vbi inquit, fuerint duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum. Amat semper media Iesus, diuerticula semper & reclinatoria reprobat filius hominis, Dei & hominum mediator.*

Porrò pascit Christus animas diuersimodè,

Christus quemque pascit pro suo statu.

quamque iuxta suam inclinationem, statum, & dispositionem: quare subditis dat obedientiam, superioribus prudentiam regendi, virginibus amorem virginitatis, coniugatis affectum castitatis coniugalis, & robur ad ferendum mores coniugis filiorum, & seruorum à suis diuersos: martyribus dat inuictam in tormentis constantiam; doctoribus acumen docendi prædicatoribus efficaciam prædicandi: diuitibus impulsum ad tolerantiam, &c.

VERS. 17. *Donec aspiret dies & inclinentur vmbræ. Reuertere, similis esto, dilecte mi, capreæ, hinnuloque ceruorum super montes Bether.*

DONEC ASPIRET DIES, ET INCLINENTVR (Septuag. *moueantur*, id est, amoueantur) VMBRÆ. Refer ad id, quod præcessit: *Dilectus meus mihi, qui pascitur inter lilia*, licet nonnulli referant ad id, quod sequitur: REVERTERE SIMILIS ESTO] &c. vti mox dicam. Nota τὸ *aspiret dies.* Solet enim manè oriente luce & die suauis aspirare aura, quam efficit calore suo sol oriens in aurora, quasi in auræ rore: hic enim vapores frigore noctis collectos resoluit & commouet, ex iisque flatus & ventos efficit: quare minùs rectè Theodoret. exponit. q. d. *Donec aspiret dies*, id est, donec ardor diei prætereat, & ros salutis aspiret. Iam

Dies & vmbra quid? Resp. Primò.

Primò, nonnulli per diem accipiunt Euangelium, per vmbras legem veterem, quæ typus & vmbra fuit Euangelij, q. d. Apparente luce Euangelij euanescent vmbræ, id est, obseruantiæ & ceremoniæ typicæ legis veteris. Ita Iustus Orgelit. & S. Aug. orat. contra Iudæos, c. 6.

Secundò.

Secundò, alij per diem accipiunt claram cognitionem veritatis & æternitatis: hanc enim adepta anima sancta fugat, & pellit à se vmbras vanitatis rerum temporalium. Ita Nyssen.

Tertiò. genuinè.

Tertiò & genuinè, per diem accipe futuram vitam & gloriam, per vmbras præsentis vitæ tenebras & ærumnas, q. d. Christus pascitur inter lilia, id est, versatur inter puras animas quamdiu durant vmbræ huius vitæ. Nam vbi aspirauerit & illuxerit dies gloriæ, versabitur inter beatos in splendoribus sanctorum. Si enim in valle lachrymarum pascitur inter lilia, inter quæ & quāta pascetur in die nuptiarum & gloriæ sempiternæ? Christus nunc me pascit inter lilia castitatis & gratiæ, at vbi aspirauerit dies felicitatis, pascet me inter lilia charitatis & gloriæ: tunc amor spōsi absentis vertetur in gaudium & fruitionem præsentis, tunc mutabitur fides in speciem, spes in rem, charitas in claritatem, ærumna in gloriam, mors in vitam, corruptio in incorruptionem, luctus in iubilum. Ita S. Gregorius, Cassiodor. Beda, S. Bernard. & ceteri. Hic ergo anima pia amore corporis pressa gemit, & suspirat, donec aspiret dies æternitatis beatæ, & inclinentur vmbræ miseræ mortalitatis. *Hic quippe nox est*, ait S. Gregor. *ibi verò dies erit: quia hìc in visione veritatis caligamus, ibi Deus ipse tota veritas mentibus elucebit.* Porrò S. Bernard. serm. 71. ait Christum in hac vita pasci lilijs, id est, virtutibus, quia hìc

mixtæ sunt, rudes & imperfectæ, in cœlo ijs potari, quia ibi erunt liquidæ, defæcatæ, subtiles, & perfectæ.

Nonnulli cum nostro Sanchez censent *τὸ inclinentur umbræ*, esse periphrasin vesperæ: in ea enim post meridiem sole declinante inclinatur umbræ iuxta illud Virgil.

Maioresq; cadunt altis de montibus umbræ.

Vnde & Aquila pro *donec aspiret dies* vertit, *donec cesset dies:* vespera enim, dum cessat dies, aspirat flatus & ventos. Vnde Plinius lib. 2. cap. 47. *Sol,* ait, *& auget & comprimit flatus: auget exoriens occidensq;.* Et Aristot. in Problem. sect. 25 quæst. 4. *Flatus,* inquit, *vel ortu solis, vel obitu incipit.* Hinc Virgilius: *Aspirant auræ in noctem.* Vnde ex Hebræo verti potest, *donec expiret,* id est, finiatur *dies.* Verba enim Hebræa sunt simplicia, ideoque sumuntur pro omnibus compositis, vtpote quibus B Hebræi carent. יפוח *iaphuach* ergo significat *spiret, aspiret, perspiret, respiret, expiret,* & hoc significat Græcum Διαπνεύσει apud Septuag. q. d: Toto die, id est: toto tempore huius vitæ, *dilectus meus mihi, & ego illi,* idemque toto hoc tempore *pascitur inter lilia.* Verùm noster aptiùs vertit, *aspiret:* dum enim aspirat dies, finiuntur vmbræ & tenebræ nocturnæ. Quocirca magis apposite S. Greg. & alij passim censent per vmbram hic intelligi noctem, nox enim vmbrosa est, & meta quasi vmbra, quæ inclinatur, id est, deficit, & vt Hebr. est *fugit,* id est, euanescit, oriente in aurora sole, sed sensim & pedetentim; quò enim magis ascendit sol, eò magis minuuntur vmbræ, adeo vt in meridie ferè nulla sit vmbra: Rursum oriente C sole aspirat dies, non occidente: tunc enim expirat & finitur.

Symbolicè. Dies, visio beatifica vmbra dæmones.

Symbolicè S. Bernard. ser. 71. per vmbras accipit dæmones, qui electis in die iudicij & beatis inclinabuntur, id est, subdentur, ac tamquam victi victoribus subijcientur. Idem rursum per diem accipit visionem beatificã, per quam omnes vmbræ errorum, simulationum, ignorantiarum dispellentur. Denique addit cumulum felicitatis æternæ significari per *τὸ aspiret. Ergo,* inquit, *is tumulus aspirantis erit diei. Ipsa, inquam, adijciet ad mensuram inspiratæ plenitudinis, ad inspirantis diei copiam supra modum in sublime pondus gloriæ operans, ita vt redundet in corpora supereffluens clarificationis adiectio. Hac de causa enim non spirans, sed aspirans dicta est, quòd addat ad inspirantem, hoc significante Spiritu sancto per adiectam (ad) præpositionem: quia quos D illa intus illuminat, hos ista adornat foris, & stolâ gloriæ induit eos.* Et post nonnulla: *Cùm igitur duo in nobis præcedant dies, vnus quidem inspirans pro corporis vita; alter verò respirans in sanctificationis gratia; porrò tertius superstis aspirans in resurrectionis gloria; claret profectò aliquãdo adimpletum iri in corpore, quod præcessit in capite, magnum vtique pietatis sacramentum, & Prophetæ testimonium, qui ait: viuificabit nos post duos dies, in die tertia suscitabit nos, & viuemus in conspectu eius,*

Porrò dispunctio, quæ est in Biblijs Hebræis, cuius auctor non est Salomon, sed Rabbini posteriores siue Masoretæ, hæc verba, *donec aspiret dies, & inclinentur umbræ,* connectit cum eo quod sequitur: *Reuertere, similis esto dilecte mi:* atque hæc connexio commoda quoque est, commodusque dat sensus, vt patet sensus iam dandos intuenti, A cum ijsque hæc verba, *donec aspiret dies,* cõbinanti.

Reuertere, similis esto dilecte mi, capreæ, hinnuloque ceruorum super montes Bether.

PRIMVS SENSVS. ADÆQVATVS,

De Christo & Ecclesia.

Varij hic sensus.

VArij hic à varijs assignantur sensus. Primus est, q. d. Sponsa: Video te, ô sponse mi, delectari pascendis gregibus in syluis & montibus, quales sunt montes Bether: ibi enim pasceris inter lilia, eoque me inuitas & euocas dicens: *Surge propera amica mea:* vt tuo ergo æquè ac meo B animarum zelo satisfacias festinus & velociter, instar capreæ & hinnuli *reuertere* hebr. סוב *sob,* id est, circuito, lustrato & visitato greges nostros putà fideles Christianos, qui pascuntur in Bether, id est, in diuisione, hoc est, in diuisis locis, & particularibus Ecclesijs per totum orbem diffusis habitant, ac pasce eos tuâ sanctâ doctrinâ, gratiâ, consolatione, inspiratione, Sacramentis, &c. Ita Theodor. & tres Anonymi apud ipsum. Psellus & Philo Carpathius, qui censent hic obsecrare sponsam, vt sponsus ad pascua reuertatur, vt omnes fideles eius conspectu fruantur atque illustrentur, ijsque ipse suam suauitatem, & amorem impertiat.

Secundus planior & plenior est, q. d. sponsa: Permitto quidem, imò cupio ô sponse, vt fideles C nostros toto orbe diffusos visites, instrues, robores, perficias, sed velim id fieri expeditè & velociter, vt per eos decurras celeriter, instar capreæ vel hinnuli, hoc fine, vt ijs visitatis illicò ad me reuertaris: ego enim tui præsentiam intime desidero, nec eâ satiari queo: atque magis decet spõsum sponsæ, id est, Christum Ecclesiæ vniuersali, quàm particularibus Ecclesijs adesse & assistere. Hunc sensum exigit *τὸ reuertere,* vt vertit Noster & Septuag. respicit etiam ad id, quod dixit v. 8. *Vox dilecti mei. Ecce iste venit saliens in montibus, trãsiliens colles,* vt illicò ad me iam ex amore deliquiũ passam aduolet, sustentet, meque mihi restituat: quare *similis est dilectus meus capreæ, hinnuloq; ceruorum.* Ita S. Bernard. Beda & alij. Audi S. Bernard. qui hic notat amoris impotentiam nescire pudentiam: sponsam enim reuocare illicò sponsum, D cui paulò ante abeundi dederat facultatem. *Intempestiua,* inquit ipse serm. 74. *reuocatio magni venit amoris, magnæ alterius amabilitatis indicium est.* Et serm. 73. *Amor intemperans facit hoc, Nempe is est, qui omnem in se triumphans captiuansq; pudoris sensum, conuenientiæ modum, deliberationis consilium, totius modestiæ & opportunitatis neglectum quemdam, & quamdam incuriam parit. Nam vide nunc quomodo illum penè adhuc incipientem ire, iam tamen redire flagitat. Etiam accelerare rogat, & quidem currere, instar vnius alicuius feræ syluarum velociter currentis, verbi gratiâ, capreæ hinnuliue ceruorum, Hic litteræ tenor, & hæc Iudæorum portio.*

Quinam sunt montes Bether?

Quæres, qui sunt montes Bether? Resp. esse montes Bethel (vti vertit Arabicus) vbi Iacob vidit scalam è terra in cælum porrectã, per quam ascendebant & descendebant angeli ad Deum

scalæ

scalæ innixum, ideoque locum oleo inungens consecrauit; vocauitque Bethel, id est, domum Dei. Genes. 32. Montes verò Bethel dicuntur montes Bether, id est, diuisionis, quia diuisi sunt & dissiti, vt plures intermedias contineant ciuitates & valles, ac consequenter plures quasi montes in varios colles dissectos, ita vt capreę ex vno in alium saliant. Vnde à Septuag. vocantur montes κοιλωμάτων, id est, *concauitatum*. Nonnulli legunt, κυκλωμάτων, id est, *circuitionum*, montes ad quos non est facilis accessus, sed diu eos per anfractus circuire opus, antequam ad culmen peruenias: tales enim quærunt capreæ & hinnuli, vt à venatoribus sint securi. S. Ambrosius lib. 3. de Virgin. legit cum Syro, *montes aromatum*; sic enim vocantur hîc c. 8. v. vlt. nam hi montes aromatibus abundant. Audi Adrichom. in descript. terræ sanctæ pag. 16. numer. 43. *Bethel, seu Bether montes sunt fœcundi, nemorosi & arboribus consiti, gramine & herbis aromaticis pleni, & ideo cerui capreæ, & hinnuli illarum cacumina frequentant, de quibus in Canticis.*

Symbolicè ergo montes Bethel vel Bether, aptè repræsentant Ecclesiam vniuersalem in varias particulares diuisam & distinctam: Ecclesia enim est, *mons domus Domini in vertice montium.* Isaiæ 2. 2. quia suâ fide, spe, doctrinâ, conuersatione & contemplatione cælesti superat omnes sectas Iudæorum, Hæreticorum, Gentilium, adeoque iam non in terra, sed in cælis cum beatis degere videtur, iuxta illud *Nostra conuersatio in cælis est.* Philipp. 3. 20. Quocirca hi omnes

Monasteriũ. peculiariter repræsentant monasteria & collegia religiosorum: *Primò.* Primò, quia monasterium & claustrum est *Bether*, id est, locus diuisus & separatus à consortio sæcularium. *Secundò.* Secundò, quia montes Bether sunt ardui & asperi, ac cauitatibus & salebris interrupti. *Tertiò.* Tertiò, sicut capreæ & hinnuli ad præruptos & inaccessos hosce montes fugiunt, vt tuti sint à canibus & venatoribus: sic pariter religiosi fugiunt ad claustra, vt ibi à mundi tẽtationibus & periculis sint securi & semoti. Ibi ergo Christus pascitur inter lilia puritatis, quæ nascuntur in montibus Bether, id est separationis, orationis, & contemplationis. Huc facit versio Chaldaica, quæ de sanctis Patriarchis sic exponit: *Et voluit Dominus disperdere eos de seculo, nisi subijsset memoria coram eo iuramenti sui, quod iurauit in verbo suo Abraham, Isaac, & Iacob, qui erant velocissimi in cultu eius, sicut capreæ & hinnulus ceruorum: & etiam oblationis, quâ obtulit Abraham Isaac filium suum in monte Moriah: & ante hæc detulerat illi oblationes suas, & diuiserat eas æqualiter.*

Sancti sunt montes per virtutis eminentiam, & valles per humilitatẽ.

Hinc Philo Carpath. per montes conuallium vt verrunt Septuag. intelligit sanctos, & iustos eminentes; hi enim sunt mõtes per virtutis excellentiam, quâ supra mundum & mundana omnia eminent; sunt & valles per humilitatem, quâ humiliter doctrinam & gratiam Dei, ceu pluuiam è cælis, valles excipiunt. Sic & Ambrosius ser. 14. in psal. 118. Tres verò Anonymi apud Theodor. per *montes conuallium* accipiunt doctores, qui discipulis, sicut montes vallibus, longè eminent & excellunt. q. d. *Te illis similem præsta veniens in magistras animas, quæ inter discipulas perturbationum fluctibus depressas montium instar excellunt, vbi ipsarum*

A *opera propellas & fuges bestias illis pestiferas, quæ naturalem rudium animarum æqualitatem excauant, in eisq; sibi latebras constituunt, atque ita illis pristinam æqualitatem redde.*

Ex aduerso Theod. & Nyssen. homil. 6. per montes conuallium accipiunt superbos inter humiles, q. d. ait Nyssenus, *vide vt caprea, qui aspicit cogitationes hominum: dele peccati generationem, sicut hinnulus delet serpentis. Curre quàm celerrimè diuinũ Verbum ad montes conuallium: Quicquid enim extollitur aduersus veritatem, est barathrum, & non mons; concauitas & non assurgens fastigium. Si ad hæc accurreris, omnis vallis implebitur, & omnis mons huiusmodi humiliabitur.*

Huc accedit S. Anselmus, qui putat Ecclesiam

B hîc orare Christum, vt iuuet se laborantem in conuersione infidelium: *Reuertere*, inquit id est, *condescende istis, & aspira eos interius quia aliter labor noster erit infructuosus: Reuertere & similis esto capreæ, &c. Natura capreæ hinnuliq; est vt licèt in summitate montium habitent, descendant tamen in colles, vt ab inferioribus videantur. Cùm enim Christus habitet in montibus, id est, in eminentibus propter virtutes, rogatur descendere ex ipsis, & per ipsos ad cognitionem inferiorum.*

SECVNDVS SENSVS.

PARTIALIS.

De Christo & anima sancta.

C CHristus subinde videtur abire ab anima sancta, vel ob eius defectus & lapsus veniales, vel vt eius fidem & constantiam probet, vel vt sui desiderium in ea adaugeat, animamque in spiritu promoueat & perficiat, dum eam sine gustu, sine consolatione, sine lætitia aridam & siccam relinquit, in desolatione, persecutione, tentatione, tristitiâ, obscuritate, similiue afflictione animæ vel corporis. Quare anima hoc stimulo puncta ardẽtiùs ad sponsum Christum suspirans, eius reditũ, opemque inclamat: Reuertere ad me, ô dilecte mi & instar capreæ vel hinnuli velociter accurre, vt me cõsoleris, adiuues, robores, confirmes, promoueas.

Addit noster Sanchez, quòd anima pia edocta multa se amori impedimenta opposuisse, & infirmitatis suæ conscia, sibi ipsi parum fidens,

D oret sponsum, vt quamuis vagetur super montes Bether, id est, inter salebras & anfractus & mille alia impedimenta, quæ ad omnia officia pronum & festinantem retardare potuerint; ferat nihilominus hæc patienter; & quo est animo ad hæc perferenda planè indomito, & lenitate ad condonandum planè admirabili, deuoret has molestias, transiliat hæc obstacula, ac tandem quamuis per *Bether*, id est, *confragosa* atque aspera, ad se tamen recta, festinatoque perueniat.

Et Luisius Legion. Postulat, inquit, anima fidelis, cùm inclinantur vmbræ, id est, inclinato iam ad occasum die, & irruentibus periculorum, tentationumque tenebris, sibi auxilietur, nullâ morâ interpositâ. *Similis*, inquit, *esto capreæ hinnuloque ceruorum.* Quod sine metaphora

propriè & literatè David dicebat: *Domine ad adiuuandum me festina*, & rursus: *Domine accelera, vt ernas me.* A Quodque non solùm causâ incitandi Deum, & vt auxilium ferre maturet efficiendi, à sponsa dicitur, sed etiam quo nos admoneat, vt in ipso statim prauæ cogitationis initio, vt primùm mala libido subire animum cœpit, ad primos hostis aspectus, imò verò ad primos rumores atque suspiciones belli, antequàm ob negligentiam turbarum in nobis atque tumultus aliquid oriatur, attollamus ad cælum oculos, & ad Deum cor nostrum penitùs conuertamus, illud cum lacrymis iterantes: *Reuertere, dilecte mi, similis esto capreæ hinnuloq; ceruorum*, salutemque illi nostram ardentissimè commendantes, vt acceleret, atque festinet liberare nos, non à malo solùm, sed etiam à suspicione mali ab ipso petamus. Huc accedit Cassiodor. B qui exponit. q. d. O Christe, qui per carnem, quam paruulus vt hinnulus assumpsisti, velut caprea ascendisti in cælorum sublimia, nos tuâ consolatione & gratiâ visita, illustra, & lætifica.

Quomodo Deus visitet animam.

Porrò quomodo Deus animam sanctam visitet, docet S. Bernard. ser. 74. idque ex experientia, qua in sua anima crebrò hanc Dei visitationem sensisse se asserit: *Viuum*, inquit, *& efficax est* (Verbum Dei, putà Christus) *moxq; vt intùs venit, expergefecit dormitantem animam meam, mouit, & molliuit, & vulnerauit cor meum, quoniam durum, lapideumque erat & malè sanum. Cœpit quoque euellere, & destruere, ædificare, & plantare, rigare arida, tenebrosa illuminare, clausa reserare, frigida inflammare, nec non & mittere praua in directa, & aspera in* C *vias planas, ita vt benediceret anima mea Domino, & omnia quæ intra me sunt nomini sancto eius. Ita igitur intrans ad me aliquoties Verbum sponsus, nullis vnquam introitum suum indicijs innotescere fecit, non voce, non specie, non incessu.* Et post nonnulla, quæ in hanc rem interijcit, subijcit: *Ex renouatione & reformatione spiritus mentis meæ, id est, interioris hominis mei, percepi vtcumque speciem decoris eius, & ex contuitu horum omnium simul expaui multitudinem magnitudinis eius. Verùm quia hæc omnia, vbi abscesserit Verbum, perinde ac si ollæ bullienti subtraxeris ignem, quodam illico languore torpentia & frigida iacere incipiunt: atque hoc mihi signum abscessionis eius, tristis sit necesse est anima mea, donec iterùm reuertatur, & solito recalescat cor meum intra me, idq; sit reuersionis indicium.*

Secundò, Aponius ait sponsum discedere cùm D sponsæ, id est, animæ peccata castigat; reuerti, cùm pœnitentiâ placatus ei reconciliatur: *Prolongatio*, ait, *Christi in Ecclesia tunc est, quando ad castigandam plebem tribulationem induci permittit, reuersio autem eius est dum precibus inclinatus ad misericordiam, ad vestigia pietatis suæ velocius recurrit, quàm prosilierat vindicando: similis factus cursui vel consuetudini capreæ, hinnulique ceruorum, quorum natura est; voce ante se in montibus resonante post tergum emissâ, dum obuium sibi opinantur occurrere quidpiam, ad locum, vnde abscesserant, velociori cursu reuerti. Et hæc est causa, vt exasperatæ ab hostibus consuetam nolint derelinquere sedem, sicut & Christus quamuis prouocatus & exasperatus peccatis hominum, pietatis tamen non derelinquit consuetam sedem.*

Mysticè, de Christi ascensione.

Mysticè, Iustus Orgelitan. censet hîc significari ascensum Christi in cælos: *Dum dilectum*, inquit, *Ecclesia insinuat regredi, similemq; capreæ & hinnulo dicit, Christi in cælos ascensionem mundis & velocibus animalibus comparandam demonstrat. Hæc enim celeri cursu montium altiora transiliunt: supergressus est autem Christus omnia excelsa; & benè additur super montes Bethel, id est, domus Dei, quia super sanctos omnes eleuatus est.* Apponius verò censet hîc Ecclesiam orare, vt Christus mortuus à morte resurgat: *Super montes Bethel*, inquit, *quod eum reuerti precatur, in cuius finibus Christus, crucifixus est, velocitatem resurrectionis die tertiâ celebrandam prophetasse monstratur.*

Tropol.

Tropologicè, Beda æstimat hîc animam piam ad perfectionem tendentem postulare, vt Christi sibi cælestis felicitatis prægustum exhibeat: *Obsecro*, inquit, *à generali instructione reuertaris sæpiùs ad illustranda sublimiùs corda perfectorum, & sicut capreæ, aut hinnuli ceruorum rarus quidem, sed tum delectatione conspicientium in montibus solet esse intuitus: sic in excelsis mentibus vestigia tuæ magnitudinis qualiacumque præsentes. Precor vt dulcedinè vitæ immortalis, quam membris omnibus meis in retributione promittis, aliquibus etiam in itinere, quamuis à longè speculandam reueles. Congruit autem & nomen montium mentibus eorum, qui contemplationi cælestium oculos cordis aperire didicerunt, cùm dicitur super montes Bether, quod domus consurgens, siue domus vigiliarum interpretatur.*

Anagog.

Anagogicè S. Gregorius, censet hîc animam piam rogare Christum, vt citò veniat ad iudicium, vt in eo ipsa cum pijs gloriam; impij, qui pios affligunt gehennam consequantur. *A nobis*, inquit, *dilectus tunc corporaliter abijt, quando post resurrectionem in cælos ascendit: tunc autem reuertetur, quando in fine mundi resuscitatis omnibus hominum corporibus, in iudicio manifestabitur: Hanc manifestationem hîc petunt animæ sanctæ; tunc Christus verè similis capreæ & hinnulo ceruorum apparebit super mõtes Bethel, quia in eadem humanitatis forma ad iudicium veniet, quam ab Ecclesia, quæ per capream designatur sumpsit, quando in hoc mundo ex patrum progenie, quasi hinnulus ceruorum humilis natus fuit; tuncq; super omnes summos, qui quasi montes excellunt in Ecclesia, quæ domus Dei est, sublimior eminebit.* Similia habet S. Bernard. ser. 73.

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS.

De Christo & B. Virgine.

Postulat B. Virgo vt Christus tres dies integros maneat in sepulchro.

RVpertus censet B. Virginem hîc postulare à Christo iam mortuo, vt resurrectionem suam velut hinnulus acceleret, nec triduum integrum, id est, 72. horas maneat in sepulchro, sed illud decurtet, vt post 33. horas illico resurgat: *Citò reuertere*, inquit, *noli moras facere, quia anima mea desiderat te*, &c. *Tridui quidem tempus breue est, sed dilectæ & columbæ tuæ desideranti, & gementi vulneratâ mente, non satis, dilecte mi festinatum est. Abbreuia hoc ipsum triduũ, & similis esto in reuertendo capreæ & hinnulo ceruorum, id est, velocissimus esto ad peragendum cursum tuum. In corde terræ, id est, in sepulchro tuo, non totum expendas triduum.*

Suffecit

Sufficit ad complendam veritatem Scripturarum si partem exiguam primi dies, id est, tres horas nouissimas & partem aliquam tertij, scilicet sex horas, quod est dimidium noctis, cum die secundo id est cum Sabbato iacens in sepulchro transegeris. Nam tres integri dies horæ septuaginta duæ sunt. Hoc esset nimis longum. Subdit deinde aliam rationem numericam: *Sufficiunt horæ triginta tres, qui numerus ex duobus ternarijs, deceno & singulari compositus est. Beatam Trinitatem, cui primus homo peccauit, in te, & per te, & de teipso, Dilecte mi, caro mea & sanguis meus, Deus meus & Dominus meus, placare oportet: sed hoc fiat celerrimè & multùm festinanter sicut caprea siue hinnulus ceruorum in montibus celerrimus est: secundùm nomen tuũ, quo per Prophetam iussus es vocari: Accelera spolia detrahere, festina prædari. Vix igitur expectatis triginta tribus horis, Reuertere super montes Bethel, id est, resurge & appare principibus domus Dei, scilicet Apostolis tuis & mihi, cuius maximè sicut & illorum, imò & multò plus quàm illorum, tu es grande desiderium.*

Idem Rupertus censet B. Virginem hîc orare pro conuersione suæ gentis, putà Iudæorum: *Reuertere*, inquit, *Similis esto capreæ super montes Bethel, id est, prope patres domus Dei, hoc enim interpretatur*

A *Bethel.* q. d. Miserere Iudæorum, ipsi enim sunt filij Abrahæ & sanctorum Patriarcharum, qui fuêre Bethel, id est, domus, familia, & Ecclesia Dei. Rursum Iudæi sunt montes Bether, id est, diuisionis & separationis, quia per superbiam diuiseruot & separarunt se à fide Patriarcharum, qui in Christum venturum crediderunt, & consequenter à Deo, ab Ecclesia, à cælo, à salute, & omni bono. Similiter B. Virgo etiamnum orat pro peccatoribus, qui velut montes Bether per peccatum superbè separarunt se à Deo Deique gratiâ. q. d. Reuertere, ô Dilecte, ad animam olim tuam, quæ nunc à diabolo tyrannicè possidetur: inspice velut caprea lynceis oculis miserrimam eius seruitutem & tyrannidem, quâ opprimitur à diabolo, ac velut hinnulus ceruorũ, qui halitu suo extrahunt necantque serpentes, teste Plinio lib. 8. cap. 32. ab animarum harum cauernis educe Tartareos, non tam serpentes quàm dracones immanes, qui habitât in montibus Bether, id est, in superbia diuisionis, putà in cordibus superbis, æquè ac in inferno, vbi ob superbiam à Deo & cælo diuisi & dissecti sunt in omnem æternitatem.

CAPVT TERTIVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Sponsa in lectulo quærens sponsum, nec inueniens, circuit vicos, ac tandem inuenit, nec dimittit. Inde sponsus. Vers. 5. *vetat eam suscitari. Mox* Vers. 6. *Inchoatur Actus tertius Dramatis, quo obuiantes sponsæ eam laudant, comparantq́ myrrhæ, thuri, & aromatibus.* Sponsum verò Vers. 7 *à robore stipatorum, ac* Vers. 8. *à ferculo cedrino, argenteo, & purpureo. Denique* Vers. vltimo *iubentur filiæ Sion oculos à ferculo ad sponsum coronatum, qui ferculo vehebatur, conuertere. Primis ergo quinque versibus Salomon pergit describere & finire adolescentiam crescentis Ecclesiæ; à versu verò 6. & deinceps describit Ecclesiæ quasi virilem ætatem & perfectionem, vti dixi in Proœmio.*

1. IN lectulo meo per noctes quæsiui quem diligit anima mea: quæsiui illum, & non inueni. 2. Surgam, & circuibo ciuitatem: per vicos & plateas quæram quem diligit anima mea: quæsiui illum, & non inueni. 3. Inuenerunt me vigiles, qui custodiunt ciuitatem: Num quem diligit anima mea, vidistis? 4. Paululum cùm pertransissem eos, inueni quem diligit anima mea: tenui eum; nec dimittam, donec introducam illum in domum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ. 5. Adiuro vos filiæ Ierusalem per capreas, ceruosque camporum ne suscitetis, neque euigilare faciatis dilectam, donec ipsa velit. 6. Quæ est ista, quæ ascendit per desertum, sicut virgula fumi ex aromatibus myrrhæ, & thuris, & vniuersi pulueris pigmentarij? 7. En lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israël: 8. Omnes tenentes gladios, & ad bella doctissimi: vniuscuiusque ensis super femur suum propter timores nocturnos. 9. Ferculum fecit sibi rex Salomon de lignis Libani: 10. Columnas eius fecit argenteas, reclinatorium aureum, ascensum purpureum: media charitate constrauit propter filias Ierusalem: 11. Egredimini & videte filiæ Sion regem Salomonem in diademate, quo coronauit illum mater sua in die desponsationis illius, & in die lætitiæ cordis eius.

A

VERS. 1. *In lectulo meo per noctes quæsiui quem diligit anima mea: quæsiui illum, & non inueni.*

VERS. 2. *Surgam, & circuibo ciuitatem: per vicos & plateas quæram quem diligit anima mea: quæsiui illum, & non inueni.*

VERS. 3. *Inuenerunt me vigiles, qui custodiunt ciuitatem, Num quem diligit anima mea vidistis?*

B

VERS. 4. *Paululùm cùm pertransissem eos, inueni quem diligit anima mea: tenui eum, nec dimittam, donec introducam illum in domum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ.*

SVRGAM ET CIRCVIBO (Arabicus, *perlustrabo*) CIVITATEM: PER VICOS ET PLATEAS, QVÆRAM QVEM DILIGIT ANIMA MEA; QVÆSIVI ILLVM ET NON INVENI. (Addit Arabicus: *Vocaui eum, & non obediuit mihi*) INVENERVNT ME VIGILES, QVI CVSTODIVNT (Syrus, *qui circuibant*) CIVITATEM: (Addit Arabicus: *Et dixi*) NVM QVEM DILIGIT ANIMA MEA VIDISTIS?] Syrus: *An essentiam amoris, quam diligit anima mea, vidistis? Paululum cùm pertransissem eos, inueni quem diligit anima mea: tenui eum nec dimittam eum, donec introducam eum in domum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ*; Arabicus, *illius quæ me concepit.*

C

Connexio hic difficilis. Nexus Primus

Difficilis est hic connexio, quâ ratione scilicet hæc nectantur præcedentibus, vt seruetur decorum Dramatis. Primò noster Sanchez: In capite primo, inquit, Scriptor sacer desiderium sponsæ, quo in absentem sponsum ferebatur, luculenter descripsit. In secundo, sponsi in dilectam blandimenta atque officia complexus est. In tertio, iam propitiùs accedit ad nuptias; componit enim coniuges in curru, quo de more cum plausu atque symphoniâ domum reducebantur. Apud Hebræos enim sponsus non accedebat ad sponsam, nisi post traductionem eius in domum sponsi. Sensus ergo huius versus est, q. d. Dolui abesse sponsum à lecto quia esse in eo non poterat, nisi peractis nuptiarum sacris. Vel, desideraui lecti socium habere, id est nuptias inire; quia ante illas non sperabat fore, vt secum vnquam in noctibus haberet quem amabat. In hanc sententiam Bernard. serm. 75. dicit, sponsam cùm esset in lecto quæsiisse sponsum, non quidem in lecto cubantem, sed cùm absentem desideraret, de illo inuestigando secum deliberasse. Et consonat valde huic explicationi translatio Septuag. qui vertunt, ἐπὶ κοίτην id est, *in lectulum*, q. d. Desideraui ad lectum, seu ad connubium. Hæc Sanchez.

Apud Hebræos sponsus non accedebat ad sponsam nisi vbi traducta fuerat in domum sponsi.

D

Secundus.

Secundò, Genebrardus censet hic nouum esse Drama, vel potiùs nouum, scilicet secundum actum Dramatis: quare nullam hic quærendam esse connexionem, quod alio tempore, scilicet noctu gesta sint, quæ hic narrantur, cetera verò per diem. Melius Gislerius censet nouũ hic quidem esse actum, nouamq; narrationem, sed cum prioribus connexam: sponsam enim post discessum sponsi narrare quid à se factum sit aliquando, cùm dilectum suum à se abscessisse animaduertit, quo studio illum quæsierit, quomodo inuenerit ac tenuerit, ne rursum abscederet.

Tertiò, Ioannes Carmelita censet hæc sponsæ verba produci, vt dent causam, cur sponsus ei dixerit c. 1. v. 10. *Surge propera amica mea*, quia scilicet inuenit eam in lectulo cubantem vel desidẽs hinc ab eo illam euocat dicendo: *Surge propera.* *Tertius.*

Quartò, Gilbertus Abbas, qui continuauit Sermones S. Bernard. in Cant. hicque incboat, sic nectit ser. 1. *De montibus*, inquit, *se raptim contulerat ad lectulum sponsæ, vbi illa excitata & deficiens vbertate delectationis, obdormiuit exhausta inter amplexus dilecti. Oblectata obdormiuit somnum dulcem, sed expergefacta non inuenit illum, hæc mulier deliciarũ in manibus suis. Gaudia itaque illa, gaudia ineffabilia silentio transiens, in hanc tamen vocem erupit: In lectulo meo per noctes quæsiui quem diligit anima mea.* *Quartus.*

Quintò, magis apposite Luytius Legionensis censet sponsam ex amore deliquium passam in somnum incidisse, ac in somnis vel semisomnem dixisse adolescentulis sociabus suis: *Vox dilecti mei*, & cetera, quæ à cap. 2. vers. & vsque ad finem capitis narrantur: nunc verò, inquit, soluta somno sponsa atque experrecta, sponsum, quocumque modo loqui sibi per quietẽ visa est, vnà secum iacere arbitrata, ipsum quæsiuisse, atque eo non inuento è lecto exiliuisse, domoque egressa, vrbis loca omnia, illum quæritando obijsse dicitur. In quo, non quid reipsâ gestum sit commemorasse intelligendus est Salomon, sed quid rei, de qua agitur, natura fieri postulet, accommodatè ad ipsam rem expressisse. Itaque quia intellexit, aut decorum à se negligi, aut bonam huius carminis partem omitti debere, idcirco personam sumpsit de medio, rusticane educatam feminam induxit, quo decore seruato exprimeret in ea omnem amoris vim. Quare sponsa, partim amoris, partim timoris (ne quid sponsæ absenti per noctem mali accidat,) stimulis excita, imperare sibi non potuit, vt quoad luceret, domi maneret; sed exiliuit statim, neque tenebris deterrita, neque nocturnos casus metuens, neque sui rationem vllam habens, vnumque amorem ducem secuta, virum suum peruestigauit. Nam nuptias iam antè à sponso cum sponsa initas fuisse, ac sponsum ad sponsam accessisse satis liquet ex præcedentibus præsertim ex cap. 1. vers. 4. vbi ait sponsa: *Introduxit me rex in cellaria sua*, & vers. 12. *Dum esset rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum*, & cap. 2. vers. 4. *Introduxit me rex in cellam vinariam, ordinauit in me charitatem*, &c. *Quintus. Germanus.*

Ex aduerso Aben Ezra censet sponsam hic narrare ea, quæ somnians videbat, idque probat ex eo, quod ipsa ait: *In lectulo meo per noctes quæsiui quem diligit anima mea*: noctu enim dormitur & somniatur: quis enim quærat eum, quem scit sibi præsentem, vel absentem in lectulo? & ex eo, quod v. 5. iubet spõsus, ne quis eam à somno excitet, iam ergo dormiebat sponsa & somniabat,

quod

quod sanè probabile est præsertim ob vers. 5. iam dictum. Hoc si sequi placet, dicito nouum hic esse sponsæ somnium, priori partim simile, partim dissimile, quo scilicet somniet sponsa, se dilectum suum per vicos & plateas anxiè quæsijsse, ac tandem post longos circuitus inuenisse, inuẽtum tenuisse, nec dimisisse: Quæ enim quis amat & valde desiderat, de his crebrò & variè somniat. Vnde & amantes sibi somnia fingunt, ac desideria amantium sunt somnia vigilantium. Hinc S. Anselmus notat, non esse mirum sponsam in lecto dormire & simul ascendere, vt virgulam fumi; quia quò magis à terrenis abstrahitur, ijsq; quasi indormit, eò altiùs ad cælestia eleuatur.

PRIMVS SENSVS.

ADÆQVATVS.

De Christo & Ecclesia.

PRimò, Chald. hęc exponit de Iudæis, qui adorantes vitulum aureum perdiderunt Dei gratiam & sanctitatem: sic enim ait: *Et quando vidit populus Domini Israel, quod sublatæ essent nubes gloriæ ab eis, & corona sanctitatis, quæ data fuit ei in Sanaï, ablata esset ab eis, remanserunt contenebrati sicut nox, & quæsierunt coronam sanctitatis, quæ sublata fuerat ab eis, & non inuenerunt illam.*

Secundò, Titelman. & alij hæc accipiunt de statu veteris Synagogæ, aut generaliùs de statu humanæ naturæ ante Christi aduentum, ac deinde nouæ Ecclesiæ post eius aduentum. Nam genus humanum ante Christum ex lapsu Adæ miserum, iacensque in lectulo infirmitatis suæ pigrum & ægrum ad omne bonum; idque in nocte infidelitatis & ignorantiæ, quærebat in lege naturæ à suis Sophis, Sophistis & Philosophis tanti mali remedium, scilicet summum bonum siue in quo sita esset felicitas hominis, modumque ad eam perueniendi; sed nihil solidi & veri ab eis, vtpote cæco mẽtis suæ ingenio præfidentibus hausit, cùm debuisset lectulum suum exire, & ad lucem transire diuinæ gratiæ, sine qua frustrà quæritur, nec inuenitur sponsus, qui solus animam se quærentem & diligentem beet: sic & Synagoga iacuit pigra & infirma in lectulo legis Mosaicæ, & in nocte vmbrarum, hoc est, ceremoniarum figuralium, & quæsiuit sponsum per vicos & plateas, quando in legis littera confidens, & ad patrum Abræ, Isaac, Iacob &c. merita, exemplaque attendens, per lustrales ceremonias, sacrificiaque animalium, & iudicia illa vmbratilia, se iustificare, Deumque promereri contendebat. At ibi eum non inueniens adiit vigiles ciuitatis, scilicet Scribas & Pharisæos, ab ijsque eum perquisiuit: sed nullum ab eis conueniens responsum tulit. Postquam ergo vanis eorum traditionibus contemptis, & falsâ doctrinâ repudiatâ, ad nouam è cælo cum Christo venientem Euangelicæ gratiæ doctrinam, aures, animumq; transtulit, inuenit tandem Synagoga quem tantoperè quæsierat, & tot sæculis expectauerat suũ dilectum, verum mundi Saluatorem, patribus ab initio repromissum, & varijs ceremoniarum ænigmatibus præsignatum: quem vsque tunc ipsa, licèt occultè, quæsierat per typica sua sacrificia & ceremoniales obseruantias, quæ omnia ad Christum mundi Saluatorem quasi ad finem vniuersæ legis respiciebant, iuxta quod Apostolus ait: Christum finem esse legis *ad iustitiam omni credenti*. Rom. 10.

Verùm, quia Canticum hoc est Epithalamiũ, non Synagogæ & Moysis, nec status legis naturæ & Dei, sed Christi & Ecclesiæ, vti docent S. Hieronymus, Cassiodor. Beda, Origen. Theodoret. & ceteri passim; hinc de Christo & Ecclesia hæc exponenda sunt. Iam, quia, vt dixi in Procemio, in Cantico ortus, progressus, & perfectio Ecclesiæ describitur, ortus autem siue infantia Ecclesiæ descripta sit à cap. 1. v. 1. vsque ad c. 2. v. 8. inde autem vsque ad c. 3. v. 6. describatur Ecclesiæ progressus, siue adolescẽtia, sequitur pariter hæc, quæ c. 3. v. 1. & seq. vsque ad v. 6. continentur, ad eiusdem adolescentiam referenda esse, hicq; eam terminari.

Infantia Ecclesiæ ab ortu Christi vsque ad Pentecosten. Inde verò incipit eius adolescentia.

Infantia autem Ecclesiæ fuit ab ortu Christi vsque ad eius ascensum in cælum, & missionem Spiritus sancti, quæ continet gesta Christi à natiuitate vsque ad mortem, resurrectionem, ascensionem & Pentecosten: inde verò incipit adolescentia & propagatio Ecclesiæ, quam prædicando fecerunt Apostoli. Quare infantia Ecclesiæ describitur in Euangelijs, adolescentia autem in Actis Apostolorum.

Lectulus ergo hic sponsæ, siue Ecclesiæ primitiuæ, fuit quies eiusdem, quâ post ascensum Christi in cælum, quieuit cum B. Virgine & Apostolis in Sion vsque ad Pentecosten & aduentum Spiritus sancti, ac post eum quieuit in Sion & Iudæa per plures annos, quibus solis Iudæis prædicarunt Apostoli (Baronius numerat annos decem, ego verò quatuor dumtaxat, vti ostendi, Actor. 12. 1.) imò putabat se ibi perpetuò quieturam cum suo sponso Christo; sed ibi Christũ non inuenit, quia pauci à Iudæis fidem amplexi sunt, ceteri cum Scribis & Pontificibus Christum & Ecclesiam spreuerunt, imò persecuti sunt. Quocirca Ecclesia, putà S. Petrus & Apostoli edocti à Christo, susceperunt laboriosum iter, & onus euangelizandi per omnes Gentes, ibique Christum inuenerunt in fide, religione, & obedientiâ omnium Gentium, vt patet ex Actis Apostolorum, & ex Historiâ Ecclesiasticâ. Concatenatio ergo Cantici, eiusque expositio petenda est ex successu Christi & Ecclesiæ, qui in Euangelijs, Actis, & Historiâ Ecclesiasticâ describitur.

Sensus & Constructio huius loci.

Sensus ergo est, q. d. Ego Ecclesia suauiter quiescens in Sion & Iudæâ, ibique vacans orationi, verbo Dei, frequenti communioni, sanctitati, omnique virtuti & perfectioni Christianæ, vt patet Actor. 2. & sequent. ibi quęsiui Christum, sed non inueni, quia plerique Iudæorum inhærentes legi Mosaicæ Christi fidem respuerunt; Christus autem residet & inuenitur in Ecclesia, ac in multitudine & vniuersitate credentium totius mundi. Notat enim sponsa Christum per fidem habitare in cordibus fidelium, vt notat S. Bernardus. Dixi itaque: *Surgam & circuibo Ciuitatem* Ierusalem, relinquamque Iudæam illi subiectam *per vicos & plateas*, euangelizando *quæram quem diligit anima mea*, Christum

scilicet.

ſcilicet, Chriſtique fidem & cultum : *quæſiui illum & non inueni :* quia Iudæi Chriſto & Euangelio reſtiterunt : *Inuenerunt me vigiles, qui cuſtodiunt ciuitatem*, ſcilicet Pontifices, principes ſacerdotum, Scribæ, Herodes Agrippa, & ceteri Iudææ Præſides, interrogaui illos: *Num quem diligit anima mea vidiſtis?* Agnoſcitiſne Meſſiam patribus veſtris promiſſum? Credidiſne in Ieſum Chriſtum crucifixum? At illi obticuerunt, ac ſuo ſilentio ſe neſcire Chriſtum teſtati ſunt. Quocirca *Paululum cùm pertranſiſſem eos, inueni quem diligit anima mea*, cùm ſcilicet paulò poſt perſecutionem Pontificum, ac necem ſancti Stephani, ſcilicet anno ſecundo à paſſione Chriſti, Chriſtus S. Paulum cõuertit, ac doctorem Gentium auctorauit dicens: *Vas electionis eſt mihi iſte, vt portet, nomen meum coram Gentibus & regibus.* Actor. 9. 15. Et cùm Actor. 10. S. Petro per vas è cælo miſſum oſtendit, non ſolos Iudæos, ſed & Gentes vocandas eſſe ad Chriſtum & Eccleſiam, ideoque iuſſit S. Petro, vt Cornelium Centurionem, quaſi primitias Gentium conuerteret, & Chriſto adiungeret. Vnde paulò pòſt, ſcilicet anno Chriſti 37. qui fuit quartus ab eius paſſione, & reſurrectione, Apoſtoli diuiſis inter ſe Gentium prouincijs, quiſque ad ſuam profectus, eamdem pariter conuertit & Chriſto adiunxit. Ibi ergo in fide Gentium Apoſtoli inuenerunt Chriſtum, quaſi in Eccleſia vniuerſali reſidentem & dominantem. Tunc ergo dixit Eccleſia : *Tenui eum nec dimittam*, quia fundabo vbique Gentium Eccleſias, itaque ſacerdotibus, Epiſcopis, Sacramentis, doctoribus, prædicatoribus, miraculis, &c. eas in fide Chriſti ſtabiliam, vt illi numquam illam abijciant, ſed vel ſimul, vel alternatim & ſucceſſiuè arctè eam retineant, ita vt ſemper magna pars orbis Chriſtum colat & adoret : *Donec introducam illum in domum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ*, hoc eſt, Synagogæ. Synagoga enim vetus Iudæorum fuit mater, & genitrix Eccleſiæ Chriſtianorum. Primi enim Chriſtiani, putà Apoſtoli fuêre oriũdi à Iudæis. Senſus ergo eſt, q. d. Transferam Chriſtum Chriſtique fidem & cultum à Iudæis ad Gentes, ibique illum firmabo & ſtabiliam, donec in fine mundi per Eliam & Enoch conuertam Iudæos : ſic enim Chriſtum, Chriſtique fidem *introducam in domum matris meæ*, id eſt, in Synagogam Iudæorum, vt omnis Iſraël ſaluus fiat, atque ex Iudæis & Gentibus fiat vnum ouile & vnus paſtor : Hoc eſt, quod ait Apoſtolus: *Cæcitas ex parte contigit in Iſraël : donec plenitudo Gentium intraret, & ſic omnis Iſraël ſaluus fieret, ſicut ſcriptum eſt : Veniet ex Sion, qui eripiat & auertat impietatem à Iacob*, id eſt, à Iudæis ex Iacob prognatis. Rom. 11. 25. Ita ſanctus Gregorius: *In domum matris*, inquit, *dilectum introducet, quando in fine mundi Eccleſia per prædicationem, in plebem Iudaïcam Chriſtiana Sacramenta immittet. In cubiculum autem, quaſi in ſecretiorem partem domus eum introducet, quia ex eadem plebe ita plurimos conuertet, vt omnes mundi ſarcinas abijciant, & in intimis cogitationibus ſoli Deo placere concupiſcant. Huiuſcemodi homines cubiculum facient ſponſo : quia dum à ſe omnes ſordes cupiditatis abijcient, quaſi ſecretum locum in mente, in quo delectetur, component.* Sic & Caſſiodorus, Beda, Aponius, Philo Carpathius, Iuſtus Orgelitan. ſanctus Anſelmus, Rupertus, S. Bernard. & ceteri paſſim, qui eodem modo, quo S. Gregor. verſum quartum: *Donec introducam*, &c. exponunt; vnde colligas præcedentes quoque tres verſus eodem modo, quo expoſui, eſſe exponendos. Hoc enim exigit ipſa hiſtoriæ acoluthia & connexio.

Synagoga mater Eccleſiæ Chriſtianæ.

Nota quod ait ſponſa, ſe ſponſum Chriſtum quæſiſſe per *noctes* intellige per tenebras, cùm ſcilicet Ieruſalem & Iudæam, totumque orbem occuparent tenebræ infidelitatis & ignorantiæ Dei, Chriſti, & ſalutis. Audi S. Bernardum ſerm. 45. *Habet mũdus iſte noctes ſuas & non paucas. Quid dico, quia noctes habet mundus, cùm penè totus ipſe ſit nox, & totus ſemper verſetur in tenebris? Nox eſt Iudaica perfidia, nox ignorantia paganorum, nox hæretica prauitas, nox etiam Catholicorum carnalis animaliſue conuerſatio. An non nox, vbi non percipiuntur ea, quæ ſunt ſpiritus Dei? Sed & apud hæreticos vel ſciſmaticos: quot ſectæ, tot noctes. Fruſtra per has noctes iuſtitiæ ſolem, & lumen quæritis veritatis, id eſt, ſponſum, quia nulla ſocietas lucis ad tenebras.*

Variæ noctes & peſſima.

Myſticè, lectulus Chriſti fuit vterus B. Virginis; item præſepium, ac ſepulchrum, vbi S. Magdalena & ſociæ, æquè ac SS. Petrus & Ioannes quæſierunt Chriſtum & non inuenerunt, quia iam ex eo reſurrexerat. Audi S. Bernardum ſer. 75. *An non lectulus, tumulus? an non lectulus, præſepium? an non lectulus, vterus virginis?* &c. *Meritò proinde ſponſa ponens lectulum, dicit ſuũ, quia omne quod infirmum eſt Dei, non de proprio ineſſe illi manifeſtũ eſt, ſed de noſtro. Ex nobis aſſumpſit, quæ pro nobis ſuſtinuit, naſci, lactari, mori, ſepeliri. Mea eſt mortalitas nati, mea infirmitas paruuli, mea expiratio crucifixi, mea ſepulti dormitio. Quæ priora tranſierunt, & ecce noua ſunt omnia. In lectulo meo quæſiui per noctes, quem diligit anima mea. Quid? In tuo quærebas, qui ſe iam in ſua receperat, Num videras filium hominis aſcendentem, vbi erat prius? Iam cælum tumulo commutauit & ſtabulo, & tu illum in tuo adhuc lectulo quæris? Surrexit, non eſt hic. Quid quæris in lecto fortem, in lectulo magnum, clarificatum in ſtabulo? Introiuit in potentias Domini, decorem induit & fortitudinem, & ecce ſedet ſuper Cherubim, qui ſub lapide iacuit.* Et pluribus interiectis, ſub finem ſermonis vrgens τὸ *ſurgam & circuibo: Quidni*, inquit, *ſurgeret, recognito de reſurrectione dilecti? Ceterùm, ò beata, ſi conſurrexiſti cum Chriſto, quæ ſurſum ſunt ſapias oportet : neque deorſum, ſed ſurſum quæras Chriſtum neceſſe eſt, vbi ſedet in dextera Patris.*

Lectus Chriſti quis.

Symbolicè S. Bernard. *Eccleſia*, inquit, *dicitur ciuitas propter collectionem, ſponſa propter dilectionem, oues propter manſuetudinem.* Vnde concludit, hocque dat monitum paſtoribus Eccleſiæ: *Propterea attendite vobis quicumque opus miniſterij huius ſortiti eſtis, attendite, inquam, vobis & pretioſo depoſito, quod vobis creditum eſt. Ciuitas eſt, vigilate ad cuſtodiam cõcordiamq́. Sponſa eſt, ſtudete ornatui: Oues ſunt, intendite paſtui. Et hæc tria ad illam Domini trinam ſciſcitationem, fortè non incongruè pertinere dicentur, Petre amas me: paſce oues meas.* Ioan. 21.

SE-

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS.

De Christo & anima sancta.

Qualis animæ peccatricis lectulus.

PRimò anima peccatrix quærit Deum, id est, summum suum bonum & felicitatem in lectulo, id est, in voluptatibus carnis per noctes ignorantiæ & tenebrarum peccati;lectulus enim auari est aurum,superbi,honor; gulosi,deliciæ,acedi,ignauia,iuxta illud Prouerb.26.14. *Sicut ostium vertitur in cardine suo,ita piger in lecto suo.* Hi quærunt eum in nocte, quæ causatur ex obiectu terræ, id est,terrenarum cupiditatum, quas ambiunt, quæque se inter ipsos & Deum interijciunt,& obices obijciunt,vt eius lucem haurire nequeant:Quare hi Deum non inueniunt,tum quia in tenebris quærunt, tum quia ibi non est locus & quies Dei. Ita Cassiodorus, Philo Carpath. Beda, & alij Quare anima peccatrix, sed pœnitens cum S.Magdalena(cuius actio hic ad viuum depingitur; vnde & hæc loco Epistolæ legit Ecclesia in festo S.Magdalenæ)ex hoc lecto voluptatis & concupiscentiæ surgit, ac circuit vicos & plateas solicitè querens Christum, quem tandem inuenit in domo Simonis,id est, obedientiæ, recumbentem in lectulo tempore prandij, vt conuiuas & hospites pascat diuinis suis eloquijs. Ibi ergo à tergo Magdalena lacrymis suis lauans, capillis tergens,ore osculans, manibus vngens pedes Christi,veniam,gratiam,& salutem à Christo accepit.

Anima pia quærit Christum. Primò.

Simili modo anima sancta quęrit Christum in lectulo suo: Primò,cùm quærit eum in sua cõmoditate:sed ibi non inuenit, quia Christus non inuenitur,nisi in cruce,vti aiebat S. Martinus.Ita Cassiodorus: *Exurgam*, inquit, *de strato corporis & carnalis delectationis, & circumbo ciuitatem huius mundi,maria ac terras peragrando: Per vicos & plateas quæram,&c.id est, perlata itinera gradientes huius sæculi,& suis voluptatibus deditos aspiciam, si fortè in illis dilecti mei vestigia inueniam.*

Secundò,

Secundò, cùm quærit eum in propria voluntate;sed ibi non inuenit, quia Christus non venit facere voluntatem suam sed Patris. Vnde in horto instante passione orauit: *Non mea voluntas,sed tua fiat.* Matth.26.Exuat ergo propriam voluntatem, & Diuinam induat, siue à Deo, siue à superiore, qui Dei est vicarius & interpres, ipsi indicatam,qui Deum, Deique gratiam inuenire cupit.

Tertiò.

Tertiò, cùm quærit eum in curiositate,curiosè circumeundo & lustrando omnes hominum sectas,artes,status,studia,& exercitia: sed ibi non inuenit,quia iste circuitus facit hominem vagum, instabilem, & erronem. Vnde S.Iustinus Philosophus Dialog. contra Triph.narrat se obiuisse omnes Philosophorum scholas, putà Platonis, Aristotelis, Democriti, Epicuri,Stoicorum, &c. & nusquam inuenisse sapientiam, sed monitum à viro graui, qui ex improuiso sibi apparuit, vt legeret Prophetas; eos lectitando reperijsse, quod quærebat: vnde conuersus ad Christum & doctor, & martyr gloriosus euasit.Sic hodie, qui mutant status, officia, & exercitia pietatis &

S. Iustinus ubi inuenit sapientiam, quam quærebat?

A virtutis, nunc vnum,nunc aliud experiendo, nihil proficiunt, sed vagando tempus consumunt. Nihil enim profectui ita contrarium, ac crebra mutatio exercitiorum vti docet Cassianus, Climacus Dorotheus, ceterique rerum spiritualium magistri.

Crebra exercitiorum mutatio profectui valdè contraria.

Quartò.

Quartò,qui eum quærit in sua pace, otio, & tranquillitate,cùm Deus ipsum vocet ad bellum, ad negotium, ad labores pro salute animarum obeundos, in eâ Deum non inuenit, quia Deus cuique apparet suâ luce & gratiâ in eo statu, ad quem eum vocat, non in alio; vnde quos vocat ad sortem Magdalenæ ijs apparet in solitudine & contemplatione; quos vocat ad sortem Marthæ, ijs apparet in actione,cuique in eâ, quæ illi propria est & peculiaris, ad quam eum destinat.
B Hinc Theodoret. docet Deum non inueniri in lectulo prosperitatis, cùm Deus aduersa nobis immittat, vt ijs nostram patientiam & virtutem exerceat & adaugeat. Audi S. Ambrosium lib. de Isaac cap.5. *Multi sunt,qui in otio quærunt Christum & non inueniunt, & quærunt eum in persecutionibus & citò inueniunt, & ideo quasi post tentationes,quia in periculis suorum fidelium adest. Quàm modicum,inquit, cum transiui ab eis,& inueni eum.*

Pleniùs pertractat idem S. Ambros.libr.3. de Virgin. *Si vis,* inquit, *& tu tenere Christũ,quære ingiter nec pœnam metuens: inter supplicia enim frequenter corporis, inter ipsas persecutorũ manus Christus meliùs inuenitur. Quàm modicum,inquit, fuit,cùm transiui ab ipsis,donec inueni eum.Exiguo enim spatio breuique momento cum persecutorum manus trãseris, nec succubueris potestatibus mundi,tibi Christus occurrit,nec te diu tentari patitur.*

Quintò,

C Quintò, Deus animæ sanctæ & feruenti subinde suam præsentiam, ac gratiam illuminantem & consolationem subtrahit, vt eius desiderium acuat & feruorem magis accendat. Ita S.Greg.5. Moral.cap.4. *Abscondit,*ait,*se sponsus cùm quæritur, vt non inuentus ardentiùs quæratur:& differtur quærens sponsa ne inueniat, vt tarditate sua capatior reddita, multipliciùs quandoque inueniat quod quærebat.* Nam vt ait S.Bernard. serm.84. *Magnum bonum quærere Deum:ego hoc nullis in bonis animæ secundum existimo; primum in donis, vltimum in profectibus est. Virtutum nulli accedit, cedit nulli: cui accedat, quam nulla præcedat, quæ omnium magis consummatio est? Quæ enim virtus adscribi possit non quærenti Deum, quisve terminus quærenti Deum? Quærite, inquit, faciem eius semper,. existimo, quia nec si inuentus fuerit, cessabitur à quærendo. Non pedum passibus,sed desiderijs*
D *quæritur Deus,& vtique non extundit desiderium sanctum felix inuentio,sed extendit.* Idem ibidem docet animam non posse quærere Deum, nisi eius gratiâ sit præuẽta: *Quia Deus prior dilexit nos.* 1.Ioan. 4.10. *Minimè prorsus,* inquit, *nisi priùs quæsita quæreretur,sicut nec diligeretur,nisi dilecta priùs.* Vnde S. Aug.in psal.69. *Quære,* inquit, *eum,qui prior quæsiuit te,& reportauit in humeris suis*, quasi ouem errantem & perditam.

Rursum sanctus Gregorius homil. 25. in Euangel. *Dilectum,*inquit, *in lecto quærimus,quando in præsentis vitæ aliquantulâ requie redemptoris nostri desiderio suspiramus. Per noctem quærimus: quia etsi iam in illo mens vigilat, tamen adhuc oculus caligat. Sed qui dilectum suum non inuenit, restat vt surgat, & ciuitatem circumeat, id est sanctum*

A *sanctam electorum Ecclesiam mente & inquisitione percurrat: per vicos eum & plateas quærat, id est, per angusta & lata gradientes aspiciat, vt si qua in eis valeat inuenire eius vestigia, exquirat: quia sunt nonnulli etiã vitæ sæcularis, qui imitãdum aliquid habeant de actione virtutis. Quærentes autem nos vigiles inuenerunt, qui custodiunt ciuitatem: quia sancti Patres, qui Ecclesiæ statum custodiunt bonis nostris studijs occurrunt, vt suo vel verbo vel scripto nos doceant. Quos cùm paululum pertransimus, inuenimus quem diligimus; quia redemptor noster etsi humilitate homo inter homines; diuinitate tamen super homines fuit. Cùm ergo transeuntur vigiles, dilectus inuenitur, quia cùm Prophetas & Apostolos infra ipsum esse conspicimus, illum qui natura Deus est, esse supra homines consideramus.* Causam deinde cur Christus quæri velit, subijcit: *Prius ergo non inueniendus quæritur, vt pòst inuentus strictius teneatur. Sancta enim desideria, vt prædiximus, dilatione crescunt. Si autem dilatione deficiunt, desideria non fuerunt. Hoc amore arsit quisquis ad veritatem pertingere potuit. Hinc namque Dauid ait: Sitiuit anima mea ad Dominum, quando veniam & apparebo ante faciem Dei?* Psal. 41.

Anima quærit Deum septem de causis.

Porrò S. Bernard. qui in hæc verba decem sermones conscripsit, imò in ijs sermones suos in Cantica concludit & terminat, docet animam quærere Deum septem de causis: sic enim ait ser. 85. *Quærit anima verbum, cui consentiat ad correctionem, quo illuminetur ad cognitionem; cui innitatur ad virtutem; quo reformetur ad sapientiam: cui cõformetur ad decorem; cui maritetur ad fœcunditatem; quo fruatur ad iucunditatem.* Secundò serm. 86. docet animam quærere debere Deum verecundè, cautè, & secretè, putà in arcano lectuli & noctis. C Cùm enim *nocturnus sopor inducit silentium, tunc planè liberior exit, puriorq; oratio.* Addit S. Bernardus quæri Deum in lectulo infirmitatis, vt eam sanet in noctibus, iuxta illud: *Dominus opem ferat illi super lectum doloris eius: vniuersum stratum eius versasti in infirmitate eius.* Psalm. 40. 4. Et in nocte ignorantiæ, vt eam luce sua dispellat. *Et si placet sentire,* inquit, *lectuli quidem nomine humanam figurari infirmitatem, nocturnis autem tenebris ignorantiam æquè humanam, consequens est & congruum satis, vt Dei virtus & Dei sapientia Verbum contra vtrũque originale malum instantius requiratur. Nempe quid cõuenientius, quàm vt infirmitati virtus, ignorantiæ sapientia opponatur:* Rursum S. Ambrosius serm. 7. in psal. 118. *Quæsiuit,* ait, *in noctibus, id est, in persecutionibus & aduersis. Nox enim est omnibus quibus non est perfecta securitas.* D

Anima quærens Deum, iam eum aliquo modo habet.

Denique anima quærens Deũ iam aliquo modo eum inuenit, imò & habet, & tenet: non enim quæreret, nisi eum cognosceret, desideraret, & amaret. Inuenit ergo eum per fidem & spem, quærit, vt possideat per charitatem: inuenit per desiderium absentem, vt præsentem teneat per gaudium: inuenit & tenet per patientiam, vt possideat per consolationem: tenet per pij affectus inchoationem, vt possideat & teneat per eius profectum & perfectionem: tenet per amorem, quærit, vt possideat per feruorem. Vnde S. Bernard. tract. de Diligendo Deo: *Bonus es, Domine,* inquit, *quærenti te, quid ergo inuenienti? Sed enim hoc est mirũ, quod nemo te quærere valet, nisi qui prius inuenerit: Vis igitur inueniri, vt quæraris; quæri, vt inueniaris.* Igitur Deus quæritur per fidei, spei, A pœnitentiæ, patientiæ, ceterarumque virtutum inchoationem, inuenitur per earumdem incrementa, præsertim amoris & charitatis, vti docet Richard. de S. Victore iuxta illud: *Ibunt de virtute in virtutem: videbitur Deus Deorum in Sion.* Psal. 83. 8. S. August. in psalm. 104. ad illa: *Quærite Dominum & confirmamini, quærite faciem eius semper.* Deus, inquit, *est sine fine quærendus, quia sine fine amandus.* Et paulò antè: *Sed si semper quæritur, quando inuenitur? An semper dixit in tota vita ista, quæ hîc viuitur, ex quo nos id facere debere cognouimus, quando & inuentus quærendus est? Iam quippe illum inuenit fides, sed adhuc eum quærit spes: Charitas autem & inuenit eum per fidem, & eum quærit habere per speciem: vbi tũc sic inuenietur, vt sufficiat nobis, & vlterius non quæratur.*

Quomodo Deus quæratur & inueniatur.

B Symbolicè, Richardus de S. Victore hîc docet Deum inueniri in triplici creatura, velut in triplici Dei similitudine: Primò animalibus, cælis, elementis, mixtis: Secundò in homine: Tertiò in angelo, qui est signaculum similitudinis, & in quo ab initio signata perseuerat similitudo Dei. Ipse ergo est speculum Dei: *Mũdi enim sunt,* (angeli) inquit, *sicut est mundus ille: sancti sunt angeli, sicut est sanctus Dominus Deus eorum, atque adeò de illis mũdis transisse ipsam animam ad munditiæ auctorem, & de contemplantibus ad contemplandum, & statim inuenisse: quoniam ij adeo vicini sunt, vt nil sit medium & pòst hos non sit inuenire, nisi illum; Inuento dilecto, angelis congratulando, & consecutum per eos beneficium commemorando, dicit: Paululùm cùm pertransissem eos inueni. &c. id est, illicò vt hos pertransiui dilectum inueni: hos pertransiui vt venirem, & per* C *hos transiui, vt inuenirem: horum enim occursu & auxilio obtinui quod concupiui, qui & meum prouocauerunt & accenderunt desiderium, & dilecti obtinuerunt occursum.*

Symbolicè Deus in triplici creatura inuenitur.

Symbolicè rursum Gilbertus Abbas successor S. Bernardi id explicat. Cantic. serm. 2. ait aptè Christum quæri in lectulo otij & tranquillitatis mentis, ac in nocte obliuionis curarum & rerum temporalium: *Benè collocaris,* inquit, *in lectulo, si otio quodam ab occupationibus mens tua liberè feriatur; libertate & otio quid accommodatius ad vsum amoris? & libertas illecebram parit. In otio expeditur affectus, & non parum impenditur illi.* Et post pauca; *E contra insensibilem penè reddit affectum frequens cura mũdi, & quasi callum quemdam menti obducit. Animum cura implicat, quies explicat. Explicita desideria in quæ putas incrementa se dilatant? vides quanta bona conti-* D *neantur in lectulo? Quies, libertas, illecebra. In lectulo enim quietis & vacuitatis vota magis inardescunt. Locus accommodatus oblectamento charitatis, sponsam ad quærendum vrgeo ardentiùs. Illic enim ægriùs caret dilecto, vbi poterat vberiùs frui. In lectulo, inquit, meo, & per noctes.* Et pluribus interiectis: *Bona ergo nox, quæ prudenti obliuione dissimulat omnia temporalia ad illum, qui æternus est, quærendum; tempus expediens & explicans occasiones, quæ mũdi concupiscentiam abscondit, curam, cogitatum: Hoc est enim mundum habere absconditum, vel mundo abscondi. Sic etiam abscondi poterimus in abscondito faciei tuæ Domine.*

Cura implicat, quies explicat.

TER-

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS.

De Christo & B. Virgine.

RVpertus sic B. Virginem loquentem inducit: *Iam ex quo baptizatus est* (Christus) *à Ioanne, fieri cœperat in lectulo; siue in cubiculo meo, in illo habitationis meæ secreto, vt non inuenirem eum. Nã statim ductus est in desertum à Spiritu, & deinde regressus. Euangelium meis præposuit affectibus, ita vt diceret, quid mihi & tibi est mulier? Sed & alios docuit, vt similiter facerent, vt scilicet patrem & matrem propter Euangelium relinquerent. Ita desiderio quærebam, & non inueniebam eũ, vt solitaria possiderem solitariũ. Dixi ergo surgam, & circuibo ciuitatem per vicos & plateas, quæram quem diligit anima mea. Dixi, & feci sic: cùm enim circuiret per ciuitates & castella prædicãs Euangeliũ regni Dei, ego sequebar & quærebam eum. Quæsiui illum & non inueni. Ille enim tanto intentus negotio, me matrem suam agnoscere quodammodo dissimulauit.* Et post nonnulla, quæ in hanc rem interijcit, subijcit: *Posthæc iuxta crucem eius steti. Sed numquid hoc mihi fuit inuenisse dilectum? imò fuit mihi inuenisse gladium, qui & pertransiuit animam meã. Sepultus est, clausum & signatum fuit monumentum; Et ego quali mente, quærebam eum? quali desiderio desiderabam eum, sciens eum esse à mortuis resurrecturum? Indè non inueni illum. Inuenerunt me vigiles, qui custodiunt ciuitatem. Qui vigiles, vel, quam custodientes ciuitatem? Discipuli eius, qui ad hoc erant dispositi, vt custodirent, imò vt ædificarent ciuitatem veram Hierusalem. Et ego inquam: Num quem dilexit anima mea vidistis?* &c. *Paululum cùm pertransissem eos, inueni quem diligit anima mea, & non quomodocumque, sed in cælum vidi ascendentem, & Apostolos misso de cælis Spiritu sancto, vidi prædicantes gloriam Domini.* Nũc singula ad incudem reuocemus, & penitiùs secreta nonnulla quæ latent, per singulos versus indagemus.

VERS. 2. *Surgam, & circuibo ciuitatem; per vicos & plateas quæram quem diligit anima mea: quæsiui illum & non inueni.*

PRo *vicos* Hebr. est שְׁוָקִים *schevakim* plurale, cuius singulare est שׁוֹק *schok*, id est, *tibia*, siue *pes*, qui à coxendice excurrit ad talos, indéque per metaphoram *vicus*, siue *angiportus*, qui à platea aliorsum excurrit, sicut tibia excurrit ex corpore. Vnde Septuag. vertunt ἐν ἀγοραῖς, id est, *in foris*. S. Ambrosius 3. de Virg. legit *in foro*: ἀγορὰ enim est forum, vbi res venales palàm omnibus exponuntur, siue vbi fieri solet hominum conuentus. Porrò in vrbe multa sunt fora; scilicet boarium, vbi boues venduntur; olitorium, vbi olera; suarium, vbi sues; frumentarium, vbi frumenta; vinarium, vbi vina, &c. Significat ergo Sponsa se quæsisse Spõsum in vineis & foris, vbi solet esse hominum turba: at in turba non inuenitur Sponsus, qui amat secretum & solitudinem

Sponsus non inuenitur in foro.

vel certè fidem & ordinem, qualis est in Ecclesia fidelium. Audi Sanctum Ambrosium libro tertio de Virgin. *Non est Christus circumforaneus. Christus enim pax est; in foro lites. Christus iustitia est; in foro iniquitas. Christus fides est; in foro fraus atque perfidia. Christus operator est; in foro inane otium: Christus charitas est; in foro obtrectatio. Denique forum subinde est furum. Christus in Ecclesia est, in foro idola. In Ecclesia vidua iustificatur, in foro circumuenitur; fugiamus ergo forum: fugiamus plateas. Non enim iniuria tantummodò est non inuenire, quem quæras, sed etiam plerumque vbi non oportet quæsisse, vulnus est: quæsisse in domibus virorum, qui sibi falsò Doctorum nomen assumunt, quæsisse procaciùs quàm verecundiùs.* Circuit tamen sponsa, quia *domi consistere eam non sinebat amoris flamma*, ait Theodor. Ad litteram, vt dixi, loquitur de Apostolis circumeuntibus vicos, & plateas Ierusalem, euangelizando, vt Iudæos ad Christum conuerterent: verùm in ijs non Christum, sed Mosen, non spiritum, sed carnem; non veritatem, sed vmbram inuenerunt. Vnde Chaldæus more suo Iudaizans ita vertit: *Dixerunt filij Israel ad inuicem: Surgamus, & eamus, circumdemus tabernaculum fœderis, quod extendit Moses extra castra, & quæramus doctrinam à facie Domini, & maiestatem sanctam, quæ sublata est à nobis; & circumierunt per ciuitates & plateas, & per vicos, & non inuenerunt eam.*

Mysticè. platea & vici.

Mysticè, per vicos & plateas Theodoret. & Aponius accipiunt SS. Scripturas: S. Gregorius verò, Beda, & Anselmus exempla Sanctorum, qui vel arctiorem (quam notant vici) vel laxiorem (quam notant plateæ) viuendi rationem secuti sunt.

Anagogicè.

Anagogicè Nyssenus accipit ordines & status Angelorum, & Sanctorum in cælesti Ierusalem. Vnde S. Bernard. ser. 76. censet spõsam hic quærere Christum in vicis & plateis vbi paulò antè prædicauerat, & sanauerat infirmos, sed non inuenit, quia Christus à morte resurgens à terrena Ierusalem ascenderet ad cælestem.

Tropol.

Tropologicè tres Anonymi apud Theodor. Ciuitas, aiunt, est anima pia quæ in seipsa quærit sponsum per fora actionis, & per plateas cõtemplationis alternatim obambulando, & ab vna in aliam vicissim circumeundo; ita Anonymi. Philo verò Carpath. *Per fora & plateas, hoc est*, inquit, *à præteritis vitæ meæ actionibus surgam, à malorum consuetudine discedam, discutiam conscientiam meam, & diligenter examinabo per circuitum actiones vitæ meæ, recogitabo annos vitę transacta studiosè quæram in Ciuitate, hoc est, in ecclesia, in Scripturis sanctis, in Sanctorum vitis & exemplis, quomodo ad Deum rectè ambulare debeam, & quomodo hucusque vixerim & ambularim: per latas enim & apertas peccatorum vias incessi, communes mores & consuetudines aliorum imitata sum: Ob idq; per fora & per plateas dicit se disquisituram secundum illud: Cogitaui vias meas, & conuerti pedes meos in testimonia tua. In foris enim & plateis exponuntur, venduntur, tractantur omnia corporis voluptati solùmmodò idonea & grata, quibus animæ Christianorum miserabiliter captantur & occiduntur. Ab ijs se quoq; vexatam profitetur, & ab ijs se prohibitam ne quærendo dominum inueniret. Arcta est enim via & angusta, quæ ducit ad vitam.* Matth. 7.

Psal. 118.

Symbolicè.

Symbolicè, Anima circuit ciuitatem, cùm cogitatione circuit mundum, contemplans cælum,

lum, terram, & omnia, quæ in eis sunt, vti Philosophi fecerunt; sed non inuenerunt Deum: tum, quia cùm Deum ex eis per vmbram cognouissent, eum tamen vt Deum non glorificauerunt; tum, quia luce fidei destituti in multos errores inciderunt, ac circumeundo in suam ignorantiam relapsi sunt, atque creaturæ potiùs quàm creatori seruierunt, indulgendo suis voluptatibus, ambitioni, & honoribus, vti docet Apostolus, Rom. 1. vnde in circuitu contemplationis & experientiæ omnium mundi bonorum, magnam se vanitatem & afflictionem expertum esse docet Salomon Ecclesiastæ 2. 3. & seq. Quocirca sapienter S. Augustinus in Psalm. 3. 3. ad illa: *Exquisiui Dominum, & exaudiuit me*: inquit, *noli aliud à Domino extra illum quærere, sed ipsum Dominum quære, & exaudiet te, & adhuc te loquente dicet: Ecce adsum, Quid est, Ecce adsum? Ecce præsens sum, quid vis? quid à me quæris? Quidquid tibi dedero, vilius est quàm ego, meipsum habe, me fruere, me amplectere: nondum potes totum, ex fide continge me, & inhærebis mihi. Hoc tibi Deus dicit: Cætera onera tua ego à te deponam, vt totus mihi inhæreas, cùm hoc mortale tuum ad immortalitatem conuertero, vt sis æqualis Angelis meis, & semper videas faciem meam & gaudeas, & gaudium tuum nemo auferet à te, quia inquisisti Dominum & exaudiuit te, & ex omnibus tribulationibus eruit te.*

Moraliter.

Moraliter; Nota hic amorem sponsæ parere in ea ardorem quærendi sponsum; vnde licet eum non inuenerit in lectulo, nec in vicis & plateis, nec apud vigiles; tandem tamen his omnibus peractis eum reperit. Quare Richardus de S. Victore docet sponsam hoc suo solicito circuitu, multum profecisse in amore & ardore quærendi: hic enim repulsam tertiò passus magis accensus est, sicut ignis in stipula ventis aduersis agitatus magis exardescit: *Frustratio enim rei amatæ, flabellum amoris est amanti.* Vnde S. Bernard. serm. de triplici cohærentia vinculorum: *Lætetur*, inquit, *cor, quærentium Dominum: Si gaudetis ad labores, si indefesso pede curritis viam mandatorum, si quotidie vtriusque status recentior est ad proficiendum & perficiendum, quàm ad incipiendum, profectò quæritis faciem eius semper.*

VERS. 3. *Inuenerunt me vigiles, qui custodiunt ciuitatem* (quos interrogaui, dicens) *Num quem diligit anima mea, vidistis?*

Amoris ardor.

HEbr. *Inuenerunt me custodes* (excubitores) *qui circumeunt in ciuitate.* Sic & Septuag. Aquila, & Symmach. S. Bernard. serm. 79. notat vehementiam amoris in sponsa confundere verba: *O amor præceps*, inquit, *vehemens, flagrans, impetuose, qui præter te aliud cogitare non sinis, fastidis cætera, contemnis omnia præter te, te contentus. Confundis ordines, dissimulas vsum, modum ignoras; totum quod opportunitatis, quod rationis, quod pudoris, quod consilij iudiciiue videtur, triumphas in temetipso, & redigis in captiuitatem. Et omne quod cogitat ista, & quod loquitur te sonat, te redolet & aliud nihil: ita tibi ipsius & cor vendicasti & linguam. Ait: Num quem diligit anima mea vidistis? Quasi verò hi sciant quid cogitet ipsa: Quem diligit anima tua, de ipso sciscitaris? & non habet nomen? Quænam verò tu, & ille quis?* Vnde subijcit: *Amor vbique loquitur, & si quis horum, quæ leguntur, cupit adipisci notitiam, amet, &c. Quomodo enim Græcè loquentem non intelligit, qui Græcum non nouit, nec Latinè loquentem, qui Latinus non est, & ita de ceteris: sic lingua amoris ei qui non amat, barbara erit sicut æs sonans, aut cymbalum tinniens.*

Vigiles qui. Resp. Primò Pontifices & Principes Hierosolymitani.

Quæres, qui sint hi Vigiles, siue custodes ciuitatis? Resp. ad litteram propriè & genuinè sunt Legisperiti, Pontifices, & principes Ierosolymæ; Horum enim erat officium populo indicare Messiam, siue Christum aduenientem. Hos ergo iure suo interrogarunt Apostoli & fideles de Christo, quando eis Christi doctrinam, vitam, & miracula prædicando exposuerunt, vt ijs conuicti responderent ipsum esse verum Messiam à prophetis prædictum & patribus promissum. Verùm ipsi Messiam expectabant Regem splendidum & gloriosum, quasi alterum Salomonem: quare cùm viderunt Christum humilem, pauperem, & crucifixum, eum despexerunt, nec crediderunt ipsum esse Messiam. Vide dicta vers. 1.

Tropologicè.

Tropologicè: Vigiles, id est, Custodes Ecclesiæ & animæ fidelis, Primò sunt Angeli, qui sponsum scilicet Deum clarè cognoscunt, imò vident facie ad faciem, eiusque notitiam & amorem hominibus instillant. Vnde viri pij eos sæpè inuocant, & de dubijs, modoque Deum inueniendi, eique placendi cōsulunt. Ita Theodor. & tres Anonymi apud ipsum, Nyssenus homil. 6. S. Ambros. lib. de Isaac c. 5. S. Bernardus, Psellus & alij.

Secundò. Apostoli, Prælati, Pastores.

Secundò, Vigiles sunt Apostoli, Pastores & Prælati, qui sollicitè inuigilant gregi, id est, fidelibus suæ curæ commissis; hi ergo pastorum suorum indicio & ductu inueniunt sponsum. Ita S. Gregorius Theodoret. Cassiodor. Beda, Philo, & S. Anselmus, qui ait: *Inuenerunt*: id est, me quærentem inuenerunt, meam affectionem cognouerunt sancti pastores, qui custodiunt Ecclesiam. Cùm dicit se priùs inuentam, quàm inuenisse, notat nobis vigilantiam & diligentiam, quam debent habere Pastores in Ecclesia, scilicet vt ex quo mouetur aliquis compunctione, parati sint vt eum commoneant, & ad notitiam Dei pertrahant. Verba S. Gregorij citaui vers. 1. Nunc audi S. Bernardum serm. 76. *Quàm boni vigiles, qui nobis dormientibus ipsi peruigilant, quasi rationem reddituri pro animabus nostris! Quàm boni custodes, qui vigilantes animo atque in orationibus pernoctantes, hostium insidias sagaciter explorant, anticipant consilia malignantium, deprehendunt laqueos, eludunt tendiculas, retiacula dissipant, machinationes frustrantur! Hi sunt fratrum amatores & populi Christiani, qui multum orant pro populo & vniuersa sancta ciuitate. Hi sunt, qui multum solliciti pro sibi commissis Dominicis ouibus, cor suum tradunt ad vigilandum diluculo ad Dominum, qui fecit illos, & in conspectu Altissimi deprecantur.*

Sine Duce viam vitæ ingredi periculosum.

Quocirca idem S. Bernardus ex hoc sponsæ exemplo docet fideles in dubijs debere consulere suos Superiores, ijsque obedire; alioqui si sine eorum consilio suæ sapientiæ confidant, periculo lapsus se exponere: *Audiant hoc*, inquit, *qui sine duce & præceptore vias vitæ ingredi nō formidant.*

Ipsi

Ipsi sunt in arte spirituali existentes, & discipuli, pariter & magistri. Non sufficit hoc, etiam coaceruant discipulos sibi, caci duces cacorum. Quàm multi ex hoc tramite periculosissimè aberrasse comperti sunt. Nimirùm ignorantes astutias satanæ, & cogitationes ipsius, factum est, vt qui spiritu cœperant, carne consummarentur, abducti turpiter, lapsi damnabiliter. Vnde hoc monitum colligit. *Videant proinde qui eiusmodi sunt, quomodo cautè ambulent, & de sponsa exemplum sumant, quæ nō prius ad eum, quem desiderabat, vllo modo valuit peruenire, quàm si occurrant, quorum magisterio vteretur ad cognoscendum de Dilecto, certè ad discendum timorem Domini. Seductori dat manū, qui dare dissimulat præceptori. Et qui dimittit oues in pascua absque custode, pastor non est ouium sed luporum.*

Vigiles, Moyses & Aarō.

Huc facit versio Chaldæi, qui iudaïzans per Vigiles Synagog. accipit Moysem & Aaronem. Sic enim habet: *Dixit Cœtus Israël: inuenerunt me Moyses & Aaron & Leuitæ obseruantes custodiam tabernaculi fœderis, qui circuibant per gyrum, & interrogaui eos de maiestate gloriæ Domini, quæ sublata fuerat à me. Respondit Moyses scriba, Princeps Israel, & sic ait Ascendam ad cælos excelsos & orabo coram Domino, si fortè placabitur super peccata vestra, & habitare faciat maiestatem suam inter vos sicut olim.*

Isaias & Prophetæ.

Huc pertinet explicatio Aponij, qui per Vigiles accipit Isaiam & Prophetas: hi enim tam clarè Christi Incarnationem, Passionem, & Resurrectionem prædicunt & prædicant, vt lector in iis, & ex iis facilè Christū inueniat. Et Philonis Carpathij qui per Vigiles accipit Iustos, qui vigilanter legem & voluntatem Dei scrutantur & exequuntur: horum enim exempla, consilia, & monita nos ducūt ad Christum; puta ad sanctitatem & perfectionem.

Iusti.

Tertiò. Gentilium Philosophi.

Tertiò, & alij per Vigiles accipiunt Philosophos, quos Gentiles de Deo & summo bono interrogabant: sed nil nisi incertum & vanum audiebant: ita Iustus Orgelitan. qui Ecclesiam ita loquentem inducit: Disputauerunt contra me sæculi sapientes, Idolorumque cultores, multa inaniter perscrutantes, pluresque libros irritis laboribus conficientes, quibus dixi: cur incassum superfluo conatu vexamini: *Num quem diligit anima mea vidistis?* quandoquidem falso nomine sapientiæ gloriamini. Stultam fecit Deus sapientiam vestram, quia Christum inuenire illic non valuistis.

Quartò. Hæretici.

Quartò, Alij per Vigiles accipiunt Hæreticos, qui peruigilant, vt hæreses suas spargant; ac circumeunt vrbes & regna, vt fideles seducant: hos cùm pertransit fidelis, pergitque ad orthodoxos Doctores, inuenit Christum, Christique fidem, & veram Religionem. ita Gislerius.

Quintò.

Quintò, Rupertus hæc attribuit B. Virgini quærenti Christum vel in Ierusalem perditum, inuentumque in templo, vel iam mortuum & sepultum: *Et ego quali mente*, inquit, *quærebam eum, quali desiderio desiderabam eum, sciens esse à mortuis resurrecturum! Inde non inueni illum. Inuenerunt me vigiles, qui custodiunt ciuitatem. Qui vigiles, vel quam custodientes ciuitatem? Discipuli eius; quia ad hoc erant dispositi, vt custodirent, imò vt ædificarent ciuitatem veram Ierusalem: de qua, vel ad quam ipse dilectus per Isaiam dicit: Super muros Ierusalem constitui custodes tota die & tota nocte non tacebunt laudare nomen Domini: Isti vigiles iam tunc vigilabant, quia lugentes & flentes somnum non capiebant: isti vigiles me inuenerunt & mulieres, quia tota nocte vigilantes venerunt ad monumentum, quæ & emerant aromata, vt venientes vngerent eum, inuenerunt me bonum certatim afferendo nuntium, quòd resurrexisset, & quod vidissent eum. Et ego inquam: Num quem dilexit anima mea vidistis? Vidimus, aiunt, vidimus Dominum: Surrexit verè, & apparuit Simoni.*

VERS. 4. *Paululùm, cùm pertransissem eos, inueni quem diligit anima mea.*

HEbr. *Quasi modicum cùm transiui ab eis, quoadusque inueni quem diligit anima mea.* Sic & Septuag. S. Ambros. per interrogationem & admirationem legit: *quàm modicum fuit cùm transij ab ipsis, donec inueni quem diligit anima mea!* q. d. Vehemens amor effecit, vt omnis labor, omne iter, omne tempus, quod insumpsi ab interrogatione vigilum vsque ad inuentionem sponsi, mihi videretur modicum esse & exiguum: sicut de Iacob dicitur, Genes. 29. 20. *Seruiuit Iacob pro Rachel septem annis, & videbantur illi pauci dies præ amoris magnitudine.*

Porrò Chaldæus refert hæc ad fabricam Tabernaculi Mosaïci: *Quasi paululum*, inquit, *& modicum fuit, & reuersus est Dominus ab ira furoris sui & præcepit Dominus Moysi Prophetæ, vt faceret tabernaculum fœderis, & arcam, & collocauit maiestatem suam in medio eius.* Sensus literalis est, quem dedi vers. 1. scilicet Ecclesiam, id est, Sanctum Petrum, S. Paulum, ceterosque Apostolos, cùm pertransissent Pontifices, Scribas, & Principes Ierusalem, vtpote fidem Christi repellentes, iuisse ad gentes, ibique Christum inuenisse in conuersione omnium gentium, quæ audientes prædicationem Euangelij, illicò illud, & in illo Christum amplexi sunt.

Tropol. vigiles. Primò. Angeli.

Tropologicè: Primò Anima à Vigilibus, id est, ab Angelis erudita ascendit ad Creatorem, qui Angeli Deo sunt proximi; vt si illos pertranseas, illicò reperias Deum, vti docet S. Ambrosius sermon. 7. in psalm. 118. Idem libro de Isaac cap. 5. docet Angelos nonnulla ignorare, ideoque ab iis transeundum ad Deum, vt plenè illuminemur: *Anima*, inquit, *quæ Deum quærit, etiam custodes transit: sunt enim mysteria, quæ etiam Angeli concupiscunt videre: Vnde & Petrus ait: Nunciata sunt vobis per eos, qui euangelizauerunt, Spiritu sancto misso de cælo, in quem concupiscunt Angeli prospicere.* Sic & Nyssen. hic hom. 6. docet contemplanti transeundos esse Angelos & Creaturam vniuersam, vt per fidem mentis aciem figat in vno, summoque Deo.

Secundò, Apostoli, Pastores, & Doctores.

Secundò anima à Vigilibus, id est, Apostolis, Pastoribus, & Doctoribus erudita, illisque obediens inuenit Christum, sed ita vt illos pertranseat, id est, in illis non hæreat, nec in alio spem suam figat quàm in Christo. Ita S. Gregor. 18. Moral. cap. 27. *Cùm redemptorem suum*, inquit, *Ecclesia quæreret, in antiquis prædicatoribus spem figere noluit, quæ dicit: Paululum cùm pertransissem eos, inueni quem diligit anima mea. Illum quippe inuenire non posset, si istos transire noluisset.* Idem S. Gregor.

A hoc loco: *Paululum*, inquit, *vigiles transit & dilectum inuenit anima, quia dum sanctos Doctores puros homines fuisse cogitat, ad diuinitatem mentem erigit, ibiq; sponsum suum supra homines Patris æqualem cognoscit, quem tunc inuenisse se dicit, cùm sanctis laboribus adiuta, in eius diuinitatis claritatem oculum fidei, tamquam speculum contemplando aliquantulum figit.* Sic & Cassiodor. Beda, Philo, & alij. Addit Cassiodorus: *Pertransire*, ait, *Vigiles, est eorum dicta & doctrinam diligenter perscrutari.* Adiungit S. Anselmus: *Paululum ideo dicit, quia sine magno labore cognitio Dei habetur: Ex quo enim Deus percipit affectionem quærentis, ipse seipsum offert & spõte ingerit.* Verum est tamen illud S. Aug. in psal. 103. concl. 2. *Quod difficiliùs quæritur, solet dulcius inueniri*; vti hic sponsæ contigit, quæ proinde subiungit: *Tenui eũ, nec dimittam.*

Tertiò. Philosophi.

B Tertiò, Iustus Orgelit. per Vigiles accipiens Philosophos sic exponit: cùm pertransissem sapientes mundi, intelligens eorum sapientiam esse stultitiam, (nam *stultam fecit Deus eius sapientiam* 1. Corinth. 1. 20.) perueni ad Christum, qui est Dei virtus & sapientia.

Quartò.

Quartò, S. Ambrosius lib. de Isaac & anima c. 5. vrget *τὸ paululum*, q.d. Paulò post tentationes & tribulationes, adest Christus roborans & consolans: *Multi*, ait, *in otio quærũt Christum & non inueniunt, & quærunt eum in persecutionibus & citò inueniunt; Et ideo quasi post tentationes, quia in periculis fidelium suorum adest. Quàm modicum*, inquit, *cùm transiui ab eis, inueni eum, tenui eum, & non dimisi eum. Omnis enim, qui quærit inuenit, & qui inuenerit, adhærere debet, ne possit amittere.*

Allegor.

C Allegoricè S. Bernard. serm. 79. docet Christum transisse in Resurrectione, pertransisse in Ascensione, ac proinde sponsam per fidem vtrobique illum sequi debere, vt inueniat eum sedentem ad dexteram Dei: *Nunc*, inquit, *quoniam iam resurgendo transierat, & adiecerat pertransire, vtique ascendendo, meritò se etiam ista non transisse, sed pertransisse perhibuit: quæ hunc quidem fide & deuotione ad cælos vsque secuta est. Igitur credere Resurrectionem transire est, credere etiam Ascensionem, pertransisse.* Ex paucis interiectis: *Ergo quod sibi deerat instructa ab illis, quia scilicet qui resurrexerat etiam ascendisset, ascēdit & ipsa pariter, hoc est: pertrãsijt & inuenit: quidni inuenerit pertingens mente, vbi ille corpore est?*

Denique vis inuenire Christum? quære eum in præsepio humilitatis & paupertatis, in cruce patientiæ & martirij, in vicis & castellis prædicationis & zeli animarum, denique in sinu B. D Virginis, id est, in puritate & inuocatione B. Virginis, ibi eum inuenies. Audi Philonem Carpathium: *O quàm tenet illum, & (vt ita dicam) cogit fidelium anima, dum beneplacita illi & accepta facit. Delectatur enim sponsus quemadmodum sponsa, iustorum vita, moribus, societate atque consuetudine: teneturq; operibus virtutis, non manibus armatorum, non diuitum pompis, non opulentorum iactantia, non elatorum fastu, non gulæ, somni, luxuriæ, inuidiæve morbo laborantium: sed operibus misericordiæ, pietatis, continētiæ, humilitatis, temperantiæ, beneuolentiæ, castitatis, & precibus rectorum; tunc in domum matris nostræ volens libentissimè introducitur sponsus.*

A *Tenui eum, nec dimittam, donec introducam illum in domum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ.*

SEptuag. *donec introduxi eum in domum matris meæ*, & εἰς ταμεῖον, id est, *in cellam* (S. Ambros. *in secretum*, Hebr. אֶל חֶדֶר *el cheder*, id est, *in penetrale*, scilicet in penitissima & intima domus eius *quæ concepit me.*

In cubiculo & cella seruantur chara & pretiosa quæque: ibi quoque amantes secreta quæque dicunt & transigunt: vnde ibi conceptam & genitam se asserit sponsa. q.d. Mox vt inueni sponsum vnicè dilectum & tanto studio quæsitum, apprehendi (hoc enim est Hebr. אֲחַזְתִּיו *achaztiu* B eum, tenui, & strinxi, nec dimittam, sed introducam eum in cubiculum genitricis meæ, vt ibi eum quasi rem pretiosissimam concludam, ne amplius à me recedat, sed iugiter cum eo verser, ore ad os colloquar, secreta transigam, totumque amori eius sacro me impendam, illoque fruar: in cubiculo enim est thalamus nuptialis. ita Theodoret.

PRIMVS SENSVS.

ADÆQVATVS.

De Christo & Ecclesia.

AD litteram significat, vt dixi vers. 1. quòd Ecclesia Gentium, vbi Christum per fidem C & cultum recepit, numquam illum sit dimissura, sed semper in eius fide & amore permansura, donec eumdem introducat in Synagogam, puta in cor & cubile Iudæorum (hæc enim est Mater Ecclesiæ Christianorum) eamque ceu sponsam Christo despondeat: in cubiculo enim degit spõsus cum sponsa. Ita S. Gregorius, Cassiodorus, Philo, Alcuinus, Beda, Iustus, Aponius, Anselmus, Honorius, Rupertus, S. Bernardus, & passim alij. Audi S. Bernardum. *Qui ingreditur thalamum, sponsus est Magna amoris potentia; Saluator indignabundus exierat de domo & hæreditate sua, & nunc ad huius gratiã mitigatus inflectitur, ita vt redeat non modo saluator, sed & sponsus. Benedicta tu à Domino filia, quæ & indignationem compescis & hæreditatem restituis. Benedicta tu matri tuæ, cuius beneficio auertitur ira, reuertitur salus, reuertitur qui dicat illi: salus* D *tua ego sum. Non sufficit hoc, addat & dicat. Desponsabo te mihi in fide, desponsabo te mihi in iudicio & iustitia, desponsabo te mihi in misericordia & miserationibus. Sed memento, quia quæ has conciliat amicitias, spõsa est. Quomodo ergo sponsum, & hunc sponsum alteri cedit, ne dicam cupit. Non est ita. Cupit quidē illum matri filia bona, non tamen vt cedat illi sed vt communicet. Sufficit vnus duabus, nisi quod iam non erunt duæ, sed vna in ipso. Ipse enim est pax nostra qui facit vtramque vnam, vt sit vna sponsa, & sponsus vnus Iesus*, &c.

Domum mater Ecclesia est Synagoga.

Potest quoque per domum matris & cubiculum genitricis intelligi Romana Ecclesia; cui præsidet summus Pontifex, velut successor Sancti Petri & Vicarius Christi, quæ proinde est Mater & matrix omnium Ecclesiarum, quæ scilicet ceteras omnes, vel primitùs ad Christi fidem conuertit, vel conuersas in ea lacte do-

Ecclesia Romana.

Ctrina

ctrinæ ſuæ, quaſi mater, alit, fouet, ſeruat, firmat, & promouet. q.d. Sponſa, id eſt, Eccleſia gentium; Non dimittam Chriſtum, Chriſtique fidem, ſed eam cum Romano Pontifice & Eccleſia communicabo, illique meam fidem ſubijciam, & vniam; imò iuramento firmabo & adſtringam, quo fiet, vt numquam à Chriſti fide & cultu excidere, aut ſeparari queam, ſicut Romana Eccleſia ab ea excidere nequit. S.Petro enim, eiuſque ſucceſſoribus Romanis Pontificibus promiſit Chriſtus: *Ego rogaui pro te* (Petre) *vt non deficiat fides tua: & tu aliquando conuerſus confirma fratres tuos* Lucæ c.22.32.

Symbolicè. S.Script.

Symbolicè, per domum matris & cubiculum genitricis accipi poteſt S. Scriptura, quæ magna ex parte à matre Eccleſiæ, puta à Synagoga eſt accepta.q.d. Solidabo me meoſque fideles, quin & Iudæos conuertam per S. Scripturam, introducendo eos in illorum dicta & ſenſa: hæc enim planè veræ fidei dogmata continent & legentibus exhibent. Ita Iuſtus Orgelit. Hinc Chaldæus more ſuo iudaïzans vertit: *Et populus domus Iſrael offerebat oblationes ſuas, & narrabant operam verbis in cœnaculo domus doctrinæ Moyſis magiſtri coram, & in cubiculo Ioſue filij Nun miniſtri eius.*

Anagog. eſt cælum.

Anagogicè ſenſus eſt, q.d. Eccleſia & anima ſancta: Non dimittam meum Chriſtum, donec ipſe me introducat in cælum; quaſi in thalamum nuptialem, vt ibi vnius eum eo efficiar ſpiritus. Eccleſia enim cæleſtis Dei, Angelorum, & Beatorũ eſt mater Eccleſiæ terreſtris, ſiue in terra militantis, vti docet Apoſt. Galat. 4.16. *illa*, inquit, *quæ ſurſum eſt Ieruſalem, libera eſt, quæ eſt mater noſtra*, Ita Theodoret. & Iuſtus Orgelit.

Porrò non ait ſponſa. .donec ipſe ſponſus me introducat in cælum, ſed donec ego introducam illum, ex confidentia amoris, q.d. Ita ſponſum per amorem mihi adſtringam & vniam, vt non tam ipſe me, quàm ego eum introducam in cælũ; tum, quia amor audax eſt & imperioſus; Amans enim amore imperat amato licet digniori, eumque ſibi æquat, imò ſubijcit. Amans enim obediens amico, eum viciſſim ſibi obedientem efficit, ſicut Iacob Angelum, & in eo Deum ſibi obedire, ſeque benedicere coëgit, ideoque vocatus eſt Iſrael, id eſt, dominãs Deo, Geneſ.32. Hæc eſt vis amoris & obedientiæ. Vnde & de Ioſue cap.10. 12. iuſſu ſuo ſiſtente ſolem dicitur: *obediente Domino voci hominis*; tum, quia anima ſancta eſt ſedes & vehiculum Chriſti in ſe manentis: quare eum vehit quocumque libet, adeoque in cælum, iuxta illud: *Glorificate & portate Deum in corpore veſtro* 1. Corinth.6.vlt.

SECVNDVS SENSVS.

PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

Tropologicè. Domus Genitricis, Mens.

Tropologicè anima ſancta apprehendit Chriſtum fide & ſpe, tenet deuotione, ſtringit Charitate, nec dimittit, ſed introducit eum in domum matris & cubiculum genitricis, id eſt, in mentem ſuam quæ quaſi eſt mater, altrix, & nutrix omnium animæ virtutum, ſenſuum, &

A potentiarum, vt iugiter de eo cogitet, & meditetur, eum eoque colloquatur & diſſuauietur. Ita Nyſſen. Philo, tres Anonymi apud Theodor. & alij. Audi Nyſſenum: *Non dimittam amplius Deum anſâ fidei apprehenſum, donec fuerit intra meum conclaue, quod conclaue eſt ipſum cor meum. Tunc verò id fit, quando redierit ad illum ſtatum, in quo fuit ab initio, quando fuit effectus ab ea, quæ concepit.* Subiungit *enim à vero non aberraturum, qui matris nomine intelligat ſignificatam primam matrem noſtræ conſtitutionis, quæ ſanè haud alia eſt, quã Deus ipſe.* Et Richardus de S. Victore, Gratiam docet eſſe piæ animæ matrem, quæ eam ſpiritaliter regenerat, ac in mente quaſi in domo habitat. Anima ergo ſancta dicit: Introducam Chriſtum in mentem meam, vt ipſe plenè & planè illam poſſideat, ac B mens mea à ſeipſa deficiat, & tota in Chriſtum per amorem quaſi tranſeat: *Tenetur*, inquit Richardus, *Deus deuotione, deſiderio, importunitate, memoriâ, prece, fide & expectatione exauditionis, nec dimittitur, ſi ab intentione non ceſſet, nec vultus amplius in diuerſa mutentur. Tenet itaque Dilectum, quamuis aurora ſit, nec dimittit donec benedixerit ei. Luctata eſt cum ea totâ nocte, quâ dormiuit, ſed cor eius vigilauit, quia ſcilicet ab exteriori occupatione ceſſauit, & in quærendo dilectum laborauit; Etiam quamuis per noctem ad auroram peruenerit, non ceſſat à lucta, id eſt, ab orationis inſtantia, nec dimittit Dilectum, niſi benedictionem det, vt eat de virtute in virtutem, & videat Deum Deorum in Sion, id eſt, in ſpeculatione per ſpeculũ, & in ænigmate benedictionem hanc quærit & nominis mutationem, vt non iam Iacob, ſed Iſrael dici poſſit, nec opus ſit vt amplius vitia ſupplantet, ſed vt expugnatis C vitijs puritate fruatur virtutum, & Deum contempletur. Beati enim mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt.* Hinc S. Anſelmus per cubiculum genitricis accipit fideles, qui mentem ſuam faciunt per ſanctitatem lectulum, in quo Chriſtus ſuauiter quieſcat. Huc accedit Hugo de S. Victore lib. 6. Expoſit. in Hierarchiam cæleſtem S. Dionyſij, qui ſic animam ſanctam compellat: *Ergo Deus intrabit ad te vt tu ingrediaris ad ipſum: Tunc enim tu intras ad ipſum, quando ipſe ad te ingreditur. Quando amor illius cor tuum intrat & penetrat, & ad intimã cordis tui dilectio illius pertingit, tunc intrat in teipſo, & tu quoque intras teipſum, vt ingrediaris ad ipſum. Neceſſe eſt autem, vt vſque ad thalamum peueniat & cubiculum ingrediatur, & vſque ad intima tua ii penetret, ibiq; requieſcat. Quin & cubiculum genitoris fortè non amat, niſi in cubiculum genitricis introducatur, vbi dilectio magis tenera eſt & blandimenta dulciora, vt ni*D *hil apud te durum & rigidum inueniat virilis truculentia, ſed totum liqueſiat & molleſcat igne dilectionis.* Aponius verò: *Cùm legem diuinam*, inquit, *mundo legeris corde, & quæ præcepit facienda docueris, exaltantẽ Chriſtum in domum matris inducis. Cùm autem eius mirabilia myſteria diſſerere fueris dignus, & cæco Iudæo & Gentili gratiæ donum, veram humani generis redemptionem annunciando, Chriſtum renaſcentem in cubiculum nutricis introduces.*

Matth.5.8. Cubiculum Genitricis fideles.

Denique S. Bernardus ſerm. 83. docet ſponſum teneri charitate. Amor enim eſt conformitas, connubij contractus, & complexus ſponſi & ſponſæ: *Talis conformitas*, ait, *maritat animam Verbo, cùm cui videlicet ſimilis eſt per naturam, ſimilem nihilominus ipſi ſe exhibet per voluntatem, diligens ſicut dilecta eſt. Ergo ſi perfectè diligit, nupſit. Quid hac*

Connubium Amoris.

conformitate iucundius? quid optabilius charitate? quâ fit vt humano magisterio non contenta, per temet, ô Anima, fiducialiter accedens ad Verbum, Verbo constanter inhæreas, Verbum familiariter percuncteris, consultesq; de omni re, quantum intellectu capax, tantùm audax desiderio. Verè spiritualis, sanctiq; connubij contractus est iste. Parum dixi contractus; Complexus est: Complexus planè, vbi idem velle & nolle idem, vnum facit spiritum de duobus.

Amoris vis.

Et paucis interiectis subijcit *Amor sibi abundat, Amor vbi venerit, ceteros in se omnes traducit, & captiuat affectus. Propterea quæ amat, amat, & aliud nouit nihil. Ipse qui honori meritò, meritò stupori & miraculo est, amari tamen plus amat. Sponsus & sponsa sunt: Quam quæris aliam, ipsos inter sponsos necessitudinem vel connexionem, præter amari & amare?* Et mox: *Exigit Deus timeri vt Dominus, honorari vt pater, vt sponsus amari, &c. Ipse* (Amor) *meritum, ipse præmiũ sibi est: amor præter se non requiri causam, non fructum: fructus eius, vsus eius. Amo, quia amo, amo, vt amem. Magna res amor, si tamen ad suum recurrat principiũ; si suæ origini redditus, si refusus suo fonti semper ex eo sumat vnde iugiter fluat. Solus est amor ex omnibus animæ motibus, sensibus, atque affectibus, in quo potest creatura, etsi non ex æquo, respondere auctori, vel de simili mutuam rependere vicem.*

Bernard.

Ex quibus omnibus demum concludit: *Esto quod honor regis iudicium diligat, sed sponsi amor, imò sponsus amor solam amoris vicem requirit & fidem. Liceat proinde redamare dilectam, quidni amet sponsa, & sponsa amoris? Quidni ametur amor? Meritò cunctis renuncians affectionibus alijs, soli & tota incumbit amori, quæ ipsi respondere amori habet in redhibendo amore. Nam & cùm se totam effuderit in amorem, quantum est hoc ad illius fontis perenne profluuium?* Denique Richardus de S. Victore tract. de gradibus charitatis cap. 1. *Charitas*, inquit, *est vita fidei, spei robur, & omnium intima vis & medulla virtutum. Hæc vitã ordinat, affectus inflãmat, actus informat, excessus corrigit, mores componit, valens, ad omnia & omnibus præualens, quæ ipsam quoque omnipotentiam quodammodò reddit impotentem.* Exemplum dat Moysem, qui ex charitate orans pro populo adorante vitulum, ligauit quasi manus Dei, vt diceret: *Dimitte me, vt irascatur furor meus contra populum istum.* Exod. 32. & post nonnulla: *Sola quæ Deum tenere possit vis amoris est, quæ non solum teneri se patitur, sed quòd non teneatur piè conqueritur in Propheta: Quæsiui de eis virum, qui interponeret sepem, & staret oppositus contra me pro terra, ne dissiparem eam, & non inueni.* Ezech. 22. Denique ita concludit: *In aduersis fortis, sed fortior in prosperis. Solus enim Christi amor est, qui ridentis & irridentis fortunæ purè blanditias spernit, & conspuit, sapore dulciori delectatus, cuius respectu omnis dulcedo amara est, omnis iucunditas mœror est; omne pulchrum fœdum, omne suaue molestum.* Porrò Beda, & S. Ambros. lib. de Isaac c. 5. hæc adaptant S. Magdalenæ, Christi post Resurrectionem pedes tenenti.

Charitas omnipotentẽ facit quasi impotentem.

Symbolicè.

Symbolicè Philo Carpath. & Tres Anonymi apud Theodoret. censent mentem vocari domũ matris, id est Dei sapientiæ, quæ omnium rerum est causa, & mater. Mens enim sapientiæ capax est, quasi domicilium Verbi ob similitudinem: eadem est cubile, propter arcanos virtutum eius thesauros, quos velut imago in se reconditos seruat: Vnde Philo: *Per domum matris*, inquit, *cor cælestis sapientiæ ipsius Verbi arbitror intelligi, & per cubiculum genitricis hoc ipsum cor. Nam domum quidem propter illud puto dictum, quod legitur: Inhabitabo in vobis & inambulabo. Per cubiculum verò (quoniam in cubiculo quæque optima collocantur & pretiosa) fides spes, charitas, iustitia, fortitudo, temperantia, prudentia patientia, virtus: hæc quidem non corporis, sed animi sunt ornamenta.*

2. Cor. 6. 16

Exempla huius sententiæ sunt, Dauid, dicens Psal. 72. *Mihi autem adhærere Deo bonum est*, S. Paulus, dicens Rom. 8. 35. *Quis nos separabit à charitate Christi? Tribulatio, an angustia, an fames, an nuditas, an periculum, an persecutio, an gladius? &c. Certus sum enim, quia neque mors, neque vita, &c.* Præclarè S. Bernardus ser. 79. *Glutino bonum est*, ait Isaias c. 41. *quid hoc tenacius glutino, quod nec aquis eluitur nec ventis dissoluitur, nec sciditur gladijs? Denique aquæ multæ non poterunt extinguere charitatem. Tenui eum nec dimittam.* Et S. Patriarcha: *Non te, inquit, dimittam, nisi benedixeris mihi. Ita ista non vult eum dimittere, & fortè magis quàm Patriarcha id nõ vult, quia nec pro benedictione quidem. Siquidem ille benedictione acceptâ dimisit eum, hæc autem non sic.* Nolo, inquit, *benedictionem tuam, sed te. Quid enim mihi est in cælo, & à te quid volui super terram? Non dimittam te, nec si benedixeris mihi. Tenui, nec dimittam.* Subijcit deinde Christum magis tenere animam sanctam, quàm ab ea teneatur: *Nec minùs forsitan ille teneri vult, cùm perhibeat dicens: Deliciæ meæ esse cum filijs hominum. Quodque pollicens ait: Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem sæculi. Quid hac copula fortius, quæ vna duorum tam vehementi voluntate firmata est?* Subdit S. Bernardus Christi introductionem in domum afferre salutem, ingressum verò in cubiculum afferre peculiarem gratiam: *Sufficiebat*, inquit, *ad salutem si domum intraret: at secretum cubiculi signat gratiam. Hodie, ait, huic domui salus facta est. Quidni sit domesticis salus, Saluatore ingresso domum? Sed quæ in cubiculum meretur recipere, seorsum habet secretum suum sibi. Salus domui sit, thalamo deliciæ reconduntur.*

Prou. 8. 31.

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS.

De Christo & B. Virgine,

Beata Virgo anxiè quærens Christum perditum, eum inter Doctores in templo reperit, tenuit eum, nec dimisit, donec introduceret eum in domum matris suæ, id est, in Iudæam permittens Christo, orbansque se eius dulcissimâ præsentiâ, vt ipse prædicando obiret vices & castella, omnesque sibi per fidem & gratiam copularet. Vnde & ipsa fuit causa primi miraculi Christi, scilicet conuersionis aquæ in vinum ad nuptias in Cana Galileæ, propter quod multi Christo crediderunt, vt docet S. Ioannes, c. 2. 11. Eadem erit causa, cur Synagoga Iudæorum in fine mundi per Eliam conuertatur ad Christum, perinde ac ipsa causa est, cur plerique peccatores pœniteant & conuertantur ad Christum, vti patet ex historijs & vitis Sanctorum: Denique ipsa à Christo introducta in cælum eodem animas sibi deuotas introducit, vti docet S. Bernardus,

dus, S. Anselm. S. German. S. Bonauent. & ceteri, qui de laudibus B. Virginis scripserunt.

VOX SPONSI.

VERS. 5. *Adiuro vos filiæ Jerusalem per capreas ceruosque camporum, ne suscitetis neque euigilare faciatis dilectam donec ipsa velit.*

Secunda sponsæ extasis. HÆc verba hic iterantur, iam enim audiuimus ea *cap. 2. v. 7.* quare videtur sponsa iteratò hic in somnum & extasin incidisse. Primò B in eam incidit *cap. 2. v. 4.* dicens. *Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo.* Amor enim vehemens parit extasin; imò extasis est sublimissimus & perfectissimus amoris actus: *Est enim extasis faciens diuinus amor*, ait S. Dionys. de diuin. nom. Ab extasi hac videtur excitata sponsa hoc cap. 3. vers. 1, & 2. dicens: *Surgam & circuibo ciuitatem per vicos & plateas quæram quem diligit anima mea;* sed partim ex labore & circuitu quærendi sponsum, partim ex inuentione & præsentiâ sponsi, de quo mox subdit: *Inueni quem diligit anima mea, tenui, eum nec dimittam*, rursus ex vehementi amore & gaudio, quo perfundebatur, & quasi liquescebat A fruens sponso vnicè dilecto in eius sinu corruens & indormiens, incidit in animi deliquium & extasin, à qua sponsus vetat eam excitari; quia ipse vt sponsam amat ardentissimè, sic vicissim ab ea se amari, & amando teneri ardentissimè cupit. Multa enim in Dramate hoc, vti & in alijs subticentur, sed ex adiunctis intelliguntur, & interpreti supplenda sunt.

Parabolicè, significat Ecclesiam primitiuam, id est, Apostolos post laborem & distractionem aliquot annorum, quos conuertendæ Iudææ impenderunt, recepisse se per aliquod tempus ad quietem orationis & otium contemplationis, vt B vires mentis restaurarent, ac se ardentiùs ad nouos maioresque labores, putà ad conuersionem omnium gentium compararent. Ad hoc enim opus erat ingenti spiritu, quem orando excitare & à Deo postulare par erat. Vnde Christus vetat eos ab hoc somno & quiete tam piâ excitari. Apostolos imitentur viri Apostolici, vt post labores actionis, subinde ad otium contemplationis se recipiant, vt vires animi restaurēt, & nouos ardores euangelizandi concipiant. *Parabolicè.*

Ceterùm Versum hunc explicui c. 2. v. 7. quare nil aliud hic addendum occurrit.

Hic finitur secunda Pars libri, siue secundus Actus huius Dramatis; sequitur tertius.

TERTIA PARS CANTICI.

SIVE,

TERTIVS ACTVS DRAMATIS.

Sicut Actu secundo, qui fuit à cap. 2. vers. 8. huc vsque, Salomon descripsit Ecclesiæ adolescentiam, siue incrementa & propagationem, sic hoc Actu tertio, qui hic incipit, & protenditur vsque ad cap. 5. vers. 2. describit eiusdem virilem ætatem siue perfectionem, quâ ad summum quasi fastigium, suumque culmen prouecta & exalta est. In hoc carmine, ait Titelmannus, quod ad finem vsque capitis perdurat, Spiritus sanctus loquitur; mirificeque commendat Ecclesiæ pulchritudinem sub diuersis comparationibus. Primò, quidem sub similitudine Mulieris speciosæ, cum magna gloria sursum ascendentis in magna odoramentorum fragrantia. Secundò, sub similitudine pretiosi Lectuli Regis Salomonis, fortissimorum virorum semper muniti præsidio. Tertiò, sub comparatione pulcherrimi, aspectuque iucundissimi ferculi, siue vehiculi Regij. Post quæ deinde spiritus idem filias Ierusalem, putâ fideles animas ad sponsi debitum cultum concludendo, exhortatur, dicens: Egredimini filiæ Sion, & videte regem Salomonem. Vide dicta in Prooemio c. 3.

VOX SYNAGOGÆ primitùs ad Christum conuersæ, de Ecclesia Gentium,

VERS. 6. *Quæ est ista, quæ ascendit per desertum sicut virgula fumi ex aromatibus myrrhæ, & thuris, & vniuersi pulueris pigmentarij?*

QVÆ EST ISTA, QVÆ ASCENDIT PER DESERTVM (Syrus & Arabicus, *ex deserto*) SICVT VIRGVLA FVMI EX AROMATIBVS MYRRHÆ, ET THVRIS ET VNIVERSI PVLVERIS PIGMENTARII? puta aromatarij siue apothecarij, qui aromata in puluerem redigit, commiscet, componit, &c.

Quoad speciem Dramatis, introducitur hic Sulamitis, siue sponsa Salomonis statura procerâ, decorè ac magnificè incedens, atque ex

A deserto, id est, ex rure & agro suburbano ascendens ad sponsum Salomonem, residentem in Ierusalem & monte Sion, ibi enim erat templum & regia Salomonis, q.d. Quæ est ista Virgo rusticana, quæ euecta ad thalamũ regium ita splendidè incedit? Hinc ipsa comparatur virgulæ fumi aromatum, qui rectà ascendit in altum, & suauem expirat odorem: quare illam videntes, illique obuiantes, decorum & magnificum eius incessum admirantes, inter se quærunt & exclamant: *Quæ est ista, quæ ascendit*, &c. q.d. Vndenam

B tantæ in deserto deliciæ? Vnde tantus in rustica & alienigena puella decor & maiestas? qui crescit vt virgula fumi: quia quò magis in altum vapor fumi aromatum ascendit, eò magis eorum fragrantia percipitur.

Pro *virgula*, Hebr. est תִּימְרוֹת *temiroth* (quæ vox tantùm hic reperitur & Ioëlis 2. vers. 30. vbi Noster & Septuag. vertunt *vaporem*) id est, *palmæ*, sed artificiales, vti sunt similitudinariæ & expictæ, *Variæ lectiones & versiones.*

pictæ. Fumus enim rectà ascendens similis est A palmæ, quæ ex varijs ramis coalescens & compacta, arborum omnium est rectissima, densissima, & pulcherrima: superrè enim ramos circumquaque latè diffundit, iisque quasi comà cingitur & coronatur. Simili enim modo fumus ex variis aromatibus exhalans coalescit, & in altum scandit rectissimè, densissimè & pulcherrimè ac supernè in varias partes quasi ramos se secans, & in plures quasi vaporum globos sese agglomerans, iis quasi comà variegatà ornatur & circumuoluitur. Vnde Rabbini & Pagnin. vertunt: *Quæ est ista, quæ ascendit sicut columnæ fumi sursum ascendentes sicut palmæ?* Aquila apud Theodor. *sicut similitudo fumi.* Symmach. *tamquam incensi euaporatio.* Septuag. *ὡς στελέχη καπνοῦ*, id est, *sicut truncus* vel *stipes* aut *virgula fumi.* Mirum est ergo S. Ambr. Epistol. 62. legere *sicut vitis propago.* B Noster aptè vertit *virgula*, quia Hebræum *temiroth* est diminutiuū à תָּמָר *thamar*, id est palma; *temiroth*, ergo est palmula, siue parua palma, aut virgula similis palmulæ. Syrus, *sicut incensum fumi.* Arabicus, *quasi thurificata ramus thuris.*

Rursum pro *ex aromatibus* Noster cum Symmach. legit מִקְטוֹרֶת *mucketoret*, id est, *ex incenso*, ex suffimento, vel suffitu & thymiamate, quod fit ex aromatibus: iam alijs punctis legunt מְקֻטֶּרֶת *mecuttereth*, id est; suffita, vel suffumigata. Sed eodem redit sensus. Quocirca Septuag. vertunt: *Quæ est ista, quæ ascendit è deserto tamquam truncus fumi euaporans myrrham & thus, ex omnibus pulueribus vnguentary.* Aquila: *sicut similitudo fumi ex suffimento myrrha & thuris*, &c. S. Ambros. Epist. 62. *sicut vitis propago fumo incensa, odorificatâ myrrhâ, & thure ab omnibus pulueribus vnguenti.* C

Grammaticalis ergo corticis litteræ sensus est, q.d. Obuiantes sponsæ, eamque admirantes dixerunt: quæ est ista sponsa procera & decora, tam magnificè per agrum incedens versus Ierusalem, ac suauissimum odorem expirans? quò enim magis incedendo ascendit, eò procerior apparet, ac suauiorem myrrhæ, thuris, ceterorumque aromatum exhalat odorem, adeoque persimilis videtur virgulæ, siue columellis fumi, quæ instar palmæ rectà ascendunt in altum, ac gratissimum myrrhæ, thuris, & aromatum (ex quibus in puluerem redactis commixtæ & conflatæ sunt) igne incensorum halitum expirant, & obuijs quibusque aspirant.

Chaldæus de more hæc de Synagoga accipit D typicè: Nam Synagoga typus fuit Ecclesiæ: *Quando*, inquit, *ascenderunt filij Israel de deserto, & transierunt Iordanem cum Iosue filio Nun, dixerunt populi terræ: Quæ est ista gens electa, quæ ascendit de deserto suffumigata ab incenso aromatum, & adiuta propter meritum Abrahæ, qui seruiuit & orauit coram Domino in monte Moriah, & extersa oleo vnctionis propter iustitiam Isaac, qui ligatus fuit in domo Sanctuarij, qui vocatus est mons thuris, & fiunt ei mirabilia propter misericordiam Iacob, cū quo luctatus est vsque ad ascensum auroræ, & præualuit illi, & liberatus est ipse, & duodecim tribus eius.*

PRIMVS SENSVS.

ADÆQVATVS,

De Christo & Ecclesia.

PRimitiua Ecclesia ex Apostolis, ceterisque Iudæis in Sion & Ierusalem collecta, auditâ S. Cornelij per S. Petrum, ac Gentium per S. Paulum & Barnabam conuersione admirans exclamat: *Quæ est ista* noua & bella Ecclesia, ex deserto gentilismi tenuiter & graciliter ascendēs sicut virgula fumi, sed ex continua fumi ascensione sursum agglomerans sese in magnam crescit amplitudinem, atque suauissimum virtutum expirat odorem? Spirat enim thura, id est, Christi Deitatem: credit enim Christum esse Deum, illique thura, id est, sacrificia & diuinos offert honores: ac myrrham humanitatis & Passionis Christi. Credit enim Christum Deum pro nobis assumpsisse humanam naturam, in eaque passum, crucifixum, mortuum & sepultum: ac vniuersum puluerem pigmentarium, id est, reliquam doctrinam Euangelicæ prædicationis exhalat, & quaquauersum diffundit. Ita Philo Carpath. Iustus Orgelit. Theod. Aponius, Beda, & Anselmus, qui censent hæc esse verba fidelium primitiuæ Ecclesiæ, licèt Rupertus cēseat hæc esse verba sponsi Christi, Cassiodorus verò esse sodalium sponsi. Audi Theodoretum. *Non immeritò anima pia similis dicitur fumo suffimenti, quæ vt Apostolus ait, membra sua constituit hostiam viuentem, sanctam, Deo placentem: dicitur autem redolere myrrham, thus, ex vniuersis pulueribus pigmentarij: quia Christi humanitatem per myrrham designatam, & diuinitatē significatam per thus adorat, sponsique tum mortem credit, tum essentiā sempiternam confitetur. Sicque ex vniuersis pulueribus pigmentarij myrrham & thus ipsius admirari Angelos sanctos; quoniam etsi ea habeat alias virtutes, ex diuina scriptura tamquam ex pigmentarij officinâ depromptas, in ipsa tamen excellit myrrha & thus id est, sponsi Diuinitatis, & Humanitatis cognitio.*

Rursum Ecclesia spirat thura, quia orationi est dedita, & myrrham, quia studet mortificationi affectuum, vt veterem Adam exuat, & nouum induat, qui secundùm Deum creatus est in iustitia & sanctitate veritatis. Ephes. 4.24. ac vniuersum puluerem pigmentarium, id est, humilitatem, obedientiam, eleemosynam: ceterasque virtutes, quæ comites imò filiæ sunt orationis & mortificationis. Sicut enim aromata contrita & in puluerem contusa igneū, quem in se concludebant, halitum exhalantes, suauiorem expirant odorem sic & virtutes per humilitatem quasi comminutę & contritę, suauiùs Deo & hominibus redolent. Ita S. Greg. Beda, Aponius & ceteri, ac S. Ambr. l. de Isaac c. 5.

Thus orationē, myrrha mortificationem innuit.

Puluis pigmentarius, virtutes orationis, & mortificationis comites.

Hic sensus liquet ex euentu, quem historicè narrat S. Lucas Actor. 10. & seq. vbi fideles Iudæi audientes Gentium conuersionem, admirantes exclamauerunt: *Quia & in nationes gratia Spiritus sancti effusa est. Ergo & gentibus dedit Deus pœnitentiam ad vitam.* Item ex eo quod de hac conuersione Gētium prædixit Isaias c. 35. 1. *Lætabitur deserta & inuia, & exultabit solitudo & florebit. Germinans germinabit, & exultabit lætabunda*

&

& laudans : Gloria Libani data est ei , decor Carmeli, & Saron : Ipsi videbunt gloriam Domini , & decorem Dei nostri. Et c.41.18. *Aperiam in supinis collibus flumina. & in media camporum fontes, ponam desertum in stagna aquarum, & terram inuiam in riuos aquarũ. Dabo in solitudine cedrum, & spinam, & myrtum, & lignum oliuæ ponam in deserto abietem, & vlmum & buxum simul.* Et cap.43.v.19. *Ecce ego facio noua, & nunc orientur. Vtique cognoscetis ea: ponam in deserta viam , & in inuio flumina glorificabit me bestia agri, dracones, & struthiones: quia dedi in deserta aquas flumina in inuio, vt darem potum populo meo.* Vide ibi dicta. Hoc est quod admiratur Apostolus, *quid aliquando*, inquit, *vos gentes in carne*, &c. *Quia eratis illo in tempore sine Christo , alienati à conuersatione Israël, & hospites testamentorum, promissionis spem non habentes , & sine Deo in hoc mundo : nunc autem in* B *Christo Iesu vos, qui aliquando eratis longè, facti estis propè in sanguine Christi.* Ephes.2.12. imò cadentibus à fide Iudæis , in Ecclesiam subrogatæ sunt gentes. Quod obstupescens Apostolus exclamat:

Rom. 11.33. *O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei ! quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius , & inuestigabiles viæ eius !*

Conuersio gentiũ mira quadruplicitor. Primò. Secundò. Nota, conuersio Gentium fuit admirabilis respectu omnium causarum. Primò materialis, quia conuersi fuere homines superbi , carnales, feri, barbari, & inepti ad disciplinam Christi. Secundò formalis, quia conuersio & Sanctitas Christiana consistit in mortificatione passionum, in humilitate, in castitate, in patientia, in amore inimicorũ, & similibus , quæ naturæ corruptæ repugnant. *Tertiò.* Tertiò efficientis, quia facta est ab Apostolis, qui C erant piscatores, pauperes, viles, rudes illiterati, *Quartò.* infacundi, vti docet Apost. 1. Corit. 1. Quartò finalis; quia finem habet gloriam , non terrenam, sed cælestem: vnde contra naturam quasi in cælũ conscendere debet. Hinc

Ascendit Ecclesia. Primò. Dicit *ascendit*, Primò, quia sicut vapor fumi terrestris , vel palustris radiis Solis excitatus de deserto ascendit in altum; sic è desertâ gentilitate, radiis gratiæ Christi excitatus ascendit suauissimus vapor & odor contritionis, orationis & cęterarum virtutum. *Secundò.* Secundò, quia Christus ascendens in cælum post se trahit Ecclesiam , vt mentem & cor transferat ad superna. ac per celestem vitam tendat ad cælestem gloriam. Vnde ait Apostolus : *consedere nos fecit in cælestibus in Christo Iesu.* Ephes.2.6. Quo circa Ecclesia non tantum triumphans, sed & militans vocatur cælestis, imò D cælum, quia è cælo à Deo vocatur ad vitam cælestem, ipsumque cælum, iuxta illud Apocal.21.2. *Vidi sanctam ciuitatem Ierusalem nouam descendentem de cælo à Deo, paratam, sicut sponsam ornatam viro suo.* Quâ de causâ cœtus Gentium hic de deserto idololatriæ, & gentilismi ascendere dicitur ad Ecclesiam militantem Christi, vtpote vocatione altam, & doctrina, vitaque cælestem. *Tertiò.* Tertiò, quia alludit ad ascensum & iter Hebræorum ex deserto Arabiæ, duce Moyse in Sion & Ierusalem, præuia columna ignis & nubis: hic enim erat typus Ecclesiæ Gentium ex deserto infidelitatis ascensuræ ad primitiuam Ecclesiam Apostolorum, & fidelium ex Iudæis conuersorum in Ierusalem & Iudæa.

Sensus ergo est , quem patheticè exprimit, Cosmas Hortolanus. q.d. Primitiua Ecclesia, id A est, primi fideles è Iudæis conuersi, Paulo & Barnaba, cõuertentibus gentes ad Christum, Actor. 13. Quid est ô Paule & Barnaba, quod ego de deserto Gẽtium surgere video? quæ est ista noua sponsa, quam vos pronubi ex desertis Gentibus ascitam , in sponsi mei thalamum inducitis tantoperè suffumigatam, myrrhæ & thuris omniũque aromatum vnguentarij arte contritorum, ac commixtorum suffitum spirantem, vt qui ex ea exhalat vapor, virgulam primùm, deinde in altum se agglomerans altissimas palmas & columnas referre videatur ? nimirum propter assiduas orationes & omnis generis pia opera, quæ ex fide & charitate, qua ipsa tota ardet, cùm prodeant, velut suauissimi holocausti odores , vsque in Dei conspectum in cælum continenti caligine sese B attollunt , ac sponsum meum vehementer oblectant. Quis vnquam credidisset tantam Gentiũ multitudinem olim Christi ignaram, à Republica Israelitica alienam, testamentorum promissionis extraneam , omni spe & vel ipso Deo carentem, nunc ciuitatis Dei iure esse donatam , quin & repudiata Synagoga matre mea, Christi sponsi mei coniugio nobilitatam? Admirabantur olim, & stupebant planè Gentes Chananææ, quum viderent maiores nostros de deserto Arabiæ ascẽdere, & præcedente eos columna fumea, interdũ & ignea de nocte in suas inuadere possessiones. Iam nunc vicissim miramur Iudæi, Gentes è deserto infidelitatis ascendere, & fidei ac charitatis suæ caliginosum, suauissimeque olentem fumum instar palmarum & columnarum aromaticarum C sursum spirantes, in regnum Euangelicum Genti nostræ hereditarium irrumpere. Sed quas vobis Doctoribus, intelligo coheredes mihi, & corporales, ac comparticipes suæ promissionis à Deo electas, ciuitatem nostram, omnesque fortunas cum ipsis lubens communico. Quas video virgines animas fide charitate, & consummata iustitia mihi proximas, vobis paranymphis Christo meo desponsatas, & ad ipsum (vt Regium vatem memini prædicere) adductas esse , in communem thalamum lætabunda, & præ gaudio gestiens admitto.

Symbolicè, tres Anonymi apud Theodoretũ *Symbolicè.* sic explicant : *Quænam est ista, quæ ex habitu à perturbationibus remoto per virtutem & scientiam ad Deum sublata conscendit, velut surculus fumi, qui ab igne syluam depascente leuis in aëra tollitur. Sic enim a-* D *nima spiritu succensa, per actionem quidem carnis crassitudinem , per contemplationem autem rerum species extenuans; probis tum moribus, tum sermonibus leuis ad Deum fertur, nec terreno pondere deprimitur. Hæc ratione myrrham & thus ex aromatibus, atque vniuerso puluere pigmentarij redolens, ad cælestem sponsum prouehitur.* Singula deinde singulis ita adaptant: *Virtute igitur quasi myrrha, cùm carnis sensum mortificat, fragrat: scientia verò quasi thure , tamquam veritatis notis, seipsam diuinam imaginem ostendit. Ita rerum naturas pertransiens , suauiter olet ad eum vnumque tendit auctorem : ex quibus instar pulueris earum rationes & modi excitantur ei, attenuante hos veritatis scrutinio exploratricibus accurata sermone , qui totũ hoc tamquam in igne spiritus exequit.*

Et vniuersi pulueris pigmentarij.

ID est, omnium virtutum, quæ in singulis fidelibus resplendent: *quia sicut multa*, inquit Aponius, *suauissimi odoris aromata in vnum puluerem redacta, ad delicias regum à pigmentarijs aromata præparantur; & dum sunt multa in vnum corpus collecta, vna magni odoris virgula, vaporata ignibus redditur, ita vnanimitate multorum populorum confessio rectæ fidei & rationum vnum suauitatis odorem in conspectu Dei reddere demonstratur, velut pigmentarius rationalis, congregat sensus cælestia aromata.*

Cur Ecclesia odore Aromatum fumo comparata.

Quocirca Ecclesia omnibus se spectandam vel noscendam exhibens, suo splendore omnes gentes ad se inuitauit & attraxit; hinc comparatur fumo aromatum odoratorum: Fumus enim ascēdens in omnium, qui oculos habent apertos, aspectum incurrit: odor verò in nares eorum, qui cæci sunt, vel oculos habent clausos. Secūdò, varietas hæc odoris, id est, famæ omnium virtutum, omnes sibi conciliauit. Alius enim trahitur odore castitatis, alius humilitatis, alius charitatis, alius alterius virtutis. Audi Bedam: *Ecclesia ascendit sicut virgula fumi ex aromatibus, &c. quia vna ex multis personis fidelibus construitur; quia diuersis floridæ virtutibus quædam instar myrrhæ ampliùs mortificādis carnis voluptatibus insistunt; quædam ad figuram thuris peculiariùs crebris orationibus vacant; aliæ alijs bonorum operum fructibus desudant, vno tamen omnes igne spiritus inflammatæ, quasi vna fumi virgula indiscretò per omnia studio, ac deuotione communis vitæ cælestis alia requirunt.*

Tertiò, S. Anselmus per pigmentum accipit virtutes; per puluerem humilitatem: quia vt virtutes Deo & hominibus placeant, debent humilitate ornari, vt homo seipsum quasi in puluerem redigat, seque nihil esse, nihilque posse reputet.

Quartò, S. Gregor. hom. 22. in Ezech. & Cassiodor. per puluerem & puluerisationem aromatum accipiunt subtile examen operum, quia, inquit Cassiodorus, sanctorum actiones magna discretione consideranda sunt, & tamquam cribro subtilissimæ considerationis euentilandæ, ne quid fortè in illis durum resideat.

Ecclesia Gentium palmes est Christo viti insertus.

Porrò S. Ambros. pro *sicut virgula fumi*, legit *sicut vitis propago*, quod licèt ab Hebræo & Græco dissonet, commodum tamen habet sensum. Ecclesia enim gentium quasi palmes inserta est viti, D putà Christo, quia ab eo omnem fidem, gratiam, sanctitatem, sapientiam, spiritum haurit: sicut palmes omnem suam vim & succum haurit à vite. Rursum etsi palmes aliquid è terra necessariò capit, illud tamen non sugit vastum atque immundum, quale terrenum est, sed per vitis radices extenuatum priùs atque purgatū, & in aliam quandam puriorem naturam antè conuersum.

Sic Ecclesia omnem cibi, potus, vestis, & rerum terrenarum vsum per gratiam Christi emundat, expolit, & perficit, vt ab ijs non polluatur, sed sanctificetur, nec terrestris, sed cælestis euadat; quia omnibus ijs vtitur non ad gustum, sed ad Dei gloriam, & suam aliorumque salutem iuxta legem, & voluntatem Dei. Hoc est, quod ait Christus: *Sicut palmes non potest ferre fru-* A *ctum à semetipso, nisi manserit in vite: sic nec vos nisi in me manseritis. Ego sum vitis, vos palmites: qui manet in me & ego in eo, hic fert fructum multum; quia sine me nihil potestis facere.* Iuan. 15. 4. Audi S. Ambrosium libr. de Isaac cap. 5. *Quæ est ista, quæ cùm antè in inferno derelinquebatur, nunc inhæret Dei Verbo, quæ per desertum, nimirum per hunc terræ locum incultum sentibus, & spinis nostrorum obsitum delictorum, ascendit sicut vitis propago in superiora se subrigens, velut fumus natus ex igne atque alta petens: cum præterea bonis operibus fragrat: odor autem ille orationis piæ redolet suauitatem, quæ tamquam suaue piæ precationis fragrat vnguentum, quia de æternorum & inuisibiliū, non de corporaliū petitione compositum est: præcipuè tamen myrrham redolet & thus, eo quòd peccatis mortua sit & Deo viuat.*

B

SECVNDVS SENSVS.

PARTIALIS.

De Christo & Anima tendente ad perfectionem.

ANgeli, inquit Nyssen. Theodoret. S. Ambros. alijque & homines talem animam cernentes, quasi admirantes dicunt: Quænam est ista, quàm strenua, quàm fortis, quæ cum descendere deberet, eò quòd ex Adæ terra compacta est, originisque pondere per ima scelerum præcipitem se dedit, nunc vi nouà planèque mirà in virtutis ardua conscendit? Ascendit, inquam, de deserto mundi, vbi solitudo est virtutis & sanctitatis, C vbi inter homines animales & crassos, qui nil nisi terrena cogitant & sapiunt, ac inter dracones, id est, dæmones periculosè degit & viuit, quos omnes prætergressa; sola in altum perfectionis culmē animosè scandit: Persimilis est virgulæ fumi ex myrrhæ, thurisque aromate, igne adulto exurgenti; nam mortificationis amarulentæ myrrha, & orationis thus traditum diuini amoris incendio, sursum fertur, & vt virga quædam directionis, igneo charitatis motu in Deum extenditur: Mortificatio enim carnis pondus, quod mentem degrauat, extenuat: oratio verò quæ sponte sua fertur sursum, est spiritualis leuitas, qua mens hiat in superna: hisce ergo duabus quasi leuitatis alis anima vehitur sursum: *Et vniuersi pulueris pigmentarij*: quia Deus velut scientissimus pigmentarius animam piam tentationibus, tribulationibus, morbis, persecutionibus D quasi malleis conterit, humiliat & quasi in pulueres redigit, vt eius patientiam & virtutes probet, acuat & perficiat: hæ enim tot ærumnis quasi attritæ, dum ab igne charitatis corripiuntur & suauius fragrant, & rectiùs in Deum instar virgulæ fumi feruntur: penetrat enim eas tritas ignis faciliùs, & in subtiliorem quandam naturam concurrit: sicut odorati pastilli priusquàm acerris vel thuribulis inijciantur, solent conteri, ac in puluerem redacti prunis inijciuntur, vt citiùs excitetur fumus, ocyusque expiret suauis illa fragrantia, quæ naribus hauriatur. Ita S. Gregorius, Cassiodorus, Beda, Philo, Ioannes Carmelita & cæteri. Audi S. Gregorium: *In deserto anima sancta viuit, dum regno exul, inter bestias, dæmones videlicet, degit. Hic enim*

Deus vt Pigmentarius Animā tentationibus, & tribulationibus conterit & humiliat.

enim etsi non omnino à sponso deseritur, tamen dum in carne est, nondum ad certam eius visionem admittitur, dum ab eo per exilia & tentationes peregrinatur; quia dum adhuc tum eo non regnat, deseri ab eo sibi videtur. Ob hoc semper laborat vt ascendat, vt quem valde diligit magis ac magis sentiat; quatenus quoniam perfectè eũ in deserto non tenet, vel ipso eius desiderio se reficiat, vt sic in via roborata, quandoque ad hoc quod diu concupiuit perueniat.

Gregorius. Subdit deinde post nonnulla: *Bene autem sicut virgula fumi ascendere dicuntur, quia & odorem bonæ famæ & subtilitatẽ mentis habere dicuntur.* Mox dat causam cur fumus hic myrrhæ & thuris: *Myrrhâ quippe mortuorum corpora condiuntur ne putrescant: thura verò accendũtur vt redoleant. Per myrrham ergo carnis Mortificatio designatur: per thus verò Orationum munditia intelligitur. Sancta igitur anima, dum carnem suam à putredine vitiorum mortificat, dum o-* B *mnes mundi voluptates per continentiã abnegat, quasi myrrham mortuo corpori adhibet, vt post iudicium à corruptione æterna sanum permaneat. Cùm verò se ad cælestia maiori desiderio accendit, & à cordis cubiculo omnes superfluas cogitationes feruenter abijcit, quasi thuribulum cor suum coram Deo facit: in quo dum per dilectionem virtutes congregat, quasi carbones in thuribulo coaptat, in quo seipsam mens in conspectu Dei igne charitatis accendat. Dumq́; feruentes & mundas orationes ad Deum emittit, quasi fumũ aromatum ex thuribulo educit, vt coram dilecto suauè redoleat, & proximos ad eius amorem concitet.*

Cur dicitur, pulueris, pigmentarij, non pigmenti? *Moraliter.* Gregor. Denique notat dici *puluerem pigmentarij,* non *Pigmentum,* causamque subijcit: *Pigmenta quippe facimus, quando virtutes congregamus in corde. Quando verò ipsas nostras virtutes per singula quæque opera* C *diligentius retractamus, ne quid in operibus nostris incultum remaneat, ne inter virtutes vitium lateat? tunc proculdubio vnguenta virtutũ quasi in puluerem tundimus, vt eò mundiora sint opera nostra, quò subtiliùs ea ab omni subreptione vitiorum discernere non cessamus. Huiuscemodi mentes dilecto suo delectabiles se per eius gratiam faciunt, & dum ab omni mundano strepitu se diuidunt, locum in quo sponsus requiescat in seipsis componunt.* Igitur anima sancta sese in holocaustum offerens Deo per orationem quasi thus, & per mortificationem quasi myrrham, & per omnem puluerem pigmentarium, id est, per eleëmosynã & quamlibet aliam virtutem charitatis igne succensam, recta ascendit ad Deum, illique fragrantissimum thymiama exhalat in odorem suauitatis, quo oblectatur & pascitur Deus..

Desertum, Primò est mundus. Porrò per desertum primò notat mundum & D mundanos, Primò quia, vt ait Richard. de S. Victor. Mundus sterilis est, & arescit, nec fructum habet quia non nouit Christum nec Spiritũ sanctum potest accipere. Secundò, quia, vt idem addit, amatores eius deserti sunt, quia deseruntur à Deo, & quia ipsum deserunt Deum: Sicque per desertũ istud ascendit pia anima, quatenus à malorum consortio se segregat, & ad bonos dilectione transit, eosque imitatur, quatenus inter desertos à gratia, & inter descendentes proficit. Tertiò, quia, vt idem addit, quia seipsum (& sui amatores) deserit & in se deficit: quotidie enim cũ tempore gaudia tẽporis transeunt, & quot dies, tot gaudia dierum prætereunt. Vnde cùm gaudia ista anima perfecta contemnit, & ad super- A num & verum gaudium tendit, per desertum ascendit. Hugo verò de S. Victore, Mundus, ait, est desertum propter copiam malorum & inopiam bonorum. Rursum cor prauum ait esse desertũ, quia culturam non habet & germinat noxia, & in eo bestiæ habitant. Vnde S. Bernard. ser. 59. ex paruis: *Ascendit,* inquit, *anima pœnitens per desertũ, terram scilicet inuiam, & inaquosam, peccatorum suorum recordando.*

Secundò, per desertum Rupertus accipit vitam solitariam, Beda conuersionem sanctam, *quæ à mundi illecebris separata, Dei tantùm legi seruanda, & cælestium præceptorum sit obseruationi dedita, quæ esuriens & sitiens sufstitiam mannâ solummodo verbi cælestis vescatur, & fonte vitæ, qui de spiritali petra emanat, potetur, iuxta illud: Sitiuit in te anima mea, quàm multipliciter tibi caro mea. In terra deserta, inuia & inaquosa: & sic in sancto apparui tibi.* Psal. 62. 2. qualis est vita Religiosorum. *Secundò est vita solitaria.*

Tertiò Hugo Victor. lib. 1. Erudit. Theol. c. 3. *Desertum,* inquit, *est cor bonum, quia longè est à strepitu & tumultu, & non conculcatur frequentiâ terrenarum actionum & cogitationum, sed virens permanens, & floridum, germina virtutum producit, & tunc ibi turtur spiritus sanctus; & non auditur vox hominis, neque ad hominem pertinentis.* *Tertiò est Corpium.*

Vnde S. Anselmus notam sponsam in lecto dormire, vt liquet ex vers. præced. & simul dormiendo ascendere, quia, inquit, vno eodemque tempore & soporatur & ascendit, cùm ab exterioribus curis, desiderijsque carnalibus anima se quantùm valet alienat, & bonæ operationis, seu cogitationis profectibus ad visionem sui condi- C toris appropiat. Ita ipse: sed veriùs est alium hic esse Actum scenæ, quo sponsa vigilans inducitur quasi ascendens, vti dixi.

Quartò, Rupert. & S. Bern. l. sententiarum, per desertum accipiunt simplicitatem & humilitatem Christianam, quia ipsa à multis deseritur *quia nullus ferè est imitator Christi, qui studeat bonum istud operari. Per hoc desertum necesse est vt ascendamus sicut virgula fumi ex aromatibus, cùm virtutum studio & disciplinâ excitati, proximos nostros ad bene agendi similitudinem incitamus.* Hæc illi. *Quartò est humilitas Christiana.*

Anagog. Anagogicè S. Ambrosius in Exodi cap. 16. sic legit sicque explicat: *Quæ est hæc, quæ ascendit à deserto sicut vitis propago, fumo incensi, odorificata myrrhâ & thure ab omnibus pulueribus vnguenti? Emole,* inquit, *& tu fidem tuam, vt sis sicut illa anima, quæ Christi in se charitatem excitat. quam mirantur ascendentem virtutes cælorum, quod sine offensione a-* D *scendat cum lætitia & iucunditate, sicut vitis propago, & sicut fumus se ad superna subrigat, fragrans odorem resurrectionis piæ, & suauitatem fidei. Pulchrè autem subtilitatem eius expressit pulueris comparatione & vnguenti commemoratione; quia in Exodo subtile legimus ex multis compositum thymiama, illud verò est incensum propheticum, quod est sanctorum oratio, vt dirigatur in conspectu Domini, sicut & Dauid dicit: Dirigatur Oratio mea sicut incensum in conspectu tuo.* Psal. 140. Exodi 30.

Virgula fumi quid? Quæ res, quid symbolicè significet virgula fumi ex aromatibus myrrhæ, thuris, &c.

Resp. Primò. humilitas. Primò, Richard. de S. Victore per virgulam fumi accipit humilitatem, quæ ascendit, quia sola sui cultores exaltat. Sponsus ergo non virgæ, sed

A ſed virgulæ tenui aſſimilatur, vt velocitas aſcen-dendi notetur: *Virgulæ enim*, inquit, *quæ creſcendo groſſantur, non nimis in altum ducuntur: ſed virgulæ, quæ velociùs & ſurſum creſcunt, ſubtiliores & minores ſunt.* Huc facit, quod balſamum, qui eſt odoratiſſimus liquor & præſtantiſſimus (ſicut ex certa nobis relatione illorum conſtat, inquit Titelmanus, qui inſignem illum balſami hortum, vnicum in toto orbe apud Cayrum in Matharæa viderunt) non ex arboribus colligitur, ſed quaſi virgultis quibuſdam ſiue viminibus, ad eum ferè modum, quo apud nos illa creſcunt vimina, in quibus vuæ creſcunt, quas ſancti Ioannis appellamus. In eodem quoque horto alia plurima aromata colliguntur potiùs ex herbis aut viminibus, quæ annuam requirunt culturam, quàm ex amplis latiſque arboribus.

Hæc omnia deſignant Deum per humilia & humiles magna & præſtantia operari, in operibus tum naturæ, tum potiùs gratiæ.

Secundò. Anima Sancta.

Secundò, Caſſiodorus anima ſancta, ait, vocatur virgula fumi, quia gracilis eſt & delicata, diſciplinis Spiritus ſancti attenuata, ſubtilis, non habens groſſitudinem carnalium deſideriorum. Sic & S. Gregor. Ergo anima pia recta eſſe debet & ſubtilis, vt in cælum ſeſe porrigat & extendat. *Sicut virgula recta eſt & gracilis, in longum porrecta*, ait Hugo de S. Victore libr. 2. Erudit. Theolog. cap. 110. *Quia tantum ſurſum tendit, recta eſſe debet, & quia arcta eſt via, gracilis, & quia longa, porrecta. Item non eſt virgula ligni inſenſibilis & duri, ſed fumi qui ſpeciem habet, ſubſtantiam non habet. Cùm enim cernitur, aliquid eſſe videtur; cùm manus apponitur, nihil inuenitur. Sic bonus quiſque hic eſſe videtur per carnis ſpeciem, ſed hic non eſt per dilectionē. Item fumus de igne aſcendit, quia deſiderium ex amore* C *venit. Et qualis fumus? ex aromatibus myrrhæ: Pigmētarius eſt Chriſtus, pigmenta virtutes, myrrha mortificatio carnis, thus mentis deuotio; vniuerſus puluis pigmentarij, virtutum omnium multitudo.*

Tertiò.

Tertiò, S. Bernard. ſerm. 59. inter paruos hæc accipit de aſcenſu animæ peccatricis per pœnitentiam: *Aſcendit*, inquit, *anima pœnitens per deſertum, peccatorum ſuorum recordando. Aſcendit ſicut virgula, eadem peccata humiliter confitendo. Quæ confeſſio rectè fieri ſicut virgula fumi dicitur, quia per plures peccatorum ſpecies, tamquam fumus de thuribulo per plura foramina deriuatur. Et notandum quod, cùm fumus numquam habeat ſplendorem, nonnumquam tamen habere poſſit odorem. Quòd hic fumus confeſſionis odorem quemdam pietatis habeat, innuitur ex his, quæ ſubiunguntur: Ex aromatibus myrrhæ, & thuris, & vni-* D *uerſi pulueris pigmentarij. Confeſſionem debet ſemper comitari myrrha & thus, id eſt, mortificatio carnis, & oratio cordis: Alterum enim ſine altero aut parum, aut nihil prodeſt. Nam, qui carnem mortificat & orare diſſimulat, ſuperbus eſt.* Et paucis interiectis ſubiicit: *Et vniuerſi pulueris pigmentarij. Poſt recordationem & confeſſionem peccatorum, poſt mortificationem & orationem exhibendus eſt fructus eleemoſynarum. Quæ benè* puluis *dicuntur, quia de terrena ſubſtantia fiunt,* Pigmentarius *verò, quia ſuauiſſimum odorem emittunt. Hinc eſt quod Cornelio benè agenti dictum eſt: Orationes tuæ & eleemoſynæ tuæ aſcenderunt. Vel vniuerſi pulueris pigmentarij, ideo dicitur, quia non ſolùm magna, ſed etiam minima quæque peccata conterenda ſunt per confeſſionem, & diluenda per compunctionē.*

Quartò. Virgula fumi, anima ad cæleſtia anhelans.

A Quartò, & aptiſſimè S. Gregor. Iuſtus, Philo, Aponius, Beda, & alij per virgulam fumi accipiunt animam ad cæleſtia anhelantem. Verba S. Gregorij in hunc locum ſuperiùs recitaui. Audi nunc eumdem homil. 22. in Ezech. ſub finem: *Tranſcendentes per deſiderium omnia, vt mente colligamur in vnum. Non iam timore pœnarū, non memoriâ vitiorum, ſed amoris flammâ ſuccenſi, ardeamus in lacrymis cum odore virtutum.* Cauſam ſubdit: *Sancta quippe electorum Eccleſia, cùm ab hoc mundo in ſanctis precibus ardenti amore ſe erigit, per deſertum, quod deſerit, aſcendit: Qualiter verò aſcendat, adiungit: ſicut virgula fumi ex aromatibus. Fumus de incenſo naſcitur, quod orationem deſignat: fumus excutere lachrymas ſolet. Itaque fumus ex aromatibus, compunctio orationis concepta ex virtutibus amoris: quæ tamen oratio* B *fumi virgula dicitur; quia dum ſola cæleſtia poſtulat, ſic recta progreditur, vt ad terrena ac temporalia appetenda pro terreno ſtudio minimè reflectatur. Virgula autem & non virga nuncupatur, quia interdum in compunctionis ardore tantæ ſubtilitatis æſtuat vis amoris, vt hanc nec ipſe animus poſſit comprehendere, qui illuminatus meruit habere. Benè verò additur myrrhę & thuris: Myrrhæ enim & thuris ſacrificium offerunt, qui & carnem mortificant, & redolentem in conſpectu Domini amoris ſui hoſtiam incendunt; myrrham: quia ſe cruciant, & cruciando à vitijs conſeruant; Thus verò, quia Dei viſionem diligunt, ad quam peruenire medullitùs exardeſcunt, ſeq; ipſos ei in ſanctis virtutibus exhibent.*

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

RVpertus cenſet hæc eſſe verba Chriſti, humilitatem B. Virginis admirantis & celebrantis. q. d. Tu dicis (ſicut Abraham) puluis ſum terræ, qualem ventus diſpergit, aurâ tollit; & ille dicit, non, ſed puluis pigmentarius, ſiue puluis pigmentarij, puluis myrrhæ & thuris, qualem pigmentarius Spiritus ſanctus conficit ex optimo thure, quod eſt ſuauitas mentis; & ex myrrhâ probatiſſimâ, quod eſt mortificatio ſiue incorruptio carnis. Tu dicis, fumus ego ſum teter coram diuinis oculis, qualis de camino ſiue de fumario deficiens aſcendit, aſcendens deficit; & ille dicit, non, ſed fumus ex aromatibus myrrhæ & thuris, qualem decet aſcendere de aureo thuribulo ante altare aureum, vſque ad os & olfactum Domini. Talis fumus, imò talis fumi virgula, tu, ô beata Maria, ſuauem odorem ſpiraſti Altiſſimo, cæleſtibus diſciplinis erudita atque extenuata; Talis aſcendiſti per deſertum, id eſt, animam babens valdè ſolitariam. Hęc penè ad verbum Rupertus. Porrò B. Virgo aſcendit ſicut virgula fumi myrrhæ, thuris, & vniuerſi pulueris pigmentarij; quia quotidie per actus plurimos, habitibus ſuæ gratię & virtutum adæquatos (ipſa enim ex ęquo cooperabatur gratię diuinę, vt cùm haberet gratię gradus intenſos vt centū, eliciebat actus intenſos vt centum, itaque merebatur alios centum gradus, idq; aſſiduè ſemper duplicando) mirificè creſcebat & proficiebat in mortificatione, in oratione, ceteriſque virtutibus, præ-

ſertim in humilitate, quàm repræſentat puluis A pigmentarij, ita vt in fine vitæ gratiâ & meritis longè ſuperarit omnes homines & angelos, etiam Cherubinos & Seraphinos collectos & ſimul ſumptos, vti docet Franc. Suarez & alij.

Rurſum S. Hieronymus tom. 9. epiſt. 10. ad Paulam & Euſtochium de Aſſumptione B. Virginis, hæc eidem adaptat: *Quæ profectò feſtiuitas*, ait, *ſicuti B. Maria incomparabilis eſt virginibus ceteris, ita incomparabilis eſt omnium ſanctorum feſtiuitatibus; & admiranda eſt etiam angelicis virtutibus. Propter quod ex perſona ſupernorum ciuium, in eius Aſcenſione admirans Spiritus ſanctus ait in Canticis: Quæ eſt iſta, quæ aſcendit per deſertum ſicut virgula fumi ex aromatibus? Et benè quaſi virgula fumi, quia gracilis & delicata, quia diuinis extenuata diſciplinis, & concremata intus in holocauſtum incendio pij amoris, & deſiderio charitatis. Vt virgula, inquit, fumi ex aromatibus,* B *nimirum, quia multis repleta eſt virtutum odoribus, manans ex ea fragrabat ſuauiſſimus odor, etiam ſpiritibus angelicis. Aſcendebat autem Dei genitrix de deſerto præſentis ſæculi virga de radice Ieſſe olim exorta, ſed mirabantur electorum animæ præ gaudio quænam eſſet, quæ etiam meritorum virtutibus angelorum vinceret dignitatem.*

Aduerte hanc Epiſtolam non eſſe S. Hieronymi, nonnulli putant eſſe Sophronij, Baronius tom. 1. anno Chriſti 48. cap. 10. aſſerit neutrius eſſe, præſertim, quia ſcripta videtur poſt tempora Neſtorij, quia dubitat Auctor, an B. Virgo tam corpore quàm anima in cælum ſit aſſumpta, cùm id ipſum certum ſit.

Denique omnia iam dicta præ omnibus attribue ſacratiſſimæ humanitati Chriſti: hæc enim prima & primaria eſt ſponſa Verbi, vt dixi in C Procemio cap. 2.

VERS. 7. *En lectulum Salomonis ſexaginta fortes ambiunt ex fortiſſimis Iſrael.*

HEbr. *Ecce lectulus ipſius, qui eſt Salomonis*, (id eſt, ecce lectus Salomonis, vt vertit Noſter, Septuag. Chald. & ceteri: ad ſignificandam magnitudinem & excellentiam Salomonis, additur τὸ *ipſius qui eſt*) *circum quem ſexaginta robuſti ex robuſtis Iſrael* Septuag. *Sexaginta potentes ex potentibus Iſrael.* Vatablus. *Sexaginta heroës ex heroibus Iſrael.* Syrus vertit *gigantes*: hi enim fuêre fortiſſimi.

Numerus ſexageſimus perfectus. Alludit ad ſtipatores Salomonis, qui eum tam D incedentem, quàm domi vel in lecto quieſcentem cuſtodiebant, vti Pontificem & principes ſtipant cuſtodiuntque Heluerij: numerat eos ſexaginta, vel quia tot præcisè erant, vel quia hic numerus perfectus eſt, ait Honorius: conflatur enim ex Senario, qui ex tribus primis ſui principijs, ſcilicet ex vnitate, binario, & ternario, ſiue ex duplici ternario conficitur, atque ex denario, qui primus eſt numerus compoſitus: primi enim nouem numeri ſingulis conſtant notis; v.g. 1. 2. 3. 4. &c. Vnde digiti appellantur: denarius verò, putà 10. componitur ex vnitate & cyphræ: atque denarius primus fons eſt ceterorum denariorum, putà 20. 30. 40. ac centenariorum 100. 200. 300. &c. ac millenariorum 1000. 2000. 3000. &c. Si enim decem duplices, triplices vel quadruplices, efficies 20. 30. 40. ſin decem multiplices per decem efficies 100. 200. 300. ſi per centum efficies mille, bis mille, ter mille.

Alludit rurſum ad 30. fortes Dauidis, qui recenſentur 2. Reg. 23. in fine, quos Salomon videtur duplicaſſe, vt eſſent 60. Vnde Hieroſolymæ iuxta Regiam, vel in ipſa Regia erat domus fortium. Vide Adrichom. in deſcript. Ieruſalem.

Aben Ezra cenſet hæc eſſe verba ſponſi, qui arguat ſponſam ſolam incedentem, q.d. Ego Salomon ſponſus tuus incedo ſtipatus ſexaginta fortibus, & tu audes ſola per deſertum incedere? *Cuius hæc ſint verba.*

Luiſius Legion. ex aduerſo cenſet hæc eſſe verba ſponſæ, quæ admirantibus ſuum inceſſum reſpondeat, vt oculos à ſe in ſponſum ſecum in lectulo, id eſt in lectica vectum conuertant, eiuſque magnificentiam & pompam ſexaginta fortium admirentur.

Verùm Patres & Interpretes paſſim, hæc æquè ac illa verſus præcedentis accipiunt, vt dicta ab obuiantibus ſponſæ, eiuſque pulchritudinem & magnificentiam celebrantibus; aut certè vt Theodoret. & Nyſſen. hom. 6. ab amicis ſponſi, vt ſponſam in ſponſi amorem accendant. q.d. Tanta eſt tui pulchritudo, ô ſponſa, vt ſponſus tuus Salomon pro te lectulo cuſtodes adhibeat ſexaginta fortes, ne quis te ipſi eripiat, aut quoquomodo noceat vel affligat.

Chald. per lectulum accipiens templum Salomonis, & per fortes Iſrael ſacerdotes ſic Iudaicè vertit: *Quando ædificauit Salomon rex Iſrael domum Sanctuarij Domini in Ieruſalem, dixit Dominus in verbo ſuo: Quàm pulchra eſt domus ſanctuarij hæc, quæ ædificata eſt mihi per manus Regis Salomonis filij Dauid, & quàm pulchri ſunt ſacerdotes in tempore, quo extendunt manus ſuas, & ſtant in ſuggeſtu ſuo, & benedicunt populo domus Iſrael; & illa benedictio circumdat eos, ſicut murus excelſus & fortis, & in ea præualent & proſperantur omnes fortes Iſrael.*

PRIMVS SENSV

ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

SAnctus Gregorius, Caſſiodorus, Beda, Theodoretus, Philo, & alij ferè ad vnum omnes per lectulum Salomonis accipiunt Eccleſiam, præſertim Gentium, in qua velut in lectulo Chriſtus, qui eſt verus Salomon, id eſt, Rex pacificus, requieſcit. Verùm quia Eccleſia eſt ſponſa, ſponſa autem non eſt lectulus, ſed quieſcit in lecto, hinc magis appoſitè per lectulum accipias Vrbem primò Antiochenam, deinde Romanam: Antiochiæ enim primò S. Petrus cathedram Pontificiam collocauit, ibique reſedit per ſeptem annos; vnde ibi primò fideles cognominati ſunt Chriſtiani. Actor. 11. 26. Sed poſt ſeptem annos Cathedram Antiochia tranſtulit Romam, ibique deinceps viuendo & moriendo firmiter collocauit, ac ſucceſſores ſibi conſtituit S. Clementem, S. Linum, S. Cletū, &c. Senſus ergo eſt. q.d. lectulus, id eſt, locus, in quo reſidet & quieſcit Chriſtus, & Eccleſia, olim fuit Antio- *Lectulus Chriſti eſt Eccleſia Antiochena & Romana.*

Antiochia, deinde Roma: ibi enim resedit S. Petrus Romanus Pontifex, & Christi Vicarius cum suis sacerdotibus & clericis, ibique moriendo Cathedram Pontificiam & Apostolicam stabiliuit, & firmiter collocauit: Quare Romana Ecclesia est mater, doctrix & nutrix ceterarum omnium Ecclesiarum toto orbe diffusarum. Hac de causa Christus ei sexaginta fortes, id est, plurimos insignes Pastores, Doctores, & Sanctos eximios assignauit & assignat, qui eius illibatam fidem tueantur & propugnent, ne quis in Ecclesia error irrepat; sicut primitiuæ Ecclesiæ Antiochenæ assignauit Apostolos aliosque Doctores, qui irrepentem errorem Iudaizantium de seruandis legis Moysaicæ cæremonijs, damnarunt & confutarunt. Actor. 15. Romanæ verò Ecclesiæ primitùs dedit fortissimos Pontifices, Cardinales, sacerdotes, & fideles, qui contra Neronem, Traianum, Decium, Diocletianum, &c. pro Christi fide fortissimè decertarunt per 300. annos, ac illius veritatem sanguine suo & martyrio obsignarunt. Nam S. Petro, qui Pontificatum Romæ constituit, eiusque successoribus dixit & promisit Christus: *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduersus eam.* Matth. 16. 18. hinc mirabile robur Christus dedit omnibus penè Romanis Pontificibus ad tuendam fidem & propugnandam Ecclesiam, vti liquet ex Histor. Ecclesiasticis & vitis Pontificum: quare hi vocantur meritò *fortissimi Israël*, quia sicut Iacob fortiter luctans cum angelo, illique præualens ab eo vocatus est Israël, id est, dominans Deo. Genes. 32. v. 28. Sic quisque Pontifex sanctus roboratus à Christo dominatur tyrannis, inferno, & dæmonibus, ac subinde per ardentes preces & vota ipsi Deo, vt iure Israël vocari possit. Exemplo sunt tot Leones & Gregorij, virtute inuicti & sanctitate eximij. Hinc aptè Roma dicitur quasi *ῥώμη*, id est, robur & fortitudo. Vnde & Roma olim dicta est Valentia, teste Solino initio Polyhist. Hinc rursum Deus Ecclesiam constituit Romæ, vt esset munitior; quia vrbs Romana, si situm spectes, est munitissima; vna enim ex parte duplici mari infero & supero, alterâ Apennino & Alpibus quasi vallo penè insuperabili munitur & cingitur. Tutissima ergo sedes Ecclesiæ est Roma, vt in ea quasi in lecto Christo tutante conquiescat. Vide Bosium de signis Ecclesiæ. Sicut igitur v. 1. Ierusalem & Ecclesiam Hierosolymitanam vocauit lectulum, in quo quis secretò dormit, (hunc enim significat Hebr. מִשְׁכָּב *miscab*) sic hic Antiochiam & Antiochenam Ecclesiam, ac Romanam incboantem ac quasi adhuc infantem, vocat מִטָּה *mitta*, id est, lectum extensum & expansum (nam נָטָה *nata* est extendere, expandere) quia scilicet in ea sedens Petrus fidem Christi & Ecclesiam per Asiam, Cappadociam, Bithyniam, Pontum, &c. extendit: Ecclesiam verò Romanam iam ampliorem & magnificam versu sequenti vocat ferculum. Vtramque autem stipant sexaginta fortes. Antiochia ergo prima, deinde Roma, id est, Ecclesia Romana est lectulus, in quo requiescit Christus & Ecclesia vniuersalis omnium gentium; quia in eius fide, doctrinâ, & regimine securè obdormit. Et sic exponendi sunt Patres, vt S. Gregorius, Philo, S. Thomas, &c. cùm per lectulum accipiunt Ecclesiam, vt scilicet intelligant primam & fundamentalem, putà Antiochenam & Romanam, quam tutantur fortissimi tum angeli, imò Archangeli eius custodes, tum Pontifices, Prælati, & Doctores, tum sancti cælestes & terrestres. Nunc audi Cassiodorum: *Lectulus Salomonis dicitur Ecclesia sancta, quia in illa sancti Dei sopitis tumultibus vitiosis, amplexu veri pacifici delectantur. Sexaginta fortes sunt Doctores, qui vel prædicando Ecclesiam muniunt, vel contemplando ad supernam beatitudinem peruenire desiderant. Sexagenarius numerus ex senario & denario constat: Senarius verò perfectionem significat operis; quia sex diebus perfecit Deus opera sua: Denarius verò remunerationem & præmium, quod in fine electis dabitur: vnde & hi qui in vineam venerunt, denarium accepisse dicuntur. Doctores autem isti, qui Ecclesiam custodiunt non modò fortes dicuntur, sed ex fortissimis Israel, omnium videlicet in Christo credentium, eumque diligentium, qui Israel, id est, videns Deum appellatur.*

Sexaginta fortes Ecclesiæ sunt Pastores, Doctores, & Sancti.

Cur caput Ecclesiæ est Roma?

Moraliter hîc nota in Pontificibus, Prælatis, & Principibus maximè requiri fortitudinem: primò, quâ suas passiones doment, ne vel metu, vel amore, vel auaritiâ à recto abduci se sinant: Secundò, quâ infidelibus & impijs generosè resistant, iuxta illud Ecclesiast. 7. 6. *Noli quærere fieri iudex, nisi virtute* (virili animo & robore) *valeas irrumpere iniquitatem.* Tertiò, quâ errores & vitia populi seuerè castigent & euellant. Vnde hoc consilium Iethro dedit Moysi: *Prouide de omni plebe viros potentes, & timentes Deum, in quibus sit veritas, & qui oderint auaritiam, & constitue ex eis Tribunos & Centuriones & Quinquagenarios & Decanos, qui iudicent populum omni tempore.*

Prælatorū virtus est fortitudo.

Exod. 18. 21.

Symbolicè, S. Ambros. lib. de Isaac cap. 5. per lectulum accipit Christum: In Christo enim Ecclesia & anima sancta conquiescit, *eò quòd ei vera requies,* inquit S. Ambros. *in Christo debeatur: Lectus enim sanctorum Christus est, in quo vniuersorum fessa sæcularibus prælijs corda requiescunt.* Hinc Apocal. 14. dicitur: *Beati mortui, qui in Domino moriuntur.* Et de S. Stephano dicitur Actor. 7. *Obdormiuit in Domino.* Et Psalm. 4. *In pace in idipsum* (id est in Domino, ait S. August.) *dormiam & requiescam.* Philo verò Carp. per lectulum Christi intelligit sepulchrum, quod custodierunt fortes Israël, id est, milites custodes sepulchri.

Symbolicè. Lectulus, Christus,

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Christo & anima sancta.

Lectulus Christi est mens sancta, quam proinde ambiunt & custodiunt sexaginta, id est, plurimi fortes, tum angeli, vt Aponius; tum Doctores, & superiores, vt S. Gregorius & Cassiodorus: tum sancti, vt Philo; sancti, inquam, tam viuentes, quàm vitâ functi, id est, Beati in cælo: hi enim suis meritis, verbis & exemplis tutantur nos: maximè verò lectus Christi, qui est Salomon, id est, Rex pacificus, ait Beda, est anima quieta segregata à mundi tumultibus, quæ edomitis passionum fluctibus tranquillitatem

Lectulus Christi, mens sancta.

tatem æternæ pacis imitatnt. Sic & Philo Carpath. *Quæcumque*, inquit, *sponsa cor suum solicitudinibus mundi purgat ac vacuat, diuinoque amore replet, cubiculum sponso suo parat Christo Iesu, & cum eo ab omni perturbatione rerum humanarum requiescit.* Per sexaginta fortes, intelligit Apostolos atque Martyres.

Audi S.Gregorium: *Salomon*, inquit, *id est, pacificus, est Christus, de quo scriptum est Ephes.2. Ipse est pax nostra, qui fecit vtraque vnum: Salomoni ergo lectulum facimus; quando à mundi solitudinibus omnino cessamus, dum in solo desiderio Christi libenter pausamus, eiq; vt nobiscum pauset, cor ab omni terrena cupiditate mundamus. Denarius autem numerus, si per senarium numerum multiplicetur, nimirum sexaginta complentur. Per denarium itaque Decalogum legis accipimus: per senarium hoc totum tempus intelligimus; quod sex diebus operatorijs volui videmus. Per sexaginta igitur fortes, omnes perfectos, qui fuerunt ante nos in Ecclesia, intelligimus: qui dum decem præcepta legis, quò spiritualiùs, eo fortiùs in sex diebus compleuerunt, quasi sexagenarium numerũ compleuerunt. Hi lectulum Salomonis ambiunt: quia mentem sanctam, in qua Christus pausat, verbis & exemplis muniunt, quibus ab aditu mentis venientes hostes repellunt.* Vide eumdem S.Gregor. lib. 7. Moral. c. 8.

Allegoricè. Lectus Christi fuit Crux.

Allegoricè, lectulus Christi, ait Aponius, fuit crux; in illa enim ipse moriens quieuit & obdormiuit, ac sponsam, id est, animam sanctam in eadem secum quietem capere, & velut in lectulo conquiescere cupit, vt ipsi sit similis & coniux, id est, eiusdem iugi socia: quis enim timeat crucem, cùm in ea socium secum cubantem, seque defendentem & confirmantem habeat Christũ? Crux ergo est lectulus, ob vnionem cum Christo, certamque confidentiam in eius ope & gratia defixam. Denique in cruce & crucis amore est Sanctorum requies: Fortes, qui eam custodiunt, sunt angeli: hi enim patientibus adsunt, vt eos corroborent, imò plura patiendi sitim suggerant. Hinc sunt ex fortissimis Israël, id est, ex primarijs angelis, quos Deus martyribus & tribulatis submittit, vt ingentes eis vires, animosq; ad timores, quos dæmon ingerit, & ad acerba quæque superandum subministrent, sicut Tobiæ afflicto submisit Raphaëlem, qui ait se esse vnum è septem, qui astant ante Dominum. Tobiæ 12. 15. Sic Eliseus circumdatus ab exercitu Syrorum, vidit castra angelorum venientium ad sui tutelam. Vnde ait famulo suo Giezi timore perculso: *Noli timere, plures enim nobiscum sunt, quàm cum illis.* 4.Reg.6.16. Sic Iacob timens Esau cum armatis sibi obuium vidit Castra angelorum se propugnantium: vnde locum vocauit: *Mahanaim*, id est, Castra. Genes. 32.2. Sic angeli pro Moyse & Hebræis pugnauerunt contra Pharaonem & Ægyptios persequentes, eosque merserunt in mari rubro: Vnde Moyses Hebræis trepidantibus ait: *Nolite timere: state & videte magnalia Domini.* Exodi 14. 13. Hoc est quod canit Dauid psal. 33. *Immittet* (Hebr. חֹנֶה *chone*, id est, *castrametatur*) *angelus Domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos.*

Tropologicè Lectus animæ est Oratio.

Tropologicè, lectulus, in quo anima placidè quiescit est Oratio: ibi enim fruitur sponso suo, ac à se deficiens illi toto copulatur affectu; ibi vicissim Christus pacem, robur, gratiam, omniaque dona animæ immittit. Quocirca Dæmones omni studio orantes interturbare, & ab oratione auocare conantur; sed angeli orantibus assistunt, qui vim dæmonum infringunt & orantes in oratione conseruant, vti docet S. Nilus tract. de Oratione c. 44. & seq. ac c. 69. & 75.

Charitas.

Rursum lectulus Christi est Charitas, quam defendunt fortes Israël, id est, virtutes omnes præsertim mortificatio, quæ gladium admouet femori, id est, concupiscentias carnis resecat & iugulat. Rursum sexaginta fortes sunt bonæ cogitationes, quas qui sibi iugiter accersit, omnes malas cogitationes arcet, ac charitatem propugnat. Ita tres Anonymi apud Theodoret. *Sexaginta fortes*, aiunt, *sunt cogitationes efficaces, quæ diuinâ virtute vndique tuentur animam ad Dei quietem præparatam, aduersùs fallacias spirituum improborum. Ratio enim quæ quinque sensibus præest simul cum ipsis sensibus accepta, senarium conficit numerum. At cùm diuina præcepta, quæ sunt decem numero, is qui sensibus ratione imperat, perficit, numerum absoluit sexagenarium ex virtute viuens, vt dictum est. Ex fortissimis Israel hi sunt, omninò veræ mentis Deum videntis notiones, ex quibus constant efficaces illæ cogitationes ad bonum peragendum.*

Porrò *non est mediocris animi fortitudo*, ait S. Ambros. lib. 1. offic. c. 39. *quæ inexpiabili prælio aduersus omnia vitia decertat, inuicta ad labores, fortis ad pericula, rigidior aduersus voluptates, dura aduersus illecebras, quibus aurem deferre nesciat, nec (vt dicitur) attendat, pecuniam negligat, auaritiam fugiat tamquam labem quandam, quæ virtutem effeminet: Nihil enim tam contrarium fortitudini, quàm lucro vinci, &c. Nec tentetur cupiditatibus, ne frangatur metu; quia virtus sibi constat, vt fortiter omnia persequatur vitia tamquam virtutis venena.*

Obedientia.

Insuper lectulus Christi est Obedientia & obediens anima, qualis præ omnibus fuit B. Virginis: Vnde Aponius: *Salomon*, inquit, *pacificus interpretatur; Israel, mente videns Deum. Et quis alius pacificus nisi Christus? Hic sibi lectum fabricauit in Virgine Maria, quia etiam super animam sibi obedientem requiescere comprobatur. Sexaginta verò Angelorum ministeria demonstrantur, de quibus dicitur: Tunc reliquit eum diabolus & ecce angeli accesserunt & ministrabant ei;* (Matt. 4. 11) *Quod per singulos sensus corporeos, visus, auditus, odoratus, gustus, tactusq; quinquies duodecim (hoc est sacrato sexaginta numero) in ea gloriosa mysteria implentur. Fortissimi verò, quod dixit, ostendit plus sanctos posse, quàm dæmones. Tenentes gladios: præceptum eos eiusdem creatoris semper tenere edocuit. Ad bella doctissimos, ait, quo per sanctitatis bonum ampliùs Doctores posse dæmonum præuidere malorum insidias ob custodiam animarum, quàm illos nocendi artes excogitare, monstraret. Ex fortissimis Israel, quod ostendit ministeria ista de illo exercitu esse, qui semper faciem Patris vident in cælis. Et quod ait: vniuscuiusq; ensis super femur, edocuit angelos sanctos contra singulos Principes vitiorum, qui supradictos obsident sensus, spiritualibus armis accinctos propter insidias eorum nocturnas & occultas.* Ex quibus liquet Aponium per fortes Israël, qui animam custodiunt, accipere sanctos tum angelos, tum Doctores.

Symbolicè. S. Scriptur.

Symbolicè, lectulus Christi est sacra Scriptura, ait Theodoretus, in qua Deus cum anima mysticum init somnum: ibi enim, inquit, doctrinæ diuinæ semina suscipiens concipit & parturit

pia

pia desideria, quæ tandem parit & in opus confert: qui enim deuotè Sacram Scripturam legunt, sentiunt sibi per eam aspirari Dei lucem, sanctosque impulsus, vt terrena fastidiant & ad cælestia toto corde anhelent. Hunc lectum oppugnant hæretici, sed tutantur eum fortes Israël, putà Doctores scientiâ, & Sancti virtute præstantes, qui gladio verbi Dei illos profligant.

Quis cælestis. Anagogicè Beda: Lectulus animæ, ait, beatæ est cælestis gloria & beatitudo; in quâ felicissimè quiescit & quiescet in omnem æternitatem. Ita Nyssenus hom. 6. & ex ea Psellus ac Richard. de S. Victore, qui addit: *Fortissimi ex Israël, id est, ex his qui Deum mente contemplantur & quærunt, & quorum feruentiora fuerint desideria spiritalia, hunc lectulum ambiunt: Vehementibus enim desiderijs accensi vndique circumeunt & aditum quærunt, vt quietem hanc degustent, & ad illam aliquatenus intrent; hicq; est eorum ambitus, & circa lectum hunc desiderij cursus.* Psellus verò: Sexaginta fortes Israël, inquit, ambiunt lectulum, id est, gloriam Christi, hoc est, sancti quique, qui verè ex Israël sunt, & videre valent Deum: Hi verò dicuntur Sexaginta, quia Israëliticus populus diuiditur in duodecim tribus & partes. Cùm enim vnicuique parti earum, quæ vnum faciunt Israël quinq; assignentur fortes, quinque nimirum sensus armati ad prælium per mortificationem & temperantiam, tunc planè apparet esse Sexaginta fortissimos ex vno Israël.

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS,

De Christo & B. Virgine.

LEctulus, in quo Christus Christique Deitas humanitatem sibi desponsans, nouem mensibus requieuit, est vterus B. Virginis: ita Aponius. Sic & sinus B. Virginis Christi fuit lectulus, in quo ipse iam natus infans sæpè quieuit, & placidè dormiuit, quem proinde stipabant sexaginta fortes, id est, Angeli plurimi Christum Deum suum adorantes & matrem eius venerantes, ac vtrumque contra Dæmonum, Herodis, Scribarum, &c. insidias tutantes & custodientes: Rupertus verò per sexaginta fortes accipit sexaginta patriarchas & duces, qui Israëlem ex quo nata est B. Virgo & Christus, contra hostes quoslibet propugnarent, quos ipse sigillatim enumerat.

Huc facit illud psalm. 18. 16. *Et ipse tamquam sponsus procedens de thalamo suo.* Et illud Ecclesiastici 24. 11. *In omnibus requiem quæsiui, & in hereditate Domini morabor: tunc præcepit, & dixit mihi creator omnium, & qui creauit me requieuit in tabernaculo meo.*

VERS. 8. *Omnes tenentes gladios & ad bella doctissimi, vniuscuiusq; ensis super femur suum propter timores nocturnos.*

OMNES TENENTES GLADIOS ET AD BELLA DOCTISSIMI, VNIVSCVIVSQVE ENSIS SVPER FEMVR SVVM PROPTER TIMORES

Cornel. in Cantic.

A (Arabicus *horrores*) NOCTVRNOS.] Septuaginta: *Omnes tenentes gladium, docti bellum, vir romphæa eius super femur eius, à pauore in noctibus.* Legerunt אחזי *ocheze*, id est, *tenentes, apprehendentes*, iam alijs punctis legunt אחזי *achuze*, id est, *apprehensi* gladio. q.d. Ita arctè & scitè tenent stringuntque gladium, vt ab eo apprehensi videantur. Vnde Vatablus. *Qui vniuersi apti sunt gladio & bello assuefacti, quisque habens ad femur suum gladium ob metum, qui in noctibus oritur.* Porrò Chald. vertit, & paraphrasticè sic explicat de Sacerdotibus legis veteris: *Porrò Sacerdotes & Leuitæ, & omnes tribus Israël vniuersi apprehendunt verba legis, quæ comparantur gladio, & ponderant & agitant ea sicut fortes docti in bello, & super vnoquoque eorum signata est circumcisio in carne ipsorum, sicut signata fuit in carne Abrahæ, & præualent & confortantur in ea sicut fortis, qui accinctus est gladio super femur suum, & ideo*
B *non timent à spiritibus nociuis & dæmonibus, qui ambulant in nocte.* Exaggerat fortitudinem sexaginta fortium, qui ambiunt lectulum Salomonis dicendo, quod sint accincti gladijs, optimeque digladiari & præliari sciant, vtpote longo bellandi vsu in armis exercitati. q.d. Vt sponsus & sponsa in lectulo securè quiescant, excubant circa eum continuè sexaginta fortes bellatores gladijs armati, vt ad minimum hostium metum vel motum, imò ad quemlibet strepitum, qui noctu facilè exoritur, eum vibrent & stringant. Gladius, quo angeli Ecclesiam tutantur est eorum mira vis & fortitudo. Vnde Aponius: *Edocuit*, ait, *Angelos sanctos contra singulos principes vitiorum, qui supradictos obsident sensus, spiritualibus armis accinctos propter insidias eorum nocturnas, & occultas.* Gladius, quo Apostoli virique Apostolici, Pontifices & *Gladius angelorum quis?*
C Doctores tutantur lectulum Christi, id est, Ecclesiam Romanam, est verbum Dei, vt Paulus Ephes. 6. 13. *Viuus enim est sermo Dei, & penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingens vsque ad diuisionem animæ, &c.* vt idem ait Hebr. 4. 12. Hoc ergo dispellunt timores nocturnos, quos in nocte, id est, in tenebris infidelitatis, ignorantiæ & impietatis excitant Hæretici, rudesq; Christiani & impij, qui maximè Episcopis & Prælatis Ecclesiæ insidiantur: his enim deuictis facilè fideles ceteros superant. Ita Cassiod. Philo, Iustus, & S. Gregorius lib. 10. moral. c. 3. & 4. quem audi: *Nocturni*, ait, *timores sunt insidiæ tentationum occultæ. Ensis verò super femur est custodia vigilans carnis illecebram premens. Ne ergo occulta & repentina tentatio subrepat, necesse est, vt femur nostrum superpositus custodiæ ensis premat.* *Doctorum*
D *Sancti enim viri sic de spe certi sunt, vt tamen semper sint de tentatione suspecti, quippè quibus dicitur: Seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore; vt & de spe exultatio, & de suspicione nascatur tremor.*

Tropologicè: Gladius super femur est mortificatio & continentia, siue pudicitia, quæ resecat motus carnis & libidinis, quæ residet in lumbis inter femora: quocirca significat Episcopos & pastores vtrâque pollere debere. Vnde S. Ambros. lib. 10. in Lucam c. 22. *Est gladius passionis*, ait, *vt exuas corpus, & immolatæ carnis exuuijs ematur tibi sacra corona martyrij.* Et S. Gregorius: *Quid*, inquit, *per ensem nisi rigorem conuersationis, & quid per femur nisi carnis appetitum accipimus? Electi ergo quique, qui iam ad perfectionem vitæ prouecti sunt, sem-* *Tropologicè Gladius super femur est mortificatio appetituũ carnalium.*

per ensem super femur suum ferunt; quia rigore conuersationis appetitum carnis assiduè frangunt, ne hostis, quem in nocte huius mundi timent, repente veniens mollem adhuc inueniat, & per voluptatis mollitiem eò faciliùs, quò voluptuosiores inuenerit, ad grauiora peccata perducat. Vide eumdem 3. p. pastor. c. 33. Idem lib. 19. Moral. cap. 29. *Non ducitur,* inquit, *omnes habentes,* sed *tenentes gladios, quia videlicet verbum Dei non est mirabile solummodo scire, sed facere: habet quippe, sed non tenet gladium, qui diuinum quidem eloquium nouit, sed secundum illud viuere negligit; & doctus esse ad bella iam non valet, qui spiritalem, quem habet gladium, minimè exercet; nam resistere tentationibus non sufficit.* Deniq; S. Hieronym. tom. 3. epist. 140. ad Principiam: *Istum,* inquit, *arbitror te locum optimè intelligere, & accinctam Christi gladio militare: Vt autem scias semper Virginitatem gladium habere pudicitiæ, per quem truncat opera carnis & superat voluptates, gentilis quoque error Deas Virgines finxit armatas: Accinxit & Petrus lumbos suos, & lucernam habuit in manibus suis.* Vnde concludens de Christo hoc subijcit: *Gloriâ ergo & decore suo, siue specie & pulchritudine diuinitatis suæ carnis opera mortificans, & natus ex virgine futuris virginibus virginitatis princeps fuit.*

In Orat. 1.

Insuper gladius est oratio qua fugantur timores nocturni, quos per tribulationes, scrupulos, angores, pressuras fidelibus immittit dæmon. Vnde Ieremias Thren. 3. 19. *Consurge,* ait, *lauda in nocte in principio vigiliarum, effunde sicut aquam cor tuum ante conspectum Domini.*

Gladius fidelium amor Dei.

Tertiò, Gladius fidelium est amor Dei. Vnde Richard. de S. Victore: *Super femur,* ait, *delectationum, siue voluptatum carnalium habent gladiū amoris propter timores nocturnos, id est, propter occultos peccandi lapsus, quia si non amant, propter cæcitatem & ignorantiam in multis delinquunt. Amor enim notitiam generat & peccata abscindit, vt eum offendere caueas quem amas.*

Symbolicè.

Symbolicè, Psellus per gladium accipit signum crucis: hoc enim percellitur & fugatur diabolus, sicut gladio fugantur hostes.

Denique Rupert. hæc applicans B. Virgini, per fortes Israël accipit Dauidem, Iosue, Iudam, Machabæum & ceteros principes, qui Israëlem fortissimè defenderunt & propugnauerunt. Causam subdit, videlicet, *quia radicem siue arborem bonam, quod erat genus Abrahæ, ad quem primum beati seminis repromissio facta fuerat, diabolus per barbaricos Gentium vel regum impiorum gladios excidere, atque extirpare volebat: vnde sacræ historiæ plenæ sunt. Idcirco tempus belli tunc erat, idcirco materialibus gladijs tunc opus erat, vt defensaretur genus Abrahæ, vt defensaretur radix Iesse, defensaretur, inquam, & propugnaretur genus & radix Dauid, donec tu B. Virgo nascereris, lectulus, vt iam dictum est, veri Salomonis.*

Moraliter.

Gradatim scandendū per ordines.

Moraliter nota τὸ *ad bella doctissimi*: significat enim Prælatos Ecclesiæ debere esse in sapientiâ, prudentiâ, omnique virtute, quâ cum hæreticis, dæmonibus, & vitijs confligimus, non tyrones, sed exercitatos & perfectos. Vnde S. Cyprianus lib. 4. Epist. 2. ad Antonianum laudat S. Cornelium Pontificem, quod gradatim per singulos Ordinum gradus ad apicem Pontificatus conscenderit.

S. Cornelius Pontifex.

Non, inquit, *ad Episcopatum subitò peruenit, sed per omnia Ecclesiastica officia promotus, & in diuinis administrationibus Dominum sæpè promeritus,* A *ad sacerdotij sublime fastigium cunctis religionis gradibus ascendit.* Hac de causa Concil. Trident. sess. 23. cap. 23. 11. sancit vt clericis ordines per temporū interstitia conferantur, *vt eò accuratiùs,* inquit, *quantum sit huius disciplinæ pondus possint edoceri; ac in vnoquoq; munere iuxta præscriptum Episcopi se exerceant, idq; in ea, cui adscripti erunt Ecclesia, nisi fortè ex causa studiorum absint: atque ita de gradu in gradum ascendant, vt in eis cum ætate vitæ meritum, & doctrina maior accrescat, quod & bonorum morum exemplum, & assiduum in Ecclesia ministerium, atque maior erga presbyteros & superiores ordines reuerentia, & crebrior quàm antea corporis Christi communio maximè comprobabunt.*

Quocirca S. Gregor. libr. 4. epist. 53. grauiter hac de re admonet Childebertum Regem Francorum, & transultus subiti vitium castigat: *Peruenit,* inquit, *ad nos obeuntibus Episcopis quosdam ex* B *laicis tonsurari, atque ad Episcopatum præcipiti saltu conscendere. Et qui discipulus non fuit, inconsiderata ambitione magister efficitur. Et quoniam quod possit docere non didicit, sacerdotium tantummodo gerit in nomine; nam laicus in sermone pristino perseuerat & opere: Quomodo ergo pro aliorum peccatis intercessurus est, qui sua primitùs non defleuit? Talis enim pastor non munit gregem, sed decipit, quia dum contradicente verecūdiâ non potest alijs hoc, quod ipse non facit, suadere, quid est aliud, nisi vt plebs Dominica prædonibus depopulanda remaneat, & inde sumat interitum, vnde salutiferæ protectionis magnum debuit habere subsidium?* Hoc autem quàm prauum sit & peruersum demonstrat exemplo militari: *Certum namq; est, non vos antè exercitui ducem præponere, nisi vobis labor, eiusq; fides probata constiterit, nisi eum anteactæ vitæ virtus* C *& solicitudo aptum esse demonstrauerit. Si verò non alijs nisi huiusmodi viris committitur gubernandus exercitus, qualis dux esse debeat animarum ex istius rei consideratione, seu comparatione bene colligitur. Sed verecundum nobis est, & dicere pudet, quia ducatum sibi sacerdotes arripiunt, qui exordium religiosæ militiæ non viderunt.*

VERS. 9. *Ferculum fecit sibi rex Salomon de lignis Libani.*

VERS. 10. *Columnas eius fecit argenteas, reclinatoriū aureum, ascensum purpureum: media charitate constrauit propter filias Ierusalem.*

D CHaldæus pro *ferculum* accipit templum Salomonis, quod fuit typus Ecclesiæ, sic enim vertit: *Templum sanctuarij ædificauit sibi rex Salomon de lignis cedrinis, & arceuthinis, & pinus quæ adducūtur de Libano: & operuit illud auro purissimo. Et postquam consummauit illud, posuit in medio eius arcam testimonij quæ erat columna sæculi, & in medio eius erant duæ tabulæ lapideæ, quas reposuit ibi Moyses in Horeb, quæ erant pretiosiores argento purgato, & auro optimo, & extendit & obumbrabit super eam velum hyacinthinum & purpureum.*

Pro *ferculum* Hebr. est אַפִּרְיוֹן *appirion*, quod Septuag. voce consonâ reddunt φορεῖον, à φέρειν, vel φορεῖν, id est, gestare. Sic ferculū à ferendo dicitur: ferculum ergo est gestamen, quo persona aliqua aut à baiulis succollantibus fertur & portatur,

tatur, aut equis, mulisue vehitur: *Appirion* Hebræi vertunt *torum*, siue *lectulum genialem*, in quo sponsus & sponsa commorantur: ita dici volunt à fœcunditate, quòd in eo proles generentur, פָּרָה *para* enim est fructificare. Vnde *appirion* est lectus fructificans. Hinc Codices Septuag. Vaticani & S. Ambros. lib. 3. de Virgin. legunt: *lectum fecit sibi rex Salomon*, R. Dauid vertit, *Lectum quo deferuntur sponsæ*. R. Salomon, *thalamum honorificum*. Syrus *Thronum*. Arabicus *ædificium*. Quare hîc per lectum accipe lecti vehiculum, siue lecticam ait Luysius Legion. Sanchez & alij, in qua puluinar molle instar lecti sternitur, quæ & mollitiem habet lecti, & simul throni maiestatem, ait Genebr. Hoc enim significat φορεῖον, id est, *ferculum*. Ferculum enim tria significat. Primò, gestatorium vehiculum, siue lecticam; Secundò, currum & thronum triumphalem, vti hîc accipiunt Nyssenus, Theodoret. Græciq; ceteri. Tertiò, gestamen ad pompam compositum. Tria hæc huic loco apposita sunt, ac ferculum hoc tria hæc, id est, trium horum officia in se complexum esse videtur. Porrò nonnulli, vt Sanchez & Gislerius lectum, de quo vers. 7. censent esse ferculũ: meliùs alij lectum, in quo noctu cubat sponsus, sexaginta fortibus stipatus *propter timores nocturnos*, distinguunt à ferculo, quo per diem ad pompam vehebatur. Lectus enim spectat ad nocturnam quietem, ferculum ad diurnam pompam. Salomon igitur, sicut versu præcedenti explicuit, lectulum cubilis sui domestici ad quietem nocturnam: sic hîc explicat lecticam Regiam siue currum triumphalem, quo in die vehebatur per vrbem, suamque magnificentiam & gloriam populo ostentabat.

Ferculum triplex.

Minùs rectè ergo Aben Ezra *Appirion* interpretatur palatium magnificum, & alij (quibus fauet S. Gregor. Rupert. & Richardus, & S. Victor.) ferculum, quo dapes mensæ inferuntur. Nam Hebr. *Appirion*. Græcè φορεῖον, Latinè ferculum propriè est gestamen, quo pompa fieri solet. Vnde Suetonius in vita Cæsaris: *Pontico triumpho*, inquit, *inter pompæ fercula trium verborum prætulit titulum: Veni, vidi, vici*. Hoc est inter pompæ triumphalis gestamina, quo nomine continentur idola, spolia hostium, coronæ, machinæ, & cetera, quæ in pompa triumphali ferri solent: sicut Titus in triumpho de Ierusalem & Iudæis deuictis, circumtulit candelabrum aureum, septẽ aureis calamis distinctum, vti Romæ in Arcu Titi expressum cernimus. Et Liuius lib. 1. *Ipse*, ait, *cum verbis vir magnificus, tum factorum ostentator haud minor spolia ducis hostium cæsi suspensa fabricato ad id apti ferculo gerens, in Capitolium ascendit*. Hinc vocantur fercula Sacrorum, quibus Deorum simulacra vel Sanctorum imagines, ac præsertim S. Eucharistia, magnificè gestatur & circumfertur.

Pro *reclinatorium* Hebræo est רְפִידָה *rephida*, quod Syrus, Vatablus, & alij vertunt *stratum* vel *pauimentum*. Meliùs Noster *reclinatorium*; Et Septuag. ἀνάκλιτον, id est, *acclinatorium*, putà posterior pars in lectica, vel curru, vbi dorso suo acclinati sponsus & sponsa decore & placide recumbunt.

Pro *ascensum* Hebr. est מֶרְכָּב *merchab*, id est, *vehiculum*, sella, quadriga. Septuag. & Noster

Ascensus hic quid?

A hîc, vertunt *ascensum*: sed Leuit. 15. 9. vertunt *stragulum*; Habacuc 3. 7. *Equitatum*. Vnde primò Nonnulli, vt S. Gregor. Philo, Hortolanus per *merchab* siue ascensum accipiunt gradus, per quos ad ferculum, siue vehiculum ascenditur; atque per eos purpureos censent mysticè significari passiones, & martyria, siue labores & sanguinem, quibus ad æternam gloriam fit ascensus. Secundò, Genebrardus, Sanchez, & alij accipiunt vehiculi integumentum, siue cælum, quod supra columnas argenteas ascendit, siue extensum est. Vnde Syrus & Arabicus vertunt, *integumentum*, vel *velamen purpuræ*. Sic Theocritus Idyllio 15. Arsinoës ferculum eiusque velum describens ait: *supraq; tapetes purpurei*. Tertiò, propriè per *Ascensum* accipias sellam siue sedem, in quam ascendebat & sedebat sponsus & sponsa; hæc enim propriè
B vocatur *merchab*, & hæc solet esse purpurea: purpura enim mollis mollem præbet sessionem; atque ipsa est vestis, stratumque regum & principum. Sensus ergo Grammaticalis est, q.d. Ferculum, id est, lecticam speciosam, siue currum magnificum ad pompam sibi & sponsæ suæ fecit Salomon, cuius materia erant cedri Libani, latera ornabant columnæ argenteæ, reclinatorium erat ex auro, sella ex purpura.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Christo & Ecclesia.

Ferculum est Romana Ecclesia.

C FErculum significat Ecclesiam Romanam iam amplam & magnificam, ceterisque Ecclesijs toto orbe sparsis per Romanum Pontificem præsidentem, & instar Salomonis dominantem: sicut enim vers. 1. Ecclesiam in Ierusalem & Iudæa conclusam, & quasi dormientem vocauit *mistab*, id est, *lectulum* deinde vers. 7. Ecclesiam Antiochiæ ex Iudæis & Gentibus collectam, ac Romanam sub S. Petro Romæ nascentem, & in tenebris infidelitatis latentem vocauit מִטָּה *mitta*, id est, *lectum sese extendentem*, & expandentem in vicinas Gentes, sed noctu, id est, secretò & clanculum, *propter timores nocturnos* Iudæorum & Gentium eam persequentium: Sic hîc Ecclesiam Romanam iam clarâ die quasi lucentem & splendentem, imò præsidentem, ac de infidelitate &
D tyrannis triumphantem vocat *ferculum*, ob eius magnitudinem & magnificentiam, quam maximè adepta est sub tempora Decij & Diocletiani per martyria, sanctitatem, & miracula tot illustrium Pontificum, Cardinalium, & fidelium, vt S. Cornelij, Sixti, Vrbani, Marcelli, Laurentij, Sebastiani, Ceciliæ, Agnetis, &c. perque conuersionem tot Romanorum Senatorum & Principum, ac tandem ipsius Constantini Magni, qui primus Christianus Imperator Romam totam reddidit Christianam, atque in ea Basilicas regias, quales sunt Lateranensis, S. Petri, S. Pauli, S. Laurentij, S. Crucis, &c. quasi regia fercula exædificauit, quin & illi quasi totum orbem subiecit, dum eum suo exemplo & iussu Christianum effecit.

Ferculum etiam dici potest gestamen magnificum, quo Romanus Pontifex in Festo Corpo-

Ferculum Eucharistia.

ris Christi baiulorum humeris vectus ab omnibus Cardinalibus, Episcopis, Prælatis, totoque elero & populo stipatus, solenni supplicatione Sacram Eucharistiam circumfert. Hic enim honor non tam Pontifici, quàm Christo, cuius Pontifex est Vicarius, quemque in Eucharistia circumfert, & populo venerandum adorandumque proponit, tribuitur.

Hoc ergo fereulo depingitur magnificentia Ecclesiæ Romanæ, simul quoque voce ferculi innuitur Cathedram Pontificiam & Ecclesiam Romanam non esse allegatam Vrbi Romæ, sed mobilem esse, ac instar ferculi posse aliò transferri, vti ante ducentos annos translata est Auenionem, ibique hæsit per 60. annos, atque sub finem mundi cùm Roma ad gentilismum reuertens expellet Pontificem, is tunc aliò sedem cœtumque fidelium suorum transferet, vti dixi in Apocalypsi cap. 18. Cathedra ergo & Ecclesia Romana est ferculum, in quo in suo Vicario Pontifice Romano residet Christus: vnde factum dicitur ex cedris Libani, id est, firmissimum & incorruptibile: cedrus enim non sentit cariē, & *cedrum commendat æternitas*, ait Plinius. Hinc

In Cathedra Romana nullus sedit hæreticus.

cùm in Cathedra Constantinopolitana, Alexandrina, Antiochena sederint Episcopi hæretici, qui fidem & Ecclesiam corruperunt, vt Nestorius, Eutyches, Petrus Gnaphæus, Macedonius, &c. In cathedra tamen Romana à Christo hucusque per mille sexcentos annos nullus sedit Pontifex hæreticus, Christo ita prouidente ad illibatam Ecclesiæ fidem.

Columnæ sunt Cardinales.

Columnę argenteę notant Doctores & Prælatos, præsertim Cardinales, qui quasi cardines & columnæ sedem & Ecclesiam Romanam suffulciunt æquè ac ornant, dum candore sapientiæ æquè ac puritate vitæ instar argenti effulgent, verboque & exemplo per vrbem & orbem resonant.

Populi Romani pietas.

Reclinatorium aureum est fidelis, piusq; Romanorum populus auro, id est, aureâ pietate & religione conspicuus, in qua suauiter quiescit & reclinat se Christus. Mira enim est populi Romani ad pietatem & deuotionem propensio. Ego sanè nullam Gentem magis ad religionis officia procliuem vidi. Vnde vix est dies per annum, in quo Romæ alicubi non agatur solenne festum alicuius sancti cum amplis indulgentijs, ornamentis, musicorum concentu, magnoque populi concursu.

Ascensus purpureus sunt martyres.

Ascensus, id est, stella purpurea, ait Iustus Orgelitan. est ingens & quasi immensa multitudo (numerat Bozius trecenta millia) Martyrum fortissimorum, qui Romæ pro fide & Ecclesia, à S. Petro vsque ad Constantinum, sanguinem suum profuderunt, in qua iucundissimè in sede sociorum & filiorum suorum (Christus enim est pater & princeps martyrum) recumbit Christus. Vnde & B. Virgo Christi mater Romæ locum sibi delegit inter martyres, cùm sub Liberio Pontifice Ioanni Patritio apparens iussit sibi in Exquilijs Basilicam, quæ hodie à magnificentia Sanctæ Mariæ Maioris nuncupatur, exædificari. In Exquilijs enim erat carnificina Martyrum. Vnde iuxta eas erat Vrsus pileatus, vbi plurimos martyrum, vel occisos, vel sepultos in Martyrologio legimus, atque in huius rei memoriam ibidem

A Ecclesia in honorem S. Bibianæ olim ædificata nunc ab Vrbano VIII. bellè restaurata visitur: Si per ascensum malis accipere velum, siue cælum ferculi, vel currum triumphalem Christi, optimè hoc repræsentat martyres, qui suo sanguine Romam & Romanam Ecclesiam velant, obtegunt, & ornant, atque de tyrannis infidelibus triumphantes gloriosè in cælum ascenderunt, indeque Ecclesiam Romanam tuentur & propugnant. Ita S. Gregor. Cassiod. Nyssen. Philo, Iustus, Aponius, Beda, & ceteri, qui per ferculum accipiunt Ecclesiam, putà primariam siue Romanam, in qua velut in ferculo magnifico residet & triumphat Christus & Ecclesia vniuersalis, ceu sponsa Christi. Audi S. Gregor. *Ligna Libani imputribilia esse asseruntur: Ferculum ergo fecit sibi rex Salomon de lignis Libani, quia secundum præscientia*

B *suæ gratiam, Christus Sanctam Ecclesiam de sanctis in æternum permansuris construxit. Columnas eius fecit argenteas, quia eidem Ecclesiæ Prædicatores dedit, qui & vt eam exemplis sustentarent, magnâ iustitiæ rectitudine roborauit, & vt prædicationibus erudirent, nitore eloquij quasi splendore argenti decorauit. Reclinatorium aureum fecit, quia dum in cordibus perfectorum resplenduit, eis diuinitatis suæ potentiam per contemplationem ostendit. In qua contemplatione dum eis pulchritudinem cælestium gaudiorum monstrauit, quasi reclinatorium ex auro eis composuit; quia locum in quo refocillantes requiescant, apposuit. Quod reclinatorium bene aureum esse dicitur, quia melior est sapientia cunctis opibus, & omnia quæ desiderantur, ei non possunt comparari.* Ascensum purpureum deinde sic interpretatur: *Ad hoc reclinatorium multis laboribus peruenitur, multis tribulationibus ascenditur, ita vt si ne-*

C *cesse fuerit etiam sanguis effundi permittatur. Ideo ascensus rectè purpureus esse dicitur. Dum enim sancti quique martyres propter vitam æternam corpora sua ad supplicia tradiderunt, dum flagella, aculeos, ignes, gladios & alia innumerabilia tormenta patienter pertulerunt, nonne ad reclinatorium istud, ad beatam scilicet vitam per ascensum purpureum ascenderunt.*

Ferculum Deitatis est humanitas.

Symbolicè, ferculum diuinitatis est humanitas Christi: hæc enim est quasi lectica, in qua recumbit & quiescit Deitas Verbi, ait Philo Carpath. vtriusque verò ferculum est Sacra Eucharistia, in qua tota Christi Deitas & humanitas continetur, ac in supplicationibus circumfertur ad Christi gloriam, & fidelium deuotionem, vt Deo gratias agant, ac imminentia pericula pro-

D pulsent, omnemque à Deo gratiam & benedictionem impetrent.

Ferculum hoc factum est de lignis Libani, id est, de purissimo sanguine B. Virginis omnis corruptionis experte. *Libanus* enim Hebraicè idem est quod *candor*, & candida puritas. Columnæ argenteæ sunt Christi sapientia, eloquentia, vis dicendi & prædicandi, instar argenti sonora & efficax.

Reclinatorium aureum sunt septem dona Spiritus sancti quæ super Christum requieuisse docet Isaias c. 11. v. 1. ac vicissim in ijs quasi reclinatus requieuit Christus.

Ascensus purpureus est sanguineus Christi sudor, passio, mors, & martyrium. Ita Beda, qui per hoc significari ait, quod nullus Ecclesiam ingreditur, nisi Sacramentis Dominicæ passionis imbutus.

Rursum

Ferculum Christi fuit crux. Rursum ferculum, id est, lectica, & quasi currus triumphalis Christi fuit crux, ait Aponius; hæc enim facta fuit ex lignis Libani impùtribilibus. Vnde etiamnum in suis reliquijs, quæ passim asseruantur, perdurat. In cruce enim Christus de peccato, morte, diabolo, & inferno triumphauit, iuxta illud Apostoli Colossi.2.14. *Delens, quod aduersum nos erat, chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, & ipsum tulit de medio, affigens illud cruci: & expolians principatus & potestates, traduxit confidenter palàm triumphans illos in semetipso.*

Culumnæ crucis fuêre humilitas & obedientia, iuxta illud: *Humiliauit semetipsum, factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis.* Philip.2.

Reclinatorium aureum fuit inuicta eius patientia & magnanimitas, cui incumbens, omnes plagas, iniurias, dolores placidè tulit & superauit. Ascensus purpureus fuit chlamys purpurea, quâ Iudæi eum quasi Regem Iudæorum per ludibriũ vestiuerunt, aut potiùs sanguinis totius effusio, quæ totum eius corpus cruentauit & purpurauit, iuxta illud Isaiæ 63.1. *Quis est iste, qui venit de Edom tinctis vestibus de Bosra? Iste formosus in stola sua, &c. Quare ergo rubrum est indumentum tuum, & vestimenta tua sicut calcantium in torculari? Torcular calcaui solus.*

Media charitate constrauit.

HEbr. *Medium eius incensum charitate*, quia nimirum currus hic crucis Christi igneus est, & ardens charitate: nil enim nisi amorem in Deum & homines spirat, & eiaculatur: vnde hoc curru igneo ipse quasi verus Elias non tantùm se sed & electos suos vehit, imò rapit in cælum. Paulò aliter hæc cruci adaptat Aponius: Sic enim ait: *Ferculum crucis de lignis cedrinis factum, in cuius columnis argenteis verum, immaculatumq́; à contagio peccati corpus candescit, & gloriosæ animæ auri rutilat fulgor, in qua vsque nunc Dei sermo reclinatorium habere probatur, & corporeus regalisq́; Deitatis coruscat sensus.*

Tropol. columnæ argenteæ, Doctores. Tropologicè: Nyssenus, & alij per columnas argenteas accipiunt Doctores, nitore cælestis eloquij refulgentes: Per ascensum purpureum, Prælatos & Principes, horum enim decus est purpura; per reclinatorium aureum meotem cui omnes animæ vires innituntur & incumbunt. Cassiodorus verò & S. Gregorius hîc, per reclinatorium aureum accipiunt cælestem gloriam, in qua æterna sanctorum requies. Idem verò S. Gregor. hom.15. in Ezech. accipit charitatem, in qua sancti in hac vita conquiescunt: *Cum columnis argenteis*, inquit, *est reclinatorium aureum, quia per hoc, quod à sanctis prædicatoribus lucidè dicitur, mentes audientium fulgorem charitatis intimæ, in qua reclinentur, inueniunt: per hoc enim quod luculenter & apertè audiunt in illud, quod clarescit in corde, requiescunt.*

Reclinatorium aureum martyres. Denique Philo Carpath. per reclinatorium aureum accipit martyres, quibus quasi incumbit Ecclesia; dicuntur aurei, quia igne martyrij excocti. Ita ipse: Alij aliter.

Symbolicè. Symbolicè Hugo de S. Victor. ex Miscellan. 2. lib.1. cap.121. *Ferculum*, inquit, *est qualibet Sanctorum congregatio ad æternum conuiuium animas ferens. Columnæ argenteæ, qui fortissimè operis exemplo alios portant, & luce prædicationis illuminant. Reclinatorium aureum, æternæ felicitatis fulgor, in qua reclinatur & ab omni labore quiescitur. Ascensus purpureus est, quia ad claritatem illius quietis, non nisi per tribulationem venitur.*

Anagog. Anagogicè, ferculum hoc significat Ecclesiam sanctorum triumphantem in cælis, cuius fundamentales columnas, portas, mensuras, & gemmas graphicè depingit S. Ioannes Apocal. 21. Hanc fecit Deus propter filias Ierusalem, id est, Beatos tam angelos, quàm homines: propter angelos, vt eorum ruinas restauret: propter homines, quia pro eis passus & mortuus est Christus.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Christo & anima sanctâ.

Ferculum Christi est mens pia. MEns pia, præsertim mortificationi studens & crucem Christi ferens, est ferculũ Christi iuxta illud: *Semper mortificationem Christi in corpore nostro circumferentes, vt & vita Iesu manifestetur in corporibus nostris* 2. Corinth. 4. 10. Et: *Ego stigmata Domini Iesu in corpore meo porto:* Galat. 6. 17. Et: *Glorificate & portate Deum in corpore vestro:* 1. Corinth. cap.6.20. Hinc S. Ignatius Martyr vocatus est θεοφόρος & χριστοφόρος, id est, Deifer & Christifer, itaq; ipse se vocat in titulo Epistolarum suarum. *S. Ignatius martyr.* *Secundò.* Secundò, Hugo de S. Victor. Erudit. Theolog. ex Miscellaneorum lib.1. cap.60. *Ferculum Salomonis*, inquit, *cor exercitatum in studio virtutis. Ferculum, sapientiæ verbum, inde portatur ab ore ad aurem. Lectulus, mens contemplatiua: Ferculum hoc primum de lignis Libani esse debet per puritatem, & incorruptionem veritatis, de argento in præceptis & promissis. In candore argenti munda conuersatio, in sonoritate dulcis promissio. Habet aurum per sapientiam cælestem, quod non æruginat in æternitate. sed rubet in charitate. Habet purpuram, quando prædicat passionem. Ascensum ad glorificationem. In medio charitas sternitur propter filias Ierusalem, quæ teneris & infirmis proposita est ad obtinendam salutem. Quis tam tener, vt amare non possit? Nam si terrere non potes, amare tamen potes, vt ad ferculum Salomonis pertineas.* *Cor exercitatum in virtute.*

Tertiò. Mens zelosa. Tertiò, mens charitate, zelo animarum, & spiritu Apostolico flagrans, & prædicans Christum crucifixũ, vocatur ferculum Christi: Christi enim nomen, fidem & cultum circumfert per omnes Gentes. Vnde ferculum Christi fuit S. Paulus & Apostoli, inquit Theodoretus, & Hortolanus, & Gislerius, imò Christus ipse Actor.9.13. *Vas electionis*, inquit, *est mihi iste vt portet nomen meum, coram gentibus, & regibus, & filijs Israel:* Fuit enim ipse cedrus Libani alta & superba, dum Iudæus existens persequebatur Ecclesiam; at verò inde succisa & dolata, facta est incorruptibile ferculum & currus triumphalis Christi, iuxta id, quod ipse ait 2. Corinth. 2. 14. *Deo autem gratias qui semper triumphat*, (id est, triumphare facit) *nos, & odorem notitiæ suæ manifestat per nos in omni loco.* Columnæ argenteæ eius fuêre, sapientia & efficacia prædicandi Christum crucifixum, iuxta illud: *Nos autem prædicamus Christum crucifixum;*

A *fixum: Iudæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam: ipsis autem vocatis Iudæis atque Græcis Christum, Dei virtutem & Dei sapientiam.* 1. Corint. 1. 23. Reclinatorium aureum fuit inuicta animi cõstantia, modestia, mansuetudo, cui incumbens omnes labores, difficultates, & aduersa fortiter & placidè sustinuit & superauit.

Ascensus purpureus fuit continua eius passio, plagæ & ærumnæ, in quibus gloriabatur: *Mihi,* inquit, *absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo.* Galat. 6. 14.

Lege totum caput 2. Corinth. 11. vbi suas plagas & passiones, velut trophæa & triumphos enumerat. *Media charitate constrauit:* quia nil nisi amoris ignes spirabat & eructabat, etiam in Iudæos sibi infensissimos. Vide Rom. 9. 1. Quocirca S. Chrysost. hom. 22. ad Popul. sub initium B hæc Paulo dat Elogia: *Paulus terrestris angelus, cælestis homo, Spiritus sancti receptaculum, zelo incomparabilis, charitate magnus, Ecclesiarum Dei curator solicitus, pietatis orator, imbecillium deductor, credentium pronubus, Iudæorum redargutio, sagena omnium nostrorum, post mortificationem doctor, & post mortem præco qui nobis demonstrat, quomodo in cælos ascendere oporteat.* Idem lib. 2. de Orat. *Paulus ille insatiabilis Dei cultor, communis parens & progenitor seruorum Christi, ille custos orbis terrarum, qui ex hominibus facit templa Christi.* Vide quæ de laudibus S. Pauli dixi procemio in eius Epistolas, & in Idea S. Pauli, quam præfixi Actibus Apost.

Appositè Nyssen. homil. 7. notat Deum varijs modis esse in iustis, scilicet vt in loco, vt in domo, vt in solio, vt in scabello, vt in curru, & vt in equo frænum recipiente: hic verò describi in C pia anima esse vt in lectica, materiâ, & opere præstantissimâ, vtpote quæ iam haud sibi viuat, sed Deum deferat in ipsa viuentem, iuxta illud Apostoli: *Viuo ego iam non ego, viuit verò in me Christus.* Galat. 3. 20.

Symbolicè. Primò. Symbolicè: Primò, S. Ambros. libr. 3. de Virgin. post initium, ex septuag. sic legit, sicque explicat: *Lectum fecit sibi rex Salomon ex lignis Libani, columnas eius argenteas; reclinatorium aureum, dorsum eius gemmarum stratum. Quis est iste,* inquit, *lectus nisi corporis nostri species? Namq; in gemmis aer specie fulgoris ostenditur; in auro ignis; aqua in argento; terra per lignum, ex quibus corpus humanum quatuor constat elementis, in quo nostra recubat anima, si non aspero montium, non humi arido expers quietis existat, sed sublimis à vitijs ligno fulta requiescat.*

Secundò. Secundò, tres Anonymi apud Theodoretum D per ferculum hoc accipiunt Doctores, quibus quasi curru vehitur Christus ad docendos & perficiendos homines: per columnas argenteas accipiunt eloquia Domini: per reclinatorium aureũ mentis pacificæ tranquillitatem: per ascensum purpureum cælestem patriam, in qua Rex Christus, quasi Salomon pacificus, omnes sanctos efficit purpuratos, hoc est, Reges. Huc pertinet expositio Ruperti, qui per ferculum accipiens instrumentum, quo dapes inferuntur in mensam, per illud accipit S. Scripturam, quæ omnis generis epulas animæ subministrat.

Tertiò. Tertiò, S. Anselmus per ferculum accipit Iudices, qui ex cedris Libani sunt, qui incorrupti; & columnæ argenteæ, quia fortiter verum iudicium resonant; & reclinatorium aureum, quia radiant charitate & sapientiâ; & ascensus purpureus, quia Christo in eis ascendente parati sunt ad quaslibet persecutiones.

Tropologicè: Primò, Noster Sanchez per ferculum Christi accipit mortificationem, quâ omnis amor sæculi resecatur ab anima, vt fiat sponsa Christi, eique totum suum amorem resignet: vnde in ea iucundè requiescit Christus: Quocirca S. Basil. in regul 6. inter fusiores, abnegationem docet esse vitæ spiritalis basin & fundamentum; *Quia ipsa,* inquit, *est summa rerum omnium vitæ superioris oblinio, atque à sui ipsius voluptatibus recessio.* Columnæ eius duæ sunt, odium sui, & amor Dei; reclinatorium est patientia; ascensus purpureus est profectus in omni virtute. *Tropolog. Primò.*

Secundò, Hugo Victor. lib. 1. Erudit. Theol. cap. 60. & 61. tria fercula distinguit: *Ponamus,* inquit, *tria, id est, lectulum Salomonis, & ferculum Salomonis, & currum Pharaonis; & intelligamus per lectulum Salomonis cor dulcedine contemplationis requiescens: per ferculum Salomonis cor in exercitatione bonorum operum se circumferens: per currum Pharaonis cor in cupiditate carnalium requiescens.* *Secundò.*

Tertiò, Richardus de S. Victore ferculum, quo inferuntur epulæ cum Ruperto accipiens, per illud intelligit animam sanctam, quæ Christum pascit & reficit: *Dum ille,* inquit, *bonis eius operibus, studijs, ac desiderijs delectatur, sicut scriptum est: Populus meus saturauit me vocibus, impleuit me odoribus. Reficit quoq; membra eius exemplo, oratione, doctrinâ, consilio, & colloquio.* Hoc factum est de lignis Libani, id est, de electis, qui crescunt & fructificant per Christum & in Christo, qui dicitur Libanus, id est, candidatio, ob puritatem. C Columnæ quatuor sunt quatuor virtutes Cardinales, quæ animam fulciunt, ac coram Deo & hominibus splendidam efficiunt, instar argenti. Reclinatorium est conscientia pura, in qua reclinat se & quiescit Christus. Dicitur aurea, quia igne tribulationis excocta. Ascensus purpureus est desiderium cælestium, quo mens ad Deum Christum, & Sanctos ascendit. Hæc Richardus fusè, quæ ego in pauca contraxi. *Tertiò.*

Quartò, S. Bernard. tract. de gradibus homil. post initium, pariter ferculum dapum accipiens, ait, hoc esse ferculum charitatis: *Bonus verè dulcis cibus,* inquit, *charitas, quæ fessos alleuiat, debiles roborat, mæstos lætificat,* &c. *Quæ media in ferculo Salomonis consistens diuersarum odore virtutum, velut diuersi generis fragrantiâ pigmentorum esurientes reficit,* D *iucundat reficientes. Ibi siquidem apponitur pax, patientia, benignitas, longanimitas, gaudium in Spiritu sancto, & si quæ sunt aliæ veritatis seu sapientiæ generationes apponuntur in illa. Habet & humilitas in eodem ferculo suas epulas, panem scilicet doloris, & vinum compunctionis, quas primo veritas incipientibus offert, quibus vtique dicitur: surgite postquam sederitis, qui manducatis panem doloris. Habet ibidem contemplatio ex adipe frumenti solidum cibum sapientiæ cum vino, quod lætificat cor hominis, ad quæ veritas perfectos inuitat dicens: Comedite amici mei, & bibite, & inebriamini charissimi.* Cantic. 5. 1. *Quartò.*

TER-

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Christo & B. Virgine.

FErculum Christi fuit vterus & vlnæ B. Virginis, in quibus ipsa gestauit Christum; item præsepium & cunæ extiterunt quasi ferculum mobile & gestatorium Christi. Columnæ fuêre duo brachia B. Virginis, quibus stringebat Christum. Reclinatorium fuit eius sinus & pectus, in quod se reclinabat Christus: ascensus purpureus fuêre mens eius, caput, flauique & purpurascentes capilli, qui Christum in sinu quiescentem cingebant, fouebant, & velabant. Cetera, quæ de Ecclesia & anima sancta dixi, potiori iure applica B. Virgini mutato dumtaxat nomine.

Media charitate constrauit propter filias Ierusalem.

PROPTER FILIAS] Refer, tum ad charitatem, quæ proximè præcessit, tum ad totum ferculum. Rursum τὸ *media* non est ablatiuus singularis pertinens ad τὸ *charitate*, vti censuêre S. Gregorius, S. Bernardus, & Cassiodorus, sed est accusatiuus pluralis significans ea, quæ erant media siue intermedia ferculi: Hebr. enim est תוכו *tocho*, id est, *medium eius stratum*, vel *incensum*, aut *combustum dilectione eius*, scilicet tam ferculi, quàm ascẽsus purpurei, id est, sedis siue throni. q. d. Thronus ferculi, in quo sedebat sponsus circumdatus erat purpurâ; sed in medio, vbi erat locus sponsi, C constratus erat lapidibus igniris charitatem repræsentantibus, aut certè *medium eius*, id est, medium pauimentum ferculi stratum erat gemmis ardentibus.

Pro *constrauit* Hebr. est רָצוּף *ratsuph*, id est, stratum, vel ardens amore: nam רָצַף *ratsap*, componitur ex צָרַף *tsaraph*, id est, ardere (vnde *Seraphim* vocantur summi angeli, quia amore Dei ardent) & רָפַץ *raphats*, id est, sterni, vnde *ratsaph* significat sterni ad ardendum vel comburendum: hinc רֶצֶף *retseph*, est pruna siue carbo ignitus: רִצְפָּה *ritspa*, est carbo accensus super pauimento, indeque ipsum pauimentum stratum lapide, v.g. Pario vel marmoreo. Quocirca Septuag. hic & 2. Paral. 7. v. 3. & Esther 1. 7. vertunt λιθοστρώτων, id est, *lapide* sectili, opere vario & tessellato D *stratum*, vnde vertunt hic: *Intimum eius lapidibus tessellatis constratum*. S. Ambros. libr. 3. de Virgin. *Dorsum eius gemmarum stratum*. Quinta editio: *Medium eius calculis compositum*. Quare

Varia versio. Primò. Primò, ex Hebræo sic vertas: *Medium eius constrauit lapidibus amoris*, putà gemmis ardentibus, quales sunt pyropi & carbunculi, qui symbolum sunt amoris & charitatis sponsi & sponsæ æquè, ac filiarum Ierusalem. Vnde Vatabl. vertit. *Intimum eius stratum, vel tectum amore.* Syrus: *Medium eius stratum amore præ filijs Ierusalem.* Arabicus. *Et intrinsecum eius incrustatum gemmis, & id amore filiarum Ierusalem.*

Secundò. Secundò, quia Hebræi carent casibus, quo fit, vt idem nomen quolibet casu verti possit;
A hinc ex Hebræo sic transferas: *Et medium tenet ipse incensus amore.* q. d. *Medium ferculi tenet ardens amore*, putà sponsus, hoc est, Christus. Vnde Glossa Hebræorũ in illud Genes. 2. *Et germinare fecit Dominus de terra*, sic habet: *In medio thalami Messias filius Dauid, qui est diligens filios Israel; sicut dictum est*, Cantic. 3. *Medium charitate constrauit propter filias Ierusalem.* Cor enim Christi erat quasi fornax ardentissima charitatis: Vnde ipse magis nostri amore, quàm dolore assus & tostus fuit in cruce; atque in cruce, quasi in ferculo in medio manuum, pedum, & lateris, quinque plagis per clauos & lanceam transfixus & cruentatus, velut quinque purpureis & ardentibus pyropis constratus, ac de peccato & morte triumphans resplenduit: Quare verius quàm Cæsar in eo dicere potuit *Veni, vidi, vici*, non terrore, sed amore: mors interfecit amorem (Christum) sed amor B (Christus) moriens vicit & interfecit mortem. Vnde dicebat. S. Franciscus: *Da Domine, vt amore amoris tui moriar, qui amore amoris mei dignatus es mori.*

Tertiò, Soto maior vertit in datiuo: *Medium eius stratum amori*, id est, *media pars ferculi strata erat amori vel charitati*, id est, sponsæ summè charæ & dilectæ media pars thalami bellè adornata erat, vel dicata, & quasi consecrata. In medio enim ferculi velut loco honoratissimo, gemmis vel aulæis strato sedebat sponsa, iuxta illud Virgilij. *Tertiò.*

—Aulæis iam se Regina superbis
Aurea composuit sponda, mediamq; locauit.

Constat enim ex Suida & Varrone olim sponsas nouiter nuptas, ne erubescerent, noctu lecticâ vehi solitas in domum sponsi: quare honoris C causâ medio lecticæ sedebant, ita vt latus dextrũ stiparet sponsus, sinistrum quispiam propinquus vel pronubus.

Quartò, alij cum Septuag. vertunt in accusatiuo: *Medium eius gemmis constrauit ad amorem à filiabus Ierusalem*, supple, sibi conciliandum: hæc enim gaudent gemmis & curru gemmato. Sic exponi potest versio Septuag. *interius*, vel *intimum eius lapidibus* (gemmis) *stratum, dilectionem à filiabus Ierusalem*, supple, conciliat vel extorquet. Aut sic: *In medio eius posuit amorem vel charitatem*, hoc est, effigiem amoris vel charitatis, vt significaret totum hoc ferculum à Christo compositum esse ex amore, siue causâ amoris, vt charitatem suam omnibus manifestaret. Putant ergo nonnulli in medio huius ferculi positam fuisse statuam, vel D imaginem charitatis. *Quartò.*

Sic Gentiles animales depingebant Cupidinem in suis thalamis. Vnde Pausanias initio Corinthiorum asserit Cupidinis imaginem in curru depictam: In cuius media basi, ait, imago amoris Dei (Cupidinis) emergebat, assistentibus vtrimque Nereidibus. Alcibiades quoque in suo clypeo aureo & eburneo gestabat Cupidinem incisum, qui fulmen incuruaret & inflecteret, quo significabat amorem quoque Ioui dominari, eique iras & fulmen extorquere. *Cupidinis effigies.*

Quintò, Noster optimè vertit in ablatiuo: *media eius charitate constrauit.* Cùm enim in Hebræo nulla hìc exprimatur materia, quâ mediũ ferculi sternatur, nisi charitas, vtique charitate illud constratum sit, oportet. *Quintò.*

Quæ-

Primus sensus. Charitas sumitur pro re chara & pretiosa.

A Quæres, quis Vulgatæ versionis *Media charitate constrauit*, sit sensus? Primò, noster Sanchez charitatem accipit pro rebus charis & amabilibus, putà pro gemmis, quæ animos intuentium pelliciunt ad sui amorem. q. d. Medium ferculi stratum erat gemmis pretiosissimis & charissimis. Vnde Septuag. vertunt λιθόστρωτον, id est, *Lapidibus tessellatis constratum*. S. Ambros. *Gemmatum stratum*. Quinta editio: *è calculis compositum*. Sic cap. 5. 16. vbi vulgatus habet: *totus desiderabilis*. Hebr. est: *totus est desiderium*, & sic omninò vertunt Septuag. Sic S. Ioannes epist. 1. c. 2. ait quidquid est in mundo, esse concupiscentiam carnis vel oculorum, id est, esse à carne, vel oculis concupiscibile. Hebræi enim sæpè sumunt abstracta pro concretis; & potentiam, habitum, vel actum pro eius obiecto.

Secundus. Charitas sumitur pro effigie seu statuâ Charitatis.

B Secundò, alij per charitatem accipiunt effigiem charitatis, q. d. Salomon in medio huius ferculi collocauit statuam charitatis, quasi reginam sacri huius connubij, quæ Christum cum Ecclesia summo & indissolubili amoris vinculo copulauit, quo Tropologicè significatur, ait Sanchez, charitatem virtutum omnium reginam, tamquam cor in corpore, quo cetera membra viuunt ac vigent, in medio tamquam in suo regno consedisse; à qua virtutes omnes, quas abnegatio mortificatioque inueniunt, atque expoliunt, vitam habent & pulchritudinem. Hæc amabilem facit esse thalamum, hæc sua secum affert naturalia ornamenta, virtutes scilicet alias, quæ tamquam asseclæ & administræ ab eius latere numquam discedunt, imò hæc vna reliquarum virtutum partes obit. C Quod optimè docuit August. in Tract. de laudibus charitat. tomo 9. Additque, Salomonem virum sapientissimum hieroglyphicum hoc ferculum faciendum curasse, quo filiæ Ierusalem in nuptijs vterentur, vt in hanc sancti connubij formam intentæ, acribus amoris & fidei symbolis excitatæ, viros suos colerent & diligerent. Idque significari illo, quod sequitur: *propter filias Ierusalem*.

Tertius, Charitas pro sponso.

Tertiò, alij per charitatem accipiunt sponsum, putà Christum, qui dicatur charitas, quia est summè amans & amabilis, q. d. In ferculo hoc nuptiali melius considebat Christus velut sponsus vnicè diligens sponsam Ecclesiam adeò, vt ipsissima charitas esse videatur. Et sanè si per ferculum accipias præsepium vel crucem, in eius medio non erat nisi Christus nostri amore incarnatus, vagiens, & crucifixus. D

Quartus, Planè charitas pro symbolo, vel emblemate Charitatis.

Quartò, simpliciter & planè per charitatem accipias imaginem, nomen, vel symbolum, aut emblema aliquod charitatis, vti sunt carbunculi, columbæ, turtures, flammæ, q. d. Medium huius ferculi solium, aut certè pauimentum stratum erat effigie columbarum, vel carbunculorum, vel ignis & flammarum, quæ sunt insignia charitatis, ac forte ipsa charitatis imago & nomen in ipso pauimento incisa erant, sicut in rationali Pontificis intextum erat *Vrim & Tummim*, id est, *doctrina & veritas*. Exodi 28. vt significaretur, totum hunc tam splendidi ferculi ornatum non alio spectare, quàm ad ostendendum amorem, quo sponsus prosequitur sponsam & filias Ierusalem, sponsæ asseclas vel socias, vt eas vicissim ad illam magis redamandam A & colendam alliceret, vt meritò ferculum hoc amoris & charitatis, imò ipsa charitas nuncupari possit: Vnde multi vertunt: *Et medium eius ardebat amore*, vel *erat ardor amoris*, vel *ignitum erat charitate*.

Videtur ergo vel sedes vel pauimentum huius ferculi, vel vtrumque stratum fuisse imagine charitatis, aut rebus ignitis vel ignis speciem referentibus, vti sunt prunæ, flammæ, carbunculi, &c. Ignis enim symbolum est charitatis & ardoris, iuxta illud Cant. 8. 7. *Lampades eius lampades ignis atque flammarum*. Hinc & Spiritus sanctus in Pentecoste specie ignis & linguarum ignearum in Apostolos descendit. Actor. 2. Vide ibi dicta.

Charitatis effigies.

Porrò pingitur charitas hoc schemate: Virgo facie roseâ, sed ardenti cyclade coccineâ amicta, alis instructa, in capite gestat coronam auream B carbunculis distinctam & effulgurantem: digitus ornatur annulo, pyropis radiante; vnâ manu gestat cor rubicundum flammas vibrans, alterâ arcum & sagittas ignitas; hæc est imago, hoc emblema charitatis: & fortè sic expicta fuit in medio huius ferculi. Hæc de sensu Grammaticali corticis; nunc ad sensum parabolicum & genuinum sub eo contentum transeamus.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Christo & Ecclesia.

C SAlomon, id est, Christus, ferculum, id est, Romanam sedem & Ecclesiam merâ charitate constrauit, Primò, quia tanta in illam exuberant Christi beneficia, vt omnia dilectione & charitate constrata esse videantur: In ea enim sedet Christi Vicarius, qui habet plenitudinem potestatis Ecclesiasticæ in omnes Ecclesias & fideles, ac proinde peccatorum omnium remissionem, indulgentias, & gratias amplissimas concedere potest, & concedit præsertim Ecclesiæ Romanæ. In ea est assistentia Christi & Spiritus sancti, vt in fide & in religione errare nequeat. In eam maiora è cælo charismata depluit. In ea Basilicæ & Ecclesiæ plenæ sunt reliquijs SS. Pontificum, sacerdotum, virginum, adeoque tota penè vrbs Romana madet sanguine martyrum. Vnde Christus apparens S. Brigidæ (vt habet eius vita) iussit eam è D Suecia proficisci Romam; ibi enim faciliorem esse viam in cælum aiebat: Paruit & profecta est, indeque in cælum abijt.

Primò. Amor Christi in Ecclesiam Romanam.

Secundò.

Secundò, quia Christus mentibus Pontificum & fidelium Ecclesiæ Romanæ illustrem charitatem indidit, & etiamnum indit *propter filias Ierusalem*, vt scilicet animæ fideles & deuotæ, velut ciues cælo adscripti, hac charitate Romanæ Ecclesiæ illectæ eam ament, colant, sequantur, ac per eam ceu ferculum à terrestri Ierusalem ad cælestem subuehantur: non enim est salus illi, qui est extra Ecclesiam, cuius caput est Ecclesia Romana. Vnus S. Gregorius Magnus, vt ceteros præteream, tantæ charitatis fuit, vt omnes orphanos, monachos pauperes Romæ aleret, ac plurimos per totam Italiam, imò & vltra Italiam, in ipsaq; Palæstina degentes. In Iubilæo omnes è

S. Gregorij magni charitas.

toto

toto orbe Romam conuolantes (qui ad plura centena millia numerantur) per triduum Romanorum impensis aluntur, & liberaliter vt hospites tractantur.

Populi Romani charitas

Rursum profusa populi Romani charitas patet tot Xenodochiis, Orphanotrophiis, Hospitalibus, ceterisque locis piis, quibus abundat Roma, vt omittam quotidianas fidelium eleëmosynas, quibus sustentantur omnes Ordines Mendicantes, Monachæ plurimæ, pueri, puellæ, pauperesque innumeri. Omitto dotem, quæ quotannis permultis virginibus ad nubendum datur, Ecclesiarum fabricas & ornamenta, sodalitiorum impensas, &c. quæ sanè mihi, aliisque tenuitatem Romani populi considerantibus sæpè admirationem mouerunt, vt non tam hominum, quàm Dei Romanæ Ecclesiæ benedicentis, hæc opera propria esse videantur. Extant libri hac de re excusi, quibus idipsum clarè demonstratur, ac præsertim liber cuius titulus: *Thesauri Romæ absconditi*, item libelli de Iubilæis Romanis conscripti. Ita Cassiodor. S. Gregor. Aponius, Beda, & alij per hæc significari aiunt, Christú, cùm pro nobis passus & crucifixus est, constrauisse Ecclesiam charitate; quia in illa amorem sui & rerum diuinarum accendit. Hæc sunt tapeta charitatis, ait Aponius, quæ media humanæ naturæ, & maiestatis consternunt, propter sanctarum animarum salutem, & gaudia filiarum supernæ Ierusalem. Hæc est vtique constrata charitas, quæ *omnia sustinet* secundùm Apostolum, quæ calcata numquam cedit, sed allisos erigit suæ humilitatis exemplo.

1. Cor. 13. 7

Symbolicè

Symbolicè ferculum diuinitatis, Christi est humanitas: vtriusque ferculum est crux æquè ac Eucharistia: hæc tria enim charitate constrata sunt, iuxta illud: *Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret: vt omnis, qui credit in eum non pereat sed habeat vitam æternam.* Ioan. 3. 16. Et illud: *In hoc apparuit charitas Dei in nobis, quoniã filiũ suum vnigenitum misit Deus in mundum, vt viuamus per eum* 1. Ioan. 4 9. Causam dat v. 16. *Deus charitas est, & qui manet in charitate in Deo manet, & Deus in eo.* Et illud Christi: *Ignem veni mittere in terram, & quid volo nisi vt accendatur?* Luc. 12. 49. Et illud: *Qui manducat meam carnem & bibit meum sanguinem, in me manet & ego in illo.* Ioan 6. 57. Eucharistia enim repræsentat, imò re ipsa exhibet nobis manducandam totam Deitatem, & humanitatem Christi, amore nostri in cruce assam & tostam: Quare Eucharistia mera est Christi charitas & amor, quo ad se rapit filias Ierusalem, id est, animas douotè communicantes: Eucharistię autem sacrificium & Sacramentum maximè celebratur & iteratur Romæ, vtpote vbi plura sunt sacerdotum millia, nec pauciora religiosorum & monachorum, à quibus ex instituto frequentatur sacra synaxis. Atque hæc est Romanæ charitatis, quam paulò ante commendaui, scatebra & causa; imò ordo & potestas sacerdotalis consecrandi sacram Eucharistiam deriuatur à Romano Pontifice, velut à capite Hierarchiæ Ecclesiasticæ. Ab ipso enim creantur Episcopi, qui ordinant sacerdotes per totum orbem, Hac de causa cùm Pontifex Romam egreditur, alioque

Eucharistia prout Pontificem proficiscentem.

proficiscitur semper cum eo defertur Sacramentum Eucharistiæ, atque olim Episcopis Romam

A venientibus, illud ipsum obuiam mittere solebat in signum mutuæ communionis, fidei, & charitatis, vti liquet ex epistol. S. Irenæi ad Victorem Papam, quam recitat Eusebius lib. 5. Histor. cap 24. ex qua colligit Baron. anno Christi 198. tom. 2. quod Romanus Pontifex ad omnes Coëpiscopos Catholicæ communicationis olim mittere soleret Eucharistiam, sed qui eâ indigni ab ipso iudicati essent, ab omnibus vitarentur quasi excommunicati, vtpote qui non communicarēt cum Romanæ Ecclesiæ Pontifice. Christus ergo in cruce, æquè ac in Eucharistia, est quasi diuinum & immensum charitatis simulacrum, vt proinde veriùs quàm Salomon vocetur *Ididia*, id, est, *Amabilis Domino*: 2. Reg. 12. 25 atque eamdem piè comunicantibus afflat. & aspirat Vnde S. Chrysost. hom. 16. ad popul. *Tamquam leonis*,

B inquit, *ignem spirantes ab illa mensa recedamus, facti diabolo terribiles, & caput nostrum mente reuoluentes, & charitatem, quam nobis exhibuit.* Huius rei typus erat arca testamenti, cuius operculum erat propitiatorium aureum significans Christum, qui est propitiatio pro peccatis totius mundi. Arca ergo erat instar ferculi huius, in cuius medio erat manna, quod erat figura Eucharistiæ. Vnde Chaldæus vertit: *Et inter Cherubin quæ erant super propitiatorium residebat maiestas Domini, qui habitare facit nomen suum in Ierusalem, magis quàm in omnibus vrbibus terræ Israel.*

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS

C

De Christo & anima sanctâ.

ANima mortificata & Apostolico spiritu prædicans Christum, est ferculum Christi; ac proinde medium, vel vt Septuag. *intimum* eius, putà cor & mens charitate constratum est: ardeat enim amore Dei & zelo animarum oportet, qui eas Christo lucrifacere satagit. Talis erat S. Paulus, qui ait: *Charitas Christi vrget nos*, &c. *Et pro omnibus mortuus est Christus, vt & qui viuunt iam non sibi viuant, sed ei, qui pro ipsis mortuus est & resurrexit.* 2. Corinth. 5. 14. Et. *Quis nos separabit à charitate Christi? Tribulatio, an angustia?* &c. Rom. 8. Et: *Optabam ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis.* Rom. 9. 3. Audi S. Chrysostomum hom. 32. in epistol. ad Roman. in Mo-

D rali. *Cor Christi erat cor Pauli tabulaque Spiritus sancti atque charitatis volumen*, &c. *quod Christum adeò diligere meruit, vt illum nemo alius ita dilexerit, quod mortem & gehennam contempsit; quod ex lachrymis illius fraternis conterebatur.* Vide eundem in homiliis octo, quas in laudem S. Pauli conscripsit, ac præsertim in 2 (extant sub finem tom 3) atque in sermone proximè sequenti, qui est in commemoratione S. Pauli de charitate, vbi inter cetera explicans illud 1. Cor. 9 *Omnibus omnia factus sum, vt omnes facerem saluos*, exclamat, *Vidisti ne quæso animam terrena superantem? omnem enim prorsus hominem Deo exhibere cupiebat, & omnes quantùm ad ipsum spectabat exhibuit. Quasi enim vniuersum mundum ipse genuisset sic perturbatur, sic cruciabat, sic omnes in regnũ Dei festinabat inducere dicendo, orando, &c. erigere labentes, stantes firmare, humi iacentes attolle-*

re, sanare contritos, torpentes oleo exhortationis animare, inimicis intonare terribile, hostes minaciter intueri, more optimi cuiusdam ducis, & medici artis suæ instrumenta gestantis. Mox causam subiicit: *Cùm enim celsus consisteret in omnium arce virtutum, omnem tamen flammam præcipuo charitatis ardore vincebat: vt enim missum in ignem ferrum, totum profectò ignis efficitur; sic Paulus charitate succensus, totus factus est charitas: qui quasi communis totius mundi esset pater, ita amore hominum ipsos eorum imitabatur parentes, imò cunctos non carnales modo verùm etiam spiritales patres solicitudine ac pietate superabat, & pecunias & verba & animam pro his, quos diligebat, impendens.*

S. Paulus totus erat charitas.

Prædicatores ergo, qui instar Pauli, Christi fidem & amorem fidelibus imprimere satagunt, ardeant charitate Pauli, sic eâdem alios incendent. Ita S. Dominicus fundator Ordinis Prædicatorum, & S. Pauli Assecla cùm solùm S. Matthæi Euangelium per Prouincias concionaturus deferret secum, omnesq; amore Dei inflammaret, rogatus, è quo libro tam suauia & ardentia concionis eloquia depromeret, Respondit: *E libro charitatis: huic vni & vos studete, ac simili ardore omnes succendetis.* Verum enim est illud:

S. Dominicus prædicabat è libro charitatis.

Ardeat Orator, si vult incendere plebem.

Moraliter charitas omnes virtutes perficit, sibique substernit & ritè ordinat, ac omnia vitia prosternit: Vnde sine charitate nulla virtus prodest ad salutem, iuxta illud 1. Corinth. 13. 4. *Charitas patiens est, benigna est, charitas non æmulatur, nō agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa, non quærit quæ sua sunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati: Omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet.* Ita S. Anselmus. Vnde & Nyssen. hic hom. 7. docet charitatem ornari & coronari omnibus virtutibus, quarum pauimentum, ait esse virginitatem, hanc enim virtutum puritate, quasi radiis quibusdam gemmarum splendescere.

Charitas virtutibus omnibus coronatur.

Porrò Richardus de S. Victore per *media*, intelligens opera indifferentia, quæ sunt inter virtutem & vitium media, vti edere bibere, studere, ambulare, &c. *Ista*, ait, *debēt esse constrata charitate, vt in charitate fiant & bona intentione: Et vt cū charitate fraterna ita fiant; vt infirmi in his non scandalizentur, vel infirmentur, sed ita strata sint, id est, tanta æqualitate & discretione facta, vt incedat anima in his omnibus sine querela, & opportunè nouerit illa exercere, & iterum intermittere.*

Media sunt opera indifferentia,

Rursum S. Gregorius ex Cassiodoro τὸ *media* adiectiuè, quasi epithetum charitatis accipiens, censet illam mediam dici, quia illâ mediante filiæ Ierusalem, id est imperfectiores animæ ad sponsi beatitudinem peruenient, si charitatem indefessè obseruent, etiamsi eis desit reclinatorium aureum contemplationis, & ascensus purpureus martyrij, & columnæ argenteæ prædicationis. Rationem dat Rupertus, qui per ferculum accipiens sacram Scripturam: *Media*, inquit, *charitate constraui*, id est, in medio scripturarum principatum charitatis posui, quia ex ea pendent cetera omnia, iuxta illud Christi: *In his duobus mandatis* (diligendi Deum & proximum) *vniuersa lex pendet & prophetæ.* Matth. 22. Causam subdit, quod charitas alienum bonum faciat suum & proprium; v. g. inquit: *Non sunt*

Charitas bonum alienum facit suum.

A *carne virgines, sed bonum virginitatis in te, ô beata Maria, diligendo suum faciunt. Non alia præter te genuit regem Salomonem, regem tam magnum, tam magnificum: sed illæ, diligendo in te hoc tam grande priuilegium, regis eiusdem matres fiunt. Item non sunt martyres, neque sufficiunt inter fortes præliari, & pro amore regis Salomonis fundere sanguinem suum: sed martyres diligunt, & diligendo illos, gloriam eorum suam faciunt. Ampliùs dicam: Non sunt Dij, sed diligendo Deum, dij, vel filij Dei sunt, sicut scriptum est; Ego dixi, dij estis, & filij excelsi omnes.*

Denique S. Bernardus de Gradibus humilit. sub initium, ferculum hoc epularum spiritualium, putà charitatis & virtutum accipiens, mediam charitatem interpretatur, quæ mediis, hoc est, non incipientibus, nec perfectis, sed proficientibus, qui in medio amborum positi sunt,

B conuenit: *Media*, inquit, *charitate constrauit propter filias Ierusalem, propter imperfectas videlicet animas, quæ dum adhuc illum solidum cibum minùs capere possunt, lacte interim charitatis pro pane, oleo pro vino nutriendæ sunt. Quæ rectè media describitur, quia eius suauitas nec incipientibus præsto est, prohibēte timore; nec perfectis satis est pro abundantiori contemplationis dulcedine. Hi adhuc à noxiis carnalium delectationum humoribus timoris amarissimâ potione purgandi, nondum lactis dulcedinē experiuntur: Illi iam auulsi à lacte, epulari ab introitu gloriæ gloriosius delectantur: solis medijs, id est proficientibus, ita iam melleas quasdā sorbitiunculas charitatis, expertis vt illis interim pro sui teneritudine contenti sint. Primus ergo cibus est humilitatis purgatorius cū amaritudine: secundus charitatis, consolatorius cum dulcedine: tertius contemplationis, solidus cum fortitudine.* Et nonnullis interiectis pa-

C theticè subiicit: *Quis me inuitabit ad illud, vel medium ac dulce charitatis conuiuium, vbi iusti epulantur in conspectu Dei & delectantur in lætitia, vt iam non loquens in amaritudine animæ meæ dicam Deo, noli me condemnare, sed epulādo in azymis sinceritatis & veritatis lætus cantem in viis Domini. Quoniam magna est gloria Domini?* Verùm hæc ingeniosa magis & pia quàm solida & genuina sunt: ferculum enim hoc non est epularum, sed est sedes, vel currus magnificus sponsi & sponsæ: atque τὸ *media* non situm, sedemque significat, vti dixi; potest tamen charitas denominari *media* hoc sensu, quòd in medio ferculi sit posita & constrata.

D

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS.

De Christo & B. Virgine.

BEatæ Virginis vterus & sinus fuit ferculum augustissimum, ferens & baiulans Verbum incarnatum, vti superiùs dixi; ideoque media charitate constratum propter filias Ierusalem; quia Christus, qui est ipsa charitas, maximam gratiam & charitatem B. Virgini aspirauit, vt ipsa filiabus Ierusalem, id est, animabus deuotis ad illam in quauis difficultate recurrentibus opem ferret: quare ipsa est mediatrix Dei & hominum, vti docet S. Bernardus serm. 2. de Assumpt. B. Virginis: *Ipsa*, inquit, *mediatrix nostra*,

ipsa

ipsa est, per quam suscipimus misericordiam tuam Deus, ipsa per quam & nos Dominum Iesum in domos nostras excipimus. Quocirca magno pietatis sensu Ecclesia quotidie eam inuocat: *Salue Regina mater misericordiæ, &c. Ad te clamamus exules filij Euæ, Ad te suspiramus gementes & flentes in hac lachrimarum valle. Eia ergo Aduocata nostra, illos tuos misericordes oculos ad nos conuerte. Et Iesum benedictũ fructum ventris tui nobis post hoc exilium ostende. O clemens, ô pia, ô dulcis virgo Maria.*

Audi S. Bernardum serm. 1. de Assumpt. *Dubitare quis potest, omnino in affectum charitatis transisse Mariæ viscera, in quibus ipsa, quæ ex Deo est, charitas nouem mẽsibus corporaliter requieuit:* Et paulò post: *Nec in terris locus dignior vteri virginalis templo, in quo filium Dei Maria suscepit; nec in cælis regali solio, in quo Mariam hodie Mariæ filius sublimauit.*

B Hinc ex Hebræo verti potest: *Et medium tenet ipse incensus amore,* q. d. Christus, qui totus est amor & ardor, medium vteri & cordis B. Virginis occupat, in eoque quasi in throno & solio regali considet, suamque charitatem diffundit.

Rursum B. Virgo præsepium strauit charitate, cùm Christum, qui est ipsa charitas, recens natũ in eo quasi strato collocauit: Quare præsepium fuit quasi tabernaculum charitatis: Sicut enim Gentiles finxerunt Cupidinem Deum amoris, quasi puerum alatum, gerentem arcum & sagittas; sic verè pingas charitatem quasi puerum alatum, iacentẽ in præsepio, flammas ardoris spargẽtem: Christus enim in cunis est Hieroglyphicum & illicium amoris: Ibi enim magnus Dominus & laudabilis nimis, factũ est puer paruulus & amabilis nimis: Quid enim blandius blandiẽte omnibus paruulo de Bethlehem, vti Christum vocabat S. Franciscus ex suauissimis amoris deliciis. Porrò fideles & Ecclesiæ omnes, sed maximè Romana deuota est B. Virgini: Vnde sola Roma magnificas Basilicas & templa in B. Virginis honorem ad sexaginta tria (quot salutationes angelicæ recitantur in corona, siue rosario B. Virginis) exædificauit, illaque studiosè frequentat & deuotè colit: Quare vti magna est eius in B. Virginem pietas, sic vicissim ingens in eam est B. Virginis liberalitas ac charitatis & gratiarum effusio.

Diuus Cupido.

VERS. 11. *Egredimini & videte filiæ Sion regem Salomonem in diademate, quo coronauit illum mater sua in die desponsationis illius, & in die lætitiæ cordis eius.*

EGREDIMINI ET VIDETE FILIÆ SION REGEM SALOMONEM IN DIADEMATE, (Syrus & Arabic. *in corona*) QVO CORONAVIT ILLVM MATER SVA IN DIE DESPONSATIONIS ILLIVS ET IN DIE LÆTITIÆ CORDIS EIVS] Solebant enim matres coronare filios, cùm fierent sponsi in nuptiis. Vnde Clytemnestra vxor Agamemnonis apud Euripidem in Iphigenia in Aulide, Achilli obiicit, filiã à se coronatam esse ad nuptias: *Frustrà quidem,* inquit, *verumtamen quasi tibi nuptura esset filia illam adduxi, vbi priùs illam coronassem.* Philo quoque de anti-

Sponsi coronabantur.

A quitatibus Biblicis, filiam Iephte à patre ex voto morti deuotam, ita virginitatem suam deplorantem inducit: *O mater,* inquit, *mea in vanum peperisti vnigenitam tuam, quoniam factus est infernus thalamus meus; confectio omnis olei, quod præparasti mihi, effundetur: & alba quam neuit mater mea, tinea comedet eam; & corona, quam intexuit nutrix mea in tempore marcescet.* S. Chrisostomus etiam hom. 9. in 1. ad Timoth. in Moral. docet, filios in nuptiis coronari solitos; causamque addit, vt ostendatur illorum animus omnis carnis illecebris altior, atq; superior: corona enim illa candorem indicat, & puritatem animi, qui numquam libidini succubuit: *Idcirco quippe,* inquit, *coronæ imponuntur capitis, vt victoriæ signa sint, quòd scilicet antea libidini fuerint impenetrabiles. Ita demum cubiculum ingrediuntur, quia scilicet à voluptate superati non sunt.* B *Quòd si libidine superatus quisquam se ipsum scortis addixerit, cuius iam rei gratia coronatus incedat, qui tam fœdæ libini colla subdiderit?*

Exempla.

Cur?

Est vox sponsæ, quæ euocat filias Sion, vt è domibus suis egrediantur ad spectandum sponsum, qui ferculo charitate constrato propter easdem filias Sion, siue Ierusalem magnificè vectus, ac diademate à matre in die nuptiarum coronatus exultans, & triumphans incedebat, vt nouus rex & sponsus. Sponsi enim, æquè ac reges, corona vel florea, vel frondea, vel aurea, vel gemmea redimiri solebãt, vti docet Tertull. lib. de Corona militis, Brissonius de Ritu nuptiarum, Alexander ab alexandro lib. 2. Genialium c. 5 & Carolus Paschalius lib. 1. de Coronis c. 16. Vnde Claudianus in nuptiis Honorij Imper. sic canit:

Tu festas Hymenæe faces, tu gratia flores
C *Elige, tu geminas concordia necte coronas.*

Et Tertull. de Corona militis: *Coronant,* ait, *& nuptiæ sponsos,* Alexander Magnus incessit coronatus; cùm ipse sponsus vnicus, centũ Macedonas cum totidem Persidibus legitimo matrimonio copulauit, teste Plutarcho libro de Fortuna Alexandri. Idem Paschalius cap. 17. ex Plutarcho & alijs docet, coronas has sponsorum contexi solitas ex asparago & sisymbrio, è verbenis, ex abiete, & pino, illasque fuisse indices ac testes lubentiæ, hilaritatis, lætitiæ, & gratulationis: denique moris fuisse, vt noua nupta ianuam viri lana coronaret, iuxta illud Prouerb. 31. 13. *Quæsiuit lanam & linum, & operata est consilio manuum suarum.* Coronas hasce nuptiales fuisse insignes, excelsas, & quasi turritas, indicat illud Lucani D lib. 2. de Bello:

Turritaq; premens frontem matrona corona.

Talis vtique fuit corona, qua Alexander Magnus sponsam suam Roxanen coronauit, vti indicat opus Ælij apud Lucianum.

Porrò sponsa inuitat filias Sion ad hoc sponsi sui spectaculum eo fine, vt eas in illius admirationem amorem, & cultum rapiat: Vnde eũ Salomonem, id est, pacificum nuncupat, eò quòd ipse pacem id est, tranquillitatem, gaudium, opes, honores, salutem, felicitatem & omne bonum (hoc enim Hebr. significat pax) illis ipsis sit allaturus.

Diadema olim fuit primum insigne regum, nec aliud erat quàm fascia alba & tenuis cingens caput: διαδεῖν enim est obligare, circumligare: inde διάδημα est obligaculum, redimiculum:

Diadema quid?

postéa crescente regum potentiâ, opibus, & splendore fascia in coronam aurcam & gemmatam commutata est. *Diadema*, inquit Cælius Rhodig libr 24.cap 6. *Erat fastia candida, quæ regum capitibus obligabatur.* Quod insigne regium innenit primus auctore Plinio Liber pater Coronam lauream fascia præligatam, quum quidā Cæsaris statuæ imposuisset, Tribuni plebis detrahi coronæ fasciam, & duci in vincula hominem iusserunt. Alexandrum Magnum legimus quandoque sibi diadema detraxisse, vulneri obligando. quod in fronte acceperat Lysimachus: Quam rem portendisse illi regnum ferunt, quod & mox sit consecutus Tradit Ammianus Marcellinus inuidiæ Pompeio datum ab obtrectatoribus, quod fascia obligatum crus circumferret vlceris causâ, veluti nouarum rerum affectationis præsagium id foret. In gente Turcarum reliquias etiamnum antiqui moris seruari palam est

Regia dignitatis insigne. Exempla.

Porrò Chaldæus Iudaicè hęc referens ad ipsum Salomonem, sic Paraphrasticè interpretatur: *Quando venit Salomon rex, vt faceret dedicationē domus sanctuarij, præco egressus est in fortitudine, & sic ait: Egredimini & videte habitatores Prouinciarum terræ Israel, & populus ion diadema, & coronā, qua coronauerunt populus Israel regem Salomonem in die dedicationis domus sanctuarij; & lætatus est in lætitia solemnitatis tabernaculorum, quam fecit Salomon rex in tempore illo quatuordecim diebus.*

PRIMVS SENSVS ADÆQVATVS;

De Christo & Ecclesiâ.

QVintuplici diademate siue corona Christus Ecclesiæ Rex, & sponsus redimitus est. Primò stolā humanę naturæ, cum ea ceu corona Deitatem suam vestiuit in incarnatione: Nam stola apud Syros regius habitus & regium diadema celebatur, teste Alexandro ab Alexan. lib. 1. Genial. cap. 18. Alludit Salomon ad Epithalamium Christi & Ecclesiæ à Dauide patre suo conscriptum, Psalm. 18. vbi ipse Christum sponsum comparans soli: *In sole*, inquit, *posuit tabernaculum suum & ipse tamquam sponsus procedens de thalamo suo.* Sol enim cùm oritur in aurora, radiis suis in vaporibus nocturnis, & nube interjacente reflexis, speciem capitis coronati exhibet: Vnde belle coronatus decore procedit, quasi sponsus de thalamo suo. Rursum sæpè sub sole est ea aggestio vaporum & dispositio nubium, vt sol per eas tralucens, halonem, id est, coronam efficiat, qua ipse cingatur, ornetur, & coronetur: sic pariter Verbum æternum carnem assumens, per illam radios diuinitatis suæ eiibrans, illa quasi nube tralucente & coruscante, velut halone & corona belle redimitus & coronatus processit: Christus enim in incarnatione despondit sibi humanam naturam, quam assumpsit inseparabili vnionis coniugio; ita vt in æternum illi adhæsurus, nec eam vmquam relicturus sit; atque per carnem, quam assumpsit, consequenter sibi despondit, & vniuit totam humanam naturam, totamque Ecclesiam: hoc enim fine carnem assumpsit, & carnis diademate redimitus incessit.

Quintuplex diadema Christi. Primo,

Corona solis.

Porrò hac humanitatis stola & corona à matre, putà à B. Virgine vestitus & coronatus est; quia ipsa è purissimis suis sanguinibus obumbrante Spiritu sancto, corpus Christi in vtero suo efformauit. Adde, quòd Christus per B. Virginem, velut Dauidis regis filiam & heredem, regnum & coronam regiam Israel, quasi hereditaria successione consecutus videatur. Vnde huc alludens angelus Christi incarnationis Paranymphus, B. Virgini inter cetera de eo ait: *Et dabit illi Dominus Deus sedem Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum.* Lucæ 1, 32. Dauidi enim hoc regnum Messiæ, siue Christi ex Dauide nasciturì, promiserat dicens: *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam.* Psalm. 131. 4. ita per diadema humanam naturam, quam in incarnatione Christus assumpsit, hoc loco accipiunt S. Gregor. Beda, Alcuinus, Honorius. Cassiodor. Philo, & S. Athanas. in Synopsi, ac S. Ambrosius de institut Virg cap. 6 qui sic ait: *Beatus Mariæ vterus, qui tantum Dominum coronauit, quando formauit; coronauit eum, quando generauit: quia etsi eum sine aliqua operatione sui formauerit, quia Spiritus sanctus superuenit in Virginem: vnde & ipse in Psalmo ait: Inoperatū meum viderunt oculi tui,* (Psalm. 138.) *tamen hoc ipso, quod ad omnium salutem eum concepit & peperit, coronā capiti eius æternæ pietatis imposuit, vt per fidem credentium fieret omnis viri caput Christus.* Audi S Gregorium: *Mater Christi beata Maria esse creditur, quæ coronauit eum diademate, quia humanitatem nostram ex ea ipse assumpsit, sicut in Euangelio recitatur, & hoc die desponsationis eius, & in die lætitiæ cordis eius factū esse dicitur; quia quando vnigenitus filius Dei diuinitatē suam humanitati nostræ copulare voluit, qua do per bonam voluntatem suam tempore opportuno Ecclesiam sponsam suam sibi assumere placuit: tunc cum charitatis exultatione carnem nostrā ex matre virgine suscipere voluit: In qua cum doloribus pro tempore viuens, de redemptione nostra vehemēter exultauit.* Obiicit deinde S Gregorius simulque respondet: *Sed cùm diadema pro gloria assumatur; in humanitatis autem susceptione, non gloria Verbi Dei sed humilitas esse cognoscitur; quomodo humanitate nostra quasi diademate coronatus fuisse dicitur? Sed cùm ipsa eius incarnatio verè gloria nostra fuerit, quia membra eius sumus propter communionem corporis, diadema membrorum benè capitis, scriptura prædixit. Hic itaque quia à sponsa laudatur, & ipse vicissim sponsam laudare dignatur.* Hoc est quod 600. annis antè prȩuidens Isaias, spiritu exultans cecinit cap. 61. 10. *Gaudens gaudebo in Domino, quia induit me vestimentis salutis, & indumento iustitiæ circumdedit me, quasi sponsum decoratum corona, & quasi sponsam ornatam monilibus suis.* Vide ibi dicta.

Dies ergo incarnationis fuit dies desponsationis, & lætitiæ; tam Christi, quàm hominū, & angelorum: Gauisus enim Christus de sua humanitate tam nobili, sancta & perfecta, quòd per eam homines reconciliaturus esset Deo. Vnde angeli exultantes tunc cecinerunt: *Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.* Lucæ 2. Hoc est, quod præcinuit Sophon. capit. 3. 14. *Lauda filia Sion, iubila Israel, & lætare, & exulta in omni corde filia Ierusalem: Abstulit Dominus*

Dies incarnationis fuit dies desponsationis.

minuit iudicium tuũ, auertit inimicos tuos. Rex Israel Dominus in medio tui non timebis malum vltrà. In die illa dicetur Ierusalem: Noli timere Sion, non dissoluantur manus tuæ. Dominus Deus tuus in medio tui fortis, ipse saluabit, gaudebit super te in lætitia, silebit in dilectione tua, & exultabit super te in laude. Septuag. *Et lætabitur in te in delectatione quasi in die solemni*, Vide ibi dicta. In Cantico enim hoc prima Verbi sponsa est humanitas ab eo assumpta, cuius coniugium hic celebratur.

A

Secundò. Secundo, sicut Christus primo anno & die incarnationis suæ, coronatus est diademate humanitatis suæ die 25. Martij, ita pariter 34. & vltimo vitæ suę anno, redeunte eadem die 25. Martij coronatus est coronâ spineâ à matre (veriùs nouerca) suâ Synagogâ, putà à Iudæis Christum crucifigentibus. Eadem enim die passum & mortuum esse Christum, quâ incarnatus est, putà 25. Martij, docet S. Augustin. libr. 4. de Trinit. cap. 4. Epiphan. hæresi 78. & 79. Franc. Suarez, & alij permulti: In morte enim Christus soluens pretium redemptionis nostræ Ecclesiam, id est, nos fideles in actu quasi perfecto sibi coëmit, despondit, & copulauit vnde quasi sponsus tunc coronatus est coronâ, sed spineâ, quia patiens & pro spinis peccatorum nostrorum satisfaciens. Vnde Isidor. Pelus. lib. 1. epistol. 95. *Quia*, inquit, *execratione illius, qua terra post mandatũ à nobis violatum mulctata est, seges spinea erat; Dominus autem, vt omnem in seipso morbum curaret, aduenerat, idcirco spineâ coronâ vt victor redimitus est; quemadmodum scilicet clari ac celebres victores faciunt, qui hoc ipsum telum aut instrumentum, cuius ope victoriam consecuti sunt, in triumphum gestant. Confidite, inquit Dominus, ego vici mundum.* Christus ergo hac coronâ spineâ quasi triumphali, velut rex Iudęorum, id est, confitentium & laudantium Deum, redimitus & diadematus de passione, cruce, morte, peccato, dæmone, & inferno triumphauit. Hac de causa Christiani olim nolebant coronari rosis, quia Christus coronatus erat spinis vti, docet Tertul. lib. de Corona militis; Et Clemens Alexand. lib. 2. Pædag. c. 5. *A ratione*, inquit, *alienum est vt qui audierimus Dominum spinis fuisse coronatum, ipsi venerabili Domini passioni per ludum insultantes habeamus capita redimita floribus.*

Eadem die Christus incarnatus & mortuus est.

B

C

Quocirca Godefridus Bullonius, qui post receptam terram sanctam primus è Christianis creatus est Hierosolymorũ rex, noluit coronari coronâ aureâ dicens, *se nolle coronari auro in illa vrbe, in qua Christus coronatus est spinis*, vti refert Wilhelmus Tyrius de bello sacro, & Paulus Æmilius lib. 4. de rebus Francorum sub finem. Ita diadema hoc de spinea Christi corona exponũt Theodoret. Cassiodor. Aponius, Anselm. Philo, Iustus Orgel. Bernard. & alij. Audi Theodoretum: *Matrem*, inquit, *appellat Iudæam quantùm pertinet ad Christi humanitatem, quæ charitatis coronam illi inuita imposuit, spinis enim illam contemptus causa coronauit, ipse verò per spinas suscepit diadema charitatis, fronte enim ignominiã pertulit, atq; vltro ad mortis cruciatus accessit: quamobrem dispensationis diem illam vocauit, & diem lætitiæ cordis eius. Tunc quippe nuptiarum communio facta est*, scilicet in cœna vltima, quando paulò ante Passionem nuptiale conuiuium, putà Eucharistiam instituit, vti subiicit Theodor.

D

A

Porrò S. Athanas. tract. de passione & cruce, docet Christum duabus de causis spinis coronatum. Primò, vt maledictum illud terræ lueret & auferret: *Maledicta terra in opere tuo, spinas & tribulos germinabit tibi.* Genes. 3. 17.

Duas ob causas Christus spinis coronatus. Primò, Secundò.

Secundò, vt nostrarum spinarum, id est, curarum & solicitudinum aculeos in se susciperet: *Ipse enim*, inquit, *in doloribus & curis erat, vt nos doloribus careremus*, &c. *ac pro spinis ligni vitæ daret.* Audi S. Bernardum serm. 2. de Epiphania: *Egredimini virtutes angelicæ, incolæ ciuitatis supernæ. Ecce rex vester, sed in corona nostra, in diademate quo coronauit eum mater sua. Sed his deliciis usque modò caruistis, hanc hactenus dulcedinem non gustastis. Habetis sublimitatem eius, sed humilitatem eius nõ vidistis. Egredimini igitur & videte regem Salomonem in diademate, quo coronauit eum mater sua*, &c. *in corona paupertatis, in corona miseriæ. Siquidem coronatus est & à Nouerca coronâ spineâ, corona miseriæ, coronandus à familia sua coronâ iustitiæ quando exibunt angeli, & tollent de regno eius omnia scandala, quando veniet ad iudicium cum senioribus populi sui: cùm pugnabit pro eo orbis terræ aduersus insensatos. Coronat eum & pater coronâ gloriæ, sicut psalmista ait: Gloria & honore coronasti eum.* Psal. 8.

B

Tertiò. Tertia corona Christi fuit gloriæ, cùm die tertio à morte ad vitam in corpore glorioso resurrexit, & die 40. ad cælos ascendit, ac ad dexteram Dei Patris in throno gloriæ, quasi victor mortis, de eaque triumphans diuino lumine diadematus consedit, iuxta illud: *Gloriâ & honore coronasti eum.* Psalm. 8. 5. & Hebr. 2. 6. & seq. *Vidimus*, ait, *Iesum per passionẽ gloriâ & honore coronatũ.* Dies enim paschæ, siue resurrectionis, æquè ac ascensionis, fuit dies lætitiæ & desponsationis Christi, quo scilicet Christus iam nõ mortalis & moriturus, vt antè, sed immortalis & gloriosus in perpetuum Ecclesiam tum præsentem; tum futurã sibi despondit, & similem ei resurrectionis gloriam spopondit, iuxta illud Psal. 92. 1. *Dominus regnauit, decorem induit.* Causam finalem dat Tertull. libr. de Corona militis sub finem: *Vt*, ait (tu ô Christiane) *illam Christi coronam æmuleris, quæ postea ei obuenit, quia & fauos post fellã gustauit, nec antè Rex gloriæ à cælestibus salutatus est, quàm rex Iudæorum præscriptus in crucem: minoratus primò à Patre modicum quid citra angelos, & ita gloria & honore coronatus.*

C

Quarta corona fuit dominij & regni, qua coronatus est in die Pentecostes, cùm misso Spiritu sancto in Apostolos, per eos multa Iudæorum millia conuertit, sibique subiecit ac paulò pòst per eosdem Gentes omnes suæ fidei & obedientiæ subiugauit. Tunc enim Ecclesiam tam è Gentibus, quàm è Iudæis collectam, quasi per verba de præsenti sibi despondit & coniugio copulauit. Sicut enim Deus in Sina dando legem Moysi, & Hebræis in Pentecoste Synagogam sibi despondit; sic & Christus in Sion dando legem nouam, eamque promulgando in Pentecoste per Apostolos, Ecclesiam sibi despondit. Hoc est, quod ait Ierem. 2. 2. *Recordatus sum tui miserans adolescentiam tuam, & charitatem desponsationis tuæ, quando secuta es me in deserto*: Sponsa autem est ornamentum & corona sponsi. Nam, vt ait Sapiens: *Mulier* (sponsa) *diligens, corona est Viro suo.* Prouerb. 12. 4. Ecclesia ergo, quæ est

D

sponsa Christi, eiusdem est corona, sicut fideles & sancti sunt corona Ecclesiæ, iuxta illud Isaiæ cap.49.18. *His omnibus velut ornamento vestieris, & circumdabis eos tibi, quasi sponsa* Et cap.61.10. *quasi sponsum decoratum corona*, & cap.62.3. *Eris corona gloriæ in manu Domini, & diadema regni in manu Dei tui. Nõ vocaberis vltrà derelicta, sed vocaberis, voluntas mea in ea, quia complacuit Domino in te, &c. Et gaudebit spõsus super sponsa, & gaudebit super te Deus tuus.* Hinc S. Paulus Thessalonicenses à se conuersos vocat suam coronam. 1. epist. 2. 19 *Vos enim estis corona nostra & gaudium.* Et Philip. c. 4. 1. *Fratres mei charissimi & desideratissimi gaudium meum & corona mea, sic state in Domino.* Sic S. Ambros. serm. 15. in psalm. 115. ait, omnes sanctos, omnesque eorum virtutes & coronas esse coronam Christi: *Quæ est*, inquit, *corona, qua coronatur Christus, nisi corona gloriæ? Ioseph coronam habuit castitatis, Paulus Iustitiæ, Petrus fidei, singularum virtutum coronæ sunt: solus Christus habet coronam gloriæ, qua eũ Ecclesia coronauit. In hac corona omnes coronæ sunt; quia gloria non portio vnius coronæ, sed premium omnium coronarum est.* Sic & Aponius ac Nyssen. hom. 7. Quot ergo bona opera facis ex gratia Christi tot Christi capiti & coronæ rosas innectis: Sicut quot salutationes angelicas recitas B. Virgini, tot eius vertici rosas implectis, vt fiat rosarium & corona Virginis.

Porrò hæc corona tam triumphalis est, quàm sponsalitia & regalis. Nam Christus armis eloquentiæ & gratiæ suæ, per Apostolos omnes Gentes sibi subiecit. Vnde eum S. Ioannes comparat equiti, & equo albo, Apocal. 6. 2. *Et ecce*, inquit, *equus albus, & qui sedebat super illum habebat arcum, & data est ei corona, & exiuit vincens, vt vinceret*, omnes Gentes sagittis amoris configendo, sibique subiiciendo. Et cap. 14. 14. *Et vidi, & ecce nubem candidam; & super nubem sedentem similem filio hominis, habentem in capite suo coronam auream, & in manu suo falcem acutam.*

Quinta. Quinta corona Christi sponsalitia, æquè ac triumphalis erit beatorum in cælo. Ipse enim in die iudicij reprobos hostes suos deturbās in tartara, fideles & electos suos ducet ad cælum ibique perpetuo nuptialis amoris coniugio in æterna gloria eis copulabitur, eisque ceu corona gloriæ coronabitur, iuxta illud Apoc. 19. 8. *Alleluia, quoniã regnauit Dominus Deus noster omnipotẽs. Gaudeamus & exultemus, & demus gloriam ei, quia venerunt nuptiæ agni, & vxor eius præparauit se, & datũ est illi, vt cooperiat se byssino splẽdenti & candido, Byssinum enim iustificationes sunt Sanctorũ. Et dixit mihi, scribe: Beati qui ad cœnam nuptiarum agni vocati sunt.* Et vers. 12. *In capite eius diademata multa.* Et v. 16. *Habet in vestimento & in femore suo scriptum? Rex regum & dominus dominantium.*

Coronæ Christi sunt Romæ. Primò. Porrò hæ omnes coronæ Christi sunt in eius ferculo, putà in Ecclesia Romana. Prima quidẽ, quia Ecclesia Romana maximè prædicat & celebrat mysterium incarnationis Christi, illudque contra omnes hæreses Nestorij, Eutychetis, Apollinaris, Monothelitarum, &c. acerrimè defẽdit, vt patet ex Epistola aurea S. Leonis hac de re conscripta ad Conc. Chalcedonense. Hinc & Romæ in Basilica S. Mariæ maioris præsepium, in quo reclinatus, ac fasciis, quasi diademate, coronatus est Christus, reconditum est: quin & ædem, in qua B. Virgo nuntium incarnationis accepit, ac Verbum caro factum est angeli ex Nazareth transtulerunt Lauretum non longè á Roma situm.

Secundò. Secunda, quia S. Helena è Ierusalem S. Crucẽ, clauos, & spinas coronæ spineæ Christi Romam transtulit, ac in Basilica S. Crucis, quæ inde *in Ierusalem* cognominata est, transtulit vbi ego cominùs illa intuitus & veneratus sum, ac quotannis ex alto eminùs populo ostenduntur, & veneranda proponuntur.

Tertiò. Tertia, quia Romana Ecclesia resurrectionis fidem constanter prædicat, ac contra quoslibet sectarios propugnat, vti S. Gregorius fecit, qui Eutychium Patriarcham Constantinop. resurrectionem negantem coram Imperatore conuicit & conuertit; ac multa martyrum millia Romæ resurrectionem non loquendo, sed ob eius spem moriendo, re ipsa constanter confessi, & professi sunt.

Quartò. Quintò. Quarta & quinta, quia omnes Gentes fideles, sicut corona sunt Christi, sic & corona sunt Romanæ Ecclesiæ: tum quia ab Apostolis & Apostolicis viris, S. Petro & Romano Pontifici subditis, ab eoque missis sunt conuersæ; tum quia ipsi sunt subiectæ, ab eaque in fidè & moribus instruuntur, & diriguntur ad Ierusalem cælestẽ, putà ad æternam felicitatem & gloriam. Hac de causa Roman. Pontifex triplici coronâ redimitur, vt plenum Christi in Omnes Gentes regnũ, quod ipse quasi vicarius Christi administrat, repræsentet, nimirum, hoc est, regnum sacerdotale, & sacerdotium regale, vt ait S. Petrus epist. 1. ca. 29. Vide ibi dicta, vide & Carolum Paschalium lib. 9. de Coronis c. vltim.

Tropologicè. Tropologicè, S. Ambros. lib. de Isaac & anima ca. 5. per diadema accipit charitatem, qua Christum coronauit, id est, vndique cinxit & repleuit mater Christi, putà ipsa charitas: *Angeli*, inquit, *canunt Epithalamium, perductâ sponsâ vsque ad sponsi requiem nuptialem, & vocãt ceteras cælestes potestates, vel animas, vt videant charitatem, quam circa filias Ierusalẽ habet Christus. Vnde & meruit coronari à matre filius charitatis, iuxta illud Apostoli: Deus nos eripuit de potestate tenebrarũ, & transtulit in regnũ filij charitatis suæ. Charitatis itaque filius, & ipse charitas est non ex accidentibus habens charitatem, sed habens semper suâ substantia, sicut & regnum, de quo dicit: Ego in hoc natus sum ideoq́; dicunt: Egredimini, id est, exite de solicitudinibus & cogitationibus sæculi, exite de angustiis corporalibus, exite de vanitatibus mundi, & videte quam rex pacificus in die sponsalium suorum habeat charitatem, quàm gloriosus sit, quia corporibus resurrectionem dedit, & animas sibi iunxit: Hæc magni est corona certaminis: Hoc præclarum munus sponsalium Christi, sanguis eius & passio eius. Quis enim plus potuit dare, qui sibi etiam non pepercit?* Sic & Theodor. ac Nyssen. hom. 7. qui ait: *hanc coronam dilectio contexuit.*

SECVNDVS SENSVS PARTIALIS,

De Christo & anima fideli.

EGreditur anima fidelis, vt Christum in carne humilitatis coronâ, & in cruce spineo patientiæ

tientiæ diademate coronatum admiretur, colat, & imitetur, ab eoque discat spineam mortificationis, vel sponte susceptæ vel aliunde illatæ coronam non refugere, sed optare, in eaque gloriari; quia hisce spinis configitur noxia voluptas, & concupiscentia ex Adæ peccato nobis innata; dolor enim spinarum extinguit amorem & concupiscentiam epularum. Christus, inquit ille, sanguinem suum pro te fudit: iuee ergo sanguinem tuum poscit. Pij ergo gaudent spinis, dicentes: *gloriamur in tribulationibus*. Rom. 5. 3. Impij verò gaudent rosis, dicentes: *Coronemus nos rosis*. Sapient. 28. Vnde S. Petrus epistol. 1. cap. 4. v. 14. *Si exprobramini*, ait, *in nomine Christi, beati eritis, quoniam quod est honoris, gloriæ & virtutis Dei, & qui est eius spiritus super vos requiescit.* Et Christus: *Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorum.* Matth. 5. Talis fuit: *Moyses qui negauit se esse filium filiæ Pharaonis, magis eligens affligi cum populo Dei, quàm temporalis peccati habere iucunditatem, maiores diuitias æstimans thesauro Ægyptiorum improperium Christi: aspiciebat enim in remunerationem.* Hebr. 11. 24. *Pudeat*, ait S. Bernard. serm. 5. in festo omnium Sanctorum, *sub spinato capite membrum fieri delicatum, quòd omnis ei interim purpura non tam honoris sit, quàm irrisionis.*

Corona spinea parit gaudium. Cur? Exempla S. Catharinæ Senensis.

Porrò spinę hæ sunt corona gaudij & lætitię, quia illud pariunt, tum in hac vita, tum in futura. Vnde S. Iacobus initio Epistolæ: *Omne gaudium*, inquit, *existimate fratres, cum in varias tentationes incideritis*, &c. Quocirca S. Catharina Senensis duabus sibi coronis à Christo oblatis, vnâ spineâ, alterâ aureâ, ac optione datâ, vt eligeret vtram vellet, sed sciret alteram post mortem sibi dandam, illicò spineam elegit, vt post mortem auream in cælo acciperet, illamque tanta vi capiti infixit, vt graues per multos dies capitis dolores senserit.

B. Lydwinæ.

Quot ergo iniurias, morbos, inedias, ærumnas, dolores amore Christi patimur, tot capiti nostro coronæ Christi spinas innectimus. Vnde angelus B. Lydwinæ (vt habet eius vita apud Surium) quæ per 30. annos & ampliùs grauissimis capitis & corporis morbis afflicta iacebat, sub finem vitæ apparens, ei nunciauit coronam eius spineam penè esse perfectam, modicum quid dumtaxat restare: quare pararet se ad id patiendum: illo peracto perfectam fore patientiæ coronam, ideoque mox coronam gloriæ illi imponendam in cælo. Vti dixit, ita factum est.

Quocirca Richard. de S. Victo. hic cap. 13. vrgens, *egredimini*, docet tribulatos & tentatos debere aspicere coronam Christi spineam: sicut enim hæc peperit Christo coronam gloriæ, sic & ipsis paritura est: *Iudæa*, inquit, *quando Christo intulit martyrium fabricauit illi coronam & gloriam*, &c. (sic & qui nos affligunt, sunt fabri coronæ nostræ, ideoque amandi, non odiendi) *O filiæ Sion cùm aduersa patimini, egredimini ab imperfectione vestra, & impatientia, vt leniter feratis illata vobis mala: videte regem vestrum pro vobis passum, & per passionem gloriâ & honore coronatum: Lætitiam regis vestri considerate. Hoc exemplum vobis proponite.* Hæc Richardus.

Rursum anima pia Christum in Eucharistia diademate, id est, speciebus panis quasi fasciâ

A candidâ velatum & coronatum intuetur; suscipit, sibique vnit & quasi despondet. In Eucharistia enim celebratur Christi & animæ nuptiale conuiuium, ait Theod. & Aponius.

Tropol.

Tropologicè, filiæ Sion, id est, speculæ, putà animæ deuotæ crebrò in oratione mente contemplantur Christum natum, passum, & spinis coronatum velut sponsum animæ suæ, itaque mirificè in eius amore accenduntur; quare priùs illas egredi oportet de imaginatione & amore rerum carnalium & mundanarum: *Egredimini*, ait S. Bernard. serm. 2. de Epiphan. *de sensu carnis ad intellectum mentis, de seruitute carnalis concupiscentiæ ad libertatem spiritualis intelligentiæ: Egredimini de terra vestra de cognatione vestra.*

B

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS

De Christo & B. Virgine.

BEata Virgo quasi mater coronauit Christũ diademate, siue stolâ, & fasciâ candidissimâ humanitatis, quæ vulnera nostra obligauit patiens in cruce, vti paulò antè dixi. Vnde ad eum in præsepio reclinatum intuendum, suspiciendum, & adorandum B. Virgo inuitat filias Sion, id est, omnes angelos & homines. Audi Rupertum: *Quod*, inquit, *est diadema illud? Clarissima Prophetiæ veritatis auctoritas, enim quot sunt præconia, tot gemmarum est Christi diadema: in die desponsationis illius, quo de vtero Mariæ tamquam sponsus processit de thalamo suo, & in die lætitiæ cordis eius,*
C *quo spineâ coronatus coronâ laborem consummauit, & subsequenti lætificatur resurrectionis triumpho. Et in die lætitiæ illius, & in die desponsationis illius in illo diademate videndus, & ex illo est diademate, quantus sit agnoscendus.*

Vnde S. August. lib. 4. confess. cap. 12. *Processit*, inquit, *ad nos primùm in virginalem vterum, vbi ei nupsit humana creatura, caro mortalis, ne semper mortalis, & inde velut sponsus procedens de thalamo suo exultauit vt gigas ad currendam viam. Non enim tardauit, sed cucurrit clamans dictis, factis, morte, vitâ, descensu, ascensu, clamans vt redeamus ad eum, & discessit ab oculis vt redeamus ad cor, & inueniamus eum.*

Addit Hugo de S. Victore Miscellaneorum 2 lib. 1. cap 49. B. Virginem coronasse Christum coronâ iustitiæ quæ consistit in ordinatione &
D adæquatione quatuor animi passionum, putà amoris & timoris, gaudij & tristitiæ, qui enim has quatuor habet ordinatas, hic iustus, id est, compositus est, qui inordinatas, iniustus: Christus autem eas ordinatissimas assumpsit ex carne purissima B. Virginis, in qua summè erát ordinatæ & compositæ: ipsa enim caruit omni concupiscentiâ & perturbatione: *Pueri enim vt plurimum matrizant*, ac matris potiùs, quàm patris indolem & mores induunt, vti ex Galeno, Aristotele, Auicenna, Alberto Magno & alijs docet Tiraquellus libr. 2. Connubiorum. 73. Huc facit illud de Christo prædictum Psalm. 44. 5. *Specie tua & pulchritudine tua intende, prosperè procede, & regna propter veritatem, & mansuetudinẽ, & iustitiam.* Audi Hugonem: *Coronauit eum* (Christum) *nouerca, pater, & mater. Nouerca Synagoga,*

mater virgo Pater eius Deus, Nouerca coronauit eum coronâ spineâ & miseriæ, mater coronâ iustitiæ, pater coronâ gloriæ. Spinea corona materialiter punxit eum exterius, spiritualiter interiùs, non pro suis, sed pro nostris criminibus, vt nos pro spinis nostris ei nô dedignemur compungi. Matris corona quatuor pretiosis lapidibus eum ornauit. Isti sunt principales quatuor animi affectiones, gaudiũ, amor, tristitia, timor. Istæ affectiones, sicut dicit B. Augustinus, ordinatæ, iustitia sunt; inordinatæ, iniustitia: Quia itaque sibi ordinatas eas Salomon noster assumpsit de Virgine, ipsa prædicta corona iustitiæ eum coronauit. Vt autem ad plenariam cognitionem serty diadematis, quo cum Deus pater gloriâ & honore coronauit peruenire possitis, Egredimini à vitiis, videte fide, & operatione, & imitatione eum coronatum coronâ, quâ coronauit eum mater sua, vt ordinatas eius exemplo prædictas affectiones habeatis ipso præstante. Qui &c.

A

CAPVT QVARTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

SPonsus laudatus à sponsa laudes in eam regerit, illamq; vicissim dilaudat ab ornamentis non externis & ascititiis (vti faciunt puellæ Psaltria cap. 7.) sed internis & à natura, gratiaque insitis, scilicet ab oculis columbinis, capillis caprinis, dentibus ouinis, labiis coccineis, genis puniceis, collo turrito, vberibus capreæ. Deinde vers. 8. de Libano illam euocat in Ierusalem ad coronam, eò quòd eius amore sit vulneratus, tum ob dotes iam recensitas, tum ob vbera pulchriora vino, linguam stillantem mel, ac vestes olentes thus. Denique vers. 10. illam comparat horto concluso, malis punicis, cypro, nardo, croco, cinnamomo, myrrhâ & aloë referto: atque vers. 15. eam assimilat puteo aquarum viuentium.

Hisce omnibus, velut Emblematibus parabolicè repræseniat Ecclesia è Gentibus collecta, & ad culmen euecta decorem, sanctitatem, & perfectionem vsque ad cap. 5. vers. 2. vbi de eiusdem iam senescentis, rugis, næuis, & maculis agit.

Rursum hisce omnibus depingit perfectionem & pulchritudinem Humanitatis Christi, quam Verbum sibi despondit cùm hypostaticè eam sibi vniuit. Hae ergo primaria est Verbi sponsa, cuius membra & dotes hic celebrantur, vti dixi in Proœmio cap. 2. quod initio capitis hoc loco semel notasse sufficiat, ne in singulis versibus sit repetendum.

1. QVam pulchra es amica mea, quàm pulchra es! Oculi tui columbarum, abs-
que eò quòd intrinsecùs latet. Capilli tui sicut greges caprarum, quæ ascen-
derunt de monte Galaad. 2. Dentes tui sicut greges tonsarum, quæ ascende-
runt de lauacro, omnes gemellis fœtibus, & sterilis non est inter eas. 3. Sicut
vitta coccinea, labia tua: & eloquium tuum, dulce. Sicut fragmen mali punici, ita
genæ tuæ, absque eo quod intrinsecùs latet. 4. Sicut turris Dauid collum tuum,
quæ ædificata est cum propugnaculis: mille clypei pendent ex ea, omnis armatu-
ra fortium. 5. Duo vbera tua, sicut duo hinnuli capreæ gemelli, qui pascuntur
in liliis. 6. Donec aspiret dies, & inclinentur vmbræ, vadam ad montem myr-
rhæ, & ad collem thuris. 7. Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te.
8. Veni de Libano sponsa mea, veni de Libano, veni: coronaberis de capite A-
mana, de vertice Sanir & Hermon, de cubilibus leonum, de montibus pardorum.
9. Vulnerasti cor meum soror mea sponsa, vulnerasti cor meum in vno oculorum
tuorum, & in vno crine colli tui. 10. Quàm pulchræ sunt mammæ tuæ soror
mea sponsa: pulchriora sunt vbera tua vino, & odor vnguentorum tuorum super
omnia aromata. 11. Fauus distillans labia tua sponsa, mel & lac sub lingua tua:
& odor vestimentorum tuorum sicut odor thuris. 12. Hortus conclusus soror
mea sponsa, hortus conclusus, fons signatus. 13. Emissiones tuæ paradisus ma-
lorum punicorum cum pomorum fructibus Cypri cum nardo. 14. Nardus &
crocus, fistula & cinnamomum cum vniuersis lignis Libani, myrrha & aloë cum
omnibus primis vnguentis. 15. Fons hortorum: puteus aquarum viuentium
quæ fluunt impetu de Libano. 16. Surge Aquilo, & veni Auster, perfla hortum
meum, & fluant aromata illius.

VOX SPONSI.

VERS. I. *Quam pulchra es amica mea quàm pulchra es! Oculi tui columbarum absque eo quod intrinsecùs latet.*

B SYRVS & Arabic. *Ecce pulchra es*, &c. Pulchritudinem sponsæ admirans sponsus, eam per partes describit, ac incipit ab oculis, quos colũbæ persimiles asserit; putà bellos, lucidos, limpidos, innocentes, simplices, placidos, amabiles, &c. vti exposui cap. 1. vers. 15. Hic enim id repetit,

Oculi sponsæ laudantur.

petit, idcirco quod in fine capitis præcedentis A sponsa oculos adolescentularum suarum non in se, sed in sponsum, sponsique diadema, putà humanitatem ab eo assumptam, & coronam spineam intendere iusserat: qua re quàm oculis esset sincera & fida ostenderat, vt meritò oculi eius nouum laudum exordium mererentur.

Variæ versiones.

ABSQVE EO QVOD INTRINSECVS LATET.] Hebr. מִבַּעַד לְצַמָּתֵךְ *mibbaad letsammatech*, quod Rabbini, Genebrardus, Pagninus, Clarius, & alij vertunt: *intra cincinnos tuos.* Marinus: *intra crinem tuum.* Vatablus, *extra comam tuam*, scilicet promicantes. q. d. Pulchriores apparent oculi tui, dum passis capillis vti sponsa incedis; sic enim intra crines & cincinnos tuos profluentes, pulchrius emicant & resplendent oculi tui.

Meliùs R. Iona, & alij vertunt: *Oculi tui columbæ* (id est, similes sunt columbis, adeò vt ipsissimę columbæ esse videantur) *intra velamen tuum.* B Solebant enim Virgines iam viro traditæ caput velo obnubere, indeq; nuptæ dicebantur, vt significarent, se subditas viro, vti docet Apost. 1. Corinth. 9. v 7. & 10. Hoc velum vocabatur *flammeum nuptiale*, eò quòd assiduè illo vtebatur Flaminica, id est, Flaminis vxor, ait Festus. Vnde Martialis lib. 12. 38.

Flammei etymon.

Præluxêre faces, velarunt flammea vultus.

Hebraicè vocatur צַמָּה *tsimma*, id est, constrictorium, siue vitta, aut velum caput constringens. Vnde Symmach. hic v. 3 & Septuag. Isaiæ 47. 2. vertunt *velum*, vel *operimentum*.

Sensus ergo est. q. d. Non solùm oculi tui, ô sponsa, pulchri sunt ex nitore columbino, sed etiam ab eo, *quòd intrinsecus latet*, hoc est, ex eo, quòd oculi lateant sub velo, siue flammeo nuptiali: C inde enim quasi berylli, vel adamantes emicare videntur, atque obuios quasi ex insidiis incautos adoriri, eosque vulnerare: lumina enim oculorum ita intùs recondita, & circumuelata ingens habent decus, ac quasi ex arcano quodam lucis radios ex se, tamquam tela quædam iacere, & vibrare videntur, vti fusius dixi Isaiæ 47. 2.

Adde Hebr. צַמָּת *tsammat*, non tam velum, quàm velatum, id est, rem ob pulchritudinem, vel reuerentiam velo dignam, obtectamque significare. Id liquet ex eo, quòd noster hic, & v. 3. & c. 6. constanter vertat: *quod intrinsecùs latet*: *tsammat* ergo significat rem latentem & sub velo reconditã: Et ex Septuag. Syro, & Arabico, qui *tsammat* vertunt: *taciturnitatem*, siue *silentium*, id est, rem latentem & præ sui decore & maiestate silendam & tacendam. Similī Catachresi campi silere dicuntur, cùm nondum germinant; D & flores silentes, qui necdum se aperiunt, sed suo calyce clausi latent; & luna silens, id est, latens; iuxta illud Virgil. 2. Æneid.

——*Tacitæ per amica silentia lunæ.*

Igitur *τὸ absque eo quòd intrinsecùs latet*, idem est ac si dicat: absque interna decoris gratia, quæ in oculis abscondita latet, q. d. Oculi tui. ô sponsa, non tantùm similes sunt oculis columbinis, eò quòd venusti sint, lucidi, simplices, pudici, verecundi, amabiles, sed insuper eximiam in se latentem gratiam & pulchritudinem continent, quæ per pupillam & angulos, velut per velum tenuiter & obscurè pellucet & emicat, ideoque oculos intuentium non implet, sed ad penitius id, A quod latet, inspiciendum allicit & rapit: sicut in pyropis & gemmis nonnullis, tenuis quædam nubecula decora & splendida in fundo latens, per extimam superficiem pellucet, quæ oculos intuentium mirè oblectat, ac quia non satiat, ad vlteriùs intuendum inuitat, quia sub ea quid rarum & pretiosum celari videtur.

Vis oculi feminei.

Mira enim in oculis hominum, præsertim feminarum inest latens gratia & venustas, quæ intuentes in sui amorem & admirationem rapit. Sicut enim tota pulchritudo feminæ est quasi collecta in facie, sic tota pulchritudo faciei in oculis quasi videtur: Quocirca vers. 9. sponsus ait sponsæ: *vulnerasti cor meum in vno oculorum tuorum.* Sophronius in prato spirit. cap. 60. narrat sanctimonialem quandam ab adolescente adamatam, cùm eam ille vbique prosequeretur, rogasse quid illi tantoperè in se placeret; cumque B adolescens responderet, oculi; illi enim, inquit, seduxerunt me; mox illa cultro effodit sibi oculos, ne amplius ipsi essent scandalo: q. d. Accipe quod adamasti, & me prosequi desine: compunctus ille animum, vitamque in melius commutauit. Sabellicus libr. 4. Exempl. cap. 8. scribit S. Luciam oculos sibi erutos tyranno se persequenti misisse, velut virginitatis suæ obsides & tutores. Putant nonnulli, hanc Luciam esse celebrem illam Syracusanam martyrem, ideoque illam pingi cum oculis in patina exhibitis; sed alia fuisse videtur. Narrauit mihi Prælatus quidam in primis probus & sapiens, se à matrona quadam casta & graui, æquè ac prudente monitum, vt sibi subditos sacerdotes & confessarios aspectu & colloquio mulierum cohiberet: quia, inquit, C in oculis feminarum inest occulta quædam gratia & amoris illicium, quod viros etiam sanctos nescientes illicit & quasi dementat. Addebatque: Non est vir tam religiosus & sanctus, cui ego non persuasero quidquid voluero, si per quadrantem horæ cum illo colloquar, illeque oculos meos fixè intueatur. Tanta gratia & vis occulta illiciens latet in oculo feminco. Quocirca sapienter monet Eccles. cap 25. 28 *Ne respicias in mulieris speciem & non concupiscas mulierē in specie.* Et cap. 29. 21. *Sicut sol oriens mundo in altissimis Dei, sic mulieris bonæ species in ornamentum domus suæ.* Et cap 36. 24. *Species mulieris exhilarat faciem viri sui, & super omnem concupiscentiam hominis superducit desiderium.*

Exempla sanctimonialis eiusdam.

S. Luciæ.

Ratio à priori.

Ratio à priori est, quòd oculi sint hominis lumina, vicina cerebro, in ipsum desinentia; quare D ipsam hominis animam mentemque quasi occupant & possident, vt anima in oculis residere, & per oculos omne suum decus transmittere & ostendere videatur. Hinc in Embryone cor primò format cerebrum, deinde oculos, vt docent Aristot. Medici & Anatomici.

Idem Aristot. lib. 2. de Gener. animalium c. 5. docet ad generationem maxime concurrere oculos, quasi in iis sit tota anima & totus homo: *Sedes enim oculorum*, inquit, *maximè omnium locorum capitis seminalis est: quod patet, cùm sola ipsa per coitum venereum manifestè immutetur, & vsu immodico rei venereæ oculi apertè langueant, & subsideant: Causa est, quod natura genituræ similis cerebro est.* Audi Plinium lib. 11. c. 37. qui in oculis omnes affectus motusque animi residere, & elucere asserit;

asserit: *Neque vlla*, inquit, *ex parte maiora animi indicia cunctis animalibus, sed hoc maximè, id est, moderationis, clementiæ, misericordiæ, odij, amoris, tristitiæ, lætitiæ*. Vnde colligit: *Profectò in oculis animus inhabitat. Ardent intenduntur, humectant, conniuent. Hinc illæ misericordiæ lachrymæ. Hos cùm osculamur, animum ipsum videmur attingere*. Et mox: *Animo videmus, animo cernimus: oculi autem ceu vasa quædam visibilem eius partem accipiunt, atque transmittunt. Sic magna cogitatio obcæcat abducto intus visu: Sic in morbo comitiali aperti nihil cernunt, animo caligante*. Idem lib. 8. cap. 16. docet leonum vim & robur esse in oculis; ideoque, si quis à leone inuadatur, vnicum esse remedium, vt in oculos eius pallium, aut quid simile iniiciat: velatis enim oculis ipsius ferociam subsidere, vt capi, vinciri, & occidi se sinat: *Vix credibili modo*, inquit, *torpescente tanta illa feritate, quamuis leui iniectu operto capite, ita vt deuincatur non repugnans, videlicet omnis vis constat in oculis*.

In oculis animus habitat.

A

Quia ergo tota vis gratia, & decor animæ tam naturalis, quàm supernaturalis in oculis sponsæ absconditæ latebat, & tenuiter duntaxat per pupillas emicabat, hinc ait sponsus: *Quàm pulchra es amica, quàm pulchra? oculi tui columbarum, absque eo quòd intrinsecus latet*. Quinta editio: *Ex multitudine pulchritudinis tuæ*. Septuag. *Extra silentium tuũ*. q. d. Pulchritudo tua me, omnesque intuentes rapit in tui admirationem, vt quasi obstupescens fari nequeam, sed silere cogar, silensq; tuum decorem intueri & admirari: plura enim supersunt, quæ in te laudari possint, sed eorũ magnitudo silentio magis commendatur. In oculis enim tuis video latere mentem sapientem, virgineam, amore cælesti ardentem, omni gratiâ & virtute cumulatam, angelicam, & diuinam. Vnde Philo Carpath. vertit: *Præter ea, quæ de te silentur, vel quæ intrinsecus latent*.

B

Nonnulli sic exponunt, q. d. Gratia in oculis tuis latens & abscondita tanta est, vt ipsa te silente silentium abrumpere, imò silentio suo loqui videatur, ac omnibus tuam modestiam, verecundiam, omnemque pulchritudinem eloqui & eructare. S. Ambr. verò lib. de Instit. Virgin. cap. 1. censet hic in virgine commendari taciturnitatem: hæc enim ornat, augetque oculorum modestiam & verecundiam, quam prodit & perdit loquacitas, quæ meretricium aliquid sonat potiùs, quàm pudicum. Vnde noster Sanchez putat hic celebrari oculos sponsæ naturali ipsorum modestia, quia nimirum liberi non sunt, aut vagi, quales esse solent curiosi & petulantes oculi, sed demissi & semiclausi, quales habent verecundæ & pudicæ, quos pætos appellat Porphyrion apud Horatium Satyr. 1. Hæc de sensu grammatico corticis literæ, iam ad medullarem accedamus.

C

PRIMVS SENSVS ADÆQVATVS,

De Christo & Ecclesia.

QVid oculi columbini Ecclesiæ significent exposui cap. 1. vers. 15. nunc exponendum *in absque eo quòd intrinsecus latet*. Dico ergo per illud significari interiorem gratiam & venustatem in mente latentem, quæ tenuiter per corpus & opera exteriora traiicet, & emicat. Vnde primò, candor, verecundia, castitas, modestia, amabilitas exterior, quæ per oculos columbinos notatur, in Ecclesia & cœtu fidelium manat ab interiori candore, verecundia, castitate, modestia, amabilitate, quæ longè maior & pulchrior est exteriore: Quocirca S. Gregor. sic explicat: *Valde honestum est quidquid in exterioribus operatur, quòd simpliciter inter homines conuersatur, quòd ea, quæ videt, temporaliter concupiscere dedignatur, & si quid tamen in hoc mundo placet, post concupiscentias suas ire detestatur; sed vehementer pulchrius & honestius est, quòd cordis desiderium illibatum retinere conatur, quòd æternæ beatitudinis claritatem in mente retinet, erecta contemplatur, quòd in his, quæ internus videt, suauiter requiescit, & mundatur*. Similia habet Nyssenus homil. 7. & Philo Carpata. qui iuxta Septuag. Syrum, & Arab. legens, *præter silentium vel taciturnitatem tuam*, idipsum sic explicat: *Nam præter columbinam innocentiam & sinceritatem, alia quoque pulchritudo & species quædam interior ex taciturnitate huic sponsæ inesse significatur: sæpe multi piorum ore quidem tacent, corde vero clamant: vnde Moysi tacenti dictum est: Quid ad me clamas?* Sic Apostolus sæpè mentem internam, eiusque virtutes & sanctitatem vocat interiorem hominem, exteriorem verò vocat corpus, & externa corporis opera.

Quin & Lucianus dialogo *Imagines*, appositè eos, qui externam corporis pulchritudinem sectantur neglecta interna animæ, comparat templis Ægyptiorum, quæ exterius videbantur magnifica; ingredientibus autem intrò Deum non alium, quàm, simiam, felem, canem, vel hircum exhibebant. Denique, *quòd interius latet* est gratia, quæ in mente latet, eamque mirè exornat, adeò vt illam in oculis Dei speciosam & gratiosam efficiat, ideoque nuncupatur gratia. Gratia autem hæc fide, spe, charitate, ceterisque virtutibus decoratur, atque aliis donis, & modis in varys variè ornatur, & expolitur.

Externa sola corporis pulchritudo ipsis Ægyptiorum templis comparata.

Secundò, sponsa oculis columbinis intuetur sponsum Christum, diademate humanitatis & coronæ spineæ coronatum, sed maius & pulchrius est quòd *interius latet*, putà interior fides, mentis acies, & contemplatio, quæ sub humanitate latentem intuetur diuinitatem, eamque credit, ac toto corde amat, colit, & adorat. Hinc tres Anonymi apud Theodor. cum Septuag. legentes: *Extra taciturnitatem tuam*, sic exponunt, q. d. Anima ex creaturis contemplans creatorẽ magis cum veneratur tacito silentio cogitans illum, illiusque attributa ab homine comprehendi non posse: *Columbæ*, inquiunt, *dicuntur oculi piæ animæ; quia per ipsos omnia, quæ creata sunt, refert ad laudem creatoris. Sic autem oculi spiritales sunt, præter ipsius animæ de Deo taciturnitatem; hæc enim magis est spiritalis; nam in Spiritu sancto id, quod omnem cognitionem superat, cognoscit de Deo, nempe quod nequeat comprehendi*.

D

Huc accedit S. Ambrosius libr. de Instit. Virgin. cap. 1. *Oculi tui columbæ*, inquit, *extra taciturnitatem tuam, eò quod tota spiritalis & simplex, sicut columba (in cuius specie visus est à Ioanne descendere Spiritus sanctus) spiritalia videas, & noueris ea quæ vidi-*

Eccles. 3.7. *viderit, tacere mysteria. Non enim mediocris virtus, tacere: Est enim & tempus tacendi, sicut tempus loquendi, sicut & scriptum est: Dominus dat mihi linguam eruditionis, vt sciam quando oporteat dicere sermonem. Virginitatis itaque dos quædam est verecundia, quæ commendatur silentio.*

Prophetæ oculi Ecclesiæ, vnde videntes dicti.

Porrò hæc omnia quibusuis fidelibus conueniunt, sed maximè Prophetis, qui quasi oculi Ecclesiæ præuident & præmonent futura, ideoque *Videntes* nuncupantur; ac Episcopis, ait Hortolanus, pastoribus, & prælatis, qui pariter sunt oculi, id est, speculatores & inspectores Ecclesiæ, vt quasi pastores illam à lupis, tueantur, ac de pabulo ceterisque necessariis & vtilibus illi prospiciant.

SECVNDVS SENSVS PARTIALIS,

De Christo & anima sancta.

COlumbarum oculi sunt admodùm lucidi, & innato quodam splendore perspicui: sunt etiam simplices, qui non torué aut malitiosè, sed sincerè in res obiectas intendunt. His oculi animæ perfectæ sunt similes, nam & sapientia lucent, qua rerum temporalium vilitatem agnoscant; & amabili sinceritate donati sunt, qua eisdem rebus tamquam abiectis non hæreant; sed per eas ad Deum, in quo quasi in propria mansione conquiescunt, transeant.

Oculi columbini ergo notant rectitudinem operis & operationis: *τὸ quod interius latet*, notat rectitudinem intentionis: hæc enim interior est & mentalis, cùm opus sit exterius & corporale. Rursum si per oculos columbinos accipias rectitudinem intentionis, vti dixi ca. 1.15. per *τὸ quod latet interius* accipe charitatem, purumque Dei amorem, qui est quasi anima rectæ intentiones, illam spiritualiter animans & viuificans, ac velut deificans: si enim v. g. des pauperi eleëmosynam ex intentione misericordiæ, nisi interiùs eidem iungas intentionem charitatis, quòd scilicet velis illam dare ex puro Dei amore, opus eleëmosynæ magno decore, magna gratia & merito destituitur. Quocirca S. Augustin. serm. de Laudibus charitatis: *Ille*, ait, *tenet & quod latet, & quod patet in diuinis sermonibus, qui charitatē tenet in moribus.* Huius rei symbolū sunt oculi columbini, per quos tralucet internus in comparem amor.

Columba, περιστερὰ unde dicta?

Vnde Græcè περιστερὰ, id est, columba dicta est, ἀπὸ τῷ περισσῶς ἐρᾶν, id est, quòd nimis amori indulgeat, vti docet Apollidorus libr. de Diis, & Lexicographi. Nam vt ait Aristot. lib. 6. de Histor. anim. ca. 4. *Columbæ pariunt decies in anno, nonnullæ etiam vndecies: Ægyptiæ verò & duodecies. Coeunt intra annū columbæ, quippe quæ semestres nosse incipiant venerem: palumbes & turtures etiam trimestres coire, fœtificareq́, alii qui referunt, argumēto, quòd larga cornu copia est.* Sicut ergo columba nō nisi comparem suum amat, illique totum amorem impendit. Sic anima sancta vni intēdit Deo, illique totum suum amorem resignat & tradit: nil enim aliud cupit, quàm vni Deo summè placere; atque hic est præstantissimus omnium virtutum actus, nec altiùs mens humana assurgere potest. Ita Iustus Orgel. & Aponius, qui per oculos columbæ accipiens prælatos: hi, inquit, exinde gloriosiores sunt, quòd quidquid agunt intrinsecus, Deo exhibent, laudem hominum fugientes & inanem gloriam, ideoque additur *absque eo quòd intrinsecus latet.*

Rursum *τὸ quod intrinsecus latet* notat meditationem & contemplationem, quæ eò in anima sancta maior est & pulchrior, Deoque gratior, quò magis velo sensuum tegitur & obducitur. Quò enim quis magis claudit oculos, aures, linguam, &c. eò altiùs ad Deum mentem orando, & contemplando sustollit, illamque intimè cum Deo vnit: vnde ab eo mira lumina & sensa, ac quælibet charismata haurit, quæ sensatè explicans Richard. de S. Victore: *illa enim*, inquit, *quæ cum Christo secretè in cubili cordis versas, quis foris exponere queat? illam confabulationem mutuam, ausum loquendi ad eum, consolationem ab eo acceptam siue reuelationem, vnitatem animorum, concordiam voluptatum, amorem mutuum, zelum iustitiæ & animarū, desiderium visionis & fruitionis Dei, peregrinationis tædium, dissoluendi cupiditatē quis foris intelligat, vel exprimat verbis? nunc aperitur animæ talis sensus, vt intelligat scripturas, nunc de oculis fine dubitis infruitur, nūc ita vnitur Deo, vt vnus spiritus efficiatur cum eo: nunc ita absorbetur à spiritu vt in carne commorans se non recolat; non aliqua ad eum diuinæ aspirationis cognoscit, quæ prius non agnoscebat.* Subiicit deinde id quod summum & præstantissimū est: *Nunc autem ita iungitur Deo, & iunctum sibi Deum sentit, & omnem voluntatem suam ita in Deum transfert, vt Dei voluntatem, vel intelligat vel ad suam hanc inflectat. Ex ea enim puritate cordis qua Dei voluntati in omnibus concordat, etiam bene intelliget eamq́, ad suum placitum flectere digna fit. Nunc ita Deum per amorem sibi iungit & attrahit, vt quasi solum hunc habere credat; nunc in eum ita dilatatur & transit, vt in eo per charitatem omnem hominem comprehendat, omnesq́, lumine, quo illustratur, videat, & omnibus (quia vna & simili charitate) compatiatur & condescendat.*

Fructus contemplationis.

Huc facit versio Chaldæi; qui per oculos columbæ accipiens Moysem, Prophetas & Doctores, quos Deus internè illuminat, sic vertit: *Et in illo die obtulit rex Salomon mille holocausta super altare, & suscepta est cum beneplacito oblatio eius coram Domino, irruit vox de cælo & sic ait: quam pulcher es cœtus Israel, & quàm pulchri sunt principes Congregationis, & sapientes habitatores in Concilia, quia ipsi semper illuminant populum domus Israel, & similes sunt pullis filiis columbæ.*

Anagogicè.

Anagogicè S. Gregor. lib. 9. moral. cap. 6. per *τὸ quod interius latet*, accipit præmiū cælestis gloriæ *quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit.* 1. Corinth. 2. 9. *Eius oculi*, inquit, *columbarum vocantur, quia magna luce irradiant, quia magnorum signorum miraculis coruscant. At illud de internis miraculum est mirabilius, quod videri non potest, de quo subditur: absque eo quod intrinsecus latet. Magna quippe gloria est aperti operis, sed longè incomparabilis occultæ retributionis.* Hoc est, quod ait Apostolus. *Vita vestra est abscondita cum Christo in Deo: cùm Christus apparuerit vita vestra, tunc & vos apparebitis cum ipso in gloria.* Colos. 3. 3. Vide ibi dicta Empedocles rogatus, *cur viueret?* Respondit,

Vt

—— *Vt astra*
Aspiciam; cælum subtrahe, nullus ero.

Fidelis dicat: Viuo, vt cælum obtineam, in eoque Deum videam, & videndo omne bonum in eo possideam.

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS.

De Christo & B. Virgine.

RVpertus per septem dotes columbæ accipiens septem dona spiritus sancti infusa B. Virgini, per τὸ *quod intrinsecus latet* accipit interna & ineffabilia lumina ac charismata eidem collata, quæ solus Deus videt. Si enim Paulus, inquit, *dixit raptum se fuisse in paradisum, siue vsque ad tertiũ cælum, ita vt nesciat siue in corpore siue extra corpus raptus fuerit, & audisse arcana verba, quæ non licet homini loqui: quãtò magis tu regina cælorum persæpè cælestibus interfuisti, quippe quam & circumsteterunt obstetricum vice gloriã Deo concinentes angeli, & inter hæc didicisti, vel assecuta es aliquid quod latet & latere non debet?* Igitur sentit Rupertus B. Virginem raptam esse in tertium cælum, & vidisse arcana mysteria, quæ non licet homini loqui, perfectiùs & excellentiùs, quàm Paulus. Quocirca B. Virginem subinde vidisse diuinam filij sui essentiam, vti vident Beati in cælo, præsertim in die incarnationis, natiuitatis, & resurrectionis Christi, multi probabiliter opinantur, vti S. Antonin. Dionys. Carthus. Gerson, Cassalius, Medina, & alij, quos citat & sequitur Franc. Suarez 3. p. q. 87. art. 4. disp. 19. sect. 4. & Gabriel Vasquez 1. p. disp. 55. & 56. vbi hanc Dei visionem soli B. Virgini concedit, cęteris omnibus Sanctis in hac vita, etiam S. Paulo & Moysi adimit.

A. B. Virgo vidit Dei essentiam.

Rursum τὸ *quod intrinsecus latet*, fuit interna & ineffabilis B. Virginis humilitas, virginitas, charitas, quæ externo modestiæ simplicitatis, & paupertatis velo tecta, acriùs coram Deo effulgurabat. Hoc enim Verbum ex sede Patris ad se attraxit, vt in se, & ex se caro fieret.

Capilli tui sicut greges caprarum, quæ ascenderunt de monte Galaad.

SVmit comparationem à capris more Bucolico, quia sponsus hic induitur vt pastor, sponsa vt pastrix. Iam sponsam mirè exornat cæsaries siue capilli, in iisque tria spectantur; Primò, longitudo simul & multitudo, siue copia & densitas; Secundò, nitor & compositio, vt scilicet decorè sint pexi & discriminati: Tertiò, color, vt sint flaui vel fului, ideoque splendidi, aureique coloris. Vnde Virgil. lib. 4. de Didône

—— *Nondum illi flauum Proserpina crinem,*
Abstulerat.

Et Catullus in Epithal. Iuliæ: *Aureas quatiunt comas.* Ita Messalina vxor Claudij Imperatoris, cũ procos alliceret nigris capillis suis, per fucũ flauos superinducebat, teste Iuuenal. Satyr. 6. Hinc

A & Horatius lib. 1. Carm. Ode 5.

Cui flauam religas comam.

Et Virgil. 8. Æneid.

Aurea cæsaries ollis, atque aurea vestis.

Ouid. 15. Metam.

Electro similes faciunt, auroq́; capillos.

Claudianus lib. 3. de raptu Proserp.

—— *Fuluoque nitet coma gratior auro.*

Martialis.

Qua crine vicit Betici gregis vellus.

Betis enim fluuius in Hispania capris & ouibus fuluum dat colorem, vti res ipsa loquitur. Homerus priscis illis Heroïbus, Menelao, Spartano, Meleagro, & Achilli flauam, siue auream cæsariem assignat. Antonius Verus Imperator, ait Capitolin. dicitur *tantam habuisse curam flauescentium capillorum, vt capiti auri ramenta aspergeret, quò magis coma illuminata flauesceret.* B Medici tradunt eos, qui flauo sunt capillo valde bono esse temperamento. Hinc sicut Dauid & Salomon; sic & Christus subflauo fuit capillo, inquit Nicephorus lib. 1. cap. vltimo.

Capilli Heroum flaui.

Tales erant capilli caprarum in Galaad. Galaad enim mons est pinguis & fertilis, imò resinæ, stactes & aromatum ferax: quare ibi pascentes capreæ densos, nitidos, & flauos, vel fuluos villos induebant; præsertim, quia ex affrictu arborum, stillantem ex eis resinam & liquorem flauum ac pinguem, caprarum vellera imbibebant. Argumẽto est, quod 1. Reg 19. 16. Michol, vt Dauidem, cuius coma erat rufa, ementito eius simulacro tegeret, & à cæde quærentium liberaret; simulacrum pilis caprarum quasi rufis vestiuit. Tonsiles quoque fuisse, ideoque pexos C & nitidos caprarum pilos, liquet; nam ex eis detonsis facta sunt saga, id est, operimenta tabernaculi, iuxta illud Exodi 36. 14. *Saga vndecim de pilis caprarum, ad operiendum tectum tabernaculi.* Ita Luisius Legion. Sanchez & alij. Vnde pro *quæ ascenderunt*, Hebr. est שֶׁגָּלְשׁוּ *scheggalescu*, quod R. Dauid vertit: *quæ defricuerunt*, vel *deterserunt*, aut *depilarunt*, se inter arbusta syluæ, & effectæ sunt pulchræ. Marinus & alij: *quæ glabræ, politæ, leues & tersæ sunt*, non strigosæ; quales sunt capreæ vel oues bene pastæ: Vnde à גָּלַשׁ *galasch*, per metathesin deriuant שֶׁלֶג *sceleg*, id est, nix, quòd nix, cùm in terram decidit, polita fit, leuis & tersa S. Hieron. ca. 6 3. vertit: *quæ apparuerunt*, Septuag *quæ reuelatæ sunt*. R. Iona, *quæ manicauerunt*, id est, manè apparuerunt, nam cùm montis Galaàd culmina primo solis splendore illustrentur, collucent tunc caprarum pili nitidi, & ex a- D romate allito flauescentes. Tigurina: *quæ glabrum depascendo reddiderunt montem Galaad.* Varablus. *Quæ aspiciunt in monte Galaad*, id est, quæ proponunt se spectandas, vel spectantur, aut cernuntur. q. d. Capillus te ornat, vt grex caprarum adornat montem Galaad, à quo si descenderint, videtur mons glaber, ac si esset decaluatus. τὸ ergo *ascenderunt*, non certum scandendi situm (tam enim oues pascentes in monte descendũt, quam ascendunt) sed existentiam dumtaxat, & præsentiam significat, idemque est, quod *extiterunt*, vel *apparuerunt*. R. Abraham: *quæ prominẽt & spectantur*: Maluit tamen dicere *ascenderunt*, quia capræ solent pascendo scandere montes vsque ad cacumen, ibique degere & commorari, idque

Galaad mons fertilis.

Capræ pascendo ascendunt.

que aceruatim & ordinatè. Delrio *ascenderunt* exponit *recesserunt*. Sic enim Hebr. עלה id est, *ascendit*, noster vertit *recessit*. 2. Reg. 2. 27. & 4. Reg. 12. 18. A

Alludit ad Iacob, qui fugiens Laban socerum suum cum capris & pecoribus, æquè ac Rachele & Lià vxoribus, eorumque filijs montem hunc conscendit; ibique fœdus pangens cum Laban, in eiusque testimonium congerens aceruum lapidum, idcirco eum vocauit *Galaad*, id est, *aceruum testimonij*, dicens: *Tumulus iste erit testis inter me & te hodie*. Gen. 31. 48. Vnde Chald. vertit: *Et etiam reliqui filij congregationis tuæ, & populus terræ sunt iusti; sicut filij Iacob, qui collegerunt lapides, & fecerunt aceruum in monte Galaad.*

Tales quoque fuisse capillos sponsæ, scilicet longos, siue promissos, densos, nitidos, lucentes, ordinatos, pexos, compositos, ac flauos vel fuluos, liquet ex c. 7. 5. vbi comparantur regiæ purpuræ: Et ex vers. 9. huius capitis, vbi ait sponsus sponsæ: *Vulnerasti cor meum in vno oculorum tuorũ, & in vno crine colli tui.* B

Adde capillos sponsę pręcisè & immediatè hîc non comparari capillis caprarum, sed ipsi gregi caprarum, mediante tamen grege comparantur eius capilli, quia grex non nisi capillatus apparet. q. d. Sicut capreæ gregatim, turmatimque pascentes in Galaad, deorsum aspicientibus longum quoddam vellerum, villorumque capillitium repræsentant, illudq; perpulchrum & splendidum, tum quia solis repercussu fuluum videtur & aureum, tum quia capreæ benè pastæ ex herbis pretiosis Galaad, ac aquis crebrò lotæ nitent & fulgent: sic quoque sponsæ coma longa est, & promissa, æquè ac nitida & fulgida.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Christo & Ecclesia.

Capilli Ecclesiæ quinam?

CApilli Ecclesiæ sunt infirmi, simplices, rudes, pauperes, & abiectæ sortis fideles, putà minuta & plurima plebs Christiana: hi enim ornant Ecclesiam: Primò, suâ multitudine & densitate: Secundò, suo nitore, æqualitate, connexione & ordine. Tertiò, suo colore, quia per fidẽ, spem, & charitatem flaui sunt & fului, id est, ignei aureique quasi coloris & decoris. Vnde de primis Christianis dicitur: *Multitudinis credentium erat cor vnum & anima vna.* Actor. 4. Ita Iustus Orgelitan. & Philo Carpath. Audi S. Gregoriũ: *Capilli sponsæ sicut grex caprarum esse dicitur; quia populi Ecclesiæ, dum præcepta legis ruminantes cælestia fide contemplantur, munda sunt animalia & in altis pascuntur. Galaad autem aceruus testimonij interpretatur. Quid autem per aceruum testimonij, nisi multitudinem martyrum intelligimus? Qui dum fidem Christi insuperabiliter tenuerunt, eos testimonium veritati etiam per mortem suam perhibuisse scimus. Grex itaque iste caprarum de monte Galaad ascendit, quia populus Ecclesiæ eò magis fide se ad æterna suspendit, quò fortius sanctos martyres eidem fidei testimonium perhibuisse scimus.* Eadem penè ad verbum habet Philo: quare ex S. Gregorio cuius stylum redolent, in Philonem transcripta videntur.

C

D

Addit Nyssenus homil. 7. capillis notari verecundiam & pudicitiam fidelium: capilli enim feminæ pro velamento pudoris à natura dati sunt. Porrò capræ, quia olidæ, notant iustos ex Gentibus idololatris conuersos, ait Eucherius de Spirit. formulis cap. 5. sicut enim capræ aquis, sic Gentes baptismo & pœnitentiâ eluuntur & nitescunt.

Capillis verecundia & pudicitia exprimuntur.

Aponius verò per capillos accipit diuites, sed pios & religiosos: *Qui*, inquit, *delicatis tegminibus contecti auro gemmisq; resplendent, fragrantissimis pulueribus aromatum sparguntur, delibuti vnguentis, famulorum ministerio stipati, lumine rectæ fidei suæ & misericordiæ decorati, totum Ecclesiæ corpus exornant. Hi enim, propter quod in rebus corporalibus intundantur, & Apostolicam philosophiam grauitate sequi non possunt, caprarum gregibus comparantur.*

Ex aduerso Gregor. Nyssenus hom. 7. Iustus Orgelitan. & Anselmus hîc, ac S. Ambrosius, Paulinus & Eucherius mox citandi per capillos accipiunt viros perfectioni studentes, quales sunt religiosi. Id quoque aptum est, quia religiosi humilitatem & paupertatem profitentur, ac externâ specie & habitu mundanis exiles videntur, viles, & abiecti, dicuntque cum Psalte: *Elegi abiectus esse in domo Dei magis quàm habitare in tabernaculis peccatorum.* Psal. 83. 11. omnem enim mundi gloriam, opes & pompam calcant, mentemque desigunt in cælo. Causam aliam potiorem iam subiungo.

Capilli religiosi.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Christo & anima sancta.

Capilli belli sunt sanctæ cogitationes.

CAssiodorus, Beda, Richardus de S. Victore, Rupert. & tres Anonymi apud Theodoret. multique interpretes per capillos pulchros accipiunt sanctas cogitationes. Primò, quia sicut illi à capite, putà à vaporibus, fumisque calidis è capite ascendentibus: sic hæ à corde, quod instar capitis est, & à cordis calore, id est, amore & affectu promanant, aiunt tres Anonymi apud Theodoret. Secundò, quia eædem cor & mentem ornant non secùs, ac capilli caput, arborem frondes, & solem radij, qui ab eo oriuntur. Tertiò, capilli illi flaui, & fului, aurei, igneique sunt: sic cogitationes hæ cælestes immissæ à Spiritu sancto, igne charitatis mentem inflammant: cogitationes enim mentis excitant similes sibi affectus in appetitu: vnde quales sunt hominis cogitationes crebrò recurrentes, tales sunt pariter eius amores & affectus; hoc enim quisque amat, quod sæpè cogitat, menteque reuoluit. Quartò, sicut capilli hi multi, densi, pexi, ornati & compositi sunt, sic & sanctæ cogitationes; nam à spiritu rectè ordinantur, densantur & componuntur: quia in Deum & Christum diriguntur & ordinantur. Quintò, Capilli hi sunt caprarum, quæ ascendunt de Galaad: sic cogitationes sanctæ sunt piorum, qui ascensiones in corde suo disponunt, ac de virtute eunt in virtutem donec videant Deum Deorum in Sion, vt ait Psaltes. Psalm. 83. Ideoque quotidie altiùs in cælum ad

Primò. *Secundò.* *Tertiò.* *Quartò.* *Quintò.*

Deum conscendunt. Ita Cassiodorus, Galaad, id est, aceruus testimonij notat S. Scripturam, ait Iustus Orgelit. ac dicta, facta, & scripta SS. Prophetarum & Apostolorum, ait Philo Carpath. ipsiusque Christi: hisce enim aluntur & accenduntur sanctæ cogitationes. Quocirca multi, per Galaad, intelligunt Christum, vtpote in quem omnia sanctorum tam veteris, quàm noui testamenti oracula & testimonia conspirát. Christus enim suâ doctrinâ, exemplo, inspiratione, & gratiâ producit in qualibet anima sancta hasce sanctas de se cogitationes, ac per eas similitudinē & characterem sui ipsius in anima efformat, & quasi sigillo impresso exprimit, iuxta illud c. 8 *Pone me vt signaculum super cor tuum.* Audi S. Paulinum epist. 4. ad Seuerum: *In hisce sacram imaginis suæ percussit monetam, imprimens cordibus & linguis eorum veritatis suæ verbum, eosdemque ipsos statuens nummularios, vt secundum suam formam probabiles Domino cuderent nummos, & abolitâ de nobis figurâ Cæsaris, vitum regis æterni numisma figuarent, vt spiritu redemptionis inscripti, ceruice iam à iugo liberâ, & salutis titulo præmunitâ fronte teneremus: signatum est super nos lumen vultus tui Domine.* Hæ igitur cogitationes, quæ Christum olent, & à Christi vulneribus tinctæ, & quasi à Christi corde prognatę sunt, Christi ideam in animâ sanctâ imprimunt, ideoque illam ipsi simillimam & gratissimam efficiunt. Talis ergo anima, ait Richard. Victor. testimonium habet, quod in ea Christus maneat, quia ab illo ascensum harum cogitationum & meditationum habet.

Rursum in Galaad nascebatur resina, & pharmaca efficacia ad quoslibet morbos corporis curandos: Sic à Christo promanat resina pœnitentiæ & gratiæ, quæ omnes animi plagas & ægritudines sanat, iuxta illud Ierem. 8. 22. *Numquid resina non est in Galaad? aut medicus non est ibi? quare igitur obducta non est cicatrix filiæ populi mei?* Vnde Theodor. per capillos intelligit pœnitentes. Chaldæus verò Ieremiæ locum ita vertit: *Desiderabam doctrinam Eliæ Prophetæ, qui fuit de Galaad, cuius verba erant medicina.* Elias enim datus fuit à Deo Galaaditis, vt eorum idololatriam, rapinas, cædes, aliaque scelera corrigeret, vti & fecit per se & suos discipulos, quos quasi religiosos instituit, passimque eorum cœtus & collegia propagauit, qui proinde in Scriptura vocantur filij Prophetarum, Eliæ scilicet, & Elisei. Elias ergo primus videtur monachorum institutor tum alibi, tum in monte Carmelo, vbi frequentiùs degebat. Vnde ab eo religiosi Carmelitæ nomen acceperunt, seseque Eliæ discipulos & sequaces profitentur. Insuper sicut lanæ caprarum inter frutices Galaad pascentium elegantiores apparent, eò quòd herbis & frondibus implexæ cum ipsis vnum quid conflare videantur: sic cogitationes hæ coniunctæ dictis, factisque Christi, Apostolorum, & Prophetarum pulchriores apparent, quia illis commistæ, cum ijs quasi in vnum coalescere videntur. Hinc multi per capillos accipiunt viros sanctos, perfectionis studiosos, ac contemplationi deditos. Nyssen. homil. 7. Iustus, S. Anselm. Rupertus hîc, ac S. Ambr. mox citandus, & S. Paulin. epistol. 4. ad Seuerum: *Studeamus,* inquit, *illis adornari capillis, quos Deus numerabiles habet, sicut & ipse dicit: sed & capilli capitis vestri omnes numerati sunt. Cuius verò ille capillos magis numerare dignetur, quàm eius, cuius ipse verticis caput est? de quo dicitur: Caput eius vt aurum Paz, quo nomine probabilius aliquod & purius aurum significari puto, sicut illud de terra Euilath. Hoc enim aurum forma sanctorum est, qui in capite corporis vt lumina micant, & sunt aurum ignitum Deo.* Et post nonnulla: *Summâ igitur ope enitamur ita nos comparare, vt diuini capitis (quod nobis per gratiam Dei Christus est) crines & aurum esse mereamur: Ex ipso enim capite pullulat illa cæsaries, de qua scriptum est: Capillatura eius vt greges caprarum.*

Elias auctor religiosorum.

Capilli sunt contemplatiui.

Religiosi ergo sunt capilli, qui caput Ecclesiæ ornant, tegunt, & muniunt: hos enim figurabant Nazaræi prisci, quorum religio erat comam alere & vinum non bibere. Num. 6. 9. Vnde Nazian. Orat. 20. in laudem S. Basilij, religiosos vocat Nazaræos, æquè ac S. Thom. 2. 2. q. 86. a. 6. Audi Origen. homil. 6. in Leuit. *Nazaræi non abscindunt capillum, quia iusti quidquid faciunt prosperabuntur & folia eorum non decident. Hinc & discipulorum Domini etiam capilli capitis numerati esse dicuntur, hoc est, omnes actus, omnes sermones, omnes cogitationes eorum seruantur apud Deum, quia iustæ, quia sanctæ sunt.* Nazaræus igitur, id est, religiosus alat comam capitis, id est, mentem non habeat nudā, sed diuinis cogitationibus & scientiâ comptam; sicut enim capilli è capite oriuntur, sic cogitationes sanctæ è mente sanctâ germinant, quibus homo sanctior efficitur: hasce autem fouent & nutriunt religiosi, quorum opus est non nisi cælestia cogitare, loqui, & operari. Hisce competit illud Thren. 4. 7. *Candidiores Nazaræi eius niue, nitidiores lacte, rubicundiores ebore antiquo, sapphiro pulchriores.* Vide ibi dicta. Talis fuit Samson hominum fortissimus, cuius fortitudo consistebat in capillis sui Nazaręatus: *Ferrum,* ait ipse suę Dalilæ, *numquam ascendit super caput meum, quia Nazaræus, id est, consecratus Deo sum ab vtero matris meæ: si rasum fuerit caput meum, recedet à me fortitudo mea & deficiam, eroq; sicut ceteri hominum.* Iudic. 16. 17.

Et religiosi cur?

Rursum capilli notant dotes religiosorum, id est, humilitatem. Capilli enim sunt viles & exiles, sic religio est status & professio humilitatis; quò quis ergo humilior est, eò & religiosior. Secundò, sicut capræ villosæ scandunt summa montium cacumina, sic religiosi est conscendere cælestia, & cum deipara in montana virtutum assiduè conscendere. Ita Eucherius de spiritali form. cap. 5. Sicut capræ, inquit, in alto pastum quærunt, sic sancti in supernis pastum desiderant, iuxta illud: *Nostra conuersatio in cælis est.* Philipp. 3. Sic & S. Ambr. cuius verba mox recitabo. Tertiò, sicut capilli densi, nexi, & compositi sunt, sic in religione summa debet esse religiosorum vnio, subordinatio, & compositio. Quartò, sicut capilli intimè inhærent capiti, sic religiosi Christo. Quintò, sicut capilli singuli tenues sunt & infirmi, sed iuncti & plexi funiculum efficiunt fortissimum, sic religiosi singuli per se inualidi sunt, sed amoris vnione coniuncti aciem efficiunt inuictam & robustissimam, iuxta illud: *Funiculus triplex difficile rumpitur.* Eccles. 4. Sextò, sicut capilli insensiles sunt, quia vitâ & sensu carent, ait Nyssenus homil. 7. sic & religiosi, qui mortificauerunt suos affectus, ac

Analogia. Primò. *Secundò.* *Tertiò.* *Quartò.* *Quintò.* *Sextò.*

velut

A velut mundo mortui, terrenis negotijs non implicantur, ait Theodor. quasi insensiles videntur, ideoque quasi non sentiunt iniurias, calumnias, afflictiones & ærumnas huius vitæ, quia in terris quasi defuncti viuunt in cælis; iuxta illud Colos. 3. *Mortui estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo.* Talis fuit Elias, qui separatus à turba in monte Galaad vitam agebat cælestem, ibique religiosorum examina, quæ instar capillorum ex vno capite deriuabantur, & cacumen Galaad montis occupabant, illudque velut insolitis tantes comæ ornabant, instituit; ideoque terribilis erat regi Achab, Iezabeli, & Pseudo prophetis. 3. Reg. 18. & seq. Vnde Rupertus: *Et rectè*, inquit, *dicuntur apparuisse, quia institutor illorum Elias, sic repentè introducitur, vt anteà nusquam Scriptura meminerit, quis, vel vnde fuerit progenitus.* Audi S. Ambrosium pleraque ex iam dictis eleganter & acutè

B perstringentem serm. 16. in psal. 118. sic enim legit: *Capillamentum tuum vt greges caprarum, quæ reuelatæ sunt à monte Galaad*, sicque explicat: *Videt quòd in altis grex iste pascitur, audax in monte. Itaque vbi alijs præcipitia, ibi capris nullum periculum: vbi alijs periculum, ibi gregis huius alimentum; ibi cibus dulcior; ibi fructus electior; spectantur à pastoribus suis dumosâ de rupe pendentes, vbi luporû incursus esse non possunt; vbi fœcundæ arbores fructum integrum subministrant. Cernere licet vberi lacte distentas, super teneram sobolem maternâ pietate solicitas. Ideò elegit eas Spiritus sanctus, quibus cœtum venerabilis Ecclesia compararet. Et vt mysticè audias: Capillamentum, verbi est altitudo, & eminentia quædam iustarum animarû, quoniam sensus sapientis in capite eius.* Causam illicò subijcit: *In altitudine enim cogitationis humanæ certum est esse sapientiam; & quemadmodum tondentur capræ, vt*

C *superflua deponant; ita etiam tonsarum animarum gregem, hoc est, multarum animarum virtutes habet sancta Ecclesia, in quo grege nihil possis insensibile reperire, nihil superfluum; quoniam fides sapientes fecit, spiritalis autem gratia ab omni superfluorum labe mundauit. Meritò igitur reuelatæ sunt animæ iustorum, & reuelatæ à monte Galaad, hoc est, à transmigratione testimonij, eò quòd à Synagogâ ad Ecclesiam testimonium cæleste migrauit. In hoc itaque monte nascitur thymiama, resina, & cæteri odores, quos negotiatores illi Ismaëlitæ, vt habes in primo libro testamenti veteris, deferebant. Hos odores habet Ecclesia, quos mercatores ex Gentibus congregati fide & deuotione vexerunt.*

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Christo & B. Virgine.

D BEatæ Virginis capilli, id est, cogitatus omnes pulchri erant, sancti, rectè connexi & ordinati, quia in caput, id est, in Christum dirigebantur. Rursum, sicut Elias fugiens Iezabelem abijt in solitudinem & montem Galaad, iuxta illud Hebræorum 11. 37. *Circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, angustiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus, in solitudinibus errantes, in montibus & speluncis, & in cauernis terræ.* Sic B. Virgo magnas ob Christum persecutiones, afflictiones & ærumnas passa est, ac longum in co-

A gitationibus suis, præscia futura passionis filij sui, pertulit martyrium, inquit Rupertus, ac Iudæorum turbas fugiens, sola quasi turtur cum Deo & Christo suo degebat in Galaad, id est, in aceruo testimonij, quem sibi ex S. Scriptura & Prophetarum de Christo oraculis collegerat. Vnde ex monte hoc assiduè cælum & cælestia spectabat.

Denique Nicephorus B. Virgini flauos pulchrosque tribuit capillos; sic enim sit lib. 2. Hist. c. 23. *Colore fuit triticum referente, capillo flauo, oculis acribus subflauis & tanquam oleæ colore pupillas in eis habens*; ac mox: *In rebus eius omnibus multa diuinitùs inerat gratia.* Idem lib. 1. c. 40. formam Christi depingens, illam matri persimilem fuisse tradit: *Egregio, ait, viuidoque vultu fuit. Corporis statura ad palmos prorsus septem. Cæsariem habuit subflauam, &c.*

Vultus B. Virginis qualis.

B *ex oculis subflauescentibus mirifica prominebat gratia, acres ij erant, & nasus longior: barbæ capillus flauus, nec admodum demissus; capitis porrò capillos tulit prolixiores. Nouacula enim in caput eius non ascendit, neque manus aliqua hominis præterquam matris, in tenera duntaxat ætate eius. Persimilis denique per omnia fuit diuinæ & immaculatæ suæ genitrici.*

VERS. 2. *Dentes tui sicut greges tonsarum, quæ ascenderunt de lauacro, omnes gemellis fœtibus, & sterilis non est inter eas.*

DENTES TVI SICVT GREGES TONSARVM (Vatablus, *sicut grex continuè tonsarum*, scilicet ouium) QVÆ ASCENDERVNT DE LAVACRO, OMNES GEMELLIS FOETIBVS, ET STERILIS

C NON EST INTER EAS.] Vatablus, *Vniuersæ gemellos pariunt, nec est inter eas effœta.* Hebr. est in singulari: *sicut grex tonsarum*; vnde Agathius in Vulgata legendum censet, *sicut gregis tonsarum.* Sicque ex Hebræo verti potest, sicque Vulgatam exponunt per antiptosin Hortolanus & Titelm. qui censent hic comparari dentes sponsæ dentibus gregis ouium tonsarum, quòd sicut oues recèns tonsæ & lotæ ob frigus maiorem habent appetitum, atque acutiores dentes habere videntur, quibus ardentiùs herbas carpunt deuorantque, præsertim, quia non tantùm se, sed & fœtus gemellos, quos pepererunt alere, ijsque lac suum præbere debent: sic quoque sponsa stomachum dentesque habeat acutos & validos ad manducandum, quo significatur eam corpore

D esse sanam & robustam, valentemque ad gemellos, id est, plures proles generandum, eosque lacte doctrinæ suæ nutriendum. Est metalepsis; ex validis enim dentibus intelligitur validus stomachus & appetitus ex hoc valida natura, ex hac validæ vires ad filios gignendum, alendumque. Hic sensus valdè videtur planus & appositus, optimeque connectit τὸ *omnes gemellis fœtibus* cum dentibus sponsæ, quòd scilicet tam acuti & validi sint in pascendo, vt tam sponsam, quàm eius gemellos fœtus manducando sustentent, & robustos reddant, quod optimè conuenit prædicatoribus, qui per dentes hìc repræsentantur. Hoc ergo sensu accipienda videtur Vulgata; vel per antiptosin, vt τὸ *sicut greges* accipiatur pro *sicut gregum*; vel potiùs

A

vt subaudiatur τὸ *habeas*, q. d. Dentes tui tales sunt, ô sponsa, sicut, vel quales habent greges tonsarum, greges ouium intellige, vel, vt S. Ambros. serm. 6. in psal. 118. caprarum, harum enim dentes acuti sunt, & in suo genere belli, non bellissimi. Porrò dentium meminit: tum quia dentium nitor, ordo, & pulchritudo multum facit ad elegantiam personæ, tum quia, vt ait Nyssen. homil. 7. per dentium decorem innuitur suauis oris risus: per hunc enim diductis labijs dentium decor apetitur & ostenditur. Denique viris dentes sunt num. 32. è quibus primi quatuor tomici, totidemque eis vicini canini; acuti cibum secant, & bonum à malo secernunt; medij, siue maxillares cibum conficiunt; vltimi, siue molares eumdem molunt & planè comminuunt. Ita Plinius lib. 7. cap. 16. qui & addit: *Dentes flammis inuicti, cauantur tabe pituitæ. Aliqui vice dentium, continuo osse gignuntur.*

Dentes habemus 32.

B

Verùm quia Codices omnes Vulgatæ, æquè ac Septuag. legunt in nominatiuo plurali *sicut greges tonsarum*, ac passim alij explicant in nominatiuo, ego quoque similem explicationem subtexam. Dentes ergo sponsæ comparantur gregibus ouium tonsarum in copia ordine, æqualitate, candore, integritate, connexione, quia scilicet multi sunt, ordinati, æquales, candidi, integri, & connexi; sicut greges ouium tonsarum: tonsæ enim ob frigus sese vniunt & constipant, vt totus grex vnum quid, idque exiguum esse videatur. Nam Primò, τὸ *sicut greges*, notat copiam & ordinem dentium: sicut enim in grege multæ sunt oues, illæque ordinatæ; sic in ore multi sunt dentes, putà 32. ijque rectè dispositi & ordinati. Sicut ergo est grex ouium, sic est & grex dentium. Secundò, τὸ *tonsarum* notat dentium æqualitatem & constipationem: oues enim tonsæ villos non habent excedentes, sed æquè detonsos; sic dens vnus non est longior altero, sed omnes pares sunt & quasi ad libellam secti. Rursum oues tonsæ ob frigus sese densant; sic & dentes densi sunt & constipati. Tertiò, τὸ *quæ ascenderunt de lauacro* notat dentium nitorem & candorem. Quartò, τὸ *omnes gemellis fœtibus*, notat eorum integritatem & plenitudinem, de quo mox plura.

Dentes sponsæ similes gregi.

C

Quæ ascenderunt de lauacro.

Solent enim oues dum tonsæ sunt lauari, tum vt niteant magis, tum vt sudor, vapores & sordes cuti adhærentes eluantur, ne scabiem aut scabrum quid generent: illotus enim sudor corpori adhærescens scabiem gignit. Ita Columella de re rustica lib. 7. c. 4. Similí modo sponsa dentes sæpè eluit, ideoque eos habet magis tersos & nitidos, non sordidos, immundos, vel scabros. Rursum sicut oues lotæ frigent, ideoque in vnum coëunt seseque constipant, vt mutuo calore foueantur: sic quoque dentes sponsæ frequentes sunt, densi & constipati, non rari, non caui, nec inter eos quid est spatij vacui.

D

Pro *gemellis fœtibus* Hebr. est מַתְאִימוֹת *matimoth*, quod Aben Ezra vertit passiuè *gemellæ*, q. d. Sicut oues gemellæ, putà eodem partu genitæ, sibi mutuò similes & æquales sunt; sic & dentes sponsæ. Verùm *matimoth* est participium, sed actiuum coniugationis *Hiphil*, ideoque actiuè vertendum *gemellizantes*, id est, *gemellos fœtus edentes*, vti vertit Noster, & Septuag. Porrò peius R. Salomon legit מְתוּמוֹת *methomoth*; vertitque *integræ & impollutæ*: nam legendum est *matimoth*, id est, *geminantes fœtus*.

Quid differt orba à sterili?

Pro *sterilis* Hebr. est שַׁכֻּלָה *scacula*, id est, *orba*, quæ scilicet suo fœtu priuata est, quæ scilicet prolem, quam habuit, per mortem vel rapinam amisit: sterilis verò est infœcunda, quæ prolem non peperit. Perperam R. Salomon vertit. *Et macula non est in eis.* Sic mandibula dicitur sterilis, quæ dentem non producit; orba verò, quæ dentem, quem produxit, amisit, siue is putridus vel marcidus spontè exciderit, siue vi excussus sit.

Porrò Chald. vertit. *Quam pulchri sunt sacerdotes & Leuitæ, qui offerunt oblationes tuas, & comedunt carnes sanctificatas, & decimas, & primitias, & mundi sunt ab omni violentia & rapina, sicut erant mundi greges ouium Iacob in tempore, quo tondebantur, & ascendebant de torrente Iacob, in quibus non erat violentia & rapina, & omnes similes erant ad inuicem, & pariebant gemellos in omni tempore: & sterilis & orbata non erat in eis.*

Quæres, quid ad dentium sponsæ laudem facit, quòd omnes hæ oues tonsæ sunt *gemellis fœtibus, & sterilis non est in eis*? Aliqui id non referunt ad dentium, sed ad ouium laudem, q. d. Oues quibus dentes sponsæ comparo, accipio non quaslibet, sed integras & fœcundas, quæ scilicet gemellos pariunt. Verùm alij passim id ad dentes referunt. Idque variè: Primò, aliqui pertinere censent ad dentes maiores & molares, qui bisulci & quasi gemini esse videntur. Alij ad dentes primores, qui licet acuti, mandibulæ tamen bisulcis & quasi geminis radicibus infixi sunt, sicque explicant, q. d. Sicut oues fœcundæ sunt gemelliparæ & geminos gignunt agnos, sic mandibula tua, ô sponsa, dentes profert, qui in se gemelli videntur, aut certè bisulcas & quasi geminas habent radices.

Dentes gemelli qui? Resp.

Primò.

Secundò, Gislerius censet hac comparatione dumtaxat æqualitatem dentium significari, quòd scilicet dentes sibi similes sunt, & planè æquales instar agnorum gemellorum, qui & sibi inuicem pares sunt, & simul spatium vacuum, quod est inter pedes matrum, suo corpore implent & æquant vt grex ouium totus quaquauersùm constipatus sit & adæquatus, supernè quidem ouium, infernè verò agnorum corporibus.

Secundò,

Tertiò, Sanchez censet dentes primores, quia diductis labijs apparent, ideoque latiores videntur ceteris, censeri quasi matres; laterales verò & finales, quia minùs apparent, ideoque minùs videntur lati, censeri quasi agnos, q. d. Sicut matrem comitantur agni gemelli, vnus enim ad latus matrem comitatur, alter eam sequitur à tergo, sic primoribus dentibus, quæ quasi matres videntur, ad latus adnati sunt laterales, qui quasi agni matrem comitantur, ac à tergo sequuntur molares, qui quòd minùs appareant, minores (licèt reuera maiores sint) videntur, ideoque agnis matrem sequentibus comparantur.

Tertiò.

Quartò, & magis appositè duplex est ordo dentium. Alij enim sunt superiores, alij inferiores, ac superior quisque inferiori sibi subdito ita æquè respondet & incumbit, vt quasi gemellus

Quartò.

cum

cum eo fœtus ex eadem mandibulæ radice, quasi matrice prognatus videatur; hi ergo dentes vocantur *matimoth*; id est, gemellizantes, id est, gemellos fœtus imitantes, ijsque persimiles. Pari modo dentes primores primoribus, eisque vicini canini caninis, æquè ac medij medijs, atque vltimi vltimis, putà molares molaribus vtrimque sibi oppositis ex æquo respondent adeò vt planè æquales gemelli esse videantur: *Et sterilis non est in eis*, q.d. Non est in matrice dentiū, putà in mandibula, locus, qui non dentiat, id est, dentem suum producat. Hebr. *Non est orbus in eis*. q.d. Non est locus mandibulæ, qui suum dentem, quem primitùs produxerit, perdiderit, illoque sit orbatus. Est metaphora poëtica. Similibus enim vtuntur poëtæ etiam Græci & Latini, præsertim bucolici, vt Theocritus & Virgilius.

Quintò, & Planissimè. Quintò, & planissimè dentes sponsæ comparantur non gregibus, sed dentibus gregum siue ouium tonsarum, quæ gemellos nutriunt fœtus, quia dentes illarum, vt initio dixi, videntur ceteris acutiores & validiores, vtpote quibus & famem suam, quam ob frigus tonsionis maiorem sentiunt, satiare, ac insuper gemellos fœtus quos genuerunt, sustentare & lactare debent. q.d. Sponsa valida adeò validos habet dentes, vt ijs cibum carpere & digerere possit, non tantùm sibi, sed & suis gemellis fœtibus sufficientem. Hæc de cortice litteræ, nunc de sensu medullæ.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Christo & Ecclesia.

Dentes sunt Doctores. DEntes tum cibum digerunt, tum vocem & sermonem distinguunt, & articulant *concentu quodam excipientes ictum linguæ*, ait Plinius libr. 7. cap. 16. Quare repræsentant Doctores Ecclesiæ & magistros fidelium, qui eos in fide & pietate instruunt. *Primò.* Hi enim Primò, velut dentes, doctrinam Christi quasi cibum diuidunt & masticant, vt eandem in stomachum Ecclesiç traijciant. Prima enim cibi concoctio fit in ore per dentes, estque ipsa masticatio, quæ facit, vt secunda concoctio, quæ in ventre & stomacho fit, sit facilis. Quocirca medici, velut sanitati perutile suadent, vt cibus non deglutiatur per bolos deuorando, vti faciunt lupi, sed priùs benè masticetur, & comminuatur ore, itaque digestus traijciatur in stomachum. Hinc dentes vltimi molares vocantur, eò quòd cibum instar lapidum molarium molant & conterant, & quasi in farinam redigant. Vnde S. Augustin. libro 2. de Doctrina Christiana cap. 6. docet per dentes notari sanctos homines & perfectos; *Quorum*, inquit, *vita & moribus, Christi Ecclesia de quibuslibet superstitionibus præcidit eos, qui ad se veniunt, & imitatione bonorum quodammodò sibi incorporat; qui boni, fideles, & veri serui Dei deponentes onera sæculi, tamquam grex tonsarum, ad sanctum Baptismi lauacrum venerunt, atque inde ascendentes conceptione sancti Spiritus fructum dant geminæ charitatis, Dei, & proximi.*

Secundò. Secundò, sicut matres vel nutrices escam solidiorem dentibus præmandunt, extenuant & liquidam efficiunt, itaque in os infantis dentibus carentis ingerunt: ita Doctores solidiora fidei mysteria ita explicando resoluunt, ac plana & liquida reddunt, vt rudes & pueri ea capere & intelligere queant.

Tertiò. Tertiò, sicut dentes ea, quæ dura sunt, emolliunt; quæ acerba, dulcorant; quç fastidiosa temperant & concinnant, vt lactea & suauia esse videantur: sic prædicatores & magistri virtutum illa, quæ in Christianismo aspera & horrida sunt, suâ blandiloquentiâ extenuando & honestando, iucunda & grata efficiunt. Quid asperius cruce, mortificatione, & martyrio? Et tamen magistri fidelium hæc suis dentibus quasi masticando, eadem fidelibus suauia & desiderabilia reddunt.

Quartò. Quartò, hi non sunt canini, nec lupini, nec etiam leonini, qui cibis, quos mandunt, intolerabilem fœtorem & nauseam afflant, teste Aristot. lib. 8. de Histor. animalium cap. 28. sed ouini & agnini, putà similes gregibus ouium tonsarum & lotarum, quia illarum adinstar, non tantùm spurcitiem & maculam omnem, sed & lanam superfluam omnem à se tondendo, id est, mortificando resecuerunt, hoc est, gulam, libidinem, auaritiam, & studium omne rerum terrenarum à sese abiecerunt, ac quasi pœnitentiâ loti, candidi & mundi cælestem nitorem præ se ferunt, eumque discipulis suis inhalant & aspirant. Vnde Theodor. Dentes tui, id est, Doctores tui, inquit, ô Ecclesia, adeò puri & ab omni superflua disputatione, atque iocis, & scurrilitate, & mendacio, verborumq; obscœnitate mundi atque integri sunt, vt ijs videantur similes, qui recens salutari baptismate digni sunt habiti, similes gregibus tonsarum quæ ascenderunt de lauacro.

Hinc sicut oues tonsæ abluendæ sunt aquâ marinâ, vel pluuiali cui sal sit inditum, vti vult Columella lib. 7. cap. 4. sic Doctores mollitiem omnem à se sale asperitatis, crebræque pœnitentiç & mortificationis defricent, ac vitam austeram agant, quæ fidelibus sit exemplum vitæ continentis, sanctæ, & asperæ.

Quintò. Quintò, dentes sunt animalium arma, quibus mordendo se suosque tuentur, ac hostes lacessunt prędamque prehendunt, ideoque duri sunt, fortes, & ossei. Vnde Aristot. libr. 4. de Partibus animal. cap. 11. *Mordendi*, ait, *secandique officium dentis est.* Hine & animalia pugnacia, vel exertos habent dentes, vt apri; vel serratos & pectinatim constipatos, vt leones, pantheræ, canes; vel certè natura superiores dentes in cornua commutat, vti facit bobus, bubalis, arietibus, hircis. *Cornuta animalia superiore dentium ordine carent.* Quocirca animalia cornuta carent superiore dentium ordine, quia horum materiam Deus in cornua, quæ validiora sunt arma, transfudit, vt docet Aristot. libr. 2. de Histor. animal. cap. 1. Sic pariter prædicator dentibus suis mordeat hæreticos, vsurarios, ceterosque improbos; nec vllum licet potentem vereatur, sed ei, cùm opus est, instar apri dentes ostendat: *M. Curtius cum dentibus natus inde Dentatus dictus.* M. Curtius cum dentibus natus est, ideoque Dentatus cognominatus est, ait Plinius libr. 7. cap. 16. ita dentatus sit concionator, cùm vitia insectatur.

Sextò.

Sextò, dentes omnes inhærent capiti, ab eoque omne suum robur accipiunt; sic Doctores inhærent Christo, ab eoque omnem suam docendi dicendique vim hauriunt. Hinc dentes, si è maxilla luxentur, vel corrumpantur & putrescant, non tantùm se, sed & vicinos inficiunt, perduntque; imò suum fœtorem & putredinem cibo affricant: sic pariter Doctores, si à Christo, Christique doctrina & lege discedant, incidunt in errores & malos mores, quibus se & discipulos inficiunt & corrumpunt.

Septimò.

Septimò, triplex est dentium series: primores enim acuti sunt, medij lati, vltimi latiores: primores cibum secant, ideoque tomici à Græcis vocantur, ait Celsus libr. 8. cap. 1. medij comminuunt, vltimi molunt & quasi in tenuissimam farinam vertunt; vnde & molares nuncupantur: sic Doctores nonnulli doctrinam sacram explicando incidunt, alij magis eam explanando comminuunt, tertij eam planè quasi conterendo commolunt.

Octauò. Animalia, quæ constipatos siue densos habent dentes, diu viuunt.

Octauò, animalia, quæ densos & constipatos habent dentes longæua sunt, diuque viuunt; quæ verò raros & laxos breuis sunt æui & vitæ, vt docet Aristot. in Problem. sect. 10. num. 47. qui & causam addit, quòd dentes rari indicium sint densum esse os capitis, ideoque *Cerebrum*, inquit ipse, *inualidum est, quia minus sit respirationibus opportunum, itaque celeriter putret, vt quod suâ naturâ humidum sit. Nam & cetera, quæ non mouentur neque exhalant, facilè corrumpuntur.* Dentes ergo densi vel rari, symbolum & causa sunt longi vel breuis æui & vitæ: sic vbi multi sunt prædicatores, rectè inter se in eadem fide & charitate connexi & constipati, ibi viuit, vigetque fides pietasque Christiana: vbi verò pauci sunt, nec inter se satis connexi, sed in doctrina & moribus discordes ac sibi inuicem aduersi, ibi certa imminet religionis ruina & interitus.

Nonò.

Nonò, & maximè, sicut oues validæ geminos pariunt fœtus, ac ad eos alendos validos habent dentes, quibus validè herbam incidant, carpant, & masticent, quæ sufficiat non tantùm ipsis, sed & gemellis ipsorum fœtibus nutriendis, sic prædicatores egregij validâ polleant dicendi docendique vi, quâ gemellos, id est, plures spiritales filios Deo procreare, lactare, & robustos efficere valeant: quare in eis nullus est sterilis, sed omnes fœcundi & fertiles.

Porrò per dentes significari Doctores & prædicatores, docent Cassiodor. S. Greg. Beda, Iustus, Aponius, Philo, Anselmus, ac S. August. libr. 2. de Doctrina cap. 6. Audi S. Gregorium: *Dentes benè sancti prædicatores vocantur, quia dum sanctam Scripturam exponendo minoribus fratribus elucidant, quasi panem paruulis, tamquam matres filijs, commasticant, quo infirmi ad fortiora conualescant. Hi nimirum benè sicut grex tonsarum, quæ ascenderunt de lauacro, esse dicuntur, quia dum se à peccatis omnibus in Baptismo ablutos esse recordantur, libenter onera mundi deponunt, vt ad cælestia consequenda & prædicanda quò liberiùs, eò facilius gradiantur. De quibus subditur: Omnes gemellis fœtibus, & sterilis non est inter illas. Gemellos fœtus omnes sancti prædicatores habent; quia dum in duobus præceptis charitatis ceteros homines supereminent, geminam dilectionē prædicant, & in ea duos populos Iudaicum & Gentilem gignere nō cessant. Inter quos nullus est sterilis, quia profectò prædicator non est dicendus, si filios spiritales gignere contemnit.* Huc accedit Greg. Nyssen. homil. 7. qui notat in dentibus hisce mysticis, id est, in prædicatoribus requiri: Primò, vt sint tonsi, hoc est, nudati pondere terreno. Secundò, vt lauacro cōscientiæ sint puri & nitidi. Tertiò, vt semper per profectum ascendant. Quartò, vt in nullo genere virtutis & exercitio sint steriles, sed in quolibet fœcundi & fertiles, gemellos verò, quos parere ij debent, dicit esse animæ impatibilitatem, & vitæ corporalis honestatem. Hæc Nyssenus. Porrò per gemellos fœtus Charitatem Dei & proximi accipiunt Beda, Cassiodor. S. Gregor. S. August. in psal. 3. vtrumque enim auditoribus ingenerare debent boni prædicatores. Secundò, Theodoretus accipit Contemplationem & Actionem: nam si illa præcedit, hæc alacrior & robustior illius vestigijs insistit. Tertiò, alij appositè per gemellum partum accipiunt Exemplum vitæ & Doctrinam verbi: prædicator enim alios parit filios Christo per sanctitatem vitæ, alios per vim dicendi. Ita S. Augustin. in psal. 3. Tres Anonymi apud Theodor. ac S. Bernard. serm. 63. inter paruos: *Præcedit*, inquit, *Exemplum, Doctrina sequitur eius germanus frater, sicut agnus gemellus vnus comitatur vel præcurrit matrem, alter eandem sequitur.* Quartò, Richard. de S. Victor. per dentes accipiens discretionem, geminum eius fœtum siue fructum assignat, quòd per eam homo tam aduerso, quàm prospero statu benè vti nouit, & ex vtroque proficit; item quòd & intùs cogitationes regat, & foris opus prudenter disponat.

Gemelli fœtus Charitas Dei & proximi.

Actio & contemplatio.

Exemplum & Doctrina.

Prosperitas & aduersitas.

Moraliter.

Moraliter notent hîc prædicatores, se gemellos debere parere Christo, nec esse steriles; quare non studeant elegantiæ, sed spiritui & affectui excitando, vt planctum moueant, non plausum; ne audiant maledictionem à Deo Ioachim regi intentatam. Ierem. 22. 30. *Scribe virum istum sterilem, virum, qui in diebus suis non prosperabitur.* Rursum sicut dentes primi, qui tomici dicuntur, vtile à noxio resecant; sic resecet & concionator, vt sciat quid hoc illoque loco & tempore, coram talibus dicere, vel tacere expediat, quod Apostolus vocat ὀρθοτομεῖν, id est, rectè scindere, vel secare verbum veritatis: *Sollicitè*, inquit, *cura teipsum probabilem exhibere Deo, operarium inconfusibilem, rectè tractantem* (Græcè ὀρθοτομοῦντα) *verbum veritatis.* Timoth. 2. vide ibi dicta.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Christo & anima sancta.

Dentes animæ sanctæ sunt meditatio & consideratio.

DEntes animæ sanctæ sunt meditatio, consideratio, & consultatio, qua rem, quam agere destinat, priùs maturè considerat, masticat, ruminat, & circumspicit; tum ne quid in ea mali vel periculi lateat; tum vt modos eam prudenter & feliciter exequendi, ac remoras auertendi excogitet. Rursum, sicut prædicator, per concionem populo persuadet studium virtutis: sic anima sibi ipsi persuadet studium rei arduæ per meditationem. Meditatio ergo est quasi priuata

nata concio. Meditans igitur imitetur concionatorem, vt, quod hic agit apud populum, hoc ipse agat apud voluntatem suam, scilicet proponat ei illas rationes & motiua, quibus scit illam permotum iri ad rem, quam ipsi persuadere vult, capessendam: esto in se molesta sit, difficilis & ardua, vti est mortificatio & martyrium. Iam meditationi & considerationi facile est nouem analogias dentium, quas in primo sensu assignaui, mutato nomine Doctoris in nomen piæ meditationis, accommodare, ac præsertim, quòd ipsa instar dentium rem quasi incidendo comminuat & explanet, vt quidquid in ea est boni vel mali cernatur. Ad hæc quòd sicut dentes capiti inhærent; sic meditatio & consultatio Christo, Christique inuocatione, ope & gratiâ nitatur oportet. Rursum, sicut dentes in se sunt puri, candidi, omnisque sordis expertes; sic consultatio omni sinistro affectu & passione carere debet, solumque rectæ rationis dictamen, Deique lumen intueri. Insuper sicut dentes è molli gingiua prodeuntes, ossei durique euadunt, vt nec igne comburi queant, sic consultatio prudens rem è tenui debiliq; principio ad tantam molem tantumque robur perducit, vt nullâ vi superari queat; quin & gemellos fœtus, id est, pulcherrimos, maximosque fructus producat. Nihil enim in ea est sterile, ac nulla cogitatio fructus expers. Ita tres Anonymi apud Theodoret. Nyssen. hom. 7. & S. Ambros. serm. 16. in psalm. 118. Huc accedit Richard. de S. Victor. qui per dentes accipit discretionem spirituum: *Cognoscenda est*, inquit, *discretio spirituum; dum enim omnia deuota anima diiudicat & discutit, quasi quibusdam dentibus discretionis ea conterit, & comminuit. Hi sunt dentes sponsæ, qui assimilantur gregibus tonsarum ouium: detonsiones sunt innocuæ cogitationes exteriora abscindentes, scilicet amorem terrenorum & desiderium habendi prudentiam sæculi. Porrò dum discretio post innocentiam & mundanorum abiectionem, atque propriæ voluntatis mortificationem per compunctionis gratiam mundatur, atque ad spiritalem intelligentiam & discussionem eruditur, de lauacro ascendere meritò perhibetur.* Geminum deinde discretionis fœtum, siue fructum assignat, quem paulò antè retuli.

Quocirca aptè S. Bernardus serm. 63. inter paruos, per dentes accipit religiosos: hi enim vacant orationi & meditationi, ac consequenter prædicationi: quo enim quis per meditationem ardentiùs amorem virtutis & odium vitij in mente imbibit, eò efficaciùs illud ipsum per os & dentes ad populum eloquitur, illique persuadet. Quare religiosi orationi & meditationi dediti, euadunt optimi & efficacissimi concionatores, vti experientia docet. Audi S. Bernard. qui primò tredecim dotes dentium ita recenset: *Dentes candidi sunt & fortes, carnem non habent, carent corio; nihil intra se pati possunt, non est dolor sicut dolor eorum, clausi sunt labiis, ne videantur; indecens est cùm videntur, nisi ridendo; toti corpori masticant cibum; nullum inde saporem habent; non facilè consumuntur; per ordinem positi sunt; superiores alij & alij inferiores; & cùm inferiores moueantur, superiores numquam.*

Dentes sunt religiosi ob tredecim analogias.

Ac deinde primas quinque ex ordine, ita religiosis & monachis accommodat: *Quid enim illis candidius, qui totius immunditias spurcitiæ euitantes, cogitationum, sicut actionum peccata deplorant? quid fortius illis, quibus tribulatio pro solatio, contumelia pro gloria, inopia pro abundantia ducitur? isti carnem non habent, quia in carne carnem obliti audiunt ab Apostolo: Vos autem in carne non estis, sed in spiritu. Corio carent: quia nitorem & distensionem mundanarum sollicitudinum non habentes, in pace in idipsum dormiunt & requiescunt. Nihil morari intra se patiuntur, quia nec modicum quidem offendiculum tolerabile reputant, aut intra se, aut in conscientiis singulorum.* Deinde mox sequentes quinque dentium analogias prosequens, easdem ita religiosis adaptat: *Non est dolor sicut dolor eorum; quia nihil tam horrendum & horribile est, sicut murmur & dissensio in congregatione. Clausi sunt labiis ne videantur; sic & nos materialibus vallis circumcingimur, ne sæcularium oculis & accessui pateamus. Indecens est si appareant, nisi interdum fortè ad risum: quia nihil turpius, quàm monachus per vrbes & castella discurrens, nisi cùm illa cogit, quæ operit multitudinem peccatorum. Charitas enim risus est, quia hilaris est. Læta quidem, non tamen dissoluta. Toti corpori masticant cibum dentes; quia ipsi pro toto Ecclesiæ corpore, videlicet tam viuis, quàm mortuis, orare sunt constituti. Nullum inde saporem habere debent: nullam sibi gloriam assignare, sed dicere cum Propheta: Non nobis Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam. Non facilè consumuntur, quia quantò antiquiores tantò feruentiores, & eò rapidiùs currunt, quò viciniùs appropinquant ad palmam.* Denique tres vltimas dentium proprietates ad ordinem & situm eorum spectantes, sic iisdem assignat: *Per ordinem positi sunt; vbi enim aliquid ordinatum est, hic non est, vbi cibus & potus, vigilare & dormire, laborare & quiescere, ambulare & sedere, & cetera omnia in numero & mensura & pondere constituuntur; Superiores & inferiores sunt; quia inter nos prælati & subditi sunt, & sic superiores inferioribus iunguntur, vt inferiores à superioribus non discordent. Cùm autem moueantur inferiores, superiores numquam moueri debent; quia etsi subditi quandoque turbentur, prælatorum est in mente compositâ perdurare. Sicut grex tonsarum* inquit: *quia benè monachi tonsis ouibus comparantur: quia reuera tonsi sunt, quibus nec corda, nec corpora, nec aliquid mundanum in proprietate relictum est. Quæ ascenderunt de lauacro. Lauacrum baptismus est, de quo ascendit, qui ad celsitudinem vitæ perfectioris intendit. Descendit autem, qui se vitæ mancipat inhonestæ. Omnes gemellis fœtibus; quia & verbo pariunt & exemplo.*

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS,

De Christo & B. Virgine.

CVncta hæc iam dicta præ omnibus conueniunt B. Virgini, quæ candidissimos habuit dentes, quia innocentiæ fuit magistra, ait Rupertus. Ipsa enim Doctrix fuit Apostolorum, ceterorumque fidelium, ideoque assiduè meditationi vacabat: mente ergo concipiebat duos fœtus gemellos, scilicet diuinitatem & humanitatem filij sui, cuius operationes & mysteria, quæ audiebat & oculis cernebat, perpetuò mente reuoluebat & ruminabat; iuxta illud: *Maria autem conseruabat omnia verba hæc conferens in corde suo.* Luc. 2. 19.

B. Virgo Doctrix Apostolorum.

B. Virgo prima virginitatis vexillum extulit.

A Rursum B. Virgo vitam egit religiosissimam in summa castitate, paupertate, & obedientiâ. Nam ipsa mortalium prima virginitatem suam Deo dicauit, itaque prima virginitatis vexillum extulit, quod deinde ceteræ virgines secutæ sunt, vti docet S. Augustinus libr. de Virgin. cap. 4. & S. Bernardus serm. in illud Apocal. 12. *Signum magnum.* Iam paupertatem eius, & præsepe, & duo pulli columbarum & cetera multa demonstrant: Obedientia verò ipsum coniugium, quod eam viro subijciebat, cùm esset ipsa & sanctitate & sapientiâ tantò superior, nec marito ad prolem, vtpote ex Spiritu sancto concipiendam indigeret, sed tantum ad exercitium obedientiæ. Quocirca ipsa omnes religiosos ordines, putà Carthusianos, Præmonstratenses, Cistercienses, Dominicanos, Franciscanos ac Societatem IESV instituit. B vti ex annalibus singulorum docet noster Hieron. Platus libr. 1. de Bono status relig. cap. 34. ideoq; religiosorum omnium, velut suarum proliom ipsa est tutelaris & patrona, vti plurimis exemplis declarauit. Quocirca B. Virgo gemellos edidit fœtus, quia suo exemplo & verbo docuit seruare tam præcepta, quàm consilia Euangelica. Ita Rupertus.

VERS. 3. *Sicut vitta coccinea labia tua: & eloquium tuum dulce.*

HEbraicè נָאוֶה *naue*, id est, *pulchrum*, Septuag. *Sicut funiculus coccineus* (S. Ambros. in psalm. 118. serm. 18. *vesticula coccinea.* Aquila ὁ *cocto*) *labia tua, & eloquium tuum decorum.* Hebr. חוּט *chut*, & filum, & funiculum, & vittam significat. Vnde C Vatablus vertit: *Labia tua similia sunt filo coccineo.* Per vittam ergo simul intellige filum quod vittam inferiùs circa collum stringit, illique adstringit.

Recto naturæ ordine à laude oculorum ad laudem capillorum, inde dentium, mox oris & labiorum descendit. Vittæ comparat os & labia sponsæ, vt indicet illa non nimis prominere & extare, sed modicâ & decenti rotunditate arcuata, quasi filo vel funiculo coccineo, id est, rubeo circinata, vt decorè dentes claudant. Hæc enim tria sunt, quæ labia commendant: primò, situs, si non sint oblonga, crassa, extantia, aut biantia, sed gracilia, rotunda & sibi inuicem decorè compacta instar vittæ: secundò, color, si non sint nigra, D vel lutea, aut pallida, sed coccinea, id est, vermiculantia & sanguineo quodam rubore cum dignitate suffusa, qualia à poëtis vocantur purpurea & rosea: hæc enim virginalem pudorem & decorem repræsentant: tertiò, clausura, si instar vittæ, ne diffluat, funiculo colligata sint & constricta, ne quo hiatu dentes pateant.

Tria labiorum ornamenta.

Notat silentium simul & gratiam in loquendo, q.d. Sponsa labia habet clausa, & silentij est amans, at vbi labia aperit, mirâ id facit gratiâ: quare siue labia claudat, siue aperiat, illa exhibet pulcherrima: &, id est, idcircò, *eloquium* eius *est dulce*, Hebr. *decorum*, quia miram in dicendo habet venustatem, ordinem, discretionem, gratiam, vt semper seruet τὸ πρέπον, quod Cicero, imò S. August. tantoperè in oratore commendat. Hoc enim sermoni & venustatem, & pondus, & dignitatem, maiestatemque conciliat.

Allusio ad funiculum coccineum Rahab.

Alludit ad funiculum coccineum, quem Rahab hospita, recipiens exploratores à Iosue submissos in vrbem Iericho, ex fenestra suspendit, vt eo signo Hebræi vastantes vrbem, domum eius illæsam seruarent. Iosue 2. 18. Ita Theodor. Philo, & Iustus. Vnde R. Salomon censet labia sponsæ comparari funiculo coccineo, vt eo significetur illa esse fidelia in promissis, vt id, quod promittit, certò præstet, sicut securitatem, quam Rahab & exploratores sibi reciprocè promiserunt, eamq; filo coccineo significarunt, vtrimque exactè seruauerunt.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Christo & Ecclesia.

Vitta est prædicator.

PEr labia æquè ac per dentes (vtrisque enim formatur vox & sermo) notantur Doctores & prædicatores Ecclesiæ, inquit Cassiod. S. Gregor. Beda, Aponios, Iustus, Philo Carpath. & Anselm. quorum sermo debet esse instar vittæ: Primò, vt sit tenuis, planus & facilis, non verborum elegantiâ, fuco & pompâ suffaltus. Secundò, colligatus, connexus, & constrictus, vt non temerè, quidquid in buccam venerit, effutiat, quod Deum vel proximum offendat, sed tantùm dicat, quæ antea prudenter mente quasi Deo grata; & hominibus vtilia hic & nunc fore, præmeditatus est, rectoque ordine disposuit & connexuit; quæ verò tacenda sunt, subticeat. Tertiò, sicut vitta coccinea est & elegans, & affabrè contexta: sic sermo concionatoris aptam habeat texturam, concinnus sit, suauis, & gratus, vt mulceat, teneatque auditores, nec discedere permittat, ait Theodor. sed instar retis & vittæ reticulatæ homines, ceu pisces ad se trahat, ac è mari concupiscentię auulsos Christo adstringat. Quartò, labiorum sermo similis sit vittę coccineæ, quæ sanguinei est coloris, hoc est, tinctus sit sanguine Christi, quem concionator quotidie in Missę sacrificio haurit, vt cum Paulo non se, sed Christum crucifixum prædicet. Ita Theodoret. Nyssen. S. Thom. Cassiodor. Beda, Anselm. & S. Ambrosius in psalm. 117. serm. 18. vers. 4. qui ait: *Sicut vesticula coccinea labia tua quia in cocco species ignis, & cruoris dominicæ sanguis irrutilat: Coccinea labia Domini, quæ passionem propriam loquebantur.*

Primò *Secundò.* *Tertiò.* *Quartò.*

Audi Theodoretum, qui censens alludi ad funiculum Rahab, vt dixi, sic ait: *Signum hoc sponsus in ore sponsæ, tamquam in fenestra collocatum intuetur dicens: sicut funiculus coccineus labia tua; ac si dicat: Duxit colorem ex sanguine meo os tuum, & verba profert veritatis, quibus tamquam funiculo quodam capiuntur auditores, & vinciuntur: nam eloquium tuum eos demulcet & retinet, nec discedere permittit, sed labijs tuis cogit inseruire.*

Hic accedit Aponius, qui prædicatores vittæ coccineæ assimilari censet, *quia*, inquit, *quod prædicant, testimonio martyrum confirmant*, vt qui legi, quæ sibi obedientibus vitam æternam repromittit, non credit, testimonio martyrum qui pro ea sanguinem fudêre, credat; sicque eo quasi vittâ incredulos constringunt.

Bur-

A Rursum, sermo sit instar vitæ coccineæ, id est, rubeat, imò ardeat charitate, vt non nisi Dei & proximi amorem spiret & exhalet, vt quidquid loquitur ore, ex corde charitatis prodeat. Ita S. Gregor. Cassiod Beda. Audi S. Gregorium: *Iidem prædicatores labia Ecclesiæ dicuntur, quia nimirùm per eos populis præcepta vitæ loquitur, qui benè sicut vitta dicuntur, quia dum fluxas cogitationes in cordibus hominum suis prædicationibus restringunt, quasi sparsos crines ne immoderatè diffluant, reprimunt. Sed quid est, quòd non tantùm vittæ, sed coccineæ comparantur, nisi quia per coccum flamma charitatis intelligitur, quâ illi ardent & per alios accenduntur? Per quos eloquium sanctæ Ecclesiæ dulcoratur: quia dum, quæ dicunt, faciunt, prædicationes suas hominibus quasi sapidas escas apponunt.*

Coccus est charitas.

Discordes unire unũ è primis concionatoris muneribus.

Quocirca prædicator dissidentes & discordes inter se & cum Deo mutuo amore vnire, & instar vittæ constringere satagat. Hoc enim vnum est B è primis prædicatoris officijs: Ita Nyssenus hom. 7. qui cum Septuag. legens, *funiculus coccineus labia tua*, sic explicat: *Funiculo significatur concordia, & charitas, vt ea tota in funiculo sit vna & eadem catena ex diuersis filis contexta: per coccinum autem ad sanguinem Christi, per quem redempti sumus, respicitur; quatenus illa confessionem habeat in ore eius, qui nos suo sanguine redemit.*

Rursum tres Anonymi apud Theodor. funiculo censent notari mensuram sermonis: hunc enim suâ prudentiæ mensurâ metiendum esse, sicut funiculo rerum longitudinem dimetimur, quod si fiat, eloquium erit dulce & decorum. Ex aduerso Psellus funiculo, id est, silentio os claudendum asserit: *Per funiculum*, inquit, *silentij decem* C *accipe: per eloquium verò decorum, ductilam prædicationem, ac si dicatur: In gratiâ taciturnitatis sic excellis, vt nihil superfluum, nihil absurdum excidat è labijs tuis: si quid enim aliquando vis loqui, quæ ad fidei promulgationem doctrinamq; pertinent, loqueris.*

Et eloquium tuum dulce.

M*Eritò*, ait Richar. de S. Victore, *deuotæ animæ dulce est eloquium & delectat, gratum est & ædificat, quia procedit ex charitate, & profluit ex fonte gratiæ, gustat enim quoniam suauis est Dominus: vnde dulcedinem, quam experitur, refundit, & plenitudinem, quâ fruitur, eructat; quia repletum est cor spiritualibus delicijs, eructat foras verbum bonum dulcedinis, consolationis, instructionis, admonitionis. Cordis promptuaria plena sunt his diuitijs, eructantia ex hoc dona gratiæ in* D *illud, ex hac meditatione spiritualium illam.*

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Christo & anima sancta.

Vitta est oratio. Primò.

LAbia animæ sanctæ sunt instar vittæ coccineæ, cùm ardentem ad Deum effundunt orationem. Vitta ergo coccinea est oratio: Primò, quia instar cocci rubet & ardet, tum sanguine Christi, per cuius merita exaudiri se postulat; tum amore & desiderio rei, quam petit, consequendæ: Oratio enim ex intimo corde, cordisque affectu manare debet, ac ex corde in os & labia erumpere.

A Secundò, sicut vitta caput tegit, ornat, & stringit; sic oratio mentem ornat & protegit, eamq; & à cogitationibus terrenis restringit, ac Deo & Christo astringit, vt orans per labia videatur quasi osculari Deum, eumque stringere, ac quasi ligare & cogere, vt præstet id, quod ipse postulat. Deus enim pascitur & oblectatur deuotione, humilitate, amore, & efficaci ardore orantium, gaudetq; stringi quasi & cogi. *Vis hæc illi grata est*, ait Tertul. de Orat. Vnde ipsi eorum eloquium est dulce, gratum, atque pulchrum.

Secundò.

Tertiò, sicut vitta coccinea sub collo astringitur funiculo coccineo, sic oratio astringitur charitate, vt nil petat, nisi quod charitas Dei, vel animæ propriæ, aut proximorum postulat. Charitas enim est quasi funiculus constringens & vniens sibi, tum ceteras omnes virtutes, tum ceteros homines, ipsumque Deum. Hinc Chald. vertit: *Et labia sacerdotis magni deprecabantur in oratione* B *in die propitiationis coram Domino, & verba eius auertebant peccata Israel, quæ similia erant vittæ coccineæ, & dealbabant ea, sicut lanam mundam.*

Tertiò.

Labia ergo animæ sanctæ, quæ sponsa est Christi, siue cum Deo, siue cum proximis sermocinantis, sint coccinea, id est, rubea & corallina, purà charitate plena, vt non tam ipsi, quàm amor in eis, ipsaque charitas per os earum loqui videatur.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

C

De Christo & B. Virgine.

IN *labijs tuis*, ait Rupert. *confessio & pulchritudo est, in labijs tuis sanctitas & magnificentia est. Illa Deo sunt muta, tu autem magnificasti Dominum mente ardentissimâ, voce suauissimâ, & hæc est vitta coccinea, quia charitas est ignea; quâ benè cum eo ligata sic Deo adhæsisti, vt vnus cum eo spiritus sis. Hinc eloquium tuum dulce, quia videlicet ex abundantia cordis os loquitur, & dulcedinem, quæ abundat interiùs, sapit sermo, qui redundat exteriùs.*

Deinde funiculum Rahab mysticè explicans, & B. Virgini adaptans ista subiungit: *Ecce Rahab meretrix dulcis eloquij tui vittam coccineam, siue funiculum coccineum, in fenestra sua ligauit, signum suæ fidei, quòd nuncios Iosue siue Iesu susceperit, atque saluauerit; dum Ecclesia quondam peccatrix & idololatriæ* D *meretricio sordida, dulce eloquium tuum, quo magnificauit anima tua Dominum, pignus suæ salutis iugiter personat, & omnem doctrinam Euangelicam, in qua ipsos Apostolos tua sine dubio labia confirmauerunt, integrâ semper fide prædicat. Et de omni quidem anima quæcumque diuersa sentientes ad vnitatem sua prædicatione constringit, vt idipsum dicant omnes, & hoc agit in charitate & fide non fictâ; verum est dicere, quia labia eius sunt vitta coccinea: sed in ista gratia ceteris omnibus es incomparabilis post me dilectum tuum, cui specialiter Spiritus in psalmo dicit: diffusa est gratia in labijs tuis.*

Denique labia B. Virginis ita ex S. Epiphanio depingit Nicephor. libr. 2. Histor. cap. 23. *Labia florida & verborum suauitate plena.* Et paulò antè: *Erat omnibus in rebus honesta, grauis, pauca admodum,*

Labia Deiparæ qualia?

dìm, eaq; necessaria loquens, ad audiendum facilis, & per quàm affabilis, honorem suum & venerationem omnibus exhibens, &c. *decenti dicendi libertate aduersus homines omnes vsa est: sine risu, sine perturbatione, & sine ira maximè.*

VERS. 3. *Sicut fragmen mali punici; ita genæ tuæ absque eo, quod intrinsecus latet.*

PRo *fragmen* Hebr. est פֶּלַח *pelach*, id est diuisio, pars, frustum, fragmen. Quare minùs rectè Aben Ezra (& antiqua Rabbinorum interpretatio Hispanica, ait Sanchez) non fragmen, sed florem mali punici, qui summè rubet, & pulcherrimus ruboris cyclus videtur, interpretatur: quia ipse pro *pelach*, legit פֶּרַח *perach*, id est, flos..

Malum punicum vnde dicatur.

Malum punicum est granatum. Dicitur punicum, quòd à Pœnis, id est, Carthagine sit allatum. Granatum, à granorum, quibus refertum est, multitudine; vel quod in regno Granatensi abundet. Vnde Plinius lib. 13. c. 19. *Circa Carthaginem*, ait, *punicum malum cognomine sibi vendicat* (Africa,) *Aliqui granatum appellant*. Modum quo malogranata rubicunda fiant, tradit Cassius Dion. l. 10. c. 33.

Pro *genæ* Hebr. est, רַקָּה *racka*, quod Luisius, Vatabl. Genebr. & alij vertunt, *tempora*, eo, quod delicata sint & tenuia. Radix enim רָקַק *racac*, significat *attenuari*. Verùm melius Noster, Septuag. Symmach. & alij vertunt *genæ*; hæ enim molles sunt, tenues & delicatæ. Hæ primò rotundæ sunt, secundò tument, tertiò rubent.

Sicut fragmen mali punici.

Fragmen est cortex: cur?

SEptuag. ὡς λέπυρον, id est, *sicut cortex mali punici*. Et sic legunt nonnulli Codices Vulgatæ, vt Complut. sicque omnes legunt cap. 6. 6. Vnde liquet genas non tam granis, quàm cortici mali punici comparari. Dicit tamen fragmen tum quia pars vna mali punici rubet, alia verò viret: genæ autem rubent dumtaxat, non virent; tum quia fragmen præter colorem, odorem quoque suauem granorum intùs latentium exhalat, ait Rupertus, tum quia pro *genæ*, Hebr. & Septuag. habent, *gena* in singulari; vna autem gena non nisi fragmini, id est, dimidio pomi punici comparari potest: aut potiùs fragmen vocatur ipse cortex, quia à pulpa diuisus & quasi diffractus est; sic fragmen nucum est ipse earum cortex: hic enim frangendus est, vt nucleus sub eo latens carpi comedique possit. Simili modo Iob 41. 15. in Hebræo פֶּלַח תַּחְתִּית *pelach tachtit*, id est, *fragmen inferius* vocatur lapis molaris inferior, qui meta dicitur, eò quòd à lapide superiori, qui catillus dicitur, sit diuisus, & quasi diffractus. Quocirca Philo Carpath. hoc loco legit: *Sicut mali corium malum tuum, propter id quod in te latet*. Hinc *genæ* Græcè dicuntur μῆλα, id est, *poma*, quòd pomis punicis sint similes, ait Nyssen. quia mali orbiculari instar exuberant, ait Pollux.

Absque eo quod intrinsecus latet.

MAior enim est pudor & pudicitia interna, quam inde prodiens rubor & pudor genarum externus. Simile de oculis dixit vers. 1. Vide ibi dicta. Sicut enim oculorum, sic & genarum decor, vigorque manat à corde & à mente.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Christo & Ecclesia.

Genæ purpureæ notant virgines.

GEnæ instar fragminis mali punici purpureæ notant pudorem, castitatem, & virginitatem Ecclesiæ, tum literalem, qualis est in virginibus, tum mysticam, quæ consistit in illibata castaque fide, spe, & charitate, qualis est in omnibus fidelibus, vti mox dicam ex S. Augustino: virgines enim Ecclesiæ decus & decorem repræsentant, sicut genæ decorem faciei, totiusque hominis. Quocirca virginitas & cælibatus in primitiua Ecclesia mirè floruit, quia Apostoli eam impensè fidelibus commendabant, imò pro ea tuenda martyrium subière S. Petrus, S. Paulus, S. Ioannes, S. Matthæus, S. Clemens plurimique alij Ecclesiæ primores, vti alibi dixi. Hinc & Patres penè omnes integris libris elogia virginitatis amplissimè scripsère, vt S. Basilius, S. Ambrosius, S. Augustinus, S. Hieronymus, S. Athanasius, Tertullianus, S. Cyprianus, S. Chrysostomus, S. Gregorius Nazianz. Genæ ergo purpureæ similes malo punico, significant verecundiam virginum: hæc enim illarum est purpura. Illis enim nullus honestior est color, quàm qui à pudore nascitur. Ita Nazianzenus Orat. aduersùs mulieres se ornantes: *Vnicus*, inquit, *color in muliere amabilis est, nimirum rubor ille, quem pudor gignit*. Et Orat. 11. de Laudibus Gorgoniæ: *Vnus*, inquit, *ille rubor placebat, quem pudor affert, vnus candor, quem parit abstinentia; nam pigmenta & fucos & viuas tabulas* (has quidē laruas appellat, quia fucata femina laruata est) *scenicis & triuialibus relinquebat, quibusque probrum ac dedecus est erubescere*. Idem significauit Salomon aliâ similitudine turturis cap. 1. vers. 10. dicens: *Pulchræ sunt genæ tuæ sicut turturis*. Vide ibi dicta: Christianæ enim fidei & Ecclesiæ, mirè semper cordi & curæ fuit castitas & virginitas: nam, qui castitatem seruat, seruat & fidem; qui autem à castitate deficit, facilè perdit & fidem.

Castitas custos fidei.

Hinc illa examina virginum in Thebaide, Ægypto, Syriâ, Româ, Africâ, Græciâ, de quibus Palladius, Theodor. Cassianus, Sophronius, & Baron. in histor. Eccles. Audi S. Cyprianum de Habitu virginum: *Flos est ille Ecclesiastici germinis, decus, atque ornamentum gratiæ spiritalis, læta indoles, laudis & honoris opus integrum, atque incorruptum, Dei imago respondens ad sanctimoniam Domini, illustrior portio gregis Christi. Gaudet per illas, atque in illis largiter floret Ecclesiæ matris gloriosa fœcunditas, quantoque plus copiosa virginitas numero suo addit, gaudium matris augescit*. S. August. de S. Virgine initio: *Christus*, ait, *Virginis filius, virginum sponsus, virginali vtero corporaliter natus, virginali*

Elogia virginum.

con-

connubio spiritaliter coniugatus. Cùm ipsa igitur vniuersa Ecclesia virgo sit desponsata vni viro Christo, sicut dicit Apostolus; quanto digna sunt honore membra eius, quæ hoc custodiunt etiam in ipsa carne, quod tota custodit in fide, quæ imitatur matrem viri & Domini sui? nam Ecclesia quoque & virgo & mater est. Cuius enim integritati consulimus, si virgo non est? aut cuius prolem alloquimur, si mater non est? Maria corporaliter caput huius corporis peperit, Ecclesia spiritaliter membra illius capitis parit. In vtraque virginitas fæcunditatem non impedit, in vtraque fœcunditas virginitatem non adimit. Proinde cùm Ecclesia vniuersa sit sancta & corpore & spiritu, nec tamen vniuersa sit corpore virgo sed spiritu, quanto sanctior est in his membris vbi virgo est & corpore & spiritu? Idem libr. 2. de Ciuit. c. 26. docet Romanos virginem Deam, putà Vestam suppliciter adorasse. S. Basilius de Laude Virgin. hæc ei assignat Encomia: *Virgo, Christi vas animatum. Virgo, castitatis imago, virginitas supra naturæ legem, virginitas hominem Deo simillimum facit; virginitas vitam nostram de corruptione ad gloriam colligit.*

Audi Nazianzenum in carmine de Laude virginit. vbi sparsim hæc ei dat elogia:

Virginitatis amor mentes ad sidera tollit.
Virginitas res est omni mirabilis æuo.
——*Virginitas magni pars inclyta Christi.*
Virginitas (Danielis) *fuluos potuit sopire leones.*
——*Virginitas decoratur coniuge Christo.*
Prima Trias Virgo.
——*Virgo est Angelus alter.*

Idem in præceptis ad Virg. virgo inter homines est id, quod

Margaris in saxis, atque inter sidera cæli
Lucifer, in syluis frondosa ramus oliuæ,
Lilium in herbosis campis, auibusq; columba.

Idem in Carm. de Beatitud.

Felix virgineus chorus est, qui carne repulsa,
Non procul à summo Numine purus abest.

Porrò pudor hic virginum exterior in genis prodit ex pudicitia & puritate interiori, quæ latet in anima, & hoc significat, τὸ *absque eo quod intrinsecùs latet.* Pro quo Septuag. vertunt: *Extra taciturnitatem tui* vel *tuam.* Alij: *intra velum tuum.* Vnde vertunt: *Sicut fragmen mali punici, ita genæ tuæ intra velum tuum;* Symmach. *tectæ operimento.* Nam virgines, vt pudorem suum tueantur, velo genas & faciem obtegunt; vnde velum hoc virginitatis murum & vallum vocat Tertoll. libr. de Velandis virginibus cap. 15. *Vera virginitas,* inquit, *confugit ad velamen capitis, quasi ad galeam, quasi ad clypeum, qui bonum suum protegat aduersùs ictus tentationum, aduersùs iacula scandalorum, aduersùs suspiciones, & susurros, & æmulationem, ipsum quoque liuorem.* Et cap. 16. *Indue,* ait, *armaturam pudoris; circumduc vallum verecundiæ murum sexui tuo strue, qui nec tuos emittat oculos, nec admittat alienos.* Hinc & Ecclesi. cap. 26. 19. *Gratia super gratiam,* inquit, *mulier sancta & pudorata.* Rursum, virginibus loco veli & valli sunt claustra monasteriorum, quæ si exactè seruentur, eas ab omni tentatione & periculo castitatis immunes præstant, vt semotæ ab hominibus instar angelorum, cum Deo & Christo sponso suo assiduè conuersentur in omni quiete, sanctitate, & gaudio, vt videantur degere in paradiso. In claustro ergo abscondita latet, sed Deo & angelis

Velum, vallum virginitatis.

A patet virginum pietas, sanctitas, oratio, charitas, virtus & vita cælestis: sicut sub fragmine, id est, cortice mali punici latet abscondita granorum eius vinosa suauitas & copiosa densitas. Denique B. Virginem genas velasse docet Niceph. lib. 2. Hist. cap. 23. vbi ex S. Epiphanio ita vestes B. Virginis describit: *Vestimentis coloris natiui contenta fuit, id quod etiamnum sanctum capitis eius velamen ostendit, & vt paucis dicam, in rebus eius omnibus multa diuinitùs inerat gratia.* Ita de verecundia, virginitate, & cælibatu hunc locum exponunt, Iustus Orgelit. *Illi,* ait, *in facie Ecclesiæ decorem efficiunt, qui comitante verecundia castitatem obseruant.* Et Aponius, qui virgines comparat Christo qui c. 2. vocatur malum, idque, vt ipse interpretatur, punicum: *Quasi malum punicum,* inquit, *inter syluas, sic dilectus meus inter filios. Quæ arbor profert ex se pomum*
B *& visione pulcherrimum, & sapore dulcissimum, & satis commodam languentibus medicinam: quia qui pro hominum salute per virginem mundo ostensus est, integritatis ac castimoniæ flores toto orbe sparsit. Cuius pulchritudinis partem, idest, fragmen, virginitatem & continentiam ostendit habere, in quibus Ecclesiæ facies intacti sanguinis conseruati pulcherrima demonstratur.* Et Philo Carpath. *Per malum punicum,* inquit, *ipsa Ecclesia & fidelis anima designatur; quia vt in illo multa suauiora grana, sic & in Ecclesiæ sinu multi fideles populi in vnitate fidei continentur: dumq; multi ex his diuino seruitio sese ceteris valentiùs astringunt, ac dedunt ita, vt omnia mundana contemnant, ac fugiant, voluntates suas abnegent & vitia sua omnino purgent ac lauent, seq; deprimant, ceteros extollant; dum suis exemplis multos Deo alunt ac parant: hi veluti mala punica iam matura planeq; gustui suauia, sese proximis in salutarem cibum aperiunt ac potum. Plura autem*
C *atque maiora sunt, quæ in his latent quàm quæ fidelium oculis exponuntur, ob idque dixit: Præter id quod in te latet.*

Porrò quod Septuag. vertunt: *extra taciturnitatem tui,* vel *tuam.* Theodoretus, Nyssenus, & Psellus censent commendari silentium, quod summè virgines decet: *Geminam,* inquit Psellus hîc, *protulit laudem pulchritudinis: genis enim vultus eius à purpureo modestiæ decore collaudatis, animæ quoque commendat pulchritudinem, vt taceam inquiens silentij decus animæ tuæ.* Vide dicta vers. 1.

Secundò, per genas similes fragmini mali punici Cassiod. S. Gregor. Philo, & Beda accipiunt patientes & martyres, hi enim suo sanguine rubricantur instar corticis mali punici, sed fracto
D malo interior granorum candor apparet, quia post mortem miraculis coruscant. Adde multas virgines virginitatem sanguine suo purpurasse. Sic &. S. Ambrosius lib. 3. Hexam. vers. 13 quem audi: *Cito florent mala granata, & fructum afferre non possunt, nisi congruis peritorum remedijs excolantur: plerumque succus vanescit interior, & foris species eius pulchra prætenditur. Quæ non immeritò comparatur Ecclesia, vt habes in Canticis dictum; vt cortex mali punici genæ tuæ.* Et infrà: *floruit vitis, floruerunt mala granata: Ecclesia enim bonum fidei fulgorem confessionisq; prætendit, tot martyrum sanguine speciosa, & quod ampliùs est, Christi cruore dotata, simul plurimos intra se fructus vsu istius pomi sub vna munitione conseruans, & virtutum negotia multa complectens. Sapiens enim spiritu celat negotia.* Viget Beda τὸ *sicut fragmen: quia,* inquit, *quo ampliùs illam* (Eccle-

Genæ purpureæ sunt martyres.

siam

A siam) *frangi contigerit, eò clariùs quot virtutum grana vnius fidei tegmine complectatur, refertur. Integro quippe adhuc malo grana videri nequeunt, sed eodem fracto, quàm sint innumera clarescunt.* Verum est illud Prudentij: *Martyrum semper numerus sub omni grandine creuit.* Et illud Tertull. in fine Apologetici: *Crudelitas vestra, illecebra est magis sectæ; plures efficimur, quoties metimur à vobis: semen est sanguis Christianorum.* Nam, vt docet S. Cyprian. libr. 4. epist. 3. *Martyres præstant magisteria morum; Confessores initia virtutum.* Hinc S. August. explicans illud psalm. 67. *Principes Iuda duces eorum*, hoc est; martyres, inquit, Iuda enim est confessio: *Martyres namque in Ecclesijs summum locum tenent, atque apice sanctæ dignitatis excellunt.*

Martyres multiplicat persecutio.

Tertiò, Cassiodorus & Beda per genas accipiunt prædicatores: quia dum, inquiunt, passionem Christi annuntiant, quasi ruborem exteriùs exhibent: cùm autem demonstrant quanta vtilitas nostræ redemptionis inde prouenerit, & B quòd homo per passionem Christi non solùm iustificari à peccatis, sed etiam diuinum consortium adipisci meruerit, quasi candidum est, quod intrinsecùs latet. Malum quippe punicum, cùm frangitur, exteriùs rubor, interiùs autem candor apparet: & quoniam isti venerabiliter agunt memoriam passionis Christi, nec erubescunt crucem eius, iuxta consilium illud Apostoli 2. Tim. 1. 8. *Noli erubescere crucem Christi, neque me vinctum eius*; pro rubore enim verecundiæ, qui ex proprio sanguine in genis perfunditur, ipsi perfusi sunt rubore redemptoris sui. Hæc illi. Sic & S. Gregorius. Huc accedit versio Chald. *Et rex*, inquit, *qui erat princeps eorum, plenus erat præceptis sicut malogranatum, exceptis præpositis & principibus,* C *qui accedunt ad regem, qui sunt iusti, in quibus non est quidquam mali.*

Genæ sunt prædicatores.

Porrò, cur sacerdotes & prædicatores vocantur genæ Ecclesiæ, causam dat S. Gregorius, 13. Moral. cap. 11. dicens: *Facies quippe S. Ecclesiæ sunt, qui in locis regiminis positi apparent primi, vt ex eorum specie sit honor populi, etiamsi quid in corpore lateat deforme.* Vnde colligit quàm turpe sit, si ipsi suis prauis moribus Ecclesiam dehonestent, quamque peccent, qui illis detrahunt & infamiam afflant. Sacerdotum ergo honor & decor, perinde ac dedecus & inhonoratio, totius Ecclesiæ est decus vel dedecus.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

D

De Christo & anima sancta.

PEr genas similes fragmini mali punici primò significatur verecundia, continentia, temperantia, grauitas & austeritas animæ sanctæ. Primò, quia, vt ait Nyssen. hom. 7. sicut cortex mali punici conseruat & nutrit dulcedinem fructus, qui in ipso continetur: sic continens, austera, & aspera vita custos est bonorum temperantiæ. Sic & tres Anonymi apud Theodor. quos audi: *Cortici mali punici similes sunt genæ tuæ, vt seueritatis manentes atque ab omni dissolutione remotæ, quando etiã non taces. Licet in congressibus mutuisq́; sermonibus iucunditas inesse soleas: tu tamen propter tuam in illis temperantiam, quod profusum ac dissolutum est, reprimis.*

Genæ notant primò pudorem.

Secundò, S. Anselmus accipit sanctos, qui persecutiones patiuntur; quia inquit, instar talis fragminis, quod exteriùs rubrum est, interiùs verò candidum, exteriùs triti sunt multis persecutionibus, & sunt viles mundo, interiùs verò cogniti inueniuntur candidi; per verba illa: *absque eo quòd intrinsecus latet*, intentio commendatur, quæ longè pulchrior est. Hæc Anselmus.

Secundò. Patien id.

Huc accedit Richard. de S. Victore, qui per genarum ruborem accipit animam, quæ erubescere non recusat pro Christo, sed libenter pro eo opprobria, ignominias, pauperiem, dolores, & labores sufferet, quia hæc omnia tantùm fragmen sunt, exigua portio, si cum opprobrijs & doloribus Christi cõparentur. Christus ergo fuit integrum malum punicum, quia totus in pœna rubuit, nec vnquam fuit dolor sicut dolor eius. Tales ergo, iuxta sanctionem Christi, percutienti vnam maxillam intrepidè porrigunt alterá. Matth. 5. 39. Illustre exemplum est in S. Sotere nobili virgine & martyre, quam mirè celebrat S. Ambros. lib. 3. de Virgin. *Soteris*, inquit, *persecutionis ætate, seruilibus quoque contumelijs ad fastigium passionis euecta, etiam vultum ipsum; qui inter cruciatus totius corporis liber esse consueuit iniuriæ, & spectare potiùs tormenta, quàm perpeti, carnifici dedit: & tam fortis & patiens, vt cùm teneras pœnæ offerret genas, priùs carnifex cedendo deficeret, quàm martyr iniuriæ cederet. Non vultum inflexit, non ora conuertit: non gemitum, non lacrymam dedit: denique cùm cetera pœnarum genera vicisset, gladium, quem quærebat, inuenit.* Et exhort. ad Virg. *At non Soteris vultus sui curam gerebat, quæ cum esset decora facie valdè, & nobilis virgo maiorum prosapiâ, consulatus & præfecturas parentum sacrâ posthabuit fide, & immolare iussa non acquieuit. Quam persecutor immanis palmis cædi præcepit, vt tenera virgo dolori cederet aut pudori. At illa vbi audiuit hanc vocem, vultum aperuit, soli intemerata atque intecta martyrio, & volens iniuriæ occurrit vultum offerens, vt ibi martyrij fieret sacrificium, vbi solet esse tentamentum pudoris. Gaudebat enim dispendio pulchritudinis, periculum integritatis auferri. Sed illi potuerunt quidem vultum eius vulnerum vibicibus exarare; faciem tamen virtutis eius, & gratiam decoris interni nequaquam exarare potuerunt.*

Exemplum S. Soteris.

Tertiò, idem Richard. per genas rubras accipit erubescentiam de peccatis, quæ tegitur cortice humilitatis, non integro, sed fragmine, quia etsi pœnitens eam celare conetur, per rimas tamen & fragmina se prodit, & foras erumpit.

Tertiò. Pudorem de peccatis.

Denique S. Chrysostom. homil. 8. ex varijs in Matth. locis, putat hic notari eleëmosynam secretò faciendam: *Huius*, inquit, *fidelis operis eleëmosynæ, sub religiosæ taciturnitatis silentio, Salomon Ecclesiam collaudans, olim protestatus est dicens: speciosæ sunt genæ tuæ sicut turturis, propter taciturnitatem tuam, hanc silices taciturnitatem, de qua ait Dominus: nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua.* Malogranatum enim proprium est symbolum charitatis, cuius cortex repræsentat beneficentiam externam, pulpa granorum amorem internum. De quo inferiùs plura.

Quartò. Eleemosynam secretam.

TER-

TERTIVS SENSVS.

PRINCIPALIS.

De Christo & B. Virgine.

APonius per duas genas censet notari duas Marias, quæ fuere principes virginum. Prior est Maria soror Moysi in veteri testamento, altera est B. Virgo in nouo, quæ primæ cœperunt, inquit, sponsæ Ecclesiæ genas mirandas efficere, integritatem seruando, atq; B. Virgo velut cortex nobilissimum fructum, putà Christum intra se continuit. Virginitas enim eius non fuit sterilis, sed fœcunda, vti initio ex S. Aug. dixi.

Plenius Rupertus: *Fragmen mali punici*, inquit, *& rubet, & amplius quàm integrum malum redolet. Sic tu & singulariter verecunda es, & multis per bonam opinionem in bono exemplo proficis. Quid autem est dicere: absque eo quòd intrinsecus latet, nisi at si diceret, & illud, quod intus in cõscientia latet, amplius laudabile est? O verè laudabilis verecundia, vbi & intus conscientia munda, & foris facies verecunda est. Nam, vbi est aliquid, quo mens erubescat, non adeo laudabile est, si conspectam faciẽ rubor perfundat. Igitur tua verecundia quid est nisi religiositas summa? Et hæc virtus sine dubio malo punico debuit assimilari, quia gratiosa est intuentium oculis, & interdum suo silentio non minus ædificat, quam sermo prædicationis.* Addit Rupertus id repræsentatum fuisse in veste Pontificis, in qua mala punica mixta erant tintinnabulis. Exodi 28. *Malum quippe punicum in medio tintinnabulorum, religiosum atque operosum est silentium, maximè sexus feminei in societate fidei vel doctrinæ prædicatorũ, qualis tu præcipuè fuisti virgo virginum in adiutorio, vel etiam regimine prædicantium Apostolorum, cuius etsi verba non leguntur, vel audiuntur, vbi prædicauerunt: opera tamen vel merita non ignorantur, nõ minora, imò maiora tinnitu prædicatorum.*

VERS. 4. *Sicut turris Dauid collum tuum, quæ ædificata est cum propugnaculis. Mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium.*

Clypei & arma à turribus olim suspensa. SEptuaginta: *Omnia iacula potentium.* Moris enim erat olim, vt principes ex turribus clypeos & arma suspenderent, tum ad ornatum, tum ad fortitudinem. Salomon eadem deposuit in domo saltus Libani. 3. Reg. 10. 16. Id planè testatur Ezechiel cap. 27. vbi de Præsidiarijs Tyri agens: *Persæ*, inquit, *& Lydij & Lybies erant in exercitu tuo, viri bellatores tui, clypeum & galeam suspenderunt in te pro ornatu tuo. Filij Aradij cum exercitu tuo erant super muros tuos in circuitu tuo, sed & Pygmæi, qui erant in turribus tuis, pharetras suas suspenderunt in muris tuis per gyrum.* Idem fecere Gentiles, vti liquet ex illo Virgil. Æneid. 1.

Aut Capyn, aut celsis in puppibus arma Caici.

Et lib. 10.

Pacem orare manu, prætendere puppibus arma,

vbi idipsum docet Seruius.

Turris Dauid, quid. TVRRIS DAVID] vel est arx Sion, vt vult Rupert. quam Dauid Iebusæis eripuit, regeique Cornel. in Cantic.

A caput constituit; vel potiùs altior, pulchrior, & fortior illa Turris, quam Dauid ædificauit iuxta arcem Sion, vt illam à parte Mello, siue Tyropœi, æquè ac subiectam illi vrbẽ Ierusalem communiret, vti satis indicatur, 2. Reg. 5. 9. Vnde Adrichom. in descript. Ierusalem numer. 170. Turris Dauid, inquit, munita & excelsa valde, quæ in duarum voraginum angulo, in præruptæ rupis colle, ex quadris lapidibus ferro & plumbo indissolubiliter compactis, à Dauide rege constructa erat, cuius singularis fortitudo, & egregia pulchritudo ad commendationem sponsæ Christi, quæ est Ecclesia, producitur à Salomone, eum dicitur: *Sicut turris Dauid collum tuum.* Eandem deinde Adrichom. in imagine Ierusalem oculis spectandam exhibet iuxta portam piscium vna ex parte, & ex altera iuxta sepulchrum Dauidis

B & regum Iuda. Sic & Brocardus ca. 7. num. 43. Wilhelmus Tyrius l. 9. belli sacri c. 3. quin & illius meminisse videtur Esdras lib. 2. cap. 3. 25. vbi eam vocat *turrim, quæ eminet de domo regis excelsa.* Addit Genebr. hanc esse turrim, de qua ait Michæas c. 4. 8. *Turris gregis nebulosa filia Sion*; sed quænam sit illa, ibidem dixi.

Huic ergo turri comparat collũ sponsæ, quia illius adinstar erat procerum, rotundum, robustum, & validum. Fortè etiã turris hæc colli speciem referebat, nam arci Sion suberat, eeu collũ capiti; ciuitati verò Ierusalem, quæ filia Sion dicitur, eminebat, ceu collum ceteris membris sibi subiectis: Vnde S. Ambrosius in ps. 118. Octon. 4. vers. 1. *Condidit turrim illam Dauid, & super murorum ædificauit excelsa, vt subsidio pariter & decori fit:*

C *subsidio, quia hostem præuidet & expellit: decori, quia nõ solum inter humilia, sed etiam inter excelsa supereminet.* Quare minùs præcisè R. Salomon, Luysius, Soto maior, Delrio, & alij per collum accipiunt totam corporis sponsæ staturam erectam. q. d. Sicut turris Dauid præstat ceteris turribus; sic tu, ò sponsa, ceteras feminas procera & pulchra statura transcendis.

Talpijoth quid. Resp. Primò. Pro *cum propugnaculis* Hebr. est לְתַלְפִּיּוֹת *letalpijoth*, quòd varij varie vertunt. Primò, Septuag. & eos secutus Syrus, & Arabicus nomen Hebræum quasi proprium loci retinentes, vertunt, *in Talpioth.* Septuag. sequitur S. Ambros. in psalm. 118. serm. 4.

Secundò. Secundò, R. Salomon & Aben Ezra *talpijoth* deriuantes ab אָלַף *aleph*, quod in Piel significat docere, vertunt, *doctrinã & monumenta*: eò quòd

D turris illa, ceu pharus nauigantibus portum, viã transeuntibus in vrbem ostenderet. Hinc Tigurin. vertit, *ad vsum dirigendi homines*: sic enim Ecclesia indicat fidelibus iter in cælum, vti explicat Vatablus, aut quòd insigni opere artéque constructa, doceret modũ turris arcisque construendæ, eiusque ideam & formam intuentibus exhiberet, aut quòd in ea essent monumenta eorum, qui heroicũ quid perpetrassent, vti testatur Philo legatione ad Caium.

Tertiò. Tertiò, Marinus in Lexico *talpijoth* deriuat à תֵּל *tel* & פִּיּוֹת *pijoth*, id est, *tumulus vel aceruus orum*, quod est plurale ab os oris. Significat ergo ædificia maxima ex lapidibus excisis eo modo fabrefacta, quod vulgo Italicè dicitur, *fatti à diamanti*, d est, figura adamantina, quæ est, vt lapides quadrentur eo modo, vt in aciem & conuo-

 desi-

desinant, itaque ictibus tormentorum non pateant, sed eos lateraliter eludant & respuant, qualia sunt fundamentum Palatij S. Marci Venetijs, & Palatium Card. Estensis Ferrariæ.

Quartò. Quartò, alij apud Pagninum *talpioth* interpretantur lapides turris, excisos ad similitudinem oris.

Quintò. Quintò, Quinquarboreus *talpioth*, dictum putat, quasi לתלות פיות *lethloth piyoth*, id est, *ad suspendendum ora*, id est, acies gladiorum, putà ipsos gladios, quasi fuerint in turri eminentes vnci, ex quibus penderent gladij, iuxta id, quod sequitur: *Mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium.* Atque hæc etiam propugnacula, vt vertit Noster, nuncupari possunt.

Sextò, genuinè. Sextò & optimè, Noster vertit *cum propugnaculis*. Nam & Aquila vertit εἰς ἐπάλξεις, id est, B *in propugnacula, pinnas*, seu *fastigia*. Et Symmach. vertit εἰς ὕψη, id est, *in altitudines*, ait Theodot. Pinnæ enim turrim muniunt, ac oris formam exhibent. Alij apud Pagnin. *talpioth*, deriuant à תל *tel*, id est colle, eleuatum, altū & פיות *piyoth*, id est, orum; quod rectè conuenit pinnis, inter quas medij hiatus, vel fissuræ quasi ora interiacent. Alij per ora intelligunt suas voragines, inter quas sita erat turris Dauid, vti dixi ex Adrichomio. Accedit Nyssen. hom. 7. qui Hebr. *talpioth*, quod retinent. Septuag. interpretatur *propugnacula*, siue hæc pinnæ fuerint, siue muri, siue quid aliud.

Pro *mille clypei*, vt habent Hebr. S. Ambros. in psal. 118. ser. 4. legit *mille ostia*, sed videtur mendosum habuisse codicem, ac legisse θύραι, id est, C *ostia*, cùm Septua. legant θυρεοὶ, id est, *scuta*, quæ sic dicta sunt, quòd lata sint & similia ostijs. Porrò clypeus insigne est bellicæ fortitudinis. Vnde clypeo Agamemnonis, teste Pausania, insculptus erat leo cum hoc lemmate:

Clypeus bellicæ fortitudinis insigne

Terror hic est hominum, quique hunc gerit, est Agamemnon.

Pro *armatura* Hebr. est שלטי *silte*, quod alibi Noster & alij vertunt, *peltam* vel *scutum*. Vnde & Germanicè *scilt* idem est, quod scutum. Quia tamen hic præcessit clypeus, meliùs vertit Noster *armatura*. Nam & Septuag. vertunt βολίδες, id est, iacula, vel missilia: bisce enim milites שלטן *sfaltan*, id est, dominantur hostibus. Syrus verò vertit: *Omnes principes potentes*. A שלט *sihalat* enim id est, *dominari* dicti sunt *Sultani*, id est principes latè dominantes.

Sultani vnde dicti

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Christo & Ecclesia.

Salomon cap. 1. vers. 10. collum sponsæ comparauit monilibus. Vnde ibi per collum notauit obedientiam Ecclesiæ; hic verò collum comparat turri Dauid speciosæ æquè ac munitæ. Quocirca hic per collum, inquit Titelman. notat Ecclesiæ inuictum robur, fortitudinem & cōstantiam, quâ & tyrannis & hæreticis, & persecutoribus omnibus fortissimè restitit, imò omnes superauit & subiugauit. Robur enim boum, equorum, A & animalium consistit in ceruice & collo. Collum ergo Symbolum est roboris, item confidentiæ, animositatis, & audaciæ, vnde illud psal. 29. *Dominus concidet ceruices peccatorum*. Et illud Isaiæ 3. *filiæ Sion ambulauerunt extento collo*. Et illud Horatij Epist. 13.

Collum roboris & audaciæ symbolum.

Indomita ceruice feros.

Et illud Ciceronis de Nat. Deorum: *Imposuisti in ceruicibus nostris sempiternum dominium*. Ità Philo Carpath, & ex eo Delrio: Collum, inquit, Ecclesiæ est columna fidei, quæ Ecclesiam Christo capiti coniungit; hæc similis est turri Dauid, ex qua pendent plurimi clypei, & arma, quæ illam ornant & decorant, vti collum ornant torques & monilia. Hinc Apostolus 1. Timoth. 3. Ecclesiam vocat columnam & firmamentum veritatis: columna enim similis est turri, imò subinde reuera est turris, quales Romæ sunt columnæ Traiani & Antonini Imperatorū, hæ enim tam latæ sunt, vt sex viri vix brachijs eas amplecti valeant, atque interius concauæ sunt, adeoque amplæ, vt per cochleā & gradus, velut io turri, ab imo in summum scandatur.

Rursum, per collum & turrim notantur præsules, doctores, Pontifices, (qui vocantur Episcopi, id est, speculatores è turribus) qui semper in bello sunt pro defensione S. Ecclesiæ pugnantes, ait Cassiodorus, ac præsertim Pontifex Romanus Christi vicarius, quia sicut collum medium est inter caput & membra, illa capiti connectens; atque sicut caput per collum spiritus & vitam in membra influit, cibumque in stomachum traijcit: hic Pontifex medius quasi est inter Christum & ceteros fideles, ac Christus, ceu caput, per Pontificem eu collum, suam doctrinam, regimen, robur, & spiritum in fideles deriuat, illos Christo connectens. Hoc est, quod Christus S. Petro eiusque successoribus promisit: *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduersus eam: Et tibi dabo claues regni cælorum*. Matth. 16. 18. Et: *Et ego rogaui pro te vt non deficiat fides tua, & tu aliquando conuersus confirma fratres tuos*. Lucæ 22. 32. Hinc & S. Paulus S. Petrum, Iacobum, & Ioannem velut Apostolos & præsides vocat columnas Ecclesiæ. Galat. 2. 9. In ijs ergo est *talpioth*, id est, vera doctrina, monumenta priscæ fidei, summæ potestatis sublimitas, & suspensio orum, quia ab ijs fideles ceteri pendent, & hianti quasi ore cibum animæ spiritalem expectant. D Inuicta ergo fides Ecclesiæ nititur inuicta fide S. Petri, & successorum eius Rom. Pontificum, qui proinde semper illibati in orthodoxa fide à Christo huc usque perstiterunt, atque omnes hæreses Arrij, Macedonij, Eutycheris, Pelagij, Priscilliani, Lutheri, Caluini, &c. damnarunt & profligarunt, quin & tam erectâ ceruice restiterunt Neroni, Decio, Diocletiano, ceterisque tyrannis, vt eam sibi recidi maluerint, quàm fidem Christi non prædicare, sed perdere aut prodere. Vnde primi Pontifices à S. Petro vsque ad S. Syluestrum, per trecentos annos penè omnes fuere martyres. Quocirca Noster Alcazar in allusionibus ad Apocalypsin, lib. 5. vbi totum hoc cap. 4. Cantic. explicat de laudibus Ecclesiæ Romanæ antiquæ, per turrim, clypeos, & propugnacula, censet denotari martyrum victoriam, & mini-

Collum signat Pontifices, Cur

ministrorum Euangelij admirabilem in persecutionibus sanctitatem. Audi S. Gregorium qui hęc de prædicatoribus accipit: Nam & Pōtifices præcones sunt Euangelij, illudque vel per se, vel per sacerdotes à se ordinatos & missos, vbique prædicant & propagant: *Benè sicut turris Dauid collum sanctæ Ecclesiæ dicitur, quia sancti prædicatores procul venientes hostes sanctæ Ecclesiæ speculantur, & fortiter resistunt, si quid in Ecclesia lædere conantur, & liberè terrena despicientes, cælestia contemplantur. Collū ergo propter hostium speculationem, turris verò dicitur propter fortitudinem & propter excelsam cælestium gaudiorum contemplationem.* Deinde cetera ita ex ordine prosequitur: *Quæ turris rectè Dauid esse dicitur. quia Dauid, manu fortis, interpretatur, per quod Christus significatur, cuius est quidquid forte & excelsum operatur. De qua subditur: Quæ ædificata est cum propugnaculis: Mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium. Cùm propugnaculis turris Dauid ædificata dicitur, quia sancti prædicatores cōtra aduersarios homines, si necesse sit miraculis armantur. Contra vitia autem se clypeis muniūt, quia ne spiritalibus hostibus succumbant, virtutibus sese defendunt. In quibus omnis armatura fortium pendet: quia quisquis hostium cuneis fortiter resistere vult, in eis exempla videt, quibus armatus, hostes strenuè valet superare. Mille autem hic pro perfectione ponitur, quia in millenario numero omnes numeri perfecti complentur.* Sedes ergo Apostulica est quasi pharus Ecclesiæ, vt ex ea nauigantes in hoc vitæ pelago veram Ecclesiam, quæ suos fideles ad Deum & felicitatem ducit, agnoscant: propugnacula eius, item clypei, & omnium armorum panoplia, sunt diuinæ Scripturæ, ait Theodoret. Cassiodor. Beda & alij. Item Traditiones Apostolorum & successorum, Decreta Conciliorum, Patrum testimonia & exempla, consensus omnium sæculorum, doctrinæ puritas & stabilitas, ceteraque argumenta, quæ Bellarminus & alij pro auctoritate Pontificis & totius Ecclesiæ afferunt.

Nonnulli per mille clypeos accipiunt multorum angelorum præsidium & tutelam, qui Pontificem & Ecclesiam tuentur. Item omnia diuinæ defensionis præsidia, ait Cassiodor. Item sanctorum exempla. Insuper crucem Christi, ait Aponius. Quare sicut collum inhæret capiti, ab eoque omne suum robur haurit; sic Prælatus & Pontifex inhæreat Christo, illique familaris sit per orationem, vt ab eo prudentiam & vires docendi, regendique hauriat. Nam, vt ait Paulus Hebr. 5. 1. *Omnis Pontifex ex hominibus assumptus pro hominibus constituitur in ijs, quæ sunt ad Deū.* Et Moyses Deuter. 5. 5. *Ego sequester & medius fui inter Dominum & vos in tempore illo, vt annuntiarem vobis verba eius, timuistis enim ignem, & non ascendistis in montem.* Quocirca Moyses in dubijs adibat tabernaculum, & Deum consulebat, & ab eo, quid agendum esset, edocebatur.

Audi S. Gregorium 2. parte Pastor. cap. 5. *Sit rector singulis compassione proximus præ cunctis contēplatione suspensus: vt & per pietatis viscera in se infirmitatem ceterorum transferat, & per speculationis altitudinem semetipsum quoque inuisibilia appetendo transcendat, ne aut alta petens proximorum infirma despiciat, aut infirmis proximorum congruens appetere alta derelinquat.* Et ca. 6. *Sit rector bene agentibus per humilitatem socius, contra delinquentiū vitia per zelum iustitiæ erectus, vt & bonis in nullo se præferat, & cū prauorum culpa exigit, potestatem protinus sui prioratus agnoscat; quatenùs & honore suppresso æqualem se subditis benè viuentibus deputet, & erga peruersos iura rectitudinis exercere non formidet.* Ita per collum & turrim Dauid præsules & doctores Ecclesiæ intelligunt Cassiodor. S. Gregor. Nyssen. Philo, Psellus, Beda, Aponius, Anselmus, & Richardus de S. Victore. Hinc & Chald. vertit. *Et princeps scholæ, qui erat magister tuus fortis in iustitia, & magister operū bonorum, sicut Dauid rex Israel, & per verbum oris eius ædificatum est sæculum & in doctrina legis, in qua laborabat, confidebat populus domus Israel, & vincebat in bello, quasi essent tenentes manibus suis omnia genera armorum fortium.*

Porrò Nyssenus exemplum dat S. Paulum: *Tale collum*, inquit, *erat Paulus, qui portauit quidem nomen Domini, factus Domino vas electionis, & ei à Deo accuratè adaptatum fuit caput, vt & quæcumque diceret, non ampliùs esset ipse loquens, sed caput eius loqueretur, prout indicauit Corinthijs, Christum esse qui in se loquebatur, & qui Spiritu verbum dirigebat veritatis. Ita diuinis illis eloquijs omnino dulces fiebant fauces, vt qui per se totum nutriret corpus diuinis illis documentis.*

Symbolicè Iustus Orgelitan. & S. Gregorius, homil. 15. in Ezech. per turrim Dauid accipiunt S. Scripturam, ex qua petitur armorum panoplia ad debellandos omnes errores & prauos mores. *Symbolicè.*

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS.

De Christo & anima sancta.

COllum mysticum animæ sanctæ est oratio. Ita Theodor. & tres Anonymi apud Theodoretum, idque appositè. Primò, quia sicut collum erigitur in altum, sic oratio mentem à terra sustollit ad Deum in cælum. In ea ergo est *talpioth*, id est, suspensio oris & mentis, siue animi sublimitas & eleuatio in Deum. *Collum animæ est oratio.* *Primò.*

Secundò, sicut per collum spiritus attrahitur ad interiora refrigeranda & roboranda, sic per orationem attrahimus spiritum Dei, qui æstus concupiscentiæ refrigerat, mentemque animat & corroborat. Vnde Psaltes: *Os meum aperui, & attraxi spiritum*, psal. 118. *Secundò.*

Tertiò, sicut turris Vrbem communit, sic oratio animam: & sicut turris suis vallatur propugnaculis, clypeis & armis tam defensiuis, quàm offensiuis: sic orationis propugnacula sunt virtutes, quæ illam tuentur & hosti vulnus infligunt, quales sunt constantia & fortitudo: clypei verò sunt, quæ hostis iacula illæsè excipiunt & repellunt, qualis est humilitas & patientia. Denique in ea omnis est armatura fortium, id est, omne armorum genus, proinde omnis gratiarum & remediorum species, quas Deus orantibus suggerit, vt iis roborati & fortes effecti, hostes quoslibet non tantum repellant, sed & propellant ac debellent. Quocirca Cassianus, Climacus, Sophronius, & alij contra omnes tentationes carnis, mundi & dæmonum efficacissimum remedium esse orationem, vnanimiter & constanter docent. Vis exempla? accipe. Ex hac *Tertiò.* *Oratio contra tentationes efficacissimum remedium.*

A orationis turri Esther contra assueri potentiam & edictum: Ea hac Iudith contra Assyriorum ducem Holofernem, & ex bac innumeri alij; ex hac tandem Christus ad durum mortis certamen armatus processit. Hac muniti Machabæi numero pauci, gloriosas de innumeris hostium copiis victorias reportarunt, quam cùm non dicuntur præmisisse, grauem ab hostibus plagam accepere, primùm lib. 1. cap. 6. ab Antiocho Eupatore: iterū ibidem c. 8. vbi Iudas Machabæus extinctus fuit. ita Sanchez.

Collum est Constantia.

Secundò, S. Ambros. in psal. 118. ser. 4. v. 1. per collum turritum accipit animæ sanctæ constantiam & celsitudinem: *Erecta*, inquit, *ad Deum ceruix, & iugo Christi habilis, quæ nulla in terrarum illecebras inflexione curuetur, sicut Christi regalis est turris* B *cui iugum suum Nabuchodonosor non posset imponere: condidit enim turrim illam Dauid ille manu fortis, & supra murorum ædificauit excelsa, vt subsidio pariter & decori sit: subsidio, quia hostem prauidet & repellit; decori, quia non solum inter humilia, sed etiam inter excelsa supereminet. Ita tamē subsidio vel decori si habeat in se verbi dogmata, velut quædam phalerarum monilia, habeat etiam iacula potentiū prophetarum quæ aduersus omnem extollentem se altitudinem lacertis quibusdam fidei diriguntur.* Huc accedit Theodoretus, qui per collum turritum accipit mentem, vel rationem, quæ excelsa & cælestia contemplatur, coius clypei & panoplia, sunt Prophetæ & Apostoli. Et clariùs tres Anonymi apud Theodoretum: *Sicut turris*, inquiunt, *Dauid est interior mentis tuæ, tum in actione, tum in contemplatione maximè præstantis ratio, quæ per virtutem diuinis mandatis ædificata est super propugnacula, id est, super aduersarij tentationes; tollitur autem per scientiam in altitudi-* C *nem contemplationis. Dauid enim significat manu strenuus, & acer visu. Id verò quod dictum: Quæ ædificata est in* Talpioth: *Aquila quidem vertit: Super propugnacula. Symmachus autem in altitudine. Quapropter significatur sponsæ rationem actione quidem hostis consilia superare: contemplatione verò tolli ad veræ cognitionis sublimitatem.*

Collum est charitas. Primò.

Tertiò Ioannes Carmelita per collum & turrim accipit charitatem. Nam Primò, inquit sicut collum excelsum est, sic charitas omnium virtutum cellissima est & in Deum erectissima. Secundò, sicut collum sustinet caput, illudque mēbris coonectit; ita charitas Christum animæ vnit & vincit, adeò vt Christus ceterarum virtutum nexibus, nisi vnius charitatis vinculo animæ non alligetur. Tertiò, sicut collum habet arteriam, per quam spiritus in viscera admittitur & D influit, sic charitas habet gratiam, per quam spiritū ex cælo haurit & attrahit. Quartò, sicut collū habet fauces quibus cibus traijcitor in stomachum: sic charitas mysticas pandit fauces. Nam semper esurit nullumque laboris genus detrectat, sed ardua quæque velut ignis vehemens iniecta ligna consumit. Quintò, collum humeris eminet, ijsque onera baiulat; sic charitas latos habet humeros, quibus mores difficiles proximorū, iniurias, persecutiones, tribulationes, omniaque huius vitæ onera fortiter sustentat & portat. Pari modo charitas similis est turri, siue arci, tum ob celsitudinem, tum ob firmitatem ac robur. Nam qui hanc incolunt arcem, vim quandam planè diuinam adipiscuntur, quâ fiunt inuictissi- A mi, vt de se Paulus ingenuè fatetur, dum ait, nec morte nec vitâ, nec id genus alijs acerrimis hostibus se à charitate Dei posse diuelli. Propugnacula sunt consilia Euangelica, quę ab ijs vigilantissimè obseruantur, qui charitatis arcem tutam esse cupiunt. Quippe obedientiæ, castitatis, paupertatisque, & aliorū consiliorum cultores turrim Dauidicam Apostolicis vestigijs insistentes, optimè custodiunt, & ex his velut propugnaculis, hostē sæpissimè sauciant, seque reddunt formidabiles.

Charitatis clypei humilitas. & patientia.

Clypei charitatis sunt humilitas & patientia, quibus omnia aduersa excipit & repellit: hæ enim ex charitate pendent & quasi prodeunt: *Omnis armatura fortium*, est ceterarum virtutum acies, quę ex charitate manantes hominem efficiunt fortem & inuictum, vt omnia superet & transcendat, ac B ad beatam æternitatem victor triumphatorque conscendat. Pro *omnis armatura*, Hebr. est *omnia scuta fortium*. q. d. Patientia multiplex & varia, quæ similis est scutis, est instar omnis armaturæ, quâ omnium hostium tela excipimus, ipsosque superamus. Denique in charitate est *talpioth*, id est, *cumulus orum*, quia ipsa amorem suum in tria velut ora partitur, scilicet in amorem Dei, amorē proximi, & amorem sui ipsius.

Collum est humilitas, & obedientia. Primò. Secundò. Tertiò. Quartò.

Quartò, Rupertus, & Gislerius per collum turritum accipiunt humilitatem & obedientiam, quæ Primò adeò sublimis est & excelsa, vt omnibus sit conspicua, omniumque oculos ad se rapiat. Secundò, instar colli & turris vndique rotūda est, id est, perfecta, continua & perseuerans vsque ad mortem. Tertiò, pariter recta est per rectitudinem sanctæ intētionis. Quartò, propugnacula obedientiæ sunt humilitas, mansuetudo, & C fides, qua quis credit se Deo obedire, cùm obedit superiori, atque per eum à Deo regi & dirigi. Deus enim dixit: *Qui vos audit, me audit*. Luc. 10. 16. Quintò, clypei & arma obedientiæ sunt inuicta; nam obediens vincit omnes difficultates, tentationes, scrupulos, diffidentias, quia securè & lætè in obedientia iussuque superioris sui velut Dei interpretis conquiescit. Sextò, dicitur turris Dauid, id est, Christi, quia summam Christi obedientiā refert & imitatur: *Christus* enim *factus est obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis*. Philip. 2. Septimò, obediens est in *Talpioth*, id est, in suspensione oris, quia totus pendet ab ore sui rectoris; quare licèt cæcus videatur vt talpa, reuera tamen oculatus est, vt aquila.

Quintò. Sextò. Septimò.

D

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS.

De Christo & B. Virgine.

Collum Ecclesiæ est B. Virgo

BEata Virgo ab Ecclesia in litanijs Lauretanis vocatur & inuocatur *Turris Dauidica*. Eadem vocatur collum in copore mystico Ecclesiæ. Illius enim caput est Christus, collum B. Virgo, membra ceteri fideles, *Collum*, inquit Hailgrinus, *est eminentia sublimitatis eius, & est sicut turris Dauid, hoc est, à Christo vero Dauid fabricata, vt peccatoribus esset refugium & munimen. Propugnacula huius turris sunt virtutes gratiæ, & prærogatiuæ, quibus peccatores protegit & inimicum expugnat.*

Plu-

Col

Plures causas & analogias colli, & B. Virginis accumulat noster P. Pinellus de Laude B. Virginis c. 16. num. 8. Virgo sanctissima, inquit, in corpore Ecclesiæ collum dicitur, non tantùm, quia vt loco, ita & dignitate Christu capiti est proxima, & reliquis membris eminet, illaque capiti nectit; sed etiam, quia omnis vis sensitiua, atq; motiua à capite ad corpus per collum transfunditur, & ita Dei misericordia per Virginem ad nos deriuatur; & melius quàm per collũ, quod vim trahendi minime habet, sed solùm est via eorũ, quæ per ipsum mittuntur; cùm tamen Deipara suis meritis & precibus Dei misericordiam nobis impetret, & ad nos attrahat. Et quemadmodum, si quid à mẽbris ad caput transmittitur, id per collum transmitti debet; ita & nos per Virginis manus mundissimas, nos ipsos Christo offeramus, dicentes illi cum S. Bernardo: *Per te accessum habeamus ad filium, ô benedicta inuentrix gratiæ, genitrix vitæ, mater salutis, vt per te suscipiat nos, qui per te datus est nobis;* imò collum est via respirationis, quâ animalis vita cõseruatur; est via, quâ cibus nutritioni & augmentationi animalis necessarius trãsmittitur: in collo est guttur ex præcipuis ad loquendum instrumentis: de collo monilia & pretiosa quæque suspenduntur: matris collum filij ob timorem siue ob beneuolentiam apprehendunt; quæ omnia mysticè Virgini optimè congruere perspicuum est.

Quocirca S. Bernardinus Senensis tomo 1. concl. 61. art. 2. ca. 10. *Plenitudo*, inquit, *gratiæ fuit in Christo, sicut in capite influente: In Maria vero, sicut in collo transfundente.* Et Germanus in ser. de Zona B. Virginis: *Si tu*, inquit, *nos deserueris, quidnam de nobis fiet, ô sanctissima Deipara, spiritus & vita Christianorum? quomodo enim corpus nostrum vitalis signum operationis habet respirationem; ita etiam sanctissimum tuum nomen. Virgo beatissima, quod in ore seruorum tuorum versatur assiduè in omni tempore, loco, & modo vitæ, lætitiæ, & auxilij non solum est signũ, sed ea etiam procurat & conciliat.* Et S. Bernard. ser. 3. in vigilia natiuit. Domini: *Nihil*, ait, *nos Deus voluit habere, quod per manus Mariæ non transiret.* Idẽ serm. de Aquæductu dat causam, quia scilicet sic voluit Deus matrem honorari: *Altiùs*, inquit, *intueamini, quanto deuotionis affectu à nobis eam voluit honorari, qui totius boni plenitudinem posuit in Maria, vt proinde si quid spei in nobis est, si quid gratiæ si quid salutis ab ea nouerimus redundare, quæ ascendit delitijs Affluens.* Et infrà: *Votis omnibus Mariam hanc veneremur; quia sic est voluntas eius, qui totum nos habere voluit per Mariam.*

Porrò Rupertus per turrim accipit humilitatem B. Virginis: hæc enim illam exaltauit instar turris pertingentis ad cælum & Deum, vt fieret mater Dei: *Tuum collum*, inquit, *nequaquam extentum fuit, sed est sicut turris Dauid, id est, sicut humilitas Dauid per quam ille coram Deo fortis, & contra homines stetit inexpugnabilis: Ipse enim quasi tenerrimus ligni vermiculus, qui & cùm esset rex vnctus dixit ad Saul, cùm eum ille persequeretur, Quem persequeris rex Israel, quem persequeris? Carnem mortuam & pulicem vnum. Turris ista ædificata est cum propugnaculis, & mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium, id est, hanc eius tantam humilitatem ceteræ virtutes consecutæ sunt, maximeq; fortitudo & sapientia: Dauid sedens in cathedra sapientissimus est, quasi tenerrimus ligni vermiculus, qui octingentos interfecit impetu vno.* Et post nonnulla: *Adde illud, quod maximum est, quia Verbi, inius mysterij consecuta est, vt caneret humilitas patris tui Dauid, Verbi, inquam, eiusdem substantiam concepit, & incarnatam peperit humilitas tua ô filia Dauid.*

Porrò Aponius per turrim Dauid accipit Christum; per propugnacula, exempla virtutum, quæ Christus in vita edidit; per mille clypeos & omnem armaturam fortium, crucem Christi: *Nemo enim*, inquit, *est fortis, nisi is, qui prosente cruce Dominica tutus, mentis affectu protectus incedit.*

VERS. 5. *Duo vbera tua sicut duo hinnuli capreæ gemelli, qui pascuntur in lilijs.*

VERS. 6. *Donec aspiret dies, & inclinentur vmbræ. Vadam ad montem myrrhæ, & ad collem thuris.*

DVO VBERA TVA SICVT DVO HINNVLI CAPREÆ GEMELLI QVI PASCVNTVR IN LILIIS (id est inter lilia, quæ in campis nascuntur, quale est lilium conuallium, de quo, c. 2. vers. 1.) DONEC ASPIRET DIES, ET INCLINENTVR VMBRÆ.] Pro *in lilijs* Symmach. vertit, *in floribus.* Hinnuli enim, siue capreoli petulci & coniscãtes in candenti lilijs compo floribus pascuntur.

Incorruptæ, inquit Hortulanus, *beneq; habitæ puellæ vberum pulchritudinem & laudes, in his maximè consistere affirmant acuti formarum spectatores: nimirum quod parua sint, rotunda, solida, nec diffluentia sed contracta, comparia, nitida & succulenta. Atque ex his omnibus notis hoc loco sponsæ laudantur vbera, per eorum assimilationem ad gemellos capreæ hinnulos, electa carpentes pascua. Hinnuli namque capreæ sua paruitate placent: præsertim quum se colligunt, & in orbem contracti erumpere velle videntur, & exilire, Placent & inde plurimum, quum non macilenti sunt, strigosi aut luculenti, sed nitidi & succulenti. Tales verò sunt, qui in pratis floridis, minimeq; paludosis inter lilia ibidem crescentia sua carpunt pascua, placent denique in gemellis, quòd vno partu editi compares sunt, & quàm simillimi.*

Adde hinnulos suauis esse coloris, æquè ac odoris, præsertim dum pascuntur inter lilia odorata, ac sua specie, munditie, agilitate & subsultu festiuos, amabiles, & gratiosos apparere, qualia pariter sunt vbera sponsæ. Insuper Noster Delrio, Sanchez & Luysius parabolam hanc, quæ primâ fronte remota & inconcinna videtur, ita decorè concinnant, vt vbera sponsæ comparentur capitibus hinnulorum, quæ lilijs eminent. Hæc enim capita sua paruitate, rotunditate, & candore similia sunt vberibus. Ora autem eorum modica & subrubentia referunt papillam vberum. Non minùs concinnè Romæ vir religiosus & solers, hanc adaptationem mihi suggessit. scilicet vberibus sponsæ hic comparari non tam capita hinnulorum, quàm partem dorsi posteriorem; hæc enim rotundè arcuatur & eminet instar vberum, cùm hinnuli demisso capite pascuntur inter lilia; lilia enim caput eorum tegunt & abscondunt dorso eminente, vt

Quomodo vbera apud comparentur hinnulis?

ſenſus ſit.q.d. Duo vbera tua, ô ſponſa, ſunt candida. modica, rotunda, turgida, & ſpecioſa inſtar hinnulorum duorum, qui cum inter lilia paſcuntur, caputque ad germina demittunt, ſola parte poſteriore prominent & extant: hæc enim eorũ pars pariter candida eſt modica, rotunda, turgida, & ſpecioſa.

Denique nonnulli apud Titelman. cenſent. eſſe hypallagen, ac per eam non tam vbera ſponſæ comparari hinnulis, quàm vberibus capreæ quæ ſugunt hinnuli. Sic ergo verba eſſe exponendá & adaptanda. q.d. Duo vbera tua ſunt ſicut duo vbera capreæ lactantia duos hinnulos gemellos, qui paſcuntur in lilijs, vbera enim capreæ, æquè ac ſponſæ ſunt ſucculenta & lacte diſtenta. Vel hoc modo: Duo vbera tua ſunt, ac ſi duo hinnuli gemelli capreæ vnius duobus lactentur vberibus, qui etiam paſcantur in lilijs. Atque ita per duos hinnulos intelligũt duos populos; ſcilicet Iudæos & Gẽtiles, qui ambo quaſi vnius capreæ, id eſt, Eccleſiæ gemelli, eodem fonte Baptiſmatis regenerati, eiuſdem vberibus lactantur, vti intelligunt S. Gregorius, Philo, Aponius, Iuſtus, & Anſelmus, Hebræi enim in loquendo ſimplices ſunt & conciſi, ac nonnulla ſubaudienda & adaptanda auditori relinquunt. Sic verſ. 1. dixit: *Capilli tui ſicut greges caprarum*; id eſt, capilli tui ſimiles ſunt capillis gregum caprarum: & verſ. 2. *dentes tui ſicut greges tonſarum* id eſt, dentes tui tales ſunt, quales habent greges tonſarum. Simili planè modo hic exponas: *Duo vbera tua ſicut duo hinnuli capreæ gemelli*, id eſt, Duo vbera tua ſunt talia, qualia in caprea habent & ſugunt duo hinnuli eius gemelli. Aptiſſimè enim vbera ſponſæ comparantur vberibus capreæ lactantis hinnulos: nam hinnuli ipſi non habent vbera, neque lactant, ſed lactantur. Sicut ergo caprea lactat hinnulos, ſic Eccleſia lactat Iudæos & Gentes.

Duo vbera Synagoga, Moyſes & Aaron.

Portò Rabbini per duo vbera & hinnulos gemellos intelligunt Moyſem & fratrem eius Aaronem, qui Iſraelem lactarunt, & rexerunt. Vnde Chald. vertit: *Duo ſaluatores tui, qui te ſaluaturi ſunt, ſimiles ſunt Moyſi & Aaron filij Iochabed, qui comparati ſunt duobus hinnulis gemellis capreæ, & paſcebant populum Iſrael per merita ſua, quadraginta annis in deſerto manna, & auibus pinguibus, & aqua putei Miriam.*

R. Salomon verò per duo vbera accipit duas tabulas Decalogi, à Deo datas Moyſi ad docendum populum.

Denique Noſter Alcazar in alluſion. ad Apocalypſin lib. 3. primos huius capitis verſus ita ad literæ ſuperficiem explicat, verſ. 1. in oculis, eorumdem velandi candorem, caſtitatemque commendat; in crinibus, quòd ſint benè promiſſi: verſ. 2. in dentibus, alacritatem & auiditatem mandendi: verſ. 3. in labijs Suadam, id eſt, gratiam perſuadendi inibi ſeſſitantem; in malis verecundiam: verſ. 4. in torquato collo, erecta obedientiæ trophæa: verſ. 5. in vberibus, inceſſabilem alendi vim.

A

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS.

De Christo & Eccleſia.

Vbera fœcunditas & beneficentia Eccleſiæ.

VBera notant fœcunditatem, vim lactandi, & beneficentiam Eccleſiæ, vti dixi cap. 1. verſ. 1. feminę enim vbera non dant lac, niſi poſt partum. Notat ergo Eccleſiam Spiritu Dei prægnantem, multos parere & lactare filios Chriſto. Porrò ſicut per collum Pontifices, ſic per vbera collo ſubiecta, denotat ſacerdotes & diaconos, inquit Hortolanus, Pontificibus ſubditos. B Sacerdotes enim lactant populum, miſſas celebrando, Euchariſtiam diſtribuendo, confeſſiones excipiendo, inſtruendo, & hortando ad omne bonum. Diaconi pariter lactant plebem duplici vbere, bonorum ſcilicet temporalium, & ſpiritualium. Diaconi enim ab Apoſtolis ordinati ſunt, Actor. 6. vt præeſſent diſtributioni eleëmoſynarum, ac Apoſtolis, & ſacerdotibus ſubſeruirent. Hinc Romana Eccleſia olim diſtributa erat in varias diaconias, quibus ſingulis præerant diaconi ſinguli, qui pauperibus ſuæ diaconiæ eleẽmoſynas diſtribuebant, vt patet ex epiſtolis pluribus S. Gregorij. Rurſum diaconi abſente ſacerdote baptizant, Euchariſtiam miniſtrant, & prædicant verbum Dei, vti fecit S. Stephanus & S. Vincentius. Idque ſtatuit Concilium Nicænum cap. 14. & Vaſenſe 2. c. 2. & S. Gregor. lib. 4. epiſt. 88. Diaconis pariter ex C officio competit ſolennis recitatio vel decantatio Euangelij, oratio cùm Pontifice, cura pacis & ſilentij in Eccleſia, vt ait S. Clemens l. 2. Conſtit. cap. 61.

Diaconum officia.

Diaconi ſunt hinnuli, cur.

Hi ergo ſimiles ſunt hinnulis, qui paſcuntur inter lilia. quia ætate & virtute florentes, puritate & caſtitate præeminent, & inter virgines, ſanctoſque degunt, quorum virtutibus & exemplis paſcuntur. Vnde diaconatui ex inſtitutione Apoſtolorum annexa eſt continentia & cælibatus, vti docet Concilium Carthagin. 2. cap. 2. & S. Leo epiſt. 95. Vide dicta Actor. 6. 1. Quocirca diaconi olim in Eccleſia & vita, & doctrina, & martyrio fuêre illuſtriſſimi, nec ceſſere Pontificibus. Tales fuere S. Stephanus, S. Laurentius, S. Vincentius, S. Siſinnius, S. Cyriacus, S. Largus, S. Smaragdus, alijque plurimi, qui quaſi D angeli cæleſti conuerſatione & feruore toti Eccleſiæ præfulſerunt, plurimoſque ad Chriſti fidem conuerterunt, in eaque fouerunt & aluerunt. Vbera igitur Eccleſiæ hinnulis gemellis ſimilia ſunt diaconi, cùm de ſe humiliter ſentiant, ait Hortolanus, ſeque in arctum contrahant, omnium miniſtri & alumni, nullo luxu diffluentes, collecti & quaſi in orbem contracti, actuoſi tamen, & ad beneficentiam oppido quàm propenſi, ceu cæleſtium caprearum filij, ſuâ paruitate & beneficentiæ ſtudio placent plurimùm. Pura præterea, & omnis puritatis exemplis florentia ſacræ Scripturæ prata, ac ſuperſubſtantialem meam eſcam (Euchariſtiam) ſummâ cum munditiâ depaſcentes, cæleſti replentur ſucco: pareſque cùm ſint fide, ac moribus, & inter ſe quàm ſimillimi, (quippe quorum ſit cor vnum

&

& anima vna)gemelli videntur,& vno fidei partu editi. Aspectu iucundi sunt,sciti & gratiosi: propter geminum munus suũ,pro duobus pulcherrimis vberibus tibi dati. Hæc itaq; sunt formosissima tua vbera,parua, rotunda, contracta,parilia, nitida,& quibus tuos alumnos, abundè alis succulenta, atque omnibus numeris absoluta: idque *donec aspiret dies* beatæ æternitatis, *& inclinentur umbræ* huius mortalitatis: nam vsque ad finem mundi durabit hic Hierarchicus sacerdotum & diaconorum ordo.

Duo vbera vetus & nouum testamentum.

Huc accedunt multi Patres, qui per duo vbera accipiunt vetus & nouum testamentum: hisce enim legendis,citandis,& explicandis vacant, ac fideles pascunt sacerdotes & diaconi: fideles,inquam,gemellos,id est,Iudæos,& gentiles. Ita Aponius,Philo,Iustus Orgelit.& Anselmus, ac S. Greg.24. Moral.c.10.

Porrò S. Gregorius hoc loco, pluresque alij omnia hæc corporis membra hucusque recitata, attribuunt Ecclesiæ doctoribus, & prædicatoribus, sed ob diuersas rationes & respectus scilicet,vt ijdem dicantur oculi Ecclesiæ, quia occulta vident: dentes, quia improbos corripiunt, & castigationis dente confectos in corpus Ecclesiæ ingerunt:collum, quia vitalem gratiæ spiritum, & spiritales cibos reliquo corpori subministrant:vbera,quia lac paruulis in Christo exhibent.

Verumtamen meliùs alij ista in varios Ecclesiæ ordines,status & gradus distribuunt: omnes enim hi faciunt decus,& complementum, Ecclesiæ: vnde omnes hic describere voluit Spiritus sanctus. Per capillos ergo repræsentãtur religiosi, per dentes doctores, per labia coccinea prædicatores,& martyres,per genas virgines, per collũ Pontifices,per vbera sacerdotes & diaconi,vt dixi. Igitur per vbera notari doctores (quales in populo sunt sacerdotes & diaconi) censent Cassiod. S.Gregor. Nyssenus Theodoret. Philo,Beda,Aponius,Anselmus. Hi enim lacte doctrinæ pascunt populum. Vnde instar capreæ acutissimè vident,inquit Nyssenus & Theodoret.& ad alta conscendunt, ac sicut hinnuli magis ramos fruticum, quàm herbam terræ,id est,magis diuinas Scripturas,quàm humanas scientias depascuntur, inquit Aponius: suntque gemelli,quia concordes in doctrina & prædicatione, ait S. Gregorius.

Symbolicè.

Symbolicè Psellus: Duo vbera,inquit, sunt sanguis & aqua, quæ ex latere Christi in cruce profluxerunt, ex quibus animæ fidelium alimoniam & salutem hauriunt.

SECVNDVS SENSVS.

PARTIALIS.

De Christo & anima sancta.

Duo vbera est duplex charitas.

DVo vbera animæ sanctæ sunt gemina charitas,Dei scilicet, & proximi: hisce enim & se & alios lactat & pascit.Ita Philo Carpath. Talis fuit S.Paulus,qui flagrans zelo Dei, & salutis animarum omnibus vbera quasi materna exhibuit. Vnde Galatis scribens ait cap.4. *Filioli mei, quos iterùm parturio donec Christus formetur in vobis.* Et Corinthijs epist.1.c.3.vers.1. *Tamquam paruulis in Christo lac vobis potum dedi non escam: Nondum enim poteratis.* Quocirca S.Ambros.ser.68. Paulum nuncupat Ecclesiæ nutritorem, & eius Epistolas Ecclesiæ vbera, atque huius rei symbolo asserit, caput eius à ceruice recisum pro sanguine lac fudisse, quod etiam testatur S. Chrysostom. Orat.in Princip. Apostol.sed Audi S.Ambr. *Quid enim mirum si abundat lacte nutritor Ecclesiæ? &c. cuius Epistolæ tamquam vbera Ecclesiarum populos nutriunt ad salutem.*

Et duplex eleemosyna.

Rursum, duo vbera charitatis sunt eleẽmosyna temporalis, quæ nutrit corpus, & spiritualis, quæ pascit animam. Audi Richard.de S. Victore. *Hæc vbera lacte replẽtur charitatis,quo iuniores & teneriores reficiunt,& quasi matres lactant & alunt. Nõ habet hæc vbera anima adhuc carnalis, donec crescat in gratia, & sanguinem carnalitatis conuertat in lac deuotionis. Cùm verò in gratia creuerit & pietatem conceperit; tunc mater fit, lactat teneros, consolatur desolatos; contumelijs pulsata,vel iniurijs affecta, patientiæ & compassionis lac fundit, non sanguinem carnalis cõmotionis. Quia enim pietatis lacte repleta est, dulcedinẽ exhibet, quam accepit, magis miserijs se lædentis compatitur,quàm iniuriâ moueatur.*

Subdit deinde carnales & imperfectos, dum iniuria afficiuntur, moueri ad iram & vindictam; perfectos ad misericordiam;quia hi habent vbera charitatis, quibus illi carent: *Si vbera haberet tactus, id est,iniuria pulsatus,lac funderet.* De tali dicitur ca. 8.8. *Soror nostra paruula est,& vbera non habet,* Post nonnulla subijcit Richard. *Duo hinnuli sunt actiui & contemplatiui, qui vtique ad lac gratiæ currere non cessant, & hoc desiderant, & ad perfectum semper tendunt, & superna petunt, semper se nouos,semper incipientes, & insufficientes reputant quia ad interiora se extendunt.* Et mox: *Apud se paruuli semper sunt, id est,humiles, & ideo lac gratiæ quærunt, ad hoc tendunt,hoc sugunt: vnde quia ad hoc lac indesinenter currunt, hoc percipiunt,& hoc reficiuntur, ac ita dulcedine huius replentur, vt eius abundantia aliorum inopiam supplere sufficiat.* Et post nonnulla: *Hi autem pascuntur inter lilia. Per lilia,quæ nitent & odorem habent munditiam benè viuentium & odorem virtutum accipimus. Inter quæ pascuntur hi gemelli, quia in munditia bonorum, & bono odore conuersantium delectantur.*

Vide S.Bernardum serm. 10. in Cantic. vbi docet hæc vbera charitatis lacte à Deo repleri in oratione, & crebra meditatione.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS.

De Christo & B. Virgine.

BEata Virgo suis vberibus lactauit hinnulum diuinum,id est, Christum, qui gemellus est, ob geminam naturam diuinam, & humanam. Vnde mulier illa in Euãg. exclamabat Lucæ 11. 27. *Beatus vẽter,qui te portauit,& vbera quæ suxisti.* Eadem enim est materia, ex qua formatur proles in vtero, & quâ deinde in lac conuersâ alitur,vt docet Aristot.l.4.de Generat.anim. cap.8. Quare, cùm B. Virgo supra naturam ex Spiritu

sancto cooceperit & pepererit Christum, sequitur, illam eiusdem virtute in vberibus lac accepisse, quo Christum pasceret. Vnde Ecclesia in festo circumc. canit: *Sola virgo lactabat vbere de cælo pleno.* Virgines enim naturaliter lac habere, & dare nequeunt.

Porro infans, qualis fuit Christus, & candore & statura & gratia similis est hinnulo: vbera verò Virginis comparantur hinnolo, quia Christus sugens vbera matris, prius eadem lacte & gratia replebat; vnde ipse lactens, potiùs erat lactans matrem.

Septem Virginis dotes septem vitijs aduersa.

Rursum Rupertus per duo vbera accipit virginitatem & fœcunditatem B. Virginis, vtraque enim lactat pascitque Ecclesiam inter lilia puritatis & castitatis. Addit deinde septem ornamenta angelica B. Virginis breuitque recensita, scilicet oculos columbinos, capillos caprarum, dentes tonsarum, labia vittæ coccineæ, genas puniceas, collum turris Dauidicæ, vbera hinnulorum, opponi septem deformitatibus diabolicis, quibus fœdantur filiæ huius sæculi, quæ suot altitudo oculorum, crispatio capillorum, voracitas dentiū, incontinentia labiorum, irreuerentia genarum, colli erectio nimia, confractionis vberum frequens iniuria, hæc scilicet sunt septem dæmonia, quæ à Magdalena expulit Christus, Lucæ 8.2.

Insuper Richardus de S. Victore: *B. Virgo,* inquit, *habet duo vbera geminæ dilectionis, lac fundētia, quia reis impetrat veniam & iustis gratiam. Quæ vbera sunt sicut duo hinnuli capreæ: hinnulos hos intelligere possumus Angelos, & hominum animas ad regnum iam translatas; qui benè hinnuli dicuntur, quia montem cælestis habitationis conscenderunt, & diuinæ contemplationis dulcedine reficiuntur, sicut hinnuli & alta petere solent, & lacte nutriuntur. Hi hinnuli gemelli sunt capreæ, id est, Christi, à quo pariter capiunt & sugunt lac geminæ dulcedinis, diuinitatis scilicet & humanitatis. Caprea enim est Christus, quia salijt in montibus & transilijt colles, & ita saltum dedit in vterum B. Virginis; Et de hoc in mundum, & de mundo in cælum, vbi pascit hinnulos istos cælesti lacte. Itaque cùm tam Angeli, quàm sanctæ animæ pro peccatoribus soliciti sint, & eis tam meritis, quàm intercessione subueniant, credendum est B. Virginem tantum in hoc posse, quantum vtramque hanc creaturam, imò vtraq. potior iudicatur, quia vtraque per hanc reparatur, & angelorum ruina per hanc restaurata est, & humana natura reconciliata.* Et pluribus interiectis: *Hinnulorum velocitati cōparatur, quia velocius occurrit eius pietas, quàm inuocetur, & causas miserorum anticipat. Hinnulis verò cōparatur, quia dulcedinem bonitatis, quam impendit, ipsa desuper sugit.* Denique post nonnulla causam fontemque aperit: *Sicut enim,* inquit, *vbicumque fuerit corpus, congregantur & aquilæ; ita vbicumque fuerit miseria, tua & currit & succurrit misericordia. A Deo pietate replentur vbera tua, vt alicuius miseriæ notitia tacta, lac fundant misericordiæ, nec possis miserias scire, & non subuenire. Et quid mirum si misericordia affluis, quæ ipsam misericordiam peperisti? Carnalia in te Christus vbera suxit, vt per te nobis spiritualia fluerent. Cùm enim misericordiam lactasti, ab eadem misericordiæ vbera accepisti.*

Donec aspiret dies & inclinentur vmbræ.

NOnnulli cum Rabbinis, Psello & Hortolano hæc referunt ad sequentia: *Vadam ad montem myrrhæ,* &c. idque commodo sensu, q. d. Interim, dum aduesperascit, vadam ad montem myrrhæ & collem thuris, vt eorum vmbra æquè ac fragrantia me pascam & oblectem. Hinc Chaldæus more suo iudaizans sic vertit: *Et omni tempore, quo populus domus Israel tenebat manibus suis artem patrum suorum iustorum, fugiebant nocentes spiritus tenebricosiores, & matutini ac meridiani dæmones de medio eorum, eò quòd maiestas gloriæ Domini residebat in domo sanctuarij, quæ ædificata est in monte Moriah, & omnes dæmones, & nocentes spiritus fugiebant ab odore incensi aromatum.*

Verùm melius Patres omnes hanc gnomen referunt ad id, quod præcessit. q. d. Hinnuli pascuntur inter lilia, quamdiu durat dies vsque ad vesperam, quando cum matribus pasti domum redeant, iuxta illud Virgilij.

Ite domum saturæ, venit hesperus, ite capellæ.

Porrò hanc sententiam exposui cap. 2. v. vltimo. Quare hic iota non addam.

Vadam ad montem myrrhæ & ad collem thuris.

HEbr. *Vadam mihi.* q. d. Ibo solus voluptatis & animi causa. Id dicit sponsus, vt sponsæ desiderium secum eundi inijciat, illaque dicat: Volo & ego, sponse mi, ire tecum: tua enim voluntas & voluptas, mea quoque est voluntas & voluptas. Vnde Syrus vertit: *Vade,* scilicet ô sponsa ad montem myrrhæ: Et Arabicus; *Vadam cū eo.* Sunt verba non sponsæ, vt volunt nonnulli, sed spōsi: nam hic mox versu sequenti redit ad spōsæ laudes, quas hic obiter interrumpit inuitando eā ad montem myrrhæ & collem thuris, quem verisimile est fuisse hortū Salomonis iuxta Ierusalem, pulcherrimis & pretiosissimis myrrhæ, thuris, aliorumque aromatum fruticibus, arboribusque ex Libano, Arabia, alijsq; regionibus adductis consitum, qui proinde saltus Libani dicebatur, de quo 3. Reg. 7. 2. Hinc montes hi vocantur aromatum c. 8. vers. 14. & c. 6. 1. *Dilectus meus,* inquit, *descendit in hortum suum ad areolam aromatum, vt pascatur in hortis, & lilia colligat.*

Mons myrrha & collis thuris sunt hortus Salomonis iuxta Ierusalem.

PRIMVS SENSVS ADÆQVATVS,

De Christo & Ecclesia.

LAudarat Christus sponsus Ecclesiam sponsam ab vberum fœcunditate, id est, à zelo animarum, nunc ne ita illis intendat, vt se negligat, illam quasi ad se reuocat, vt secum vadat ad montem myrrhæ, quæ gustu est amara, id est, ad studium mortificationis, & ad collem thuris, id est, ad studium orationis; vt per illa seipsam magis purificet, sanctificet, Deo vniat, eiusque spiritu repleat, quem deinde fructuosius in alios effundat. Hinc Hebr. מוֹר *mor,* id est, *myrrha,* alludit ad montem Moriah, in quo immolatus est Isaac & crucifixus est Christus. q. d.

Myrrha est mortificatio, thus oratio.

Eamus

A Eamus ad montem Caluariæ, qui pars est montis Moriah, ibique crucem, clauos, lanceam, plagas, dolores, vulnera, iniurias, probra, quæ pro te; ô Ecclesia, ô fidelis anima mea, perpessus sum, contemplemur, vt ex ijs discas similia pati pro me sponso tuo, teque dare studio mortificationis tam actiuæ & spontaneæ, quàm passiuæ & ab alijs illatæ, iuxta hunc monte enim est collis thuris: crux enim & passio docet hominem orare, Deúq; in afflictione inuocare. Porrò quis refugiat myrrham passionis, quam Christus sponte amplexus est; anima enim, quæ sapit, quærit Christum; ac non nisi in Caluaria & cruce, hoc est, in myrrha mortificationis, & thure orationis eum inuenit. Docet hic ergo Christus viam ad sanctitatem esse mortificationem & orationem, vnamque alteri esse iungendam. Mortificatio enim sine oratione est insipida & horrida, oratio B sine mortificatione est sterilis & infructuosa. Mortificatio igitur fulciatur oratione, & oratio condiatur mortificatione. Mortificatio domat & iugulat concupiscentias & passiones, putà cupidinem honoris, deliciarum, opum, commoditatum: oratio verò mentem mortificatam sustollit ad Deū, ab eoque cælestes amores, sensus, & spiritus haurit, quamobrem mortificatio est quasi myrrha, & sal putredinem concupiscentiarum è carne & mente nostra exsugens, eamque desiccans & à corruptione deseruans. Oratio verò est velut thus illam per fumum & ignem Deo adolens, offerens & sacrificans. Ita Cassiodor. Beda, Aponius, Philo, Iustus Orgel. & alij.

Vtraque iūgenda.

Secundò, Nyssenus, Theodoretus & tres Anonymi apud ipsum, Psellus, & Rupertus per C montem myrrhæ accipiunt passionem Christi, per collem thuris resurrectionem, imò Philo accipit Christum ipsum passum, & resurgentem. Nil enim ita sponsam animat ad sponsi amorem & imitationem, atque eius passio & resurrectio. Porrò hæc Christus sponsæ consideranda proponit non eminùs, sed cominùs, vt scilicet mente & contemplatione adeat ipsum montem Caluariæ, ibique quasi præsens præsentem Christum pro se crucifixum oculis intueatur, perinde ac si rem ipsam olim actam, rursus coram se peragi cerneret. Hæc enim viua & efficax contemplatio Christi patientis & resurgentis misè amorem, spem, omnemque virtutē excitat: *Si enim compatimur, & conglorificabimur*, ait Paulus. Audi Psellum: *Age tu mecum, qui cruci affixus sum, crucifigere, vt magna item à patre gloriâ mecum afficiare. Sponte* D *enim volo ego sanè mortem oppetere, vt fidelibus diem salutis aspirem, & vmbras discutiam impietatis.* Veni ergo in montem myrrhæ, vbi ego mortalitatem exui, vt inde pergas in collem thuris, vbi ego resurgens immortalitatem & gloriam indui. Audi & Theodoretum: *Quando adeò decora es, & amoris erga me vulnere sauciata, pro te mortem oppetam, & myrrhæ montē sponte conscendam; sed iterum surgam, & reuertar ad collem thuris: vt per myrrham mortem significet, per thus autem diuinam naturam.* Et post nonnulla: *Vadam inquit mihi ipsi* (sic enim habent Septuag.) *ad montem myrrhæ & ad collem thuris: vtrumque enim libens facio, nulla vi, nulla coactus necessitate. Nemo enim tollit animam à me, sed ego pono eam à me ipso, vt iterum sumam eam.* Quærit deinde Theodoretus cur mortem vocarit montem, deitatem verò collem, cùm hæc longè maior sit illâ? ac respondet, quia Deum mori *tam excelsum atque arcanum est, vt ab homine animo, & cogitatione nequeat comprehendi.* Causam dant tres Anonymi: *Mortalitatis enim*, inquiunt, *symbolum est myrrha, thus verò diuinitatis.* Corpora enim mortua condiuntur myrrha, vti conditum est corpus Christi: thura verò adolentur Deo, ad quem post resurrectionem reuersus est Christus in cælum. Deo enim propria & essentialis est immortalitas & felicitas, ideoque illa repræsentatur per thus, quod propriè datur Deo. Vnde cùm in igne adoletur, totum per fumum euaporat, & ascendit in cælum ad Deū. Rursum per resurrectionem à mūdo agnita est Christi diuinitas, vnde illum credidit esse Deū, ac proinde illi quasi Deo vero thus obtulit, ait Rupertus.

Myrrha passio: thus resurrectio.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS.

De Christo & anima sancta.

ANima sancta fit sanctior dū vadit ad montem myrrhæ, id est, cùm Christum crucifixum coram contemplatur, & per mortificationem ac passionum pro Christo tolerantiam imitatur, ac ad collem thuris, id est, cùm orationis, deuotionis, & religionis incensum Deo offert. Audi S. Gregorium: *Quid per montem myrrhæ, nisi fortem altitudinem mortificationis in opere, & quid per* C *collem thuris intelligimus, nisi altam humilitatem in oratione? Ad montem ergo myrrhæ, & ad collem thuris spōsus vadit, quia eos familiariter visitat, quos per mortificationem vitiorum ad alta proficere, & per mundas & humiles orationes suauiter redolere perspicit. His quippe virtutibus sancta Ecclesia, vel vnaquæque anima mundana efficitur, quia dum per voluptatum mortificationem vitijs reluctatur, & per sanctas orationes frequenter lachrymis abluitur, sordes lauat, vt sponso placeat, cui pulchra apparere conatur, cuius conatum ad effectum sponsus per gratiam suam ducit, opusque suum in sponsa benignè laudat & dicit: Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te.*

Mortificationem collocat in monte, quia ardua est & difficilis; orationem in colle, quia facilior & suauior. Rursum myrrham præponit D thuri, quia mortificatio præire debet orationem, adeoque ipsa recta est via ad orationem sinceram, puram, & ardentem, quæ meretur à Deo exaudiri. Denique mortificatio est meritum doni orationis, oratio mortificationis est præmium.

Symbolicè, S. Anselmus per montem myrrhæ accipit chorum martyrum, per collem thuris chorum confessorum. Omnes enim sancti vel martyres sunt, vel confessores. Dicit verò Christus: *Vadam*, cùm singulos gratia sua visitat; & ad martyrium vel virtutes confessore dignas excitat, idque *donec aspiret dies* beatæ æternitatis, *& inclinentur vmbræ* mortalitatis. Nam in cælo myrrha & fel vertetur in saccharum & mel: thus verò fumosum in clarum visionis & amoris diuini incendiū. Ita B. Virgo stipata choris beatorum, cuidam S. Virgini apparuit, manu tenens

Symbolicè.

B. Hya-

B. Hyacinthum Polonum, ordinis prædicatorũ, iam vita functum, cumque ducens in cælum suauiter concinebat. *Ibo ad montem myrrhæ, & ad collem Libani cum B. Hyacintho*, vti refert Leander Albertus in eius vita apud Surium die 16. vel 17. Aug. Porrò ipso festo assumptionis suæ B. Virgo cum assumpsit in cælum.

B. Virgo ducit Hyacinthum Polonum in cælum ipso sua assumptionis die.

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS.

De Christo & B. Virgine.

BEata Virgo Christum comitans ad crucem in montem Caluariæ, dicebat: *Vadam ad montem myrrhæ*, ac deinde videns eum resurrexisse; conscendit *collem thuris*, incensum gratiarum actionis & iubili offerens Deo. Idem fecit per omnem deinceps vitam, assiduè mente contemplans, & corpore obiens montem Caluariæ, & Olueti, vbi Christus passus est, resurrexit & ascendit in cælum. Rursum ipsa fuit viuum exemplar Apostolis, cæterisque fidelibus tam mortificationis, quàm orationis continuæ.

Denique pro *thuris* Hebr. & Græcè est *Libani*, id est, thuris candidi לבן *Laban* enim est album, candidum: vel thuris, quod in monte Libano nascitur. Vnde Hugo Victorinus tom. 2 libr. de Amore sponsi & sponsæ legit: *Ibo mihi ad montem myrrhæ & collem Libani*, sicque explicat: *Ibo, ait, mihi*. Sibi vadit, quia singularis amor participem secreti non recipit. Sibi vadit, quia non vult sodalem itineris, qui non patitur consortem amoris. Myrrha, quæ amara est ad gustandum & corpora mortuorũ à putredine seruat, significat mortificationem carnis. Libanus, quod nomen interpretatur candidatio, significat munditiam carnis. Hæc ergo est via, per quam sponsus ad sponsam venit, mons myrrhæ & collis Libani, quia primò per abstinentiam concupiscentiam carnis occidit, deinde per munditiem cordis ignorantiam mentis abstergit.

Collis thuris quid?

Quæres, cur dicatur *ad collem thuris*, non ad montem thuris, vti dicitur *ad montem myrrhæ*? Resp. quoad corticem literæ videtur in horto Salomonis fuisse collis thuris vicinus monti myrrhæ; id enim verba hæc innuunt: quoad medullam verò Primò, iuxta montem myrrhæ, id est, Caluariæ, vbi crucifixus est Christus, erat collis thuris, id est, hortus altus Iosephi ab Arimathia, in quo sepultus est Christus, indeque tertio die gloriosus resurrexit. Hic enim hortus à loco crucifixionis Christi paucis passibus distat, vti testantur illi, qui Hierosolymis fuerunt & viderũt. Myrrha enim Christi passionem, thus resurrectionem denotat, vti dixi.

Resp. Primò.

Secundò.

Secundò, mons myrrhæ est mons Caluariæ cui adiacet & nonnihil supereminet collis thuris id est, Sion, in quo Salomon ædificarat templũ; hic enim dicitur thuris, quia in eo thura, orationes, & sacrificia offerebantur Deo. Mons enim Caluariæ & mõs Sion sunt quasi duo colles, vel duo iuga eiusdem montis communis.

Mons Caluariæ & mons Sion sunt quasi duo eiusdem montis iuga.

Tertiò.

Tertiò, collis thuris est cœnaculum in monte Sion, vbi Christus resurgens Apostolis & B. Virgini apparuit; dicitur thuris, id est, resurrectionis; rursum thuris, id est, orationis, quia in eo orantes & ardentia ad Deum suspiria emittentes Apostoli receperunt Spiritum sanctum in Pentecoste.

Mysticè Theodoret. Myrrha, id est, passio, & mors Christi vocatur mons, thus verò, id est diuinitas vocatur collis, quia magis excelsum & admirabile hominibus videtur Deũ pati & mori, quàm Deum existere.

Mysticè.

Tropologicè: ardua & excelsa est via ad montem myrrhæ, id est, mortificationis & martyrij, inde verò facilis est ascensus ad collem thuris, id est, orationis, deuotionis, & contemplationis: & anagogicè ad collem thuris, id est, ad cælum, vbi beati perpetuò thus gratiarum actionis & iubilationis offerunt Deo. Martyr enim vnò passu tantùm distat à cælo: mox enim vt anima è corpore excessit, rapitur in cælum. Vnde illud S. Augustin. *Iniuriam facit martyri, qui orat pro martyre*. Facillimum ergo est martyri ire ad cælum, sed difficile ire ad martyrium: vt igitur Deus patientem & martyrem animaret ad generosè conscendendum montem myrrhę, apposuit ei collem hunc thuris felicissimum, & ascensu facillimum.

Tropologicè & anagogicè.

Quocirca illustris illa apud Anglos nostro æuo fidei Heroina, Margareta Midleton, ad atrox supplicium damnata, quòd sacerdotes Catholicos hospitio suscepisset, & eos prodere noluit, ad supplicij locum lætissimo vultu procedit dicens: *Tam breuis est via, quæ ad cælum ducit, tam hoc quam alio genere mortis*: post paucas horas cælum & solum pedibus calcabo, & ex alto empyrei fastigio exile huc terræ punctum, omniaque terrena felix & beata despiciam. Quare in terram supina reclinata, dorso supposita petrá ingenti, & quidem acutissimá, corpori autem iniectá tabulá onustá pondere mille librarum, sensim pressa & oppressa, armata cælesti patientia & constantia, gloriosa pro Christo morte occubuit, & ex monte myrrhæ ad collem thuris, vti sperandum est, euolauit. Illius certamen ad viuum repræsentatur in Theatro hæreticæ crudelitatis pag. 77.

Exemplũ Margaretæ Midleton.

Illam ergo ineĉli non turbauere molares;
Quin, ait, hos totos membris imponite montes,
Spiritus innocuâ transcendet ad astra ruinâ.

Simili modo generosa illa apud Iapones virago, nomine Susanna, quæ pro fide intrepidè Nangasaci occubuit anno 1626. (quo anno pariter die 20. Iulij P. Franciscus Paciecus Prouincialis Iaponiæ cum duobus Patribus & sex Fratribus è Societ. IESV, pro fide gloriosum lenti ignis agonem ibidem, eadem consideratione breuis pœnæ & æterni & præmij se suosq; obarmans, obiuit) se, maritum, & socios perpetim ad constantiam in suppliciis quibuslibet animabat hac voce: *Stemus, ô socij, in tormentis omnibus pro fide Christi magnanimi, quia breuem vitam & pœnam æterna & immensa excipiet gloria Paradisi*. Quocirca & durum longumque carcerem; & horrendum apud Iapones militaris publicæ opprobriũ, & inediam, frigoraque, & equuleum, & crucem tam suam, quam filiolæ sibi annexæ triennis, & minas stupri, & seruitutem, vinculaque sex mensium, qualia sunt mancipiorum, ac denique gladium, mortemque pro Christo fortiter

Susannæ Iaponæ.

tirer sustinuit, ac Deo gratias agendo & iubilando superauit, vti testantur litteræ Iaponicæ hoc anno Romæ typis excusæ. Digna sanè, quæ eum priscis Susannis, Lucijs, Cæcilijs, Agathis, Catharinis comparetur, vtpote quę viros complures ad martyrium verbis ignitis accendit, ac exemplo suo, dirissima tolerando plusquàm virili fortitudine, præiuit,

——Tanti dux femina facti,

cuius decus & gloriam omnia ventura Iaponiæ sæcula celebrabunt.

VERS. 7. *Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te.*

EX pulchritudine singularum partium, putà membrorum spōsæ hactenus recensitorum, concludit pulchritudinem totius corporis. Verba hæc quosd primum hemistichium audiuimus, c. 1. v. 15. vbi ea explicui. Hic tantùm additur: *Et macula non est in te.* Hebr. מום *mum*, non tantum maculam coloris, siue næuum, sed & quodlibet vitium, vt vertit Arabicus, siue quemlibet defectū & deformitatem significat, vti ostendi Leuit. 22. 22. Sic sensus est q. d. Tota pulchra es, ô sponsa, & id est, *quia* in te nulla est deformitas, sed omnia concinna & formosa.

PRIMVS SENSVS
ADÆQVATVS.
De Christo & Ecclesia.

Pulchritudo Ecclesiæ. Primò. TOta Ecclesia pulchra est: Primò, pulchritudine legis Euangelicæ, quam profitetur. Hæc enim lex est pulcherrima omnium, quę vnquam fuerunt in orbe; in eaque nulla est macula, nullusque defectus, imò in ea traduntur multa consilia Euangelica, quæ summam sanctitatem & perfectionem continent, vt patet Matth. 5. & seq.

Secundò, Secundò, pulchra est pulchritudine cognitionis Dei, veræ fidei, cultus, & religionis, quia colit Deum non ritu externo in holocaustis bestiarum, vti Synagoga Iudæorum, sed in spiritu & veritate. Ioan. 4. vnde sacrificium habet nobilissimum, putà Eucharistiam, in qua quotidie Deo Patri Christum crucifixum, eius vnigenitum incruentè immolat & offert.

Tertiò. Tertiò, pulchra est, quia pulchras habet ceremonias, ritus, ornatus templorum, organa, concentus, &c. ac præsertim pulchra Sacramenta, inter quæ Baptismus animam ab omni culpa, expurgat, vt nitidissimam efficiat. Vnde Optatus Mileuitanus lib. 5. *Baptismus,* ait, *virtutum est vita, criminum mors, natiuitas immortalis, cælestis regni comparatio, innocentiæ portus, peccatorum naufragium.*

Quartò. Quartò propriè & subiectiuè, Ecclesia tota pulchra est per gratiam, & iustitiam inhærentem fidelibus iustis, & sanctis, qui soli potissima & perfectissima Ecclesiæ membra sunt, ideoque hic sponsæ nomine censentur, vt dixi canone 17. in his enim nulla est macula grauioris culpæ siue peccati mortiferi, quòd solùm sponsam defor-

A mem, id est, Deo ingratam & exosam reddit. Esto enim, nemo immunis sit à culpa veniali, hæc tamen leuior est, nec maculæ hoc loco nomine censetur: ab hac tamen quoque immunis erit in altera vita per amorē, gloriam, & visionem beatificam. Vnde Beda, Nyssenus, S. August. 1. Retract. c. 19. S. Hieronymus lib. 3. contra Pelag. & alij *τὸ tota pulchra es,* attribuunt Ecclesiæ in cælis triumphanti: militanti tamen eo sensu, quo dixi. Idem eidem assignant Cassiodor. S. Gregor. Beda, Philo, Anselm. & alij.

Denique Ecclesia tota pulchra est, quia in singulis sui partibus & gradibus speciosa & sancta est, putà in religiosis, qui quasi capilli eius sunt; in doctoribus, qui quasi dentes eius sunt; in prædi- *Quintò.*
B catoribus & martyribus, qui eius labia coccinea sunt; in virginibus, qui eius genæ, sunt; in Pontificibus, qui eius collum; in sacerdotibus & diaconis, qui eius sunt vbera; ac consequenter in laicis, qui ijs lactantur, vti superiùs dixi. Ita Iustus, Orgelit. hoc est, quod huc alludens Apostol. ait: *Christus dilexit Ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea, vt eam sanctificaret mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ, vt exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam, neque rugam aut aliquid eiusmodi, sed vt sit sancta & immaculata.* Ephes. 5. 25. vide ibi dicta.

Huc facit versio Chaldæi: *Et in tempore, quo populus domus Israel faciunt voluntatem dominatoris sæculi laudat eos in cælis excelsis, & sic dicit; Tota pulchra es congregatio Israel, & macula non est in te,* Pulchritudo enim Ecclesiæ in eo consistit, vt se Dei legi & voluntati conformet, hæc enim est iustissi-
C ma & sanctissima, ideoque pulcherrima.

SECVNDVS SENSVS
PARTIALIS.
De Christo & anima sancta.

ANima sancta tota pulchra est per cycladem gratiæ, charitatis, omniumque virtutum, quam Deus ipsi infundit, vt eam ornet & speciosam efficiat: vnde illa hoc gratiæ decore exultans ait: *Gaudens gaudebo in Domino, & exultabit anima mea in Deo meo; quia induit me vestimentis salutis, & indumento iustitiæ circumdedit me.* Isaiæ 61. 10. Gratia enim est summus ornatus animæ; quia eam efficit Dei amicam, filiam, sponsam, heredem, imò diuinæ consortem naturæ, vt ait S.
D Petrus epistol. 2. cap. 1. vers. 4. Causam dat Theodoret. *Immaculata,* ait, *& pulchra euasit sponsa, quia propinqua sponsi effecta est, atque ita omnes splendores suscepit, & lucida ex ipsa luce reddita est.* Audi S. Gregor. qui sibi obijciens: Nulla anima immunis est à peccato veniali: quomodo ergo tota est pulchra? respondet: *Dum sancta anima à peccatis quotidianis se per pœnitentiam mundat, dum quotidie peccata minuta cum lacrymis abluit, & à maioribus se obseruat, quamuis frequenter peccet, per assiduam tamen pœnitentiam munditiam suam assiduè seruat. Hinc enim alibi præcipitur: Semper sint vestimenta tua candida. Et illud: Iustus autem ex fide viuit. Quamuis enim mox vt peccat, à iustitia deuiet; tamen dum semper credit in eum, qui iustificat impium, & assiduè sub eius fide peccata sua deflet, per assiduas ablutiones iustitiam suā retinet.* Porrò S. Amb. lib. 1. de Virginibus,

dium, eaq; necessaria loquens, ad audiendum facilis, & per quàm affabilis, honorem suum & venerationem omnibus exhibens, &c. decenti ducadi libertate aduersus homines omnes vsa est: sine tisu, sine perturbatione, & sine ira maximè. A

VERS. 3. *Sicut fragmen mali punici; ita gena tuæ absque eo, quod intrinsecus latet.*

PRo *fragmen* Hebr. est פֶּלַח *pelach*, id est diuisio, pars, frustum, fragmen. Quare minùs rectè Aben Ezra (& antiqua Rabbinorum interpretatio Hispanica, ait Sanchez) non fragmen, sed florem mali punici, qui summè rubet, & pulcherrimus ruboris cyclus videtur, interpretatur: quia ipse pro *pelach*, legit פֶּרַח *perach*, id est, flos. B

Malum punicum vnde dicatur.

Malum punicum est granatum. Dicitur punicum, quòd à Pœnis, id est, Carthagine sit allatum. Granatum, à granorum, quibus refertum est, multitudine; vel quod in regno Granatensi abundet. Vnde Plinius lib. 13. c. 19. *Circa Carthaginem*, ait, *punicum malum cognomine sibi vendicat* (Africa,) *Aliqui granatum appellant.* Modum quo malogranata rubicunda fiant, tradit Cassius Dion. l. 10. c. 33.

Pro *genæ* Hebr. est, רַקָּה *racka*, quod Luisius, Vatabl. Genebr. & alij vertunt, *tempora*, eo, quod delicata sint & tenuia. Radix enim רָקַק *racac*, significat *attenuari*. Verùm meliùs Noster, Septuag. Symmach. & alij vertunt *genæ*; hæ enim molles sunt, tenues & delicatæ. Hæ primò rotundæ sunt, secundò tument, tertiò rubent.

C

Sicut fragmen mali punici.

Fragmen est cortex: cur?

SEptuag. ὡς λέπυρον, id est, *sicut cortex mali punici.* Et sic legunt nonnulli Codices Vulgatæ, vt Complut. sicque omnes legunt cap. 6. 6. Vnde liquet genas non tam granis, quàm cortici mali punici comparari. Dici tamen fragmen tum quia pars vna mali punici rubet, alia verò viret: genæ autem rubent dumtaxat, non virent; tum quia fragmen præter colorem, odorem quoque suauem granorum intùs latentium exhalat, ait Rupertus, tum quia pro *genæ*, Hebr. & Septuag. habent, *gena* in singulari; vna autem gena non nisi fragmini, id est, dimidio pomi punici comparari potest; aut potiùs fragmen vocatur ipse cortex, quia à pulpa diuisus & quasi diffractus est; sic fragmen nucum est ipse earum cortex: hic enim frangendus est, vt nucleus sub eo latens carpi comedique possit. Simili modo Iob 41. 15. in Hebræo פֶּלַח תַּחְתִּית *pelach cathith*, id est, *fragmen inferius* vocatur lapis molaris inferior, qui meta dicitur, eò quòd à lapide superiori, qui catillus dicitur, sit diuisus, & quasi diffractus. Quocirca Philo Carpath. hoc loco legit: *Sicut mali corium malum tuum, propter id quod in te latet.* Hinc *genæ* Græcè dicuntur μῆλα, id est, *poma*, quòd pomis punicis sint similes, ait Nyssen. quia mali orbiculati instar exuberant, ait Pollux. D

A

Absque eo quod intrinsecus latet.

MAior enim est pudor & pudicitia interna, quam inde prodiens rubor & pudor genarum externus. Simile de oculis dixit vers. 1. Vide ibi dicta. Sicut enim oculorum, sic & genarum decor, vigorque manat à corde & à mente.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Christo & Ecclesia.

Genæ purpureæ notant virgines.

GEnæ instar fragminis mali punici purpureæ notant pudorem, castitatem, & virginitatem Ecclesiæ, tum literalem, qualis est in virginibus, tum mysticam, quæ consistit in illibata castaque fide, spe, & charitate, qualis est in omnibus fidelibus, vti mox dicam ex S. Augustino: virgines enim Ecclesiæ decus & decorem repræsentant, sicut genæ decorem faciei, totiusque hominis. Quocirca virginitas & cælibatus in primitiua Ecclesia mirè floruit, quia Apostoli eam impensè fidelibus commendabant, imò pro ea tuenda martyrium subiêre S. Petrus, S. Paulus, S. Ioannes, S. Matthæus, S. Clemens plurimique alij Ecclesiæ primores, vti alibi dixi. Hinc & Patres penè omnes integris libris elogia virginitatis amplissimè scripsêre, vt S. Basilius, S. Ambrosius, S. Augustinus, S. Hieronymus, S. Athanasius, Tertullianus, S. Cyprianus, S. Chrysostomus, S. Gregorius Nazianz. Genæ ergo purpureæ similes malo punico, significant verecundiam virginum: hæc enim illarum est purpura. Illis enim nullus honestior est color, quàm qui à pudore nascitur. Ita Nazianzenus Orat. aduersùs mulieres se ornantes: *Vnicus*, inquit, *color in muliere amabilis est, nimirum rubor ille, quem pudor gignit.* Et Orat. 11. de Laudibus Gorgoniæ: *Vnus*, inquit, *ille rubor placebat, quem pudor affert, vnus candor, quem parit abstinentia; nam pigmenta & fucos & viuas tabulas* (has quidē laruas appellat, quia fucata femina laruata est) *scenicis & triuialibus relinquebat, quibusque probrum ac dedecus est erubescere.* Idem significauit Salomon aliâ similitudine turturis cap. 1. vers. 10. dicens: *Pulchræ sunt genæ tuæ sicut turturis.* Vide ibi dicta: Christianæ enim fidei & Ecclesiæ, mirè semper cordi & curæ fuit castitas & virginitas: nam, qui castitatem seruat, seruat & fidem; qui autem à castitate deficit, facilè perdit & fidem. Hinc illa examina virginum in Thebaide, Ægypto, Syriâ, Româ, Africâ, Græciâ, de quibus Palladius, Theodor. Cassianus, Sophronius, & Baron. in histor. Eccles. Audi S. Cyprianum de Habitu virginum: *Flos est ille Ecclesiastici germinis, decus, atque ornamentum gratiæ spiritalis, læta indoles, laudis & honoris opus integrum, atque incorruptum, Dei imago respondens ad sanctimoniam Domini, illustrior portio gregis Christi. Gaudet per illas, atque in illis largiter floret Ecclesiæ matris gloriosa fœcunditas, quantoque plus copiosa virginitas numero suo addit, gaudium matris augescit.* S. August. de S. Virgine initio: *Christus*, ait, *Virginis filius, virginum sponsus, virginali vtero corporaliter natus, virginali* con-

Castitas custos fidei.

Elogia virginum.

A *connubio ſpiritaliter coniugatus. Cùm ipſa igitur vniuerſa Eccleſia virgo ſit deſponſata vni viro Chriſto, ſicut dicit Apoſtolus; quanto digna ſunt honore membra eius, quæ hoc cuſtodiunt etiam in ipſa carne, quod tota cuſtodit in fide, quæ imitatur matrem viri & Domini ſui? nam Eccleſia quoque & virgo & mater eſt. Cuius enim integritati conſulimus, ſi virgo non eſt? aut cuius prolem alloquimur, ſi mater non eſt? Maria corporaliter caput huius corporis peperit, Eccleſia ſpiritaliter membra illius capitis parit. In vtraque virginitas fœcunditatem non impedit, in vtraque fœcunditas virginitatem non adimit. Proinde cùm Eccleſia vniuerſa ſit ſancta & corpore & ſpiritu, nec tamen vniuerſa ſit corpore virgo ſed ſpiritu, quanto ſanctior eſt in his membris vbi virgo eſt & corpore & ſpiritu?* Idem libr. 2. de Ciuit. c. 26. docet Romanos virginem Deam, putà Veſtam ſupplicirer adoraſſe. S. Baſilius de Laude Virgin. hæc ei aſſignat Encomia: B *Virgo, Chriſti vas animatum. Virgo, caſtitatis imago, virginitas ſupra naturæ legem, virginitas hominem Deo ſimillimum facit; virginitas vitam noſtram de corruptione ad gloriam colligit.*

Audi Nazianzenum in carmine de Laude virginit. vbi ſparſim hæc ei dat elogia:

Virginitatis amor mentes ad ſidera tollit.
Virginitas res eſt omni mirabilis æuo.
———*Virginitas magni pars inclyta Chriſti.*
Virginitas (Danielis) *ſæuos potuit ſopire leones.*
———*Virginitas decoratur coniuge Chriſto.*
Prima Trias Virgo.
———*Virgo eſt Angelus alter.*

Idem in præceptis ad Virg. virgo inter homines eſt id, quod

Margaris in ſaxis, atque inter ſidera cæli
Lucifer, in ſyluis frondoſæ ramus oliuæ,
Lilium in herboſis campis, auibuſq; columba.

Idem in Carm. de Beatitud.

Felix virgineus chorus eſt, qui carne repulſa,
Non procul à ſummo Numine purus abeſt.

Porrò pudor hic virginum exterior in genis prodit ex pudicitia & puritate interiori, quæ latet in anima, & hoc ſignificat, τὸ *abſque eo quod intrinſecùs latet.* Pro quo Septuag. vertunt: *Extra taciturnitatem tui* vel *tuam.* Alij: *intra velum tuum.* Vnde vertunt: *Sicut fragmen mali punici, ita genæ tuæ intra velum tuum;* Symmach. *tectæ operimento.* Nam virgines, vt pudorem ſuum tueantur, velo genas & faciem obtegunt; vnde velum hoc virginitatis murum & vallum vocat Tertull. libr. de Velandis virginibus cap. 15. *Vera virginitas,* inquit, *confugit ad velamen capitis, quaſi ad galeam,* D *quaſi ad clypeum, qui bonum ſuum protegat aduersùs ictus tentationum, aduersùs iacula ſcandalorum, aduersùs ſuſpiciones, & ſuſurros, & æmulationem, ipſum quoque liuorem.* Et cap. 16. *Indue,* ait, *armaturam pudoris; circumduc vallum verecundiæ murum ſexui tuo ſtrue, qui nec tuos emittat oculos, nec admittat alienos.* Hinc & Eccleſ. cap. 26. 19. *Gratia ſuper gratiam,* inquit, *mulier ſancta & pudorata.* Ruſum, virginibus loco veli & valli ſunt clauſtra monaſteriorum, quæ ſi exactè ſeruentur, eas ab omni tentatione & periculo caſtitatis immunes præſtant, vt ſemotæ ab hominibus inſtar angelorum, cum Deo & Chriſto ſponſo ſuo aſſiduè conuerſentur in omni quiete, ſanctitate, & gaudio, vt videantur degere in paradiſo. In clauſtro ergo abſcondita latet, ſed Deo & angelis

Velum, vallum virginitatis.

A patet virginum pietas, ſanctitas, oratio, charitas, virtus & vita cæleſtis: ſicut ſub fragmine, id eſt, cortice mali punici latet abſcondita granorum eius vinoſa ſuauitas & copioſa denſitas. Denique B. Virginem genas velaſſe docet Niceph. lib. 2. Hiſt. cap. 23. vbi ex S. Epiphanio ita veſtes B. Virginis deſcribit: *Veſtimentis coloris natiui contenta fuit, id quod etiamnum ſanctum capitis eius velamen oſtendit, & vt paucis dicam, in rebus eius omnibus multa diuinitùs inerat gratia.* Ita de verecundia, virginitate, & cælibatu hunc locum exponunt, Iuſtus Orgelit. *Illi,* ait, *in facie Eccleſiæ decorem efficiunt, qui comitante verecundia caſtitatem obſeruant.* Et Aponius, qui virgines comparat Chriſto qui c. 2. vocatur malum, idque, vt ipſe interpretatur, punicum: *Quaſi malum punicum,* inquit, *inter ſyluas, ſic dilectus meus inter filios. Quæ arbor profert ex ſe pomum* B *& viſione pulcherrimum, & ſapore dulciſſimum, & ſatis commodam languentibus medicinam: quia qui pro hominum ſalute per virginem mundo oſtenſus eſt, integritatis ac caſtimoniæ flores toto orbe ſparſit. Cuius pulchritudinis partem, id eſt, fragmen, virginitatem & continentiam oſtendit habere, in quibus Eccleſiæ facies intacti ſanguinis conſeruati pulcherrima demonſtratur.* Et Philo Carpath. *Per malum punicum,* inquit, *ipſa Eccleſia & fidelis anima deſignatur; quia vt in illo multa ſuauiora grana, ſic & in Eccleſiæ ſinu multi fideles populi in vnitate fidei continentur: dumq; multi ex his diuino ſeruitio ſeſe ceteris valentiùs aſtringunt, ac dedunt ita, vt omnia mundana contemnant, ac fugiant, voluntates ſuas abnegent & vitia ſua omnino purgent ac lauent, ſeq; deprimant, ceteros extollant; dum ſuis exemplis multos Deo alunt ac parant: hi veluti mala punica iam matura planeq; guſtu ſuauia, ſeſe proximis* C *in ſalutarem cibum aperiunt ac potum. Plura autem atque maiora ſunt, quæ in his latent quàm quæ fidelium oculis exponuntur, ob idque dixit: Præter id quod intus latet.*

Porrò quod Septuag. vertunt: *extra taciturnitatem tui,* vel *tuam.* Theodoretus, Nyſſenus, & Pſellus cenſent commendari ſilentium, quod ſummè virgines decet: *Geminam,* inquit Pſellus hic, *protulit laudem pulchritudinis: genis enim vultus eius à purpureo modeſtiæ decore collaudatis, animæ quoque commendat pulchritudinem, vt taceam inquiens ſilentij decus animæ tuæ.* Vide dicta verſ. 1.

Secundò, per genas ſimiles fragmini mali punici Caſſiod. S. Gregor. Philo, & Beda accipiunt patientes & martyres, hi enim ſuo ſanguine rubicantur inſtar corticis mali punici, ſed fracto D malo interior granorum candor apparet, quia poſt mortem miraculis coruſcant. Adde multas virgines virginitatem ſanguine ſuo purpuraſſe. Sic & S. Ambroſius lib. 3. Hexam. verſ. 13 quem audi: *Cito florent mala granata, & fructum afferre non poſſunt, niſi congruis peritorum remedijs excolantur: plerumque ſuccus vaneſcit interior, & foris ſpecies eius pulchra prætenditur. Quæ non immeritò comparatur Eccleſiæ, vt habes in Canticis dictum; vt cortex mali punici genæ tuæ.* Et infrà: *floruit vitis, floruerunt mala granata: Eccleſia enim bonum fidei fulgorem confeſſioniſq; prætendit, tot martyrum ſanguine ſpecioſa, & quod ampliùs eſt, Chriſti cruore dotata, ſimul plurimos intra ſe fructus vſu iſtius pomi ſub vna munitione conſeruans, & virtutum negotia multa complectens. Sapiens enim ſpiritu celat negotia.* Vrget Beda τὸ *ſicut fragmen: quia,* inquit, *quo ampliùs illam* (Eccleſiam

Genæ purpureæ ſunt martyres.

siam) *frangi contigerit, eò clariùs quot virtutum grana vnius fidei tegmine complectatur, refertur. Integro quippe adhuc malo grana videri nequeunt, sed eodem fracto, quàm sint innumera clarescunt.* Verum est illud Prudentij: *Martyrum semper numerus sub omni grandine creuit.* Et illud Tertull. in fine Apologetici: *Crudelitas vestra, illecebra est magis sectæ; plures efficimur, quoties metimur à vobis: semen est sanguis Christianorum.* Nam, vt docet S. Cyprian. libr. 4. epist. 3. *Martyres præstant magisteria morum; Confessores initia virtutum.* Hinc S. August. explicans illud psalm. 67. *Principes Iuda duces eorum,* hoc est; martyres, inquit, Iuda enim est confessio: *Martyres namque in Ecclesijs summum locum tenent, atque apice sanctæ dignitatis excellunt.*

Martyres multiplicat persecutio.

Tertiò, Cassiodorus & Beda per genas accipiunt prædicatores: quia dum, inquiunt, passionem Christi annunciant, quasi ruborem exteriùs exhibent: cùm autem demonstrant quanta vtilitas nostræ redemptionis inde prouenerit, & quòd homo per passionem Christi non solùm iustificari à peccatis, sed etiam diuinum consortium adipisci meruerit, quasi candidum est, quod interiosecùs latet. Malum quippe punicum, cùm frangitur, exteriùs rubor, interiùs autem candor apparet: & quoniam isti venerabiliter agunt memoriam passionis Christi, nec erubescunt crucem eius, iuxta consilium illud Apostoli 2. Tim. 1. 8. *Noli erubescere crucem Christi, neque me vinctum eius;* pro rubore enim verecundiæ, qui ex proprio sanguine in genis perfunditur, ipsi perfusi sunt rubore redemptoris sui. Hæc illi. Sic & S. Gregorius. Huc accedit versio Chald. *Et rex,* inquit, *qui erat princeps eorum, plenus erat præceptis sicut malogranatum, exceptis præpositis & principibus, qui accedunt ad regem, qui sunt iusti, in quibus non est quidquam mali.*

Genæ sunt prædicatores.

Porrò, cur sacerdotes & prædicatores vocantur genæ Ecclesiæ, causam dat S. Gregorius, 13. Moral. cap. 11. dicens: *Facies quippe S. Ecclesiæ sunt, qui in locis regiminis positi apparent primi, vt ex eorum specie sit honor populi, etiamsi quid in corpore lateat deforme.* Vnde colligit quàm turpe sit, si ipsi suis prauis moribus Ecclesiam dehonestent, quamque peccent, qui illis detrahunt & infamiam afflant. Sacerdotum ergo honor & decor, perinde ac dedecus & inhonoratio, totius Ecclesiæ est decus vel dedecus.

SECVNDVS SENSVS PARTIALIS,

De Christo & anima sancta.

PEr genas similes fragmini mali punici primò significatur verecundia, continentia, temperantia, grauitas & austeritas animæ sanctæ. Primò, quia, vt ait Nysseo. hom. 7. sicut cortex mali punici conseruat & nutrit dulcedinem fructus, qui in ipso continetur: sic continens, austera, & aspera vita custos est bonorum temperantiæ. Sic & tres Anonymi apud Theodor. quos audi: *Cortici mali punici similes sunt genæ tuæ, vt seueritatis amantes atque ab omni dissolutione remotæ, quando etiã non taces. Licet in congressibus mutuisq; sermonibus iucunditas inesse soleat: tu tamen propter tuam in illis temperantiam, quod profusum ac dissolutum est, reprimis.*

Genæ notant primò pudorem.

Secundò, S. Anselmus accipit sanctos, qui persecutiones patiuntur; quia inquit, instar talis fragminis, quod exteriùs rubrum est, interiùs verò candidum, exteriùs triti sunt multis persecutionibus, & sunt viles mundo, interiùs verò cogniti inueniuntur candidi; per verba illa: *absque eo quod intrinsecus latet,* intentio commendatur, quæ longè pulchrior est. Hæc Anselmus.

Secundò. Patiens id.

Huc accedit Richard. de S. Victore, qui per genarum ruborem accipit animam, quæ erubescere non recusat pro Christo, sed libenter pro eo opprobria, ignominias, pauperiem, dolores, & labores suffert, quia hæc omnia tantùm fragmen sunt, exigua portio, si cum opprobrijs & doloribus Christi cõparentur, Christus ergo fuit integrum malum punicum, quia totus in pœna rubuit, nec vnquam fuit dolor sicut dolor eius. Tales ergo, iuxta sanctionem Christi, percutienti vnam maxillam intrepidè porrigunt alterã. Matth. 5. 39. Illustre exemplum est in S. Sotere nobili virgine & martyre, quam mirè celebrat S. Ambros. lib. 3. de Virgin. *Soteris,* inquit, *persecutionis ætate, seruilibus quoque contumelijs ad fastigium passionis euecta, etiam vultum ipsum; qui inter cruciatus totius corporis liber esse consueuit iniuriæ, & spectare potiùs tormenta, quàm perpeti, carnifici dedit: & tam fortis & patiens, vt cùm teneras pœnæ offerret genas, priùs carnifex cædendo deficeret, quàm martyr iniuriæ cederet. Non vultum inflexit, non ora conuertit: non gemitum, non lacrymam dedit: denique cùm cetera pœnarum genera vicisset, gladium, quem quærebat, inuenit.* Et exhort. ad Virg. *At non Soteris vultus sui curam gerebat, quæ cum esset decora facie valdè, & nobilis virgo maiorum prosapiã, consulatus & præfecturas parentum sacrã posthabuit fide, & immolare iussa non acquieuit. Quam persecutor immanis palmis cædi præcepit, vt tenera virgo dolori cederet aut pudori. At illa vbi audiuit hanc vocem, vultum aperuit, soli inuelata atque intecta martyrio, & volens iniuriæ occurrit vultum offerens, vt ibi martyrij fieret sacrificium, vbi solet esse tentamentum pudoris. Gaudebat enim dispendio pulchritudinis, periculum integritatis auferri. Sed illi potuerunt quidem vultum eius vulnerum vibicibus exarare; faciem tamen virtutis eius, & gratiam decoris interni nequaquam exarare potuerunt.*

Exemplum S. Soteris.

Tertiò, idem Richard. per genas rubras accipit erubescentiam de peccatis, quæ tegitur cortice humilitatis, non integro, sed fragmine, quia etsi pœnitens eam celare conetur, per rimas tamen & fragmina se prodit, & foras erumpit.

Tertiò. Pudorem de peccatis.

Denique S. Chrysostom. homil. 8. ex varijs in Matth. locis, putat hic notari eleẽmosynam secretò faciendam: *Huius,* inquit, *fidelis operis eleemosynæ, sub religiosæ taciturnitatis silentio, Salomon Ecclesiam collaudans, olim protestatus est dicens: speciosæ sunt genæ tuæ sicut turturis, propter taciturnitatem tuam, hanc scilicet taciturnitatem, de qua ait Dominus: nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua.* Malogranatum enim proprium est symbolum charitatis, cuius cortex repræsentat beneficentiam externam, pulpa granorum amorem internum. De quo inferiùs plura.

Quartò. Eleemosynam secretam.

TER-

TERTIVS SENSVS.

PRINCIPALIS,

De Christo & B. Virgine.

APonius per duas genas censet notari duas Marias, quæ fuere principes virginum. Prior est Maria soror Moysi in veteri testamento, altera est B. Virgo in nouo, quæ primæ cœperunt, inquit, sponsæ Ecclesiæ genas mirandas efficere, integritatem seruando, atq; B. Virgo velut cortex nobilissimum fructum, purà Christum intra se continuit. Virginitas enim eius non fuit sterilis, sed fœcunda, vti initio ex S. Aug. dixi.

Plenius Rupertus: *Fragmen mali punici, inquit, & rubet, & amplius quàm integrum malum redolet. Sic tu & singulariter verecunda es, & multis per bonam opinionem in bono exemplo proficis. Quid autem est dicere: absque eo quòd intrinsecus latet, nisi ac si diceret, & illud, quod intus in conscientia latet, amplius laudabile est? O verè laudabilis verecundia, vbi & intus conscientia munda, & foris facies verecunda est. Nam. vbi est aliquid, quo mens erubescat, non adeo laudabile est, si conspectum faciè rubor perfundat. Igitur tua verecundia quid est nisi religiositas summa? Et hæc virtus sine dubio malo punico debuit assimilari, quia gratiosa est intuentium oculis, & interdum suo silentio non minus ædificat, quam sermo prædicationis.* Addit Rupertus id repræsentatum fuisse in veste Pontificis, in qua mala punica mixta erant tintinnabulis. Exodi 28. *Malum quippe punicum in medio tintinnabulorum, religiosum atque operosum est silentium, maximè sexus feminei in societate fidei vel doctrinæ prædicatorū, qualis tu præcipuè fuisti virgo virginum in adiutorio, velctiam regimine prædicantium Apostolorum, tuius etsi verba non leguntur, vel audiuntur, vbi prædicantium: opera tamen vel merita non ignorantur, nō minora, imò maiora tinnitu prædicatorum.*

VERS. 4. *Sicut turris Dauid collum tuum, quæ ædificata est cum propugnaculis. Mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium.*

Clypei & arma à turribus olim suspensa. SEptuaginta: *Omnia iacula potentium.* Moris enim erat olim, vt principes ex turribus clypeos & arma suspenderent, tum ad ornatum, tum ad fortitudinem. Salomon eadem deposuit in domo saltus Libani. 3. Reg. 10. 16. Id planè testatur Ezechiel cap. 27. vbi de Præsidiarijs Tyri agens: *Persæ, inquit, & Lydij & Lybies erant in exercitu tuo, viri bellatores tui, clypeum & galeam suspenderunt in te pro ornatu tuo. Filij Aradij cum exercitu tuo erant super muros tuos in circuitu tuo, sed & Pygmæi, qui erant in turribus tuis, pharetras suas suspenderunt in muris tuis per gyrum.* Idem fecere Gentiles, vti liquet ex illo Virgil. Æneid. 1.

Aut Capyn, aut celsis in puppibus arma Caici.

Et lib. 10.

Pacem orare manu, prætendere puppibus arma,

vbi idipsum docet Seruius.

Turris Dauid, quid. TVRRIS DAVID] vel est arx Sion, vt vult Rupert. quam Dauid Iebusæis eripuit, regnique *Cornel. in Cantic.*

A caput constituit; vel potiùs altior, pulchrior, & fortior illa Turris, quam Dauid ædificauit iuxta arcem Sion, vt illam à parte Mello, siue Tyropœi, æquè ac subiectam illi vrbe Ierusalem communiret, vti satis indicatur, 2. Reg 5. 9. Vnde Adrichom. in descript. Ierusalem numer. 170. Turris Dauid, inquit, munita & excelsa valde, quæ in duarum voraginum angulo, in prærupta rupis colle, ex quadris lapidibus ferro & plumbo indissolubiliter compactis, à Dauide rege constructa erat, cuius singularis fortitudo, & egregia pulchritudo ad commendationem sponsæ Christi, quæ est Ecclesia, producitur à Salomone, cum dicitur: *Sicut turris Dauid collum tuum.* Eandem deinde Adrichom. in imagine Ierusalem oculis spectandam exhibet iuxta portam piscium vna ex parte, & ex altera iuxta sepulchrum Dauidis

B & regnum Iuda. Sic & Brocardus ca. 7. num. 43. Wilhelmus Tyrius l. 9. belli sacri c. 3. quin & illius meminisse videtur Esdras lib. 2. cap. 3. 25. vbi eam vocat *turrim, quæ eminet de domo regis excelsa.* Addit Genebr. hanc esse turrim, de qua ait Michæas c. 4. 8. *Turris gregis nebulosa filia Sion;* sed quænam sit illa, ibidem dixi.

Huic ergo turri compatat collū sponsæ, quia illius adinstar erat procerum, rotundum, robustum, & validum. Fortè etiā turris hæc colli speciem referebat; nam arci Sion suberat, ceu collū capiti; ciuitati verò Ierusalem, quæ filia Sion dicitur, eminebat, ceu collum ceteris membris sibi subiectis: Vnde S. Ambrosius in ps. 118. Octon. 4. vers. 1. *Condidit turrim illam Dauid, & super murorum ædificauit excelsa, vt subsidio pariter & decori sit:*

C *subsidio, quia hostem prædicet & expellit: decori, quia nō solum inter humilia, sed etiam inter excelsa supereminet.* Quare minùs præcisè R. Salomon, Luysius, Soto maior, Delrio, & alij per collum accipiunt totam corporis sponsæ staturam erectam. q. d. Sicut turris Dauid præstat ceteris turribus, sic tu, ô sponsa, ceteras feminas proceta & pulchra statura transcendis.

Pro *cum propugnaculis* Hebr. est לְתַלְפִּיּוֹת *letalpiyoth*, quod varij varie vertunt. Primò, Septuag. & eos secutus Syrus, & Arabicus nomen Hebræum quasi proprium loci retinentes, vertunt, *in Talpioth.* Septuag. sequitur S. Ambros. in psalm. 118. serm. 4. *Talpijoth quid? Resp. Primò.*

Secundò, R. Salomon & Aben Ezra *talpijoth* deriuantes ab אָלַף *alaph*, quod in Piel significat docere, vertunt, *doctrinā & monumenta*: eò quòd *Secundò.*

D turris illa, ceu pharus nauigantibus portum, viā transeuntibus in vrbem ostenderet. Hinc Tigurin. vertit, *ad vsum dirigendi homines*: sic enim Ecclesia indicat fidelibus iter in cælum, vti explicat Vatablus, aut quòd insigni opere arteque constructa, doceret modū turris arcisque construendæ, eiusque ideam & formam intuentibus exhiberet, aut quòd in ea essent monumenta eorum, qui heroicū quid perpetrassent, vti testatur Philo legatione ad Caium.

Tertiò, Marinus in Lexico *talpijoth* deriuat à תֵּל *tel* & פִּיּוֹת *pijoth*, id est, *cumulus vel aceruus orum*, quod est plurale ab os oris. Significat ergo ædificia maxima ex lapidibus excisis eo modo fabrefacta, quod vulgo Italicè dicitur, *fatti à diamanti*, d est, figura adamantina, quæ est, vt lapides quadrentur eo modo, vt in aciem & conum *Tertiò.*

definant, itaque ictibus tormentorum non pateant, sed eos lateraliter eludant & respuant, qualia sunt fundamentum Palatij S. Marci Venetijs, & Palatium Card. Estensis Ferrariæ.

Quartò. Quartò, alij apud Pagninum *talpiyoth* interpretantur lapides turris, excisos ad similitudinem oris.

Quintò. Quintò, Quinquarboreus *talpioth*, dictum putat, quasi לִתְלוֹת פִּיוֹת *lithloth piyoth*, id est, *ad suspendendum ora*, id est, acies gladiorum, putà ipsos gladios, quasi fuerint in turri eminentes vnci, ex quibus penderent gladij, iuxta id, quod sequitur: *Mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium.* Atque hæc etiam propugnacula, vt vertit Noster, nuncupari possunt.

Sextò. genuinè. Sextò & optimè, Noster vertit *cum propugnaculis*, Nam & Aquila vertit *εἰς ἐπάλξεις*, id est, *in propugnacula, pinnas*, seu *fastigia*. Et Symmach. vertit *εἰς ὕψη*, id est, *in altitudines*, ait Theodor. Pinnæ enim turrim muniunt, ac oris formam exhibent. Alij apud Pagnin. *talpioth*, deriuant à תֵּל *tel*, id est forte, eleuatum, altũ & פִּיּוֹת *piyoth*, id est, orum; quod rectè conuenit pinnis, inter quas medij hiatus, vel fissuræ quasi ora interiacent. Alij per ora intelligunt duas voragines, inter quas sita erat turris Dauid, vti dixi ex Adrichomio. Accedit Nyssen. hom. 7. qui Hebr. *talpioth*, quod retinent. Septuag. interpretatur *propugnacula*, siue hæc pinnæ fuerint, siue muri, siue quid aliud.

Pro *mille clypei*, vt habent Hebr. S. Ambros. in psal. 118. ser. 4. legit *mille ostia*, sed videtur mendosum habuisse codicem, ac legisse *θύραι*, id est, *ostia*, cùm Septua. legant *θυρεοὶ*, id est, *scuta*, quæ sic dicta sunt, quòd lata sint & similia ostijs. *Clypeus bellica fortitudinis insigne* Porrò clypeus insigne est bellicæ fortitudinis. Vnde clypeo Agamemnonis, teste Pausania, insculptus erat leo cum hoc lemmate:

Terror hic est hominum, quique hunc gerit, est Agamemnon.

Pro *armatura* Hebr. est שְׁלָטֵי *silte*, quod alibi Noster & alij vertunt, *peltam* vel *scutum*. Vnde & Germanicè *schilt* idem est, quod scutum. Quia tamen hic præcessit clypeus, meliùs vertit Noster *armatura*. Nam & Septuag. vertunt *βολίδες*, id est, iacula, vel missilia: hisce enim milites *Sultani unde dicti* שָׁלְטוּ *schaltu*, id est, dominantur hostibus. Syrus verò vertit: *Omnes principes potentes.* A שָׁלַט *schalat* enim id est, *dominari* dicti sunt *Sultani*, id est principes latè dominantes.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Christo & Ecclesia.

SAlomon cap. 1. vers. 10. collum sponsæ comparauit montlibus. Vnde ibi per collum notauit obedientiam Ecclesiæ; hic verò collum comparat turri Dauid speciosæ æquè ac munitæ. Quocirca hic per collum, inquit Titelman. notat Ecclesiæ inuictum robur, fortitudinem & cõstantiam, quâ & tyrannis & hæreticis, & persecutoribus omnibus fortissimè restitit, imò omnes superauit & subiugauit. Robur enim boum, equorum, & animalium consistit in ceruice & collo. *Collum roboris & audacia symbolum.* Collum ergo Symbolum est roboris, item confidentiæ, animositatis, & audaciæ, vnde illud psal. 29. *Dominus concidet ceruices peccatorum.* Et illud Isaiæ 3. *filiæ Sion ambulauerunt extento collo.* Et illud Horatij Epist. 13.

Indomita ceruice feros.

Et illud Ciceronis de Nat. Deorum: *Imposuisti in ceruicibus nostris sempiternum dominium.* Ità Philo Carpath, & ex eo Delrio: Collum, inquit, Ecclesiæ est columna fidei, quæ Ecclesiam Christo capiti coniungit; hæc similis est turri Dauid, ex qua pendent plurimi clypei, & arma, quæ illam ornant & decorant, vti collum ornant torques & monilia. Hinc Apostolus 1. Timoth. 3. Ecclesiam vocat columnam & firmamentum veritatis: columna enim similis est turri, imò subinde reuera est turris, quales Romæ sunt columnæ Traiani & Antonini Imperatorũ, hæ enim tam latæ sunt, vt sex viri vix brachijs eas amplecti valeant, atque interius concauæ sunt, adeoque amplæ, vt per cochleá & gradus, velut in turri, ab imo in summum scandatur.

Collum sunt Pontifices, Curi Rursum, per collum & turrim notantur præsules, doctores, Pontifices, (qui vocantur Episcopi, id est, speculatores è turribus) qui semper in bello sunt pro defensione S. Ecclesiæ pugnantes, ait Cassiodorus, ac præsertim Pontifex Romanus Christi vicarius, quia sicut collum medium est inter caput & membra, illa capiti connectens; atque sicut caput per collum spiritus & vitam in membra influit, cibumque in stomachum traijcit: hic Pontifex medius quasi est inter Christum & ceteros fideles, ac Christus, ceu caput, per Pontificem ceu collum, suam doctrinam, regimen, robur, & spiritum in fideles deriuat, illos Christo connectens. Hoc est, quod Christus S. Petro eiusque successoribus promisit: *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduersus eam: Et tibi dabo claues regni cælorum.* Matth. 16. 18. Et: *Et ego rogaui pro te vt non deficiat fides tua, & tu aliquando conuersus confirma fratres tuos.* Lucæ 22. 32. Hinc & S. Paulus S. Petrum, Iacobum, & Ioannem velut Apostolos & præsides vocat columnas Ecclesiæ. Galat. 2. 9. In ijs ergo est *talpioth*, id est, vera doctrina, monumenta priscæ fidei, summæ potestatis sublimitas, & suspensio orum, quia ab ijs fideles ceteri pendent, & hianti quasi ore cibum animæ spiritalem expectant. Inuicta ergo fides Ecclesiæ nititur inuicta fide S. Petri, & successorum eius Rom. Pontificum, qui proinde semper illibati in orthodoxa fide à Christo hucusque perstiterunt, atque omnes hæreses Arrij, Macedonij, Eutychetis, Pelagij, Priscilliani, Lutheri, Caluini, &c. damnarunt & profligarunt, quin & tam erectâ ceruice restiterunt Neroni, Decio, Diocletiano, ceterisque tyrannis, vt eam sibi recidi maluerint, quàm fidem Christi non prædicare, sed perdere aut prodere. Vnde primi Pontifices à S. Petro vsque ad S. Syluestrum, per trecentos annos penè omnes fuere martyres. Quocirca Noster Alcazar in allusionibus ad Apocalypsin, lib. 5. vbi totum hoc cap. 4. Cantic. explicat de laudibus Ecclesiæ Romanæ antiquæ, per turrim, clypeos, & propugnacula, censet denotari martyrum victoriam, & mini-

ministrorum Euangelij admirabilem in persecutionibus sanctitatem. Audi S.Gregorium qui hęc de prædicatoribus accipit: Nam & Pôtifices præcones sunt Euangelij, illudque vel per se, vel per sacerdotes à se ordinatos & missos, vbique prædicant & propagant: *Benè sicut turris Dauid collum sanctæ Ecclesiæ dicitur, quia sancti prædicatores procul venientes hostes sanctæ Ecclesiæ speculantur, & fortiter resistunt, si quid in Ecclesia lædere conantur, & liberè terrena despicientes, cælestia contemplantur. Collū ergo propter hostium speculationem, turris verò dicitur propter fortitudinem & propter excelsam cælestium gaudiorum contemplationem.* Deinde cetera ita ex ordine prosequitur: *Quæ turris rectè Dauid esse dicitur. quia Dauid, manu fortis, interpretatur, per quod Christus significatur, cuius ei quidquid forte & excelsum operatur. De qua subditur: Quæ ædificata est cum propugnaculis: Mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium. Cùm propugnaculis turris Dauid ædificata dicitur, quia sancti prædicatores cōtra aduersarios homines, si necesse sit miraculis armantur. Contra vitia autem se clypeis muniūt, quia ne spiritalibus hostibus succumbant, virtutibus sese defendunt. In quibus omnis armatura fortium pendet: quia quisquis hostium cuncti fortiter resistere vult, in eis exempla videt, quibus armatus, hostes strenuè valet superare. Mille autem hic pro perfectione ponitur, quia in millenario numero omnes numeri perfecti complentur.* Sedes ergo Apostolica est quasi pharus Ecclesiæ, vt ex ea nauigantes in hoc vitæ pelago veram Ecclesiam, quæ suos fideles ad Deum & felicitatem ducit, agnoscant: propugnacula eius, item clypei, & omnium armorum panoplia, sunt diuinæ Scripturæ, ait Theodoret. Cassiodor. Beda & alij. Item Traditiones Apostolorum & successorum, Decreta Conciliorum, Patrum testimonia & exempla, consensus omnium sæculorum, doctrinæ puritas & stabilitas, ceteraque argumenta quæ Bellarminus & alij pro auctoritate Pontificis & notis Ecclesiæ afferunt.

Nonnulli per mille clypeos accipiunt multorum angelorum præsidium & tutelam, qui Pontificem & Ecclesiam tuentur. Item omnia diuinæ defensionis præsidia, ait Cassiodor. Item sanctorum exempla. Insuper crucem Christi, ait Aponius. Quare sicut collum inhæret capiti, ab eoque omne suum robur haurit; sic Prælatus & Pontifex inhæreat Christo, illique familaris sit per orationem, vt ab eo prudentiam & vires docendi, regendique hauriat. Nam, vt ait Paulus Hebr. 5. 1. *Omnis Pontifex ex hominibus assumptus pro hominibus constituitur in ijs, quæ sunt ad Deū.* Ex Moyse Deuter. 5. 5. *Ego sequester & medius fui inter Dominum & vos in tempore illo, vt annuntiarem vobis verba eius, timuistis enim ignem, & non ascendistis in montem.* Quocirca Moyses in dubijs adibat tabernaculum, & Deum consulebat, & ab eo, quid agendum esset, edocebatur.

Audi S.Gregorium 2. parte Pastor. cap. 5. *Sit rector singulis compassione proximus præ cunctis contemplatione suspensus: vt & per pietatis viscera in se infirmitatem ceterorum transferat, & per speculationis altitudinem semetipsum quoque inuisibilia appetendo transcendat, ne aut alta petens proximorum infirma despiciat, aut infirmis proximorum congruens appetere alta derelinquat.* Et ca. 6. *Sit rector bene agentibus per humilitatem socius, contra delinquentiū vitia per zelum iustitiæ erectus, vt & bonis in nullo se præferat, & cū prauorum culpa exigit, potestatem protinùs sui prioratus agnoscat; quatenùs & honore suppresso æqualem se subditis bene viuentibus deputet, & erga peruersos iura rectitudinis exercere non formidet.* Ita per collum & turrim Dauid præsules & doctores Ecclesiæ intelligunt Cassiodor. S.Gregor. Nyssen. Philo, Psellus, Beda, Aponius, Anselmus, & Richardus de S. Victore. Hinc & Chald. vertit. *Et princeps scholæ, qui erat magister tuus fortis in iustitia, & magister operū bonorum, sicut Dauid rex Israel, & per verbum oris eius ædificatum est sæculum & in doctrina legis, in qua laborabat, confidebat populus domus Israel, & vincebat in bello, quasi essent tenentes manibus suis omnia genera armorum fortium.*

Porrò Nyssenus exemplum dat S. Paulum: *Tale collum*, inquit, *erat Paulus, qui portauit quidem nomen Domini, factus Domino vas electionis, & ei à Deo accuratè adaptatum fuit caput, vt & quæcumque diceret, non ampliùs esset ipse loquens, sed caput eius loqueretur, prout indicauit Corinthijs, Christum esse qui in se loquebatur, & qui Spiritu verbum dirigebat veritatis. Ita diuinis illis eloquijs omnino dulces fiebant fauces, vt qui per se totum nutriret corpus diuinis illis documentis.*

Symbolicè Iustus Orgelitan. & S. Gregorius, homil. 15. in Ezech. per turrim Dauid accipiunt S.Scripturam, ex qua petitur armorum panoplia ad debellandus omnes errores & prauos mores. *Symbolicè.*

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS.

De Christo & anima sancta.

COllum mysticum animæ sanctæ est oratio. Ita Theodor. & tres Anonymi apud Theodoretum, idque appositè. *Collum animæ est oratio.* Primò, quia sicut collum erigitur in altum, sic oratio mentem à terra sustollit ad Deum in cælum. *Primò.* In ea ergo est *talpioth*, id est, suspensio oris & mentis, siue animi sublimitas & eleuatio in Deum.

Secundò, sicut per collum spiritus attrahitur ad interiora refrigeranda & roboranda, sic per orationem attrahimus spiritum Dei, qui æstus concupiscentiæ refrigerat, mentemque animat & corroborat. Vnde Psaltes: *Os meum aperui, & attraxi spiritum*, psal. 118. *Secundò.*

Tertiò, sicut turris Vrbem communit, sic oratio animam: & sicut turris suis vallatur propugnaculis, clypeis & armis tam defensiuis, quàm offensiuis: sic orationis propugnacula sunt virtutes, quæ illam tuentur & hosti vulnus infligunt, quales sunt constantia & fortitudo: clypei verò sunt, quæ hostis iacula illæsè excipiunt & repellunt, qualis est humilitas & patientia. Denique in ea omnis est armatura fortium, id est, omne armorum genus, putà omnis gratiarum & remediorum species, quas Deus orantibus suggerit, vt iis roborati & fortes effecti, hostes quoslibet non tantùm repellant, sed & propellant ac debellent. *Tertiò.* Quocirca Cassianus, Climacus, Sophronius, & alij contra omnes tentationes carnis, mundi & dæmonum efficacissimum remedium esse orationem, vnanimiter & constanter docent. Vis exempla? accipe. Ex hac *Oratio contra tentationes efficacissimum remedium.*

orationis turri Esther contra assueri potentiam & edictum: Ex hac Iudith contra Assyriorum ducem Holofernem, & ex hac innumeri alij; ex hac tandem Christus ad durum mortis certamen armatus processit. Hac muniti Machabæi numero pauci, gloriosas de innumeris hostium copiis victorias reportarunt, quam cùm non dicuntur præmisisse, grauem ab hostibus plagam accepere, primùm lib. 1. cap. 6. ab Antiocho Eupatore: iterũ ibidem c. 8. vbi Iudas Machabæus extinctus fuit. ita Sanchez.

Collum est Constantia. Secundò, S. Ambros. in psal. 118. ser. 4. v. 1. per collum turritum accipit animæ sanctæ constantiam & celsitudinem: *Erecta*, inquit, *ad Deum tenix, & iugo Christi habilis, quæ nulla in terrarum illecebras inflexione curuetur, sicut Christi regalis est turris cui iugum suum Nabuchodonosor non posset imponere: condidit enim turrim illam Dauid ille manu fortis, & supra murorum ædificauit excelsa, vt subsidio pariter & decori sit: subsidio, quia hostem prauidet & repellit; decori, quia non solùm inter humilia, sed etiam inter excelsa supereminent. Ita tamē subsidio vel decori si habeat in se verbi dogmata, velut quædam pholerarum monilia, habeat etiam iacula potentiũ prophetarum quæ aduersus omnem extollentem se altitudinem lacertis quibusdam fidei diriguntur.* Huc accedit Theodoretus, qui per collum turritum accipit mentem, vel rationem, quæ excelsa & cælestia contemplatur, cuius clypei & panoplia, sunt Prophetæ & Apostoli. Et clariùs tres Anonymi apud Theodoretum: *Sicut turris*, inquiunt, *Dauid est interior mentis tuæ, tum in actione, tum in contemplatione maximè præstantis ratio, quæ per virtutem diuinis mandatis ædificata est super propugnacula, id est, super aduersarij tentationes; tollitur autem per scientiam in altitudinem contemplationis. Dauid enim significat manu strenuus, & ater visu. Id verò quod dictum: Quæ ædificata est in* Talpioth: *Aquila quidem vertit: Super propugnacula. Symmachus autem in altitudine. Quapropter significatur sponsæ rationem actione quidem hostis consilia superare: contemplatione verò tolli ad veræ cognitionis sublimitatem.*

Collum est charitas. Primò. Tertiò Ioannes Carmelita per collum & turrim accipit charitatem. Nam Primò, inquit sicut collum excelsum est, sic charitas omnium virtutum celsissima est & in Deum erectissima. *Secundò.* Secundò, sicut collum sustinet caput, illudque mēbris connectit; ita charitas Christum animæ vnit & vincit, adeò vt Christus ceterarum virtutum nexibus, nisi vnius charitatis vinculo animæ non alligetur. *Tertiò.* Tertiò, sicut collum habet arteriam, per quam spiritus in viscera admittitur & influit, sic charitas habet gratiam, per quam spiritũ ex cælo haurit & attrahit. *Quartò.* Quartò, sicut collũ habet fauces quibus cibus traijcitur in stomachum: sic charitas mysticas pandit fauces. Nam semper esurit nullumque laboris genus detrectat, sed ardua quæque velut ignis vehemens iniecta ligna consumit. *Quintò.* Quintò, collum humeris eminet, ijsque onera baiulat; sic charitas latos habet humeros, quibus mores difficiles proximorũ, iniurias, persecutiones, tribulationes, omniaque huius vitæ onera fortiter sustentat & portat. Pari modo charitas similis est turri, siue arci, *Charitas turris, siue arx.* tum ob celsitudinem, tum ob firmitatem ac robur. Nam qui hanc incolunt arcem, vim quandam planè diuinam adipiscuntur, quâ fiunt inuictissi-

A mi, vt de se Paulus ingenuè fatetur, dum ait, neč morte nec vitâ, nec id genus alijs acerrimis hostibus se à charitate Dei posse diuelli. Propugnacula sunt consilia Euangelica, quę ab ijs vigilantissimè obseruantur, qui charitatis arcem tutam esse cupiunt. Quippe obedientiæ, castitatis, paupertatisque, & aliorũ consiliorum cultores turrim Dauidicam Apostolicis vestigijs insistentes, optimè custodiunt, & ex his velut propugnaculis, hostē sæpissimè sauciant, seque reddunt formidabiles. Clypei charitatis sunt humilitas & patientia, quibus omnia aduersa excipit & repellit: hæ enim ex charitate pendent & quasi prodeunt: *Charitatis clypei humilitas. & patientia.* *Omnis armatura fortium*, est ceterarum virtutum acies, quę ex charitate manantes hominem efficiunt fortem & inuictum, vt omnia superet & transcendat, ac B ad beatam æternitatem victor triumphatorque conscendat. Pro *omnis armatura*, Hebr. est *omnia scuta fortium*. q. d. Patientia multiplex & varia, quæ similis est scutis, est instar omnis armaturæ, quâ omnium hostium tela excipimus, ipsosque superamus. Denique in charitate est *talpioth*, id est, *cumulus orum*, quia ipsa amorem suum in tria velut ora partitur, scilicet in amorem Dei, amorē proximi, & amorem sui ipsius.

Collum est humilitas, & obedientia. Quartò, Rupertus, & Gislerius per collum turritum accipiunt humilitatem & obedientiam, quæ Primò adeò sublimis est & excelsa, vt omnibus sit conspicua, omniumque oculos ad se rapiat. *Primò.* *Secundò.* Secundò, instar colli & turris vndique rotũda est, id est, perfecta, continua & perseuerans vsque ad mortem. *Tertiò.* Tertiò, pariter recta est per rectitudinem sanctæ intẽtionis. *Quartò.* Quartò, propugnacula obedientiæ sunt humilitas, mansuetudo, & C fides, quia quis credit se Deo obedire, cùm obedit superiori, atque per eum à Deo regi & dirigi. Deus enim dixit: *Qui vos audit, me audit*. Luc. 10. 16. *Quintò.* Quintò, clypei & arma obedientiæ sunt inuicta; nam obediens vincit omnes difficultates, tentationes, scrupulos, diffidentias, quia securè & lætè in obedientia iussuque superioris sui velut Dei interpretis conquiescit. *Sextò.* Sextò, dicitur turris Dauid, id est, Christi, quia summam Christi obedientiã refert & imitatur: *Christus* enim *factus est obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis*. Philip. 2. *Septimò.* Septimò, obediens est in *Talpioth*, id est, in suspensione oris, quia totus pendet ab ore sui rectoris; quare licèt cæcus videatur vt talpa, reuera tamen oculatus est, vt aquila.

D

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS.

De Christo & B. Virgine.

Collum Ecclesiæ est B. Virgo. BEata Virgo ab Ecclesia in litanijs Lauretanis vocatur & inuocatur *Turris Dauidica*. Eadem vocatur collum in copore mystico Ecclesiæ. Illius enim caput est Christus, collum B. Virgo, membra ceteri fideles, *Collum*, inquit Hailgrinus, *est eminentia sublimitatis eius, & est sicut turris Dauid, hoc est, à Christo vero Dauid fabricata, vt peccatoribus esset refugium & munimen. Propugnacula huius turris sunt virtutes gratiæ, & prærogatiuæ, quibus peccatores protegit & inimicum expugnat.*

Plu-

Plures causas & analogias colli, & B. Virginis accumulat noster P. Pinelius de Laude B. Virginis c. 16. num. 8. Virgo sanctissima, inquit, in corpore Ecclesiæ collum dicitur, non tantùm, quia vt loco, ita & dignitate Christo capiti est proxima, & reliquis membris eminet, illaque capiti nectit; sed etiam, quia omnis vis sensitiua, atq; motiua à capite ad corpus per collum transfunditur, & ita Dei misericordia per Virginem ad nos deriuatur; & melius quàm per collũ, quod vim trahendi minime habet, sed solùm est via eorũ, quæ per ipsum mittuntur; cùm tamen Deipara suis meritis & precibus Dei misericordiam nobis impetret, & ad nos attrahat. Et quemadmodum, si quid à mẽbris ad caput transmittitur, id per collum transmitti debet; ita & nos per Virginis manus mundissimas, nos ipsus Christo offeramus, dicentes illi cum S. Bernardo: *Per te accessum habeamus ad filium, ô benedicta inuentrix gratiæ, genitrix vitæ, mater salutis, vt per te suscipiat nos, qui per te datus est nobis*; imò collum est via respirationis, quâ animalis vita cõseruatur; est via, quâ cibus nutritioni & augmentationi animalis necessarius trãsmittitur: in collo est guttur ex præcipuis ad loquendum instrumentis: de collo monilia & pretiosa quæque suspenduntur: matris collum filij ob timorem siue ob beneuolentiam apprehendunt; quæ omnia mysticè Virgini optimè congruere perspicuum est.

Quocirca S. Bernardinus Senensis tomo 1. concl. 61. art. 2. ca. 10. *Plenitudo*, inquit, *gratiæ fuit in Christo, sicut in capite influente: In Maria vero, sicut in collo transfundente.* Et Germanus in ser. de Zona B. Virginis: *Si tu*, inquit, *nos deserueris, quidnam de nobis fiet, ô sanctissima Deipara, spiritus & vita Christianorum? quomodo enim corpus nostrum vitalis signum operationis habet respirationem; ita etiam sanctissimum tuum nomen. Virgo beatissima, quod in ore seruorum tuorum versatur assiduè in omni tempore, loco, & modo vitæ, lætitia, & auxilij non solum est signũ, sed ea etiam procurat & conciliat.* Et S. Bernard. ser. 3. in vigilia natiuit. Domini: *Nihil*, ait, *nos Deus voluit habere, quod per manus Mariæ non transiret.* Idẽ serm. de Aquæductu dat causam, quia scilicet sic voluit Deus matrem honorari: *Altiùs*, inquit, *intueamini, quanto deuotionis affectu ô nobis tam voluit honorari, qui totius boni plenitudinem posuit in Maria, vt proinde si quid spei in nobis est, si quid gratiæ si quid salutis ab ea nouerimus redundare, quæ ascendit delicijs Affluens.* Et infrà: *Votis omnibus Mariam hanc veneremur; quia sic est voluntas eius, qui totum nos habere voluit per Mariam.*

Porrò Rupertus per turrim accipit humilitatem B. Virginis: hæc enim illam exaltauit instar turris pertingentis ad cælum & Deum, vt fieret mater Dei: *Tuum collum*, inquit, *nequoquam extentum fuit, sed est sicut turris Dauid, id est, sicut humilitas Dauid per quam ille coram Deo fortis, & contra homines fletit inexpugnabilis: Ipse enim quasi tenerrimus ligni vermiculus, qui & cùm esset rex vnctus dixit ad Saul, cùm eum ille persequeretur, Quem persequeris rex Israel, quem persequeris? Carnem mortuam & pulicem vnum. Turris ista ædificata est cum propugnaculis, & mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium, id est, hanc eius tantam humilitatem cæteræ virtutes consecutæ sunt, maximeq; fortitudo & sapientia: Dauid sedens in cathedra sapientissimus est, quasi tenerrimus li-* A *gni vermiculus, qui octingentos interfecit impetu vno.* Et post nonnulla: *Adde illud, quod maximum est, quia Verbi, cuius mysterii consecuta est, vt conceret humilitas patris tui Dauid, Verbi, inquam, eiusdem substantiam concepit, & incarnatum peperit humilitas tua ô filia Dauid.*

Porrò Aponius per turrim Dauid accipit Christum; per propugnacula, exempla virtutum, quæ Christus in vita edidit; per mille clypeos & omnem armaturam fortium, crucem Christi: *Nemo enim*, inquit, *est fortis, nisi is, qui prosicuto crucis Dominica tutus, mentis affectu protectus incedit.*

VERS. 5. *Duo vbera tua sicut duo hinnuli capreæ gemelli, qui pascuntur in* B *lilijs.*

VERS. 6. *Donec aspiret dies, & inclinentur vmbræ. Vadam ad montem myrrhæ, & ad collem thuris.*

DVO VBERA TVA SICVT DVO HINNVLI CAPREÆ GEMELLI QVI PASCVNTVR IN LILIIS (id est inter lilia, quæ in campis nascuntur, quale est lilium conuallium, de quo, c. 2. vers. 1.) DONEC ASPIRET DIES, ET INCLINENTVR VMBRÆ.] Pro *in lilijs* Symmach. vertit, *in floribus*. Hinnuli enim, siue capreoli petulci & coruscãtes in candenti lilijs campo floribus pascuntur.

Incorruptæ, inquit Hortulanus, *beneq; habitæ puellæ vberum pulchritudinem & laudes, in his maximè consistere affirmant acuti formarum spectatores:* C *nimirum quod parua sint, rotunda, solida, nec diffluentia sed contracta, compacta, nitida & succulenta. Atque ex his omnibus notis hoc loco sponsæ laudantur vbera, per eorum assimilationem ad gemellos capreæ hinnulos, electa carpentes pascua. Hinnuli namque capreæ sua paruitate placent: præsertim quum se colligunt, & in orbem contracti erumpere velle videntur, & exilire, Placent & inde plurimum, quum non macilenti sunt, strigosi aut luculenti, sed nitidi & succulenti. Tales verò sunt, qui in pratis floridis, minimeq; paludosis inter lilia ibidem crescentia sua carpunt pascua, placent denique in gemellis, quòd vno partu editi compares sunt, & quàm simillimi.*

Adde hinnulos suauis esse coloris, æquè ac odoris, præsertim dum pascuntur inter lilia odorata, ac sua specie, munditie, agilitate & subsultu festiuos, amabiles, & gratiosos apparere, qualia D pariter sunt vbera sponsæ. Insuper Noster Delrio, Sanchez & Luysius parabolam hanc, quæ primâ fronte remota & inconcinna videtur, ita decorè concinnant, vt vbera sponsæ comparentur capitibus hinnulorum, quæ lilijs eminent. Hæc enim capita sua paruitate, rotunditate, & candore similia sunt vberibus. Ora autem eorum modica & subrubentia referunt papillam vberum. Non minùs concinnè Romæ vir religiosus & solers, hanc adaptationem mihi suggessit. scilicet vberibus sponsæ hic comparari non tam capita hinnulorum, quàm partem dorsi posteriorem; hæc enim rotundè arcuatur & eminet instar vberum, cùm hinnuli demisso capite pascuntur inter lilia; lilia enim caput eorum tegunt & abscondunt dorso eminente, vt

Quomodo vbera apta comparentur hinnulis?

ſeuſus ſit.q.d. Duo vbera tua, ô ſponſa, ſunt candida, modica, rotunda, turgida, & ſpecioſa inſtar hinnulorum duorum, qui cum inter lilia paſcuntur, caputque ad germina demittunt, ſola parte poſteriore prominent & extant: hæc enim eorũ pars pariter candida eſt modica, rotunda, turgida, & ſpecioſa.

Denique nonnulli apud Titelman. cenſent. eſſe hypallagen, ac per eam non tam vbera ſponſæ comparari hinnulis, quàm vberibus capreæ quæ ſugunt hinnuli. Sic ergo verba eſſe exponenda & adaptanda. q.d. Duo vbera tua ſunt ſicut duo vbera capreæ lactantia duos hinnulos gemellos, qui paſcuntur in lilijs, vbera enim capreæ, æquè ac ſponſæ ſunt ſucculenta & lacte diſtenta. Vel hoc modo: Duo vbera tua ſunt, ac ſi duo hinnuli gemelli capreæ vnius duobus lactentur vberibus, qui etiam paſcantur in lilijs. Atque ita per duos hinnulos intelligũt duos populos; ſcilicet Iudæos & Gẽtiles, qui ambo quaſi vnius capreæ, id eſt, Eccleſiæ gemelli, eodem fonte Baptiſmatis regenerati, eiuſdem vberibus lactantur, vti intelligunt S. Gregorius, Philo, Aponius, Iuſtus, & Anſelmus, Hebræi enim in loquendo ſimplices ſunt & conciſi, ac nonnulla ſubaudienda & adaptanda auditori relinquunt. Sic verſ. 1. dixit: *Capilli tui ſicut greges caprarum*, id eſt, capilli tui ſimiles ſunt capillis gregum caprarum: & verſ. 1. *dentes tui ſicut greges tonſarum* id eſt, dentes tui tales ſunt, quales habent greges tonſarum. Simili planè modo hic exponas: *Duo vbera tua ſicut duo hinnuli capreæ gemelli*, id eſt, Duo vbera tua ſunt talia, qualia in caprea habent & ſugunt duo hinnuli eius gemelli. Aptiſſimè enim vbera ſponſæ comparantur vberibus capreæ lactantis hinnulos: nam hinnuli ipſi non habent vbera, neque lactant, ſed lactantur. Sicut ergo caprea lactat hinnulos, ſic Eccleſia lactat Iudæos & Gentes.

Duo vbera Synagoga, Moyſes & Aaron.

Porrò Rabbini per duo vbera & hinnulos gemellos intelligunt Moyſem & fratrem eius Aaronem, qui Iſraelem lactarunt, & rexerunt. Vnde Chald. vertit: *Duo ſaluatores tui, qui te ſaluaturi ſunt, ſimiles ſunt Moyſi & Aaron filijs Iochabed, qui comparati ſunt duobus hinnulis gemellis capreæ, & paſcebant populum Iſrael per merita ſua, quadraginta annis in deſerto manna, & auibus pinguibus, & aqua putei Miriam.*

R. Salomon verò per duo vbera accipit duas tabulas Decalogi, à Deo datas Moyſi ad docendum populum.

Denique Noſter Alcazar in alluſion. ad Apocalypſin lib. 3. primos huius capitis verſus ita ad literæ ſuperficiem explicat, verſ. 1. in oculis, eorumdem velandi candorem, caſtitatemque commendat; in crinibus, quòd ſint benè promiſſi: verſ. 2. in dentibus, alacritatem & auiditatem mandendi: verſ. 3. in labijs Suadam, id eſt, gratiam perſuadendi inibi ſeſſitantem; in malis verecundiam: verſ. 4. in torquato collo, erecta obedientiæ trophæa. verſ. 5. in vberibus, inceſſabilem alendi vim.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS.

De Chriſto & Eccleſia.

Vbera fœcunditas & beneficentia Eccleſiæ.

VBera notant fœcunditatem, vim lactandi, & beneficentiam Eccleſiæ, vti dixi cap. 1. verſ. 1. feminę enim vbera non dant lac, niſi poſt partum. Notat ergo Eccleſiam Spiritu Dei prægnantem, multos parere & lactare filios Chriſto. Porrò ſicut per collum Pontifices, ſic per vbera collo ſubiecta, denotat ſacerdotes & diaconos, inquit Hortolanus, Pontificibus ſubditos. Sacerdotes enim lactant populum, miſſas celebrando, Euchariſtiam diſtribuendo, confeſſiones excipiendo, inſtruendo, & hortando ad omne bonum. Diaconi pariter lactant plebem duplici vbere, bonorum ſcilicet temporalium, & ſpiritualium. Diaconi enim ab Apoſtolis ordinati ſunt, Actor. 6. vt præeſſent diſtributioni eleëmoſynarum, ac Apoſtolis, & ſacerdotibus ſubſeruirent. Hinc Romana Eccleſia olim diſtributa erat in varias diaconias, quibus ſingulis præerant diaconi ſinguli, qui pauperibus ſuæ diaconiæ eleẽmoſynas diſtribuebant, vt patet ex epiſtolis pluribus S. Gregorij. Rurſum diaconi abſente ſacerdote baptizant, Euchariſtiam miniſtrant, & prædicant verbum Dei, vti fecit S. Stephanus & S. Vincentius. Idque ſtatuit Concilium Nicænum cap. 14. & Valenſe 2. c. 2. & S. Gregor. lib. 4. epiſt. 88. Diaconis pariter ex officio competit ſolennis recitatio vel decantatio Euangelij, oratio cùm Pontifice, cura pacis & ſilentij in Eccleſia, vt ait S. Clemens l. 2. Conſtit. cap. 61.

Diaconorum officia.

Diaconi ſunt hinnuli, cur.

Hi ergo ſimiles ſunt hinnulis, qui paſcuntur inter lilia, quia ætate & virtute florentes, puritate & caſtitate præeminent, & inter virgines, ſanctoſque degunt, quorum virtutibus & exemplis paſcuntur. Vnde diaconatui ex inſtitutione Apoſtolorum annexa eſt continentia & cælibatus, vti docet Concilium Carthagin. 2. cap. 2. & S. Leo epiſt. 95. Vide dicta Actor. 6. 1. Quocirca diaconi olim in Eccleſia & vita, & doctrina, & martyrio fuêre illuſtriſſimi, nec ceſſere Pontificibus. Tales fuere S. Stephanus, S. Laurentius, S. Vincentius, S. Siſinnius, S. Cyriacus, S. Largus, S. Smaragdus, alijque plurimi, qui quaſi angeli cæleſti conuerſatione & feruore toti Eccleſiæ præfulſerunt, plurimoſque ad Chriſti fidem conuerterunt, in eaque fouerunt & aluerunt. Vbera igitur Eccleſiæ hinnulis gemellis ſimilia ſunt diaconi, cùm de ſe humiliter ſentiant, ait Hortolanus, ſeque in arctum contrahant, omnium miniſtri & alumni, nullo luxu diffluentes, collecti & quaſi in orbem contracti, actuoſi tamen, & ad beneficentiam oppido quàm propenſi, ceu cæleſtium caprearum filij, ſuâ paruitate & beneficentiæ ſtudio placent plurimùm. Pura præterea, & omnis puritatis exemplis florentia ſacræ Scripturæ prata, ac ſuperſubſtantialem meam eſcam (Euchariſtiam) ſummâ cum munditiâ depaſcentes, cæleſti replentur ſucco: pareſque cùm ſint fide, ac moribus, & inter ſe quàm ſimillimi, (quippe quorum ſit cor vnum

&

& anima sua) gemelli videntur, & vno fidei partu editi. Aspectu iucundi sunt, sciti & gratiosi: propter geminum munus suũ, pro duobus pulcherrimis vberibus tibi dati. Hæc itaq; sunt formosissima tua vbera, parua, rotunda, contracta, patilia, nitida, & quibus suos alumnos, abundè alis succulenta, atque omnibus numeris absoluta: idque *donec aspiret dies* beatæ æternitatis, *& inclinentur umbræ* huius mortalitatis: nam vsque ad finem mundi durabit hic Hierarchicus sacerdotum & diaconorum ordo.

Duo vbera vetus & nouum testamentum. Huc accedunt multi Patres, qui per duo vbera accipiunt vetus & nouum testamentum: hisce enim legendis, citandis, & explicandis vacant, ac fideles pascunt sacerdotes & diaconi: fideles, inquam, gemellos, id est, Iudæos, & gentiles. Ita Aponius, Philo, Iustus Orgelit. & Anselmus, ac S. Greg. 24. Moral. c. 10.

Porrò S. Gregorius hoc loco, pluresque alij omnia hæc corporis membra hucusque recitata, attribuunt Ecclesiæ doctoribus, & prædicatoribus, sed ob diuersas rationes & respectus scilicet, vt ijdem dicantur oculi Ecclesiæ, quia occulta vident: dentes, quia improbos corripiunt, & castigationis dente confectos in corpus Ecclesiæ ingerunt: collum, quia vitalem gratiæ spiritum, & spiritales cibos reliquo corpori subministrant: vbera, quia lac paruulis in Christo exhibent.

Verumtamen meliùs alij ista in varios Ecclesiæ ordines, status & gradus distribuunt: omnes enim hi faciunt decus, & complementum, Ecclesiæ: vnde omnes hic describere voluit Spiritus sanctus. Per capillos ergo repræsentátur religiosi, per dentes doctores, per labia coccinea prædicatores, & martyres, per genas virgines, per collũ Pontifices, per vbera sacerdotes & diaconi, vt dixi. Igitur per vbera notari doctores (quales in populo sunt sacerdotes & diaconi) censent Cassiod. S. Gregor. Nyssenus Theodoret. Philo, Beda, Aponius, Anselmus. Hi enim lacte doctrinæ pascunt populum. Vnde instar capreæ acutissimè vident, inquit Nyssenus & Theodoret. & ad alta conscendunt, ac sicut hinnuli magis ramos fruticum, quàm herbam terræ, id est, magis diuinas Scripturas, quàm humanas scientias depascuntur, inquit Aponius: suntque gemelli, quia concordes in doctrina & prædicatione, ait S. Gregorius.

Symbolicè. Symbolicè Psellus: Duo vbera, inquit, sunt sanguis & aqua, quæ ex latere Christi in cruce profluxerunt, ex quibus animæ fidelium alimoniam & salutem hauriunt.

SECVNDVS SENSVS.

PARTIALIS.

De Christo & anima sancta.

Duo vbera est duplex charitas. DVo vbera animæ sanctæ sunt gemina charitas, Dei scilicet, & proximi: hisce enim & se & alios lactat & pascit. Ita Philo Carpath. Talis fuit S. Paulus, qui flagrans zelo Dei, & salutis animarum omnibus vbera quasi materna exhibuit. Vnde Galatis scribens ait cap. 4. *Filioli mei, quos iterùm parturio donec Christus formetur in vobis.* Et Corinthijs epist. 1. c. 3. vers. 1. *Tamquam paruulis in Christo lac vobis potum dedi non escam: Nondum enim poteratis.* Quocirca S. Ambros. ser. 68. Paulum nuncupat Ecclesiæ nutritorem, & eius Epistolas Ecclesiæ vbera, atque huius rei symbolo asserit, caput eius à ceruice recisum pro sanguine lac fudisse, quod etiam testatur S. Chrysostom. Orat. in Princip. Apostol. sed Audi S. Ambr. *Quid enim mirum si abundat lacte nutritor Ecclesiæ? &c. cuius Epistolæ tamquam vbera Ecclesiarum populos enutriunt ad salutem.*

Rursum, duo vbera charitatis sunt eleẽmosyna temporalis, quæ nutrit corpus, & spiritualis, quæ pascit animam. Audi Richard. de S. Victore. *Hæc vbera lacte replẽtur charitatis, quo iuniores & teneriores reficiunt, & quasi matres lactant & alunt. Nõ habet hæc vbera anima adhuc carnalis, donec crescat in gratia, & sanguinem carnalitatis conuertat in lac deuotionis. Cùm verò in gratia creuerit & pietatem conceperit, tunc mater fit, lactat teneros, consolatur desolatos, contumelijs pulsata, vel iniurijs affecta, patientiæ & compassionis lac fundit, non sanguinem carnalis cõmotionis. Quia enim pietatis lacte repleta est, dulcedinẽ exhibet, quam accepit, magis miserijs se lædentis compatitur, quàm iniuriâ moueatur.* *Et duplex eleemosyna.*

Subdit deinde carnales & imperfectos, dum iniuria afficiuntur, moueri ad iram & vindictam; perfectos ad misericordiam; quia hi habent vbera charitatis, quibus illi carent: *Si vbera haberet tactus, id est, iniuria pulsatus, lac funderet.* De tali dicitur ca. 8. 8. *Soror nostra paruula est, & vbera non habet*, Post nonnulla subijcit Richard. *Duo hinnuli sunt actiui & contemplatiui, qui vsque ad lac gratiæ currere non cessant, & hoc desiderant, & ad perfectum semper tendunt, & superna petunt, semper se nouos, semper incipientes, & insufficientes reputant quia ad interiora se extendunt.* Et mox: *Apud se paruuli semper sunt, id est, humiles, & ideo lac gratiæ quærunt, ad hoc tendunt, hoc sugunt: vnde quia ad hoc lac indesinenter currunt, hoc percipiunt, & hoc reficiuntur, ac ita dulcedine huius replentur, vt eius abundantia aliorum inopiam supplere sufficiat.* Et post nonnulla: *Hi autem pascuntur inter lilia. Per lilia, quæ nitent & odorem habent munditiam benè viuentium & odorem virtutum accipimus. Inter quæ pascuntur hi gemelli, quia in munditia bonorum, & bono odore conuersantium delectantur.*

Vide S. Bernardum serm. 10. in Cantic. vbi docet hæc vbera charitatis lacte à Deo repleri in oratione, & crebra meditatione.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS.

De Christo & B. Virgine.

BEata Virgo suis vberibus lactauit hinnulum diuinum, id est, Christum, qui gemellus est, ob geminam naturam diuinam, & humanam. Vnde mulier illa in Euãg. exclamabat Lucæ 11. 27. *Beatus vẽter, qui te portauit, & vbera quæ suxisti.* Eadem enim est materia, ex qua formatur proles in vtero, & quâ deinde in lac conuersâ alitur, vt docet Aristot. l. 4. de Generat. anim. cap. 8. Quare, cùm B. Virgo supra naturam ex Spiritu

sancto conceperit & pepererit Christum, sequitur, illam eiusdem virtute in vberibus lac accepisse, quo Christum pasceret. Vnde Ecclesia in festo circumc. canit: *Sola virgo lactabat vbere de cælo pleno.* Virgines enim naturaliter lac habere, & dare nequeunt.

Porrò infans, qualis fuit Christus, & candore & statura & gratia similis est hinnulo: vbera verò Virginis comparantur hinnulo, quia Christus sugens vbera matris, prius eadem lacte & gratia replebat; vnde ipse lactens, potiùs erat lactans matrem.

Septem Virginis dotes septem vitijs aduersa.

Rursum Rupertus per duo vbera accipit virginitatem & fœcunditatem B. Virginis, vtraque enim lactat pascitque Ecclesiam inter lilia puritatis & castitatis. Addit deinde septem ornamenta angelica B. Virginis hucusque recensita, scilicet oculos columbinos, capillos caprarum, dentes tonsarum, labia vittæ coccineæ, genas puniceas, collum turris Dauidicæ, vbera hinnulorum, opponi septem deformitatibus diabolicis, quibus fœdantur filiæ huius sæculi, quæ sunt altitudo oculorum, crispatio capillorum, voracitas dentiū, incontinentia labiorum, irreuerentia genarum, colli erectio nimia, confractionis vberum frequens iniuria, hæc scilicet sunt septem dæmonia, quæ à Magdalena expulit Christus, Lucæ 8.2.

Insuper Richardus de S. Victore: *B. Virgo*, inquit, *habes duo vbera geminæ dilectionis, lac fundētia, quia reis impetrat veniam & iustis gratiam. Quæ vbera sunt sicut duo hinnuli capreæ: hinnulos hos intelligere possumus Angelos, & hominum animas ad regnum iam translatas, qui benè hinnuli dicuntur, quia montem cælestis habitationis conscenderunt, & diuinæ contemplationis dulcedine reficiuntur, sicut hinnuli & alta petere solent, & lacte nutriuntur. Hi hinnuli gemelli sunt capreæ, id est, Christi, à quo pariter capiunt & sugunt lac geminæ dulcedinis, diuinitatis scilicet & humanitatis. Caprea enim est Christus, quia salijt in montibus & transiliyt colles, & ita saltum dedit in vterum B. Virginis; Et de hoc in mundum, & de mundo in cælum, vbi pascit hinnulos istos cælesti lacte. Itaque cùm tam Angeli, quàm sanctæ animæ pro peccatoribus soliciti sint, & eis tam meritis, quàm intercessione subueniant, credendum est B. Virginem tantum in hoc posse, quantum vtramque hanc creaturam, imò vtraq; potior iudicatur, quia vtraque per hanc reparatur, & angelorum ruina per hanc restaurata est, & humana natura reconciliata.* Et pluribus interiectis: *Hinnulorum velocitati cōparatur, quia velociùs occurrit eius pietas, quàm inuocetur, & causas miserorum anticipat. Hinnulis verò cōparatur, quia dulcedinem bonitatis, quam impendit, ipsa desuper sugit.* Denique post nonnulla causam fontemque aperit: *Sicut enim*, inquit, *vbicumque fuerit corpus, congregantur & aquilæ; ita vbicumque fuerit miseria, tua & currit & succurrit misericordia. A Deo pietate replentur vbera tua, vt alicuius miseriæ notitia tacta, lac fundant misericordiæ, nec possis miserias scire, & non subuenire. Et quid mirum si misericordia affluis, quæ ipsam misericordiam peperisti? Carnalia in te Christus vbera suxit, vt per te nobis spiritualia flueremus. Cùm enim misericordiam lactasti, ab eadem misericordiæ vbera accepisti.*

A

Donec aspiret dies & inclinentur vmbræ.

NOnnulli cum Rabbinis, Psello & Hortolano hæc referunt ad sequentia: *Vadam ad mōtem myrrhæ*, &c. idque commodo sensu, q.d. Interim, dum aduesperascit, vadam ad montem myrrhæ & collem thuris, vt eorum vmbra æquè ac fragrantia me pascam & oblectem. Hinc Chaldæus more suo iudaizans sic vertit: *Et omni tempore, quo populus domus Israel tenebat manibus suis artem patrum suorum iustorum, fugiebant nocentes spiritus tenebricosiores, & matutini ac meridiani dæmones de medio eorum, eò quòd maiestas gloriæ Domini residebat in domo sanctuarij, quæ ædificata est in monte Moriah, & omnes dæmones, & nocentes spiritus fugiebant*
B *ab odore incensi aromatum.*

Verùm melius Patres omnes hanc gnomen referunt ad id, quod precessit. q. d. Hinnuli pascuntur inter lilia, quamdiu durat dies vsque ad vesperam, quando cum matribus pasti domum redeant, iuxta illud Virgilij.

Ite domum saturæ, venit hesperus, ite capellæ.

Porrò hanc sententiam exposui cap. 2. v. vltimo. Quare hic iota non addam.

Vadam ad montem myrrhæ & ad collem thuris.

HEbr. *Vadam mihi.* q.d. Ibo solus voluptatis & animi causa. Id dicit sponsus, vt sponsæ desiderium secum eundi inijciat, illaque dicat;
C Volo & ego, sponse mi, ire tecum: tua enim voluntas & voluptas, mea quoque est voluntas & voluptas. Vnde Syrus vertit: *Vade*, scilicet ô sponsa ad montem myrrhæ: Et Arabicus; *Vadam cū eo.* Sunt verba non sponsæ, vt volunt nonnulli, sed spōsi: nam hic mox versu sequenti redit ad spōsæ laudes, quss hic obiter interrumpit inuitando eā ad montem myrrhæ & collem thuris, quem verisimile est fuisse hortū Salomoois iuxta Ierusalem, pulcherrimis & pretiosissimis myrrhæ, thuris, aliorumque aromatum fruticibus, arboribusque ex Libano, Arabia, alijsq; regionibus adductis consitum, qui proinde saltus Libani dicebatur, de quo 3. Reg. 7. 2. Hinc montes hi vocantur aromatum c. 8. vers. 14. & c. 6. 1. *Dilectus meus*, inquit, *descendit in hortum suum ad areolam aromatum, vt pascatur in hortis, & lilia colligat.*

Mons myrrhæ & collis thuris fuit hortus Salomonis iuxta Ierusalem.

D

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Christo & Ecclesia.

LAudarat Christus sponsus Ecclesiam sponsam ab vberum fœcunditate, id est, à zelo animarum, nooe ne ita illis intendat, vt se negligat, illam quasi ad se reuocat, vt secum vadat ad montem myrrhæ, quæ gustu est amara, id est, ad studium mortificationis, & ad collem thuris, id est, ad studium orationis; vt per illa seipsam magis purificet, sanctificet, Deo vniat, eiusque spiritu repleat, quem deinde fructuosius in alios effundat. Hinc Hebr. מור *mor*, id est, *myrrha*, alludit ad montem Moriah, in qoo immolatus est Isaac & crucifixus est Christus. q.d.

Myrrha est mortificatio, thus oratio.

Eamus

Eamus ad montem Caluariæ, qui pars est montis Moriah, ibique crucem, clauos, lanceam, plagas, dolores, vulnera, iniurias, probra, quæ pro te; ô Ecclesia, ô fidelis anima mea, perpessus sum, contemplemur, vt ex ijs discas similia pati pro me sponso tuo, teque dare studio mortificationis tam actiuæ & spontaneæ, quàm passiuæ & ab alijs illatæ, iuxta hunc montē enim est collis thuris: crux enim & passio doœt hominem orare, Deūq; in afflictione inuocare. Porrò quis refugiat myrrham passionis, quam Christus sponte amplexus est; anima enim, quæ sapit, quærit Christum; ac non nisi in Caluaria & cruce, hoc est, in myrrha mortificationis, & thure orationis eum inuenit. Docet hic ergo Christus viam ad sanctitatem esse mortificationem & orationem, vtramque alteri esse iungendam. Mortificatio enim sine oratione est insipida & horrida, oratio sine mortificatione est sterilis & infructuosa. Mortificatio igitur fulciatur oratione, & oratio condiatur mortificatione. Mortificatio domat & iugulat concupiscentias & passiones, putà cupidinem honoris, deliciarum, opum, commoditatum: oratio verò mentem mortificatam sustollit ad Deū, ab eoque cælestes amores, sensus, & spiritus haurit, quamobrem mortificatio est quasi myrrha, & sal putredinem concupiscentiarum è carne & mente nostra exsugens, eamque desiccans & à corruptione deseruans. Oratio verò est velut thus illam per fumum & ignem Deo adolens, offerens & sacrificans. Ita Cassiodor. Beda, Aponius, Philo, Iustus Orgel. & alij.

Vtraque iūgenda.

Secundò, Nyssenus, Theodoretus & tres Anonymi apud ipsum, Psellus, & Rupertus per montem myrrhæ accipiunt passionem Christi, per collem thuris resurrectionem, imò Philo accipit Christum ipsum passum, & resurgentem. Nil enim ita sponsam animat ad sponsi amorem & imitationem, atque eius passio & resurrectio. Porrò hæc Christus sponsæ consideranda proponit non eminùs, sed cominùs, vt scilicet mente & contemplatione adeat ipsum montem Caluariæ, ibique quasi præsens præsentem Christum pro se crucifixum oculis intueatur, perinde ac si rem ipsam olim actam, rursus coram se peragi cerneret. Hæc enim viua & efficax contemplatio Christi patientis & resurgentis mirè amorem, spem, omnemque virtutē excitat: *Si enim compatimur, & conglorificabimur,* ait Paulus. Audi Psellum: *Age tu meum, qui cruci affixus sum, crucifigere, vt magna item à patre gloriā mecum afficiare. Sponte enim volo ego sanè mortem oppetere, vt fidelibus diem salutis aspirem, & vmbras discutiam impietatis.* Veni ergo in montem myrrhæ, vbi ego mortalitatem exui, vt inde pergas in collem thuris, vbi ego resurgens immortalitatem & gloriam indui. Audi & Theodoretum: *Quando adeò decora es, & amoris erga me vulnere sauciata, pro te mortem oppetam, & myrrhæ montē sponte conscendam; sed iterum surgam, & reuertar ad collem thuris: vt per myrrham mortem significet, per thus autem diuinam naturam.* Et pòst nonnulla: *Vadam inquit mihi ipsi* (sic enim habent Septuag.) *ad montem myrrhæ & ad collem thuris: vtrumque enim libens facio, nulla vi, nulla coactus necessitate. Nemo enim tollit animam à me, sed ego pono eam à me ipso, vt iterum sumam eam.* Quærit deinde Theodoretus cur mortem vocarit montem, deitatem verò collem, cùm hæc longè maior sit illâ? ac respondet, quia Deum mori *tam excelsum atque arcanum est, vt ab homine animo, & cogitatione nequeat comprehendi.* Causam dant tres Anonymi: *Mortalitatis enim*, inquiunt, *symbolum est myrrha, thus verò diuinitatis.* Corpora enim mortua condiuntur myrrha, vti conditum est corpus Christi: thura verò adolentur Deo, ad quem post resurrectionem reuersus est Christus in cælum. Deo enim propria & essentialis est immortalitas & felicitas, ideoque illa repræsentatur per thus, quod propriè datur Deo. Vnde cùm in igne adoletur, totum per fumum euaporat, & ascendit in cęlum ad Deū. Rursum per resurrectionem à mūdo agnita est Christi diuinitas, vnde illum credidit esse Deū, ac proinde illi quasi Deo vero thus obtulit, ait Rupertus.

Myrrha passio: thus resurrectio.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS.

De Christo & anima sancta.

ANima sancta fit sanctior dū vadit ad montem myrrhæ, id est, cùm Christum crucifixum coram contemplatur, & per mortificationem ac passionum pro Christo tolerantiam imitatur, ac ad collem thuris, id est, cùm orationis, deuotionis, & religionis incensum Deo offert. Audi S. Gregorium: *Quid per montem myrrhæ, nisi fortem altitudinem mortificationis in opere, & quid per collem thuris intelligimus, nisi altam humilitatem in oratione? Ad montem ergo myrrhæ, & ad collem thuris sponsus vadit, quia eos familiariter visitat, quos per mortificationem vitiorum ad alta proficere, & per mundas & humiles orationes suauiter redolere perspicit. His quippe virtutibus sancta Ecclesia, vel vnaquæque anima mundana efficitur, quia dum per voluptatum mortificationem vitijs reluctatur, & per sanctas orationes frequenter lachrymis abluitur, sordes lauat, vt sponso placeat, cui pulchra apparere conatur, cuius conatum ad effectum sponsus per gratiam suam ducit, opusque suum in sponsa benignè laudat & dicit: Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te.*

Mortificationem collocat in monte, quia ardua est & difficilis; orationem in colle, quia facilior & suauior. Rursum myrrham præponit thuri, quia mortificatio præire debet orationem, adeoque ipsa recta est via ad orationem sinceram, puram, & ardentem, quæ meretur à Deo exaudiri. Deoique mortificatio est meritum doni orationis, oratio mortificationis est præmium.

Symbolicè, S. Anselmus per montem myrrhæ accipit chorum martyrum, per collem thuris chorum confessorum. Omnes enim sancti vel martyres sunt, vel confessores. Dicit verò Christus: *Vadam*, cùm singulos gratia sua visitat, & ad martyrium vel virtutes confessore dignas excitat, idque *donec aspiret dies* beatæ æternitatis, *& inclinentur vmbræ* mortalitatis. Nam in cælo myrrha & fel vertetur in saccharum & mel: thus verò fumosum in clarum visionis & amoris diuini incendiū. Ita B. Virgo stipata choris beatorum, cuidam S. Virgini apparuit, manu tenens

Symbolicè.

B. Hya-

B. Virgo ducit Hyacinthum Polonum in cælum ipso suæ assumptionis die.

B. Hyacinthum Polonum, ordinis prædicatorũ, iam vita functum, eumque ducens in cælum suauiter concinebat. *Ibo ad montem myrrhæ, & ad collem Libani cum B. Hyacintho*, vti refert Leander Albertus in eius vita apud Surium die 16. vel 17. Aug. Porrò ipso festo assumptionis suæ B. Virgo eum assumpsit in cælum.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS.

De Christo & B. Virgine.

BEata Virgo Christum comitans ad crucem in montem Caluariæ, dicebat: *Vadam ad montem myrrhæ*, ac deinde videns eum resurrexisse; conscendit *collem thuris*, incensum gratiarum actionis & iubili offerens Deo. Idem fecit per omnem deinceps vitam, assiduè mente contẽplans, & corpore obiens montem Caluariæ, & Oliueti, vbi Christus passus est, resurrexit & ascendit in cælum. Rursum ipsa fuit viuum exemplar Apostolis, ceterisque fidelibus tam mortificationis, quàm orationis continuæ.

Denique pro *thuris* Hebr. & Græcè est *Libani*, id est, thuris candidi לבן *Laban* enim est album, candidum: vel thuris, quod in monte Libano nascitur. Vnde Hugo Victorinus tom. 2 libr. de Amore sponsi & sponsæ legit: *Ibo mihi ad montem myrrhæ & collem Libani*, sicque explicat: *Ibo*, ait, *mihi*. Sibi vadit, quia singularis amor participem secreti non recipit. Sibi vadit, quia non vult sodalem itineris, qui non patitur consortem amoris. Myrrha, quæ amara est ad gustandum & corpora mortuorũ à putredine seruat, significat mortificationem carnis. Libanus, quod nomen interpretatur candidatio, significat munditiam carnis. Hæc ergo est via, per quam sponsus ad sponsam venit, mons myrrhæ & collis Libani, quia primũ per abstinentiam concupiscentiam carnis occidit, deinde per munditiem cordis ignorantiam mentis abstergit.

Collis thuris quid? Resp. Primò.

Quæres, cur dicatur *ad collem thuris*, non ad montem thuris, vti dicitur *ad montem myrrhæ*? Resp. quoad corticem literæ videtur in horto Salomonis fuisse collis thuris vicinus monti myrrhæ; id enim verba hæc innuunt: quoad medullam verò Primò, iuxta montem myrrhæ, id est, Caluariæ, vbi crucifixus est Christus, erat collis thuris, id est, hortus altus Iosephi ab Arimathia, in quo sepultus est Christus, indeque tertio die gloriosus resurrexit. Hic enim hortus à loco crucifixionis Christi paucis passibus distat, vti testantur illi, qui Hierosolymis fuerunt & viderũt. Myrrha enim Christi passionem, thus resurrectionem denotat, vti dixi.

Secundò.

Mons Caluariæ & mons Sion sunt quasi duo eiusdem montis iuga.

Secundò, mons myrrhæ est mons Caluariæ cui adiacet & nonnihil supereminet collis thuris id est, Sion, in quo Salomon ædificarat templũ; hic enim dicitur thuris, quia in eo thura, orationes, & sacrificia offerebantur Deo. Mons enim Caluariæ & mõs Sion sunt quasi duo colles, vel duo iuga eiusdem montis communis.

Tertiò.

Tertiò, collis thuris est cœnaculum in monte Sion, vbi Christus resurgens Apostolis & B. Virgini apparuit; dicitur thuris, id est, resurrectionis; rursum thuris, id est, orationis, quia in eo orantes & ardentia ad Deum suspiria emittentes Apostoli receperunt Spiritum sanctum in Pentecoste.

Mysticè.

Mysticè Theodoret. Myrrha, id est, passio, & mors Christi vocatur mons, thus verò, id est diuinitas vocatur collis, quia magis excelsum & admirabile hominibus videtur Deũ pati & mori, quàm Deum existere.

Tropologicè, & anagogicè.

Tropologicè: ardua & excelsa est via ad montem myrrhæ, id est, mortificationis & martyrij, inde verò facilis est ascensus ad collem thuris, id est, orationis, deuotionis, & contemplationis: & anagogicè ad collem thuris, id est, ad cælum, vbi beati perpetuò thus gratiarum actionis & iubilationis offerunt Deo. Martyr enim vnò passu tantùm distat à cælo: mox enim vt anima è corpore excessit, rapitur in cælum. Vnde illud S. Augustin. *Iniuriam facit martyri, qui orat pro martyre*. Facillimum ergo est martyri ire ad cælum, sed difficile ire ad martyrium: vt igitur Deus patientem & martyrem animaret ad generosè conscendendum montem myrrhę, apposuit ei collem hunc thuris felicissimum, & ascensu facillimum.

Exempla. Margarita Midleton.

Quocirca illustris illa apud Anglos nostro æuo fidei Heroina, Margareta Midleton, ad atrox supplicium damnata, quòd sacerdotes Catholicos hospitio suscepisset, & eos prodere nollet, ad supplicij locum lætissimo vultu processit dicens: *Tam breuis est via, quæ ad cælum ducit, tam hoc quam alio genere mortis*: post paucas horas cælum & solum pedibus calcabo, & ex alto empyrei fastigio exile hoc terræ punctum, omniaque terrena felix & beata despiciam. Quare in terram supina reclinata, dorso supposita petrâ ingenti, & quidem acutissimâ, corpori autem iniectâ tabulâ onustâ pondere mille librarum, sensim pressa & oppressa, armata cælesti patientia & constantia, gloriosa pro Christo morte occubuit, & ex monte myrrhæ ad collem thuris, vti sperandum est, euolauit. Illius certamen ad viuum repræsentatur in Theatro hæreticæ crudelitatis pag. 77.

Illam ergo iniecti non turbauere molares;
Quin, ait, hos totos membris imponite montes,
Spiritus inuictâ transcendet ad astra ruinâ.

Susanna Iaponia.

Simili modo generosa illa apud Iapones virago, nomine Susanna, quæ pro fide intrepidè Nangasaci occubuit anno 1626. (quo anno pariter die 20. Iulij P. Franciscus Pacieeus Prouincialis Iaponiæ cum duobus Patribus & sex Fratribus è Societ. IESV, pro fide gloriosum lenti ignis agonem ibidem, eadem consideratione breuis pœnæ & æterni & præmij se suosq; obarmans, obiit) se, maritum, & socios perpetim ad constantiam in supplicijs quibuslibet animabat hac voce: *Stemus, ô socij, in tormentis omnibus pro fide Christi magnanimi, quia breuem vitam & pœnam æterna & immensa excipiet gloria Paradisi.* Quocirca & durum longumque carcerem; & horrendum apud Iapones nuditatis publicæ opprobriũ, & mediam frigoraque, & equuleum, & crucem tam suam, quam filiolæ sibi annexæ triennis, & minas stupri, & seruitutem, vinculaque sex mensium, qualia sunt mancipiorum, ac denique gladium, mortemque pro Christo fortiter

A titer sustinuit, ac Deo gratias agendo & iubilando superauit, vti testantur litteræ Iaponicæ hoc anno Romæ typis excusæ. Digna sanè, quæ cum priscis Susannis, Lucijs, Cæcilijs, Agathis, Catharinis comparetur, vtpote quę viros complures ad martyrium verbis ignitis accendit, ac exemplo suo, dirissima tolerando plusquàm virili fortitudine, præiuit,

——*Tanti dux femina facti*,

cuius decus & gloriam omnia ventura Iaponiæ sæcula celebrabunt.

VERS. 7. *Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te.*

B EX pulchritudine singularum partium, purà membrorum spōsæ hactenus recensitorum, concludit pulchritudinem totius corporis. Verba hæc quoad primum hemistichium audiuimus, c. 1. v. 15. vbi ea explicui. Hic tantùm additur: *Et macula non est in te.* Hebr. מום *mum*, non tantum maculam coloris, siue næuum, sed & quodlibet vitium, vt vertit Arabicus, siue quemlibet defectū & deformitatem significat, vti ostendi Leuit. 22. 22. Sic sensus est q. d. Tota pulchra es, ô sponsa, & id est, *quia* in te nulla est deformitas, sed omnia cōncinna & formosa.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS.

De Christo & Ecclesia.

C *Pulchritudo Ecclesiæ. Primò.* TOta Ecclesia pulchra est: Primò, pulchritudine legis Euangelicæ, quam profitetur. Hæc enim lex est pulcherrima omnium, quę vmquam fuerunt in orbe; in eaque nulla est macula, nullusque defectus, imò in ea traduntur multa consilia Euangelica, quæ summam sanctitatem & perfectionem continent, vt patet Matth. 5. & seq.

Secundò. Secundò, pulchra est pulchritudine cognitionis Dei, veræ fidei, cultus, & religionis, quia colit Deum non ritu externo in holocaustis bestiarum, vti Synagoga Iudæorum, sed in spiritu & veritate. Ioan. 4. vnde sacrificium habet nobilissimum, putà Eucharistiam, in qua quotidie Deo Patri Christum crucifixum, eius vnigenitum incruentè immolat & offert.

D *Tertiò.* Tertiò, pulchra est, quia pulchras habet ceremonias, ritus, ornatus templorum, organa, concentus, &c. ac præsertim pulchra Sacramenta, inter quæ Baptismus animam ab omni culpa, expurgat, vt nitidissimam efficiat. Vnde Optatus Mileuitanus lib. 5. *Baptismus*, ait, *virtutum est vita, criminum mors, natiuitas immortalis, cælestis regni comparatio, innocentiæ portus, peccatorum naufragium.*

Quartò. Quartò propriè & subiectiuè, Ecclesia tota pulchra est per gratiam, & iustitiam inhærentem fidelibus iustis, & sanctis, qui soli potissima & perfectissima Ecclesiæ membra sunt, ideoque hic sponsæ nomine censentur, vt dixi canone 17. in his enim nulla est macula grauioris culpæ siue peccati mortiferi, quòd solum sponsam deformem, id est, Deo ingratam & exosam reddit. Esto enim, nemo immunis sit à culpa veniali, hæc tamen leuior est, nec maculæ hoc loco nomine censetur: ab hac tamen quoque immunis erit in altera vita per amorē, gloriam, & visionem beatificam. Vnde Beda, Nyssenus, S. August. 1. Retract. c. 19. S. Hieronymus lib. 3. contra Pelag. & alij τὸ *tota pulchra es*, attribuunt Ecclesiæ in cælis triumphanti: militanti tamen eo sensu, quo dixi. Idem eidem assignant Cassiodor. S. Gregor. Beda, Philo, Anselm. & alij.

Quintò. Denique Ecclesia tota pulchra est, quia in singulis sui partibus & gradibus speciosa & sancta est, putà in religiosis, qui quasi capilli eius sunt; in doctoribus, qui quasi dentes eius sunt; in prædicatoribus & martyribus, qui eius labia coccinea sunt; in virginibus, qui eius genæ, sunt; in Pontificibus, qui eius collum; in sacerdotibus & diaconis, qui eius sunt vbera; ac consequenter in laicis, qui ijs lactantur, vti superiùs dixi. Ita Iustus, Orgelit. hoc est, quod huc alludens Apostol. ait: *Christus dilexit Ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea, vt eam sanctificaret mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ, vt exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam, neque rugam aut aliquid huiusmodi, sed vt sit sancta & immaculata.* Ephes. 5. 25. vide ibi dicta.

Huc facit versio Chaldæi: *Et in tempore, quo populus domus Israel faciunt voluntatem dominatoris sæculi laudat eos in cælis excelsis, & sic dicit; Tota pulchra es congregatio Israel, & macula non est in te*, Pulchritudo enim Ecclesiæ in eo consistit, vt se Dei legi & voluntati conformet, hæc enim est iustissima & sanctissima, ideoque pulcherrima.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS.

De Christo & anima sancta.

ANima sancta tota pulchra est per cycladem gratiæ, charitatis, omniumque virtutum, quam Deus ipsi infundit, vt eam ornet & speciosam efficiat: vnde illa hoc gratiæ decore exultans ait: *Gaudens gaudebo in Domino, & exultabit anima mea in Deo meo; quia induit me vestimentis salutis, & indumento iustitiæ circumdedit me.* Isaiæ 61. 10. Gratia enim est summus ornatus animæ; quia eam efficit Dei amicam, filiam, sponsam, heredem, imò diuinæ consortem naturæ, vt ait S. Petrus epistol. 2. cap. 1. vers. 4. Causam dat Theodoret. *Immaculata*, ait, *& pulchra euasit sponsa, quia propinqua sponsi effecta est, atque ita omnes splendores suscepit, & lucida ex ipsa luce reddita est.* Audi S. Gregor. qui sibi obijciens: Nulla anima immunis est à peccato veniali: quomodo ergo tota est pulchra? respondet: *Dum sancta anima à peccatis quotidianis se per pœnitentiam mundat, dum quotidie peccata minuta cum lacrymis abluit, & à maioribus se obseruat, quamuis frequenter peccet, per assiduam tamen pœnitentiam munditiam suam assiduè seruat. Hinc enim alibi præcipitur: Semper sint vestimenta tua candida. Et illud: Iustus autem ex fide viuit. Quamuis enim mox vt peccat, à iustitia deuiet; tamen dum semper credit in eum, qui iustificat impium, & assidue sub eius fide peccata sua deflet, per assiduas ablutiones iustitiam suā retinet.* Porrò S. Amb. lib. 1. de Virgini-

bus

bus, ijs specialiter adaptans: *Pulchritudinem*, inquit, *quis potest maiorem existimare decore eius, quæ amatur à rege, probatur à Iudice, dedicatur Domino, consecratur Deo? semper sponsa, semper innupta, vt nec amor finem habeat, nec damnum pudor. Hæc profectò vera pulchritudo est, cui nihil deest, quæ sola meretur audire à Domino: Tota es formosa proxima mea, & reprehensio non est in te.*

Denique tres Anonymi apud Theodoretum. *Tota pulcra es, quia pulchra es,* inquiunt, *mente, & anima, & carne: Et quidem carne, quippe quæ repurgata sis à vi & efficacia perturbationum, & ornata virtutū moribus: animā vero, vt quæ liberata sis omni concupiscentiæ vitio, & sermonibus vel rationibus decorata præceptorum; mente verò, vt quæ vilibus cogitationibus liberata, & splendēes in Spiritu sancto per gratiam deificatione refulgeat. Ac ob id macula non est in te, quæ propter perfectionem proxima mihi effecta sis.*

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS.

De Christo & B. Virgine.

BEata Virgo tota pulcbra est, imò omnium non tantum hominum; sed & angelorū pulcherrima, & nulla in ea est macula culpæ vel pœnæ, siue originalis, siue mortalis; siue etiam venialis, vti tota sentit & consentit Ecclesia, teste Côcil. Triden. sess. 6. Canon. 22. Vnde S. Augustinus de Nat. & gratia c. 36. cùm omnes homines, etiā iustos peccato veniali subiacere dixisset, subdit: *Excepta S. Virgine Maria, de qua propter honorem Domini nullam prorsus, cùm de peccatis agitur, habere volo quæstionem. Inde enim scimus, quod ei plus gratiæ collatum fuerit ad vincendum omni ex parte peccatum, quæ concipere ac parere meruit eum, quem constat nullum habuisse peccatum.*

Vnde hæc verba Cantici: *Tota pulchra es, & macula non est in te,* B. Virgini soli appropriant Rupertus, Psellus, Hugo vterque, scilicet Cardinalis, & de S. Victore, S. Thomas, Galatinus, & S. Ildephonsus de Laudibus B. Virginis.

VERS. 8. *Veni de Libano sponsa mea, veni de Libano, veni: coronaberis de capite Amana, de vertice Sanir & Hermon, de cubilibus leonum, de montibus pardorum.*

HEbræum אִתִּי *itti*, id est, *mecum à Libano sponsa, mecum à Libano venies.* Verùm Noster æquè ac Septuag. pro אִתִּי *itti*, id est, *mecum*, alio puncto legerunt אֲתִי *ati*, id est, *veni*: quamquam eodem redeat sensus: si enim legas *itti*, id est, *mecum à Libano sponsa*, subaudias oportet, *veni*, vel venies, quod sequitur Pro *coronaberis*. Hebr. est תָּשׁוּרִי *tascuri*, quod Vatabl. & alij vertunt, *aspicies*, q. d. Aspicies de vertice Amana, Sanir, & Hermon subiectas valles & campos arboribus, floribus, herbis, fructibus virentes & vernantes; quod secutus Lyran. hæc refert ad Hebræos tempore Iosue, quos ex hisce montibus terram Chanaan sibi promissam contemplatos esse asserit, vt eius ingrediendæ desiderium in se acuerent.

Varia versiones.

Alij *tascuri*, vertunt, *cantabis* præ voluptate & gaudio: שִׁיר *Scir* enim est Canticum. Alij, *ibis*, vel *incedes*. Vnde Septuag. *Transibis*, inquiunt, *de vertice fidei. Amana* enim Hebr. veritatem, & fidem significat. Hinc & Syrus cum Arabico vertunt: *venies & transibis.* Alij *tascuri* vertunt *dirigeris* vel *rectificaberis*, aut *rectà euades*, à radice יָשַׁר *iascar*, id est, direxit, rectum fecit. Noster pro *tascuri*, per scin, legit *tasuri* per שׂ sin תָּשׂוּרִי שׂוּר *sur* enim significat dominari, regere, imperare: *tasuri* ergo, id est, *dominaberis*, imperabis, ac vt regina *coronaberis.*

Libanus notus est mons maximus, Iudææ confinis; dictus Libanus vel à candore niuium, quibus abundat. לָבָן *Laban* enim significat album & candidum; vel à thure, cuius ferax est: *Libanon* enim Hebr. significat. *thus.* Vnde Philo Carpath. *τὸ Veni de Libano*, sic explicat, q. d. Veni de thure idololatriæ, quod idolis obtulisti, ad verum Dei in Sionis templo cultum.

Amana vbi situs?

Amana mons est altissimus trās Iordanem iuxta Libanū, Hermon, & Sanir montes situs, Glossa tamen per Amana accipit Amanum montem, qui Ciliciam à Syria disterminat.

Sanir an idem quod Seir?

Sanir pars est vel appendix montis Hermon, vt patet Deuter. 3. 9 Adrichomius in descript. terræ sanctæ pag. 93. nu. 83. vult Sanir eundem esse montem cum Seir: hic enim adiacet monti Hermon: Seir dictus est ab accola Esau, qui dictus est *seir*, id est pilosus, quia hirsutus: Sanir ergo mons celsus est trans Iordanem ad orientalem plagam terræ Hus situs, atque à septentrione monti Hermon, ab Austro monti Galaad coniungitur: à ciuitatibus verò Capharnao & Corozaim versus æstiualem solis ortum alicubi quatuor, alicubi sex & pluribus milliaribus distat.

Hermon quid?

Hermon mons est excelsus vltra Iordanem è regione vrbis Paneadis situs, quam ab ortu respicit; à meridie verò monti Seir iungitur, ac vergens versus septentrionem, quà Trachonitidem regionem circumit, prope Damascum Libano se copulat: vnde in sacra Scriptura frequenter habemus, quòd terra filiorū Israel trans Iordanem ad solis ortum, à torrēte Arnon vsque ad montem Hermon extendatur. Est & alius Hermon mons citra Iordanem iuxta Thabor, & tertius in tribu Aser adeò altus, vt perpetuo niues habeat.

Mons pardorum.

Igitur Libanus, Aman, Sanir, & Hermon sunt montes sibi vicini extra Iudæam, sed Iudææ confines eiusque limites, in quibus erant speluncæ vastæ, vbi degebant leones & pardi: vnde hic dicitur: *de cubilibus leonum, & montibus pardorum*; licet Adrichomius ex Brocardo & Bredenbachio in descript. terræ sanctæ pag. 186. nu. 20. separatum montem constituat, qui dictus sit pardorum à pardis in eo degentibus, æquè ac leonibus, ex quorum cū pardis commixtione nascūtur leopardi: Mons Leopardorum, inquit, rotūdus & altus est, qui contra Aquilonem à Tripoli duabus, versus Austrum à ciuitate Arcas tribus, à Libano autem vno milliario distat; Additque ibi ostendi ingens in spelunca monumentum, quod incolæ putant esse sepulchrum Iosue, sed veriùs videri esse sepulchrum Chanaan filij Cham, filij Noë.

PRI-

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Christo & Ecclesia.

NOnnulli per Libanum, Amana, Sanir, & Hermon montes accipiunt Ierusalem, & Iudæam, atque ex ea hic euocari à Christo censent Apostolos & fideles, vt à Iudæis vtpote incredulis, & crudeliter instar leonum & pardorum in Christianos sæuientibus egrediantur ad gentes, illisque prædicent Euangelium: sic enim per Libanum significatur Ierusalem, Zachar. 11. Ezech. 17. 3. & alibi.

Libanus, Amana, Sanir, & Hermon montes extra Iudæam in Phœnicia siti.

Meliùs alij per Libanum, Amana, Sanir, & Hermon montes, vtpote extra Iudæam in Phœnicia sitos, accipiunt Phœnices, id est, Gentiles. Vnde S. Athanas. in Synopsi S. Script. in Cantic. censet, hisce montibus designari Ecclesiam Gentium: Gentes enim hic euocari ab idololatria & Gentilismo ad fidem, & Christianismum, vt Christi Ecclesiæ inserantur, sic & Tertullian. l. 4. contra Marcion. cap. 11. Paulò aliter Theod. qui per Libanum, id est, dealbationem censet notari vocationem Gentium, quæ infidelitate atræ, Baptismo ablutæ & dealbatæ fuerunt. Per Hermon verò rorulentum, & Sanir, id est, lucernarum viam, significari vocationem Iudæorum, qui legis lucem & rorem à Moyse acceperunt, rursus, per leones notari Iudæos audaces, per pardos Gentilium sapientes & sophistas. Hæc Theodor.

Sensus ergo est, q. d. Tu, ô Ecclesia Gentium, quæ à me Christo ab æterno prædestinata es, & in tempore destinato vocanda es ad Christianismum, vt fias mihi sponsa: veni de horridis syluosisque montibus, de Libano, inquam, Amana, Sanir, & Hermon, id est, de infidelitate & Gentilismo, vbi inter idololatras, infideles, & impios, quasi inter sæuos leones & pardos ferarum more vixisti, & inter feras horridam vitam egisti, veni in speciosam Ierusalem & Sion, vbi Deus in templo suo colitur: veni, inquam, ad Ecclesiam & montem myrrhæ, & collem thuris, id est, ad montem Oliueti & Caluariæ, vbi captus & crucifixus est Christus, vt in eum credas; atque ad Sion, vbi cœpit Ecclesia Christianorum, vt illi associeris. Veni ergo ad Christianismum, ibi inter Christianos humiles, mites, & benignos, velut inter columbas, hinnulos, & agnos vitam ages suauissimam & sanctissimam: imò ibi coronaberis velut sponsa Regis Christi, ideoque Regina; coronaberis, inquam, in hac vita per gratiam, in futura verò per gloriam. Aut aptiùs & neruosiùs, q. d. Tu, ô primitiua Ecclesia, quæ per Apostolos eorumque socios & asseclas laboras in Libano, Amana, Sanir, & Hermon, id est, in Gentilitate conuertenda ad Christum, inde veni cum magnis Gentium à te conuersarum manipulis, vt eos adducas in Sion, hoc est, ad Christi Ecclesiam: quod si feceris, *coronaberis de capite Amana de vertice Sanir, & Hermon, de cubilibus leonum, de montibus pardorum*, id est, de Gentibus à te conuersis triumphabis, easque quasi in trium-

A phum duces, ac coronâ triumphali coronaberis. Ita Noster Alcazar in allusionibus ad Apocalypsin l. 3. vbi ait hoc versu promitti Romæ nouæ, id est, Christianæ, perfectam de Roma veteri, id est, ethnicâ, ac de vniuerso imperio victoriam. Nominat ergo regiones, quarum Ecclesia quasi in triumphorum ferculis ante se latura sit simulacra; primùm de Amana, id est, de fide plantata quasi fidei coronam; secundùm de Sanir, id est, dente lucernæ (hoc enim Hebr. est *Sanir*) ob prædicatores luce doctrinæ & virtutum splendentes, per quos regiones illas conuertisti: tertiùm de Hermon siue Chermon, quia Ecclesiam Gentium quasi חֵרֶם *cherem*, id est, anathema Deo vouisti, consecrasti, & sacrificasti: occidisti enim in eis infidelitatem, vitia, & diabolum, ac viuere fecisti in eis fidem, virtutes & Christum: quartùm de debellatis leonibus & pardis, id est, tyrannis, & persecutoribus, quos tibi, ô Ecclesia,
B subegisti.

Huc facit Chaldæus: *Dixit*, inquit, *Dominus in verbo: Mecum habitabis cœtus Israël, qui similis es sponsæ honestæ, & mecum ingredieris in domum sanctuarij, & offerent tibi munus principes populi qui habitant super flumum Amana, & incolæ, qui morantur in vertice montis niuis, & gentes, quæ sunt in Hermon, & offerent tibi tributa habitatores ciuitatum fortium, qui sunt robusti, sicut leones, & munus ab vrbibus montium, qui sunt fortiores leopardis.* Ita Cassiodor. S. Gregor. Philo, Beda, & Iustus Orgelitan. qui tamen aiunt Ecclesiam de Libano, id est, ex dealbatione Baptismi vocari ad coronam cælestem per infideliũ & impiorum conuersionem, imò & ad coronam præsentis vitæ, quâ decoratur Ecclesia per fide-
C lium turbam, ait Beda.

Simili schemate de subactis & mansuefactis Gentibus Ecclesiæ triumphum depingit Isaias cap. 11. 6. *Habitabit*, inquit, *lupus cum agno, & pardus cum hœdo accubabit: vitulus, & leo, & ouis simul morabuntur & puer paruulus minabit eos*, &c. Porrò quod ait de vertice, notat vertices, id est, principes Gentilium, puta illos, qui inter eos, imperio, sapientiâ, opibus, auctoritate eminebant, conuertendos ad Christum, taciteque hic monet viros Apostolicos, vt vertices, id est, principes conuertant; ijs enim conuersis subditi facilè conuertuntur. Hinc S. Franciscus Xauerius adibat reges & principes Indorum, ac magnum regem Sinarum primò adire, sibique conciliare destinabat, vt ab eo facultatem euangelizandi per totum regnum impetraret; idemque monebat nostros, vt primò
D prælatos & magistratus sibi diuincirent, vt illi conatus eorum promouerent, alioqui frustrà laboraturos.

Vertices, id est, Principes conuertendi.

Addit Hortolanus hos quatuor montes sitos esse ad quatuor plagas orbis, respectu Palæstinæ, Libanus enim situs est ad septentrionem, Amana ad occidentem, Hermon ad orientem; Sanir ad meridiem; hocque situ significari gentes vniuersas ex quatuor orbis plagis venturas ad fidem, & Ecclesiæ se subdituras, iuxta illud Isaiæ 43. 5. *Noli timere, quia ego tecum sum: ab oriente adducam semen tuum, & ab occidente congregabo te. Dicam Aquiloni: Da, & Austro: Noli prohibere: affer filios meos de longinquo & filias meas ab extremis terræ.* Et illud Christi: *Dico autem vobis, quòd multi ab oriente & occidente venient, & recumbent cum Abraham, Isaac,*

& Iacob in regno cælorum: filij autem regni eijcientur in tenebras exteriores. Matth. 8. 11. Hæc enim omnia, quæ dicuntur Cant. 4. spectant ad virilem ætatem Ecclesiæ, quando illa propagata per omnes gentes, regnum suum spirituale toto orbe stabiliuit: vnde quasi regina orbis, gentium omnium fide & obedientiâ coronata incessit, iuxta illud Isaiæ 49. 18. *Leua in circuitu oculos tuos, & vide: omnes isti congregati sunt, venerunt tibi. Viuo ego, dicit Dominus; quia omnibus his velut ornamento vestieris; & circumdabis*, vel *coronabis tibi eos quasi sponsa.*

Porrò Septuag. versionem, quæ habet: *Venies & transibis ab initio fidei*, sic interpretatur Philo Carpath. *Venies à Gentibus; transibis à lege; à primitijs fidei, à capite Sanir, & Hermon. Sanir interpretatur rubus, & Hermon spiritus, siue vox sublimis: principiũ enim fidei ab eo fuit, qui in rubo locutus est Moysi, & voce sublimi locutus est filijs Israël, cùm eos eduxit ex Ægypto, in vnumq; coëgit.*

Aliter S. Augustinus in Psalm. 67. sub finem: *Ab initio fidei*, inquit, quia, vt bona opera sequantur, præcedit fides, nec vlla opera bona fiunt, nisi quæ sequuntur præcedentem fidem: fides enim est principium omnis boni & virtutis. Vnde tres Anonymi apud Theodor. legentes: *Venies, & peruenies ab initio fidei à capite Sanir*, &c. sic explicant, q. d. Venire incipies per fidem, sed peruenies ad coronam per spem & charitatem, vbi varijs tentationibus, quæ leonum & pardorum nomine significantur, exercita fueris. Denique Noster Sanchez τὸ *à principio fidei* explicat de B. Virgine, q. d. B. Virgo ab initio conceptionis suæ fuit fidelis, sancta & immaculata, ideoq; concepta sine peccato originali, vtpote euocante illam ad se Christo. Vnde Hebr. habent: *Mecum de Libano venies.*

SECVNDVS SENSVS PARTIALIS,

De Christo & anima sancta.

HÆc omnia, quæ dicta sunt de Ecclesia, adapta animæ commutato nomine. Primò ergo, hæc attribui possunt animæ, quæ ex statu peccati, & vitijs, quibus bestialiter seruiuit, à Christo euocatur ad pœnitentiam, virtutes, & gratiam, vt iam non seruiat concupiscentiæ, sed charitati. Nam, vt ait S. Ioannes Epist. 1. cap. 2. 16. *Omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vitæ.* Concupiscentiam carnis notat *Amana*, id est, nutrix: nutrit enim carnem concupiscentia gulæ: concupiscentiam oculorum, id est, auaritiam notat Sanir, id est, iteratio noualis: auaritia enim nouis agris & opibus aggregandis inhiat: superbiam vitæ notat Hermon, id est, destructio & anathema: superbia enim omne bonum destruit. Ex his ergo vitiorum montibus euocatur anima peccatrix & pœnitens ad contrarias valles abstinentiæ, paupertatis, & humilitatis. Aliter hæc nomina Amana, Hermon, & Sanir interpretatur & adaptat Richard. de S. Victor. & alij, sed minùs verè & congruè ad etymon Hebræum.

Secundò, hæc attribui possunt, animæ sanctæ, quæ à Christo ad maiorem sanctitatem & perfectionem, ac præsertim ad tria vota vitæ Religiosæ euocatur. Hæc enim ex Amana, id est, gula & luxuriâ euocatur ad castitatem; ex Sanir, id est, auaritiâ ad studium paupertatis, ex Hermon, id est, superbiâ ad humilem obedientiam. Hinc ter repetitur τὸ *veni*. Primò, vt significetur ardens desiderium Christi, quo optat, vt anima se vocantem sequatur, ideoque eam *ter*, id est, plenè & perfectè vocat. Secundò, vt significentur ingentia bona præsentia & futura, ad quæ euocatur. Tertiò, vt significetur illam euocari ad seruiendum sanctissimæ Trinitati per tria vota, & per tres virtutes Theologicas, fidem, spem, & charitatem, ait sanctus Gregorius. Quartò, vt significetur ei assiduè luctandum esse cum mundo, carne, & diabolo; mundum enim significat Sanir, id est, mutatio lucernę vel noualis: In mundo enim est perpetua mutatio, & successio dignitatum & opum. hæ enim continuò ab vno, vel per mortem, vel per casum aliquem auferuntur, & alteri conferuntur; quia in mundo assiduè gyratur rota fortunæ, vt, his in altum ascendentibus, alij deorsum descendant & cadant; carnem significat Amana, id est, nutrix, vti iam dixi; diabolum repræsentat Hermon, id est, destructio & anathema, quia diabolus destruit bona omnia, ideoque quasi anathema æternæ maledictioni, & gehennæ addictus est.

Veni ter repetitur quatuor de causis.

Sanir mundus.

Amana, caro. Hermon, diabolus.

Addit Cassiodorus, & Beda trinum *veni*, trinum animæ denotare profectum, scilicet in cogitatione, locutione, & operatione; sanctus Gregorius verò: primus animæ profectus, inquit, est virtutum progressus: secundus fit per egressum è corpore, tertius per resurrectionem carnis. Porrò anima sancta coronatur coronâ virtutum in hac vita, & coronâ gloriæ in futura. Hæc deinde ex *Hermon* fit *Herem* vel *Cherem*, id est, mors & consecratio, quia moritur sibi, vt viuat Deo, ac velut anathema totam se consecrat Deo, eique se facit holocaustum. Hæc enim anima paulò antè vocata est tota pulcha, atque euocata fuit in montem myrrhæ, consepulta Christo per baptismum: ascendit quoque in collem thuris, particeps effecta diuinitatis, quæ per thus significatur, per resurrectionem à peccatis. Hic autem vlteriùs euocatur, vt transeat à principio fidei, vt habent Septuag. ad eius consummationem, & progressum per opera charitatis & virtutum. Ita Nyssenus, & sanctus Ambrosius lib. de Isaac cap. 5. quem audi: *Egredere*, inquit, *de corpore & totam te exue. Non potes enim mihi adesse, nisi antè peregrineris à corpore: quoniam qui in carne sunt, peregrinantur à Dei regno. Ades, inquit, ades: benè repetunt, quia siue præsens, siue absens adesse, & placere Domino Deo tuo debes. Adesto præsens, adesto absens, etsi adhuc in corpore es. Mihi enim omnes præsentes sunt, quorum fides mecum est.* Deinde pulchrè idipsum per antitheses explicat: *Adest mihi, qui exit de sæculo: adest mihi, qui me cogitat, me intuetur, de me sperat, cui ego portio sum. Adest mihi, qui absuerit sibi; adest mihi, qui se negauerit sibi: ille mecum est, qui intra se non est: quoniam qui in carne est, non est in spiritu: ille mecum est, qui ex seipso egreditur: ille iuxta me, qui extra se fuerit: ille mihi integer, qui propter me perdiderit animam suam. Et ideò*

ades

ades ſponſa, tranſibis, & pertranſibis à principio fidei. Tranſis & pertranſis ceteros, quæ ad Chriſtum peruenis. Tranſit fidei merito & operum claritate, quæ lucet ſicut Sanir & Hermon, hoc eſt, via lucernæ tranſit deuictis tentationibus ſæculi, & ſuperatis nequitijs ſpiritalibus, legitimè petens coronam certaminis, & ideò meruit Chriſto iudicante laudari.

Tropologicè leones, dæmones & tyranni: pardi hypocritæ & hæretici.

Tropologicè per leones S. Gregor. accipit dæmones, Beda verò ſuperbos, & potentes, vti ſunt reges & principes infideles; per pardos maculoſos accipit hypocritas, fraudulentos, & doloſos, quales ſunt hæretici, ait Philo Carpath. Porrò dæmones & tyranni infideles dominabantur Gentibus ante Chriſtum ſæuè & crudeliter, inſtar leonum. *Hi enim, vt ait S. Gregor. verè pardorum varietatem imitantur, quia dum cum virtutibus etiam vitia ſectantur, quaſi in vario corio coloris diſſimilitudine diuiduntur. Sed de cubilibus leonum, & de montibus pardorum Eccleſia coronatur, quia dum per eius prædicationem, & crudeles ad pietatem, & hypocritæ ad vitæ humilis vnitatem conuertuntur, pro his omnibus præmium percipiet quod meretur.*

Anagogicè.

Anagogicè ſignificatur hic euocatio animæ ſanctæ è periculis, tentationibus, & ærumnis huius vitæ propter eius patientiam & victoriam, ad cæleſtem coronam & gloriam. Ita Caſſiodorus, Beda, Anſelmus, & S. Auguſtinus in pſal. 67. Vnde S. Ambroſius libr. de Virginibus 3. poſt medium ijs adaptans: *Primitias*, inquit, *vigiliarum tuarum Chriſto dicato: primitias actuum tuorum Chriſto immola. Audiſti, quia vocauit te dicens: Veni à Libano: tranſibis & pertranſibis à principio fidei. Tranſibis in ſæculum creaturæ, pertranſibis ad Chriſtum triumphatura de ſæculo. Audiſti, quia te à leonum & pardorum, id eſt, ſpiritualium nequitiarum incurſionibus ſeparauit.*

Similia habet S. Hieronym. libr. 1. contra Iouin. Vnde Ioannes Carmelita τὸ *coronaberis de capite Amana*, &c. ſic exponit, q. d. coronam de perſecutione recipies; dum in Libano viuens, montium, vbi feræ habitant, aduerſos patieris incurſus. Monti quippe amoris perſecutionum montes opponi decuit, vt tanta ſit laboris probationiſque menſura, quanta eſt tui erga me amoris magnitudo.

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

PRimò, B. Virgo euocata eſt ex Libano, Amana, Hermon, & Sanir, cùm ex Iudæa, & hoc mundo euocata eſt ad Chriſtum in cælum, ibique coronata regina cæli & terræ cum triplici aureola ſcilicet eminentis virginitatis, doctoratus, & martyrij: fuit enim ipſa primiceria virginum, doctorum, & martyrum. Vnde ſecundò, illorum corona eſt corona B. Virginis, quia eius inuocatione, orationibus, & meritis impetrata. Ita Rupert. qui nouè, ideoque non ſatis congruè interpretans nomina Hebræa montium, ſic ait: *Veni de Libano ſponſa mea, veni de Libano, veni coronaberis. Vnde coronaberis? De capite Amana, quod interpretatur nocturna auis; de vertice Sanir, quod interpretatur deus vigiliarum; & Hermon, quod interpretatur anathema. Venies de Libano, quod interpretatur candidatio, id eſt, migrabis de corpore iſto, corpore candido, corpore virgineo, & coronaberis de omnibus his, id eſt, de corpore vel membris illius, qui nominibus iſtis rectè denotatur, de regnis mundi huius. Regna namque mundi huius quædam capita, vel quidam vertices rectè dicuntur nocturnæ auis, & deus vigiliarum, & verè anathematizati diaboli à Deo ſeparati, qui, cùm ſit princeps tenebrarum, & tamquam leo rugiens circumeat quærens, quem deuoret, rectè & nocturna auis & deus dicitur vigiliarum.*

Denique per leones & pardos intelligens reges Babyloniorum, Perſarum, Medorum, & Græcorum, eoſdem ſic coronæ B. Virginis implectit; reges hi *credant in me* (Chriſtum) *fructum ventris tui, & eorum credentium ſalus corona tua erit. Ita coronaberis, vt & in cælis regina ſanctorum, & in terris regina ſis regnorum. Vbicumque enim prædicatum fuerit illud de dilecto dictum: Minuiſti eum paulò minùs ab angelis, gloriâ & honore coronaſti eum, & conſtituiſti eum ſuper opera manuum tuarum, prædicabitur & de te, quod ſis, ô dilecta, & mater huius coronati, ac proinde regina cælorum, totum iure poſſidens filij regnū; atque hoc intuitu reges atque imperatores coronis ſuis te coronabunt, palatia ſua nomini tuo ſacrabunt, honori tuo dedicabunt, vt deſinant eſſe, quod fuerant mōtes pardorum, cubilia leonum.*

B. Virgo Leæna.

Hinc ſanctus Epiph. hæreſi 78. libr. 3. beatam Virginem vocat leænam, quæ eſt regina animalium omnium; quia ipſa peperit Chriſtum quaſi leonem diuinum, per quem omnes leones terreſtres perdomuit, imò ex leonibus agnos effecit; Additque B. Virginem vnum tantùm ediſſe filium, ſicut leæna vnum edit catulum, & ſemel tantùm parit: leænæ enim non contingit ſecundus partus. Cauſa eſt, inquit, quòd leæna catulum vtero geſtet per 26. menſes, quibus catulus adoleſcit ac perficitur dentibus, vnguibuſque, quibus matricem diuellit & incidit; quare matrem in partu ſimul cum catulo matricem excernere aſſerit, ideoque non poſſe illam ampliùs fœtum vtero concipere, cùm conceptionis locum & ſedem, putà matricem amplius non habeat. Hæc Epiphanius, ſed hoc falſum eſſe docent phyſici experientia, quæ docet leænam pluries & ſæpiùs parere. Vide dicta Ezech. 19. 2.

An Leæna ſemel tantùm pariat?

D VERS. 9. *Vulneraſti cor meum ſoror mea ſponſa: vulneraſti cor meum in vno oculorum tuorum, & in vno crine colli tui.*

SPonſus, inquit Theodoretus, euocatâ ad ſe è Libano ſponsâ, cùm eam, eiuſque decorem fuiſſet intuitus, captum ſe dicit eius amore, & vulneratum eius oculo & crine.

Pro *vulneraſti* Hebr. eſt, לִבַּבְתִּנִי *libbavtini*, quod deducitur à לֵבָב *levav*, id eſt, cor. Vnde Septuag. vertunt ἐκαρδίωσας ἡμᾶς, id eſt, *excordaſti nos*, hoc eſt, vt Vatabl. *Abſtuliſti mihi cor*. R. Dauid: *transfixiſti mihi cor*. Complut. *ſtupefeciſti me*. Arabicus: *Inflammaſti corda noſtra*. Alij: *Incordaſti me*, id eſt, in corde me fauciaſti: cordis au-

A tem vulnus est summi doloris & mortiferum: sic amor facit, vt anima quasi moriatur in corpore amantis, & viuat in corpore amati. Aut *incordiasti me*, id est, vt ait Nyssenus. Cor meum mihi eripuisti, & in corde tuo conclusisti, & captiuasti. S. Ambrosius in psalm. 118. serm. 11. vertit: *Corde nos cepisti.* Idem serm. 16. *Cor meum cepisti.* Symmach. apud Theod. *Excitasti cor meum.* Quinta editio, & Syrus: *Confidere me fecisti.* Alij: *Cor mihi indidisti*: cor, id est, mentem, q. d. Ostendisti mihi, quid intueri & amare deberem, scilicet non aliud, quam te. Aut potiùs, q. d. Cor tuum mihi inseruisti, vt illud in me operetur, atque ego omne id faciam, quod cor tuum desideret.

IN VNO (id est, vt Symm. *per vnum*) CRINE COLLI TVI] crine non simplici, sed ex multis implicato, putà plexu & fune ex crinibus intorto. B Solebant enim capillos in varias plicas, vel potiùs tricas colligare, vti fecit Samson Iudic. 16. 13. atque vno alteroue ex illis collum circumdare; itaq; crines circa collum contorquere. Hebr. enim est ענק *anac*, id est, *fune*, vel *torque*. Vnde Septuag. *in vno ἐνδέματι*, id est, *ornamento*, vel *torque colli tui.* Sic & Syrus, & Arabicus. Aquila: *In vno serto* (pendente) *è collo tuo.* Symmach. *in vno monilium colli tui.* Sic crinem pro vinculo & fune ex crinibus intorto sumit Plinius lib. 17. 23. *Iugū*, inquit, *fit perticà, aut arundine, aut crine, funiculove.* Quocirca Noster Alcazar in allusion. ad Apocalypsin libr. 3. per vnum crinem colli; accipit vnam ex duabus circuitionibus torquis circa collum.

Virgines Solymitanæ ac Arabicæ ita faciem velabant, vt vnum solum oculum liberarent.

IN VNO OCVLORVM TVORVM] Arab. *Propter pulchritudinem oculorum tuorum. In vno*, quia sponsa C capite velata more nuptiali, non nisi oculum vnũ ostendebat, vtpote quem ad iter & actiones ceteras nudare debebat. Idem factitabant virgines Solymitanæ æquè ac Arabicæ, de quibus Tertull. libr. de Velandis Virginibus sub finem: *Iudicabunt*, inquit, *nos Arabiæ feminæ ethnicæ, quæ non caput, sed & faciem quoque ita totam tegunt, vt vno oculo liberato contentæ sint dimidiam frui lucem potiùs, quàm totam faciem prostituere.*

Adde, quò fertur & aspicit oculus vnus, eò comitanter naturæ ductu fertur, aspicitque & alter. Oculus est sedes animi. In oculo enim relucet cor, animus, affectus: quare oculus feminæ pulchræ, amantis, & illicis cor viri intuentis vulnerat, illudque ad se rapit. Oculi enim radios vibrant & quasi sagittas amoris eiaculantur, vti de D Helena scribit Theocritus Idyl. 18.

Exempla.

Refert Iacobus de Vitriaco Cardin. sanctimonialem quandam pulchritudine oculorum ita vulnerasse cor Principis, vt omni modo eam sibi tradi vellet. Quare illam euulsos oculos ad Principem misisse ac dixisse: *Ecce sagittæ, quæ cor tuum sauciarunt.* Simile planè aliam virginem fecisse narrat Sophronius in Prato spirit. cap. 60. ac simile prorsus de S. Lucia narrat Sabellicus lib. 4. Exempl. cap. 8. Idem & subindè magis faciunt crines flaui, comptique feminarum. Crescit ergo gradatio ab oculis ad crines, quia crines flaui, fului, crocei, aurei, & lucentes mirè effulgurant, itaque rapiunt oculos intuentium. Vnde à poëtis Italis comparantur fulguri, & dicuntur fulgurare. Quare Virgilius 2. Æneid. crinem fla-

Ilex crinis feminæ.

A grantem nuncupat. Adde feminas decorem suum ponere in capillis ornandis, poliendis, fucandis, comendis. Vnde Comicus: *dum comuntur, dum poliuntur annus est.* Et Catullus: *Splendidas quatiunt comas.* Insuper crines pulchrè gyrantur & crispantur: per crinem ergo vnum crispationem vnam crinium intellige, quæ pulchram cæsariem efficit. Vnde Virgil. 12. Æneid. *Vibrati calido crines ferro*, id est, crispati calamistro. Ad hæc crines perungebant vnguento odoratissimo, vnde suauissimum efflabant odorem. Audi Horat. 3. Carm.

Sparsum odoratis humerum capillis.

Et Ouidius epist. 21.

Non Arabo noster rore capillus olet.

Et Tibullus libr. 3.

Spirabat Tyrio myrrhea rore coma.

B Et Silius libr. 11.

——*Crinem perfundit amomo.*

Præterea feminæ adeò politè crines pectunt, & acu discriminali discernunt & discriminant, vt pulcherrimi appareant, vt patet in sponsis: quarum elegantia in crine polito & bellè discriminato spatioque consistit. Vnde Festus: Crines, inquit, à discretione dicti sunt.

Crines à discretione dicti Quintil.

Denique crines collo intortos aureo torque iniecto implectebant & ornabant: nonnulli etiam crines ipsos inaurabant, aut fuco eleganti fulgidos & radiantes efficiebant. Vnde Virgil. 4. Æneid.

—— *Cui crines nodantur in aurum.*

Idem lib. 8.

Aurea cæsaries ollis, atque aurea vestis.

Idem lib. 10.

C ——*fusos ceruix cui lactea crines*
Accipit, & molli subnectit circulus auro.

Et Ouidius 15. Metamorph.

Electro similes faciunt auroq; capillos.

Et Claudianus lib. 3. de raptu Proserpinæ:

—— *Pulchrior auro*
Cæsaries, fuluoq; nitet coma gratior auro.

Hisce ergo crinibus adeò elegantibus & fulgentibus sponsa vulnerabat cor sponsi.

D

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Christo & Ecclesia.

CHristus sponsus ait: Vulnerasti cor meum, ô Ecclesia sponsa, per vnum oculorum tuorum, quia scilicet vno totoque oculo, eoque columbino, id est, pudico, modesto, & simplici me aspicis: me enim solùm spirituali amore diligis, mihi soli placere satagis: *& in vno crine*, id est, torque crinito *colli tui*: hic torques est obedientia, qua collum vltrò legi meæ subijcis, vti dixi cap. 1. vers. 10. hac enim velut torque cor meum ligas, tibique adstringis & alligas. Oculus ergo notat intentionem & amorem: crinis, siue torques obedientiam: hæc enim duo, quasi duæ sagittæ acutæ & ignitæ vulnerant cor Christi, vt illud amore saucium Ecclesiam tam sui amantem summè redamet, imò illum quasi excordant, id est, cor illi auferunt, illudque sponsæ tradunt,

Christus est obediens.

tradunt, vt illa ipsum flectat, quò vult, illoque vtatur ad libitum, imò vt illa ipso viuat, moueatur, & operetur: sicut S. Catharina Senensis pro corde suo petijt & obtinuit cor Christi, vt illo vegetaretur, viueret, & ageret quæcumque agebat. Vnde S. Paulus: *Viuo ego*, inquit, *iam non ego, viuit verò in me Christus*, puta cor Christi Galat. 2. 20.

S. Catharina Senensis viuebat corde Christi.

Oculi Symbola: Primò. Cognitionis & fidei.

Porrò oculus hic plura notat: Primò, cognitionem & fidem: oculo enim res intuemur & cognoscimus, q. d. Vnam, ô Ecclesia, in me Christum Saluatorem tuum habes fidem, & cum S. Paulo iam aliud non nosti, quàm Iesum, & hunc crucifixum: quare cogis me, vt ego vicissim te vnam intuear & aspiciam. Quocirca Noster Alcazar in allusionibus ad Apocalypsin lib. 3. totum hoc caput 4. explicans de laudibus Ecclesiæ Romanæ antiquæ, per vnum oculum accipit fidem S. Petri, per vnum crinem colli obedientiam S. Pauli. q. d. Totius victoriæ & gloriæ, quam de subactis leonibus & pardis, id est, tyrannis infidelibus consecuta est Roma Christiana, origo & causa fuit fides S. Petri & obedientia S. Pauli. Hinc multi per oculum intelligunt contemplationem, per crines cogitationem piam, quæ souet contemplationem; aut per crines accipiunt actionem sanctam, quæ ex contemplatione sequitur.

Secundò. Spei.

Secundò, oculus notat spem: quod enim speramus hoc oculo aspicimus. Vnde Quinta editio vertit: *Fidere me fecisti*. q. d. Quia tu, ô Ecclesia, totum tuum oculum, id est, totam fiduciam in me defixisti, hinc ego vicissim tui quasi sponsæ mihi charissimæ singularem curam habebo, teq; ita curabo ac si nil aliud curarem.

Tertiò. Amoris.

Tertiò, oculus notat amorem; nam quod amamus, hoc oculo fixo intuemur: Vnde illud: *Vbi oculus, ibi amor; vbi manus, ibi dolor*. Quod enim membrum manu crebrò contingimus, illo dolemus.

Huc facit Chaldæus, qui more suo iudaizans hæc exponit de Synagoga Iudæorum, quæ fuit typus Ecclesiæ Christianorum: *infixus est*, inquit, *in tabula cordis mei amor tuus, soror mea cœtus Israël, quæ comparata es sponsæ, quæ est honesta. Infixa est in tabula cordis mei dilectio minimi filiorum tuorum, qui est iustus, sicut vnus de principibus concilij, & sicut vnus ex regibus domus Iuda, super cuius collum positum est diadema regni.*

Denique Ecclesia dicitur soror Christi, quia ipse quoad carnem ex eodem patre Adamo, quo ipsa, progenitus est. ita S. Anselmus. Vnde S. Isidor. lib. 9. Etymol. cap. 6. *Soror*, inquit, *ex eodem semine dicta est, quod sola cum fratribus in sorte agnitionis habeatur*: licèt alij aliud sororis dent etymon. Audi problemata Gelliana apud Iulium Scaligerum num. 91. *Quamobrem soror dicta? An quod seorsim à domo nascatur? An videtur soror quasi adscititia sarcina, & non augere familiam? nam sororiari antiquis fuit turgere: ita quasi familiæ tuber est.* Nonnius Marcellus de Propriet. serm. cap. 1. nu. 258. *Soror*, ait, *dicitur, quòd quasi seorsim nascitur, separaturque ab ea domo, in qua nascitur.* Hoc sororis etymon etiam congruit Ecclesiæ: nam ipsa è domo & familia parentis sui Adæ peccato vitiata, separata transijt per Baptismum in domum & familiam Christi. Denique S. Bernard. vel quisquis est auctor libri de Passione Domini: *Solent*, inquit, *sponsæ nondum alligatæ coniugali vinculo, amari ardentiùs quàm postea: tempore enim procedente amor ipse componitur, sponsus ergo noster, vt magnitudinem insinuet sui amoris, qui tempore non decrescit, amicam suam sponsam appellat, eò quòd illius amor semper nouus sit; sororem eandem vocat, ad significandam puritatem & castitatem amoris istius sui, qui nihil carnale sapiat.* Denique Ecclesia Christi est soror castitate, sponsa fœcunditate.

Sororis etymon.

Symbolicè.

Symbolicè, sanctus Gregorius, Cassiodorus, Beda, Anselmus, & alij per vnum oculum accipiunt vnitatem doctorum, per vnum crinem vnitatem fidelium, quos velut membra doctores quasi collum Christo capiti coniungunt: *In vno oculorum*, inquit sanctus Gregorius, *& in vno crine colli sponsæ sponsus vulneratur, quia profectò vsque ad mortem crucis afficitur, vt vnitas prædicatorum & plebis in Ecclesia confirmetur.*

Porrò Nyssenus, qui censet hæc esse verba non sponsi, sed sociorum sponsi, putà angelorum, ac Græcum ἐκαρδίωσας ἡμᾶς, vertens *Cordificasti nos*, vel *cor nobis indidisti*, sic explicat, quasi dicant angeli: Tu, ô Ecclesia, & anima sancta, cor, id est, mentem & intellectum nobis indidisti: nam in te & ex te intelligimus, & admiramur Dei erga te sapientiam & beneficentiam. Videmus enim Deum tibi indidisse vnum mentis oculum, quo scilicet non aliud quàm Deum: & verum bonum in omnibus tuis actibus intuearis & spectes: atque torquem colli, id est, obedientiam, quâ planè eius iussis obedis, & plenè eius voluntati te alligas & conformas, perinde ac facimus nós angeli; sed nos puri sumus spiritus, tu verò carne constas & concupiscentiâ laboras.

Meliùs Philo Carpath. ex Septuag. vertens: *Vulnerasti cor nostrum*, per *nostrum* censet significari tres personas S. Trinitatis, quæ amore hominum commotæ decreuerunt, vt filius pro eorum salute incarnaretur.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Christo & anima sancta.

IAm dicta de Ecclesia applica animæ sanctæ; ac in primis per oculum intellige maximè ad litteram significari intentionem casti amoris, qua anima sancta vni Christo quasi sponso, quem deamat, in omnibus summè placere intendit & contendit; per crinem verò vel torquem crinitum significari obedientiam, qua singulis Dei legibus & inspirationibus, ac prælatorum suorum (hos enim collum denotat) obedire satagit: Sicut enim torques crinitus ex multis crinibus intorquetur; sic plena obedientia ex omnium legum, & inspirationum prompta executione perficitur. Tam enim intentio amoris, quàm obedientia vulnerat mentem Christi, illamque rapit, vt animam sui tam amantem mirè redamet. Vnde Ioannes Carmelita sic explicat: *Vulnerasti cor meum in vno oculorum tuorum*,

id est, fide tua per dilectionem operante, velut A sagittâ quadam sauciasti me : *& in vno crine colli tui*, id est, obedientiâ tuâ, quæ est crinis seu torques collum tuum ligans ad obtemperandum, sauciasti me, qui non egeo catenis, seu vinculis ferreis ad te trahendam; vno enim ex crine suauissimè quò placet duco te. His adde

Oculi vnius symbola. Primò.

Primò, per oculum notari contemplationem cælestium, vitamque contemplatiuam, per torquem colli actionem, vitamque actiuam, ac virtutes illas, quæ in actione consistunt, vti sunt beneficentia, iustitia, patientia, &c. quæ nos proximis vniunt, & quasi crines colligant. Ita Theodoret. & tres Anonymi apud ipsum.

Huc accedit Richard. de S. Victore qui per oculum accipit curam salutis propriæ, quâ anima sese vnit Deo; per crinem colli curam salutis alienæ, quia sicut collum membra iungit capiti; sic anima curans aliorum salutē, illos, ceu membra Christo capiti iungere satagit : ipsa ergo est B instar colli.

Secundò.

Secundò, Apponius per vnum oculum accipit cor mundum, quo Deus videtur : per vnum crinem vel torquem crinium, fideles vno charitatis vinculo implexos & constrictos, qui per eleëmosynam sua in pauperes distribuunt.

Tertiò.

Tertiò, oculus vnus est dexter, qui intendit rebus spiritualibus & æternis : oculus alter est sinister, qui intendit rebus temporalibus, & caducis. Vnde Naas rex Ammonitarum volens Hebræis eruere oculum dextrum, vt ad bellum eos faceret ineptos & cæcos (sinistrum enim oculum tegebant clypeo) significat diabolum, qui menti C eripere studet studium rerum cælestium, vt ipsa tota oculo quasi sinistro intendat terrenis. 1. Reg. 11. v. 2. Ita Iustus Orgel. & S. Ambros. in Psalm. 118. serm. 11.

Quartò.

Quartò, S. Hieronymus l. 1. contra Iouin. per oculum dextrum accipit studium virginitatis, per sinistrum coniugium & studium prolium : sicut enim oculus dexter præstat sinistro; sic virginitas coniugio : *Non repudio nuptias*, inquit, *habes & sinistrum oculum, quem tibi dedi propter imbecillitatem eorum, qui recta videre non possunt; sed magis mihi dexter virginitatis oculus placet, qui si cæcatus fuerit, omne corpus in tenebris est. At ne putaremus Christum sponsum amorem carnis & nuptias significare corporeas, illico excludit hunc sensum, & ait : Vulnerasti cor meū soror mea sponsa : ubi per sororis nomen suspicio omnis fœda amoris excluditur.*

Vulnus charitatis.

Porrò vulnus, quo Virgo & anima sancta vni D Christo intendens, ideoque priùs à Christo vulnerata, vulnerat vicissim cor Christi, est vulnus charitatis, quod non nisi amando curatur, quia amando magis sauciatur & crescit : optat enim amans vulnus amoris augeri, quia hoc vulnere vegetatur & viuit : quò enim Christus videt se magis ab anima amari & amore vulnerari, eò magis illam amat, eo magis hoc vulnere amoris deliciatur & gaudet : vulnus enim hoc non est corporale, quod animam lædat, sed spiritale, quod animam amore penetrat, & penetrando in amore corroborat, ideoque animam vicissim vehementiùs amore vulnerat: sicut enim sol radios vibrat in speculum, qui in eo collecti vnum quasi radium densatum lucidissimum efficiunt; atque à speculo repercussi in solem ipsum retorquentur, eumque quasi vulnerant, sed solâ luce non sanguine: sic pariter Christus sol iustitiæ amoris sui radios vibrans in animam, quæ illos colligit, & per vnam intentionem amoris, velut radium lucidissimum & flagrantissimum in Christum reflectit, Christus ipse eodem quasi vulneratur, sed vulnere lucis non sanguinis, quia sagittâ spiritualis amoris transfigitur, vt ardentiùs quàm antè animam ita amantem redamet: quare vulnus hoc spirituale fundit non cruorem, sed amorem.

Rursum S. Gregorius & Iustus Orgel. *τὸ vulnerasti* referunt ad vulnera, quæ Christus in passione pro nobis excepit. q. d. Tui amor, ô anima, me in cruce vulnerauit; nam vt te sanctificarem, mihique amore coniungerem, ego clauorum & flagellorum vulnera suscepi : vulnus enim amoris, quod Christus gerebat in anima, impulit eum ad excipienda tot tantaque vulnera in corpore. Vnde sanctus Bernardus, vel quisquis est auctor libri de Passione Domini : *Per carnale vulnus*, inquit, *quod Christus in cruce accepit in latere, vulnus spirituale ostenditur, & hoc fortasse significatur dum bis dicitur, vulnerasti. Vtriusque enim vulneris ipsa soror & sponsa causa est, ac si sponsus apertè diceret : Quia zelo amoris tui vulnerasti me, lanceâ quoque militis vulneratus sum : quis enim cor suum pilo vulnerari permitteret, nisi priùs amoris illius vulnus percepisset?*

Summus amoris gradus est amentia.

Denique quod Vatabl. & alij pro *vulnerasti cor meum* vertunt, *abstulisti mihi cor*, id est, mentem, significat summum amoris gradum, qui teste C etiam Platone est amentia : sicut enim amor mundanus nimius amantes facit amentes, vt insanire videantur : sic & amor spiritualis : Iuuenis enim amore amasiæ, mercator amore pecuniarum, ambitiosus amore gloriæ captus, illi totum cor & mentem tradit, vt non nisi de ea valeat cogitare: quare sui honoris obliuiscitur, omnemque perdit pudorem, nec quidquam eum retinere, aut prohibere potest, non labor, non vexatio, non periculum, non mors, non amicorum consilium, nec timor Dei vel gehennæ : sed omnia hæc illi sunt quasi fabula : siue dormiat, de ea somniat; siue vigilet, de nulla alia re loquitur vel auscultat, adeò vt omnem perdat rationem & sensum, fiatque quasi fatuus, ebrius & insanus : nam *amare & sapere vix Dys concessum est*, ait ille.

Exemplum Christi.

Sic Christus amore diuino hominum captus, exinaniuit semetipsum, cùm è cælo & solio D deitatis descendit in terram factus homo, nec puduit eum inter homines pauperem vilemque agere vitam, imò pro eorum salute vt latro cruciari, crucifigi, & mori; quare nullos timuit contemptus, nullas subterfugit iniurias, nulla probra, nulla verbera, nec mortem crucis, adeoque à Iudæis æstimatus est sceleratus, à Gentibus stultus. Vnde illud : *Triumphat de Deo amor.*

Christum secuti sunt Christiani in amore perfecti, vti Apostoli, de quibus ait Paulus : *Nos stulti propter Christum.* Et : *Tanquam purgamenta huius mundi facti sumus, omnium peripsema vsque adhuc*; lege cetera quæ ipse scribit. 1. Corinth. 4. Hinc Apostoli exultabant in verberibus, gloriabantur in tribulationibus, triumphabant in persecutio-

cutionibus. Vnde illud 2. Corinth. 5. 13. *Siue mente excedimus*, Græcè ἐξέστημεν; alij vertunt, *siue insanimus*. Et Agrippa ad Paulum ait: *Insanis Paule, multæ te litteræ ad insaniam conuertunt*. Actor. 26. 24. Insanire enim Agrippæ regi videbatur Paulus, qui zelo in ipso tribunali ipsi persuadere volebat fidem in Christum, ob quam ille ibidem vinctus erat, & reus capitis agebatur.

S. Franciscus. Talis quoque præ alijs fuit sanctus Franciscus, qui se fatuellum mundi vocabat, ac vt talem in dictis & factis ostentabat. Vera enim Dei sapientia est, sapere Deo & stultescere mundo. Quocirca Gerson tract. de Monte contemplationis cap. 19. 20. pulchrè docet ideam perfecti amoris esse amatores mundi, ad quam amorem suum examinare debeat vir spiritualis, vt videat quantùm à perfectione amoris Dei distet, adeóque eum qui velit esse perfectus in amore Dei, imitari debere actus amatorum mundi, vt sicut hi ardua æquè ac stulta faciunt pro mundo, sic ipse similia faciat pro Deo & Christo, sed illi ex vitio, hic ex virtute. Vbi enim est amor ibi non est pudor nec timor; amor enim foras mittit timorem, vt ait S. Ioannes. *Et S. Magdalena.* Exemplum litterale est in S. Magdalena, quæ pœnitens & amore Christi saucia, sine pudore irruit in domum Simonis Pharisæi, ibíque coram conuiuis prosternens sese ad pedes Iesu, ipsum vulnerauit non vno, sed vtroque oculorum suorum, cùm ex ijs copiosas amoris lachrymas profundens, ijs pedes Iesu lauit, & in crine non vno, sed omnibus colli sui, cum capillis suis eos detersit. Vnde ab eo meruit audire: *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum*. Lucæ 7. Abstulerat ergo ipsa cor Iesu, & Iesus abstulerat cor eius, quia cor Iesu viuebat in Magdalena, & cor Magdalenæ viuebat in Iesu, vti pulchrè & patheticè describit Origenes hom. de S. Magdalena, vbi inter alia dicit: *Oblita erat timore, oblita erat gaudero, oblita erat seipsam, oblita erat denique omnia præter illum, quem diligebat super omnia, & quod mirabile est, sic erat oblita, vt etiam ipsum non cognosceret*, cùm specie hortulani post resurrectionem primò illi apparuit. Causam inferiùs subdit dicens: *Denique Ioseph posuit in monumento corpus tuum, Maria sepeliuit ibi pariter spiritum suum, & ita indissolubiliter iunxit, & quodammodò vniuit eum cum corpore tuo, vt faciliùs posset separare animam se viuificantem à viuificato corpore suo, quàm spiritum suum te diligentem à defuncto corpore tuo. Spiritus enim Mariæ magis erat in corpore tuo, quàm in corpore suo: cumq́; requirebat corpus tuum, pariter requirebat spiritum suum; & vbi perdidit spiritum tuum corpus, perdidit cum eo spiritum suum. Quid igitur mirum si sensum non habebat, quæ spiritum amiserat? Quid mirum si te nesciebat, quæ non habebat spiritum quo scire debebat? Redde ei itaque spiritum suum quem habet in se corpus tuum, & mox recuperabit sensum suum, & relinquet errorem suum.*

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Christo & B. Virgine.

RVpertus per vnum oculorum, accipit vnitatem cogitationum & orationum, quas B. Virgo figebat in Deo; ac per vnum crinem, vniformitatem humilitatis eiusdem: vnde proferens exemplum Annæ matris Samuelis, de qua dicitur 1. Reg. 1. post orationem, *vultus illius non sunt amplius in diuersa mutati*, subdit: *Quid erat illa vniformitas vultuum non se amplius in diuersa mutantium? nimirum identitas cogitationum, & valde intenta earumdem perseuerantia precum?* Ac deinde idipsum applicans B. Virgini: *Hoc est vnum oculorum*, inquit, *hæc vniformitas vultuum, oculorum spiritualiū, vultuum internorum indefessa charitate instam precem perseueranter, vti cœptum est, dirigere ad Dominum, ac semper cogitare idipsum. Et quis in hac re talis, vt tu, ô dilecta singularis, quam solam præ cunctis amantibus totam occupauit, totamq́; possidet amor dilecti? In hoc vno soror mea sponsa, per fidem soror mea; per Spiritum sanctum, amorem verum, sponsa mea: in hoc vno oculorum tuorum vulnerasti cor meum, sed & in vno crini colli, id est, in nimia humilitate cordis tui, quem videlicet crinem semper vnum vidi, quam humilitatem semper vniformem & indeficientē esse conspexi. Quid vno crine gracilius, & quid humilitate subtilius? quid crine flexibilius, & quid humilitate confractius? crinis vnius vix comparet, humilitas tua vix consentit quod computari possit inter homines.*

Addit deinde ipsam, licèt honestatis causâ nupserit Iosepho, non tamen in ipsum, sed in Deum quasi sponsum oculum totius amoris sui collegisse, & fixisse: *Votum egregiū*, inquit, *prima Deo vouisti; votum virginitatis. Attamen sponsi nomen admisisti, desponsari viro non renuisti & inter hæc vnū oculorum, & illum crinem iam dictū colli tui, magis ac magis in me fixisti fide fortis, spe stabilis, charitate immobilis.*

Beata virgo ergo vno oculorum suorum, id est, vno aspectu mentis suæ, ita se in contemplatione erigebat ad cælestia, & altissima penetrabat, vt feriret cor Dei, illudq́ue sagittâ amoris transfigeret & sauciaret, nimirum:

Magnetem gerit illa oculis operosa pudicis:
Hinc mentem & sensum magnetis more lacessit.

VERS. 10. *Quàm pulchræ sunt mammæ tuæ, soror mea sponsa: pulchriora sunt vbera tua vino, & odor vnguentorum tuorum super omnia aromata.*

QVAM PVLCHRÆ SVNT MAMMÆ TVÆ SOROR MEA SPONSA! PVLCHRIORA (Hebraicè *meliora*) SVNT VBERA TVA VINO, ET ODOR VNGVENTORVM TVORVM SVPER OMNIA AROMATA.] Arabicus: *Quàm pulchra est species vberum tuorum*. Vnguenta, intellige aromata suaueolentia & confortantia cor, quæ circa vbera ad pectus gestabant, iuxta illud capit. 1. 13. *Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter vbera mea commorabitur*. Septuaginta pro שְׁמָנַיִךְ *schemanaych*, id est, *vnguentorum tuorum*, legerunt שַׁלְמֹתַיִךְ *salmotaijch*, id est,

veſtimentorum tuorum: vnde vertunt: *Et odor veſtimentorum tuorum ſuper omnia aromata.* Chald. vertit: *Quàm pulchræ ſunt ſuper me dilectiones tuæ, ſoror mea cœtus Iſraël! quæ comparata es ſponſæ pudicæ! quàm bonæ ſunt ſuper me dilectiones tuæ magis, quàm Septuaginta nationum, & nomen bonum iuſtorum tuorum fragrantius eſt omnibus aromatibus.* Redit ſponſus ad laudes ſponſæ, ac rurſum verba eius labiaque commendat.

Mammæ Eccleſiæ quænam?

Mammæ; ſiue vbera gemina denotant vim lactandi Eccleſiæ, quâ per doctores, prædicatores, confeſſores, viroſque zeloſos, alios rudiores & infirmiores lactat, & paſcit verbo, exemplo, doctrinâ & Sacramentis; item duplici eleëmoſynâ ſpirituali, & corporali, vti expoſui verſ. 5. Quare hîc ea non repetam. Ita ſanctus Gregorius, Caſſiodorus, Beda, Theodoretus, Nyſſenus, Anſelmus, Iuſtus, Philo & alij. Porrò Septuag. vertunt: *Quàm pulchra ſunt vbera tua.* q.d. Sicut feminis cùm geminos vel plures pariunt filios, vbera inflantur & lacte turgeſcunt, vt plures ſibi natos lactare valeant, quæ vberum eſt pulchritudo: ſic pariter tu, ô Eccleſia, cùm plurimos iam Chriſto vbiuis gentium Chriſto pepereris per fidem & Baptiſmum filios, abundas lacte doctrinæ & copiâ doctorum; qui tibi natos in fide lacteot & enutriant, quæ tua eſt pulchritudo. Omnia enim hæc ſpectant ad Eccleſiæ propagationem & incrementa. Hoc enim capite deſcribitur virilis & perfecta Eccleſiæ ætas, vt dixi.

Moraliter hinc diſcant illi, qui ſtudent animabus conuertendis, vt earum numero numquam ſatientur, nec metuant ſe omnibus illis in ſpiritu alendis ſufficere non poſſe, quia quò plures pariunt Deo filios, eò plura eis auxilia ſuggeret Deus, quibus eos alant & foueant; ſicut idem mulieri, quò plures parit liberos, eò maiora dat vbera lacte turgentia, quibus omnes lactet.

Hinc *pulchriora ſunt* hæc eius *vbera vino*, id eſt, omnibus delicijs carnalibus; ac myſticè *vino*, id eſt, auſteritate Synagogæ & legis Moyſaicæ; item vino rigoris iuſtitiæ, ait Richard. Victorin. Vide dicta cap. 1. vbi idem de Chriſti vberibus dixit. Similia enim ſunt vbera Chriſti & Eccleſiæ.

Symbolicè doctrina & prædicatio meliores ſola contemplatione.

Symbolicè, vbera doctrinæ & prædicationis præſtant vino contemplationis: licet enim vita contemplatiua perfectior ſit actiua, tamen vtráque perfectior eſt vita ex vtraque miſta, putà contemplatio, quæ per actionem alijs ſe communicat, & in proximos ſua quæ à Deo hauſit effundit, hæc enim quò magis alios illuminat eò maius à Deo lumen accipit: hoc enim fine à Deo datur. Hinc illud: *Miſericordiam volui & non ſacrificium.* Oſeæ 6. 6. vide ibi dicta: Et illud Chriſti: *Diligere proximum tamquam ſeipſum, maius eſt omnibus holocautomatibus & ſacrificijs.* Marci 12. 33. Et illud Eccleſ. 40. 17. *Gratia* (eleëmoſyna) *ſicut paradiſus in benedictionibus, & miſericordia in ſæculum permanet.* Vnde Deo ita placet; vt Deus admirans eius decorem exclamet: *Quàm pulchræ ſunt mammæ tuæ ſoror mea ſponſa.* Ita Nyſſen. & Beda, qui docet Deum hîc admirari illam animam, quę alios rudiores fidei rudimenta docere non refugit: *Rectè*, inquit, *talem animam ſororem ſibi ac ſponſam Dominus eſſe teſtatur, quia nimirum ſuâ eam dilectione ac coniunctione digniſſimam indicat, quam ſui operis imitatricem fieri conſiderat. Nam & ipſe vt nos de infirmis fortes faceret, infirmari ad tempus, imò & mori, vt nos viueremus non refugit. Ipſe cùm eſſet panis Angelorum in diuinitate lacteſcere voluit per aſſumptionem carnis, vt hominum puſillanimitatem nutriret, ac panis eiuſdem cæleſtis exhiberet capacem.*

Quocirca *odor vnguentorum tuorum* ſuperat *omnia aromata*, id eſt, bona fama, quam ex tua charitate, miſericordiâ, & zelo animarum conſequeris, ac longè lateque diſpergis, melior eſt omnibus odoriferis virtutibus apud Deum, qui vt dixi miſericordiam præfert ſacrificio. Nam, vt ait Eccleſ. cap. 31. 28. *Splendidum in panibus benedicent labia multorum, & teſtimonium veritatis illius fidele.* Et Salomon: *Qui pronus eſt ad miſericordiam benedicetur*, id eſt, laudabitur ab hominibus æquè ac à Deo Prouerb. 22. 9. Vide dicta cap. 1. v. 1. ad illa: *Meliora ſunt vbera tua vino, fragrantia vnguentis optimis.* Cauſam dat Richard. de S. Victore, quòd charitas omnium virtutum ſit mater æquè ac regina, ideoque illam per vbera hîc iteratò in ſponſa ſponſus commendat, & ingeminat, imò Hebr. דודים *dodim*, id eſt, *amores*, dicuntur à דדים id eſt, *vbera*, ait Marinus: vbera enim amoris ſunt ſedes æquè ac ſymbolum.

Vbera, amoris ſedes ac ſymbolum.

Porrò Theodoret. & tres Anonymi apud ipſum, ac Philo Carpath. τὸ *vino* non exponunt comparatiuè *præ vino*, ſed effectiuè, *à vino* (ſic enim vertunt Septuag.) q.d. Tua charitas omnem ſuam bonitatem haurit à vino, id eſt, à diuinitate & bonitate Dei ac Chriſti.

Rurſum quod Septuag. pro *vnguentorum* vertunt *veſtimentorum*, quoad ſenſum eòdem redit. Nam vnguenta ſiue aromata animæ ſunt eius eleëmoſynæ, compaſſio, mortificatio, ait S. Ambroſius lib. 1. de Virgin. ceteráque bona opera, quibus illa pariter quaſi veſtibus pretioſiſſimis & odoratiſſimis ornatur; iuxta illud: *Induite vos ſicut electi Dei, ſancti, & dilecti viſcera miſericordiæ, benignitatem, humilitatem, modeſtiam, patientiam, ſupportantes inuicem & donantes vobiſmetipſis, ſi quis aduerſus aliquem habet querelam, ſicut & Dominus donauit vobis, ita & vos. Super omnia autem hæc charitatem habete, quod eſt vinculum perfectionis.* Coloſſ. 3. 12. ita Nyſſen. Theodoret. & tres Anonymi apud ipſum. Hinc Arabicus vertit: *Suauitas odoris veſtimentorum tuorum, præſtantiſſima eſt omnium ſuauitatum.*

Vnguenta Magdalenæ.

Denique nonnulli hæc ad litteram adaptant S. Magdalenæ, quæ tertiò vnxit Chriſtum. Vnde eius vnguenta meliora fuêre vnguentis ceterorum, quia ipſa vnxit ipſum Chriſti corpus, ceteri verò vngunt alios fideles, qui ſunt membra dumtaxat Chriſti. Hinc Rupertus myſticè idipſum adaptans B. Virgini: *Hæc*, inquit, *ſunt aromata vera, vnguenta pretioſa, eſurienti cuilibet ex minimis meis cibum dare, ſitienti potum præbere, hoſpitem ſiue peregrinantem colligere, nudum veſtire, infirmum viſitare, & ſi in carcere eſt, ad eum venire. Super omnia hæc aromata eſt odor vnguentorum tuorum, id eſt, ſuauitas eleëmoſynarum tuarum, quia non vt ceteri in membris meis, ſed in memetipſo mihi munificentiſſima extitiſti. Et quidem iure materno, & naturali affectu eu mihi cuncta debuiſti: veruntamen fidem & humilitatem, ſiue charitatem tuam pluſquam maternam reſpicienti mihi, cuncta pro optimis vnguentis, cuncta*

pro

pre suauissimis fuere eleëmosynis, ita vt nulla eleëmosynarum aromata, quæcumque mihi in meis expenduntur minimis, vnguentis illis valeant aliquatenus comparari.

De his vnguentis eorumque odore fusè agit Gilbertus, qui continoauit sermones S. Bernardi in Cant. serm. 31. & 32. vbi inter cetera ait: *Ipsa patientia quid aliud est, nisi velut quidam futuræ impassibilitatis odor?* Et rursum: *Conferamus*, inquit, *inter se ista tria, vina, vbera, vnguenta. In vino, veteris hominis defectio, in vbere, noui refectio; in vnguentis, quadam delectatio. Vino carnalis sensus inebriatur, & sopitur, & obruitur; vbere nouus nutritur; vnguentis adultus delitiatur. In primo homo vetus conficitur, in secundo nouus reficitur, in tertio iam appropinquans ad perfectionem ineffabili lætitiâ afficitur.*

VERS. 11. *Fauus distillans labia tua, sponsa, mel & lac sub lingua tua: & odor vestimentorum tuorum sicut odor thuris.*

SYrus & Arabicus: *Sicut odor Libani.* Nonnulli hæc referunt ad osculum, alij ad halitum oris, cuius studiosæ sunt feminæ, q. d. Halitum habes suauissimum, ac si mel sub lingua contineres. Meliùs alij referunt ad sermonis gratiam & suauitatem. Faui vocantur cellulæ ceræ, in quibus apes mel suum condunt. Fauus ergo nihil est aliud, quàm mel in cera, ait Cassiodorus. Faui enim sunt apum domus & cellulæ, ita dictæ quòd in his sobolem foueant, iuxta illud Virgil. 4. Georg. *Fauus à fouendo.*

Prima fauis ponunt fundamina, deinde tenaces.
Suspendunt ceras.

Hebraicè & Græcè: *Fauum distillant labia tua.* Sic & Syrus & Arabicus. Vnde Willeramus.

Dant tua labra fauum, per cerea mella liquatum.

Huc facit illud Comici: *In melle sunt sitæ linguæ vestræ.* Eòdem redit sensus; q. d. Labia tua sunt quasi fauus, quæ fauum, id est, mel faui distillant; hoc est, dulcissimum est eloquium tuum, vt tot mella quot verba ex ore stillare & fundere videaris, perinde ac si apes in ore tuo velut in alueolo fauos fixissent. Aptè hæc sententia subijcitur præcedenti de vberibus, quia vbera Ecclesiæ, id est, Doctorum, sunt labia stillantia fauum sapientiæ & eloquentiæ Christianæ quibus filios, id est, fideles gignit & gignitos pascit, ideoque sola vbera & labia sponsæ hic iterat & congeminat. Nam paulò antè eadem dilaudauit v. 3. dicens: *Sicut vitta coccinea labia tua; & eloquium tuum dulce*, vbi plura hac de re dixi: quare hic breuis ero.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Christo & Ecclesia.

ECclesia, id est, Ecclesiæ Doctores, prædicatores, ceterique fideles & sancti sunt fauus distillans, siue os & labia habent stillantia lac & mel sacræ doctrinæ; ideoque plena suauitatis &

A dulcedinis, æquè ac discretionis, vt stillent lac teneris & rudibus; mel verò, id est, solidiorem doctrinam magis prouectis. Sensus ergo est, q. d. Labia tua, id est, sermo tuus, ô Ecclesia, fauum stillantem imitatur: ipse enim quædam est instillatio mellis, quod tu, ô sponsa, vt cella faui cerea conseruas, dum me, qui mel arcanè ob dulcorem appellor, mentis receptaculo condis, indeque, dum eloqueris, effundis. Ita S. Gregor. Cassiodor. Beda, Theodoretus, Aponius, Philo, Iustus, Anselmus, & alij. Audi Bedam, qui ostendit quomodo labia prædicatorum sint fauus & simul vitta, vt dixit vers. 3. *Cùm hic*, inquit, *satiando fauces delectet, illa crines vinciendo constringat: iste intus reficiat, illa foris liget. Ijdem namque Doctores & vittæ sunt in præceptis salutaribus, & faui in promissis cælestibus: Vittæ, cùm nos à fluxu carnalium voluptatū*
B *refrænant. Faui, cùm supernorum nobis gaudiorum dona promittunt. Item vittæ sunt in eis, quæ apertè agenda vel vitanda esse docent; faui in illis, quæ typicè gesta vel dicta, quid intus arcani salutaris habent, pandunt.*

Verba ergo ex ore viri sancti fluunt instar faui suauissimè stillantis nectare: simili modo de Nestore ait Homerus, quòd ex eius ore melle dulcior fluebat oratio. Ita S. Agnes, quæ se per votum virginitatis agno immaculato, scilicet Christo desponderat, aiebat: *Mel & lac ex ore eius suscepi, & sanguis eius ornauit genas meas*, vti ex S. Ambrosio de ea canit Ecclesia.

Sermo sanctorum comparatur fauo: Primò, quia sicut fauus stillat mel, sic sermo eorum sapientiam & suauitatem. *Sermo sanctorum fauus mellis. Primò.*

Secundò, sicut fauus miro artificio ab apibus *Secundò.*
C construitur, sic & sermo sapientis prudentissimè concipitur, connectitur, indeque manat eius gratia & suauitas, iuxta illud: *Argentum electum lingua iusti.* Prouerb. 10. 20. Et: *fauus mellis composita verba: dulcedo animæ, sanitas ossium.* Prouerb. 16. 24.

Tertiò, sicut fauus formatur ab ape inhabitante, sic sermo à corde, iuxta illud: *In corde prudentis requiescit sapientia, & indoctos quosque erudiet.* Prouerb. 14. 33. Et cap. 16. 23. *Cor sapientis erudiet os eius, & labijs eius addet gratiam.* *Tertiò.*

Quartò, sicut apes in fauo pariunt, fouentque suos fœtus: sic sermo suauis sanctorum multos parit filios Christo: norunt enim sancti verbis suis dare suauitatem & gratiam, vt eâ velut melle audientes inescent & capiant; iuxta illud: *Labia iusti erudient plurimos, qui autem indocti sunt, in*
D *cordis egestate morientur.* Prouerbiorum 10. 21. *Quartò.*

Plures analogias faui & linguæ suauis recensui Prouerb. 16. 24. & cap. 24. vers. 13. ad illa: *Comede fili mi mel.* Ratio à priori est, quòd sermo oris eiusque qualitas manat ab affectu cordis: quale enim est cor, tale est os & sermo: dulcedo ergo sermonis ostendit, & quasi secum vehit dulcedinem & amorem cordis: quare dulciter loquens alteri quasi cor suum in illum effundit, ac cum eo amorem suum illi oppignorat, imò re ipsa tradit: magnes autem amoris est amor: nulla enim re ita trahuntur animi hominum, ac amore. Qui enim videt se ab alio amari, illius amore quasi cogitur ad illum redamandum, vt eius consilijs obediat, seseque subijciat. Hoc est quod ait: *Mel & lac sub lingua tua.* Syrus: *Qualo cor, tale os. Magnes amoris amor.*

Omne

Omne mel & lac sub labijs tuis. q. d: Sub lingua tua latet cor, quod quasi promptuarium mellis & lactis melleam & lacteam suam dulcedinem & amorem linguæ communicat & instillat, vt illa promat verba dulcia & amabilia, quibus corda audientium ad se alliciat & rapiat. Verba ergo dulcia priùs in corde, & à corde dulci formantur, ac ab eo in linguam transeunt. Quocirca à sancto Augustino lib. 15. de Trinit. cap. 10. Verba cordis appellantur. Atque hac de causa prædicator, & quisquis alteri virtutem vel opus aliquod bonum persuadere conatur, priùs in seipso eiusdem affectum & amorem excitare debet, vt illo accensus eundem faciliùs & ardentiùs alijs dicendo imprimat. Hic enim affectus & amor res etiam amaras, vti sunt metus mortis, iudicij, & gehennæ, quem prædicatores auditoribus inijcere debent, sapida, dulcia, & grata efficit. Addit sanctus Gregorius 15. Moral. cap. 5. prædicatores, cùm amariùs vitia & vitiosos castigant, debere amaritiem melle suauitatis intermistio dulcorare. Rursum mel & lac sub lingua sponsæ conduntur, q. d. Non temerè prodis tuam dicendi gratiam, nec te de ea iactas, sed eam celas & quasi linguâ contegis. Ad hæc Ioannes Carmelita notat ideò mel & lac sub lingua sponsæ recondi, ne simul effundat vtrumque, si linguæ innatet, nec claustro sepiatur, sed præuiâ meditatione cunctetur, & ab eo quasi cellario, vel mel promat, vel lac, prout tulerit opportunitas, lac quidem tenellis & adhuc in virtutis infantia versantibus, mel verò grandioribus.

Concionator priùs in se eorum, quæ dicturus est, affectum imprimat.

Symbolicè, fauus mellis est sacra Scriptura. Ita Cassiodorus, Aponius, Philo, & Theodor. quem audi: *Iam faui mellis, qui in Doctorum gestantur labijs sunt diuinæ Scripturæ, quæ continent apes tum ceræ tum mellis effectrices, sacros nimirum Prophetas & Apostolos, qui per Spiritus sancti prata volitantes, & diuinarum Scripturarum construentes cellas, easq; doctrinæ melle ac nectare distendentes, vtilitatem ad nos transmiserunt, ac ceræ quidem littera videtur similis: mellis verò sensus, qui in eo reconditus est.* Hinc olim recèns baptizatis dabatur lac & mel, vt suauitas doctrinæ vitæque Christianæ eis repræsentaretur. Vnde Tertullianus de Corona militis cap. 3. *Ter* ait, *mergimur, inde concepti lactis & mellis concordiam prægustamus.*

Symbolicè fauus est S. Script.

Recèns baptizatis olim dabatur lac & mel.

Rursum Hugo de S. Victore erudit. Theol. ex Miscellaneorum libr. 1. tit. 115. *Fauus,* inquit, *Verbum caro factum est in Virgine; distillans, redundantiam significat, & gratiam fundens; quia quod fecit & dixit, doctrina fuit: quod fuit, medicina. Ideo distillans, quia vnicuique secundùm mensuram gratiæ infundens.*

Quocirca *habes mel & lac sub lingua, id est, refectionem robustorum, & consolationem paruulorum: prægustauit enim dulcedinem futuræ vitæ, vbi reficiuntur animæ diuinitatis Christi fruitione, & humanitatis eius lacte. Ex hac abundantia habet anima vbera, quibus perceptam suauitatem proferat, quæ tantò plus sapiunt & ædificant, quantò datum est ei discere hæc in experientia & docere ex sententia.*

Et odor vestimentorvm tvorvm sicvt odor thvris] Vestimenta Ecclesiæ sunt bonorum operum ornamenta, ait Cassiodor. S. Gregor. Beda, & alij, iuxta illud Apoc. 19. *Byssinum iustificationes sunt sanctorum:* hæc habent odorem thuris, id est, orationis, quia referuntur ad Deum Deique gloriam: nam omnis actio relata ad Deum, tacita est oratio. Notat ergo opera bona debere olere orationem, vt ex ea quasi manare videantur.

Vestimenta Ecclesiæ quænam?

Rursum thuris, id est, diuinitatis, cui adoletur thus, q. d. Actus virtutum tuarum externi, quibus quasi vestibus ornatis, exhalant quendam odorem diuinitatis. Audi Nyssenum: *Tuum, ô sponsa, virtutum indumentum imitatur diuinam beatitudinem, per puritatem. & impatibilitatem assimilata naturæ, ad quam non patet aditus. Talis est enim odor tuorum vestimentorum, vt sit similis thuri, quod Dei honori dicatum est.* Alludit ad fragrantiam vestium Iacob, quam odorans, eique benedicens moriturus Pater Isaac: *Ecce,* inquit, *odor filij mei sicut odor agri pleni;* Chald. *Sicut odor incensi ex optimis aromatibus.*

Symbolicè, vestis Ecclesiæ & fidelium est Christus, cuius est odor thuris, quia ipse redolet diuinitatem, quà homo est. Ita Theodor. vnde illud: *Induimini Dominum Iesum Christum.* Rom. 13. Rursum vestis & ornatus Ecclesiæ sunt omnes sancti, de quibus eidem ait Isaias cap. 49. 18. *His omnibus velut ornamento vestiris.*

Symbolicè Christus est Ecclesiæ vestis.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Christo & anima sancta.

Labia mellitalia animæ sanctæ distillant lac & mel, cùm preces & orationem dulcibus compunctionis & amoris lachrymis conditam, in aures Dei effundunt: quare tunc anima osculum dat & vicissim accipit à Deo, imò anima spiritum suum quasi in Deum effundit, ac vicissim spiritum Dei accipit & haurit.

Quare tunc *odor vestimentorum*, illius est, *sicut odor thuris*, vestimenta sunt virtutes externæ: vti sunt verecundia, modestia, humilitas, reuerentia, obedientia: hæ *odorem thuris*, id est, gratissimum in nares Dei exhalant, adeoque ipsa sunt quasi *thus*, id est, mystica oblatio & sacrificium, quod Deus odoratur, velut odorem suauitatis. Rursum sunt *thus* hominibus, quia illis suauissimum virtutum odorem aspirant & inspirant. Comparat illas thuri præ alijs aromatibus, quia thus præ omnibus est odoratissimum æquè ac lucidissimũ. Vnde Hebr. vocatur לְבוֹנָה *labonah* à לָבָן *laban*, id est, *candidum*. Hinc & thus; & quò lucidius, eò meliùs est & odoratius. Vnde Exodi 30. 40. in thymiamate, quod Deo adolebatur, iubetur adhiberi thus lucidissimum: sic virtutes in se sunt lucidissimæ, quia purissimæ, alijs autem sunt odoratissimæ. Nam vt ait S. Bernard. *Habent mores suos colores, & odores suos, odorem in fama, colorem in conscientia.* Porrò sicut vestis ex multis filis contexitur, sic sanctitas ex multis virtutibus: fila ergo, quibus contexitur, sunt charitas, gaudium, pax, &c. quæ recenset Paulus Galat. 5. 22. Ita Nyssenus.

Thus aromatum odoratissimum & lucidissimũ.

Huc facit versio Chald. *Et in tempore, quo erant sacerdotes in atrio sanctuarij, labia eorum stillant fauũ mellis: Et lingua tua est instar sponsæ honestæ in sermone*

mone tuo: cantica & laudes dulces, sicut lac & mel: & odor vestimentorum sacerdotum, sicut odor aromatum Libani. Audi Gilbertum hic serm. 34. *Qui omnia agit, vt ei placeat, cui se probauit, Deo, vt eius mereatur fauorem, vtique odor vestimentorum eius sicut odor thuris. Et quidem thura, nisi Deo soli, nec offerri solent, nec debent, ideò odor vestimentorum eius, sicut odor thuris, cùm quidquid siue palàm, siue clàm agit, ad impetrationem placationis refert diuinæ.*

Denique appositè vestium odorem thuri similem componit sponsus cùm mellea lingua sponsæ, tum quia tam sermo linguæ, quàm actiones externæ, quæ significantur per vestes; spectant ad externum decorem sponsæ, sicut fides, spes, charitas, &c. spectant ad internum: tum quia sermo mellens mirè decoratur, & perficitur melleis actionibus externis beneficentiæ, humilitatis, modestiæ, patientiæ, ac præsertim religionis, deuotionis, & orationis: tunc enim omnes actiones, omnisque habitus & compositio externa redolet thus, cum spirat pietatem & deuotionem, atque inde nascitur & profluit dulce & gratiosum linguæ eloquium. Porrò hoc cuilibet fideli, præsertim zelatori animarum faciendum est, vt omnis eius sermo, & actio exhalet thus religionis, imò thus diuinitatis, vt videantur dicta & facta eius non tam esse humana, quàm diuina, & à Deo profecta. Quocirca Nyss. tract. *Quid Christiana professio sibi velit,* Christianismum; siue Christianam vitam ita definit: *Christianismus est imitatio diuinæ naturæ*: siue imitatio Christi & Dei incarnati, vt Christus in Christiano viuere, loqui & operari videatur. Si quis ergo, inquit, Christi nomen assumat, sed eius mores vita non exprimat, hic Christi nomen ementitur, sicut simia imitans hominem, hominis personam mentitur. Christus enim est iustitia, puritas, & veritas, atque cuiusuis mali vitatio: Quare Christianus esse nequit, qui harum virtutum communionem & societatem in se non ostendit. Is autem verè Christianus est, qui Christi mansuetudinem, beneficentiam, deuotionem & spiritum in omnibus actionibus repræsentat, & vicinis aspirat, vt qui Christianum videt, Christum in ipso loquentem & operantem se cernere & intueri æstimet. Iam sicut odor thuris est vehemens, acer, copiosus, & feruidus, talis pariter fuit omnis actio Christi, & talis sit Christiani, præsertim viri Apostolici, oportet.

Christianismus est imitatio diuinæ.

Notat Gilbertus serm. 34. τὸ *distillans* significare primò, animam plenam esse melle, id est, sensu rerum spiritualium, vt cogatur eam distillare: secundò, illam discretè & parcè pro captu audientium eum dispertiri: *Nec mel fluit*, inquit, *sed magis distillat. Nec enim passim & intemperanter profundit sublimes illos, & reconditos sensus secretorum cælestium, deitatis arcana, nec lactis potum sine delectu propinat.* Actus verò huius distillationis ita recensfet: *Remittit, permittit, promittit, præmittit. Delicta remittit, infirma permittit, æterna promittit, & ipsorū primitias quasdam præmittit. Sapientiam loquitur inter perfectos, sapientiam quidem non huius mundi sed Dei: sapientiam in mysterio absconditam, & inter minùs spiritualiter sapientes nil arbitrabatur se scire, nisi Christum Iesum & hunc crucifixum. Cohortatur ad perfectionem, non cogit, sed magis consolatur pusillanimes, suscipit infirmos: & si inquietos corripit, correptionem dulcedinem sapit maternam; peccanti compatitur, conuerso indulget, nec indulgentiarum numerum, & quasi terminum, quem non transgrediatur, præfigit, cui præcipitur septuagies septies in die delicta toties consitenti donare. Vide quàm magna multitudo dulcedinis in labijs sponsæ, quæ quoties ipse perefluis in malum, toties si conuertaris, ipsa tibi distillat in bonum, & præbendæ veniæ vicibus non exhauritur. Denique instar angelorum Dei non insultat, sed exultat super peccatore pœnitentiam agente.*

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS,

De Christo & B. Virgine.

RVpertus hæc B. Virgini ita adaptat: *Tu dulcis in ore, dulcis & in corde. Hoc est, quod nunc dico, fauus distillans labia tua, subiungens, mel & lac sub lingua tua, id est, in anima tua. Ibi tibimet ipsi dulciter sapit fauus eloquij tui, fauus distillans à labijs tuis, labijs gratiosis. Fauus tuus ego sum, mel tuum & lac tuum ego sum: quia deus tuus & filius tuus ego sum. Hoc tua sentit anima, hoc tua sonant labia: aliud loqui non potes, quàm id, quod in pectore habes; Ex abundantia cordis labia tua loquuntur.*

Addit deinde labia B. Virginis stillasse, mel, cùm labijs dulcissima & deuotissima Christo paruulo oscula dedit, dixitque: *Osculetur me osculo oris sui.* De odore verò vestium hæc subdit: *Odor vestimentorum tuorum sicut odor thuris, quia plusquàm maternâ charitate pannis me inuoluisti, & in præsepio reclinasti, sicq́; in omnibus famulata es mihi mater & virgo fidelis, tamquam Deo, cui soli debetur odor thuris in sacrificio suo, quamuis essem ego paruulus tuus, paruulus homo.*

Hugo Victorinus verò tom. 2. serm. de Assumpt. B. Virginis, addens: *Et odor vnguentorum tuorum super omnia aromata*, censet hic ob tres dotes B. Virginem à sancta Trinitate laudari, scilicet quòd in labijs susceperit osculum Patris, in lingua Verbum, putà Filium, in vnguentis Spiritum sanctum. Audi eum: *Fauus mel & ceram habet: mel diuinitas est, cera humanitas: Fauus, Verbum caro factum est in Virgine: Ac si Deus dicat:* Ego expertus sum, *quod laudo: Fauus distillans labia tua: Ego deuinctus tibi charitate, osculo oris mei labia tua pressi, simulq́; dulcedinem infudi, & à dulci dulcedinem expressi. Valdè impressi dulcedinem, & verè expressi suauitatem, quando meum tuo in te sociaui, & per tuum à te cum meo pariter & tuo exiui; Mea diuinitas mel erat, & tua humanitas cera erat, & inde meipsum fauum feci.*

Prosequitur deinde cetera: *Mel & lac sub lingua tua, Verbum sub carne tua; sub lingua tua, quia verbum; sub lingua tua, sub carne tua, quia absconditum Mel & lac Deus & homo: mel diuinitas, lac humanitas: Mel de cæli rore venit, quia diuina natura supra omnia est: lac de carne exprimitur; quia humanitas de deorsum assumpta est. Odor vnguentorum tuorum super omnia aromata; quia omnem gratiam vincit tua sublimitas, omnem perfectionem superat tua dignitas: quia Spiritus in tua humilitate requieuit singulariter, qui in tua virginitate miraculum nulli comparabile fecit.*

VERS.

A

VERS. 12. *Hortus conclusus soror mea sponsa; hortus conclusus, fons signatus.*

HOrtus conclusus (serâ vel pessulo hoc enim est נָעוּל *naul*: Arabicus, *obseratus*) *soror mea sponsa, hortus conclusus, fons signatus*, Hebr. חָתוּם *chatum*, id est, *sigillo obsignatus*. Arabicus, *sigillatus*. Intellige notam comparationis vel similitudinis *sicut*, q.d. Sponsa mea est sicut hortus conclusus. Aut sponsa similis est horto concluso & fonti signato, id est, horto plantis lectissimis consito, & arte topiariâ ad omnem elegantiam & amœnitatem composito, ideoque concluso, ne à viatoribus spolietur, vel à bestijs conculcetur; ac fonti aquas limpidissimas, & sapidissimas scaturienti, ideoque signato, ne quo modo inficiatur, turbetur, aut lutescat.

B

Fons signatus quis? Porrò hortum conclusum Salomonis ad litteram ita ex Iosepho, Brochardo, & Bredenbachio depingit Adrichomius in Descriptione terræ sanctæ pag. 170. n. 189. *Hortus regius, qui hortus conclusus dicitur, hortus erat in suburbanis Ierusalem, muris vndique septus & obfirmatus; atque sicut paradisus arborum, fruticum, herbarum, aromatum, florum, fructuumq; vbertate amœnus, mulcendisque ac fouendis sensibus conueniens, & ad secessus voluptuarios idoneus. In quo erat inclytus ille fons Rogel, & lapis Zoeleth, quorum frequens in scriptura mentio fit: Vbi Adonias cùm regnare instituisset, immolauit victimas, & vnà cum suis asseclis conuiuium fecit.* 3. Reg. 1.

Fons Regius. Hinc consequenter fons signatus erat fons regius Rogel, irrigans hortum conclusum, vti iam dixi, è quo rex bibebat. Sicut apud Persas erat fons, ex quo solus rex, eiusque filius primogenitus bibebant, adeò vt, si quis alius ex eo bibisset, capite plecteretur, teste Athenæo libr. 12. cap. 3. Similis fons clausus est in Hispania iuxta Complutum ex quo pro solo rege aqua depromitur. Pari modo in locis desertis, alijsque, vbi est penuria aquæ, fontes clauduntur & signantur, ne aqua à viatoribus exhauriatur, aut luto aliâve re inficiatur. Talis fuit fons, quo Rachel adaquabat oues patris sui. Gen. 29. vers. 3.

C

Comparauit superiùs sponsam thuri, myrrhæ, aromatibus, nunc generatim eandem comparat horto ijs, alijsque frondibus, floribus, & fructibus abundanti, ideoq; concluso: præsertim, quia talibus se pascebat deliciosus Salomon, vt patet Ecclesi. cap. 2.

D

Porrò pro *hortus* secundo loco Hebr. est, גַּל *gal*, quod primò, Isidorus Clarius, & R. Salomoo vertunt *porta*, vt sit hic triplex comparatio, scilicet vt sponsa comparetur horto concluso, portæ conclusæ, (vti & Ezech. 44. 2.) & fonti obsignato. Secundò, Alij, *gal*, vertunt *volutatio aquarum* (גָּלַל *galal* enim est *voluere, reuoluere*) putà scaturigo siue fons: vnde hunc versum sic transferunt: *Hortus obseratus soror mea sponsa; fons obsignatus.* Tertiò optimè Noster vertit, *hortus*: nam & sic vertêre Septuag. ac nonnulla exemplaria pro גַּל habent גַּן *gan*, id est, hortus, hæcque videtur vera & genuina lectio.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Christo & Ecclesia.

ECclesia est similis horto, siue paradiso omnibus gratijs & virtutibus, velut plantis cælestibus vernanti, suisque areolis bellè distincto, & arte topiariâ affabrè disposito, ideoque concluso, ne qua hæresis, impietas, aliudve vitium, aut noxa in illum, aut violenter irrumpat, aut fraudulenter irrepat: sed soli Christo integer & intactus seruetur, eique omnium virtutum flores & fructus producat, quibus eum oblectet & pascat. Repetitur τὸ *conclusus* bis, vt duplex eius conclusio & sera significetur: prima est, custodia SS. Angelorum & Doctorum; Secunda est, tutela ipsius Dei & Christi, iuxta illud Zachar. 3. 5. *Et ego ero ei, ait Dominus, murus ignis in circuitu.* Ita Cassiod. Beda & alij. *Ecclesia hortus conclusus.*

Rursum Ecclesia est similis fonti illimi, limpidissimo, & saluberrimo, ideoque obsignato, ne eius crystallinus veritatis & doctrinæ liquor cœno errorum, aut vitiorum conspurcetur. Nam, vt ait S. Ambros. lib. 2. de Virgin. *Ideo clauditur, ne volutabris spiritualium sparsa, cœno fluenta turbentur.* Vnde Ioannes Carmelita sic explicat: *Bibisti aquam diuinæ gratiæ ac vitæ, quam ego tibi dedi, & effecta es fons salientis aquæ in vitam æternam, in quam gratia vi suâ conscendit. Et ne aqua ista surriperetur, aut inficeretur, obsignaui te meipso, velut sigillo regio.* *Et Fons signatus.*

Comparat Ecclesiam horto & paradiso, qui omnes sensus oblectat, & pascit, scilicet oculos virore plantarum, & varietate florum & fructuum; aures cantu auium, nares odore florum & aromatum, gustum sapore pomorum, tactum contrectatione eorumdem. Sic enim Ecclesia omnes sensus, omnes mentis potentias, omnes animæ vires suâ doctrinâ, suis Sacramentis, suis ritibus & ceremonijs, suis virtutibus, exemplis, ceterisque charismatibus recreat & roborat, quas symbolicè explicat; dum subdit: *Emissiones tuæ paradisus malorum punicorum*, &c. Ita S. Gregorius, qui pessulum, quo clauditur Ecclesiæ hortus, censet esse charitatem. *Hortus*, inquit, *S. Ecclesia existit, quia dum populos multos in fide gignit, quasi flores pulchros bona terra emittit. Qui hortus, conclusus benè esse dicitur, quia charitatis vallo circumquaque munitur, ne intra numerum electorum reprobus aliquis ingrediatur.* Sic & Philo Carpath. censet, Ecclesiam dici hortum, eò quòd omnis generis sanctitatis fructus producat, vt Apostolos, virgines, martyres, viduas, coniugatos, castos, &c. Clausus verò bis dicitur, inquit, eò quòd fidei, spei, & charitatis vallo munita, diabolo semper claudi, soli vero sponso Christo patere debet. Eadem est fons signatus signo crucis, quod est signaculum & character Christi. Vnde non licet ei adulterino diaboli signo insculpi, sic & Lucas Abbas (qui Commentarium Aponij paulò antè finientem prosequitur, sed ipsis Aponij verbis in pauca contractis,) censet sigillum, quo fons Ecclesiæ, id est, baptismus obsignatur, esse signum crucis. Sicut, inquit, fons vitæ *signatus* à Patre dicitur Christus, ita & Ecclesia: *fons signatus*, regali videlicet *Fons signatus sigillo crucis.*

videlicet signaculo crucis appellatur à Christo, continens intra se aquam Baptismatis: quam signaculo ex pretioso fonte suscipiunt iniqui, dum lauantur.

Huc accedit Chald. qui per hortum conclusum accipit coniugatos honestè viuentes, per fontem signatum virgines. Omnes enim fideles in Ecclesia aut sunt coniugati, aut cælibes: *Et mulieres*, inquit, *tuæ, quæ nuptæ sunt viris, honestæ sunt, sicut sponsa honesta, & sicut hortus voluptatis, ad quem nullus vir habet potestatem introëundi, nisi iusti, quorũ animæ mittuntur illuc per manus angelorum; Et virgines tuæ absconditæ sunt, & recõditæ in penetralibus & signatæ sunt, sicut fons aquarum viuentium, qui oritur sub arbore & diuiditur in quatuor capita fluminum, & nisi esset signatus in nomine magno & sancto, egrederetur, & flueret, & inundaret vniuersum mundum.*

Porrò S. Aug. lib. 3. de Baptismo contra Donat. c. 27. asserit Ecclesiam esse hortum conclusum & fontem signatum in iustis & sanctis dumtaxat, nam impios velut spinas illi forinsecus tantùm adiacere super numerum.

Addit S. Anselmus bis repeti *hortus conclusus*, quia Ecclesia duplici muro vallatur scilicet fide & operibus, aut quia constat Iudæis & Gentibus, aut potiùs, quia vallatur firmâ fide, ne qua hæresis vel error in eum irrepat, vel irrumpat, ac firma sanctitate, ne quo vitio deprauetur. Duplex ergo eius pessulus est, firmitas fidei, & constantia sanctitatis, vtramque illi præstat vigilantia Episcoporum & pastorum, ac præsertim Romani Pontificis, qui omnes hæreses & abusus subnascentes illicò damnat & proscribit. Habet enim assistentiam Spiritus sancti, vt in rebus, quæ fidem & rectos mores concernunt, definiendis, sanciendisque errare non possit, quæ vtique firmus Ecclesiæ contra omnes errores & hæreses est pessulus.

Alludit ad paradisum voluptatis omnibus floribus & fructibus vernantem, in quo positus est Adam, ibique creata est Eua, sed quia caruit clausura, irrepsit serpens, qui Euam, & per eam Adamum decepit & subuertit: at Ecclesia hortus est clausus, in quem diabolo non est aditus, nec prauis hominibus, vt eum subuertant, vti fuit peruersis senibus aditus in pomarium Susannæ, non satis vndique clausum, quæ proinde pudicitiæ periculum & infamiam incurrit. Daniel. 13. At non ita Ecclesia, quæ bis, id est, omnimodè est clausa & obserata, contra omnes tam dæmonum quàm hominum insidias. Ita S. Ambrosius libr. de Bono mortis, cap. 5. vbi & addit, Platonem in sympolio ex hoc loco Cantic. æquè ac ex Genesi 2. 8. mutuatum esse suam fabulam de horto Iouis. *Hinc hortum illum*, inquit, *sibi Plato composuit, quem Iouis hortum alibi, alibi hortum mentis appellauit: Iouem enim & Deum & mentem totius dixit. In hunc introisse animam, quam Peniam nuncupat, vt se abundantia & diuitijs horti repleret, in quo repletus potu iaceret Porus, qui nectar effunderet. Hoc igitur ex libro Canticorum composuit, eò quòd anima Deo adhærens in hortum mentis ingressa sit, in quo esset abundantia diuersarum virtutum, floresque sermonum. Quis autem ignorat quòd ex paradiso illo, quem legimus in Genesi habentem lignum vitæ, & lignum scientiæ boni & mali, & ligna cetera, abundantiam virtutum putauerit transferendam, & in hortum*

Fabulam de horto Iouis ex hoc Cantici loco mutuatus est Plato.

mentis esse plantandam? Quem in Canticis Canticorum Salomon hortum animæ significauit, vel ipsam animam; sic enim scriptum est: Hortus clausus soror mea sponsa, hortus clausus, fons signatus, transmissiones tuæ paradisus.

SECVNDVS SENSVS PARTIALIS.

De Christo & anima sancta.

Anima sancta, præsertim perfecta est hortus conclusus, & fons signatus, quia virtutum omnium quasi florum & fructuum amœnitate vernans, & aquis sapientiæ abundans eas diligentissimè custodit, claudit, & obsignat, ne diabolus, mundus, aut caro eas surripiat aut inquinet. Audi Richardum de S. Victore: *Hortus est anima, in qua excoluntur virtutum plantaria & spiritualium studiorum germina. Hic hortus tunc foditur, dum ea vitia radicitùs extirpantur & mores conuertuntur. Qui etiam altiùs tunc foditur cùm naturam vitiorum & origines cognoscere studet homo. Numquam enim tepidus operator, & naturæ vitiorum ignarus poterit bene mortificare vitia. Fodienda est ergo diuinæ Passionis memoria, & claui illi, quibus impij foderunt manus & pedes Domini, eam confodiunt dũ horum memoriam habemus, & huic dolori condolemus & proinde de peccatis nostris dolemus, quibus tantis beneficijs ingratos recolimus nos.* Hinc collige animam sanctam esse hortum Dei, in quo ipse non solùm semina florum, id est, sanctorum desideriorum iacit, sed & fructuum, id est, sanctarum actionum spargit.

Anima est hortus conclusus, & fons signatus.

Quæres quisnam est pessulus, quo huius animæ hortus obseratur, & quod sigillum, quo eius fons obsignatur? Primò, sanctus Gregorius rectè respondet esse rectam intentionem. *Anima sancta*, inquit, *est hortus conclusus, quia dum virtutes mittit, flores gignit; & dum virtutum exhilaratione se reficit, fructus, quos genuerat eadem custodit. Conclusus enim hortus esse dicitur, quia dum bona sua intentione vitæ æternæ abscondit, dum humanas laudes omninò contemnit, ipsâ bonâ intentione se circumsepit, ne ad interiora rapienda hostis antiquus irrumpere possit. Fons etiam dicitur, quia dum cælestia assiduè cogitat, dum scientiam Scripturarum semper in ventrem memoriæ congregat, quasi aquas viuentes, sancta mens in se gignere non cessat, quas sitientibus proximis præbere, vt reficiantur, vacat. Vnde scriptum est dicente Domino: Qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei non sitiet in æternum: sed aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. Et alibi: Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina aquæ viuæ fluent de ventre eius. Sed cur dicitur fons ille signatus, nisi quia sensus spiritalis mentibus indignis absconditur; Infideli enim homini à Domino dicitur: Spiritus vbi vult spirat, & vocem eius audis, & nescis vnde veniat, aut quò vadat.*

Pessulus horti quis? Resp. Primò. Recta intentio.

Secundò, Iustus Orgel. censet esse Christi gratiam. Sic & S. August. libr. 2. contra Crescon. cap. 14. & 15. refellens sententiam Cresconij dicentis, signaculum sponsæ Ecclesiæ esse Baptismum, docet signaculum esse spiritum, qui fideles in vna Ecclesia copulat. *Huius fontis largo*, in-

Secundò. Gratia Christi.

quit, *atque inuisibili flumine lætificat Deus ciuitatem suam de qua Propheta prædicit: Fulminis impetus lætificat ciuitatem Dei. Ad hunc enim fontem nullus extraneus, quia nullus nisi dignus vitâ æternâ, accedit. Hic est proprius Ecclesiæ Christi, cui tantò antè prophetatum est: Fons aquæ tuæ sit tibi proprius, & nemo alienus communicet tibi. De hoc enim Ecclesia & de isto fonte dicitur & in Cantico Canticorum: Hortus cõclusus, fons signatus, puteus aquæ viuæ.* Et post nonnulla: *Ad illum tamen fontem proprium, cui nemo communicat alienus, ad illum fontem signatum, hoc est, ad Spiritus sancti donum, quo charitas Dei diffunditur in cordibus nostris, nullus istorum nisi mutatus accedit, ita omninò mundandus, vt non sit alienus, sed sit cælestis particeps pacis, sanctæ socius vnitatis, plenus indiuiduæ charitatis, ciuis angelicæ ciuitatis.* Aduerte S. Augustinum hic agere de hæreticis, qualis erat Cresconius & Donatistæ, hos enim negat esse in Ecclesia: ceteri autem mali, si fideles sint, sunt mẽbra Ecclesiæ, sed mortua, & non viua; ideoque non pertinent ad Ecclesiam Sanctorum, de qua in Cantico hoc agitur.

Tertiò. Obseruatio mandatorũ Dei. Tertiò, Nyssenus, & Philo censent esse obseruationem mandatorum Dei: *Hac enim clauditur & vallatur anima*, inquiunt, *ne quid boni ob laudes humanas agat; non propter inania hæc terrena & peritura laboret, sed ob sempiterna illa atque cælestia honestissimè viuat, quæ nos sola explere possunt atque beare: summo studio circumspiciens ne ad interiora bona rapienda antiquus hostis irrumpat.*

Quartò. Humilitas. Quartò, alij: Anima sancta, inquiunt, est hortus Dei protectione conclusus, & fons humilitatis studio signatus.

Quintò. Cogitatio & amor Dei. Quintò, Tres patres apud Theodor. asserunt fontem signatum esse mentem cogitatione & amore Dei, cuius imago est, obsignatam, quę nullas diaboli, concupiscentiæ, vel carnis cogitationes admittit. Vnde S. Ambrosius, lib. de Isaac c. 1. *Caue*, inquit, *ne vigor mentis tuæ coitu quodam corporeæ voluptatis inflexus emolliatur, atque in eius amplexus omnis dissoluatur, & fontem eius aperiat, qui debet esse clausus & septus intentionis studio, & consideratione rationis.*

Sextò. Silentium & custodia sensuum. Sextò, Richard. de S. Victor. asserit seram horti animæ esse silentium & custodiam sensuum: *Per silentium enim*, inquit ipse, *excolitur in profectu & iustitia, quia cultus iustitiæ silentium requirit. In quo se cohibet non solum à noxijs, sed etiam ab otiosis & superfluis, quia per minima peruenitur ad maiora, & per otiosa decipitur mens, & extra seducitur; sicut dicit Gregorius: Quod superuacuis verbis mens à silentij sui censura dissipatur, quasi tot riuis extra se ducitur. Vt ergo in se remaneat & se videat, se cognoscat, se corrigat, ab otiosis & superfluis verbis se reprimit & temperat. Auditũ quoque & visum concludit, ne introrsus trahant, quod mentem inquietet vel maculet.*

Addit deinde aliam animæ seram, scilicet celare sua benefacta: *Non enim solùm*, inquit, *ab exterioribus periculis hunc munit & claudit, sed intra se bona sua celat & hominibus occultat, sciens, quod, cùm bona opera innotescunt & laudantur, mentem resoluunt & eneruãt. Difficile est enim aliquem laudari, & venerari, & non aliquatenus laude sua delectari, vel etiam intus gloriari. Difficile est aliquem seruum inutilem se reputare, dum bonorum testimonio bonus prædicatur; imò contingere solet, vt deceptus laude magis credat famæ, quàm conscientiæ. Incantatur enim anima laudibus, vt mala sua non videat, & de iustitia fallaciter se extollat:* ac pluribus interiectis addit, *per fontem signatum, intelligentiam videlicet spiritualem Spiritus sancti signaculo impressam, & sacræ Scripturæ documentis & patrum exemplis munitam intellige. Quod enim sapit anima talis & sentit, nec corruptum est à malo spiritu, nec in aliquo à sana doctrina discordat, vel exemplis sanctorum contrarium deprehenditur, vel nouitate noxia, seu præsumptione est vitiatũ. Hoc fonte irrigantur horti huius plantaria, quia hac scientia informantur virtutes & bona studia, & proficiunt atque discretè fiunt.*

Symbolicè, Nazianz. in Oratione habita ad Gregorium Nyssenũ, per hortum conclusum & fontem signatum accipit amicitiam, verumque amicum: ad hunc enim in quauis necessitate, quasi ad hortum fructibus salutaribus cuiusuis auxilij abundantem, ac fontem consilij limpidissimi, tutum amico est perfugium: *Amicus fidelis*, inquit, *hortus clausus: fons obsignatus, quæ opportunè aperiuntur & communicantur* amicis, non inimicis & hostibus. *Symbolicè*

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS.

De Christo & B. Virgine.

BEata Virgo ab Ecclesia in Litanijs Lauretanis vocatur, & inuocatur, *Hortus conclusus, fons signatus.* B. Maria, ait Iustus Orgelit. *Virgo concipiens, virgoq; generans conclusi horti, & signati fontis intemeratum in se decus exhibuit.* Sic & Nyssenus de Nat. Domini, S. Epiphanius ser. de Laudibus Deiparæ, S. Ildephonsus, & S. Ambrosius de Instit. Virgin. ca. 8. & alij docent, B. Virginem esse hortum & fontem propter fœcunditatem, sed conclusum & signatum propter virginitatem; vnde *ad hunc paradisum serpens aditum non habuit*, ait Damascenus Orat. 2. de Assumpt. & S. Hier. lib. 1. contra Iouin. sub medium: *Quod clausum*, inquit, *atque signatũ similitudinem habet matris Domini, matris & Virginis: vnde & in sepulchro saluatoris nouo, quod in petra durissima fuerat excisum nec antè, nec posteà quisquam positus est. Et tamen hæc virgo perpetua multarũ est mater virginum; sequitur enim: Emissiones tuæ paradisus, &c.*

Hinc B. Virginis imitatione & exemplo, quælibet Virgo est hortus cõclusus & fons signatus, signatus, inquam, custodiâ virginitatis, custodiâ oculorum & aurium, virginali pudore, silentio, solitudine, & fugâ virorum. Ita S. Ambros. l. 1. de Virgin. *Virgo*, inquit, *est sicut hortus furibus inaccessus, vitem redolet, fragrat oleam, rosam renidet, vt in vite religio, in olea pax, in rosa pudor sacratæ virginitatis inolescat. Accingere itaque Virgo, & si vis huiuscemodi tibi vt hortus aspiret, propheticis eũ claude præceptis: Pone custodiam ori tuo, & ostium circumstantiæ labijs tuis.* *Virgo quælibet est hortus conclusus & fons signatus.*

Et S. Hieronymus epist. 22. ad Eustochiũ de custodia Virgin. *Rursus*, inquit, *à sponso audies: Hortus cõclusus, &c. Fons signatus. Caue, ne domum exeas, & velis videre filias alienæ regionis, quamuis fratres habeas Patriarchas, & Israël parente læteris. Dina egressa corrumpitur: Nolo te sponsum quærere per plateas, nolo te circumire angulos ciuitatis.*

Insuper

A Insuper S. Ambrosius de Instit. Virg. cap. 8. *Hortus conclusus*, inquit, *es virgo, serua fructus tuos, non ascendant in te spinæ, sed vuæ tuæ floreant, nemo auferat sepem tui pudoris, quia scriptum est: Et destruētem sepem mordebit serpens. Fons signatus es virgo, nemo aquam tuam polluat, nemo conturbet, vt imaginem tuam in fonte tuo semper attendas.*

Addit Rupertus B. Virginem esse hortum cōclusum ob virginitatem corporis; fontem signatum ob animæ mentisque integritatem inuiolabilem; *quia mens eius nulli otio, nulli speciali nequitiæ fuit vnquam penetrabilis.*

Audi Sophronium serm. de Assumpt. Deiparæ: *Sic exiuit Christus de virgine, vt esset, sicut Ezechiel fatetur, porta omnino clausa: vnde canitur in eisdem Canticis de ea: Hortus conclusus, fons signatus; Emissiones tuæ paradisus. Verè hortus deliciarum, in quo consita sunt vniuersa florum genera & odoramenta virtutum; sicq; conclusus, vt nesciat violari, neque corrumpi vllis insidiarum fraudibus: fons itaque signatus sigillo totius Trinitatis ex quo fons vitæ manat, in cuius lumine omnes videbimus lumē quia iuxta Ioannem ipse est, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, cuius profectò emissio vteri supernorum ciuium omnium est paradisus.*

B

VERS. 13. *Emissiones tuæ paradisus malorum punicorum cum pomorum fructibus. Cypri cum nardo.*

VERS. 14. *Nardus & crocus, fistula & cinnamomum cum vniuersis lignis Libani: myrrha & aloë cum omnibus primis vnguentis.*

C

HEbraicè בְּשָׂמִים *besamim*, id est, aromatibus, ex quibus vnguenta conficiuntur. Malum punicum, siue granatum in Palæstina frequens est & pulcherrimum, ideoque hic illius præ alijs fructibus meminit.

Emissiones quid? Resp. Primò. EMISSIONES] Hebr. שְׁלָחַיִךְ *scelachajik*. Primò, referri possunt ad halitum suauem, & odores, quos expirant arbores horti conclusi. q. d. Tu, ô sponsa, suauem exhalas odorem, qualem exhalant arbores paradisi, sic ait Martialis:

Olet quod Hybla, Atticiq; flores.

Secundò. Secundò, ad munera, quæ sponsa quasi dotem misit sponso, vel quæ inter socias suas distribuit. Hæc enim vocantur *emissiones*, siue missilia, q. d. Munera fructuum paradisi, siue horti tui, putà, nardum, crocum, cinnamomum, myrrham, &c. misisti mihi, sponso tuo. Vnde Theodor. *Hæc omnia*, ait, *misisti mihi, & tempore nuptiarum attulisti.* Sic & Origines. Huc accedit S. Ambrosius libr. de Isaac cap. 5. vbi per emissiones accipit munera, quæ sponsus misit ad sponsam: *Laudat*, inquit, *munera animæ, quæ missa sunt à sponso quibus dotata veniebat: Dos autem piæ animæ boni odores sunt, myrrha & aloë, quibus spirat hortorum gratia, & peccatorum fœtor abolетur.*

D

Tertiò. Tertiò, Gilbertus Abbas serm. 35. & Titelman. accipiunt *emissiones* aquarum, quas fons signatus in hortum sponsæ emanat, vt eum irriget & fœcundet.

Quartò. Genuinè. Quartò & genuinè, *emissiones* sunt propagines plantarum & arborum, putà surculi, quos radices vel rami progerminant, vt folia, flores, & fructus producant. Hi enim ex terræ vel arborum sinu videntur emitti. Vnde Vatabl. & alij vertunt *plantationes*, vel *plantæ tuæ*. R. Salomon *Areæ tuæ*; Alij, *horti tui*. q. d. Plantæ tuæ sese propagantes, ô sponsa, tantæ, tamque pretiosæ sunt, vt paradisum efficiant, imò ipsæ simul cōgestæ sunt paradisus malorum punicorum, & pomorum omnis generis. Explicat enim quod dixit: *hortus conclusus.* q. d. Ideò es hortus conclusus, quia es paradisus pretiosus malis punicis, pomis, cypro, nardo, &c. consitus, quem proinde, ne furibus, vel bestijs carpendus calcandusque pateat, claudi oportet. Vnde Arabicus pro *emissiones*, &c. vertit: *Hortus promiserus frondium, ramorum, florescens varietate colorum Libani.*

Quænam hic poma capiantur? Pro *pomorum* Hebr. est מְגָדִים *megadim*, quod significat fructus optimos, dulcissimos, ipsasque paradisi delicias: *megadim* enim & litteris & significato alludit ad מַעֲדַנִּים *maadannim*, id est, deliciæ, voluptuaria, bellaria. Poma ergo hîc significant ficus, pyra, cerasa, amygdala, omnesque fructus, etiam nuces: alioqui poma vocantur fructus, qui molliori sunt cortice; nuces vero; qui duriori. Septuag. vertunt, ἀκροδρύων, quod Complut. & Vaticani vertunt *nucum*. S. Ambrosius lib. de Isaac cap. 5. & S. Hieronymus lib. 1. contra Iouin. vertunt *pomorum*: ἀκρόδρυα enim vocantur omnes fructus siue poma sint, siue nuces: vnde poma hæc particulatim exprimens subdit: *cypricum nardo*, &c. Hinc & Hebr. est *cypri & nardi* in plurali. Significantur ergo hîc fructus fruticis, qui mox vocatur nardus, & alterius qui superiùs vocatus est cyprus: Vnde addit: *cum vniuersis lignis Libani.* Hebr. קָנֶה *kane*, est calamus aromaticus & odoratus vt vertunt Septuag. & alij. Alludit ad paradisum terrestrem: hic enim à Deo creatus est in Martio cum omnibus hisce fruticibus & arboribus, simul & eorum fructibus iam maturis.

Pro *Libani* Hebr. est, לְבֹנָה *lebona*, id est, *thuris*. Vnde Vatabl. vertit: *cum omnibus arboribus thuriferis.* Sic & Syrus & Arabicus. Sed *lebona* hic sumitur pro לְבָנוֹן *lebanon*, id est, Libanus mons, vti vertunt Septuag. Noster & alij.

Pro *aloë* Hebr. est, אֲהָלוֹת *ahaloth*, quam vocem retinentes & crasi contrahentes Septuag. vertunt *aloth*; sed Hebr. *ahaloth* aloëm significat. Symmach. vertit *thymiama*, quia, vt ait Cassiod. *Aloës lignum suauissimi est odoris, adeò vt vice thymiamatis in altaribus adoleatur.*

Combinat cyprum cum nardo, nardum cum croco, fistulam cum cinnamono, myrrham cum aloë, quia hæ plantæ inter se habent sympathiam quamdam, ac vbi vna alteri plantando iungitur, vtraque feliciùs crescit, vt gemellæ sorores esse videantur; hinc & si pistillo tusæ pastillum vel fasciculum efficiant, mirè redolent. Simile est illud Virgilij Ecloga 2.

Et vos, ô lauri, carpam, & te proxime myrthe.
Sic positæ quoniam suaues miscetis odores.

PRIMVS SENSVS.

ADÆQVATVS,

De Christo & Ecclesia.

Per emissiones quidnam significatum.

EMissiones sunt particulares Ecclesiæ, quas vniuersalis Ecclesia, eiusque caput, putà S. Petrus, ac Romanus Pontifex per suus sacerdotes & legatos per totũ orbem ex Ierusalem, vel Romã missos fundauit, aut fundat, vel promouet in varijs Asiæ, Africæ, Europæ, Indiæ regnis & prouincijs, iuxta illud, quod de Ecclesia sub metaphora vineæ cecinit Psaltes: *Extendit palmites suos vsque ad mare, & vsque ad flumen propagines eius* psl. 79. Ita Cassiod. Hæ enim suauissimum virtutum omnium, quasi arborum & aromatum odorem expirant, adeò vt paradisi esse videantur, imò reipsa ad paradisum cælestem suos fideles deducũt. Hinc rursum in ijs sunt plantę pretiosissimę omnis generis, hoc est, omnes sanctorum ordines, qui septem numerantur, iuxta septem aromata, quæ hic nominantur, scilicet Patriarchæ, Prophetæ Apostoli, Pontifices, Doctores, Martyres, Virgines; cum ceteris lignis Libani, id est, cum reliquo iustorum cœtu, qui suà sanctitate suauissimè redolent, & ad cælestem paradisum totis viribus contendunt Ecclesia ergo non est hortus olerum, sed paradisus arborũ & aromatum pretiosissimorum.

Quocirca pro *emissiones* Hebr. est, שְׁלָחִים *selachim*. Græcè ἀποστολαί, id est, *Apostolatus*, Apostolus enim Hebr. dicitur שָׁלוּחַ *scaluach*, Chaldaicè שְׁלִיחָא *sceliach*; Latinè *Legatus*, vel missus; Vnde Philo Carpath. *Per emissiones paradisi*, inquit, *quæ* ἀποστολαί, *dicuntur sanctissimi Apostoli, veluti deliciarum horti lauacrum sacri fontis habentes intelliguntur; qui tamquam mala punica foris rubentes in laboribus & ærumnis, postremò & sanguine martyrij, per multos hominum Christi fidei, veluti grana peperêrunt; hisque tamquam paruulis fructus suauissimos arborum cælestium, ad fidei incrementum & charitatis opera præbuerunt.* Emissiones ergo sunt Ecclesiæ particulares à Christo & Apostolis, ac præsertim à S. Petro Pontifice Romano missis, erectæ, & fundatæ in quibus sunt, mala punica & pomorum fructus, id est, virtutum omnium tam sublimium, quàm mediocrium concentus, ait S. Hieronymus l. 1. contra Iouin. & Nyssenus: quia malus punica spinis horret, ait Sanchez, quæ fures arcent, & corticem habet amarum, & austerum, qui virtutum optimus custos est. In spinosis autem ramis, atque in amaro cortice significari putat continentiam & seuerum viuendi genus, quod procul à se repellit quidquid punicæ plantæ fructibus insidiatur, id est, virtutibus, quæ & eleganter rubent, & arrident palato. Theodoretus verò per mala punica accipit charitatem, quæ ceteras virtutes in se continet, sicut malum punicum grana plurima inter se complectitur, eaque inter se vnit & consociat, S. Gregor. verò, Anselmus, Hugo, & alij per mala punica accipiunt martyres suo sanguine rubricatos, quos primos fructus ex se emisit Ecclesia: hi enim omnium virtutum velut granorum cõgerie abundarunt, hique erant paradisus deliciarum, quia omnia tormenta eis suauia & deliciosa videbantur ex amore Christi. Addit Cassiodorus, quosuis fideles, qui memoriam passionis Christi semper in mente retinent & sub vno cortice Ecclesiæ degunt, esse mala punica.

Mala punica quænam?

Iam complexum hunc virtutum in sequentibus particulatim exprimit dicens: *Cypri cum nardo, nardus cum croco.* Cyprus, nardus, & crocus notant tres virtutes Theologicas fidem, spem, & charitatem, ait Philo Carpath. causamque addit: *Cyprus enim arbuscula est flore candido cincinnorum instar pendente, comà odoratissimâ, folio oleæ. Ex hac fit vnguentum nomine cyprinum ad multa commodissimum; habetq́; folia, flores, fructus, & ramos vtilissimos: hæc enim optima in Ascalone Iudææ & Ægypti Canopo prouenit. Nardus quoque medicus est frutex Syriæ & Indiæ, præstantissimus, colore rufo, comosus, odoratissimus, saporis amari, suauitatem odoris diutissimè redolens, calefacit, exsiccat, vretque perpetuò: miscetur antidotis, & efficacissimas vires ad quamplurimos morbos habet.* Pergit deinde ad crocum & ceteros fructus: *Crocus item notissima herba est, cuius probatissimus in Medicina vsus præsertim qui ex Ciliciæ promontorio, nomine Corycius, maximi est odoris, folio est angusto in capillamenti modum, florem cælestis arcus colore persimilem, calicis modo ab angusto in latum sese explicantem habet: intra quem fructum triplicem veluti apicem coloris flammei ex vna radicula, duplici filo lutei coloris hunc inde munitum profert, gaudet calcari & atteri pede, pereundoq́; felicius prouenit: ideò iuxta fontes & viarum semitas lætissimus est, nec melli ac dulci, sed vino vel aquâ dissoluitur; huic igitur croco exercitati virtute patientiæ, & factis charitatis illustres comparantur; qui (veluti triplex croci fructus ex vna radice dilectionis emanans) Deo, sibiq́; & proximis vtiles extiterunt; terrenis rebus angusti, sed cælestibus amplissimi; castigati & afflicti corpore, sed animâ vegeti, lætissimi, & immortales.*

Cyprus quid?

Nardus quid?

Crocus quid?

Has proprietates cypri, nardi, & croci facilè est applicare fidei, spei, & charitati. Cyprus ergo, quia paruula, &c. notat fidem; Nardus, quia radice meliore sui parte in terram defoditur, & frigidis capitis, stomachi, & lienis morbis medetur, spem frigus acediæ excutientem, quæ quasi vinculum est fidei, & charitatis: hinc bis repetitur nardus, & cypro, crocoque iungitur. Audi Aponium: *Nardus cùm frigus de algentibus membris expellat consolationem Spiritus sancti spemq́; illius significat quod dicitur: Beati qui lugent quoniam ipsi consolabuntur.* Crocus, qui tribus aurei coloris filis rubet, notat charitatem in Patrem, Filium, & Spiritum sanctum; quæ quò magis calcatur & premitur, eò magis assurgit & crescit. Ita Cassiod. Angelomus, Aponius, Willeramus, & Hailgrinus.

Cyprus, nardus crocus notant fidem, spem charitatem.

Reliquæ quatuor aromatum species significant quatuor virtutes Cardinales, scilicet fistula, siue calamus, quia rectus & similis regali sceptro, notat iustitiam: hanc enim administrare debent reges: Cinnamomum, quia acre, calidum & sapidum cibos pariter efficit sapidos, significat sapientiam & prudentiam; ita Aponius & tres Anonymi apud Theodoret. Myrrha, quia amara corruptioni resistit, & corpora mortua seruat incorrupta, notat fortitudinem, quæ maximè in inuicta acerborum tolerantia consistit Aloë,

Reliqua quatuor aromata quatuor virtutes Cardinales significant.

Aloë, quæ ventrem corpuſque purgat, & noxios humores è corpore pellit, vel reſtringit, ideoque morbos ſanat, notat temperantiam, quæ ſingulare eſt morborum omnium remedium, & ſanitatis tam corporis quàm animæ pharmacum. Cetera ligna Libani notant ceteras virtutes. Ita Delrio, Hugo Victor. & alij.

Septem aromata ſunt ſeptem ſtatus Eccleſiæ.

Rurſum hæc ſeptem aromata ſeptem virtutes iam dictas repræſentantia, ſignificant ſeptem Eccleſiæ ſtatus & ſanctorum ordines, quos in litanijs ſucceſſiuè inuocamus, in quibus hæ ſeptem virtutes reſpectiuè reſplendent. Cyprus ergo notans fidem repræſentat Patriarchas: In his enim fides venturi Meſſiæ, gratiæ, & Euangelij effulſit: vnde *Abraham credidit Deo, & reputatum eſt ei ad iuſtitiam.* Geneſ. 15. ideoque dictus eſt *pater credentium.* Rom. 3. & 4. Nardus notans ſpem repræſentat Prophetas, qui ſperabant bona Meſſiæ, quæ prophetabant: vnde ex hac ſpe ad eum ſuſpirans Iſaias c. 45. exclamat: *Rorate cæli deſuper, & nubes pluant iuſtum.* Idem faciunt ceteri Prophetæ. Crocus notans charitatem repræſentat Apoſtolos: hi enim amore Dei flagrantes, eodem totum orbem accenderunt. Crocus enim ruber, calefacit, ſiccat, aſtringit, exhilarat, adeò vt eo affatim ſumpto homines ſubinde in riſum effuſi emoriantur, inquit ex Dioſcoride Matthiolus. Eadem fecere Apoſtoli. Calamus notans iuſtitiã repræſentat Epiſcopos, prælatos & principes, quorum eſt iura priuata & publica, ſacra & profana tueri. Cinnamomum notans ſapientiam & prudentiam repræſentat doctores & prędicatores. Myrrha notans fortitudinem repræſentat martyres, qui fortiſſimè omnia aduerſa tolerantes, vſque ad mortem pro fide & religione decertarunt. Aloë notans temperantiam & continentiam repræſentat virgines & continentes: Aloë enim amara eſt, corpus calefacit, ſiccat, & purgat, ac morbis genitalium medetur, inquit ex Dioſcoride Matthiolus, idem ſpiritualiter in anima facit continentia & virginitas. Hæ omnes ecce ſunt emiſſiones, id eſt, ſurculi & fructus, quos ex ſe emitiit & progerminat Eccleſia: Ita Caſſiodor. S. Gregor. Iuſtus, Beda, Philo, Anſelm. Hugo, Richard. & alij, licèt quiſque eorum ſingula ſingulis aliter & aliter applicet. Vnde Honorius Auguſt. & Guilielmus per cyprum abundantem in Ægypto accipiunt continentes & religioſos, quibus olim plena erat Ægyptus. Ibi creſcit nardus, ait Honorius, hoc eſt, humiles & innocentes, qui ſe coram alijs paruos & deſpectos faciunt, & odore atque ardore charitatis ſaucios peccatis vngunt. Ibi creſcit & crocus aurei coloris, qui ſunt ſapientia diuinâ fulgentes. Ibi creſcit & fiſtula robuſti & purpurei corticis, quæ ad curandas viſcerum moleſtias valet, qui ſunt patientes pro Chriſto, & pro fratribus ſuis animam ponere parati. Ibi creſcit & cinnamomum cinerei coloris, qui ſunt pœnitentes, qui ſe infirmos reputant, & in cinere pœnitentiam agentes dulcem odorem Eccleſię præſtant, & cinnamomi cortex nimio feruore ſolis ab arbore ſoluitur, hi ſunt monachi, qui ſe à mundo ſeparant amore Chriſti. Ibi creſcunt vniuerſa ligna Libani, cedri, & ſimiles arbores quæ ſunt vniuerſi fideles Chriſti tum prælati, tum ſubditi. Ita ipſi.

Huc accedit Chald. qui Iudaicè hæc accipiens de Synagoga generante filios fideles Deo, qui repræſentant Chriſtianos, ſic vertit: *Iuuenes autem tui pleni ſunt præceptis, &c. ſicut malogranata & diligunt vxores ſuas, & generãt filios iuſtos ſimiles eis, & ideo odor eorum ſicut aromata optima horti voluptatis, & ſicut cypri cum nardo, nardus & crocus & calamus aromatibus, & cinnamomum cum omnibus lignis thuris: myrrha munda & ligna aloës, cum omnibus ſpeciebus laudabilium aromatum.*

Porrò S. Hieronymus lib. 1. contra Iouinian. qui per hortum concluſum & fontem ſignatum, accipit virginitatem & virgines Eccleſiæ, per hęc ſeptem aromata ſeptem virtutes virginum intelligit: *In malogranatis,* inquit, *& pomis omnium virtutum ſignificatur in virginitate concentus.* Alcuinus verò particulatim ſingula ſingulis adaptans: *Emiſſiones,* inquit, *ſignificant bonas operationes, quæ ſunt paradiſus, id eſt delectabiles, quia Hebr. Eden ſignificat hortum deliciarum. Et quidem paradiſus malorum punicorum dicitur, quia ſicut malum exterius rubrum eſt, & in vno cortice multitudinem habet granorum, ſic in virgine multitudo bonarum operationum intra fidem Dominicæ paſſionis tenetur incluſa. Cum pomorũ fructibus, hoc eſt, honeſtis & pudicis eius locutionibus, ex quibus in mentes fidelium fructus informationis proceſſit. Nempe cyprus ſignificans virginitatem, nardus veram charitatem, crocus diuinam ſapientiam, fiſtula humilitatem & patientiam, cinnamomum internæ cõtemplationis dulcedinem, vniuerſa ligna Libani omnes alias virtutes, quæ aliquod robur habent, & mentẽ ſpiritualiter, dealbant, myrrha quæ ſignificat carnis mortificationem, aloë bonam opinionem, prima vnguenta Spiritus ſancti dona.*

Septem virtutes virginum.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

HÆc omnia, quæ dixi de Eccleſia, facile eſt adaptare animæ ſanctæ commutato nomine.

EMISSIONES] ergo, id eſt, propagines & ſurculi, quos ex ſe hortus animæ ſanctæ piâ diſciplinâ excultus emittit, ſunt actus virtutum, tam Theologicarum, quàm Cardinalium.

Item ſermones ſancti, quos ex ore emittit, vt proximos à vitijs ad virtutes eaſdem, ac ad Chriſti diſciplinam traducat. Ita Caſſiodorus, ſanctus Gregor. Nyſſenus hom. 9. Beda & S. Ambroſ. lib. de Bono mortis cap. 5. qui legens: *tranſmiſſiones tuæ paradiſus: In illo,* inquit, *horto ſermones boni ſunt, alius qui culpam coërceat, alius qui iniquitatem corripiat, alius qui mori faciat inſolentiam & velut ſepeliat, quando correptus aliquis erroribus ſuis renunciat.*

Iam ſigillatim virtutes quas recenſui aromatibus ſingulis eo modo, quo dixi, attribue. Verùm quia varij Patres aliter ea attribuunt, idque variè, eorum ſenſa hic attexere in lectorum gratiam decreui.

MALORVM PVNICORVM] Gilbertus, qui continuauit ſermones S. Bernardi ſerm. 35. per *mala punica* accipit regularem vnanimitatem, ſiue reli-

religiosos vnanimiter in eodem collegio, vel cõuentu sub regulari disciplina viuentes: *Pene indifferenter, inquit, sicut huius sibi mali grana cohærent, numeri singularitate magis distant, quàm specie: discamus & nos inuicem numero differre, non animo. Non rixantur inuicem, non contra corticem murmurant, non tentant illum perrumpere, patienter se sinunt eius quasi aluo concludi, vt quodammodo dicere illud videantur: Ecce quàm bonum, & quàm iucundum habitare fratres in vnum.* Exemplum dat ipsos suos religiosos, quos compellat dicens: *An non fratres in hoc ordine nostro, ac si in cortice punico passionis Christi per imitationem color rutilat? Denique velut quædam huius mali grana sunt, qui sibi mutuum dicunt sub disciplinæ cortice contineri, qui non tam premi se sentiunt, quàm protegi. Absit amor proprietatis, absit amor priuatæ potestatis, & huius te mali granum exhibes. Discant alij nostro imitati exemplo, quàm bonum sit, & quàm iucundum habitare in quodam horto communionis, & sub munimine corticis: Charitas vniat & cortex muniat. Quot videtis ordinata collegia, tot intelligite velut quædam mala punica.*

Cypri symbola Fides. CYPRI] Per cyprum accipe fidem, vt dixi. Nyssen. tamen, & tres Anonymi apud Theod. accipiunt charitatem: cyprus enim est calida, *Charitas.* charitas autem est calor spiritus. Huc accedunt Cassiodor. & Beda, qui per cyprum accipiunt *Gratia.* gratiam, quæ è cælo velut manna depluit: sicut enim manna erat quasi semen album simile coriádro sic est & cyprus. Secundò, S. Ansel. *Cyprus, inquit, cùm sit virga gracilis, quæ crescit in magnam altitudinem & habet grana, vnde fit regium vnguentum sanctos illos significat, qui crescunt in multam altitudinẽ virtutum, & proferunt grana bonorum operum, quibus vngitur & delectatur Deus.*

Patientia. Huc accedit Aponius, qui per cyprum accipit patientiam: hæc enim *opus perfectum habet*, vt ait S. Iacobus epist. cap. 1. *Vnde ergo*, ait Aponius, *bonorum ordines in Ecclesia? tristitia si patienter suscipiatur*: cyprus enim interpretatur tristitia.

Nardi. Spes. Dilectio. NARDI] Per nardum cum Aponio accipe spem, Richard. Victor. tamen accipit dilectionẽ. *Nardus, inquit, de quo vnctum est Dominicum corpus, vnctionẽ dilectionis Dei in corde significat: quia sic vngimur, vt tribulationis igne non superemur: cùm gratia nos reficit & replet, contra aduersa fortes facit.*

Passio Christi. Huc accedit Cassiod. *Nardus*, inquit, *typus est, Dominicæ passionis vnde Maria Magdalena nardo pisticâ caput & pedes Iesu vnxit. Tuncq; nardus in horto Ecclesiæ est, cùm sancti quique memoriã Dominicæ passionis venerantur, eiq; gratias agunt, quòd pro ipsorum amore mori dignatus est.* Secundò. S. Ansel. Hugo, & alij per nardum accipiunt humilitatem. Nardus enim est herba humilis & fragrans: talis est *Humilitas Prudentia.* & humilitas. Tertiò, tres Anonymi apud Theodoretum per nardum accipiunt prudentiam quæ omnibus virtutibus se miscet, sicut nardus omnibus aromatibus & vnguentis.

Croci Charitas. CROCVS] Ignitas febres refrigerans notat charitatem concupiscentiæ æstus refrigerantem, ait Cassiod. Aponius, Theod. & Philo Carpath. vti iam dixi. Nyssenus tamen, & Delrio per cro- *Fides.* cum accipiunt fidem, quia sicut circa verum crocum ob eius falsarios, sic circa veram fidem ob tot hæreses facilè errare contingit. Secundò, tres Anonymi apud Theodor. per crocum, quæ mediam habet temperaturam inter calorem & frigus, accipiunt iustitiam, quæ medium inter de- *Iustitia.* fectum & accessum in virtutibus statuit. Tertiò, S. Anselm. per crocum accipit diuinam sapien- *Sapientia diuina.* tiam, quæ iungi debet nardo, id est, humilitati. Quartò, Gilbertus serm. 36. per cyprum accipit meditationem, per nardum quietem, per crocum visionem sapientinæ, quia meditatio quiete indiget, & per vtramque attingitur visio sapientiæ: *In cypro*, inquit, *intelligitur vestigatio, in nardo vocatio, in croco visio sapientiæ &c. Accipe ergo in cypro studium in nardo otium, in croco vtriusque fructum*. Deinde hæc tria applicans Christo: *Ipse*, inquit, *in cypro patitur, & in nardo sepelitur, & de corde terræ resurgit in croco.* Nam vt ait Plinius l. 21. c. 6. *Crocus gaudet calcari & atteri, pereundoq; melius prouenit: ideo iuxta semitas ac fontes lætissimus.* Sic Christus ambiuit crucem, probra, & verbera, ijsque pressus & calcatus in summam gloriam die tertio resurrexit. Idem contingit omnibus sanctis Christi asseclis. Crux enim via est ad felicitatem, humilitas ad sublimitatem, contemptus ad gloriam.

Humilitas. Denique Ioannes Carmelita per crocum accipit humilitatem, quæ gaudet calcari vt crocus; & sicut crocus ebrietati resistit, sic humilitas superbiæ, quæ mentem vanâ sui æstimatione inebriat & dementat.

Fistula Iustitia. Humilitas. FISTVLA] Notat iustitiam, quæ auaritiæ resistit, sicut fistula hydropisi: auaritia enim est animæ hydrops; Cassiodorus tamen per fistulam accipit humilitatem: *Ex eo*, inquit, *quòd breuis arbuscula est, quæ & cassia vocatur, cortice purpureo, fistula significat sanctos humilitate & patientiâ præcipuos: pauperes scilicet spiritu, quorum est regnum cælorum. Purpureus autem cortex significat passionem Christi, quàm humiles spiritu semper in corde retinent, & imitari satagunt.*

Temperantia. Secundò, Aponius, & tres Anonymi apud Theod. per fistulam accipiunt temperantiam, quę instar fistulæ viscerum infirmitates per abstinentiam humores siccando sanat, & instar fistulæ in altum ad cælestia contemplanda mentem sobriã sustollit. Tertiò, Hugo de S. Victore: *Fistula*, inquit, *sunt compuncti pœnitentes quicumque vel in se vel in alijs peccatorum intrinsecùs latentium molestias per gratiam compunctionis, confessionis, vel etiam efficacioris admonitionis expellunt: fistula quippe ad curãdas viscerum molestias vtilis est.*

Oratio. Quartò, Ioannes Carmelita qui per fistulam, vel calamum intelligit cannam continentem saccharum, per eam accipit orationem. Hæc enim est quasi fistula cælestis, à Deo sugens suauitatem consolationum omni sacchavo dulciorem.

Cinnamomi. Sapientia. Prudentia. Humilitas. Pietas. CINNAMOMVM] Suà acredine, viuacitate & sapore notat sapientiam & prudentiam, vt dixi. Cassiod. tamen & Anselmus accipiunt humilitatem, quia cinnamomum ex breui arbuscula cinerei coloris nascitur. Cosmas Damianus accipit pietatem: hæc enim instar cinnamomi suauem expirat odorem, & ad omnia vtilis est, vt ait Apostol. Porrò cinnamomo nonnulli miras vires attribuunt, vt quòd aquæ bullienti iniectum illico eam refrigeret; quòd in os dormientis ingestum faciat, vt ille ad omnia interrogata respondeat, &c. quæ recenset Nyssen. & adaptat viris perfectis. Verùm hæc fabulosa & falsa sunt. Veriùs Philo Carpathius per fistulam & cinna-

momum

momum accipit SS. Petrum & Paulum, qui fragrantia suæ prædicationis & vitæ sanctæ totum orbem repleuerunt. Denique Gilbertus ser. 36. *Fistula est*, inquit, *quando sponsa excedit Deo: cinnamomum, quando contemperans est nobis.* Et post nonnulla: *Esto velut cinnamomum: colloquia tua, conuersatio communis gratiam spirent: Et si de voluntate tua & proposito aliquoties reflecteris, ad senioris arbitrium reflexa & quasi fracta sit voluntas, non murmur resonet, non quærimonia, esto cinnamomum confractum, visibile spiramentum emitte, eo quòd virtus humilitatis in infirmitate vexationis, & velut fractionis proficit & probatur. Et spiramentum, & visibile dicitur. Spiramentum, quia tranquillitas seruatur in corde, visibile, quia relucet in facie.*

Lignorum Libani. Virtutes. Doctores.

CVM OMNIBVS LIGNIS LIBANI] Quæ significant ceteras virtutes, vt dixi: licet Cassiod. Anselm. & Richard. per ligna Libani accipiant viros eminentes & doctores. Audi Cassiod. *Ligna Libani pulchritudine proceritate, & robore præeminent, ideoq; sanctos doctores & perfectos quosque in Ecclesia significant. Pro Libani* Hebr. est לְבוֹנָה *lebona*, quod propriè thus significat. Vnde Arabicus, Syrus, & Vatabl. vertunt: *cum omnibus lignis thuris*, id est, thuriferis. Porrò *thus*, ait Nyssen. symbolum est diuinitatis. *Qui ergo in omnibus vitæ studijs*, inquit, *in se ostendit diuinæ formæ similitudinem, in se ostendit pulchritudinem omnium lignorum Libani* (thuris) *per quæ exprimitur forma diuina.*

Myrrha & Aloës. Fortitudo. Temperantia. Mortificatio. Tentationes. Continentia. Castitas. Martyrium. Pœnitentia.

MYRRHA ET ALOE] Myrrha notat fortitudinem, aloë temperantiam. Theodoret. verò per myrrham accipit mortificationem, per aloëm tentationum amaritudinem; Cassiodor. per myrrham accipit continentiam, per aloëm castitatem; Ansel. per myrrham accipit passionem martyrij, per aloëm mortificationem carnis & pœnitentiam.

Symbolicè Nyssen. per hæc, ait, videtur demonstrari sepulturæ Christi societas: nemo enim fit gloriæ Dei particeps, qui non fuerit primum conformis similitudini mortis eius. Sic & Philo Carpath.

CVM OMNIBVS PRIMIS VNGVENTIS] Id est, cum omnibus præcipuis charismatibus & donis Spiritus sancti. Ita tres Anonymi apud Theodor. S. Anselm. Richard. & Hugo, Victor. Cassiod. verò per prima vnguenta accipit charitatem, de qua ait Apostolus: *Excellentiorem viam vobis demonstro.* 1. Corint. 13. Nyssen. verò per hæc vnguenta accipit sincera Ecclesiæ & fidei dogmata.

Hortus conclusus claustra religiosorum.

Denique hortus conclusus sunt religiones & claustra religiosorum, in quibus omnia virtutum aromata lætissimè germinant & suauissimè fragrant, vti docet S. Bernard. de Conuers. ad Clericos c. 21. Vide Hieronym. Platum lib. 3. de Bono statu relig. c. 14. vbi religiosorum ostendit esse paradisum voluptatis.

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS.

De Christo & B. Virgine.

BEata Virgo, inquit Rupert. est hortus conclusus & paradisus deliciarum germinans fructum vitæ, putà Christum, qui septem aromatibus, id est, septiformi gratiâ spiritus orbem cumulauit: *Nardus*, inquit, *est humilitas tua, quæ valde oblectauit Altissimum, oblectauit me regem dilectum tuum sicut ipsa dicis, quia dum esset rex in accubitu suo nardus mea dedit odorem suum. Quidquid gratiarum, quidquid virtutum, quidquid operationum cælestium mundus accepit, emissiones tuæ sunt: vt vbi erant eius spina & vepres, & carduus, lappa, & tribulus, vrtica & paliurus, vniuersitas nequitiarum, ibi sit cyprus cum nardo, nardus & crocus, fistula & cinnamomum, myrrha & aloe, vniuersitas gratiarum.*

Deinde prima vnguenta, inquit, sunt cuncta opera corporalia pietatis & misericordiæ, quibus B. Virgo supplet defectum bonorum spiritualiũ in lignis Libani, id est, in diuitibus & potẽtibus. Audi & Guilielmum: *Emissiones sunt fructus ex ea emissi, vnicus eius fructus est, qui ab efficacitate salutis dictus est Iesus; sed in vno illo fructu multiplex est fructus. In vno Saluatore omnium Iesu, plurimos Maria peperit ad salutem pariendo vitam, multos peperit ad vitam. Eo ipso quòd mater est capitis, multorum membrorum mater est. Mater Christi, Mater est membrorũ Christi; quia caput & corpus vnus est Christus; corporaliter caput pariendo spiritualiter membra peperit. Vnde etiam ab omnibus mater appellatur, & ab omnibus cultu debito, vt mater honoratur.*

VERS. 15. *Fons hortorum, puteus aquarum viuentium, quæ fluunt impetu de Libano.*

FONS HORTORVM (Arabicus: *Fons hortus*) PVTEVS AQVARVM VIVENTIVM, QVÆ FLVVNT IMPETV DE LIBANO] Septuag. *Puteus aquæ viuentis & strepentis de Libano.* S. Ambros. in psal. 118. ser. 17. *Et impetus descendens de Libano*, Quinta editio & Vatabl. *Quæ profluunt è Libano*, putà magna copiâ æquæ ac impetu: hunc enim efficit copia aquarum ex alto dilabentium. Aquæ viuentes vocãtur, quæ è venis terræ iugiter manant & scaturiũt, vti fit in puteis & fontibus: hæ enim sunt quasi sanguis terræ, ac instar viuentis è suis scatebris ebulliunt, mouentur & fluunt perenniter, cũ aquæ stagnantes immotæ consistant, ideoq; vocantur mortuæ.

FONS HORTORVM] Nonnulli generatim accipiunt quemlibet fontem, qui hortos plures irriget & fœcundet; quales multi in Libano oriuntur, & in subiectas valles defluunt; imò R. Salomo & Gislerius per Libanum accipiunt quemlibet montem purum ac nitidum, ex quo fontes profluũt. Libanus enim Hebraicè idem est quod album & candidum.

Verùm alij speciatim accipiunt hæc de certo fonte limpido è Libano scaturiente, & cum suaui murmure in hortos vicinos dilabente, eosque irrigante & fœcundante. Ita Hortolanus, Titelman. Sotto maior, & alij. Hunc fontem ex Brocardo, Saligniaco, Biedenbachio, & alijs ita describit Adrichomius in descriptione terræ sanctæ p. 107. n. 48. *Fons hortorum, cuius in Cantico Salomonis fit mentio, ex monte Libano procul à Tripoli sex millibus passuum cum impetu scaturit, ac breui spatio auctus in vehementem cursumque velocem fluuium excrescit, suisque aquis, quæ limpidissimæ, frigi-* *Fons hortorum quis?*

 de

dæ & dulces sunt, omnes hortos (vnde & fons hortorum vocatur) totamq. regionem, quæ inter Libanum & Tripolim est, irrigat & fœcundat. Præter minores aliquos in tres magnos riuos se diuidit, quorum prior inter Tripolim, & montem leopardorum in mare magnũ labitur: alter leopardorum montem circumiens, idem mare influit: tertius inter Arcas & Raphaneas Agrippæ regni ciuitates fluens medius, Antaradumq. alluens in prædictum tandem mare se exonerat. Fluuiũ hunc Iosephus lib. 7. Belli cap. 24. Sabbaticum appellari scribit, eò quòd per miraculum die sabbati copiosè fluat, ceteris verò diebus siccetur & arescat.

Fons sabbaticus.

Porrò fontes non tantùm fœcunditatem hortis, sed & inuentibus, ac lauantibus, bibentibusq; magnam voluptatem, refrigerium, & saniem afferunt, præsertim dum ex altis montibus per canales in valles hortenses deducti, ibi in altum vsque ad suũ originem naturali suâ vi & pondere exiliunt: Per auium & bestiarum ora, fabrefacta erumpunt, atque subinde auium concentum & organorum harmoniam auribus exhibent, quales sunt fontes hydraulici Estenses, Aldobrandini, & similes, quos Tusculi & Tibure spectamus. Hisce enim sponsam ob elegantiam & venustatem per omnia similem, comparat.

Puteus aquarum viuentium quis?

Puteum verò hunc idem Adrichomius ita describit pag 6. n. 67. *Puteus aquarum viuentium, cuius in Cantico Salomonis fit mentio, iuxta viam, quæ Tyrum ducit, situs, egregius est & admirabilis: atque versus Aquilonem à Sandalia Castro paulò ampliùs, quã milliari; versus Austrum verò à Tyro paruo milliario distat. Quamuis autem singulariter puteus dicatur, sunt tamen quatuor fontes quadrati, quorum ille, qui præcipuus est in vnoquoque quadrati latere quadraginta; reliqui verò viginti quinque cubitas habent. Omnes muris fortissimis, de durissimis lapidibus insolubili opere obfirmatis conclusi. Vnde varij deducuntur aquæductus & riui, qui totam Tyri planitiem omnesq; eius hortos irrigant & fœcundant. Distant hi fontes à mari magno paulò ampliùs quàm arcus iacere potest, in quo tantillo spatio sex molas agunt, & deinde se mari miscent.* Huius putei meminit, quoque Guilielmus Tyrius l. 7. Belli sacri c. 22. & l. 13. c. 3.

Iordanis vnde dicatur?

Allùdit ad Iordanem, qui in Libano ex duobus fontibus *Ior*, & *Dan* confluentibus conflatur, & nominatur *Iordan*, siue Iordanes. Hic enim per totam terram Israel defluens, illi miram fœcunditatem æquè ac amœnitatem & hilaritatem inducit, iuxta illud: *Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei.* Psal. 45. Hoc flumen præcisè ad litteram sunt aquæ Siloë, quæ hortos Ierusalem irrigant, ad quas hic quoque alluditur: Vnde Chal. vertit: *Et aquæ Siloë, quæ ducuntur inquietè, cum reliquis aquis, quæ defluunt de Libano, vt irrigent terram Israel, eò quòd nauant operam verbis legis, quæ comparantur puteo aquarum viuentium, & in iustitia libationis aquarum, quæ libantur super altare in domo sanctuarij, quæ ædificata est in Ierusalem, quæ vocatur Libanus.*

Aqua Siloë.

PRIMVS SENSVS:

ADÆQVATVS.

De Christo & Ecclesia.

Ecclesia est *Fons hortorum & puteus aquarum viuentium*, id est purissimæ sapientiæ, sacræ doctrinæ, & gratiæ, *quæ fluunt impetu de Libano*, id est, de Christo excelso & candido, aquis iam dictis abundanti ait Aponius, Richardus, & alij iuxta illud: *Haurietis aquas in gaudio de fontibus Saluatoris.* Isaiæ 12. 3. Et illud Eccles. 24. 35. *Qui implet quasi Phison sapiẽtiam, & sicut Tigris in diebus nouorum. Qui adimplet quasi Euphrates sensum: qui multiplicat quasi Iordanis in tempore messis. Qui mittit disciplinam sicut lucem, & assistens quasi Gehon in diebus vindemiæ.* Vide ibi dicta: Ecclesia enim omnem doctrinam & gratiam, quam haurit à Christo, deriuat in hortos, id est, in Ecclesias & cœtus particulares, præsertim clericorum & religiosorum, qui sunt quasi hortus & paradisus Domini. Eadem dicitur *puteus*, ob profunditatem doctrinæ & mysteriorum, quæ in ea latent, & quibus affluit & effluit in suos fideles. Ita Cassiodorus, Aponius, Anselmus, & alij.

Sacra Scriptura fons & puteus.

Iam quia Ecclesia suam doctrinam, prædicationem & gratiam Christi haurit è sacra Scriptura, & Baptismo ceterisque Sacramentis, hinc eadem consequenter hic accipi possunt. Vnde per fontem & puteum accipiunt S. Scripturam, S. Gregor. Cassiodor. Philo, Aponius, Beda, Iustus, tres Anonymi apud Theodoret. Anselm. & Ambros. de Isaac cap. 4. Audi S. Gregorium: *Quid per fontem & puteum, nisi sancta Scripturæ designatur? quæ sic aquam sapientiæ generat, vt & potantes semper reficiat, & tamen manare non desistat. Quæ bene hortorum esse perhibetur, quia illorum specialiter est sancta Scripturæ, in quorum mentibus virtutum semina oriuntur. Sed quærendum nobis est, quare fons, & puteus, vtrumque simul, Scriptura dicatur, cùm fons in superficie appareat, puteus verò in imis latens omnes se quærentes maiori labore exerceat: sed sciendum est, quòd diuina Scriptura in quibusdam manifesta existens, in quibusdam verò locis obscuram se præbens, & aliquãdo leniter sicut inuenitur tamquam fons potatur, & aliquando magna inquisitione eget tamquam puteus, vt inuenta sumatur.*

Addit Cassiodorus dogmata sacræ Scripturæ vocari fontem, & puteum aquarum viuentium, respectu doctrinæ hæreticorum, de qua dicitur: *Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & foderunt sibi cisternas dissipatas* Ierem. 2. 13.

Fons Sacramentorum.

Rursum, per fontem & puteum aquarum viuentium, accipias Baptismum ceteraque Sacramẽta: hæc enim sunt quasi septem fontes gratiæ. Ita S. Anselm. Audi S. Gregorium: *De Libano aquæ putei fluunt, quia in Baptismo electi quique donum Spiritus sancti accipiũt, quo illuminati Scripturæ sacræ sensum intelligunt: Quæ Scripturæ sanctæ scientia tanto fluit impetu, vt electos dũ tangit, ab huius vitæ amore submoueat, & ad æterna gaudia vi impetus quosq; adhærentes traijciat. Hinc est enim quod in psalmo scriptũ est: fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei. Impetus enim fluminis ciuitatem Dei lætificat, cùm per donum sancti*

sancti Spiritus fortiter inundans Scripturæ sapientia sanctam Ecclesiam, vel cuiuslibet capientis mentem infusione sua exhilarat.

Et Richard. Victor. *Per Libanum*, inquit, *à quo aquæ istæ fluunt Christum intelligit candorem lucis æternæ, quia à Christo cœpit tempus gratiæ. De Libano inquit fluxerũt aquæ istæ, id est, de Christo, quando Spiritus sanctus tamquam torrens discipulis influxit, & suaui eos vbertate donorum inebriauit. Et quando Christo in cœna benedicente panem, Sacramentum Eucharistiæ celebrari cœpit, & vnâ passibili præsentiâ ipsius sublatâ, multis in locis vsque ad consummationem sæculi nobiscum mansit; semel quoque oblatus in cruce, multoties in altari pro nobis offertur.*

Beda per impetum censet notari vim & efficaciam Apostolicæ prædicationis, cui nemo resistere potuit.

Porrò Theodoretus & Anselmus per Libanum accipiunt Ierusalem & Iudæam, è qua legis fluenta cum impetu Spiritus ad Ecclesiam defluxêre. Libanus enim est limes Iudææ.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS.

De Christô & anima sancta.

Anima sancta fons & puteus.

ANima sancta est fons & puteus aquarum viuentium, dum profundam Spiritus sancti doctrinam, & gratiam consecuta, illarum aquis spiritualibus ita redundat, vt easdem in alias refundat. Eadem dicitur puteus, quia vt eas hauriat profundè per humilitatem se inclinare & demittere debet.

Adiungit Richard. Victor. illam esse *fontem, quia fluit, semper noua oriẽs, & semper in Deo renouata per desiderium ad interiora; Fontem non cessantem ebullire, & erumpere ad Dei amorẽ, & de plenitudine, qua abundat, & infirmiores visitantem & irrigantem.*

Addit Nyssenus animam sanctam inde extolli, quòd naturæ diuinæ assimilata sit, quæ per aquam sæpiùs in sacris literis designatur, imitata quidem fonte fontem, vitâ vitam, aquâ autem aquam, quatenus est promptuarium continens aquam illam viuam, quæ ex Deo fluit, iuxta id quod in Euangelio significauit, vbi dixit: *à Deo exiui*: nec dubitandum, quin viuat, dum Verbum Dei suscipit, quod Apostolus viuum appellat. Hæc Nyssenus.

Eleemosyna, puteus aquarum viuentium.

Porrò S. Ambr. lib. de Nabuch. ca. 12. per puteum aquarum viuentium accipit eleẽmosynam, causamque dat: *Puteus*, inquit, *si nihil haurias, inerti otio & degeneri situ facilè corrumpitur, exercitatus autem nitescit ad speciem, dulcescit ad potum: Ita & acervus diuitiarum, cumulo arenosus, speciosus est visu, otio autem inutilis habetur. Deriuato igitur aliquid ex puteo isto, ignem ardentem restinguit, quia eleemosyna resistit peccatis.* Vide dicta 2. Corinth. c. 8. & 9.

Denique S. Anselmus per Libanum accipit perfectos, qui sunt candidati virtutibus à quibus aquæ viuificantes fluunt ad correctionem subditorum magnâ copiâ & impetu.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS.

De Christo & B. Virgine.

BEata Virgo fuit, & est fons, & puteus aquarum viuentium, qui sterilem mundum sic irrigauit, vt eum fœcundum effecerit ac amœnum instar paradisi, iuxta illud: *Ego quasi fluuij Dioryx, & sicut aquæductus exiui de paradiso, dixi: Rigabo hortum meum.* Eccles. 24. v. 41. ita Rupert. qui quatuor flumina paradisi B. Virgini mysticè accommodat, additque ipsam esse fontem & puteum aquarum viuentium, quia ipsa est sacrarium omnium sacrarum Scripturarum. B. Virgo ergo est fons, tum quia Christum nobis genuit, & effudit; tum quia orando apud filium omnia bona nobis impetrat & communicat. Hinc Methodius in Hypapante B. Virginem sic alloquitur: *Salue humanitatis filij fons, salue humanitatis vmbraculum.* Et S. Epip. or. de Deipara. *Aue*, ait, *gratiâ plena, quæ sitiẽtes perẽnis fontis dulcedine satias.* S. Ephræm quoque de Laude Deiparæ, ipsam *fontem gratiæ & totius consolationis* appellat S. Chrysostom. *Aue*, ait, *quæ es puteus semper viuentis aquæ.* Nam vt ait S. Antoninus 4. p. tit. 15. cap. 17. §. 4. *Ipsa nobis miseris dedit filium suum Deum, captiuis in pretium, famelicis in viaticum, laborantibus in præmium, infirmis in medicamentum, & cum ipso dedit nobis regnum cælorum & omne bonum.*

B. Virgo fons & puteus aquarũ viuentium.

Die sabbati maiora beneficia confert B. Virgo.

Denique Fluuius sabbaticus rectè congruit B. Virgin. Ipsi enim ab Ecclesia cultus in officio Ecclesiastico, & sacrificio Missæ religiosè tribuitur in Sabbato, quo ipsa mortuo Christo Ecclesiam quasi columna sustentauit, firmiter credens & sperans Christum die dominicâ sequenti resurrecturum. Hinc maiora beneficia confert ipsa die sabbathi: vnde & multi fideles sabbato in honorem B. Virginis ieiunant, aliaque pietatis & pœnitentiæ officia obeunt, vt sabbathum, id est, quietem in tentationibus & tribulationibus ab ea consequantur, & ad sabbatum æternæ pacis in cælo perducantur.

VERS. 16. *Surge Aquilo, & veni Auster, persla hortum meum, & fluant aromata illius.*

PRo *illius* Septuag. legunt *mea*: S. Hieronym. in Habacuc 3. Theodor. & S. Ambros. lib. 1. de Virginit. *tua*. Vtrumque verum: quod enim est sponsæ, hoc etiam est sponsi: Sponsis enim omnia sunt communia: Quare Ecclesia sponsa est hortus & paradisus Christi sponsi sui.

Pro *surge* Hebr. est, עורי *uri*, id est, *excitare, euigila*; Syrus *Expergiscere*, qui quasi dormis. Hæc vox ambigua est. Primò enim *surge* accipi potest, q. d. Surge vt abeas, matura fugam, citò discede, ô Aquilo, quia tu es ventus frigidus & siccus, plantas adurens, siccans, & enecans, vt veniat tibique succedat Auster, qui suo calore & humiditate arbores vegetat & fœcũdat, vt folia, flores & fructus producant. Hinc *Auster* dictus est

Auster quasi hauster aquarum.

A est, quasi *hauster ab hauriendo aquas*, ait Isidorus lib. 13. Etymol. c. 11. *Vnde & trassum aerem facit, & nubila nutrit.* Græcè dicitur νότος à νοτίς, id est, *humor*, ait Nonius Marcellus. Quocirca stante Austro seminandum est & plantandum, non stante Aquilone. Audi Plinium libr. 18. 34. *Hoc* (Aquilone) *flante, ne arato, frugem ne serito, semen ne iacito. Perstringit enim atque percellit hic radices arborum, quas positurus es;* Licet enim Auster Italiæ & Hispaniæ sit grauis & noxius, tamen Palestinę & alijs regionibus est grauis, lenis, & salutaris: Aquilo vero suo frigore & rigore molestus. Quocirca *Aquilo* dicitur quasi *aquas ligans* & congelans, ait Richard. Victor. ideoque in sacra Scriptura in malam partem accipitur, quia sinister & infaustus. Vnde Lucifer sedere voluit in lateribus Aquilonis. Isaiæ 14. Auster verò in bonam partem capitur, ideoque Hebr. dicitur תֵּימָן *theman*, B id est, dexter & faustus, à יָמִין *iamin*, id est, dextera: Vnde eo flante aromata fluunt, & gratam exhalant fragrantiam, quæ flante Aquilone cohibetur & constringitur. Hinc illud Ierem. 1. 14. *Ab Aquilone pandetur omne malum.* Et Ecclesi. cap. 43. 22. *Flauit Aquilo & gelauit crystallus ab aqua: super omnem congregationem aquarum requiescet, & sicut lorica induet se aquis; & deuorabit montes; & exuret desertum; & extinguet viride, sicut igne.*

Aquilo quasi aquas ligans.

Secundò, τὸ *surge* accipi potest, vt referatur ad τὸ *perfla*. q.d. Tu, ô Aquilo, æquè ac tu, ô Auster, age, surge, perfla hortum meum. Aquilo enim plantas stringit in hyeme, vt radices magis figant & dilatent in terra: succedens verò in vere Auster eas aperit, laxat, calefacit, vt germinent, & in frondes flores, fructusque erumpant. C Huic sensui aptè respondet tropologia, de qua mox. Ita Cassiod Beda, Iustus, Aponius, Rupertus, Clarius & alij, præsertim Rabbini. Aquilo enim vehemens concutit & flagellat arbores, qua concussione & motu fit, vt earum pori aperiantur, & suauiorem expirent odorem. Hinc Plinius lib. 18. c. 34. docet vites & arbores Aquilonem spectare debere. Idem lib. 2. c. 47. *Saluberrimus*, inquit, *omnium Aquilo, noxius Auster.*

Aquilo arboribus saluberrimus: Auster noxius.

Nonnulli, vt Nyssenus, Theod. Psellus, Rabbini, Genebr. & Sotto maior censent esse verba sponsæ. Ceteri tamen penè omnes censent esse verba sponsi, qui cùm sponsam vocasset hortum conclusum, nunc imperat ventis, vt eum perflent, & agitent, vt suauitas aromatum eius magis perspiret, sentiatur, & recreet, tam sponsum & D spōsam, quàm vtriusq; sodales & asseclas. Porrò Chaldæus per Aquilonem accipit mensam panũ propositionis, per Austrum verò candelabrum, quod situm erat ad Austrum in templo. Sic enim ait: *Et in latere Aquilonari erat mensa, & super eam duodecim panes facierum; & in latere Australi erat candelabrum ad illuminandum, & super altari offerebant sacerdotes oblationes, & adolebant super illo incensum aromatum.*

PRIMVS SENSVS.

ADÆQVATVS.

De Christo & Ecclesia.

IVxta priorem explicationem iam datam, quã *surge* idem est, quod *abi*, & fuge, ô Aquilo; Sensus est. q.d. Surge, ô Aquilo, id est, abi, ô diabole qui in Aquilone sedere gestis, ac Aquilonem, id est, frigidam infidelitatem, & torporem virtutum induxisti in homines tempore legis Mosaycæ & naturæ. Veniente ergo Christo veniat cum eo Auster, id est. Spiritus sanctus, qui suæ gratiæ calore & feruore faciat. vt Ecclesia & fideles suauissimum virtutum omnium odorem per sanctas eorum operationes expirent. Facesse igitur Aquilo procul à nostris hortis, abesto horrida infidelitas & impietas, quæ vt ille plantas, sic tu hominum corda contrahis, & cælesti calore extincto cogis congelascere. Tu verò Auster veni, perfla hortos meos, Myrrham & aloëm, calamum & cinnamomum, reliquasque plantas nostras aromaticas calefacito: vt calido tuo flatu incalescentes natiuum suum calorem proferant, & eiusdem vi colliquatos humores fundant suauissimos. Ita S. Gregor. Philo, Rupertus, Anselm. Nyssen. Theodoret. Psellus, & S. Ambros. in psalm. 1. Et S. August. c. 120. ad Honoratum c. 22. Id re ipsa accidit in Pentecoste, cùm 120. discipuli, qui plantati erant in domo Domini flatu huius Austri, id est, Spiritus sancti per omne genus linguæ doctrinæ fluenta emisere, ait Nyssenus. Additque vi Spiritus sancti fluenta aquarũ mutata esse in fluenta aromatum. Audi S. Gregorium: *Quid per Aquilonem, qui in frigore constringit & torpentes facit, nisi immundus spiritus designatur, qui reprobos omnes dum possidet, à bono opere torpere facit? Per Austrum verò, calidum scilicet ventum, Spiritus sanctus figuratur, qui dum mentes electorum tangit, ab omni torpore relaxat & feruentes facit, vt bona quæ desiderant operentur. Hinc enim dicitur: Conuerte Domine captiuitatem nostram, sicut torrens in Austro. Surgat ergo Aquilo & veniat Auster, & perflet hortum sponsi, & fluant aromata illius, vt videlicet spiritus malignus ab Ecclesia, vel ab vnaquaque electa anima discedat, & Spiritus sanctus adueniat; Qui veniens charitatis ignem cogitationibus infundat, & à torpore negligentiæ, dum se infuderit, soluat.* Mox effectũ & fructum subijcit: *Quod dum agit; aromata fluunt quia dum adueniente sancto Spiritu cor, quod prius torpuerat, ad opera se excitat, mox sanctæ operationis opiniones per proximos quosque suauiter discurrunt, vt quique audientes ad eadem se accendant, & Austro flante, id est, Spiritu sancto se infundente virtutum odores emittant, vt vbique sanctus hortus floreat, & post florem fructus redolentes & reficientes producat.*

Auster Spiritus sanctus.

Iuxta posteriorem verò expositionem, quã Aquilo iubetur surgere, vt cum Austro perflet hortum Ecclesiæ, Primò Iustus Orgelit. tam per Aquilonem, quàm per Austrum accipit Spiritum sanctum. Hic enim, inquit, dicitur *Aquilo, dum æstuantibus refrigeria præbet: Auster, dum duros ad credendum vel benefaciendum resoluit: Et quoniam in duobus vnus aduertitur, non ait perflate, sed*

perfla

perfla hortum meum, & fluent aromata illius: Inspira credentem populum, & redundent bona opera eius.

Secundò, S. Ambrosius per Aquilonem, qui complectitur vicinum Occidentem, & per Austrum, qui complectitur vicinum Orientem, accipit quatuor mundi plagas, vt sensus sit, q. d. Venite ô mortales, ex omnibus mundi plagis per fidẽ Christi ad Ecclesiam, vt fructus bonorum operũ producatis, per quos saluemini. Idem S. Ambr. in psal. 118. ser. 22. per Aquilonem frigidum accipit gentes infideles, per Austrũ Iudæos fideles, quasi vtrique vocentur ad Christum. q. d. *Exurge, ô Aquilo, id est, surge qui dormis, & exurge à mortuis populus nationum, qui diu antè dormisti, euigila aliquãdo, & illucescet tibi Christus.*

SECVNDVS SENSVS.

PARTIALIS.

De Christo & anima sancta.

Aquilo & Auster sunt aduersa & prospera.

IVxta priorem sensum τὸ *surge*, sensus est, q. d. Fuge ex anima pœnitente ô Aquilo, id est, ô peccatum, ô diabole: & veni Auster, id est, ô gratia Dei, ô Spiritus sancte. Iuxta posteriorem verò symbolicè, sed appositè, per Aquilonem accipias aduersitates, per Austrum prosperitates: vtrasque enim in animas fideles immittit vel promittit Christus (vel vt nonnuli, Ecclesia & anima sancta vtrasque sibi suisque immitti optat) quia vtræque faciunt ad eius profectum, vt ex ea fluant aromata patientiæ, temperantiæ, modestiæ aliarumque virtutum. Ad hasce enim non minùs prodest reflantis persecutionis asperitas, quàm afflantis prosperitatis & consolationis suauitas. Causam dat Lucas Abbas continuator Apoij, quia sicut frigus Aquilonis, & calor Austri temperatum efficiunt aërem in paradiso, sic frigus tribulationum commistum cum æstu consolationum temperiem iustam in anima parit, vt nec superbiat in prosperis, nec animo concidat in aduersis, sed æqualis constantiâ vtraque superet. Huc accedit S. Anselm. *Aquilo*, inquit, *commouens arbores facit eas germinare, vt Auster succedens fructum faciat producere: Ita persecutio succedente feruore charitatis, gratiâ Spiritus sancti facit Ecclesiam fructificare.*

Huc pertinet expositio Richardi de S. Victore, qui ait Deum animæ immittere vel permittere Aquilonem, id est, tribulationes & tentationes, sed illicò post eum immittere Austrum consolationum, quæ tribulationes & tentationes pellãt, vel mitigent & dulcorent, cũ scilicet animæ tentatæ & afflictæ *dulcedinem exhibet Spiritus sanctus, ita vt ex ipsismet aduersitatibus voluptatem percipiat. Tunc quippe huiusmodi Austro non tantùm flante, sed & perflante, id est, totum occupante ipsum animæ hortum, adeò vt in nullo tristitiam habeat, fluunt aromata virtutum illius, tantâ vtique vbertate, vt quælibet aduersa prospera reputet, & exteriora damna in lucrum animæ conuertat: fit tunc patientia læta, charitas benigna, humilitas deuota, prompta obedientia, virtutesque habet, non tam in desiderio, quàm in effectu.* Denique sicut Aquilo oppositus Austro suo frigore Austri calorem & humorem per antiperistasim auget & intendit; vnde flante Aquilone Auster calidior est & humidior, ait Arist. in Problem. sect. 26. num. 29. sic tribulatio auget & intendit calorem & consolationem Spiritus sancti, facitque vt fluãt aromata lachrymarum piæ deuotionis & lætitiæ spiritualis.

Secundò, per flatum Aquilonis accipiat inspirationes ac impulsus Spiritus sancti terribiles, vt metum mortis, iudicij, gehennæ, quos peccatoribus, vel tentatis immittit, vt eos à malo refrænet: per flatum verò Austri inspirationes blandas, vt spem felicitatis, impulsus amoris diuini, desiderium gloriæ cælestis, &c. vtrisque enim ceu ventis contrarijs Spiritus sanctus agit, vrgetque animam ad profectum, vt fluãt aromata, id est, opera virtutum. *Item consolationes & terrores.*

Porrò Cassiod. Beda, & Cosma, tam per Austrum, quàm per Aquilonem accipiunt tentationes & tribulationes, sed per Aquilonem sæuientem intelligunt persecutiones, minas, & tormenta: per Austrum blandientem verò blanditias ad decipiendum compositas. q. d. *Surge Aquilo, & veni Auster, perfla hortum meum*, id est, irrumpite iam (per me licet) in sanctos meos impij homines; gladios, secures, cruces, bestias, fornaces, ignes, omnes denique pœnarum turbines vestrâ, ô dæmones, arte collectos, in meam Ecclesiam, immittite, per meæ Ecclesiæ hortos, quantum libet, grassamini: nihil aliud quàm plantarij, quod plantauit pater meus cælestis, calorem excitabitis. Nihil aliud in medijs tormentis, quàm fidem meã profitentes, vota precesque pro suis tortoribus fundentes, sanctos meos audietis. Nihil aliud in eis quàm fidei, charitate, & magni atque infracti animi documenta videbitis. Non aliud quidquam ex sanctis meis, quàm præclarè dicta & fortia facta exprimetis: Quorum aromatum fragrantia vos æternũ cruciet: me verò oblectet supra modum. Præclarè S. Basilius epist. 11. ad Nicopol. Presb. *Persecutiones*, ait, *sunt grandines & torrentes & quæcumque alia subita sunt ac temporalia, quæ mollia quidem facilè lædunt ac dissipant, à solidis verò & resistentibus, si in illa inciderint, magis patiũtur aliquid, quàm vt illis incommodent: sic & vehementer illæ tentationes contra Ecclesiam motæ, imbecilliores detectæ sunt, quàm vt robur fidei, quæ in Christum est, infringerent. Itaque quemadmodũ, vbi grandinis nubilum præterijt, & torrens alueo suo effluxit, illud in serenitatem dissoluitur, iste profundo absorptus, viam quâ fluxerat siccam & aridam relinquit. Ita & tempestas illa quæ nostam apprehendit paulò post non erit, modò sustineamus non inspicere præsentia, sed spem in ea extendere, quæ paulò sunt vlteriora.* Et S. Chrysost. hom. 25. in Matth. *Quicumque, ait, adamantem percutit, magis ipse percutitur, & qui aduersùs stimulum calcitrat, sine dubio ipse compungitur, suisq; proprijs ictibus vulneratur: Et qui impugnat virtutem tenentes, ipse profectò subruitur; & malitia tantò efficitur infirmior, quantò contra virtutem diutiùs præliatur; Et sicut qui ignem obligat in vestimento, illum quidem non extinguit, vestem verò comburit: ita etiam qui in virtute positos persequebantur, comprehendebant, ac sæpius colligabant, illos quidem reddebant ex his omnibus clariores, se autem omnino perdebant.*

TER-

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS.

De Christo & B. Virgine.

IVxta priorem sensum *τὸ fuge*, Auster, qui fœcundauit beatam Virginem, vt Deum in humanitate pareret, fuit Spiritus sanctus, iuxta illud: *Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi.* Lucæ 1. Ideoque ab eo fugatus est Aquilo, id est, Lucifer, & immissus Auster, id est, Gabriel, qui ei lætum Verbi incarnandi nuntium afferret. Rursùm Auster, id est, feruor Spiritus sancti eam assiduè impulit ad continuum Dei amorem, & heroicos virtutum actus.

Aquila, Lucifer, Auster, Gabriel Archangelus.

Iuxta posteriorem sensum, B. Virginis vita præ omnibus iustis mixta fuit Aquilone, & Austro, id est, aduersis & prosperis, desolatione & consolatione, dolore & gaudio, vt patet eam expendenti.

CAPVT QVINTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

SPonsus à sponsa in hortum inuitatur, ibidem cum ea & socijs epulatur. Post epulum v. 2. sponsa noctu cubitum concedens, manè experrecta, narrat sociabus quid sibi dormienti acciderit, scilicet se noctu euocatam à sponso, cùm sopore torpens, tardius ad illi aperiendum ostium surrexit, illum quasi desidiæ huic & inciuilitati offensum aliò abijsse; quare se per varia pericula quæsiuisse, ac vix inuenisse illum, qui paulò ante vltrò se illi ad fores offerebat. Porrò cùm in quærendo sponso adolescentulæ sponsæ se socias offerrent, quærunt ab ea, quâ figurâ & habitu sit sponsus, vt eum internoscere queant; quibus sponsa respondet, ac sponsum viuis coloribus depingit, eumq; caput aureum habere asserit, oculos columbinos, genas instar aromatum, labia instar liliorum, manus tornatiles, ventrem eburneum, crura marmorea, guttur suauissimum. Denique ipsum per omnia summè esse pulchrum & desiderabilem asseuerat.

1. VEniat dilectus meus in hortum suum, & comedat fructum pomorum suorum. Veni in hortum meum soror mea sponsa, messui myrrham meam cum
atomatibus meis: comedi fauum cum melle meo, bibi vinum meum cum lacte
meo: comedite amici, & bibite, & inebriamini charissimi. 2. Ego dormio, &
cor meum vigilat: vox dilecti mei pulsantis: Aperi mihi soror mea, amica mea,
columba mea, immaculata mea: quia caput meum plenum est rore, & cincinni
mei guttis noctium. 3. Expoliaui me tunica mea, quomodo induar illa? laui
pedes meos, quomodo inquinabo illos? 4. Dilectus meus misit manum suam
per foramen, & venter meus intremuit ad tactum eius. 5. Surrexi, vt aperirem
dilecto meo: manus meæ stillauerunt myrrham, & digiti mei pleni myrrha probatissima. 6. Pessulum ostij mei aperui dilecto meo: at ille declinauerat, atque
transierat. Anima mea liquefacta est, vt locutus est: quæsiui, & non inueni illum:
vocaui, & non respondit mihi. 7. Inuenerunt me custodes, qui circumeunt ciuitatem: percusserunt me, & vulnerauerunt me: tulerunt pallium meum mihi custodes murorum. 8. Adiuro vos filiæ Ierusalem, si inueneritis dilectum meum, vt
nuntietis ei quia amore langueo. 9. Qualis est dilectus tuus ex dilecto, ô pulcherrima mulierum? qualis est dilectus tuus ex dilecto, quia sic adiurasti nos?
10. Dilectus meus candidus & rubicundus, electus ex millibus. 11. Caput eius
aurum optimum: Comæ eius sicut elatæ palmarum, nigræ quasi coruus. 12. Oculi eius sicut columbæ super riuulos aquarum, quæ lacte sunt lotæ, & resident
iuxta fluenta plenissima. 13. Genæ illius sicut areolæ aromatum consitæ à pigmentariis. Labia eius lilia distillantia myrrham primam. 14. Manus illius
tornatiles aureæ, plenæ hyacinthis. Venter eius eburneus, distinctus sapphiris.
15. Crura illius columnæ marmoreæ, quæ fundatæ sunt super bases aureas, Species eius vt Libani, electus, vt cedri. 16. Guttur illius suauissimum, & totus desiderabilis: talis est dilectus meus, & ipse est amicus meus, filiæ Ierusalem.
17. Quò abiit dilectus tuus, ô pulcherrima mulierum? quò declinauit dilectus
tuus? & quæremus eum tecum.

VOX SPONSÆ

VERS. 1. *Veniat dilectus meus in hortum suum, & comedat fructum pomorum suorum.*

PRo *dilectus* Hebr. est דוד *dod*, quod Septuag. passim vertunt ἀδελφιδός, id est, *fratruelis*, vel *nepos*. Syrus & Arabicus *patruelis* vel *filius fratris*. Chald. per hortum accipit templum, vnde vertit: *Ingrediatur Deus dilectus meus in domum sanctuarij, & suscipiat voluntariè oblationes populi sui.*

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Christo & Ecclesia.

COmpararat Christus sponsus sponsā Ecclesiam horto concluso, eiusque varios & præstantes fructus celebrarat c. præced. v. 12. & seq. nunc sponsa sponsum in hortum ita à se laudatum, hoc est, ad seipsam inuitat, vt fructibus eius, quos flante Austro, id est, Spiritu sancto ipse produxit, se oblectet & pascat: totum enim hunc hortum ad vnius sponsi obsequium esse compositum, ideoque illi soli patere, ceteris verò esse clausum profitetur; Vnde ait, *in hortum suum*, non *meum*. q. d. Meus hortus non tam est meus, quàm suus; quia ego qui sum hic hortus, non tam mea sum, quàm sponsi. Christus enim me Ecclesiam totam, quanta quanta sum fecit, ornauit & composuit: quare quidquid est in me ornatus & decoris, non ex mea natura, sed ex illius dono & gratia habeo, illique acceptum fero, & vtendum fruendumque vna mecum offero ac refero. Ego enim tota sum Christi; quare illi soli totam me dedo, dedico, & reddo.

Pro *veniat* Septuag. & Arabicus vertunt *descendat*, quæ vox summam sponsæ erga sponsum humilitatem & reuerentiam, æquè ac sponsi celsitudinem denotat. q. d. Dignetur diuina Christi Majestas ex alto diuinitatis suæ solio ad me Ecclesiam, quę ima & vilis eius creatura sum, ac olim peccatis meis grauiter eum offendi, descendere, meq; sua gratia visitare, corrigere, polire, & perficere. Esto enim ego tota opus sim Christi, tamen quia ego operi huic eius per liberum arbitrium cooperata sum, vereor ne qua negligētia, imprudentia, cupiditate opus hoc eius macularim & turparim: ipse ergo descendat, vt maculas hasce meas emaculet, meq; totam nitidam & pulchrā, vt per omnia oculis eius placeam, efficiat. Vnde Syrus vertit: *Veniat patruelis meus per hortum meum in hortum suum*, vt scilicet hortū meum, quà meus est, ideoque defectuosus, expurget, & perficiat, itaque hortum *suum*, id est, sibi per omnia placentem & cōformem efficiat. Audi Nyssenum: *Quia fieri non potest, vt aliter assumamur ad Altissimum, nisi inclinetur ad humilitatem & depressionem, quia mites assumit Dominus, propterea sublime ascendens sponsa, accersens deductionem faciendam ab eo, qui inclinatur, optat vt ipse descendat suâ magnitudine.*

A Pro *pomorū* Hebr. est מגדים *megadim*, quod, vt superiùs dixi, quoslibet fructus præstantes & delicatos significat, siue molli sint cortice, siue duro, vt nuces S. Ambros. lib. 5. de Sacram. ca. 3. legit: *pomiferarum suarum* (alij *deliciarum suarum*) scilicet arborum, per quas ipse animas baptizatas intelligit: *quæ*, inquit, *sunt istæ pomiferæ?* ac respondet: *Lignum aridum factus eras in Adam, sed nunc per gratiam Christi pomifera arbor pullulasti.* Ergo per poma accipe virtutes quaslibet, earumque exercitationes, progressus & perfectiones, quas comedit Christus, dum ijs se pascit & oblectat. Ecclesia ante Christum erat hortus, non pomorū, sed spinarum & veprium infidelitatis, tuncque erat hortus, vel potiùs spinetum & vepretum diaboli; per Christum facta est hortus pomorum, id est, B charitatis & virtutum, ideoque hortus Christi: Iesu enim, id est, Saluatoris hortus & cibus non est alius, quàm salus hominum, vti docet Nyssenus, & tres Anonymi apud Theod.

Pro *pomorum* Septu. vertunt ἀκροδρύων, quod S. Ambr. lib. 1. de Virgin. vertit *nucum* (alij *pomorum*, id est, quorumlibet fructuum, vt superiùs dixi) *inuitatur*, inquit, *Dei Verbum in hortum nucis, in quo fructus prophetica lectionis, & sacerdotalis est gratia, quæ amara in tentationibus, dura in laboribus, in virtutibus interioribus fructuosa est. Vnde etiam virga Aaron nucea fuit, non iam natura, sed virtute secretâ*, Num. 17. 8. Hisce enim nucibus & pomis pascitur Christus, iuxta illud: *Ego cibum habeo manducare, quem vos nescitis.* Ioan. 4. 32. Tanta enim, inquit Philo Carpath. tamque admirabilis est diuinæ charitatis coniunctio creatoris ad creaturā, C putà sponsi Christi ad sponsam Ecclesiam & quamlibet animam sanctam, vt iam omnia inter se communia habeant.

Porrò inuitat Ecclesia Christum ad hortum suum, id est, ad seipsam, cùm iam instat horti perfecti omni decore gratiarum, omni varietate statuum & Gentium, omni splendore virtutum sub tempora Constantini floruit: toto enim hoc capite describitur status perfectus, & quasi virilis ętas Ecclesiæ. Sensus ergo est, q. d. En ego Ecclesia à Christo fundata per trecentos annos, cum Tyrannis Impp. luctata & confligens, germinaui & protuli innumera agmina SS. Martyrum, Doctorum, Pontificum, Virginum, Sacerdorū, &c. imò ipsos Imperatores, ac in primis ipsum Constantinum fidei & Christo subiugaui, ac Christianum effeci, cuius nutu & imperio iam vbique basilicæ, monasteria & templa Christo exædificantur, D populi omnes Christo æquè ac Constantinó se subdunt, triumphat toto orbe victrix Christi crux, gratia, fides, religio, charitas, &c. Veniat ergo ipse in hunc hortum suum, atq; hosce fructus delibet, eosque spirituali gratiæ suæ visitatione irroret, adaugeat, atque perficiat. *Hortus Ecclesiæ quis?*

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Christo & anima sancta.

ANima sancta sæpè orat, vt Christus in hortum mentis suæ veniat, illumque tam gratia sua, quàm per se personaliter in Eucharistia visitet; *Hortus animæ.*

fitet; tum vt eius pomis, id est, virtutibus per gratiam eius productis se pascat & oblectet, tum vt easdem à defectibus expurget, expoliet, augeat & consummet. In Eucharistia enim Christus epulatur nobiscum, & nos cum Christo. Idem facit in quolibet virtutis exercitio, iuxta illud: *Ego sto ad ostium, & pulso: si quis audierit vocem meam, & aperuerit ianuam, intrabo ad illum, & cœnabo cum illo, & ille mecum.* Apocal. 3.20. Vide ibi dicta. Nos enim in Eucharistia realiter comedimus Christi carnem sub panis specie absconditam, etsi illam in substantiam nostram non commutemus, vt commutamus alios cibos, quos manducamus; ac Christus vicissim comedit nos, quia nos sibi magis vnit & incorporat, vt fiamus Christo concorporei & consanguinei, imò Christiferi, ait S. Cyrill. Hierosol. Catechesi 4. Mystagog. Hinc illud Christi Domini ad S. Augu. *Non tu mutabis me in te* (vti fit in comestione ciborum corporalium) *sed tu mutaberis in me.* Eucharistia enim est fructus deliciarum, id est, delicatissimus & deliciosissimus. Quare deuotè communicans induit Christi motes & amores, Christi affectus & effectus, Christi opera & studia. Summa ergo communicatio Christi fit in Eucharistia: ibi enim per essentiam, alibi per inspirationem & gratiam dumtaxat se communicat. Vnde hoc Sacramentum vocatur Synaxis & communio.

Quocirca nonnulli in S. Synaxi, hac praxi vtuntur, vt mentaliter Christum inuitent & deducant in hortum animæ suæ, eiusque defectus illi ostendant; rogantque, vt ipsos corrigat, virtutes nouas inserat, insertas irroret & adaugeat. Alij Christum vt medicum inducunt in hospitale animæ suæ ibique omnes eius passiones & ægritudines illi demonstrant, rogantque vt illas curare & sanare dignetur.

Hinc animam sanctam esse hortum Christi, in quo ipse pascatur & delicietur lilijs castitatis, malis punicis vnionis fraternæ, nucibus fortitudinis, cypro fidei, nardo spei, croco charitatis, &c. docet S. Gregor. *In hortum*, inquit, *dilectus venit & fructum comedit, quando Christus mentes visitat, & bonorum operum delectatione se satiat.* S. Gregor. de more sequitur Beda, Iustus Orgel. S. Anselmus, Richard. & alij. Addit Iustus Orgelit. Christum propriè comedere fructus misericordiæ & eleëmosynarum, quæ dantur pauperibus; has enim comedit, non ore suo, sed per ora pauperum suorum, iuxta illud quod eleëmosynarijs ipse dicturus est in die Iudicij: *Venite benedicti patris mei possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi: esuriui enim, & dedistis mihi manducare; sitiui, & dedistis mihi potum, &c. Quamdiu fecistis vni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis.* Matth. 25.34.

Virginitas est pomum pulcherrimum.

S. Ambros. verò lib. 3. de Virgin hæc adaptat virginibus: virginitas enim est pomum pulcherrimum, quo deliciatur Christus. Vnde Lucas Abbas continuator Aponij, per fructum pomorum accipit primitias virginitatis; Sic enim ait: *Christū inuitat sponsa, vt primitias boni operis, fructum pomorum virginitatis ipse conferret, ipse delibet procedendo de virgine, ipse gaudij pœnitentia pomum susceptum ab Ecclesia angelis transmittat ad cælum.*

S. Hieronymus epist. 22. ad Eustochium virginem vrget, vt domi se claudat, nec foris vagetur: *Semper*, inquit, *te cubiculi tui secreta custodiant.* A *Audies à sponso: Hortus conclusus soror mea sponsa, hortus conclusus, fons signatus. Caue ne domum exeas, & velis videre filias regionis alienæ. Dina egressa corrumpitur. Nolo te sponsum quærere per plateas, nolo te circumire angulos ciuitatis. Foris vagentur virgines stultæ, tu intrinsecus esto cum sponso. Zelotypus est Iesus. Non vult ab alijs videri faciem tuam.* Hæc S. Hieron. ibidem, sed sparsim.

Religio est hortus conclusus.

Pari modo hæc adaptes religiosis: religio enim & cœnobium est hortus conclusus & paradisus Christi, quem scilicet Christus per suos vicarios instituit & fundauit in quo ipse deliciatur religiosorum humilitate, obedientia, paupertate, castitate, &c. Vide nostrum Hieron. Platum lib. 3. de Bono status relig. cap. 14. vbi ex S. Basilio, S. Chrysost. S. Bernard. & alijs demonstrat religionem esse paradisum Dei, non tantùm terrestrem, sed & cælestem. Nam vt ait multisque probat B.
B Laurent. Iustin. de Perfect. monast. c. 6. *In rebus humanis & in hac peregrinatione, nihil tam efficaciter gerit in se imaginem cælestis patriæ, quàm monastica conuersatio, & conuersatio diuinorum ditata.*

Anagogicè, Beda, & Hugo Victorin. lib. 3. de Arca mor. c. 14. hæc attribuunt animę sanctæ, quæ cupit dissolui & esse cum Christo, q. d. *Vtinam citiùs veniat Dominus, vt nobis mercedem piæ nostræ deuotionis benignus restituat: Et sicut nos semper eum diligere & fructū iustitiæ, quem ipse donauit reddere ei curauimus; ita nobis felicissimam suæ charitatis recompensationem ad se suscipiendo manifestet.* Hinc & Theod. censet animam idem hic petere, quod in Oratione Dominica dicendo: *Adueniat regnum tuum.*

TERTIVS SENSVS

C

PRINCIPALIS,

De Christo & B. Virgine.

Hortus B. Virginis.

BEata Virgo inuitauit Verbum æternum initio veris, puta die 25. Martij, siue in festo annuntiationis, inquit Guilielmus, in hortum suum, id est, primò in vterum suum, vt in eo comedat fructum pomorum suorum, id est, carnem à se præparatam & organizatam assumat, in qua ipse Deo Patri se in holocaustum pro hominum redemptione offerat. Ita S. Athanasius in Synopsi, Rupert. & Cęsarius dialog. 3. Christus enim mox vt carnem in vtero Virginis sibi vniuit, putà in primo instanti conceptionis suę, sese in victimam piacularem pro totius mundi salute Deo Patri
D obtulit, iuxta illud: *Ideo ingrediens mundum dicit: Hostiam & oblationem noluisti, corpus autem aptasti mihi, &c. Tunc dixi: Ecce venio in capite libri scriptum est de me, vt faciam Deus voluntatem tuam.* Hebr. 10. 5. Tunc ergo reuelante Patre præuidens omnes afflictiones, dolores, & tormenta sibi inferenda, ea vltrò acceptauit, gustare cœpit, ac Deo Patri obtulit.

Secundò, B. Virgo inuitat Christum in hortum animæ suæ, vt ibi puritate Angelica, humilitate Michaëlica, & charitate Seraphica, &c. quasi virtutibus à se inditis se pascat, iuxta illud: *Meus cibus est, vt faciam voluntatē eius, qui misit me, vt perficiam opus eius.* Ioan. 4.34. Voluntas autem Patris mittentis est salus, virtus, & perfectio beatæ Virginis cęterorumque hominum.

Tertiò, B. Virgo inuitat Christum, ait Rupertus, q. d. *Eua inuitauit virum suum ad comedendum pomum non suum, pomum alienum, pomum interdictum; ego inuito dilectum ad hortum suum*, &c. puta ad meipsam: *veniat igitur in hortum suum, & me transferendo in illud tertium cælum, in illum tertium paradisum quo abijt, quo me vidente ascendit, comedat fructum pomorum suorum perficiat, vsque in finem perducat gratiam eorum, quæ in me celebrata sunt, operũ suorum. Ex quo in cælum abijsti, crebro reuerteris in illum, quem dicis paradisum emissionum mearum, & comedis de pomis punicis, quæ optima sunt inter primitias earumdem emissionum mearum. Tot enim iam comedis fragmina malorum punicorum, quot beatas animas martyrum, confessorumq́; eorũ, hinc assumis & transfers in illud vitæ sempiternæ secretum. Quando ita venies in hunc hortum tuum, ad istum quem dicis fontem hortorum? Quando ita venies ad me, vt vbi tu es, illic ego tecum sim?*

Cur B. Virgo vocetur Hortus, non ager.

Quæres, quare B. Virgo vocetur hortus, non ager, non campus? Nimirum *hortus* (respondet Rupertus) *quòd semper ibi aliquid oriatur, quia cùm alia terra semel in anno aliquid creet, hortus numquam sine fructu est: vnde ergo hortus es tu, ô dilecta dilecti, nisi quia in te natum est aliquid, quod numquam desinit, numquam marcescit, aut deficit.* Adde: B. Virgo instar horti assiduè diuinæ gratiæ fluentis irrigabatur, vt pulcherrimos omnium virtutum flores fructusque continuo produceret.

VOX SPONSI.

Veni in hortum meum soror mea sponsa, messui myrrham meam cum aromatibus meis.

Sponsus inuitatus à sponsa in hortum suum, vltro acceptat, imò præuenit eius inuitationem dicendo: *Veni*, in præterito, hoc est, iam *ingressus sum*, vt vertunt Septuag. in hortum meum, qui non est alius, quàm tu ipsa sponsa mea, quam c. præced. v. 12. vocaui hortum conclusum. Tu ergo es hortus tibi & mihi, siue tuus & meus, quia quod tuum est, meum quoq; est: tum quia sponso & sponsę omnia sunt communia: tum quia quidquid habes boni, hoc habes à me, & à gratia mea: tum quia idipsum à te mihi oblatum & per gratitudinem datum, imò redditum est: tum denique meum, quia meo gustui planè appositum, me mirè pascit & oblectat. In te igitur quasi in horto meo fructus hortenses decerpsi, comedi & bibi, vt sequitur.

Hebraica Leonis Etymologia.

Messvi myrrham meam] Hebr. אֲרִיתִי *ariti*, id est, *carpsi, decerpsi*: vnde אֲרִי *ari*, vocatur *leo*, eò quòd prædam discerpat, & *ariel*, id est, *leo fortis*, vel *leo Dei*. Sept. & Arabicus vertunt *Vindemiaui*, id est, carpsi, collegi, siue metendo, quod propriè est granorum; siue vindemiando, quod est vuarum, siue carpendo, quod est ramorum & pomorum; siue colligendo, vti ex myrrha incisa liquor defluens, putà stacte, colligitur. Est catachresis. Simili tropo messem poëtæ vocant, vuarum vindemiam, imò collectionem pomorum, ficuum, mellis, &c.

Messvi (ergo) myrrham] id est, collegi liquorem myrrhinum ex frutice myrrhæ stillantem, aut certè carpsi ramos odoratos myrrhæ: tam enim rami, quàm liquor suauis myrrhæ odoris gratia ad confortandum cerebrum, & ad delicias adhibebantur in mensis & conuiuijs, præsertim hortensibus quale hic instruitur.

Chaldæus, vt paulò antè dixi, per hortum accipit templum Salomonis, in quo Deo aromata, putà thus & thymiama adolebantur.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Christo & Ecclesia.

Christus sponsus inuitatus à sponsa Ecclesiá ad hortum, id est, ad ipsammet omnibus aromaribus & virtutibus florentem visendam, & fruendam, inuitationem acceptat, imò præuenit, ait Nyssenus, dicendo: iam veni in hortum meũ, id est, iam te inuisi, ô Ecclesia mea, ac primo loco ex te messui, & collegi myrrham meam, id est, pœnitentiam & lachrymas, quæ initium sunt conuersionis & vitæ sanctæ. Hinc S. Ioan. Baptista, Christus & Apostoli initio prædicationis, tam apud Iudæos, quàm apud Gentes omnes clamare cœperunt: *Pœnitentiam agite: appropinquauit enim regnum cælorum*. Matth. 4. Pœnitentia enim destruit veterem concupiscentiæ vitam & nouam charitatis ædificat: hinc ait *meam*, id est, à me suggestam; rursum *meam*, id est, mihi gratissimam; quod enim animæ peccatrici, & pœnitenti amarum est, hoc Christo suaue & dulce accidit, iuxta illud S. Bernard. serm. 30. in Cantic. *Lachrymæ pœnitentium vinum sunt angelorum, quia in illis odor vitæ.*

Myrrha pœnitentia; Baptismus.

Per myrrham ergo accipe pœnitentiam, vel quæ fit in Baptismò, vel quæ in relapsis fit post Baptismum in Sacramento pœnitentiæ, vel in actu contritionis, & satisfactionis. Vnde per myrrham Baptismum intelligunt S. Chrysost. hom. 11. ex varijs Matth. & S. Ambros. lib. 9. in Lucam cap. 20.

Messuit ergo Christus myrrham cùm omnes Gentes per Baptismum & pœnitentiam ab idolis, & vitijs ad se & vitam sanctam traduxit. In Baptismo enim spiritualiter morimur, & sepelimur cum Christo, vt mersis sepultisq; in eo peccatis in nouitatem vitæ emergamus, vti docet Apost. Rom. 6. Sicut ergo Christus, dum sepeliretur conditus est myrrha & aromatibus à Iosepho ab Arimathia: sic & fidelis in Baptismo conditur pœnitentia, ceterisque virtutibus.

Myrrha est martyriũ.

Secundò, per myrrham accipias Ecclesiæ persecutiones & tribulationes, ac præsertim martyria & martyres, quæ ad plura centena millia primis trecentis Ecclesiæ annis, Romæ & alibi messuit collegitque Christus ante Constantinũ; per aromata accipe Ecclesiæ doctores & confessores tempore Constantini & deinceps. Ita Cassiodorus, Beda, Honorius, & Nyssen. quem audi: *Arbor myrrham ferens erat Paulus, qui quotidie moriebatur, & ipse dabat sibi responsum mortis, & per puritatem & diuinæ vitæ institutionem aromatizans, fiebat quodammodo odor vitæ ijs, qui salui fiunt.*

Aromata doctores & confessores.

Myrrha Christi quadruplex Primò.

Symbolicè, multi patres hæc ad Christum referunt, sed variè. Primò, S. Athanasius in Synopsi

S.Scripturę, hęc refert ad Christi incarnationem, in qua ipse mortale corpus assumpsit; myrrha enim mortalitatis est symbolum; illa enim mortua condiuntur corpora. Quocirca Christo nato tres magi obtulerunt thus quasi Deo, aurum quasi regi, myrrham quasi mortali & morituro pro hominum salute. Audi S. Athanasium: *In proprium hortum, creaturarum videlicet ingressus Deus, carnem sibi ex Virgine assumpsit, & homo factus est. Mortale quidem corpus erat, verùm cum fragrantia sacrosanctissimi Verbi coniunctum.* Sic & Rupert. & Lucas Abbas. *Secundò.* Secundò, Philo Carpath. Rupertus, & Cyrillus Hierosol. Catech. 13. hęc referunt ad Christi passionem: Christus enim in horto orans myrrham fudit & messuit, cùm in agonia factus præ angore sudauit sanguinem; rursum cùm iam crucifigendus bibit vinum myrrhatum, ait Cyrillus. *Tertiò.* Tertiò, Iustus Orgelitan. refert ad sepulturam Christi: tunc enim Christus conditus est myrrha & aromatibus. *Quartò.* Quartò, Lucas Abbas ait Christum collegisse myrrham, cùm Magdalenam in vita, & Latronem in cruce ad pœnitentiam conuertit.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Christo & anima sancta.

CHristus descendit in hortum animæ sanctæ, ac ex eo colligit myrrham mortificationis & aromata virtutum, quas omnes ipse illi indidit & inseruit. Mortificatio enim passionum præire debet vitam sanctam, vt per eam anima ad ceteras virtutes & perfectionem conscendat. Ita Theodor. Nyssen. S. Gregor. Iustus, Anselm. Audi S. Gregorium: *Myrrham dilectus cum aromatibus metit, quando Christus mortificatione vitæ ad perfectionem perducta, electum suum ab hac vita succidens, ad cæleste horreum cum sancta opinione inducit.*

Rursum Iustus Orgelit. *Inuitatur*, ait, *pia anima ad hortum passionis Christi*, vt scilicet illam legat, ruminet, meditetur, ac per mortificationem, tam actiuam, quàm passiuam, puta per tolerantiam persecutionum & tribulationum imitetur, illamque in corpore suo repræsentet, iuxta illud Pauli: *Semper mortificationem Iesu in corpore nostro circumferentes, vt & vita Iesu manifestetur in corporibus nostris* 2. Corint. 5. 10.

Huc accedit Richard. Victor. qui sic explicat. q. d. *O sponsa, Afflictionem pœnitentia tolerasti, pugnam, tentationem, laborem correctionis morum, & venisti ad messem perfectionis virtutum, de laboriosa vita ad contemplationis tranquilliorem statum. Messui itaque in te myrrham cum aromatibus, quia simul cum amaritudine laborum confecta sunt, & perfecta in te virtutum aromata, & cum seruatis mandatis profecit sapientia. Cùm enim mortificata fuerit carnalitas & propria voluntas, tunc fiunt virtutum aromata, & per consummationem & triumphum huius laboris venitur ad culmen perfectionis. Myrrham autem metit Christus quando præmissos labores perficit in anima, quibus ad virtutes & perfectionem pertingit, & eam suauiter roborat, vt delectabiliter agat, quæ priùs horrebat sicut in Iob legitur.*

Moraliter disce hic mortificationem, tribula- A tiones & afflictiones esse dapes & delicias Christi. *Tribulationes Christi dapes.* Illas ergo exemplo Christi, non horrere, sed ambire & esurire debet anima Christiana, in ijsque exultare & epulari. Hic enim est calix passionis, quem sitiebat & bibere ardenter optabat Christus, qui proinde hoc dogma ethicum dedit S. Catharinæ Senensi: *Amara pro dulcibus complectere, & dulcia pro amaris.* Quocirca Honorius tropologicè docet animam tunc inuitari à Christo, quando Christum sedulò imitatur, & eius præcepta seruat; metere myrrham, quando membra sua mortificat, & se vitijs ac concupiscentijs crucifigit; metere cetera aromata, quando ceteras virtutes accumulat; fauum cum melle comedere, quando mansueta & mitis moribus est & conuersatione, item quando sacræ Scripturæ intelligentiam adepta, alijs eam elucidat; vinum cum lacte bibere, quando vino sapientiæ lacte B doctrinæ nutrita nutrit alios; inebriari bis, quando non musto, sed Spiritu sancto satura est. Hæc Honorius.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Christo & B. Virgine.

REpete hic quæ de eâ dixi hemistichio præcedenti, quibus adde ipsam. & Christum in ipsâ messuisse myrrham, cùm astitit Christo crucifixo & morienti, cumque eius dolores & tormenta tota vita in corde seruans assiduè ruminabat; vnde dicere poterat cum Noëmi: *Ne vocetis* C *me Noëmi (id est, pulchram) sed vocate me Maria (id est, amarum) quia amaritudine valde repleuit me Omnipotens.* Ruth. 1. 20. *Maria* ergo fuit *mara*, id est, *amara*, imò *mor*, id est, *myrrha* mortis, ac mare amaritudinis & dolorum: vnde nonnulli hoc nominis eius dant etymon, certè ad illud nomen alludit. Audi Rupertum de Christo & Virgine hæc explicantem, ac quatuor præcipua vitæ eius mysteria hic notantem: *Descendendo quippe in vterum tuum, & assumendo carnem, vt verus homo nascerer, qui verus Deus eram, veni in hortum meum: moriendo atque ad infernum descendendo, reuersurus cum omnibus sanctis & electis meis, qui me exspectabant ab origine mundi, messui myrrham meam cum aromatibus meis; resurgendo, comedi fauum cum melle meo; ascendendo in cælum, bibi vinum meum cum lacte meo.*

D *Comedi fauum cum melle meo, bibi vinum meum cum lacte meo,*

HEbr. יערי iari, id est, *fauum meum*. Symmach. *Depastus sum syluam meam*: יער iaar, enim quoque syluam significat. *Variæ versiones.* Syrus pro *fauum* vertit *suauitatem*: fauus enim est melleus, ideoque suauissimus. Septuag. & Arabicus pro *fauum* vertunt *panem*, puta libum, vel placentam mellitam. S. Ambrosius libr. de iis qui myster. init. cap. vlt. legit: *Manducaui cibum meum cum melle meo.* Sic Ezech. 16. 13. Sponsus ait sponsam comedisse similam & mel, id est, similaginem mellitam. *Dulciaria in nuptijs.* Solent enim nuptiarum festa dulciariis & deliciis condiri, ad inescandum sponsæ affectum. Porrò fauus

fauus dicitur comedi, cùm mel in eo contentum fugitur; nec enim cera, quæ propriè facit fauum, comedi poteſt: *Comedi* ergo *fauum cum melle meo*, id eſt, comedi fauum non vacuum, ſed melle plenum, ex eoque mel meum exſuxi.

Pro *lacte* Arabicus vertit *melle*; mel enim vel ſaccharum ſolet miſceri vino aſpero & auſtero, vt dulceſcat. Verùm in villis & hortis, vbi eſt copia lactis conuiuæ nunc lac, nunc vinum bibunt. Vnde vetus Prouerbium Galiicum: *Vin ſur laict le ſouhait: Laict ſur vin, c'eſt venin*, id eſt, *Vinum poſt lac opto, lac poſt vinum eſt venenum*. Alludit ad conuiuia villarum & hortorum, in quibus ſub finem menſæ bellaria apponuntur & dulciaria, puta placentæ ex melle confectæ; imò integri mellis faui; item lac varijs modis & formis apparatum, ſiue liquidum, ſiue denſatum, & in caſeum conformatum.

Porrò alienum videtur, quod nonnulli Rabbini apud Aben Ezram, per lac accipiunt vinum B album; per vinum verò, vinum rubrum, quos ſecutus Chaldæus vertit: *Suſcepta eſt*, inquit, *coram me libatio vini antiqui & rubicundi, & vini albi*. Nam lac ſubinde vocari vinum docet Alexander ab Alex. lib. 6. Genial. cap. 8. *Cùm in ſacris Bonæ Deæ*, ait, *vino libetur, illud non ſuo nomine nuncupant, ſed lac dicunt eſſe: vini tamen amphoram in ſacris obuolutam opponunt, quam dixere mellariam*. Hinc & illud: *Vinum eſt lac ſenum*.

Vinum album lac dictum.

Vinum lac ſenum.

Verùm Hebr. Septuag. & ceteri conſtanter habent *lac* non *vinum*. Porrò Clemens Alex. l. 1. Pædag. c. 6. docet dulce vinum cum lacte ſolere miſceri, ac mixtionem hanc gratam eſſe, & vtilem: vinum enim acorem addit dulcedini lactis, C lac verò ſummè nutrit, vt docent Medici & patet in pueris. Audi Clementem: *Miſcetur quoque lac vino dulci: eſt autem dulcis mixtio, velut contemperatâ affectione ad incorruptionem: lac enim à vino ſereſcit & ſinditur; & quidquid eſt eius adulterinum, id tamquam per aquæductum emittitur: Eodem modo ſpiritalis fidei ſocietas* (præſertim in Euchariſtia) *ſe habet ad hominem patibilem* (paſſionibus obnoxiū:) *ſereſcere enim faciens carnales concupiſcentias, hominem ad immortalitatem contrahit, diuinis immortalem efficiens*.

Vini dulce cum lacte mixtur gratum & vtile.

Bibi ergo vinum cum lacte meo] hoc eſt, bibi vinum & bibi quoque lac, vel bibi vinum cum lacte, quod antè comederam, vt lactis frigiditatem vini calore temperarem & digererem.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

CHriſtus poſt myrrham, id eſt, Pœnitentiam & Baptiſmum fidelium comedit fauum cum melle in Euchariſtia, in qua corpus ſuum manducandum nobis reliquit, imò illud ipſum cum Apoſtolis in Euchariſtiæ inſtitutione primus ipſe comedit, vt Apoſtolis & fidelibus illud comedendi & deuotè communicandi exemplum daret, vti docet S. Chryſoſt. Theophyl. Euthym. Beda, & alij in Matth. c. 26. & S. Hieronym. q. 2. ad Hedibiam: *Dominus Ieſus Chriſtus*, inquit, *ipſe conuiua & conuiuium; ipſe comedens, & qui comedi-* A *tur*: atque fructum Sacramenti ſenſit Chriſtus, ſcilicet nouam actualem delectationem ſpiritualis dulcedinis, non tamen gratiæ augmentum, hæc enim in eo, cùm eſſet ſumma, augeri non potuit, vti docet D. Thom. 3. par. quæſt. 81. art. 1. ad 3.

Porrò corpus Chriſti in Euchariſtia rectè dicitur fauus: Primò, quia ſicut fauus continet mel, ſic corpus Chriſti continet animam, inquit Honorius, ac diuinitatem, quæ eſt ſuauiſſima, vt mel, quia plena omni bono, gaudio, felicitate, quam & creaturis, præſertim hominibus piè ſacram ſynaxim ſumentibus communicat.

Euchariſtia eſt fauus. *Primò.*

Secundò, ſicut fauus ab apibus, quæ virgines ſunt, ex floribus in aluearì conficitur: ſic corpus Chriſti in vtero ſuo ex puriſſimis ſuis ſanguinibus, formauit B. Virgo inoperante Spiritu ſancto: Hinc Septuag. & Arabicus pro *fauum* vertunt *panem*, quia Chriſtus ſub ſpecie panis carnē B ſuam uobis impertit.

Secundò.

Tertiò, ſicut mel ſummè dulce eſt ori & ſtomacho: ſic Euchariſtia miram inſtillat conſolationem & delectationem ſpiritualem, ac vt Syrus vertit *ſuauitatem*. Ita hunc locum de Euchariſtia explicant Nyſſenus, Pſellus, Philo, Rupert. hic, & S. Ambroſ. lib. 5. de Sacram. cap. 3. legens enim cum Septuag. *Manducaui panem cum melle meo; Vides*, inquit, *quòd in hoc pane nulla ſit amaritudo, ſed omnis ſuauitas? Vides huiuſmodi eſſe lætitiam, quæ nullius peccati ſordibus polluatur? quotieſcumque enim bibis, remiſſionem accipis peccatorum, & inebriaris ſpiritu*.

Tertiò.

Hac de cauſa olim recens baptizatis dabatur Euchariſtia; ac deinde lac & mel, vt illis ſuauita- C tem Chriſti & legis Chriſtianæ repræſentarent, vti ſuperiùs dixi.

Bibi vinum meum cum lacte meo] id eſt, bibi cum Apoſtolis, imò eis præbibi, & exemplum dedi deuotè bibendi meum ſanguinem in Euchariſtia latentem ſub ſpecie vini: *cum lacte meo*, lac eſt deitas Verbi latens ſub ſanguine, eiuſque pinguedo & dulcedo; ac dulciſſima doctrina, gratia, inſpiratio & conſolatio, quâ animam in ſpiritu nutrit, impinguat, & exhilarat: ſicut enim lac ex mamilla matris profluit: ſic Verbum ex vi generatiua patris, quaſi ex mamilla procedit, vt homines lactet, doceat, & paſcat. Ita Clemens Alex. li. 1. Pædag. cap. 6. qui id confirmat ex 1. Petri 2. 1. vbi pro *rationabile lac*, Græcè eſt λογικὸν γάλα per quod Clemens intelligit *verbale lac*, hoc eſt, lac, quod eſt ipſum Verbum D Patris æterni; vnde ipſe ſic legit: *Tamquam modò geniti infantes verbale lac concupiſcite, vt in ipſo creſcatis in ſalutem, ſi guſtaſtis, quòd Chriſtus eſt Dominus*, id eſt, Deus, q. d. Concupiſcite bibere ſanguinem Chriſti in Euchariſtia, vt ſimul cum ipſo Verbum ipſum eiuſque Deitatem, ceu lac diuinum bibatis, ita fiet vt creſcatis in gratia, quæ vos ad ſalutem & gloriam deducet; ſi tamen guſtaſtis, id eſt, guſtu interno animæ ex ipſa dulcedine Euchariſtiæ, Chriſtique in animam illapſu cognouiſtis, quòd Chriſtus eſt Deus. Addit Clemens, lac notare ſanguinem Chriſti: lac enim non eſt aliud quàm ſanguis concoctus, candidus, & dulcis, ad alendum peridoneus. S. Auguſtinus verò in pſalm. 33. Conc. 1. docet Verbum eſſe panem angelorum, quod ſcilicet in ſe purum & merum

Lac. Chriſti diuinitas.

pascit angelos, sed panem hunc specie externâ videri mutatum in carnem, cùm Verbum caro factum est; carnem verò in lac, cùm, vt hominibus quasi paruulis lactescat, eosque vt lac nutriat, candidas, & quasi lacteas azymi panis species in Eucharistia induit: *Sicut*, inquit, *quia minus aptus est infans qui pane vescatur, ipsum panem mater incarnat* (id est, comedendo & digerendo, vi caloris naturalis in carnem vertit) *& per humilitatem mamillæ, & lactis succum de ipso pane pascit infantem*, puta lacte, in quod conuertit panem.

Christus Eucharistiam in cœna primus sumpsit.

Porrò Christus in vltima cœna personaliter bibit hoc vinum cum lacte; quia Eucharistiam primus ipse sumpsit sub specie tam vini, quàm panis: mysticè verò idem bibit quotidie in fidelibus deuotè communicantibus: hi enim sunt eius membra, vt ipse ait Matth. 25. Quare quod ipsi bibunt, idipsum Christus qui est caput eorū, bibere videtur.

Symbolicè. Fauus est oratio.

Symbolicè, fauus cum melle, notat religiosos orationi & contemplationi (hæc enim ipsis est instar mellis cælestis & suauissimi) deditos: hi enim in suis cellis latent quasi apes in fauis, ibiq; mellificant, & mellitos charitatis, orationis, patientiæ, &c. fructus producunt. Vinum notat viros animosos zelo Dei feruentes, vt vitia castigent, & amorem virtutis ac Dei omnibus instillent: lac notat viros puræ, simplicis, & innocentis vitæ, vti docet S Gregor. Vnde & Homerus viros iustos vocat γαλακτοφάγους, id est, *lacte vescentes*, ait Clemens l. 1. Pædag. c. 6. Fauet Chald. qui censet Deum comedisse fauum & bibisse vinum, cùm holocausta, quæ erant quasi cibus Dei, igne cælesti consumpsit, & quasi deuorauit: *Misi*, inquit, *ignem de cælis, qui consumpsit holocausta & victimas sacrificatas, suscepta est voluntariè coram me libatio vini rubicundi & vini albi, quod libauerunt sacerdotes super altare meum.*

Anagogicè. Fauus est resurrectio.

Anagogicè Rupertus per myrrham accipit passionem & mortem Christi, per fauum resurrectionem, per vinum ascensionem & missionem Spiritus sancti. q. d. Christus: Post mortem resurrexi, & apparens discipulis comedi fauum mellis, & partem piscis assi: *Bibi vinum cum lacte meo*, id est, lætificatus sum ascensionis gaudio, quod mihi omnium præteritorum laborum obliuionem induxit. Item dedi Apostolis Spiritum sanctum, qui vnus idemque est & vinum meum, & lac meum: vinum meum, quia gaudium de præsentibus bonis; lac meum, quia consolatio de præteritis malis: vinum meum, quia dilectio Dei; lac meum, quia dilectio proximi. S. Athanasius verò in synopsi, per lac accipit opera humanitatis Christi, sicut per vinum opera diuinitatis: *Licet*, inquit, *lactis cibum corpori suo admiserit*, incarnatum scilicet Verbum, *tamen illi & vinum suæ perfectionis impertijt: etenim quemadmodum lac comedit, ita & diuinitatis opera in ipso perfecit.*

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Christo & anima sancta.

CHristus comedit in anima sancta, quasi in horto & paradiso suo fauum cum melle, cùm eius delicijs & consolationibus spiritualibus, quas illi in oratione vel tribulatione, aut martyrio positæ ad solatium & robur immittit, præsertim in sacra Synaxi, se pascit & oblectat: his ee enim ceu melle dulcorat omnem tribulationis amaritiem; sanctorum enim deliciæ & consolationes Christi, qui eorum est caput & sponsus. Hinc Christus *fauos post mella gustauit*, Tertull. lib. de Corona militis cap. 14. cùm post fel ipsi in cruce propinatum, gloriosè resurgens, fauum mellis ab Apostolis sibi porrectum comedit, vt hoc facto symbolicè doceret, animaretq; martyres & patientes ad constantiam, considerando sperandoq; quòd sicut Christus, sic & ipsi fauos & mella post fella gustabunt.

Rursum comedit Christus fauum cum melle; cùm operibus sanctis suorum fidelium ac præsertim eleēmosynis, quæ quasi melleæ sunt, & mel egenti instillant, delectatur & pascitur. Ita Nyssen. hom. 10. vbi addit per lac notari puram intentionem, quæ requiritur in danda eleēmosynâ. Sic & Theodor. tres Anonymi, & Richardus victor. quem audi: *Fauum comedit, cùm dulcedine bonorum morum, quam intus habet anima, pascitur: melle reficitur, cùm bona opera facit aliquis: mel siquidem est operatio, quæ foris exhibetur. Vinum quoque & lac in anima comedit Christus, cùm geminâ eius contemplatione, diuinitatis scilicet, & glorificatæ humanitatis, quæ per vinum & lac designantur, gaudet atque delectatur. Comedit autem bibitq; eadem & ipsa pariter anima, sed prius fauum & mel comedit, & posteà vinū & lac bibit, quia necesse est, vt emendati mores & digna operatio præcedat, antequam contemplationis concedatur gratia. Mundandi enim priùs sunt oculi cordis, vt Deus videatur.*

Insuper S. Ambros. de Bono mortis, cap. 5. per fauum, vinum, & lac accipit sermones blandos, acres, & candidos, quibus à superiore, concionatore, aut viro pio peccatoris conscientia leditur, feritur, compungitur, & quasi vino inebriatur, iuxta illud Prouerb. 16. 24. *Fauus mellis, composita verba: dulcedo animæ, sanitas ossium.*

Symbolicè. Fauus & vinum, concionatores.

Symbolicè, Cassiodorus per fauum & vinum accipit prædicatores, qui suauia, sed ardentia S. Scripturæ verba alijs instillant; per mel verò & lac accipit auditores, qui melleo & lacteo corde illa suscipiunt: vtrisq; enim pascitur & delectatur Christus: sicut enim fauus continet mel, & vinum continet spiritus calidos, quos bibenti aspirat: sic sacra Scriptura continet diuinam doctrinam melle dulciorem, & vino calidiorem.

Anagogicè. Fauus, sancti Beati.

Anagogicè S. Gregorius hæc accipit de sanctis, quos Christus quasi comedit, dum eis fruitur in cælo. *Fauum*, inquit, *cum melle comedit, quando desiderium sancti in sanctis operibus latens perficit, & ad sanctorum conuiuium sanctam animam sua delectatione impinguandam transfigit. Vinum verò suum cum lacte bibit, quando & perfectione quorundā se reficit, & innocentiā aliorum cum pietate diligens, vtrosque ad æternum conuiuium ingerit.*

Cassiodorus verò & Beda, per vinum accipiunt sanctos quoad animam Dei visione fruentes; per fauum autem eos, qui tam quoad corpus, quàm quoad animam sunt beati, vti sunt patriarchæ, qui cum Christo resurrexerunt, & in cælum gloriosi ascenderunt: sicut enim fauus continet mel: sic corpus gloriosum continet animā glo-

gloriosam: vtrosq; enim beatos Christus comedit, dum eos corpori suo, id est, Ecclesiæ triumphanti in cælesti gloria exultanti associat. Denique nonnulli comedere tribuunt meditantibus, qui meditando quasi masticando diuina gustant & sapiunt: bibere verò contemplantibus, qui illico contemplando quasi bibendo diuina sorbent & hauriunt.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Christo & B. Virgine.

CHristus in B. Virgine comedit mel, & bibit vinum cum lacte, Primò, cùm puer materno eius lacte & melle pastus est, iuxta illud Isaiæ 7. 15. *Butyrum & mel comedet, vt sciat reprobare malum, & eligere bonum.* Vide ibi dicta. Secundò, cùm suauissima B. Virginis matris suæ conuersatione, sanctitate, & charitate fruitus est vsq; ad annum trigesimum. Tertiò, cùm interna eius puritate, religione, fide, spe, amore, cæterisque virtutibus plusquam angelicis & seraphicis se oblectauit. Quartò, cùm in cælo eius gloriosa humanitate eleuata super omnes angelorum choros vsque ad solium S. Trinitatis assiduè perfruitur, & in æternum perfruetur.

Comedite amici, & bibite, & inebriamini charissimi. VERS. 1.

SIcut amicus gaudio plenus & quasi ebrius illud quasi supereffluens in sinum amici diffundit: sic sponsus hic delicijs mellis & vini quasi ebrius ad easdem amicos inuitat.

INEBRIAMINI] id est, *satiamini*, & exhilaramini, sed intra limites temperantiæ, citra mentis alienationem, quam facit propriè dicta ebrietas. Sic Ioseph fratres suos inebriauit, id est, copioso vino satiauit & exhilarauit, Genes. 43. 34. sic de sanctis dicitur: *Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos.* Psalm. 35. 9. sic Apostoli recepto Spiritu sancto videbantur ebrij musto non vini, sed Spiritus sancti Actor. 2.

Varia versiones. Pro *charissimi* Hebr. est דודים *dodim*, id est, *Amores*, id est, *summè dilecti, & quasi ad vbera pasti*, Septuag. vertunt *fratres*. Symmach. *fraterni*, vel fratrueles. Aquila: *Sodales*. Syrus & Arabicus: *patrueles*. S. Ambros. lib. de Cain & Abel c. 5. *Patres.* Posset quoque *dodim* accipi in ablatiuo, vt vertas: *Inebriamini amoribus* vel *vberibus*. q. d. Inebriamini vino melle, & lacte, quod vberali & summo amore vobis exhibent sponsus & sponsa. Sic dicitur de sponsa Prouerb. 5. 19. *vbera eius inebrient te*. Alij vertunt: *amores eius inebrient te*. Et c. 7. 18. *veni inebriemur vberibus*. Alij *amoribus*. Vtrumque enim significat *dodim*. Vide ibi dicta: quamquam mihi verius videatur *dodim* significare *amores daddim* verò *vbera*; vti dixi c. 1. v. 1.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Christo & Ecclesia.

PRimò Cassiodorus, Honorius, Beda, Sanchez & alij per amicos & charissimos intelligunt angelos, quasi Christus eos hic inuitet, vt sibi cõgaudeant & quasi coëpulentur de profectu, gratia, & gloria suorum sanctorũ, eique coopetentur ex animo, vt eos quasi in viscera sua traijciant, vt puta suos fratres & coheredes. *Primò. Amici sunt Angeli.*

Secundò, Philo Carpath. per amicos intelligit Patriarchas & Prophetas, qui de Christi passione & morte multa Deo reuelante cognouerunt, vt de eius doctrina bibisse videantur: per charissimos verò accipit Apostolos, qui spiritu Christi, quasi inebriati in die Pentecostes, eructarunt magnalia Dei. Huc accedit Iustus Orgelitan. & Anselmus, qui per amicos & charissimos accipiunt doctores & prędicatores, qui comedunt peccata & peccatores, cùm eos ad Christum conuertunt: qua cõuersione ita lętantur & gaudio quasi inebriantur, vt omnium dolorum & laborum, quos in cõuersione sustinuerunt, obliuiscantur. *Secundò. Prophetæ.*

Tertiò planiùs & plenius, S. Gregor. & alij accipiunt quoslibet fideles & iustos, qui primò hic inuitantur à Christo ad S. Eucharistiæ synaxim; illa enim suo spirituali gustu & dulcedine, quasi inebriat animam, vt omnium oblita non nisi Christum cogitet & amet. Sed ante hanc vini mellisque in Eucharistia degustationem oportet præmittere myrrham, id est, mortificationem, pœnitentiam, & confessionem peccatorum, præsertim mortalium, vti definit Conc. Trident. sess. 13. c. 7. Hinc præmisit dicens, *messui myrrham*. Ita Nyssen. Philo, Rupert. & alij. *Tertiò, Iusti.*

Audi S. Cyprianum epistol. 63. ad Cæcilium: *Quia ebrietas Dominici calicis & sanguinis, non est talis qualis ebrietas vini sæcularis, cùm diceret Spiritus sanctus in Psalmo: Calix tuus inebrians, addidit: quàm peroptimus, quòd scilicet calix Dominicus sic bibentes inebriet, vt sobrios faciat, vt mentes ad spiritualem sapientiam redigat, vt à sapore isto sæculari ad intellectum Dei vnusquisque resipiscat; & quemadmodum vino isto communi mens soluitur, & anima relaxatur, & tristitia omnis deponitur, ita epoto sanguine Domini & poculo salutari, deponatur memoria veteris hominis, & fiat obliuio conuersationis pristinæ sæcularis, & mæstum pectus ac triste, quod prius peccatis angentibus premebatur, diuinæ indulgentiæ lætitia resoluatur.* Ebrietas ergo spiritualis, quam inducit sacra Synaxis, est alienatio mentis ab amore carnis & mundi, à curis & solicitudinibus huius sæculi, eiusque traductio & excessus ad amanda cælestia, vt vni Christo inhærens & vnita, amet cruces, sitiat cum eo multa pati amore Dei. *Hæc ebrietas*, ait S. Ambros. lib. 1. de Cain & Abel c. 5. *sobrios facit: hæc ebrietas gratiæ, non temulentiæ est, lætitiam generat non titubantiam.* Et S. Bernard. tract. de Diligendo Deo, *Sobria*, ait, *illa ebrietas, vero, non mero ingurgitans; non madens vino, sed ardens Deo.* Fusè hanc ebrietatem explicui Actor. 2. v. 15. ad illa: *musto pleni sunt*, vbi octo analogias ebrietatis spiritualis & corporalis recensui. *Ebrietas spiritualis ab Eucharistia quænam?*

Huc pertinet versio Chald. qui Iudaicè hæc A accipit de comestione victimarum, quæ typus erant Eucharistiæ: *Nunc*, inquit, *venite sacerdotes diligentes præcepta mea, & comedite, quod relictum est de oblationibus, & delectamini bonis, quæ præparata sunt vobis.*

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Christo & anima sancta.

CHristus hic secundò inuitat fideles, vt gaudeant, tum myrrha, id est, tribulatione (hęc enim est esca piorum) tum fauo, vino, & lacte, id est, profectu virtutum & consolationibus spiritalibus, quas tum eis; tum eorum proximis Christus immittit. Hoc enim gaudium est cibus, re- B fectio & pabulum Christi & Sanctorum. Ita Cassiodorus, & Beda.

Secundò, tres Anonymi apud Theodor. Richard. & S. Bernardus libr. de Diligendo Deum sub finem, censent hic inuitari fideles ad studium meditationis & contemplationis, vt per eam diuina dulcedine perfruantur: vnde S. Ambrosius psal. 118. serm. 13. ad illa: *Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel & fauum ori meo: Bona ebrietas*, inquit, *quæ ad meliora atque iucunda facit quemdam mentis excessum, vt immemor sollicitudinum animus noster vino iucunditatis hilaretur: Bona mensa spiritalis ebrietas*: vnde S. Gregor. docet amicos bibere, id est, communes fideles verba Dei legere & seruare, charissimos verò, id est, perfectos, ijs planè inebriari: *sunt verò alij*, inquit, *qui tanta auiditate diuinam Scripturam audiunt, vel legunt, vt* C *protinus cunctis terrenis operibus abdicatis, sola cælestia ambiant, parentes, vxores, domos, filios etiam, & omnia transitoria abijciant; solummodo Christum sequi, & amplecti concupiscant. Eius desiderio se affligunt ieiunijs, afficiunt lachrymis, exercent meditationibus diuinis, sola quæ sunt æterna cogitant, contemplationibus vacant ad hoc laborantes, vt ea quæ retrò sunt obliuiscentes, in anteriora magis ac magis extendant. Quid profectò isti, quid aliud agunt, nisi bibentes inebriantur, vt dum omnium terrenorum per desiderium obliuiscuntur, iure à Sponso cælesti non tantum amici, sed & charissimi vocari merentur.*

Ebrietas contemplatiuorum. Hinc mystici & contemplatiui hæc referunt ad ebrietatem spiritualem, qua contemplator, vt ait noster Salianus de amore Dei, Deo in eo eius illabente tanto voluptatis torrente perfunditur, vt se continere non possit, sed motibus gestibusque insolitis ingentem interioris voluptatis vim prodere cogatur. Cor enim in ista præuia vnione cum Deo tam acri stimulo diuini amoris, & desiderio diuinæ fruitionis inflammatur, & apertis poris velut ad capiendum Deum adeò distenditur, vt pectus ei nimis arctum videatur: ex quo amoris flamma, quæ ibi voluptate tamquam oleo nutritur & inualescit, foras violenter erumpit musti ebulientis more, quo nouę lagunculæ dirumpuntur. Quod olim Apostolis die Pentecostes videtur accidisse, cùm Iudæi musto madere putabant, quos Spiritus repleuerat. Hinc illa Cantica, gemitus, informesque soni, plausus etiam, saltusque & cursus, quos de quibusdam sanctis B. Francisci discipulis legimus, qui motus spiritui diuino agitati potiùs, quam naturali animanti tribui debent.

Tales quoque fuere in ipso S. Francisco, cùm à Deo reuelationem suæ prædestinationis accepit. Tunc enim manibus plaudens, pedibus plodens, totoque corpore tripudians, ita gaudio exultauit, vt ebrius, imò amens mentisque impos ab astantibus censeretur. *S. Francisc.*

Anagogicè inuitantur hic sancti ad epulum cælestis gloriæ & felicitatis, quæ rectè vocatur epulum mellis & vini, quia in ea percipitur, gustatur, imò penetratur diuinæ essentiæ immensa suauitas & dulcedo, idque sine vllo velo vel intermedio, adeò vt beati ea planè obruantur, absorbeantur & inebrientur, iuxta illud: *Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos.* Psal. 35. ita S. Bernardus serm. de aquæ ductu in Natiuit. B. Virginis.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Christo & B. Virgine.

CHristus inuitat angelos & sanctos omnes ad hortum & paradisum omnium deliciarum, putà spiritalis vini, mellis & lactis, id est, omnis consolationis, gratiæ & gloriæ, quem plantauit in anima B. Virginis, vt ijs se pascant & inebrient, illaq; per meditationem & imitationem sibi incorporent, ac in stomachum mentis traijciant. Qui ergo B. Virgini sunt deuoti, eius intercessione & imitatione producunt myrrham mortificationis, aromata pietatis & orationis, fauos deuotionis & charitatis, lac honestatis, vinum fortitudinis pro Dei obsequio, omnia quantumuis dura & ardua superantis & transcendentis.

QVARTA

QVARTA PARS DRAMATIS,

SIVE

QVARTA PARS LIBRI,

In qua deſcribitur Eccleſiæ, id eſt, fidelium defectus & declinatio.

Sicut enim prima parte à cap. 1. vſque ad cap. 2. verſ. 8. deſcripſit Eccleſiæ infantiam: ſecunda verò parte à cap. 2. verſ. 8. vſque ad cap. 3. verſ. 6. deſcripſit Eccleſiæ adoleſcentiam: inde autem vſque ad cap. 5. verſ. 2. puta hucuſque, quaſi tertiâ parte deſcripſit eiuſdem perfectionem, & quaſi virilem ætatem: ſic nunc ab hoc verſu vſque ad cap. 6. verſ. 3. depingit Eccleſiæ quaſi veteraſcentis declinationem, & velut ſenectutem. Hanc autem pati cœpit Eccleſia poſt tempora Conſtantini, quando, plenâ pace Eccleſiæ ab ipſo data, eiuſq; iure & dominio per totum orbem propagato, cœpit multorum potentum luxus & ambitio, quæ Eccleſiam in varias hæreſes & ſchiſmata diſtraxit: quo factum, vt ipſi ceteriq; fideles in deſidiam, gulam, luxuriam, ceteraq; vitia defluxerint. Principium mali fuit Arrius, qui pleroſque Epiſcopos in ſuam ſententiam traxit, adeo vt in Concilio Ariminenſi damnatio Homouſij & Nicenæ Synodi, fraude Valentis & Vrſatij Arrianorum Epiſcoporum ſit conclamata, totuſq; quaſi orbis, ait S. Hieron. Arrianum ſe eſſe miratus ſit. Origo mali fuit prælatorum nonnullorum negligentia, auaritia, & ſuperbia. Cum enim dormirent homines, inimicus *(diabolus)* ſuperſeminauit zizania. *Matth. 13. 25. Vnde tunc plerique fideles in voluptates effuſi Eccleſiam ſua crapula, libidine, improbitate conſpurcarunt: Sanior tamen Eccleſiæ pars in fide & ſanctitate perſtitit. Ita Coſmas Damianus.*

VOX SPONSÆ

VERS. 2. *Ego dormio, & cor meum vigilat.*

HEBR. *Ego dormiens & cor meum vigilans,* id eſt, vt Rabbinus Anonymus vertit: *Ego dormiebam & cor meum vigilabat.* Repræſentat enim rem præteritam quaſi præſentem, vti in ſcena fieri ſolet. q. d. Ecce ego dor-
A mio, id eſt, dormiebam, &c. cùm illico vox dilecti pulſantis inſonuit. Narrat enim hic ſponſa, (vt rectè docet Nyſſen. & S. Ambroſ. de Iſaac & Anima,) manè experrecta ſocijs adoleſcentibus ſuis nocturnum ſomnium, ſiue quid ſibi poſt heſternum cum ſponſo in horto epulum, eunti cubitum noctu contigerit, ſcilicet ſe dormiente veniſſe ſponſum ac pulſaſſe, ac dum ipſa pigritaret, & aperire moraretur, ſponſum hac pigritia & inurbanitate offenſum alio abijſſe: quare illam deſidiæ iuſtas dediſſe pœnas, cùm lecto

lecto tandem surgens diu frustrà eum quæsiuit, A atque à custodibus ciuitatis mulctata & pallio priuata fuit. Porrò noster Sanchez per hyperbaton hoc ordinat seriem Dramatis totius Cantici: sponsa enim quærens ingemuit, dixitque: *Osculetur me osculo oris sui.* Vnde quæ hic dicuntur videntur eadem esse cum iis, quæ dicta sunt c. 1. v. 6, & c. 3. v. 1. & sequent. Verùm hoc hyperbaton durius videtur, ac totam Dramatis seriem inuertere, vti dixi initio.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Christo & Ecclesia.

PRimò, R. Salomon τὸ *ego dormio* ad sponsam B refert; τὸ verò *cor meum vigilat* ad sponsum. q. d. Dum ego sponsa dormio, sponsus, qui est cor meum, vigilat, & saluti meæ solicitus inuigilat: solent enim amantes se inuicem appellare *cor meum*, *vita mea*, *anima mea*, quia se inuicem amant, quasi cor proprium, quasi vitam & animam suam. Hinc collige quàm anima Deo vnita, & desponsa securè in eo conquiescat, quantisque animi gaudiis exultet, vtpote quæ cor suum in diuino, ac diuinum in suo corde collocarit. Verum simpliciter & germanè vtrumq; ad sponsam pertinet. q. d. Ego quidem post epulum noctu dormiebam, sed cor meum, id est, imaginatio & mens mea vigilabat, quia semper cor, id est, C phantasiam mentemque meam vrebat amor, desiderium, & memoria sponsi, quare leuis erat hic somnus meus, atque adeò dormiens non dormiebam, sed vigilabam, id est, cogitabam vel somniabam de sponso: nam qui planè placideque dormiunt non somniant, vti docet Aristotel. in Problem. sect. 13. nu. 13. Vnde Climacus Gradu 30. *Ego*, inquit, *propter naturæ necessitatem dormio, sed cor meum propter amoris copiam vigilat.* Secundò, S. Gregor. Philo, Lucas & S. Ambros. lib. 3. de Virgin. qui legit: *Ego dormiui, & cor meum vigilat*; censent hæc esse verba sponsi, illique vtramque, scilicet & dormitionē & vigiliam attribuunt. Tertiò & genuinè Theod. Cassiod. Nyssenus, Beda, Honorius, & ceteri censent hæc esse verba sponsæ, omniaque illi assignant, scilicet aiunt illam dormiisse, sed leuiter, semper enim cogitasse & som- D niasse de sponso: somnus enim infringitur per somnium, vt dormiens, sed somnians vigilare potiùs, quàm dormire videatur, iuxta illud: *Somnia sunt vigiliæ dormientium; spes autem somnia sunt vigilantium*, quod Platoni tribuit Ælian. lib. 13. de Varia histor. Aristoteli verò Laërtius libr. 5. c. 1. Dormiebat Ecclesia, id est, plena pace fruebatur tempore Constantini, sed vigilabat corde, id est, orationi, amori, & contemplationi intendens cum Deo agebat.

Somnus Ecclesiæ.

Sensum huius loci genuinè & particulatim præ aliis exprimit Honor. Augustod. *Hucusque*, inquit, *plenitudo Gentium intrauit: abhinc vsque ad ingressum Synagogæ notatur tempus pacis Ecclesiæ: finito itaque conuiuio victorum regina iuit dormitum, dicens cubiculi excubitoribus, si Rex me quærit, dicite: Quia ego dormio & cor meum vigilat, vt eum excipiat. Quasi magnum conuiuium Ecclesia cum victoribus habuit, quando magnum Concilium Ecclesiæ cum confessoribus habuit in Nicæa ciuitate, in quo varia fercula erant diuersa scripturarum capitula. Quo finito iuit dormitum, quia ibi damnata est omnis hæresis persecutio cessauit, quies pacis redijt, & Ecclesia curis sæculi se subtraxit, diuina officia instituit, diuinæ cōtemplationi vacauit: quæ modo dicit hominibus imperfectis, terrenis adhuc inhiantibus, meo exemplo terrena postponite, cælestia quærite; sicut ego dormio, id est, à negotijs & curis sæculi quiesco, & cor meum in meditatione Scripturæ & in contemplatione æternæ vitæ vigilat, vt mansura bona percipiat. Regina dormiente dissensio inter milites est exorta, non ab hostibus, sed ab otio nata, qua increscente rex reginam excitat, monet vt surgat, tumultum militum compescat, scilicet Ecclesiā in contemplatione quiescente multa vitia inter fideles exorta sunt, nouæ hæreses, discordiæ, sectæ, schismata & alia plura. Vnde Christus per Scripturas eam monuit, vt quietem contemplationis intermitteret, tumultum vitiorum exhortando, corrigendoq́; sedaret.*

Rursum, Cosmas Damianus per dormitionem accipit desidiam, otium & luxum pastorum, & Prælatorum Ecclesiæ, quæ causa fuit cur ipsa quasi senescens declinarit à primo feruore & splendore: sponsus Christus, inquit, cùm in cælum abiret, mihi Ecclesiæ sponsæ suæ, id est, pastoribus Ecclesiæ otium & luxum interdixit, Euangelicam functionem, & pauperum curam iniunxit, sobriam vigilare iussit, & horam quâ rediturus ipse sit, solicitam obseruare: ego verò abiectâ functione Euangelicâ, otio nunc & luxu diffluo, commissam meæ fidei sponsi mei familiam suo demerso fraudo; nec iam mihi curæ est, quod alij fame & frigore confecti pereunt; alij odijs & intestinis bellis furentes mutuò sese conficiunt; alij ignorantiæ tenebris offusi in hæreses, & omnium vitiorum barathrum feruntur præcipites, dum ego purpuram & byssum quotidie induo, auro & gemmis fulgeo, lautè prandeo, lautiùs cœno, cruda lauor, ex balneis suffumigata & peruncta in mollia strata me recipio, ibique clauso ostio, nec expectato sponso meo Christo (vt olim adultera Synagoga, hoc ipso turpiter repulso & excluso sponso suo dormiebat) in somnum deferor, nec solem orientem vnquam video. At hoc quid aliud est, quàm positis vestibus & calceis Euangelicis dormire, vitamque in luxu & somno Synagogæ more transire? Verum enimuerò conscientia ignauię & socordiæ, ac luxuriæ meæ testis perpetuò vigilat: hæc me fortiter accusat, damnat, & velut per insomnia suspeosa territat. Quin sponsi mei nomen & numen inprimis horreo, quem de nocte ad ostium cordis mei pulsantem, atque inclamantem mihi videor exaudire: *Aperi mihi soror mea.*

Huc facit illud S. Gregorij 3. p. Pastor. cap. 6. Piger rectè sentiendo vigilat, quamuis nihil operando torpescat.

Porrò S. Gregorius hanc gnomen de Christo sponso sic exponit: *Dormit*, inquit, *sponsus & cor eius vigilat: quia dum Christus iam glorificatus in beatitudine quiescit, quicunque eum perfectè diligit* (hic enim est cor Christi) *vt ad ipsum perueniat, laborat.* Psellus verò, & Philo Carpath. dicunt Christum dor-

dormisse in morte, vigilasse tamen sua diuinitate Apostolos & fideles suos protegendo, & vt ait Philo, inferos spoliando, vnde moraliter discant prælati, se, etiam cùm alijs rebus occupantur, adeoque cùm dormiunt, mente tamen debere gregi suo inuigilare & excubare, ne quis lupus aut fera eum inuadat.

Huc pertinet versio Chaldæi, qui hæc exponit de virga vigilante Ierem. 1. 11. id est, de Dei vindicta excubante, vt Iudæos castigaret per Chaldæos: *Post omnia*, inquit, *verba hæc peccauerunt populus domus Israel, tradidit eos dominus in manu Nabuchodonosor regis Babylonis, & adduxit eos in captiuitatem, & erant similes in captiuitate viro dormienti, qui non potest expergisci de somno suo; & vox Spiritus sancti admonebat eos per manus Prophetarum, & excitabat eos de somno cordis eorum.*

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Christo & anima sancta.

Somnus animæ vigilantis.

Anima sancta mysticè dormiens corde vigilat, cùm à concupiscentijs & curis sæcularibus libera, vni Deo eiusque amori & cultui vigil intendit Ita S. Ambros. exhort. ad Virg. sub medium: *Dormiat*, inquit, *caro tua, vigilet fides, dormiant illecebræ corporis, vigilet cordis prudentia, membra tua redoleant crucem Christi & sepulturæ odorem, vt nihil ijs somnus caloris infundat, nullos excitet motus.* Et S. Gregorius lib. 5. moral. c. 22. *Ego dormio*, inquit, *& cor meum vigilat, quia videlicet sancta mens, quo se à strepitu temporalis concupiscentiæ comprimit, eo verius interna cognoscit: & tantò alacriùs ad intima vigilat, quantò se ab exteriori inquietudine occultat. Quod benè per Iacob in itinere dormientē figuratur, qui ad caput lapidem posuit, & obdormiuit: à terra scalam cælo inhærentem, innixū scalæ Deum, ascendentes quoq; & descendentes angelos vidit.* Et pluribus interiectis hanc animæ dormientis vigiliam explicans: *Sancti*, inquit, *à mundi operibus non torpore, sed virtute sopiuntur, laboriosius dormiunt quàm vigilare potuerunt, quia in eo quod actiones huius sæculi deserentes superant, robusto conflictu quotidie contra semetipsos pugnant, ne mens per negligentiam torpeat, ne subacta otio per desideria immunda frigescat, ne in ipsis desiderijs plus iusto inferueat, ne sub discretionis specie sibimet parcendo à perfectione langue scat. Agit hæc, & ob huiusmodi inquieta concupiscentia se penitus subtrahit, ac terrenarū actionum strepitum deserit, & per quietis studium virtutibus intenta vigilans dormit: neque enim ad contemplanda interna perducitur, nisi ab his quæ exteriùs implicant, studiosè subtrahatur*, iuxta illud: *Vacate, & videte, quoniam ego sum Deus.* Psal. 45.

Rursum, nonnulli per somnum hic accipiunt extasim, qualis fuit somnus Adæ. Genes. 2. 21. Extatici enim sopitis sensibus, quasi dormiunt, totique rapiuntur ad contemplanda diuina. Ita Sotto maior. *Istius vitalis vigilque sopor sensum interiorem illuminat: reuera dormitio est, quæ tamen sensum non sopiat, sed abducat*, ait S. Bernardus serm. 52. *Non sopiat*, id est, non extinguat, sicut sopitur ignis dum iniecta aqua extinguitur. Vnde Ioannes Carmelita sic exponit: *Ego dormio & cor meum vigilat*: Ego vix sensibus ad vitam fungor externam: voluntas verò mea in sponsum hians vigilat.

Ad literam anima dormiens vigilat, cùm ita per diem sanctis meditationibus, affectibus, & amoribus se implet, vt noctu de eisdem somniet, imò dormiens eosdem iteret, vti faciebat S. Franciscus Xauerius. Quæ enim vigilantes studiosè cogitamus, de ijs dormientes somniamus. Recurrunt enim in somnis diurnarum cogitationum imagines, sicut ex citharæ pulsu resultat resonantia tinnientium fidium, quæ auditur cessante pulsu. Vnde Claudian. de raptu Proserpinæ lib. 3. canit:

Omnia quæ sensu voluuntur vota diurno,
Pectore sopito reddit amica quies.

Signum virtutis perfectæ est, de ea somniare.

Quocirca signum perfectæ virtutis est, de eadem, somniare, illamque quasi somniando exercere: vnde Aristotel. l. 1. Ethic. cap. 13. ait: *Modestorum quàm aliorum meliora fieri visa.* Et Plutarch. libr. de Profectu morum, inter alia signa profectus in virtute hoc assignat: *Si quis noctu nullas fœdas, vel rixosas patiatur phantasias* Quocirca Cassianus, Climacus, & alij docent perfectū & quasi summum castitatis gradum esse, si quis nil impuri, sed omnia pura & sancta somniet. Audi Climacum Gradu 15. *Pudicus est ille, qui in somnis quidem nullum motum, nullamq; status sui mutationem sentit. Pudicus est ille, qui & in somnis perfectam semper insensibilitatem in corporū specie & varietate possedit.* Hæc regula, huiusmodi finis est perfectæ consummatæq; castitatis, vt ita animata sicut inanimata intueamur, atque ita rationabilibus vt brutis corporibus afficiamur. Audiatur Laurentius Iustinianus in Ligno vitæ tract. de Continentia cap. 6. *Sextus* (vltimus & summus) *castimoniæ gradus est, ne illecebrosis phantasmatibus feminarum, vel dormiens illudatur. Licèt enim hanc ludificationem peccato esse obnoxiam non sit credendū, concupiscentiæ tamen adhuc latitantis medullitus indicium est.* Ergo dicat planè castus: *Ego dormio, & cor meum vigilat*, id est, ita corpus meum dormit; vt habeat suæ puritatis custodem. Cor meum vigilat: illa virtus, quam Deo donante post multos gemitus & postulationes accepi, illa quæ mihi cordi est, quamque non aliter quàm proprium cor diligo, vigilat super me, & cingit me propter timores nocturnos; vel cor meum vigilat, hoc est, Spiritus Domini, quo ceu corde viuificor & calesco, vigilat cùm ego dormio, vt in somno immunda nō patiar, sed aliquid simile eis, quæ in vigilia soleo actitare perficiam.

Est enim, vt ait S. Ambros. lib. 3. epist. ad Arysium, *sanctorum somnus feriatus ab omnibus corporis voluptatibus, ab omni animi perturbatione, tranquillitatem menti inuehens, placiditatem animæ, vt eamquā soluta nexu corporis se eleuet, & Christo adhæreat.* Plura hac de re dixi Deuter. 6. v. 7. ad illa: *Meditaberis in eis, &c. dormiens atque consurgens.*

Porrò S. Augustin. tract. 57. in Ioannem, docet studiosos sapientiæ dormire & corde vigilare: *Quid est*, inquit, *ego dormio & cor meum vigilat; nisi ita quiesco, vt audiam? otium meum non impenditur nutriendæ desidiæ, sed percipiendæ sapientiæ: Ego dormio, & cor meum vigilat, vaco & video quoniam tu es Dominus, quia sapientiam scribo in tempore otij,*

&

& qui minoratur actu ipse percipiet eam. Ego dormio A *& cor meum vigilat. Ego requiesco à negotiosis actibus, & animus meus diuinis intendit affectibus: sed in ijs, quæ suo modo suauiter & humiliter requiescunt, dum otiosè oblectatur Ecclesia, ecce pulsat ille qui ait: Quæ dico vobis in tenebris, dicite in lumine, & quod in aure auditis, prædicate super tecta.*

Tropol. Tropologicè Theodoretus: *Licet, ait, à natura cogar oculos claudere & somnum capere, mente tamen vigilo & ignauiæ somnum minimè suscipio, cùm sponsi aduentum expectem, iuxta consilium Domini dicentis: Vigilate, quia nescitis, qua hora Dominus venturus sit.* Matth. c. 24. v. 42..

Anagog. Anagogicè Iustus Orgelit. sic exponit, q. d. *Propter Christum mori paratus sum, sed post mortem cum ipso regnaturum me credo. Ego etiam à temporalibus delectationibus, consopitis quodammodo sensibus, conquiesco, sed futura desidero, æternaque conquiro.* B

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Christo & B. Virgine.

Somnus B. Virginis qualis? BEata Virgo dormiebat, & tamen corde vigilabat: Primò mysticè, quia curis sæcularibus vacua & quasi indormiens, tota rebus cælestibus intendebat. Secundò, quia per diem tanto feruore rapiebatur ad diuina meditanda, & ad continuos amoris erga Deum actus, vt eosdem dormiendo & somniando iteraret, imò vt illi modicum eius somnum crebrò abrumperent, ac ipsa experrecta C & vigilans in solitos hosce amoris æstus sese effunderet. Quare tota eius vita fuit iugis & continua quædam contemplatio. Tertiò, multi probabiliter opinantur B. Virginem sopitis inter dormiendum sensibus, per singulare Dei donum mentem habuisse solutam & vigilantem, vt liberos actus eliceret, ac in ardentia orationis & amoris suspiria erumperet. Hoc enim hæc verba: *Ego dormio & cor meum vigilat*, præcisè significant, quæ

B. Virgo dormiens corpore, vigilabat mente. nulli fidelium ita propriè competunt, vt B. Virgini, vti rectè explicat Rupertus: *Multarum*, inquit, *animarum fuit & est, non solùm secundùm illam similitudinem otio sancto dormire, id est, à terrenis curis vacare, & in cælestibus per contemplationem corde vigilare: verùm etiam eodem modo, quo & Iacob tunc*

Probatur auctoritate. D *dormiuit secundùm corpus dormire & secundùm animam per somnum cælestia videre, iuxta illud: Senes vestri somnia somniabunt, & iuuenes vestri visiones videbunt. Sed ô Tu cælum Dei, vnica sedes Domini in vtroque vigilasti, & modo cunctis mortalibus, siue terrenis hominibus longè eminentior extitisti, longe studiosior ad contemplandum eum, in quo desiderant angeli prospicere, atque aptior fuisti.* Et S. Ambros. libr. 2. de Virgin. loquens de B. Virgine: *Dormire*, inquit, *non prius cupiditas, quàm necessitas fuit, & tamen cùm quiesceret corpus, vigilaret animus, qui frequenter in somnis aut lecta repetit, aut somno interrupta continuat, aut disposita gerit, aut gerenda pronuntiat.* Et S. Bernardinus tom. 2. serm. 51. art. 1. c. 2. *Summus*, inquit, *qui abyssat, & sepelit in nobis rationis & liberi arbitrij actus, & per consequens actum merendi, non credo quod talia in Virgine fuerit operatus; sed anima eius liberè, ac meritorio actu tunc tendebat in Deum. Vnde illo*

A *tempore erat perfectior contemplatrix, quàm vmquam fuerit aliquis alius dum vigilauit. Vnde ipsa ait Cantic. 5. Ego dormio, & cor meum vigilat, scilicet in contemplatione perfectâ à nulla actione debilitata.* Et Dionysius Carthus. hic: *Hoc*, inquit, *sanctissima virgo præeminenter dicere potuit, quia contemplatiuissimam vitam duxit, & ab exteriori tumultu, omni inordinato strepitu & cura superflua, atq; inquietudine culpæ penitus abstinens & sopita, vigilantissima mente Deo vacauit, pro Ecclesia exorauit, actibusq; virtutum in termino excellentiæ perfectissimis iugiter fuit intenta. Demiq; in somno corporali cor eius peruigil fuit, ex assidua assuefactione perfecta insistendi diuinis, ex ardentissima & exercitatissima charitate, ex splendidissima & exuberantissima sapientia sibi infusa, & contemplatione in vigilijs, penè aut prorsus continuè, etiam tempore somni vigili corde fuit Deo coniuncta, & pro commissa sibi Ecclesia*

B *vigilare non cessabat.*

Sic quoque de B. Virgine in somnis operante & Deum amante, explicat hæc verba Albertus Magnus, S. Antonius, & alij, quos citat & sequitur Franc. Suarez 3 p. quæst. 37. art. 4. disp. 18. sect. 2. sub finem, idque probat: Primò, quia Adæ & Euæ id concessum docet S. Augustinus lib. 1. contra Iulian. c. 9. *Tam felicia*, inquit, *erant somnia dormientium, quàm vita vigilantium*: Ergo multò magis B. Virgo tam felix fuit dormiendo, quàm vigilando. Secundò, quia Angeli ex quo in primo instanti suæ creationis conuersi sunt in Deũ, numquam ab illius actuali amore cessarunt; ergo multò magis id credi potest de beata Virgine, angelorum regina; Vnde S. Bonauentura, S. Bernardinus, & noster Canisius, tradunt pluribus C sanctis reuelatum esse, quòd B. Virgo integras ferè noctes orando & meditãdo traduceret. Tertiò, quia B. Virgini data fuit scientia per se infusa, qua vti posset sine conuersione ad phantasmata: Quare etiam noctu dormiens sopita phantasiâ, illa vti potuit.

Et ratione. Primò. Secundò. Tertiò.

Vox dilecti mei pulsantis: Aperi mihi soror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea.

QVasi dicat: Ego dormiebam, sed corde vigilabam, id est, per somnium cogitabam & solicita eram de sponso, cùm ecce audio eum ad ostium pulsantem mihique dicentem: *Aperi soror* D *mea*, &c. vbi aduerte sponsum tot ictibus pulsare ostium mentis sponsæ, quot ei amoris titulos & obligationes suggerit. q. d. O sponsa, tu es soror mea, quia ego carnem assumendo dignatus sum fieri frater tuus: Aperi ergo mihi fratri tuo. Rursum amore te præueni, teque amicitia mea dignatus sum: Aperi ergo, ô *amica*, adeò amanti te. Adhæc *columba mea es*, id est, castissimè mihi vni desponsata es, vti columba suo columbo, quæ alium marem non nouit: Aperi ergo mihi sponso tuo vnico. Denique *immaculata es*, Hebr. תמה *tamma*, Septuag. τελεία, id est, *perfecta es*: Aperi ergo mihi, qui tuæ puritatis & perfectionis sum auctor, conseruator, & promotor. Dum enim te aperiente per tuum consensum in te ingredior, tuas maculas mea puritate detergo. Iustus Orgel. *Soror, ait, Christi est Ecclesia, quia de sanguine eius: amica quia per mortem eius reconciliata:*

colum-

ẽ columba, de Spiritu S. immaculata, Baptiſmi Sacramẽto. Phil. Carpath. cum Septuag. legit: *Aperi mihi propinqua mea, ſoror mea, columba mea, perfecta mea,* ſicque explicat: *propinqua creatione: ſoror incarnatione: ſponſa fide: columba ſalutaris vndæ, & Spiritus S. regeneratione: perfecta ex charitate.*

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Christo & Eccleſia.

IAm ſponſa Eccleſia oſtium cordis aperuerat ſponſo, torumque cor illi tradiderat, vt patet ex illo cap. 2. 16. *Dilectus meus mihi & ego illi.* Pul-
B
ſat tamen illud hic ſponſus, vt ſponſa Eccleſia proximorum quoque clauſa corda, per ſuos cõcionatores claue prædicationis aperiat, ait Caſſiodor. Beda, Honor. Iuſtus, Haymo, Richard. Anſelm. Rupert. & alij.

Porrò iam antè cap. 2. v. 10. ſponſus pulſarat oſtium ſponſæ, ſed adoleſcentulæ adhuc, illamque excitarat ad procurandam Iudæorum in Eccleſia primitiua ſalutem; hic verò pulſat oſtium eiuſdem iam adultæ ſub Conſtantino, illamque ſtimulat ad procurandam omnium gentium, ac præſertim hæreticorum & impiorum conuerſionem. Sub Conſtantino enim gaudebat Eccleſia plenâ pace; quare multi Prælati dabant ſe otio ſanctæ quietis & contemplationis: ab illo ergo otio hic eos aduocat Christus ad negotium prędicationis. Ita ſanctus Auguſtinus ſerm. 57. in
C
Ioannem: *Ego dormio,* inquit, *& cor meum vigilat: ego requieſco à negotioſis actibus, & animus meus diuinis ſe intẽdit affectibus: ſed in ijs quæ iſto modo ſuauiter & humiliter requieſcunt, dum ocioſè oblectatur Eccleſia, ecce pulſat ille, qui ait: Quæ dico vobis in tenebris dicite in lumine, & quod in aure auditis prædicate ſuper tecta.* Et pauló pòſt: *Pulſat ergo, vt excutiat quietam ſanctis otioſis, & clamat: Aperi mihi de ſanguine meo ſoror mea, de acceſſu meo proxima mea, de Spiritu meo columba mea, de ſermone meo, quem plenius ex otio didiciſti, perfecta mea; aperi mihi, prædica me. Ad eos quippe, qui clauſerunt contra me, quomodo intrabo ſine aperiente? Quomodo enim audient ſine prædicante?*

Audi Honorium ſingula præcisè & particulatim adaptantem: *Hæc verba ſignificant Chriſti ſolicitudinem erga negligentes & errantes, vt per ſpirituales corrigantur;
D
& Eccleſiæ feruorem ad contemplationem, & tædium ad ſæculi adminiſtrationem. Chriſti ad oſtium cordis fidelium pulſantis vox eſt: O Eccleſia ſoror mea, quia per me coheres regni: amica mea quia per me cæleſtium arcanorum conſcia; columba mea, per me Spiritu ſancto repleta; immaculata mea, quia per me à peccatis emundata. Aperi mihi exhortando oſtium cordis eorum, qui illud peſſulo malorum operum clauſerũt, & guttæ noctium, id eſt, membra dæmonum facti sũt, & eris ſoror mea, ſi exheredes per malitiam, per gratiam, feceris coheredes meos; eris amica mea ſi inimicos ob perfidiam, feceris amicos per fidei conſtantiam; eris columba mea, ſi duplices corde feceris ſimplices; & eris immaculata mea ſi maculatos vitijs feceris immaculatos virtutibus.* Proſequitur deinde ſequentia in hunc modum: *Quia caput meum plenum eſt rore, hoc eſt fides diuinitatis mea repleta eſt errore, & cincinni*
A
mei pleni ſunt guttis noctium, id eſt, fideles mei repleti ſunt peccatis dæmonum; quia caput meum Deus, per caput intelligitur fides diuinitatis: per rorem, qui in nocte cadit, & ſolis ardore recedit, accipitur error infidelitatis, qui de nocte ignorantiæ venit, ſed luce veritatis recedit. Cincinni, id eſt, capilli ſunt fideles, per fidem capiti Chriſto adhærentes. Guttæ noctium ſunt lapſi à fidelibus, vt guttæ de capillis in ſententias hæreticorum; vel in peccata dæmonum, qui ſunt noctes ad æternas tenebras ducentes. Horum cordis oſtium aperi mihi, vt intrem per gratiam, & habitem per fidem in cordibus, & manſionem mihi in mentibus eorum faciam per bonam operationem.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS.

De Christo & anima ſancta.

ANima ſancta hic vocatur ad maiorem ſanctitatẽ, vt ipſi intima cordis aperiat, illaque ipſius pleniore cognitione & amore repleat: Ita Nyſſen. & S. Ambroſius lib. de Iſaac & Anima c. 6. qui ait Chriſtum pulſare, & intrare in animam per ianuam deuotionis & orationis: *Etſi dormias,* inquit, *ſi modò deuotionem animæ tuæ nouerit Chriſtus, venit & pulſat eius ianuam, & dicit; Aperi mihi ſoror mea, quia nuptiæ ſpirituales ſunt Verbi atque animæ. Aperi mihi, ſed extraneis claude, ſæculo claude, neque ipſa foras ad illa materialia prodeas, neque tuum relinquens lumen, alienum requiras. Aperi ipſam te mihi, noli coarctari, ſed dilatare, & adimplebo te.*

Audi Philonem Carpath. *Quicumque Deo pa-*
C
ret, & illius præcepta ſtudioſiſſimè conſeruat, is ſe quotidie ad ianuam cordis acciri & admoneri ſentit, ad meliora ſemper & altiora charitatis opera facienda, quod appellationes ipſæ ſignificant.

Ait ergo Chriſtus: O anima ſancta aperi mihi, ad intimos tuæ animæ ſinus penetrare ſatagenti, quot enim aſſenſus præbes, tot mihi receſſus aperis, in quos feſtinus illabor. Ad recludenda verò oſtia moneo te, quia es amica mea, vnde ex amicitiæ lege, anguli ſinuſque domus tuæ vniuerſi mihi tecum debent eſſe communes, quia ſoror mea es à patre meo in filiam adoptata, & aſſumptæ naturæ germanitate coniuncta: quamobrem quos in natura & gratia Deus coniũxit, ſeparari, & occluſâ ianuâ nefas eſt arceri.

Rurſum, Chriſtus animam iam proficientem
D
& perfectam pulſat, cùm eam impellit ad procurandam aliorum ſalutem & perfectionem: vnde ad hoc quatuor titulis quaſi ſtimulis eam perurget. *Chriſtus animam perfectam ad aliorum ſalutẽ procurandam vrget quatuor ſtimulis.*

Primò, *ſoror,* inquit, *mea* es, quia par eſt, vt aſſimileris mihi, qui frater tuus ſum, vt ſicut ego è cælis in carnem deſcendi, viuenſque totum impendi me hominum ſaluti; ſic & tu mecum te totum eidem impendas. Nam, vt ait S. Dionyſ. omnium operum diuiniſſimum eſt Deo in ſalute animarum cooperari. *Primò.*

Secundò *amica mea* es: ſi ergo amas me, *paſce oues meas.* Ioan. 21. quare ſatage, vt & ceteri me ament, mihique fiant amici. *Secundò.*

Tertiò, *columba,* id eſt, ſponſa *mea* es fœcunda: columba enim ſingulis menſibus parit: tu ergo quoque aſſiduè mihi filios parias, & partos nutrias. *Tertiò.*

trias. Hinc S. Basilius ad Iulittam epist. 175. docet sanctos debere imitari columbarios, qui columbam fragrantibus odoribus delibutam emittunt ad alias columbas, vt illas fragrantiâ suâ ad se alliciat, & ad columbarium suum perducat: *Animam sanctam*, inquit, *columbam suam appellans, tale quid dicere Deus videtur: Columbam te meam, elegi cælestiumque gratiarū perfudi te odore. Æquum igitur est, vt tu pariter virtutum tuarum odore, & in eâ, quam prædicatione effundes, fragrantiâ peccatorum agmen ad columbarum puritatem redactum tecum reducas in columbarium vulnerum meorum.*

Quartò, *immaculata*, pura & perfecta es; cur ergo pateris per proximorum scelera, quasi inquinari puritatem tuam? quin potiùs eos depuras, perficis, tibique, imò & mihi similes efficere satagis? Nonnulli censent hic animam peccatricem à peccato euocari ad pœnitentiam, iuxta illud: *Ego sto ad ostium & pulso: si quis audierit vocem meam, & aperuerit mihi ianuam, intrabo ad illum, & cœnabo cum ipso, & ipse mecum*, Apocal. 3.20. Ita Cassiod. Beda, Philo & alij. Vnde Chald. vertit: *Et vox Spiritus sancti admonebat eos per manus Prophetarum, & excitabat eos de somno cordis eorum. Respondit Dominator totius sæculi: Conuertere ad pœnitentiam, aperi os tuum, & exulta, & lauda me soror mea dilecta mea, Synagoga Israel, quæ comparata es columbæ in perfectione operum tuorum.* Verùm longè verius est hæc dici animæ sanctæ, imò perfectæ: ipsa enim vocatur soror columbæ & immaculata.

Anagog. Anagogicè Cassiodorus, & Beda censent hic moneri animam sanctam, vt Christo in morte pulsanti ad exitum, imò ad transitum in cælum inuitanti continuò aperiat. *Confestim, enim,* inquiunt, *sic Domino pulsanti aperimus, si mortem læti excipimus, neque iudicium eius iudici formidamus, cui nos in bonis operibus placuisse, quem nos semper honorasse meminimus*: Audi S. Gregor. hom. 13. in Euang. *Venit Dominus, cùm ad iudicium properat, pulsat verò, cùm iam per ægritudinis molestias mortem esse vicinā designat. Cui confestim aperimus, si hunc cum amore suscipimus. Aperire enim iudici pulsanti non vult, qui exire de corpore trepidat, & videre eum, quem contempsisse se meminit, iudicem formidat. Qui autem de sua spe & operatione securus est, pulsanti confestim aperit, quia lætus iudicem sustinet, & cùm tempus propinquæ mortis aduertit, de gloria retributionis hilarescit.*

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS.

De Christo & B. Virgine.

PRimò S. Bernardus serm. 4. super *Missus est*, censet hic pulsari ostium voluntatis Deiparæ, vt consentiat S. Gabrieli nuntianti incarnationis mysterium: *Aperi*, inquit, *Virgo beata cor fidei labia confessioni, viscera creatori. Ecce desideratus cunctis gentibus foris pulsat ad ostium. O si te morāte pertransierit, & rursus incipias dolens quærere quem diligit anima tua: surge, curre, aperi: Surge per fidem, curre per deuotionem, aperi per confessionem.*

Secundò magis apposité ad sensum literalem de Ecclesia initio assignatum Rupertus censet B. Virginem hic excitari, vt post resurrectionem Christi, illius fidem omnibus, præsertim mulieribus prædicet: ipsa enim præ omnibus est Christi soror, imò mater, amica, columba, immaculata, & perfecta. Audi Rupertum: *Sed tu, ô cælum Dei, vnica sedes Domini, cunctis præcelluisti: & optabas quidem mortuo filio, tamquam turtur castissima & solitaria, tamquam columba volare contemplando & requiescere, & fugiens elongari, remotior fieri Baptistâ, secretior Heliâ, vbi te soli scirent, solique tibi famularentur Angeli sancti: sed noluisse filium tuum, nostri, ah! nimis amantem subiungis, cùm ais, Vox dilecti, &c. dilectum tuum indicas foris stantem sub dio, quasi domo carentem. Nam excluserat eum Synagoga Iudæorum, gentes nondum receperant; ideo petijsse: Aperi mihi os tuum, loquere quæ ad confirmandum sunt apta Euangelium, & in hoc optata tibi quietis patere dispendium, vt gratum singulari tuæ pudicitiæ propter me rumpas silentium.*

Quia caput meum plenum est rore, & cincinni mei guttis noctium.

GVTTIS NOCTIVM] Aquila & Symmach. *nocturnis.* Arabicus, *quæ perstillant noctu.* Idem quasi dicit alijs verbis posteriore hemistichio, quod dixit priori; caput enim continet cincinnos, siue crines capitis: ros sunt guttæ noctium. Ros enim est vapor frigore noctis concretus & resolutus in guttas, quæ in herbas & plantas distillant. *Ros, quid?* Cincinni propriè, ait Festus, sunt crines intorti, siue cirrati & calamistrati, inde tamen dilatatâ significatione quoslibet crines denotant. *Cincinni, quid?* Hebraicè enim est, קְוֻצּוֹת *kevutsot*, quod alij à קוֹץ *kots*, id est, *spina* deriuant eò quod crines subtiles & acuti sint instar spinæ. Alij & meliùs à קָצַץ *kasats*, id est, *præcidit*, eò quòd *kevutsot*, id est, extremi capitis crines, qui crispantur in cincinnum præcidi & resecari soleant. Alij à קָבַץ, *kavats*, id est, collegit, quod crinium multitudo in vnam comam, vel etiam in vnam πλοκὴν, id est, plicam & cincinnum colligatur, vti eam etiamnum colligunt feminæ.

Solent iuuenes amore feruidi, dum sponsam quærunt, noctu ostium sponsæ, ambire, aditumque ad eam obseruare, ideoque sub dio ad multas horas pernoctare; quocirca frigore & guttis noctium cruciantur. Id illi faciunt amore carnali, sed sponsus hic id facit amore spirituali: quare rogat sponsam, vt ostium sibi aperiat, vt in domo à rore & pluuia sit immunis, ac guttas roris & pluuiæ, quas sponsæ amore noctu contraxit, excutiat & desiccet.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Christo & Ecclesia.

CAput Christi est eius diuinitas: cincinni siue capilli, qui caput velant sunt eius humanitas & membra, quæ velant diuinitatem; item eius sancti & dilecti: ros & guttæ noctium sunt blasphemiæ & iniuriæ hæreticorum & aliorum peccatorum, quas irrogant Christo. Ita S. Gregorius

Caput est deitas, cincinni humanitas, ros blasphemia.

gorius, Cassiodorus, Beda, Philo, Iustus, Anselmus, & S. Augustinus, tract. 57. in Ioannẽ, quem audi: *Aperi mihi soror mea, proxima mea, columba mea, perfecta mea, quia caput meum repletum est rore, & crines mei guttis noctis: velut si diceret; tu vacas, & contra me ostium clausum est; tu studes otio paucorum, & abundante iniquitate refrigescit charitas multorum: nox quippe iniquitas est, ros verò eius & guttæ, hi sunt qui refrigescunt & cadunt, & faciunt refrigescere caput Christi, hoc est, vt non ametur Deus; caput enim Christi Deus; sed portantur in crinibus, id est, in Sacramentis visibilibus tolerantur, sed nequaquam interiora sensus attingunt. Pulsat ergo vt excutiat quietem sanctis otiosis, & clamat: Aperi mihi de sanguine soror mea, de accessu meo proxima mea, de spiritu meo columba mea, de sermone meo, quem plenius ex otio didicisti, perfecta mea, aperi mihi, prædica me: ad eos quippe qui clauserunt contra me, quomodo intrabo sine aperiente: Quomodo enim audient sine prædicante?* Sic caput, id est, diuinitatem Christi tempore Constantini impugnauit Arrius, dicens Christum esse creaturam, ac consequenter non esse creatorem & Deum. Et Macedonius, adimens Christo spirationem Spiritus sancti, vtpote asserens Spiritum sanctum non esse Deum. Et Sabellius, negans S. Trinitatem, ac consequenter negans Patrem & Filium, vtpote affirmans Deum esse vnum in persona, æquè ac vnus est in essentia. Hinc Christus S. Petro Episcopo Alexandr. & martyri apparuit veste discissâ, dicens: *Arrius vestem meam, quæ est Ecclesia dilacerauit*; teste Eusebio lib. 7. Bedâ, & alijs. Humanitatem verò Christi blasphemauit Manes, & eius sectatores Manichæi, docentes Christum assumpsisse carnem non veram, sed apparentem dumtaxat & phantasticam, vti dæmones sæpe assumunt corpora vmbratica, putà laruas & spectra. Et Nestorius, negans vnionem hypostaticam humanitatis Christi cum persona Verbi. Dicebat enim in Christo duas esse personas, sicut sunt duæ naturæ, ac proinde aliam esse personam hominis aliam Verbi. Et Eutyches, docens in Christo vnã esse naturam commixtam ex humanitate & deitate, sicut est vna persona. Et Apolinarius, tollens à Christo mentem humanam, ac pro ea substituens diuinam. Et Polychronius, adimens Christo voluntatem humanam. Et Valentinus, adimens & corpus terrenum: dicebat enim Christum corpus cæleste è cælo attulisse, ac proinde per B. Virginem, non vt per matrem, sed vt per canalem dumtaxat transisse.

Rursum mali Christiani suis prauis moribus, quasi iniecto rore contaminant caput Christi, illumque abs se ablegant dum eius sanctas inspirationes repellunt, itaque Christum à se abiectum quasi sub dio obnoctare compellunt, ac suo torpore, suisque concupiscentijs, velut pruinâ & gelidis guttis noctis hyemalis cincinnos, id est, cogitationes à Christo immissas conspurcant. Audi S. Gregorium: *Caput Christi*, inquit, *plenum est rore, quia multi in Ecclesia positi, & Deum eum credunt, & tamen frigidi persistentes ad ardorem charitatis non attenduntur. Per cincinnos autem eiusdem populos intelligimus, quos in fide diuinitatis, quasi in capite Christi pendentes & opprimentes scimus sed cincinni pleni esse dicuntur guttis noctium, quia dum in torpore huius tenebrosæ temporalitatis se suspendunt,*

Cornel. in Cantic.

A *magis ac magis stillationibus iniquitatum fluunt. Ad hos attendendos sponsa excitatur, dum spiritalis quilibet pro ædificatione plurimorum ab otio ad prælationẽ Ecclesiæ vocatur.* Sic & Cassiodorus, & Beda, qui tamen per cincinnos accipiunt pios & sanctos, qui instar cincinnorum se intra custodiam mentis suæ colligunt, ac sui conditoris amori arctius inhærent: hi, inquiunt, pleni sunt guttis noctium, dum impij eos premunt frigore asperæ cæcæque persecutionis. Iustus verò & Anselmus per caput Christi accipiunt prælatos rore ignorantiæ plenos; per cincinnos verò clericos, & fideles, qui guttis noctium, id est, tenebrarum operibus, v.g. gulâ & luxuriâ inficiuntur. Exemplum memorabile refert D. Thomas Cantiprat. libr. 2. Apum cap. 1. part. 13. nimirum D. Iesum specie pueri elegantissimi in Brabantia apparuisse cuidam religioso Cisterciensi solum in niuis frigore residentem, ac præ algore magnum edidisse ploratum & eiulatum: Cumque religiosus causam ab eo exquireret, trementem dixisse: *Heu mè! heu me! quare non flerem? quare non eiularem? Ecce vides quòd egens, solus & in frigore sedeo, & non est qui colligat me, & hospitium præstet.* Quare religiosus ipsum in equum suscepit, sed puer de brachio tenentis exiliens repentè disparuit, magnum cordi eius doloris & amoris stimulum infigens: Quis enim hominum sine lachrymis audire potest piaculum tale & tantum, quòd Filius vnicus Patri Deo, Deus existens, hospitium in terra quærit, eget cibo, algore contrahitur, & præ abundantia iniquitatis refrigescente charitate multorum; non est qui eum recipiat cordis hospitio, reficiat patris placitis, beneficâ volun-

Ros & guttæ sunt persecutiones.

Exemplũ.

Puer Christi algentis questus.

C tate reuoluat, foueat deuotionis sinu, veste contegat charitatis.

Huc dimidia ex parte accedit Richard. Victor. qui rorem opplentem caput Christi accipit abundantiam misericordiæ Dei per guttas verò noctium super cincinnos accipit hominum peccata & miserias, quasi Christus dicat animæ deuotæ: *Quia tãta tibi præstiti, tu quoque beneficijs meis responde, & circa membra mea gratiam, qua specialius es dotata, exerce. Ex eo enim quod Deus sum, abũdo misericordiâ & rore gratiæ, & hi qui mihi in fide inhærent, replentur peccatorum guttis & cæcitate.*

Porrò alij patres rorem & guttas noctium in bonam partem accipiunt, putà per rorem capitis intelligũt doctrinam & gratiam, quæ à Christo quasi à capite in fideles distillat: per guttas
D noctium verò, doctrinam Prophetarum & Apostolorum (addit Philo, & angelorum) quæ ab illis quasi cincinnis Christi profluit ad Christianos. Ita Nyssenus hom. 11. Philo. Richard. tres Anonymi apud Theodor. & S. Ambrosius li. 3. de Virgin. sub medium: *Sicut ros cæli*, inquit, *nocturnas amouet siccitates, ita ros Domini nostri Iesu Christi nocturnis, & sæcularibus tenebris æternæ vitæ distillauit humorem. Hic est caput, quod æstu mundi nesciuit arescere. Hoc caput rorat alijs, sibi abundat.* S. Paulinus verò Epist. 4. ad Seuerum, per caput accipiens Christum Deum, per cincinnos autem sanctos Christi, per rorem & guttas sanctorum opera, quibus animam suam & siccitatis siti reficiunt: *Ideò*, inquit, *caput suum Christus tali repletum rore lætatus, & illuminator noctium nostrarum, tamen guttis noctis nostræ crines suos gaudet esse perfu-*

Ros & guttæ sunt doctrina Christi & Apostolorũ.

sos, quia ipsius refrigerium & refectio est illa fidelium operationes, quibus vel fratres iuuantur vel inopes confouentur.

Anagog. Anagogicè Philo per caput Christi rore plenum accipit resurrectionem Christi, quæ manè facta est, cum ros in terram descendit: per cincinnos verò accipit populos ad Christi fidem conuersos, quasi hos in fide magis erudire, expolire & perficere à Christo iubeatur Ecclesia.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS.

De Christo & anima sancta.

Ros & guttæ tribulationes sanctorum. ROs capitis & guttæ cincinnorum notant B tribulationes & afflictiones Christi & sanctorum: quare ceteros fideles inuitat hîc Christus, vt eis compatiantur, illasque leuent vel mitigent. Ita sanctus Ambrosius de Isaac & Anima cap. 6. & in psalm. 118. serm. 12. *Considera*, inquit, *quando maximè pulsat ianuam Deus Verbum, cùm repletum est eius rore nocturno. In tribulatione enim & tentationibus positos visitare dignatur, ne quis fortè succumbat victus ærumnis. Repletur ergò caput eius rore vel guttis, quando corpus eius laborat. Tunc ergo vigilandum, ne cùm sponsus venerit, recedat exclusus.* Vnde Chald. vertit: *Quoniam capilli capitis mei pleni sunt lachrymis tuis, sicut vir cuius capilli tinguntur de rore cæli & cincinnus cæsariei meæ repletus est guttis oculorum tuorum, sicut vir, cuius cincinnus cæsariei suæ plenus est guttis pluuiæ, quæ descendunt in nocte.*

Nota hîc lachrymas piorum implere caput C & capillos Dei, quia ipse eas sentit ac si essent propriæ; quare eis condolet, eos consolatur, roborat, & suo tempore liberat, iuxta illud: *Qui tetigerit vos, tangit pupillam oculi mei.* Zachar. cap. 2. vers. 8.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS.

De Christo & B. Virgine.

RVpertus docet Christum hîc loqui B. Virgini, eamque hortari, vt prædicet Iudæis fidem Christi, ac rationem asserere, quòd Iudæi rore inficiant caput, id est, diuinitatem suam, D negantes eum esse Filium Dei; ac guttis noctium, id est, tenebrosis sensibus peruertant sacras Scripturas, quæ quasi cincinni inhærent capiti Christi tamquam Verbi Dei: *Sicut*, inquit, *illa nocte* (passionis meæ) *faciem meam conspuerunt, ita nunc pertinaciter blasphemias in caput meum iactitant, & cincinnos meos commaculant, similes ipsi rori cadenti siue caducis guttis noctium, quia de gratia Dei ceciderunt, dum me Deum Dei Filium esse blasphemantes negant, & Scripturas, quæ testimonium perhibent de me, sensu contrario conturbant. Aperi igitur cum aliis testibus meis os tuum, & facito, vt in quibuscumque locum habeam, vbi reclinem caput meum.*

Addit Rupertus initio Ecclesiæ mulieres æquè ac viros vitam religiosam instituisse, ha- A buisseque omnia communia, sed mox ortum esse murmur Græcorum contra Hebræos, quòd in distributione alimentorum viduæ eorum posthaberentur: quare B. Virginem iussu Christi murmur hoc sedasse, pacem inter viduas conciliasse, illasque ad paupertatis & perfectionis Euangelicæ studium accendisse.

VERS. 3. *Expoliaui me tunica mea, quomodo induar illa? Laui pedes meos, quomodo inquinabo illos?*

SEptuag. *Exui tunicam meam, quomodo induam illam?* Sponsa in lectulo suauiter decumbens, surgere, & sponso pulsanti aperire detrectat, aut certè moras nectit, vti solent facere semidormientes & semisopiti: quare huic suę somnolentiæ & torpori excusationem prætexit dicens, nō tam sponso (hoc enim nimis inurbanum fuisset) quàm sibi ipsi: Ego tunicam exui, difficile est mihi surgere & tunicā induere, laui pedes meos, ne lodices inquinarem, molestum est mihi pedes è lecto tollere, humum calcare, puluere terræ sordidare; manebo ergo in lectulo meo: olim enim incedebant nudipedes, aut certè solâ soleâ plantam pedis tegebant, ne illam in saxa illiderent, superiore verò pede nudo ambulabant: quocirca cœnaturi vel cubitum ituri pedes lauabant, ne pedibus puluerulentis vel lutosis stragula macularent. *Olim ituri cubitum lauabant pedes. Cur.* Sic Abraham angelis formâ humanâ apparentibus parans conuiuium, prius eorum pedes lauit. Genes. 18. 4. Idem fecit Loth C iisdem Genes. 19. & Ioseph fratribus suis ante epulum Genes. 43. Hinc Magdalena in conuiuio Simonis, lachrymis suis lauit Christi pedes, ac Christus ipse discipulis suis in vltima cœna ante S. Synaxim. Idem fecisse Gentiles docet Athenæus lib. 12. c. 5. & lib. 15. cap. 15.

Symbolicè. Calceus typus peccati. Cur. Hinc symbolicè docet Nyssenus animæ piæ nudandos esse pedes mentis, vt sine calceis terrenorum affectuum liberè incedant ad Deum: calcei enim cùm fiant ex pellibus animalium mortuorum, sunt symbola peccatorum, idque probat. Primo exemplo Moysis, qui accessurus ad Deum in rubo ab eo iubetur calceos exuere. Exodi 35. Secundò, ex eo quòd de calceis sacerdotum nihil à Deo legamus præscriptum, vti de ceteris eorum vestibus: videntur ergo sacerdotes nudipedes ministrasse & sacrificasse. Tertiò, D quòd Christus Apostolis ituris per orbem calceos vetuerit. Lucæ cap. 10. v. 5.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Christo & Ecclesia.

QVæres, quænam sit tunica, quâ Ecclesia se expoliauit, & veretur eam rursus induere? *Tunica Ecclesiæ quæ? Resp. 1. Charitas.* Primò Noster Sanchez: Deposuerat sponsa, inquit, nuptialem vestem, id est, de amore sponsi aliquid remiserat, dum suam mollitiem & somnum plus satis amat. Nuptialem autem tunicam esse charitatem docet Gregorius homil. 38. in

Euang.

Euang. Illam ergo tunicam, dum suo genio magis quàm sponsi voluntati obsequitur, sumere, id est, amare sponsum plus quàm seipsam durum videbatur. Huc facit versio Chaldæi, licèt de more Iudaica: *Respondit cœtus Israel coram prophetis: Ecce iam abstuli à me iugum præceptorum eius & seruiui idolis populorum; quomodo ergo erit mihi faciee, vt conuertar ad eum? Respondit ei dominator sæculi per manum prophetarum: Ego quoque abstuli maiestatem meam de medio tui, quomodo conuertar? tu autem fecisti opera mala. Ego sanctificaui pedes meos ab immunditiis tuis, sed quomodo inquinabo eos inter te operibus eius malis?*

Secundò. Vetus homo. Secundò, alij ex aduerso per tunicam accipiunt veterem hominem, putà veterem in concupiscentijs & peccatis viuendi modum. Sic Apost. Ephes. 4. 21. iubet *deponere veterem hominem qui corrumpitur secundùm desideria erroris.* Et mox: *Induite nouum hominem, qui secundùm Deum creatus est in iustitia & sanctitate veritatis.* Sponsa ergo veterem culpæ tunicam in Baptismo exuta, ac nouam innocentiæ tunicam induta, veretur ne veterem rursum induat, si conuersioni peccatorum se ingerat, vt dum eos conuertere cogitat, ab eisdem peruertatur, & in antiquum scelerum cœnum reuoluatur. Ita Nyssen. Philo, Psellus, & tres Anonymi apud Theodor.

Hinc vrgent nonnulli τὸ *expoliaui*: q.d. Veste sordidâ peccatorum, quasi hostili me expoliaui, illamque quasi spolium hero suo, putà dæmoni reddidi, quare illam repetere mihi est nefas. Audi S. Ambrosium lib. 3. de Virgin. *Vide anima Deo deuota quid dicat, sic se actus corporis & terrenos exuit mores, vt nesciat quomodo, etiamsi velit, rursus possit induere: Quomodo induam illam? hoc est, quâ verecundiâ? quo pudore? quâ postremò memoriâ? Consuetudo enim boni vsum prauitatis veteris amisit.* Et post pauca: *Laui pedes meos, non dicit: Quomodo iterùm lauabo eos? sed quomodo iterùm inquinabo eos? Quasi oblita maculæ veteris, oblita contagij. Itaque pedes cum semel laueris æterni fontis irriguo, & mysterij mundaueris Sacramento, caue iterùm corporeæ cupiditatis illuuiem, ne lutulenti actus sordibus inquinentur.* Hinc disce quàm pœnitenti sit cauenda recidiua peccati, ideoque vitandæ pristinæ eius occasiones & illecebræ.

Tertiò. Antiqui Ecclesiæ doctores. Tertiò, S. August. epist. 57. & ex eo Delrio, per tunicam accipiunt veteres sanctos doctores, qui Ecclesiam quasi tunica vestierant, sed per martyrium iam erant defuncti: per pedes verò doctores iuniores adhuc superstites, q. d. Iubes, ô Christe, à me Ecclesia tibi mortalium corda, saxo duriora molliri & aperiri: vellem, sed desunt idonei operarij, certè nondum satis perspexi quid valeant ferre, quid recusent. Priores, quos idoneos noueram & audacter in pugnam mittebam, eos omnes hostilis turbo sustulit maximè recens, præterita vix Maximiani, Maxentij, Diocletiani, & ferè continua Licinij crudelissima persecutio. Isti bellatores mihi arctissimè coniuncti, me stipabant, protegebant & interioris tunicæ more velabant, dum tibi morem gestura, meis non parco, penè nuda spoliataque remansi. Qui reliqui supersunt, pars æuo & laboribus, pars vulneribus & eculeis fracti: ceteri iuniores, quorum me vis sedulitate velut pedibus per orbem discurrere, recens abluti adhuc teneri sunt, iure metuo ne satiscant sub onere, saltem ne rursus sordidentur, & ne ego in pedibus meis iterùm coinquiner. Hic sensus valde appositus est, sed non tam literalis, quàm symbolicus & anagogicus videtur, vt & ille Philonis, qui hæc refert ad Christi resurrectionem, in qua Christus mortalem humani corporis tunicam exuit, & immortalem induit. *Christus enim resurgens ex mortuis iam non moritur, mors illi vltrà non dominabitur.* Rom. 6. 4. verùm hæc sunt verba sponsæ Ecclesiæ, non sponsi Christi.

Quartò. Genuinè. Occupationes temporales. Quartò & genuinè, S. Gregorius, Cassiodorus, Beda, Philo, Anselmus, Richardus, Honorius, & alij per tunicam accipiunt occupationes temporales, quibus se vt vestibus necessariò implicant, qui curam suscipiunt proximorum, indeque pedes, id est, effectus suos inquinant. Ecclesia ergo, id est, Prælati Ecclesiæ sub tempora Constantini paci, otio, orationi, vitæ quietæ, ac quasi contemplatiuæ indulgentes, ideoque refugientes laborem prædicandi, confutandi Arrianos, ceterosque hæreticos & infideles ac conuertendi prauos Christianos, ad quem ex officio à Christo euocabantur, prætexebant suæ ignauiæ & corporibus hanc excusationem, quòd cùm essent Deo dicati, nollent rebus temporalibus se occupare, quibus occupatum necesse est defectus & sordes peccatorum contrahere, iuxta illud S. Leonis: *Necesse est de terreno puluere etiam religiosa corda sordescere.* Audi Honorium: *Hæc non dicit inobediendo, sed sæcularem curam refugiendo; qui enim in sæcularibus præficitur, in spiritualibus deijcitur, quia sicut corpus tunicâ induitur, sic mens sæcularium curâ implicatur, quam exutam nolunt spirituales reinduere, sed in spiritualibus soli Deo vacare. Vocati verò à Deo suam voluntatem postponunt, & onus regiminis causâ proximorum inuiti subeunt: vnde gementes dicunt: laui pedes meos,* &c. Pedes deinde hosce mysticos explicat, subdens: *Pedes animæ sunt affectiones, quibus ad varia desideria transfertur, sicut corpus pedibus graditur, quæ sunt concupiscentia, timor, gaudium, dolor: concupiscit enim terrena, timet ne cupita minimè adipiscatur, gaudet de adeptis, dolet de amissis; hos pedes lauit, dum terrenas concupiscentias lachrymis pœnitentiæ abluit; hos iterum inquinare timet, quia qui in sæcularium regimine positus est, vix aut nullatenus sordes peccatorum deuitare valet.*

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Christo & anima sancta.

Multi vitæ quietæ & contemplatiuæ nimis dediti, licèt gratiâ prædicationis dotati, à Christo per Superiores ad lucrandas Deo animas euocati laborem detrectant, ne à sua dulci quiete auellantur, ac ne in turba hominum in peccandi pericula incidant: Qui enim peccatores lucrari satagit, ijs quoad licet se accommodet oportet, vti Christus cum peccatoribus & publicanis manducabat, ac Paulus *omnibus omnia factus est, vt omnes lucrifaceret.* 1. Corinth.

rinth. 9. facilè aliquis venialium peccatorum puluisculus talium adhæreſcit pedibus, & vt ait ſanctus Hieronymus epiſt. ad Damaſum de prima viſione Iſaiæ: *Procliue eſt terram calcanti terræ quippiam agglutinari: ſi feliciter prædicatio ſuccedit, periculum eſt vana gloria: ſi reprehendimur, turbatio: ſi laudamur, inflatio eſt metuenda.*

Verùm hi errant: tum quia hi puluiſculi leues ſunt, & facillimè abſterguntur, imò obruuntur tot actibus & laboribus charitatis, quos in ſalutem aliorum continuò exantlant: tum quia labor ex obedientia ſuſceptus, velut ſecum gratiam & cuſtodiam Dei, vt ſordes pedibus non allinat, ſed pedes potiùs mundos reddat & ſpecioſos, vti patet in Apoſtolis, quos Deus in gratia aſſiduè confirmabat, iuxta illud Pauli ex Iſaia: *Quàm ſpecioſi pedes euangelizantium pacē, euangelizantium bona?* Rom. 10. 15. Sic hodie in Societate noſtra experimur miram Dei opem in caſtitate & puritate ſociorum, in tot occaſionibus, quibus neceſſe eſt cum peccatoribus, Indis, feminis, principibus, &c. agere, tuendâ & conſeruandâ, præſertim, cum ipſi remedia, quæ religio eis ſuggerit, non negligūt, qualia ſunt quotidiana oratio, meditatio, examen, confeſſio, communio, cuſtodia oculorum & ſenſuum mortificatio, &c. Hiſce enim pedes affectuum ſuorum aſſiduè lauant nitidoſque conſeruant.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Christo & B. Virgine.

RVpertus B. Viginem contemplationi addictiſſimam ita reuerenter, ſed ardenter Chriſto ad curam viduarum inuitanti reſpondentem inducit: *Ego dilecto meo pulſanti loquor, eiq; nota replico, quia ſingularis ego præ omnibus exui me tunicâ meâ, mente & actu vel habitu reliqui omnia, & ita laui pedes meos, conſcientiam ſiue intentionem meam emundante Spiritu ſancto, vt iam dicti pulueris nihil omnino reſiduum ſit. Quomodo nunc induar tunicâ, vt quum mea reliquerim omnia, curem aliena, pro alijs ſolicita, & earum, quæ quotidie veniunt, viduarum, vel quæ venturæ ſunt virginum mater familias effecta? Quomodo inquinabo quos laui pedes meos, id eſt, ad aliqua terrena inclinabo oculos, vel ceteros, quos omnes tibi ſoli, dilecte mi, dedicaui, ſenſus vel cogitatus meos. Nam etſi cuſtodia tua ſemper mecum eſt, vera tamen humilitas ſemper ſolicita eſt, & mea potiſſimùm anima, quæ amore tuo ſingulariter plena eſt, pro puluere æſtimat, pro ſordibus reputat quidquid vmquam præter te, per aliquam neceſſitatem dicit, vel cogitat, quãuis licitum ſit, quamuis non otioſum, imò & aliquatenus vtile videri poſſit.*

VERS. 4. *Dilectus meus miſit manum ſuam per foramen, & venter meus intremuit ad tactum eius.*

DILECTVS MEVS MISIT MANVM SVAM PER FORAMEN (Arabicus *de foramine*) AT VENTER MEVS INTREMVIT (Genebrardus legi vult *infremuit*: hoc enim ſignificat Hebræum המו *hamu*) AD TACTVM EIVS] Dum ſponſa pigritans in lecto tardat ſurgere & aperire oſtium, ſponſus ipſe ad caſtigandam eius moram, manu immiſſâ per foramen oſtium aperit: quare ſponſa confuſa & perturbata fuit adeò, vt venter eius contremiſceret ad tactum eius, quo ſcilicet ſponſus tangebat peſſulum & aperiebat oſtium. Vnde Hebraicè eſt: *Et viſcera meo, hamu*, id eſt, *infremuerunt*, reſonuerunt, tumultum & ſtrepitum ediderunt *ſuper ipſum*, ſcilicet ſponſum. Septuaginta: *Venter meus turbatus eſt ſuper ipſum.* Symmach. *Interiora mea turbata ſunt.* Syrus: *Viſcera mea commota ſunt miſeratione in eum*, quaſi dicat. Ex intimis viſceribus miſeratus ſum ſponſum, dum ſenſi eum cum nocturno frigore & guttis luctantem, ac laborantem, vt aperiret oſtium: quare illicò è ſtrato ſurrexi, eique oſtium reſeraui: Vnde Theodoretus vertit: *Venter meus calefactus eſt*, amore ſponſi, æquè ac dolore, & pudore, quòd tardarem ei aperire. Videtur Theodoretus pro המו *hamu* legiſſe חמו *chammu*.

Foramen quid. Per *foramen* R. Abraham accipit rimam oſtij, per quam ſponſus digitum vel cultrum immiſerit, vt peſſulum eleuaret vel deuolueret ad aperiendum oſtium. Alij paſſim propriè accipiunt foramen putà feneſtellam, vt ait Nyſſenus, quæ ſubinde in oſtijs fit ad peſſulum reducendum, vel ſeram reſerandam. Quare minùs verè, minuſque caſtè Rupertus, Honorius, & alij nonnulli *foramen* ad ventrem ſponſæ referunt, cùm conſtet ex Hebræo, Septuaginta, & alijs, referendum eſſe ad *oſtium*. Accedit quòd ſponſa erat in lecto; lectus autem non ſternitur ad oſtium, alioquin aditum ingredientibus occluderet, ſed ad parietem oſtio obuerſum.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Christo & Eccleſia.

CHriſtus miſit manum per foramen, cùm magnis viris, doctoribus, & præſulibus Eccleſiæ ſub tempora Conſtantini monaſticen profitentibus, aut Epiſcopatum refugientibus ex metu & timore peccandi, metum hunc ademit, animoſque indidit ad generosè capeſſendum regimen animorum, putà ad reſiſtendum Arrianis ceteriſque impijs, & prædicandum, paſcendumque gregem Domini.

Foramen animæ eſt voluntas. Foramen animæ eſt intellectus & voluntas; vtrique enim Chriſtus latenter & occultè quaſi per foramen manum, id eſt, gratiam & robur iodidit ad id perficiendum: intellectui enim oſtendit muneris paſtoralis præſtantiam, meritum, facilitatem ex ope diuina, &c. Voluntati amorem & audaciam immiſit ad id amandum & ſuſcipiendum. Ita Epiſcopatus initio exhorruêre & refugêre ſanctus Athanaſius, cui Alexander Epiſcopus Alexandrinus moriens dixit, & quaſi vates prædixit: *Fugis Athanaſi, at non effugies: manus Dei comprehendet te*, facietque *Exempla fugientium Epiſcoporum.*

Epiſco-

Episcopum, imò athletam & adamantem fidei, A ac Arrianorum flagellum insuperabile, item sanctus Basilius, sanctus Gregorius Nazianzenus, sanctus Chrysostomus, sanctus Ambrosius, sanctus Augustinus, sanctus Fulgentius, sanctus Gregorius, alijque plures: sed hi omnes tandem Christo ad regimen animarum vocanti, suumque auxilium promittenti obediuerunt, humerosque oneri pastorali subiecerunt, ac generosè tot Episcopis Arrianis, eorumque asseclis, Imperatoribus Constantio, Iuliano, Valenti, &c. restiterunt, atque de ijs gloriosè triumpharunt.

Audi Richardum de sancto Victore: *Dum pia anima trepidat actibus mundi implicari, si suscipiat onus curæ proximorum, & se dedat procurationi salutis eorum: Dilectus, qui ipsam ad munus illud excitarat,* B *consolatur eam, & ampliori gratiâ visitat cor eius penetrans. Quam gratiæ visitationem sponsa appellat missionem manus per foramen; quia quasi per rimam Christus infundit gratiam, cùm non totam animam perfundit, sed quadam mensura gratiæ visitat, & cum sic in parte visitat non plenè illustrat. Manus ergo dilecti, operatio hæc gratiæ & donum potest intelligi. Venter verò ipsa mens, in qua cogitationes excoquuntur sicut cibi in ventre.*

Similia habet sanctus Anselmus: Nam vt ait Philo Carpathius Deus ante oculos animæ ponit certitudinem suæ prouidentiæ & gratiæ, quæ nouit bene olentes rosas inter spinas, & triticum inter zizania conseruare, ne lædantur, vtpote quæ nullum vnquam in se sperantem deseruit.

Hinc tres Anonymi apud Theodoretum per C manum accipiunt spiritum sanctum: *Dilectus meus*, inquiunt, *demisit à Patre, procedentem ab eo Spiritum ipsi consubstantialem, cuius tamquam manu peragit diuina gratiarum munera, per mentem meam velut per foramen aliquod, & pariente me initium sapientiæ, timorem dilecti mei, tamquam indicis, gulæ ventrisque corripitur vitium, vnde genus omne nascitur intemperantiæ.*

Symbol. Foramen diuinum sunt creaturæ.

Symbolicè, Nyssenus docet foramen, per quod Deus suam cognitionem, timorem & amorem nobis instillat, esse creaturas, puta opera à Deo creata, ex quibus ratiocinando cognoscimus Dei creatoris magnitudinem, omnipotentiam, bonitatem, sapientiam: quare venter noster intremit, dum illa admirantes & obstupescentes supplices laudamus, amamus & veneramur eorum opificem. Vnde Theodotion vertit: *Et* D *venter meus calefactus est.* Sic & Theodoretus, qui per foramen accipit sensum, verbi gratiâ, oculum, in quo manus Dei iam dicta operatur. Sic & sanctus Ambrosius lib. de Isaac & Anima cap. 6.

Et obedientia Christi.

Magis propriè Honorius, per manum accipit opus obedientiæ Christi. Nam cùm vocanti Christo anima tardat aperire, quia proximorum regimen suscipere formidat, sponsus ei opus obedientiæ suæ perfectissimæ ante oculos proponit, vt perterrita faciat pro proximis, quod Deus fecit pro inimicis. Manus sponsi est opus obedientiæ illius, & per manum opus manuum exprimitur. Foramen cubiculi est auris corporis, quod est animæ cubiculum. Manum per foramen mittit, quando per auditum memoriæ ingerit mysterium passionis suæ, quo pacto de gloria cælestis regni egressus, huius exilij labores subiuit, & inimicis suis tanto labore & periculo pœnitentiam & regnum cælorum prædicauit, vt hoc permota exemplo torporem discutiat, & animam pro proximis ponere non extimescat.

Et schisma.

Porrò Cosmas Damianus, per manum accipit schisma: sic enim Ecclesiam sponsam loquentem inducit: Impudentiâ otiosæ & lautæ vitæ meæ vehementer offensus sponsus, ingenti facto schismate, ceu perfossâ domo, tribus immissis dubijs Pontificibus, tanti schismatis materia, ceu per effossæ domus nostræ foramen immissâ manu, me, cùm omnium secura & delicijs soporata cubarem, perterruit: regibus & principibus toto orbe in me vnam conspirantibus & coniuratis, ingens metus meum perculit & perterrefecit animum, vt olim exercitus Chaldæorum, grauis illa Dei manus, per effossum murum Hierosolymorum Sedeciam regem cum tota Synagoga consternauit. 4. Regum cap. 25. Ieremiæ cap. 39. v. 52. Idem deinde in Commentario fusiore, Ecclesiæ, id est, nonnullorum prælatorum & fidelium defectus & vitia, vt ambitionem, auaritiam, cupiditates schismata, bella intestina & externa fusè deplorat, æquè ac facit sanctus Bernardus de Consider. ad Eugenium, Ioannes Gerson, Aluarus Pelagius de Planctu Ecclesiæ, & Bellarminus de Gemitu columbæ.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS.

De Christo & anima sancta.

Foramen animæ.

MIttit Christus manum suam per foramen animæ, cùm eam occultæ gratiæ inoperatione, sed potenti ad heroica virtutum opera impellit. Vnde Cassiodorus: *Dilectus*, inquit, *manum per foramen mittit & ventrem tangit, cùm internâ conditor inspiratione cor visitat, & ad profectum virtutum accendit.* Audi quid de se, quasi de alio narret hìc Rupertus, dum noctu vigilans hanc Christi manum pectus suum demulcentem, & signo crucis signantem sensibiliter, mirâ cum animi sui voluptate expertus est: *Dilectus in visu noctis conspicuus, manum suam, miro modo pectori eius, quasi per foramen iniecit, & cor eius intrinsecùs apprehendit, tenuitque aliquamdiu suauissimè stringens, & gaudebat ineffabili gaudio cor illud, intra manum illam subsiliens atque tripudians.* Rursum sanctus Gregorius: *Manum*, ait, *dilectus per foramen ad sponsam mittit, vt surgat, quando per subtilem intellectum quanta sit operationis diuinæ virtus, inspirando manifestat; quòd videlicet & inter pericula saluare possit: quod etiam in pace, nisi per eum nemo saluus sit: quòd in tumultu certaminis sperantes in se non derelinquat. Ad cuius tactum venter sponsæ intremuit: quia sancta anima, quò amplius diuinam potentiam per interiorem visitationem præsentialiter sentit, eò districtiùs iudicat, quidquid in se carnale deprehendit. Quo maiori enim charitate in Deum ar-*

Visio Ruperti.

des, quem mente concupiscit, eò timidiùs ei se subijcit, ne sponsus aliquid in eo inueniat, propter quod eam à se dimittere velit. Magis præcisè & propriè Beda hæc applicat ad curam proximorum: *Et venter meus,* inquit, *intremuit ad tactum eius, quia recordata misericordiæ & operationis Dei conscientia pauescit, iuxta illud Propheticum: Consideraui opera tua & expaui, atque ad curandam proximorum salutem pro qua Deus incarnatus est, & mortuus, pro viribus assurgere festinat.* Audi S. Ambrosium lib. 3. de Virg. post medium: *Bonum est vt ad aduentum Domini interiora turbentur; si ad angeli aduentum Maria turbata est, quantò magis ad Christi nos turbamur aduentum? Influentibus quippe diuinis, corporeus peregrinatur affectus, & vsus exterioris hominis exolescit.* Breuiter sed acutè rem acu tangit Ioannes Carmelita: *Dilectus meus manum misit per foramen,* id est, inquit: *Sponsus meus per arcanum beatis voluntatis foramen ex assensu* (quo gratiæ Dei præuenienti consentit) *factum, intulit auxilij sui manum.*

Foramen tribulationum. Secundò, Iustus Orgelit. *Dilectus,* inquit, *misit manum suam per foramen, quando eam per passionum angustias transire perdocuit. Venter verò eius conturbatus est ad tactum illius, quando imminente persecutione infirmiores, qui in ipsa erant, contremuerunt acerbitate pœnarum, quæ ipsi illatæ fuerunt ex permissu Dilecti. Tactus namque iste aduenientis plagæ intelligitur cruciatus secundùm illud libri Iob: Tange ossa & carnem eius, nisi in faciem benedixerit tibi.* Et Lucas Abbas: *Quando,* inquit, *animam in quocumque errore positam pulsanti non aperis, Christus per foramen mittit manum suam castigando per damna rerum, per famem & reliqua flagellorum genera; Mittit per foramen, vt sentiat quidem, sed non dat, vt videat monū, quæ corripit contemptorem. Intumescit enim venter animæ, id est, sensus, quando pro peccatis vitiis fuerit acerrimis flagellatus.*

Huc facit versio Chaldæi, qui hæc accipit de castigatione impiorum Iudæorum: *Quando,* ait, *manifestum fuit coram Domino, quòd populus domus Israel nolebat pœnitentiam agere & conuerti ad eum, extendit plagam fortitudinis suæ cōtra tribum Ruben, & Gad, & dimidiam tribum Manasse, quæ erat trans Iordanem, & tradidit eos in manus Sennacherib regis Assyriorum, qui transtulit eos in Lachach & Chabor fluuios Gozam & ciuitates Medorum, & tulit de manu eorum vitulum conflatilem, quem posuerat Ieroboā impius in Lesem Dan quæ vocata est Pameias, in diebus Paccæ filij Romeliæ, & quando audiui ego, miserationes meæ reuolutæ sunt super eos.*

Anagog. Anagogicè Honorius: *Dilectus manum misit,* inquit, quando hominem dolore mortis tangit, sed venter ad tactum eius tremit, quia de minimis peccatis, quæ per fragilitatem carnis commisit, metuit: surgit tamen vt ei aperiat, quia visionem eius, quæ sursum est exoptat: manus myrrham stillant, quia opera pro quibus hîc est mortificata Christo repræsentat, vt pro his æterna præmia recipiat. Hæc Honorius. Sic quoque Philo per manum in foramine intelligit vim diuinam, quæ animam Christi & sanctorum in corpus mortuum reduxit & reducet, vt viuum & gloriosum resurgat.

Tropolog. Tropologicè Guillielmus: *Venter animæ,* inquit, *memoria est, in eo quippe recondimus, quæ suo tempore per cogitationem quasi munda animalia ruminamus. Ad hunc tactum dilecti memoria nostra obstupescens expauescit: eò quòd ad tantam circa nos dignationem diuinam, nihil in se condignum retolit.*

Symbolicè. Symbolicè Philo Carpath. hæc refert ad S. Thomam Apostolum, qui incredulus mittens manum in latus Christi credidit eum verè resurrexisse, & sacro horrore & amore perfusus intremuit, imò infremuit dicens: *Dominus meus & Deus meus.* Ioan. 20.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS.

De Christo & B. Virgine.

Nyssenus docet Verbum Dei omnipotens & immensum quasi in angustum se contraxisse, quando manum suam, id est, vim & operationem suam, imò seipsum misit in foramen, putà in exile corpus humanum suis sensibus & organis distinctum, dum illud assumpsit in vtero B. Virginis, ideoque illud mysteriū cum tremore adorare & admirari corda omnium angelorum & hominum: Minus ergo in foramine, est omnipotentiæ Verbi in humanitate operans mira & miracula. Sic & Cassiodorus: *Dilectus,* inquit, *manum per foramen mittit, cùm nos ad memoriam operum suorum reuocat, vt cogitemus, quia cùm Deus esset, pro nobis homo fieri dignatus est, vt terrena nostra suscipiens, cælestes nos faceret, & moriendo pro nobis vitam æternam nobis donaret. Quod cùm fit, venter intremit, quia cùm talia cogitare incipimus, cordis nostri arcana se concutiunt, dum stupere incipimus, quantâ dignatione hæc conditor pro nobis agere dignatus est.* Audi Honorium: *Dilectus meus Deus, quem elegi præ omnibus, misit manum suam, filium suum in mundum, per foramen, per me (ait Deipara) quæ facta sum ei ad homines veniens foramen humilitate angustum, castitate lucidum, & ideo illi soli peruium; & venter meus intremuit, obstupuit ad tactum, ad ingressum illius.*

VERS. 5. *Surrexi, vt aperirem dilecto meo: manus meæ stillauerunt myrrham, & digiti mei pleni myrrha probatissima.*

VERS. 6. *Pessulum ostij mei aperui dilecto meo: at ille declinauerat atque transierat.*

Aquila: *declinauit, præterijt.* Symmach. *reuertens præterijt.* Pro *pleni myrrha probatissima,* Hebr. est *pleni myrrhâ transeunte per manus,* id est, myrrhâ probatissimâ, quæ vt talis omnium manibus teritur, probatur & celebratur. Massoretæ ita dispungunt, vt τὸ *pessulum* referant ad *myrrham,* non ad *aperui;* sic & Septuag. qui proinde vertunt: *Digiti mei* (stillauerunt) *myrrham plenam* (id est, perfectam & copiosam) *super manus pessuli.* q. d. Digiti mei tam copiosè stillarunt myrrham, vt & pessulum madefecerint, itaque facilè illud moueri & aperiri potuit. Sic & Syrus & Arabicus: *Digiti mei,* inquiunt, *myrrham distillauerunt ad seram.* Addit Arabicus:

Pra

Præ manu mea clauis, aperui, sed ille iam abierat.

Loquitur in similitudinem sponsæ delicatæ, quæ manus habet vnguento myrrhæ perunctas adeò copiosè, vt de manibus & digitis per guttas defluat, cùm ad aperiendum ostium, vel aliud aliquid operandum eas cœperit extendere, sponsæ enim manè, dum surgunt, se comunt & poliunt, ac vnguentis perungunt, vt suauem exhalent odorem, præsertim præsente sponso, vti hic præsens aderat. Addunt aliqui sponsam accepisse vas vnguenti myrrhini, quod est calidum & desiccans, vt illud super caput sponsi rore & guttis madentis effunderet, illoque ipsum calefaceret & siccaret.

Myrrha soporem discutit. Insuper myrrha suâ fragrantiâ & amaritate cerebrum confortat, ac discutit vapores, qui illud opplent & soporant: quare sponsa illo se perungit vt soporem & desidiam excutiat, ac ei ta alacrisque surgat ad illicò aperiendum sponso ostium: sed ille iam declinauerat. Hi enim inter amantes sunt lusus amoris: *Vis, nolo; Non vis, volo: Quæris me, abeo: Abis, te sequor.*

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Christo & Ecclesia.

Ecclesia illicò vt sensit manum, id est, gratiam & impulsum Christi excitantis illam efficaciter ad laborem prædicationis & conuersionis animarum, pudore suffusa excussit tarditatem, ac cœpit per suos Episcopos & doctores opponere se Arrianis, infideles conuertere, fideles in fide & pietate roborare, vt apertis cordibus Christus ad inhabitandos proximos veniēs, aditum intrandi inueniret, ait S. Gregorius. *Myrrha pœnitentiæ.* Quare tunc manus & digiti eius stillauerunt myrrham probatissimam: tum quia laborem prædicandi vsque ad defatigationem suscepit; tum quia ab Arrianis, infidelibus, & prauis fidelibus graues molestias & persecutiones, ac subinde mortes & martyria perpessa est: tum quia vltrò se dedit operibus mortificationis & pœnitentiæ, ad puniendas & abigendas priores otij sui delicias & lautitias, atque ad impetrandam peccatoribus veniam & gratiam Dei: tum denique, quia ijsdem prædicauit & instillauit pœnitentiam, clamans cum Christo: *Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cælorum.* Matth. 3. & 4. Hinc Septuag. Syrus, & Arabicus dicunt sponsam stillasse hanc myrrham vsque ad pessulum vel seram ostij, quia nimirum per eam abegit pessulum, id est, torporem & tarditatem, quæ ostium sponso clauserat: pessulum enim notat omne impedimentum, quod anima obijcit Christo, ne ad se ingrediatur. Quocirca tres Anonymi apud Theodor. per pessulum accipiunt motus appetitus concupiscibilis, qui quasi pessulum aditum Deo occludunt. Sanctus Gregorius vero & Beda, per pessulum accipiunt voluptates sæculi, quæ cor Deo claudunt. Ita Cassiodorus, Beda, Iustus, Rupertus, Anselmus, Richardus, & alij, qui docent manus Ecclesiæ, distillare myrrham, cùm illius prædicatores student austeritati & mortificationi (hæc enim efficaciùs prædicat, quàm lingua docta & eloquens) vel cùm morti se exponunt pro Christo: Digitis verò stillare myrrham probatissimam, cùm per discretionem diiudicat, an rectâ sanctâque intentione id faciant.

Quocircà Ecclesia pessulum Christo aperuit, dum Episcopi & pastores torporem excusserunt, ac iuxta Christi voluntatem strenuè laborarunt in conuersione hæreticorum, infidelium & prauorum fidelium: at Christus *iam declinauerat atque transierat*, quia nimirum inualescente Arrianismo, & impietate, ex eò quòd pastores & Episcopi statim totis viribus, vt debebant, illi se non opponerent, vt scintillam hanc suffocarent, Christus ad eorum pœnam permisit, vt Episcopi orthodoxi tardiùs illi se opponentes, scintillā hanc extinguere nequiuerint, illi hic magnum proserpserit incendium, quo totus orbis conflagrauerit, in quo restinguendo per plures centenos annos laborauit Ecclesia, nec tamen ita extinxit, quin adhuc hoc tempore eius reliquiæ in Transyluania, Polonia, Hollandia supersint. Ita tarditas iustè tarditate punitur. *Tarditas tarditate punitur.* Idem contigit sæpius sequentibus sæculis, quibus Deus nouos fidelium defectus, & vitia per nouos Pseudoprophetas castigauit, vti anno 600. per Mahometem cuius sectæ scintilla, quia initio non est restincta, sensim per prouincias grassata magnam orbis partem incendit, eò quòd nulli tunc in Oriente extiterint eximij in sanctitate & doctrina viri, nulli etiam religiosorum ordinum institutores, qui se illi opponerent, vti solerter obseruauit Thomas Bozius, de Signis Ecclesiæ lib. 9. cap. 4. *Exempla.* Mahometem post centum annos secuti sunt Iconomachi, quorum furor in Oriente peruagatus est, prælatis, & principibus vel dormientibus, vel hæresi fauentibus; sed Deus tandem eis opposuit S. Iohanoicium, S. Platonem, S. Bonifacium. *Singulis hæresibus Deus religiosos opposuit.* Sub annum 900. inualuit secta Nicolaitarum, ac inundauit vbique gulâ & luxuriâ, vtpote hominibus vltrò eam promouentibus, sed Deus tandem eis opposuit S. Romualdum & Camaldulenses, viros vitæ sanctæ & austeræ, & Bernonem Burgundum Comitem, fundatorem Cluniacensium, ac S. Brunonem, qui Carthusiam instituit anno Domini 1084. ac S. Bernardum, qui Cisterciensium fuit auctor sub annum Domini 1100. Rursum sub annum Domini 1200. exortâ Waldensium hæresi, ac mūdo in omnia scelera prolapso, Deus tandem excitauit S. Dominicum & S. Franciscum, qui per religiosos suorum ordinum, vitia castigarent, pristinamque fidem & virtutem restituerent. Post ducentos annos ex inferis in orbem eruperunt Hussitæ, contra quos Deus immisit S. Bernardinum Senensem, & S. Vincentium Ferrerium. Denique superiori sæculo è Tartarò ebullijt Lutherus, Caluinus, Menno, qui omnia veterum hæresum monstra renouarunt, quibus Deus opposuit S. Ignatium cum Societate Iesu, aliosque viros doctrinâ & religione præstantes. Vide Thomam Bozium de Signis Ecclesiæ lib. 9. cap. 4. & sequent. vbi ostendit per religiosos vbiuis gentium propagatam esse fidem orthodoxam, ac mores fidelium reformatos quouis sæculo.

Porrò Chaldæus more suo hæc applicat Iudæis

dæis & Synagogæ, à qua, ob tarditatem credendi, Deus se, & suam fidem, & cultum abstulit. Vnde vertit: *Cum præualuit contra me plaga fortitudinis Domini, obstupui propter opera mea, & sacerdotes obtulerunt oblationes, & adoleuerunt incensum aromatum, & non fuit acceptum cum beneplacito, quoniam Dominator sæculi clausit portas pœnitentiæ in conspectu meo. Dixit Christus Israel: volui quærere doctrinam à facie Domini, ipse autem abstulit maiestatem suam de medio mei.*

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Christo & anima sancta.

Tarde respondentis Christo pæna. IAm dicta de Ecclesia dicito animæ piæ mutato nomine. Anima enim euocata à Christo ad maiorem perfectionem & conuersionem animarum, dum trepidè & tardè obedit, sui torporis tandem pœnitens offert myrrham, id est, mortificationem & pœnitentiam Christo, quâ desidiam suam castiget; sed ille pertransit, ac priorem illam heroicam gratiam, quam oblatam illa respuerat, negat, ac minorem dat. Rursum negat illi gaudia & consolationes spirituales ac fructu animarum, quem collegisset, si illicò Christo vocanti paruisset. Insuper tarda & difficilia dat ei auxilia, idque facit iustis de causis, vt rectè notat Titelmann. Primùm quidem ad puniendam præteritam nostram tarditatem & inobedientiam, per quam diu illum pulsantem neglximus, & foris stare permisimus, quem debuissemus meritò ad primum ictum ambabus manibus intromittere, & obuijs vlnis excipere. Non enim potest melius ista sponsæ tarditas puniri, quàm vt vicissim sponsus eam cogat præstolari, vt sicut volente introire sponso, non statim ipsa consensit neque occurrit; sic vicissim sponsâ volente coniungi sponso, ipsumque ad se introducere sponsus non statim obtemperet eius in hoc desiderio. Et quomodo illa inutiles protraxit moras, & iniustas prætexuit occasiones, ne sponsum statim reciperet: sic iustis rationibus iste nō statim se ostendat quæsitus, differatque sponsæ illius desideria, ad amplexus dilecti ardenter suspirantis: ita vt cogatur iam quærere cum dolore & labore eum, qui se priùs ante ianuam vltrò videbatur offerre. Secundò id facit, ne Christi sponsi præsentia & gratia animæ vilescat, sed ab ea magni fiat, vtpote quam videt se cum tanta difficultate recuperasse: quare eam recuperatam studiosè & cautè conseruet, ne deperditam frustra requirat.

Manus ergo & digiti eius, id est, omnes operationes eius distillent myrrham, id est, carnis mortificationem & pœnitentiam, quæ vnica est via ad recuperandam Dei gratiam, præsertim heroicam. Det se ergo talis anima ieiunijs, vigilijs, gemitibus, disciplinis, cilicijs, eleemosynis, &c. vt sponsum reuocet.

Porrò myrrha debet esse *probatissima*, vt scilicet pro solius Dei honore, pro acediæ & vitiorum extirpatione, pro feruoris & virtutum augmento, pro animarum conuersione, non propter aliquod temporale lucrum vel commodum vltrò assumatur; sic per eam sponsum rursus in cordis sui, æquè ac proximorum hospitium reducet. Vnde Nyssenus: surrexit, ait, anima pia ad studium mortificationis, vt per illud ostium aperiret Deo. Sic Cassiodorus, Beda, Anselmus, Rupertus, Iustus, Richardus, & S. Gregorius, quem audi: *Sed digiti myrrhâ probatissimâ pleni esse perhibentur, quia in omni quod agitur semper necesse est, vt mortificatio carnalitatis teneatur. Quæ tunc probatissima esse iure dicitur, quando in omni suggestione, quæ ab hoste ingeritur sine cessatione voluptas carnalis cauetur, ne suscipiatur, quando fit omnis duritia mentis dissoluitur, & vt sponsus intret ad cor aditus præparatur.* Abit ergo sponsus ab anima sancta per negationem maioris gratiæ, gaudiorum, & consolationum spiritualium; idem tamen animæ præsens est per iustitiam & auxilia gratiæ ordinaria: sic sæpe Christus animabus pijs suâ gratiâ est præsens, suauitate verò & consolatione est absens.

Vide quàm caro constitit sponsæ hæc cunctatio. Vnde Theodoretus: *Quantum pariat*, inquit, *detrimenti pigritia, & quantum laboris afferat ignauis hinc perdiscamus. Dum enim excusat se sponsa, nec statim sponso ianuam vult aperire; cogitur paulò post non solùm ad ianuam vsque progredi, sed ciuitatē percurrere, & plateas circumire, atque in custodes incidere, à quibus vulnera etiam accepit, & vix sponsum inuenit exspectatum. Quod si statim vocanti paruisset, hæc omnia incommoda euitasset.* Hinc angeli pinguntur cum alis, & nudis pedibus, vt eorum in obediendo Deo celeritas significetur. Audi S. Dionysium cælest. hierarch. cap. 15. *Pennatos sanctorum spirituum pedes Theologia effingit: quippe alis signatur celeritas alta conscendens.* Et statim: *Alarum*, inquit, *leuitas id in sanctis angelis indicat, quòd terreni corporis sarcinâ liberi, toti absque vlla admixtione vel pondere ad celsa ferantur. Quod autem nudi & discalceati describuntur, hoc significat quod liberi, & absoluti, & expediti, atque exterioris omnis delectionis labe sint puri, & ad diuinæ simplicitatis similitudinem pro viribus studeant.* Hæc est pœna, quam tepido & tardo angelo, id est, Episcopo Laodicensi cōminatur Christus Apoc. 3. *Quia*, inquit, *tepidus es, & nec frigidus, nec calidus, incipiam te euomere ex ore meo.* Quod enim illic est, Episcopum illum instar aquæ tepidæ nauseam excitantis euomere, hoc ipsum est hoc loco cunctantem sponsam prætereire, quæ dum nectit moras & tempus trahit, sponso suo stomachum mouet. Id verò tum demum illa agnoscit, cum sponso aperuerit, quòd antea dum in delicijs ageret & diuitijs abuteretur, non cognoscebat, se inquam (vt sæpe memorato Episcopo obijcitur) tum maximè miseram fuisse, miserabilem & pauperem, cæcam & nudam, quum tibi videbatur diues, locupletata, & nullius indigere.

Angeli pinguntur alati. Cur?

Paruus defectus magnam impedit gratiam.

Porrò Richard. Victor. per pessulum vel serâ, accipit paruos & leues defectus: *Sera*, inquit, *cùm parua sit & angusta, latitudinem tamen ostij cōcludit, vt nisi illâ reseratâ pateat non possit. Ita hæc minima, nisi rescindantur, non dignatur dilectus ita venire ad animam, vt perfectè ad eam intret, & perfectâ gratiâ tam repleat: parua enim negligentia obscurant animam, & impedimentum faciunt amplioris gratiæ.*

Tropol. Tropologicè idem Richard. docet Deum studio

ſtudio ſeſe ſubducere ab anima ſancta, vt maius ſui in ea deſiderium excitet : *Cùm anima*, inquit, *digniorem Dei ſuſceptione exhibuerit, non illi ſe præbet ſicut deſiderat, ſed ab ea declinat, vt in humilitate eam conſeruet, & deſiderium eius ampliùs excitet ac perfectiùs impleat. Cùm enim ex ipſius declinatione humiliata fuerit & magis feruens, ex hoc & meritum eius creſcit, & pleniùs eum ſuſcipere digna ſit. Tunc autem declinare is dicitur, quando præſentiam ſuam ſentire non dat, cùm tamen ei præſens ſit.*

S. Gregorius verò, & Nyſſenus docent Deum à contemplatiuis ſe abſcondere, quia quò altius ad Deum contemplando aſcendunt, eò altiorem ſuâ contemplatione Deum deprehendunt, vt Deus videatur fugere ab eis, ſicut videntur nauigantibus fugere montes & ſyluæ, cùm iuxta eas nauigant.

Symbol. Symbolicè Philo Carpath. hæc adaptat S. Thomæ Apoſtolo: *Tunc*, inquit, *manus illius ſtillauerunt myrrham, &c. cùm ad illud Domini præceptum : Mitte manum tuam in latus meum, &c. latus Ieſu manibus ſuis contrectauit, & in clauorum loca digitos immiſit. Diſtillauerunt autem myrrham gentibus, quando & ipſis prædicauit, quod ad aliorum vtilitatem dubitando palpauit. Clauſerat antè cordis oſtiũ reſurgenti Domino fratri ſuo, aperuit mox, & manus eius palparunt Chriſtum ipſum, qui dixerat : dicite fratribus meis, &c.*

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

Myrrha B. Virginis. Primò. PRimò hæc referas ad continuam mortificationem B. Virginis, quà Chriſto aperuit oſtium mentis, ad creſcendum quotidie in omni virtute & ſanctitate. Secundò. Secundò, ſurrexit illa, cùm Verbo in ventre concepto abijt in montana, ac ſua ſalutatione ſanctificauit Ioannem Baptiſtam & Eliſabeth. Audi S. Ambroſium lib. de Iſaac & Anima cap. 6. *Poſtquam in vtero concepit anima, & concepit deſiderium videndi Deum, ſurrexit, vt propius eum videret; Surrexit autem per vigorem atque virtutem : præſentiâ enim Verbi hauſit anima virtutem ſicut præſentia Mariæ cùm vtero grauis eſſet erudijt Ioannem in vtero conſtitutum, vt exultaret, præſentiam Domini recognoſcens.*

Tertiò. Tertiò, hæc referas ad ſtudium & zelum, quẽ ipſa habuit, vt per Apoſtolos, alioſque eo inuerteret Iudæos & omnes gentes. Vnde Rupertus : *peſſulum aperui*, id eſt, inquit, rupi ſilentium, aperui os meum, vt erudirem alios : additque primò, manus ſtillare myrrham mortificationis; ſecundò, digitos plenos eſſe myrrhâ probatiſſimâ probationis & diſcretionis: tertiò, peſſulum, id eſt, os aperiri ad prædicandum : hic enim congruus eſt ordo, vt prædicatio ſit efficax multoſque conuertat.

Quartò. Quartò, *ab at ille declinauerat*, referas ad amiſſionẽm filij Ieſu duodennis, quando tardè, ſcilicet veſpera eum requirens mater non inuenit, ac triduo cum magno labore & dolore quærens, tandem reperit in templo inter Doctores. Rurſum Anagogicè referas cum Philone Carpath. & Ruperto ad Aſcenſionem Chriſti abeuntis in cælum.

Quintò. Quintò, B. Virgo myrrham ſtillauit, cùm vidit Chriſtum in cruce patientem, eique intimo dolore & amore compaſſa eſt. Mater enim paſſa eſt in filio. Vnde Concil. Hiſpalenſe 2. c. 13. hæc concomitanter & quaſi correlatiuè attribuit Chriſto, cùm conſtet propriè & præcisè ea dici de B. Virgine: *Salamon*, inquit, *in Canticis Canticorum paſſionem carnis Chriſti prædicans, ait : Manus meæ diſtillauerunt myrrham, & digiti mei guttam: vbi ſpecialiter oſtenditur, in manibus ac digitis ſolam carnem Chriſti in ſtipite infixam, ſicut in pſalm. 118. Confige clauis timoris tui carnes meas.*

Sextò. Sextò, B. Virgo ſtillauit myrrham, cùm corpus Chriſti ſui mortuum myrrhâ per Nicodemum perunxit ad ſepulturam. Vnde S. Ambroſius lib. 3. de Virginibus : *Quàm*, inquit, *myrrham diſtillant manus, niſi illam, quam obtulit iuſtus Nicodemus magiſter in Iſrael, qui meruit lauacri priùs audire myſterium, qui attulit miſturam myrrhæ & aloës, quaſi libras centum & miſit in corpus Ieſu? perfectum vtique odorem attulit. Hunc odorem fragrat anima, quæ Chriſto aperire incipit, vt accipiat primum odorem dominicæ ſepulturæ & credat, quia caro eius non vidit corruptionem.*

Denique S. Ambroſius in pſal. 118. ſerm. 12. nouè *Id declinauerat* accipit pro *penetrauerat in intima mentis*. Sic enim ait : *Poteſt quidem & ſic accipi: frater meus tranſiuit; ſicut legimus quòd penetrauit dilectæ intima medullarum; Et quemadmodum ad Mariam dictum eſt : Et tuam ipſius animam pertranſibit gladius, vt reuelentur multorum cordium cogitationes.*

Portò Honorius oſtium, & peſſulum ſic B. Virgini attribuit: *Sacra virgo*, inquit, *oſtium fuit per quod Chriſtus in mundum introiuit; peſſulum autem erat moles peccatorum hominum, quod ideo ab ea apertum dicit, quod à Spiritu ſancto præſernata, non ſicut ceteri in peccato creditur concepta, inſuper & ſanctè viuendo peccata declinauit: ſicq; dilecto ingreſſus patuit, quia per ipſam ipſa miſericordia in Eccleſiam venit. Quotidie etiam peſſulum peccatorum remouet, & per eam ingreſſus gratiæ Chriſti ad nos venit.* Hæc Honorius in Sigillo.

Anima mea liquefacta eſt, vt dilectus meus locutus eſt : Quæſiui, & non inueni illum: vocaui, & non reſpondit mihi.

VOCAVI, ET NON RESPONDIT (Arabicus *non obediuit*) MIHI] Hebr. *Anima mea egreſſa eſt in ſermone eius.* Sic & Arabicus. Eſt metalepſis. Sicut enim cera igne liquefacta à ſeipſa quaſi exit, id eſt, effluit & diffluit: Sic & anima calore Verbi Dei ſuccenſa amore quaſi liqueſcit, ſoluitur & diffluit, vt à ſe exire, & in ſponſum quem diligit tranſire & effluere videatur. Sunt verba ſponſæ pœnitentis dolentiſque de ſuo ſopore & tarditate, quòd illico ſponſo pulſanti oſtium non aperuerit. q.d. O me miſeram, quod ſponſo illicò non aperui, ſponſo, inquam, qui ex mei amore frigori & rori nocturno ſe exponens, tam comiter & blandè me, vt aperirem,

com-

compellabat dicens & obſecrans: *Aperi mihi ſoror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea, quia caput meum plenum eſt rore*, quare ita eius dulci, amoroſo, & ignito eloquio delectabat; vt meus mea ex ſe exire, liqueſcere, viribus deſtitui & animo linqui videretur. Quamobrem tarditatis meæ ſerò pœnitens illum quæſiui, ſed non inueni, vocaui, & non reſpondit mihi. Hoc ipſum ſapientia comminata eſt. Prouerb. 1. 24. dicens: *Quia vocaui & renuiſtis, extendi manum meam, & non fuit qui aſpiceret: Ego quoque in interitu veſtro ridebo, &c. Tunc inuocabunt me & non exaudiã, manè conſurgent & non inuenient me.* Chald. vertit: *Et anima mea deſiderauit vocem verborum eius: quæſiui maieſtatem gloriæ eius, & non inueni: oraui coram eo, & ipſe obumbrauit cælos nubibus, & non ſuſcepit orationem meam.*

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

ANima Prælatorum Eccleſiæ amore & dolore liquefacta eſt, cùm audierunt vocẽ Chriſti conquerentis de tot tantiſque Arrianorum, Mahometanorum, Lutheranorum, Caluiniſtarum, &c, impiorumque Chriſtianorum blaſphemijs & iniurijs ſibi Deoque irrogatis. Quare illis ſtrenuè ſe opponere cœperunt; ſed quia initio id facere tardarunt, ac eorum tarditate hæreſes & vitia magis propagata & radicata fuêre, hinc illa ſtatim eradicare nequiuêre. Quare Chriſtum multis in locis & perſonis tum quæſierunt & nõ inuenerunt, vti paulò antè dixi. Hîc verum eſt iſtud: *Noluiſti cùm potuiſti: non poteris ergo cùm voles.* Hoc enim eſt iuſtum Dei iudicium, iuſtaque tarditatis vindicta. Accedit, quòd multi Catholici etiam principes & prælati Arrianos, alioſq; Hæreticos fouerint & defenderint, eiſque Eccleſias & ditiones ſuas prodiderint adeoque ipſi facti ſint Arriani & Hæretici; imò Hæreticorum anteſignani: quæ perfidia eſt, & ſcelus immane, & penè inexpiabile, ob quod Deus in eorum ditionibus hæreſes dominari permiſit, & etiamnum permittit, quia ſcilicet paſtores ouium facti ſunt earum lupi & proditores, eaſque diabolo deuouerunt & tradiderunt: paſtores enim ſuos vltrò ſecutæ ſunt oues ob vitæ carniſque licentiam, quam eas verbo & exemplo docebant.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

ANima pia ſentiens internam, igneamque Chriſti in mente loquentis vocem, quaſi amore & deſiderio ipſius liqueſcit, quia amor eſt quaſi calor, qui reſoluit & liquat cor. Sicut ergo ignis calore liquat ceram, ſic Chriſtus amore liquat mentem, omneſque eius vires & potentias Ita Caſſiodor. Beda, & S. Gregorius, quem audi: *Audi verbum ſponſi: liquefactam ſe dicit; quia dum*

A *Chriſtus ſe per ſpiritum ſuum animæ deſideranti infundit, omnem duritiã cordis mox diſſoluit, & aliquando mentem in tantas lacrymas liquefacit, vt vix capere poſſit hoc, quod ſe ſapere intra ſe exultat, & intus miretur, quid fuerit, & quid factam ſubitò ſeipſam videat; Quem liquorem dum ſentit, perfectiùs apprehendere, concupiſcit: & aliquando dum hoc ipſum cogitat, hoc quod modò ſentiebat iam non ſentit: vnde ſolicitatur ad quærendum, vt hoc idem inueniat; ſed aliquando tum etiam diu fatigetur non inuenit, quod modò iam præſens tenebat.* Idem lib. 4. Moral. cap. 30. *An non*, inquit, *robore ſuo feſſam ſe inuenerat quæ dicebat: Anima mea liquefacta eſt*: &c. *quia nimirum mens dũ occultæ locutionis aſpiratione tangitur in ſtatu ſuæ fortitudinis, ipſo quo abſorbetur deſiderio liquatur: inde ſe apud ſemetipſum feſſam inuenit, vnde vltra ſe eſſe cõſpicit fortitudinem, quam conſcendit. Hinc propheta cũ* *Interni affectus animæ quærentis ſponſum.*

B *viſionem Dei ſe vidiſſe diceret, adiungit: Elangui, & ægrotaui per dies plurimos; Liquefactio*, ait D. Thomas, 1. 2. quæſt. 28. art. 5. *importat quandam mollificationem, quâ exhibet ſe cor habile, vt amatũm ipſum ſubintret.* Nam vt ait S. Auguſt. tract. 2. in epiſt. 5. S. Ioannis: *Amor quem afficit in illud mutat, in quod amando fertur. Talis*, inquit, *eſt quiſque, qualis eius dilectio eſt: terram diligis, terra eris: Deum diligis, quid dicam? Deus eris? Non audeo dicere ex me, Scripturam audiamus: Ego dixi: Dij eſtis, & filij Altiſſimi omnes.* Hinc ſciat ſe illudi à dæmone, qui interius vel exterius afficitur verbo Dei, ſi cordis eius durities non liqueſcat, vt mores in meliùs mutet. Vnde Ioannes Carmelita ſic explicat, q. d. Quãdo ſponſus pulſans me allocutus eſt, ipſius igne concepto liquata ſum. Anima quippe velut ſpiritualibus poris ſolutis, illi tota patuit. Nam frigore corpus conſtringitur & conſtipatur; calore *Animæ liquefactio quænam.*

C reſoluitur, porique pateſiunt. Sic anima hyemali culpæ rigore premitur ac contrahitur: diuino verò charitatis calore rareſcit, totaque velut poris apertis illa debiſcit, vt ſponſum tamquam quædam ſpongia concipiat.

Rurſum Philo Carpath. Caſſiodor. Iuſtus, Richard. & alij ex hoc loco, docent animã piam deſiderare quietè ſoli Deo viuere, eiuſque conſolationibus frui; at Deum ſubinde eam non exaudire, illaſque ei denegare: *Pacem*, inquit Philo, *quærit ſponſa in moleſtijs, quibus in hac lachrymarum valle affligatur, nec inuenit in corpore aut rerum caducarum vſu. Vocat nec exauditur, cùm orando, meditando dulcedine illius diuinæ præſentiæ ſatiari appetit, nec illi datur, quod exoptat. Vellet enim interna illa ſuauitate aſſiduè frui, ſed corruptibili mole corporis im-*

D *pedita ſæpe conata decidit.*

Myſtici, ſiue contemplatiui hanc liquefactionem in anima fieri cenſent, per vehementiam contemplationis & amoris diuini quam ita explicat Richard. de S. Victor. tract. de Gradibus charitatis violentæ; *Tertius amoris gradus eſt quando mens hominis in illam rapitur diuini luminis abyſſum: ita vt humanus animus in hoc ſtatu exteriorum omnium oblitus, penitus neſciat ſeipſũ, totuſq; tranſeat in Deum ſuum, & faciat quod ſcriptum eſt: Etenim nõ credentes inhabitare Dominum Deum. In hoc itaque ſtatu plenè compeſcitur, profundeq; ſopitur carnalium deſideriorum turba, & fit in cælo ſilentium quaſi hora dimidia; Et quidquid moleſtiæ ineſt abſorbetur à gloria. In hoc ſtatu, dum mens à ſeipſa alienatur, dum in illud diuini arcani ſecretarium rapitur, dum ab illo diuini* *Liquefactio animæ qua ratione fit.*

amoris

A

amoris incendio vndique circumdatur, intimè penetratur, vsquequaque inflammatur ſ ipſam penitus exuit, diuinum quendam affectum induit, & inſpectæ pulchritudini configurata, tota in aliam gloriam tranſit.

Exemplum affert ferri, quod ex ſe frigidum & nigrum, vi ignis ſenſim incaleſcit, cãdeſcit, ac tandem planè igneſcit, *ita vt totum liqueſiat & à ſeipſo planè deficiat, & in aliam penitus qualitatẽ trãſeat. Sic itaque ſic anima diuini ardoris rogo, intimiq́; amoris incendio abſorpta, æternorum deſideriorum globis vndique circumſcipta primò incaleſcit, poſtea incandeſcit, tandem autem tota liqueſcit, & à priore ſtatu penitus deficit.*

Addit Dionyſ. Carthuſ. tract. de Fonte lucis c. 18. *Dum mens contemplationi myſticæ eſt intenta, inflammato & velut commoto ac irritato amore, incipit amor ipſe quodammodo ebullire, ac ſuper feruere, ſuaq́; ſacrâ violentiâ totum corpus concutere. Quod autẽ feruet, quadam caloris ac deſiderij ſui violẽtiâ extra ſeipſum proiicitur, & ſupra ſe tollitur, quaſi ibi eſſe dedignetur; vnde tam vehementer ſe iactat: ſic & mens tranſfixa amoris feruore, quaſi extra corpus iactare ſe nitetur, & vſque ad ſummum volare molitur.*

B

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Chriſto & B. Virgine.

RVpertus docet B. Virginis animam poſt Chriſti aſcenſum in cælum, eius recordatione & deſiderio liqueſactam: *Licet*, inquit, *Chriſtus abiiſſet in cælum, tamen vt ego aperui os meũ, & locuta ſum de eo, tunc & dilectus meus locutus eſt eo ſenſu, quo Paulus ait: An experimentum quæritis eius, qui in me loquitur Chriſtus? & liqueſacta eſt anima mea. Flebam, & præ fletibus erumpentibus non poteram verba contexere; verùm fletus delectatio erat mihi. Quoties enim aliquid diſſerebam, quod à ſponſo factum eſſet in terris, toties anima mea liqueſiebat; & erat ſimul ignis amoris & gladius doloris: & ſicut gladius fluere facit de corpore ſanguinem, & ignis adipem liqueſacit, ſic verba illa animam meam. Atque etiam quoties aperiebam mentem ad conſiderandum, quid dilectus meus diſceſſerat, anima illico liqueſacta erat.*

C

VERS. 7. *Inuenerunt me cuſtodes, qui circumeunt ciuitatem: percuſſerunt me, & vulnerauerunt me: tulerunt pallium meum mihi cuſtodes murorum.*

D

PRo *pallium*. Hebr. eſt רדיד *redid*, id eſt, *theriſtrum*, vt vertunt Septuag. hoc eſt, peplum ſeu velum, quo ſponſæ nobiles caput & humeros obuelant in ſignum pudoris & pudicitiæ. Hi cuſtodes diuerſi ſunt ab illis cap. 3. verſ. 3. ait Theodor. hi enim vulnerauerunt ſponſam, eique pallium ademerunt, illi verò eam iuuerunt & fauerunt: quare hi cuſtodes erant terrenæ ciuitatis illi, verò ſupernæ & cæleſtis, puta Eccleſiæ.

A

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS

De Chriſto & Eccleſia.

SAnctus Gregorius hæc in bonam partem interpretatur: vnde per cuſtodes accipit doctores & prædicatores, qui fideles in Eccleſia gladio verbi diuini ad compunctionem vulnerant, & pallio, ſiue velo ignorantiæ & ſæcularium deſideriorum ſpoliant: ſic & Philo, Caſſiodor. Beda, Haymo, Anſelmus, Rupertus, & Gilbertus hom. 45.

Cuſtodes qui? Reſp. Primò, eſſe prædicatores.

Huc accedit Nyſſenus & Pſellus, qui per cuſtodes accipiunt angelos, qui Eccleſiam & animam piam, ſed tepidam per tribulationes caſtigant, & ſtimulant ad feruorem. Sic & S. Ambroſius lib. 3. de Virgin. qui & addit hos pallium ei abſtuliſſe: *Quia*, inquit, *actuum corporalium inuolucrum ſuſtulerunt ab ea, vt nuda mentis ſimplicitate quæreret Chriſtum, quia nemo poteſt amictu veſtitus philoſophiæ ſæcularis videre Chriſtum: quæ enim Deum viſura eſt, mundo corde incedere debet.* Vide eundem lib. de Iſaac & Anima c. 6.

B

Meliùs & germaniùs Theodor. Iuſtus, Angelom. Titelmannus, Luyſius hæc in malam partem accipiunt; vnde per cuſtodes intelligunt reges & tyrannos hæreticos, vel peruerſos, ac prauos Eccleſiæ prælatos. Hi enim Eccleſiæ & reipubl. ex officio ſunt cuſtodes, ſed ſuâ nequitiâ eiuſdem ſunt proditores. Tales fuere reges Ariani, vt Valens, Theodoricus, Genſericus, Hunericus, cæterique qui in perſecutione Gothica & Wandalica, Eccleſiæ orthodoxos doctores & Epiſcopos bonis, libertate, & vita ſpoliarunt, ac martyres effecerunt. Tales quoque fuere impij Epiſcopi & prælati, qui in hæreſim declinarunt, vt Dioſcorus, Neſtorius, Eutyches, Pelagius, Priſcillian. &c. qui palliũ Eccleſiæ per ſchiſma & hæreſim diſciderunt, eique ſuam pudicitiæ & integritatis gloriam (quam pallium denotat) abſtulerunt. Addit Theodoret. tyrannos ademiſſe martyribus pallium, id eſt, corpus, cùm eos occidendo corpore ſpoliarent. Iuſtus verò per pallium accipit tẽpla, quæ demoliti ſunt, & S. Scripturam, quam combuſſerunt. Denique per pallium accipi poſſunt inſignes doctores, Epiſcopi, martyres, quos Hunericus, & ſimiles vel occiderunt, vel in exilium egerunt. Hi enim Eccleſiam ornabant & defendebant vt pallium. Vide Victor de Perſecut. Wandalica. Euaſit tamen Eccleſia ſoſpes manus iſtorum ſponſorum Penelopes, ac per ſinceros Epiſcopos & animoſos doctores fidei ac morum integritatem docere, & propagare non deſtitit. Hac de cauſa Chriſtus diſciſſa tunica apparuit S. Petro Epiſcopo Alexandrino & martyri, dicens: *Arrius tunicam meam diſcidit*, vt habet eius vita.

Secundò, germanè, eſſe principes hæreticos vel peruerſos.

C

Quidnam hic pallium.

D

Huc accedit Chaldæus, qui Iudaicè hæc accipit de Chaldæis vaſtantibus Ieruſalem. Hi enim typus fuere tyrannorum vaſtantium Eccleſiam: *Comprehenderunt*, inquit, *me Chaldæi, qui cuſtodiebant vias, & obſidebãt in circuitu contra ciuitatem Ieruſalem: quoſdam meorum occiderunt gladio & quoſdam meorum duxerunt in captiuitatem. Tulerunt,*

runt per quem regium Sedeciæ regis Iudæ de collo eius, & duxerunt eum in Rebla, & excæcauerunt oculos eius populi Babylonis, qui obsidebant ciuitatem, & custodiebant muros.

Symbolicè. Symbolicè, Lucas Abbas per custodes accipit dæmones, qui animas suis tentationibus vulnerant, easque pallio puritatis baptismalis spoliat.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS

De Christo & anima sancta.

ANimæ virtutis & perfectionis auidæ incidunt subinde in fictos prauosq; doctores, consultores, confessarios, socios &c. qui eas perniciosis dogmatibus, consiliis, suggestionibus B vulnerant, vt puritatis & innocentiæ suæ damnum vix pallio, instar Ioseph, relicto effugiant: quare piæ animæ tales hypocritas solerter discernere studeant, ac cognitos vt pestes fugiant. Hi enim sunt, non pastores fidi, sed lenones perfidi, qui animas innocentes & puras Deo deuotas, Veneri & dæmoni stuprandas per summum scelus offerunt, imò sacrificant & immolant, idque per blanda verborum & scriptorum lenocinia, quæ sub fucato melle amarissimum fel, & exitiale virus contegunt.

Tropol. Tropologicè S. Hier. epist. 22. ad Eustoch. ex hoc loco cuincit virginem debere domi se continere, ne, si domo exeat, in pudicitiæ insidiatores incidat, qui ei pudicitiæ pallium adimant.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Christo & B. Virgine.

GVilielmus hæc applicat Scribis & Pharisæis, qui blasphemando & vulnerando Christum, blasphemarunt pariter & vulnerarunt eius matrem. *Eo ipso*, inquit, *quo famam dilecti mei gladio linguæ suæ tam crudeliter lancinauerunt, maternum in me affectum inflictu dolorum vulneribus consauciarunt. Præterea, quod poterat, expoliauerunt me stola gloriæ meæ, pallio laudis, quo operiebar, cùm diceretur: Beatus venter, qui magistrum bonum portauit, & vbera quæ sugere dignatus est: hac gloria me nudantes,* D *quantum potuerunt, induerunt me diploide confusionis, infamando me tamquam matrem pestilentissimi seductoris: sed cuasi horum omnium manus, nec filius meus passus est ampliùs eos in me sæuire.*

VERS. 8. *Adiuro vos filiæ Ierusalem, si inueneritis dilectum meum, vt nuntietis ei, quia amore langueo.*

HEbraicè חולה *chola*, id est, *infirma sum.* Septuag. *Adiuraui vos filiæ Ierusalem in virtutibus & viribus agri, si inueneritis fraternum* (Complut. *nepotem*, Græcè, ἀδελφιδόν, de quo egi superiùs) *meum, quid annuntiabitis ei? quoniam vulnerata charitatis* (vel *charitate*) *ego sum*, Arabicus efficaciter: *Quia ego sum amor vulneratus*. Quid

A non agit, quid non patitur amor vulneratus? Similem adiurationem & languorem amoris in sponsa, sed adolescentula audiuimus cap. 2. v. 4. & 5. (vide ibi dicta) hic verò feminæ plenæ ætatisque ætatis maior est languor.

AMORE LANGVEO] ergo idem est, quod amore deficio & tabesco, tum corpore, tùm mente ob dilecti absentiam ex nimio eius desiderio. Languor hic Deo gratissimus est: vnde sponsa nil aliud sponso nuntiari iubet, quàm *amore langueo*: in hoc enim omnia eius vota continentur, quæ ex hoc satis superque intelliget sponsus. Amor ergo est languor, amor spiritus & vires exhaurit, amor infirmos & ægros facit, sed simul in infirmitate ex amore patientes, potentes, & validos. Quocirca Hugo de S. Victore in claustro animæ cap. 12. de Ægrotis fratribus ita loquitur: *Nihil de ordine implere se fatentur, sed nisi fallor implent totum: Infirmitatis claustro coarctantur, disciplinantur anxietatum virgis, & spinis dolorum icitantur, vigilant, laborant, quia cibum, somnum, quietem infirmitas negat.* — Amor est languor. / Ægri mente implent.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Christo & Ecclesia.

PEr filias Ierusalem animas sanctiores accipiunt Theodoretus, Cassiodorus, Beda, Iustus, Anselmus: minus sanctas vel nouitias Theodor. Honorius, & Ropertus: angelos, & homines beatos accipiunt Philo, Psellus, & Lucas Abbas. Pleniùs eum S. Gregorio, & Haymone hos omnes accipias. Ecclesia enim amore Christi languens & saucia obtestatur omnes sanctos tam angelos, quàm homines, siue viuos, siue vita functos, vt Christo hunc suum languorem annuntient, vt illi medeatur, mittendo scilicet homines Apostolicos, qui hæreticos, infideles, malosque Christianos, qui Christo iniurij Ecclesiam malè mulctarunt, conuertant, vt & ipsi Christum ament & colant, quare de eorum iniuria & vi sibi, suisque doctoribus, & martyribus illata non queritur, sed eam silentio tegit, optans eis misericordiam & salutem, non suam de eis vindictã, dicens cum Christo in cruce: *Pater dimitte illis; non enim sciunt quid faciunt.* Et cum S. Stephano: *Domine ne statuas illis hoc peccatum.* Actor. 7. Sponsa igitur ad dilectum toto inhians animo, omne adhibet conatum & suum & externum. Aduocat igitur ad sua vota externas etiam preces, quia his adiunctis collectæ vires diuinum pectus oppugnant, atque adeò expugnant vehementiùs. Ita Delrio, Sanchez, & alij. — Filiæ Ierusalem quæ sint. (C)

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Christo & anima sancta.

ANima pia obtestatur omnes sanctos angelos & homines, vt pro se apud Christum sponsum intercedant, eique ardens suum desiderium illum magis amandi, illique magis placendi & seruiendi annuntient, vt ipse illud explea*t*,

A pleat præsertim in zelo animarum, quo languet, vt plurimos, imò omnes ad Christum conuertat. Audi Nyssenum homil. 13. *Quia dilectionem suam nobis probauit præclarus animarum sponsus, qui pro hostibus mori non dedignatus fuit: ideo sponsa vicissim amore erga illum, à quo præuenta fuerat, incensa demonstrat his verbis amoris telum imo in pectore latens, nempe diuinitatis ipsius communicationem. Nam Deus est dilectio, quæ per fidei viuæ cuspidem in cor penetrat. Nomen autem telo* (*D. Paulo teste*) *est fides per dilectionem efficaciter se declarans.* Tales dicunt eum S. Paulo: *Æmulor vos Dei æmulatione. Despondi enim vos vni viro Virginem castam exhibere Christo.* 2. Corinth 11. *Sic non deficientes languescite: Sic in amore sponsi mecū adolescite.* ait Gulielm. Languor ergo hic & defectus *non finis amoris, sed incrementum est*, ait S. Ambros. in psal. 118. B

Languore crescit amor.

Octon. 11. v. 1. *Sed quò magis lassatur affectus, eò amplius amor crescit: & quò diutius abest, qui desideratur, eò expectantis desideria maiore quadam vi amoris ignescunt. Caro deficit, sed cupiditas alitur & augetur. Hinc ergo colligere possumus quid sit: Defecit in salutare tuum anima mea. Etenim spiritui adhærens anima deficit ab eo quod est anima, & fit vnus spiritus: quoniam qui adhæret Domino, vnus spiritus est. Itaque sanctus & timens Deum nescit aliud desiderare, nisi salutare Dei, quod est Christus Iesus. Illum concupiscit, illum desiderat, in illum totis intendit viribus, illum gremio mentis fouet, illi se aperit & effundit, & hoc solùm veretur, ne illum possit amittere. Itaque quantò maiore desiderio excitata fuerit anima cupiens adhærere salutari suo, tantò magis deficit. Ergo ista defectio imminutionem quidem fragilitatis, sed assumptionem virtutis operatur.*

Languoris definitio.

C Languoris huius vim & indolem egregiè depingit Gilbertus hic serm. 46. *Non languet amor*, inquit, *sed languet amans. Vbi viget amor, ibi viget languor, si absit quod amatur. Quid est languor, nisi affectio quædam de absente dilecto amorem consumens? Amor vehemens patientiæ simul afficit & carnem & mentem. Illius extinguit lasciuiam huius & lætitiam perstringit quodam tristi affectu, & desiderio absentis dilecti languet caro, dum eius languidior & remissior motus efficitur. Languet animus, dum æstuantis voti nimietate consumitur.* Deinde paucis interiectis caussam assignat: *Nimis exæstuans amor patientiæ, animi vires exhaurit. Quæ est enim humanæ mentis fortitudo, vt sustineat, cùm eam ille cælestis amor sponsi impatienter exagitat? liquefactus in hac exercitatione se fugit animus, amoris violentiam ferre non valens: fit enim in consummata materia, & iam deficiente languidiora redduntur ignis incendia.* D *Et Deus noster ignis consumens est.* Denique languoris huius felicitatem & effectum subiungit: *O potens & præpotens passio charitatis, si non temperatur non toleratur. Iure potens, quæ animum quem possederit suiipsius efficit impotem. Cùm semel fuerit accensa in mente, attingit à fine vsque ad finem fortiter, facit ad quod venit, & prosperatur & crescit, nec deficit, donec deficientem reddiderit animam. Sicut enim hic corporalis languor non est semper æqualis vehementiæ, sed est aliquoties eius intensior passio, sic & amoris affectio, etsi iugi desiderio se tendit ad dilectum, aliquando quidem intensioribus votis exæstuat, hora orationis maximè.* Id re ipsa se per visum expertum narrat Rupertus Abbas Tuitiensis lib. 12. in cap. 26. Matth. pag. 192. col. 2. initio: *Veni*, A inquit, *desuper quasi similitudo viri proni & æqualiter extensi, solam quam maximè faciem suam occultans; & in me demissa, totam impleuit animæ meæ substantiam eo modo mihi impressa, quem verbis exprimere nullatenùs possim, multò citiùs atque profundiùs atque cera quamuis mollissima, sigillū fortiter impressum admittere possit. Porrò somno, qui vix obrepserat excussus sum, & vigilans sensi dulce pondus; vigilans delectatus sum, & quid dicam? Anima mea liquefacta est, anima mea Domino defecit, penè de corpore effusa est.* Inde verè tanto gaudio se perfusum asserit, vt nisi illa sanctæ voluptatis inundatio cito se continuisset, animam velociter de corpore abstraxisset.

TERTIVS SENSVS

B

PRINCIPALIS,

De Christo & B. Virgine.

Languebat Virgo amore Christi & zelo animarum, atque desiderio fruendi Christo post eius ascensionem in cælo. Audi Rupertum: *O filiæ Ierusalem, quæ verè estis filiæ Abraham, semen Iuda, filiæ quoque Dauid secundum fidem credendo in eum, qui est Rex supernæ Ierusalem, factusque est filius Dauid secundùm carnem adiuro vos per hanc ipsam fidem qua filiæ Ierusalem factæ estis, si inueneritis ante me, vt sæpè fit, discipulæ ante magistrā exeuntes de corpore, intromissæ ad conspectum eius, vt annuntietis ei, quia amore langueo præ magno faciei eius videndæ desiderio, vitæ tædium patior, & vix præsentis exilij moras sustineo. Quorsum hic adiurat?* C *Nonne dilectus cuncta nouerat, & in hic amorem sponsæ amantis?* &c. *Quorsum igitur tendit hæc adiuratio: nonne vt percussa pereuntat, vt vulnerata vulneret, vt audientes filiæ tantum in matre vitæ futuræ quæ non videtur desiderium; in mente persentiant & ipsæ talem esse dilectum, vt iure propter ipsum quæuis fastidiat hoc præsens sæculum, iamque inter moras præsentis vitæ magis ac magis cupiant eum agnoscere saltem per speculum, saltem in ænigmate.*

Audi Sophronium serm. de Assumpt. Deiparæ: Puto, inquit, *quod quidquid cordis est, quidquid mentis, quidquid virtutis humanæ, totum adhibeas, non sufficiat, vt cogitare valeas quanto indesinenter cremabatur ardore pij amoris, quantis mouebatur repleta Spiritu sancto cælestium secretorum incitamentis, quia etsi diligebat Christum ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota virtute, nouis tamen quotidie inflammabatur præsentiæ absens desideriorum affecti-* D *bus: tantò siquidem validius, quanto diuinis illustrabatur intus visitationibus, quam totam repleuerat Spiritus sancti gratia; quam totam incanduerat diuinus amor, ita vt in ea nihil esset, mundanus quod violaret affectus, sed ardor continuus & ebrietas profusi amoris: nam & Christus ab omnibus est amandus ex toto corde, & ex tota anima, atque ex tota virtute quærendus; maximè tamen ab ea ardentius, cuius & Dominus erat & filius.*

VOX FILIARVM Ierusalem.

VERS. 9. *Qualis est dilectus tuus ex dilecto, ô pulcherrima mulierum! qualis est dilectus tuus ex dilecto, quia sic adiurasti nos?*

DILECTVS EX DILECTO] Hebr. דוד מדוד *dod middod*, quod clarè vertas *dilectus præ dilecto*, quolibet scilicet, puta quem præ dilectis quibuslibet diligis. Vnde Syrus & Arabicus vertunt, *ex dilectis*. Septuag. ἀδελφιδὸς ἀπὸ ἀδελφιδοῦ, id est, *fraternus à fraterno*, siue *fratruelis à fratruele*, vel *nepos à nepote*. Aut præcisè Christus dicitur *dilectus ex dilecto* quia qua Deus, genitus est à Deo Patre, sibi vt filio, dilectissimo, quà homo verò, prognatus est à Dauide, qui fuit vnicè Deo dilectus: imò vir secundum cor Dei, 1. Reg. 13, 14. Ita Nyssenus, Philo, Anselmus & Gilbertus serm. 47. B

Ecclesiam vocat pulcherrimã mulierum, quia pulchrior est ipsa omnibus cœtibus Gentilium, Synagogis Iudæorum, Academiis Philosophorum, lustris Athcorum, speluncis hæreticorum: hæ enim meretrices sunt dæmonis, ipsa verò virgo & sponsa Christi: sic B. Virgo est mater matrum & Virgo virginum, ait Gulielmus.

FILIÆ IERVSALEM] id est, sanctæ Angelorum & hominum animæ rogatæ ab Ecclesia, vt dilectum à se frustra in animalibus impiorum quæsitum reperiant, vicissim rogant, qualis sit C eius dilectus, cuius amore languet, non quòd hoc ignorent, sed vt eius desiderium in ipsa acuant accendantque, vtq; ipsi ansam præbeant eum effusissimè laudandi, eiusque formam, dotes, & pulchritudinem à capite ad talos graphicè depingendi: atque hoc est languoris eius remedium. Nam qui amore languentes recreare cupit, nil præstare potest opportunius, quàm cum illis de eo quem amant miscere sermonem. Hinc S. Dominicus amore Dei flagrans & languens, non poterat de alia re, quàm de Deo cogitare & loqui.

Tropologicè. Tropologicè docemur hic crebro meditando, orando, legendo ruminare quis, qualis, & quantus sit sponsus animæ nostræ, putà Christus Deus & redemptor noster, vt ex maiori bonitatis eius, magnitudinis, sapientiæ, sanctitatis, &c. D cognitione assurgamus ad maiorem eius admirationem, venerationem & amorem. Ita Philo. Hinc filiæ Ierusalem repetunt τὸ *qualis est dilectus tuus ex dilecto*, quia *quo ardentiùs diligunt*, ait S. Gregorius, *eò dulciùs verba de eo repetunt, vt per repetitionem dilectionis maximus amor ostendatur.*

VOX SPONSÆ

VERS. 10. *Dilectus meus candidus & rubicundus, electus ex millibus.*

SEptuaginta & Arabicus, *ex myriadibus*. Hebr. מרבבה *merevava*, id est, *præ myriade*, id est, præ decem millibus.

A Sponsa interrogatione vers. 9. icta in laudes sponsi omnes sui amoris sinus, omnes linguæ & vocis sonos expandit. Diligens enim non potest cogitare, loqui, laudare aliud, quàm dilectum.

Pro *candidus* Hebr. est צח *tsach*, id est, candidus, nitidus, limpidus, sudus, serenus, purus, instar solis meridiani. Symmach. λαμπρὸς, id est splendens. Nimius enim candor, qualis est niuium; præsertim à radiis solis ictus affulget, & quasi effulgurat.

Pro *rubicundus*, Hebr. est. אדום *adom*, id est, rufus, qualis fuit Esau, qui ideo dictus est Edom. Hinc & protoplastus noster dictus est Adam, quia è terra rufa à Deo plasmatus est, Genes. 2. Septuag. πυῤῥὸς, id est, fuluus, igneus: siue facie vel oculis igneis, rutilus, rufus.

B Pro *electus*. Hebr. est, דגול *dagul*, id est antistans, princeps excellens, & instar vexilli ceteris eminens. Sic *Saul* dicitur *electus & bonus*, id est speciosus: *Et non erat vir de filiis Israel melior*, id est speciosior illo: *ab humero & sursum eminebat super omnem populum*. 1. Reg 9. 2. *Dagul* enim dicitur à דגל *deghel*, id est, vexillum, *daghel* ergo ad verbum, idem est ac si dicas *vexillatus*, magnificatus, insignitus. Marin. vertit, *vexillo insigniens myriadis*, siue decem millium, hoc est, dux sub se habens decem millia. Alius: *Signifer inter decem millia*, qui vexillum decem millibus præfert. Tigurin. *Sub signis habens exercitum decem millium* R. Salomon: *Multis stipatus exercitibus* Vatabl. *Vexillatus in decem millibus*, hoc est, inquit, *gerens vexillum* (crucis) *inter omnes Christianos.* *Pro electus Hebr. est vexillatus.*

C

PRIMVS SENSVS ADÆQVATVS,

De Christo & Ecclesia.

PVlchritudo, ait Plato, in duobus consistit, primò in suauitate coloris, secundò in apta membrorum harmonia. Sponsa ergo pulchritudinis sponsi elogia inchoat à colore faciei, docetque eum esse pulcherrimum, scilicet candidum, rubore mixtum, & vermicularum, hoc est, roseum, qualem Adonidi pulcherrimo dant Poëtæ. Vnde Statius lib. 1. Achil. *Pulchritudo sita in duobus.*

—Niueo natat ignis in ore
Purpureus,

Et alter:

D *Candor erat, qualem præfert Latonia Luna,*
Et color in niueo corpore purpureus.

Sidonius de suo Theodor. lib. 1. epist. 2. *Lactea cutis, quæ propiùs inspecta iuuenili rubore suffunditur; namque hunc illi crebrò colorē non ira, sed verecundia facit.* Plutarchus de Alexandro. *Alexandrum pingens fulmen tenentem, non repræsentauit Appelles colorem eius, magis fuscum & sordidiorem reddidit: cùm fuerit, vt aiunt candidus, qui color in pectore & facie potissimum purpurascebat*; atque eam candirubri coloris *optimam temperaturam*, Galenus docet; notam verò *bonæ indolis & ingeniosi* Aristoteles: *quam acrem & promptum in disciplinis capessendis* ait Polemon; *continentem, grauem, modestum, magnanimum effecit Alexandrum*, ait Plutarchus. Hæc Noster Pineda libro 6. de Rebus Salomonis cap. 40. Talis fuit Christi color, teste Nicephoro lib. 1. ca. vlt. Vnde Psaltes: *Speciosus forma*, inquit, *Roseus color pulcherrimus fuit Homerus.* *Christus fuit roseus.*

præ-

præ filijs hominũ. Psal. 44. Rursum Nyssen. hom. 13. Christus, ait, dicitur cãdidus propter candidissimã carnem, rubicundus propter sanguinem.

Symbolicè.

Symbolicè, Christus est candidus, ob purissimam & splendidissimam deitatem, quam ab æterno habet; rubicundus propter humanitatem cum sanguine rubro, quam ex Adam, qui creatus est ex Adama, id est, ex terra rubra, & ex Dauide, qui erat rufus, in tempore assumpsit. Ita Theodoret. Iustus, & Gilbertus, qui hic sermones suos continuans, expositionem S. Bernardi terminat, ac S. Ambrosius lib. 1. de Virginibus & Anastas. Sinaita lib. 4. Hexam. vbi Christum vocat Solem mundi purissimum & fulgidissimum: ipse enim est increatum lumen de lumine, Deus de Deo, vt habet Symbolum Nicæuum. Ipse enim est *candor lucis æternæ, & speculum sine macula Dei maiestatis, & imago bonitatis illius.* Sapient. 7. 26. Ipse est *splendor gloriæ, & figura substantiæ eius.* Hebr. 1. 3.

Christus candidus fuit per innocentiam rubicundus per passionem.

Secundò & magis appositè, Christus candidus & splendidus est ob puritatem innocentiæ, & splendorem sanctitatis, qua ex purissima Virgine natus sanctissimus extitit: rubicundus propter passionem, qua sanguine suo fuit purpuratus iuxta illud: *Quis est iste, qui venit de Edom tinctis vestibus de Bosra?* &c. *iste formosus in stola sua,* &c. *quare ergo rubrum est vestimentum tuum, & vestimenta tua sicut calcantium in torculari?* Isaiæ 63. 1. Ita Cassiod. S. Gregor. Philo, Anselmus, Rupertus, S. Hieron. in c. 53. Isaiç, qui & lib. 1. contra Iouin. addit: Christus, inquit, candidus dicitur in virginitate, rubicundus in passione.

Rubicundus ergo color mistus candico notat Christum passum & cruentatum fuisse candidum, id est, purum, innocentem & impeccabilem, imò ob innocentiam & innocentem veritatem, qua se docebat esse Christum, passum esse mortem & martyrium, qui summus est decor & gloria Christianis imitanda, imò ambienda. Pati enim nocentem dedecus est culpæ, pati verò innocentem decus est sanctimoniæ, sanctæque patientiæ. Tunc enim vere dici potest *electus ex millibus,* qualis fuit Christus, qui quasi dux & signifer patientiæ & martyrij, eius vexillum omnibus gentibus & sæculis prætulit, quod alacres secuti sunt, & in dies sequuntur tot millia martyrum, virginum, confessorum, qui calumnias, probra, flagella, tentationes, & ærumnas quaslibet amore & exemplo Christi forti animo sustinuerunt & superarunt, ac in dies superant, adeò vt Christus vocari possit *signifer patientiæ & patientum.* Hæc est imago Christi inquit, S. Ambr. de obitu Valtiniani Imperatoris: *Valentinianus,* ait, *meus candidus & rubicundus, habens in se imaginẽ Christi,* in quo scilicet innocentia fuit purpurata & occisa, atque hac ratione Christus, non tantùm in se fuit candidus & splendidus, sed & omnes in se credentes suo sanguine purpurauit & candidauit, ac suo Patri reconciliauit, dum eos in baptismo & pœnitẽtia à peccatis omnibus per gratiam suam abluit, purosque & sanctos, imò martyres, & in calumniis aduersisque quibuslibet exultantes & gloriantes efficit, iuxta illud Pauli, *Gloriamur in tribulationibus,* Rom. 5. v. 3. Christo ergo competit illud Ecclesiastæ cap. 7. *virum de*

Electus ex millibus, qui Dux mens vita & patientiæ omnibus sanctis.

mille vnum reperi, qui ipse est vnicus Dei filius ab ipso electus & dilectus, in quo ipse sibi complacuit. Matth. 5. Quocirca lib. 4. Esdræ cap. 2. v. 41. Ita cum pingit sanctos coronantem: *Et in medio,* inquit, *eorum erat iuuenis staturâ celsus, eminentior omnibus illis, & singulis eorũ capitibus imponebat coronas, & magis exaltabatur:* cumque interrogaret, qui visionem videbat, angelum: *Ille iuuenis, quis est, qui eis coronas imponit, & palmas in manibus tradit?* responsum accepit ab angelo: *Ipse est Filius Dei, quem in sæculo confessi sunt.* Ita Cassiodorus, S. Gregor. Philo, Beda, Anselm. Richard. Rupertus. Sic S. Agnes Præfecti Romani filio se in spõsam ambienti, Christi sponsi sui longè maiorem pulchritudinem, dignitatem & præstantiam obiecit, aitque: *Discede à me fomes peccati, pabulũ mortis: quia iam ab alio amatore præuenta sũ, qui longè te nobilior, annulo fidei suæ subarrauit me: cuius est generositas celsior, possibilitas fortior, aspectus pulchrior, amor suauior, & omni gratiâ elegãtior.* Et paulo post: *Cuius mater virgo est, cuius pater feminam nescit: cui angeli seruiunt, cuius pulchritudinẽ sol & luna mirantur, cuius odore reuiuiscunt mortui, cuius tactu sanantur infirmi, cuius opes numquã deficiunt: Ipsi soli seruo fidem, ipsi me tota deuotione committo: quem cùm amauero casta sum, cùm tetigero munda sum, cum accepero virgo sum.* Ita S. Ambros. episto. 34. Addit S. Bernardus serm. 28. Christum dici electum ex millibus, quia millia millium dilecto, & decies centena millia circa dilectum, & nemo ad dilectum. Hac de causa Christianos vt Christũ imitentur exhortans S. Petrus epist. 1. c. 4. v. 15. *Nemo vestrũ,* ait, *patiatur vt homicida, aut fur.* &c. *Si autem vt Christianus, non erubescat, glorificet autem Deum in isto nomine.* Et v. 14. *Si exprobramini in nomine Christi, beati eritis; quoniam quod est honoris, gloriæ & virtutis Dei, & qui est eius spiritus super vos requiescit.*

Mysticè Psellus: Christus, ait, dicitur candidus & rubicundus quia ex eius latere in cruce lanceâ aperto fluxit sanguis & aqua.

Mysticè.

Anagogicè S. Hieronymus in cap. 63. Isaiæ: Christus, inquit, rubicundus fuit in passione, candidus in resurrectione, ideoque electus ex millibus, quia primogenitus ex mortuis.

Anagogicè.

SECVNDVS SENSVS PARTICALIS,

De Christo & anima sancta.

Anima sancta candida est per fidem, rubicunda per charitatem, &, vt Philo, ait per Spiritum sanctum. Rursum candida per innocentiam, rubicunda per patientiam, ideoque electa ex millibus, vix enim vnus è mille hominibus (si omnes qui in mundo sunt computes) ad veram sanctitatem & patientiæ perfectionem assurgit: vnde tres Anonymi apud Theod. Christus, aiunt, est candidus illis, qui ab omni peccatorum sorde sunt mundati: rubicundus verò illis, qui per tentationes, vt igneus auri fulgor, probati fuerint.

Anima est candida per innocentiam, rubicunda per patientiam.

Denique quia hic describitur perfecta, imò senescens ætas Ecclesiæ, quando post Constantinum totus peuè orbis sub labaro & vexillo

Christus candidus in virginibus, rubicundus in martyribus.

A crucis Christi militabat, valdè appositè sic expo-nas: Christus est candidus in virginibus & confessoribus, rubicundus in martyribus, ideoque electus ex millibus, id est, vt Hebr. vertas *signifer, & dux myriadum*, hoc est. innumerorum fidelium, qui sunt in toto orbe, sub vexillo crucis Christi militantium, quia vt ait S. Hieronymus in epitaphio Paulæ, tam in pace, quàm in prælio eadem vincentibus præmia tribuit. *Secura, ait, esto Eustochium, magnâ hereditate ditata es. Pars tua Dominus, & quo magis gaudeas, mater tua longo martyrio coronata est, non solùm enim effusio sanguinis in confessione reputatur; sed deuotæ quoque mentis seruitus immaculata quotidianum martyriũ est: illa corona de rosis, ista de lilijs: vnde & in Cantico Canticorum scribitur: fratruelis meus candidus, & rubicundus, & in pace & in bello eadẽ præmia vincentibus tribuens.* Et S. Bern. ser. 28. in Cant. *Christus, ait, dicitur can-* B *didus & rubicundus, quem circumdant flores rosarum & lilia conuallium, hoc est, martyrum virginumq; chori, & qui medius residet, non vtique desides virgo & martyr.*

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS,

De Christo & B. Virgine.

B. Virgo candida & rubicunda.

CHristus suas dotes & laudes communicat matri suæ. Igitur B. Virgo candida fuit virginitate, rubicunda charitate & martyrio, quod subiit in Christo & cum Christo, quare ipsa fuit electa ex millibus, vt esset Virgo Deipara, Christi mater, virginum vexillifera, martyrum ante- C signana, confessorum signifera. Audi Nyssenum de Christo: *Inter omnes hominum myriades, ex quo illi esse cœperunt, & quousque nascentur, solus hic nouâ partus specie in hanc lucem prodiit, cui ad nascendum natura non est cooperata, sed seruijt: cuius natiuitas de duorum coniunctione orta non, est, partus nominè inquinatus, nisus doloris expers; thalamus, Altissimi potestas, quasi quædam nubes virginitatem ipsam inumbrans; fax nuptialis, Spiritus sancti splendor, cubile, vitiorum expers, conditio, nuptiæ, puritas incorrupta nec voluptate cœpit existere, nec cum dolore in lucem prodijt. Matrem mortis* (Euam) *decuit propter peccatum in dolore concipere & parere: matrẽ vitæ* (Mariam) *vtrumque dedecebat, quæ gratiâ plena fuit. Sic Electus vocatur, propter partum omnis doloris expertem. Ille primogenitus omnis creaturæ, ex patre genitus sine dolore. Ille regenerationis primogenitus, per baptismi a-* D *quam renatus sine dolore. Ille primogenitus resurrectionis ex mortuis, natus ex sepulchro sine dolore. Sic in omnibus generationibus suis partus expers doloris. Et sic optimè dicitur: Electus ex millibus.*

VERS. II. *Caput eius aurum optimum.*

Aurum paz quid?

PRo *optimum* Hebraicè est פָּז *paz*, quod per Aphæresim idem est quod *ophaz* puta aurum allatum ex regione Ophaz (In Septuag. legitur nunc *cephaz*, sed videntur ipsi olim vertisse *ophaz*: sic enim habent Hebr.) vel Ophir, quod erat optimum; alij *aurum paz* vertunt aurum soliditatis: פָּזַז *pazaz*, enim est solidare, robora-

A re; aurum autem est solidissimum. Alij cum nostro Pineda *aurum paz* vertunt *aurum ductile*; optimum enim aurum est, quod lentescit & in bracteas subtiles est ductile. Vide dicta Ieremiæ 10. v. 9.

Caput sponsi aureum. Primo.

Tripliciter hæc verba exponi queunt: Primò vt caput accipias pro corona capitis. q. d. Coma & cæsaries sponsi, puta Salomonis & Christi, erat aurea vel aureis ramentis inspersa: hoc enim ephebos Salomonis fecisse testatur Iosephus l. 8. Antiq. cap. 7. *Equis, ait, optimis Salomonis insidebant equites, flos iuuentutis, procerâ staturâ, prolixoque capillitio conspicui; ad hæc ramentis auri capillos quotidie spargebant, vt ad solarium radiorum contactum, fulgur è capitibus eorum reflecteretur.* Idem factitasse Commodum, Lucium Verum, & Gallicium Imperatores docent Lampridius, Spartianus, & Trebellius in eorum vita. Verùm de B coma sponsi mox hic subdit: *Comæ eius sicut elatæ*, quare potiùs ipsi capiti, quàm comæ hoc aurum tribuendum videtur.

Secundò.

Secundò, q. d. Caput sponsi erat aurum non reipsa, sed similitudine, id est, simile auro optimo, puta fulgidum, purum, speciosum instar auri.

Tertiò.

Tertiò, q. d. Caput sponsi redimitum erat diademate, vel corona ex auro optimo fabrefactâ. Hebr. enim כֶּתֶם *ketem*, non tam aurum, quàm aureum monile, puta diadema aut torquem significat. Id ita esse liquet primò ex psalmo 44. 10. *Astitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato*, Hebr. בְּכֶתֶם אוֹפִיר *beketem Ophir*, quod S. Hieronymus, æquè ac Theodotion, vertit, *in diademate aureo*. Secundò, quia Quinta Editio C teste Theod. vertit: *Caput eius insigne auro*. Sic & Theodotion, Aquila verò, & Symmach. *Caput eius lapideum auri*. Syrus: *Caput eius petra auri*, id est, *massa auri*, vel potius *gemma auri*. q. d. Caput eius vestitum erat lapidibus pretiosis, siue gemmis aureo diademati intertextis. Vatab. *Caput eius redimitum est auro obrizo*. Tertiò, quia sponsus hic est rex Salomon, regij autem capitis insigne & decus est aureum diadema: Vnde cap. 3. v. 11. dixit. *Videte filiæ Sion regem Salomonem in diademate, quo coronauit eum mater sua*: Et Psal. 20. 4. *Posuisti in capite eius coronam de lapide pretioso.*

PRIMVS SENSVS ADÆQVATVS,

De Christo & Ecclesia.

Forma Salomonis & Christi.

D GRammaticè videtur hic forma & figura speciosa Salomonis, & eius antitypi Christi Domini describi: Salomoni enim persimilis fuisse videtur Christus; vterque ergo fuit colore roseo, id est, candido & rubicundo, vterque habuit caput auro redimitum, comam instar palmæ copiosam & nigram instar corui, oculos columbinos, nitidos & lacteos, genas roseas & odoratas instar areolarum aromatum, labia purpurea sicut lilia; manus & digitos tornatiles, id est, elegantes & delicatos, amictos annulis aureis cum pala hyacinthorum; ventrem fortem & solidum instar eboris & lucentem instar sapphiri; crura

cura robusta velur columnas marmoreas. Ita A
Pineda lib. 6. de rebus Salomonis, c. 4.

Parabolicè caput Christi hominis est diuinitas, iuxta illud: *Caput Christi Deus*, 1. Corint. 11. 3. Sensus ergo est, q. d. Humanitas Christi aureo Deitatis, quasi capitis, diademate coronatur. Ita S. Gregorius, Cassiodorus, Theodoretus, Beda, Philo, Anselm. Rupert. Richard. & ceteri passim. Vnde Ioannes Carmelita sic explicat, q. d. *Diuina hypostasis assumptæ à sponso naturæ, vt caput corpori præsidens, motumq́; diuinum impertiens, est aurum, quia regiam habet maiestatem auro notatam. Est aurum optimum seu obrizum, hoc est, omni mistura carens; licèt enim hypostasis Verbi naturæ humanæ intimè vnita sit, non tamen vllo modo permista.* Prima enim & propria Verbi sponsa, est humanitas ab eo assumpta, cuius nuptias hoc Canticorum Epithalamio decantat Salomon, vti dixi in Prœmio. c. 2. B

Diuinitas est caput Christi aurum. Primò.

Porrò deitas Christi rectè comparatur auro *paz*, id est solido & ductili, ideoque optimo: Primò, quia sicut aurū omnia metalla, sic Deus omnia creata in infinitum transcendit. Quod ergo est aurū in metallis, hoc est Deus in creaturis. Rursum aurum fulgidissimum est; Quid splendidius Deitate? Ita Beda, Philo, Iustiñ, Cassiodor. & S. Gregor. quem audi: *Sponsi caput aurum dicitur, quia eius humanitas ex diuinitatis suæ claritate nobis principatur.*

Secundò.

Secundò, quia, vt ait Philo lib. *Quis rerum diuinarum heres: inter laudes auri multas duæ referuntur præcipuæ. Vna, quòd non sentit rubiginis iniuriam; altera, quòd in tenuissimas bracteas sine scissura deducitur. Meritò ergo maiorem naturam significat, quæ diffusa & protensa vsquequaque tota per totum plena est, aptissimè contexens cetera.* C

Deitas ergo similis est auro, tum quia nullum sentit corruptionis & mutationis rubiginem, sed eadem, semperque impassibilis & immutabilis ab æterno perseuerat, tum quia sicut aurum, quò melius est, eò in subtiliores bracteas deducitur, quæ res quaslibet tegunt, ornant, & exhilarant, tumq; magis fulget & radiat: sic Deus suas dotes omnibus creaturis communicat, præsertim angelis & hominibus, maximè dum eos peccato sordidos, gratiâ suâ venustos & fulgidos efficit, perinde ac vile lignum sculptoris arte politum auro vestitur, & longè lateque radiat; qua in re maximè deitatis beneficentia, magnificentia, & gloria resplendet. Proinde D hoc aurum nobis omni studio quærendum esse docet Christus Apocal. 3. *Suadeo*, inquit, *tibi emere à me aurum ignitum & probatum, vt locuples fias*: Vide ibi dicta. Ita Theodot. Anselm. Rupertus, Richard. & alij.

Tertiò.

Tertiò, deitas in Christo humanitati ab eo assumptæ hasce suas dotes communicauit: quocirca ipsa omnes creatas hominum & angelorum naturas suâ dignitate longè superat: ipsa solida est & impeccabilis: ipsa se per gratiam omnibus hominibus communicat, *quia in ipso* (Christo homine, puta in humanitate Christi) *inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter.* Coloss. 2. 9. Ita Nyssen,

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Christo & anima sancta.

SAncta anima per gratiam aureā Christi deitatem participat. Audi S. Paulin. epist. 4. ad Seuerum: *De quo* (scilicet Christo) *dicitur: Caput eius vt aurum paz id est purum; hoc enim aurum forma sanctorum est, qui in capite corporis vt lumina micant, & sunt aurum ignitum Deo, quia videlicet eos per examina passionum in huius mundi fornace conflatos inuenit, vt scriptum est, dignos se, & in his sacram imaginis suæ percussit monetam, imprimens cordibus & linguis eorum veritatis suæ verbum, eosdemq́; ipsos statuens nummularios, vt secundùm suam formam probabiles Domino cederunt nummos, & abolitâ de nobis figurâ Cæsaris, viuū Regis æterni numisma signarent, vt spiritu redēptionis inscripti, ceruice iam iugo libero & salutis titulo præmunita fronte caneremus: signatū est super nos lumen vultus tui. Summa igitur ope enitamur ita nos comparare, vt diuini capitis, quod nobis per gratiam Dei Christus est, crines & aurum esse mereamur.*

Porrò Philo Carpath. caput Ecclesiæ ait esse patriarchas & doctores, qui velut aurum sapientiæ in fornace tribulationis excocti resplenduerunt, ac præsertim S. Petrum, qui post Christum fuit caput Ecclesiæ. Vnde ipse dictus est *Cephaz*, id est, petra Ecclesiæ, perinde ac Septuag. hic vertunt, aurum *Cephaz*. Describitur enim hic Christus, vt caput, dux & rector Ecclesię propagatæ per totum orbem, quale vice Christi fuit S. Petrus, eiusque successores Romani Pontifices, ac præsertim tempore Constantini S. Syluester, eiusque posteri.

S. Petrus caput aurum Ecclesiæ.

Symbolicè, tres Anonymi apud Theod. caput Ecclesiæ inquiunt, est fides, quia sicut animalia & serpentes pro capite tuendo omnia membra periculo exponunt, sic fideles pro fidei puritate tuenda omnia sua, quin & vitam exponere debent. Pari, imò potiori iure caput Ecclesiæ est charitas; hæc enim omnium virtutum est princeps & regina: hæc vt aurum optimum radiat & effulgurat: Deniquè Chaldæus per caput aureum accipit legem Dei: *Lex eius*, inquit, *desiderabilior est auro obrizo.*

Symbolicè.

Charitas, caput Ecclesiæ aureum.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Christo & B. Virgine.

BEata Virgo esto non sit Deus, nec Dea, tamen præ omnibus angelis & creaturis proximè ad deitatem accessit, quia mater est Dei: nulla enim maior est coniunctio, imò consanguinitas, quàm maternitas. Quocirca ipsa sola colitur hyperduliâ, quam nonnulli latriam quādā esse censent, vt cultus B. Virginis proficiscatur ab eodē habitu religionis, à quo oritur Dei & Christi adoratio. Id valdè probabile esse censet Franc. Suarez. 3. part. q. 37. disp. 22. sect. 3. sub finem, & ex eo Mendoza in viridario lib. 2. Pro-

Latria quædam competit B. Virgini.

Probat. 1. blem. 4. licèt contrariũ sentiat Gabriel Vasquez lib. 1. de Adorat. disp. 8. cap. 2. Probantque Primò, quia licet excellentia matris creata sit, tamen respicit excellentiam increatam, à qua sumit suũ valorem. Vnde à S. Thoma. 1. par quæst. 25. ar. 6. ad 4. dicitur in suo genere esse infinita, quia est suprema coniunctio cum persona infinita. *Secundò.* Secundò, quia hæc dignitas pertinet ad ordinem vnionis hypostaticæ, ob quã humanitati Christi debetur adoratio latriæ. Ergo ratione eiusdẽ B. Virgini vt matri Dei eadem adoratio tribuetur, sed inferior: vnde Caiet. 1. 2 q. 103. art 4. ad 2. docet B. Virginem habere consanguinitatem cum Christo vt Deo, & ideo illi deberi specialem adorationem, quia *propriâ*, inquit, *operatione attigit fines diuinitatis*, id est, quia concepit, peperit ac nutriuit Deum. Et Patres sæpè asserunt *totum honorem matris ad filium referri*. *Tertiò.* Tertiò, quia in humanis idem habitus, qui inclinat ad adorandũ regem, inclinat etiam ad honorandam matrem regis vt sic. Verùm hæc adoratio nõ est absoluta, quæ soli Deo debetur, sed diminuta, participata & respectiua; respicit enim dignitatem & diuinitatem filij, ob quam mater Dei vt sic honoratur: quare hic honor non sistit in matre, sed per eam tendit in filium, nec tam mater in se, quàm filius in matre adoratur.

Comæ capitis eius sicut elatæ palmarum, nigræ quasi coruus.

PRO SICVT ELATÆ PALMARVM] Hebr. est תַּלְתַּלִּים *taltallim*, id est, tumuli, cumuli, aceurui Septuag. vertũt ἐλαταὶ, quod noster Latinus retinuit vertens *elatas*, addiditque *palmarum*. Complut ἐλαταὶ vertũt *ductiles ἀπὸ τοῦ ἐλαύνειν*, Syrus vertit: *Crines eius extensi*. Arabicus hîc tacet. Vatabl. *densi*; Clarius, *condensi*. Agathius; *aceruati*, Paguin *crispi* Vnde quidam vertunt: *Extremitates capillorum eius eleuatæ vt tumulus*, id est. *crispæ*. Tigurina: *Cincinni eius vt tilia*. Nyssenus, *vt abies*: nam ἐλάτη abietem quoque significat. Vnde S. Ambros. lib. 2. de Spiritu sancto legens: *Crines eius abietes*, benè comparatos abieti ait sanctos è Christo Ecclesię capite pullulantes, cùm ex abieta sint naues Tharsis, quæ fluctibus supernatant mundi, & tutum remigium salutis exhibent.

Elata quid? Resp. Primò. Quæres, quænam sunt *elatæ palmarum*? Primò, Rupertus: Palmæ elatæ, inquit, dicuntur rami palmarum erecti & eleuati (Hebraic. enim תַּלְתַּלִּים *taltallim*, deriuatur à תָּלַל *talal*, id est, eleuare, suspendere) vt distinguantur ab iis, qui depressi sunt & incuruati. Dicuntur ergo *elatæ*, quasi *eleuatæ* sursum. Ita Rupert.

Secundò. Secundò, melius alij censent ἐλαταὶ, esse vocem Grecam, & significare germen palmæ nouellæ, quod grati coloris est, & perpetuò virens. Ita Galenus lib. 8. simplic. Hesychius, Genebr. Vnde & Plinius lib. 3. cap. 4. nouella germina, quæ erecta pullulant à cacumine, comam vocat: *Coma*, inquit, *huius arboris in cacumine est*. Palma enim à radice vsque ad cacumen nullos habet ramos, sed nodoso stipite assurgit & crassescit vsq; ad summum, vbi ramos suos multos densosque profert, eosque semper virentes & perdurantes illâ formâ & serie, vt planè comæ speciem referant: adeò vt palma cum suis ramis videatur esse homo suâ comâ redimitus. Ita per *elatas*, palmæ ramos, qui quasi coma verticem eius tegunt, & ornant, accipiunt Cassiodor. Philo Carpath. Beda, Rupert. & alij. Aduerte Hesychium, Galenum, & priscos Græcos scribere ἐλάται, cum accentu in penultima: hoc enim significat palmas, vel germina palmarum, vel abietes: nam ἐλαταὶ, cum accentu in vltima propriè significat *ductiles*, sed & rami palmarum sunt ductiles, ideoque ἐλαταὶ.

Tertiò. Germinõ. Tertiò & propriè *elata* est inuolucrum, siue vaginula fructuum palmæ florentis, ex quâ diffissâ prodeunt flores numerosi, appensi longis & modicè densis villis, qui capillorum & comæ speciem exhibent; flores deinde in fructus, puta in dactylos desinunt. Ita Dioscorid. lib. 1. c. 126. vbi Matthiolus id eam palmæ elatę in icone spectandam exhibet. Item Æthius, Oribasius, & Rembertus Dodonæus de Stirpibus Pemptade 6. lib. 3. cap. 27. Audi Prosperum Alpinum libr. de Plantis Ægypti in palma: *Martio mense inuolucra suis alis adligata aperiuntur, è quibus globus filorum infinitorum prosilit, floresq; his filis vel capillamentis appensi cernuntur, à quibus dactyli parui virides vuarum racemos imitantes producuntur.*

Hoc loco per *elatas*, tam ramos palmæ, quàm inuolucra villorum, florum, & dactylorum iam dicta accipias. Rami enim speciem comæ exhibent, inuolucra verò quæ vltra ramos propendent, speciem dant crispationis nodorum, gemmarum, monilium, quæ subinde ab extremitate comæ dependentes, eam exornant: atque hi Hebraicè dicuntur *taltallim*, id est, tumuli quia prolixa coma in sui extremitate, puta circa collum vel humeros, in tumulos & cumulos coaceruatur.

Coma sponsi similis elatæ palmæ. Igitur sponsi crines & coma comparantur *elatis*, id est, ramis & fructibus palmarum. Primò, quia earum ad instar longi & prolixi sunt: Secundò, quia à capite in humeros defluunt, ibique copiosi: Tertiò, quia in orbem rotondi, itaque pexi & compositi: Quartò, quia, quasi in tumulos cumulosque colliguntur: Quintò, quia ibidem crispantur: crispi ergo habent speciem florum palmæ: hi enim similes sunt cincinnis retortulis, itaque sponsi caput primò ornabat coma & cæsaries elegans; cæsariem verò decorabat corona aurea illi imposita, de qua paulò antè dixi.

NIGRÆ QVASI CORVVS] Arabicus: *Cincinni eius nigri sicut nigredo corui*, quia in regionibus calidis maxime probatur coma & barba nigra, ait Vatablus, ac præsertim in Syria & Iudæa, vti mihi Romę asseruerunt Maronitę incolæ montis Libani. Rursum nigredo, æquè ac coma & crispatio capillorum indicat bonam valetudinis habitudinem, caloris robur, iuuentutem, & virilitatem (nigri enim capilli iouenum longè absunt à canis senum) vti docet Galenus & Medici, vnde Martial. lib. 5. Elog. 90.

Mentiris iuuenem tinctis Lentine capillis:
Tam subitò coruus, qui modò cygnus eras

Et Horatius lib. 1. Ode 32.

Et Lycum nigris oculis nigroq;
Crine decorum.

Idem de arte Poëtica.

Spectandus nigris oculis, nigroq; capillo.

Pro *nigri* Hebr. est שחרות *scecharot*, quod noster Pineda libr.6. de rebus Salomonis vertit *aurorantes* (שחר *schachar*, enim est *aurora*) id est, instar auroræ fuscæ transluce̅nte sole refulgentis. Nam vt ait Poëta.

Aurea fulgebat roseis aurora capillis.

Sic & corui nigri mirificè illuminantur sole, & quam radiis percussi accipiunt lucem, multiplicatis reuerberatione radiis reddunt maiorem. Hæc Pineda, qui contendit Salomonis æquè ac Christi capillos fuisse flauos, sed nigricantes: *aurorantes*, enim idem est, inquit, quod instar auroræ flauescentes: hi enim speciosi sunt, & egregiam naturæ animique indolem, magnumque ingenium indicant, vti docet Apuleius & Physici. Vnde Suetonius de Augusto Cæsare: *Quid non*, inquit, *regalium virtutum promitteret subflaua Augusti cæsaries?* Talis quoque fuit cæsaries Vespasiani & Constantini magni, qui inde flauij sunt cognominati. Vide dicta cap.4. v. 1. ad illa: *Capilli tui sicut greges tonsarum.*

[*Margin:* Coma flaua nigricans. — Fuit Cæsarum.]

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Christo & Ecclesia.

[*Margin:* Christi effigies.]

GRammaticè ad litteram Christus comam gessit prolixam, copiosam, rotundam, à capite in humeros defluentem, ibique se crispantem instar Nazarei, vti dixi nu.6. v.9. Audi Nicephorum lib.1. Histor. cap. vlt. Christi formam depingentem: *Egregio viuidoq; vultu fuit, corporis statura ad palmos planè septem, cæsariem habuit subflauam* (qualis est color dactylorum) *ac non admodum densam, leniter quodammodo ad crispos declinantem* Et mox: *Barbæ capillus flauus, nec admodum demissus: Capitis porrò capillos tulit prolixiores. Nouacula enim in caput eius non ascendit, neque manus aliqua hominis præterquam matris in tenera duntaxat ætate eius.* Porrò prolixa coma siue cæsaries hominis est decus. Audi S. Ambr 5. Hexam. *Etiam cæsaries veneranda est in senibus, veneranda in sacerdotibus, terribilis in bellatoribus, decora in adolescentibus, compta in mulieribus, dulcis in pueris.*

Parabolicè, capilli hi Christi notant sancta & diuina consilia Christi, cogitationes, & affectus: quia sicut capilli ex capite, sic cogitationes ex mente oriuntur. Christi autem caput est Deus: Quare mens eius erat diuina, atque ex Deo diuinas hauriebat cogitationes, affectus, amores, & ardores, qui instar capillorum erant prolixi, copiosi, ritè compositi, inter se connexi, & per crispationē quasi in se reuoluti, ac flores & fructus non dactylorum, sed sanctarum & diuinarum operationum producebant, vt omnis sermo, cogitatio, & actio Christi esset cælestis & diuina.

[*Margin:* Capilli Christi sunt eius diuinæ cogitationes, & affectus.]

Iidem *nigri* erant *vt coruus*, tum quia fortes, viriles, & heroici; tum quia calore charitatis ardebant, & quasi torrebantur ac nigrescebant: sicut enim capilli à capite, sic beneficia à Deo & Christo prolixissima, densissima, copiosissima & maxima in homines promanant. Deus enim &

[*Margin:* Nigri quia viriles.]

A Christus est ipsa increata, ardens, & immensa charitas, ac beneficentia.

Mysticè Theodoret. capilli, ait, sunt gratiæ omnis generis, quæ à Christo in fideles profluunt. Tres verò Auonymi apud ipsum: Capilli, inquiũt, Dei sunt varia eius attributa, vt omnipotentia, omniscientia, bonitas, iustitia, &c. quæ deitatem, sicut capilli caput, ornant, ac homines eadem imitantes, diuinos & quasi Deos efficiũt. Lucas Abbas autem capilli Dei, ait, sunt angeli innumeri, qui Deum stipant vti capilli caput, ac instar palmarum semper virent, & in alta nituntur. Denique Rupertus: Capilli Christi, ait sunt omnes veritates sacrarum Scripturarum, quæ ipsum declarant & decorant. Hæc omnia nigra sunt, quia obscura & subinde imperuestigabilia. Theodor. Rupert. & alij.

[*Margin:* Mysticè Primo. — Secundò, — Tertiò,]

B Denique Beda, S. Magdalena, inquit, in caput Christi effundens alabastrum vnguenti nardini, capillos eius in magnæ deuotionis mysterium, elatis palmarum, id est, arboribus aromaticis similes effecit.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS

De Christo & anima sancta.

CApilli Christi sunt viri sancti præsertim religiosi & Apostolici, hi similes sunt elatis palmarum, quia instar palmæ oneri tentationis non succumbunt, sed omnes vincunt ac altius in cælum orando & meditando se erigunt: *nigri*
C sunt *vt coruus*, quia viles & peccatores se reputant, ideoque magis à Deo exalrantur. Ita Iustus Orgelit. Beda, Nyssen. Cassiodor. S. Gregor. & Richard. Victor. quem audi: *Elatæ palmarum* sunt spatulæ, id est, rami pulchriores semper ad excelsa tendentes, Palma inferiùs aspera est & arctioribus corticibus obuoluta, superiùs tam visu, quam fructu pulchra. Sic iusti inferiùs dura agunt, & aduersa patiuntur, & superiùs in oculis pulchri sunt & fructuosi per dura quippe corporis se purgant, & proficiunt ad polchritudinem. In imis, vita eorum quasi multis corticibus voluitur, dum innumeris tribulationibus angustatur, in summis verò quasi pulchrę viriditatis foliis, amplitudine retributionis dilatatur: atque dulcedinem supernæ suauitatis (quam repræsentant palmarum dactyli) degustant, ait Cassiod.
D Hinc Pselmus comam Christi ait esse S. Petrum & Paulum, intellige cum suis asseclis.

[*Margin:* Capilli Christi sunt Apostoli & religiosi, cur?]

Huc accedit Nyssen. qui legens: *Comæ eius sicut abietis*, per eas intelligit Apostolos, quòd sublimes instar abietũ facti, inquit, & ad cælum tendentes, non parum sponsi decorẽ augent, agitati ab aura Spiritus sancti. Addit Paulinus epist.4. ad Seuerum: *Quia in Ecclesia, hoc est, in monte Dei verticibus meritorum eminent, vt abietes in suis montibus. Et sicut illæ aptæ nauibus contexendis: ita illi Principes populi de monte legis, vt à Libano excisi, arcam Domini siue nouem, hoc est, Ecclesiam per huius mundi diluuia nauigaturam, e dolatis verbo Dei Gentibus texuerunt, & in compagẽ charitatis fide stringentes continuatam, fluctus mundi istius imputribiliter secare docuerunt.* Addit deinde continuè: *Sed & nunc eruditæ*

ditæ ad Apostolicam fidem animæ, abietes sunt nigræ A *& bonæ: nigræ verò iam non de peccato, vt puto, magisque adhuc vel de in habitatione corporea, vel de exercitationis internæ quasi bellico puluere, vel puluerulento sudore nigrantes. Bonæ tamen, propter spiritalem etiam in noctibus corporum conuersationem. Sic & naues quæ fluctibus mundi supernatant, & fide veri atque opere iusti à dextris (vt scriptum est) & sinistris, velut remis armantur, qui verbo Dei quasi gubernaculo diriguntur, & ad auram Spiritus sancti sensuum suorum sinus pandunt, & cordis sui velum vinculis charitatis, vt funibus antennam crucis stringunt.* Plura de capillis hisce dixi c. 4. v. 2.

Huc facit Chald. qui per caput accipiens legem, totum hunc versum sic reddit: *Lex eius desiderabilior est auro obrizo, & interpretatio verborum, quæ in ea sunt concernata, & eloquia, & præcepta custodientibus ea sunt alba sicut nix: his autem qui non custodiunt ea, sunt nigra sicut alæ corui.* B

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS,

De Christo & B. Virgine.

Causa nigræ comæ est calor.

DE capillis B. Virginis literalibus & mysticis dixi ca. 4. 2. Capilli ergo deiparæ ex Alberto & Constantino Medico fuere temperatè nigri: quoniam perfectissima corporis humani dispositio, qua prædita fuit deipara, exigit cerebrum calidum & siccum: à calore enim oritur velocitas apprehendendi, à siccitate verò firmitas retinendi: ex tali autem cerebri dispositione color niger in capillis, & in oculis oritur: oculi porro nigri sunt clariores ad videndum, ac C proinde nobiliores propter sensuum vtilitatem. Vide S. Antoninum 4. p. tit. 15. c. 11. vbi fusè de pulchritudine capillorum, cutis oculorum B. Virginis disserit.

VERS. 12. *Oculi eius sicut columbæ super riuulos aquarum, quæ lacte sunt lotæ, & resident iuxta fluenta plenissima.*

Duo oculi sponsi similes duabus columbis, cur?

VOx *columbæ* non est genitiuus singularis, sed nominatiuus pluralis, ut patet ex Hebr. יונים *ionim*, & Græco περιστεραὶ vnde & subditur *quæ lotæ sunt* in plurali, non *quæ lota est*. Comparantur ergo duo oculi sponsi duabus columbis quæ resident super riuulos aquarum & fluenta plenissima; tum quia columbæ delectantur aquis, vt in iis seipsas velut in speculo speculentur, D vtque iis se abluant; sunt enim nitoris amantissimæ: tum ut in iis videant vmbram accipitris, itaque eius vngues auolando effugiant, tum quia oculus in suo orbe & cauitate humida residens & innatans similis est columbæ residenti & innatanti aquis, ex orbe enim hoc oculorū stillant lachrymæ, seu aquæ ex fonte. Vnde Hebr. עין *aijn* tam oculum, quàm fontem significat; quod enim fons est in terra, hoc oculus est in homine, ille stillat aquam, hic lachrymas: ille orbicularis est, hic rotundus, dicit ergo oculos sponsi explere significatum nominis sui *aijn*, quia similes sunt fonti; nam in orbe siue cauitate sua natant, quasi aquæ in fonte; ex eoque aquæ lachrymarum emanant, Vnde Ouid. 6. Fastor.

——*Amnisq; oculisq; natabant.*

Et Virgil. 5. Æneid.

——*Natantia lumina soluit.*

Sponsi oculi cæsii, hoc est prudentes.

Humidi oculi notant homines faciles, flexiles, benignos, misericordes, qui facilè aliorū postulatis condescendant, compatiantur, succurrant. Rursum τὸ *Super riuulos aquarum*, notat sponsi oculos esse cæsios, id est, coloris aquei & marini, ideoque vitrei, crystallini, & cælestis. Hinc cæsius dicitur quasi cælius, & cæruleus quasi cæluleus, cæsius enim color cæli habet speciem; vnde Cæsares quidem dictos putant. Cæsii oculi symbolum sunt sensus prudentiæ & sapientiæ. Vnde Minerua siue Pallas dea sapientiæ ab Homero & Cicerone libr. 1. de Natura Deorum vocatur γλαυκῶπις, id est, glaucos siue cæsios habens oculos, quales habent feles. Huc facit quod Christus fuerit albus & candidus, vti dixi v. 10. Albi autem homines magna ex parte cæsiis sunt oculis, ait Aristot. in Problem. sect. 10. num. 13. Causámque addit: *Cùm oculi, inquit, triplici coloris genere distinguantur nigro, caprino, & cæsio, corporis totius colorem oculi quoque color consequuntur, itaq; haud immerito cæsius est.*

Albi sunt cæsii oculis, cur?

QVÆ LACTE SVNT LOTÆ] id est, quæ purissimæ sunt & candidissimæ, perinde ac si lacte lotæ lacteum colorem & candorem imbibissent. Lac notat candorem non tam colorum, quàm morum: nam in oculis licet vna pars sit cādida, tamen altera & potior, in qua pupilla & vis cernendi residet, est nigra: quare sicut partem oculi candidam laudat à lacteo candore, ita alteram eius partem à nigrore laudandam relinquit, ait, Genebr. Addit Pineda lib. 6. de Rebus Salomonis cap. 4 §. 8. Oculi Salomonis & Christi referebant lacte lotas columbas, quia non erant sanguinei, qui ebriosorum sunt & petulantium; non valde nigri, qui timidorum & dolosorum; non rubentes ac flammantes, quales iracundorum, cùm *rutilis ardescunt lumina flammis*: qui enim iniurias non ferat, sed acriter vlciscatur, appellamus virum sanguinei oculi: non igniti, qui in verecundorum & procacium, quales caninum: sed modicè flauescentes, qui magnanimorum, quales Cæsaris ex Suetonio, quales & columbarum oculi, quales Constantini, cuius oculi leonini ex Cedreno.

Oculorum physiognomia, Pineda.

ET RESIDENT IVXTA FLVENTA PLENISSIMA] Hebr. *residentes super plenitudinem*. R. Salomon. Aben Ezra, aliique Rabbini per plenitudinem accipiunt cauitatem, palam & sinum, in qua reconduntur gemmæ, v. g. adamantes in pala annuli; hæc Hebr. dicitur plenitudo, quia à gemma impletur, vt patet Exodi 28. num. 17. vbi pro *inclusi auro*, Hebr. est, *erunt lapides in suis plenitudinibus*, id est, in suis palis. Hunc ergo dant sensum. q. d. Oculi sponsi in suis finibus micabant & radiabant, sicut adamantes in suis palis: sic ergo duplex est hic similitudo: Prior, quâ oculi sponsi comparantur columbis super riuos aquarum: Secunda, qua iidem comparantur gemmis in auro relucentibus. Verùm Septuag. noster & alij priorem dumtaxat similitudinem hic assignant. In Hebr. enim non est τὸ *gemmæ*, vel *adamantes*. Vnde Syrus pro *super fluenta* vertit *super quietè*. q. d. Quæ quietissimè & placidissimè resident in loco suo, v. g. iuxta aquas, Sensus ergo est,

q. d.

q.d. Oculi sponsi similes sunt columbis, quæ resident iuxta riuos aquarum, siue iuxta fluenta plenissima, id est, quæ resident iuxta plenos & puros fontes, hoc est, cæsij sunt, clari, limpidi, micantes, & fulgidi; item quieti & constantes, non vagi, oberrantes, & furiosi, quales fuere Iuliani Apostatæ, teste Nazianzeno, sed placidi, lenes, benigni, qui animi lenitatem & probitatem repræsentant.

Porrò noster Pineda lib. 6. de rebus Salomonis cap. 5 §. 8. Sponsus Salomon inquit, & eius antitypus Christus habuit oculos *iuxta plenitudinem suam*, hoc est, opportuna & idonea quantitate implentes suum orbem, ita vt neque multum prominerent turgiduli, nec intus recederent foueati & concaui: quorum illud stolidorum & inuerecundorũ est: hoc tristium, pauidorum, maleficorum; quales Caligulæ fuerunt: non valde magni, qui pigrorum & phlegmate atque humiditate abũdantium, quales Domitiano: non valdè parui, qui vulpium & pusillanimium: Ergo mediocres *iuxta plenitudinem suam*, summa totius corporis magnitudini concinnitate respondentes; qui optimæ constitutionis sunt. Iidem referebant binas & æquales columbas, quippè minimè erant inæquales; qui vel stolidorum, vel nefariorum hominum sunt, sed æquales, qui æqualitatis, æquitatis, & iustitiæ amantium sunt.

Denique Nicephor. li. 1. c. 40. *Ex oculis* (Christi) inquit, *subflauescentibus mirifica prominebat gratia; acres ij erant, & nasus longior.*

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS;

De Christo & Ecclesia.

Oculi sunt lumĩ vigilantia & prouidentia.

OCuli limpidi, cæsij, & cælestes significant eximiam, cælestẽ, & diuinam vigilantiam, & prouidentiam Christi, qua tum per se, tum per suos Episcopos pastores, Prophetas, doctores, &c. (quales post Constantium fuere S. Basilius, Nazianzenus, Chrysostomus, S. Augustinus, Ambrosius, Hieronymus, Gregorius, &c.) prudentissimè gubernat Ecclesiam, singulasque fideles, qui lacte, id est, simplicitate sunt loti & cãdidati. Hi resident iuxta fontes S. Scripturæ, vt inde puritatem & candorem doctrinæ, vitæque Christianæ hauriant, quàm in subditos emanent, & transfundant: vnde per oculos intelligunt doctores, S. Gregor. Cassiodor. Nyssen. Beda, Justin. Philo, S. Ambrosius, & alij. Quocirca his ait Christus: *Estote prudẽtes sicut serpentes, & simplices: sicut columbæ.* Matth. 10. 16.

Videt ergo per doctores Christus, quid in doctrina vel moribus in Ecclesia corrigendum aut perficiendũ sit. Videãt igitur ipsi, quàm in vtroque mundi & sinceri esse debeant, quos Christus in facie sua quasi oculos gestat, ne eam dedecorent & obnubilent. Quare resideant iuxta riuos purissimos aquarum S. Scripturæ, non in cœnosis paludibus, nec in turbidis aquis stagnantibus Philosophorum, hæreticorum, politicorum, &c. vt sacra Biblia potiùs terant, quàm Platonem, Plutarchum, Machiauellum. Horum ergo velut accipitrum vmbram & insidias, in limpidis S. Scripturæ aquis peruideant & præuideant doctores, vt eas à se & à ceteris fidelibus docendo & monendo amoliantur: Lacte sunt loti, quia candorem in Baptismo acceptum omni studio conseruare satagunt. Vnde S. Ambros. in Psalm. 118. Octon. 16. ad v. 3. *Baptizat*, inquit, *in lacte Dominus, id est, in sinceritate. Et isti sunt, qui verè baptizantur in lacte, qui sine dolo credunt & purã fidem deferunt, immaculatam induunt gratiam, ideo candida sponsa ascendit ad Christum, quia in lacte baptizata est, quæ est ista quæ ascendit dealbata:* Cantic. 8. 5. iuxta Septuag. Audi Nyssen. *Hi omnem vitiositatis lippitudinem aquâ abluere debent: aqua autem non vna est, sed plures sunt aquarum riui: quot enim virtutes sunt, tot & lustrales aquæ: temperantia lustrat intemperantiam, humilitas superbiam*, &c. *Si autem oculi ad aquarum copias sunt loti, qui ob simplicitatem & puritatem columbæ comparantur, lacte loti dicuntur: quia in lacte nulla videtur imago, nulla apparet vmbra, & in hisce oculis nihil erroneum, sed ipsa rei veritas absque vmbratili aliquo simulacro repræsentatur. Sedentes sunt iuxta copias aquarum, ob perpetuam attentionem in discendis rebus diuinis: tametsi per id & modus pariter inducitur, quo pulchritudinem oculorum consequi possimus, nimirum semper ad aquarum copias sedendo, non ad fluenta Babylonis, & ea, quæ Dei, non quæ mundi sunt quærendo.*

Huc facit versio Chaldæi, licèt Judaica, qui per oculos accipit prouidentiam Dei erga iustos Hierosolymitas, qui legem eius seruant: *Oculi eius*, inquit, *contemplantur semper Ierusalem, vt benefaciat ei, & benedicat ei à principio anni vsque ad finem eius, sicut columbæ quæ stant & aspiciunt ad exitum aquarum, propter meritum eorum, qui habitant in Concilio, qui laborant in lege, & illuminant iudicium, vt sit lene sicut lac, & habitant in domo doctrinæ, & disceptant in iudicio, donec consummant, vt iustificent, & vt eum condemnent.*

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS

De Christo & anima sancta.

ANima sancta, quæ vni Deo orando & meditando intendit, est oculus Christi, qui non nisi sursum ad cælestia & diuina aspicit recto sanctæ intentionis oculo. Vide quæ de hisce oculis dixi c. 1. v. 15. & c. 3. v. 1.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Christo & B. Virgine.

BEata Virgo, ait Nicephor. lib. 2. c. 23. *oculis erat acribus, subflauas & tamquam olea colore pupillas in eis habens.*

Symbolicè, columba ob puritatem notat Spiritum sanctum, eiusque septem dona. Ita Cassiod. Beda, Philo, Theod. Rupert. Richard. & alij. Vnde in specie columbæ Spiritus sanctus descendit in Christũ, cùm baptizaretur à Ioanne in fluentis Iordanis: quot ergo sunt gratiæ Spiritus sancti in sancto, tot quasi in eo resident *Symbolicè.*

co-

columbæ cælestes & diuinæ : hæ aquis suis à A mente detergunt omnes sordes & maculas, easque lacte suo cælesti alunt & nutriunt. His ergo aquis in puris castisque mētibus incubat Spiritus sanctus, easque fœcundas reddit bonorum operum, ac præsertim vt iisdem aquis alios à peccatis abluant, & quasi lacte pascant.

Porrò hæc dona copiosissimè requieuerunt super Christum, & ab ipso in fideles, sed maiori copia in matrem sunt infusa. Hoc est, quod ait Isaias cap. 11. v. 1. *Et egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendes. Et requiescet super eum Spiritus Domini Spiritus Sapientiæ*, &c. Hinc septem hæc Spiritus sancti dona vocantur oculi Christi, Zachar. 3. 9. Et Apocal. 5. 6. *Vidi*, inquit, *Agnum habentem oculos septem, qui sunt septem Spiritus Dei qui discurrunt super omnem terram.* Vide B vtrobique dicta.

VERS. 13. *Genæ eius sicut areolæ aromatum consitæ à pigmentariis.*

PRo *areolis*. Hebr. est עֲרוּגָה *aruga*, quod Septuag. vertunt *phialæ*. Aquila *sulci*, quibus distinguuntur, & irrigantur areolæ herbarum & florum in hortis. Paguin. *linea sulci*. Arabicus *lacus* vel *piscina*. Syrus: *Strata aromatum*. Noster, Tigurin. Marinus, & Vatablus, *areolæ*, quæ ordine pulchro disponuntur & ordinantur : עָרַךְ *arach*, enim est ordinare, disponere. Literæ autem *caph*, quæ est in עָרַךְ *arach*, & *ghimel*, quæ est in עֲרוּגָה *aruga*, sunt affines, & eiusdem pene soni.

Pro *consitæ à pigmentariis*. Hebraicè est מִגְדָּלוֹת מְרַקְּחִים *migdelot merkachim*, quod septuag. vertunt *germinantes vnguentaria*. R. Dauid, & Pagn. C *flores aromatum*, Tigurin. *Maxillæ eius similes sunt turribus* (id est, *pyxidibus turritis*, quæ quasi paruæ turres esse videntur) *seplasiariæ officinæ*. Marinus: *Sicut turres pigmentorum*, vel *aromatum*. Vatablus & Hortulanus: *Genæ eius similes sunt pyxidibus* vel *loculis, quales sunt in officinis vel tabernis vnguētariis.* Syrus & Arabicus vertūt vt Vulgata Forsterus: *Genæ eius sicut turres longinquitatum*. Additque est genus aromatis, quòd à turribus habet nomen, eò quòd è longinquo fragret, quasi per metathesin מֶרְחַקִּים *mei kachim*, id est, aromatum, vel aromatariorum, ponatur pro מֶרְחַקִּים *merchakim*, id est, longinquorum. Alij: *Genæ tuæ sunt sicut confectiones aromatum*. Noster pro מְרַקְּחִים *merkachim*, id est pigmentariorum, alio puncto legit מֵרֹקְחִים *merokechim*, id est, à pigmentariis. D Rursum pro מִגְדָּלוֹת *migdelot*, id est, turres, cum Septuag. legit מְגַדְּלוֹת *meguddelot*, id est, *consita* crescentes, germinantes.

Genæ similes areolis aromatum. Primò. Comparantur genæ sponsi areolis aromatum; Primò in forma, quia sicut areolæ sunt tumidæ & ceteræ terræ eminent, sic & genæ iuuenis sponsi sunt tumidæ & carnosæ, ac præ oculis, temporibus, & mento extant eminentque.

Secundò. Secundò, in pretio, quia areolæ hæ sunt non olerum vel herbarum, sed aromatum: sic genæ sponsi sunt pretiosissimæ.

Tertiò. Tertiò, in dispositione, quia areolæ hæ affabrè in rotunditatem compositæ speciem genarum exhibent; vnde & subinde ab ossibus maxillarum, ab ouibus, bobus, aliisve animalibus A occisis acceptatum pulchrè dispositis, circumcirca sepiuntur & cinguntur, quales sæpè in Belgio vidi.

Quartò, in odore quia aromaticum, id est, efficacissimum & suauissimum, expirant odorem. *Quartò.*

Quintò, colore, quia genæ sponsi roseæ sunt, id est, candidæ & rubicundæ, ideoque vermiculatæ, sicut areolæ variis floribus candidis & purpureis vermiculantur. *Quintò.*

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Christo & Ecclesia.

B

QVinque hasce areolarum & genarum analogias, facilè est adaptare ad literam Christo. Ipsius enim, vtpote à Spiritu sancto optimè efformati, ac in iuuenili florentique ætate constituti, genæ erant tumidæ, pretiosæ, rotundæ, odoratæ, & roseæ. Alexander Magnus teste Plutarcho in eius vita, ex genis, cute, totoque corpore miram emittebat fragrantiam, propter concoctos calore humores in corpore existentes. Multo magis fragrabat corpus Christi, vtpote in quo summa esset humorum harmonia, ac calor optimè eos concoquens.

Genæ roseæ Christi signū quinque donum. Genæ ergo roseæ in sponsa pudorem & verecundiam virginalem significant; in Christo verò sponso: Primò iuuentutis & florentis ætatis sunt signum : secundò honestatis: tertiò hilaritatis: C quartò ingenuitatis: quintò grauitatis & maiestatis coniunctæ cū lenitate, modestia, & pietate exteriore ab interiore promanante, quæ eum fidelibus summè amabilem æquè ac venerabilem efficiebat. Ita Cassiodor. Beda, Rupertus, Lucas Abbas, & alij. Christo ergo multò magis competit id, quod Maximiano Imperat. tribuit. Claudius in Panegyrico, dicens: *in ipso vultu suo videbam omnia signa virtutum, in fronte grauitatis, in oculis lenitatis, in rubore verecundiæ, in sermone iustitiæ.* Huc accedit S. Hieronymus, in calce Comment. in Zachariam, qui per genas accipit sermonem Christi pietate & maiestate plenum, qui instar aromatis præstantissimi omnibus animæ morbis medetur, atque est velut suis areolis distinctus, id est, suis materiis ex ordine dispositus: ac suis locis & temporibus sine confusione & perturbatione enuntiatus: *Laudat sponsa in Cantico Canticorum sponsum suum: Maxillæ eius phialæ aromatum. In maxillis sermo accipitur, qui prolatus à Domino varia vnguenta depromit, & tanta erit boni odoris fragrantia; vt faciat sibi Dominus flagellum de scripturarum sextum testimoniis, & eiciat de templo vendentes & ementes, & dicat ad eos: scriptum est : Domus patris mei, domus orationis vocabitur cunctis Gentibus, vos autem fecistis eam domum negotiationis.*

Genæ sunt misericordia & iustitia. Parabolicè, genæ binæ Christi sunt misericordia & iustitia, iuxta illud: *Vniuersæ viæ Domini misericordia & veritas.* Psalm. 24. 10. Et: *Misericordiam & iudicium cantabo tibi Domine.* Psal. 100. 1. Et: *Misericordia & veritas præcedent faciem tuam*, Psalm. 88. 15. Vtraque enim in Christo insignis est, speciosa, adæquata, odorata & efficax instar

aro-

aromatum. Rurſum tres Aoonymi apud Theodoretum, per genas & areolas aeeipiunt diuinæ prouidentiæ rationes, quibus Deus homines aſpicit, ſeque amabilem æquè ac venerabilem efficit, vt omnes eum timeant & colant.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

Genæ primò ſunt virgines.

GEnæ Chriſti ſunt virgioes, virginumque pudor & prudentia, vti dixi c. 1. 10.

Secundò, Martyres.

Secundò genę Chriſti ſuot martyres, qui non erubuerunt eoram tyrannis coofiteri nomen Chriſti; ſed pro eo genas alapis, manus cruei, corpus flagellis, caput gladio conſtanter expoſuerunt, ae ſuo ſanguine Chriſti faciem & genas ornarunt & purpurarunt. Ita ſanctus Gregorius.

Tertiò. Doctores.

Tertiò, genæ notant doctores, inquit Nyſſenus & Aoſelmus, qui inſtar maxillarum eibos ſpirituales, id eſt, ſacræ Scripturæ ſenſus mandunt & ruminant, vt eos fidelibus proponant & porrigant. Hi ſunt quaſi *areolæ aromatum*, id eſt, quaſi terra bortenſis exculta, proſerens orationem, contemplatiooem, aliaſque eæleſtes virtutes, *conſitę à pigmentarijs*, id eſt, ab Apoſtolis & Propbetis inſtructi, qui quaſi pigmentarij piſtillo humilitatis omnia conterunt, & ad ſui múdique deſpieientiam reducunt, vti notat S. Anſelm. Vnde Hortulanus pro *conſitæ* vertens pyxides, & per eas aeeipiens Propbetas: Prophetæ, inquit, in quibus quaſi in genis & facie Chriſti, futura oſtendere anteuertit, iotus quidem ſancti Spiritus doois, eeu pyxides vnguentariorum optimis vnguentis pleni, optimeque olentes, foris verò pudibundi, eùm ſint ingenuo pudore ſuffuſi, quaſi pyxides mioio aut purpuriſſo pictæ rubeot.

Hue facit verſio Chaldæi, qui per duas genas aeeipit duas tabulas Decalogi: *Duæ tabulæ*, inquit, *lapideæ, quas dedit populo ſuo, ſcriptæ erant decem lineis, ſimilibus lineis horti aromatum, quæ germinant acutiſsimos ſenſus & ſuaues, ſicut hortus germinat aromata.*

Addit Theodoret. doctores à Septuag. vocari phialas, propter doctrinæ omnibus apertæ & expoſitæ elaritatem & ſuauitatem. Denique Philo Carpatb. per genas duas accipit S. Scripturam vtriuſque teſtamenti, quia in eis maxime diuini ſpooſi natura cognoſeitur.

Quartò. Omnes ſancti.

Quartò Philo & Iuſtus per genas & areolas aeeipiunt omnes ſanctos aromatibus, id eſt virtutibus fragrantes, à pigmentarijs, id eſt, à probis prædicatoribus conſitas.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine.

CHriſtus genarum ſuarum, id eſt, honeſtæ eonuerſationis, modeſtiæ, grauitatis, pietatis decorem & fragrantiam transfudit in ſuam matrem, vtpote eum qua conſuetus eſt familiariſſimè à puero vſque ad annum ætatis trigeſimum. Vide plura, quæ de genis eius dixi cap. 3. v. 3. & cap. 1. v. 10.

Labia eius lilia diſtillantia myrrham primam.

PRo *primam* Septuag. vertunt *plenam*. Aquila *electam* Hebr. עבר *over*, id eſt, *tranſeuntem*, quę ſeilicet per omnium manus & ora tranſit, quia vt prima & probatiſſima ab omnibus laudatur, expetitur, & eomparatur. Arabieus, *rorem plenum myrrhâ*. Syrus *myrrham & nardum*. Almonaeius per lilia intelligit flores, qui vulgo Irides vocantur ob ſimilitudinem Iridis, id eſt, areus cæleſtis quoad varietatem eolorum. Veteres enim Iridē ponebant deam eloquentiæ. Verùm alij flores ſunt lilia, alij Irides.

Labia Chriſti velut lilia ob ſex analogias.

Labia ſponſi comparat lilijs, primò ob decorē, quia elegātia ſunt vt lilia. Vnde lilium eſt inſigne regum Franciæ, ac olim dieabatur Iunoni, diecbaturque flos Iunonis, æquè ac Nymphis. Vnde Propertius:

Sæpe tulit blandis argentea lilia Nymphis.

Secundò ob formam, quia leuiter repanda ſunt vt lilia. Tertiò ob eolorem: nam exteriùs eandida, interiùs rubra & ſplendida ſunt vt lilia: quia in Syria lilia purpurea ceteris excellunt, teſte Plinio libr. 21. eap. 5. & Dioſcor. libr. 3. eap. 99. Quartò odore, quia odorata ſunt vt lilia, ac ſuauiſſimum oris anbelitum expirant. Quintò ſubtilitate, quia tenuia & mollia ſunt vt lilia, quod magnanimitatis & eloquentiæ, eſt indicium, eùm labia craſſa labeorum hebetudinem, & tarditatem iudicandi, dicendique ſignifieeot. Vnde Moyſes Exodi 6. 12. vocat ſe ineireumciſum labijs, id eſt, craſſiloquum & tardiloquum. Hine & Sodonius ſuo Theodorico tribuit: *Labia ſubtilia, nec dilatatis oris angulis ampliata.* Sextò lilium ſuâ venuſtate omnes in ſui amorem allieit: ſic & labia venuſta, quæ ſpeciem habent liliorùm miram habent vim perſuadendi. Vnde Homerus ait, Troianorum legatos eloquentiſſimus comediſſe lilia, & de eloquente & blandiloquo vulgò dicitur: *Roſas loquitur & lilia.* Adde, lilia ſuauem labijs & ori dant anhelitum, pelluntque venena: idem faciunt labia diſerti, pijque Oratoris.

PRIMVS SENSVS.

ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

Labia Chriſti lilia per puritatem, ſtillant myrrham mortificationis.

CHriſtus babuit quioque dotes labiorum iam aſſignatas, indeque pariter in dicendo, docendo, & perſuadendo lilialem candorem, puritatemque, ac miram habuit gratiam & efficaciam. Senſus ergo eſt, q.d. Eloquia Chriſti caſta ſunt, & ad omnimodam corporis mentiſque puritatem inflammaotia, & crucis mortificatiooem prædieantia: Labia Chriſti igitur diſtillant myrrham primam, quia doeent pœnitentiam, contioentiam, mortificationem & auſteri-

A tatem vitæ, quæ concupiscentiæ & carnis voluptatibus è diametro aduersatur. Prima enim prędicationis eius hæc fuit vox: *Pœnitentiam agite.* Item: *Beati pauperes spiritu. Beati qui lugent. Beati qui persecutionem patiuntur. Diligite inimicos vestros & benefacite his, qui oderunt vos.* Matth. 5. Ad hæc: *Non veni pacem mittere sed gladium. Qui amat patrē aut matrem plus quàm me non est me dignus:* Matth. 10. Ita Cassiodor. Beda, Theodor. Rupert. & alij, Ex aduerso mundus & caro labijs suis distillant mel voluptatis, iuxta illud Prouerb. 5. 3. *Fauus distillans labia meretricis, & nitidius oleo guttur illius: nouissima autem illius amara sunt vt absinthium, & acuta quasi gladius biceps.*

Symbolicè. Symbolicè, labia Dei Patris similia lilijs, sunt Filius incarnatus, & Spiritus sanctus: hi enim B Dei Patris voluntatem, puritatem sanctimoniam nobis annuntiarunt, & instillarunt per myrrham mortificationis & pœnitentiæ.

Lilia symbolum spei. Rursum lilia symbolum sunt spei, tum quia lilia sicca viuunt, crescuntque in spe cælestis solis & pluuiæ: inde enim assiduè hauriunt suum succum, odorem, pulchritudinem, incrementum: tum quia lilia eximiè florentia prænuntia sunt futuræ fertilitatis, ait Themistius. Vnde Virg. 6. Æneid.

Tu Marcellus eris, manibus date lilia plenis.

Vide Pierium Hierogl. 55. cap. 9. Sic prædicatores habent labia liliata, quia prædicant futuram felicitatem & gloriam, ac proinde eius intuitu & spe incitant homines ad capessendam myrrham, id est, amaritudinem omnem huius vitæ, quæ via est ad gloriam.

C

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS.

De Christo & anima sancta.

Animæ sanctæ & puræ vt lilia, sunt quasi labia Christi, quia per illas ea, quæ salutis sunt, putà cælestia & diuina, eloquitur & operatur Christus, qui in eorum mente habitat. Vnde Chald. vertit: *Et labia sapientum qui laborant in lege fluunt sententijs ex omni parte, & eloquium oris eorum sicut myrrha electa.* Maximè verò labia Christi sūt prædicatores, ait S. Gregor. Nyssen. Philo, Beda, Rupert. & alij. Hi dicuntur lilia, tum ob candorem vitæ, tum quia prædicant Christi puritatē, innocentiam, sanctimoniam, eiusque pariter D stillant myrrham, id est, mortificationem, quæ mentes à putredine concupiscentiarum, & peccatorum instar myrrhæ conseruat: *quia Christi passionem loquuntur*, ait S. Ambros. libr. de Instit. Virg. cap. 14. *ac mortificationem illius in suo corpore circumferunt.* 2. Corinth. 4. 12. Myrrha enim prima est passio Christi, ait Richard. Vnde Paulus: *Nos autem prædicamus Christum crucifixum.* 1. Corinth. 1. 23. Rursum myrrha prima est patientia in tormentis, ait Philo, & martyrium: hæc enim prima est dignitate, *quia nullus sic mortificatur, quomodo ille, qui pro Christo martyrio finitur*, ait S. Gregor. Addit Lucas Abbas, labia Christi esse confessarios, quia per illos loquitur Christus ad cor pœnitentium eisque myrrham pœnitentiæ vitæque austeræ instillat, vt vitia emendent, & emendata conseruent.

A Nota τὸ *distillantia* significat pretium horum labiorum & myrrhæ, scilicet labia prædicantia & instillantia pœnitentiam, mortificationem & tribulationem & martyrium, nobis communicare passionem Christi, adeò enim hæc pretiosa sunt, vt non instar aquæ profundantur, sed instar myrrhæ per guttas distillent, & à Christo colligantur, ne vel punctum earum dispereat. Hoc est, quod ait S. Petrus: *Communicantes Christi passionibus gaudete.* 1. Petr. 4. 13. Et Paulus: *Sicut abūdant passiones Christi in nobis, ita & per Christum abūdat consolatio nostra.* 2. Cor. 1. 5.

TERTIVS SENSVS

B

PRINCIPALIS.

De Christo & B. Virgine.

De labijs B. Virginis dixi, cap. 3. v. 3. de myrrha cap. 1. 13. Breuiter sic labia deiparæ pingit Niceph. lib. 2. c. 23. *Labia*, ait, *florida & verborum suauitate plena.*

VERS. 14. *Manus eius tornatiles aureæ, plenæ hyacinthis.*

Tornatiles] hoc est, vt Septuag. τορευταί, id est, *tornatæ*, hoc est, affabrè elaboratæ, ideoque rotundæ, politæ, concinnæ, elegantes. Hebr. est, גְּלִילֵי זָהָב *galile zahau*, id est, *reuolutiones, rotunditates, vel circuli auri.* Tigur. *Manus eius* C *orbes* (Vatabl. *annuli*) *aurei, habentes inclusum hyacinthum.* Marinus: *Manus eius sunt*, vel potiùs *habent annulos aureos*, in digitis *in quorum talis inclusi erant hyacinthi.* Annulos enim aureos in signum decoris, sapientiæ, & maiestatis gestant coniugati & reges, qualis hic est sponsus. Verùm quia non dicit digiti, sed manus, hinc videntur non soli digiti sponsi, sed & ipsæ manus vocari *tornatiles auri*, quia ita affabrè erant elaboratæ, politæ, perfectæ, vt aurum torno elaboratum referre viderentur: opus enim tornatum est ad amussim circinatum, & perfectum, in quo nil est, quod elimes vel deteras. Sic ab Horatio vocantur versus tornati, id est, plenè elaborati & perfecti, quibus nil addas vel demas. Simili modo vocantur teretes digiti, id est, tornati & rotundi, in quibus nihil est exuberans, nodosum, asperum, scabrum. D Manus ergo tornatiles sunt carnosæ, succulentæ, molles, plenæ, politæ, perfectæ, in quibus nulla est asperitas, scabrities, macies, nodositas, durities, &c.

Pro *hyacinthis*, vti vertit & Symmach. Hebr. est, תַּרְשִׁישׁ *tharsis*, quod mare, & gemmam marini coloris significat. Noster alibi passim vertit chrysolithum, qui est partim aurei, partim marini coloris. Ita vertit Exodi 28. 20. & cap. 39. 13. Ezech. 10. v. 9. & c. 28. 13. Sic & Aquila & Sexta editio. Septuag. verò *tharsis* in Exodo vertunt *chrysolithum*, in Ezechiele verò *carbunculum.* Nimirum apud Hebræos nomina gemmarum, arborum, animalium communia sunt multis pluresque eorum species significant.

Quāquam hîc per hyacinthos accipi possent chrysolithi. Licèt enim priscorum hyacinthi fuerint

Hyacinthi moderni sunt chrysolithi.

rint sapphiri, qui cælestis sunt coloris; vnde mox venter sponsi hic dicitur distinctus sapphiris; tameo moderni hyacinthi (qui scilicet vulgò iam vocantur hyacinthi) cùm sint coloris aurei & mellei, verè chrysolithi sunt, vti ostendi Apocal. 21.20. in hyacintho, chrysolithus autem est aurei & vitrei, id est, marini coloris, quia enim aureus color in eo non opacatur, sed pellucet; hinc quasi vitreus est, & marinus.

Porrò Septuag. hic vocem Hebræam *tharsis*, retinent, vertuntque *plena tharsis*. Arabicus: *plena aurò tharsis*. Syrus: *lapidibus auri*. Iam Chald. per *tharsis* accipit duodecim gemmas, indices duodecim tribuum Israel. Sic enim vertit: *Et duodecim tribus Iacob serui eius, dispositæ erant per circuitum in lamina coronæ aureæ sanctæ, sculptæ in duodecim margaritis cum tribus patribus mundi, Abraham, Isaac, & Iacob, Ruben sculptus erat in lapide sardio, Symeon in lapide topazio, Leui in sapphiro, Iuda in carbunculo, Issachar in smaragdo, Zabulon in iaspide, Dan in beryllo, Nephtalim in achate, Gad in amethisto, Aser in chrysolitho, Ioseph in onychino, Beniamin in ligurio, qui similes erant duodecim signis cælestibus lucidi sicut lampæ, & politi in operibus suis sicut elephantis, & splendentes sicut gemmæ.*

PRIMVS SENSVS.

ADÆQVATVS,

De Christo & Ecclesia.

Manus Christi tornatiles, id est, elegantes.

AD litteram significatur Salomonis, ac magis Christi manus fuisse nitentes, elegantes & quasi torno politas, hoc est, delicatas & molles, quales habent ingeniosi & liberales, digitis paulò longioribus, & inuicem distantibus orbiculis, vel articulis digitorum generosis; ad hæc brachijs paulò diductioribus, qualia habuisse Alexandrum Magnum, Artaxerxem, Darium, qui longimani fuêre, tradunt Strabo ceterique historici. Ita Pineda lib. 6. de Rebus Salomonis cap. 4. num. 10.

Symbolicè Manus, id est, opera Christi erant perfecta.

Symbolicè, manus est Christus, eiusque operatio & beneficentia diuina. Manus enim dicitur à *manando*, quòd manet è brachio, & ex ipsa maneot digiti: sic Christus qua Deus manat à Patre, & ex eo manat Spiritus sanctus auctor bonorũ omnium. Hinc manus Christi sunt tornatiles, id est, opera Christi sunt vndique, omnique ex parte polita & perfecta, ita vt nil eis possis adimere vel addere, iuxta illud: *Confessio & magnificentia opus eius*. Psal. 110.3. Et illud: *Bene omnia fecit, & surdos fecit audire, & mutos loqui*. Marci 7.37. licèt enim Pharisæi assiduè per dies & noctes non aliud cogitarent, quàm calumniari opera Christi, in eisque aliquem næuum inuenire, tamen nullum reperire potuerunt. Vnde Glossa interlinealis: *Manus* Christi *tornatiles*, hoc est, inquit, *in nullo reprehensibiles*.

Tornatiles, id est, versatiles ad omne bonum.

Maximè verò manus Christi dicuntur *tornatiles*, id est, versatiles, גלל *galal* enim est *voluere, versare reuoluere*, & agiles ad omne bonum omnemque beneficentiam, ait Iustus Orgel. quia assiduè se versabant & voluebant ad varia, & omnigena opera misericordiæ: nunc enim suscitabant mortuos, nunc illuminabant cæcos, nunc multiplicabant panes, nunc aquam mutabant in vinum, nunc Eucharistiam dabant, &c. Tales debent esse manus Christianorum, quales fuêre B. Theresiæ, quæ votum edidit se in omni opere facturam id, quod foret melius & perfectiùs. Manus ergo Christi tornatiles ad omne bonum indicabant latentem in eis omnipotentiam, & beneficentiam diuinitatis.

Orgel. in Cantic.

Addit Cassiodor. Beda, & Rupertus, tornatiles dici ob velocitatem operandi, & benefaciendi, quia quod torno fit velocissimè fit. Nam *bis dat, qui citò dat*.

Sunt *aureæ*, quia plenæ charitate, & quia manant à diuinitate, quæ rebus omnibus eminet, vt aurum ceteris metallis. Vnde S. Gregor. *Manus Christi sunt aureæ*, inquit, *quia quidquid exteriùs operabatur, interius in diuinitatis pulchritudine disponebatur*.

Vngues Christi hyacinthini.

Sunt *plenæ hyacinthis* scilicet vngues digitorum in carne Christi rosei, & quasi pellucentes erant, velut hyacinthi in annulo. Manibus ergo Christi pulcherrimis venustatem addunt, ait Pineda, vngues instar gemmarum, florumúe purpurascentium, qui non liuidi aut obscuri, non pallidi, nigri, recurui, quales rapacium, liuidorum & malignorum; sed subtiles, delicatiores, pellucidi, paulò latiores, & sanguinem, animumque clariorem delitescentem purpureo nitore repræsentantes.

Vnde Polemon: Vngues, ait, lati, albi, & subrufi, indices sunt boni ingenij; item animi liberalis & benefici, adeo vt se depauperet, vt alios locupletet, vti fecit Christus pauperrimè natus in stabulo, & viuens in mundo, vt nos suâ paupertate ditaret, vt ait Apostol. 2. Cor. 8.9 Hoc notat Hebr. *tharsis*, quod deriuatur à רשש *rasckasch*, id est, depauperauit: hinc Pineda vertit: *Manus eius* (adeò liberales, & omnia erogantes) *plenæ sunt tharsis*, id est, paupertate.

Symbolicè, manus Christi plenæ sunt hyacinthis, quia opera Christi erant cælestia, ait Angelomus, ac homines ad spem & amorem cælestium excitarunt: hyacinthus enim cælestis est coloris.

Rursum, hyacinthi significant opera Christi, cur scilicet tali loco, tempore, modo, &c. fierent, fuisse plena cælestibus, diuinisque rationibus, consilijs, intentionibus, quòd nimirum omnia faceret ad gloriam Patris, & vt homines excitaret ad bona cælestia ambienda, promittendo eis vitam æternam, si suam doctrinam, & vitã sequerentur. Psaltes canit psal. 110. *Confitebor tibi Domine in toto corde meo, in consilio iustorum & congregatione. Magna opera Domini, exquisita in omnes voluntates eius.* Et Ps. 138.14. *Mirabilia opera tua, & anima mea cognoscit nimis.* Ita S. Gregorius, Cassiodor. Philo, Beda, Iustus, Rupert. & alij.

Symbolicè Concentus operum Christi.

Addit Theod. *Manus*, inquit, *eas virtutes vocat, quæ in actione consistunt, quas omnibus officijs sigillatim ita diligenter excoluit, vt inde veluti concentus quidam resultaret. Quamobrem ad Ioannem: Sine, ait, modò: sic enim decet nos implere omnem iustitiam: Aureas appellat, vt pretiosas & eximias: nam & Tharsis propter auri præstantiam posuit, illinc enim dicit Scripturæ sincerum & purum, ac probatum aurum deferri.*

Allegor.

Allegoricè Philo Carpath. hæc applicat manibus Christi crucifixi: *Tunc*, inquit, *tornatiles factæ*

sunt Christi manus, quando is illas extendit in cruce, quando ea clauis perforatæ fuerunt, quæ ob Christi diuinitatem, puritatem, atque potentiam aurea dicuntur; plenæ vero dicuntur tharsis ob multitudinem Gentiliū conuersorum. Tharsis enim, inquit Philo, *conuersio gaudij interpretatur; & cùm Christus in cruce manus extendit, Gentium Ecclesia magno cùm gaudio conuersa est.*

Addit Cassiodor. manus Christi sanguine purpuratas fuisse similes flori hyacintho, qui est purpurei coloris. Verùm hic hyacinthus gemmam, non florem significat: sed & inter gemmas sunt hyacinthi rubescentes, teste Dioscor. qui repræsentant sanguinem Christi. Adde Hebr. *tharsis* à Septua. in Ezechiele verti *carbunculum*. Si sic hoc loco vertas, dicas Christi manus plenas fuisse tot carbunculis, quot insignitæ erant plagis vibicibusque funium & flagellorum.

SECVNDVS SENSVS.

PARTIALIS.

De Christo & anima sancta.

MAnus Christi tornatiles sunt manus fidelium, quia vacant actioni, instar sanctæ Marthæ, putà eleemosynis ceterisque operibus misericordiæ, vnde olim manus Christi & Ecclesiæ erant S. Stephanus, ceterique Diaconi: per hos enim bona Ecclesiæ in fideles & pauperes distribuebantur. Hæ manus debent esse *tornatiles*, vt nil in eis sit vitiosi affectus vel respectus, sed vndequaque sint perfectæ virtutis, vt sint opera torno, id est, æternitati elaborata. Æternitas enim est circulus, in quo nihil inæquale est nihil eminet, vel deficit sed omnia in orbem perfectum eunt, & eodem redeunt. Qui ergo dat eleemosynam, illam dat æternitati, Deoque æterno, vt ab homine non quærat retributionem, sed à solo Deo immensam & sempiternam: sic habebit eleemosyna colorem hyacinthi, Hebr. *tharsis*, qui nil habet terrenum, sed ab omni fæce terrena torno quasi resectus & politus, totus est lucidus, & cælestis, ait Nyssenus: vnde horum manus sunt *aureæ*, quia lucent per diuinam sapientiam; & *plenæ hiacinthis*, quia quidquid agunt, id agunt spe & amore bonorum cælestium, non terrenorum, ait Richard. Victor.

Eleemosyna fit tornatilis, id est pura, & perfecta.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS.

De Christo & B. Virgine.

OMnia hæc adaptes B. Virgini, quales enim fuêre manus Christi, tales fuêre & B. Virginis, imò ipsa in vtero manus Christo iuxta suas efformauit. Vnde Niceph. lib. 2. cap. 23. docet B. Virginem manus & digitos habuisse longiores, quales sunt tornatiles; & tales nobis exhibent imagines Deiparæ à S. Luca depictæ, quas Romæ in Basilica S. Mariæ maioris, & in templo B. Virginis in via lata, &c. conspicimus, & veneramur. Quocirca Dionys. Carthus. libr. 1. de Laud. Virg. art. 35. *A planta*, inquit, *pedis vsque ad verticem capitis nihil penitus fuit in Virgine, neque in corpore, neque in anima indecens, reprehensibile, indecorum, imò totum fuit diuinæ sapientiæ circino formatum, pulcherrimè circumcisum ab omni superfluitate, plenissimè ac speciosissimè operatum. Nempe sicut Christi humanitatem propter eius personalem cum Deo vnionē decuit omni perfectione naturæ & gratiæ persulgere, ita ipsius genitricis personam post vnigeniti sui humanitatem, oportebat in omnibus sic ornari, quoniam post hypostaticam cum Deo coniunctionem non est alia tam vicina, vt vnio matris Dei cum Deo filio suo.*

Rursum manus, id est, omnia opera B. Virginis erant tornata, id est, exacta & perfecta, aurea per charitatem, hyacinthina per cælestium desiderium, imò manus eius erant quasi manus Spiritus sancti, qui per manus eius operabatur. Spiritus sanctus enim est digitus & manus Dei Patris & Filij; hi enim per Spiritum sanctum opera sanctitatis in hominibus & angelis operantur. Vnde Christus ait: *Si in digito Dei eijcio dæmonia, profectò peruenit in vos regnum Dei.* Lucæ 11. 20. *In digito Dei*, id est, *in spiritu Dei*, vti explicat S. Matth. c. 12. 28. putà vi & virtute Spiritus sancti.

Manus Virginis manus Spiritus sancti.

Denique manus B. Virginis sunt tornatiles id est, versatiles, agiles, & expeditæ ad præstanda quæuis beneficia, hominibus præsertim deuotè eam colentibus & inuocantibus, vti exempla innumera testantur.

Venter eius eburneus, distinctus sapphiris.

HEbr. *Viscera eius*, עשת *esceth*, id est, *nitor, candor, politiesque eboris* (Marinus *ebur perpolitum*. R. Abraham, *Vas eboris*. S. Hieron. in cap. 2. Ezechiel. *tabula eburnea*) *coopertus sapphiris. Viscera*, id est intestina, putà venter, qui continet cor, iecur, hepar, &c. Septuag. *Venter eius pyxis*, vel *tabula* (vtrumque enim significat πυξίον,) *eburnea super lapidem sapphirum*, vel *in lapide sapphiro*. Arabicus: *Venter eius vt tabula eburnea* (Syrus, *opus eburneum*) *in gemmæ succini & margaritarum*. Pagnin. *Venter eius vt candidum ebur, obductus sapphiris*. Vatabl. *Viscera eius vt alabastrum eburneum contectum sapphiris.*

Per ventrem ergo totum pectus cum visceribus accipe. Sapphirus gemma est cærulei siue cælestis coloris, aureis punctis quasi stellis collucens, ait Plinius lib. 37. cap. 2. Vide plura, quæ de sapphiro dixi Apocal. 21. 19.

Grammaticè hæc de Salomone, qui typus, imò parens fuit Christi, ita exponit, noster Pineda lib. 6. de Rebus Salomonis, cap. 4. numer. 7. Pectus & thorax, in quo vitalia omnia candida velut pyxidicula eboris, aptissimâ formâ effecta ad seruanda viscera, cor, vitalia omnia: si quid enim vitij foret in pectore, dorso, costis, & alijs partibus, quæ circa cor sunt, insigniter dehonestaret pulchritudinem corporis & morum: ergo quemadmodum pyxidicula non est valde lata, non stricta nimium & neque nimium crassa, neque nimium gracilis; ita sanè pectus sponsi ventre paulò laxiori refert ventrem pyxedis, pectora verò strictiori refert partem superiorem pyxidis paulò

Forma pectoris in Salomone, & Christo.

paulò angustiorem. Aristot. ad Alexandr. *Mediocritas ventris & pectoris strictura significat altitudinẽ intellectus, & boni consily.* Itaque neque habuit pectus valde carnosum, neque fuit ventricosus, quæ sunt hebetum, inertium & minimè solertium: non nimium gracile, nimiumque strictum, quod pusillanimium, sed idoneum sapientiæ & cordis domicilium: tum & ventrem ad partem cinguli castigatum, vt strictius cingi posset, quòd animosorum & solertium, & qualem Sidonius in suo Theodorico: *In succinctis regnat vigor ilibus, &c.* Et rursus in Panegyr. Maiorani: *Angustiam suspendit baltheus aluum*; Et verò quid in pectore sapphiri? certè si ad naturæ ornamenta referantur, erunt in candido pectore næui aliqui: quis enim sine næuo etiam perfectissimus, si tamen homo? at næui in sponso videbantur sapphiri, & maculæ illi erant lumina: quare & de il- B lo dici potuit.

Nullus in egregio corpore næuus erat.

Rursum pectus continens ventrem in Christo erat nitidum vt ebur & alabastrum, idem tamen pulchrè inspersum erat venulis ac musculorum & costarum vmbris liuentibus, & quasi lucentibus, ita vt sapphiris interpunctum & distinctum videretur. Alij cum Lyrano, & Aben Ezra ventrem intelligunt non nudum; hunc enim ostendere vel pingere coram puellis adolescentulis, ad quas hic est sermo, inuerecundum videtur, sed tectum & vestitum, vel zona eburneâ sapphiris distinctâ, vt vult Aben Ezra, vel simili ornamento; sicut reges Persarum medium vestis purpureæ albo, & quasi eburneo intexebant, teste Curtio, C vti censet noster Sanchez; vnde Gislerius: thorax, inquit, quo sponsus induebatur erat candidus instar eboris, sed segmentis sericis coloris cærulei ornabatur, ita vt sapphiris distinctus videretur; aut q. d. Thorax erat albus nitidusque vt ebur, sed zonâ sapphiris plenâ cingebatur. Malim ego vtrumq; iungere, scilicet laudari Salomonem tum à pectore candido, sed venulis velut sapphiris inspersos; tũ à thorace pectus vestiente pariter candido, sed sapphiris distincto: hunc enim videre poterant adolescentulæ, q. d. qualis est vestis siue thorax sponsi, tale pariter est eius pectus. Vnde Pineda lib. 6. de Rebus Salomonis c. 5. docet vestes Salomonis fuisse auratas, sed intertextu liliorum candidatas & liliatas.

Plus satis hæc de cortice literæ quoad speciem ventris, ne homines animales in ventrem proni, D hic carnalia cogitent & concipiant. Ad spiritum ergo & spiritualia transeamus.

PRIMVS SENSVS.

ADÆQVATVS.

De Christo & Ecclesia.

Venter, id est, affectus omnes Christi compositi, puri, & cælestes.

VEnter, id est, pectus & viscera Christi notant Christi passiones, & affectus omnes internos fuisse puros & candidos, castos & virgineos, æquè ac osseos & fortes instar eboris, imò diuinos & cælestes instar sapphiri, ita vt nulla in eis esset inordinatio, perturbatio, pugna, vel lucta, æquè ac nulla debilitas vel infir- A mitas, sed omnes sinceri forent, compositi, constantes & solidi. In visceribus enim est hepar, in quo residet sanguis, indeque appetitus concupiscibilis; eiusque affectus & concupiscentiæ; & fel, in quo residet cholera, ideoque appetitus irascibilis, eiusque iræ & indignationes; & splen, in quo residet humor melancholicus, indeque tristitia; & cor, in quo residet vitalis spiritus indeque sapientia, q. d. in corpore Christi omnia viscera, indeque omnes affectus, tam facultatis concupiscibilis, quàm irascibilis erant puri, & candidi, ideoque inter se compositi, pacifici, constantes, & firmi, quia omnes regebat sapientia cordis, quod ipse in pectore regium & diuinum gestabat. Hinc erat distinctum sapphiris, id est, cælestibus cogitationibus, desiderijs, & intentionibus, vt quidquid cogitaret, diceret, ageret, B cælum, & Deum, Deique gloriam ac hominum amorem spectare videretur. Sapphirus enim est gemma cælestis coloris, aureis guttis interlucentibus. Quocirca Christus non erat tristis; vt ait Isaias cap. 44. 4. nec in risum effusus, sed moderatè lætus, non iracundus, nec phlegmaticus, sed moderatè grauis, &c. adeoque totus compositus & cælestis, vt non tam homo, quàm angelus esse videretur. Ita Nyssenus hom. 14. Cassiodor. Beda & alij.

Venter, sunt viscera misericordia.

Hinc multi per Christi ventrem, vel, vt Hebr. est, viscera accipiunt Christi misericordiam: huius enim sedes & symbolum sunt viscera: vnde in commiseratione viscera commouentur. q. d. Venter & viscera Christi sunt quasi pyxis eburneæ misericordiæ, in qua contra omnes miserias C remedia & pharmaca efficacissima continentur, quæ ipse in miseros quoslibet se inuocantes, imò sæpe non inuocantes, sed incurios & incogitantes effundit, vt eos mentis sanitati, sanctitatique restituat. Christi ergo venter est quasi vnguentarium narthecium continens medicinas, aromata, & vnguenta omnis generis, ad sanandas quaslibet corporis & animi ægritudines. Hoc est, quod Zacharias in ortu Ioannis Baptistæ, qui Christi fuit præcursor & index, canit de Christo iam in Virgine incarnato: *Per viscera misericordiæ Dei nostri, in quibus visitauit nos oriens ex alto,*

Symbolicè. Primò.

Symbolicè, Primò, filius quà Deus Deitatem à Patre accepit, est quasi pyxis diuina, in qua Deus omnia sua diuina attributa collocauit, iuxta illud: *Ex vtero ante Luciferum genui te.* Psalm. D 109. Vterus enim, siue venter Dei Patris est mens & sapientia, qua Verbum concepit, id est, filium ab æterno generauit. Ita Ioannes Carmelita: *Verbum æternum*, inquit, *rerum vniuersarum rationes in ore cuiusdam vteri receptas habens, est velut venter candidus, leuis, & prægnans, & in eo quasi plures sapphiri, distinctæ rerum rationes lucent.* Sic & Almonacirius.

Secundò.

Secundò, humanitas Christi licèt ex natura sua carnea terrea, atra, & infirma, in Christo tamen per gratiam Spiritus sancti & inhabitantem diuinitatem facta est, quasi ebur candida per innocentiam & virginitatem; ossea & fortis per constantiam & robur diuinum, iuxta illud Hebr. 4. 15. *Non habemus Pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris, tentatum per omnia pro similitudine absque peccato; oportebat enim, vt nobis esset*

Pontifex sanctus, innocens, impollutus, segregatus à peccatoribus, & excelsior cælis factus. Ita Cassiodor. Beda, & Rupertus, qui sic explicāt, q.d. *Fragilitas quidem in illo substantiæ mortalis vera erat, sed hæc lasciuiæ mortalitatis penitus expers, diuinorum potius operum splendida claresceit insignibus; Et benè distinctus hic venter sapphiris asseritur, quia inter passiones assumptæ humanitatis crebra exhibebat indicia perpetuæ diuinitatis.* Hine aliqui per ventrem Christi accipiunt plebem Christianam, quæ tenera est, crassa & rudis vt venter, hæc tamen per gratiam Christi fit candida & robusta vt ebur, ac spiritualis & cælestis vt sapphirus. Sicut enim per Christi caput prælatos, per comam religiosos, per labia prædicatores, per genas virgines, sic per ventrem accipit fideles plebeios, præsertim coniugatos qui in coniugio seruant candorem pudicitiæ & fœcunditatem coniugij, vt proles Christo generent & B educent. Venter enim sedes est generationis & virtutis generatiuæ. Coniuges ergo distincti sunt sapphiris, quia cælestia cogitant: distincti igitur sunt, quia partim carni, partim Deo seruiunt. Ita sanctus Anselmus, Richardus, de sancto Victore & Cosmas Damianus.

Venter Christi sunt coniugati.

Anagogicè. Anagogicè S. Gregorius per ventrem Christi accipit eius mortalitatem, per ebur immortalitatem, quam sibi, & nobis promeruit: *Ebur, quippe,* inquit, *valde durabile os habetur, & in ornamenta regum assumitur. Venter ergo Christi eburneus esse dicitur, quia mortalitas Christi ad immortalitatem perducitur, dum per resurrectionem ad gloriam patris sui Regis videlicet æterni, in vita æterna collocatur.* Et post nonnulla: *Qui verè in ornamento regum assumitur: quia quisquis carnis suæ rex & dominus esse probatur, ipsius Christi mortalitate & resurrectione, amore cognitionis, & spe immortalitatis ornatur; vnde abbi dicitur: Qui gloriatur, in Domino glorietur; sed venter distinctus sapphiris esse perhibetur, quia in nostra corruptione, quam portauit cælestia opera per miracula, quæ faciebat C passionibus nostris inseruit.*

Mysticè. Mysticè tres Anonymi apud Theodoret. per ventrem accipiunt sapientiam Dei, quæ cùm in se sit cælestis & diuina vt sapphirus, tamen à Deo impressa, & quasi descripta est in hoc vniuerso à se creato, velut in tabula eburnea purissima & nitidissima.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS.

De Christo & anima sancta.

Anima sancta habet pectus & ventrem eburneum, cùm omnes animæ appetitus iuxta rationem & legem Dei ordinat, componit & corroborat, imò excolit & expolit. Hebr. enim עשת *esthet* significat nitorem & opus politum, quale est ebur: hoc enim nitidissimum & politissimum est. Animæ ergo sanctæ student, non tantùm honestè & sanctè, sed & politè ac eleganter omnes suos affectus in mente componere, in eaque omnia opera sua disponere, vt licèt communia faciant, quæ & ceteri, tamen præ ceteris in actionibus eorum relucea quædam sin-

Anima pia sua agat polità.

A gularis elegantia & gratia, vt opus commune in eis politum, singulare, & eximium esse videatur, iuxta illud: *In omnibus operibus tuis præcellens esto.* Eccles. 33. 23. ita videmus in religione nõnullos accuratos & insignes, qui in vita communi, & regularum obseruatione excellunt. Singula enim obeunt mirâ alacritate, dexteritate, elegātiâ, perfectione, vt etiamsi idem agant quod alij, tamen præ illis excellant, imo nouum quid & singulare agere videantur, quia commune agunt nouo quodam & singulari modo ac decore.

Cogita, quam polirè exactè, & concinnè in omnibus suis actionibus clerici seruiunt Pontifici, aulici imperatori, famuli principi & regi: quid ergo te facere decet, qui seruis diuinæ maiestati, quæ est Rex regum, & Dominus dominantium? Apelles rogatus cur tam morosè, & exactè pingeret respondit: *pingo æternitati:* ita & tu agis, & viuis æternitati: vide ergo vt opus tuum sit nitidum vt ebur, fulgidum vt sapphirus, quod in æternum coram Deo & angelis resplendere oporret. Cogita qua venustate, quo decore Deo ministrant Archageli, Cherubini & Seraphini, eàdem & tu ministra eidem Deo: quod enim angeli agunt in cælo, hoc tu agis in terra.

Stimulus.

Hinc Nyssenus legens ex Septuaginta: *Venter eius tabella eburnea in lapide Sapphiro,* docet cor iusti esse tabulam, in qua descripta est lex Dei quasi in ebore & sapphiro, id est, in mente purissima & cælesti. Huc accedit Theodoretus, qui pro *tabula* vertens *pyxidem* (vtrumque enim significat Græcum πυξίον) per eam accipit sacram Scripturam, quæ profunda est instar pyxidis ob mysteria arcana, quæ continet; Et Philo Carpath. qui per pyxidem eburneam accipit legem veterem, per sapphirum verò legem nouam, quæ tantum præcellit veteri, quantum sapphirus eboti. Addit Philo ventrem esse mentem iusti, in qua quasi in pyxide eburnea nitidissima, eloquia sacræ Scripturæ, & sapientiæ diuinæ recondita sunt.

Cor iusti tabula eburnea.

Symbolicè Iustus & Lucas Abbas, per ventrem eburneum accipiunt prædicatores, quia ipsi & multi alij per omnia hæc emblemata capitis, comæ, genarum, labiorum, &c. accipiunt prædicatores, qui prædicando Ecclesiam propagant. Verùm hoc nimis generale & amplum vidētur; quare præstat hæc dispertiri & singula singulis statibus appositè accommodare: quid enim habet venter commune cum prædicatoribus? nisi D dicas in ventre esse pulmones, qui quasi folles spiritum subministrando, formationi vocis, & consequenter prædicationi subseruiunt, aut prædicatores cibum verbi Dei in mente ruminare, vt eum fidelibus prædicando dispertiant, sicut esca in ventre concoquitur, & concocta per membra distribuitur: Vnde hoc ventris apologo Menenius Agrippa plebem à senatu dissidentem, illi reconciliauit Romæ in monte Auentino.

Symbolicè venter eburneus sunt prædicatores.

TER-

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS.

De Christo & B. Virgine.

Qualis Christi, talis B. Mariæ Virginis venter.

SI Christi venter est eburneus distinctus sapphiris, ergo & talis fuit venter B. Virginis, vtpote ex quo totus Christus quantus quantus prodijt; quocirca omnes eius cogitatus & affectus, indeque prodeuntes actiones, erant candidissimi & purissimi vt ebur, ac fulgidissimi vt sapphirus. Addit Rupertus ventrem & carnem Christi (ac consequenter & B. Virginis) mundiorem fuisse carne ceterorum hominum, quia ipse pulchritudo generis humani: *Verè pulcher*, inquit, *& decorus venter eburneus, quia sicut ebur magni roporis, scilicet elephantis, tota pulchritudo totumque pretium est: sic iste venter, videlicet humanitas siue caro, quam ex genere humano assumpsit, totius mundi, maximeq; generis Abrahæ, de cuius semine nasci voluit, decus & gloria est. Pulchrius nimirum atque pretiosius est ebur carne vel corpore reliquo, de quo sumptum est; & nihilominus caro dilecti huius pulchrior, mundior & incōparabiliter sanctior est omni massâ, cuius ex semine sumpta est.* subijcit deinde, quòd exinde B. Virgo fuerit *mater in conceptu intacta, in partu, & post partum illæsa & integra.* Per Sapphiros accipit Christi virtutes & miracula, quibus licèt patiens in carne & crucifixus, suam tamen diuinitatem orbi ostendebat. Nam *dum compungeretur*, inquit, *hic venter clauis & lancea militis, cælum obscuratum est, & tenebræ factæ sunt, & velum templi scissum est, & terra mota est, & petræ scissæ, & monumenta aperta sunt.*

Sapphiri sūt Christi virtutes.

VERS. 15. *Crura illius columnæ marmoreæ, quæ fundatæ sunt super bases, aureas. Species eius vt Libani, electus vt cedri.*

HEbraicè פז *paz*, id est, ex auro Paz vel Ophaz, quod erat præstantissimum, vt superiùs dixi.

Parius lapis vnde dictus.

Pro *marmoreæ* Aquila & Theodosion vertunt *Pariæ*, Paros enim insula est vna ex Cycladibus, ex qua Parius lapis marmoreus candidissimus & præstantissimus eruitur: vnde Virgilius 1. Æneid.

——*Pariusve lapis circumdatur auro.*

Crura sponsi commendat à candore, rectitudine, iusta crassitudine & robore, quòd candida sint, recta, crassa & robusta instar columnę è marmore & Pario lapide; illaque adolescentulæ facilè videre poterant: quia olim veteres Hebræi, Græci, & Romani sine femoralibus & tibialibus nudis incedebant tibijs, & genibus, ac plantam dūtaxat pedes tegebant calceis, siue sandalijs, quæ caligas vocabant, vti ostendi Actor. 12. 8. ad illa: *Calcea te caligas tuas.* Sponsus ergo tibias habebat candidas & fortes, vt viderentur esse binæ colūnæ Pariæ fundatæ super bases aureas, id est, super pedes, qui quasi fulcra & bases sunt tibiarū; pedes, inquam, vestitos, & ornatos calceis auratis, siue auro, gemmisque distinctos. Veteres enim calceos auro, gemmisque decorasse, docet Plinius lib. 9. c. 35. & lib. 37. c. 2. Sic Demetrium auratis incessisse calceis testatur Plutarc. in eius vita Heliogabalum eisdem addidisse gemmas testatur Lampridius, Diocletianum Eutropius, Caninium Vopiscus.

Prisci calceis induebantur deauratis.

Priscì incedebant nudis tibijs.

Incessus instrumenta sunt crura.

Porrò crura instrumenta sunt incessus; quare crura marmorea fundata in basibus, id est, pedibus, & calceis auratis, significant incessum grauem, elegantem & regium, qualis erat Salomonis, in quo scilicet sit *species auctoritatis & grauitatis vestigium*, vt ait S. Ambr. lib. 1. Officior. Nam vt ait Eccles. c. 19. 27. *Ingressus hominis enuntiat de illo*, & internam animi grauitatem, vel leuitatem, prudentiam, vel stultitiam, virtutem, vel vitium significant.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS.

De Christo & Ecclesia.

Crura notāt itinera Christi pura & valida.

CRura symbolum sunt ingressus & progressus; significant ergo Christi itinera, incessus & profectiones, quibus per se Iudæam, per Apostolos verò & viros Apostolicos, omnes gentes euangelizando obiuit & circumiuit, fuisse puras, rectas, fortes & validas; ita vt nemo eas sistere, remorari vel impedire posset: Christus enim sua vi & potentia omnes Euangelij hostes, remoras & impedimenta disiecit, adeoque ipsos tyrannos & principes illi obsistentes ad se conuertit, & Christianos effecit. Horū enim Christi pedum bases erant aureæ, quia innixæ diuinitati eiusdem (hanc enim repræsentat aurum) eiusque diuinis consilijs, decretis & prædestinationibus æternis & immobilibus.

Apostoli per columnas significantur.

Hinc multi per columnas hasce accipiunt Apostolos & viros apostolicos, qui quasi pedes Christum detulere per totum orbem, adeo fortes & robusti, vt columnæ mormoreæ esse viderentur, fundatæ super bases aureas, tum Christi Ephes. 2. 20. tum charitatis: charitas enim est quasi aurum solidissimum, quod pedes hosce suffulcijt, eosque robustos & inuictos instar marmoris effecit. Ita S. Gregorius Nyssenus, Philo, & S. Ambrosius in psal. 118. ser. 5. Hinc Apostoli vocantur columnæ & fundamenta Ecclesiæ. Galat. 2. 9. Ephes. 2. 20. ac nominatim S. Petro (de quo hæc accipit Theod.) promisit Christus: *Tu es Petrus, & super hanc* (id est super te) *Petram ædificabo Ecclesiam meam.* Matth. 16. 18.

Symbolicè duo crura sunt misericordia & iustitia.

Symbolicè, duo crura Christi sunt misericordia & iustitia: misericordia enim conuertit, & beauit credentes, sibique obsequentes: iustitia reprobauit & damnauit incredulos; sibique inobedientes. Rursum iustitia castigauit senescentis Ecclesiæ defectus, vt illam priori nitori & sanctitati restitueret. Agitur enim hic de Ecclesiæ senecta, vti superiùs dixi. Castigauit, inquam, per religiosos, & viros Apostolicos, quos quasi reformatores Ecclesiæ suscitauit, vti fuêre S. Basilius, S. August. S. Benedictus, S. Bernard. S. Romualdus, S. Franciscus S. Dominicus. Audi Rupertum: *Crura illius viæ sunt illius, scilicet misericordia & iudicium, siue misericordia & veritas, sicut ait*

Psalmista: Vniuersæ viæ Domini misericordia & veritas. Nam veritas ipsa est iudicium verum. Crura ista, viæ istæ, columnæ marmoreæ, id est, rectissimè sunt atque firmissimæ, nec est, qui possit eas infirmare, aut iustè reprehendere: Nam iudicia Domini vera iustificata in semetipsa. Exempli gratia: Loco vel tempore supradicto, cùm penderet dilectus iste crucifixus latronum duorum medius, alterum ex eis pœnitentem misericorditer suscepit, secumq́; in Paradisum assumpsit, alterum blasphemantem iudicio iusto reprobauit. Et post nonnulla: *Bases aureæ consilia sunt diuinæ sapientiæ.* Eorum deinde subdit exemplum: *Flere potuit super ciuitatem Ierusalem, subuersionem & damnationem suæ gentis præuidens, & tamen animum suum inducere non potuit, vt auerteret ab eis iram imminentem: Stabant quippe inflexibilia crura eius tamquam columnæ marmoreæ super bases aureas, id est, non qualis esset humanitatis suæ voluntas, sed diuinæ iustitiæ rationes attendebat.*

A

B

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS.

De Christo & anima sancta,

Crura Christi sunt viri Apostolici.

CRura Christi & Ecclesiæ, quæ eius fidem, religionem & virtutem sustentant docendo, prædicando, confessiones audiendo, &c. ad hæreticos, Iapones & Indos conuertendos proficiscendo, &c. propagant & promouent, sunt viri religiosi & Apostolici, hi per constantiam sunt erecti quasi columnæ, vt nullâ spe vel metu à tecto deflectant, per fortitudinem sunt robusti vt marmor, per charitatem fulgent vt aurum, ac simul per eandem solidantur, ita vt alios in fide & pietate consolident. Ita Richard. de sancto Victore.

Humiles.

Huc accedit Lucas Abbas, qui per crura Ecclesiæ accipit humiles: hi enim, inquit, se humiliando tantæ efficiuntur fortitudinis, vt omnia membra subuehāt capiti, vt significauit per Prophetam dicens: *Super quem respiciam, nisi super humilem?* & in se continent similitudinem illius petræ, de qua Paulus: *Petra autem erat Christus.* Humiliū verò bases aureas esse asserit humilitatem Prophetarum, veterumque sanctorum. Hisce enim basibus posterorum, & sequacium humilitas innititur & fulcitur.

Sancti.

Denique Iustus & S. Anselm. per crura accipiunt quoslibet sanctos, qui Ecclesiam sua sanctitate & charitate suffulciunt: in quibus proinde inhabitat & graditur Christus: vnde S. Ambrosius lib. 3. de Fide cap. 5. *Crura,* inquit, *columnæ marmoreæ,* &c. *solus enim Christus inambulat animis, & graditur in mente sanctorum, in quibus veluti aureis basibus, fundamentisq́; pretiosis solidata vestigia Verbi cælestis hæserunt.*

Symbolicè sunt duo præcepta Charitatis.

Hinc Symbolè Nyssen. hom. 14. & tres Anonymi apud Theodoret. per duo crura accipiunt duo præcepta charitatis, scilicet: *Diliges Deū ex toto corde, & diliges proximum sicut teipsum:* per hæc enim Christus ambulat in anima, eamque promouet ad culmen sanctitatis.

C

D

TERTIVS SENSVS.

PRINCIPALIS.

De Christo & B. Virgine.

Christi crura quid significant.

CAssiodor. & Beda per crura Christi accipiunt eius itinera, quibus in vterum Virginis descendere, & pro nobis homo fieri dignatus est hæc fuêre marmorea, quia recta & robusta: Fundata super bases aureas, quia omnia, quæ per Christum, vel in Christo agenda erant, diuinitatis consilio præordinata fuêre ab æterno. Aurum enim vtpote pręstantissimum significat Dei consilium. Addit Beda, vt hoc significaretur, idcirco Christo in cruce crura non fuisse confracta vti fuêre latronum.

Mores B. Virginis.

Rursum, crura B. Virginis fortiter processerūt ad omne bonum, & propulsarunt omne malum. Quocirca Damascenus Orat. de Natiu. B. Mariç, ita mores eius pingit: *Honestus vestitus, mollitiem omnem ac luxum fugiens. Gressus grauis ac sedatus, ab omni mollitie remotus. Mores seueri, atque hilaritate temperati. Ita comparata erat, vt nullus ad ea viris accessus pateret,* &c. *Animus humilis in sublimissimis contemplationibus, sermo iucundus ex leni anima progrediens. Denique quid aliud quàm Dei domicilium? meritò te beatam prædicant omnes generationes, vt eximiū humani generis decus. Tu sacerdotum gloria Christianorum spes virginitatis feracissima planta. Per te enim virginitatis pulchritudo latissimè sese diffudit.*

B. Virgo columna ignis & nubis.

Rursum, si humiles, si sancti, si Apostoli habent pedes marmoreos per fortitudinem fundatos in basi aurea charitatis, multò magis eosdem habet B. Virgo. Vnde eius typus fuit columna ignis per noctem & nubis per diem, deducens & protegens Hebræos per desertum vsque in terram promissam: Simili enim modo B. Virgo deducit fideles sibi deuotos per desertum huius vitæ in cælum. Ita Patres, quos audi. S. Epiphanius serm. de Laudibus Virginis: *Aue,* inquit, *gratiâ plena, nubis columnæ similis, quæ Deum habes, qui populum deduxit per desertum.* S. Hieron. in psalm. 77. ad illa: *Et deduxit eos in nube diei,* per nubem, hoc est columnam nubis, intelligit B. Virginem. Andreas Episcopus Cretens. Orat. 2. de Deipara: *O columna,* inquit, *viuifica, non carnalem per lucem deducens Israelem, sed spiritualem, qui deducitur ad increatam lucem cognitionis, diuinis illuminans facibus.* S. Ambrosius in psalm. 118. serm. 5. sub initium: *Illa columna nubis,* inquit, *specie quidem præcedebat filios Israel, mysterio autem significabat Dominum Iesum in nube venturum leui, sicut dixit Isaias,* cap. 19. 1. *hoc est, in Virgine Maria.* Vener. Beda in Exodi ca. 13. *Columna ignis in nocte,* ait, *est diuinitas in carne Virginis Mariæ.* S. Bonauent. in Speculo cap. 3. *Maria,* inquit, *nobis columna est nubis, quia tamquam nubes protegit ab æstu diuinæ indignationis, protegit etiam ab æstu diabolicæ tentationis. Maria quoque est columna ignis illuminans nos, imò illuminans mundum multis misericordiæ suæ beneficijs.* S. Bernard. tom. 3. ser. 11. art. 1. c. 3. *Columna nubis,* inquit, *aliquando præcedebat, aliquando sequebatur, aliquando superferebatur, vt mysticè patrocinia multa B. Virginis indicentur erga populum electorum, & omnium Christianorum.* Celebris est Cęsaraugustæ columna, in qua B. Virgo

adhuc

adhuc viuens apparuit S. Iacobo Apostolo, iudicans se eo loci coli velle foreque Hispaniæ protectricem,

Species eivs, vt Libani, electvs vt cedri] Hebr. *Aspectus eius vt Libani*. Septuaginta εἶδ@, id est, *forma eius vt Libanus*. Enarratis nonnullis sponsi membris elegantibus, ceterorum deinde, ne longior sit elegantiam verbo perstringit, dicens: *Species*, id est, forma & pulcritudo eius est instar Libani. In Iudæa enim prouerbium, vt, cùm quid pulcherrimum significare vellent, dicerent: *pulcher, vel pulchrum est vt Libanus*, quia Iudæa nil pulchrius habet Libano. Hic enim omnium Syriæ montium est altissimus, amœnissimus & fœcundissimus, vnde mons montium vocatur: *Nihil Libano in terra repromissionis excelsius est, nec nemorosius atque condensius*, ait S. Hieron. in Osee cap. 14. Hinc de Ecclesia canit Isaias cap. 35. *Gloria Libani data est ei*. Dictus est Libanus à לבן *Leban*, id est, albus, quòd toto anno niuibus in cacumine albescat; vel à לְבוֹנָה *Lebona*, id est thus, quòd thure, pinis, abietibus, cedris, cypressis, alijsque resinosis arboribus abundet: quarum gummi electum olibanum à Medicis nuncupatur. Quare Libanus thuris, resinæ, sacchari, olei, &c. est ferax: omne Syluestrium ferarum, canorarumque auium genus in eo admodum frequens est. Valles Libani optimo tritico, vineis, pomarijs, hortis & vberrimis pascuis abundant. Vnde in ijs pascebantur animalia in templo Deo offerenda. Denique ex Libano erumpunt plura & magna flumina, putà Iordanis, Chrysorrhoas, Eleutherus, Leon, Lycus. Adonis, & fons hortorum. Libanus enim oritur à tergo Sidonis, ac versus Orientem vltra Damascum tendit 1500. stadijs, ait Plinius lib. 5. c. 20. hoc est, 187. millibus passuum, siue 187. milliaribus Italicis. Vide Osee cap. 14. & Adrichomium in Libano.

Iudæorum prouerbium.

Libani etymon.

Fertilitas.

Situs Libani.

Porrò quia in Libano eminent cedri, imputribiles & odoratæ cedri, hinc addit *electus*, id est, præstans & excellens, *vt cedri*. Chaldæus ad Libani etymon respiciens vertit: *Et ipse impletur super eos miserationibus sicut senis, & dealbat peccata domus Israel sicut niuem, & paratus est, vt facias victorias in bello contra populos, qui transgrediuntur verbum eius sicut iuuenis fortis, qui robustus est sicut cedri.*

Salomon & Christus similes Libano. Primò.

Grammaticè ergo Salomon sponsus comparatur hic Libano & cedro. Primò, ob staturæ proceritatem: hæc enim digna est Imperio vnde: *Staturam Imperatoriam* vocat Capitolinus in Pertinace. Hinc Saul *ab humero & sursum eminebat*, supra omnem populum. 1. Reg. 9. Similiter proceri fuêre prisci heroës & reges, Romulus teste Plutarch, Priamus, Hector, Aiax, teste Homero, Iulius Cæsar, Tiberius, & Domitianus, teste Suetonio; Theodoricus, aut Sidonius, longissimis erat breuior, procerior, eminentiorque breuioribus. Enormis enim proceritas, qualis fuit Caligulæ, solet esse mentis inops, hebes, & segnis; medioeris verò & iusta ingeniosa est & anima, vtpotè spiritibus abundans. Hinc Aristot. 4. Ethic. c. 3. *pulchritudo*, ait, *in magno corpore consistit* Et Virgil. 8. Æneid.

Sed cunctis altior ibat.
Anchises.

Secundò. Secundò, Salomon comparatur Libano, in amœnitate, quia eius adinstar erat vultu, oculis, totoque corpore decoro, amœno, & iucundo.

Tertiò. Tertiò, in odore, quia instar Alexandri Magni suauissimum ore anhelitû, & è reliquo corpore odorem expirabat.

Quartò. Quartò, in fœcunditate: cùm enim mille habuerit vxores, plurimos ex eis genuit filios.

Quintò. Quintò, in fabrica, quia Salomō ex lignis Libani ædificauit templum, orbis miraculum, indeque ipsum templum vocatur Libanus, vt à Zachar. c. 11. *Aperi Libane portas tuas.*

PRIMVS SENSVS ADÆQVATVS,

De Christo & Ecclesia.

Christus æquè, imò magis, quàm Salomon fuit specioso & procero corpore, putà altitudine septem cubitorum, ait Nicephor. libr. 1. c. vlt. item amœno, iucundo, odorato, & fœcundo filiorum non carnalium, sed spiritualium.

Rursum, templum factum ex lignis Libani omniaque eius vasa, typus erant Christi: vnde ipse ait Iudæis: *Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Hoc autem dicebat de templo corporis sui.* Ioan. 2. quia sicut templum fuit caput, decus, & Sanctum sanctorum Ierusalē terrestris; sic Christus caput, decus, & Sanctus sanctorum est Ierusalem cælestis, ait Rupert.

Denique Christus *speciosus fuit præ filijs hominum* Psal. 44. speciosus corpore, speciosior mente, speciosissimus diuinitate.

Rursum Libanus idem est quod candidus & candidatio. Quid candidius Christo, qui omnes peccatores in Baptismo dealbat, eosque gratiâ odoratos, & virtutibus florentes, bonorumque operum fertiles efficit? Ita S. Gregor. Philo, & Richard. Victor,

Porrò Theodor. per Libanum intelligit thus, vt duplex hîc significetur Christi natura, scilicet diuina per thus: thus enim Deo adoletur; & humana per cedrum, quæ non sentit cariem nec corruptionem: vnde Plinius: *Cedrum commendat æternitas*. Lucas Abbas verò *species Christi*, inquit, *fuit vt thus: quia omnis illius actus sacrificium est acceptabile patri æterno. Thus quippe à Pontifice super hostiam pro peccato & holocaustum, quod peculiare erat sacrificium, videbatur imponi, & ipse nihil de contagione peccati conuersando inter impios contraxit.* Sic sapienta, id est, Christus comparatus cedro. Ecclesiast. 24. 17. *quasi cedrus*, inquit, *exaltata sum in Libano.*

Thure & Cedro diuina & humana figurantur.

Electvs vt cedri] Primò, quia *sicut cedrus pulchrior est, & procerior ceteris arboribus, ita & Christus diuinitatis gratia* (adde & gratia infusa, vtpote quæ fuit gratia capitis deriuanda in cetera membra, id est, in omnes fideles) *præcellit omnes sanctos*, ait Cassiod.

Christus quare cedrus. Primò.

Secundò. Secundò, quia cedrus odorata est & imputribilis: sic & Christus: vnde sponsa c. 1. 3. *Curremus*, inquit, *in odorem vnguentorum tuorum.* ita S. Gregorius, & Philo.

Tertiò. Tertiò, Lucas Abbas censet cedro notari Christi humilitatem & patientiam, quæ ipsum exaltauit instar cedri, iuxta illud: *Humiliauit semetipsum*

metipsum factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod & Deus exaltauit illum & dedit illi nomen, quod est super omne nomen, &c. Philip. 2. A

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS.

De Christo & anima sancta.

Anima sancta speciosa est vt Libanus, ac excelsa, odorata & imputribilis vt cedrus: quia si adhæremus Christo, per eum sublimes efficimur, ait S. Gregor. cælestes, & immortales. Vnde Rupertus: Christus, inquit, fuit electus vt cedri, B quia similis extitit patriarchis omnibus, eorum omnium virtutibus decorus; & quia ex ipso sancti omnes vt cedri è Libano prodeunt. Vide plures analogias cedri & iusti quas recensui Eccles. cap. 24.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS.

De Christo & B. Virgine.

Richard. Victor per Libanum accipit Christum, per cedrum B. Virginem: *Denique*, inquit, *ipsa cedrus, quæ creuit in Libano, id est, Christo, & dum Christum ipsa genuit, quasi Libanum cedrus produxit, & mons processit ex arbore, cùm Deus prodijt ex homine. Hoc est nouum & inauditum, quòd Deus fecit super terram, vt cedrus proferret Libanum, arbor* C *montem, mulier circumdaret virum, id est, Deum, & quem mundus non caperet hunc virgo in vtero suo concluderet. Species itaque Christi sunt virgines, sed beata Virgo specialis eius, quæ speciem suam numquam per aliquod peccatum mortale vel veniale maculauit. Vnde speciem eius rex cælestis concupiuit in ea carnem sumens amplius hanc speciem decorauit, quia ampliori eam gratia repleuit.*

In quo beata Virgo Libano assimiletur

Et post nonnulla: *Ipsa igitur singulariter species Christi, præ omnibus speciosa, Christoq; simillima, non solùm speciem Christi ipsa habens, sed etiam in alijs hanc restituens.* Denique docet B. Virginem, quæ cum Christo summè se humiliauit, merito humilitatis suæ cum eodem summè fuisse sublimatam: *Exaltata est*, inquit, *hæc Beata quasi cedrus, sublimata est sicut Christus; & si tantum quantum Christus, Christus minimus fuit in regno cælorum, id est, in præsenti Ecclesia,* D *Maria humillima fuit omnium, quæ fuerunt in terra, ideò ad hoc sublimata, vt summum omnium conciperet, & post eum summa omnium fieret.*

Rursum species & decor Libani consistit in continua germinatione florum, herbarum, thuris, cedrorum, pinorum, aliarumque arborum amœnissimarum, summè odoratarum & salubriũ: sic species B. Virginis consistit in assidua productione virginum, martyrum, doctorum, religiosorum, & sanctorum quorumlibet in humilitate, patientia, odore, mortificatione, & quauis alia virtute præcellentium.

VERS. 16. *Guttur illius suauissimum, & totus desiderabilis: talis est dilectus meus, & ipse est amicus meus, filiæ Ierusalem.*

Hebraicè *Palatum*, vel *guttur eius dulcedines, & totus ipse desideria.* q. d. Sponsus ita est formosus, & gratiosus, vt summè sit amabilis & desiderabilis, imò vt ipse viuus, non tantùm in se desiderium, sed omnium rerum desideria esse videatur: continet enim in se eminenter omne id, quod in qualibet re est desiderabile, & expetibile, ac rursum nihil in eo est, quod nõ sit summè desiderabile & concupiscibile. Hinc Christus à Iacob Patriarcha vocatur: *Desideriũ collium æternorum.* Genes. 49. 27. Et ab Aggæo cap. 2. 8. *Desideratus cunctis gentibus.* Hebr. *Desiderium omniũ gentium.* Hebræo consentiunt Septuag. nisi quod pro *desideria* vertant *desiderium.* S. Hieron. libr. 1. contra Iouin. legit: *Gustus eius dulcedines, & totus concupiscentia*; Vatabl. *Et quantus quantus est, res sunt expetibiles*; Arabicus: *Anhelitus illius suauitas, & totus est desiderium*; Syrus: *Guttur illius sana dulcissima, & vestimenta eius desideratissima*; Chald. *Verba gutturis eius dulcia sicut mel, & omnia præcepta eius desiderabilia sapientibus eius super aurum & argẽtum.* Per *guttur* tum anhelitum, qui per guttur è pulmone & stomacho prodit, tum vocem & sermonem intellige. Anhelitus ergo indicat stomachum sponsi cibis odoriferis, & valido calore optimè concoctis esse refertum: hi enim suauem & odoratum expirant anhelitum. Vnde vers. 13. dixit: *Genæ eius sunt areolæ aromatum consitæ à pigmentarijs.* Et vers. 14. *Venter eius eburneus, distinctus sapphiris.*

Sensus ergo est: Anhelitus, æquè ac vox, vocisque sonus Salomonis ac multò magis Christi suauissimus & dulcissimus est, vt mella fundere videatur. Sic *Nestoris oratio erat melle dulcior*, ait Homerus: *Vox igitur eius*, ait Paneda lib. 6. de Rebus Salomonis cap. 4. num. 14. *non fuit raucescens, qualis est libidinosorum; non aspera & absona, quæ agrestium; non acuta & intensa, quæ timidorum; non grauis & magna, quæ conuiciatorum: sed media & temperata, & fortè etiam paulò gracilior, sed cum dulcedine & suauitate*; quales Aristotelem & Platonem fuisse scribũt Laërtius & Plutarchus, quum dicunt eam signum esse pacati animi, suauium & compositorum morum.

Hanc dulcedinem sponsus aspirauit sponsæ. Vnde cap. 4. 11. ait illi: *Fauus distillans labia tua*; ideoque vt hanc animæ & spiritus sponsi suauitatem hauriret sponsa, petebat eius osculum, dicens c. 1. 1. *Osculetur me osculo oris sui.*

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS.

De Christo & Ecclesia.

Gvttur, id est, anhelitus Christi notat internos eius affectus, amores, & ardores diuinos fuisse suauissimos, imò ipsissimam suauitatem, quæ in verba suauissima erumpebat: hinc

hinc & præcepta ac consilia eius Euangelica sua- A uissima sunt non carni, sed rationi, menti, & spiritui. Ita Cassiod. S. Gregor. Philo, Theod. Beda, & alij. Vnde S. Greg. & Philo addunt nouum testamentum esse guttur Christi suauissimum.

Rursum Christus *est totus desiderabilis* & amabilis: tum quia pulcherrimus, tum quia ipse prior tenerrimè & ardentissimè amat omnes homines. Vnde S. August. in psal. 44. *Pulcher*, inquit, *Deus verbum apud Deum, pulcher in vtero virginis; vbi non amisit diuinitatem, & sumpsit humanitatem, pulcher in cælo, pulcher in terra, pulcher in vtero, pulcher in manibus parentum, pulcher in miraculis, pulcher in flagellis, pulcher inuitans ad vitã, pulcher non curans mortem, pulcher deponens omnia, pulcher recipiens, pulcher in ligno, pulcher in sepulchro. Ibi illum non videbis pulchrum, vbi deprehenderis iniustum. Si vbique iustus,* B *vbique decorus.*

Si de placenta mellea aut saccharea, si de cibo quopiam vel fructu sapidissimo, v.g. de ficu, quæ nullos habet acinos, sed tota est edulis, & delicata, dicimus hæc placenta, hæc ficus est appetibilis, tota irritat orexin: si de vino suauissimo, v.g. falerno, cretico, lachryma, moscatellato, quod intima animę penetrat & oblectat, dicimus, hoc vinum summè est desiderabile: hoc vinum sua dulcedine replet os, stomachum, totumque hominis appetitum; quid dicemus de Christo, qui omne desiderium, non tantùm satiat, sed & longè superat, qui nectar est, & ambrosia angelorum & sanctorum omnium? Si opponas Isaiam dicentem cap. 53. *Vidimus eum despectum & nouissimum virorum, vnde nec reputauimus eum*; huic calumniæ C facilè respondet Isaias dicens: *Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra cuius liuore sanati sumus.* Cùm ergo intueris Christum crucifixum, & illius sacrosanctum caput spinis acutissimè pungentibus coronatum, oculos vigilijs exhaustos, & lachrymis cruore permixtis suffusos, genas alapis cæsas & sordidis sputis deformatas, os illud suauissimum felle amarissimo oppletum, manus tot miraculorum effectrices clauis perforatas, humeros crucis pondere attritos, tergum flagris discissum, pedes clauis etiam transfixos, & totum corpus vulneribus liuidum atque cruentũ, meritò dixeris Christum etiam in cruce pendentem totum desiderabilem: quoniam membra omnia illa tot cruciatibus affecta, nostræ salutis efficacissima quædam medicamenta fuêre, & media atque instrumenta D nostræ felicitatis. Est ergo Christus totus desiderabilis. ita Almonacirius. Vnde S. Petrus ait Christo: *Domine quò ibimus? Verba vitæ æternæ habes.* Ioan. 6.

Hanc suauitatem Deus & Christus aspirat animæ, cùm ei interiùs loquẽs cælestes cogitationes, diuinos impulsus, consolationes & amores suauissimos, ideoque inexplicabiles, nec nisi experto cognitos inspirat: Vnde Dauid: *Quàm magna*, inquit, *multitudo dulcedinis tuæ, quam abscondisti timentibus te?* Psal. 30. 20. Et: *Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo.* Psalm. 118. 103. Hinc illius auidus Samuel: *Loquere*, inquit, *Domine, quia audit seruus tuus*, 1. Reg. 3. 10. ita S. Ansel. Richard. Rupert. & alij.

SECVNDVS SENSVS.

PARTIALIS.

De Christo & anima sancta.

Vlli sancti, præsertim prædicatores pleni diuinâ sapientiâ & suauitate, eam eructant, alijsque inhalant, vt mella diuina eis instillare videantur adeoque vt Deus & Christus per guttura eorum loqui, ac suam suauitatem effundere videatur: *Et ideò*, inquit Nyssen. *Magnus ille Ioannes rogatus, quis esset? vocem se appellauit: & beatus ille Paulus documentũ edebat loquentis in se Christi, cui vocem suam locauerat, ex qua nimirum Christus fingeret verba.* Nysseno fauet explicatio Pselli, qui Ioannem Baptistam guttur dicit esse Christi, quia ipsius præcursor & præco, & quasi vox fuit. Concionator ergo, ac vir sanctus assiduus sit in oratione & meditatione, vt spiritum Dei hauriat, quem alijs aspiret, vt ipse velut os, & guttur Christi, nil leue aut vanum, nil nisi sanctum, cæleste, & diuinũ, à Christo probatum, illique suggestum eloquatur; vt qui eum audit, Christum in eo resonantem audire se æstimet.

Anagog. Anagogicè: Beatis vox Dei est suauissima, Deusque ab eis visus totus est desiderabilis, vt præter eum nil cogitare, amare aut desiderare queant. Deus, ait Rupert. totus est desiderabilis; quia cùm habetur, tunc magis desideratur; estque visio eius in desiderio, & desiderium in visione; visione enim Dei satiantur beati, sed ita vt semper eum vlteriùs videre desiderent. Visio enim licèt duret per millia annorum, tamen in eis non parit fastidium, sed summum cum plena satie desiderium. Audi hic Richard. Victorin. *Desiderabilis humanitatis eius visio in terris, sed multùm desiderabilior glorificata eius humanitas in cælis, desiderabilis vultu, quem desiderat vniuersitas ciuium supernorum: desideratissima verò diuinitatis eius contemplatio, cui omne quod desideratur non valet comparari.* Et B. Petrus Damian. opusc. 50. cap. 4. *Totus*, inquit, *desiderabilis, quia humanitatis eius mysterium omne desiderium accendit in mentibus electorum, vt eos videlicet non modò resurrectionis gloria prouocet, sed ad imitationis exemplum ipsa quoque ignominia passionis inuitet.*

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS.

De Christo & B. Virgine.

Christus præ alijs sese suæ matri communicauit. Christus si cui mortalium, certè matri suæ dulcissima & diuinissima loquebatur, tum voce exteriùs, tum potiùs interiùs in mente; quare ipsa viuens cum eo per triginta annos, præ omnibus hominibus & angelis diuinos illius sensus, ac cælestes dulcedines hauriebat, vt ipsi præ omnibus Christus suus totus esset desiderabilis.

B. Virgo secundùm se totam desiderabilis est, Apostoli verò secundùm quid. Rursum in Apostolis, ceterisque sanctis, multa sunt desiderabilia, at non omnia; laborarũt enim concupiscẽtiâ & peccatis venialibus. At B. Virgo

tota

tota est desiderabilis, quia omnis concupiscentiæ & peccati expers, ac gratiâ omnique virtute plena; Vnde Damascen. serm. de Natiuitat. B. Mariæ exclamat: *O desiderabilis ac ter beata femina! ô diuinum simulacrum, ad quod opifex Deus inuentus est, mentem quidem diuinitùs gubernatam habens, ac Deo soli operam dantem, cupiditatem autem omnem ad id quod solum expetendum atque amandum est, intentam, iram verò aduersus peccatum dumtaxat, ipsiusq; parentem.* Deinde id particulatim per inductionem singulorum corporis, virtutisque ipsius membrorum demonstrat: *Oculi*, inquit, *tui semper ad Dominum, perenne atque inaccessum lumen intuẽtes. Aures diuinum sermonem audiunt, ac spiritus citharâ oblectantur; per quas Verbum carnem assumpturum ingressum est. Nares vnguentorum sponsi odore deliniuntur, quòd quidem diuinum vnguentum est sponte exhaustum, atque humanitatem suam vngens. Vnguentum enim effusum nomen tuum,* inquit Scriptura. *Porrò labia tibi sunt Dominum laudantia, ipsiusq; labris adhærentia. Lingua & fauces Dei verba discernentes, ac diuina suauitate ad satietatem vsque fruentes. Cor purum, ac labis expers. Deum spurcitie omni carentem cernens, ipsiusq; cupiditate flagrans. Venter in quo habitauit es, qui nullo loco capi potest. Lactis vbera, quæ Deum puerum Iesum aluerunt.* Ac paucis interiectis: *Manus Deum gestantes, & genua (thronus Cherubinis sublimior) quorum ope atq; adiumento manus languentes, ac genua dissoluta robur contraxerunt. Pedes Dei lege tamquam lucernâ deducti, ac post eam irretorto cursu properantes, quoadusq; amatum ad amantem pertraxerunt. Tota spiritus thalamus es, gratiarum pelagus. Tota pulchra, tota Deo propinqua. Ipsa namque Cherubinos superans, ac supra Seraphinos euecta propinqua Deo extitit. O miraculum omnium miraculorũ maximè nouum!*

TALIS EST DILECTVS MEVS, ET IPSE EST AMICVS MEVS, FILIÆ IERVSALEM] Chaldæus: *Hæc est laus dilecti mei, & hæc fortitudo virtutis Domini dilecti mei ô Prophetæ, qui prophetatis in Ierusalem.* Concludit sponsa elogia sponsi, hoc quasi epiphonemate, q.d. Vos ô filiæ Ierusalem adiuratæ à me cap. 5. vers. 8. vt quæratis sponsum, qui à me se subduxit, rogastis dotes & signa sponsi, ex quibus eum quæsitum agnoscere possetis, dicentes: *qualis est dilectus tuus ex dilecto, &c. quia sic adiurasti nos?* Respondi: Dotes eius vobis hucusque descripsi? scitote ergo talem, tamque pulchrum & eximium esse dilectum meum, quem per plagas & vulnera quæro, de cuius absentia doleo, & cuius amore langueo.

Notat Cassiodorus, Christum dici dilectum, dum Ecclesiæ & animæ sanctæ charitatem, quâ eum diligat, & vicissim ab eo diligatur, inspirat; amicum verò, dum ei secreta sua communicat, iuxta illud Christi: *Vos autem dixi amicos, quia omnia quæcumque audiui à Patre meo, nota feci vobis,* Ioan. 15. 15.

VOX FILIARVM Ierusalem.

VERS. 17. *Quò abijt dilectus tuus, ô pulcherrima mulierum? quò declinauit dilectus tuus? & quæremus eum tecum.*

QVÒ ABIIT DILECTVS TVVS, Ô PVLCHERRIMA MVLIERVM? QVÒ DECLINAVIT (Hebr. פנה *pana*, id est, *respexit*. ita Septuag. Arab. *discessit*) DILECTVS TVVS? ET QVÆREMVS EVM TECVM] Adolescentulæ, siue filiæ Ierusalem auditis à sponsa signis & notis sponsi, ex quibus eum cognoscant, instant vlteriùs, rogantque, qua viâ suspicetur abijsse sponsum cùm se subduxit, vt eâdem illum quærant ipsam comitatæ.

Christus, vt dixi v. 2. subduxit se quasi ab Ecclesia, cùm ob prælatorum negligentiã, vel prauitatem permisit grassari hæreses & scandala, fidemque & pietatem in nonnullis prouincijs calcari & pessumdari, vti in Oriente factum est post Constantinum grassante hæresi Arrianâ; adeò vt plerique Episcopi Orientales fierent Arriani. Tunc enim Christus abijt in Occidentem, atque orthodoxam Homusij sui fidem & cultum transtulit in Italiam, Galliã, Germaniam. Vnde Occidentales, siue Latini Episcopi orthodoxi, Orientalibus, siue Græcis Arrianis constanter sese opposuerunt. Sic Christus ex Africa abijt in Hispaniam, cùm illa vastata est, hæresique infecta à Gothis, Alanis, Wandalis: sic succedentibus sæculis successiuè à varijs prouincijs recessit, ac hoc nostro æuo ex Dania, Suecia, Anglia, Scotia, Saxonia, &c. ob hæresim abijt ad Indos, ibique fundauit fidem & pietatem Christianam.

Christus abit ex Oriente in Occidentem ob Arrianos.

Tunc ergo filiæ Ierusalem, id est, animæ sanctæ, præsertim doctorum & prædicatorum, condolentes Ecclesiæ de hoc Christi ex prouincijs Christianis recessu, quærunt ab ea, id est, ab eius prælatis, quò abierit Christus, id est, quò sui fidem, cultum, & gratiam transtulerit, vt eam partim ibi stabiliant, partim inde ad suos populares reuocent & reducant.

Vnde S. Gregorius, Cosmas Damianus, & alij hæc accipiunt de Synagogæ, id est, Iudæorum (hi enim propriè sunt filij & filiæ Ierusalem) cõuersione in fine mundi. Tunc enim vltima erat Ecclesiæ senectus, quæ mox ab Elia, Enoch, eorumq; asseclis reformabitur, & renouabitur per Iudæorum omniumque gentium fidem, feruorem & zelum. Vnde tunc inuenietur, & pascetur Christus inter lilia virginum: tunc enim erunt 144. millia virginum, qui antichristi libidini & impietati vsque ad mortem resistent. Apocal. 14. vers. 1. & seq. Vide ibi dicta: censet ergo, S. Gregorius & Cosmas, hæc esse verba Synagogæ auditâ Euangelij prædicatione, volentis conuerti ad Christum in fine mundi ideoque interrogantis Ecclesiam, vbinam sit Messias, siue Christus Ecclesiæ sponsus? cui respondet Ecclesia, id est, Ecclesiæ doctores: *Dilectus meus descendit in hortum suum, &c.* Id facere cœpêre Iudæi mox à

morte

morte Christi cum misso Spiritu sancto in Pentecoste, ad prædicationem S. Petri illicò compuncti, & conuersi ad Christum fuêre Iudæi, primò ad tria, deinde ad quinque millia. Act. 2.

Quadruplex Ecclesiæ ætas. Prima.

Huc accedit Almonacirius, qui hac Christi effigie censet describi quadruplicem Ecclesiæ Christi ætatem & statum, perinde ac in statua Nabuchodonosoris describitur quatuor monarchiarum mundi vicaria ætas, & successio. Daniel. 2. Christus enim & Ecclesia se habent vt caput & membra, vt spōsus & sponsa: quare quod de Christo dicitur, hoc & Ecclesię competit iuxta regulam Ticonij. Igitur per aureum Christi caput accipit primam Ecclesiæ ætatem, quæ fluxit à Christo vsque ad Constantinum: hæc enim fuit felicissima, & aurea sub Apostolis eorumque discipulis S. Dionysio, Clemente, Ignatio, Polycarpo, Iustino, Quadrato, Irenæo, &c. Hi habebant oculos columbarum, id est limpidos residentes ad fluenta S. Scripturæ, atque capillos fuluos, quia religiosè viuentes cælestem in terris vitam agebant.

Secunda.

Huic successit secunda Ecclesiæ ætas à Constantino vsque ad S. Gregorium, qui floruit anno Domini 600. qua Ecclesia per omnes Gentes, etiam barbaras mirè fuit propagata: hæc per pectus, brachia, ventrem, & femora repræsentatur, ventrem, inquam, non aureum vt caput, sed eburneum: cœpit namque fulgor ille ardentissimæ charitatis nonnihil obscurari, quamquam doctrinæ & sapientiæ puritas maximè vigeret, quæ per ebur optimè exprimitur. Retinebat præterea sæculū illud multum de pristina illa & apostolica morum integritate: vnde pectus, brachia, manus, venter & femora, auro, gemmis, hyacinthis & sapphiris distinguebantur: fuêre namque illa ætate, quæ ipso ebore satis beata erat, S. Athanas. Basil. Gregor. Nazianz. Greg. Nyssen. Chrysost. Hieron. Ambros. August. Cyrillus, & multi alij Ecclesiæ splendidissima ornamenta.

Tertia.

Secundæ huic successit tertia ætas, & non iam aurea, nec eburnea, sed lapidea instar marmoris quidem, significata per crura, constans in fide, sed deficiente charitate frigidior. Hoc est à S. Gregorio vsque ad tempora Antichristi, quæ à duarum præcedentium feruore multum degenerauit.

Quarta

Quarta & vltima erit tempore Antichristi sub finem mundi, quando Elias & Enoch Iudæos Gentesque conuertent, suumque eis feruorem & zelum instillabunt: Vnde hæc notatur per pedes aureos. Quare sicut Ecclesia habuit caput aureum sub Apostolis, sic & desinet in pedes aureos sub Elia & Enoch, qui primæuum Ecclesiæ primitiuæ feruorem & spiritum, tam Iudæis quàm Gentibus restituent. Ita ipse.

Huc quoque facit versio Chaldæi: *Responderunt Prophetæ, cùm audierunt laudes Domini ex ore cœtus Israël, & ita dixerunt: Propter quod peccatum sublata est de medio tui maiestas Domini, ô tu quæ pulchra es in operibus tuis super omnes nationes! & ad quem locum declinauit dilectus tuus, quando eleuatus est de sanctuario tuo? dixit cœtus Israël: propter peccata, & rebelliones, & proditionem, quæ inuentæ sunt in me? dixeruntque Prophetæ: Nunc conuertere ad pœnitentiam, & surgamus tu & nos, & oremus coram eo, & quæramus misericordiam tecum.* Notat Beda *το tecum*, cùm aiunt, *quæremus eum tecum*; nam qui Christum, inquit, sine Ecclesia quærit, errare, & fatigari potest, at inuenire non potest.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS.

De Christo & anima sancta.

POenitens, vel pia anima cognoscent quanta sit pulchritudo & gratia Christi, eum omnibus modis quærit, vt eum indies sibi magis magisque, ac tandem intimè vniat, cum eo versetur iugiter, de illo meditetur assiduè, &c. vnde inuocat filias Ierusalem, id est, angelos, & sanctos, tum beatos in cælesti Ierusalem, tùm adhuc militantes in terrestri. Hi inuocati rogant quònam abierit sponsus? non quod id ignorent, sed vt indicent animæ quærenti, vt recogitet vbi sit locus sponsi, in quo inueniendus sit, ac si ibi eum quærat, se eam omni ope adiuturos: si enim eum quæreret vbi non est, puta in voluptatibus, honoribus, opibus, &c. neutiquam illi auxiliarentur angeli & sancti, sed in castitate, humilitate, paupertate, mortificatione, mundi contemptu eum vestiget, vbi est, & inuenitur, tunc vtique prompti omnes accurrent, vt illi in quærendo & inueniendo opitulentur. Sic fecit Magdalena tū pœnitens, cùm Christum, quæsiuit in domo Simonis, ibique pedes eius lauans & rigans, plenam omnium peccatorum remissionem accepit; tum iam conuersa, cùm post resurrectionem Christi, eum quæsiuit in sepulchro, ideóque prima inuenit specie hortulani sibi apparētem, colloquentem & consolantem.

Notat Cassiodor. Primò, Christum quandoque subducere se ab anima, vel potiùs in mente eius se abscondere, vt eius virtutem probet, acuat & perficiat. Secundò, animam probā quærere conuersationem sanctorum, in quorum anima Christus requiescit, vt Christum in ea inueniat, eiusque particeps fiat. Sancti enim colloquendo Christum, quem in mente & ore gerunt, audientibus inhalant & inspirant.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS.

De Christo & B. Virgine.

QVomodo B. Virgo quæsierit Christum perditum, inuenerítque in templo aliáque plura in hanc rem dixi, cap. 3. vers. 1. & seq. & cap. 5. vers. 6. & seq.

CAPVT SEXTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Sponsa adolescentibus rogantibus quonam abierit sponsus? Respondet se suspicari eum more suo iuisse in hortum, ibiq; pasci inter lilia: ipsum enim hisce delectari, Ideoq; frequentem esse in horto. Mox sponsus intelligens quanto desiderio eum quæsierit sponsa, quanta in quærendo passa sit scilicet flagella, vulnera, & spolium, quantaq; ei elogia dederit, vicem ei rependit, ac maiores ei quàm antè laudes dotesq; assignat. Id audientes adolescentulæ. Vers. 10. *Sponsæ pulchritudinem admirantur. Inde* Vers. 11 *Ait sponsus se descendisse in hortum, vt fructus inspiceret. Subiungit sponsa se id nescisse. Denique adolescentulæ sponsam ita laudatam rogant, vt reuertatur, seq; eis videndam & considerandam præbeat, vt in eius amorem, admirationem & venerationem magis accendantur.*

1. DIlectus meus descendit in hortum suum ad areolam aromatum, vt pascatur
in hortis, & lilia colligat. 2. Ego dilecto meo, & dilectus meus mihi, qui
pascitur inter lilia. 3. Pulchra es amica mea, suauis, & decora sicut Ierusalem:
terribilis vt castrorum acies ordinata. 4. Auerte oculos tuos à me, quia ipsi me
auolare fecerunt. Capilli tui sicut grex caprarum, quæ apparuerunt de Galaad.
5. Dentes tui sicut grex ouium, quæ ascenderunt de lauacro, omnes gemellis
fœtibus, & sterilis non est in eis. 6. Sicut cortex mali punici, sic genæ tuæ abs-
que occultis tuis. 7. Sexaginta sunt reginæ, & octoginta concubinæ, & adole-
scentularum non est numerus. 8. Vna est columba mea, perfecta mea, vna est
matris suæ, electa genitrici suæ. Viderunt eam filiæ, & beatissimam prædicaue-
runt, reginæ & concubinæ, & laudauerunt eam. 9. Quæ est ista, quæ progredi-
tur quasi aurora consurgens, pulchra vt luna, electa vt sol, terribilis vt castrorum
acies ordinata? 10. Descendi in hortum nucum, vt viderem poma conuallium,
& inspicerem, si floruisset vinea, & germinassent mala punica. 11. Nesciui: anima
mea conturbauit me propter quadrigas Aminadab. 12. Reuertere, reuertere, Su-
lamitis: reuertere, reuertere, vt intueamur te.

VOX SPONSÆ.

VERS. I. *Dilectus meus descendit in hortum suum ad areolam aromatum, vt pascatur in hortis, & lilia colligat.*

DILECTVS MEVS DESCENDIT IN HORTVM SVVM AD AREOLAM AROMATVM, VT PASCATVR IN HORTIS, ET LILIA COLLIGAT] Arabicus *vt lilia congreget*. Pro *areolam*, Hebr. est, ערוגת *arugot*, quod Aquila & Symmach. πρασιάς, id est, *sulcos, areolas*. Pagnin. *lineas sulcorum*. Septuag. B verò vertunt *phialas*, per quas Nyssen. hom. 15. accipit animas sanctas, quæ virtutum aromata proferunt: hæ enim tales sunt, vt sapientiæ crateres factæ, diuinum & incorruptum vinum in se suscipiant, per quod omnem consequantur lætitiam. Vnde S. Hieron. psal. 41. 1. pro eo quod Septuag. vertunt: *Quemadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus*; vertit: *Sicut areola præparata ad irrigationes aquarum, sic anima mea præparata ad te Deus.* Vide dicta cap. 5. vers. 13. Sponsa adolescentulis interrogantibus quonam abierit sponsus? respondet eum abijsse in hortum suum. Ita S. Greg. Nyssen. Theod. & alij.

A Nominat primò hortum, deinde hortos in plurali.; quia sicut in magno vastoque horto plures sunt minores, sic in vna generali Ecclesia multæ sunt particulares. Ita Gregorius, Beda, & alij. *Ratio cur prius dixit hortum deinde hortos.*

Porrò sponsa indicato adolescentulis sponsi loco, quòd scilicet esset in horto suo, illicò eò cum ipsis profecta est, ibique sponsum inueniens, ab eo excepta & laudata est, cùm dixit: *Tota pulchra es*, vt audiemus v. 3. in Dramate enim verbali actiones silentur, eæque ex sequentibus legentibus intelligendæ relinquuntur.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Christo & Ecclesia.

CHristus suam fidem & pietatem ab Arrianis alijsque impijs in Oriente exclusam, transtulit in Occidentem, à Græcia in Italiam, ab Africa in Hispaniam, ab Asia in Indiam, maximè verò in fine mundi eam ab omnibus prouincijs transferet in Iudæam, cùm eam per Eliam & Enoch conuertet, vt dixi in fine cap. præ-

Iudæa verus Christi hortus.

præcedent. Iudæa enim propriè est hortus Christi, vtpotè in quâ ipse ex Abraham, Dauid, ceterisque regibus fidelibus natus, & educatus, primo fidem & religionem Christianam in eadem fundauit; vnde in ea Apostoli & primi fideles mirâ sanctitate floruere: maior tamen Iudæorum pars mansit in Iudaismo obstinata, & Christo inimica: vnde in fine mundi Christus à gentibus sceleratis & impijs exclusus, migrabit ad Iudæos, eosque per Eliam conuertet: Et tunc *omnis Israel saluus fiet*. Rom. 11. Hinc & antichristus regni sui sedem figet Hierosolymæ, vt verus habeatur Messias & Christus, Dauidis, & Salomonis filius, sed ab Elia de falsitate & hæresi cōuincetur. Quare Iudæi ab antichristo ad Christum se transferent. Dicit ergo hîc Ecclesia, vt Christum sponsum, eiusque fidem, & cultum ex Oriente, & alijs prouincijs exulantem, adolescētulæ, id est, piæ animæ requirant in Occidente, quasi in horto suo, putà Romæ in Italia, Hispania, Germania, ac in fine mundi, in Iudæa, indeque fidei, & religionis reformatores in alias prouincias, infidelitate, & scelere deformatas euocent, vt eas pristino decori & splendori restituāt: areolæ aromatum ergo sunt Ecclesia, & fideles addicti orationi, mortificationi, ceterisque virtutibus, quibus quasi aromatibus Christus oblectatur, & pascitur, ibique colligit lilia castorum, & virginum. Vide dicta cap. 5. vers. 1. & 13. vbi nota fidei & religionis Christianæ propriam, & peculiarem dotem & florem esse lilium, id est, castitatem & virginitatem; quare vbi deficit fides, ibi mox deficit castitas, regnatque libido: ex aduerso vbi viget fides, ibi floret & castitas, vti alibi fusiùs ostendi.

Porrò Chaldæus hæc Iudaicè more suo accipit de reditu Iudæorum ex Babylone: hæc enim Iudæorum, & Synagogæ reformatio fuit typus reformationis Ecclesiæ: *Dominator sæculi*, ait, *suscepit voluntariè orationem eorum, & descendit in Babylonem ad concilium sapientum, & dedit populo suo requiem, & eduxit eos de captiuitate ipsorum per manum Cyri, & Esdræ, & Nehemiæ, & Zorobabel filij Salathiel, & seniorum Iudæorum, & ædificauerunt domum sanctuarij, & constituerunt sacerdotes super oblationes, & Leuitas super custodiam verbi sanctitatis: & misit ignem de cælis, & suscepit voluntariæ oblationem & incensum aromatum; & sicut vir, qui nutrit filium suum dilectum in delicijs, ita delicatè nutriuit eos: & sicut vir, qui colligit rosas de conuallibus, ita congregauit eos de Babylonia.*

Mysticè S. Hier. sub finem comment. in Zachariam, per hortum accipit S. Scripturam: *Hortus*, inquit, *& paradisus, in quem sponsus descendit ad sponsam, sanctarum lectio Scripturarum est, de quibus lilia, & violas, & rosas, & varia decerpit aromata, vt impleat phialas animarum credentium, & Domino ex eis lilia defundat.*

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS.

De Christo & anima sancta.

Hortus Christi est anima sancta.

Hortus & paradisus Christi est anima sancta, quæ crebrò in areola aromatum, id est, in passione Christi omnibus virtutibus refertissima meditando versatur: maximè verò paradisus Christi est animarum sanctarum cœtus, qualis est in cœnobijs, & familijs religiosis: ibi enim sunt areolæ aromatum, id est, ordines virtutum omnium, ac lilia castitatis, cùm in mundo & seculari vita omnia plena sunt spinis vitiorum & vrticis libidinum: vnde ab ijs sese ad religiosos transfert Christus eorumque castitate & virtutibus delectatur & pascitur. Quare religiosus qui se totum consecrat, dicatque Deo, dicere potest: *Ego dilecto meo, & dilectus meus mihi.* Hinc & deuergentis Ecclesiæ senectutem per florentem religiosorum in spiritu iuuentutem reformare solet Christus, vti superiùs dixi, tuncque impletur illud: *Renouabitur vt aquilæ iuuentus*, imò senectus, *tua*. Psalm. 102. v. 5. Quocirca Deus cùm vult reformare Ecclesiam, nouam religionem spiritu Apostolico feruentem instituit, aut iam institutam reformat, & ad primæuam obseruantiam & feruorem reducit: lilia quoque, id est, virginum cœtus instituit, aut institutos renouat & expolit. Reformatio enim Ecclesiæ maximè consistit in reformatione cleri, religiosorum, & virginum: hi enim deinde reformant laicos & plebem Christianam. Exempla sunt in S. Basilio, S. Augustino, S. Benedicto, S. Romualdo, S. Brunone, S. Bernardo, S. Dominico, S. Francisco, S. Ignatio.

Item Religio.

Deus reformat Ecclesiam per religiosos.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Christo & B. Virgine.

Hortus Christi B. Virgo.

Beata Virgo est hortus deliciarum & paradisus Christi: vnde in eius corpore corporaliter nouem mensibus, in anima verò & mente spiritualiter, quasi in templo suo iugiter habitauit. Quocirca Nyssenus Theod. & Iustus Orgelit. dicunt Christum descendisse in hortum suū, cùm è cælo descendit in vterum Virginis, & carnem ex ea assumpsit. Christus ergo dum viueret in terra, pascebatur inter lilia virginum, quia delectabatur virginitate B. Virginis, S. Iosephi, & S. Ioannis Apostoli, ac vicissim eos pauit castissimis virginitatis, & cælestis vitæ amoribus, & delectationibus. Hosce ergo colat & inuocet, qui eorum castitatem imitari, itaque Christum ad animam suam, quasi ad virgineum thalamum pellicere cupit.

Exemplum S. Eduardi.

Exemplum memorabile est in S. Eduardo rege Angliæ, qui eorum inspiratione & dono virginitatem perpetuam cum coniuge sua Editha,

tha, vsque ad mortem coluit & seruauit. Fuit ergo mirè deuotus S. Ioanni adeò vt nulli eius nomine eleemosynam petenti denegaret. Probauit regis animum ipse S. Ioannes, ac specie pauperis ei soli apparens, petijt ab eo nomine S. Ioannis stipem cumque rex aliud ad manum non haberet, annulum è digito detractum ipsi donauit: quare ingens ab eo liberalitatis præmium tulit. Nam S. Ioannes duobus Anglis Hierosolymam peregrinantibus apparens, per eos annulum regis remisit, dixitque: *Ego ob amorem regis vestri, in omni via firmabo super vos oculos meos. Ego enim sum Apostolus Christi Ioannes, qui regem vestrum ob meritum castitatis summa dilectione complector. Hunc ergo annulum, quem mihi in habitu peregrini apparenti tribuit, reportate, denuntiantes ei obitus sui diem instare, quem intra sex menses visitans visitabo, vt mecum sequatur agnum quocumque ierit.* Ita factum: rex enim è vita hac à S. Ioanne euocatus, anno Domini 1066. die 5. Ianuarij in cælum conscendit. Ita Alredus Abbas in eius vita apud Surium, qui & multa, magnaque ab eo post mortem edita miracula recenset.

Porrò Philo Carpath. & Lucas Abbas, per descensum Christi in hortum accipiunt descensum Christi ad inferos: de eo enim latrooi dixit Christus: *Hodie mecum eris in paradiso.* Areolæ aromatum fuère prisci patriarchę & sancti, vt Noë, Abraham, Isaac, Iacob, Iob, David, &c. Addit Philo: *Inde factum est, vt in fragrantissimis mentium humanarum hortis, Christianâ fide & charitate flagrantium pasceretur ipse Deus, ex ijsq; candidissima liliorum odoramenta, ac serta Apostolorum, martyrum & omnium beatorum ad cælestem thalamum adornandum legeret.*

Anagog. Anagogicè, Christus collegit lilia, cùm virgines, purasque & perfectas animas, ex hac vita, velut ex horto terrestri decerpit, ac eas in cęlestem paradisum transfert, vbi angelis sociatę, miro splendore in ęterna gloria effulgeant.

VERS. 2. *Ego dilecto meo, & dilectus meus mihi, qui pascitur inter lilia.*

HVnc versum explicui cap. 2. vers. 16. Chald. vertit: *Et in illo die seruiui Domino sæculi dilecto meo, & dilectus meus habitare fecit maiestatem suam in medio mei, & nutriuit me delicijs.* Sponsa enim, quia amore sponsi plena erat, identidem eum repetit & inculcat, præsertim hic, vbi cum adolescentulis pergebat ad hortum ad quærendum sponsum: vnde fortè eo viso, & adolescentulis ostenso, in hæc amoris erga eum verba proropit.

Nyssenus homil. vltima (hic enim finit ipse comment. in Cantica) docet sponsam ita se per omnia conformare sponso, vt planè eius similitudinem in se exprimat, eiusque formam induat, adeò vt qui eam videat, sponsum videre se æstimet; perinde ac qui imaginem cernit, exemplar ad quod expicta est imago, cernere se censet; & qui effigiem in speculo aspicit, rem effigiatam non tantùm se aspicere putat, sed & re ipsa aspicit. Ibi enim res ipsa se exhibet per sui speciem, & radium non directum, sed à speculo reflexum. Quare qui hanc imaginem Christi in mente suscipere cupit, omnes aliarum rerum imagines ex ea eradat, oportet; vt instar speculi tersi & puri, Christi illuminantis colores & radios in eodem excipiat. Talis erat Paulus dicens 1. Corinth. 3. *Nos verò reuelatâ facie gloriam Domini speculantes in eamdem imaginem transformamur,* id est, speculorum more Christi in nobis imaginem recipimus, ac reddimus. Et Galat. 20. 20. *Viuo autem iam non ego, viuit vero in me Christus, id est, abrasis quasi poliendo vniuersis, quæ in Christi naturam non cadunt, nihil in me habeo, quod non in ipso sit, & ea de causa mihi vita Christus est, qui est sanctificatio, & puritas, & immortalitas, & lumen & veritas, & huiusmodi alia quæcumque animam meam pascunt, non in gramine, vel virgultis, sed in splendoribus sanctorum, id enim significant lilia cùm splendido quodam sint ornata colore.* Hucusque Nyssenus.

Extasis quomodo fiat Mystici, siue contemplatiui hæc accipiunt de extasi & raptu, quo anima irradiante Dei luce quasi fulgurata, per eam immensam Dei pulchritudinem, bonitatem, sapientiam, &c. quasi per vmbram conspicit, ad eamque obstupescit; ita vt tota in illam rapiatur & absorbeatur, adeò vt nulli alteri rei intendere queat: vnde præsentia non videt, non audit, nec vllo sensu vtitur. Ita D. Thomas 2. 2 q. 175. art. 2.

Tres causæ extasis. Porrò Richardus de sancto Victore lib. 5. de Contemplat. cap. 5. & sequent. docet tribus causis animam in hanc extasim, siue alienationem abduci: scilicet *Prima.* Primò, ob magnitudinem deuotionis: amor enim vehemens facit extasim, ait S. Dionysius. *Secunda.* Secundò, ob magnitudinem admirationis. *Tertia.* Tertiò, ob magnitudinem exultationis. Oritur ergo extasis ex magna deuotione, quando anima tanto desiderij cælestis & diuini amoris igne succenditur, vt ad ceræ similitudinem liquefiat, & quasi à proprio statu dimota, & instar fumi attenuata ad superna conscendat. Cui deuotioni & amori aliquando magnitudo lucis adiungitur, aliquando solus deuotionis affectus alienationem operatur. Oritur deinde ex ingenti admiratione, quando anima diuino lumine irradiata, & summæ pulchritudinis & perfectionis diuinæ cognitione suspensa tam vehementi stupore concutitur, vt in similitudinem fulguris coruscantis, transcursis sensibus in summa eleuetur. Et hæc quidem admiratio, & perfecta cognitio interdum animæ non præuentæ aduenit; interdum in eam in affectus amoris, vel in profundam meditationem incumbentem irruit: interdum à lumine incipiens in ardentissimum feruorem desinit. Oritur tandem ex ineffabili exultatione, quando anima internæ suauitatis abundantiâ potata, imò & planè inebriata, quid sit, & quid fuerit, penitus obliuiscitur, & in alienationis excessum lætitiæ nimietate transfertur. *Exempla.* Talis fuit raptus S. Francisci, de quo ita scribit S. Bonauent. in vita eius cap. 10. *Visus est nocte manibus ad modum crucis protensis, toto corpore subleuatus à terra, & nubecula quadam fulgente circumdatus, vt illustrationis mirabilis intra mentem mira circa corpus perlustratio testis esset.* Tale quid accidit S. Dominico, qui cùm in missa corpus

pus Christi purissimis manibus in altum eleuaret, cunctis qui aderant spectantibus, & stupentibus, ipse pariter cubiti vnius altitudine à terra eleuatus, corpus terrenum & graue animi deuotione, & spiritu gratiæ sursum attollente. Talis quoque fuit extasis S. Ignatij fundatoris Societatis Iesu, de quo ita scribit Maffeius in vita eius lib. 1. cap. 7. *Factum est aliquando, vt abenatus à sensibus, à completorio sabbathi ad alterum vsque proximi sabbathi completorium, in altissimo quodam excessu persliterit, in quo de S. Trinitate per visionem intellectualem ita instructus est, vt de ea, licet adhuc idiota, scribere ausus sit.* Talis quoque fuit B. Theresiæ, de qua ita legimus in eius vita, cap. 74. *Erat eius oratio non solum assidua, sed adeò feruens, quo statim ac sese in orationem recipiebat, confestim extra se rapeetur; sæpè etiam absque vlla præparatione, Spiritus efficacia percussa, ab vsu sensuum abstrahebatur; aliquando etiam ex his raptibus cum summis exclamationibus & lachrymis reuertebatur, in quibus magnam noctis partem insumebat.* Eadem dictitabat animam perfectè amantis, & contemplantis fieri vnum cum Deo spiritum, eo modo & similitudine, quo pluuia è cælo pluens in fluuium cum eius aqua miscetur, vnumque quid cum ea fit; aut quo duæ lucernæ duo fundunt lumina, quæ in eodem cubiculo coëuntia vnum lumė efficiunt; vbi nota non per omnia hæc esse similia: horum enim vnio est quasi essentialis; animæ verò cum Christo vnio est accidentalis per contemplationem & amorem. Error enim Almaricj, & contemplatiuorum rudium tempore Ruisbrochij fuit, in extasi animam annihilari, & transire in essentiam Dei, vti recenset, & refutat Gerson tractatu de Contemplat.

Error est animam in extasi transire in Dei essentiam.

QVINTA PARS DRAMATIS, ET VLTIMA PARS LIBRI,

In qua Ecclesiæ senescentis reformatio, renouatio, perfectio, ac tandem felicitas & glorificatio, aut potius ad felicitatem & gloriam æternam anhelatio describitur.

Vide dicta in Procemio, Cap. III,

VOX SPONSÆ.

VERS. 3. *Pulchra es amica mea, suauis, & decora sicut Ierusalem, terribilis vt castrorum acies ordinata.*

PRo serie, & decore dramatis nota sponsam, mox vt sponsum inuenit in horto, vel in via ad hortum sibi occurrentem, cũ reuerenter & amanter salutasse: eique narrasse, quanto dolore & studio eum quæsierit; quanta idcircò probra, verbera, & spolia à circitoribus perpessa sit; quibus notis & elogijs adolescentulis eum quæsituris insignierit, quæ omnia, vtpote iam recensita, hîc subticentur; quibus auditis sponsus eam consolatur, ac vicissim laudes & dotes ei, cap. 4. assignatas confirmat, aliasque insuper adijcit. Ait ergo: *Pulchra es amica mea,* &c.

Pro *suauis* Hebr. est כְּתִרְצָה *ketirsa*, quod primò planè & appositè cum Hebræis, Pagnino, Vatablo, Marino, & alijs vertas *sicut Tirsa*, q.d. Pulchra es sicut Tirsa, & decora sicut Ierusalẽ: Tirsa enim, siue Tersa, vt vertit Noster in libr. Regum, erat vrbs admodum speciosa in tribu Manasse, in alto monte sita. Vnde Ieroboam primus rex Israel, siue decem tribuum, thronum suum in ea collocauit, illamque regni caput effecit. Ieroboam secuti sunt eius posteri, & successores vsque ad Amri patrem Achab, qui ædificata vrbe in monte Somer, indeque nuncupata Samaria, quæ postea Sebaste, id est, Augusta, in honorem Cæsaris Augusti, ab Herode appellata est, in illam regni caput sedemque transtulit, vt patet 3. Reg. 14. 17. & c. 16. v. 6. 8. 9. 15. 23. & 24. Licèt enim Tirsa tempore Salomonis necdum esset metropolis regni Israel, tamen pulchra admodùm erat & amœna. Vnde paulò pòst sub Roboam à Ieroboam facta est metropolis, idque mox futurum præuidebat Spiritus sanctus, qui hæc Salomoni dictauit.

Tirsa vrbs amœna.

Secundò, Septuag. תִּרְצָה *tirsa*, vertunt *eudoxia*, id est, beneplacitum, complacitum, beneuolentia: רָצָה *ratsa*, enim est velle, complacere, beneplacitum esse; vnde transferunt: *Pulchra es amica mea vt beneplacitum*. Symmach. *bene accepta*. Quinta editio, *quousque benè probo*. Syrus: *pulchra es secundùm meam voluntatem*. Hinc noster vertit *suauis*, quia quæ alicui benè placent, hæc illi grata, suauia, & iucunda sunt. Alij vertunt *suauitas*, in abstracto, q.d. Suauis adeo es vt ipsa suauitas esse videaris, hoc est suauissima & iucundissima es.

Porrò Noster Interpres, æquè ac Septuag. sæpè pro nominibus proprijs vertunt eorum significata, cùm illa rei, de qua agitur, conueniunt, aut quid mysterij in eis latet: sic pro Simon Chananæus vertit Simon Zelotes, pro Thomas vertit Didymus, pro Cephas vertit Petrus, pro Boanerges vertit filij tonitrui. Sic 1. Paral. 4. 22. pro nominibus proprijs *Ioachim, chozeba, Ioas & Saraph* vertit: *Qui stare fecit solem virique mendacij, & securus & incendens.*

SICVT IERVSALEM] Ierusalem enim erat pulcherrima, siue templum, siue domum regiam, siue muros, siue plateas siue ædes, fora, vicos, siue homines, ac præsertim feminas & sponsas spectes. Solent Hebræi homines comparare arboribus, hortis, vrbibus, ac vicissim vrbes hominibus, & coetibus hominum. Vnde Ierusalem cælestis comparatur sponsæ Apocal. 21. 2. *Vidi*, inquit, *ciuitatem nouam Ierusalem descendentem de cælo, à Deo paratam, sicut sponsam ornatam viro suo.*

Porrò Chald. hæc de duplici Iudæorum templo accipit: *Pulchra es*, inquit, *hodie tempore secundi templi, sicut accepta fuisti olim tempore primi.* Verùm tempore Salomonis necdum erat templum secundum.

TERRIBILIS VT CASTRORVM ACIES ORDINATA] Syrus *vt electa*, q. d. Sponsa mihi sponso est suauis, & amabilis, sed hostibus sæua & terribilis, iuxta illud cap. 1. 9. *Equitatui meo in curribus Pharaonis assimilaui te amica mea* Hebr. est, *terribilis* כַּנִּדְגָּלוֹת *cannidgaloth*, id est, *sicut vexillata*,

lata, scilicet, acies & cohortes, hoc est, *vt castrorum acies ordinata*, vt vertit Noster. Sub vexillis enim ordinantur cohortes & acies, atque in recta earum dispositione & ordine consistit castrorum robur, & fortitudo: pauci enim milites rectè dispositi, & ordinati profligabunt multos malè dispositos, palantes, & inordinatos.

Septuag. pro אֵימָה *aimma*, id est, *terribilis*, legentes alijs punctis אֵימָה *ema*, vertunt θάμβος, id est *pauor, stupor, admiratio*. Vnde Vaticani transferunt: *pauor vt ordinatæ acies; pauor*, id est, pauenda & pauorem hostibus incutiens. Nysseni, æquè ac S. Athanasij in Synopsi Interpres, pro *pauor*, vertit *stupor*. Nam pauor parit stuporem, facitque stupidos. S. Ambros. lib. de Virgin. vertit, *admiratio ordinata, eò quòd*, inquit, *vnitatis æternæ vniuersa habet mysteria, & admirationi sit omnibus intuentibus eam, quia plena vt æquitas, atque perfecta est, & fulgorem de verbi lumine mutuata, dum in id semper intendit: sit etiam terribilis ordine quodam ad summam proue cta virtutum.*

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Christo & Ecclesia.

ECclesia pulchra effecta est; æquè ac fortis, & terribilis vt castrorum acies ordinata, quando errores & vitia per Arrianos, aliosque impios in fideles suos inducta, per zelosos imperatores & principes, Pontifices & Episcopos in Concilio Nicæno, Ephesino, Chalcedonensi, Lateranensi, Florentino, Tridentino, alijsque, tum Oecumenicis, tum Prouincialibus extirpauit, & Ecclesiam vel vniuersalem, vel Prouincialem pristino fidei & virtutum nitori restituit. Hic enim incipit Spiritus sanctus describere senescentis Ecclesiæ renouationem, quæ sæpiùs, & variè diuersis temporibus & locis facta est per Episcopos, & reges eximios, quos Deus Ecclesiæ reformatores suscitauit. Sic S. Athanasius reformauit Ecclesiam Alexandrinam vt in omni sanctitate floreret, Deique paradisus esse videretur. Sic Lucifer Calaritanus reformauit Sardiniam, Eusebius Vercellensis Italiam, S. Hilarius Galliam, Dionysius, & mox S. Ambrosius Mediolanum, ab Auxentio Arriano Episcopo paulò antè deformatum, S. Paulinus Treuiros: sic alijs sæculis prolapsos Ecclesiarum particularium mores instaurarunt.

A quibus particularum Ecclesiæ instaurata sint.

Maximè verò in fine mundi id facient Elias & Enoch cum suis asseclis, vti paulò antè dixi: vnde tunc Ecclesia erit pulchra vt Tersa in Gentibus, & decora vt Ierusalem in Iudæis. Tersa enim erat Metropolis Samaritarum, qui à Iudæis vilipendebantur, vt Gentes & idololatræ: Ierusalem verò Iudæorum. Ecclesia enim similis est vrbibus Tersæ, & Ierusalem, quia sicut in his erat congregatio & multitudo ciuium, sic in Ecclesia est fidelium. Rursum *Tersa* idem est, quod complacentia, suauitas, decor, pulchritudo, qualis est in Ecclesia Gentium reformata. Ierusalē, idem est quod visio pacis, qualis erit in Iudæis, quando ipsi ad Christum conuersi, cum Gētibus in vnam Ecclesiam pacificè conspirabunt, ideoque in vnam Ierusalem cælestem transferentur. Hinc Ecclesia à S. Paulo Galat. 4. 26. & à S. Ioanne Apocal. 21. 1. vocatur Ierusalem ob causas, quas ibidem recensui. Audi S. Greg. *Pulchra, & amica, suauis, & decora sicut Ierusalem, synagoga esse perhibetur, quia sancta quatuor Euangelia aliquando conuersa, sicut Ecclesia sectabitur. Ierusalem quippe visio pacis interpretatur. Per quam benè sancta Ecclesia figuratur, quia dum in mūdo semper pressuram patitur, viam fastidiens, quæ sit pax patriæ cælestis, currendo contemplatur, confidens in eo qui discipulis suis dicebat: In mundo quidem pressuram habebitis, sed confidite, ego vici mundum. Dignè autem Synagoga conuersa sicut Ierusalem pulchra, & amica, & suauis, & decora dicitur; quia dum sanctam Ecclesiam imitatur, quatuor Euangeliorum præcepta operatur, à quibus pulchritudinem morum accipit, vt placeat; exercitium sanctæ operationis colligit, vt in amicitia hæreat, suauitatem mansuetudinis discit, vt permaneat; speciem decoræ conuersationis ostendit, vt per exemplum trahat.*

Ecclesia similis Tersa & Ierusalem, vrbibus.

Ecclesia pulchra vt Ierusalem.

Porrò Ecclesiæ pulchritudo, æquè ac fortitudo, quæ eam dæmonibus, hæreticis & impijs facit terribilem, consistit in ordine hierarchico, quo Pontifici subsunt & subseruiunt Episcopi, Episcopis presbyteri, presbyteris diaconi, diaconis ceteri clerici & laici, quique in ordine & gradu suo: Hos omnes enim Pontifex per Episcopos regit & dirigit, sicut angelus cæli primi, quod primum mobile dicitur, illud mouens ab Oriente in Occidentem, eodem consequenter & mouet cælos inferiores primo subiectos; vnde ei nulla vis resistere, aut motum hunc inhibere potest. Tanta est vis obedientiæ & ordinis; ob illum enim Ecclesia dicitur terribilis vt castrorum acies. Hoc est quod præcinuit Isaias. c. 26. 1. *Vrbs fortitudinis nostræ Sion Saluator, ponetur in ea murus & antemurale.* Causam affert cap. 54. 11. dicens: *Sternam per ordinem lapides tuos, & fundabo te in sapphiris, & ponam iaspidem propugnacula tua, & portas tuas in lapides sculptos, & omnes terminos tuos in lapides desiderabiles*: quinam sint hi lapides explicat subdens: *Vniuersos filios tuos doctos à Domino, & multitudinem pacis filijs tuis.*

Fortitudo sita in ordine.

Rursum pro *vt castrorum acies ordinata*. Hebr. est, *sicut vexillatæ*, scilicet phalanges & acies: quia in Ecclesia vniuersali multæ sunt particulares, & in particularibus multi clericorum & laicorum gradus, multi religiosorum ordines, qui omnes licèt vexillis particularibus discreti, omnes tamē militant sub vexillo crucis Christi: Quare ab eo, putà à Christo crucifixo, manat omnis eorum pulchritudo, æquè ac fortitudo. Vnde S. Anselmus. *Terribilis es*, inquit, *quia in te milito, & tu militas in seruitio meo, sicut in castris militatur; & es ordinata per institutionem.* In Ecclesia enim sunt validi cunei martyrum, fortia agmina virginum, inuicta agmina doctorum, &c.

Addit Cassiodor. Ecclesiam dici pulchram & suauem in virtutibus, terribilē in imperio, quod profert vsque ad terminos terræ.

Porrò ordo hic vnit omnes fideles inter se, æquè ac cum capite Christo; atque hæc est causa, cur Ecclesia sit fortissima, & inimicis terribilis vt castrorum acies ordinata; quia scilicet summè per charitatem vnita est: vnio autem tot fideliū est inuicta, omniaque peruincit. Audi S. Greg.

Vnio fideliū reddit Ecclesiam inuincibilem.

A *Notum expertis est, quòd milites cum in procinctu contra hostes vadunt, si strictim & concorditer gradiuntur, ab hostibus contraueniẽtibus timentur, quia dum in eis aditum per scissuram non aspiciunt, qualiter eos penetrent hæsitantes non inueniunt; illisq; hoc impenetrabile munimen efficitur; quod concorditer ordinati seipsis semetipsos tuentur. Dum enim de seipsis sibi vallum efficiunt, intrandi ad se aditum hostibus non relinquunt; & vt occidantur appetiti ipsi faciliùs occidunt. Sic in multitudine fidelium contingit, quæ dum contra malignos spiritus pugnare non desinit, necesse est, vt pace charitatis constringatur, quæ salua sit, si enim pacem tenet, terribilis hostibus apparet; si per discordiam scinditur, vndique ab hostibus leuiter penetratur. Pace itaque se muniat, vnitate se vinciat, charitate se vniat, vt dum in seipsa per scissuram damnum non patitur, ducem suum semper exultans sine confusione sequatur.*

B

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS.

De Christo & anima sancta.

Anima cur terribilis.

ANima sancta pulchra est per gratiam, suauis per comitatem, charitatem, & beneuolentiam; terribilis per zelum; quia in omnibus Dei voluntati se conformat, cuiusque gloriam promouere satagit; talis terribilis est, ait Beda, quia vniuersam virtutum aciem in se habet instructam: si ergo eum tentet gula, resistet temperantia; si libido, resistet castitas; si ira, resistet patientia, si superbia, resistet humilitas; si auaritia, resistet liberalitas; si acedia, resistet zelus. Audi Hugonem de sancto Victore erudit. Theol. ex C Miscellan. 2. l. 1. *Suauis est*, ait, *hominibus, decora numinibus, terribilis dæmonibus. Quare? quia ambulat vt castrorum acies ordinata, non dissipata per inuidiam, sed constipata per charitatem. Acies est per conuentum, castrorum per procinctum, ordinata per consensum: Cõuentum facit pœnitentia, procinctum ponit vigilantia, consensum præbet concordia.* Vnde Chald. vertit. *Quam pulchra es tu dilecta mea in tempore, quo vis facere voluntatem meam? pulchra est domus sanctuarij, quam ædificasti mihi similem priori domui sanctuarij, quam ædificauit mihi Salomon Rex Ierusolem; & terror tuus fuit super omnes populos in die, quo ambulauerunt vexilla tua per desertum.*

Fortitudo animæ est ex pulchritudine.

Nota fortitudo Ecclesiæ, ac animæ piæ oritur ex eius pulchritudine, ideo enim terribilis est hostibus, quia decora est sicut Ierusalem, id est, sicut visio pacis; pax ergo facit eam terribi- D lem: pax enim omnes eius motus ac affectus componit, & ordinat iuxta legem & voluntatem Dei, vt sint quasi castrorum acies ordinata, id est, densa, concors, & composita, quam nulla vis perrumpere valet. Hinc anima composita & pacificata est inuicta & insuperabilis.

Porrò Nyssenus legit: *Pulchra es proxima vt beneplacitum vel beneuolentia, decora sicut Ierusalem, stupor sicut instructa acies*, sicque explicat: pia anima, inquit, Primò est similis beneuolentiæ Christi, qua ipse se, exinaniuit formam serui accipiẽs, deditque in pretium pro mundi vita: sic enim anima pia se impendit pro salute proximorum, vti faciebat Paulus atque in hoc consistit eius pulchritudo.

A Secundò, *Formosa est tamquam Ierusalem*, scilicet cælestis; quia cum habeat in se inhabitantem Deum, qui omnem decorem tribuit cælesti Ierusalem, huic quoque in decore similis esse perhibetur.

Tertiò, eadem *Stupor est sicut instructa acies*, quia cum omnia, inquit, faciat ordinatè & decorè, talem sui excitat admirationem, qualem angelorum exercitus, qui in omnibus sui ministerij sunt ordinatissimi. Sic & Theodo. qui tamen εὐδοκίαν, id est, beneplacitum, vertit probationem: vt sicut sponsa sponsum cap. 5. vers. 16. vocauit desiderium, id est, summè desiderabilem: sic sponsus hic vicissim sponsam vocat probationem, id est, summè probatam, puram & perfectam. Tres verò Anonymi censent animam piã vocari stuporem, eò quòd contemplando im- B mensam Dei pulchritudinem, admirando obstupescat, vt faciunt angeli.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS.

De Christo & B. Virgine.

BEata Virgo pulchra est complacentia, quia vnicè præ omnibus creaturis placet toti S. Trinitati, angelis, & sanctis iuxta illud Gabrielis: *Inuenisti gratiam apud Deum, ô Beata Virgo*, inquit, Rupert. *Suauis & decora es sicut Ierusalem in eo, quòd anima tua semper supernam videt patem, & ex visitatione tui discunt animæ plurimæ cælestem ducere conuersationẽ, vnde & dicũtur, vel sunt filiæ Ieru-* C *salem, quia optimã eligunt partem, iuxta illud: Vacate & videte, quoniam ego sum Dominus*, &c. *Tu quoque terribilis es dæmonibus, hæreticis & impijs sicut castrorum acies ordinata, in qua summa omnium est concordia; ac proinde nullus in ea per discordiam aditus datur hosti.* Quocirca omnes hæretici, qui Christum, etiam beatam Virginem impugnant, ab ea proteruntur: vnde de ea canit Ecclesia: *Cunctas hæreses sola in vniuerso mũdo interemisti.* Addit Sophronius serm. de Assumpt. *B. Virgo*, inquit, *est sicut castrorũ acies ordinata*, quia stipata est innumeris angelorum & sanctorum agminibus. Hinc Damascenus, Orat. 1. de Natiuit. *O sanctissima*, ait, *filia, quæ materni vberis lacte aleris, & ab angelis vndique cingeris.* Hinc & S. Bonau. in Speculo B. Virginis cap. 3. *Maria*, inquit, *interpretatur Domina; hoc quoque optimè competit Imperatrici, quæ reuera Domina* D *est cælestium, terrestrium, & infernorum, Domina, inquam, angelorum, hominum, & dæmonum*, &c. Vnde S. Augustinus, ait, *Michaël dux & princeps militiæ cælestis cum omnibus spiritibus administratorijs, tuis, Virgo paret præceptis in defendendis in corpore, & in suscipiendis de corpore animabus fidelium specialiter seruientium Domina, & die ac nocte se tibi commendantium.* Idem in Cantico: *Te matrem Dei laudamus, tibi*, inquit, *omnes angeli & Archangeli, tibi throni & principatus fideliter deseruiunt; Tibi omnes potestates & omnes virtutes cæli cælorum, & vniuersæ dominationes obediunt.* B. Gertrudis libr. 4. reuelat. cap. 49. agens de angelis, quos videbat coram Deipara, eos, qui ad festum assumptionis se parauerant, adducere, eosque ab insidijs malignorum spirituum defendere, subijcit: *Quia ad impe-*

A

imperium, inquit, *Dei genitricis multitudo angelorum undique defendendo protegit, omnes gloriosam Virginem inuocantes.* Denique S. Germanus Orat. in zonam deiparæ. *Tu, ait, nequissimi hostis contra seruos tuos inuasiones sola nominis tui inuocatione sanctissima repellens, tutos atque incolumes seruas.* Vide dicta cap. 1. v. 9. ad illa: *Equitatui meo in curribus Pharaonis assimilaui te.*

VER. 4. *Auerte oculos tuos à me, quia ipsi me auolare fecerunt. Capilli tui sicut grex caprarum, quæ apparuerunt de Galaad.*

B

AVERTE OCVLOS TVOS A ME, (Hebr. *à coram me*, vel *è regione mei*) QVIA IPSI ME AVOLARE FECERVNT] Hebr. הִרְהִיבֻנִי *hirhibuni*, id est, *præualuerunt mihi.* Pagnin. *fortiores me fuerunt.* Vatablus, *quia ipsi vincunt me.* Tigurin. *Deflecte oculos tuos, ne directè me contueantur, quia me superbiorem faciunt.* R. Salomon & Anonymus, *extulerunt & superbire me fecerunt.* Aben Ezra: *potentiores sunt me, mihi robur & dominationem adimunt.* R. Dauid: *roborarunt me in amore.* S. Ambr. lib. de Isaac cap. 8. *Ipsi me eleuant*, idque sic explicat quasi Christus roget animam perfectam, ne se detineat in eleuata contemplatione, sed sinat se descendere ad rudiorum instructionem & salutem. *Et si tu*, inquit, *perfecta es, aliæ tamen adhuc animæ redimendæ sunt, aliæ fulciendæ: quamobrem auerte oculos tuos à me; eleuas enim me videndo: ego autem ideo descendi, ut omnes eleuem. Quantò enim*

C

quis ad Dominum intendit, tantò amplius Dominum eleuat, & ipse eleuatur.

Disce ex his omnibus versionibus, quàm potentes sint oculi sinceri, casti, & amabiles sponsę, vtpote quæ sponso præualeant, dominentur, eumque quasi captiuent, sibique mancipent. Sēsus enim est q.d. Tātus est decor oculorum tuorum ò sponsa, tanta tamque ignea in eis vis, vt me in sui amorem rapiant, vt mihi dominentur, vt amori succumbam, vt mihi mentem quasi eripiant, vt nimietate amoris fugitiuum cor quasi auolet, & in te transuolet; iuxta illud cap. 4. v. 9. *Vulnerasti cor meum in vno oculorum tuorum.* Hebr. *excordiasti me.* Vide quæ de vi & illecebra oculorum fœmineorum cap. 4. v. 1. & 9. dixi. Nota est illa apud Euripidem in Hecuba lex, ex veterum moribus recepta: *Aduersa nequa femina spectet viros.*

D

Ostendit quod dixit *pulchra es & decora*, ex pulchritudine oculorum, quæ tanta est, vt cor sponsi in sui amorem abripiant; adeo vt sponsus cordis sui impotens, videat illud auolare in spōsam. q.d. Oculi tui adeò sunt pulchri, vt eorum lucem & vim non sustineam: modicum ergo eos deflecte, & ad latus auerte, vt mihi redditus eos, quasi ex latere liberiùs & lentiùs intuear. Quare frigida est expositio Chaldæi; quæ sic habet: *Fac accumbere magistros tuos sapientes, congregatio magna in circuitu, in conspectu meo: ipsi enim consulebant me in captiuitate, & constituebant gymnasium doctrinæ legis meæ.*

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Christo & Ecclesia.

MVlti censent hic notari & retundi audaciā & curiositatem Ecclesiæ, vel piæ animæ, quæ oculos mentis nimis profundè vult figere in contemplanda Dei essentia & maiestate, vt incomprehensibilem quasi penetret & comprehendat; cùm potiùs debeat curare negotia domus cum Martha, & proximorum salutem: qua in re non proficit, sed magis retunditur & hebetatur oculorum eius acies; sicut qui fixis oculis intuetur solem, excæcatur, iuxta illud: *Scrutator maiestatis opprimetur à gloria* Prouerb. 25. 27. ita S. Gregor. Cassiodor. Theodor. Philo, Beda, Anselm. Rupert. & S. Ambros. cuius verba iam recitaui. Huc accedit Iustus Orgelitan. qui accipit hæc de contemplatione humanitatis Christi. q.d. *Non me semper in corpore conspiciendum requiras, quē spiritu per fidem melius cernis. Ideircò enim in cælos ascendi; vt non semper localis tibi appaream, qui sic omnia diuinitatis meæ præsentia repleo, vt vbique adsim, cunctaque contineam, & à nullo loco continear.*

Verūm hic sensus parum contextui, æquè ac Hebrææ phrasi congruit: non enim reprehenditur hic sponsa à curiositate, sed laudatur à pulchritudine & illicio oculorū, per quos pura Ecclesiæ in Christum intentio, & amor significatur, vt dixi cap. 4. v. 1. Hæc enim intentio vni Christo placendi, & inhærendi mirè Christo placet, & cor eius abripit, vt diligentem se vicissim diligat, & intendenti sibi totus intendat. Significat ergo Christus charitate Ecclesiæ se victum, vt sui tam amantem mirificè redamet, vtque eius amore cursum, tempusque mundi absoluere decernat, quo reliquiæ Israel saluentur: de ijs enim agit in sequentibus vt hoc facto Ecclesia Christo sponso suo in æternum copuletur, eoque felicissima perfruatur in cælesti gloria, vbi nuptiarum vtriusque erit consummatio.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Christo & anima sancta.

QVod dixi de Ecclesia, dic de anima commutato nomine. Porrò noua & paradoxa est hic explicatio Nysseni homil. 15. & vltima (hic enim finit Nyssenus) & qui eum sequitur, imò eius abbreuiator est Michaëlis Psell. Censent enim hæc esse verba non sponsi, sed sponsæ ad sponsum; atque quod vertunt Septuag. Ἀπόστρεψον τοὺς ὀφθαλμούς σου ἀπεναντίον ἐμοῦ, sic trāsferunt: *Auerte oculos meos à contrario mihi.* (Interpres Nysseni vertit *à me*, vt τὸ ἀπεναντίον. sit idē quod *è regione mei*, id est, *à me*, sed aliā esse Nysseni mentem patet ex ijs quæ subdit) *Nam illi* ἀνεπτέρωσάν με, id est, *auolare fecerunt me*, sed Nyssenus vrgens τὸ ἄνα vertit, *rursum alas mihi tradiderunt.* q.d. Auerte, ô Christe, oculos tuos ab eo, quod mihi contrarium est, eosque conuerte

ad

ad me, quia lux oculorum tuorum alas gratiæ, A quas per peccatum perdideram, rursum mihi reddidit, vt alata, & à terrenis cupiditatibus expedita, ad cælum euolem.

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS.

De Christo & B. Virgine.

NOnnulli explicant de B. Virgine Christum concipiente & pariente, q. d. O Virgo, quæ in altissima & purissima diuinitatis contemplatione versaris, ab ea oculos mentis auerte, eosque conuerte ad contemplandum incarnationis Verbi, quod in te peragitur, mysterium. Hi enim puritatis mentis tuæ oculi quasi me mihi surripuerunt, ac è sinu patris in gremium tuum euolare fecerunt. Verùm quia ad literam hic agitur de Ecclesiæ reformatione, & Synagogę conuersione, aptiùs sic exponas q. d. Pura, & ardens intentio tua, ô Virgo, qua Ecclesię renouationem, & Iudæorum conuersionem ardentissimè intendis, desideras, oras, & procuras, adeò mihi placet, vt illam vlterius ferre nequeam, quin potius illi ubsecundem, illique quasi me tradam, vt perficiam & opere compleam id, quod tantoperè desideras, & flagitas.

Hos occultos mentis B. Virginis oculos prodebant oculi corporis augusti, & amore Dei flagrantes. Vnde de ijs Poëta.

O charissimæ luces,
Nitidissimi soles,
Felicissimæ faces,
Augustissima sidera.

Luces animæ, soles mentis, faces cordis, sidera animi. O vultum! ô cælum! tot, tamque diuinis lucibus, facibusque cælatum. *O facies magni mihi numinis instar.* Sanè vidi Romæ imaginem deiparæ à S. Luca depictam, in qua oculi & vultus maiestatem augustam, & plusquam humanam repræsentant.

Capilli tui sicut grex caprarum, quæ apparuerunt de Galaad.

VERS. 5. *Dentes tui sicut grex ouium, qui ascenderunt de lauacro: omnes gemellis fœtibus, & sterilis non est in eis.*

VERS. 6. *Sicut cortex mali punici, sic genæ tuæ absque occultis tuis.*

HÆc omnia explicata sunt, cap. 4. vers. 1. Sponsus enim repetit hæc sponsæ elogia, vt ea confirmet & adolescentulis inculcet. Tantùm nota Septuag. Arabicum, Symmachum, & Aquilam hic addere: *Sicut funiculus coccineus labia tua, & eloquium tuum dulce,* quem versum ex cap. 4. vers. 3. transcripserunt & huc retulerunt. Rursum pro *sicut cortex mali punici*, Syrus vertit: *Sicut corona mali punici*: hæc enim illi corticis vertice coronam patulam gestat. Ad hæc pro *absque occultis tuis*, siue, vt cap. 4. v. 3. vertit, *absque eo quod intrinsecus latet.* Arabicus transfert: *Præter pulchritudinem silentij tui.*

VERS. 7. *Sexaginta sunt reginæ, & octoginta concubinæ, & adolescentularum non est numerus.*

VERS. 8. *Vna est columba mea perfecta mea, vna est matris suæ, electa genitrici suæ. Viderunt eam filiæ, & beatissimam prædicauerunt: reginæ & concubinæ, & laudauerunt eam.*

B VNA EST COLVMBA MEA, PERFECTA MATRIS (Septuag. *matri*) SVÆ, ELECTA GENITRICI SVÆ] *Vnica matris*, id est, vnigenita, vel voice præ alijs filiabus dilecta à matre. Arabicus: *Perfecta mea vna est, & vna matri suæ.*

Concubinæ vocantur non pellices, & meretrices, sed legitimæ vxores, licèt secundariæ; quia scilicet non erant matresfamilias, nec earum filij in patris hereditatem & regnum succedebant, sed cum muneribus dimittebantur, vti Abraham Agar concubinæ suæ, eiusque filio Ismaël dedit munera; Saram verò habuit quasi vxorem primariam & matremfamilias, cuius proinde filius Isaac Abrahæ fuit heres ex asse. Vide dicta Genes. 25. 6. *Concubinæ sunt legitimæ vxores secundariæ.*

Adolescentulas accipe virgines honorarias, quæ reginas & concubinas honoris causa comitabantur, earumque faciebant gynæceum; aut quasi in gynæceo seruabantur, vt morientibus C reginis, vel concubinis in earum locum succederent, fierentque vxores vel primariæ, vel secundariæ. *Reginæ Salomonis.*

Quæres, an hæ reginæ, concubinæ, & adolescentulæ fuerint Salomonis, an alterius? olim enim licita erat polygamia, non tantùm apud Gentiles, sed & apud Hebræos: vnde reges Parthorum, Persarum, Medorum, Assyriorum, Syrorum multas habebant vxores, vti etiamnum habent reges Maurorum, Turcarum, Indorum, Tartarorum, &c.

Primò, Noster Delrio censet has non fuisse Salomonis, sed alterius, à quo petatur comparatio: *Nunc pastor noster*, inquit, *regum cunctorum opibus fortunisque fortem anteponit suam.* Non placet accipi de Salomone rege, cuius feminarum maior D dræ bis longe maiores fuêre, & contra quam hic legimus, plures habuit regias quàm concubinas (vide 3. Reg. 11.) sed capio indefinitè de quouis monarcha potentissimo. *Sit aliquis*, ait, *qui in gynæceo suo clausas habeat plurimas coniuges primarias ingenuæ conditionis, & plures concubinas (sic vocantur secundariæ vxores sine ceremonijs & ritualibus nuptiarum copulatæ, seruilis vel libertinæ conditionis) plurimas verò virgines adolescentulas, qui in alteram thalami sortem mille laudibus asseruntur in domus penetralibus, quidquid in tam multis diuisim, in mea id coniuge cöferetur omne reperitur: quare & te, ô dilecta, cunctis illis præfero, & me tali rege beatiorem dico.* Olim enim sponsus & sponsa honestabantur nomine regis & reginæ: vnde Plautus in Sticho, *Sum rex regina placet, sua cuique sponsa sponso.* Nomine ergo regis & reginæ sponsus & sponsa, licèt

cèt pli beij, ſe mutuo honoris & lætitiæ cauſa compellabant & ſalutabant.

Secundò, aptiùs alij has cenſent fuiſſe Salomonis, hoc enim ipſe nexus exigere videtur. Ita S. Hieron. libr. 1. contra Iouin. Genebrar. Soto maior, Giſlenius, & alij hic Abul. 1. Reg. 1 1. q. 9. & ſeq. Pineda lib. 6. de Rebus Salomon cap. 5. Salomon enim ſub initia regni, cum caſtior eſſet, & hæc ſcriberet ſexaginta dumtaxat habuit reginas & octoginta concubinas, non libidinis, ſed regalis magnificentiæ cauſa, ne vicinis regibus, qui amplum illarum gynæceum oſtentabant, dignitate videretur inferior: iſto enim polygamiæ æuo, regum ſplendor conſiſtebat in reginarum copia, & ſplendore; at ſenior factus, & intemperantior ſeptingentas ſibi aſciuit reginas & trecentas concubinas. 3. Reg. 1 1. Ait ergo: *Ego Salomon ſexaginta habeo reginas & octoginta concubinas; quæ pluribus ſtipantur adoleſcentulis virginibus: at his omnibus præfero filiam Pharaonis, hæc enim mihi prima & ſumma vxor, hæc reginarum eſt regina: hæc vna mihi plus dilecta, quàm ceteræ omnes: vnde de hac dico: Vna eſt columba mea, perfecta mea; ſicut eadem vna eſt matri ſuæ, electa genitrici ſuæ; quia ob pulchritudinem tum corporis, tū magis animi, moreſque caſtos, modeſtos, & compoſitos tam mihi, quàm matri ſuæ præ ceteris filiabus vnicè eſt chara, & dilecta.* Quòd ſi hic vxorum numerus in Salomone adhuc ſancto, & ſanctorum Canticorum ſcriptore plus æquo maior videtur, dicito cum Sanchez, reginas haſce & concubinas fuiſſe vicinorum regum, quæ honoris cauſa comitabantur genialem pompam nuptiarum Salomonis cum filia Pharaonis, ac poſtea ſæpè amicitiæ, & fortè homagij cauſa ipſum inuiſebant. Videntur enim hi reges Salomoni fuiſſe amici vel ſubditi.

Nominat reginas ſexaginta, concubinas octoginta: quia poſt initia regni præcisè tot habuiſſe videtur, aut quia ponit numerum definitum pro indefinito. Sexagenarius enim eſt numerus perfectus, quia conflatur ex duobus numeris perfectis, ſcilicet ex ſenario & denario in ſe mutuo ductis & multiplicatis: congruè ergo datur reginis. Octogenarius verò conflatur ex denario, qui eſt perfectus, & octonario, qui eſt imperfectus; aptè ergo tribuitur concubinis, vtpote vxoribus imperfectis. *Senarius*, ait Iuſtus, *perfectus eſt, quia totus ſuis partibus conſtat: nam ſexta eius pars eſt vnum; tertia, duo, media autem, tria eſſe probatur.*

Deniq; Abulenſis 3. Reg. 1 1. q. 1 2. & Pineda lib. 6. de Reb. Salomonis c. 5. cenſent Salomonē plures habuiſſe reginas & concubinas, ſcilicet vſque ad mille, ſed præcipuas ex eis magiſque familiares Salomoni hic dumtaxat numerari, eoſque fuiſſe ſexaginta è regiis, & octoginta è concubinis. Verùm difficile eſt credere eum, cùm Cantica tam ſpiritualia ſcripſit, adeò fuiſſe carnalem & mulieroſum, vt mille habuerit vxores.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

Quid per reginas, concubinas,

REginæ, id eſt, Eccleſiæ patriarchales, primates & Metropolitanæ ſunt ſexaginta, id eſt, multæ: concubinæ, id eſt, Eccleſiæ Epiſcopales ſunt octoginta, id eſt, plures; adoleſcentularum, id eſt, Eccleſiarum parochialium & ceterarum non eſt numerus: plurimæ enim ſunt & quaſi innumerabiles, at ſupra has omnes eminet Cathedra S. Petri, puta Eccleſia Romana, inquit Coſmas Damian. quæ reginarum eſt regina, totiuſque Eccleſiæ caput & princeps, quæ ceteras omnes moderatur & regit, ne à recta fide & pietate aberrent, & cùm aberrant, eas corrigit & reformat: quare hæc eſt vna columba, id eſt, vna ſponſa Chriſti vnicè ab eo dilecta, perfecta in fide & religione, vnica matri ſuæ, & electa genitrici ſuæ, id eſt, vnicè pariter dilecta primitiuæ Eccleſiæ Hieroſolymitanæ, ait S. Anſelm. hæc enim ceu mater Romanam genuit, dum S. Petrum, Paulum, alioſque primos credentes Romam miſit, vt eam conuerterent, & caput Eccleſiæ conſtituerent. Quare Romanus Pontifex, qui in ea præſidet, mittit reformatores per totū orbem, qui veram fidem & religionem in particularibus Eccleſijs collapſam, vel corruptam inſtaurarent, vti S. Sylueſter miſit Hoſium Cordubenſem, qui præeſſet Conc. Niceno, vbi damnatus eſt Arrius; Iulius, Liberius, & alij miſerunt S. Athanaſium, Euſebium Vercellentem, Luciferum Calaritanum & alios, qui Orientales Epiſcopos in Arrianam hęreſim prolapſos ad veram fidem reducerent; imò Pontifices Romani mittunt viros religioſos, & Apoſtolicos ad Indos, Tartaros, alioſque Gentiles, vt fidem apud eos prędicent & propagent; ac in fine mundi mittent viros eximios in Iudęam & Ieruſalem, qui Antichriſto reſiſtant, & Iudęos conuertant: quare tunc Roma vnietur genitrici ſuę, id eſt, Hieroſolymę; puta Eccleſia Synagogę, cum filia matrem aberrantem, puta Roma Hieroſolymam à Moyſe, ęquè ac ab Antichriſto ad Chriſtum traducet. Tunc implebitur illud Iſaię c. 1 9. oraculum: *In die illa erit Iſrael tertius Ægyptio & Aſſyrio: benedictio in medio terræ, cui benedixit Dominus exercituum dicens: Benedictus populus meus Ægypti, & opus manuum mearum Aſſyrius: hereditas autem mea Iſrael.* Vide ibi dicta. Et illud Iſaiæ 49. 23. *Erunt reges nutricÿ tui, & reginæ nutrices tuæ vultu in terram demiſſo adorabunt te, & puluerem pedum tuorum lingent.*

& adoleſcentulas ſignificatur.

Huc accedunt patres Plerique, qui per vnam columbam intelligunt vnam Eccleſiam Catholicam toto orbe diffuſam. Huius enim caput & princeps eſt Eccleſia Romana. Ita S. Gregor. Nyſſen. Caſſiod. Beda, Anſelm. hîc, & S. Auguſt. tract. 5. in Ioannem, ac S. Cyprianus tract. de Vnitate Eccleſiæ. Eccleſiæ ergo proprietas, & nota eſt, quòd ſit vna, licèt Catholica & toto orbe diffuſa: vna, inquam, per vnam fidem, ſpem, & charitatem, ac per vnum caput, puta Chriſtum eiuſque vicarium Romanum Pontificem; à qua vnitate qui ſe ſeparat, ſchiſmaticus eſt vel hæreticus. Vide S. Cyprian. libr. de Vnitate Eccleſiæ. Addit Caſſiodor. illam dici columbam, quia in eam Spiritus ſanctus ſpecie columbæ deſcendit in Baptiſmo Chriſti Matth. 3. matrem verò eius eſſe cæleſtem Ieruſalem, ad quam illa à Deo euocata tēdit & proficiſcitur; hanc enim matrem fidelium vocat Paulus Galat. 4. 26. Nyſſenus verò per matrem accipit Spiritum ſanctum, qui

Vnius columbæ nomine vnica intelligitur Eccleſia Catholica.

vt

vt columba ipsam Ecclesiam genuit, velut pullum columbinum, paruamq; columbam S. Gregorius autem per matrem accipit gratiam Spiritus sancti quod eòdem redit: *Mater nostra*, inquit, *est regeneratrix gratia apud quam vna columba eligitur, quia illos solos colligit, qui in simplicitate permanent, & ab vnitate non scinduntur. Multi quippe fideles dum in idipsum intendunt, dum vno desiderio Christi se inuicem nutriunt, dum habentes cor vnum & animam vnam in charitate se vniunt, ex multis membris vnum corpus efficiunt: omnesque in vnitatis simplicitate & vnitate viuentis, vna columba existunt: quæ sola perfecta & electa genitrici suæ dicitur, quia extra hanc quam diximus Ecclesiam, nemo ad perfectionem, nemo ad vitam, nisi per hanc solam gratiâ fouente nutritur.* Ioannes Carmelita verò per matrem accipit Christum, qui quasi mater materno affectu Ecclesiam & animam perfectam vnicè & tenerimè diligit, iuxta illud, quod ipse ait Isaiæ 49. 11. *Numquid obliuisci potest mulier infantem suũ, vt non misereatur filio vteri sui? & si illa oblita fuerit, ego tamen non obliuiscar tui: Ecce in manibus meis discripsi te. Muri tui coram oculis meis semper.* Denique Guillielmus notat reginas, id est, perfectas animas numerari sexaginta, quia hæ legi decalogi, quam significat denarius, addunt senarium, qui symbolum est perfectionis, quæ acquiritur per consilia Euangelica. Perfectæ enim sunt, quę non tantùm præcepta, sed & consilia Euangelica obseruant. Concubinæ notant illas, quæ præcepta decalogi dumtaxat custodiunt: vnde his octonarius circumcisionis, id est, purgationis peccatorum contra decalogum admissorum additur.

C Porrò Chald. more suo iudaizans, hæc accipit de regibus & populis oppugnantibus Ierusalem: *Tunc*, inquit, *surrexerunt Græci, & congregauerunt sexaginta reges de filijs Esau, indutos loricis ascendentes super equos & equites, & octoginta duces de filijs Israel ascendentes super elephantes, præter reliquos populos & linguas, quorum non erat numerus, & constituerunt Alexandrum regem super eos in principem, & venerunt, vt pugnarent contra Ierusalem. Et in illo tempore erat cœtus Israël similis columbæ perfectæ, & seruiebat vnanimis Domino suo, & apprehendebat legem, & laborabat in verbis legis in corde perfecto, & puræ erant iustitiæ eius, sicut in die qua egressa est de Ægypto.*

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Christo & anima sancta.

Vna colũba est anima perfectissima.

REginæ, id est, animæ perfectæ sunt sexaginta, id est, paucæ; concubinæ, id est, proficientes sunt octoginta, id est plures; adolescentulæ, id est, incipientes, sunt plurimæ & quasi innumeræ: at verò vna est culumba, id est, paucissimæ, & ex mille vix vna est anima perfectissima, quæ singularis sponsa Christi sit, ipsique soli intendat, ac tota quasi in ipsum transeat, qualis fuit S. Paulus, cuius cor erat mare charitatis, quod totum mundum absorbebat, ac omnes Gentes, etiam Iudæos sibi inimicissimos saluare satagebat; quem vnum proinde pluris faciebat

A Deus, quam mille sanctos etiam perfectos, religiosos, & Apostolicos. Vide S. Chrysost. hom. 8. quas scripsit de laudibus S. Pauli. Ita Origen. hom. 2. Theod. tres Anonymi apud ipsum, Philo, Iustus, & S. Ambr. l. de Isaac & Anima cap. 8. *Laudatur*, ait, *quod cum vna sit columba habens Spiritus vnitatem, in qua sit pax, quæ fecit vtraque vnum, & quæ non sit composita ex diuersis elementis discretæ compugnantisq; naturæ. Anima benedicta omnis simplex, quæ imitatur dicentem: vt omnes vnum sint, sicut tu pater in me, & ego in te, & ipsi in nobis vnum sint. Hæc enim consummatio atque perfectio.* Vnde & addidit: *vt sint vnum, sicut & nos vnum sumus: ego in his, & tu in me, vt sint consummati in vnum. Hæc est ergo anima columba atque perfecta, quæ simplex atque spiritalis, neque huius turbatur corporis passionibus, in quo foris pugnæ, intus timores sunt.*

B Huc accedunt Nyssen. S. Greg. Rupertus, & alij, qui per reginas accipiunt animas, quæ ex amore Deo seruiunt, & ad cæleste regnum aspirant; concubinas, illas quæ ex timore inferni alteriusue damni, aut spe mercedis legem Dei seruant; adolescentulas, quæ in fide sunt rudes & in opere remissæ. Addit Lucas Abbas: *Rectæ & perfectæ animæ, quæ in se nobilitatem veram, in qua creatæ sunt, reformauerunt, reginæ dicuntur, eò quod regnent peccato, vel regendus eis populus Christo credentium sit commissus, quæ adhærendo verbo Dei & concipiunt, & pariunt reges.* S. August. lib. 83. qu. q. 55. *Reginæ*, ait, *sunt animæ regnãtes in intelligibilibus & spiritualibus; cõcubinæ, quæ mercedem accipiũt terrenorum, de quibus est dictum: acceperunt mercedem suam adolescentulæ, quarum non est determinata scientia, & diuersis dogmatis peregrinari possunt.*

Perfecti ad vnum aspirant.

Symbolicè, vna columba est anima, quæ vni, summoque bono tota intendit: perfecta ergo summè est, si vna vni Deo vacet, vti aiebat S. Ægidius socius S. Francisci, imò Christus: *Martha, Martha*, inquit, *solicita es, & turbaris erga plurima. Porrò vnum est necessarium: Maria optimam partem elegit.* Lucæ 11. Charitas enim mentem vni Deo iungens, illam quasi vnum quid cum Deo efficit, ait S. Grego. Hinc verè sapiens ille: *Qui*, inquit, *perfectionem appetit, ad vnionem aspirat; quidquid appetit, ad vnitatem contendit. Rara*, inquit, B. Laurent. Iustin. lib. de Casto connubio Verbi & animæ sub finem, *inquam, est anima, quæ ex vitæ merito, ex muneris priuilegio, ex immensitate amoris sponsa verbi vocitetur, de qua sponsus in eius laudem dicat: Vna est columba mea, perfecta mea: vna est matris suæ, electa genitricis suæ. Quum talem inuenit,*

D *singulari eam diligit charitate: Frequenter visitat, alloquitur familiariter, dulciter amplexatur, & vix ab illo patitur se absentare. Discedit interdum ab illa, non vt iratus, sed vt amore succensus. Quò enim tardius redit, ipsa dilatione vehementiùs inflammatur; pulsat crebrius, prouocat ardentius, & dicit: Surge amica mea, speciosa mea, & veni: columba mea in foramina petræ, in cauernam materiæ: ostende mihi faciem tuã, sonet vox tua in auribus meis: Vox enim tua dulcis, & facies tua decora. Præceps namque amor dilationem non patitur: moras nescit desiderio fruendi quem diligit. Amoris artem amandi nescius non capit: solus nouit expertus.*

A

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS.

De Christo & B. Virgine.

VNicè & maximè propriè competit hæc sententia B. Virgini, ipsa enim est vna columba, id est, vna sponsa S.Trinitatis, præ omnibus hominibus & angelis electa & dilecta: *Matri suæ, id est, Ecclesia Patriarcharum*, ait Rupert. *& Regum iustorum, ex qua progenita est, quorum secundùm fidem benedictionis, quæ ad illos repromissa erat, ianua vel materia est, Et illi matri & huic genitrici vna & electa est, quia nec inter angelos, nec inter homines similem vel primam habet, vel sequentem habitura est: verè columba, quia gratiâ plena; verè electa, quæ nō solùm salua existeret, verùm etiam ipsam salutem pareret.*

Quocirca S.Trinitas totum suum amorem in B.Virginem transfudisse videtur, adeò vt eam solam plus diligat, quàm totum orbem omnesque angelos & homines simul sumptos, vti docet Franc.Suarez alijque Theologi. Vide Suarez 3. p.q.37.disp.18.sect.4.vbi quatuor rationibus,& plurimis patrum testimonijs idipsum confirmat. Audi Guilielmum: *Vna est columba mea, perfecta mea: Vna est regina reginarum, domina concubinarū, nutrix adolescentularum: Hæc est columba per fœcunditatem, & mea per singularis partus nouitatem; columba mea, cui ego singularis pullus sum, perfecta mea, cui nihil deest ad gratiam & ad gloriam, cuius neque fœcunditas virginitatem defloravit, neque virginitas fœcunditatem ignorauit.* Et post nonnulla: *Est etiam vnicè electa genitrici suæ, singulariter electa ad ministerium redemptionis & regenerationis gratiæ. Insigne quippe, & singulare ministerium gratiæ redemptricis exhibuit in eo, quòd ipsum redemptorem sibi, nobiscumq; genuit, sibi nobisq; pio lacte aluit, atque ad annos maturitatis pia maternæ solicitudinis sedulitate perduxit.* Audi & Honorium: *Tu vna omnium transcendis merita, & ideo præ omnibus sola electa, columba mea, in qua transfudi spiritus charismata; perfecta mea, quam perfudi perfectione per virtutum munera. Hæc vna est imitabilis matri suæ, scilicet præsenti Ecclesiæ, electa genitrici suæ, angelorū frequentiæ. Viderunt eam oculis cordis filiæ Sion, id est, Ecclesiæ, & beatissimam prædicauerunt, vt ipsa dixit: beatam me dicent omnes generationes. Et reginæ & concubinæ, actiui & contemplatiui, ita laudauerunt eam dicentes. Quæ est ista, vt sequitur vers. seq.*

Per columbam vnam quibusdam videtur significari humanitas Christi.

Porrò Lucas Abbas Aponij continuator per vnam columbam accipit humanitatem Christi: hanc enim præ omnibus sibi despondit Verbum æternum, cùm illam, factus homo, assumpsit ex B. Virgine, cui proinde quasi matri suæ fuit dilectissima. Eadem humanitas dicitur fuisse *electa genitrici suæ*, quia ipsa electa fuit mediatrix inter robur diuinitatis & carnis fragilitatem. Hæc Lucas. Humanitas enim Christi fuit prima & proxima sponsa Verbi, vti iam sæpius dixi.

Viderunt eam filiæ (adolescentulæ,) *& beatissimam prædicauerunt: reginæ & concubinæ*, (viderunt eam) *& laudauerunt eam.* Vers. 8.

ARabicus: *Post eam reginæ, concubinæ, & laudabunt eam:* quod mirum est, cùm & ipsæ sint pulchræ, ac laudem mereantur. Verùm sponsæ pulchritudinem longè maiorem admirantes, nec ei inuidentes, sed congaudentes, illam vno ore celebrant & prædicant.

Alludit ad Liam vxorem Iacob, quæ cùm ex Zelpha ancilla peperisset filium, vocauit eum Aser dicens: *Hoc pro beatitudine mea: beatam quippe*
B *me dicent omnes mulieres*, Genes.30.13. Sensus est clarus. Nam Ecclesiam Romanam velut matricem laudant omnes filiæ, id est, Ecclesiæ parochiales; & concubinæ id est, Episcopales; & reginæ, id est, patriarchales & Metropolitanæ. Animam pariter charitate & sanctitate eminentē, vti fuit Moysis & Pauli, ceteræ fidelium animæ mirantur & celebrant.

Denique B. Virginem deiparam glorificant omnes angeli & homines, iuxta illud: *Beatus venter qui te portauit, & vbera, quæ suxisti.* Lucæ 11.27. Hoc ipsa præuidens præcinuit: *Beatam me dicent omnes generationes.* Lucę 1.48. *Prædicauerunt itaque beatam*, ait Guilielmus, *virginitate, beatiorem fœcunditate, beatissimam fœcunditate simul, & virginitate.* Fœcunditate, inquam, tum physicâ Christi,
C tum spirituali fidelium, & Christianorum præsertim in gloria cælesti, vbi exclamant id quod sequitur: *Quæ est ista quæ progreditur quasi aurora,* &c. ita Rupert.

Porrò Lucas Abbas per sponsam accipiens humanitatem Christi Verbo despōsam: *Viderunt*, inquit, *eam quæcumque virtutes, cælestis Ierusalem ciues charitatis paternæ vnitam, nascentem in terris, pānis inuolutam, maiestatis gloriâ coruscantem, & beatissimam prædicauerunt, dicendo: Gloria in excelsis Deo. Quæ omnes beatitudines sola in terra, inter omnes in integro obtinuisse monstratur.*

Denique Chaldæus hæc accipiens de Machabæorum victorijs & triumphis, sic vertit: *Tunc egressi sunt filij Hasmonæorum, & Mathatias, & omnis populus Israel, & pugnauerunt contra eos, & tradidit eos Dominus in manus eorum. Et cum hoc vidissent ha-*
D *bitatores prouinciarum, beatos eos dixerunt, & regna terræ, & potentes laudauerunt eos.*

Vox adolescentularum.

VERS. 9. *Quæ est ista, quæ progreditur quasi aurora consurgens, pulchra vt luna, electa vt sol, terribilis vt castrorum acies ordinata.*

QVÆ EST ISTA, QVÆ PROGREDITVR (Hebr. est נשקפה *niskapha*, id est, *aspicit* S. Ambros.& Hieron. *prospicit.* Vatablus, *prospectat*, Pagnin. *videtur*) QVASI AVRORA CONSVRGENS, PVLCHRA VT LVNA, ELECTA (Syrus: mun-

munda) VT SOL TERRIBILIS VT CASTRORVM ACIES ORDINATA] Syrus *vt myriades*, ſcilicet, cohortum & militum, Arabicus: *caſtra ordinata in horto nucum.* Septuag. *pauor, vel ſtupor* (tam actiuus quàm paſſiuus: vtrumque enim ſignificat Hebr. אֵמָה *ema*, in quo noſter & Hebræi alijs punctis legunt אֲיֻמָּה *aiumma*, id eſt, *terribilis*) *vt ordinata*, ſcilicet acies. Optimi enim milites in acie pugnaturi initio pauent & contremiſcunt, ſed deinde pugnando pauorem ſuperant eumque hoſtibus incutiunt, ijſque fiunt terribiles vt leones: ſic iuſtus pauens timenſque Deum terribilis fit hoſtibus. Symmach. *terribilis pauoremque incutiens ſecundum acies*, Sexta editio: *terrefaciens inter magnificatas.* Quinta editio: *illuſtris vt magnificata.*

B Et vox adoleſcentularum, concubinarum, & reginarum laudantium ſponſam, qua fatentur, ſuam pulchritudinem omnē vinci à decore ſpōſæ tanto interuallo, quanto aurora vincit noctem ac ſol & luna ſuperant cetera aſtra. Caſſiodor. S. Gregor. Theodor. Beda, & alij cenſent hanc eſſe vocem Synagogæ admirantis Eccleſiæ pulchritudinem, de qua mox plura.

PRIMVS SENSVS

A Q Æ Q V A T V S,

De Chriſto & Eccleſia.

Symbolice. aurora, luna & ſole ſignificatur initium, progreſſus, & perfectio Eccleſiæ.

QVia aurora eſt lucis initium, luna autem lucis augmentum, ſol verò lucis plenitudo, hinc hiſce ſymbolis ſignificatur Eccleſiæ initiū, progreſſus & perfectio. Vnde Honorius: Eccleſia, inquit, ante legem Moyſaicam in ſtatu legis naturæ fuit aurora, quando quoddam initium dumtaxat legis & diuinæ cognitionis habuit, luna fuit ſub lege, quia creſcebat tunc illa cognitio radiorum ſolis adhuc indiga; ſol fuit ſub Euangelio, quia tunc Eccleſia robur ſuum & vires inuictas, vero ſole illucente & nocturnas omnes tenebras penitùs diſpellente, vltimo conatu eſt exertura. Nam ad antichriſti tempora iam orationem vergere, etiam D. Gregorius docuit, nec diſſentit Caſſiodorus, qui vult eſſe vocem Synagogæ in fine ſæculi, per prædicationem Eliæ & Enoch ad Chriſtum conuerſæ.

Progreſſus Eccleſiæ.

Meliùs alij hæc omnia ad progreſſus Eccleſię Chriſtianæ referunt; ipſa enim ſub Chriſto & Apoſtolis exorta eſt tenuiter, occultè, & latenter, quaſi aurora in Iudæa; deinde increuit vt luna creſcens ad plenilunium, ſed luce pallidâ, vtpote per terrores, perſecutiones & martyria innumerorum martyrum ſub decem imperatoribus eam perſequentibus vſque ad Conſtantinum Magnum; quando facta vt ſol, radios ſuæ fidei & imperij ſparſit per totum orbem: mox cœpit eſſe vt caſtrorum acies ordinata, quando idololatriam & Gentiliſmum debellauit, ac Arrij, Neſtorij, Pelagij, aliorumque ſubnaſcentes hæreſes profligauit, atque exorientes inter fideles morum abuſus reformauit: maximè verò talis erit in fine mundi, quando eum antichriſto fortiſſimè confligens, per Eliam & Enoch eundem ſuperabit, & Iudæos conuertet, atque mirâ ſanctitatis gloriâ vbique coruſcabit. Vnde ad finem mundi omnia hæc referunt S. Gregorius, Theodor. Beda, Caſſiodor. Coſmas Damianus Delrio hîc, & Franciſcus Ribera Apocal. 11. verſ. 2. & rectè; eò enim ſequentia ſpectant. Tunc enim Eccleſia oppreſſa ab antichriſto & impijs, & penè extincta, ab Elia & Enoch ſuſcitata conſurget quaſi aurora, ſenſimque increſcet vt luna ac tandem radiabit vt ſol ſplendidiſſimus, eritque vt caſtrorum acies ordinata, qui omnes antichriſtianos, & impios vel profligabit, vel ſibi ſubiget. Vnde S. Ioann. Apocal. 12. 1. & ſeq. huc alludens, Eccleſiam futuram in fine mundi deſcribit per ſpeciem mulieris coronatæ 12. ſtellis, quæ lunam pedibus premit, & ſole amicitur, paritque maſculum, quem deuorare ſatagens draco, à Michaële profligatur. Vide ibi dicta. Tuncque

B pariter Chriſtus veniet ad iudicium, quo Eccleſiam militantem faciet triumphantem, ac ſole ſplendidiorem, omnibuſque dæmonibus & reprobis formidabilem. Audi S. Gregor. *Eccleſia ſancta quaſi aurora conſurgens in iudicio vltimo progreditur; quia relictis tenebris corruptionis claritate innouatur. Quæ benè vt ſol electa dicitur, quia ad eamdem gloriam perducitur, ad quam caput eius Chriſtus, qui ſol iuſtitiæ eſſe perhibetur; vnde eſt quod idem ſol ait. Volo Pater, vt vbi ego ſum, illic & miniſter meus ſit.*

Audi & Caſſiodor. ac Bedam cenſentes hæc eſſe verba Synagogæ in fine mundi, admirantis Eccleſiæ pulchritudinem: *Quæ eſt iſta, quæ quaſi aurora tranſactis tenebris infidelitatis, lumen veritatis habere oſtendit, proficiens de virtute in virtutem, totūque orbem cæleſti occupans prædicatione. Pulchra vt luna, quia Chriſti veri ſolis gratiâ illuminatur; & quia*

C *in vita præſenti aliquando, conceſſa pace, creſcit; aliquando per aduerſitates decreſcere videtur. Electa vt ſol in alia vita, vbi perpetuo reſplendebit gaudio de viſione conditoris ſui atque etiam in vita præſenti, quia Chriſtum verum imitatur ſolem: quæque charitatis vnione vnita terribilis dæmonibus eſt vt caſtrorum acies ordinata.*

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

ANima ſancta oritur vt aurora, cùm à peccati tenebris reſurgit ad lucem gratiæ: creſcit vt luna, quando ad lucem hanc magis

D magiſque dilatatur, & in omni virtute proficit: deniq; electa fit vt ſol, cùm plenâ charitate, & ſanctitate reſplendet: tuncque eſt terribilis dæmonibus & impijs, quaſi caſtrorum acies ordinata. Audi S. Gregor. *Luna quippe dum noctem illuminat, caligantibus oculis iter, per quod homo gradiatur, demonſtrat. Sic nimirum quæque anima, quæ tenebras dimittit & in ſanctam operationem ſe extendit, dum exemplum benè operandi tribuit proximis, quaſi lucem tenebreſcentibus oculis ſpargit. Dum enim peccantes quique bonum opus aſpiciunt, & ad idem faciendum ſe conuertunt, quaſi errantes in nocte per lumen lunæ ad viam redeunt. Hæc itaque anima dum peccātibus bona exempla præbet, quaſi luna in nocte lucet. Dum verò magis ac magis creſcit, & de die in diem per conſuetudinem operis lumen iuſtitiæ tam perfectè accipit, vt*

Tres gradus virtutis.

etiam

etiam bonis exempla imitationis præbeat, quæ prius solis peccatoribus imitanda apparebat, profectò iam luna sol efficitur, quia in nocte errantibus nunc lucebat, modo in die ambulantibus lumen veritatis manifestat. Idem lib. 16. moral. cap. 25. *Mens iusti,* ait, *est aurora, quæ peccati sui tenebras deserens, ad lucem iam erumpit æternitatis.* Notat Haymo solem & lunam nunquam quiescere, sed perpetuò moueri, & manè continuò crescere vsque ad meridiem; idem debere facere fidelem & iustum, iuxta illud: *Iustorum autem semita quasi lux splendens procedit, & crescit vsque ad perfectam diem.* Prouerb. 4. 18. Incipientes ergo lucere incipiunt vt aurora; hinc adhuc mistas habent tenebras cupiditatum & vitiorum: proficientes magis lucent vt luna, quia sicut hæc noctem, sic ipsi peccatores illuminant: perfecti fulgent vt sol, qui per diem omnes irradiat. Sic enim & perfecti omnes, etiam iustos suo splẽdore illustrant. Ita S. Gregor.

Huc facit versio Chaldæi: *Dixerunt,* inquit, *nationes: quàm splendida sunt opera populi huius sicut manè: pulchri sunt iuuenes eius sicut luna; & pura sunt merita eius sicut sol; & terror eius erat super omnes habitatores terræ, quando ambulabant vexilla eius per desertum.*

Tres gradus Castitatis. Porrò Iustus Orgelit. hæc accommodat tribus gradibus castitatis: *Coniugati enim caste viuentes,* inquit, *fulgent vt aurora; viduæ & continentes, pulcrescunt vt luna; virgines radiant vt sol.* S. Bernard. verò serm. 60. inter paruos hæc adaptat tribus religiosorum virtutibus, scilicet per auroram intelligit humilitatem, per lunam castitatem, per solem charitatem.

Anagog. Anagogicè mens sancta, quæ in hac vita carnali & corruptibili fulget vt aurora & vt luna, quæ varijs mutationibus est obnoxia, atque nũc crescit, nunc decrescit; in cælo plena, clara & constanti luce coruscabit vt sol iuxta illud Christi: *fulgebunt iusti vt sol in regno patris eorum.* Matt. 13. 43. ita S. Gregor. Theodor. & S. Ambros. de Obitu Valentiniani, quem audi: *Quæ est ista, quæ prospicit sicut aurora, &c. Prospicit,* ait, *sancta anima de loco superiori, tamquam inferiora despiciens: exiuit de tenebris istius sæculi, vt luna resplendens, vt sol refulgens.* Sic & S. Hier. epistol. 22. ad Eustochium: *Tunc,* ait, *Angeli mirabuntur animam* (ad cælos scandentem) *& dicent: quæ est ista prospiciens quasi diluculum speciosa vt luna, electa vt sol?*

TERTIVS SENSVS.

PRINCIPALIS.

De Christo & B. Virgine.

RVpertus docet beatam virginem fuisse auroram in natiuitate, lunam in conceptione Christi, solem in assumptione ad cælum: *Quando nata es,* inquit, *ô beata Virgo tunc vera nobis aurora surrexit, aurora prænuntia diei sempiterni; quia sicut aurora quotidiana finis præteritæ noctis est, & initium diei sequentis, sic natiuitas tua, natiuitas ex semine Abrahæ, clara ex stirpe Dauid, ad quos cum iuramento Dei facta est repromissio benedictionis; finis dolorum, & consolationis fuit initium; finis tristitiæ, & lætitiæ nobis exstitit principium.* Pergit deinde ab aurora ad A *lunam. Quando autem Spiritus sanctus in te superuenit, & filium Virgo concepisti, Virgo peperisti, tunc tu & ex tunc pulchra pulcritudine diuina; pulchra, inquam, non quomodocumque, sed vt luna: sicut enim luna lucet & illuminat luce non sua, sed ex sole conceptâ sic tu, ô beatissima, hoc ipsum, quòd tam lucida es, non ex te habes, sed ex gratia diuina, ô gratiâ plena. Denique à luna transit ad solem. Quãdo autem de hoc mundo assumpta, atque ad æthereum thalamum translata es, tunc tu & ex tunc electa vt sol; electa, inquam, nobis, quia sicut ex te natum Dei filium solem verum, solem æternum adoramus & colimus, vt Deum verum, sic & te honoramus atque veneramur, vt veri Dei genitricem, scientes quia totus honor impensus matri, sine dubio redundat in gloriam filij.*

Rursum S. Bernard. serm. 1. de Assumptione: *Gloriosa virgo,* ait, *lampas ardentissima, ipsis quoque* B *angelis lucis miraculo fuit, vt dicerent: Quæ est ista, quæ progreditur, sicut aurora, consurgens, pulchra vt luna, electa vt sol? clarius cum ceteris rutilabat.*

Audi analogias auroræ & deiparæ, quas è patribus collegit noster Spinellus c. 24. de Deipara num. 18. Aurora terminus est noctis, & diei principium, solemque adesse testatur; nocturnas aues effugat; diurnas verò ad concinendum inuitat; iugiter etiam in splendorem maiorem proficit, eoque tempore decidit ros albus, quo ab æstu refrigerantur sata & fœcundatur terra: Ita Virgo deipara mundo ignorantiæ, & peccatorum tenebris circumfuso illuxit, veluti æternæ caliginis exterminium: solis iustitiæ non tantùm prænuntia & gestatrix, sed etiam genitrix; dæmones veluti tenebrarum aues immundas longè expellit: *Analogia auroræ & Deiparæ.*
C Dei seruos & ipsos angelus, tamquam aues diei sublimè volantes ad Dei laudes excitat, atque inuitat, multò meliùs, quàm olim tres illi pueri è Babylonicæ fornacis incendio liberi, creaturas omnes ad Deo benedicendum inuitabant: cùm longè maiora Dei in humanum genus beneficia per deiparam innotuerint & obuenerint. Est item sicut aurora iugiter consurgens, cùm in suis omnibus actibus, dum viueret, maioribus meritorum incrementis semper excreuerit, & nunc eius apud homines cognitio, & in eam pietas indies magis magisque perpetuò propagetur, eiusque precibus diuina gratia in hominum animas descendat, veluti ros albus, quo ab æstu tentationum & concupiscentiæ refrigerantur, & ad bona opera germinanda fœcundantur. Ideo deipara ipsa à S. Germano patriarcha Constant. orat. de
D Oblat. virg. vocatur ardoris, qui est in nobis, ros diuinus, ac exsiccati nostri cordis diuinitùs irrorans aspersio; aut potius B. Virgo quasi aurora peperit rorem Christum, qui quasi ros æstum concupiscentiæ refrigerat, & animæ hortum fœcundat, ac bonorum operum feracem efficit. Vnde Isaias cap. 45. *Rorate,* ait, *cæli desuper, & nubes pluant iustum,* puta Christum. Quocirca Durandus in Rationali diuin. offic. agens de festo natiuit. B. Virginis asserit, B. Virginem natam die 8. Septemb. in sabbatho, idque illucescente aurorà, iuxta reuelationem cuidam viro religioso factam, vt significaretur ipsam fore auroram, quæ solem iustitiæ præiret & pareret. Adhæc B. Virgo contra dæmones est inuicta, vt castrorum acies ordinata. Audi S. Bernard. apud S. Bonauent. in Specul. cap. 3. *Non sic timent hostes visi-*

biles castrorum aciem copiosam, sicut aërea potestates Maria vocabulum, patrocinium & exemplum: Fluunt & pereunt sicut cera à facie ignis, vbicumque inueniunt crebram huius nominis recordationem, deuotam inuocationem, solicitam imitationem.

Symbolicè. Symbolicè Philo Carpath. humanitas (hæc enim prima in Cantico, hoc est, sponsa Verbi) Christi, inquit, fulget vt luna; diuinitas verò radiat vt sol, iuxta illud: *Thronus eius sicut sol in conspectu meo, & sicut luna perfecta.* Psal. 88. v. 38.

Lucas Abbas autem omnia hæc adaptat humanitati Christi: hæc enim Primò: *Egreditur*, inquit, *quasi aurora post ignorantiæ tenebras; quasi matutina luce consurgens ad sacrum Baptisma.* Secundò, *per singulas virtutes pulchra vt luna, quæ tot annis* (puta triginta) *sapientia & ætate corporis proficit, quot diebus luna complet orbem & minuit. Quæ vt luna in ortu ostensionis suæ præstat lætitiam viatoribus cõtristatis, in nuptijs, exhausto vino, inter exordia adhuc credentium, splendens ostenditur; & in cuius occasu totum mundum tempestas quassauit, & amoris luminaribus tenebras operuit. Electa vt sol, post resurrectionis gloriam plenissimam, paterna claritate consistens. Possunt siquidem tres isti gradus laudibus pleni in futuro iudicio intelligi. Apparebit iustis in pulchritudine lunæ, cælorum virtutibus in maiestate fulgens; impijs autem deputatis æterno igni terribilis vt castrorum acies ordinata.* Hæc Lucas, vel potiùs Aponius; huius enim abbreuiator est Lucas.

VOX SPONSI

VERS. 10. *Descendi in hortum nucum, vt viderem poma conuallium, & inspicerem si floruisset vinea, & germinassent mala punica.*

DESCENDI IN HORTVM NVCVM, VT VIDEREM POMA CONVALLIVM. (Septuag. *genimina torrentis.* Symmach. *ad considerandos fructus conuallis*, Arabicus, *fruges torrentis*) ET INSPICEREM SI FLORVISSET VINEA, ET GERMINASSENT (Hebræi, & Septuag. *floruissent*) MALA PVNICA] Puta arbores malorum punicorum. Septuag. & Arabicus addunt: *ibi dabo tibi vbera mea.* Theodor. Cassiodor. tres Anonymi, Genebrardus, Cosmas Damianus censent hæc esse verba sponsæ narrantis sponso, cur ad hortum venerit. Verùm cùm vers. 1. & 2. sponsa insinuet, se descendisse in hortum, vt ibidem quæreret spõsum, impertinens videtur vt hic aliam causam descensui suo prætexat. Quare aptiùs S. Hieron. in cap. 12. Zachar. S. Gregor. Philo, Ansel. Rupert. Lucas Abbas, Delrio, Sanchez, & alij censent hæc esse verba sponsi, qui sponsæ se tam sollicitè quęsenti reconciliatus offensam dissimulat, ac repẽtini discessus sui, de quo v. 6. aliam causam prætexit, scilicet vt horti fructus inspiceret, an germinarent, vel etiam maturescerẽt poma; nam aliqua poma, vt cerasa, pruna, quin & poma quædam propriè dicta maturescũt initio æstatis, cum florent vineæ & germinant mala punica.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS.

De Christo & Ecclesia.

CHristus videns prælatos Ecclesiæ Gentilium negligentes in reformandis erroribus & moribus fidelium, declinat ad hortum nucum, id est, ad Synagogam Iudæorum, ex qua natus fuit, & Apostolos collegit, adeoque in ea fundamenta suæ Ecclesiæ posuit, vt Iudæos conuertat, atque eorum fructus consideret & colligat suo tempore; nimirum nuces pœnitentiæ, & patientiæ, ac poma conuallium (in conuallibus enim, vbi sunt aquæ & torrentes, fertiliùs proueniunt poma, ceterique fructus) puta fructus humilitatis, atque vuas & vina deuotionis, & mala punica charitatis. Id fecit varijs temporibus & locis, sed maximè faciet in fine mundi, cùm per Eliam & Enoch, plerosque Iudæos efficiet Christianos, imò sanctos eximios. Hoc suo descensu Christus inuitat prælatos, & fideles Ecclesiæ, vt & ipsi descendant curentque Iudæorum (quos passim negligi videmus) salutem, nec de ea desperent, sed eam longanimiter expectent. Idem dico de quibusuis obduratis. Ita Philo Carpath. Rupert. Lucas Abbas, Cosmas Damianus, Gislerius Delrio, & alij per hortum nucum accipiunt Synagogam Iudæorum, ad Christum conuersorum & conuertendorum, præsertim in fine mundi; horum enim magnam curam se gerere ostendit hic Christus, sicut & Paulus Rom. 9. 1.

Hortus nucũ est Synagoga Iudæorum. Primò. Nux enim Primò, nullum fert fructum, nisi perticis & lapidibus icta: sic Iudæi olim nil boni egerunt, nisi à Deo per plagas & verbera adacti. *Secundò.* Secundò, sicut nux amaro cortice, ac deinde duro putamine tegitur: sic Iudæi amarum & durum habent cor contra Christum, ac in Iudaismo suo sunt obstinati. Ita Rupert. *Tertiò.* Tertiò, nux fertur emittere spiritum, qui torporem & veternum immittit ait Clemens Alex. lib. 2. Pædag. cap. 8. Vnde & nux Græcis καρύα vocatur à κάρυ, id est, torpore & grauedine, quem inducit: sicut nux Latinis dicitur à nocendo; sic perfidiæ veterno plerosque Iudæos laborare videmus; idque ex Dauide asseuerat Paulus Rom. 11. v. 9. *Quartò.* Quartò, sicut nux facilè corrumpitur & putrescit, tumque putida est & noxia; sic olim Scribæ & Pharisæi, ac nunc Rabbini nucleum legis prauis suis interpretationibus corruperunt, & putidum effecerunt: qua de re eos redarguit Christus Matth. cap. 5. & cap. 23. *Quintò.* Quintò, sicut arbor nucum, teste Plinio, lib. 17. cap. 12. proximas segetes & plantas graui sua lædit vmbra sic gens illa alias rationes, quibuscum versatur, improbo vitæ suæ exemplo, impiaque doctrina malè afficit, nec fructus vllos Euangelicos ferre permittit. *Sextò.* Sextò, lex Moysis comparatur nuci: *Sicut enim nux arbor*, ait Philo Carpath. *folia amara, eaq; trifida, & fructum ipsum, nuces scilicet, cortice amarissimo, quem culeum appellant, & duriore testa, atque arida circumtectas profert, quæ quidem intus nucleum non ingratum quadrispicuum, huncque lignea cartilagine intercursante, & tenui membranula, dum*

viridis

viridis est, septum continent. Ita lex illa digito Dei scripta ex sacrificijs illis carnalibus & ceremonijs, tamquam nux amara frondibus esse videbatur, quamquam trinum Deum & vnum mysticè significantibus, & duro admodum sensu, quamquam mystico, veluti cortice tecta ferat; velatum tamen suauissimum fructum, & maximè salutarem, Christum Iesum calitus descensurum tenebat inclusum; hunc, quadrifido Euangelico sensu, per quatuor cardines orbis propalandum, nec nisi rectè & sanctè enucleãtibus eruendum edendumq; sanctissimè.

Tropologicè nux typus patientiæ, cur.

Tropologicè nux vel potius fractio & comestio nucis significat patientiam, qua Ecclesia & prædicatores constanter laborant in vincenda pertinacia Iudæorum: nux enim, vt comedatur, debet primò ex arbore, cui tenaciter adhæret, magna vi deijci, & mox decorticari: tertiò frangi: quartò, è cortice nuclus eximi, vel potiùs violenter extorqueri: quinto, folliculo suo, siue cute sua exui: sic, vt Iudæum, & durum quemlibet conuertas, magno longoque labore & patientia opus est. *Putamine*, ait Plinius lib. 15. cap. 28. *clauduntur nuces, torio castaneæ, crustâ glandes, cute vuæ, corio & membranâ punica, carne & succo mora constant, cute & succo cerasa.* Idem cap. 22. ait: *Nucem iuglandem gemino protegi operimento; Puluinati primùm calicis, mox lignei putaminis, quæ causa eas nuptijs religiosas fecit, tot modis fætu munito: quod est verisimilius, quàm quia cadendo tripudium sonumve faciant.* Et post nonnulla: *Solum hoc pomum natura compactili operimento clausit. Namq; sunt bifidæ putaminum carinæ; nucleorumque illis quadripartita distinctio, ligneâ intercursante membranâ.* Sicut ergo nucem parare ad esum volenti magna est opus patientia, sic eadem opus est sponsis, vt sponsas suis moribus accommodent, ac præsertim sponsas spirituales, vt scilicet homines duros & refractos, quales sunt Iudæi, Christianis legibus informent. Hinc prouerbium, cuius meminit Plautus in Curcul. *Qui è nuce nucleum esse* (edere) *vult, frangat nucem*, id est, qui commodum appetit, ne fugiat laborem; qui quærit voluptatem, priùs experiatur sudorem, sine quo non paratur verà voluptas. *Nux* ait S. Hieron. *foris tum dura est, tum amara, sed intus suauissimum condit cibum. Sicut Moly herba*, ait Homerus Odys. 10. *radicem habet nigram sed florem lacteum.*

Quocirca nux, vel potiùs fractio nucis symbolum est perfectæ patientiæ illorum, qui animas Christo lucrari, & despondere satagunt, præsertim illas, quæ callum in perfidia, aut vitio quopiam longâ peccandi consuetudine obduxere, vt callus hic sensim & suauiter rescecetur. Nam, vt aiunt tres Anonymi apud Theodor. virtutis dulcedo & decus cõseruatur in medio amaritudinis, laborum, tentationum, & asperitatum; perinde ac nucleus nucis seruatur in modio duræ corticis. Nux ergo sua duritie in genere duritiem quamlibet repræsentat, quæ si circa obiectum bonum versetur, bona est, qualis est in patientia, constantia, & fortitudine: si circa malum, mala, qualis est in pertinacia & obstinatione: imò ex malo in bonum sæpè cõmutatur, vti Iudæi duritiem in perfidia sua ab Elia conuersi mutabunt in constantiam fidei admirabilem.

Hinc Philo libr. 5. de Vita Moysis: nux ait, significat perfectam virtutem, vt enim in nuce idem est finis & principium; in quantum enim est semen, est principium, in quantum fructus, est finis: sic & in virtutibus, vnaquæque est finis & principium: extremum putamen est amarum, ligneus cortex interior est solidus: sic labor virtutis durus est & difficilis, quo tamen ad felicitatem tam propriam, quàm alienam peruenitur. Rursum sapientes & perfecti dum diuinam sapientiam & virtutem intra corpora sua constanter retinent, quasi nucleum in fragili testa portant; vnde Apostolus: *Habemus thesaurum in vasis fictilibus.*

Nux est virtus perfecta.

Huc facit versio Chald. qui Iudaicè hæc accipit de templo & Iudæis: *Dixit Dominator sæculi: In domo sanctuarij secunda, quæ ædificata est per manum Cyri, habitare feci maiestatem meam vt viderem opera mea populi mei, & vt viderem si crescant & multiplicentur sapientes, qui comparantur nuci, & si germina eorum plena sint operibus bonis, sicut mala punica.*

Symbolicè.

Symbolicè S. Augustin. serm. de Tempore, serm. in Dominica proxima ante festum natiuitatis Christi docet nucem trinâ constare substantia, sicut Ecclesia constat Christo, Iudæis, & Gentibus: Nux, ait, *trinam habet in suo corpore substantiæ vnionem, corium, testam & nucleum. In corio caro, in testa ossa, in nucleo interior anima comparatur. In corio nucis carnem significat Saluatoris, quæ habuit in se asperitatem, vel amaritudinem passionis: In nucleo interiorem declarat dulcedinem deitatis, quæ tribuit pastum & luminis subministrat officium: in testa lignum interserens crucis, quod non discreuit id, quod foris & intus fuit, sed quæ terrena & cælestia fuerant mediatoris ligni interpositione sociauit, dicente B. Apostolo: Quia ipse per sanguinem crucis suæ pacificauit omnia quæ in cælis sunt & quæ in terris, cui est gloria in sæcula sæculorum amen.*

Huc accedunt Philo Carpath. Rupert. Lucas, qui Christum aiunt descendisse in hortum nucum, id est, ad Synagogam Iudæorum cum ex ea carnem assumpsit, vt eam omni sua gratia & virtute cumularet.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS.

De Christo & anima sancta.

Hortus nucum quis sit.

HOrtus nucum est anima sancta, patiens, & perfecta, præsertim quæ assiduè laborat in conuersione peccatorum durorum, quales sunt Iudæi, hæretici, concubinarij, vsurarij, simoniaci. &c. Audi S. Gregor. *Quid per nuces, nisi perfectos quosque intelligimus, qui dum diuinam sapientiam intra corpora sua retinent, quasi nucleum in fragili testa portant? Sunt enim quamplures in Ecclesia, qui assiduè diuinæ Scripturæ intendunt, quàm suauis sit Dominus gustantes; ampliùs gustare concupiscunt, sancta gaudia in corde ruminant, & ruminantes magis ac magis conualescunt; & tamen foris nescientibus eos viles apparent, quia ignoratur quàm dulcem in suis visceribus cibum portent.* Et nonnullis interiectis: *Dum enim diuina bonitas corda perfectorum illustrat, eosq; ad curam proximorum per charitatis sollicitudinem instigat, quid hoc est aliud, nisi quod ad hortum veniens, poma conuallis per illos, quibus præsidet, prospe-*

A *ctas. Tunc enim Dominus videre, vel cognoscere dicitur, cùm sanctos suos, quos illustrat, ad videndum exhortatur. Sed quid est quod non poma montis, sed poma conuallis vt videat, descendit? nisi quod illis respectum suæ miserationis tribuit, quos in humilitate persistere cognoscit.*

Denique florem vineæ, & malorum punicorum sic explicat: *Vineæ florent, quando in Ecclesia filij recenter in fide generantur, & ad sanctam conuersationem, quasi ad fructus soliditatem præparantur. Mala punica germinant; quando perfecti quique per exempla sua proximos ædificant, & in nouitatem sanctæ conuersationis per prædicationem, & bonorum operum ostensionem inuitant. Illud quippe malum punicum, videlicet Apostolus Paulus germinauerat, qui dicebat: Filioli mei quos iterùm parturio, donec formetur Christus in vobis.* Galat. 4.

B *Enucleare nucum est examinare conscientiã.* Symbolicè Cassiodor. Beda, & Theodor. per hortum nucum accipiunt cõscientiam cuiusque, tot operculis & velaminibus, quot habet nux clausam & obuelatam: quare in eam tum mens ipsa per sincerum eius internum examen, tum superior & doctor per externum scrutinium descendit, cùm exquirit & indagat an ritè proueniãt nuces patientiæ, & poma conuallium, id est, virtutes humilitatis asseclæ, vti sunt pœnitentia, obedientia, patientia; & an floreant vites, ad imitandam passionem Christi; & an germinent mala punica fraternæ vnionis, concordiæ, & charitatis. Descendimus ergo ad hortum nucum, cùm fundum cordis nostri ingredimur, in quo ad similitudinem nucum virtutum fructus dolore, & abnegatione, quasi cortice protectos possidemus; C cumque nuces ipsas, ablatis omnibus corticibus, enucleamus, aut qualis sit mentis medulla & nucleus inspiciamus, & quod corrigẽdum est, corrigamus, quod addendum, vel demendum, addamus, vel demamus.

Rursum Iustus Orgelit. & S. Athanas. in Synopsi, per nucem accipiunt S. Script. cuius suauis intelligentia pascens animam, tegitur duro & obscuro cortice parabolarum, phrasium, & sententiarum.

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS.

De Christo & B. Virgine.

BEata Virgo descendit in hortum nucum, cùm Iudæos, aliosque obstinatos in peccato conuertit: tunc enim germinare facit in eis poma conuallium humilitatis, pœnitentiæ & obedientiæ, nuces constantiæ, vuas & vinum contemplationis, & mala punica charitatis: quare cum quis obduratum in scelere, & quasi desperatum mollire satagit, eundem impensè commendet B. Virgini, eiusque filio, S. Stephano, vti dixi Actor. 7. sub finem, vbi inter alia ex Seuero narraui, Iudæos Mainricæ Insulæ anno Domini 412. per sacra Lipsana S. Stephani fuisse conuersos.

VERS. 11. *Nesciui: anima mea conturbauit me propter quadrigas Aminadab.*

SEptuaginta: *Nesciuit anima mea.* Syrus: *Nesciui animam meam*, id est, non cognoui meipsum. Pro *conturbauit* Hebraicè est, שָׂמַתְנִי *samatni*, pro quo noster legit שַׁמְתַנִי per *schin*, illud deriuans à שָׁמַם *sçamam*, id est, obstupefecit, turbauit, desolauit, vertit: *conturbauit me*. Et symmach. *anima mea*, inquit, *dubitauit à curribus populi ducentis.* Septuag. verò *ssammatni* deriuantes à שׂם *ssham*, id est, *posuit*, vertunt: *posuit me currus Aminadab.* Sic & Arabicus, Ambros. lib. de Abraham cap. 8. B *Posuisti me currus Aminadab.*

AMINADAB] potest hic accipi primò, vt nomen proprium viri, non fratris Dauid, de quo 1. Reg. 17. 13. nec alterius, in cuius domo Arca Domini requieuit 2. Reg. 6. 3. hic enim dictus est *Abinadab*, non *Aminadab*, sed illius, qui tempore Moysis fuit dux tribus Iuda, ac filiam suam vxorem dedit Aaroni, & post se filium Naason sibi successorem reliquit ducem tribus Iuda. Ita Lyran. & Hebræi. Potest secundò *Aminadab*, vel vt Hebr. est *Amminadab* accipi appellatiuè, vt significet *populum spontaneum*, *liberalem principem*. Hinc Quinta editio vertit: *Posuisti me in currum populi ducis.* Aquila: *Populi spontè imperantis.* Symmach. *populi ducentis.* Alij, *populi nobilis.* Syrus: *in curru populi parati.* Philo Carpath, *Animadab* vertit C *patris beneplacitum.* q. d. Anima iusti ex beneplacito Dei est currus vehens se, & alios in cælum.

Hinc nonnulli per currus Aminadab accipiũt currus Salomonis, qui fuit princeps & dux populi Israel; vnde Rupert. alijque per Aminadab accipiunt Christum, quasi Salomonis antitypum, qui dux est populi fidelis & sancti. Iam Chald. vertit: *Cùm autem reuelatum fuerit coram Domino: quòd essent iusti, & quòd laborarent in lege, dixit Dominus in verbo suo: Non addam vltrà humiliare eos, neque faciam cum eis consumptionem; sed consilium inibo in anima mea, vt benefaciam eis, & vt ponam eos excelsos in curribus regum, propter merita iustorum generationis illius, qui similes sunt in operibus suis Abrahæ patri suo.*

D Porrò mirè hic in sensu variant Interpretes. *Sensus. Primus.* Primò, Aben Ezra, R. Salomon, & Lyranus vertunt: *Anima mea, posuit me currum populi imperantis*; Sicque explicant de Synagoga, & Israele. q. d. Dum nescirem vbi esset sponsus, dum scilicet colerem idola, non Deum verum, datus sum in captiuitatem Assyrijs & Babylonijs, factusque sum eis quasi iumentum; & currus vectans & baiulans eorum onera. Secundò, Luy- *Secundus.* sius Legion. Genebrardus, Vatabl. & Almonacirius explicant, q. d. Sponsa: Tantâ celeritate rapta sum in hortum ex desiderio sponsi, vt viderer abrepta quadrigis Aminadab celerrimis. Tertiò, Sanchez. q. d. Verebar, ne sponsus Ami- *Tertius.* nadab, id est, Salomon me sponsam in currum suum nuptialem non acciperet, eò quòd cap. 5. vers. 3. tardassem ei pulsanti aperire. Quartò, *Quartus.* Soto maior. q. d. Verebar, ne sponsus à me quasi

repul-

repulsus, nocte oberrans per vicos incurreret in currus Aminadab, id est, præfecti vrbis qui noctu vrbem circuмit & vagabundos comprehendit. *Quintus.* Quintò, Ioannes Carmelita. q.d. *Dum te absentem quærebam in fluctibus ingruentium malorũ videbar vt olim Aminadab, qui currus suos ducebat per alueum rubri maris, vbi perturbatus est prodigij magnitudine, licèt fortitudo prævaleret.* Alij aliter.

Sextus & genuinus. Verùm dicò, Grammaticè quadrigæ Aminadab (id est populi principis vel spontanei) notant populos Iudææ vicinos, qui illecti fama sapientiæ & potentiæ Salomonis, sponte se ei subdiderunt & tributa detulerunt. 3.Reg.4.24. ideòque ad eum miserunt Legatos cum equis & quadrigis, adeò vt earum copia oppleret aulam Salomonis; quod ægrè ferentes Iudæi qui primas in aula tenere volebant, turbati sunt: sicut Macedones indignati sunt, cùm viderunt suum regem Alexandrum Magnum subactis Persis, (vt eos sibi magis conciliaret) eorum vestes & habitus assumpsisse, teste Q Curtio. Parabolicè verò significatur, quòd Christus in Ecclesia Iudæis Gentes associarit, imò prætulerit, ideóq; Iudæi turbati sint. Hinc & Salomon, & magis Christus dictus est Aminadab, id est princeps populi, scilicet Gentilis & plurium: ergo sensus est. q.d. Sicut regina videns iuxta regem peregrinos currus & equites, miratur & turbatur, metuitque, ne is ad peregrinam Gentem migrarit, indeque aliam vxorem sumpserit: sic hic Synagoga videns Messiam non vehi curru pompatico Salomonis, Dauidis, aliorumque regum Iuda, sed Aminadab, id est, populi spontanei puta Gentilis, ac à Gentilibus stipari, relictis Iudæis miratur & turbatur. Quocirca *iod* id est עמי *ammi*, non est pronomen affixũ significãs *meus*, quasi Synagoga notet populum suum Iudaicum: Sed est *iod* paragogicum quod ornatus causa dumtaxat additur. Potest tamen *iod* accipi vt pronomen. q.d. Populus Gentilis, quem Deus nunc vocat *ammi*, id est, populus meus. Alludit enim ad Osee 1.v.11. Hæc de cortice litteræ, nunc ad nucleum.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS.

De Christo & Ecclesia.

NOnnulli censent hanc esse vocem sponsi Christi, alij sponsi Ecclesiæ; sed verius est esse vocem Synagogæ Iudæorum partim conuersæ, partim & potiùs conuertendæ ad Christum sub finem mundi. Quia enim vers. præced. Christus descenderat in hortum nucum, id est, in Synagogam Iudæorum, ad eam per suos prædicatores conuertendam, hinc illa hac Christi voce & prædicatione excitata, Christum agnoscit, ac de surditate & cæcitate sua pristina dolens pœnitensque, eius causam assignat, & suam in credendo Christo tarditatem excusat. q. d. Nesciui Christum esse Messiam; ideoque eum non colui, quia turbauerunt me quadrigæ Aminadab.

Quadrigæ Aminadab quæ? Resp. Primò. Quæres, quænam hæ? Respondetur Primò per eas accipi posse Israelem, ac victorias, & beneficia Israeli à Deo præstita: Aminadab enim fuit princeps tribus Iuda tempore Moysis in transitu maris rubri, qui, vti tradunt Hebræi, ceteris mare ingredi trepidantibus, primus illud cum sua tribu, eiusq; quadrigis audacter ingressus, ceteris ad sequendum animos addidit, itaque omnes mare transierunt; Pharaone insequente, & demerso. Quocirca tribus Iuda meruit principatum & regnum Israelis, id est duodecim tribuum, ac per eam deinceps Deus Israelem ab hostibus per victorias, etiam miraculosas liberauit, & vindicauit. Rursum Aminadab filiam suam Elisabeth vxorem dedit Aaroni primo Iudæorum Pontifici. Exodi 6. vers. 23. Quare in Aminadab notatur tam sacerdotium, quàm regnum Israelij concessum. Sensus ergo est. q. d. Synagoga: nesciui hucusque Christum esse Messiam, nesciui Christianam fidem & Ecclesiam esse veram & orthodoxam, quia tenuerunt me in Iudaismo currus vectrices & triumphales Aminadab, id est, regnum, sacerdotium, victoriæ, beneficia & miracula à Deo concessa Moysi & Israel, quibus Deus testatus est se auctorem esse legis Synagogæ, ac religionis à Moyse institutæ. Ita Titelman.

Secundò. Secundò magis profundè & appositè, quadrigæ *Aminadab*, vel, vt Hebr. est *Ammi nadib*, id est, populi spontanei, liberalis & principis, accipiuntur appellatiuè pro quadrigis populi Christiani è Gentibus collecti, qui Iudæis fidei resistentibus, vltrò credidit Euangelio: quadrigæ autem hæ notant cursum & currũ Euangelij, imò quatuor Euangeliorum, quæ instar quadrigæ celerrimè per prædicationem Apostolorum, & virorum Apostolicorum totum orbem peruolarunt, & quia Iudæi videbant hisce abrogari suam legẽ à Moyse acceptam, hinc ijs & Christo credere noluerunt: at tandem ab Elia & Enoch edocti videbunt Christum Moysi, Euangelium legi, Ecclesiam Synagogæ non esse contrariam, quin verò Moysen & legem per omnes suas functiones, & ritus adumbrasse, & repræsentasse Christum & Euangelium. Videbunt pariter Euangelij gloriam, miracula, gratias, zelum & spiritum à Deo Eliæ, & Christianis aspirata, quare tunc illi credent, & in eandem Christi & Ecclesiæ quadrigam imponentur. Vnde ex Hebræa Septuag. & alij vertunt: *Posuit me currum populi mei spontanei, liberalis, & principis.* Et S. Athanasius in Synopsi legens: *Posuit me currus Aminadab*, hæc de Synagoga explicat, quasi ipsa de se dicat: *Vidi quod iungenda sim velut in curru Gentium vocationi.* Sic Paulus, inquit Rupertus, dicit se persecutum Ecclesiam, sed misericordiam consecutum, quia ignorans id fecit, quia nimirum conturbata est anima propter quadrigas Aminadab, videns scilicet currum, cursumque Euangelij aduersari Iudaismo.

Hic sensus communis est Patrum. Sic enim explicat S. Gregor. Cassiod. Beda, Iustus, Philo, Rupertus, Anselmus, & alij. Addit Rupertus, Aminadab, qui filiam suam dans vxorem Aaroni, copulauit principatum cum sacerdotio, repræsentasse Christum, qui simul est Pontifex &

princeps Ecclesiæ. Alludit Salomoo in voce *Aminadab*, ad illud psalm. 109. 3: *Tecum principium in die virtutis tuæ*, vbi in Hebræo est עַמְּךָ נְדָבֹות *ammecha nedaboth*, quod idem est cum *Aminadab* Vnde S. Hieron. ibidem vertit: *Populi tui spontanei erunt in die fortitudinis tuæ*, ô Christe. Huc facit quod Deus Oseę 1. vers. 9. Iudæos Christo rebelles vocat לֹא עַמִּי *lo ammi*, id est, non *populus meus*; Gentiles verò Christo se subdentes vocat עַמִּי. *ammi*, id est, *populus meus*: addit hic Salomon נָדִיב *nadib*, id est, spontaneus, liberalis, hoc est, vltrò, spontè, & liberali animo subijciēs se Christo: atque hæc fuit causa excæcationis Iudæorum, quòd scilicet Christus eis, vtpote incredulis, surrogarit in Ecclesia Gentes in se vltrò credentes, cum Iudæi obijcerent, Christum Abrahę, & semini eius, id est, Iudæis non Gentibus esse promissum; quibus respōdet Apostolus Roman. 9. filios Abrahæ censeri non secundùm carnem, vti erant Iudæi, sed secundùm spiritum; qui scilicet fidem Abrahæ sequuntur, vti sunt Gentiles Christiani: Hæ ergo sunt quadrigæ Euangelij, quæ initio conturbarunt Synagogam incredulā, sed postea credentem mirè recrearunt.

Symbolicè. Symbolicè, Cosmas Damianus per currus Aminadab accipit robur & copias antichristi: hę enim initio Iudæos detinebunt in Iudaismo, donec is ab Elia & Enoch erroris conuincatur, & profligetur. Accedit Theodor. qui sic exponit, q.d. Posuerunt, id est, imposuerunt mihi, ac deceperunt me currus Aminadab, id est, principes sæculi huius. Et Lucas Abbas, siue Apoins, qui per currus Aminadab accipit dæmones, item Pilatum & Iudæos, qui contra Christum clamasunt: *Crucifige, crucifige eum.*

Aliqui per quadrigas accipiunt Turcas. Denique nōnulli putant grammatice hîc notari bella, quæ gessit Salomon contra Emath Suba, id est, Syriam Sobal; item contra reliquas Hethæorum, Amorrhæorum & Iebusæorū, quos sibi subiecit: vt patet 2. Paral. 8. v. 3. & 7. quasi spōsa turbata sit, metuens ne sponso proficiscenti ad bellum sinistri quid accideret. Hinc per *quadrigas Aminadab* accipiunt Mahometem, Saracenos, & Turcas, qui valdè turbarunt, & etiamnum turbāt Ecclesiam: hi enim abundant exercitibus, equis, & quadrigis. Hæ dicuntur *Aminadab*, id est, *populi mei spontanei*, quia Mahomet ortus fuit à Christianis. Natus est enim apud Homeritas, (vnde & nepos eius, qui ei secundo loco successit in regno Arabum, vocatus est Homar) siue in Arabia felici, vbi paulò antè sub annum Christi 500. regnāte Elesbaan rege tempore Iustin. Imper. mirè floruit Christiana religio. Mahomet autem natus est paulò antè annum Christi 600. sub Gregorio magno Pontifice & Phoca Imp. cui successit Heraclius Imper. sub quo Mahomet quasi dux Arabum stipendia meruit; sed cùm illa Arabibus nō solverentur ab Heraclij præfecto illi rebellātes occuparunt Pæniciam, Syriam, Mesopotamiam, & Ægyptum, vti ex Paulo Diacono & Simoneta docet Genebr. in Chronol. ac sensim sua arma dilatantes sub annū Christi 1300. mirè creuerunt: tunc Ottomanous inuasit regnum, primumque se fecit Turcarum Imperatorem, atque illud in posteros per 14. generationes, magno assiduè imperij incremēto, & Ecclesiæ damno hucusque propagauit. Alij *per quadrigas Aminadab*, id est, *populi mei*, accipiunt Antipapas, quā Ecclesiam per schisma disciderunt: tales autē fuēre viginti: tot enim schismata sustinuit Ecclesia. Alij accipiunt Imperatores schismaticos, vel eos, qui Pontifices, & Ecclesiam oppugnarunt, quales fuēre. Fridericus I. & II. Otho IV. Henricus IV. & V. Hac de causa Christus paulò ante v. 10. ait, *descendi in hortum nucum*, id est, in Ecclesiam schismate diuisam, sicut nux in duo fragmenta scinditur & diuiditur.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS.

De Christo & anima sancta.

B ANima sancta est currus Aminadab, id est, Christi: Christus enim, ait Rupertus, & S. Ambr. dicitur *Aminadab* id est, *princeps populi*, scilicet fidelis, Christiani, sancti, & electi. Christus ergo animæ sanctæ ceu auriga currui suo insidens, eam dirigit in cælum, vt Elias curru vectus est in ęthera: nec tātum se, sed & alios suæ fidei, vel charitati commissos velut currus Christi in cælum transuehit, ait Philo. Vnde tres Anonymi apud Theodor. censentes hæc esse verba sponsę, id est, animæ sanctæ ad discipulos sic explicant. q.d. *Idcirco posuit me currus Aminadab, id est, currus me suos constituit Christus*, qui est verus Aminadab, id est, princeps populi, *vt eum in meipsa disciplinis ad vos habitā cuiusque vestrū ratione, perferrem.* Audi S. Ambr. libr. de Nabut. cap. 15. *Si anima*, ait, C *currus est, vide ne equus caro sit; agitator autem vigor mentis, qui regit carnem, & motus eius; velut quosdam equos prudentiæ habenas coërcet.* Idem lib. de Virgin. *Christus*, inquit, *verus Aminadab, animam iusti veluti currum agitat, ascēdens verbi habenis gubernat ne violentorum equorum furore in abrupta rapiatur. Sunt enim eius veluti quatuor equi, quatuor affectiones, ira, cupiditas, voluptas, & timor, quibus furentibus, cùm cœperit agi, nequaquam seipsam cognoscit. Corruptibile enim corpus animam grauat, & tamquam irrationabilium animalium cursus inuitam rapit, voluentibus curis veluti quodam impetu proruentem, donec memorata corporis passiones verbi virtute mitescant.*

Christus dicitur Aminadab.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS.

D *De Christo & B. Virgine.*

BEata Virgo est currus Aminadab, id est, populi spontanei, puta fidelium, quos vehit in cælum impetrando eis obedientiam & liberalitatem, qua se vltrò & liberè subijciant præceptis & consilijs Christi. Quare illi competit id, quod Eliæ curru igneo rapto in cælum succlamabat Elisæus: *Pater mi (tu es) currus Israel & auriga eius.* 4. Reg. 2. Vide dicta c. 1. 9. ad illa; *Equitatui meo in curribus Pharaonis assimilaui te.*

Populi spontanei currus quis est.

VOX

VOX SPONSÆ

Veteris de noua, hoc est, Ecclesiæ de Synagoga conuertenda in fine mundi.

VERS. 12. *Reuertere, reuertere, Sulamitis: reuertere, reuertere, vt intueamur te.*

REVERTERE (alij vertunt *conuertere*) REVERTERE (Arabicus addit tertium *reuertere*) SVLAMITIS, REVERTERE, REVERTERE, VT INTVEAMVR TE] Scholiast. *intuebimur in te quasi in spectaculum*, id est, quasi in rem miram & spectandam.

Pro *Sulamitis* multi codices legunt *Sunamitis*, itaque legunt Septuag. Vaticani. Porrò Rupert. & alij *Sunamitis* vertunt *captiua, despecta*: propriè *Sunamitis* Hebr. est idem quòd *mutabilis, variabilis*.

Rursum *Sunamitis* verti potest cum Honorio & Hailgrino hîc, & S. Hieron. epist. ad Nepotian. *coccinea*: שָׁנִי *sani* enim Hebr. est *coccus*. Vnde suspicantur nonnulli sponsam quæ in Dramate Cantic. inducitur quasi *Sunamitis*, induci quasi Tyriam: ibi enim ex sanguine purpuræ pisciculi fiebat pānus purpureus; & ex grano cocci coccineus: vnde illud:

Tyrio vestirier ostro.

Tyrus enim vicina erat Libano, in quo obambulans & venans Salomon puellam hanc pastoritiam inuenisse, & ob dotes corporis æquè ac animi in sponsam elegisse fingitur; vnde illud cap. 4. 8. *Veni de Libano sponsa mea*, &c. Nam vestis coccinea vel purpurea est vestis regum & reginarum, qualis erat Salomon eiusque sponsa. Ad literam, *Sunamitis*, idem est quod oriunda ex *Sunam* oppido sito iuxta montes Hermon & Tabor. Sunamitis enim hæc alludit ad Sunamitidem illam hospitam Elisei, in oppido Sunam, cuius proinde ille filium à morte suscitauit, sicut Christus filios Ecclesiæ à morte præsenti & æterna suscitat. 4. Reg. 4. Magis tamen, teste Iusto Orgelitano hîc, & Adrichom. in descript. terræ sanctæ, alludit ad Sunamitidem illam speciosissimam, quæ Dauidi seni calefaciendo data fuit quasi vxor & virgo 3. Reg. 1. 2. Simili enim modo Salomoni Dauidis filio, data fuit hæc Sunamitis vxor & virgo, vt repræsentaret Ecclesiam virginem virgini Christō desponsandam, iuxta illud: *Despondi vos vni viro virginem castam exhibere Christo.* 1. Corinth. 11. Quia ergo illa Sunamitis Dauidis fuit forma, fide & moribus spectatissima, hinc Salomonis quoque sponsæ in Dramate hoc idem Sunamitis nomen datur, quia corpore & animo fuit formosissima; vtraque formosior est Sunamitis, id est, Ecclesia sponsa Christi.

Sunamitis, id est, oriunda ex Sunam.

Verùm legendum *Sulamitis*; sic enim legunt Hebræa, & Græca, Complut. Regiaque, ac Latina Romæ correcta. Iam *Sulamitis* idē est quòd *Ierusalemitis*, ait Pagnin. Luysius, & Vatabl. Ierusalem enim olim dicta est Salem. Vnde *Sulamitis* idem est, quod *ciuis Salem*, siue Ierusalem, hoc est mysticè *habitans in pace*.

Meliùs Delrio, Genebrard. & alij *Sulamitis*, inquiunt, idem est, quod *Salomonia*, id est, Salomonis vxor: sicut enim à Paulo dicitur Paula, à Caio Caia, à Cornelio Cornelia; sic à masculario Salomō dicitur *Sulamitis*, id est, *Salomoe*; quo nomine vocatur mater septem Machabæorū martyrum, teste Iosepho, vel Salomonia.

Sulamitis id est, Salomonis vxor.

Porò sicut *Salomon* Hebr. idem est, quod pacificus, perfectus; sic *Sulamitis* idem est, quod *perfecta & pacifica*, vti vertit hîc Aquila, Theodot. S. Ambrof. & alij. Hebr. habent articulum ה habent enim הַשּׁוּלַמִּית *hassculamith*, id est, illa Sulamitis, illa pacifica, quæ ceteris longè antecellit. Rursum & potiùs ה hic est articulus vocatiui casus. q. d. *O Sulamitis*. Mirum est Symmachum contrariè vertere ἐσκυλευμένη, id est, *spoliata*.

Denique *Sulamitis* eadem est quæ *Sunamitis*, per enallagen, qua litera N. sæpè mutatur & liquescit in L. sic Itali pro *Panormo*, dicunt *Palermo* pro *veneno*, *veleno*, pro *Bononia Bologna*. Sic Syri pro *nux* dicunt *Lux*. Attici pro νίτρον dicunt λίτρον, pro πνεύμων πλεύμων, vt Latini *pulmo*. Dorienses, vice versa L, mutant in N, vt pro ἦλθον dicunt ἦνθον, pro βέλτιστος βέντιστος, pro φίλτατος φίνθατος, pro φίλτης φίντης. Græci omnes pro συν, & λέγω dicunt συλλέγω, item συλλογισμός. Latini pro νύμφη dicunt *Lympha* pro *bonus, bonullus, bellus*; pro γρυλλίζω *grunnio*; pro μέγαλος *magnus*. Ita Angelus Caninius in Hellenismis. Pari modo quæ hîc Hebraicè vocatur *Sulamitis* à Septuag. & Latinis plerisque vocatur *Sunamitis*.

Sulamitis eadem quæ Sunamitis.

Perperam Philo Carpath. pro *Sulamitis* legit *Odollamitis*, id est, inquit, *testimonium aquæ*, quasi hîc anima infidelis euocetur ad Baptismum, vt in eo protestetur fidem S. Trinitatis.

PRIMVS SENSVS ADÆQVATVS.

De Christo & Ecclesia.

NOnnulli censent hæc esse verba adolescentularum, quæ auditis à sponso cap. 5. laudibus sponsæ, eam abiturientem detinere, & in facie eius decorem contemplari cupiant, vti ab ijsdem factitatum audiuimus v. 9.

Meliùs patres passim censent hæc esse verba Ecclesiæ, ardenter & constanter inuitantis Synagogam Iudæorum, quæ iam, audita prædicatione Christi, eum amare incipiebat, vti audiuimus, v. præcedenti, vt se illico ad eum conuertat, suamque faciem tam ipsi, quam Ecclesiæ in fide vnanimem, serenam & lætam ostendat, ideoque quater repeti *τὸ reuertere*, quia Iudæi dispersi per quatuor mundi plagas, inde conuertendi sunt ad Christum, auditā quatuor Euangeliorū prædicatione, quæ paulò antè significata sunt per quadrigas Aminadab, ait Rupert. Ita S. Gregor. Cassiodor. Aponius, Philo, Anselm. & alij.

Rur-

Rurſum q.d. O Sulamitis, id eſt, ô Synagoga priùs aduerſa iam conuerſa ad Chriſtum, reuertere ad Eccleſiæ è gentibus congregatæ ſocietatem & conuerſationem, vt Gentes tuum decorem, quem per baptiſmum accepiſti, intuentes, exultent, tibique gratulentur, & Deo gratias agant. Hunc ſenſum innuit id, quod ſequitur: *Vt intueamur te*, id eſt, tuam ſpeciem & pulchritudinem. Et: *Quid videbis in Sulamite, niſi choros caſtrorum?*

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

Sulamitis quat. Reſp. Primò. Anima peccatrix, vel ſancta, ſed torpida & in veniales defectus prolapſa, inuitatur à Chriſto quater, id eſt, inſtanter & continuè ad pœnitentiam, vitæ mutationem & feruorē. Ita S. Ambroſ. lib. de Iſaac c. 8. *Bene*, ait, *quaſi agitator ad currum dicit: Conuertere, Sulamitis, hoc eſt, pacifica: quæ enim pacifica eſt anima, citò ſe conuertit & ſe corrigit; etiamſi antè peccauit, & magis eam Chriſtus aſcendit, & regere dignatur, cui dicitur. Aſcende in equos tuos & equitatus tuus ſanitas.* Habacuc. 3. 8. Et S. Bernard. ſerm. 3. de Annunt. *Propterea*, ait, *fortè quater reuocat animam, quam reſpicit, quò nec in peccandi cōſuetudine, nec in conſcientia peccatorum, ſed nec in tepore & torpore ingratitudinis, aut in eleuationis cæcitate perſiſtat.* Idem ſerm. 58. inter paruos: *Reuertere*, inquit, *primò ab inepta lætitia, ſecundò ab inutili triſtitia, tertiò ab inani gloria, quartò à latenti ſuperbia. Inanis gloria eſt, quæ ab ore venit extrinſecùs, Superbia latens oritur intrinſecùs.* Huc accedit verſio Chaldæi: *Reuertere ad me cœtus Iſrael, reuertere ad Ieruſalem, reuertere ad domum doctrinæ legis meæ, reuertere ad ſuſcipiendam prophetiam à prophetis, qui prophetant in nomine verbi Domini.*

Eleganter & acutè Hugo Victorin. Miſcellan. 2. lib. 2. tit. 24. *Quater*, ait, *dicit ei Dominus reuertere, quaſi dicat. Reuertere à meis, quia mirabilia ſunt; à tuis, quia praua ſunt; à te, quia omnis caro fœnum, ad me, quia ſummum bonum ego ſum: Non potes me videre, niſi priùs intueamur te. Neſcio quid maculæ habes in facie: turpis es, alienam imaginem portas, munda ergo eam, vt intueamur te.*

Secundò. Porrò Theodor. per Sulamitem accipit animam prædicatoris Euangelici, quæ in ſe pacifica, tentationes tamen & perſecutiones multas patitur: illam ergo hic inuitari, ait, vt reuertatur ad opus prædicationis & ſalutem animarum: Deum enim illi adfore, vt ex omnibus eluctetur omniaque euincat.

Anagog. Anagogicè S. Ambroſ. Orat. de Obitu Valent. hæc accipit de anima ſancta, quę à Chriſto & angelis ex hac vita euocatur in cælum.

Symbolicè. Symbolicè, tres Anonymi apud Theodoret. per Sulamitem accipiunt animam contemplationi deditam, quaſi illa hic euocatur à diſcipulis & ſociabus, vt ipſa doceat modum frænandi, regendique quatuor animæ paſſiones ſiue perturbationes, ideoque quater repeti, *τὸ reuertere.*

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine.

Euocatio Mariæ ad cælum. Beata Virgo in fine vitæ à Chriſto, angelis, & beatis deſiderantibus frui eius dulciſſimâ pręſentiâ, eiuſque dotes gratiæ & gloriæ intueri, euocata fuit in cælum, ex quo animam, ſpiritum, & gratiam omnem hauſerat. Rurſum ipſa quater, id eſt, ardenter & aſſiduè à pœnitentibus & fidelibus inuocatur, vt gratiam impetret, & opem in quacumque neceſſitate afferat.

Tropol. Tropologicè, diſce hic quàm pulchra, & ſpecioſa ſit anima ſancti cuiuſlibet, ac præſertim B. Virginis, vtpote quam tam incenſis, & toties iteratis votis optent intueri omnes angeli & beati, vt ex hoc intuitu ſummam conſolationem, gaudium, & iubilum conſequantur. Quocirca Theologi cenſent ſecundariam felicitatem beatorum conſiſtere in contemplanda & fruenda glorioſa humanitate Chriſti, ſicut primaria eorum beatitudo conſiſtit in viſione & fruitione diuinitatis.

CAPVT

CAPVT SEPTIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

SPonsus Christus laudat nouellam Ecclesiam Iudaorum recens ad se conuersorum, quasi choros castrorum: laudat inquam, eam primò ab incessu regio, secundò, à femoribus instar monilium; tertiò ab vmbilico rotundo; quartò à ventre simili tritico; quintò ab vberibus quasi hinnulis; sextò, à collo simili turri eburneæ; septimò, ab oculis quasi piscinis; octauò à naso turrito; nono, à capite instar carmeli & coma purpurea. Secundò his auditis chorus adolescentularis Synagogæ congratulans vers. 5. succlamat: Quā pulchra es, &c. *nouaque ei elogia laudesq́; assignat, scilicet staturam similem palmæ, vbera botris, odorē malogranatis, & guttur vino optimo. Tertiò, vers. 10. vtrique sponsa nouella Iudaorum respondet, ac se totam sponsi amori resignat, cumq́; inuitat ad villas & vineas, quarum omnia poma noua & vetera illi offert.*

Caput hoc parallelum & antistrophon est capiti quarto. nam singulorum membrorum elogia, quæ ibi tribuit sponsæ Ecclesia Gentium, hîc tribuit sponsa Synagogæ Iudaorum partim conuersa, partim conuertendæ ad Christum, præsertim in fine mundi, vt patet vtrumque caput conferenti.

1. QVid videbis in Sulamite, nisi choros castrorum? Quàm pulchri sunt gressus
tui in calceamentis, filia principis! Iuncturæ femorum tuorum, sicut moni-
lia, quæ fabricata sunt manu artificis. 2. Vmbilicus tuus crater tornatilis, num-
quam indigens poculis. Venter tuus sicut aceruus tritici, vallatus lilijs. 3. Duo
vbera tua, sicut duo hinnuli gemelli capreæ. 4. Collum tuum sicut turris eburnea.
Oculi tui sicut piscinæ in Hesebon, quæ sunt in porta filiæ multitudinis. Nasus tuus
sicut turris Libani, quæ respicit contra Damascum. 5. Caput tuum vt Carmelus:
& comæ capitis tui, sicut purpura regis vincta canalibus. 6. Quàm pulchra es,
& quàm decora charissima, in delicijs? 7. Statura tua assimilata est palmæ, & v-
bera tua botris. 8. Dixi: Ascendam in palmam, & apprehendam fructus eius: &
erunt vbera tua sicut botri vineæ: & odor oris tui sicut malorum. 9. Guttur tuum
sicut vinum optimum, dignum dilecto meo ad potandum, labijsque & dentibus il-
lius ad ruminandum. 10. Ego dilecto meo, & ad me conuersio eius. 11. Veni
dilecte mi, egrediamur in agrum, commoremur in villis. 12. Manè surgamus ad
vineas, videamus si floruit vinea, si flores fructus parturiunt, si floruerunt mala punica;
ibi dabo tibi vbera mea. 13. Mandragoræ dederunt odorem. In portis nostris o-
mnia poma: noua & vetera, dilecte mi seruaui tibi.

VOX SPONSI

De sponsa noua, siue de Synagoga.

VERS. 1. *Quid videbis in Sulamite nisi choros castrorum? Quàm pulchri sunt gressus tui in calceamentis, filia principis! Iunctura femorū tuorum, sicut monilia, quæ fabricata sunt manu artificis.*

QVID VIDEBIS (Hebr. & Septuag. *Quid videbitis*) IN SVLAMITE (malè multi legunt *in Sunamite*) NISI CHOROS CASTRORVM] Septuag. pro *choros* vertunt χόρτον, id est, *herbam*, sed legendum videtur χορὸν, id est, *chorum*, vt habent Hebr. Chald. Latin. quæ enim est herba castrorum. Vnde Septuag. Romæ correcti habent. *Quid videbitis in Sunamitide, quæ venit*

A *sicut chori castrorum*? S. Ambros. de obitu Valent. *de qua venit sicut chori*. Symmach. *Spoliatam in vulnerationibus castrorum*. Denique Aquila. *Quid quasi spectaculum intuebimini*, inquit, *in Pacifica*? Pagnin. *Quid videbitis in Sulamite? chorum castrorum*. Chori sunt cœtus exultantium & cantantium, ac choreę tripudiantium præ gaudio. Quare minùs rectè. Aben Ezra & Luysius Legion. sic vertunt & interpretantur: *Quid videbitis in Sulamite*, ò adolescentulæ, quæ ita dispositæ estis *tamquam duo chori castrorum*? Hęc verba pertinent ad finem c. præced. Vnde in Hebræo illi iunguntur: Hebræi e-
B nim c. 7 inchoant à sententia sequenti: *Quam pulchri sunt gressus tui*, &c.

Porrò chori castrorum sunt choreæ, tripudia & saltationes militum triumphantium. Sulamitis ergo stipata armatis militibus, cum ijs videtur ouasse & saltitasse bellicam armorum saltationē, qualis fuit olim illa, quam Pyrrhicam vocabant. Hic *chorus* dicitur in singulari, collectio, siue cœtus cantantium & saltantium; & *chori* in plurali, distributiuè, quia in eo sunt multi canentium & saltantium ordines,

Spon-

Sponsum hic loqui censent S. Gregor. Cassiod. Philo, Aponius, Honorius, Anselm. Alcuinus, Haymo, & alij. Sunt ergo hæc verba sponsi Christi (vel vt alij sponsæ Ecclesiæ: hæc enim paulò antè Synagogæ dixis: *Reuertere, reuertere Sulamitis*) exultantis de conuersione Synagogæ, id est Iudæorum ad fidem Christianã, quæ plene fiet per Eliam in fine mundi. Id patet ex voce *Sulamitis*, id est, Hierosolymitana, vel Salomonia; qua voce proinde notat Synagogam Iudęorum, vt dixi cap. præced. vers. vltim. Videtur enim Salomon præter Pharaonis filiam, quæ repræsentabat Ecclesiam Gentium, aliam habuisse vxorem Sulamitidem, id est, Hierosolymitanam præ ceteris omnibus dilectam, & filiæ Pharaonis valdè amore coniunctam, quæ repræsentabat Ecclesiam ex Iudæis colligendam, ait Alcazar in allus. Apocal. ad hæc Cantic. verba. Salomon enim æquè ac Christus, vt patet Lucæ 19. 41. magnam habebat curam suæ gentis Iudaicæ, vt illa iungeretur Christo & Ecclesiæ, itaque saluaretur. Sicut ergo ipse descripsit ortum, progressum, & perfectionem Ecclesiæ in Gentibus; sic hic eundem describit in Iudæis, quæ vltimò conuertentur, & sic consequenter pergit describere progressum & perfectionem Ecclesię: hanc enim consequetur Ecclesia, cùm Iudæi conuertentur: tunc enim ipsa fiet toto orbe vnum ouile & vnus pastor.

Transitus ad finem mundi.

Quare sicut S. Ioannes describens in Apocalypsi decursum & progressum Ecclesiæ c. 6. post varios Ecclesiæ status symbolicè in quatuor equis adumbratos, illicò in sexto sigillo transit ad vltima Eliæ & antichristi tempora, illaque deinde operosè per 14. capita prosequitur, ac tãdem cap. 21. & 22. concludit, describendo gloriam sanctorum in cælesti Ierusalem; ibi enim erit Ecclesiæ consummatio, triumphus, & glorificatio: sic quoque prorsus facit hic Salomon, vti ex sequentibus constabit.

Igitur sponsus Christus sicut cap. 6. laudauit pulchritudinem Ecclesiæ ex Gentibus collectę, sic hic laudat decorem Ecclesiæ ex Iudęis colligendæ. q. d. Quid videbis, ô Ecclesia Gentium, in Sulamite, id est, in Synagoga Iudæorum iam conuersa ad suum Messiam veramque fidem, nisi choros præ gaudio tantæ conuersionis cantantium & tripudiantium; sed choros castrorum, quæ scilicet ita exultent, vt simul fortites contra antichristianos ceterosque infideles & impios decertent: *Castra quippe militantium sunt*, ait S. Gregor. *Castra ergo in Sunamite videbuntur, quia pro fide, quam modo impugnat* (Synagoga) *tunc robustè contra infideles præliabitur.* Vnde Syrus vertit: *Quid videbitis in Sunamite, quæ descendit sicut cuneus, vel sicut gaudium castrorum?* de perfidia velut de hoste deuicto triumphantium. Arabicus: *Tamquam venientes choros.* (Alij *choreas*) *castrorum.* Iudæi enim in fine mundi agnoscentes suum Eliam, & Christum ab eo prædicatum) suam perfidiam damnantes, zelum Eliæ induent, ac Christum acerrimè propugnabunt, vti fecit S. Paulus ex Iudęo factus Christianus. Ita de Synagogæ, id est, Iudęorum ad Christum conuersione hæc exponunt Cassiod. S. Gregor. Beda, Anselm. Rupert. Honorius, Guilielmus, Cosmas Damianus, Delrio, Alphonsus ab Orozco, Alcazar lib. 3. Allusionum ad Apocalyps. Nonnulli tamen, vt Theodor. Iustus, & S. Ambros. de Obitu Valent. de Ecclesia in genere hęc dici putant. Audi Rupertum: *Quid aliud videbitis in Synagoga, cùm fides in ipsam redierit? numquid sanguinem victimarum, numquid circumcisionis cauterium? nihil omninò nisi choros castrorum, id est, laudes sed cantiones præliantiũ, prælia laudantium & cantantium, quod suauissimum, quod verè est pulcherrimum: laudando chori præliantur, præliando castra laudant.* Huc fauet nomen *Sunamitis*, vt legunt Septuag. S. Gregor. Cassiodor. Beda, Rupert. & alij passim, illudque interpretantur *captiua, despecta*: nullam enim gentem ita vilem, despectam, & vbique quasi captiuam sub tributo principibus seruire videmus, atquè Iudaicam.

Chori castrorum. Ordines militares.

Qui per *quadrigas Aminadab* accipiunt Turcas, per *choros castrorum* accipiunt ordines militares Turcis oppositos, vti sunt Theuthonici, Hierosolymitani, Templarij S. Ioannis, S. Iacobi, &c. item Carolum Marcellum, Carolum Magnum, S. Ludouicum, Godefridum Bullonium, Balduinum, Carolum V. & alios, qui Saracenos profligarunt. Vnde notat Genebrard. in Chronol. eodem ferè anno, quo Ottomanus vsurpauit imperium Turcarum, Deum creasse Imperat. Christianorum Rodulphum Habsburgensem, à quo Austriaci descendunt, quasi eos Ottomanicis opposuisse videatur; sicut tradunt Hebræi, eo die quo Nabuchodonosor diruit templum, natum esse Cyrum, qui eius posteros deleuit. Qui verò per *quadrigas Aminadab* accipiunt Antipapas, & eorum schismata, per *choros castrorum* accipiunt veros Pontifices, Episcopos, reges & principes, qui eos Pontificia sede, quam inuaserant, deturbarunt. Qui autem per *quadrigas* accipiunt Imperatores Ecclesiam diuexantes aliosque tyrannos, aut libertinos Ecclesiæ dogmata, leges, & sanctiones profanãtes; per *choros castrorum* accipiunt Concilia Oecumenica & Nationalia, ad hæc academias apud Christianos contra eos institutas, vti sunt Parisiensis, Oxomensis, Coloniensis, Salmanticensis, Patauina, Louaniensis, &c. Item ordines religiosos, quos Deus quolibet æuo ad reformandam fidei morumque sanctitatem excitauit; aut excitatos, sed senescentes renouauit, & ad primæuum splendorem feruoremque renouauit. Sic Deus carnalium sectæ, quæ orbem occupauit ante sexcentos annos, vt plerique se darent gulæ, & luxuriæ, opposuit S. Romualdum & Camaldulenses, qui sua austeritate & exemplo luxum hũc castigarent, Sic Abailardo opposuit S. Bernardum, Albigensibus S. Dominicũ & Franciscum, Luthero & Caluino, S. Ignatium & Societatem IESV.

Et religiosi.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS.

De Christo & anima sancta,

ANima sancta per inuictum excelsi animi robur fortites confligens cum mundo, carne, & dæmone, eosque deuincens, ac de ijs victis

victis triumphans, agit choros & choreas castrorum, id est, iubilat io Spiritu, Deoque quasi victoriæ auctori, psallit & gratias agit: *Quia*, vt ait Theodor. *ex castris fiunt chori: nam cùm in castris vicerint milites virtutis pæana cauentes reuertuntur, & choros ducentes victoriæ præconium laudibus concelebrant*, vti Israëlitæ choros & choreas agebant, prostrato Goliath à Dauide: vnde ei ab illius cęde reuertenti occurrerunt: *mulieres de vniuersis vrbibus Israël, cantantes, chorosq́; ducentes atque dicentes: Percussit Saul mille, & Dauid decem millia*, 1. Reg. 18. 6.

Multò maior est chorus & exultatio animæ pro virtute contra vitia decertantis, illaque debellantis & superantis. Audi ipsum Theodoret. *Sponsa chorus existit, diuinas laudes in ore gerens. Quod quidem beatus ostendit Dauid: Vox, inquiens, exultationis & salutis in tabernaculis iustorum, & rursus: Constituite diem solennem in condensis vsque ad cornua altaris. Castra verò declarat beatus Paulus: arma inquiens, nostra non carnalia, sed valida per Deum ad destructionem munitionum, consilia destruentes, & omnem altitudinem extollentem se aduersus scientiam Dei & in captiuitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi.* 2. Cor. 10. 4.

Porrò Philo, & Iustus Orgelitan. per choros accipiunt diuersos sanctorum in Ecclesia ordines, cælestibus angelorum ordinibus similes, qui iugiter in certamine constituti, Deo muniente, semper sunt inuicti.

Anagog. Anagogicè S. Ambrosius Orat. de Obitu Valent. hæc accipit de anima victrice, victo mundo in cælis triumphante. Audi eum. *Quid videbitis in Sulamite, quæ venit sicut chori castrorum? hoc est, in ea, quæ multum & aduersus plurimos in corpore præliata est. Etenim pugnauit aduersus extraneos hostes, pugnauit aduersus lubricas sæculi mutationes, pugnauit aduersus corporis fragilitates, aduersus multiplices passiones.* In cælis ergo castra vertentur in choros tripudiantium, & exultantium pro victoria.

Symbolicè. chori castrorũ sunt religiosi, omnes. Symbolicè noster Alcazar libr. 3. Allus. ad Apocalypsin ad hunc Cantici locum, per choros castrorum accipit religiosos ordines, & cœtus præsertim, qui in Ecclesia propaganda, ac contra hæreticos, aliosque infideles defendenda strenuè laborant. Hi enim velut milites & inuictæ acies Christi cum Elia & Enoch in fine mundi conuertent Iudæos, ac certabunt fortissimè contra antichristum. Hos rectè repræsentat Sulamitis, id est, pacifica, quia religiosi, pacatis animi motibus, pacem Christi omnibus annuntiant & conciliant, iuxta illud Christi: *Beati pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur.* Matth. 5. Hiscè rectè competit quod chorus cælestis militiæ Christo nascenti occinuit: *Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.* Lucæ 2. 14. Ideo enim religiosi quasi stipendiarij Christi bellum dæmonibus & vitijs inferunt, vt homines diuina pace perfruantur: Aduerto, inquit Alcazar, rectè ab Honorio fuisse obseruatum, totam quidem vniuersalem Ecclesiam vnam esse sponsam Christi, verùm in hoc Cantico considerat illam, vt quatuor Christi sponsas: quarum prima sit, primitiæ Synagogæ: Secunda, Ecclesia Gentium: Tertia, reliquiæ Iudęorum: Quarta, Gentiles adhuc reliqui, & hæretici omnes superstites, partiarij antichristi. Sed equidem in hoc Cantico

Ecclesia simpliciter sponsa rationem habet.

A sponsas tres tantùm reperio matrem, filiam, neptem. Mater est Ecclesia primogenita, quam pastrix femina repræsentauit. Ægyptia repræsentauit filiam, & hæc est Romana Ecclesia. Ecclesia denique religiosa, quam Sulamitis repræsentat, est neptis. Audi Honorium: *Huius* (qui relicto sæculo religionem moriturus ingreditur) *subitam conuersionem dum quisque sæcularis miratur; ei à spiritualibus dicitur. Quid videbis in Sulamite, nisi choros castrorum? in anima priùs captiua vitijs, sed nunc ad virtutem conuersa; non videbis amplius nisi laudes Dei, & pugnam contra insidias diaboli: conuersi quippe semper Deum pro sua conuersione laudant, iugiter contra vitia pugnant.*

Tropologicè, S. Hieronymus li. 1. contra Iouinianum, per filios *Aminadab*, id est, *populi sponte* B *offerentis*, accipit virgines. Hi enim sponte Christo dicant virginitatem. Hæc enim consilij est, non præcepti: verba eius citabo inferiùs. Virgines enim sunt quasi chori castrorum, assiduè contra carnem pugnantium, ideoque ipsi sunt velut quadrigæ Aminadab. *Tropolog.*

TERTIVS SENSVS PRINCIPALIS.

De Christo & B. Virgine.

HÆc verba quasi triumphi epinicion accinuerunt angeli B. Virgini in cælum ascendenti; tunc enim eam stipabant omnes angelorum ordines, quasi acies & chori castrorum, iuxta illud Iacob fratrem Esau fugientis, de angelis C sibi in præsidium obuiantibus: *Castra Dei sunt hæc.* Gen. 32. 2. Rursum *in ipsa*, ait Hailgrinus, *videntur chori castrorum, adhærentes videlicet ipsi acies sanctorum, qui cum ipsa pro nobis militant contra hostem, vnde ipsa vas castrorum appellatur in Ecclesiast. vbi sub lumine lunæ de ipsa dicitur: Vas castrorum in excelsis, in firmamento cæli resplendens gloriosè.* Eccl. 43. 9. Tertiò Alanus: *In Virgine*, ait, *fuerunt chori canentium, quantùm ad consonantiam virtutum; castra verò pugnantium, secundum quòd Virgo circumsepta & sanctis disciplinis instructa, vitiorum & dæmonũ repellebat insultus.* Hinc quasi typus B. Virginis prælusit *Maria soror Mosis*, quæ transito mari rubro, demersoque in eo Pharaone, *sumpsit tympanum in manu sua, egressæq́; sunt omnes mulieres post eam cum* D *tympanis & choris, quibus præcinebat, dicens Cantemus Domino, gloriosè enim magnificatus est, equum & ascensorem eius deiecit in mare.* Exodi 15. 20. Et Iudith, cui post occisum Holofernem eiusque castra dispersa, in Bethuliam reuertenti Ioacim cum omnibus presbyteris accinuit: *Tu gloria Ierusalem, tu lætitia Israel, tu honorificentia populi nostri; quia fecisti viriliter & confortatum est cor tuum, eò quòd castitatem amaueris, &c. Et ideo eris benedicta in æternum.* Iudith 15. 10.

QVAM PVLCHRI SVNT GRESSVS TVI IN CALCEAMENTIS FILIA PRINCIPIS] Hebraicè, *filia Nadib* (perperam Philo legit, *Arab.*) Ita Septuag. quasi *Nadab* sit nomen proprium patris sponsæ. Vnde S. Hieronym. lib. 1. contra Iouin. *Nadib* accipit quasi decurtatum *Aminadab*, sicut *Emmanuel* à Gallis decurtatur in *Noël*, *Speciosi*, ait,

greßus tui in calceamentis filij Aminadab. Arabicus: *In calceis filiarum Nadab.* S. Ambrof. de Obitu Valent. *In calceamentis filia Aminadab, hoc est filia principis.* Hoc satis appositum est; vt filia Aminadab sit sponsa Salomonis, qui dictus est Aminadab, id est, princeps populi, vti dixi cap. 6. vers. 11. In Scriptur. enim sponsus & maritus vocatur pater sponsæ suæ, quia eam vt filiam alit & protegit, iuxta illud Ierem. 3. 4. *Voca me Pater meus, dux virginitatis meæ tu es.*

Nonnulli τὸ *filia* propriè accipientes, censent hanc sponsam verè fuisse filiam Salomonis. Salomonis enim filium fuisse Aminadab, cuius hic cũ sua sponsa, quasi cum filia, id est, nuru sua, epitalamium in toto hoc Cantico celebrat pater vtriusque Salomon. Ita ipsi notiè. Ceteri *Nadab* accipiunt vt appellatiuum, vertuntque *principis*; Aquila, *sponte dantis, munifici.* Symmach. *ducis.* Syrus: B *præparati.* S. Ambr. in ps. 118. serm. 17. *voluntatis* vel *beneplaciti.* Scholiastes Vatican. *liberalis*, quia, vt ait S. Ambr. Deus voluntarius, & beneplacitus, ac liberalis Ecclesiam congregauit. Cap. 6. sponsa laudans sponsum orditur à capite, finit in pedibus: hic ex aduerso sponsus laudans sponsam orditur à pedibus, finit in capite. Ratio disparitatis est, quod sponsus deorsum è cælo in terram descenderit, vt sponsam sibi copularet; sponsa verò è terra in cælum per sponsum euocata, sursum ascendat. Laus ergo sponsi est in descensu; laus sponsæ in ascensu: laus sponsi in dignatione euocandi sponsam; laus sponsæ in dignatione gratiæ & gloriæ, ad quam à sponso euocatur. Aliam causam dat Theodor. sponsi, ait, laus incipit ab oculis, id est, à contemplatione, & definit in pedibus, id est, in actione; quia eius C actio oritur & dirigitur à contemplatione: sponsæ verò laus incipit à pedibus, id est, ab actione, definit verò in capite, id est, in contemplatione; quia ipsa ab actione incipiat oportet, & ab ea pergat & proficiat vsque ad contemplationem.

Per *greßus* tum ipsum incessum, tum pedes, quibus gradimur, accipe; vnde Vatabl. vertit: *Quã pulchri sunt pedes tui calceati filia principis?* q. d. quã pulchros habes calceos, & cothurnos? quàm magnificè ijs calceata & cothurnata incedis? olim enim feminæ nobiles calceos & cothurnos ornabant margaritis, gemmis, & auro, teste Plin. l. 9. c. 35. & Clemente Alex. li. 2. Pædag. c. 11. sic oculi Holofernis dicuntur capti sandalijs Iudith. c. 9. & c. 16. 11. *Sandalia eius*, inquit, *rapuerunt oculos eius: pulchritudo eius captiuam fecit animam eius.* Et Isaiæ c. 3. 18. *Auferet*, inquit, *Dominus ornamentum* (Hebr. *gloriam*) *calceamentorum.* D Sic Catharinæ Lusitaniæ reginæ India pro calceis siue socculis magnum auri pondus pendebat, quod S. Franciscus Xauerius ne neophytorum opem ab ea conuerti postulauit, dicens illam socculis hisce pauperum multò faciliùs, quã regijs scansuram in cælum; quare idipsum ab ea libenter impetrauit.

Tres Anonymi, R. Salomon, Genebr. & Sanchez, censent hæc esse verba adolescentularum celebrantium sponsæ pulchritudinem. S. Greg. censet à sponso Christo laudari hic sponsam Ecclesiam, quòd prædicatores miserit ad Synagogam Iudæorum, eosque conuerterit. Meliùs alij censent Christum hic laudare Synagogam

A Iudæorum recens conuersam; de ea enim sermo præcessit.

Porrò Chald. Iudaicè vertit: *Dixit Salomon in spiritu prophetiæ à facie Domini: Quàm pulchri sunt pedes Israel quando ascendunt, vt appareant coram Domino tribus vicibus in anno cum calceamentis taxeis, & offerūt vota sua, & oblationes volūtarias suas.*

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Christo & Ecclesia.

Christus ait Synagogæ Iudæorum, iam in se per prædicationem Eliæ, aliorumque credenti: Quàm pulchri sunt gressus tui, quibus ad me & Ecclesiam accessisti? quàm celeri promptitudine ad fidem accurristi, nec tantùm ad fidem sed & fidei prædicationem? illico enim, vt fidelis facta es, cœpisti esse prędicatrix Euangelij, ac instar Pauli per vrbes, & prouincias magna alacritate & feruore discurrendo, & prædicando, contribules tuos Iudæos, aliasque gentes ad Christum traducere satagisti. Facient hoc Iudæi sub finem mundi conuersi ab Elia, hoc est, quod ait Isaias c. 52. & ex eo Paulus Rom. 10. 15. *Quam speciosi pedes euangelizantium pacem, euangelizantiũ bona?* Vide ibi dicta. Et: *Calceati pedes in præparatione Euangelij pacis.* Eph. 6. 15. Ita S. Greg. Cassiod. Theod. Beda, Philo, S. Anselmus, Honorius, & alij, ac S. Ambr. ser. 17. qui & addit symbolicè per calceamenta notari plebeios; hi enim æquè ac principes, conuertentur ad Christum ac sæpe ijs sunt peritiores.

Alludit ad c. 6. v. 11. *Anima mea conturbauit me propter quadrigas Aminadab.* q. d. Synagoga: Ego olim Iudaizans turbabar quadrigis Aminadab, id est, cursu tam felici Euangelij, quo Gentiles toto orbe quasi Aminadab, id est, populus spontaneus & liberalis vltrò se subdebat fidei & Christo; hoc enim videbam & inuidebam, putãs tantumdem detrahi legi & Moysi, quem sequebar; at nunc illuminata ab Elia exteriùs, & à Deo interiùs credidi in Christum, meque associaui Ecclesiæ Gentium, ac facta sum & ipsa Nadab, siue Aminadab, id est, populus spontaneus & liberalis, vltrò me subijciens Christo & Christianismo, in eoque gaudeo & exulto, ideoque quadrigæ Euangelij associata, ceu equa illam duco & protraho alacriter, vt Christi fidem, & famam vbique propagẽ. Aliã causam, cur Ecclesia vocetur *filia Nadab*, dat Theodoret. fuit, inquit, Nadab, qui Leuit. 10. v. 1. cùm ignem alienum in Dei tabernaculum intulisset, vitæ finem accepit. Inuenimus igitur & Domini sponsam Ecclesiam diuinum in tabernaculum non ignem legalem, sed quem ab ipso sponso susceperat, intulisse. Ignem enim, inquit, veni mittere in mundum, & quid volo si iam accensus est? Ignem hunc nouum ex nouo testamento in Dei tabernaculum intulit sponsa clamans, & dicens: Vetera transierunt, ecce facta sunt omnia noua. Meritò igitur vocat eam filiam Nadab, quæ igne nouo sacrificium hominum obtulerit. Licet enim diuerso consilio ignem immutarint, idem tamen ab vtroque factum est. Hæc Theodor.

SECVN-

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS.

De Christo & anima sancta.

Primò. PRimò anima, quæ in via mandatorum Dei, & in semita exemplorum SS. Patrum vestigia sua figit, pulchrè incedit, rectaque tendit in cælum; calcat enim omnes res terrenas, omnesque animæ affectiones & cōcupiscentias calceo mortificationis: calceus enim, quia ex mortuorū animalium pellibus fit, notat mortificationem, quę recta est via ad perfectionem & gloriam. Ita S.Gregor. *Filia principis*, inquit, *sancta Ecclesia* (ac B quælibet in ea anima) *dicitur; quia prædicatione Euangelij in vitam nouā regeneratur, qui per diuinitatis potentiam omni creaturæ, quam condidit, principatur. Quid autē sunt calceamenta Ecclesiæ, nisi exempla præcedentium patrum, quibus in via mūdi huius muniuntur, vt per omnes tribulationes, quæ exurgūt, confidēter calceata gradiatur? vnde alibi prædicatoribus Paulus dicit:* Calceati *pedes in præparationē Euāgelij pacis. Calceamēta quippe de mortuis animalibus fiunt, & nos pedes spiritualiter calceamus, quando à patribus sanctis carne mortuis exempla sumimus, vt ad eorum similitudinem mundi huius tentationes expugnemus.*

Secundò. Secundò & potius hæc tribuas viris Apostolicis & prædicatoribus: vnde idem S. Greg. *Potest tamen*, inquit, *intelligi quod Ecclesia calceatur, quando in prædicatione sua ad perferenda insurgentia mala morte Christi munitur. Pulchri ergo sunt sponsæ gressus calceatæ, quæ filia est principis, quia coram di-* C *uinis oculis placet officium cuiuslibet electi, secundum exempla Patrum prædicantis.* Ita quoque S.Ambr. in ps.118.s.17.v.5. quem vide.

Modestia incessus laudatur. Tertiò & appositè ad literam hanc gnomen intelligas cum tribus Anonymis, Theodor.& S. Ambr. de modestia, grauitate, & pietate incessus & actionum exteriorū, quæ ex interna affectionum compositione procedit: hæc enim in oculos intuentium incurrit, eosque mirè recreat & ædificat. q.d. Quàm bellè calceata ingrederis, ô fidelis anima, quæ vti interiùs affectus omnes habes compositos: ita exteriùs modestè, grauiter, castè, decorè & religiosè incedis, loqueris, agis & operaris, vt omnes in tui amorem & admirationem rapias. Commendat ergo externam modestiam & pietatem, quæ animæ sanctæ summè de- D bet esse cordi: tum quia index est internæ compositionis, eamque conseruat: tum quia alios ad virtutem allicit. Cùm enim homines internas virtutes intueri nequeant, externas intuentur, ex eisque ad illas imitandas accenduntur. Hoc enim est τὸ πρέπον, id est, ad decorū, quod omnes spectant & desiderant. Vide ibi dicta Philipp.4. ad illa: *Modestia vestra nota sit omnibus hominibus.* Vnde S.Hier. l.1. contra Iouin. hunc ingressum in calceis accipit de decore castitatis: *Sponsus*, inquit, *laudatur à sponsa, laudat vicissim virginem sponsam, & dicit ei: speciosi facti sunt gressus tui in calceamentis filia Aminadab, quod interpretatur populi sponte offerentis. Virginitas enim voluntaria est, & ideo gressus Ecclesiæ in castitatis pulchritudine collaudantur.*

Et S.Ambrosius in psal. 118. serm. 17. *Bonum,*

A ait, *animæ calceamentum est pudicitia: bonus gressus vestigium est castitatis*, &c. *vtamur ergo corpore tamquam calceamento ad inferiora opera virtutis: ad ministerium, non ad præcipitium: ad obsequium, non ad delectationem: ad obedientiam, non ad dissensionem; & in via sapientiæ vestigium collocemus, ne gressus nostros vis torrentis aliqua concludat.*

Porrò additur *In calceamentis*, vt significetur incessus & progressus in modestia, castitate, omnique virtute continuus, constans & fortis, qui omnes tentationum spinas & aduersantium remoras, quasi calceis constantiæ munitus calcet & superet. Sic calceata & in omnibus composita erat B.Asella, de qua S.Hieron. epist. 15. ad Marcellam: Nihil, ait, *illius seueritate iucundius, nihil iucunditate seuerius, nihil suauitate tristius, nihil* B *tristitia suauius. Ita pallor in facie est, vt cum continentiam indicet, non redoleat ostentationem. Sermo silens, & silentium loquens. Nec citus, nec tardus incessus. Idem semper habitus, neglecta munditiės, & inculta veste, cultus ipse sine cultu.*

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS.

De Christo & B. Virgine.

BEata Virgo optimè fuit calceata, quia summè in omnibus moribus tam animæ, quàm corporis fuit composita, ac quasi regina cælorum angelicè vbique processit, adeo vt angelis omnibus fuerit admirationi & stupori pręsertim C cum eam tanta gloria & maiestate tam corpore, quàm anima in cælum scandentem viderunt, eāq; honoris causa quasi legiones & chori castrorum stiparunt, & comitati sunt. Hinc per filiam principis Theod.& S.Ambros. accipiunt filiam Spiritus sancti, de quo dicitur psal.50. *Et spiritu principali confirma me:* Quæ enim alia est filia Spiritus sancti, nisi B.Virgo, cui nuntiauit Gabriel Archangelus: *Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi?* Lucæ 1. Honorius verò: Beata virgo, inquit, fuit filia principis, id est, Dauidis regis, cui promissus erat Christus, quòd ex eius stirpe prodiret, ac consequenter & eius mater deipara. Audi S.Ambrosium de Instit. Virg. c.14. *In hoc calceamento* (corporis) *speciosè processit Maria, quæ sine vlla commixtione corporeæ* D *consuetudinis auctorem salutis virgo generauit; vnde egregiè Ioannes ait: Non sum dignus soluere corrigiam calceamenti eius; id est, non sum dignus incarnationis mysterium comprehendere angustiis mentis humanæ, atque inopi vilitate sermonis absoluere.* Hinc & Isaias dixit c.53.v.8. *Generationem eius quis enarrabit?*

Addit Rupert. nudipedes incedere seruos, calceatos verò ingenuos & nobiles. Vnde ait: *Idcirco ancilla* (Euæ) *calcaneum serpens momordit, tu autem, ô filia principis, bene calceata caput serpentis contriuisti; tu maximè ô princeps & domina singularis dilecta, & sicut iam dixi: Vna columba mea, vna genetrici suæ videlicet generationi liberæ, generationi non carnis, sed fidei, quæ me virum non de carne viri sed de Spiritu Dei concepisti, & peperisti patrem vel principem filiorum, non carnis, sed fidei vel repromissionis.*

Pressius Alanus: *Gressus tui*, inquit, *gloriosa*

virgo, sunt nobilitas generis, integritas carnis & mentis fecunditas prolis. Calceamenta sunt affectus in meditationibus, effectus in operationibus, profectus in desiderijs, excessus in gaudijs. Tu autem es principalis filia principis, Dei videlicet, qui est Princeps principum & Dominus dominantium, qui te specialiter per gratiam genuit, specialiter informauit, ita tamen Dei filia, quod & mater intacta. Vel per pedes & gressus intelliguntur mentales affectus, qui omnino purgati & decorati fuerunt in incarnatione Christi, per calceamenta signatur incarnatio diuina. Et Hailgrinus: *Cogitationes eius* (Virginis) *& opera decora spiritualis deuotionis & intentionis, velut pedes in calceamentis hyacinthinis resplendebant,* iuxta illud: *Calceaui te ianthino.* Ezechiel. 16. 10. Vide ibi dicta.

Denique Guilielmus: *Non,* inquit, *pernicitate pedum, sed puritate affectuum ibat de virtute in virtutem, videns Deum deorum in Sion, &c. amplectebatur innocentiam Abel, obedientiam Abrahæ, mansuetudinem Moysis, humilitatem David, patientiam Iob, continentiam Danielis. His ergo & huiusmodi patrum exemplis decentissimè calceata, in attritis animi gressibus ibat de virtute in virtutem; & in æmulando virtutes patrum, ipsos etiam patres, quorum se æmulatricem esse gaudebat, præcipua puritate affectuum, & prærogatiua actionum transcendebat. Iuncturæ femorum tuorum sicut monilia* (S. Ambros. *torques*) *quæ fabricata sunt manu artificis.* Sub iuncturis femorum ipsa quoque femora, siue coxas per metonymiam accipe: quæ instar monilium pulchra sunt, torosa, rotunda & fortia. Rursum iuncturas intellige tum inferiores, quibus femora infernè cum genibus iunguntur; tum potiùs superiores, quibus eadem cum ossibus & costis ventris supernè nectuntur.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Christo & Ecclesia.

PEndent hæc à sententia præcedenti, & à choris castrorum (vnde omnes hasce tres sententias sub eodem v. 1. comprehendunt Biblia) eorumque dant causam. q. d. Christus: Ideo ô Synagoga iam ad me conuersa procedis vt chori castrorum, id est, pulchri, recti, & validi sunt gressus tui; quia pulchræ sunt, rectæ, & validæ iuncturæ, siue vertebræ femorum tuorum: ab hisce enim pendet pulchritudo, æquè ac rectitudo & robur incessus, vt scilicet quis non claudicet, non cespitet, sed rectis validisque femoribus rectè valideque incedat.

Alludit ad tactum angeli, qui tangens Iacob in femore, luxansque eius iuncturam & neruum, fecit eum claudum. Genes. 32. vers. 25. & 31. quæ Iacob claudicatio præsignabat posteros eius claudicaturos in fide & religione, vt nunc Deũ, nunc idola colerent; nunc Christo aduersarentur, tunc eum amplecterentur.

Femorum symbola. Primo. At in fine mundi Synagoga cõuersa ad Christum, validis iuncturis femorum fortiter adhærebit corpori Ecclesiæ, id est, ceteris gentium fidelibus & capiti Christo: quare tunc amplius in fide non claudicabit, sed recta & fortiter in ea incedet ad eam sequendam, prædicandam & propagandam, idque agiliter & flexiliter in omnes partes, quocumque spiritus Christi impulerit: hoc enim significant iuncturæ, siue vertebræ femorum, quæ agiles & flexiles sunt in omnem partem ad nutum hominis.

Secundo. Hinc symbolicè duæ iuncturæ femorum, ait Cosmas Damianus, significant veritatem & charitatem, earumque nexum & vnionem, prout eas adiungent Iudæi in fine mundi conuertendi.

Tertiò. Hinc rursum per femora notantur membra generationis femoribus vicina, ipsaque generatio, q. d. Valida habebit femora Synagoga, ideoque validos generabit filios Christo. Ita Cassiodor. Philo, Iustus, S. Greg. quem audi: *Per duo femora sponsæ, duo populi Ecclesiæ, per iuncturam femorum concordia designatur prædicatorum, quibus populi vniuntur, dum ad fidem Catholicam circumcisio & præputium per eos erudiuntur. Qui vt monilia existunt quia dum in sapientia, qua refulgent, sancta opera faciunt, quasi in auro lapides gerunt; de quibus sequitur: Quæ fabricata sunt manu artificis. Manu artificis monilia fabricantur, quia opere Christi prædicatores pulchri & vtiles efficiuntur.* Huc accedit Chald. *Et filij eorum, qui egressi sunt de femore eorum, pulchri sunt sicut lapides pretiosi, qui fixi sunt in corona sancta, quam fecit Beseleel artifex Aaron sacerdoti.*

Addit S. Anselmus Iudæos & Gentes credentes comparari monilibus, quia se inuicem monent, vt constanter adhæreant Christo ac muniunt contra insidias diaboli.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Christo & anima sancta.

Iuncturæ femorum notant. Primò modestiam incessus. IVncturæ femorum significant primò decentiam & modestiam in incessu, omnique actione externa; vnde pro *iuncturæ*. Septuag. vertunt, ῥυθμοὶ, id est, rythmi, numeri, moduli, concinnitates carminum, q. d. quàm concinnè & numerosè suis numeris, pedibus, & modulis progreditur carmen, tam concinnus & compositus sit tuus incessus, sermo, omnisque actus externus. Audi S. Ambr. in ps. 116. ser. 17. v. 5. *Tantus ergo processus Ecclesiæ* (& animæ sanctæ) *significatur, vt ornamentis pretiosissimis comparatus sit, & torquibus triumphantium: hæc enim ornamenta sunt bellatorum. Siue ergo generatio Christi ex Virgine, siue Ecclesiæ propagatio specie quidem tamquam manu artificis torquibus adornatis, verè autem virtutis insignijs spiritualibus, ceruices filiorum coronauit.*

Secundò. castitatem. Secundò, iuncturæ femorum significant castitatem animæ sanctæ: in actu enim generationis panduntur femora; in continentia verò iunguntur & stringuntur. Hinc noster Sanchez per iuncturas femorum accipit fascias vel fibulas femoralium, vel tunicarum, quibus femora teguntur & vestiuntur. Casti enim femoralia confibulant; incesti ea dissoluunt. Hinc illud Ezech. 16. 25. *Diuisisti pedes tuos omni transeunti, & multiplicasti fornicationes tuas.*

Castitas ergo femora ornat sicut monile pulcherrimum & pretiosissimum, factum manu summi artificis Dei: hanc amplectuntur religiosi, & amplectentur Iudæi in fine mundi, vt effi-

efficacius Christum verbo & exemplo prædicent. Vnde S. Ioannes vidit 144. millia virginum, qui in fine mundi sequentur agnum in virginitate. Apocal. 14. Ita Philo Carpath. qui & addit castitatem esse opus summi artificis Dei simile illi, quod in ventre Virginis fabricauit.

Symbolicè Primo concordiam.

Symbolicè duo femora, eorumque iuncturæ significant omnium fidelium concordiam, nexũ & iuncturam in gemina charitate Dei & proximi. Sicut ergo femora per vertebras ceteris mẽbris cohærent: sic fidelis quisque cum alijs fidelibus verâ charitate coniungatur oportet. Ita S. Gregorius, Beda, & alij: vnde Ioannes Carmelita sic explicat. q. d. Societas in charitate filiorum spiritualium, qui à tuo velut femore propagantur, & mutuo amoris nexu vinciuntur, similis est monilibus, seu catenulis, quarum orbiculi mutuo conserti sunt.

Secundò. consonantiam virtutum.

Rursum iuncturæ femorum significant consonantiam virtutum. Ita Philo: *Per consonantias femorum*, inquit, *vitæ temperantiam & morum sanctitatem, veluti cælestem quamquam diuinæ sapientiæ harmoniam explicat. Cùm hic enim sancta Scriptura consonantias femorum similes torquibus manu, vel operâ artificis elaboratis esse dicit; conspirationem vnam & voluntatem benè conuenientium populorum ad fidem vnam & gloriam operâ illius summi artificis complanatam esse demonstrat, qui cælum ac terras fabricatus est.* Sic & S. Ambrosius de Obitu Valent. Imper. *Moduli*, inquit, *femorum tuorum similes torquibus, hoc est, consonant sibi in omnibus factis tuis gratia atque moderatio, magnorum æquauit insignia triumphorum.* Hoc est ergo monile, hic torques virtutum, quem S. Petrus fidelibus commendat epist. 2. cap. 1. v. 5. dicens: *Vos autem curam omnem subinferentes, ministrate in fide vestra virtutem, in virtute autem scientiam, in scientia autem abstinentiam, in abstinentia autem patientiam, in patientia autem pietatem, in pietate autem amorem fraternitatis, in amore autem fraternitatis charitatem.*

Tertiò, concordiam iræ & concupiscentiæ.

Insuper tres Anonymi apud Theod. per iuncturas duorum femorum accipiunt compositionem motuum vtriusque appetitus, scilicet irascibilis, & concupiscibilis siue iræ & concupiscentiæ: hi enim compositi ab artifice ratione, vel mente pulchri sunt, sicut monilia ex auro variâ arte & flexu fabrefacta.

Quartò, amorē coniugum.

Denique Honorius censet hic in eboris castrorum Ecclesię notari secundam eorum aciem vel ordinem, qui est coniugatorum, vt iunctura femorum sit amor & concordia coniugum, quę est opus & donum artificis Dei.

Tropolog.

Tropologicè, idem Honor. *Femora*, inquit, *animæ sunt timor & amor, per quæ gignit bonum opus, quod est spiritualis proles, quæ erit regni hæres: per timorem quippe declinat à malo, per amorem facit bonum; horum iunctura fides est, qua credit supplicium, quod timet; & credit gaudium, quod amat. Hæc iunctura est sicut monilia, quia sicut monile pectus ornat & munit, ita fides animam ornat & munit. Hæc manu artificis est facta quia fides per Christum est data.*

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS.

De Christo & B. Virgine.

DVæ iuncturæ femorum B. Virginis sunt maternitas & virginitas: in harum enim iunctura consibulantur, nectuntur, & fundantur omnes eius virtutes, dotes, & prærogatiuæ.

Rursum, quæ dicta sunt de anima sancta, præ omnibus conueniunt B. Virgini: ipsius enim incessus, omnisque actio summè erat modesta, concinna, pia, religiosa. Adhæc in ea fuit summa virtutum omnium harmonia & consonantia. Insuper angelica castitas & virginitas in ea resplẽduit, ob quam meruit eligi in matrem Dei. Ita Philo S. Ambr. de Inst. Virg. c. 14. ac Rupert. qui sic explicat: *Iuncturæ femorum tuorum sicut monilia, id est, virginitatis tuæ integritas perpesq; pudicitiæ custodia, cælestibus præsidijs est communita. Cuius est hoc opus? cuius virtus? nimirum Dei altissimi. Et hoc ipsum, ait quidam sapiens, sapientia est scire, quòd continentia donum Dei sit. Dico igitur non qualiacumque monilia, sed quæ fabricata sunt manu artificis, id est, quæ solus Deus facere & dare potest vel potuit.*

Addit Guilielmus iuxta femora esse sedem & motus concupiscentiæ: sed in Virgine hæc fuisse iuncta, operta & ornata virginitatis monili, vt nullum in ijs motum carnis sentiret: fomes enim in ea fuit extinctus. Audi Alanum: *Femora solent esse generationis signa. Iuncturâ autem femorum nihil aliud intelligitur, quàm concordia duarum fœcunditatum, quæ fuerunt in Virgine; vna mentis, altera ventris. Et hæc iunctura fuit sicut monile, id est, habuit secum duplicem comitem, virginitatem carnis & virginitatem mentis. Per monile solet notari castitas. Monile enim solet apponi pectori ad ornãdum, & in castitatis signum; vnde dicitur monile, id est, monens castitatẽ. Est ergo sensus: Iunctura femorum tuorum sicut monilia, id est, sicut tu prædita es duplici fœcunditate, ita duplici virginitate.*

Succinctè, sed punctim Honorius in sigillo: *Femora tua*, inquit, *felicia, de quibus processit pretiosa margarita Christus, ineffabile monile qui est ornatus totius creaturæ. Artifex est Deus Pater, manus eius filius per quem fecit omnia, per quem etiam incarnatio est disposita.*

Denique τὸ *monilia* vrgens Hailgrinus: *Beata fuit*, inquit, *non sibi tantum, sed & nobis; non sibi tantùm casta vel pulchra, sed nobis quoque castitatis monitoria; ideo comparatur monilibus, quæ dicuntur monilia quasi castitatem monentia. Nam ad continentiæ munditiam ipsa per exemplum nos commonet & inuitat.*

VERS. 2. *Vmbilicus tuus crater tornatilis, numquam indigens poculis. Venter tuus sicut aceruus tritici, vallatus lilijs.*

VMBILICVS TVVS CRATER TORNATILIS, NVMQVAM INDIGENS POCVLIS] id est, *potione.* Hebr. מזג *mazag*, id est, misto, putà vino aqua misto & temperato, vti in Italia,

A Iudæa, alijſque regionibus calidis vina miſcentur, & diluuntur aqua. Vnde Syrus vertit: *Non defuit in eo mixtura*, id eſt, vinum de more aqua miſtum. Arabicus: *Nulla deficit temperatura*. Minùs rectè Tigur. vertit: *Numquã indigens fœcunditate*.

Pro *tornatilis*, Hebr. eſt סהר *ſahar*, quod Pagnin. & alij vertunt, *rotunditatis*, id eſt, rotundus. Aben Ezra & Vatabl. *Luna*: vmbilicus enim ſimilis eſt lunæ ſemiplenæ, quæ supernè concaua eſt inſtar crateris, & infernè rotunda inſtar torni. Noſter Sanchez per vmbilicum metonymicè accipit ornamentum vmbilici, putà gemmam vel bullam è collo vſque ad vmbilicum pendentem, quam Iſaias c. 3. Lunulam vocat, quòd ſpeciem haberet lunæ. Nam, vt ibi ait ſanctus Hieronymus: *Habent mulieres in ſimilitudinem lunæ bullas dependentes*.

B Meliùs Luiſius, & paſſim alij ipſum vmbilicũ accipiunt: hic enim eſt inſtar crateris tornati & rotundi. Iam ſub vmbilico intellige totum ventrem & inteſtina: horum enim nodus, catena, nexus, & vinculum eſt vmbilicus: *Venarum in vmbilico nodus ac coitus eſt*, ait Plinius l. 11. c. 37. Sicut enim corpus neruis ac oſſibus compingitur; ſic venter vmbilico quaſi catena colligatur; vnde ruptura illius lethalis.

Vmbilici natura, finis & ſignificatio.

Vmbilicus enim eſt corporis quaſi centrum, quod ſi tollas euaneſcunt omnes lineæ ab eo ad circumferentiam ductæ, totuſq; circulus. Quare vmbilicus planè rotundus, plenus & perfectus ſignum eſt bonæ ſanitatis, & vegetæ iuuentutis. Vmbilicus ergo eſt ligamentum inteſtinorum, quod mediam ferè planitiem ventris obtinet: ad hoc factum, vt per eum fœtus, dum eſt in vtero matris nutriatur. Hinc per catachreſin vmbilicus vocatur, quicquid in aliqua re eſt medium. C Sic Reate vrbs vocatur vmbilicus Italiæ. Et Cicero 6. Verrina, Ennenſium nemus, ex quo rapta eſt Proſerpina, vocat vmbilicum Siciliæ. Et Liuius l. 5. Bell. Maced. Ætoliam nuncupat vmbilicum Græciæ. Pari modo Ieruſalem eſt vmbilicus Iudææ, & totius orbis, vt mox dicam. Audi Ariſt. l. 1. de Hiſtor. anim. c. 13. *Venter infra pectus eſt parte priore, eiuſque radix vmbilicus eſt. Cui radici pars ſubiecta in latus vtrumque, ilia dicitur: quæ autem rectè ſubiungitur, ſumen eſt ſiue abdomen, cuius poſtremum aqualiculus. Sed ſuper vmbilicum hypochondrium eſt à cartilagine quaſi ſubcartilagium denominatum*. Idem l. 2. c. 8. docet ſimias homini eſſe ſimiles excepto vmbilico, quo carent, ſed eius loco durum quiddam habere. Iam vmbilicus, id eſt, venter ſponſæ non indiget poculis, eſt eſt, potione, ſiue liquore notabili & humore quaſi lacteo, quia eo plenus eſt inſtar lunæ plenæ, ac inſtar crateris, qui ſemper vino refertus eſt, vt oculos aſpicientium recreet, & guſtum potantium paſcat. Nam alij crateres ſæpe vino carent ſuntque vacui, ac luna ſæpe deficit & lumine orbatur, vti patet in nouilunio.

Vmbilicus pro centro.

Aliter Sãchez & Delrio, q. d. Vmbilicus tuus eſt ſimilis crateri tornatili non egenti poculis, id eſt, liquore potabili; quia nullo ſitu aut ſqualore, ſcaber, vel ſorde aliqua impurus & immundus eſt, ſed planè caſtigatus & mundus, quia vino mixto recens foret ablutus & deterſus.

Porrò vt rectè aduertit Alcazar, pro *vmbilicus* Hebraicè nõ eſt, טבור *tabbur*, id eſt, vmbilicus, ſed שרר *ſorer*, quæ vox ſignificat inteſtinum illud, quod infanti recens nato præciditur, & in vmbilico illigatur. Eſt autẽ id inteſtinum, quod in interna omnia vitalia, ſtomachum ſcilicet, iecur, & præcordia penetrat. Hæc vero vitalia omnia, quo penetrat illud inteſtinum, comprehendi in ſacra Scriptura voce *ſor* aut *ſorer*, quã Noſter vertit vmbilicum, manifeſtum eſt. Atque id quidem liquet vel ex loco Iob 40. 11. *Virtus illius in vmbilico ventris eius*. Et ex illo Prou. 3. 8. *Sanitas erit vmbilico tuo, & irrigatio oſſium tuorum*. Vmbilicus ergo hic omnia vitalia complectitur. q. d. Vitalia ſponſæ plena ſunt humore & ſucco, quo abundè irrigantur, aluntur, ac vegeta, viuida, & ſucculenta conſeruantur.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

OMnia hæc ſpectant ad Synagogæ, id eſt, Iudæorum in fine mundi per Eliam conuerſionem. Synagogæ ergo æquè ac Iudææ, imò totius orbis habitabilis vmbilicus, id eſt, medium & centrum eſt Ieruſalem, iuxta illud Ezechiel. 5. *Iſta eſt Ieruſalem, in medio gentium poſui eam, & in circuitu eius terras*; ideoque in illa docere & crucifigi voluit Chriſtus, ac in ea fundauit ſuam Eccleſiã, vt exinde ipſa quaſi ex centro facilè quaquauerſum, ad ceterarum prouinciarum peripheriam ſeſe expanderet, iuxta illud pſ. 73. *Deus autem Rex noſter ante ſæcula operatus eſt ſalutem in medio terræ*. C Ruſum vrbs Ieruſalem tempore Chriſti ſpeciem habebat vmbilici & crateris tornatilis, id eſt, rotundi, vt patet ex eius effigie, quã exhibet Adrichomius in deſcriptione terræ ſanctæ. Inſuper ipſa quaſi vmbilicus connectebat totam Iudæam, omneſque Iudæos, eorumque ventres, id eſt, concupiſcentias per ſuos Rabbinos, Põtifices, & principes reſtringebat & coërcebat. Ipſa denique erat quaſi crater tornatilis numquam indigens poculis, quia inſtar crateris abundabat vino ſapientiæ & doctrinæ, illudque in ceteros omnes diſpertiebat, iuxta illud Iſaiæ 2. *De Sion exibit lex, & verbum Domini de Ieruſalem*. Vnde Ierem. Thren. 2. *Hæccine*, ait, *eſt vrbs perfecti decoris gaudium vniuerſæ terræ?*

Ieruſalem vmbilicus, id eſt medium terræ.

Igitur ſignificat hic Salomonem, quòd Ieruſalem in fine mundi D conuertetur ad Chriſtum per Eliam, qui in ea prædicabit contra antichriſtum, ac in eadem ab eodem occidetur, ſed tertio die glorioſus omnibus ſpectantibus reſurget, vt patet Apoc. 11. quod videntes Hieroſolymitæ, in Chriſtum ab Elia prædicatum credent, ac deinde ceteros Iudæos ad Chriſti fidem traducẽt, eoſque in Chriſtiana pietate nutrient, fouebunt, & promouebunt; vti factum eſt primitus tempore Salomonis in lege veteri, cùm Scribæ Hieroſolymis veram fidem docerent, & in nouo tempore Chriſti. Metropoli enim Iudææ, putà Ieruſalem conuerſa, conuertetur tota Iudæa, ſicut Roma conuerſa per Conſtantinum, conuerſus eſt totus orbis. Ieruſalem ergo tunc abundabit ſanctis ſacerdotibus, doctoribus, prædicatoribus, & prophetis, qui cum Elia antichriſto reſiſtent,

resistent, ac Iudæos orthodoxam Christi fidem docebunt, vti abundauit ijsdem tempore Apostolorum. Sicut ergo infans in vtero matris sugit alimentum à matre per vmbilicum, quo cohæret & copulatur matri. Nam vt sit Arist. l. 2. de Generat. animal. cap. 4. *Incrementum fœtui per vmbilicum contingit eodem modo, quo plantis per radices.* Sic Iudæi à matre Ecclesia in fide & pietate Christiana nutrientur per Ierusalem, & doctores ab ea submissos. Ita Honorius, Delrio, & alij. Hinc per vmbilicum intelligi prædicatores docent Cassiodorus, Beda, Aponius, Anselmus, & sanctus Ambrosius serm. 6. in ps. 118. Audi sanctum Gregorium: *Vmbilicus sanctorum prædicatorum ordo est, qui benè crater esse dicitur; quia dum per eos populus eruditur: vino spiritali ipsorum officio inebriatur. Qui benè tornatilis nuncupatur: quia iuxta mores hominum vniuersos necesse est, vt lingua prædicatoris voluatur; qui poculis non indiget, quia quod alijs propinat, necesse est, vt abundantiùs ceteris bibat, & pleniùs, quod dat, contineat.*

Huc facit versio Chald. *Et princeps scholæ tuæ, per cuius meritum gubernantur omnia sæcula, sicut fœtus nutritur per vmbilicum in vtero matris suæ; splendidus est in lege sicut circulus lunæ, quando venit ad mundandum & contaminandum, & ad iustificandum & condemnandum, & non deficiunt verba legis vnquam ab ore eius: Sicut non deficiunt aquæ fluminis, quando egreditur de paradiso.*

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS.

De Christo & anima sancta.

Vmbilicus est mens sancta.

VMbilicus animæ piæ est mens fouens sanctas inspirationes, cogitationes & affectiones: hæc enim ventrem, id est, appetitum sensitiuum, & ventris ilia, id est, cupiditates nodo temperantiæ & continentiæ astringit & coërcet, instar vmbilici. Ita tres Anonymi apud Theodoretum. Hæc rursum quasi crater tornatilis abundat cælesti vino sapientiæ, prudentiæ, doctrinæ, gratiæ, consolationis, lætitiæ, quo tam se quam alios potat, & subinde inebriat, adeo vt fontem huius aquæ cælestis ventre mentis continere videatur, iuxta illud Christi: *Flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ.* Ioannis 7. 38. & illud: *Aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.* Ioan. 4. v. 14. Ita sanctus Ambrosius de Obitu Valent. *Bonus,* ait, *vmbilicus animæ virtutum omnium capax, sicut crater ab ipso fidei auctore ornatus, sapientia enim in cratere miscuit vinum suum, dicens: Venite, edite panes meos, & bibite vinum, quod miscui vobis.* Hinc Ezechiel c. 16. 4. redarguit Synagogam, id est, Iudæos olitanos, dicens: *Et quando nata es in die ortus tui, non est præcisus vmbilicus tuus.* q. d. adhærebas pristinis erroribus & idololatriæ matris tuæ: at hic vmbilicus præciditur ab anima sancta, & præcidetur à Iudæis in fine mundi. Vide ibi dicta.

Tropol. Primò. Tropologicè, præcisio vmbilici est præcisio cupiditatis, quæ hominem sanat, sanctificat, & beat. Verè Seneca: *Qui desiderium clausit, mehercle cum Ioue de felicitate contendit.* Hinc Ioannes Carmelita sic explicat: vmbilicus & venter, id est, intellectus tuus, ô sponsa, Dei sapientia, vt fœtum continens, quia eius potum propinat sitientibus, crater rotundus est ad potandum aptissimus.

Secundò. Rursum Philo Carpath. per vmbilicum accipit sacerdotes, & per craterem calicem Eucharistiæ: *Qua numquam,* inquit, *caret vero corpore & sanguine Iesu Christi, qui populis per fidem, charitatemque miscetur, id quod per aquam illam, quam sacerdos vino miscet in calice, apertissimè docetur. Idemque sacerdotum rectè vmbilico non absimile, & tornatile esse dixit vt apertè doceret sacerdotes mundos ac puros, & omni labe detersos, cunctisque virtutibus bene tornatos esse oportere, nec aliud quicquam in tota vita & in omni re gerenda, quàm cælestia sapere & meditari atque docere, nostis enim illud: Sacerdotes tui induantur iustitiam, & sancti tui exultent in vita rectitudine.* Psal. 131.

Tertiò. Hinc iterùm per vmbilicum alij accipiunt castitatem, quam parit Eucharistia, iuxta illud Zachar. 9. 17. *Quid enim bonum eius est, & quid pulchrum eius, nisi frumentum electorum, & vinum germinans virgines?* Ita Rupertus, Guilielmus, & alij.

Quartò. Honorius verò accipit sobrietatem, quæ mater est castitatis: *Vmbilicus animæ,* inquit, *est temperantia; quia sicut vmbilicus medius est inter superiora & inferiora membra, ita est temperantia inter virtutes & vitia media, quæ est crater tornatilis, plena poculis, quia est circumspectione rotunda, & sapientia fœcunda, & sicut potus sitim temperat, & cor lætificat; sic temperantia ardorem vitiorum restringit, & immoderatum feruorem virtutum reprimit.*

Audi Aponium: *In quo* (vmbilico) *mihi videntur illi laudari, qui non solùm à terrenis desiderijs renascendo abscisi sunt à peccato, sed iam torno consuetudinis vel desiderij boni admirabiliter expoliti, lætitiæ poculis vltrà non indigent sed alijs indigentibus animæ absolutionem exemplo conuersationis ministrant. Nullus enim animam sitientem Deum, post criminum ariditatem ad pinguedinem sanctitatis perducit, nisi qui exemplis laudabilibus poculum subministrat.*

Quintò. Denique Honorius hæc referens ad choros castrorum Synagogæ ad Christum conuersæ, de quibus initio capitis dictum est, tertiam eorum aciem hic assignat, scilicet, mollium & delicatorum, sed misericordium: *Quia vmbilicus,* inquit, *est molle membrum & media pars hominis, quæ habet supra se sex partes, nempe caput, oculos, nasum, os, collum & pectus. Septima pars est vmbilicus: infra se quoque sex partes habet, pedes, tibias, crus, coxam, femur, ventrem, & septima hic rursus est vmbilicus. Significans in Ecclesia eos, qui per septem opera misericordiæ consequuntur septenarium requiei, quæ dabitur per septem dona Spiritus sancti. Hi sunt velut crater tornatilis, numquam indigens (id est, semper plenus,) poculis, quia sunt charitate tornati, exercitio virtutis planati; poculis doctrinæ semper pleni, vnde sitientes iustitiam, possint abundè inebriari. Hoc eo dicitur, quia si imperfecti tunc in Synagoga tales erunt, quales perfecti sunt credendi?*

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Christo & B. Virgine.

Primò. PRimò S.Ambrof. de Inftit. Virg.c.14. *Vere,* ait, *aluus ille Mariæ crater tornatilis, in quo erat fapientia, quæ mifcuit in cratere vinum fuum, indeficientem cognitionis fuæ gratiam diuinitatis fuæ plenitudine fubminiftrans.*

Secundò. Secundò Honorius: Vmbilicus, inquit, tuus, fubaudi beatus, in quo pependit Dei filius (vt enim in clauo clypeus, fic pendet in vmbilico infantulus) qui filius eft crater tornatilis, numquam indigens poculis, hoc eft, omnibus fe fitientibus præbet largiter.

Tertiò. Tertiò, Rupert. *Viris, inquit, in lumbis, feminis autem in vmbilico luxuria eft, teftante Domino, qui de diabolo loquitur ad B.Iob: Virtus eius in lumbis eius, & poteftas eius in vmbilico ventris eius. Igitur vmbilicus tuus crater tornatilis quid eft, nifi ut fi diceret: perfecta eft in te virtus caftitatis, & liberata es ab omni carnalis appetitu voluptatis?*

Quartò. Quartò, Alanus: *Vmbilicus, inquit, eft in medio ventris. Per vmbilicum igitur Virginis intelligitur vis intelligendi, qua Deum dilexit, fcilicet charitas. Hæc in virgine fuit quafi crater, quia ea mediante, virgo mundo lætitiæ vinum propinauit, de qua dicitur: Calix meus inebrians quàm præclarus eft? Pfal.22. & alibi: Vinum lætificans cor hominis. Pfal. 103. Tornatilis dicitur, quia torno factilis operamur? Et ipfa virgo fine omni difficultate, fine omni illecebra, fine omni carnis anguftia concepit & peperit. Numquam indigens poculis. Minus dicit & plus fignificat, id eft, plenus poculis, nempe mundo propinans vinum dilectionis, vinum falutis, vinum lætitiæ, poculum vitæ.*

Denique in vmbilico illius, ait Guilielmus, falus hominum fuit eo ipfo, quo ibi reconciliationis humanæ hoftia fuit, atque inde nobis fuo tẽpore, id eft, quando *Verbum caro factum eft*, falus manauit. Nempe vmbilicus ille virgineus Dei Filio carnis fubftantiam, in qua pro hominibus moreretur, per calorem Spiritus fancti miniftrauit, atque eo ipfo quafi crater tornatilis vitam mundo propinauit. Et poft nonnulla: *Numquam indigens poculis.* Quotlibet inde hauriant, & quantumlibet hauriant, nequit exhauriri. Nam etfi inde bibant omnes peccatores terræ, nihilominus abundat & redundat.

VENTER TVVS SICVT ACERVVS (Symmach. *tumulus*) TRITICI VALLATVS LILIIS] Tigur. *Circumfeptus liliis*. S. Ambrofius de Inftit. Virgin. cap.14. legit: *Sicut aceruus tritici minuti inter lilia:* fed videtur error typographi, ac pro *minuti* legendum *muniti*, vti legit idem S. Ambrof. de Obitu Valent. Sicque habent Hebr. Septuag. & Latinus.

Idem, vel quafi idem dicit cum eo, quod dixit de vmbilico (fub eo enim ventrem comprehendit, vt dixi) fed per aliam metaphoram & fimilitudinem: ibi enim ventrem comparauit crateri, qui vino eft pleons; hic verò cõparat eum aceruo tritici, fed vallato liliis, vt fignificet eum referrtum effe quolibet alimento (hoe enim tàm potu, quàm cibo, putà tritico conftat) eumque

A tam efurientem abundè cibare, quàm fitientem potare. Aceruus tritici fertilitatis & fœcunditatis eft fymbolum, lilia verò caftitatis: fignificat ergo ventrem fponfæ ita effe fœcundum ad nutriendum cetera membra, vt tamen fit purus & caftus.

Per triticum, vel grana tritici excuffa, & puta, quæ liliis vallentur, vel potius fegetem tritici læte in ariftis & culmis germinantem, turgentem, & tumentem accipe: hæc enim in aruis nobiliũ, præfertim hortenfibus, ad margines vallatur liliis, aliifque floribus pulchrè fuccrefcentibus, tum ad amœnitatem & delitias, tum ad odoris fuauitatem & fragrantiam. Hæc funt lilia agri, quæ nominat Chriftus Matth.6.v.28. Huic aceruo affimilatur venter fponfæ, quia illius ad inftar folido & fuccido cibi chilique tumore, omni

B ex parte pleno & æquato turgefcit, ac ob eius per vim caloris fuftam concoctionem fuauem exhalat odorem, vti exhalabat venter Alexandri Magni, & fimilium.

Porrò Sanchez & Alcazar ventrem hic non nudum accipiunt, fed talari veftitum, putà veftem & tunicam ventris: hoc enim honeftius & decentius videtur. q. d. Veftis, qua venter tuus operitur, eft ex aurea tela, cum eleuato in èa opere tritici cumulos imitante, ac limbo ex liliis graphicè acu pictis. Significat ergo fponfus bellè ei quadrare illam talarem veftem, quòd fperet ipfe fœcunditatem fuæ fponfæ (ventre nimirum fignificatam) fore tritici fœcunditati fimilem, fobole deinde copiofa ad gloriam & exaltationem, quam lilia repræfentant, eandem euectum iri. Lilia enim fymbolum funt euectionis ex hu-

C mili loco ad eximiam dignitatem & gloriam, triticum verò fœcunditatis. Nam, vt ait Plinius l. 18.c.10. *Tritico nihil eft fertilius: hoc ei natura tribuit, quoniam eo maximè alat hominem, vtpote cùm è modio, fi fit aptum folum, centeni quinquagenarii modii reddantur.* Hinc illud. *Benedictus fructus ventris tui.*

Denique Chaldæus vertit: *Et Septuag. fapientes circumdant eum ficut aream rotundam, & cellaria eorum plena funt decimis fanctificatis, & votiuis & fpontaneis, quas conftituerunt eis Efdras facerdos & Zorobabel, & Iofue & Nehemias & Belfan, viri Ecclefiæ magnæ, qui comparantur rofis, vt fit eis virtus vt laborent in lege die ac nocte.*

PRIMVS SENSVS

D

ADÆQVATVS,

De Chrifto & Ecclefia.

IErufalẽ conuertenda ad Chriftum per Eliam in fine mundi fimilis erit aceruo tritici, quia plena erit facerdotibus & prædicatoribus, qui verbo Dei & Euchariftia quafi tritico myftico fideles pafcant, non ad luxuriam, fed ad caftitatem, ideoque vallatur liliis, quia puritatis candorem, æquè ac fuauitatis odorem expirat. Hoc enim eft *frumentum electorum, & vinum germinans virgines.* Zachar.9.17. Synagoga enim poft mortem Apoftolorum & primorum fidelium quafi fterilis remanferat, cum ceteri Iudæi nollent ad Chriftum conuerti; fed reliquiis in fine mundi

mundi per Eliam conuersis Synagoga fiet quasi aceruus tritici, quia multa grana, id est, multos fideles in horreo Domini reponendos producet, quorum multitudo, ait ex S. Ambrosio Delrio, est cumulus in vnum vinculo charitatis coaceruatus; cylindro iustitiæ æquatus, & pudicitię, ceterarumque virtutum exemplis vallatus. Tali aceruo plenus Synagogæ tunc venter erit, vt & ipsa queat gloriari factam se matrem filiorũ lætantem. Certè sicut in Catholica Ecclesia numquam deficit vitalis ille potus, sic nec triticum ad dupliciter omnes cibandos.

Porrò S. Gregor. per vmbilicum prædicatores, per ventrem populum intelligit: *Per ventrem* inquit, *populi latitudo designatur, qui benè sicut aceruus tritici lilijs vallatur; quia dum operibus sanctis intendens, in cæleste horreum præparatur, exemplis sanctorum, vt perseueret, vndique munitur.* Populus à Deo electus comparatur tritico Matth. 13. 30. *Triticum*, inquit (id est, electos) *congregate in horreum meum* cæleste. Synagoga ergo continens Iudæos sanctos & electos, est quasi aceruus tritici. Audi Philonem Carpath. Aceruus tritici est multitudo, siue cœtus Ecclesiæ: quia sicut ex multis granis vnus cumulus coaceruatur, ita & ex multis populis vna omnium fidelium Ecclesia copulatur: vnus & idem fide Christi populus, communione vnius baptismatis, & Sacramenti corporis & Sanguinis Iesu Christi cogitur, &c. Sed hic primùm lilijs sepiri & constipari debet, id est; in odoratissimis atque frugiferis virtutum actionibus castissimisque colloquijs exerceri, mox ad cælestem illam patriam fructus aliquid incorrupti deferre secum, vt vnicuique detur de fructibus manuum suarum, sinumque refertum virtutibus gerat.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS.

De Christo & anima sancta.

VEnter mysticus animæ sanctæ est mens in se continens triticum, id est, sanctam doctrinam, qua se & alios enutriat in omni virtute; ideoque vallatur lilijs puritatis & castitatis suauè fragrantibus. Ita Theodoret. & tres Anonymi. Audi Honorium: *Venter animæ est memoria, in qua recondit cibos sacræ Scripturæ, quæ similis est aceruo tritici; quia sicut in aceruo grana cumulantur, ita & in memoria multæ sententiæ & imaginationes coaceruantur, quæ lilijs vallantur, quia mundis cogitationibus stipantur.*

Denique venter, id est, mens sanctorum est aceruus tritici, id est, officina & congeries iustitiæ, beneficentiæ, omnisque virtutis.

Symbolicè. ventre significatur quarta acies coniugatorum.

Symbolicè. Honorius censet hic in choris castrorum Synagogæ per vẽtrem notari quartam aciem coniugatorum, qui ventre ad prolium generationem vtuntur, sed tritico eleemosynarum abundant; hi vallantur lilijs castitatis: hi ergo sunt coniugati fœcundi, æquè ac sancti, de quibus Psaltes: *Vxor tua sicut vitis abundans in lateribus domus tuæ: filij tui sicut nouellæ oliuarũ in circuitu mensætuæ.* Psal. 127. 8. Iudæi enim fœcundi sunt, & fœcundi erunt in fine mundi, vt filios generent

A Christo inferendos cælo: Hinc tãta in tot regnis per totum orbem sparsa videmus Iudæorum examina. Quocirca Gislerius appositè censet hunc sensum ad literam esse primum & primarium.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS.

De Christo & B. Virgine.

VEnter B. Virginis fuit aceruus tritici, id est, Christi, qui cibus & panis est Christianorum, vallatus lilijs, id est, stipatus virginibus, ait Honorius. Hinc de ea dicitur: *Benedicta tu in mulieribus & benedictus fructus ventris tui.* Lucę 1. Et: *Beatus venter qui te portauit.* Hic ergo, ait Guiliel-B mus, est *sicut aceruus tritici, quia prole distentus & tumidus, sed tamen vallatus lilijs, quia perpetuæ virginitatis inanitate; sed veritatis plenitudine tumidus.* Audi S. Ambr. de Instit. Virg. c. 14. *In virginis vtero simul aceruus tritici, & lilij floris gratia germinabat, quoniam & granum tritici generabat & lilium. Granum tritici secundum quod scriptum est: Amen, amen dico vobis, nisi granum tritici cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet; sed quia de vno grano tritici aceruus est factus, completum est illud propheticum: Et conualles abundabunt frumento. Quia granum illud mortuum plurimum fructum attulit. Hoc itaque granum omnes homines perpetua cælestium munerum esca saturauit. Consummatum est illud prophetici oris eloquium, dicente eodem Dauid. Cibauit eos ex adipe frumenti, & de petra melle saturauit eos. In hoc grano esse etiam lilium, diuina testantur oracula,* C *quia scriptum est: Ego sum flos campi & lilium conuallium, sicut lilium in medio spinarum. Christus erat liliũ in medio spinarum, quando erat in medio Iudæorum.*

Secundò Rupertus: *Venter tuus*, inquit *sicut aceruus tritici; quod videlicet triticum prudenter congregasti meditando in Scripturis, sicut dictum est, quodam loco: Maria autem conseruabat omnia verba hæc conferens in corde suo. Huiusmodi aceruus bene est vallatus lilijs, quia profectò pulchritudo castitatis sicut claritudinem sensus ad intelligendum Scripturas efficit; ita & auctoritatem parat omni homini vt dignus sit foris eloqui ea, quæ intus reposuit, vel contulit verba Dei quasi triticum Domini.*

Membra mystica B. Virginis.

Audi Christum apparentem S. Brigittæ, eique singula B. Virginis membra mysticè describen-D tem, l. 5. Reuel. eius in fine Interrogationis decimæ: *Venter tuus, ô beata virgo, fuit mundissimus sicut ebur, & sicut locus ex virtuosis lapidibus splendidissimus; quia constantia conscientiæ tuæ numquam tepuit, sed nec in tribulationibus potuit vitiari. Huius itaque ventris, id est, fidei tuæ parietes fuerunt quasi aurum fulgentissimum, in quibus notatur fortitudo virtutum tuarum & prudentia tua, & iustitia, & temperantia; cum perfecta perseuerantia, quia ipsæ omnes virtutes tuæ perfectæ fuerunt diuina charitate.*

VERS. 3. *Duo vbera tua, sicut duo hinnuli gemelli capreæ.*

DVO VBERA TVA SICVT DVO HINNVLI GEMELLI CAPREÆ] Repetitur in Synagoga Iudæorum, quod dictum est de

Ecclesia

Ecclesia Gentium, cap.4. v.5. vbi hæc explicui. A Chaldæus vertit: *Saluatores tui, qui te redempturi sunt, similes sunt Moysi & Aaron filijs Iochabed, qui comparantur duobus hinnulis gemellis capreæ.*

Honorius per vbera censet in choris castrorũ Synagogæ quintam eiusdem aciem, scilicet doctorum denotari. Idem Tropo. *Duo vbera animæ,* inquit, *sunt sapientia & scientia quibus lactat insipientes & iniustos, quæ sunt sicut hinnuli capreæ, qui semper alta petunt, dum ad alta virtutum scandere nituntur; duo gemelli sunt, dum in gemina dilectione cælestia petunt. Hinnulum capreæ dixit ad distinctionem hinnuli ceruorum, qui velocius currit, sed non vt ista alta petit.*

Philo per duo vbera accipit religiosos & laicos, & analog. duplicem beatitudinem sanctorum in cælis, scilicet gloriam animæ & corporis. B

VERS. 4. *Collum tuum sicut turris eburnea. Oculi tui sicut piscinæ in Hesebō, quæ sunt in porta filiæ multitudinis. Nasus tuus, sicut turris Libani, quæ respicit contra Damascum.*

Fiunt à principibus subinde ad magnificentiã paruæ turres eburneæ affabrè elaboratæ, sicut Salomon thronum suum augustum, vt dicitur 2. Paral. 9. 17. fecit ex ebore, imò Achab domum integram ex ebore ædificauit, vt habetur 3. Reg. 23. 39. Adeo enim magni vastique sunt dentes elephantis, vt nonnulli duodecim palmorum, imò decem pedum mensuram excedant. Quocirca ex eis postes in domibus & stabulis fiunt, ait Plinius, qui proinde illos cornua potius quam dentes nuncupat. Atque hæc longæuitatis elephanti est causa, quòd scilicet vastis validisque dentibus cibum planè commolat, & in farinam redigat, itaque eum optimè digerat, digestumque in substantiam suam conuertat: quodque diu, scilicet biennio, matris vtero gestetur, vt fortis validusque nascatur. Vide Aldrouandum in elephante p. 42. 3. & seq. C

Elephanti longæuitas cur?

Repetit in Synagoga Iudæorum quod dixit in Ecclesia Gentium c. 44 (Vide ibi dicta) vtrique enim dat collum turritum; sed hic addit, quod sit eburneum. Collum turritum significat inuictum Synagogæ robur, quo se instar turris generosè eriget contra omnes tẽtationes & persecutiones antichristi. Item Pontifices, doctores & præsules, qui eidem heroicè resistent. Huc facit versio Chaldæi: *Iudex quoque tuus, qui iudicat iudicium tuum, fortis est super populum, vt alliget eos, & vt trahat eos, qui condemnantur in iudicio ad carcerem: sicut Salomon rex qui fecit turrim eburneam, & subiecit populum domus Israel, & conuertit eos ad dominatorem sæculi.* D

Ebur notat elephantinam (elephas enim ferarum & animalium castissimus est) castitatem, puritatem & munditiem, qua pollebunt Iudæi in fine mundi. Apocal. 14. 1. & seq. præsertim doctores & præsules. Ebur enim candidum est politum, nitidum, teres, rectum, æquabile, firmum. Talis pariter erit virtus & fortitudo Iudæorum. Porrò quam castus sit elephas, colligit ex indi-

Elephantis mira castitas.

A cijs, quæ dat Aristot. l. 5. de Histor. animal. c. 14. vbi docet elephantem continuò per triennium manere cælibem, ac post triennium finito iam feminæ partu, illi obiter, prolis dumtaxat generandæ causa misceri. *Elephas,* inquit, *coitum, triennio interposito, repetit: Quam grauidam reddit, eamdem præterea tangere numquam patitur. Vterum biennio gerit, parit singulos: fœtum magnitudinis bimestris aut trimestris vituli edit.* Causam dat libr. 9. c. 49. *Elephas,* ait, *omnium ferarum mitissimus & placidissimus est; quippe qui permulta officia & erudiatur & intelligat: quando etiam regem adorare condiscat: valet sensu, & reliqua sagacitate ingenij excellit: quam impleuerit coitu, eam rursus non tangit. Viuere elephantes mares alij ducentos, alij centum & viginti annos aiunt; feminas etiam ferè totidem; sed florere ætate circa sexagesimum narrant.*

B Causa ergo cur elephas sit castus est eius mansuetudo, sagacitas & amor longæuę vitę: castitas enim vitam prolongat, quam libido abbreuiat. Idem lib. 2. c. 1. *Elephas,* inquit, *testes non foris conspicuos, sed intus circa renes conditos habet, quocirca initum celerius agit.* Idem l. 5. c. 2. *Elephantes,* ait, *coituri solitudines petunt sed præcipuè secus flumina,* adeo pudet eos actus venerei, vt eum flumine abluãt. Audi Plinium l. 8. c. 5. *Elephantes,* inquit, *pudore numquam nisi in abdito coëunt, mas quinquennis, femina decennis, initur autem biennio quinis (vt ferunt) cuiusque anni diebus, nec amplius: sexto perfunduntur amne, non ante reduces ad agmen; nec adulteria nouere, nullaque propter feminas inter se prælia, cæteris animalibus perniciala.* Atque ex tanta castitate tãtum est robur elephanti, vt etiam turres & in ijs militum acies dorso vectet. Addit ex Æliano Aldrouandus in elephante p. 44. 1. Elephantem adeo homines adulteros & adulteras odisse, vt de eis pœnas sumat, eosque occidat, cuius vindictę plura ibidem recenset exempla. Adiungit Angelomus 3. Reg. 10. *Elephas,* ait, *temperanter miscetur feminæ suæ, & secunda non vtitur.* Et Beda in illud psal. 44. v. 9. *à domibus eburneis:* domus eburnea, inquit, est cor innocentissimum & castissimum. In ebore est candor, & per candorem designatur innocentia, Elephas enim, cuius est ebur, castissimus est; quia non cognoscit nisi vnam vxorem, & illam temperatissimè, atque ea mortua numquam aliam cognoscit. C

Castitas elephantum facit longæuum.

Elephantis fortitudo ex castitate.

Audi S. Gregor. *Collum sponsæ sicut turris eburnea dicitur, quia prædicatores Ecclesiæ & alti per contemplationem, & fortes per sanctorum operum exercitationem, & pretiosi per diuinam sapientiam habẽtur.* D Similia habent Cassiod. Beda, Anselm. & alij. Et Angelom. in l. 3. Reg. c. 10. ad illa: *Deferebantur Salomoni dentes elephantorũ. Collum tuum sicut turris eburnea, hoc est,* inquit, *Doctores tui fortes sunt propter nitorem sapientiæ,* Philo Carpath. verò per collum accipit Sacerdotes: *Vt enim collum,* inquit, *capiti proximum est atque coniunctum sic veri ministri Dei sacratissimo corpori, ac sanguini Iesu Christi santissimè ac proximè adhærent, suntq; ipsius collum maximè eburneum, quoties pura conscientia, & sinceræ animæ charitate, diuina ipsa mysteria immaculatè celebrant, atque contrectant: quemadmodum supra pyxis eburnea dicebantur, qui sordes animi nullas admittunt, sed honestissima vita ac moribus diuinissimis Sacramentis immaculatissimè ministrant.* Sic ille. A potius accipit martyres, qui collum pro fide subie-

ſubiecêre gladio, & poſt mortem velut ebur refulſerunt.

Symbolicè. Turris eburnea ſűt religioſi.

Symbolicè, Honorius: *Sextus*, inquit, *ordo* (in choris caſtrorum Synagogæ) *eſt religioſorum, qui per collũ exprimuntur, de quibus ſubditur: collum tuum ſicut, &c. hoc eſt ſpirituales, qui Sunamitem Chriſto verbis & exemplis iungunt, vt collum caput & corpus cõiungit, ſunt ſicut turris eburnea, id eſt, ſicut elephas, in virtutibus inexpugnabiles. Solent elephanti turres portare, de quibus pugnatur, ſicut in libro Machabæorum legitur: Sic ſpirituales viri ſacram Scripturam quaſi firmam turrim portant, ex qua contra hoſtes regni Dei pugnant. Sed & per ebur caſtitas illorum intelligitur, ſicut illud animal caſtæ eſſe natura perhibetur.*

Huc accedit Alcazar, qui hæc omnia tribuit religioſis, præſertim pro Chriſto & fide certantibus, & in fine mundi certaturis contra antichriſtum. Hi enim collum erigent contra perfidiam: Collum autem ſymbolum eſt libertatis Chriſtianæ: licèt enim religioſi collum iugo Chriſti & obedientiæ ſubmittant, tamen ſubmiſſio hæc parit in eis ingentes animos ac libertatem, qua omnia mundana deſpiciant, nullos tyrannos timeant; ſed ſolam Dei offenſam: quare pro Deo libentes collum gladio, ſi opus ſit, ſubijciunt.

Rurſum Guilielmus: Caput, inquit, eſt ratio ſpeculatiua, quæ æternorum contemplationi intendit. Membra capiti ſubiecta ſunt appetitus ſenſuales, qui à ratione reguntur. Medium inter caput & membra, ac vtraque coniungens eſt collum, id eſt, ratio practica quę actioni rectę intendit, eamque dirigit. Hęc ſimilis eſt turri eburneę, ex priſcorum patrum exemplis per imitationem exſtructę. Ebur enim os elephantorum eſt: & hi omnes vt Abraham, Moyſes, Dauid, &c. Magni quidam, caſti, forteſque elephanti fuerunt.

Et B. Virgo.

Denique Rupertus, hęc adaptans B. Virgini, per collum accipit eius humilitatem, quę ipſam effecit inſtar turris eburneę, fortiſſimam ęquè ac pulcherrimam: *Quid*, inquit, *vel quale eſt collum tuum? vtique non extenſum, imò amabiliter demiſſum; & hæc eſt humilitas tua, fortitudo magna, fortitudo pulcherrima. Vera ſicut turris eburnea, quæ & aſpectu amabilis & ſtatura ſit fortis. Cui fortis? cui amabilis? Deo fortis, Deo amabilis: diabolo autem terribilis & inacceſſibilis. Quomodo ipſi Deo fortis? nimirum ſicut ex iſtis comprobatur exemplis: Quia ſi contra Deum fortis fuiſti (ait ipſe, ad patrem ſuum fidelem Iacob) quanto magis contra homines præualebis.* Geneſ. 32. 28. Addit Guilielmus: *Si per eburneam turrim exẽpla ſanctorum illorum, Abraha, Iſaac, Iacob, Dauidis, & cæterorum ſignificantur, ſanè deiparam veriſſimè talem vocari, quæ multo ſublimius ceteris, ex ebore illo antiquo turrim fortitudinis cunctis hoſtibus tremendam exſtruxit: Quippe antiquorum virtutes in ſuis moribus non modo perfectè expreſſit, verùm etiam in eiſdem virtutibus ſuper excellenti gratia modum antiquorum longè exceſſit, vicitq́; ſingulos, non tantùm in alijs, ſed & in præcipuis eorum: Abraham in obedientia, Moyſem in manſuetudine, Dauid in humilitate*, &c.

Subtilius Hailgrinus: B. Virgo, inquit, eſt *turris*, ad quam in omni periculo confugiunt miſeri: *Eburnea*, ob candorem caſtitatis & firmitatis conſtantiam: & quia ebur eſt dens elephantis, cui iuge eſt bellum cum dracone; ſicut B. Virgo vetus ab origine mundi bellum ſerpenti antiquo ex Dei prædeſtinatione indixit. Geneſ. 3. 15.

Audi Chriſtum Dominum, collum B. Virginis myſticè deſcribentem S. Brigidæ l. 5. Reuelat. in fine Interrog. 890. *Collum tuum eſt nobiliter erectum & pulcherrimè eleuatum, quia iuſtitia animæ tuæ plenè eſt erecta ad me, & ſecundùm velle meum mobilis, quia numquam inclinata fuit ad aliquod malum ſuperbiæ: ſicut enim collum curuatur in capite, ſic omnis intentio & operatio tua flectebatur ad voluntatem meam.*

Ocvli tvi sicvt piscinæ (S. Ambroſius, *ſtagna*, ſcilicet ex aquis ſcaturientibus & viuis) in Hesebon, qvæ svnt in porta filiæ mvltitvdinis] Pagnin. *Filiæ nobilium*; רבים *Rabbim* enim & multos, & nobiles, principeſque ſignificat. Syrus. *Ad portam multorum.* Perperam Lyran. & Rabbini per Heſebon accipiunt Ieruſalem: hanc enim dici Heſebon, id eſt æſtimationem; quòd vrbs eſſet ſummæ dignitatis & æſtimationis: *Heſebon*, inquit Adrichom. in deſcript. terræ ſanctæ pag. 127. num. 31. *fuit vrbs glorioſa & inſignis & munita valde, ſita in montibus, cincta muris toti lateris, cui tamquam dominæ maximus pagorum numerus ſerviebat; quæ cùm fuiſſet ante Moabitarum, ab Amorrhæis belli iure poſſeſſa eſt, in qua ea Seon habitabat rex Amorrhæorum, quo cum populo ſuo ab Iſraeliticis occiſo, vrbs hæc à filijs Ruben eſt readificata & data Leuitis, contra quam prophetauerunt Iſaias & Ieremias in viſione Moab: ætate S. Hieronymi vocabatur Eſbus, diſtans à Iordane viginti milliaribus.*

Heſebõ quæ & qualis?

Addit Adrichom. num. 32. iuxta portam Heſebon fuiſſe inſignes piſcinas, ſeu ſtagna & fontes aquarũ, ad quos alludit Hebr. עינים *Enaim*: hæc enim vox & oculos & fontes ſignificat: quod enim ſunt oculi in capite, hoc ſunt fontes in terra. Rurſum ſicut piſcinarum ſiue ſtagnorũ laus eſt, ait Delrio, ſi liquido humore abundent, ſi pelluceant, ſi ſpeculorum more reddant imaginem intuentis: in oculis primæ laudi reſpondet copioſus humor aqueus, ſecundæ vitreus, tertiæ cryſtallinus: in his tribus tres illas dotes licet reperire: nam & oculi copioſè humidi ſunt & viſionem tranſmittunt, & imaginem repræſentant. Senſus ergo eſt. q. d. Oculi tui, ô Synagoga, ſunt quaſi gemini, placidiſſimi, puriſſimi, ſereniſſimi, limpidiſſimique fontes.

Rurſum ſicut piſcinæ cinguntur arboribus, iiſque amœnè adumbrantur, ſic & oculi cinguntur pupillis & capillis, atque inter eos emicant vibrantque iucundum lumen, perinde ac ramos arborum piſcinis imminentes cryſtallini aquarum liquores interlucent. Adde humor cryſtallinus oculi ſimilis eſt piſcinæ, quia vtriuſque origo ſubtus latenter ſcaturit, extrema verò ſuperficies quieta, ſtabilis & ſerena permanet, adeo vt inſtar ſpeculi res obiectas repræſentet. Hoc verius eſt in ſponſa, cuius oculi modeſti ſunt, graues, compoſiti, conſtantes: nam oculi inconſtantes & gyrouagi indicant animum vel pauidum, vel leuem, vel vafrum: piſcinæ ergo ſiue ſtagna, in quibus aquæ non fluunt, ſed conſiſtunt, notant, laudantque quietem & ſerenitatem oculorum. Nam ſtabilitas iſta lumen & ſplendorem adauget, & iudicium eſt internæ grauitatis, ſimplicitatis

Oculi modeſti indicãt modeſtã mẽtem.

plicitatis,& constantiæ;sicot crebra nictatio palpebrarum, & velox orbium huc illuc motitatio vel organi malè affecti, vel animi leuis, timidi, fallacis nota reputatur. Ita Delrio.

Porrò hæc porta Hesebon vocatur *filiæ multitudinis*, id est, porta spectans segionem,in qua erat magna hominum multitndo. Regiones enim delicatæ & elegantes ab Hebræis metaphoricè vocantur filiæ.Regio hæc erat vel forum;in foro enim magna elt hominum multitudo; vel suburbia,& copia pagorum multorum vrbi Hesebō subiectorum, vti paulò antè ex Adrichom. dixi.

Porta hæc notat cauitates capitis, in quibus quasi in porris siti sunt orbes oculorum, dicunturque *filiæ multitudinis*,quia intra cauitates hasce capitis multæ sunt cellæ omnium sensuum; tam interiorum,quam exteriorum : multi item spiritus vitales & animales,qui sensibus singulis subseruiunt:multæ denique arteriæ, venæ, musculi, nerui, &c. Rursum oculi ipsi hic tacitè aomparantur portis, quia instar portarum ampli erant & decorè aperti. Sic Iuno ab Homero vocatur γλαυκῶπις, id est, bouinos magnosque oculos habens.Per symbolum piscinæ ergo significatur triplex oculorum pulchritudo,ait Luysius.Primò eorum amplitudo,id est,iusta & decens magnitudo. Deinde serenitas,ex quo existit lumen & splendor. Postremò quies taoquam stabilitas, quæ cum ipsa in oculis grauitaris est & decoris plena; tum certè constantis animi atque simplicis est indicium. Nam quorum crebrò palpebræ atque oculi magna celeritate mouentur, aut timidi sunt, aut omnino vafri atque fallaces.

Symbolicè piscinâ triplex oculorum pulchritudo significatur.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Christo & Ecclesiâ.

Oculi Synagogæ qui sint.

OCuli Synagogæ conuersæ ad Christū sunt eius sapientia & prudentia, siue sincera fides & cognitio, purusque & clarus intellectus tā speculatiuus, quàm practicus:itā sanctæ cogitationes, ait Theod. & S.Ambrosius in psal. 118. ser. 16.ac pura intentio soli Deo placendī. Hinc *Hesebon* Hebr.idem est, quod cogitatio, vt vertit Aquila, vel vt Pagnin. idem est, quod *festinatio intelligendi* à חָשׁ *chas*,id est,festinauit,& בן *ban*,id est,intellexit. Vide dicta cap. 4. 1. & c. 5. 15. Sicut enim ibi oculos Ecclesiæ comparauit colūbis; sic hic oculos Synagogæ comparat piscinis. Vnde R.Salomon asserit Hebræos & Thalmudicos ברכות *berechot*,quod noster vertit piscinas, vsurpare pro *oculis*.

Rursum oculi Synagogæ in fine mundi erunt Episcopi, Prophetæ & Rabbini siue doctores, ait Cassiodor. Iustus,& Anselm. qui filiam multitudinis,id est,congregationem populi Iudaici, Christi fidem & viam docebunt, regent & dirigent in viam salutis: sapientia enim instar fontis & oculis resplendet in doctore: ipsa enim est, *speculum sine macula Dei maiestatis, & imago bonitatis illius*. Sap. 26. Hinc Honorius per oculos accipit in choris castrorum Synagogæ septimum ordinem, siue aciem, quæ, inquit, est prælatorum.

Huc facit versio Chaldæi : (*Scribæ* doctores) *tui pleni sunt sapientia sicut piscina aquarum, & sciūt constituere rationes embolismorum, & annos intercalant, & signant principia annorum & mensium in porta domus Concilij magni.* Hinc Cosmas Damianus per oculos accipit Episcopos,eorumq; perspicaciam ad contemplanda diuina, ac prouidētiam ad gubernandum oues sibi creditas:hi enim gemini mentis oculi sunt quasi geminæ piscinæ quæ iuxta portam Hesebonis vrbis olim populosissimæ,quasi in facie eius sitæ,ingentem saluberrimarum aquarum vim,ex montibus Galaad perpetuo manantium, continentes,innumeratæ multitudini magno erant vsui, & admirandas præstabant vtilitates.

Porrò in τὸ *filiæ multitudinis*, pro quo Hebr. est, בת רַבִּים *bath rabbim*, id est, *filia*, hoc est, vrbs *multorum* incolarū. videtur aliud latere mysterium & oraculū conuersionis Arabum. Nam *bath rabbim*, siue Rabba, erat vrbs magna, potens & populosa,ideoque Metropolis Ammonitarū, quam primò expugnauit Og rex Basan, deinde Dauid per Ioab ducem 2. Reg. 11. 12. Denique Ptolomæus Philadelphus post Alexandrum secundus Ægypti rex, à quo Philadelphia est nūcupata, eratque vicina vrbi Hesebon. Vnde Ierem. cap. 49. 3. in clade Chaldæorum vtramque coniungit,dicēs: *Vlula Hesebon, quoniam vastata est Hay. clamate filij Rabbath.* Sensus ergo est. q. d. Oculi tui,ô Synagoga, similes sunt piscinis sitis ad portam Hesebon, quæ respicit Philadelphiam, siue per quam itur Philadelphiam. Ita Delrio, & Vatabl. Sic Romæ porta vna vocatur Tyburtina, qua itur Tybur; alia Tusculana, qua itur Tusculum; alia Prænestina, qua itur Præneste, &c. Indicat ergo Salomon oculos, id est, Episcopos Ierusalem & Iudææ in fine mundi respecturos ad vicinam Arabiam felicem, cuius primaria vrbs est Philadelphia, vt eam ad Christum conuertant, sicut olim eamdem conuerterunt. Vnde Ecclesia Philadelphensis olim suberat Patriarchæ Hierosolymitano. Idem fiet in fine mundi,cùm Elias & Iudææ Episcopi ibunt vel mittent prædicatores in Arabiam ceteralque vicinas regiones,vt eas à Mahometo (Mahomet enim fuit Arabs, & dux Arabum) & ab antichristo ad Christum traducant. Hoc videtur innuere hic Spiritus sanctus per τὸ *bath rabbim*, siue *Rabba*,id est, Philadelphia, quæ perinde vt piscinæ Hesebon dicta est, *vrbs aquarum* 2. Reg. 5 5. & seq. eò quòd torrens Iacob eam circumfluat, ait Adrichomius. Arabiæ felicis ergo præ alijs meminit hic Salomon; tum quia ipsa contermina est Iudææ, tum quia thuris, quod Deo adoletur,myrrhæ, aloēs,casiæ, amomi, cinnamomi, nardi, cardamomi, piperis, ac omnis generis aromatum est feracissima, adeò vt ibi non alia ligni genera in vsu sint, quam odorata, ait Plinius. Abundat quoque auro, argento, adamantibus, gemmis, margaritis. Nutrit leones, pardos, equos, mulos, camelorum & elephantorum greges. Fertur denique sola Arabia felix Phœnicem auium reginam alere: tum quia tres magi & reges, primi ex omnibus prouincijs, ex hac Arabia ad Christum adorandum duce stellâ venere

Arabum in fine mundi cōuersio.

Arabia felicis fertilitas.

A venere Ierusalem, iuxta illud psalm. 71. *Reges Arabum & Saba dona adducent*, scilicet aurum, thus, & myrrham, quæ puero Iesu obtulerunt, Matth. 3. Denique S. Paulus ad Christum conuersus illicò in hanc Arabiam abijt, ibique per triennium prædicauit tanto fructu, vt vnica illius vrbs Beccara, quæ Archiepiscopalis sedes erat, Episcopatus sub se habuerit 35. teste Wilhelmo Tyrio in bello sacro, & ex eo Adrichom. In Arabia.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS.

De Christo & anima sancta.

Meditatio est piscina. Primò. B Animæ sanctæ bini oculi sunt meditatio & contemplatio: hæ similes sunt piscinis: Primò, quia sicut in piscinis aluntur pisces; sic in meditatione nutriuntur piæ mentis affectiones & desideria.

Secundò. Secundò, sicut piscinæ sunt limpidæ, redduntque imaginem intuentis: sic anima in meditatione fit speculum recipiens Dei similitudinem, eiusque imaginem in se repræsentans.

Tertiò. Tertiò, sicut piscinæ largas emittunt aquas, sic oculi defluunt & depluunt lachrymas deuotionis & compunctionis, vti patet in Dauide dicente psal. 6. 7. *Lauabo per singulas noctes lectum meum, & lachrymis meis stratum meum rigabo*. Hebr. אמסה *amse*, id est, liquescere & quasi natare faciam, q. d. Tam copiosas fundam lachrymas, vt ijs quasi liquescat & innatet lectus. Et Ieremias: *Idcirco*, ait, *ego plorans, & oculus meus deducens aquas*. Thren. 1. C 16. Audi S. Gregor. *Hesebon cingulum mœroris interpretatur. Oculi ergo sponsæ sicut piscinæ in Hesebon dicuntur, quia dum de peregrinatione sua contristantur, & mœrore corroborati contra spiritales hostes accinguntur, lachrymis se lauant, vt per eos populi conuenienter coram Deo mundentur.*

Sic & Rupert. Beda, & S. Thomas Audi Aponium: In oculis Hesebon illi videntur ostensi, qui pro suis vel alienis criminibus fontes proferunt lachrymarum. Et Hugo victorin. Annot. in Ioëlem: Piscinæ Hesebon, ait, sunt diuersa genera compunctionis. Oculi ergo sponsæ sunt piscinæ in Hesebon, quia inde magis magisque clarificantur, vnde in piscinis hisce frequentibus lauantur. Sic Iudæi in fine mundi de sua perfidia tam longa compuncti, imbres lachrymarum effundent quasi piscinæ Hesebonis.

Quartò. D Quartò, sicut piscinæ hæ erant iuxta portam filiæ multitudinis; sic meditatio & contemplatio sunt iuxta portas paradisi, vbi est innumera multitudo filiorum Dei, puta sanctorum & beatorum.

Quintò. Quintò, sicut in piscinis aqua est stagnans, ideoque quieta & stabilis; sic meditatio animæ motus componit, facitque stabiles & quietos. Hæ sunt aquæ Siloë, quæ vadunt cum silentio, Isaiæ, c. 8. v. 5.

Sextò. Sextò, sicut piscinæ copiosam fundunt aquã; sic meditatio copiosos dat cõceptus & affectus, quos in multitudinem quantumuis amplam effundamus.

Septimò. Septimò, hæ piscinæ sunt in Hesebon; Hesebon Hebr. idem est, quod cogitatio, ruminatio,

A computatio, supputatio, æstimatio, quia vis & fructus meditationis consistit in profunda & seria ruminatione, æstimatione & ponderatione mysteriorum fidei. Ideo enim multi fideles, licet credant cæli præmia & gehennæ tormenta, ijs tamen non mouentur ad abstinendum à peccatis, & ad obseruandum Dei leges, quia illa pro sui grauitate non expendunt, non ruminant, non ponderant. Quis enim auderet furari, fornicari, occidere, si seriò & profundè perpenderet & põderaret æterna gehennæ incendia, quæ certissimè sibi accersit? Vide Bernard. in li. de Considerat. Hinc Hebræi opus *machascebat*, quod idem est radicaliter cum *chesbon* siue *hesebon*, id est, *cogitationis*, vocant opus artificiosum, arduum, & ingeniosum, quod multâ cogitatione & meditatione in- B diget, quale est opus phrygionicum: sic opera bona, quæ ex meditatione profunda proficiscuntur sunt elaborata, exacta, eximia, heroica.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS.

De Christo & B. Virgine.

Primò. PRimò Rupert. Beatæ Virginis oculi, inquit, erant velut piscinæ ob compunctionem & lachrymas, quas pro Ecclesia & fidelium miserijs fundebat. Hinc anagogicè idem Rupertus per duos oculos similes duabus piscinis, accipit irriguum superius & inferius, quod Axa petijt à pa- C tre Caleb Iudic. 1. *Irriguum enim superius*, inquit, *accipit anima, cum se in lachrymis cælestis regni desiderio affligit: irriguum verò inferius accipit, cum inferni supplicia flendo pertimescit. Igitur in his verbis: Oculi tui, &c. Sensus mysticus est, ac si diceret: Oculi tui præ amore vel desiderio dilecti, quo langues & compungeris, fluunt lachrymis, & istæ lachrymæ piscinæ sunt in Hesebon, id est, aquæ manantes cingulo mœroris: ista cõpunctio terra est irrigua aquis, principium quoddam æternæ dulcedinis & hereditatis: Sicut illa Hesebon & terra trans Iordanẽ prima fuit possessio terræ promissionis illi filiæ multitudinis, scilicet plebi Israeliticæ, cuius multitudine non pauciores sunt, qui ascenderunt vel ascendũt, vt repromissionem accipiant æternæ hereditatis.*

Secundò. Secundò, Alanus: Oculi Virginis dicuntur vita contemplatiua & actiua; in actiua videt quid D agendum, in contemplatiua quid diligendum. Comparantur istæ piscinis, quia Virginem spirituali refectione satiant, & à macula peccati liberant. Hæ sunt in Hesebon, id est, in cingulo mœroris, pro diuturnitate laboris & militiæ, & quantum ad contemplatiuam pro dilatione patriæ; quæ piscinæ sunt in Ecclesia, hoc est, in porta filiæ multitudinis.

Tertiò. Tertiò, Guilielmus: B. Virgo, ait, similis erat Cherubinis, qui in circuitu & intus pleni sunt oculis Ezech. 1. 18. *plena enim erat, ipsa oculis prouidentiæ, sine intermissione prouidendo bona, non tantùm coram Deo, sed coram hominibus omnibus. Planè hos oculos eius nullus vnquam vel tenuis carnalis illecebræ puluis fuscauit: nullus vel modicus æmulationis, siue iracundiæ motus turbauit, sed ad instar aquæ viuæ puri semper atque perlucidi fuêre; quia nihil in se tur-*

pulentum, siue puluerulentum habebant, sed quandoque aquæ viuæ, id est, cælestis gratiæ similitudinem exprimebant.

Audi Christum oculos B. Virginis S. Brigittæ depingentem libr. 5. reuelat. in fine Interrog. 9. *Oculi tui fuerunt in conspectu patris mei sic lucidi, quòd se speculabatur in eis, quia in spiritnali visu tuo & intellectu animæ tuæ videbat pater omnem voluntatem tuam, quòd nihil volebas nisi ipsum, & nihil desiderabas nisi secundùm ipsum.*

NASVS TVVS SICVT TVRRIS LIBANI, QVÆ RESPICIT CONTRA DAMASCVM] Hebr. צֹפֶה *tsopha*, id est, *speculans faciem Damasci.* Ita Pagnin. Septua. *Prospiciens faciem Damasci.*

Turris Libani quæ.

Turris Libani, ait Adrichomius in descript. terræ sanctæ pag. 100. num. 98. erat turris, quam Salomon in monte Libano (ibi enim eum ædificasse patet 3. Reg. 9. 19. & 2. Paralip. 8. 6.) prope Damascum construxit tantâ celsitudine, vt inde domus Damasci numerari possent; tantâ verò pulchritudine, vt nasus sponsæ illi comparetur. Turris hæc erat loco speculæ, vt ex ea Syrorum, qui Iudæam crebris excursionibus infestabant, aduentum, insidias, & conatus prospicere, & Iudæis, dato ignis vel tubæ signo prænuntiare possent, vt vel fugam, vel arma ad ijs occurrendum pararent. Damascus enim erat caput Syriæ, vt ait Isaias c. 7. 8.

Pro *nasus.* Hebr. est אַף *aph*, quod tam faciem quàm nasum significat. Vnde nonnulli cum Vatablo, & Pagnino vertunt: *Facies tua sicut turris Libani;* quia facies sponsæ rotunda erat, alta & eleuata instar turris, vt eminùs sua prospiceret. Noster tamen, Septuag. Pagnin. & Hebræi vertunt *nasus.*

Nasus sponsæ ut turris. Primò.

Quæres, quomodo nasus sponsæ comparatur turri? videtur enim primâ facie hæc enormis, inconcinna & indecora hyperbole. Nonnulli per nasum accipiunt monile adinstar turris Libani efformatum quod è fronte ad nares more orientalium dependebat, illasque ornabat. Hoc enim ornamento priscos nasum decorasse docet S. Hiero. in Ezech. 16. 12. ad illa: *Dedi in aurem super os tuum.*

Secundò.

Rursum noster Sanchez censet nasum comparari turri Libani: quia, inquit, hæc eminùs spectata parua ob distantiam videbatur, ac habere speciem nasi. Sic rupes iuxta Surrentum vocantur capreæ, teste Plinio lib. 3. cap. 6. quia eminùs aspicientibus formam capreæ repræsentant. Et quæ Scylla dicitur, saxum est in Sicilia; quæ Niobe, saxum est in Sypilo; quia Scyllæ & Niobes similitudinem intuentibus obijciunt.

Verùm hîc nasus comparatur turri non tantùm quoad speciem & apparentiam, sed quoad veritatem & rem ipsam.

Tertiò. genuinè.

Dico ergo Salomonem in Cantico hoc bucolico, sponsæ membra more Hebræo assimilare rebus ruralibus: sic vers. præcedenti oculos sponsæ assimilauit piscinis Hesebon, & v. 5. caput eius assimilat Carmelo: sic hîc nasum comparat turri Libani, non quoad magnitudinem, vel altitudinem: quis enim licèt gigas & Polyphemus, habeat nasum tam longum, quam alta est turris?

Similitudo nasi & turris. Prima.

Sed primò quoad proportionem, quia quantum è Libano monte eminet hæc eius turris, tantum proportionaliter nasus sponsæ eminet è pectore, ceterisque membris illi subiectis. Rursum sicut magna è Libano exurgit turris; sic magnus proportionaliter è facie sponsæ exurgebat nasus.

Magnus nasus index magni iudicij & animi.

Indicat ergo sponsam magnum habere nasum, sed decentem & proportionatum faciei. Magnus enim nasus signum est magnæ crisis, prudentiæ, iudicij, discretionis, æquè ac celsi fortisque animi. Vnde illud Martialis:

Et pueri nasum Rhinocerotis habent.

Et: *Nasutus sit vsque licet, sis denique nasus.*

Et Horatius: *Naso suspendis adunco.*

Vnde Plinius lib. 11. cap. 32. docet nouos mores subdolæ irrisioni nasum dicauisse, Græci mycterismum vocant: μυκτὴρ enim est nasus, sicque vertunt hîc Septuag. Hinc nasuti vox, ait Festus, sagacem notat, quod cuiusque rei odorem statim explorat, & priùs sentiat quàm inspexit. Vnde S. Hieron. epist. 100. scribens ad Bonasum nimis nasatum, æquè ac nasutum falsè perstringens nimiam eius crisin & dicacitatem: *Dabo,* ait, *consilium, quibus absconditis possis pulchrior apparere. Nasus non videatur in facie, sermo non sonet ad loquendum; atque ita & formosus & disertus videri poteris.*

Secunda.

Secundò, nasus sponsæ similis est turri Libani comparatiuè, quoad summam & celsissimam turris partem, quia sicut eminebat omnibus vicini Libani arboribus; supra illas enim prospiciebat, & despiciebat mœnia domosque Damasci; sic pariter nasus sponsæ eminet toto corpore omnibusque eius partibus, ac suprà eas minùs verientia prospicit & despicit, vel dispicit. Adde in turribus supernè sæpè extare, & foras prominere fenestellas, vel domunculas instar nasi tectas, ad hoc factas, vt ex ijs liberior sit in omnem partem excubitorum prospectus, quæ planè speciem habent nasi: sunt enim in culmine quasi in capite turris, ac sub eius fronte decliui descensu instar nasi prominent, vt turris nasata vel nasura esse videatur. Imò Romæ in columna Traiani & altera Antonini Imper. videmus supernè peribola, vel mœniana cancellis circumdata, per quæ tota columna circumiri potest, vt in omnem plagam liberrimè prospicere liceat.

Tertia.

Tertiò, in colore: sicut enim turris candida elucebat inter virides arbores ramosque Libani; sic nasus sponsæ candidus inter crines flauos suũ candorem ostentat.

Quarta.

Quartò, in officio speculandi: Nasus enim à superciliorum confinio oriens, & quasi æquali porrectus iugo, vtramque oculorum aciem simul & discernit & munit. Vnde Cicero lib. 2. de Natura deorum: *Nasus ait, ita locatus est, vt quasi murus oculis interiectus esse videatur.* Pari modo turris Libani excubitores, ex ea prospicientes Syrorum aduentum, contra eorum vim & insidias muniebat & protegebat: excubitores enim sunt quasi oculi ciuitatis & ciuium, qui despiciũt eos, qui veniunt, an sint amici vel inimici.

Nasi officia.

Porrò nasi duo sunt officia, primò vt per eum respiremus, secundò, vt per eum odoremur vti docet Arist. li. 1. Histor. anim. c. 11. Elephanti autem promuscis pro naso est, illaque ingens & prolixa, quia eidem pro manu seruit, quia cibum ori admouet, ait Aristot. Insuper nasus aquilinus magni regijque animi est signum, teste Platone, Arist.

Aristot. & Plutarc. qualem habuit Syrus primus rex Persarum. Qui verò nasum habent simũ, vti habent Delphini, lasciui sunt & petulantes: vnde Socrates, qui simo erat naso, à natura se in luxuriam propensum fatebatur, sed se naturam vicisse virtute asserebat, teste Platone in Symposio. Addit Aristot. in Physiognomicis, *qui nasum acutum habent iracundi sunt, referuntur ad canes: qui crassum, segnes, referuntur ad boues: qui rotundum & obtusum, magnanimi, referuntur ad leones; sic & qui aquilinum referuntur ad aquilam.* Idem Aristot. li. 5. de Generat. anim. c. 2. *Nares*, ait, *longius porrectæ, quales sunt catellorum Laconicorum, valent olfactu.*

Signa Physiognomica narium.

Quintò. Quintò, in rectitudine: sicut enim turris Libani erat recta & erecta ad perpendiculum, vt nihil in ea esset tortum vel curuũ, sic & nasus sponsæ.

Sexto. Rursum, in grauitate & maiestate: sicut enim turris hæc pauorem iniiciebat Syris latrunculis; sic nasus sponsæ grauis & aquilinus adulteros & impios percellebat, & procul à se abigebat.

Porrò Chald. per turrim Libani accipiens arcem Sion, Iudaicè more suo sic vertit: *Et princeps familiarum domus Iuda similis est Dauidi regi, qui ædificauit arcem Sion, quæ vocatur turris Libani; quoniam omnis, qui in ea steterit, potest numerare omnes turres, quæ sunt in Damasco.*

PRIMVS SENSVS.

ADÆQVATVS.

De Christo & Ecclesia.

Nasus notat prouidentiã.

NAsus Synagogæ in fine mundi conuertendæ ad Christum instar turris Libani erit ingens & exacta prouidentia, prospectio, discretio, qua longè odorabitur & prospiciet omnes Damasci, id est, diaboli & antichristi sanguinem animarum sitientis (*Damascus* enim Hebr. idem est quod *saccus* vel *præda sanguinis*) insidias & conatus, eosque ingenti fortitudinis & magnanimitatis spiritu eludet & superabit. Magnus enim nasus magnum spiritum attrahit, ideoque magnanimitatis est index: vnde Hebr. אף *aph*, id est, nasus significat quoque iram & excandescentiam; hæc enim in naso rubente & fumante ostenditur, ac magnanimitatis est index; vnde Luysius Legion. per *aph*, siue nasum accipit excandescentiam ac grauitatem oris, quia oritur ex animo magno & excelso. Et R. Salomon per *aph*, accipit totius faciei grauitatem, quæ maximè relucet in fronte sponsæ. Sicut ergo Iudæi olim ex turri Libani Syrorum è Damasco venientium molimina deprehendebant, eorumque consilia & insidias anteuertentes eludebant: sic prorsus Iudæi in fine mundi ad Christum conuersi, ac præsertim eorum Episcopi & prælati omnes antichristi, Pseudopropheratum, hæreticorum & politicorum simulatos & adulterinos mores, & fictam fidem à veris & germanis Christianorum moribus & fide othodoxa sagacissimè & certissimè discernent; tamquam emunctæ & acutæ erunt naris, vt eorum secreta, quæ captant, consilia, & subdola, quæ contra Christianos moliuntur machinamenta, statim subolfaciant, præoccupent, ac irrita reddant. Ita Cosmas Damianus.

Antichristus enim erit omnium hominum vaferrimus, eloquentissimus, scientissimus, potentissimus, nequissimus, adeoque erit os & organum diaboli: quare mille dolos, fraudes, & artes concinnabit, quibus Iudæos à Christo auertat, & ad se pelliciat, vt dixi 2. Thessal. 2. & Apocal. 11. & sequent. Quare ingēti naso, id est, sagacitate, fortitudine & animo tunc opus erit Eliæ, prælatis, & Iudæis ab eo conuersis, vt artes hasce detegāt, discernant, declinent, confutent, dissipent.

Nasus erit Elias & Pontifex.

Hinc rursum per nasum accipias Eliam & prælatos, præsertim Pontificem Romanum & Patriarcham Hierosolymitanum, qui pro suis Iudæis acerrimè se opponet Antichristo, eiusque fraudes solertissimè olfaciet, illasque suis Iudæis patefaciet, ac contra eas ipsos omni studio animabit & armabit: sic Pontifices Romani quasi nasi Ecclesiæ, odorati sunt hęreses & technas Arrij, Nestorij, Eutychetis, Pelagij, Priscilliani, Wiclephi, Lutheri, Caluini, easque condemnarunt & dissiparunt.

Porrò Cassiodor. Beda, Philo, Anselmus, ceterique Patres more suo omnia hæc symbola, vt superiùs dixi, assignant prædicatoribus. Audi S. Gregorium: *In naso odoris discretio habetur. Per nasum ergo discretio prædicatorum designatur, quia per eos nobis virtutum odores & vitiorum fœtores demonstrantur. Sed nasus sicut turris Libani existit: quia dum semel prædicatores aqua Baptismatis lauantur, & quotidianis lachrymis a peccatis, quæ contra Deum cõmiserunt, dealbantur, digni fiunt vt ad altiora magis ac magis per fortitudinem erigantur. Sed turris contra Damascum respicit, quia peccatoribus semper sanctus quilibet prædicator contradicit. Damascus quippe sanguineus interpretatur, & peccatrici genti dicitur: Manus tuæ plenæ sunt sanguine.* Hinc Philo Carpath. per nasum Ecclesiæ accipit S. Paulum prædicatorum principem, qui altissimè odoratus est diuina mysteria, eaque à fœtoribus mundi sagacissimè discreuit.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS.

De Christo & anima sancta.

NAsus animæ sanctæ instar turris Libani est, eius prouidentia, vigilantia, solertia, & discretio, qua vtilia & noxia eminùs prospicit, ac virtutem à vitio, inspirationem Dei à suggestione diaboli, spiritum charitatis à spiritu carnis solerter discernit. Ita Theodor. Sponsæ nasus, ait, celsus est ac sublimis, & cælestem suscipit odoris suauitatem, sponsique vnguentum percipiens clamat: *Post te in odorem vnguentorum tuorum curremus.* Idcirco comparata est turri, quæ in Libano sita est, & respicit Damasci faciem. Nam quia diabolus, vt asserit beatus Paulus, in angelum lucis transfiguratur, vnguentique spiritalis speciē sumit, necessariò sponsæ nasus erectus ac vigilans respicit faciem Damasci, ne decepta verum omittens vnguentum, fallax & adulterinum sequatur. Et inferiùs: *Nasus tuus sicut turris Libani, quæ respicit faciem Damasci.* Prospicis enim, ne diabolus sub specie rerum diuinarum te decipiat, &

pro veritate mendacium obtrudat. Hæc Theodor. Et S. Ambros. in psalm. 118. serm. 5. vers. 37. *Nares tuæ*, inquit, *sicut turris Libani prospiciēs faciem Damasci, eo quod vnguentum veri sacerdotis, quod descendit de capite in barbam, hoc est, odor ille diuinus odor gratiæ spiritalis, qui de patre in Christo erat, & sacramento incarnationis descendit in terras, vt omnia fuso replerentur vnguento, emineat præcelsi potestate iudicij, & nares repleat animæ, vt beneuolentia discernat & fœtida: olentia sanctorum, qui possunt dicere: Christi enim bonus odor sumus Deo, à fœtidis peccatorum.* Nares deinde comparans turri Libani subijcit: *Hæ sunt nares sicut turris Libani præcelsæ supra mundum, & ideo prospicit faciem Damasci, Gentilem scilicet populum, odorans fidem eius, cuius gratia delictorum suorum detergit fœtorem. Facies ergo Damasci fides est Gentium nullo obumbrata amictu, nullo adoperta vestitu, nuda ac libera, cælo magis intenta, quàm terris. Hanc speculantur & prospiciunt nares Ecclesiæ, quod suaue in ea & odorum est aspirationis & gratiæ colligentes.* Huc vsque Ambr.

Quocirca S. Antonius in via perfectionis primas dabat discretioni. Audi S. Bernard. serm. 3. in Circumcis. Domini: *Discretio*, inquit, *mater virtutum est, & consummatio perfectionis. Hæc nimirum docet, ne quid nimis; atque hæc est octaua dies, qua circumciditur puer; quia discretio verè circumcidit, vt non plus, nec minus fiat. Nam & qui nimius est fructum boni operis abscindit; non circumcidit, sicut qui tepidus est, si minus facit.*

Discretionis elogia. Idem serm. 49. in Cant. *Discretio*, inquit, *omni virtuti ordinem ponit, ordo modum tribuit & decorem, etiam perpetuitatem. Denique ait, ordinatione tua perseuerat dies: diem virtutem appellans. Est ergo & discretio non tam virtus, quàm quædam moderatrix & auriga virtutum ordinatrixq; affectuum & morum doctrix: Tolle hanc, & virtus vitium erit, ipsaque affectio naturalis in perturbationem magis conuertetur, exterminiumq; naturæ.* Idem in Resurrect. Domini serm. 2. *Sed cum vterque aderit, videlicet & compassionis affectus & zelus iustitiæ, necesse est, vt adsit spiritus discretionis, ne fortè cùm oporteat hunc exhibere, ille procedat, & indiscretio confundat vniuersa. Habeat itaque mens nostra tertium spiritum discretionis, vt miscens aptè temporibus tempora, opportunè æmulari & nihilominùs ignoscere sciat.* Vide Cassianū tota collat. 2. vbi inter alia ait c. 10. *Vera discretio non nisi vera humilitate conquiritur. Cuius humilitatis hæc erit prima probatio, si vniuersa, non solùm quæ agenda sunt, sed etiam quæ cogitantur, seniorum referentur examini, vt nihil quis suo iudicio credens, illorū per omnia diffinitionibus acquiescat, & quid bonum vel malum debeat iudicare, eorū traditione cognoscat, &c. nullatenus enim decipi poterit quisque, si non suo iudicio, sed maiorum viuat exemplo.*

Similis est naso & turri. *Primò.* Porrò analogiæ nasi & turris quas paulò ante recensui, optime competunt discretioni: hæc enim primò proportionaliter debet esse maior omnibus hominis actibus, quia de ijs iudicare easque discernere & secernere debet, vt bonum è malo, & è bono id, quod melius est, seligat.

Secundò. Secundò comparatiuè: quia discretio non tātùm actibus hominis, sed & ceteris virtutibus emineat oportet, vt eas dijudicet, vt necessariam non necessariæ, vtiliorem minus vtili, meliorem minus bonæ anteferat. Hæc respicit contra faciem Damasci, id est, diaboli animarum sanguinem sitientis, vt eius machinationes, illusiones

A & conatus odoretur, eludat & irritos reddat.

Tertiò in candore: quia necesse est, vt pura ab omni affectu in puro, totaque candida sit. Ita Iustus Orgelit. *Nasus Ecclesiæ*, inquit, *illi sunt, qui odorem iustitiæ, (qui est in Christo) percipientes, ad cordis interna traijciunt. Hi qui in magna virtute consistunt, sicut turris Libani disponuntur. Libanum autem candorem esse iam superius diximus: horum proceritatis candor respicit contra Damascum, quia sapientia eorum, quæ ex Deo est illuminat mundum.* *Tertiò.*

Quartò in officio speculandi: discretio enim sagaciter odoratur latèria vitia vel virtutes. Quocirca assiduè respicit contra faciem Damasci, id est, contra appetitū carnis & sanguinis, vt quidquid carnem & carnalia olet, illicò respuat. Omnis enim ferè tentatio hominis oritur à carne & B concupiscentia. Nam Damascus Hebreum idem est quod sanguinis saccus, vel potus, vel osculū, vel præda. Discretionis ergo officium est solerter discere an id, quod ipsi in mentem venit, suggeratur à carne, an à spiritu, vt illud refutet, hoc acceptet. *Quartò.*

Quintò in rectitudine: discretio enim debet esse recta, vtpote quæ virtutes omnes dirigit & rectas efficit: quare rectissima eius intentio sit oportet, vt non nisi Deum deique legem, gratiam & gloriam aspectet. *Quintò.*

Symbolicè Aponius: turris Libani, id est, thuris, inquit, est humanitas Christi, quæ suauissimos virtutum odores, quibus vitiorum fœtores repellamus, naribus mentis nostræ aspirat: *Damascus*, ait aponius, *idem est, quòd osculum sanguinis, vel potus sanguinis. Cum verò diabolus deceptis hominibus* C *cruenta amicitiarum suarum oscula sanguinis propinaret, vel pocula, fecit sibi Deus omnipotens turrim suauissimi odoris, vbi nullus peccati reperitur fœtor. per carnē absumptam de virgine Maria; vnde respiciendo destrueret diaboli regnum. Vnde mihi videntur nasus Ecclesiæ intelligi illi, quibus maior zelus, & ardentior fidei in destructionem idololatriæ inest.* *Symbolicè.*

Talem nasum instar turris Libani habuit S. Magdalena, id est, turrita (*Magdal* enim siue *migdal* Hebræo est *turris*) quæ futura prospiciēs pœnituit, præsentia calcauit, Christo se consecrauit: ideoque *ob sedulitatem & ardorem fidei, Turritæ nomen accepit, & prima ante Apostolos Christum meruit videre resurgentem*, ait S. Hieronymus epist. 16. ad Principiam. Idem epist. 140. ad eandem sub initium: *Maria Magdalena*, ait, *plorat ad crucem, vnguēta parat, quærit in tumulo, hortulanum interrogat, Dominum recognoscit, pergit ad Apostolos, repertum* D *nunciat: illi dubitant, ista confidit. Verè πυργῖτις, verè turris candoris & Libani, quæ prospicit faciem Damasci, sanguinem scilicet Saluatoris* (quasi melec, id est, *procuratoris* nostræ salutis) *ad sacram pœnitētiam prouocantem.*

TERTIVS SENSVS
PRINCIPALIS.

De Christo & B. Virgine.

PHysicè B. Virgo naso fuit maiore. Audi S. Epiphanium apud Nicephor. l. 2. Histor. c. 23. formam & figuram Virginis depingentem: *Nasus longior*

longior, labia florida & verborum suauitate plena, facies non rotunda & acuta, sed aliquantò longior, manus simul & digiti longiores.

Ethicè B. Virgo nasum habuit instar turris, quia summâ pollebat prospectione & discretione. Rursum B. Virgo prospiciebat futura in cælis sanctorum gaudia, & in gehenna impiorum tormenta; ideoque omnia prospera & aduersa huius mundi spe futurorum bonorum contemnebat, aliosque contemnere docebat. Audi Hailgrinum: nasus iste est discretio deiparæ, qua & præsensit diaboli malitiam, & à longè quasi de speculo præuidet, vt sicut turris pro nobis se fortiter opponat: & dicitur sita in Libano, vt ostendatur quòd candore virginitatis suæ, tamquam pede valeat serpentis caput conterere. *Fortis*, ait Rupert. *est iste nasus discretionis sicut turris Libani, dum ritè spernendo visibilia, fortiter resistit, neque frangitur visibilium incommodis, iuxta illud: Deduxisti me, quia factus es spes mea, turris fortitudinis à facie inimici. Quomodo turris ista respicit contra Damascum? nimirum sensui eius sensum habendo contrarium, iuxta illud: Qui enim secundum carnem sunt quæ carnis sunt, sapiunt: qui verò secundum spiritum, quæ sunt spiritus, sentiunt.* Addit Rupert. Damascum repræsentare seruum caprum & nasomutilatū, sicut Iudæa priuata est vrbe Hierosolyma & templo, quasi naso suo à Romanis: ac proinde illi similem esse hominem, qui caret discretione; hic enim adeò deformis est, ac est homo, cui nasus præcisus est. Hoc opprobrium Damasci respiciens anima sapiens, nasum, id est, discretionem in omnibus conseruat.

Symbolicè. Symbolicè S. Bernard. serm. 4. super *Salue Regina: Tu*, inquit, *Domina nasus es speciosus, ad quam dicit sponsus: Nasus tuus sicut turris Libani. Nasus duo habet foramina, per quæ spiritum à capite emittit: ita tu Domina virginitate & humilitate tua de cælo eduxisti filium Dei, spiritū oris nostri, dicente Propheta: Christus Dominus quippe, qui vt spiritus oris nostri charitate calefacit, stupiditatem nostram refrigerat, ad bonam nos voluntatem monet, fide iustificat: Tu ergo nasus Ecclesiæ similis es turri, celsa videlicet dignitate, firma grauitate: Turris es Libani, Libanus mons, qui dicitur dealbatio, altam præ omnibus significat innocentiam tuam.*

VERS. 5. *Caput tuum vt Carmelus: & comæ capitis tui, sicut purpura regis vincta canalibus.*

CAPVT TVVM, (Hebr. & Septuag. addunt *super te*) VT CARMELVS] Arabicus: *Caput tuum pingue vel crassum sicut mons Carmeli.* Aben Ezra, & Pagnin. *Caput tuum rubrum est*, è capillis rufis *sicut coccinum.* Sic enim *Carmelus* à Septuag. à nostro vertitur *coccinum* 2. Paralip. 3. vers. 13. Melius Luysius Legion. q. d. Sicut Carmelus eminet ceteris Iudææ montibus; sic caput tuum, ô sponsa, tuque ipsa emines ceteris feminis. Carmelus mōs est in Phœnicia, vinearum & fructuum omnium fertilitate nobilissimus. Ita Theodor. Alcazar, & Gislerius per Carmelum accipiunt coronam ex floribus Carmeli, qua sponsæ caput coronabatur. Sic cap. 5. v. 11. Christi caput vocauit aurum optimum, id est, corona ex auro optimo redimi-

A tum. Sic sensus est, q. d. *Caput tuum vt Carmelus*, id est, bellè in caput tuum quadrat ex floribus Carmeli contexta corona, ad repræsentandum scilicet hoc caput Carmelo monti eleganter cōparari.

PRIMVS SENSVS.

ADÆQVATVS,

De Christo & Ecclesia.

PEr caput Synagogæ multi accipiunt Christū, qui instar Carmeli per gratiam altissimus est, amœnissimus, & fertilissimus. Ita Cassiod. Beda, Anselmus, & alij. Addit S. Gregor. (quem alij
B sequuntur) *In Carmelo quippe Elias orans obtinuit pluuiam; & nos in Carmelo orantes pluuiam impetramus, quando in Christum credentes, Christum desideramus, & à patre irrigationem gratiæ suscipimus, quam rogamus.*

Addit Iustus Orgel. in Christo quasi Carmelo iusti habitaculum, & sapientiæ percipiunt alimentum. Addit & Pagninus, Carmel idem esse quod agnus circumcisus & occisus, qualis est Christus.

Verùm Christus generale est caput & commune tam Ecclesiæ, quàm Synagogæ: particulare verò caput Synagogæ ad Christū in fine mūdi conuertendæ erit Elias, qui vti olim in monte Carmeli mira sanctitate, orationis efficacia, familiaritate cum Deo & miraculorum gloriâ resplenduit, ibique religiosam familiam virorum *Carmelus notat Eliam.*
C Deo seruientium, qui in libris regum filij prophetarum vocantur, instituit. Vnde ab hoc monte religiosi Carmelitæ, quasi Eliæ posteri nomen acceperunt. Sic pariter idem Elias in fine mundi eadem & maiora ibidem faciet, ac religiosos omnis generis in aciem contra antichristum producet. Ita Alcazar. *Inde Carmelitæ.*

Elias ergo comparatur Carmelo; Primò, quia in eo orationi vacans, versabatur cum Deo. Secundò, quia illum montem incolebat, ibique monasteria fundabat, vt Carmelum occupasse & possedisse videretur. Vnde S. Hieron. epist. ad Paulinum de Monachis agens: *Noster*, ait, *princeps est Elias, noster Dux est Elisæus, nostri duces filij prophetarum.* Tertiò, quia Elias hirsutus, comatus, & comâ quasi coronatus incedebat, vt patet 4. Reg. 1. 8. Sicut mons Carmelus frondibus & ramis arborum comatur & coronatur. Quarto, *Primò. Secundò. Tertiò.*
D quia Elias eminebat ceteris prophetis, sicut Carmelus eminet ceteris Iudææ montibus. Vnde Iudæi etiamnum licèt perfidi, hoc habent axioma: *Elias veniet, ille nobis omnia legis dubia resoluet, ille ostendet nobis Messiam*: quare illo sub finem mundi redeunte, ac ostendente Christum à Iudæis occisum fuisse verum Messiam, Iudæi pœnitentiam agent, & in Christum credent. Quintò, quia sicut Carmelus est amœnissimus & fertilissimus, vnde abijt in prouerbium, *vt ager valdè fertilis*, Hebr. vocetur *Carmel*: Sic Elias gratiâ & zelo plenus ferax erit virtutum & honorum operum, omnesque Iudæos ad Christum conuertet, vt Synagogæ competat illud: *Gloria Libani data est ei, decor Carmeli & Saron.* Isaiæ 35. 2. Vide ibi dicta. Sextò, mons Carmeli erat quasi arx *Quartò. Quintò. Sextò.*

& asylum contra irruentes hostes: sic & Elias fidelibus asylum fuit contra Achab, Iezabel & idololatras, talisque erit contra antichristum & antichristianos in fine mundi. Vnde Elisæus ei, dum raperetur in cælum, acclamabat: *Pater mi,* (tu es) *currus Israel & auriga eius.* 4. Reg. 2. Septimò, Elias in mõte Carmeli certans cũ quadringentis sacerdotibus Baal, eosque vincens per ignem è cælo elicitum, qui suum sacrificium consumpsit ad vnum omnes occidit, ac auitam veram Dei fidem, cultumque restituit. 3. Reg. 18. v. 19. & seq. Idem prorsus faciet in fine mundi, vt patet Apocal. 11. 5. *Et si quis,* inquit, *voluerit eos* (eos, scilicet Eliã & Enoch) *nocere, ignis exiet de ore eorum, & deuorabit inimicos eorum.* Vnde Eccli. cap. 48. 1. inter multa amplaq; Eliæ elogia, hoc primùm assignat: *Et surrexit Elias Propheta quasi ignis; & verbum eius quasi facula ardebat.* Et concludens, v. 9. subijcit: *Qui receptus es in turbine ignis, in curru equorum igneorum, qui scriptus es in iudicijs temporum* (sub finem mundi) *lenire iracundiam Domini, conciliare cor patris ad filium, & restituere tribus Iacob. Beati qui te viderunt, & in amicitia tua decorati sunt.* Ob has ergo analogias, & rationes Elias in fine mundi rediturus, & Iudæos conuersurus, hîc caput Synagogæ vocatur, & Carmelo comparatur; vnde Chald. vertit: *Rex qui constitutus est super te in principem, iustus est sicut Elias Propheta, qui zelo zelatus est pro Domino cæli, & occidit Prophetas falsos in monte Carmelo, & conuertit populos Domus Israel ad timorem Domini Dei.*

Septimò.

Porrò Aponius per caput instar Carmeli accipit reges Romanorum Christo subiectos.

Rursum Honorius in choris castrorum Synagogæ per acies & ordines distribuendis insistens: Nonus, inquit, ordo est summorum Pontificum, de quibus dicitur: *Caput tuum vt Carmelus*, quia habent scientiam circumcisionis (hoc enim significat *Carmel*) scilicet vt spiritualem & Christianam, quæ in resecandis vitijs consistit à carnali & Iudaica, quæ in amputanda præputij carne sita erit, secernant & separent.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS.

De Christo & anima sancta.

Animæ sanctę caput est mens sancta & bonis omnibus referta, ait Theodor. quæ scilicet virtutibus amœna, & oratione, & conuersatione excelsa, & bonorum operum ferax est vt Carmelus. Audi S. Gregor. *Quia sicut à capite membra, sic à mente omnes cogitatus nostri disponuntur, Carmelus autem scientia circumcisionis interpretatur. Caput ergo sponsæ vt Carmelus esse perhibetur, quia qualibet sancta mens nouit qualiter dignè circumcidatur; nouit quia nihil est quidquid in corpore agitur, si mens immunda fuerit; quæ templum Christi si efficitur, ab ipso inhabitatur.*

Aptè mens comparatur capiti & Carmelo; quia sicut caput sensum & motum, ac spiritus animales influit in subiecta sibi membra: ac sicut Carmelus suam amœnitatem, frondes, flores, & fructus communicat subiectæ sibi regioni; sic & mens suum vigorem, virtutem & gratiam inspirat omnibus animæ potentijs, sensibus & viribus sibi subditis. Ideoque Hebr. est: *Caput tuum super te sicut Carmelus.* q. d. Sicut caput est super membra, & Carmelus super terram, quam irrigat & ditat; sic & mens tua est super omnes animæ vires, easque regit, imò irrigat, & bonis omnibus beat.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS.

De Christo & B. Virgine.

Beata Virgo per Christum & post Christum est caput fidelium Ecclesiæ, eos irrorans nutriens, recreans, protegens vt Carmelus. Vnde Carmelitæ primi post Christum asseclæ Eliæ, B. Virginem patronam sibi asciuerunt, ac in eius honorem Ecclesiam in monte Carmelo ædificarunt, indeque fratres B. Virginis de mõte Carmelo nuncupati sunt, vti testatur Trithemius lib. de Laudibus Carmelitani ordinis, capit. 7. Addit Thomas Waldensis grauis Theologus lib. de Sacram. tit. 9. cap. 84. & alij. Carmelitarum ordinem inchoatum iam tum à tempore Apostolorum in monte Carmelo (& argumento est nomen ipsum) in Ecclesia, quæ prima omnium B. Virgini in terrarum orbe dicata sit deinceps verò numero & hominum & domiciliorum per totam Palæstinam multiplicato, irruentibus Saracenis dispersum esse, ac dissipatum; sed ijs rursum eiectis, anno salutis humanæ millesimo fermè & centesimo refloruisse. Videatur Paulus Maurigia lib. de Origine religionum, cap. 30. qui inter cetera ait, Honorium IV. Pontificem hoc nomine Carmelitarum à Carmelo inditum, eis confirmasse sub anno Domini 1217. Insuper B. Virginẽ apparuisse P. Simoni generali ordinis, viro sancto, eique oranti habitum candidum dedisse, dixisseque: *Accipe hoc scapulare à me tibi, suoq; ordini datum in signum congregationis meæ.*

Audi Christum Dominum B. Virginis caput mysticè describentem S. Brigidæ lib. 5. reuelat. in fine Interrog. 9. *Caput tuum fuit quasi aurum fulgens, & capilli quasi radij solis. Quia tua mundissima virginitas, quæ est in te quasi caput omnium virtutum, & continentia omnium illicitorum motuum, placuerunt, & fulserunt in conspectu meo, cum omni humilitate; ideò meritò vocaris coronata regina super omnia, quæ creata sunt: Regina propter munditiam, coronata propter excellentem dignitatem. Frons tua fuit incomparabilis albedinis, significans verecundiam conscientiæ tuæ, in qua plenitudo est humanæ scientiæ, & dulcedo diuinæ sapientiæ lucet in ea super omnes.*

Porrò censent nonnulli Salomonem hîc vti comparationibus in speciem tam disparibus & enormibus, quibus oculos sponsæ comparat piscinis, nasum turri, caput carmelo, vt significet enormitatem excessus B. Virginis supra omnes feminas. q. d. Quantum piscinæ superant oculos hominis vulgaris, quantum turris est maior naso & carmelus capite; tantum B. Virgo, eiusque oculi, nasus & caput in dignitate, gratiâ & gloriâ excedunt omnes feminas, imò omnes homines & angelos, adeoque creaturas vniuersas, omniumque oculos, nares & caput. Hinc ipsa

ab

ab Isaia cap. 2. vers. 2. vocatur *mons in vertice montium.*

Symbolicè. Symbolicè Guilielmus hæc refert ad mysterium circumcisionis Christi. *Carmel* enim idem est quòd scientia Circumcisionis. q. d. *Caput tuum vt Carmelus*, id est, mens tua, ô B. Virgo, habebat scientiam circumsionis, vt Christum circumcideres, etsi ex lege ad id non obligareris. *Bene sciebas*, inquit, *ô pia mater, cur populo Dei datum esset remedium circumcisionis, & tamen me, quem sine concupiscentia, ac per hoc non in peccatis, singulariter conceperas, carnali circumcisioni, quasi ab originali labe purgandum, subdidisti; neque hoc insipienter faciebas, sed diuinæ inspirationi per spiritum edocta seruiebas. Quippe oportuit me datorem legis factum ex muliere fieri quoque sub lege, & hoc dispensatoriè, vt eos, qui sub lege erant, redimerem.*

ET COMÆ CAPITIS TVI SICVT PVRPVRA REGIS VINCTA (minus rectè Cassiod. S. Gregor. Rupert. & alij legunt *iuncta*, etsi ferè idem sit sensus) CANALIBVS] Hebr. *Et tenuitas capitis tui vt purpura: tenuitas*, id est, tenues capilli & cincinni. Tigurina: *Et subtilis euaporatio* (id est crines subtiles, qui è capite oriuntur & euaporantur) *capitis tui regiæ purpuræ similis est, quæ in canalibus (infectorum) ligata est.* Arabicus: *Ligata in amphitheatris.* Septuag. *Plexus* (S. Ambr. in psal. 118. ser. 17. *ornatus*) *capititis tui sicut purpura. Rex ligatus in transcursibus*, id est, in canalibus, per quos aqua trãscurrit. Sic & Pagninus, Isidorus clariùs; *Rex ligatus trabibus.* Hebr. רְהָטִים *rehatim*, & canales significat & trabes, quæ transcurrunt ab vno pariete ad alterum, sicut canales ab vno loco ad alterũ. Vnde Cosmas Damiannus vertit: *Rex ligatus in laquearibus*, id est, inquit, Christus alligatus trabibus crucis. Varabl. *Coma capitis tui est vt purpura, & est velut rex stipatus canalibus*, id est, habirans iuxta canales, vbi sunt aquæ: quòd maximè commendabile erat in terra sancta in ea enim vtpore sicca, summo in pretio erat terra irrigua. Ita Vatablus, sed hoc alienum & longè petitum videtur, vt & illud aliorum, qui vertunt: *Rex stipatur circumcurrentibus*, scilicet militibus. Coma sponsæ comparatur purpuræ, quæ vincta siue ligata est in canalibus, vt si quid sordium ex tinctura illi adhærescat, aquâ continuò per canales decurrente abluatur, aut potiùs vt iam tincta in vasis tinctorijs rursus, magisque tingatur in canalibus, per quos liquor purpureus decurrit in conchã, siue vas tinctorium, vasa hæc Plinius libr. 9. cap. 38. vocat cortinas: forte etiam vasa hæc canales hic vocantur, quòd caua essent & longa instar canalium.

Sensus ergo est, q. d. Coma sponsæ rubicunda est, nitens & splendens instar purpuræ regiæ recens tinctæ, imò dibaphæ, id est, bis tinctæ, ideoque viuidi & flagrantis ruboris. Ita passim Interpretes. Audi Genebrard. & Luysium: *Comparat sponsæ comas purpuræ pretiosissimæ, pulcherrimæ, maximeq; recenti, quam tinctores adhuc sistant regibus, in summis adhuc canalibus, vel quas tingunt in sua officina tubis, ijsdemq; tubis atque canalibus, in quibus purpureus continetur color illas colligatas tenentes, quo melius colorem suscipiant.*

Aliter Sanchez, qui per canales accipit fascias, siue funiculos aureos vel argenteos, qui instar canalium & aquæ per canales decurrentis candicant, & candore argenteo collucent. Vnde & in Thalmud. c. 3. de Agno Paschali, argenteæ fasciæ vocantur *rehate backaseph.* id est, canales argenti. Addit Gislerius vittas vocari canales, quia dum adstringunt & premunt fluitantes capillos, efficiunt, vt quidam quasi riuulus & canalis defluentium comarum per caput decurrat. Sic sensus est. q. d. Capilli sponsæ fului sunt sicut purpura, & aureis siue argenteis quibusdam tenijs vel vittis illigantur, non secus ac regiæ tunicæ splendentibus fascijs, aut rectis, aut transuersis ornari solent. Non dubium est comas sponsæ non fuisse incompositas, sed decorè pexas & aureis fascijs vittisve colligatas; sed simplicius sic comparationem instituat: Comæ sponsæ reginæ fascijs aureis sericisve ita eleganter cõnexæ sunt, sicut purpura regis funiculis byssinis canalibus alligatis.

Porrò quod Septuag. Pagnin. Vatablus, Cosmas, & alij vertunt: *Rex ligatus in transcursibus*, Theodor. & ex eo Titelm. sic explicat, q. d. Coma sponsæ similis est regi coronâ regiâ coronato, ac purpurâ induto, quæ plicaturas habet & strias instar canalium, ijsque quasi sulcis aptè coaptata & distincta est. Coma sponsæ belle crinibus intortis coronata est, plicata & striata: pulchra ergo est tum ex colore, quia purpurea; tum ex religatione & compositione, quia eleganter vittis vel fascijs aureis religata, flexa & plexa est. Denique purpuræ color est color sanguinis: vnde Plinius lib. 9. cap. 38. *Laus ei* (purpuræ) inquit, *summa, color sanguinis concreti suspectu refulgens.* Vnde Homerus sanguinem vocat purpureum, & eum secutus Virgil.

Purpuream vomit ille animam.

Anima enim, id est, vita in Scriptura dicitur esse in sanguine, imò nonnulli Philosophi censuerũt animam non esse aliud quàm sanguinem, teste Aristot. l. 1. de Anima.

PRIMVS SENSVS

ANÆQVATVS,

De Christo & Ecclesia.

CAput Synagogæ ad Christum conuertendæ erit Christus, & post Christum Elias, vti dixi, Comæ ergo huius capitis erunt viri religiosi & zelosi, discipuli & asseclæ Eliæ: sicut enim capilli oriuntur ex capite, illudque ornant & protegunt; sic hi ex Eliæ disciplina & spiritu prodeuntes, eundem decorabunt, defendent, adiuuabunt & propugnabunt contra antichristum & antichristianos; ideoque ab eo occidentur, & sanguine suo quasi martyrij purpura tingentur & decorabuntur. Hæc autem sanguinis purpura similis erit sanguini, quo in passione sua purpuratus est Christus, imò ex eo omnẽ suam vim, colorem & decorem hauriet, perinde ac si quinque Christi vulneribus velut canalibus alligata, ijsdem rubricata & purpurata foret. Egregij ergo fortissimique martyres futuri in fine mundi Christo Regi, ceu coma capiti, per fidem & charitatem iuncti, eiusque sacris vulneribus velut canalibus per affectum & meditationem alligati, ex eis purpuram, id est, robur & decorem

Coma purpurea erunt discipuli Eliæ martyres.

martyrij sugent & imbibent. Ita Alcazar. Cosmas Damianus, Honorius, Delrio, & ceteri initio capitis citati: sic & per comam purpuream S. Gregor. accipit desiderium martyrij: sic & Iustus Orgel. & Aponius, qui & addit carnales significare exemplum virtutis martyrum, quod ad alios transmittunt.

Huc facit versio Septuag. *Rex ligatus in transuersalibus*, Cosmas *in laquearibus*. q. d. Christus alligatus trabibus crucis, ex ijs quasi canalibus stillat in nos purpuram sanguinis sui, ac per illum nos roborat ad martyrium, vt eodem æquè ac ipse sanguine nostro purpuremur. Septuag. ergo hic clarè mysterium crucis Christi significant, dum dicunt comam sponsæ concolorē purpuræ, causamque subijciunt, quòd rex illigatus, imò clauis affixus sit suprà comam Sulamitis, puta sponsæ, & quod ex vulneribus illius per canales quinque cruor defluat, atque eorum fluxum totum Sulamitis supra crines excipiat: *Rex ligatus in canalibus* seu *cum canalibus*: nimirum rex cum quinque sanguinis canalibus promanantibus ex plagis suis, supra crucem est amoris vinculis adstrictus, & clauis tribus confixus, erumpitque ex plagis omnibus purpura, qua Sulamitis cæsaris eiusdem, id est, religiosæ Ecclesiæ deuotionem repræsentans, penitus imbuitur. Deseruit huic considerationi mirabiliter pia quædam sculptura, quæ ponit D. Magdalenam ad crucis pedes, eam amplexantem detectam caput, atque ita vt Christi defluens sanguis eius capillamentum inficiat, purpuræ nimirum Tyriæ colore. Ita Alcazar.

Tunc ergo pro Christo IESV Saluatore & Duce suo, fortiter vsque ad mortem cum Elia contra antichristum inter alios religiosos certet, & spero certabit Societas IESV, ac multos in aciē producet fortissimos heroës, qui pro IESV suo libentes & exultantes occumbent, ac martyrij laurea purpurabuntur, vti fertur prædixisse B. Teresiam.

Ita S. Laurentius, S. Vincentius, S. Sebastianus, ceterique martyres, Christi patientis consideratione, exemplo, robore & gratia non tantùm fortiter sustinuerunt, sed & ardenter sitierunt martyrium & tormenta atrocissima, vt Christo vices, quas poterant, redderent, ac sanguinem sanguini amorem amori, mortem morti rependerent. Quare per purpuram regis intelligi passionem Christi docet Theodor. Beda, Rupert. S. Thomas, Honorius, Hailgrinus. Iam verò hæc martyrum corona mirè Christum, ecu coma caput, comit & exornat.

Porrò quam aptè religiosi comparentur capillis ostendi cap. 4. 8. ad illa: *Capilli tui sicut greges tonsarum*. Fasciæ siue vittæ, quibus religiosi alligantur, sunt charitas, obedientia, & regularis disciplina, quæ omnes alligat & consociāt. His aptè competit Hebr. דלה *dallat*, id est, tenuitas, ipsi enim ex voto elegerunt paupertatem & humilitatem, obedientes Christo dicenti: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum*. Matth. 5. Ita S. Ansel. His etiam congruit, quod vertunt Septuag. *Rex ligatus in trabibus*: quia sicut Christus fuit Rex in cruce vincendo, & dominans peccato, gehennæ & diabolo; sic pariter religiosus cum Christo crucifixus est rex dominās sibi, vitijs, affectibus, totique mundo, vti docet S.

A Chrysostom. tract. de Comparat. regis & monachi, & ex eo noster Hieronym. Platus libr. 2. de Bono status relig. c. 16.

Huc facit versio Chaldei: *Et pauperes populi, qui ambulabant apud principem, hinc & inde, eò quod egeni sunt, futurum est; vt induantur purpura, sicut indutus est Daniel in ciuitate Babylonis, & Mardochæus in Susis propter meritum Abrahæ, quem regem constituit ab initio in dominatorem sæculi, & propter iustitiam Isaac, quem ligauit pater eius, vt offerret eum; & propter dignitatem Iacob, qui decorticauit virgas in canalibus*. Hinc & Cassiodor. ac Beda per purpuram in canalibus accipiunt sanctos in humilitate defixos, in qua æterni regis purpura intingitur, cui sancti quique humilitatem sui redemptoris imitando passionum illius conformes fieri satagunt, quatenus in purpuræ dignitatem vertuntur &
B laborantes pro Christo, cum Christo & coronari merentur. Vincta autem hæc purpura esse dicitur, quia eorumdem corda fixa sunt, & stabilita in timore & amore redemptoris sui, nec vnquam à charitate eius separari possunt. Possent quoque hæc aptari Cardinalibus Romanæ Ecclesiæ hi enim velut coma purpurea ornant caput Pontificis, ideoque purpuram gestant, vt hæc illos moneat sanguinem pro Christo profundere, si opus sit, atque in fine mundi cum Pontifice contra antichristum certantes reuera profundent; vti olim profudēre S. Laurentius, S. Cyriacus alijque primi Cardinales cum S. Sixto, Marcello, Cornelio, Vrbano, ceterisque primis Pontificibus.

C

SECVNDVS SENSVS.

PARTIALIS.

De Christo & anima sancta.

Coma purpurea animæ est desiderium mortificationis.

COma animæ purpurea est copia piarum cogitationum & affectionum, ac præsertim desiderium mortificationis & martyrij, quæ ipsa haurit ex guttis sanguinis à Christo in cruce stillantibus, quas ipsa meditando assiduè bibit & haurit. Ipsa ergo ecu coma Christi purpurati, ab eoque tota velut à capite dependens, in vulnerū eius canalibus per contemplationem illigata, dilectionis Dei & proximi, ac martyrij dibapho refulget, nec sinitur ad alia cogitando diuagari, &
D diffluere. Vnde S. Ambr. in psal. 118. serm. 17. *Ipsa*, ait, *tamquam benemerita regina Christi sanguine coronatur, sicut scriptum est: Et ornatus capitis tui sicut purpura. Sanguis Christi purpura est, quæ inficit sanctorum animas, non solum colore splendens, sed etiam potestate, quia reges facit, & meliores reges, quibus regnū donet æternum*. Sic & Theodor. Honorius, Rupert. Audi & tres Anonymos apud Theodoret. *Capitis tui sicut purpura Christi doctrina videlicet rationum & morum nexu contexta, tamquam regis indumentum est animi tui amictus, in quo ille perturbationibus dominatur, & est rex vinctus in transcursibus, hoc est, nulli subiectus perturbationi, sed diuinæ illius quam diximus doctrinæ funiculo ligatus in transcursibus præsentis vitæ, ne rerum sensibilium & caducarum lubrico prolabatur*.

Porrò

Et meditatione passionis Christi.

Porrò passioni Christi mens pia funiculo amoris se alligat; itaque vicissim Christus eodem illigatur: vnde Sanchez per canales accipiens funiculos, docet animam piam per sanctas de Christi passione cogitationes & meditationes, eumdem Christum non inuitum, sed volentem ita sibi illigare, vt aliud cogitare, velle, desiderare nequeat, ac vicissim Christus ab eius cogitatione & amore separari se non sinat: quomodo enim mitissimum Christi sponsi animum non capiant, ac teneant desideria, quæ ad ipsum vnum aspirant? quomodo non ligent illa vincula, quibus suas cogitationes sponsa fidelis ita continuit, vt omnem sibi nisi de sponso cogitandi facultatem præciderit? O ergo felicia religiosorum, id est, religatorum vincula; quibus animi motus atque studia ligarunt, ne à Deo dilapsa abeant in diuersa: sibi enim, nisi rumpantur vincula, Christum ligant, tamquam sponsum, & regem omnino suum.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS.

De Christo & B. Virgine.

PHysicè coma capitis B. Virginis erat flaua purpurascens, vti superiùs dixi ex S. Epiph. & Niceph. Ethicè comæ, id est, cogitationes Virginis assiduè tingebantur memoria & compassione purpuræ regis, id est, passionis Christi; qua de causa ipsa verè extitit martyr.

Sensus ergo est, ait Hailgrinus, mens tua prudenter circumcisa, & cogitationes tuæ tinctæ in sanguine Dominicæ passionis, sic affectæ semper fuêre, quasi recentem viderent sanguinem de vulneribus profluêtem. Fasciculus myrrhæ morabatur inter vbera eius, donec assumpta fuit ad gaudium, quod omnem dolorem absorpsit.

Christus purpuratus suo cruore.

Pleniùs Guilielmus: *Purpura regis*, inquit, *est proprio rubens sanguine caro redemptoris; caro illa sacrum verbi indumentum erat, ex quo verbum caro factum, & habitauit in nobis; sed tempore passionis in regalem purpuram hominibus & angelis adorandam, in proprio sanguine tincta est: vnde Apostolus propter passionem mortis, ei dicit datum à patre nomen quod est super omne nomē; vt in nomine eius omne genu flectatur, cælestium, terrestrium & infernorum, Dum autem sacra illa caro, quam sibi de virgine propitia veritas sumpserat, pro eliciendo pretio redemptionis humanæ clauis & lãceâ foderetur, iuxta veridici Simeonis prophetiam, piæ matris animam pertransibat gladius. Quot vulnera filius accipiebat in carne, tot pia mater accipiebat in corde; quod quatuor vel tres claui & vna lancea faciebant in carne filij, hoc vnus ille gladius faciebat in anima matris. Rubebat caro filij sanguine passionis; rubebant maternæ illæ cogitationes, vt ita dicam, sanguine compassionis; benè ergo illi dicitur; comæ capitis tui sicut purpura regis. Quod autem additur, vincta canalibus, significat, quòd tincturam illam regalis indumenti, quæ facta est in passione, illico secuta est abundantia gratiæ eius, quæ in sacris literis per aquam signatur.* Vide dicta c. 5. 9. ad illa: *Vulnerasti cor meum soror mea spōsa, in vna crine colli tui.*

Denique Philo Carpath. Episc. ex Septuag. nouè vertens: *Rex tremendus in excursibus*, explicat de Christi è cælis per B. Virginem in terram & inferorum excursu, ac in cælos recursu: *E cælo nãque*, inquit, *excurrit in terram tamquam sponsus de thalamo virginali progressus in orbem, & vsque ad inferos descendens, mortem destruxit, & prædam tulit inferni. Ipse solus omnino tremendus in progressibus suis ac gestis, quæ pro salute nostra non vllius necessitatis vinculis coactus egit, sed immensæ charitatis ardore victus & ineffabili magnitudine suæ bonitatis ad hæc mortalia progressus & dolorifica voluntariè accessit; vtque nos sua immortalitate donaret, nostra est mortalitate vestitus, nusquam nos deserens, nullibi destituens, sed vbique souens ac tuens, ait enim: Ecce vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem sæculi. O incomparabilem vim amoris! ô summam bonitatem!*

VOX ECCLESIÆ

Ad Synagogam iam in Christum credentem.

VERS. 6. *Quàm pulchra es, & quàm decora charissima in delicijs.*

QVAM PVLCHRA ES, ET QVAM DECORA CHARISSIMA IN DELICIIS?] Ex Hebræo cum Pagnin. vertas: *O quàm pulchra fuisti, & quã dulcissimi amor in delicijs?* Sponsi scilicet, eum oblectando; aut ad verbum: *Quàm pulchra facta es & quàm iucunda* (vel suauis, grata & accepta) *ô charitas in delicijs.* Ita Septu. Hebr. est בְּתַעֲנוּגִים *battaanugim*, quod per systolē significat *in delicijs*; per diastolem verò בַּת תַּעֲנוּגִים *bath taanugim*, idem est quod *filia deliciarum*, vt vertit Aquila & Syrus, id est, delicatissima & deliciosissima: vnde Vatabl. vertit: *in delicijs primatum obtinens*, quibus scilicet tum teipsam, tum sponsum, tum nos adolescentulas Sionides ceterosque omnes mirificè oblectas. Arabicus: *Quàm pulchrum est decus tuum, quàm delectabilis es, ô amor in delicijs?*

Multi censent hæc esse verba sponsi, sponsam Synagogam laudare pergentis. Meliùs alij censent hæc esse verba chori adolescentularum Sionidarum, id est, virginum & puellarum nouæ Ierusalem, & Sionis Christianæ, quæ auditis à spōso tantis sponsæ per singula membra elogijs, eius pulchritudinem admirantes exclamãt: *Quàm pulchra es*, &c. aut potiùs esse verba Ecclesiæ Gentium, quæ Synagogæ Iudæorum conuersæ ad Christum congaudens congratulatur, exultansque illi iam in fide sorori applaudit (hoc enim sororem sorori facere decebat) dicens: *Quàm pulchra es*, &c. Id ita esse patebit ex vers. 9. vbi dicitur *Guttur tuum sicut vinum optimum, dignum dilecto meo ad potandum.* Quæ verba non sponsi, sed chori adolescentularum esse constat; nec enim sponsa de se diceret: *dignum dilecta meo*, sed *dignum me.* Et ex v. 7. 8. *Statura tua* (ô sponsa) *assimilata est palmæ, & vbera tua botris vini. Ascendam in palmam:* nec enim Christus ascendit in palmam sponsæ, sed potius descendit, cum ea longè sit altior.

PRI-

PRIMVS SENSVS.

ADÆQVATVS,

De Christo & Ecclesia.

CHorus adolescentularum, siue puellarum Ierusalem, id est animarum in fide nouellarum & imperfectarum Synagogæ Iudæorum per Eliam conuertendæ applaudet, dicens: *Quàm pulchra es, ô Domina mea, & quàm decora in delicijs?* quibus ipsa frueris, quibusque sponsum Christũ, & nos adolescentulas tuas mirè oblectas, eoque pulchrior appares quò ex tam longa & atra deformitate perfidiæ, & ignorantiæ Christi, salutisque tuæ, ad tam feruentem fidem & zelum subitò emersisti, adeò perfectè, vt martyres plurimos & fortissimos Christo dederis, qui, vt iam dixi, *quasi coma capitis tui sicut purpura regis vincta canalibus*, illud mirificè comunt & exornãt. Hoc est quod præcinuit Isaias exultans in spiritu cap. 35. 1. *Lætabitur deserta & inuia, & exultabit solitudo & florebit quasi liliũ. Germinans germinabit, & exultabit lætabunda & laudans: Gloria Libani data est ei: decor Carmeli & Saron: Ipsi videbunt gloriam Domini, & decorem Dei nostri.*

Audi S. Ambros. in psal. 118. serm. 17. vers. 5. *Quàm pulchra*, inquit, *& suauis facta es charitas in delicijs tuis? Pulchra decore virtutis, suauis iucunditate gratiæ, remissione vitiorum, quam nulla vexat amaritudo peccati, & ipsa iam charitas, quæ diligendo Deum & nomen eius acceperit: quia Deus charitas est.* Cassiodor. nouella sponsa, inquit, est Synagoga Iudæorum pulchra fide, decora operatione futura est. Honorius: pulchra ob opera externa, decora ob virtutes internas. Tres Anonymi apud Theodor. Admirabili, inquiunt, circumdata es pulchritudine, ea nimirum, quæ peruenit ad te ex similitudine & exemplari: nam sponso coniuncta, atque illo fruens referta es incredibili iucunditate spirituali.

SECVNDVS SENSVS.

PARTIALIS.

De Christo & anima sancta.

ANima sancta per gratiam & opera heroica, præsertim patientiæ in aduersis ac martyrij adeò fit pulchra, vt sit filia deliciarum, hoc est, illicium & delicium Dei, angelorum, & sanctorum omnium. Quocirca S. Iacobus c. 1. v. 1. *Omne gaudium*, inquit, *existimate fratres, cùm in tentationes varias incideritis, scientes quòd probatio fidei vestræ patientiam operatur: Patientia opus perfectum habet.* Et Paulus: *Gloriamur in tribulationibus.* Rom. 5. Hinc Chald. vertit: *Dixit rex Salomon: Quàm pulcher es cœtus Israel in tempore quo tu portas iugum regni mei in tempore quo ego corripio te in infirmitatibus propter peccata tua, & tu suscipis in charitate & videntur tibi deliciæ.*

Deliciæ sunt animæ. Primò. Secundò.

Deliciæ ergo animæ sanctę: Primò, sunt tribulationes & cruces. Secundò, diuinæ dulcedines, inspirationes, & consolationes spirituales, quæ Deus fidelibus sibi deuotis & præsertim tribulatis aspirat, ac præcipuè spes gloriæ cælestis. Ita Cassiodor. Tertiò, Theodor. ait has delicias esse amoris & charitatis: *Diliges enim*, inquit, *amantem te sponsum, & in eius amore tuas omnes delicias collocãs reliqua omnia despexisti.* Quartò, Rupert. *Quid est*, inquit, *in delicijs pulchram & decoram esse, nisi in abundantia gratiæ mansuetudinem summãq; cordis humilitatem habere?* Quintò, hæ deliciæ sunt S. Scriptura. Audi S. Gregor. *Notandum*, inquit, *quòd charissima in delicijs dicitur, quia ad charitatem & familiaritatem Christi non peruenit, quisquis Scripturæ sanctæ delicijs abundare non contendit. Inde enim dicitur: Omni habenti dabitur & abundabit, ei autem, qui non habet, & quod videtur habere, auferetur ab eo: his enim delicijs qui abundat, reficitur: his refectus, assiduè ad maiora perspicienda præparatur.* Sextò S. Augustin. tract. 65. in Ioannem, mortem, quam infligit charitas, docet esse suauissimam, hasque esse delicias charitatis, ac charitatem in delicijs: Sic enim ait: *O quàm benè cantatur tibi in epithalamio tuo: Quia charitas in delicijs tuis. Ipsa non perdit cum impijs animam tuam, ipsa discernit causam tuam, & sicut mors valida est, & in delicijs tuis est. Quàm mirandi generis mors, cui parum fuit non esse in pœnis, nisi esset insuper & in delicijs.*

Tertiò. Quartò. Quintò. Sextò.

Sponsa vocatur amor, quia summè amabilis.

Hac de causa sponsa hic vocatur אַהֲבָה *ahaba*, id est, *amor*, dilectio, charitas *in delicijs*, id est, deliciosissimè & summè amabilis, dilecta, chara (Noster vertit *charissima*) adeò vt ipsissimus amor, ipsa pulchritudo, ipsa suauitas, & decor, ipsissimæ deliciæ esse videatur; quia illi charitas in delicijs est, id est, quia amat quæ verè amabilia sunt; quia diligit, quæ charitate & dilectione digna sunt. Ita Sanchez. Sic tertia filia S. Sophiæ virgo & martyr, vocata est Charitas, quia summè Deo & hominibus amabilis fuit.

Exemplum S. Liobæ.

Sic S. Lieba vel Lioba in Anglia nobilibus parentibus per votum concepta, à prima ætate Deo à parentibus ex voto consecrato hoc nomẽ accepit, quòd Deo & hominibus esset dilecta: *Lieb* enim Germanicè dilectam significat; quare in monasterio piè educata miræ sanctitatis euasit. Audi auctorem vitæ eius: *Erat aspectu angelica, sermone iucunda, ingenio clara, consilio magna, fide catholica, spe patientissima, charitate diffusa. Et cùm lætã semper faciem præferret, numquam hilaritate nimiã resoluta est in risum.* Quo circa in Abbatissam electa, moniales sibi subditas eximiã prudentiã & sanctitate gubernauit. Quare à Carolo magno Imper. & uxore eius Hildegarde sæpiùs accersita, ab eis in honore habita, ac magna reuerentiã excepta fuit, adeò vt Hildegardis Aquisgrani oculos eius abeuntis exosculans diceret: *Vale in æternum domina & soror dilectissima, vale animæ meæ portio pretiosa. Christus creator & redemptor noster tribuat, vt nos in die iudicij sine confusione videamus: Ceterùm in hac luce mutuò numquam ab hoc die conspectu fruemur.* Pluribus miraculis claruit. Extat eius vita à Rodulpho viro graui scripta apud Surium die 28. Septembris.

Anagogicè.

Anagogicè Honorius deliciæ, ait, Ecclesiæ cum Christo regnantis, sunt gaudia paradisi exultationis. In his delicijs est ipsa *pulchra & decora*, quia fulget vt sol & luna, & Christo, & angelis est charissima.

TER-

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS.

De Christo & B. Virgine.

NIl pulchrius nil speciosius, nil iucundius, nil deliciosius in vniuersa creatura, quàm B. Virgo. Quocirca Ecclesia in officio hanc antiphonam hinc desumptam illi accinit *Speciosa facta es & suauis in delicijs tuis sancta Dei genitrix. Quàm pulchra*, ait Hailgrinus, *es in maternitate, quàm decora in virginitate, quam admirabilis in vtroque.* Nam vt rectè explicat Guilielmus: *In quantis agebat sanctæ iucunditatis delicijs, cùm Deum verbum maternis amplexibus stringeret, & sacra illi oscula materni oris imprimeret; cùm illum, qui in cælo de se pascebat angelos, maternis vberibus aleret, & cetera maternæ pietatis officia pro tempore ministraret? denique in his omnibus diuini mysterij & sui priuilegij non ignara, optimè nouerat se esse matrem maiestatis: & hoc nosse, singulares & inges illi deliciæ erant.*

Porrò quod ad rem præsentem spectat, beata Virgo pulchra & decora erit tot Iudæorum ad se & filium suum per Eliam conuersione, quam ipsa procurabit, quasi *charitas in delicijs*, vt scilicet illis suam charitatem gustandam offerat, & vicissim illorum charitate sanctitateque delicietur, seséque oblectet.

Hinc illa non tantùm hominum in terra, sed & angelorum ac beatorum in cælo est delicium, desiderium & gaudium, vt omnes ei succinant: *Sicut lætantium omnium habitatio est in te, sancta Dei genitrix.*

Denique Philo legens (licèt contra fidē Codicum Hebr. Græc. & Latin.) *Quàm speciosus factus es & potens*, id ad Christū sponsum refert, quà homo est: *Charitas in delicijs tuis*, id est, inquit, quod ait Sapientia Christus: *Et deliciæ meæ esse cū filijs hominum.* Prouerb. 8. 31. Tantâ enim nos charitate complectitur, vt nihil aliud quàm nos secū semper esse malit: hoc enim de nobis auet, hoc postulat, hoc efflagitat. Vnde subdit: *Hæc est magnitudo tua, assimilatus es palmæ.* q.d. Magnitudo immensæ charitatis tuæ assimilata est palmæ: palma enim cordis internam charitatem & virtutem, vimque fidei inexpugnabilis ostendit, &c. quę ad superna & sempiterna cor attollit, nec vllis aduersis frangitur, sed inter omnia, imò super omnia inuicta perdurat ac regnat.

VERS. 7. *Statura tua assimilata est palmæ, & vbera tua botris.*

HEbr. *Hæc statura tua.* Septuag. *Hæc magnitudo tua*, quod Complut. referunt ad id, quod præcessit, hoc modo: *Dilectio in delitijs tuis, hæc magnitudo tua*, q.d. Dilectio tua deliciosa est magnitudo tua. Aquila: *ἄυτη ἀνάστασίς σου*, id est, *hæc suscitatio, vel resurrectio tua*, qua scilicet ô Synogoga à perfidia ad fidem, à morte ad vitam, à Moyse ad Christum resurrexisti. Symmachus: *ἄυτη ἡλικία σου*, id est, *hæc iuuentus, vel ætas tua* præsertim florida, valida & militaris, quæ incipiebat ab A anno 17. teste Plutarch. in Graccho, notat Synagogæ ætatem vegetam & validam in fide Christi, qua contra antichristum vsque ad mortem est decertatura Syrus: *Hæc statura tua*, quam scilicet hucusque descripsi. Arabicus: *Magnificata est fama tua, vel natura & indoles, vt palma*, palma enim recta crescit in altum, ac supernè caput & comam habet similem humanæ.

Sensus est. q. d. O sponsa nouella procera es, & alto collo ac corpore instar palmæ, hæc enim est ingens dos & laus, quam ambiunt feminæ, ideo & collum erigunt, & turritos pileos capiti imponunt, & altos cothurnos pedibus subijciunt, vt proceriores esse videantur. Hinc Ouidius de Galatea lib. 14 Metamorphos.

Longè procerior alno.

ET VBERA TVA BOTRIS.] Per botros accipe B alatas siue spatalia palmarum, in quibus multitudo dactylorum continetur: hæc enim planè figuram habent vberum, æquè ac botri vuarum. Ita Theod. tres Anonymi, Gislerius, & Sanchez, licèt Aben Ezra, quem sequitur Luysius, Alcazar & Genebrard. botros vitis & vuarū hìc accipiant, quas in Iudæa aiunt maritari cum palmis, sicut in Apulia maritantur cum altissimis arboribus: vites enim ibi adeò crassæ & altæ euadunt, vt altissimis arboribus æquari & copulari queāt, adeò vt vna tot vuas proferat, quot sufficiunt ad vas vini exprimendum. Vnde & sequitur: *Ascendam in palmam, & apprehendam fructus eius: Et erunt vbera tua sicut botri vineæ*: hi enim non tantùm figurâ, sed & succo similes sunt vberibus: dant enim vinum, sicut vbera dant lac. Vnde c. 1. v. 1. & c. 4. 10. dixit: *Meliora sunt vbera tua vino.*

C Porrò vbera iungit staturæ, quia cum femina staturâ & ætate grandescit, grandescunt pariter & intumescunt vbera, vt quasi sponsa prolem concipere, gignere & alere queat, iuxta illud Ezech. 16. 7. *Et grandis effecta es, & peruenisti ad mundum muliebrem: vbera tua intumuerunt,*

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS.

De Christo & Ecclesia.

Statura est magnanimitas.

SYnagogæ ad Christum conuersæ, & per Eliam conuertendæ statura similis palmæ, notat eius magnum & excelsum animum, quo contra antichristi minas & blanditias generosè sese D eriget, illasque contemnendo transcendet & superabit, adeò vt pro Christo mortem oppetere desideret, vti paulò antè dixi. Hinc sicut palma, quò magis onere imposito deprimitur, eò magis sese erigit: sic pariter tunc ad Christum conuersi, quò acerbiora ab antichristo patientur, eò fortiores euadent. Rursum sicut palma, teste Plinio lib. 13. c. 4. frugifera non est nisi in solo feruido, nitroso, aut salso, ideoque videtur proceritate sua terram despicere & cælum appetere, ac rectâ eò conscendere, vixque humi radicibus niti, quia ibi nihil inuenit nisi insulsum: sic & viri sancti mentem habent defixam in cælo, ideoque terrena omnia illis desipiunt, ac crucē Christi adamant, in eaque radices agunt, nutriuntur & crescunt vsque ad cælum, ad quod anhelant.

Plu-

Plures Analogias palmæ & Ecclesiæ, vel animæ sanctæ in perpetuo virore, rectitudine, robore, altitudine, fructu, coma, &c. recensui Ecclesiastici 24.18. ad illa: *Quasi palma exaltata sum in cades.* *Palmæ radix perfecta.* Inter quas illa præ ceteris conuenit Synagogæ, quam Nyssen. tribuit S. Gregorio Thaumaturgo orat. de eo, scilicet, quòd sola inter arbores palma, in radice perfecta crassitudine acuminis è terra exurgat, & crescat; cumque in altum recta progrediens proceritatis suscipiat augmentum, nihil ei in crassitudine accedit, sed æquè crassa, fortis & inflexilis permanet: pari modo enim Synagoga in fine mundi conuertenda ad Christum, statim ab initio tantam fidei & virtutis crassitiem roburque accipiet, vt illico perfecta euadat, ac doctores martyresque progerminet, qui instar Pauli animam & vitam pro Christo profundant.

Symbolicè. Hinc rursum Symbolicè per palmam accipias crucem Christi, à qua omnis gratia roburque illis obueniet, vt patebit ex sententia sequenti: *Ascendam in palmam*, &c. q.d. Statura tua, ô Synagoga, similis est Christo in cruce exaltato, quia multos ei reddis martyres & crucifixos ab antichristo. Hoc est quod prædixit Christus: *Ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum.* Ioan. 12. 32.

ET VBERA TVA BOTRIS] q.d. Doctrinæ tuę lac conuenienter & abundanter omnibus tuis filijs suppeditas. Vide symbola vberum, quę recensui, c. 4. v. 5. & c. 1. v. 1.

Porrò Alcazar, qui botros non palmæ, puta dactylus, sed vitis, puta vuas, accipit, sic explicat. q. d. Sicut in Iudæa vites maritantur cum palmis, botrosque & vinum producunt: sic pariter Synagoga conuersa ad Christum botrum vinumque cum palma & dactylis, id est, sapientiam cum sanctitate coniunget; ideoque vbera eius erunt similia botris vini non lactis, quia discipulos suos alet vino perfectæ sapientiæ & virtutis, puta contemptus mundi, zeli, mortificationis, desiderij, martyrij, &c. quo aluntur nouitij in benè ordinatis religionibus. Nam & discipuli Eliæ certaturi contra Antichristum erunt, æquè ac ipsi religiosi. Hi ergo velut botri, qui haustu è cœlis alimento in altum creuerunt, æstu persecutionũ & tribulationum iam decocti & maturi, ac graui pondere in torculari crucis compressi, vinum sponso Christo suaue præbebunt, quod cor eius lætificabit. Vbera ergo similia botris significant insignem Synagogæ in docendo sedulitatem & costantiam, in lucrandis animis charitatem, in lactandis paruulis largitatem, ait Philo & Honorius.

Symbolicè. Symbolicè Honorius: *Statura*, ait, *Ecclesia (& animæ sanctæ) est perseuerantia certaminis, quæ in Abel crescere cœpit & ad vltimum electum perseuerabit, siue in Apostolis crescendi sumpsit exordium, & in Synagogæ vltima conuersione consummabitur. Palma est inferius aspera, & superiùs pulchra, & dicitur victoria, & intelligitur Christi vita, quæ hic in terris fuit in asperitate passionum, & post victoriam crucis fuit in pulchritudine cælorum. Statura ergo sponsæ assimilabitur Christi tolerantiæ. Quia Ecclesia hic fuit aspera in pressuris, sed victoria potita de vitijs, pulchra fulget in cælis: palma etiam conseruat folia, & Ecclesia, variante statu sæculi, eadem tenet fidei mysteria. Vbera Ecclesiæ sunt duo testamenta, de quibus sugunt prædicatores lac mysticæ intelligentiæ; qui prædicatores dicuntur vbera, quia rudibus præbent lac doctrinæ, qui assimilati sunt botris; quia sunt botri pleni sunt vino; ita ipsi pleni sunt scientia; & sicut botri pressi inebriant, ita ipsi in mundo pressi lac doctrinæ propinant.*

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS.

De Christo & anima sancta.

Sanctus similis palmæ. ANima sancta similis est palmæ, iuxta illud psalm. 91. 13. *Iustus vt palma florebit.* *Primò.* Primò, quia instar palmæ recta est per iustitiam. *Secundò.* Secundò, quia alta per cælestem vitam & contemplationem, iuxta illud Philip. 3. *Nostra conuersatio in cælis est.* *Tertiò.* Tertiò, quia semper virens per animi vigorem. Vnde S. Ambros. libr. 3. Hexam. cap. 17. *Imitare, ait, homo palmam, vt dicatur & tibi: Statura tua similis facta est palmæ. Serua viriditatem pueritiæ tuæ & illius innocentiæ naturalis, quam à primordio recepisti, vt plantatus secus decursus aquarum fructum tuum in tempore tuo habeas præparatum & folium tuum non defluat*, &c. *Quartò.* Quartò, quia aduersitatibus obluctatur, & altius exurgit. *Quintò.* Quintò, quia dactylos, id est, fructus suauissimos eleemosynæ, aliarumque virtutum profert. *Sextò.* Sextò, quia palma, licèt in crassitie trunci non crescat, vti dixi ex Nysseno, crescit tamen in dilatatione ramorum & comæ. Vnde S. Gregor. *Palma*, ait, *dum crescit, deorsum, stringitur & sursum dilatatur; sic sancta anima ab imis ad minima incipit, & paulatim ad maiora crescendo, vsque ad amplitudinem perfectæ charitatis peruenit. Nemo enim, sicut scriptum est, repentè fit summus. In Psalmo autem de iusto homine dicitur: Iustus vt palma florebit. Vbera autem sponsæ duo præcepta charitatis existunt, quæ animam, quam possident, vino cælesti inebriant & nutriunt. Potest tamen per palmam crux Christi intelligi: Palma enim in sublime valde crescens dulcissimos fructus gignit, & crux Christi cælestem cibum nobis præparauit, cui statura sponsæ assimilatur, quia pro Christo mori non dubitat, quisquis Christum valdè diligens imitatur.* *Septimò.* Septimò, palma symbolum est victoriæ, quam sancti pugnando contra carnem, diabolum, & mundum obtinent, eiusq; pręmij, quod obtinebunt, iuxta illud Apocal. 7. v. 9. *Et palma in manibus eorum.* Ita Cassiod. *Palma*, ait, *victricem ornat manum.* *Octauò.* Octauò, palma spinosa est & aculeata: sic aculei & spinæ in iustis sunt increpationes in peccatores, ait Philo, quibus eorũ vitia castigant.

Rursum palma inferiùs in trunco aspera est, superius verò amœna in ramis, & suauis in dactylis; sic & *Sancta Ecclesia*, ait Cassiod. *animaq; in inferioribus asperitatem laborum & passionum sustinet pro Christo: in superioribus verò, hoc est, in cælestibus pulchritudinem & suauitatem expectat præmiorum.*

Porrò anima sancta habet vbera doctrinæ, & beneficentiæ quibus alios lactet & nutriat. Vnde Theodor. *Cum*, inquit, *excelsa sis, adeo vt cæli fastigia attingas, tamen submittas te infirmis discipulis tuis, quibus doctrina indigentibus vbera præbes doctrinę tuæ: Palma enim fructus pendentes habet.*

Porrò Cassiodor. Beda, & Iustus per vbera acci-

accipiunt doctores; aponitus verò martyres, hi enim sanguinis sui exemplo, quasi lacte fideles minores in fide alunt & robarant.

Huc facit versio Chaldæi: *Et in tempore quo sacerdotes extendunt manus suas in oratione, & benedicunt fratribus suis, domui Israel, similes, sunt digiti manus eorum extensi ramis palmarum, & statura earum est sicut palma. Et Ecclesia tuo stat facie ad faciem contra sacerdotes, & facies eorum inclinatæ sunt in terram sicut botri vuarum.*

Denique Philo Carpath. per staturam accipit magnitudinem charitatis, vti dixi in fine versus præcedentis. Vnde sic lege: *Charitas in delicijs, hæc est magnitudo tua.*

Symbol. Symbolicè, statura palmæ sunt quatuor dimensiones crucis, quas recensui Ephes. 3. vers. 18. quibus se admetiri, quoad potest, & commensurare debet anima sancta.

Anagog. Anagogicè Honorius: *Animæ gloriosæ statura est æqualitas angelorum, quæ palmæ est assimilata quia in terris sunt angustata, in cælestibus autem dilatata. Eius vbera sunt comparata botris, quia Apostoli, & alij doctores eius sunt pleni æternæ dulcedinis.*

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS.

De Christo & B. Virgine.

BEata Virgo physicè staturâ fuit procera, teste S. Epiphanio apud Niceph. l. 2. c. 23.

Ethicè statura eius fuit celsitudo animi, præsertim in aduersis & passione Christi: Vnde de ea ait Ioannes cap. 19. 25. *Stabat iuxta crucem Iesu mater eius. Stabat,* inquit Guilielmus, *illa iuxta crucem sui Iesu, atque eo ipso sibimet quodammodo erat in crucem erecta, stando iuxta crucem filij: ipsa sibi quodammodò per affectum maternum facta erat crux. Sic ergo cùm staret iuxta insignem illam palmam, statura eius assimilata est palmæ; sed clarificato iam filio, à resurrectione eius & deinceps, vbera eius assimilata sunt botris. Vnde & sequitur: Ascendam,* &c. Palma non longitudine, sed statura, id est, statumine & firmitate superat ceteras arbores.

Mysticè talis est B. Virgo; vnde de ea sic scribit S. Epiphanius tom. 3. hæresi 78. *Cùm Ioannes in Asiam instituerit profectionem, & nusquam dicit Stript. quod abduxerit secum sanctam Virginem, sed simpliciter siluit propter miraculi excellentiam, vt ne ad stuporem perduceret hominũ mentem.* Sic & S. Dionys. in epist. ad S. Ioannem, dicit se ita ad aspectũ & maiestatem Virginis obstupuisse, vt nisi fides eum docuisset vnum esse Deum in cælis, vtique hanc Virginem Deam esse credidisset. Et Honorius in Sigillo Mariæ: *Christus,* ait, *fuit palma in cruce, quia per eam homo adipiscitur victoriæ palmam, cui assimilata est statura, id est, altitudo gloriæ Mariæ, quia sicut ipse est Rex cælorum; ita & ipsa regina est angelorum; & vbera tua botris, id est, merita tua assimilata martyribus, qui sicut botri pressi sunt passionibus.* Rursum statura palmaris B. Virginis fuit rectitudo bonæ intentionis, & sanctæ operationis directio, per quam instar palmæ crucis Christi triumphat de malignis spiritibus, ait Hailgriuus.

Plenissimè Alanus B. Virgo quasi palma: *Asperum habuit corticē, quia quantùm ad sæcularem honorem fuit infirma, quantùm ad diuitias temporales paupercula; sed firmitatem habuit roboris per constantiam mentis. Erecta fuit stipite quia suspensa in cælum animi intentione, pulchra in culmine in virginitatis & humilitatis celsitudine, delectabilis in flore, quia sine concupiscentia concepit florem campi & lilium conuallium. Dulcis in fructificatione, quia sine pœna peperit mundi redemptorem. Hæc nobis proponitur in signum victoriæ & exemplum, vt sicut ipsa vicit mundum, peccatum, diabolum; ita & nos vincamus iuxta posse nostrum. Vbera Mariæ dicuntur virginitas & humilitas, in quibus delectatus est Christus, quæque nobis proposita sunt ad informandum & instruendum, vt sequamur vestigia eius. Et comparantur botris, quia botrus in flore parit odorem, in fructu dulcedinem. Calefacit etiam & reficit: sic virginitas & humilitas Virginis flagrant odore bonæ opinionis, fructum dulcedinis propinant, calefaciunt in amorem, & reficiunt ad spiritualem satietatem.*

Porrò hæc omnia quæ de Ecclesiæ, animæ sanctæ, & Deiparæ forma & pulchritudine, eiusque membris, putà pedibus, femoribus, vmbilico, ventre, vberibus, collo, oculis, naso, capite, comâ, staturâ à vers. 1. hucusque dicta sunt, & deinceps dicentur, mutato nomine adapta humanitati in Christo à Verbo assumptæ. Hæc enim prima & intima est Verbi sponsa, quæ Ecclesiã, animas sanctas & Deiparam eidem verbo desponder, vti dixi in Procemio cap. 2.

VOX CHORI

Adolescentularum.

VERS. 8. *Dixi: Ascendam in palmam, & apprehendam fructus eius: & erunt vbera tua sicut botri vineæ: & odor oris tui sicut malorum.*

DIXI: ASCENDAM IN PALMAM (Syrus & Arabicus, *per palmam,* ad carpendos eius dactylos) ET APPREHENDAM FRVCTVS EIVS: ET ERVNT VBERA TVA SICVT BOTRI VINEÆ, ET ODOR ORIS (Septuag. Pagnin. & Vatabl. *nasi:* Syrus, *faciei,* Hebr. enim אף *aph* nasum, faciem, & os significat) TVI SICVT MALORVM] Septuag. *sicut pomorum.*

Pro *fructus* Hebr. est סנסנים *sansinnim,* quod Septuag. vertunt: *statumina.* Arabicus, *altitudines;* Aquila, *elatas,* Symmach. *ramos.* Vatabl. *palmites;* Omnia hæc eodem redeunt, significantur enim elatæ, siue fructus dactylorum à cacumine ramorum palmæ dependentes, item fructus viris maritatæ cum palma, putà vuæ & racemi, vt vult Aben Ezra, Alcazar, Delrio, & alij.

Vbera rectè comparantur botris, quia tumẽtia, succulenta, rotunda; hinc maiores botri vocãtur bumasti, id est, bouis siue vaccæ vbera: tam grandia sunt vbera matrum & nutricum mammosarum, qualis hic inducitur Synagoga.

Odor oris, vel nasi est halitus siue anhelitus, qui naso & ore efflatur, fragrantia, ait Theod. nam suaue olet vti mala, tum punica; ait sanctus Gregorius, horum enim in Canticis crebra est

incentio; tum citria, & quæuis alia: odor enim pomorum suauis est & acer, ac vinosum quid redolet.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Christo & Ecclesia.

PErsistit in similitudine palmæ. q. d. Sicut palma crebris corticum segmentis quasi gradibus intuentes allicit ad ascensum in cacumen, vt ibi botros tum palmæ, id est, dactylos, tum vitis illi maritatæ, id est, vuas decerpant: sic tu ô Synagoga, quæ in palmæ altitudinem & decorem excreuisti, me, putà chorum adolescentularum, id est, imperfectarum in fide & pietate animarum allicis, vt ad tuam celsitudinem conscendã, & ad vbera botris tuis similia pertingam, ex ijsque sugam lac, imò vinum doctrinæ sublimis, quod me ad perfectionem vitæ Christianæ perducat, ac simul ex ore tuo hauriam spiritum suaueolentem pietatis & sanctitatis. Ita Hortolanus, Sanchez, Delrio.

Audi tres Anonymos apud Theodoretum: *Mecum ipsa deliberans dixi: Ascendam per virtutis imitationem ad perfectionem doctrinæ tuæ, & per cõtemplationem apprehendam eius sublimitatem: Et disciplinæ tuæ vbera, quæ me naturaliter nutriunt, erunt omnino sicut botrus veræ vitis, qui Christus est, præbentes mihi gratiam diuinitatis, quæ vini more à natura mẽtem dimouet, & supra naturam transfert. Vnde etiam odor naris tuæ sicut poma; Gratia scilicet Spiritus sancti, mentem implens suauitate, quam tu à sponso susceptã in nos infundis. Sicut poma sunt tum aspectu pulchra, tum odoratu suauia, tum gustatu dulcia: sic ipsa nobis erit & virtutum moribus decora, & odorifera sermonum venustate, & dulcis experientiæ iucunditate.*

Primò ergo per palmam accipe staturam, id est, celsitudinem palmarem Synagogæ, de hac enim sermo præcessit: celsitudinem, inquam, non corporis, sed spiritus & virtutis.

Symbolicè, Palma est crux Christi.

Secundò, symbolicè per palmam accipe crucem Christi: statura enim Synagogæ assimilata fuit palmæ tum naturali, tum symbolicæ, hoc est cruci Christi, quia ipsa per crucem ad magnitudinem palmæ in virtute & spiritu excreuit. Vnde per palmam crucem Christi intelligunt Cassiod. Iustus, S. Gregor. Honor. Guilielmus hic, & Tertullianus l. 3. contra Marcion. & S. Cyprian. serm de Passione, Petrus Damianus serm. de Inuentione Crucis. Quocirca multi censent crucem Christi confectam fuisse ex palma, idque hic significari, de quo mox.

Hinc rursum Cassiodor. Philo, Honorius, S. Gregorius Aponius Beda, Anselmus, Rupertus, & alij plures hæc accipiunt de Christo ascensuro in crucem. Hinc S. Gregorius Nazianzenus tragœdia de Christo patiente censet Christum crucifixum non in terra, sed cruci iam erectæ & firmatæ in terra, per scalas fuisse affixum. Idem censet S. Bernard. de Passione Domini (vel quisquis est Auctor) cap. 5. & S. Bonauent. in fasciculo myrrhæ c. 3. Contrarium tamen communiter tenent alij, scilicet Christum in terra prostratum fuisse cruci affixum. Id enim facilius & commodius erat; ita censent S. Anselmus libr. de Passione, B. Laurent. Iustinian. serm. de Passione Domini, S. Antoninus in Chronicis parte 1. Luysius lib. 2. de Cruce cap. 7. & alij, in eamque inclinat Franciscus Suarez, priorem tamen sententiam, quòd Christus cruci erectæ sit affixus, confirmat, quòd hoc erat maius supplicium, & maior ignominia ad maiorem terrorem; Idque sibi in monte Caluariæ oranti à Christo reuelatum esse asserit S. Brigitta lib. 7. Reuelat. cap. 15. Vnde S. Ambros. lib. 10. in Lucam docet Christum ascẽdisse in crucem. Et S. Cyprian. tract. de Passione, *Ascendisti*, inquit, *Domine palmam, quia illud crucis tuæ lignum portendebat triumphum.* idem disertè docet Nicephor. libr. 1. cap. 30. Toletus in c. 19. Ioan. Annot. 14. Rutilius Benzouius, Paleottus, & alij, quos citat Daniel Mallonius Annot. in cap. 6. Alphonsi Paleotti de Stigmat. S. Sindonis, & Consaluus Durantus Annot. in lib. 7. Reuelat. 5. Brigittæ cap. 15. Verùm hac de re pluribus agendum Matt. 27. vers 33. Audi Honorium: *Quod statura perseuerantiæ tuæ assimilata est palmæ victoriæ meæ, hoc ideo est, quia ego ascendi in palmam, & traxi te post me ad victoriam. Videlicet quia exaltatus sum in cruce, omnia traxi ad me, in quibus & te. Dixi enim, id est, firmiter apud patrem ante sæcula disposui, quia ascendam in palmam, id est crucem & vincam tyrannum, & tunc apprehendam fructus eius, scilicet omnes saluandos, quorũ pars sunt vltimi Iudæi; & victo tyranno fugitiuos ad me retraham.* Et post nonnulla: *Vbera Sunamitis sunt prædicatores qui lac doctrinæ præbent rudibus. Vinea est Ecclesia, botrus est Christus in prælo crucis pressus, de quo fluxit vitæ potus. Sic premũtur doctores Synagogæ in antichristi persecutionibus, & fluunt de eis vitæ pocula fidelibus. Odores verò Sunamitis, sunt fama & opinio bonæ operationis & prædicationis, quæ sunt sicut odores malorum, id est, sicut prædicationes Apostolorũ.* Verùm ex præcedent. liquet hæc esse verba Ecclesiæ, vel potiùs chori adolescentularum: harum enim est crescere & ascendere. Ergo chorus adolescentularum, id est, imperfectorum, Ecclesiæ laudibus applaudens & succinens, dicit Synagoga Iudæorum ad Christum conuersæ: Video te, ô Domina, per palmam crucis Christi in palmæ arboris altitudinem excreuisse; quia enim credidisti in Christum, crucifixum, eique te per omnia conformasti, hinc subito tam procera euasisti, vt doctores illustres & martyres eximios protuleris. Qoare ego gestio tecum in hanc crucis Christi palmam conscendere, vt inde tecum tam generosos fortitudinis, sapientiæ, & martyrij fructus decerpã, ac ipsa quoque doctores & martyres eximios producam, qui tecum pro Christo contra Antichristum vsque ad mortem decertent, nimirum ibi *vbera tua* erunt mihi *sicut botri vineæ*, quæ pro lacte paruulorum fundent mihi vinum forte, & ardens doctrinæ & martyrij, quod proprium est in fide adultorum & perfectorum, vt superiùs dixi. *Et odor oris tui sicut malorum*; quia suauia pietatis & constantię exempla & documenta ab ore tuo excipiam, quę imiter, & alijs admiranda & imitanda proponam: odor enim propriè notat bonam ędificationem, boniique exempli & famę fragrantiam.

Huc facit versio Chaldęi, qui in Iudęorum prophe-

prophetis more suo ita vertit: *Dixit Dominus in verbo suo: Ascendam & tentabo Danielem & videbo, si potest stare in tentatione hac, sicut stetit Abraham, qui similis fuit ramo palmarum, quem probaui decem tentationibus, & probabo quoque Ananiam, Misael & Azariam, & si possunt stare in tentationibus suis, redimam propter merita eorum populum domus Israel, qui comparatus est botris vuarum: nomen Daniel, Ananiæ, Azariæ & Mizaël audietur in vniuersa terra, & odor eorum erit fragrans, sicut odor pomorum paradisi voluptatis.*

Porrò palma symbolum est victoriæ & imperij, quod Christus & Ecclesia per crucem cõsecuti sunt. Causam dat Philo l.2. de Vita Moysis; quia vis palmæ (quam non in radice defossam vt ceteræ, sed in summo quasi cor sitam in ramorum medio habet) à ramis ipsis circumquaque stipatur, ceu princeps à suis satellitibus, & quia sicut regnum militari munitur præsidio, nec sine labore seu certamine aut acquiritur aut cõseruatur: sic etiam palma, cuius folia gladiorum præ se ferunt speciem, militari velut præsidio cingitur, nec sine labore fructus eius, qui in summo est, comparatur.

Hinc pro *fructus* Septuag. hic vertunt *cacumina*. Quocirca Rupert. Honorius, & Guilielmus censent Christum *ascendere in palmam & apprehendere fructus eius*, idem esse, quòd *exaltari à terra, & omnia ad se trahere*. Ioan. 12. 32. eò quòd difficilis Christo fuerit hic in crucem ascensus per clauos, lanceam & spinas, vt eius fructum & cacumen, id est, orbis imperium obtineret.

Audi Rupertum: *Ascendi in palmam manibus militum, qui diuinæ dignationi meæ nescientes militant. Quantum in ipsis fuit, crucifixerunt hominem miserè moriturum; quod ad me attinebat ascendi in palmam tamquam rex triumphaturus. De qua quidem Iudæi diuinæ dispensationis ignari descendere monuerunt dicentes: si Rex Israel est, descendat de cruce. Ascenderam in palmam & ideo nolebam descendere, nondum formatis fructibus (adhuc enim florebat palma, cùm ei talia dicerentur) cùm autem gestato aceto dicerem, Consummatum est, & inclinato capite traderem spiritum, iam redemptionis mundi fructus in palma erant.*

Crux Christi è palma. Hac de causa multi censent crucem Christi saltem ex parte factam ex palma. Vnde tritum carmen, quod citat Gloss. in Clement. de Summa Trinit.

Ligna crucis palma, cedrus, cupressus, oliua.

Imò multi contendunt lignum transuersum crucis, cui clauis affixæ fuêre manus Christi, fuisse ex palma, ideoque dici *apprehendam (manibus) fructus eius.* Vnde versus.

De cedro est truncus, corpus tenet alta cupressus:
Palma manus retinet, titulo lætatur oliua.

Vide Gretserum lib. 1. de Cruce cap. 5. Lipsium lib. 3. de Cruce c. 13. Delrio lect. 10. de Passione Domini.

Huc facit illud iuxta Sept. olim lectum psal. 95. v. 9. *Regnauit à ligno Deus.* Vnde & Christo ingredienti Ierusalem, quasi Messiæ Regi inaugurando in cruce, occurrit turba cum ramis palmarum accinens: *Hosanna filio Dauid.* q.d. Viuat noster Messias Rex, Dauidis filius, & heres.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS.

De Christo & anima sancta.

Anima sancta perfectionis auida dicit cum S. Paulo: *Ego me non arbitror comprehendisse, sequor autem, si quo modo comprehendam.* Philipp. 3. Quare cum Dauide ascensiones in corde suo disponit, vt eat de virtute in virtutem, ait Theodoret. ac nominatim ascẽdit in palmam mortificationis & crucis Christi: ibi sugit vbera nõ lactis, sed vini fortis, scilicet inuictæ patientiæ & charitatis: ibi quoque haurit odorẽ oris Christi, id est, fragrantiam modestiæ, obedientiæ, amoris, & orationis Christi orãtis pro suis crucifixoribus, vt hasce eius virtutes amet & imitetur. Vnde S. Ambros. lib. de Isaac cap. 8. per palmam accipit charitatem: hæc enim est palma virtutum omnium, ideoque in palma crucis Christi maximè resplenduit: *Ipsa charitas*, ait S. Ambros. *palma est: ipsa enim est plenitudo victoriæ: plenitudo legis charitas est*, Rom. 1. c. 13. Idem l. 3. Hexam. cap. 13. *Dixi*, inquit, *Ascendam in palmam, tenebo altitudines eius. Quæ eminentiam videns Verbi, & sperans quòd ad eius altitudinem possit ascendere, & scientiæ summitatem, dixit: Ascendam in palmam, vt omnia inferiora relinquat, & ad superiora contendat ad brauium Christi, vt suaues eius fructus carpat, & gustet: suauis enim virtutis est fructus.* Et S. Chrysostom. hom. 22. ad populum: *Dic tu quoque*, inquit, *secundùm illam sanctam animam. Dixi: Ascendam in palmam ad tenendum sublimitates eius; rectitudinem amantem, & mundum habentem cor, & ad cælestia bona currentem, nec circa terrena tantùm distractam. Vide ne stimulos habeat palma tua contra peccatum redargutiones: sermones enim sapientium tãquam boum stimuli, at qui his pungnutur, corde cõpunguntur, & ab omni peccato abstineant: sed diligẽter ipsius altitudines retine, vt sine ruina permaneas cõtinuè ventorũ incursus ferẽs.* Causam dat Philo, scilicet crucis fructus plurimos & maximos: *Christus enim*, inquit, *eantoperè nos amauit, vt acerbissimam crucis mortem subire non dubitarit eiusq; altitudines dolorum omnium & cruciatuũ, ignominiæ atque dedecoris, non modo vicerit, verùm etiam amabiles reddiderit, & gloriosas, planeq; cælestes, & salutares.* Hinc Paulus egregius ille prædicator & doctor, in crucis ignominia, & passione gloriatur: cùm dicit: *Mihi absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi. Hinc reliqui Apostoli & ceteri fideles omnes laborum præmia consecuti sunt, & consequentur. In hac vna tentamenta omnia, & ærumnarũ tormina sedantur atque vincuntur: per hanc animi perturbationem & vulnera, vel lethalia felicissimi curãtur. Hinc fit, vt quod sequitur habeamus;* ait enim: *Et erunt vbera tua vt botri vineæ, & odor nasi tui, tamquam odor mali odoratissimæ. Vt enim botri vineæ calcati ac pressi, lætissimum liquorem vini suo agricolæ, atque vinitori effundunt: sic viri Dei iusti ac sanctè diris cruciatibus, atque pressuris hominum botrorum instar afflicti ac torti, per victoriam salutarem cultori Deo & Iesu Christo, ac sponsæ cælestem lætitiam de se pariunt ac promunt, sanctitatisque odore atque virtutum, ad idem ceteros imitatores Christi alliciunt ac trahunt.*

lium Subiungit Philo: *Sicut mala siue poma cibum de se præstant ac potum, quæ duo simul in se continent; sit & bonus odor Ecclesiæ ex recta fide & sincera charitate mysticum potum ac cibum corporis & sanguinis Christi possidet, ac potat, quod ex sequentibus patet*; ait enim: *Et guttur tuum vti vinum bonum, proueniens fratri meo in rectitudinem, quòd satisfacit labijs meis atque dentibus.* Sic & Theodoret. hæc refert ad Eucharistiam, quasi dicatur Christo: Tu es vera illa vitis, ex qua salutiferum vinum conficitur spiritalibus prælis expressum: vnde calix ille impletur inebrians, sanè præclarus.

Tropol. Tropologicè S. Greg. per mala punica accipit martyres; per os sponsæ prædicationem Ecclesiæ: *Quæ*, inquit, *dum virtutes martyrum prædicat, dum ad eorum similitudinem animos audientium instigat, dum in vnius prædicatione fidei multas virtutes esse manifestat, quid aliud quàm malorum odorem in ore portat? quia & ruborem corticis in martyrio ostendit, quod prædicat, & in visceribus multitudinem granorum sub eadem fide, quasi sub eodem cortice, demonstrat.*

Porò martyribus palma debetur. Nam, vt ait S. Ambr. serm. 38. qui est in Domin. 2. Quadrag. *Præmium quoddam est palma martyrij, quæ confitenti linguæ dulcem fructum tribuit, & victrici dexteræ gloriosum præstat ornatum. Est planè palma martyribus suauis ad cibum, vmbrosa ad requiem, honorabilis ad triumphum, semper virens, semper parata victoriæ; atque ideo non marcescit palma, quia martyrum victoria non marcescit.*

Anagog. Anagogicè Honorius, *Triumphans Ecclesia*, inquit, *in palmam ascendit, quia per victoriam crucis ad lignum vitæ peruenit, de quo scriptum est: Vincenti dabo edere de ligno vitæ, quod est in paradiso Dei mei. Fructus eius iam apprehendit, de quo qui comederit, non morietur in æternũ. Vbera eius sunt sicut botrus vineæ, quia gaudia, quibus pro pressuris mundi inebriatur, sunt sicut gaudia Christi in cruce pressi. Ipse enim est botrus vineæ, potus Ecclesiæ, fons vitæ; ab ipso inebriabitur, quando ei dicetur: Intra in gaudium Domini tui: Tunc erunt odores eius sicut malorum, id est, deliciæ eius erunt sicut angelorum; & guttur eius sicut vinum optimum; id est, laus eius erit sicut laus epulantium.*

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS.

De Christo & B. Virgine.

RVpertus cum alijs censens hæc esse verba sponsi, ait Christum iturum ad passionem id matri significasse: sic enim Christum loquẽtem inducit: *Si enim ipsis amicis dixi: Ecce ascendimus Hierosolymam & filius hominis tradetur ad crucifigendum, & alia multa ad hunc sensum pertinentia, imò si & inimicis dixi: Et ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum; quantò magis charissimæ dixi, aut dicere debui: Ascendam in palmam & apprehendam fructum eius; & erunt vbera tua sicut botri vineæ, & odores tui sicut malorum: guttur tuum sicut vinum optimum? Hoc erat dicere: exaltabor in crucem victoriosam, & moriendo morte fructuosa operabor velociter salutem omnium credentium: & deinde doctrina tua, doctrina legalis atque euangelica tempore opportuno palàm prædicabitur, sicut in autumno dulces botri comeduntur; & bonus vbique diffunditur odor bonorum operum tuorum & dulcissimum atque delectabile mihi erit eloquium tuum.* Addit Honorius: *Vinea, de qua allatus est botrus, fuit floridum corpus Mariæ, qui botrus in torculari crucis expressus: & inde fluxit fidelium potus.*

Rursum postquam Christus ascendit in palmam crucis, mox apprehendit fructus eius; nam tertio die à morte gloriosus resurrexit, & die 40. triumphans in cælum ascendit, ac die 50. misit in B. Virginem, & in Apostolos Spiritum sanctum; tuncque vbera B. Virginis facta sunt sicut botri vineæ, quia tunc cœpit conceptionis, natiuitatis, passionis, ceteraque vitæ Christi mysteria præsertim secreta, & sibi soli cognita, vtpote in se vel per se peracta, fidelibus, ac præsertim S. Lucæ, qui ea in Euang. conscripsit, reuelare: tunc pariter palàm cœpit peccatoribus & tribulatis ad se confugientibus vinum pœnitentiæ, consolationis, gratiæ & sanctæ exultationis propinare: *Et odor oris tui sicut malorum*, quia in verbis eius erat non tantùm sancta delectatio, sed & vitalis refectio, quæ nimirum ab ore eius, suaui salubritate, & salubri suauitate pleno, Ecclesia primitiua excipiens, verbis simul & literis transmitit ad posteros: odor hic ergo eius sparsus est per omnes fines terræ, & per omnia temporum sæcula. Ita Guilielmus.

VERS. 9. *Guttur tuum sicut vinum optimum, dignum dilecto meo ad potandum, labiisque & dentibus illius ad ruminandum.*

GVTTVR TVVM SICVT VINVM OPTIMVM (Tigur. *madens vino præstantissimo*) DIGNVM DILECTO MEO AD POTANDVM, LABIISQVE ET DENTIBVS EIVS AD RVMINANDVM] Hebr. *Palatum tuum* (O sponsa Synagoga; pronomen enim affixum in חִכֵּךְ *chickech*, significans *tuum*, est femininum) *sicut vinum bonum* (per eminentiam, id est, optimum) *quod vadit ad dilectum meũ ad rectitudines* (id est, recta, blandeque ingreditur os eius, vt vertit Noster Prouerb. cap. 23. v. 31. Pagnin. vertit *propter bonitatem vini*. Symmach. *Conueniens dilecto meo in rectitudinem*. Arabicus: *quo dilectus meus vadit ad rectitudinem*. Tigur. *quod meis amoribus reddat idoneum ad ea quæ rectissima sunt*) *loquens* vel sonans *labijs dormientium*, vel vt Pagnin. *loqui* aut *mussitare faciens labia dormientium*. Agathius. *Eructare faciens labia senum.* Vinum enim præstans post potum ad os & labia redit, illaque ruminare, mussitare & loqui facit, iuxta illud:

Fœcundi calices quem non fecêre disertum?

Sic Siculi, ait Nigidius Siculus, hic vinum optimum vocant vinum mortuorum, quod scilicet mortuos quasi suscitet, & loqui faciat. Hinc Noster vertit, *ad ruminandum*, iuxta illud vinolentorum: *Vinum bonum non bibendum, sed mandendum.* Septuag. *sufficiens labijs*: Vatabl. *Et palatum tuum est velut vinum, quod dilecto meo defluit suauissimè loquenti sermone dormientium*, id est, sermone balbutientium ac imperfecto, q. d. sermo tuus tam suauis est ô sponsa, quàm suaue esse solet optimum

optimum vinum amico meo, quo epoto, non satis expeditè loqui solet. Hæc Vatabl.

Noster, Septuag. & Aquila addunt, *& dentibus*, quia pro יְשֵׁנִים *iescenim* vel *iescanim*, id est, *dormientium* vel *senum*, legerunt, וְשִׁנַּיִם *vescinnaim*; id est, *& dentium*. Hos secutus Syrus vertit: *Os tuum sicut vinum bonum, vt vadam ad patruelem meum in rectitudinem, qui monet labia mea & dentes meos*. Nam pro שִׂפְתֵי *siphte*, id est, *labia*, Septuag. & Syrus, alijs punctis legerunt: שְׂפָתַי *sephatai*, id est, *labia mea*.

DIGNVM DILECTO] Alcazar censens hæc omnia esse verba sponsi; per dilectum accipit non sponsum (hic enim dixisset *dignum me*) sed quemuis amicum. Verùm Hebr. דּוֹדִי *dodi*, id est, *dilectus meus*, in Canticis vbique significat sponsum.

Quocirca Almonacirius planius eum Rupert. respondet, *τὸ guttur tuum sicut vinum optimum*, dici à sponso, cui deinde sponsa approbando, & laudem in sponsum reflectendo, respondeat: *dignum dilecto meo*. Verùm planius & aptius est, vt omnia à vers. 6. vsque ad v. 10. dicamus esse verba chori adolescentularum, qui sponsum vocat dilectum *suum*, id est, *heræ suæ* Synagogæ, vel *suum*, quia ad eius nuptias aspirant, ad easque certò peruenturæ sunt, cùm, vti decernunt, ascenderint in palmam crucis & perfectionis.

Sensus est, q. d. Sponsa non tantùm suauem odorem malorum, sed & saporem vini optimi ore & gutture exhalat: optimi, inquam, quod sponso dignum sit ad potandum, imò ad mandendum, & ruminandum.

Porrò Chald. hæc ad Prophetas referens, more suo sic vertit: *Dixit Daniel & socij eius: suscipiendo suscipiemus super nos decretum verbi Domini, sicut suscepit super se Abraham pater noster, qui comparatus est vino veteri, & ambulabimus in vijs, quæ rectæ sunt coram eo, sicut ambulauerunt Elias & Elisæus Prophetæ, per quorum merita surrexerunt mortui, qui similes sunt vino dormienti; & sicut Ezechiel filius Buzi Sacerdos: quia in prophetia oris sui suscitati sunt dormientes mortui, qui erant in campo Dura.*

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Christo & Ecclesia.

Synagoga ad Christum conuersa guttur vinum optimum exhalabit, cùm per Eliam vino Christianæ doctrinæ & charitatis accensa, & quasi ebria illud eructabit; cùm scilicet sermonibus suis, & concionibus ardentibus proximos quosque amore Christi inflammabit, quod vinum Christo erit dignum gratum & iucundum ad ruminandum & crebriùs commemorandum. Vnde Cosmas Damianus chorum filiarum, siue adolescentularum Synagogæ, heræ suæ ita loquentem inducit: liceat, oramus, te aliquando osculari, & abditissima diuinitatis arcana ex tuo gutture ebibere, quod generosum & optimum vinum spiritualis hominis cor exhilarat, sine vitio inebriat, & virgines Christianas animas succulentas reddit, ac maximè sobrias, vt iam tibi nemo vitio vertat (vt olim illi) quod dum osculum das, vinum propines. Id verò vinum in te priùs à sponso tuo, iam mihi charissimo, infusum ex tuo gutture quasi ex euripo quodam, quum in alios docendo refundis ad Christum amores meos (vnde priùs manauit) tamquam ad suam primam recurrit originem: quod ille summa cum voluptate repetitum bibit, perque os suum versat. Quin & hoc ipsum illud vinum est, quod senes alioqui infantes idiotas disertos reddit & eloquentes, cælesti nimirum calore accensos & recreatos.

Audi S. Gregor. *In gutture quippe vox est. Per guttur ergo ipsa prædicatio nerum designatur, quæ quasi vinum optimum esse dicitur, quia mentes hominū inebriat, vt præteritorum, sicut dictum est, obliuiscantur, & in anteriora currentes non lassentur*; Et post pauca: *Tale est sponsæ vinum, vt dignum sit dilecto ad potandum, quia dum sancta Ecclesia fidem veram prædicat, dum auditores suos ad sancta opera excitat, dum solum Christum diligere, imitari, amplecti bonum esse, verbis & operibus demonstrat, quid aliud, quàm vinum suum dignum facit, vt in ore sponsi dulce sapiat? Quod benè Christus potare dicitur, quia à corpore suo, id est, à populis fidelibus amabiliter potatur.* Verba deinde pressiùs vrgens, subiungit: *De quo notandum est, quod omnes potant sed labia sola & soli dentes ruminant, quia dum Ecclesia per sanctos suos prædicat, omnes quidem audiunt, sed non omnes quanta sit virtus sententiarum, quæ dicuntur discernunt. Labia verò & dentes ruminant, quia dum perfectiores quippe post auditum verba ad memoriam reuocant, dum audita quæque exercitatione assiduâ cogitant, quasi ad os reuocantes, quod sumpserunt, quanta sit virtus cibi, quem comederunt, sentiunt. Idcirco in lege scribitur, quia animal quod non ruminat immundum habetur; quia quisquis bona, quæ audit siue legit, non recogitat vacans à sanctis cogitationibus, necessariò immundas congregat.*

Accedit Theodoret. & Iustus Orgel. qui per guttur accipiunt doctrinam Euangelij per labia & dentes verò prædicatores. Aponius autem guttur Ecclesiæ ait esse S. Petrum. Addit Cassiod. Beda, Rupert. alijque, & quoslibet prædicatores. Porrò Cassiod. guttur vini optimi ita distinguit ab odore oris instar malorū, vt per guttur accipiat prædicationem, quæ voce fit, per odorem verò oris eam, quæ scripto vel fama fit: efficacior autem & ardentior est viua vox, quàm odor oris: vnde illa vino præstanti comparatur, hæc malis & pomis.

Symbolicè, Philo Carpathius per guttur Metonymicè accipit Christi corpus & sanguinem gutturi fidelium exhibitum in Eucharistia, iuxta illud: *Gustate & videte, quoniam suauis est Dominus.* Ps. 33. *Has igitur*, inquit, *spirituales escas & salutares, corporis scilicet & sanguinis Iesu Christi gustans Ecclesia, & quæque fidelis anima, guttur habet vt vinum bonum. Hoc enim vinum sanctè potum, dolores omnes animi sedat atque componit, ebrietatem omnem rerum caducarum tollit, cor exhilarat atque confirmat, omnesque morbos facillimè sanat ac curat, estque æternæ vitæ salutaris vnda, fons, & origo in remissionem peccatorum benignissimè effusus ac datus, ab omni scelerum sorde & grauitate lauans dicente Domino: Accipite & bibite, hic est sanguis meus, qui pro vobis effundetur in remissionem peccatorum. Estque admirabile, quod proueniens fratri meo in rectitudinem, dixit vt ostenderet solis rectis corde hanc lætissimam escam cælestem, panem*

Symbol.

nem superſubſtantialem, & ſalutarem potum eſſe datum: quod ille idem cæleſtium arcanorum hauſtor explicat, cùm dicit: Lux orta eſt iuſto, & rectis corde lætitia. Et paulus ſanctiſsimus Apoſtolus, non temerè ad hoc diuiniſsimum conuiuium accedendum eſſe admonet, dicens: Probet autem ſeipſum homo, & ſic de pane illo edat, & de calice bibat,&c. O rem miram! ò rem tremendam! hæc quaſo mecum diligenter ſacerdotes attendite; hæc fratres animaduertite; hæc timete ſemper & cauete periculum. Hæc & plura Philo.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

CAto, teſte Plutarch. oſculari ſolebat vxorem, filias, neptes, vt ex ore earum & halitu vinoſo olfaceret, an vinum bibiſſent, ac meribibulas caſtigaret, vti S. Monica iunior exiſtens ab ancillis meribibula cognominata, & caſtigata vini appetitum correxit & abſcidit, teſte S. Auguſtino lib. 9. Confeſſ. At pij pendent ab ore ſanctorum, qui ſpirituali muſto diuini amoris ebrij eructant magnalia Dei, vt ſimilem ſpiritum doxologiæ Dei hauriant: vti contigit Iudæis audientibus Apoſtolos, Chriſtum reſonantes poſt acceptum Spiritum ſanctum. Act. 2. Hoc enim muſtum Chriſto eſt gratiſſimum ad hauriendum & ruminandum. Vnde Beda, & Honorius: Guttur animæ, inquiunt, eſt vox laudis & confeſſionis eius, quod eſt ſicut vinum optimum, quia non inflat inebriando, ſed lætificat cor recreando. Et Guilielmus: *In gutture*, inquit, *vocis officium eſt. Habet autem & homo interior guttur ſuum ſpirituale, quo plerumque intus in laudem Dei clamoſus eſt homo, nullo corporali ſono foris perſtrepente. Vnde Propheta de ſanctis Deum laudantibus; Exultationes, inquit, Dei in gutture eorum. Porrò vinum & in ſapore iucundum & in colore decorum eſt. Cùm ergo formam illam implemus, quam nobis Propheta præſcribit: Deo, inquiens noſtro ſit iucunda decoraq́; laudatio, tunc guttur noſtrum eſt ſicut vinum. Sane iucunditas laudationis in hilaritate conſiſtit deuotionis. Qui ergo laudat Deum hilariter & deuotè, proculdubio laudat eum iucunde, &c. qui verò cum munditia conuerſationis hilaritatem Deo exhibet ſanctæ piæque deuotionis, in gutture ſuo habet iucundam decoramque laudationem, qualis Deum decet.*

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine.

GVttur B. Virginis eſt ſicut vinum optimum, quia non niſi laudes Dei eructat, vt cùm cecinit: *Magnificat anima mea Dominum; & exultauit ſpiritus meus in Deo ſalutari meo*, &c. Vnde Guilielmus eam ſic loquentem inducit: *Verè in laudibus dilecti guttur meum ſicut vinum optimum: nam quantùm diligo, tantùm & laudo, & pro menſura dilectionis eſt modus laudationis*; idq́ue tam in aduerſis, quã in proſperis, ac præſertim cùm cruci Chriſti aſtitit. Tunc enim reſignata in manus Dei, im-

A menſum eius in homines amorem, ac Chriſti obedientiam admirata laudauit. Secundò, Honorius: guttur, inquit, eſt doctrina Virginis, qua docuit verbo & exemplo Deum humiles exaltare & ſuperbos humiliare, iuxta illud, quod ipſa ait: *Diſperſit ſuperbos, & exaltauit humiles.* Lucæ 1. Doctrina hæc ſanè eſt optima & præſtantiſſima. Tertiò, Hailgrinus per guttur accipit preces B. Virginis, quę ſunt ſimiles vino optimo, quia ipſa nil petit niſi pium, ſanctum, & Deo dignũ. Vnde eius preces filius non tantùm potat, id eſt, auidè haurit, ſed & ruminat, id eſt, ijs immoratur, ijſque ſe oblectat. Audi Chriſtum Dominum os & guttur. B. Virginis myſticè deſcribentem S. Brigittæ lib. 9. Reuelat. in fine Interrog. 9. *Os tuum fuit quaſi lampas intùs ardens & lucens ab extra, quia verba & affectiones animæ tuæ fuerunt ar-*

B *dentes interiùs diuina diligentia, & exteriùs ſplendentes ex diſpoſitione laudabili omnium motuum corporalium, & concordia pulcherrima tuarum virtutum. Verè motes chariſſima verbum oris tui traxit quodammodo Deitatem meam in te, & feruor diuinæ dulcedinis tuæ nunquam ſeparabit me à te, quia verba tua dulcia ſunt ſuper mel & fauum.*

VOX SPONSÆ NOVÆ

putà Synagogæ ad Chriſtum conuerſæ.

VERS. 10. *Ego dilecto meo, & ad me conuerſio eius.*

C

PAgninus: *Deſiderium eius.* Vatabl. *Ego dilecti mei ſum, & ad me deſiderium eius*, q.d. Ego Spõſum diligo, & ille viciſſim vnicè me diligit; ego tota illius ſum, ille viciſſim totus meus eſt: Ego me totam deuoui illius obſequio, ille viciſſim ſe ſuoſque oculos, ſuam curam, amorem, & officia in me conuertit, ac aſpicit, quid ego velim vel optem, illudq́ue illicò perficit, vt meis votis & deſiderijs obſecundet: quare ſe totum meę poteſtati & voluntati permiſiſſe videtur. Hoc enim ſignificat Hebr. תְּשׁוּקָתֶךָ *teſcukatech*, Geneſ. c. 3. 26. quod noſter vertit: *Poteſtatem*, dicens: *Sub viri poteſtate eris*, pro quo Aben Exra vertit: *Et ad virum tuum obedientia tua.*

Porrò Chald. vertit: *Dixit Ieruſalem: In omni tempore, quo ego ambulabo in via dominatoris ſæculi,*
D *habitare facit maieſtatem ſuam in medio mei, & ad me eſt deſiderium eius, & in tempore, quo ego declino à vijs eius aufert maieſtatem ſuam à me, & transfert me inter populos, & ipſi dominantur in me, ſicut vir, qui dominatur vxori ſuæ.*

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Chriſto & Eccleſia.

EStvox Synagogæ conuerſæ ad Chriſtum quæ Chriſti ſponſi amori, æquè ac adoleſcentularum laudibus reſpondet, ac amorẽ amori rependit, atque ſe totam ſponſi eſſe pronunciat,

ciat, q. d. Ego tota sum dilecti, sicut ille vicissim totus meus est. Ego meos oculos, mentem actusque omnes ad ipsum conuerto, omnes cogitationes & intentiones ad ipsum dirigo, ipsi vni placere & satisfacere contendo, illum vnum specto, vt illi per omnia seruiam; sicut ille vicissim me vnam spectat, vt meis commodis votisque obsequatur: ex illius ore nutuque pendeo, sicut ille vicissim meos nutus, os & vota obseruat. Rursum efficaciùs τὸ *&* potest accipi causaliter pro *quia*, q. d. Ego totam me ad dilectum conuerto, *&*, id est, *quia* ipse quoque totus ad me conuersus est: quare omnes amoris remoras, & impedimenta abieci. Simile dat Aristot. Ethic. 1. Sponsa, ait, ad sponsum respicit, ipsumque desiderat; sicut terra arida cælum respicit, eiusque imbrem sitit; ac vicissim cælum ad terram respicit, ipsique suam pluuiam & influxum communicare appetit, vt ipsam grauidam, germinumque & fructuum feracem efficiat.

Audi Theodor. *Ego fraterno meo meipsam consecraui, & alienam tum Gentilium, tum Iudæorum, tum hæreticorum consuetudinem contempsi; nam ipse quoque me ceteris antetulit, & ad me sese conuertit. Cum enim priùs vbi reclinaret caput non haberet, iam reperit, vbi illud reclinet: cumq; multas habeat concubinas, & reginas, & adolescentulas, me omnibus anteponit. Neque verò patiar, vt ego sola sacra illius fruar consuetudine, ideo dico: Veni, &c.*

Symbolicè. Symbolicè Cassiodor. per conuersionem accipit incarnationem. In illa enim Verbum ad humanam naturam se conuertit, ad eamque è summo cælorum excurrit. Hebr. enim תְּשׁוּקָה *tesuka* significat excursum. Verùm à litera hoc alienum & remotum est. Initio enim Cantici egit de incarnatione; hic verò sub finem Cantici agit de fine & consummatione Ecclesiæ.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS.

De Christo & anima sancta.

ANima, quæ se totam Christo deuouet, qualis est religiosorum, verè dicit: *Ego dilecto meo, & ad me conuersio eius*, q. d. ait S. Gregor. *Quoniam fide ac dilectione soli Christo adhæreo, solum sequor, solũ cum Patre, & Spiritusancto vnum Deum videre concupisca, respectionis eius suauitatẽ, visitationis benignitatem, conuersationis dulcedinem gaudenter experiens proclamo.* Huius rei symbolũ est herba siue flos, qui dicitur Heliotropium, id est, ad solem conuersio. Sicut enim hic cum sole (etiam nubilo die) se circumagit, omnibusque horis cũ eo vertitur, sic anima Christum amans in eum iugiter respicit, vt semper cum eo versetur, ac se per mysteria vitæ & passionis eius, quæ toto anno vicissim repræsentat Ecclesia, circumagens, perpetim in eodem omnem suam cogitationem, voluntatem & amorem defigit. Porrò sicut sol radijs suis florem hunc circumagit, & ad se conuertit sic Christus animæ ad se vnius conuersionis primus est auctor: sua enim gratia animam ad se allicit, demulcet, inescat, vt iugiter ab eius quasi matris vberibus pendere se gaudeat.

Notat sanctus Ambrosius lib. de Isaac & Anima, cap. 8. hoc nomen in Cantico ter iterari, secundùm tres gradus & status animæ. Anima enim sancta primò est incipiens, secundò proficiens, tertiò perfecta. Incipienti dicitur, c. 2. 16. *Dilectus meus mihi, & ego illi, qui pascitur inter lilia donec aspiret dies, & inclinentur vmbræ.* Proficienti dicitur c. 6. 2. *Ego dilecto meo, & dilectus meus mihi, qui pascitur inter lilia.* Tertiò perfectæ dicitur hic. *Ego dilecto meo, & ad me conuersio eius. In primâ*, ait sanctus Ambrosius: *Quasi in institutione adhuc vmbras videt anima, needum verbi appropinquantis reuelatione commotas, & ideo adhuc ei dies Euangelij refulgebat. In secundo sine vmbrarum confusione odores ptos carpit. In tertio iam perfecta requiem in se verbo ministrat, vt conuertatur super eam, & caput suum reclinet atque requiescat, meritoq; iam tenens quem anteà quæsitum inuenire non poterat, inuitat ad agrum suum ducens. Veni frater meus exeamus in agrum, requiescamus in castellis.*

Addit Iustus: *Ad me conuersio eius*, vt scilicet meas preces exaudiat, vtque mea bona opera & merita remuneretur, præmietque in cælo, ait Philo.

S. Brigitta desponsa Christi. Sic in vita S. Brigittæ legimus Christum illi apparentem dixisse: *Esto sponsa mea.* Cui illicò ipsa acquiescens à sæculo auersa, totaque ad Christum conuersa habitum mutauit & vitam: atque ab eo tẽpore per annos 28 colloquijs cælestibus fruita est, multasque profundorum Dei arcanorum reuelationes habuit, quæ etiamnum extant, & à pluribus insignibus Theologis magna cum sapientiæ & pietatis laude approbatæ sunt.

Et B. Teresia. Sic & de B. Teresia scribit noster Franciscus Ribera nobilis S. Scripturæ Interpres lib. 4. Vitæ eius cap. 10. sæpiùs ei diuinam maiestatem magno amoris indicio dixisse: *Iam tu es mea, & ego sum tuus.* Et alia vice: *Ex nunc eris mihi sponsa, deinceps meum honorem respicies, non tantùm vt tui creatoris, & tui Regis, & tui Dei, sed vt tui veri sponsi. Deinceps honor meus erit tuus, & honor tuus erit meus* Et rursum: *Quia mihi es desponsa, hinc quidquid habeo, tuum est, ideoq; tibi dono omnes dolores & labores, quos pertuli, ac per illos quasi per rem propriam postula à Patre quod voles.*

Anagog. Anagogicè Philo conuersionem Christi interpretatur eius reditum ad iudicium: *Ego*, inquit, *seruiam filio Dei, & ipse affatim me remunerabitur, tùm in secũdo illo aduentu cælitus descenderit iudex sessurus omnium atque discussor, congregans mortales omnes à quatuor angulis terræ per ministerium & officium angelorum. Sed illi primùm conuertamur oportet & ille ad nos, sicut scriptum est: Conuertere, conuertere ad me filia, &c, Et alibi: Conuertimini ad me, & ego ad vos conuertar. Sed ipse primus nos attrahat necesse est, ipse se primum offerat nobis oportet: tunc enim conuertimur ad illum & sanabimur, iuxta illud: Sana me Domine & sanabor, salua me, & saluus ero, &c.*

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS.

De Christo & B. Virgine.

PRimò, Honorius apposité ad genuinum literæ sensum hæc verba tribuit B. Virgini oranti filium pro Iudæorum conuersione: *Ego*, loquit, *dilecto mea* pro vobis preces effudi,

& ad me conuersia eius, hoc est, pie me voluit vos ad misericordiam conuerti. Secundò, Guilielmus hæc adaptat B. Virgini astanti Christo crucifixo. *Planè*, inquit, *ego dilecto meo per maternum commoriebar affectum, ita vt eius in me martyrium redundaret, & quasi commartyrem faceret. Ego tunc dilecto meo ad declarandam mei in ipsum amoris quantitatem, & eius ad me tunc conuersia facta est ad declarandam filialem eius charitatem. Quantùm enim me diligeret in ipso passionis articulo præclarè ostendit eum videns me piam matrem & discipulum stantem, quem diligebat, ad me de cruce conuersus dixit mihi: Mulier, ecce filius tuus, discipulo autem: Ecce mater tua. Planè illius ad me in tanta non falsorum acerbitate dolorum tam filialis conuersio, quàm filialem in me animum gereret, insigniter declarabat.* Vide dicta c. 2. v. 16. & c. 6. v. 2.

VERS. 11. *Veni dilecte mi, egrediamur in agrum, commoremur in villis.*

HEbr. & Syrus: *Pernoctemus in villis.* Arabicus: *Egredieris & commoraberis in villis.* Sulamitis, siue Synagoga nouella Christi sponsa sponsum à se iam inuentum, & ex agro tendentem in vrbem reuocat ad agrum, putà ad rus aliquod proprium vt ibi secretiùs, familiariùs & pleniùs cum eo colloquatur & conuersetur.

Porrò Chald. vertit: *Quando peccauerunt populus domus Israel, transmigrare eos fecit Dominus in terram Seir religionis Idumææ. Dixit cœtus Israel: Obsecro te dominator totius sæculi, suscipe orationem meam, quam ego oro coram te in vrbibus transmigrationis meæ & prouincijs populorum.*

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Christo & Ecclesia.

SYnagoga in fine mundi cõuertenda ad Christum rogabit eum, vt secum in agros & villas prodeat, tum vt ab vrbano strepitu & turba semota liberius orationi & colloquio ipsius vacet, tum vt agrestes & rusticanos homines aliosque extra Ierusalem in pagis & villis degentes, ad fidem Christi per eius opem & gratiam conuertat. Ita Honorius, Delrio, Hortolanus, & alij. Sic Christus, dum viueret, obibat vicos & castella euangelizans regnum Dei: rusticani enim vtpote simplicis, rudis, & innocentis vitæ aptiores sunt Euangelio; vnde Christus ait: *Pauperes euangelizantur.* Matthæi 11. Et Isaias cap. 43. 20. *Glorificabit me bestia agri, dracones & struthiones, quia dedi in deserto aquas, flumina in inuio, vt darem potum populo meo, electo meo. Populum istum formaui mihi, laudem meam narrabit.*

Docet ergo hic Spiritus sanctus rusticos, viles, & plebeios non esse negligendos, sed catechistas & concionatores debere tam ijs, quàm ciuibus & nobilibus prædicare verbum Dei, imò, ijs, vtpote rudioribus erudiendis diutiùs oportere immorari, donec doctrinam & præcepta vitæ Christianæ capiant & imbibant, hoc significat, τὸ *commoremur*. Ita Theodoret. & tres Anonym. ac S. Ambrosius de Isaac cap. 8. quem audi: *Suprà ad hortum inuitabat, hic ad agrum habentem non solum florum gratiam, sed etiam triticum & hordeum, hoc est solidarum frumenta virtutum, vt fructus eius aspiciat. Qua ratione autem exire eum in agrum vellet, intellectus manifestius est, vt quasi bonus pastor pascat gregem suum, lassos alleuet, reuocet errantes. Ergo quasi perfecta anima non pro se, sed pro alijs interuenit, vt de sinu patris exeat, vt procedat foras tamquam sponsus de thalamo suo egrediens currat viam, vt infirmas lucretur.* In libro autem 3. de Virginit. *Audite*, ait, *quid dicat sacrosancta Ecclesia: Veni frater meus, exeamus in agrum, requiescamus in castellis.*

Audi & Hugonem Victor. Institut. monast. de Claustro animæ, cap. 7. *Egredimur*, inquit, *animus à contemplatione ad sui circumspectionem; egreditur à cura sui ad agendam curam proximi, vt consoletur pusillanimes, corripiat inquietos, vt fiat ager virtutum, qui priùs fuerat veprium & spinarum. Commoremur in villis, id est, in illis, qui sunt villani, id est, rudes & tardi ad percipienda documenta curiæ Christi.* Eadem habet Rupert.

Symbolicè S. Gregor. per egressum Christi in villas, accipit egressum Christi è cælo in terras per incarnationem: *Ager*, inquit, *teste veritate. Matth. 13. est hic mundus; in agrum vero sponsus cum sponsa egreditur, quando Verbum Dei carne susceptâ in thalamo Virginis mundo monstratur. In villis commoratur, quando Gentes per fidem visitat, quam recipientibus largitur.* Hac de causa Christus non in vrbe, sed rure, putà suburbano Bethlehemitico quasi puer rusticanus nasci voluit: cuius imitatione ibidem vitam agere & peragere voluit S. Hieron. S. Paula, S. Eustochium, magnaque pars nobilitatis Romanæ. Vnde S. Hieron. *Mihi*, inquit, *oppidum carcer est, solitudo paradisus.*

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS.

De Christo & anima sancta.

ANima sancta amat agros, id est, solitudinem, vt in ea liberiùs orationi & contemplationi vacet; vt ex ea ardorem & zelum prędicãdi etiam rusticis, rudibus & pauperibus, quem Christus ostendit, concipiat. Ita Honorius, Delrio, & alij. Vnde noster Alcazar per agros & villas accipit exteras regiones, vt Iaponiam, Sinas, Cinaloam, in quas proficisci ambiunt religiosi Apostolici, vt gentes derelictas & barbaros ad Christũ conuertant, eò quòd hoc Christo gratissimum esse sciant. Audi Cassiod. *Iam*, inquit, *mysterio ascensionis, assumptum hominẽ ad cælos sublimasti: sed veni diuinæ maiestatis præsẽtia me sepiùs visitãdo, egrediamur in agrum mundi huius: Prædicemus tuæ incarnationis fidem mũdo. in villis ac pagis cõmoremur, ipsis quoque paganis fidem tuam annunciantes.*

Addit Cassiodor. *Nemo nescit paganos à villa dictos, quia πάγος Græcè, villa dicitur Latinè, Inde Pagani dicti, quia longè sunt à ciuitate Dei*: Licèt alij aliud *pagani* dent etymon. Hinc & Symbolicè Philo: sponsus Christus, ait, pernoctauit in villis, cùm in agrestibus Iudæorum mentibus duris & obstinatis animis, peruicacissimisque & sæuis

cordibus

cordibus ad noctem vsque mortis peregrinus, inuisus, & perosus fuit. Meliùs hæc accipias de Iudæis ad Christum iam conuersis, & in fine mundi conuertendis.

Anagog. Anagogicè S. Ambros. orat. de Obitu Valent. hæc accipit de egressu animæ è corpore, & migratione in cælum: *Venisti*, inquit, *eò vbi diuersarum virtutum fructus pro singulorum meritis deferuntur, vbi abundant meritorum præmia. Exeamus ergo in agrum, in quo non vacuus, labor sed fæcundus est prouentus gratiarum. Quod in terris seminasti, hîc mete: quod ibi sparsisti, hîc collige. Aut certè veni in illum agrum, qui est odor Iacob; hoc est veni in gremium Iacob, vt sicut Lazarus pauper in Abrahæ sinu; ita etiam tu in Iacob Patriarchæ tranquillitate quiescas. Sinus enim Patriarcharum recessus quidam est quietis æternæ. Requiescamus in castellis, vbi requies est tutior, quæ septo cælestis refugij munita atque vallata non exagitatur sæcularium incursibus bestiarum.* Sic & Honorius.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Christo & B. Virgine.

IAm dicta apprimè competunt B. Virgini, quæ zelo animarum flagrantissima, omnium etiam agrestium & vilium hominum salutem impensè desiderat, & procurat; ideóque excitat viros Apostolicos, qui eis prædicent, viamque salutis ostendant. Guilielmus tamen hæc accipit de B. Virgine suadente Apostolis, vt occiso à Iudæis Stephano, ab ijs tamquam à perfidis & Euangelio resistentibus egrediantur in villas Gentium, illisque Christum annuntient. Idem habet Rupertus.

VOX SPONSÆ

Veteris & nouæ, hoc est, Ecclesiæ & Synagogæ.

VERS. 12. *Manè surgamus ad vineas, videamus si floruit vinea, si flores fructus parturiunt, si floruerunt mala punica: ibi dabo tibi vbera mea:*

MANE SVRGAMVS (vt eamus) AD VINEAS, VIDEAMVS SI FLORVIT VINEA, SI FLORES FRVCTVS PARTVRIVNT, SI FLORVERVNT (Aquila *se aperuerunt*: flores enim mali punici se pandunt) MALA PVNICA: IBI DABO TIBI VBERA MEA] Vatabl. *Ibi meum amorem erga te profundam.*

Pro *si flores fructus parturiunt*. Septuag. vertunt: *Si floruit propago*. Philo: *si floruit cyprus*. Ipse enim pro κυπρισμὸς, id est, propago, legit κύπρος, id est, cyprus. Pagnin. *Si aperuit se vua parua* Vatabl. *vua recens aut parua*. Hebr. enim est, סְמָדַר *semadar*, de quo dixi cap. 2. v. 13. & 15.

Pro *mala punica*; Arabicus vertit, *mentes*. Alludit ad morem Salomonis, qui, vt à curis vrbis & regni animum seuocaret, mane in rus & vineas proficiscebatur: *Curru*, ait Iosephus lib. 8. Antiq. cap. 7. *manè vectari delectabatur in prædium nomine Hetan, hortis, & inductis fontibus amœnum.* Manè enim horti & vineæ sunt amœnissimi.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Christo & Ecclesia.

EST hæc vox sponsæ antiquæ, putà Ecclesiæ Gentium, quæ nouellæ sponsæ, putà Synagogæ Iudæorum, recens conuersæ (id est, conuertendæ ab Elia) congratulatur, eiusque consilium approbat imò sponsum Christum adhortatur & inuitat, vt nouellæ sponsæ sororis suæ votis morem gerat. Aut potiùs Ecclesia vocem suā hîc cum Synagoga coniungit, ac vtraque simul iam adunata, vnaque sponsa, putà Ecclesia, effecta, Christum sponsum obsecrat, vt secum in villas & vineas concedat, vt reliquias Iudæorum & Gentium ab Antichristo vel seductas, vel perculsas ad Christum vnanimi consensu traducant, præsertim mortuo & occiso iam Antichristo, tunc enim eius fraudes, & falaciæ, vanæque spes detegentur, tunc pariter cessabit eius metus & persecutio: quare facilè tunc erit ab eo seductos, vel exterritos ad Christum reuocare: ideóque Deus post antichristi mortem concedet lapsis tempus aliquod pœnitendi, differetque diem iudicij, vti dixi Daniel 12. v. 12. Ait ergo: *Manè surgamus ad vineas*, id est, visitemus particulares Ecclesias: *videamus si floruit vinea*, id est, si Ecclesia Hierosolymitana & Iudaica, quæ Synagogæ summè est cordi, in fide Christi floreat: *Si flores fructus parturiunt*, id est, si bona Christi & salutis semina, quæ prædicatores mei Iudæis & Gentibus iniecerunt, & in eorum mentibus quasi seminarunt, quæq; in flores bonorum desideriorum eruperunt; si inquam hæc semina *fructus* bonæ & efficacis operationis parturiant: *Si floruerunt mala punica*, id est, charitatis & martyrij, ait Angelomus, desideria, fructus & opera: *ibi dabo tibi vbera mea*, vbera scilicet sanctæ doctrinæ dabo tibi, ô dilecte mi, non sugenda vt à filio, sed vt à sponso amplexanda, dandaque tuis fidelibus, Iudæis, & Gentibus, vt illa sugant, ijsque nutriantur in fide & pietate Christiana. Ita S. Gregorius, Philo, Iustus, & alij hæc accipiunt de Ecclesia inuitante Christum, vt particulares suas Ecclesias visitet. Rursum *dabo tibi vbera*, id est, cor meum & amores meos, vt vertit Vatabl. Vide quæ de vberibus dixi, cap. 1. v. 1.

Particulatim verò de Ecclesijs Iudæorum in fine mundi visitandis hæc accipit Honorius: *Nox*, ait, *fuit tempus persecutionis Antichristi: manè verò tempus pacis post mortem eius. Manè ergo sponsus & sponsa ad vineas surgunt, qui quasi in nocte dormierūt, dum se post necem Antichristi ad faciendas Ecclesias erigunt, vel sub eo destructas renouant, vel dispersas congregant, quas sub eo destrui viderunt, sed quasi dormientes non restiterunt. At nunc dicit: Videamus si floruit, &c. Per prædicatores faciamus eos videre, si vinea scilicet Synagoga in fide floruit, vt eam imitētur; si florentes in fide opera fidei exequūtur, vt illos imitentur; si imitatores martyrum in patientia florent, vt*

eos

eos imitentur. In illo agro proferam ad honorem tui omnem doctrinam vtriusque legis, quæ sunt vbera mea vt rudes in fide sugant inde lac doctrinæ. A

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS.

De Christo & anima sancta.

MAnè, inquit Philo, est, quando adest gratia præueniens, per quam anima à tenebris ignorantiæ Dei & cæcitatis mentis, ac à nocte delictorum vocatur in admirabile lumen religionis & pietatis; tunc vineæ & arbores, id est, habitus virtutum suos producunt flores & fructus sanctarum operationum. Angelomus per florem vineæ accipit fidem cordis, per fructus oris confessionem; per mala punica sanguinis pro fide profusionem. B

Anagog. Anagogicè Honorius: *Manè*, inquit, *surgit Ecclesia ad vineas, dum se erigit ad supernas Ecclesias. Totum quippe tempus huius sæculi est quasi nox ad comparationem futuri sæculi. Dies autem iudicij est quasi manè æternæ diei, quæ melior est super millia annorum, vel vita cuiusque hominis est quasi nox, manè autem vita futura: in quo manè quisque fidelis surgit ad vineas, dum post mortem peruenit ad cælestes Ecclesias. Ibi videt flores vineæ, florum fructus, & flores malorum punicorum, id est, præmia fidelium & bonorum, quæ dabuntur benè operantibus, & mercedem, quæ recompensabitur martyribus. Ibi dabit Ecclesia Christo sua vbera, quia doctores vtriusque legis repræsentabit in æterna gloria.*

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS.

De Christo & B. Virgine.

BEata Virgo visitat Ecclesias & visitabit eas in fine mundi, vt fructus virtutum proferant: Floret vinea, id est, Ecclesia, ait Guilielmus, in inchoantibus: flores eius fructus parturiunt in proficientibus. Tuum verò est vtrumque videre, id est, approbare in beneplacito tuo, sed multò magis flores malorum punicorum, id est, decus & deuotionem martyrum propter te proprio cruore rubentium: *Ibi dabo tibi vbera mea*, id est, in Ecclesia Gentium dabo tibi, quæ & in Ecclesia Iudæorum olim tibi dedi, vbera mea. D Verè apud Iudæos dedi tibi vbera corporalia ad pascendum te: porrò in Ecclesia Gentium dabo tibi vbera mea spiritualia ad pascendos tuos; spiritualiter enim pascam paruulos tuos lacte maternæ pietatis; olim paui lacte corporali pro veritate carnis. Denique pro eo quòd tibi sum mater corporalis, ero tui mater spiritualis, materna charitate quasi proprios parturiens filios, donec pleniùs formeris in eis, maternâ ibidem curâ nutriens eos, donec vsque in virum perfectum grandescas in eis. Totum autem hoc faciam, eos tibi assiduè commendando, & augmenta gratiarum eis pijs à te precibus impetrando.

A VERS. 13. *Mandragoræ dederunt odorem. In portis nostris omnia poma, noua & vetera, dilecte mi, seruaui tibi.*

MANDRAGORÆ DEDERVNT ODOREM, IN PORTIS NOSTRIS OMNIA POMA (Septuag. *nuces*. Philo, *fructifera arbuscula*. Hebr. est מְגָדִים *megadim*, id est, delicias amabilia, delicata, qualia sunt poma elegantia) NOVA ET VETERA, DILECTE MI, SERVAVI TIBI] Hebr. *abscondi tibi*. Ita Aquila & Symmach. *τὸ in portis* multi referunt ad mandragoras; melius alij ad poma, quæ sequuntur. Vnde Arabicus: *omnes fructus arborum stantes ad ianuas nostras*.

B Pro *mandragoræ*, vt vertit Noster. Septuag. Aquila, Chald. Aben Ezra, Vatabl. Pagnin. & alij, Hebr. est דּוּדָאִים *dudaim*, quæ vox alludit ad *dodim* & *daddim*, id est, vbera, quia mandragoræ speciem habent vberum: quare perperam *dudaim* Sixtus Senensis lib. 5. Biblioth. c. 109. vertit *lilia*, R. Salomon *Ieseminum*, Alij *ficum*, alij *violam*. Oleaster in Gen. 30. 14. censet esse flosculum, qui vocatur *lilium conuallium*.

Alludit ad Rachelem, quæ à Lia accipiens mandragoras, quas in agro inuenerat eius filius Ruben, concessit ei maritum Iacob Gen. 30. 14. Vide ibi dicta. Hinc mandragoram habere vim conciliandi amorem, ideoque Circeiam nuncupari docet Theoph. lib. 9. Histor. Plant. c. 10. Plinius l. 5. c. 13. Dioscor. l. 4. c. 71. Vnde Hortulanus putat eas Hebr. vocari *dudaim* à *dodim*, id C est, amores. Hinc & ait: *ibi dabo tibi vbera mea* Pagnin. *amores meos*. Sic & poma symbolum sunt amoris, vnde de ijs ait: *Omnia poma noua & vetera, dilecte mi, seruaui tibi*. q. d. quidquid pulchrum, quidquid deliciosum habeo hoc totum tibi offero. Porrò pro *dilecte mi* R. Dauid & R. Anonymus apud Genebr. vertunt; *amorem meum*: Sic ergo transferunt: *Omnia delicata poma noua & vetera, amorem meum seruaui tibi*. q. d. Pro omnibus, vel cum omnibus delicijs & pomis, tam veteribus quàm nouis, amorem meum seruaui tibi. Si pro *dodi* legas *dodai*, vel potius *daddai*, pro *amorem meum* vertas *vbera mea*, quasi vbera sponsæ sint poma noua & vetera.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Christo & Ecclesia.

MAndragoræ cum suis pomis in vere aspectu pulchræ & raræ sunt, olfactui odoratæ, gustui insipidæ, ait S. August. lib. 22. contra Faustum cap. 56. sed in Iudæa, vt aiunt, sapidæ, capiti soporiferæ, vim habent refrigerandi, speciem quandam habent in radice corporis humani, dempto capite. Vnde Pythagoras mãdragoram vocabat anthropomorphon, id est, homini similem. Vide Dioscoridem lib. 4. cap. 71. & Galenum lib. 7. Simplic. medicam. Mandragoræ ergo significant turbam Iudæorũ & Gentium, cuius caput fuerat Antichristus, quæ eo mortuo manebit acephala, id est, sine capite, sed *Mandragoræ forma & vires.* *Significatio.*

in

in perfidia & pẽccatis suis sopita: hęc ad vocem prędicatorum euigilabit, ac suauem fidei & pietatis odorem exhalabit. Sensus igitur est. q.d. En tibi ô Christe sponsę mandragorarum odor, quarum frigus hactenus noxium, & odor grauis fuit, quę steriles ipsę, & quasi expertes vitę mortis somno consopitę iacuerant, humani denique busti potiùs, quàm veri hominis effigiem prębebant, & pręter hanc mutilam speciem nihil hominis obtinebant. Legamus illas, maturuerunt: statui tibi soli eas colligere, & vesci tecum. Interea vescere fructibus, quos tibi sepofui in corde meo, & ad manum habeo omne genus fructuum hornorum & annosorum, delicijs tuis repositorum asseruaui. Hęc *in portis*, id est, in ipso domus ingressu & ipso aditu, in promptu & ad manum sunt. Ita Delrio per noua & vetera significat vtriusque populi, scilicet Gentium & Iudęorum bona opera, aut, vt Hortolanus, mysteria vtriusque testamenti noui & veteris, quę Christo, id est, Christi fidelibus offeruntur, cùm per portam Baptismi in eius ciuitatem putà Ecclesiam ingrediuntur.

Symbolicè verò, vt Cassiodor. Aponius, Beda, quòd per Christum & in Christo omnia illa impleta sint, & indies impleantur. Addit Theodoret. *Veteris*, inquit, *testamenti praecepta, & noui testamenti mandata, quae à matre mea Spiritus sancti gratiâ accepi, seruaui tibi, & depositum integrum custodiui.* Sic ait Christus: *Omnis scriba doctus in regno caelorum similis est homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo noua & vetera*, putà mysteria, dona, & opera legis Euangelicae & Mosaicae, vti explicant Patres Matt. 13. Ita Aponius, Anselm. Delrio haec accipiunt de Iudaeis & Gentibus conuertendis in fine mundi.

Audi Honorium: *Sunamitis* (instar Ruben) *de castris egressa inuenit Mandragoram, regiam puellam sine capite in agro iacentem: cui nimium compassa, & ad regem regressa obnixè supplicat, vt secum eat, miserae subueniat. Per Mandragoram intelligitur multitudo fidelium, cuius caput erat Antichristus, qui est caput omnium malorum: sed caput amputabitur, quando Antichristus occidetur: hanc videns Ecclesia sine capite, optat eam sibi in fidem Christi sociari, & capite Christo sublimari: O dilecte*, inquit, *quem prae omnibus diligo, qui ad me per gratiam venisti, & per praesentiam donorum visitasti, veni etiam nunc per gratiam ad multitudinẽ infidelium, & visita eam per praesentiam charismatum, & per praedicatores egrediamur in agrum mundi, & spargamus per populos semen verbi Dei, tu inspirando, ego praedicando, & operando, & docendo: diu commoremur in villis, in pagorum conuenticulis, manè surgamus ad vineas, hoc est maturè faciamus Ecclesias.*

Huc accedit Chald. qui haec accipit de Iudaeis Messiam suum agnituris, scilicet per Eliam in fine mundi: hos enim longo ignorantiae & perfidiae sopore, imò lethargo per tot saecula laborantes appositè repraesentant mandragorae, quae soporem conciliant, ideoque dantur ijs, qui secandi vel vrendi sunt, vt dolorem non sentiant, teste Dioscor. lib. 4. c. 51. Sic ergo vertit Chald. *Et cum fuerit voluntas à facie Domini, vt redimat populum suum captiuitate, dicetur Regi Messiae. Iam completus est finis captiuitatis, & meritum iustorum suaue est coram me, sicut odor balsami, & sapientes generationum constituti in porti gymnasij operam dant verbis scribarum & verbis legis: nunc surge, suscipe regnum quod reposui tibi.*

Mãdragoras mas & femina.

Aliam proprietatem mandragorarum assignat S. Ambros. in psal. 118. serm. 19. vers. 4. quòd aliae sint mares, aliae feminae, & hae grauis sint odoris, sic Iudaei etiam corporaliter foetent, sed foetorem istum aquâ Baptismi abluti deponunt, vti experientiâ constat. Audi S. Ambros. *plerique discernunt quemdam inter mandragoras sexum, vt & mares putent esse & feminas sed feminas grauis odoris. Significat ergo Gentes, quae antè foetebant, tùm essent infirmiores, cuitatâ quadam imbecillitate perfidiae, boni odoris fructus ferre coepisse, postquam in aduentum Domini crediderunt.*

Denique mandragorae, quia frigus, soporem, tarditatem, & somnum inducunt, notant tardos, negligentes, & somnolentos. Hi enim vulgari sermone dicuntur bibisse mandragoram vel belleborum: quare dum hi per gratiam Dei somnum excutiunt, dicuntur mandragorae quasi post somnum hyemis in vere experrectę dedisse odorem suum. Aptè ergo id hic tribuitur Iudaeis & Gentibus tardè & serò, putà in fine mundi conuertendis: hi enim longas suae tarditatis & soporis moras abrumpent, & diligentię ac feruoris suauem acremque dabunt odorem & fragrantiam; vnde subdit: *Omnia poma noua & vetera seruaui tibi.* Vetera enim sunt veteres Christiani, noua sunt noui, putà veteres Iudęi per Eliam innouandi, & in fine mundi ad Christum conuertendi.

Denique nõnulli per *noua* opinantur hic notari noui orbis, putà Americę ab Americo Vespucio & Christophoro Columbo, inuentionẽ, & cõuersionem ad Christum. Nouus enim hic orbis continens Peruanos, Mexicanos, Brasilios, Chilenses, &c. est dimidium totius orbis, vt patet ex globo Cosmographico: quare ipse est in portis, id est, in limitibus & finibus terrę olim cognitę. Nam planè ante annos 140. fuit incognitus, nec quidquam de Christo eousque audierat: Iam verò per religiosos S. Dominici, S. Francisci, & Societat. Iesu, totus penè subiacet Ecclesię. Sic in India Orientali hoc sęculo & precedenti mirè per eosdem propagatur fides apud Iapones, vbi plurimi pro fide certant vsque ad martyria lentorum ignium, apud Sinenses, Moluccenses, Ceilanos. Sanè Thomas Bozius tom. 1. signo 20. audet asserere, vnum Franciscum Xauerium plura apud Indos accumulasse Ecclesię, quàm Lutherus & totus Septentrio abstulerit. Aethiopia, siue amplum illud Preto Ioannis imperium cum suo Imper. & proceribus, per Societatem Iesu subdidit se Romanę Ecclesię, ab eaque Patriarcham accepit anno Domini 1628.

SECVNDVS SENSVS PARTIALIS.

De Christo & anima sancta.

Primò. Mãdragora est anima torpore excutiens.

MAndragora dat odorem, cùm anima priùs torpida, tarda, somnolenta per gratiam Dei euigilans, alacris, & feruida bonam virtutũ famam operando exhalat. Vnde S. Augustinus, l. 22. contra Faustum cap. 56. ait per mandrago-

ræ odorem repræsentari bonam sanctorum famam. Secundò. Eadem soporem inducit, cùm anima terrenorum oblita, ijs quasi indormiens cælestia cogitat, meditatur & ambit. ita Theodoret. Tertiò, Eadem fœcunditatem conciliat, ait Cassiod. & Rupert. cùm anima charitatis patientiæ, humilitatis, obedientiæ, ceterarumque virtutum actionibus incumbit. Quartò, Eadem purgat melancholiam & pituitam, tollit nauseam, tristitias, & dolores sopit, varijsque morbis oculorum, ventrisque medetur, quos recenset Dioscorid. lib. 4. c. 71. cùm anima per pœnitentiam, prudentiam, & lætitiam omnes mentis ægritudines & perturbationes sanat. Ita Theodoret.

Hinc Cassiod. Iustus, & Beda, per noua & vetera accipiunt sanctos noui & veteris testamenti: hos enim seruari aiunt Christo, tum quia Christum prophetarunt, prædicarunt, & prædicant; B tum quia non nisi per Christum eis ad salutem & ad cælum aditus patet.

Audi S. Gregor. *Quid per mandragoram, herbam scilicet medicinalem & odoriferam, nisi virtus perfectorum intelligitur? per quam perfecti quique, dum imperfectarum infirmitatibus medentur, in fide, quam prædicant, id est, in portis Ecclesiæ, veri medici esse comprobantur; qui dum exempla bonorum operum circumquaque per sanctam famam tribuunt, quasi odorem, quo ægroti sanentur, aspergunt.*

Audi S. Honorium: *Tunc dabunt odorem mandragoræ in portis, quia sæculares iam conuersi, qui sine capite fuerunt, dum nullum Prælatum habere voluerunt, famam bonæ operationis in virtutibus, quæ sunt portæ vitæ, spargunt. Omnia poma noua & vetera seruant, dum conuersi omnia opera antiquorum & modernorum Patrum ad imitandum sibi congregant.* C

Rursum per poma noua & vetera notatur donum perseuerantiæ, quo omnes actus vsque ad finem vitæ sanctos efficimus, Christoque dedicamus. Hoc enim ingens, imò summum est Christi donum. Insuper B. Laurent. Iustin. l. 2. de Spirit. animæ interitu ante finem: *Poma vetera*, inquit, *habitus, noua verò actus dicit esse virtutum, per quos ad perfectionem conscenditur. Hæc procul dubio per illam scalam, quam in somnis contemplatus est S. Iacob, figurata fuit.*

Denique Philo Carpath. per mandragoras accipit doctores: *quia dum*, inquit, *bene scrutantur sacras Scripturas & ex ijs bonam & suauiter olentem frugem Ecclesiæ filijs parant ac mandunt, veræ fidei suauissimum odorem fructumque diffundunt. Per portas autem vires animæ, ac humani corporis partes ac membra significari vt aures, os & oculos, per quorum aditus omnia vitæ & mortis merita ingrediuntur, secundum illius propositum & voluntatem, qui corporis seruitio & animi imperio vtitur: Per oculos pudicitiæ castitatisque indicia, per aures honestatis atque modestiæ; per os grauitatis & temperantiæ ad mandatorum obseruantiam, facilè dignoscuntur. Quare si Deum verè timemus atque amamus, pudica & honesta oculis spectamus: auribus salutaria & optima quæ percipimus: Ore sancta atque necessaria loquimur, turpibus clauduntur* D A *oculi, obscœnis aures occludimus, vana & nocitura silemus.*

Anagog. Honorius: *In extremi*, ait, *iudicij die mandragoræ in portis dabunt odorem, quia in morte, quæ est porta vitæ, dabunt viuentibus suam opinionem, dum miraculis coruscant in terris, quorum animæ viuunt in cælis; qui mandragoræ olim fuerunt; dum diabolum caput omnium malorum amiserunt, & Christum caput omnium bonorum, vel iustorum induerunt, & nunc vt mandragoræ multis morbis sunt medicina. Ibi omnia poma noua & vetera sponso dilecto seruant, quia omnia opera sanctorum veteris legis, & omnia opera iustorum nouæ legis, Ecclesia cælestis Christo recompensanda repræsentabit.*

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS.

De Christo & B. Virgine.

Mandragoræ soporiferæ symbolum sunt contemplationis, quæ mentem à terrenis curis rebusque sopit, vt tota Deo fruatur; ideoque à mysticis vocatur quies, siue somnus, de qua dixi c. 2. v. 5. & seq. Hac excelluit B. Virgo, ac in ea omnia poma noua & vetera, id est, omnes suas dotes, omnes actus præteritos & præsentes Christo dilecto suo obtulit. Item *noua & vetera*, id est, omnes actus factos ex præscripto legis nouæ veteris (vtriusque enim præcepta exactè seruauit B. Virgo) Christo dicauit.

Rursum ipsa Deo offert omnes sanctos tam noui, quàm veteris testamenti, ac in fine mundi C offeret Iudæos & Gentes per Eliam & Enoch conuertendos, omniaque eorum dona, gratias, & virtutes.

Addit Guilielmus, mandragoras Christi & Virginis dedisse odorem suum, cùm Christi diuinitas per Apostolorum prædicationem & miracula mundo innotuit: tunc enim pariter ex ea eidem innotuit matris Dei virginitas, dignitas, & maiestas. Ad hæc illam omnia poma noua & vetera seruasse Christo, cùm mysteria diuinitatis & humanitatis Christi, quæ ipsa viderat, in corde seruauit, ac suo tempore Christianis ad eorum salutem & Christi gloriam patefecit. *Nam quòd sine corruptione*, inquit, *es conceptus & editus, quòd ab angelis prædicatus; quòd per stellam designatus; quòd à Magis mystica dona es odoratus, & huiusmodi &* D *noua planè erant, & diuinitatem tuam declarabant. Porro quòd paruulus natus es; quòd pannis inuolutus, quod lacte nutritus, & huiusmodi, vetera erant, quia de vetustate carnis erant, & hæc humanæ in te veritatem substantiæ comprobabant. Ego autem conseruabā omnia hæc, conferens ea in corde meo, conferens vtique noua cum veteribus, & vetera cum nouis, & vtrisque pariter collatis, te Deum simul & hominem comprobans; conseruabam omnia verba hæc, & sic omnia poma noua & vetera, dilecte mi, conseruabam tibi suo tempore promenda, & expendenda in tuos.*

CAPVT OCTAVVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PEroratio est & conclusio Dramatis Cantic. qua sponsa summum erga sponsum amorem demonstrat, optatq; ei intimè iungi, eoq; frui in cælis, ex quo in deliquium & extasin incidit; à qua eam excitari vetat sponsus verſ. 4. *mox* verſ. 5. *populus occurrens cernens sponsam de deserto ascendentem, delicijs affluentē, & dilecto innixam admiratur. Subijcit sponsus se in malo, id est, ligno crucis eam suscitasse, & tantis delicijs, donisq; adornasse: quare petit, vt ipsa tanto amore sponsi cor obsignet. Inde* verſ. 8. *Ecclesia queritur sororem suam Synagogam esse paruulam, nec vbera habere, cui respondent sodales sponsi:* Si murus eſt, ædificemus ſuper eum propugnacula argentea: Si oſtium eſt, cōpingamus illud tabulis cedrinis. *Respondet deinde ipsa Synagoga* verſ. 10. *se murū esse, & vbera habere, insuper & vineam. Deniq;* verſ. 13. *Sponsus vltimam sponsæ vocem cantumq; Epithalamicum poscit. Vnde canit illa:* Fuge dilecte mi, & aſſimilare capreæ hinnuloq; ceruorum ſuper montes aromatū, *quo velut cygneo cantu poscit sponsa cum sponso ex hac vita rapi in cælos. Igitur sicut S. Ioannes in Apocal.* cap. 21. & 22. *definit in gloria Ecclesiæ triumphantis. Sic & Salomon Canticum claudit in gloria cælestis Ierusalē; in ea enim perficietur & beabitur Ecclesia, & laboris militiæq; suæ recipiet præmia, & coronas æternas.*

1. QVis mihi det te fratrem meum ſugentem vbera matris meæ, vt inueniam te
foris, & deoſculer te, & iam me nemo deſpiciat? 2. Apprehendam te, &
ducam in domum matris meæ: ibi me docebis, & dabo tibi poculum ex vino con-
dito, & muſtum malorum granatorum meorum. 3. Læua eius ſub capite meo, &
dextera illius amplexabitur me. 4. Adiuro vos filiæ Ieruſalem, ne ſuſcitetis, ne-
que euigilare faciatis dilectam, donec ipſa velit. 5. Quæ eſt iſta, quæ aſcendit de
deſerto, delicijs affluens, innixa ſuper dilectum ſuum? Sub arbore malo ſuſcitaui
te: ibi corrupta eſt mater tua, ibi violata eſt genitrix tua. 6. Pone me vt ſignacu-
lum ſuper cor tuum, vt ſignaculum ſuper brachium tuum; quia fortis eſt vt mors
dilectio, dura ſicut infernus æmulatio: lampades eius, lampades ignis atque flam-
marum. 7. Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem, nec flumina ob-
ruent illam: ſi dederit homo omnem ſubſtantiam domus ſuæ pro dilectione, quaſi
nihil deſpiciet eam. 8. Soror noſtra parua, & vbera non habet, quid faciemus
ſorori noſtræ in die quando alloquenda eſt? 9. Si murus eſt, ædificemus ſuper eum
propugnacula argentea: ſi oſtium eſt, compingamus illud tabulis cedrinis. 10.
Ego murus: & vbera mea ſicut turris, ex quo facta ſum coram eo quaſi pacem re-
periens. 11. Vinea fuit pacifico in ea, quæ habet populos tradidit eam, cuſtodi-
bus, vir affert pro fructu eius mille argenteos. 12. Vinea mea coram me eſt.
Mille tui pacifici, & ducenti his, qui cuſtodiunt fructus eius. 13. Quæ habitas
in hortis, amici auſcultant: fac me audire vocem tuam. 14. Fuge dilecte mi, &
aſſimilare capreæ, hinnuloque ceruorum ſuper montes aromatum.

VOX SPONSÆ,

Id eſt, Eccleſiæ vniuerſalis collectæ ex Iudæis & Gentibus, quæ in fine mundi completo iam electorum numero aſpirabit ad cælū.

VERS. I. *Quis mihi det te fratrem meum sugentem vbera matris meæ, vt inueniam te foris, & deosculer te, & iam me nemo despiciat?*

QVIS MIHI DET TE FRATREM MEVM SVGENTEM VBERA MATRIS MEÆ, VT INVENIAM TE FORIS, (Scholiaſtes ἐν ἀγρῷ, id eſt, *in*

Cornel. in Cantic.

A *agro:* Alij, ἐν ἀγορᾷ, id eſt, *in foro*) ET DEOSCVLER TE, ET IAM ME NEMO DESPICIAT?] Hebr. *Quis te det ſicut fratrem mihi.* Ita Aquila Arabicus: *Quis dabit tibi fili fratris mei, vt ſugas vbera matris meæ: cùm inuenero te extra, oſculabor te.* Syrus: *Quis tibi dabit me, vt fratri: ſuxerunt vbera agni mei: laudabo te.*

Pendent hæc à proximè præcedentibus. Pergit enim loqui ſponſa, ſuumque amorem ardentem in ſponſum pandere. Sicut enim paulò antè optauit cum ſponſo ire in agros & villas, vt ibi daret ei vbera ſua, pomaque noua & vetera, idque ita factum eſſe licèt dilertè non exprimat Salomon, tamen id tacitè innuit, ſcilicet ſponſum annuentem votis ſponſæ cum ea conceſſiſſe in agros, ibique eius mandragoris & pomis fruitum fuiſſe: ſic eo facto ſponſa non contenta, hîc vlteriùs amore ſponſi exæſtuans, plenum eius

 publi-

publicumque poscit complexum, vt omnibus mutuos suos, & sponsi amores palam pandat & patefaciat. Quare, ex summo castoque & spirituali amore optat sponsi osculum sanctumque complexum, sed quia honestè in publico id fieri cum grandæuo non poterat, optat dilectum suum similem fieri infantulo, siue fraterculo sugenti vbera matris, vt eum sic osculari publicè liceat, sicut sorores fraterculos suos pusiones sine verecundia osculari solent. Sponsum vocat fratrem, tum quia summè dilectum: sic enim superiùs dixit: *Soror*, (id est dilecta) *mea sponsa*; tum quia coniugem: coniux enim per coniugium in coniugis suæ transit domum & familiam, vt eosdem, quos coniux habeat parentes siue patrem & matrem. Vnde S. August. lib. 22. contra Faustum. cap. 61. *Si vir*, inquit, *& vxor est vna caro, non aliter est nurus deputanda, quàm filia*; tum denique vt significet coniugium hoc non esse carnis, sed spiritus, vbi coniuges manent casti instar fratrum & sororum.

Sponsus vocatur frater, cur

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Christo & Ecclesia.

Est vox Ecclesiæ sponsæ vniuersalis, id est, collectæ ex Gentibus & Iudæis, cuius vocem cap. 7. v. penultimo & vltimo audiuimus. Hæc enim in fine mundi videns compleri electorum numerum, ex vehementiâ amoris optabit nuptiarum cum sponso consummationem in cælis. Ecclesia enim in terris ceu sponsa, tantùm celebrat sponsalia cum Christo sponso per fidem & gratiam; in cælis verò nuptias celebrabit & consummabit per gloriam, summamque visionis & amoris beatifici cum sponso vnionem.

Sensus ergo est, q.d. O vtinam adsit felix illa hora, quæ iam appetit, vt coniugij iure te, ô dilecte mi, possim appellare fratrem meum, sicut olim in primo tuo aduentu in terra nascens, factusque homo mihi frater fieri dignatus es, ac eiusdem matris Synagogæ velut frater mecum lac suxisti: *Quis mihi det, vt inueniam te foris*, id est, extra terram supra mundum in cælo empyreo, ibique publicè coram omnibus angelis & sanctis sine pudore, imò cum honore & iubilo perpetim sugam tecum vbera matris, putà cælestis Ierusalem, quæ lac, imò nectar diuinum omnis felicitatis effundit, ibique pariter sine intermissione brachijs intellectus & voluntatis per visionem & amorem beatificum, quasi per bina labia te osculer, vt intimè te complectar, tibi iugiter inhæream, nec vel ad momentum à te separer, sed per omnem æternitatem te felicissimè fruar: vbi nemo Iudæus, Paganus, vel impius me ampliùs despicere, exprobrare vel vexare poterit? Vtinam ex agris & villis hisce terrestribus ad cælestes, atque ad supernos aromatum diuinorum montes conscendere liceat: Et breui id dabitur; sed hoc momento, hoc ipso temporis instanti id fieri optarem; amanti enim & amore æstuanti omnis mora amara, prolixa & molesta est. Ita tres Anonymi apud Theodor. hæc tribuunt Ecclesiæ, & animæ sanctæ optanti secundum Christi aduentum, eumque sic affanti: *Quoniam prior aduentus tuus me ad te perfruendum præparauit, ecquis tribuat mihi secundo aduentu tuo nobiscum in cælesti Ierusalem, quæ mater nostra est, nouum bibentem poculum, quod ex ipsa in nos per gratiam sine medio, quasi lac ex matris vberibus, in eius filios fluat? sic enim inueniens te foris deosculabor; cognoscens namque te, non vt nunc per fidem, sed per aspectum foris in nostræ substantiæ incorruptionem, nobis, & immutabilitatem in communi largientem resurrectione, perfruamur te; & nemo quidem despiciet me; licèt nunc à mundi sapientibus sperner, quòd propter tui amorem caduca omnia contemnam.* Sic & Delrio, & alij.

Huc pertinet expositio S. Ambros. Aponij, Honorij, Rupert. Anselm. Hortolani, qui hæc intelligunt de conuersione Iudæorum in fine mundi: post hanc enim mox sequetur dies iudicij & gloria sanctorum. Verba S. Anselmi mox recitabo. Quin & prisci Rabbini, teste Galatino lib. 3. cap. 28. censent hîc significari desiderium aduentus Messiæ, aduentus non primi (hic enim iam factus est per incarnationem, vt dictum est cap. 1. & seq.) sed secundi ad iudicium & glorificationem sanctorum.

Symbolicè Primò.

Symbolicè, Primò, S. Gregor. Cassiod. Theodor. Beda, Philo, S. Athanas. in Synopsi, & alij hæc tribuunt Synagogæ, id est, patriarchis desiderantibus Christi incarnationem: per hanc enim Christus è sinu patris foras in carnem prodijt, nobisque frater effectus est, vt eum osculari liceat, per quem Ecclesia iam non despicitur, sed ab ipsis etiam angelis honoratur: *Quis enim*, ait Guilielmus, *poterit despicere homines in Deo homine facto? Quis vilem iudicabit hominem pretio sanguinis tui pro homine dato?* Vnde S. Ambros. de Instit. Virg. cap. 1. *Foris*, inquit, *factus est, qui erat intus. Vide illum intus, quando legis, quod in sinu est patris: cognosce illum foris, quando nos quærit vt redimat. Foris tibi factus est, vt mihi intus esset, & fieret medicus noster. Ibi ergo simus, vbi Christus medicus est radicatus, & fixus in cordibus nostris.* S. Chrysost. verò homil. 12. in varios S. Matth. locos, hæc refert ad Herodem, qui Christum infantem persecutus est. Sic enim legit: *Quis dabit tibi fratrem meum sugentem vbera matris meæ?* q.d. Nemo tibi dabit Christum infantem vt eum occidas; nec enim vllam habebis potestatem aduersus eum, qui est princeps omnium potestatum: quæ noua est expositio, nec satis consona sensui literali.

Secundò.

Secundò, Philo hæc refert ad passionem Christi: *Tunc enim*, inquit, *foris inuentus est sponsus & osculatus à sponsa, cùm humanitate vestitus, & extra Hierosolymam crucifixus, eam ipsam à sempiterna morte redemit per ineffabilem charitatem soluto omni debito, sibimet amantissimè reconciliauit & Patri.*

Porrò Philo per matrem accipit æternam sapientiam, Theodor. verò Spiritum sanctum, cuius vbera Christus suxisse dicitur, cùm fidelibus ea per studium & orationem sugenda esse, vt lac doctrinæ omnisque gratiæ ex ijs hauriant, in Euangelio docuit & monstrauit. Sic & Rupert. Auctores citati hos sensus afferunt quasi literales; sed reuera symbolici videntur. Ad literam enim de incarnatione & passione Christi egit Salomon Cantic. 1. indeque progressus est ad Ecclesiæ exordia, profectus, & perfectionem, quam hic gloriâ cælesti concludit: ibi enim erit finis,

finis, consummatio & coronatio Ecclesiæ triumphantis, quæ hic sub cruce Christi militat. Hoe enim acoluthia, orduque Dramatis exigit.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Christo & anima sancta.

Primò. PRimò, anima pia optat Christum suscipere in venerabili Sacramento, in quo Christus quasi fit frater noster, nos suo corpore pascens, ibique eum osculamur, dum ore corporis, & multò magis mentis eum suscipimus. Ita Aponius & Gislerius fusè. Eucharistia enim est pignus futuræ gloriæ: per illam enim resurgemus in vitam æternam, vti docet Christus Ioan. 6. Hac de causa Christus specie paruuli apparens S. Francisco, S. Antonio de Padua, S. Edmundo Cantuariensi Episcopo, similibusque sanctis, se illis osculandum dissuauiandumque præbuit. Hoc re ipsa se in seipso expertum asserit Rupertus Abbas Tuitiensis scribens in ca. 26. Matth. lib. 52 pag. 562. Narrat enim se cum iuberetur capessere sacerdotium, seque tanto gradu indignum iudicaret; vidisse Christum crucifixum in altari se intuentem & inuitantem ad amplexum. Quare *Altare*, inquit, *per medium sese aperuit, meque introrsum intrantem suscepit. Quod cùm festinus introiissem, apprehendi quem diligit anima mea, tenui illum, amplexatus sum eum, diutiùs, osculatus sum eum. Sensi quàm grauiter hunc gestum dilectionis admitteret, cùm inter osculandum suum ipse os aperiret, vt profundiùs oscularer. Planè hoc agebatur, hoc illa significatione parabatur, vt fieret illud, quod in Canticis dilecta exoptans dixit: Quis mihi det te fratrem meum sugentem vbera matris meæ, vt inueniam te foris & deosculer, & iam me nemo despiciat.* Ex hac visione scosit Rupertus, sibi desiderium sacerdotij immitti, vt quotidie sacrificans cum Christo in Eucharistia dissuauiaretur, eumque manducando amplecteretur & oscularetur.

Secundò. Secundò, optat anima Christum sibi fratrem fieri, forisque osculari eundem, cùm ipsa optat exui carnis mundique affectibus vt extra se quasi exiens, spirituales mores & amores induat, itaque osculum pacis à Christo accipere incipiat, quod perficiatur in cælo: hac ratione enim fit quasi soror fratris Christi. Ita S. Ambros. lib. de Isaac cap. 8. *Bona anima, quæ foris est*, inquit, *vt Verbum intùs sit: illa extra corpus, vt Verbum habitet in nobis*. Sic & Rupert. *Porrò inuenire Christum foris*, inquit, *est exire ad illum extra castra; qui sicut extra portam passus est; ita extraneus factus est fratribus suis & filijs matris suæ. Eundem verò deosculari est improperium ipsius venerari, & sacramenta pietatis eius familiariter cognoscere: nam in quantum illa cognoscimus & diligimus: in tantum illum amabilem amantes deosculamur*, &c. Addit Honorius propriè fratres Christi dici Apostolos & viros Apostolicos, qui animabus lucrandis incumbunt: hi enim sunt similes Christo, eiusq; quasi fratres: hoc enim officiũ fuit Christi, qui ergo alium ad statũ religionis & perfectionis pellicere satagit, dicat: *Quis mihi det te fratrem meum*, vt mihi religione & charitate sis cooiunctissimus quasi frater, id est, ferè alter *sugentem vbera matris meæ* (disciplinam & instituta meæ religionis) *vt inueniam te foris* (separatum à sæculo in claustro) *& deosculer te*, id est, summè in omnibus religionis officijs & exercitijs tibi coniungar. *& iam nemo me despiciat*, qui tamen religioni fratrem, imò filium pepererim. Ita Honorius.

Denique S. Anselmus, S. Ambros. Rupert. Apponius, Honorius, & Hortolanus hæc referunt ad Iudeorum conuersionem. Audi S. Anselmũ, *Vtinam quis mihi annuntiet Christum fratrem meum, de carne mea natum, educatum doctrinâ Synagogæ; conuersaq; ad ipsummet addas: Vt inueniam te foris, vt hominem te agnoscam, in quo turpiter errani. Et deosculer te, id est, & delecter in agnita tui humanitate. Et iam nemo despicabilem me censeat.*

Huc spectat versio Chald. *Illo tempore*, ait, *apparebit rex Messias Synagogæ Israel, & dicent ei filij Israel: Adesdum, esto nobiscum pro patre, & ascendemus Hierosolymam, & sugemus tecum sententias legis, quemadmodum sugit infans vbera matris suæ. Quoniam etiam omni illo tempore, quo vagus eram, & extorris à mea patria, dum recordabar nominis Dei magni, & tradebam animam meam pro diuinitate ipsius populi exteri, non me contemnebant.*

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Christo & B. Virgine.

RVpertus ait hanc esse vocem Ecclesiæ, quæ matri suę, id est, B. Virgini, (hęc enim mater est Christi, & consequenter Ecclesiæ, id est, omnium Christianorum) ac suæ per eam felicitati exultando & admirando applaudit, quòd Christum patiendo, eum fratrem nostrum effecerit. Aitque hanc vocem esse similem illi S. Elisabethæ ad B. Virginem se visitantem: *Et vnde hoc mihi, vt mater Domini mei veniat ad me?* Lucę 1. 43.

Congruentiùs ad sensum literalem hæc tribuas B. Virgini in hac vita, ad filium in cælis regnantem aspiranti. q. d. Quis mihi det, ô fili, vt sicut olim ex me carnem assumens, frater meus omniumque hominum fieri dignatus es, ac sugere vbera mea tamquam matris tuæ, atque vbera mystica Synagogæ, quæ est mater mea pariter & tua, ibique suauissimè ego te deosculata sum; sic pariter nunc efficias, vt te fratrem, imò filium meum in gloriosa humanitate, quam ex me sumpsisti, in cælis triumphantem aspiciam, ibique te deosculer, ac tecum in summis æternisque gaudijs iugiter dissuauier & delicier.

Addit Hailgrinus: *Inuenire desiderat eum solum, in diuina videlicet natura, in qua solus est, & humanũ non habet consortium. Inuenire desiderat eum, vt non solum cognoscat in carnis ergastulo, sed vt immensitatem deitatis inueniat; quæ nullo concluditur termino, & omnia continet & concludit, & ipsum sic inuenire desiderat, vt deosculetur eum, vt videlicet tum videndo præsentem tamquam facie ad faciem in eius amore delectetur.*

VERS. 2. *Apprehendam te, & ducam in domum matris meæ, ibi me docebis, & dabo tibi poculum ex vino condito, & mustum malorum granatorum meorum.*

APPREHENDAM (Septuag. *assumam*) TE, ET DVCAM TE IN DOMVM MATRIS MEÆ, (Septuag. *eius, quæ me concepit:*) IBI ME DOCEBIS, ET DABO TIBI POCVLVM EX VINO CONDITO, ET MVSTVM (Syrus *dulcedinem*) MALORVM GRANATORVM MEORVM] Pro *condito* Septuag. vertunt *vnguentario*. Hebr. *potabo te vino aromatis*, quale scilicet solent in apothecis pharmacopæi componere, & condire sacchare, melle, cinnamomo, alijsque aromatibus, quæ dulcem & gratum saporem afferunt etiam pueris, qualis hic optatur esse sponsus. Vnde Arabicus vertit: *Potabo te vino suam*. S. Hieron. in cap. 9. Zachar. *Potabis me de vino vnguentarij, de vinis malorum granatorum tuorum*; sed in cap. 12 legit: *Potabis me de vino vnguentarij* (apothecarij) *de vino malorum*, censetque esse verba Ecclesiæ ad Christum.

Fingitur sponsa sponsum, quem paruulum optabat, cupere osculari, eum assumere & asportare in domum matris suæ, id est, suam, vt ibi à sponso doceatur, eoque continuè fruatur, ideoque delicijs suis eum pastura, putà vino aromatite, & musto malogranatorum. Licèt enim infantibus & lactentibus non detur vinum, sed lac, tamen datur subinde vinum melle, vel sacchare conditum, hoc enim est instar lactis. Rursum licèt vers. 1. optarit sponsa sponsum esse infantulum, tamen sciebat reuera ipsum non esse infantem, sed virum perfectum, ac vt tali hic vinum conditum & mustum malogranatorum propinare destinat.

Pendent hæc à vers. præcedenti: est enim optatio. q.d. *Quis mihi det*, id est, vtinam mihi liceret te apprehendere, & ducere in domum matris meæ, vt ibi me doceres, & ego vicissim tibi propinarem vinum & mustum, hoc est, vtinam ô sponse, me sponsam apprehendas & ducas in domum tuam, vt ibi nuptiæ nostræ consummentur: ad hoc enim solebat sponsus sponsam in domum suam traducere. Est hypallage. Simili arte & phrasi vtuntur medici, vt stipem à diuitibus extorqueant; & pueri vt à matre liba vel poma, quæ vident, impetrent. Dicunt enim astuti: En ô mater quam bella poma; vtinam haberem pecuniam vt illa coëmerem, tibique darem, quo significare volunt. q.d. O mater eme tam bella poma, eaque mihi dona, quia ea valdè concupisco, sed id exprimere non audeo, ideoque concupiscentiam meam charitatis velo obtego: amo enim te, sicut tu amas me: ostende ergo mihi amorem maternum, vt ego ostendam tibi filialem.

PRIMVS SENSVS ADÆQVATVS,

De Christo & Ecclesia.

SPonsam audacem & animosam facit amor: quare id sibi tribuit, quod erat sponsi, scilicet inducere sponsam in domum matris suæ, id est, suam: sed hæc sponsæ vota sunt amoris, non effectus potestatis. Pendent hæc à præcedentibus. q.d. Vtinam te ô sponse possem vt infantulum & fraterculum meum osculari, apprehendere, & inducere in domum matris meæ, quo per metalepsin, vel potiùs hypallagen significat sponsa se optare à sponso duci in domum eius; vt ibi nuptias perficiat & consummet. q.d. Vtinam ô sponse, me iam laboriosæ & ærumnosæ huius in villis & hortis terrenis vitæ pertæsam apprehendas & ducas in domum matris tuæ, id est, tuam, putà in Ierusalem cælestem, vt ibi me doceas, imò ostendas diuinitatem tuam, illaque me bees, vt videam & gustem quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quodque Deus præparauit diligentibus se: ibi ergo mutuis certabimus officijs, tu me hæc docebis, ego vicissim propinabo tibi vinum conditum laude, gratiarũ actione, omnique genere virtutum; & succum malogranatorum meorum, putà sanguinem & doxologiam martyrum meorum. Ita Cassiod. Beda, Honorius, Alcuinus, Angelomus hic. & S. Ambros. lib. 5. epist. 39. ad Irenæum. Audi Cassiod. *Per fidem*, inquit, *& charitatem tibi adhærens, prosequar te reuertentem in cælum post actum incarnationis tuæ & passionis mysterium. Ascendente namque in cælos Domino, Apostoli oculis illum deduxerunt, proq; prosecuti sunt affectu, quousque nubes suscepit eum; cùm cælo receptus fueris, & me quoque in cælum assumpseris ibi me docebis & in omnem veritatem induces, & diuinitatem tuam facie ad faciem ostendes, & ego ostendam, quàm feruentissimâ charitate te diligam, potans te charitatis vino condito bonis aliarum virtutum operibus; & dabo tibi mustum malorum granatorum meorum; ostendens in passionibus sanctorum martyrum quanta diligaris charitate. Dilectio namque martyrum est mustum malorum granatorum.*

Huc facit expositio eorum, qui hæc referunt ad conuersionem Iudæorum in fine mundi, quos mox citabo. Post eam enim completo electorum numero mox sequetur dies iudicij, & glorificatio sanctorum in cælo.

Symbolicè Theodor. Beda, alijque, qui versum præcedentem exposuerunt de incarnatione vel passione Christi, etiam hunc de eodem exponunt. *Symbolicè.* Philo verò exponit de Christi morte, sepultura, & descensu ad inferos. Sic enim legit: *Apprehendam te, & ducam te in domum matris meæ, & in promptuarium eius, quæ me collegit*; domus enim nostra & promptuarium, quod patres olim colligebat, æquè ac Christum, est mors sepulchrũ, & infernus, q.d. Christus in mortem & infernum descendit, vt ex eo patres liberaret. Idem per vinum conditum accipit passionem & sanguinem Christi, quo se ablutam cum gratiarum actione profitetur Ecclesia.

SECVN-

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Christo & anima sancta.

Primò. ANima sancta primò per oratinnem & meditationem Christum sponsum ducit in domom matris suæ, id est, in mentem suam, quæ est *Domus matris animæ per est meditatio.* quasi mater omnium cogitationum & actionũ: ibi docetur ab eo, quomodo in charitate, religione omniq; virtute se perficere possit & debeat: ibi vicissim offert ei vinum ac mustum malogranatorum acris compunctionis, morrificationis & *Secundò.* martyrij, ita tres Anonymi apud Theodor. Secundò, Rupertus per vinum conditum accipit sacrificium calicis Eucharistici: per mustum malogranatorum sacrificium SS. Martyrom. Sic & *Tertiò.* Philo, qui tertiò per *domum matris* accipit SS. Scripturas, quarum mysteria & arcana quasi penua & promptuarium sunt, in quibus fidelis anima sæpè cum cælesti sponso secretè meditatur & loquitur, in ijsque sanctissimè reficitur vino aro- *Quartò.* matico, diuinæ doctrinæ. Idem quartò: potatur, ait, sponsus à sponsa, cùm ab eius filijs liquore sanctimoniæ atque virtutum laudatur in terris, cùm timetur à bonis, colitur à iustis, prædica- *Quintò.* tur à sanctis quasi auctor virtutis. Quintò, Honorius domum matris accipit religionem vel monasterium: Ibi, inquit, Christum quasi per manum apprehendit, & in domum matris suæ inducit, dum opera bona in claustrum, domum congregationis quasi matris conuersorum inducit, & in intellectum regulæ claustralis suæ nutricis, dum eam intelligere docet. Ibi in claustro docetur, quid conuersis in cælo promittatur. Ibi dabitur ei poculum ex vino condito, Id est, *doctrina ex scripturis sapientium composita, & mustum malogranatorum, id est, exempla iustorum.*

Porrò S. Gregor. Aponius, Anselmus, Hortolanus hæc referunt ad conuersionem Synagogæ, id est, Iudæorum in fine mundi. Audi S. Gregor. *Apprehensum in domum matris suæ ducit, quia Synagoga in fine mundi Christum, in quem credit, prædicabit; dumq; per prædicationem Ecclesiæ susceptus fuerit, ibi Ecclesiam docebit, quia se doceri gaudebit, quando Synagogam iam idem corpus factam eruditis secum videbit. Poculum ex vino conditum Ecclesia dabit, quia ipsi Synagogæ nouum testamentum cum veteri prædicabit, & quasi vino poculum condiet, quia dulcedinem Euangelij testimonio legis, quæ aspera est, vt robustius teneatur, cinget. Mustum verò malorum granatorum suorum tribuet, quia fortium virorum, qui vnitatem Ecclesiæ etiam in martyrio tenuerunt, exempla apponet, vt ad eorum similitudinem Synagoga inardescat, & antichristi persecutionibus martyrum præcedentium exemplis roborata non succumbat. Cum enim fortium pugnatorum victorias audierit, ad eorum imitationem pugnam subire non dubitabit.*

Huc spectat versio Chald. *Ducam te, ô Rex Messia, & introducam te in domum Sanctuarij mei, & docebis me timere à facie Domini, & ambulare in vijs eius, & ibi prandebimus prandium, & bibemus vinum vetus, quod reconditum est in vuis suis à die, quo creatum est sæculum, & de malis punicis, quæ præparata sunt iustis in paradiso voluptatis.*

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Christo & B. Virgine.

BEata Virgo Christum infantem pariens duxit eum in domum matris suæ, id est, suam in Nazareth, quæ ab Angelis Lauretum translata, ibi hodiè totius orbis concursu colitur. In ea ab eodem fuit edocta de mysterio passionis, crucis, resurrectionis, &c. & redemptionis hominum, deque traducenda vita angelica, perfecta, & diuina, idque magis exemplo quàm verbo. Rursum ibi Christum iam grandescentem potauit vino condito & musto malogranatorum, tùm literali, tum mystico, putà vino ardentis charitatis, ac musto compunctionis & lachrymarum.

Rursum & magis congruè ad literam. B. Virgo apprehendit Christum, id est, petijt apprehendi à Christo (est hypallage) ac duci in domum matris, putà cælestis Ierusalem, ibique ab eo doceri per visionem beatificam de tota sancta deitate & Trinitate; atque ibi ei vicissim obtulit vinum conditum exultationis & gratiarum actionis, ac mustum æstuantis amoris & charitatis.

VERS. 3. *Læua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.*

SPonsa ex vehementia amoris & desiderij fruendi Christo in cælo, quod expressit v. 1. & 2. incidit in animi deliquium, somnum, & extasin; vnde quasi collabens & corruens, inuocat opem sponsi, vt læuâ caput, dexterâ corpus suffulciat, itaque in sinu eius conquiescat, per quod ad literam significatur Ecclesiam in fine mundi partim ex æstu amoris in Christum; partim ex multitudine persecutionum & tribulationum suspiraturam ad cælum, vt ibi sponsus Christus eam læuâ & dexterâ circumplectatur, sibique facie ad faciem arctissimè vniat & astringat: interim verò dum hæc vnio differtur, rogaturam vt sponsus se læuâ & dexterâ suâ protegat, roboret, & deducat, vt moras eius, & persecutiones hostium fortiter perferat, donec aspiret dies beatæ æternitatis, & inclinentur vmbræ miseræ mortalitatis. Audi Honorium: *Erit læua sponsi sub capite sponsæ, quia omnem gloriam mundi videbit sub potentia Christi, qui est caput eius; & dextera eius amplexabitur eam, quia angelica societas & sanctorum vnanimitas quæ in dextera Christi in iudicio erit, illam sibi associabit: in hac dextera ab omni perturbatione requiescet, & nemo eam ab hac quiete excitabit, quia gaudium eius nemo tollet ab ea.* Porrò gnomen hanc audiuimus c. 2. v. 6. vbi eam explicui, quare hic plura non addam, nisi quòd ibi illa tribuatur sponsæ infanti, hic verò adultæ & perfectæ.

Denique Chald. Iudaicè hæc refert ad frontalia Iudæorum: *Dixit*, ait, *cœtus Israel: ego electa sum supra omnes populos: quia ego alligo frontalia manui sinistræ meæ, & capiti, chartulaq; infixa est lateri dextero portæ meæ, cuius tertia pars respicit thalamum meum, vt non habeant licentiam dæmones ad nocendũ mihi.*

VOX SPONSI.

VERS. 4. *Adiuro vos filiæ Ierusalem, ne suscitetis, neque euigilare faciatis, dilectam, donec ipsa velit.*

ADIVRO VOS FILIÆ IERVSALEM, NE SVSCITETIS, NEQVE EVIGILARE FACIATIS DILECTAM, (Hebr. & Septuag. *charitatem* vel *dilectionem*, id est, summè dilectam) DONEC IPSA VELIT.] Sunt verba sponsi, qui videns sponsam in somnum & extasin amoris incidisse, vetat ne quis eam ab illo sopore suauissimo, pijssimo, sibique gratissimo excitet, sed placidè in eo dormire sinat. Hanc gnomen iam tertiò audiuimus. Nam cap. 2. v. 7. tribuitur sponsæ infanti, & cap. 3 v. 5. sponsæ adolescenti, hîc verò tribuitur sponsæ perfectæ & grandæuæ. Vide ibi dicta. Tertiò, eam repetit sponsus, vt ostendat quàm sibi placeat sors Magdalenæ præ Marthæ, id est, otium contemplationis præ negotio actionis.

Chald. Iudaizans hæc refert ad Gog & Magog, qui repræsentant antichristum eiusque asseclas: *Dixit*, ait, *rex Messias: Adiuro vos popule mi domus Israël, quare contenditis contra populos terrarum, vt egrediamini ex captiuitate, & quare vos vultis rebellare contra exercitum Gog & Magog? Sustinete modicum, donec consumantur populi, qui ascenderunt ad belligerandum contra Ierusalem, & postea recordabitur vobis dominator sæculi miserationum iustorum, & erit voluntas à facie eius, vt liberet vos.*

VOX POPVLI

occurrentis.

VERS. 5. *Quæ est ista, quæ ascendit de deserto, delicijs affluens, innixa super dilectum suum?*

SEptuaginta, & Arabicus pro מִדְבָּר *midbar*, id est, *deserto*, legentes מוּבָר *mubar*, vertunt *dealbata*: בָּר *bar* enim vel *barar* est mundare, purificare, dealbare, licèt Complut. in Septuag. legant *de eremo*.

Pro *delicijs affluens, innixa*, Hebr. est vna vox מִתְרַפֶּקֶת *mithrappeket*, quam Vatabl. Pagnin. & alij vertunt, *innixa*. R. Dauid *adhærens*. R. Salomon, & Aben Ezra, *associata*. Septuag. ἐπιστηριζομένη, id est, *suffulta, innixa*. Philo *confirmata in fratre suo*, id est, quæ Christum habet quasi immobile suæ speciei & decoris firmamentum. Licèt Origen. hom. 1. versa à S. Hieron. & S. Ambros. lib. de Isaac cap. 8. legant ἐπιστηθιζομένη, id est, *super pectus eius recumbens*. Sicut S. Ioannes in sinu Iesu recubuit, ait S. Ambros. Ex quo nonnulli volunt sponsam hîc visam in sinu sponsi dormientem, cùm ille eam læuâ dextraque complecteretur, vt dixit v. 3. sed repugnat vox *ascendit*; in sinu enim non *ascendit*, sed potiùs portabatur manibus sponsi. Rursum sponsam iam non dormisse sed experrectam ambulasse, patet ex eo quod ait ille sponsus v. sequenti: *Sub arbore malo suscitaui te*, &c.

Igitur sponsa quæ prius dormierat in sinu sponsi, iam euigilans & extasi amoris animosior effecta, pulso omni pudoris & dicteriorum metu brachijs strinxit collum vel potiùs humeros sponsi, itaque ijs innixa præ amoris delicijs visa est transeuntibus & occurrentibus ascendere de deserto, id est, ex agro suburbano versùs Ierusalem: occurrentes autem viri eam videntes, admirati eius speciem, æquè ac amorem & libertatem, exclamant: *Quæ est ista*, &c. id est, *quàm beata, quæ ascendit*, ait Honorius, *de mundo ad cælum, & angeli in consortium suum introducent, vbi delicijs paradisi affluet; quia de bonis Domini gaudebit, cùm ipsum Deum in quem angeli desiderant prospicere, facie ad faciem videbit; vbi concentum angelorum, & organa sanctorum audiet, & ipsum odorem suauitatis sentiet; vbi inebriabitur ab vbertate domus Domini, & satiabitur, cùm apparuerit gloria Dei. Ibi erit super dilectum suum innixa, quia semper in gaudio Domini erit stabilita.* Est ergo hæc vox non sodalium sponsi vel sponsæ, sed turbæ occurrentis.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Christo & Ecclesia.

Ecclesia ascendit de deserto.

ANgeli & cælites videntes Ecclesiam in fine mundi, conuersis iam Iudæis & Gentibus, suis omnibus sanctis & electis esse perfectam, ideoque ad cælum contendere, vt militiæ & victoriæ suæ nanciscatur præmium & triumphum, eius formam, robur, & decus quasi admirantes exclamabunt: Quæ est ista virago tot virginum, martyrum, confessorum, Apostolorum, aliorumque heroüm stemmatibus & trophæis insignita, quæ de deserto, id est, inculto huius mundi agro, imò vepreto & senticeto scelerum, malorumque omnium, tam gloriosa in cælum scandit, præ amoris teneritudine ac delicijs innixa super Christum dilectum suum? Ita Honorius, Cassiodor. S. Gregor. S. Ambr. in psalm. 118. serm. 14. v. 5.

Huc accedit Chald. *Dixit*, ait, *Salomon Propheta: Quando reuiuiscent mortui, futurum est vt scindatur mons Oliuarum, & omnes mortui Israel egressuri ex eo, & etiam iusti, qui mortui sunt in captiuitate, venturi sunt per viam spinarum sub terra, & egredientur ex monte Oliuorum. Futurum est autem, vt impij, qui mortui sunt, & sepulti sunt in terra Israel, deijciantur sicut lapis, quem proijcit homo super terram. Tunc dicent omnes habitatores terræ. Quod est meritum populi huius, qui ascendit de terra in mille millibus, sicut in die quo ascendit de deserto in terram Israel, & delicijs affluunt propter miserationes Domini sui, sicut in die qua visus est sub monte Sinaï, vt susciperet legem?*

Τὸ *innixa super dilectum*, significat Ecclesiam scandere in cælum viribus non suis, sed gratiæ Christi: *Nemo enim ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo, filius hominis, qui est in cælo.* Ioann. 3. & quem ille secum in cælum ducere dignatus sit. Vide S. August. in psal. 103. & lib. de Gratia & Lib. arbitr. c. 6. Vnde Theodor. notat sponsam à Septuag. vocari *dealbatam*, sponsum verò *candidum*: quia ipse natura est talis, sponsa verò prius

erat

erat denigrata & fuscata, eò quòd illam sol aspexisset: iam verò à sponso dealbata est & candoris eius particeps effecta, qui sicut lux existens ipsam lucidam & reddidit & appellauit; & sanctus existens, sanctam & fecit & nominauit; & cùm sit resurrectio, resurrectione dignam esse voluit: sic & albedinem suam illi communicauit. Hæc S. August. S. Ambros. tamen serm. 14. in psalm. 118. pro *dealbata* legit *candida*, idque lib. 4. de Sacram. cap. 2. refert ad candorem baptismalem, quem admirantur angeli. Porrò candor hic & puritas conscientiæ exhibet animæ delicias paradisi. Alludit ad ascensum Hebræorum ex deserto in terram promissam, duce Iosue; ait Honorius.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Christo & anima sancta.

Et anima sancta.

CAssiodor. Beda, Anselmus, & alij hæc accipiunt de ascensu, id est, progressu animæ; vt eat de virtute in virtutem: Anima fidelis, ait Honorius, de deserto ascendit, cum malam vitam deserit; & ad spiritualem conuersationem per gradus virtutũ ascendit. Hæc delicijs affluit, dum ferculis scripturarum se deliciosè pascit: super dilectum est innixa, quia amore soli Christo infixa. Tres Patres apud Theodor. Quænam est hæc, inquiunt, quæ tam peritè docens, a rebus arcanis ad magis arcanas reconditasque progreditur, ab omni peccatorum macula purgata.

Eleganter Alanus: *Descendit*, inquit, *in desertum per natiuitatem, ascendit per desertum, progrediendo de virtute in virtutem, ascendit super desertum, omnem mundanorum contemnens sublimitatem; ascendit de deserto in æternam beatitudinem.*

Vrget Rupertus τὸ *innixa super dilectum suum: Nimirum*, inquit, *vt non timeat timorem hominum, vt non deficiat in tribulationibus, quæ illã inuenerunt, siue inuentura sunt, atque persecutionibus inimicorum visibilium & inuisibilium, Paganorum, Iudæorum, hæreticorum & spirituum malignorum. Quomodo enim inter hæc omnia subsisteret, nisi innixa esset super dilectum suum? Numquid innixa deberet esse super semetipsam, aut super quemlibet alium? tunc vtique caderet, stare non posset. Nunc autem dicit: Dominus illuminatio mea est, & salus mea, quem timebo? Dominus protector vitæ meæ, à quo trepidabo? si consistant aduersum me castra; non timebit cor meum: si exurgat aduersum me prælium; in hoc ego sperabo. Hoc dicere, & facere, nimirum est innixam esse super dilectum.* Hinc spei & amoris symbolum est hedera, sic dicta ab hærendo, quòd cum per se stare nequeat, ligno se affigens ita adhæret, vt diuelli nequeat; sic anima sancta suis viribus diffidens, & tota Christo confidẽs, ita illi adhæret, vt ab eo separari nequeat. Vnde hoc est hederæ huius lemma: *Numquam diuellar.* Exemplum est in S. Magdalena.

Vis ergo delicijs affluere? innitere tuo IESV, qui est mel in ore, melos in aure, iubilus in corde, ait S. Bernardus, ipsiusque vitam sequere. De his delicijs vide Isaiam c. 66. v. 11. & sequent.

Audi S. Gregor. *Sancta anima de deserto ascendit, quia in exilio huius peregrinationis posita, ad cælestia gaudia mente & cogitationibus tendit; vnde & Paulus dicebat: Nostra conuersatio in cælis est. Delicijs affluit, quia S. Scripturæ meditationibus intendens, cælesti pabulo assiduè mentem pascit. Super dilectum innititur, quia in solius Christi auxilio confidens, eo largiente ab exilio ad patriam transfertur.* Et S. Ambr. in psal. 118. serm. 14. v. 5. *Anima*, ait, *meritis ascendit albentibus, ex isto vitæ huius, vt habent plerique, deserto ad illum florentem semper locum iucunditatis æternæ: mirantur illæ virtutes, ex isto confragoso scopulosoq; deserto, aliquam ascendere animam posse sine magnorum labe vitiorum, & ideò gratulantur repertam, quæ vestimenta innocentiæ naturalis non polluerit atramento insipientiæ sæcularis; sed magis sapientia spiritalis & gratiæ candore mundarit.*

Mysticum desertum triplex, è quo ascendit anima, describit S. Bernard. in sententijs.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Christo & B. Virgine.

Et B. Virgo.

HOnorius Ecclesiam è Iudæis in fine mundi conuersam, sic gloriam B. Virginis admirantem inducit: *Quæ est ista*, id est, quantâ laude digna, quàm virtuosa *ascendit de deserto*, Libano mundi, *delicijs affluens* cæli, *innixa super dilectum suũ*, ab eo exaltata super choros angelorum?

Pleniùs Hailgrinus: *Ascendit*, ait B. Virgo per processus meritorum: *Ascendit* per gradus dignitatum, quæ consurgens vt aurora, pulchra vt luna, electa vt sol: *Ascendit è vitæ præsentis exilio super choros angelorum assumpta. Ascendit autem de deserto, siluet de mundo, quem sic deseruit, & tamquam desertum reputauit, quod ab ipso omnem suum auertit affectum. Affluere autem dicitur gratiarum delicijs & virtutum, & innixa super dilectum. Nam ne perderet delicias affluentes, non suis meritis, sed ipsius innitebatur gratiæ, qui gratiam tribuit, & meritum præmium superaddit.*

Porrò S. Bernard. serm. 4. in festo Assumpt. B. Virginis hæc tribuit angelis admirantibus B. Virginis, cùm à Christo in cælum assumeretur, decorem & gloriam; ideoque exclamasse: *Quæ est ista, quæ ascendit de deserto delicijs affluens, innixa super dilectum suum?*

VOX SPONSI.

Sub arbore malo suscitaui te: ibi corrupta est mater tua, ibi violata est genitrix tua. Vers. 5.

SVB ARBORE MALO SVSCITAVI (Arabicus *subleuaui*) TE: IBI CORRVPTA EST MATER TVA, IBI VIOLATA EST GENITRIX TVA] Septuag. *Sub malo exsuscitaui te: ibi cum dolore peperit te mater tua: ibi cum dolore peperit te, quæ genuit te.* Syrus: *ibi corrupit te mater tua, ibi violauit te genitrix tua.* Arabic. *dolores partus passa est in te.* Hebr. enim חבל *chibbel*, & græcum ὠδίνησε, vt vertunt Septuag. significat cum dolore parere & eniti. Vnde propriè vertas: *Ibi magno dolore parturijt te mater tua.* Ad hæc *chibbel*, significat quoque corrumpere, disrumpere, vt vertit Noster.

A Nonnulli censent hæc esse verba sponsæ de sponso, quia Rabbini pro *te* & *tua* supposuerunt punctum ךְ *cha*, quod est masculinum; idque ne mater sponsi, id est, Synagoga eorum dicatur esse corrupta & violata, quod eis videtur esse probrum. Rabbinos sequuntur hæretici & nonnulli Catholici, vt Luisius Legion. Agathius, Nannius, Genebrardus, sed varie explicant.

Primò, Bucolicè. q. d. Ego sponsa sub arbore malo legens poma meâ specie, sedulitate & gratiâ excitaui sponsum ad mei amorem: sic pulchri & gratiosi dicuntur è floribus vel inter flores nati, turpes verò & rustici dicuntur trunci, & è trunco excisi. Sic Pastor ille apud Virgil. Eclog. 8. Nisæ amore se captum sub arbore testatur dicens:

Sepibus in nostris paruam te roscida mala
(Dux ego vester eram) vidi cum matre legentem:
Vt vidi, vt perij, vt me malus abstulit error.

B Hinc malus, siue pomus & poma symbola sunt amoris, iuxta illud c. 2. v. 2. *Sicut malus inter ligna syluarum; sic dilectus meus inter filios hominum.* Hinc & Abeo Ezra hic exponit. q. d. Ita suauiter oles, ac si inter poma genita & nata fores.

Secundò, Tigurin. vertit: *Sub arbore malo destruxi te*, id est, quia ego Ecclesia malum siue pomum vetitum in Eua matre comedi, causa fui, cur tu, ô Christe, in cruce destrueris & occideris. Nam Deus Pater voluit tuâ cruce expiare gulam meam.

Tertiò, Vatabl. vertit: *sub malo excitabo te*, id est, sub cruce, credendo te esse passum excitabo te frequentibus precibus, vt crux tua mihi sit veniæ, gratiæ, & saluti. Alij aliter.

Verùm dico hæc esse verba sponsi, non sponsæ, ac proinde in Hebræo substituenda esse puncta, quæ significent pronomina feminina pro masculinis, vt C pro עוֹרַרְתִּיךָ *orarticha* legas עוֹרַרְתִּיךְ *orartich*, pro אִמֶּךָ *imm-cha*, אִמֵּךְ *immech*; pro חִבְּלַתְךָ *chibbelatecha*, חִבְּלַתֵךְ *chibbelatech*, & ita de ceteris, quæ sequuntur. Nam verba hæc esse sponsi, vnanimi consensu docent S. Gregorius, Theodor. Cassiod. Philo, Aponius, Beda, Iustus, Anselmus, Rupert. Anglomus, Haymo, Alcuinus, S. Thom. ceterique omnes Patres Græci æquè ac Latini. Fingitur ergo hic sponsa sub malo legens poma à serpente admorsa, & periclitans de vita à sponso sanata, & ad vitam quasi suscitata. Sic enim Christus Euam eiusque filios, à serpente diabolo in pomo vetito admorsos & lethaliter saucios, ad vitam per crucem reuocauit.

D PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Christo & Ecclesia.

Sub arbore malo suscitata Ecclesia.

NOnnulli sic exponunt, q. d. Sub arbore scientiæ boni & mali comedit Eua pomum vetitum, itaque se & suos posteros perdidit. Verùm ego Deus infligens illi in pœnam tot labores & ærumnas, ipsam denique mortem, eam ad pœnitentiam reuocaui, & à concupiscentia gulæ ad charitatem meam suscitaui. Verùm Patres omnes per arborem malum accipiunt arborem crucis: malus enim Latinis quamuis arborem præsertim frugiferam, vt ficum, pyrum, prunum, cerasum, &c. significat. Crux autem Christi nobis summè fuit frugifera. Addunt nonnulli crucem Christi factam ex arbore malo. I..ò S. Anselm. ex nonnullis Græcis tradit ex ramis, vel ex semine arboris vetitæ quippiam ex paradiso translatum fuisse in Iudæam, ibique plantatum, atque ex eo succreuisse arborem, ex quâ facta est crux Christi. Sed hoc incertum & apocryphum videtur. Illud certius, quod idem addit, alludi hîc ad arborem vetitam: huic enim antitypè respondit arbor crucis Christi, sicut pœna respondet culpæ, satisfactio crimini, pharmacum morbo. q. d. Sub arbore vetita, ô sponsa, corrueras per culpam; quare ego sub arbore crucis illi vicina te expiaui & suscitaui: arbor enim crucis, obedientiæ, & charitatis expiauit arborem voluptatis, inobedientiæ & cupiditatis.

Porrò in sponsæ hoc glorioso in cælum ascensu, & triompho sponsus mentionem inijcit crucis, vt ostendat vnde ei hæc gloria prouenerit, scilicet è cruce, idque hoc fine, vt sponsa memor suæ vilitatis & lapsus, magis se humiliet, sponsumque reuereatur, ac in eius amorem magis accendatur, vtpotè cùm se ab eo in cruce à morte æterna redemptam, & suscitatam recordatur. Adde, innuit hîc Salomon, tantamque profunda esse crucis & amoris Christi crucifixi mysteria, vt ea in hâc vitâ ad fundum penetrare nequeamus, quantumuis de ea assiduè meditemur & contemplemur, sed id reseruari futuræ beatorum visioni in cælo, qui in abysso diuinitatis videbunt abyssum charitatis & crucis, in eaque se demergent & submergent.

Sensus ergo est. q. d. O sponsa, ô Ecclesia in hac tua gloria memor esto, quòd ego moriens in ligno crucis te à morte suscitarim, eò quòd in ligno antistropho pomi vetiti, per comestionem & inobedientiam à serpente corrupta sit mater tua Eua, quæ in te, dum te genuit, hoc peccatum originale quasi naturali propagine transmisit: Eua enim consentiendo serpenti, id est, diabolo, ei quasi se violandam & corrumpendam prostituit, ibi quoque violata est genitrix tua Synagoga (hæc enim est mater Ecclesiæ, quia ex illa prodiit) dum me suum Messiam & Regem, Pontificem & legislatorem immani parricidio & sacrilegio, imò Deicidio crucifixit: *quando enim Saluatorem suum in ligno fixit, ibi nefando scelere se corrupit*, ait S. Gregor. *Ipse ergo lignum tunc notauit, damna ligni vt solueret.* Vt canit Ecclesia in hymno S. Crucis. Voluit enim Deus congruo suæ iustitiæ & sapientiæ decreto, Christum non gladio, non igne non alio tormento, quàm ligno crucis occidi, vt commissum in ligno ab Adam & Eua peccatum ligno crucis expiaretur, vt diabolus, *qui in ligno vincebat, in ligno quoque vinceretur*, vt canit Ecclesia: *& vnde mors oriebatur, inde vita resurgeret.* Hâc de causâ crux Christi apparebit in cælo, cùm Christus ad iudicium veniet. Matth. 24. ac, vt multi volunt, in cælo perdurabit in æternû, vt beatos semper memores & gratos tanti beneficij efficiat. Ita S. Gregor. Cassiod. Beda, Iustus, Anselmus, Rupertus.

Audi Guilielmum: *Nam mortua eras in peccatis, vel innatis vel additis, viuificaui te sub ligno crucis. De corpore meo pendentis in ligno, sanguis redemptionis quinque riuis stillauit super te, & ita sub arbore illa susci-*

suscitaui te. Quid est sub arbore illa? suspicientem in arborem illam, suspicientem aeneum serpentem, id est, credentem in Iesum Christum, & hunc crucifixum. A

Huc alludens Ezechiel cap. 16. vers. 5. & seq. Synagogæ suam priorem vilitatem & sordes, à quibus à Deo erecta, purgata, & in sponsum assumpta est, cogitandas obijcit: *Proiecta es*, inquit, *super faciem terræ in abiectione animæ tuæ in die quando nata es. Transiens autem per te, vidi te conculcari in sanguine tuo, & dixi*, &c. *Viue.*

Porrò quod Septuag. Arabicus, & alij ex Hebræo vertunt: *Ibi magno dolore vel cruciatu parturijt te mater tua*, aptè Titelm. sic exponit. q. d. In cruce Christi materna pietas & misericordia, quasi mater puerpera te parturijt immenso cruciatu. Additque posterius membrum verti posse. *Ibi laborauit genitura tua.* vel *natiuitas tua*, hoc est, ibi patuit quanto pretio constiterit tua regeneratio, quantâ difficultate peragi potuerit tua à morte redemptio, vtpote quæ non nisi per mortem vnigeniti Filij Dei potuerit perfici. Vnde S. Ambros. lib. de Isaac cap. 8 *Illic*, inquit, *parturiuit te mater tua*, &c. *parturiuntur autem in quibus Christi imago formatur: vnde quoniam in sponsa formatus erat Christus*, ait, *Pone me vt signaculum super cor tuum, vt signaculum super brachium tuum.* B

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Christo & anima sancta.

Et anima sub cruce. SVb malo, id est, sub cruce per eius crebram meditationem & contemplationem excitatur C anima ad amorem & feruorem, vt adeò sui amantem redamet, ac amorem amori, sanguinem sanguini, mortem morti rependat: quia *ibi in dolore te peperit, quæ te concepit*, vt vertunt Septuag. id est, caro Christi, ait Philo, in tormento crucis passa, sponsam sibi peperit sanguine redemptam, & aqua baptismi, quæ de latere Christi fluxit, ablutam: *Inspice*, ait S. Augustin. libr. de Virgin. *Vulnera pendentis, sanguinem morientis, pretium redimentis, cicatrices resurgentis: caput habet inclinatum ad osculandum, cor apertum ad diligendum, brachia extensa ad amplexandum, totum corpus expositum ad redimendum. Hæc quanta sint cogitate, hæc in statera vestri cordis appendite, vt totus vobis figatur in corde, qui totus pro nobis fixus fuit in cruce.*

D Trita est S. Gregor. sententia: *Nihil Deo graue est, quod non æquanimiter toleretur, si Christi passio ad memoriam reducatur. Parua enim toleramus, si recordemur quam dura verba, duriora verbera, durissima supplicia pro nobis ille passus sit, qui in capite tulit coronam, in oculis velamen, in auribus conuitia, in ore fel & acetum, in facie sputa & alapas, in genis vellicationem, in humeris crucem, in corde mærorem, in visceribus contusionem, in corpore flagella, in membris extensionem, in manibus & pedibus perfossionem. Denique à capite ad pedum plantas vsque innumera sustinuit vulnera & dolores.* Addit Philo huius mali arboris fructum, siue pomum esse Eucharistiam, in qua caro Christi, in cruce amore nostri magis, quàm dolore assa & tosta, nobis manducanda exhibetur, vt nobis suum amorem, vitam, & spiritum aspiret.

Rursus tres Anonymi apud Theodor. aiunt animam concupiscentiæ infectam ex arbore vetita, cuius pomum comedit Eua, sanari arbore crucis, ex qua discit voluptatem vincere cruce & mortificatione. Audi eos: *Sub rebus istis procreatis, quæ suauis pomi instar sensus omnes oblectant, te (o anima) desidiâ ad bonum complectendum inertem, & rerum caducarum studio consopitam excitaui, prouidentiæ indicijsque, sermonibus & rationibus impellens ad amorem & desiderium mei: illic enim in affectione rerum fluxarum concepit te prima mater tua Eua generans cum voluptate, & pariens cum dolore. Quibus affectionibus, rerum fragilium desiderio laborabas voluptatem sequens doloremque fugiens, ad voluptatis finem ita contendens, vt à dolore velles separari, quod quidem fieri nullo modo potest. Proinde si cupis ab istis perturbationibus esse libera, pone me vt sigillum*, &c. *quæ sequuntur.*

Anagogicè Honorius: *Animam*, inquit, *sub arbore mali Christus suscitauit; quia post hanc vitam omne genus ad vitam per victoriam crucis viuificabit, quod per arborem transgressionis mortem subiit. Tunc Ecclesia recipietur in illa gloria, vbi corrupta est per superbiam mater eius, scilicet dignitas angelica, & vbi genitrix eius violata, videlicet numerositas electorum imminuta, quam ipsa redintegrabit, cùm in integritate possidebit, & numerum electorum implebit: tunc Christum vt signaculum ponet super cor suum*, &c. *Anagogicè.*

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Christo & B. Virgine.

PRimò, sub malo, id est, sub cruce suscitauit *Et B. Virgo.* Christus Euam & Adamum. (Vnde & Adam sepultus est in monte Caluariæ in quo crucifixus est Christus, vt sanguine è Christo in Adamum sepultum stillante, ipse à morte resuscitaretur, vti passim docent Patres: sicut pelicanus fertur pullos suos exanimes, sanguine è pectore suo elicito viuificare) & omnes eorum posteros, inter quos est B. Virgo, sed hæc quia iam à Deo decreta erat mater Christi, hinc à lapsu & peccato originali à Deo fuit præseruata; dicitur tamen hîc suscitata à lapsu & peccato, non quod actu incurrerat, sed quod incurrere debuisset ex propagine communi Adæ & Euæ, nisi per speciale Dei priuilegium fuisset exempta. Pulchris similitudinibus id explicat S. August. in illud psal. 85. *Eruxisti animam meã ex inferno inferiori*: Prima est: *Quemadmodum*, inquit, *si medicus videat tibi imminentem ægritudinem forte ex aliquo labore, & dicat: Parce tibi, sic te tracta, requiesce, his cibis vtere; nam si non feceris, ægrotabis; tu autem si feceris, & saluus eris; rectè dicis medico, liberasti me ab ægritudine, non in qua iam eras, sed in qua futurus eras.* Secunda: *Nescio quis habens causam molestam mittendus erat in carcerem, venit alius, defendit eum, gratias agens, quid dicit? Eruxisti animam meam de carcere.* Tertia: *Suspendendus erat debitor, solutum est pro eo, liberatus dicitur de suspendio. In his omnibus non erant, sed quia talibus meritis agebantur, vt nisi subuentum esset, ibi essent; inde se rectè dicunt liberari, quo per liberatores suos non sunt permissi perduci.*

Secun-

Secundò, Christus suscitauit sub cruce B. Virginem ad incrementum & feruorem charitatis, vt videns tantum Christi in se & omnes homines amorem vsque ad mortem, & mortem crucis, hoc exemplo vicissim incitaretur & quasi incenderetur flammeo charitatis incendio, adeò vt optaret pro Christo & cum Christo crucifigi, ac ad omne genus tormentorum sese Deo in holocaustum, & victimam pro peccato offerret pro salute hominum. A

Tertiò, B. Virgo Christo crucifixo astans, eumque in holocaustum Deo offerens pro reconciliatione mundi, dicit Ecclesiæ & animæ sanctæ. Sub malo, id est, sub cruce per mortem filij mei, quem pro te Deo in sacrificium obtuli, suscitaui te à peccato, morte & inferno. Idem facit quotidie, dum pro peccatoribus per crucem filij Deum interpellat, eisque veniam, gratiam & salutem impetrat. B

VERS. 6. *Pone me vt signaculum super cor tuum, vt signaculum super brachium tuum; quia fortis est vt mors dilectio, dura sicut infernus æmulatio: lampades eius, lampades ignis atque flammarum.*

CHaldæus, Arabicus, Rabini, & Catholici qui versum præcedentem censent esse vocem sponsæ, hunc quoque eidem assignat quasi ipsa petat, vt sponsus cor suum & brachium iugi memoriâ, & amore sponsæ tam miseræ & peccato corruptæ, velut signaculo obsignet. Et sanè possunt hæc verba tribui sponsæ, quia ipsa imitatur affectum sponsi, ad eumque se suumque animum fingit. Correlatiuus enim est affectus amorque sponsi & sponsæ: Hinc Chald. vertit: *Dicent filij Israël in die illa Domino suo: Obsecro te, pone nos sicut sculpturam annuli super cor tuum, & sicut sculpturam annuli super brachium tuum, vt non addamus vltra esse exules.* Denique textus Hebræus significat esse hæc verba sponsæ, non sponsi. Habet enim masculinè שִׂימֵנִי *simeni*, id est *pone me o vir*, ô sponse. Si enim essent verba sponsi, dicendum fuisset femininè שִׂימִנִי *simini*, id est, *pone me ô femina*, ô sponsa. Nisi dicas *simeni* esse infinitiuum, qui ponatur pro imperatiuo: Infinitiuus enim tam est femininus, quàm masculinus. Ita aliqui. Nam hæc esse verba sponsi ad sponsam colligi videtur ex dictis v. præcedenti. Pendet igitur hæc gnome à præcedenti velut effectus à causa, & gratiarum actio à beneficio. q. d. Quia ego sponsus te, ô sponsa, sub malo pomi vetiti, à matre tua Eua comesti, lethaliter sauciam à plaga & morte, per malum & lignum crucis meæ suscitaui; hinc tu vicissim tanti beneficij memor *pone me vt signaculum super cor tuum.* Prior sensus planus est, secundus obscurior magisque moralis, hinc eum prosequar. Nam Patres censent hęc esse verba sponsi, non sponsæ. C D

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Christo & Ecclesia.

SPonsus, vt magis sponsam incitaret ad ingem sui amorem, reuerentiam, & gratiarum actionem, v. præcedenti iniecit mentionem crucis & mortis pro sponsa Ecclesia obitæ: Vnde hic iure suo poscit, vt se, crucemque suam iugiter gerat in corde & mente, ac in brachio & operatione, eoque quasi signaculo cor & brachium obsignet.

Pro *signaculum*. Hebr. est, חוֹתָם *thotam*, quod propriè sigillum & annulum signatorium, quo literæ aliæque res obsignantur, & sigillantur, significat. Radix enim חָתַם *chatam* significat occludere, obsignare, sigillo confirmare. B

Primò ergo *signaculum* hic significat sigillum. q. d. Sponsus: me meique memoria & amore, sigilla, ô sponsa, cor tuum & brachium tuum, vt ingem mei formam & speciem, velut imaginem in mente & actione tua ex me expressam & impressam conseerues. Ita Cassiodor. Beda, Iustus, & alij. Vnde Guilielmus: *Pone me vt signaculum*, hoc est, inquit, *Imprime mihi intus, me ingiter cogitando: imprime mihi foris, propter me strenuè operando vt pia cordis interna cogitatio in externam brachij operationem emanet.* *Christus cordis signaculum. Primò.*

Rursum. q.d. Ita meos mores & vitam cordi & brachio tuo imprime, vt eorum similitudinem in te, id est, in cogitationibus & actionibus tuis exprimas, vt qui te Christianum viderit, Christũ se videre putet; sicut qui videt imaginem in cera impressam, sigillum ipsum & exemplar videre se æstimat, idque tam in agendo, quàm in patiendo, iuxta illud Pauli: *Semper mortificationem Iesu in corpore nostro circumferentes, vt & vita Iesu manifestetur in corporibus nostris.* 2. Cor. 4. 10 Ita S. Anselm. & S. Ambros. lib. de Isaac, c. 8 ac Theodor. *Vult*, ait, *Saluator, vt eum pro signaculo in contemplationibus & in actionibus nostris habeamus, & notam ipsius tum dictis, tum factis imprimamus: Sic enim erunt vt numismata Regia, non adulterina, sed regiam imaginem preferentia.* Sic & tres Anonymi. C

Audi S. Ambros. *Signaculum Christus in fronte est signaculum in corde. In fronte, vt semper confiteamur in corde, vt semper diligamus. Signaculum in brachio, vt semper operemur. Luceat ergo imago eius in confessione nostra; luceat in lectione, luceat in operibus & factis: vt si fieri potest, tota eius species exprimatur in nobis. Ipse sit caput nostrum, quia caput viri Christus, ipse oculus noster, vt per eum videamus patrem: ipse vox nostra, per quam loquamur ad patrem: ipse dextera, per quam Deo patri sacrificium nostrum offeramus: ipse quoque est signaculum nostrum, quod est perfectionis & charitatis insigne, quo diligens pater signauit filium, sicut legimus: Quem Pater signauit Deus.* Ioan. 6. D

Secundò, *signaculum* idem est, quod stigma & signum quale heeus imprimit suis seruis, militibus, ouibus, bobus, & rebus, vt ex eis liqueat illas res esse ipsius. Sic Apocal. 7. omnes electi signantur signo crucis. Christus ergo hîc sponsæ imprimit suum stigma crucis, vt ex eo liqueat eos esse seruos Christi crucifixi; sicut antichristus suam notam & characterem suis sequacibus in manu *Secundò.*

manu, vel fronte imprimet Apocal. 13. verſ. 16. Ita Aponius. Huc accedit Anſelmus. *Pone me*, inquit, *regentem cor tuum & cogitationes tuas, vt pateat amicis te continere mea ſecreta, & inimicis item pateas ab eis ſecreta, quæ habes, eſſe clauſa, habeaſq; me vt rectorem in omnibus operibus tuis.*

Tertiò. Tertiò, *ſignaculum*, idem eſt, quod clauſtrum ſigillo obſignatum, quo res pretioſas vel charas ita claudimus, vt ab aliorum contactu ſemotæ heri dumtaxat voluntati, vſuique ſeruiant. Sic ſponſa quaſi hortus concluſus, & fons ſignatus, vti dixit cap. 4. 12. vni ſeruatur ſponſo, vt ille ſolus ea fruatur, nec quis alius vel hilum ex ea delibet, ſed ipſa totum ſuum cor, id eſt, mentem & cogitationem, ac brachium, id eſt, omnes ſuas operationes dedat, & conſecret Chriſto ſponſo ſuo. Vnde Rupert. ſic explicat: *Pone me vt ſignaculum ſuper cor tuum, &c. id eſt, confidat in me cor tuum; roboretur ex adiutorio meo brachium tuum*, ſicut Imperiale ſignum contra Iudæos, Paganos & Hebræos.

Hac de cauſa ſponſus dare ſolet annulū ſponſæ, tum vt ſignum fidei, amoris & fiduciæ; tum vt eo res domeſticas obſignet. Audi Clementem Alexand. 3. Pædag. 2. *Dat ei annulum aureum, nec eum quidem adornatum, ſed vt ea obſignet, quæ domi digna ſunt; quæ cuſtodiantur; propterea quod ſeruanda domus ad eam iure pertineat.* Et poſt pauca. *Atque honeſtum quidem eſt, vt viri vxoribus ſuis fidem habentes eis domus cuſtodiam permittant, vt quæ eis opitulatrices datæ ſunt.* Porrò ſponſa Eccleſia hîc in cælum ſcandens iubetur meritò obſignari ſigillo ſponſi, vt in cæleſti eius thalamo velut res pretioſa, & ad eius ſolius vſum ſeruanda recondatur. Vnde S. Hieron. epiſt. 22. ad Euſtochium de Cuſtod. Virgin. *Quotieſcumque*, ait, *te vana ſæculi delectauerit ambitio, quoties in mundo videris aliquid glorioſum, ad paradiſum mente tranſgredere, eſſeq; incipe quod futura es, & audies à ſponſo tuo: Pone me ſicut vmbraculum in corde tuo, ſicut ſignaculum in brachio tuo; & corpore pariter & mente munita clamabis, & dices: Aquæ multæ non potorunt extinguere charitatē, & flumina non operient eam.*

Quartò. Quartò, *ſignaculum*, poteſt ſumi pro imagine ſignata. q. d. Geſta, ô ſponſa, mei; qui tuus ſum ſponſus, imaginem expreſſam in bulla aurea, quam ſuper portas, & in armilla qua brachium ornas, vt iugiter mei recorderis, nec aliud cogites, ames aut agas, quàm de me aut propter me. Vnde Honorius: Chriſtum, ait, ponit ſuper cor ſuum, vt ſignaculum ſponſa, quia eius doctrinam & vitam in corde ita gerit, quaſi præſentem ſemper videat. Sic Cicero lib. de Finibus, docet Epicuri diſcipulos & amicos eius effigiem in annulis geſtaſſe, idem ſecêre alij aliorum amantes. Ex aduerſo de Iechonia ait Deus: *Viuo ego, ſi fuerit Iechonias annulus in manu dextera mea, inde euellam eum.* Ierem. 22. 24. Atque hinc Eccleſiæ damna omnia naſcuntur, quòd ſcilicet multi non Chriſtum, ſed mundum, mundique idolum ponant ſignaculum cordis ſui; quòd ſcilicet ambiant mundanos honores, opes, delicias, non Chriſti amorem & gloriam.

Audi Hugonem Cardin. hæc & plora complectentem: *Pone me vt ſignaculum*, &c. q. d. *Volo, vt mei pro te crucifixi memoriam habeas, vt per te nihil nociuum intret, aut exeat* (namque abſcondita eſſe

A volumus, etiam ſigillo munimus) *vt mihi ſoli arcanum cordis aperias; vt ſpecies meæ in te ſimilitudo reſultet; vt mei character amoris te ab omni alieno diſcernat; vt in caſtro tuo meum ſemper vexillum appareat.* Et poſt nonnulla: *Monile pectoris eſt ſignaculum cordis, ne affectio indigna ſurrepat; armilla brachij ſignaculum fortitudinis in exteriori operatione vt etiam in corpore noſtro ſtigmata Domini noſtri Ieſu Chriſti circumferamus.*

Denique S. Ambroſ. lib. de Iſaac & Anima c. 8. *Sigillum*, ait, *Chriſtus in fronte eſt, vt ſemper confiteamur; in corde, vt ſemper diligamus; in brachio, vt ſemper operemur, vt ſi fieri poteſt, tota eius ſpecies exprimatur in nobis. Ipſe eſt ſignaculum noſtrum, quem Pater ſignauit Deus*, &c. Idem in pſalm. 118. ſerm. 15 ad illa verſ. 120. *Confige clauſis à timore tuo carnes meas. Fige*, ait, cordi tuo *hoc ſignaculum crucifixi: infige &* B *brachio tuo, vt opera tua peccato mortua ſint. Fortaſſe hanc imaginem claui non ſolum timoris, ſed etiam charitatis affigunt, quia valida eſt vt mors dilectio: durus ſicut inferi zelus. His clauis charitatis configatur anima noſtra & caro noſtra, vt & ipſa dicat: Vulnerata charitate ego ſum.*

Porrò hanc Chriſti imaginem in corde imprimi ſigillo charitatis docet Guilielmus, dum ait: *Imprimero mihi quaſi ſignaculo, per amorem mihi fortiter adhærendo, vt à me quaſi ſignaculo formam accipias, vt mea ſubtili expreſſione ſimilitudinem trahas: quanta fuerit impreſſio amoris, tanta & erit expreſſio ſimilitudinis: quantò mihi fortiùs per amorem inhæſeris, tantò mihi ſimilior eris. Quantò te mihi impreſſeris fortiùs, tantò ego Chriſtus in te formabor expreſſiùs, & tantò tu in me reformaberis transformaberiſq; inſigniùs.* C Et inferiùs: *Charitas hominem mundo conformē transformat: quia vt ſignaculum, ſic & formam mutat*, vt qui erat mundanus, fiat deificus & diuinus.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

CHriſtus crucifixus iubet animæ piæ, vt ſui effigiem iugiter in corde & brachio, id eſt, in mente & operatione geſtet, vt aliud non videat, cogitet, amet, operetur quàm Chriſtum crucifixum; ſed à mente & affectu omnes alias D perſonas & res quantumuis pretioſas excludat; ac tacitè eidem ſpondet, ſi id faciat, ſe viciſſim illius memoriâ & amore obſignaturum cor ſuum, æquè ac brachium, vt aſſiduè de ea cogitet eamque curet, dirigat, propugnet, proſperet. Ita tres Anonymi apud Theodor. Sic Deus ait Zorobabeli, qui fuit typus Chriſti: *Aſſumam, te Zorobabel ſerue meus, & ponam te quaſi ſignaculum, quia te elegi dicit Dominus exercituum.* Aggæi 2. 24. vbi multa hac de re dixi. Sic Chriſto obſignatus erat S. Paulus, cùm diceret: *Ego ſtigmata Domini noſtri Ieſu Chriſti in corpore meo porto.* Galat. 6. 17. Et S. Franciſcus eadem corpori ſuo impreſſa à Chriſto accepit. Et S. Clara de Monteſalco in Italia, cordi ſuo impreſſa Chriſti crucem, clauos, flagella & ſpineam coronam, etiamnum tot annis poſt mortem ſpectantibus exhibet, idque refert Bozius lib. 1. de Signis Eccleſ. cap. 18. Ita S. Agnes ſpon-

sponsa Christi, de sponso suo aiebat: *Dexteram meam & collum meum cinxit lapidibus pretiosis, tradidit auribus meis inæstimabiles margaritas: Posuit signum in faciem meam, vt nullum præter eum amatorem admittam.* Vbi ex S. Ambros. de ea canit Ecclesia. Porrò fidelis ita sit signaculum & sigillum Christi, vt eius ideam, & mores alij instar sigilli imprimere satagat, vti faciebat Paulus dicens: *Sicut portauimus imaginem hominis terreni, portemus & imaginem cælestis: qualis terrenus, tales & terreni, & qualis cælestis, tales & cælestes.* 1. Corinth. 15. Et: *Empti estis pretio magno, glorificate & portate Deum in corpore vestro.* 1. Corinth. 6. 20. Et: *Induimini Dominum Iesum Christum*, Rom. 13. 24. Et: *filioli mei, quos iterum parturio donec Christus formetur in vobis.* Galat. 4. 19.

Audi S. Gregor. *In corde sunt cogitationes & in brachio operationes. Super cor ergo & super brachium sponsæ dilectus, vt signaculum ponitur, quia in sancta anima quantum ab ea diligatur, & voluntate & actione designatur. Signum quippe sancta mens interius & exterius Christum portat, quia dum in eius meditatione assiduè laborat, in exteriori actione eum imitari non cessat, quo eius dilecta esse dubitari non debeat. De quo signo ipse sponsus discipulis suis aiebat: In hoc cognoscent omnes, quia verè mei discipuli estis, si dilectionem habueritis ad inuicem. De qua dilectione mox subditur: quia fortis est vt mors dilectio*, &c. Exemplum memorabile est in S. Gertrude, quæ lib. 2. Reuel. cap. 6. narrat Christum Dominum in specie pueri elegantissimi sibi apparuisse, ac illapsum in animam suam, eam quasi in se transformasse, eique dixisse: *Sicut ego sum figura substantiæ patris in deitate; sic tu eris figura substantiæ meæ in humanitate, quia recipies in anima quasi deifica dona tibi missa à mea diuinitate, eo modo quo aer recipit claritatem solis, vt hoc radio penetrata intimè vsque ad medullas, apta habilisq; fias ad familiarem vnionem mecum ineundam.* Et cap. 7. & seq. Cùm, inquit, *in festo purificationis recepissem S. Synaxim, mente intenta in Deum & in meipsam, percepi & sensi animam meam instar ceræ igne diuino liquefactam, talemq; effectam ex sigillatione pectoris Christi, ex eo enim impressos accepi thesauros gratiarum, in quo habitat plenitudo diuinitatis corporaliter: atque exinde extiti nobiliter signata charactere splendentis & semper tranquillæ Trinitatis, vt deinceps tota mentis auiditate anhelarem ad summum bonum in seipso quod es tu Domine in veritate tua æternitatis, quæ est abyssus charitatis, ex qua immensos amoris, omnisq; gratiæ, & virtutis gurgites haurire licèt.* Et libr. 1. cap. 4. Christus eidem ostendit monile quoddam splendidum & mirè ornatum, quod gestabat cordi suo impositum. Monile hoc erat triangulum instar trifolij; Addiditque: *In signum amoris, quo sponsam meam Gertrudem prosequor, continuò hoc monile gestabo.* Et libr. 5. cap. 3. Imminente morte S. Gertrudis, Christus eam mellifluo hoc promisso consolatus est: *Ecce nunc tandem per meum osculum efficacissima suauitate plenum te mihi acquiram, perq; arctissimos diuini mei cordis amplexus offeram te meo Patri cælesti.* q. d. Hucusque te in terra detineri permisi maioris tui meriti ergo: at nunc, cùm feruor delicati amoris non ferat vlteriores absentiæ tuæ moras, soluam, & eximam te velut desideratum mihi thesaurum vinculo carnis, sistamque te tuo creatori, vt deinceps refrigerem in te magnitudinem mei ardentissimi amoris secundùm dulcissimas deliciarum mearum delectationes.

S. Gertrudis signata Christo.

Porrò reuelationes S. Gertrudis, æquè ac S. Brigittæ, Mart. Delrio agens de Prophetia in Magic. alijsque, multi viri docti & Critici, qui initio Reuelationum S. Brigittæ citantur, laudant & venerantur vt probas & pias, esto multa contineant symbolica, ideoque symbolicè interpretanda. Sunt enim à matronis eximiè sanctis dictata. Quare dicere eas esse confictas, magnæ foret temeritatis & impudentiæ. Non tamen asseruerim omnia, quæ in illis scribuntur, propriè dictas esse reuelationes Deique oracula, præsertim quia ipsi Prophetæ subinde falluntur, putantque se spiritu Dei agi, cùm spiritu proprio, licèt pio, aguntur, vti contigit Nathan Prophetæ. 2. Reg. 7. v. 3. & 4. Hac de causa subinde reuelationes hasce cito, sed parcè & cum grano salis, vbi res exigit.

Anagog.

Anagogicè Honorius hæc accipit de Ecclesia in cælis triumphante: *Tunc*, ait, *Christum vt signaculum super cor ponet, quia ipsum, qui est imago Dei, in seipso, vt imaginem in cera expressam videbit: super brachium vt signaculum ponet, quia ipsum pro labore operum mercedem accipiet. Ibi fortis est vt mors dilectio, quia sicut mors omnes reprobos traxit ad interitū, ita dilectio Dei omnes electos trahet ad gaudium. Dura est ibi sicut infernus æmulatio, quia sicut infernus omnes sequaces diaboli, sic cælum omnes Dei imitatores Christi recipiet. Ibi omnes electi lampades charitatis erunt, quando accensis lampadibus obuiam sponso & sponsæ ibunt, qui semper in amore Dei, vt ignis ardebunt, quia in regno patris sui, vt sol fulgebunt.* Hic sensus non tam anagogicus videtur, quàm literalis. Agitur enim hîc de Ecclesia & anima in cælos ascendente, vt superiùs dixi: beati enim in cælo Christum vt signaculum gestabunt in corde & brachio, iubilantes cum eo per omnem æternitatem.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Christo & B. Virgine.

BEata Virgo Christum posuit vt signaculum super cor suum, non tantum ethicè per amorem plusquam maternum, sed etiam physicè, cùm eum nouem mensibus in vtero portauit, concepit, aluit, genuit. Super brachium verò, cùm eum iam natum in vlnis & brachiis gestauit: quare non imago vel similitudo Christi, sed ipsissimus Christus ei fuit signaculum cordis & brachij.

Audi Alanum: *Virgo Maria Christum posuit super cor suum, vt signaculum, quia ipsi per imitationem conformata est, eiusque gratia consignata. Hoc autem fuit incognitum diabolo, & cognitum angelo; super brachium tuum, id est, in omnibus operibus tuis memor eris mei. Super cor virginis & super brachium dilectus ponitur vt signaculum, quia in cogitationibus, quæ notantur per cor, & in actionibus, quæ per brachium, virgo filium imitatur.*

QVIA FORTIS EST VT MORS DILECTIO, DVRA SICVT INFERNVS ÆMVLATIO.] Pro *fortis* Symmach. vertit *inexpugnabilis*. Pro *æmulatio*

tio, Hebr. est קִנְאָה *kine*. Septuag. ζῆλος, id est, zelus, zelotypia, quia sponsus adeo ardenter amat sponsam, vt se pro ea periculis, duellis, mortique ipsi obijciat: vt nullum patiatur riualem, sed solus sponsâ potiri velit: ac si quis eam sibi eripere velit, acriter in eum insurgat, lædat, & occidat: vnde Syrus, & Arabicus vertunt: *Crudelis sicut infernus zelotypia*.

Sunt verba sponsi, vt patet ex præced. Minùs rectè Chald. zelum refert ad hostes & persecutores: *Quoniam*, inquit, *fortis est vt mors dilectio deitatis tuæ, & robustus sicut gehenna zelus populorum, qui zelant mei.*

Videtur primâ fronte absona & horrida comparatio dilectionis cum morte & inferno; sed hoc loco est consona & commoda, quia amor sponsi per crucem liberauit sponsam à morte & inferno, cui ob peccatum addicta erat. Simili modo Apostol. Rom. 5. potentiorem docet esse gratiam Christi, quàm fuerit peccatum Adæ, quod mortem in orbem totum inuexit; quia gratia Christi vtrumque destruxit. Amor igitur & fortitudo amoris Christi est clausula & finis Cantic. Vnde Ioannes Gerson Cancellar. Paris. finitâ expositione Cantic. ægrotans, identidem repetens hæc verba: *fortis est vt mors dilectio*, amori huic & hisce verbis immortuus est, vti initio in interpretibus dixi.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Christo & Ecclesia.

Tò *quia* dat causam præcedentium, cur sponsus sub malo crucis suscitarit sponsam, ideóque ab ea poscat, vt se ponat signaculum super cor & brachium; causa enim fuit amor verus & merus. q.d. Ideo ego Christus, pro te, ô Ecclesia, à morte suscitanda cruci & morti me exposui, quia te vt sponsam puro meroque amore & zelo adamaui.

Amor fortis vt mors. Primò. Amor enim fortis est vt mors; zelus durus est sicut infernus. Primò, quia sicut mors omnia domat, sibique subijcit, vt nullum viuens eius vim & imperium effugere queat: Et sicut infernus ante Christum omnes morientium animas absorbebat, nec vlla eius manus euadere poterat, quin in eum descenderet: sic pariter amor Christi vicit omnia flagella, clauos, spinas, crucem, dolores, probra, famem sitim, nuditatem, omniaque dura & aduersa, quæ fortiter perpessus est, vt Ecclesiam sponsam suam à morte redimeret. Sicut ergo morti & inferno nihil resistit; sic & amori Christi forti & duro omnia cesserunt & succubuerunt. Addit Cassiodor. & Beda. Sicut infernus nescit misereri & à pœnis mitigari; sic Christus nequit desistere ab amandis hominibus ob quantumlibet graues eorum improbitates.

Secundò. Secundò, amor Christi fuit fortis sicut mors & infernus, quia amor eum coëgit mori & descendere in infernum: Sed amor Christi fuit fortior morte & inferno, quia animus Patrũ morti & inferno eripuit, illasque ex eo liberauit, iuxta illud Osee 13. 14. *Ero mors tua ô mors, morsus tuus ero inferne.* Ita S. Ambrosius libr. de Isaac ca. 8. Cassiodor. Philo, Iustus, Beda, & Gregorius. Amor ergo tam fortis est, vt vicerit Deum, eumque in carnem & crucem, quasi charitatis victimam, deduxerit. Quare sicut Iacob præualens angelo Dei vicario in lucta, ab eo vocatus est Israël, id est dominans Deo; sic multò magis amor nuncupari potest Israël, quia *vnus de Deo triumphat amor*.

Tertiò. Tertiò, quia amor facit vt amans, si res amata lædatur, vel ei eripiatur, summè angatur & crucietur, ac videatur subire ipsam mortis & inferni agoniam, iuxta illud: *Circumdederunt me dolores mortis, pericula inferni inuenerunt me.* Psal. 17.

Quartò. Quartò, quia Christus omnes hæreticos & impios, qui sponsam suam Ecclesiam violare vel maculare contendunt, adigit in mortem & infernum; sicut maritus occidit adulterum, iuxta illud: *Zelus & furor viri non parcit in die vindictæ, nec acquiescet cuiusquam precibus, nec suscipiet pro redemptione dona plurima.* Prouerb. 6. Hunc zelum habebat Moyses, cùm 23. millia Israëlitarum adorantium vitulum aureum occidit. Exod. 32. v. 34.

Porrò Christus vt sponsus eximium suũ hunc in sponsam Ecclesiam amorem illi proponit, vt vicissim similem ab ea exigat. q.d. Dixi; Pone, ô sponsa, me vt signaculum super cor tuum, signaculum, inquam, amoris, quod alias res omnes à corde tuo fortiter excludat: quia sicut meus in te amor fuit fortis vt mors, & zelus durus sicut infernus; sic volo pariter vt tuus sit: amor enim vult redamari: sicut ergo ego te amo ardentissimâ charitate; sic volo vt eadem tu me ames, nec alium amatorem admittas. Amor enim meus est zelus, quo vti nihil est vehementius, sic nihil est magis ad offensiones etiam leues magis irritabile. Irritatus autem gignit dolores & iras grauissimas, adeo vt præ illis mors & infernus parui faciendi sint, ait Luisius. Quare volo, vt amor tuus sit fortis & durus, sicut mors & infernus, vt fuit meus, vt scilicet instar inferni nulli rei vel aduersitati cedat, sed omnia domet sibique subijciat, adeoque ipsam mortem & infernum superet, sibique substernat: Vnde Rupert. paucis sic explicuit: *Fortis est vt mors dilectio, dura sicut infernus æmulatio. q.d. zelum magnum habet æmulatio.* Et Guilielmus: *Postquàm dixit: Pone me vt signaculum super cor tuum, vt signaculum super brachium tuum, id est ad expressionem meæ in te similitudinis fortiter mihi per amorem adhære, aptè subiungit; quia fortis est vt mors dilectio, &c. q. d. Nihil impossibile moneo, quia sola ad hoc charitas sufficit, quæ nimirum instar mortis animam à corpore extorquens, hominem ab amore mundi fortiter abstrahit, & informandum illum mihi vt signaculũ imprimit, & pro accepta à me forma tam robustum in eo zelum excitat, vt nullis illecebrarum blanditijs, nullis aduersitatum violentijs cedat.*

Minùs genuinè S. Gregorius per æmulationem accipit inuidiam Iudæorum in Christum: *Dura*, ait, *vt infernus est æmulatio, dura extitit, quia sicut infernus sine misericordia, quos tenet, trucidat; sic Iudaica plebs Christum apprehendens sine respectu pietatis ad mortem trahebat.* Et Aponius, qui accipit æmulationem hæreticorum: hæc enim, inquit, dura est sicut infernus, quia superbè æmulando Ecclesiam atque Catholicos, per omnia æquatur

tur diabolo, qui inferni vocabulo nuncupatur, A quòd instar inferni, neque precibus neque lachrymis potest mollescere, & ita est durus, vt nequeat, à sua duritie molliri.

Mysticè, S. Anselmus per mortem accipit diabolum mortis auctorem. q. d. Sicut diabolus inuincibiliter damnationem cōfert; sic dilectio Dei saluationem.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS.

De Christo & anima sancta.

Dilectio similis morti, & imò.

ANima amore Christi saucia, quod in se sentit, hoc dicit; scilicet: *Fortis est vt mors dilectio, dura sicut infernus æmulatio.* B Primò, quia amor inducit mortem; facit enim eam mori omnibus cupiditatibus & rebus temporalibus, vt vni Christo viuat. Ita Theodor. Cassiod. Beda, Anselmus & S. Gregorius quem audi: *Quod mors agit in sensibus corporis, hoc agit dilectio in cupiditatibus mentis. Sunt enim nonnulli qui sic diligunt Deum, vt omnia visibilia negligant; & dum mente in æterna tendunt ad omnia temporalia penè insensibiles fiunt. In his nimirum vt mors dilectio fortis existit, quia sicut mors exteriores corporis sensus ab omni proprie & naturali appetitu interficit; sic dilectio in talibus viris omnia terrena desideria contēnere, mentem aliàs intentam compellit. Huiusmodi mortuus & viuus dicebat Apostolus. Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo.* C Colos. 3. Et S. Ambr. in psal. 118. ser. 15. v. 8. *valida est charitas sicut mors: Charitas enim culpam & omnia peccata mortificat: Charitas mortis ictus interimit. Denique morimur flagitijs atque peccato, dum Domini mādata diligimus. Charitas est Deus, charitas Dei verbū est, quod est validum & acutius omni gladio acutissimo, vsque ad diuisionem quidem animæ ac spiritus, artuūque & intima penetrans medullarum. Fortis ergo vt mors, dilectio:* quia sicut mors nūquam frangitur, numquam quiescit, donec omnium mortalium vitas sibi subegerit: sic & dilectio non cesset, donec omnes passiones & vitia sibi subiugarit. Nam vt ait S. Chrys. hom. 1. ad Phil. *Adeo violentus est amor, atque vt ita dicam, tyrannicus; vt nulli cedat occasioni, sed continenter inhæreat amātis animo, neque committat vt vlla afflictio aut vllus dolor superet animum;* nec vlli sumptui aut labori pateat.

Secundò.

D Secundò quia amor facit animam piam optare mortem pro Christo, vti optarunt martyres. Ita Beda, Philo, & S. Ambros. in psalm. 118. serm. 19. & Theodoret. Sic S. Agatha lætissima & glorianter ibat ad carcerem, & quasi ad epulas inuitata agonem suum Domino commendabat. Sancti item Marcus & Marcellianus, quorum anniuersaria dies 18. Iunij recolitur, cùm essent ad stipitem alligati, pedibus clauis confixis: *Nūquam* inquiunt, *tā iucundè epulati sumus, quàm hæc libenter Iesu Christi causa perferimus, in cuius amore nūc fixi esse cœpimus; vtinam tamdiu nos hæc pati sinat, quamdiu hoc corruptibili corpore vestiti erimus*, vti habet eorū vita & acta S. Sebastiani. S. Eulalia virgo & martyr, cùm vngulis laceraretur, exultabat: *Hi*, ait, *sunt characteres, quibus in carne mea & magis in corde meo inscribitur & imprimitur Christus.* Vnde pru- A deutius hymno 3. περὶ στεφάνων, asserit eam dixisse:

Scriberis ecce mihi, Domine
Quàm iuuat hos apices legere,
Qui tua Christe trophæa notant?

Quocirca igne circumdata, flammam ore auido hauriens, martyr in cælum specie columbæ euolauit. Vnde de ea canit Prudentius:

Virgo citum cupiens obitum,
Appetit, & bibit ore rogum.
Emicat inde columba repens,
Martyris os niue candidior
Visa relinquere, & astra sequi:
Spiritus hic erat Eulaliæ
Lacteolus, celer, innocuus.

Et de S. Laurentio in craticula assato ait S. Leo ser. 1. de eo: B *Flammis sanæ crudelitatis superari charitatis Christi flamma non potuit: Segnior fuit ignis, qui foris vssit, quàm qui intùs accendit.* Et S. Greg. hom. 3. in Euang. loquens de S. Felicitate septem martyrum matre: *Neque*, ait, *filios, quos carnem suam esse nouerat, sine dolore poterat morientes videre; sed erat vis amoris interiùs, qui dolorem vinceret carnis.*

Tertiò, quia sicut morti & inferno nihil resistit, sic nec charitati: Sicut ergo mortem impedire nemo potest, quin veniat & mortificet; sic nec charitatem, quin saluet, ait Anselmus. Rursum sicut infernus, ait Cassiodor. quos semel receperit numquam dimittit; sic & solida dilectio & zelus animam, quam possidet, non deserit: Vnde Paulus: *Quis nos separabit à charitate Christi: Tribulatio? an angustia? an fames? an nuditas? an periculum? an persecutio? an gladius?* &c. C *Certus sum, quia neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum* (nec cælum, nec infernus, nec superi nec inferi) *neque creatura alia poterit nos separare a charitate Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro.* Rom. 8. 35. Has tres causas affert S. August. epist. 39. ad S. Hieron. *Meritò, ait, charitas dicta est sicut mors, siue quia nemo eam vincit, sicut mortem: siue quia in hac vita est vsque ad mortem mensura charitatis, sicut Dominus ait: Maiorem charitatem nemo habet, quàm vt animam suam ponat quis pro amicis suis: siue potiùs, quia sicut mors animam auellit à sensibus carnis; sic charitas à concupiscentijs carnalibus.*

Tertiò.

Quartò, sicut infernus suis, quos sinu suo cōtinet, non parcit; sic nec verè amans parcit suis D opibus, filijs, & sibiipsi. Ita S. Ambros. ser. 15. in psal. 118.

Quartò.

Denique charitas compulit multos sanctorum optare sibi mortem & infernum, vt ex eo animas liberarent. Ita S. Paulus optat anathema Christo fieri pro Iudæis. Rom. 9. vers. 1. & 2. Et Moyses deleri de libro vitæ. Exodi 32. S. Christina mirabiles subibat pœnas inferni, putà purgatorij, vt animas ex eo eriperet; quare in aquas gelidas, in rotas in fornaces ardentes sese inijciebat & excruciabat, vti refert Card. Vitriaco in eius vita, & ex eo Surius, S. Agnes ex charitate Præfecti Romæ filium à morte & inferno suscitauit. Idem fecere alij; imò multi censent sanctum Gregorium liberasse animam Traiani Imperatoris ex inferno. S. Catharina Senensis optabat corpore suo obstruere os inferni, ne qua anima amplius in illum ingredi posset.

Sancti dixerunt inferni subire, vt animas ex eo liberarent. Exempla.

Noster

Noster Alphonsus Rodriguez Maioricensis, ex incensa charitate offerebat se Deo victimam, ad patiendum omnia tormenta inferni per totam æternitatem, pro saluanda anima cuiuscunque Æthiopis, Indi, aut barbari. Quare meruit videre in extasi omnes viros & feminas totius mundi, ac audire, quòd tam ardenti amoris desiderio tãtum meruisset, quantum si totam illam multitudinem conuertisset.

B. Iacoponus tempore Bonifacij Octaui Pontificis, magnus sui mundique contemptor & Dei amator, ex nobili Aduocato factus Minorita, & quidem laicus, desiderabat subire omnes omniũ damnatorum pœnas, si Deo placeret, vt eos ijs liberaret, omnesque saluaret, ita vt ipse omnium esset minimus in cælo, nec quisquam ipsorum illi pro tanto beneficio gratias ageret. Ita habet eius vita in Italia celebris.

Porrò Christus charitatem, quæ fortis sit vti mors & infernus, exigit ab anima non tantùm ad se, sed & ad alios saluandos. q. d. Sicut ego tui, ô anima mihi desponsa, amore moriens mortem & infernum vici, teque inde liberaui; sic pariter efficito & tu, vt tuo amori in me & fideles meos nec mors, nec infernus præualeat, vel prædam tibi eripiat: sed tu potius vtrumque vincas, & animas velut spolium è faucibus eorum extorqueas.

Hinc S. Anselmus, dura, ait, est sicut infernus æmulatio; quia sicut infernus est insatutabilis. Vnde illud:

Infernus insatiabiliter caua gutture pandit;

DILECTIO
- Fortis vt mors, quia Mors interimit.
- Efficax in perimendo, ne torqueat.
- Si occidit, occidit semel.
- Perimit ingenuè.
- Gloriæ est amare.
- Labores consummat.
- Alteram donat animam.
- Est interitus corporis, vita animæ.
- Potitur victoriâ.
- Viuum necat.
- Iustè perimit.
- Est telum aureum.
- Ditat quem traijcit.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS.

De Christo & B. Virgine.

OMnia iam dicta præ omnibus competũt B. Virgini, præsertim quòd ipsa ex forti amore Dei pro hominum salute seipsam & Christũ suum in cruce morti deuouerit, & in victimam piacularem obtulerit.

Rursum, quòd ipsa ex amore Christi sibi mortua erat, & vni viuebat Christo; vnde & à Theologis censetur, quòd non morbo, sed amore, putà ex continuo & ardenti desiderio fruendi Christo & Deo exanimata, & mortua fuerit. Tanta enim fuit coniunctio & vnio B. Virginis cum Christo, vt ipsa reuelauerit S. Brigittæ l. 1.

Indeque infernus hebr. vocatur שְׁאוֹל *scheol*, id est, postulans, quòd semper animas postulet, nec vnquam impleatur, dicatque: *Sufficit.* Prouerb. 30. 16. Sic pariter charitas est insaturabilis; nam quò magis diligit Christum, eò ampliùs & ampliùs diligere cupit; ac cùm multas ei animas lucratur, eò plures & plures lucrari satagit. Rursum sicut mors & infernus tabescere faciunt corpus & animam; sic & zelus sanctorum, cùm vident Deum dilectum suum ab impijs offendi & violari. Testis est Dauid psal. 118. *Tabescere me fecit zelus meus, quia obliti sunt verba tua inimici mei.* Et rursus: *Vidi præuaricantes, & tabescebam.* Et Elias 3. Reg. cap. 19. *Zelo zelatus sum pro Domino exercituum, quia dereliquerunt pactum Domini filij Israel.* Testis nostrâ ætate B. P. N. Ignatius, qui dicebat non tam horrere se gehennæ tormenta, quàm blasphemias, quæ à damnatis inter tormentorum aculeos in Deum iactabantur. Ita Sanchez. Vnde R. Salomon, Agathius, & Sotto maior sic exponunt. q. d. Æmulatio & zelus animarum vrit æquè ac ignis, flammæque infernales.

Porrò S. Gregor. Cassiodor. Beda, Aponius, & Chald. per æmulationem accipiunt inuidiam, censentque eam hic opponi dilectioni & charitati, quòd charitas fortis sit vt mors; inuidia verò dura & crudelis vt infernus: ipsa enim est vitium, æquè ac tormentum infernale & diabolicum, quod per multas Antitheses pulchrè repræsentat noster Hieron. Prado in Ezech. cap. 8. vers. 2. Eas hic subijcio.

Charitatis & inuidiæ Antithesis.

ÆMVLATIO
- Dura sicut infernus, quia Infernus cruciat.
- Segnis in cruciando, ne perimat.
- De pœnis innocentum ridet.
- Cruciat ignobiliter.
- Ignominiæ est non redamari.
- Dolores geminat.
- Vtramque eripit amanti.
- Est corporis, & animi cruciatus.
- Spolia detrahit.
- Sæuit in mortuum.
- Iniquè sauciat.
- Est cruciatus igneus.
- Spoliat quem vrit.

Reuel. cap. 35. *Cùm*, inquit, *nasceretur* (Christus) *ex me, sensi ego quòd quasi dimidium cor meum nasceretur & exiret ex me; & cùm ipse pateretur, sensi quòd quasi cor meum patiebatur: sicut enim illud quod dimidium est extra, & dimidium intra, si illud pungitur quod est extra, æquè sentit dolorem quod intùs est: sic ego, cùm flagellaretur & pungeretur filius meus, quasi cor meum flagellabatur & pungebatur.*

LAMPADES EIVS (dilectionis vel potius æmulationis zeli) LAMPADES IGNIS, ATQVE FLAMMARVM] Lampades propriè dictas, quæ infuso oleo lucent, hic accipiunt Cassiod. Ans. & alij, per easque accipiunt sanctorum corda, in quibus quasi in vasis dilectio habitat, estque *ignis*, quia intus ardent per amorem, & *flammarum* quia exteriùs lucent per operationem. Iustus Orgel. verò ait, castos esse lampades, id est, vasa, charitatis, dicique *ignis & flammarum*, quia semper sunt splendida, & Spiritus sancti igne feruentia

(A) uentia. Verùm lampas hîc & alibi sæpe idem est, quòd tæda, titio, carbo, fax ardens, vt patet Iudic. 7.16. Nam pro *lampades* Hebr. est, רִשְׁפֵּיהָ *reseaphim*, quæ vox significat omne id, quod volando adurit, incendit & inflammat. Alludit enim per metathesin ad *Seraphim*, id est, ardentes, incendentes: vnde significat ignem & fulgura, quæ instar volucrum celerrimè discurrunt & adurunt, vt patet psalm. 77.48. item faces & sagittas ignitas, quæ volant per aëra & domos vrbesque incendunt, vt patet psal. 75.4. Ex Hebræo ergo ad verbum hoc loco sic vertit Hortolanus: *Carbones vel faces eius, carbones ignis, qui à flamma Dei.* q.d. faces & carbones charitatis & zeli similes sunt faculis ignitis & flammis ardentissimis & maximis: quæ enim Dei sunt, sunt summa & maxima. Sic vocantur montes Dei & cedri Dei, id est, altissimi & maximi. (B) Hinc *reseaphim* hoc loco Septu. vertunt, πετεινά, id est, *volatilia*, id est, *volantia iacula*, vel *alæ in circuitu*, q. d. charitas circumdatur circumcirca alis igneis, vel sagittis alatis & ignitis. Hinc Christus crucifixus quasi *seraph* alatus apparens S. Francisco, eidem quinque vulnerum suorum, quasi quinque incendij charitatis stigmata impressit. Symmach. vertit. *impetus eius impetus ignis*; Syrus, *radij eius*; Arabicus: *Extensio alarum eius sicut alarum ignis.* Pagnin. *Prunæ eius, prunæ flammæ igneæ ardentissimæ.* Sexta editio: *Scintillæ eius scintillæ ignis*; Alij, *prunæ scintillantes*: Scintillæ enim volant, & volando ea, quæ contingunt, adurunt. De alis hisce charitatis ita scribit S. Ambros. lib. de Isaac c. 8 *Bona charitas habens alas ignis ardentes, quæ volitat per pectora & corda sanctorũ, & exurit, quidquid materiale atque terrenum est; quicquid* (C) *verò sincerũ est, probat, & quod contigerit, suo igne meliorat. Hunc ignem misit in terras Iesus, & refulsit fides, accensa est deuotio, illuminata est charitas, iustitia resplenduit. Hoc igne inflãmauit corda Apostolorũ suorum, sicut testatur Cleophas: Nónne cor nostrum ardens erat in nobis, cùm aperiret scripturas? Alæ igitur ignis in flamma Scriptura sunt diuina.*

Charitas est ignis.
Primò.

Charitas ergo & zelus Christi & eius asseclarum, est instar ignis & flammarum. Primò, quia illarum adinstar numquam quiescit, sed semper ardet, lambit, adurit & incendit omnia; vnde ipse ait: *Ignem veni mittere in terram, & quid volo nisi vt accendatur?* Lucæ 12.49.

Secundò.

Secundò, quia sicut ignis cruciat corpus, sic zelus animum, præsertim, si videat sponsam ab alio amari, vel alium à se amare.

Tertiò.

Tertiò, sicut puluis tormentarius mœnibus domibusque subiectus, si incendatur, vi (D) ignis disijcit, imò in altum eiaculatur domos & mœnia horrendo impetu & fragore: sic & zelus omnes obices quantumuis magnos disijcit & dispellit.

Emblemata Amoris.

Extat emblema Aleiati, in quo amor currui insidet, quem trahunt quatuor leones; & alterum, in quo Cupido pingitur cum alis, arcu & sagittis; depluunt è cælo circumcirca igneæ sagittæ, sed fractæ; quo significatur amorem vincere Deum & totum orbem incendere. Vnde lemma:

Aligerum fulmen fregit Deus Aliger, igne,
Dum demonstrat, vti est fortior ignis amor.

Christus ergo quot pro nobis labores exantlauit, quot aduersa quoque, quot flagella, vibices & dolores pro nobis pertulit, tot sagittis amoris (A) ardentibus cor nostrum confixit. Tantùm enim fuit Christi amoris incendium, talibusque flammeis alis Seraphinus noster in cruce pansus, totusque accensus superuolauit; vt nihil non vicerit; nam & mortem fortiter pertulit, vt eam moriendo superaret; & infernum quantumuis durissimum fregit, vt quos durè strictos tenebat, duriter ac potenter eriperet.

Hinc de Cherubinis Christi stipatoribus ait Ezechiel cap. 1.23. *Aspectus eorum quasi carbonum ignis ardentium, & quasi aspectus lampadarum.* Et vers. 12. *Vbi erat impetus spiritus, illuc gradiebantur.* Hinc & Christus in Pentecoste misit Spiritum sanctum specie linguarum ignearum, vt ijs Apostoli totum orbem succenderent. Actor. 2. Vnde Aponius hîc lampades accipiens flammas Spiritus sancti: *Viuacitas*, ait, *verbi Deitatis, & flammarum illuminationis mentium illuxit de lampade Spiritus sancti.* (B) Clariùs sanctus Anselmus ardores, inquit, sunt dilectionis Spiritus sancti, qui est ignis: suntque tales, vt etiam luceant, quia eos, qui diligunt, lucere faciunt, vt verbò & exemplo illuminent; sed magis vt accendant, qualis præ omnibus fuit B. Virgo. Vnde sanctus Cyrillus hom. contra Nestorium, eam vocat, *lampadem inextinguibilem.*

Sic S. Paulus adeo charitate erat refertus & circumuallatus, vt ipsa charitas esse videretur; ideò igneis charitatis alis quasi fulgur orbẽ peruolauit & incendit. Idem hoc sæculo in Europa & India fecere S. Franciscus Xauerius, Gaspar Barzæus alijque viri Apostolici, & etiamnum faciunt. Audi S. Chrysost. hom. 2. in Acta Paulum angelis conferentem, imo præferentem: (C) *Nam & tamquam pennatus totum docendo peruolauit orbem, & velut incorporeus labores omnes periculaque cõtempsit; & quasi iam cælum possidens cuncta prorsus terrena despexit; & tamquam cum ipsis iam incorporeis degeret, ita iugi mentis intentione vigilauit: & angelis quidem sæpe diuersarum gentium cura commissa est, sed nullus illorum ita creditum sibi populum gubernauit, vt Paulus vniuersum gubernauit orbẽ.* Et mox: *Michaeli gens vna commissa est Iudæorum, Paulo verò terra ac Maria atque vniuersi orbis habitatio.*

Paulus ignis quasi Cinis.

Et hom. 3. *Cùm verò celsus in omnium consisteret arce virtutum, omnem tamen flammam præcipuo charitatis ardore vincebat, vt enim missum in ignem ferrum totum profectò ignis efficitur; sic Paulus charitate succensus totus factus est charitas, qui quasi communis totius mundi esset pater, ita in amore omnium ipsos eorum imitabatur parentes, imò cunctos non carnales tantummodò, (D) verùm etiam spirituales patres solicitudine ac pietate superabat, & pecunias, & verba & corpus, & animam pro his, quos diligebat impendens.* Et hom. 16. in ep. ad Romanos explicans illud cap. 9. *Optabam anathema esse. Etenim*, inquit, *omni pelago latior, omni flamma vehementior erat hæc dilectio, ac nulla illã pro dignitate declarabit oratio: sed ille solus eum nouerit, quisquis eâdem exactè præditus fuerit.* Audi Laurentium Iustin. l. de Casto connubio verbi & animæ, in fine: *Ignitus amor semper meditatur noua, & insueta componit. Impatiens namq; cum sit, cogitare non desinit, quomodo ardentiùs diliget, diligatur dulciùs, fortiùs teneat, familiariùs conuersetur. Nil secum amari vult. solus cordis concupiscit possidere principatum. Hinc zelotypia, hinc querimoniæ, hinc amoris murmur, ingeminatio verborum, & absentiæ intolerantia. Nec à cla-*

more vox, nec gemitus à corde, nec ab inquisitione solitudo, nec ab intimis conquiescit desiderij ardor, nisi per præsentiam dilecti qui namque feruentius diligit, fatigatur vehementius, quamuis ipsum amoris immensitas non permittat considerare laborem. Deinde huius amoris mira gaudia & fructus recenset: *Ex lege igitur amoris sancti connubij quanta sint gaudia, quantaque flagratio charitatis cõprobari potest. Ex eadem quoque sponsæ excellentia atque illius donorum sublimitas, deliciarum opulentia, latitudo cordis, mentis magnanimitas, suauitas spiritus, amoris confidentia, deuotionis delectatio, veritatis scientia, conscientiæ puritas, virtutum perfectio, charitatis vinculum, exultationis tripudium, iubilationis gaudium, desideriorũ æstus, pacis abundantia, contemplationis gustus, rectitudinis constantia, morum probitas, sapientiæ fœcunditas, luminis delectatio, humilitatis exercitatio, compassio fraternæ dilectionis, innocentiæ candidatio, munditiæ decor, iucunditas sanctitatis, diuinæ magnitudinis laudatio, & verbo sufficienter agnoscitur ipsius inhæsio salutaris.*

Porrò Chald. S. Gregor. & alij qui æmulationem in malam partem accipiunt pro inuidia & odio, eidem lampades, id est, prunas & faces hasce assignant. Vnde Chald. vertit: *Et inimicitia, quam reseruant nobis, similis est prunis gehennæ, quam creauit Deus, vt succendantur in eo cultores idololatriæ.* S. Greg. de Inuidia Iudæorum in Christum sic explicat: *Lampades eius lampades ignis atque flammarũ: Sicut enim ignis, quæ incendit, consumit; sic Iudæos ab omni fidei virente inuidia sua destruxit, de quibus bene alibi dicitur: Et nunc ignis aduersarios consumit, ac si diceretur antequam ad æternũ ignem veniant, in præsenti consumuntur, quia in se ipsi ignem inuidiæ portant, qui sine portantis combustione non portatur. Hic ignis inuidię flammas protulit, quãdo per exempla in quibus accensus est, etiamsi in Gentilibus vsque ad Christianorum martyria, per mundum vniuersum excreuit: sed quia hinc ignis inuidiæ, hinc ignis charitatis se extulit, ideò subditur. Aquæ multæ non poterunt extinguere charitatem, nec flumina obruent illam.*

Anagog. Anagogicè Beati in cælo erunt, quasi lampades ignis atque flammarum, quia fulgebunt sicut sol in regno patris eorum, vt ait Christus, & æquè ardebunt: Erit ibi plenum charitatis incendium, quo Christus vt sponsus & sponsa Ecclesia, putà omnes electi, se inuicem ardentissimè diligent in omnem æternitatem. Vnde Arabicus ad hunc versum neruosè addit: *Nec est mensura incendij amoris.* Hic sensus non tam anagogicus, quàm literalis est; agitur enim hic de sponsa suspirante ad cælum, vbi erit nuptiarum spiritualium, æquè ac charitatis consummatio: Quare hic æstus amoris reciprocus, qui hîc describitur, nusquam alibi propriè & plenè inuenietur quàm in cælo. Vnde S. Ambr. l. de Isaac c. 8. pro *lampades ignis*, legens ex Septuag. *alæ ignis: His alis*, Inquit, *euolauit Enoch raptus ad cælum: His alis euolauit Elias curru igneo, & equis igneis ad superna translatus; His alis Dominus Deus per columnam ignis deducebat patrum plebem Has alas habuit Seraphim, quando sumpsit carbonem de altari & tetigit os Prophetæ, & iniquitates eius abstulit, & peccata purgauit.*

VERS. 7. *Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem, nec flumina obruent illam: si dederit homo omnem substantiam domus suæ pro dilectione, quasi nihil despiciet eam.*

AQVÆ MVLTÆ NON POTVERVNT (Ita Roman. nonnulli legunt *poterunt*: Sic enim habent Hebr. Syrus verò & Arabicus *possunt*, quia Hebręi per vnum tempus, putà futurum, reliqua duo, scilicet præteritum & futurum significant: vnde Noster mox vertit in futuro *obruent*: significatur enim hic constantia & vis charitatis Christi & Ecclesiæ, quam nulla aduersa extinguere potuerunt, possunt aut poterunt) EXTINGVERE CHARITATEM, NEC FLVMINA OBRVENT ILLAM: SI DEDERIT HOMO OMNEM SVBSTANTIAM (Septuag. *omnem vitam* id est, omnem victum, quo sustentatur vita) DOMVS SVÆ PRO DILECTIONE (Sept. *in dilectione*) QVASI NIHIL DESPICIET EAM] non charitatem, sed substantiam, vt patet ex Hebr. Septuag. *contemptu contemnent eum*, scilicet βίον, id est, victum; licet Rabbini referant ad hominem. Vnde Vatabl. vertit: *Si quis det omnes opes domus suæ pro amore, omnes eum maximè contemnent*, tamquam iniquum & ridiculum emptorem, vtpote qui charitatem rem pretiosissimam vilissimis opibus emere velit. q.d. Charitas superat omne pretium, omne aurum, omnes opes & res pretiosa. Ita Theod. & ceteri. Symmach. *pro charitate spretus spernetur.*

Pro *obruent illam*, Hebr. est, יִשְׁטְפוּהָ: *iistephuha*, id est, inundabunt, & magna aquarum abundantia æquè ac impetu submergent, obruentque eam. Pagnin. *profundabunt eam.* Arabicus: *Et flumina non possunt abluere vestigia eius. Si homo commutauerit omnem ætatem suam pro amore, non despicient illum*, scilicet amorem, vel hominem. Chaldæus more suo referens hæc ad Iudæos, sic vertit: *Dixit Dominator sæculi populo suo domui Israel: quamuis congregentur omnes populi, qui comparati sunt aquis maris quæ sunt multæ, non poterunt extinguere miserationes meas à te: etsi congregati fuerint omnes Reges terræ, qui comparati sunt aquis fluminis, quod defluit cum impetu, non poterunt euellere te à sæculo. Et si dederit vir omnem pecuniam domus suæ, vt possideat sapientiam in captiuitate, ego reddam & duplum in sæculo venturo: & omnis præda, quam deprædabitur de castris Gog, ipsius erit.*

PRIMVS SENSVS.

ADÆQVATVS.

De Christo & Ecclesia.

ADeo fortis fuit amor & zelus Christi erga sponsam Ecclesiam, quam sub arbore malo, id est, sub cruce suscitauit, vt nullæ aquæ, torrentes vel flumina persecutionum, tormentorum, dolorum, ærumnarum, contradictionum, ingratitudinum, contemptuum, blasphemiarum, perfidorum Iudæorum, vel Gentilium potuerint

Robur amoris Christi.

rint eum extinguere, vel sopire, quia pro illis ipsis maximos labores prædicando exantlaret, & dolores subiret, ac tandem vitam in cruce atrocissima profunderet, etiamsi in cruce ab ijs rideretur & blasphemaretur, omnique infamia & dedecore velut latro afficeretur; imò potiùs hisce aquis & hoc frigidissimu cordium humanorum gelu omnique contrarietate superata, quasi per antiperistasin amor Christi vehementiùs exarsit, tonauit, fulgurauit, & in similitudinem fulguris coruscantis erupit. Ezech. 1. 14. Vnde iturus ad passionem, Eucharistiam quasi pignus immobilis æternique amoris instituit, iuxta illud: *Cùm suos dilexisset qui erant in mundo, vsque in finem* (tum vitæ, tum amoris, id est, extremo summoque amore) *dilexit eos.* Ioan. 13. quin & in ipsa cruce pro crucifixoribus ardentissimâ charitate cum lachrymis orauit. Vnde multi eorum in Pentecoste auditâ S. Petri prædicatione pœnituerunt, Christique fidem amplexi baptizati sunt. Act. 2. Christi ergo vita in morte fuit extincta, at non charitas; hæc enim mori non potuit, sed in morte viua permansit. Rationem subiungit: *si dederit homo omnem substantiam* (Septuag. *vitam*) *domus sua pro dilectione, quasi nihil despiciet eam.* q. d. Christus pro charitate Dei & hominum omnia sua profudit, quia charitas est res pretiosissima, transcendens & diuina, quæ omne pretium tam auri quàm laborum & dolorum superat, pro qua omnes opes, omnes vires, omnes sudores, vitaque ipsa expendenda est. Nam, vt ait, S. Ioannes epist. 1. ca. 4. 16. *Deus charitas est; & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo.*

Alciatus in Emblem. pingit amorem robur Iouis infringentem, & totum orbem incendentem. Rursum pingit eum nudum humeris alatum, dextrâ tenentem piscem, sinistrâ fasciculum florum, quæ symbola hisce versibus declarat.

Emblemata Alciati.

Nudus amor videns vt ridet, placidumq; tuetur,
Nec faculas, nec quæ cornua flectat, habet.
Altera sed manuum flores gerit, altera piscem,
Scilicet vt terræ iura det, aque mari.
Nudus amor blandus idcirco arridet ocellis,
Non arcus, aut nunc ignea tela gerit.
Nec temerè manibus florem, delphinaq; tractat:
Illo etenim terris, hoc valet ipse mari.

Charitas (inquit Marcil. Ficinus) *numen est amatorium: Si quem prehenderit, veluti ex speculo oraculari faciet flammantes radios. Mentem illustrat, voluntatem accendit, reflectitq; lumen.*

Simile subinde est videre in amore mundano & carnali, vt nullis aduersis, nullis iniurijs etiam amati restinguatur, sed potiùs ijs magis accendatur. Vnde illud vulgo iactatum. *Iniuria soluit amores*, falsum esse queritur amator in Epigram. dicens:

Fabula, quod iactant, iniuria soluit amores:
Namque redardescit sic magis iste furor.

Porrò Christus vt sponsus similem à sponsa amorem, imò amoris sortis vices, quibus ab ea redametur, exigit: Solent enim sponsæ à procis ad adulterium solicitari vel metu pœnarum, vel spe munerum: vtrumque hic sponsus excludit, adeoque fortem à sponsa amorem requirit & constantem, vt nullis tormentis, nullis muneribus vel opibus expugnari possit: quare suo exemplo discat Ecclesia & anima pia, ita cor suum & brachium amore Christi obsignare, vt nullis pœnis, nullis præmijs inustum cordi signaculum exuri, eradi, aut deleri sinat, præsertim in persecutione Antichristi, quæ vti erit vltima, sic & acerrima; ad quam proinde superandam, incensâ charitate hìc Christus suos obarmat. Ita S. Gregor. Cassiodor. Beda, Anselm. Rupert. & S. Hieron. libr. 14. in cap. 47. Ezech. vbi sic legit: *Aquæ multæ non poterunt restinguere charitatem, & flumina non demergent eam.* Audi S. Ambros. lib. de Isaac cap. 8. *Meritò Hebræi pueri in fornace ardenti non sentiebant ignis incendia, quia charitatis eos flamma refrigerabat. Aqua multa non poterit extinguere charitatem. Charitas adamante fortior, & vinculum indissolubile. Nulla diluuia passionum charitatem excludere possunt, nulla eam acerbitatum flumina inundare. Sicut enim arca in illo mundi diluuio totius orbis spatijs innocua ferebatur; ita & tu aduersus omnium tentationum fluctus immobilis perstas.*

Quare minus aptus & congruus est sensus, quem afferunt Philo, Iustus & Aponius. q. d. Si dederit homo omnem substantiam domus suæ pauperibus *pro dilectione*: hoc est, pro eo vt diligeret; si videlicet eleemosynam externã præposuerit charitati internæ, malens hac carere & illam habere, quasi nil dederit, *despiciet eum* Christus iudex ciusque angeli. Nam vt docet Apostolus 1. Cor. 13 sine charitate nil prodest ad salutem nec eleemosyna, nec scientia, nec martyrium.

SECVNDVS SENSVS PARTIALIS.

De Christo & anima sancta.

CHristus pro animæ salute nullis laboribus vel doloribus se superari permisit, sed pro ea mori & crucifigi voluit. Vicem ergo reddat anima Christo, vt nullis tentationibus, nullis terroribus, nullis promissis, nullis tormentis, nullis voluptatibus ab eius amore vel hilum abduci se sinat, sed fortis, imò fortior & constantior in omnibus euadat, instar asphalti, qui igne non vritur, sed alitur, iuxta illud;

Alit vnda flammas, quoque prohibetur magis,
Magis ardet ignis.

Titillet ergo caro, mundus blandiatur, dæmon insidietur, stet verus Christi amator infractus, nec se vllis blanditijs decipi, nec vllis minis deijci sinat, sed cum Paulo omnia *arbitretur vt stercora*, eaque despiciat, imò exhorreat. Cecidit Petrus tentatus ab ancilla & Iudæis ex metu, ac Christum negauit, quia necdum perfectam habuit charitatem; at vbi eam accepit à Spiritu sancto in Pentecoste, nullas Pontificum minas vel pœnas extimuit, quin Christum palàm & animosè prædicaret, dicens: *Oportet magis obedire Deo, quàm hominibus.* Act. 4.

Audi S. Greg. *Charitate quippe martyres sancti viuaciter ardebant, quia in Dei & proximi dilectione mirabiliter flagrabant. Hanc charitatem aquæ multæ extinguere non poterant: quia quantæcumque tribulationes eis fierent, ad odium eos transmutare non valebant. Hoc nimirum esset charitatẽ extinguere si in tribulationibus, quas ingerebant, ad Dei aut proximi odiũ*

eos

eos humiliare potuissent. Sed cùm aquæ dictæ sint, quid rursum per flumina, nisi aquarum ipsarum incrementa & viuacitas intelligitur? flumina quippe viuas aquas solere dici cognoscimus. Flumina ergo maximas tribulationes accipimus, quæ dum per totum orbem super martyres ebullierunt, ad extinguendum charitatis ignem grandi impetu confluxerunt. Sed quia inter flumina adeo charitatis vigor vixit, vt potiùs flumina consumeret, quàm se ab illis extingui permitteret, ideo multi etiam persecutorum ad eandem charitatem se conuertebant, adeo vt dimitterēt quicquid in mundo possidebāt, & seipsos morti darent, quam priùs patientibus crudeliter ferebant. Et nonnullis interiectis: *Sed homo omnem substantiam domus suæ pro dilectione tribuit, quando quicquid in mundo possidet, pro Christo distribuit, vt abijciens, quod impedit, Deum diligat, & terso puluere sollicitudinum oculos aperiat, vt Deum videat. Et cùm omnem substantiam dederit, quasi nihil eam despicit, quia postquam oculum tersit, & Deum conspexit, in illius visione quidquid possederat, nihil pendit. Hoc Apostoli fecerunt, qui non solùm possessa, sed etiam cupita, vt Christum sequerentur, dimiserunt.*

Exempla dat Theod. Abrabam, Isaac, Iacob, Ioseph & Moysen: *Abrahæ charitatem*, inquit, *erga Deum, nec vita traductio in terra aliena, neque inopia & fames, neque vxoris ereptio, neque filij ablatio, neque de puteis cōtentio potuit extinguere; nec Isaac charitatem molestiæ, quibus afflictus fuit; neque charitatem Iacob assidui labores & dolores vitæ. Quid Ioseph tentationibus acrius? qui à fratribus venditus est, & parentibus, à quibus diligebatur, & maiorum suorum priuatus est domo, & libertate, & fortunis, & indignè seruiuit, & pudicitiæ præmium calumniam retulit, & in carcerem coniectus est, & incōmoda sustinuit innumerabilia; quibus tamen omnibus charitas erga Deū splenduit illustrior. Atque vt magnū Moysen & Iosue imperatorem, & eximios Prophetas Samuelem & Dauidem & Eliā & Elisæum silentio prætereamus, quid Babylonijs immanius aut truculentius vmquā fuit? quid camino ignis ab illis incenso formidabilius? attamē ne ille quidem trium puerorum extinxit charitatem. Quid leonibus illis, quibus B. Daniel obiectus est, sæuius aut terribilius? aut illū quoque charitas erga Deum reddidit fortiorem.*

Porrò hæc verissima erunt in cælo; ibi enim anima videns diuinitatem sponsi sui, ita in illa quasi bonorum omnium abysso absorbebitur, vt omnia cetera nihil æstimet, nec ab ea intuenda & toto corde amanda, vel ad momentum sic auertere possit; adeoque nullæ aquæ, vel flumina tētationum & aduersitatum in eam irruere queant. Describitur ergo hîc charitatis summa vis & excellentia, quam obtinebit in cælo, vbi non tantum ethicè, sed & physicè erit inuincibilis & inextinguibilis; imò fulgebit & ardebit sicut stellæ & sol in perpetuas æternitates, Daniel. 12. Vnde à כָּבָה *caba*, id est, extinguere, per geminationem primę literę *caph* deducitur כּוֹכָב *cocab*, id est, stella, eò quòd numquam extinguatur, sed perpetim noctu, diuque luceat, vti lucet ardetque perpetim beatorum charitas.

Porrò, quòd Septua. vertunt: *Si dederit vir omnem vitam suam in dilectione, contemptu contemnent eum.* Theodor. contrariè sic explicat. q. d. Qui victum, fortunas & vitam profuderit pro charitate, eum contemnent & ridebunt, velut imprudentem illi qui charitate sunt vacui, nec eius dignitatem & pretium cognoscunt. Et S. Ambr. ser. 21. in ps. 118. ser. 5. *Quoties*, ait, *benefacta crimini dantur? quoties virtus opprobrio ducitur; quoties ipsa ingrata est gratia? Vendidit iustus facultates suas, dispensauit pauperibus, nihil sibi reliquit, contemnitur plerumque in ipsa Ecclesia, quia diues esse desijt, sicut Scriptum est: Si dederit vir omnes facultates suas in charitate, contemptu contemptus erit.*

Verùm genuinus versionis Septua. sensus est vt τὸ *eum* referatur ad βίον, id est, victum, non ad hominem: quare idem est sensus Septua. & nostri vulgati scilicet is, quem paulò antè assignaui.

Denique cùm triplex sit charitas: Incipiens, proficiens & perfecta, singulorum horum graduum signa, æquè ac actus & officia hîc tanguntur, quæ ex S. Aug. Richard. Vict. S. Gregor. & alijs ita recenset R. D. Bartholom. de Martyr. Archiep. Brac. in aureo suo doctrinę spiritalis compendio, c. 24. p. 255. Incipientium sunt contritio, delectatio in audiendo verbo Domini percepta, promptitudo in bonis operibus, tristitia de defectu spirituali proximi concepta, & lætitia de profectu spirituali fratris proueniens. *Signa incipientium.* Charitatis proficientium signa hæc sunt. *Proficientiū.* Primum, iusta & frequens conscientiæ examinatio de peccatis venialibus; nam feruori charitatis obsistunt: at proficiens charitas est, quæ omnes has paleas exurere suo nititur calore. Secundum signum, concupiscentiæ temporalium rerum diminutio. Tertium, diligentia in exercitijs spiritualibus internis; sicut etiam exteriorum sensuum exercitationes vitæ corporalis signa sunt. Quartum, studiosa mandatorum Dei obseruatio. Quintum, si Dominus se tibi releuet; iuxta illud Ioan. 15. *Iam non dicam vos seruos.* Vnde Rich Vict. scribit: *Certissimum tibi signum sit, quod dilectum tuum minùs diligas, & ab eo minùs diligaris, si ad theoricos excessus vocantem sequi nondum merueris.* Signa verò charitatis perfectæ in via hæc sunt. *Perfectorū.* Primum, quando quis paratus est, si ita necesse sit, pro proximi salute mortem subire, vt inquit S. Augu. scribens in ep. S. Ioannis. Secundum, inimicū diligere, & Dei causâ illi benefacere, vt docet idem S. Augustin. Tertium, aduersa omnia non solùm patienter, sed etiam gaudenter suscipere: charitas namque perfecta hominem reddit adeò à sensibus alienum, vt æquè prospera ac aduersa contemnat; iuxta Greg. sententiam super illud, *fortis est vt mors dilectio.* Quartum, si homo præstò sit omnibus propter Christum renuntiare, vt liberiùs charitatis ardoribus vacare possit, atque omnia præter Deū veluti stercora reputare videatur. Quintum, nihil aliud quàm Deum solum timere; hoc est, non homines, non pœnas, non tormenta formidare. Hæc signa externa sunt, & quæ exteriùs conspici possunt: sunt præter hæc alia quinque interna. Primum profunda & intima suspiria mentis, quādo memoriâ dilecti sui tangitur: sunt enim quasi nuntia amoris feruida, donec dilectū videat. Secundum, sublimia & ardentissima desideria videndi Dominum, ac molestissimè ferre vitæ præsentis pondus. Tertium, cogitationes erga omnia temporalia languidæ: fastidit namque terrena omnia, solis æternis inuigilans. Quartum, tædium quod ex expectatione concipit: nam perfectè amanti mora quælibet longa est & expectatio onerosa: acerbum enim existimat cruciatum cogitationū, quæ non sint amoris. Quintum,

tum, affectiones extaticæ. Est autem extasis mentis excessus: nam cum amor non permittat amãtem sui iuris esse, sed in amatum transformari cogat, ideò sæpè producit excessum mentis suspensæ, & in dilecto absorptæ.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS.

De Christo & B. Virgine.

Beata Virgo passa est plusquam martyres & mortales ceteri, imò aliquo modo plusquam Christus: nam post mortem Christi, in qua finita est Christi passio, ipsa vsque ad eius resurrectionem in continuis & acerbissimis fuit doloribus; imò per omnem vitam reuoluens dolores Christi, ijs mirè cruciabatur. At hęc è Iudæis in odium Christi multa perpessa est; imò omnes Christianorũ afflictiones, persecutiones, lapsus, ipsa quasi omnium mater compatiendo intimè sensit dicebatque cum Paulo: *Quis infirmatur & ego non infirmor? quis scandalizatur, & ego non vror?* 2. Cor. 12. Sed hæc omnia ne vel hilum charitatis eius extinguere potuerunt, imò potiùs eam auxerunt, & quasi flabella accenderunt, idque continuò per 23. annos, quibus Christo superuixit. Anno enim ætatis 72. finem patiendi ęquè ac viuendi fecit, vt habet doctiorum Theologorum & Chronologorum sententia. Ipsa pariter dedit omnem substantiam pro charitate Christi: Primò, quia instat Christi se & omnia sua Deo ex amore dicauit. Secundò, quia Christum suum, qui erat tota eius substantia, Deo Patri in cruce ceu holocaustum obtulit. Tertiò, quia omnes suas facultates Ecclesiæ dedit, & in pauperes distribuit. Paupertatem enim professa, cum primis fidelibus & virginibus in communi vixit, & vitam religiosam egit, vti dixi Act. 4. Denique omnia iam dicta præ omnibus competunt humanitati Christi à Verbo assumptæ, vti iam sæpiùs monui. Ipsa enim prima & propria est sponsa Verbi, per quam animæ fidelium eidem despondentur; ac proinde ipsa summè amat Verbum, & summè amatur à Verbo; nec hunc eius amorem vincere potuerunt flumina tormentorum quæ in passione & cruce subijt.

VOX SPONSÆ

Adultæ de iuniore, hoc est, Ecclesiæ de Synagoga.

Vers. 8. *Soror nostra parua, & vbera non habet, quid faciemus sorori nostræ in die, quando alloquenda est?*

Soror nostra parva, et vbera non habet. (Quinta editio: *Soror nostra es parua, & vbera non habes*) Qvid faciemvs sorori nostræ in die, qvando alloqvenda est] Hebræa & Septuag. *Quando loquetur in ea.* Syrus: *Quando loquendum de illa*, vt sponso nuptui tradatur. Arabicus: *Quando loquetur.* Pagnin. *Quando fiet sermo cum ea.* Contrariè Sanchez: *in ea*, vel *in eam*, hoc est, inquit, *contra eam*, cùm scilicet proci adulteri contra eam consilia inibunt, vt eam decipiant, & sibi subijciant. Sic & R. Salomon. *In die*, inquit, *quo Gentes consilia agitabunt de ea delenda.* Et Rab. Anonymus: *Timeo*, inquit, *ne homines eam despiciant, vt cùm creuerit, loquantur ad ipsius cor & affectum, despicianté, eam.* In hanc sentẽtiam inclinat Rupertus, qui in illo *alloquenda est*, intelligit consilia dura, quibus Nero & alij tyranni Ecclesiam adhuc teneram insectati sunt.

Vbera non habet] Scilicet tumentia, sed depressa: nulla enim est femina, quæ non habeat vbera, sed in pubertate illa extare, intumescere & lacte turgere incipiũt, vt docet Aristot. in histor. anim. Vnde S. Ambros. psal. 118. ser. 22. *Hoc*, ait, *solet signum omnibus virginibus esse nupturis, vt cum vbera cœperint eminere, tunc connubio habiles censeantur.* Sensus est. q.d. Suffarciamus vbera sororis nostræ paruæ iam sponsę lanâ, aliove tomẽto, vt eminere videantur, ac sic ipsa matura viro, dignaque sponso censeatur. Ita S. Ambrosius, & Honorius: Sic solent sorores adultiores iam nuptæ de sororibus iunioribus esse solicitæ, vt & ipsæ honestè & tempestiuè nuptui dentur.

Cassiodor. S. Gregor. & alij censent hæc esse verba sponsi. Meliùs Hebræi, & Græci, vt Theodoret. tres Anonymi, Philo, & alij censent esse verba sponsæ adultæ, putà Ecclesiæ de sponsa nouella, putà Synagoga Iudæorum conuertenda ad Christum in fine mundi; vti disertè docet Aponius. Honorius, Chaldæus, Hortolanus, Delrio, & alij. Audi Chald. *In illo tempore, dicent angeli cæli ad inuicem: Gens vna est nobis in terra, & merita eius leuia sunt, & reges & dominatores non habet, vt egrediatur ad pugnandum contra exercitum Gog: Quid faciemus sorori nostræ in die, qua locutæ fuerint nationes, vt ascendant contra eam ad bellum?* Gog enim erit exercitus Antichristi, vt dixi. Ezechiel. 38. & 39.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Christo & Ecclesia.

Cassiodor. Beda, S. Gregor. Rupertus & alij hæc accipiunt vt verba Christi de primitiua Ecclesia ad Patriarchas veteris testamenti, quasi conquerentis, quòd illa tempore Apostolorum parua fuerit numero, & prædicatoribus destituta, præsertim ante aduentum Spiritus sancti in Pentecoste. Audi S. Gregorium: *Allocutus est Christus sororem suam, quando Spiritum sanctum super Apostolos misit, & eis in interioribus loquens, illos omnes mundi loquelas multiplici distributione docuit. Sed à quibus hoc quærere intelligendum est qui omnia nouit, nisi à sanctis patribus antiquis, quos ad quærendũ Spiritu sancto instigauit?*

Verùm primitiua Ecclesia fuit Ecclesię infantia, de qua actum est c. 1. hic verò agitur de Ecclesia adulta & perfecta in fine mundi, quæ desponsa Christo ad eum anhelans, mox nuptias cum eo consummatura est in cælo, vti ostendi

inito

initio capitis. Hæc enim timens nuptias hasce differendas propter Synagogam Iudæorum, necdum satis ad eas paratam, aut certè illam à nuptijs excludendam consilium poscit, quo illa illico ad nuptias hasce paretur, ornetur & perficiatur.

Soror iunior Ecclesiæ Gentium est Synagoga Iudæorum.

Quare meliùs Aponius, Chald. Honor. Hortolanus, Delrio & alij hæc accipiunt, vt verba sponsæ adultæ conquerentis corã sponso Christo, vel potius coram sodalibus sponsi de sorore sua iuniore, id est, Synagoga Iudæorum conuertenda in fine mundi. Hæc enim, vtpote recens nata vel renata Baptismo, parua erit tum numero, tum fide, constantiâ & virtute, atque vbera prædicationis non tam pandet, quàm suget. Habebit enim paucos prædicatores suæ gentis, si cũ doctoribus Ecclesiæ Gentium conferantur. Licet enim Elias & Enoch suo feruore & zelo nonnullos è Iudæis sint eodem zelo accensuri, & prædicatores alterosque quasi Paulos effecturi, vti dixi ca.7. tamen hi præ reliquis rudioribus & infirmioribus Iudæis, adhuc lacte fidei Christianæ indigenribus, erunt pauci. Loquitur ergo hic in persona Iudęorum imperfectorum, vtpote numero plurium, eosque vocat sororem paruulam quæ vbera nnn habeat, vt rectè aduertit Guilielmus. *Sororem* tum quia de semine eodem descendit, de quo Christus secundùm carnem, & Ecclesia secundùm fidem; tum quia in nouissimis diebus ventura est ad hanc gloriam fraternitatis Christi ait Aponius.

Per diem, *in qua alloquenda est*, Honorius intelligit tempus prædicationis Enocb & Eliæ: Aponius vero accipit diem, quo plebs Christiana ab Antichristo, vel eius ministris alloquenda est: an eligat negato Christo sibi inflectere colla, an atrocissimæ morti succumbere. Meliùs accipias diem iudicij, quando Christus Iudex eam de fide, merito, & præmio examinabit & alloquetur, sententiamque beatæ æternitatis proferet, vt sibi copuletur in cælo, & angelorum cœtui inseratur.

Sensus ergo est. q.d. Ecclesia Gentium Christo. Quid fiet de sororcula mea, æquè ac tua secundùm carnem à te assumptam, putà de Synagoga, id est, de Iudæis recens per Eliam ad te cõuersis, qui pauci sunt numero, & in fide Christiana adhuc rudes, ac in virtute infirmi, in die, quo tradetur viro, id est, in vltimo iudicij die, quando ad normam charitatis, quam quisque possederit, omnia exigentur? q.d. decet nunc nos operam dare, vt illam mundo idoneo doctrinæ fidei, & operum charitatis instruamus, ne maritus illam tum, vt cælesti coniugio immaturam, repudiatam spernat. Tuum hoc est, qui potes & vis, dispicere, & eam qualem tunc tibi optasti, talem tempestiuè efficere. Vis ornatam, orna; vis comptam, come, vis ditem, dita. A tua ergo prouidentia & beneficentia posco, vt illud ipsum ei præstes. Iam enim imminet dies iudicij, & nuptiarum in cælo tempus appropinquat. Ita Honorius, Anselmus, Aponius, & ex ijs Delrio. Igitur Ecclesia auditis tantis à sponso charitatis suæ laudibus, æquè ac documentis, quodque similem à sponsa charitatem posceret, ipsa ibi de ea rectè conscia; vti in sequent. ostendet, ideoque de se silens, illico angi cœpit sua sororcula, scilicet Synagoga Iudæorũ, quod multi ex eis recèns conuersi in charitate, æque ac fide essent debiles & infirmi. Rogat ergo sponsum, vt eos in ea roboret, crescere & adolescere faciat, vt sponsi nuptijs in cælo mox futuris habiles dignique reddantur.

Gentium.

Decor Dramatis tamen magis exigere videtur, vt hæc à sponsa de sorore dicantur non ad sponsum (nec enim ipsa apud sponsum sororem accusasset, quòd parua esset nec vbera babens, ideoque ad nuptias inhabilis) sed ad sodales spõsi, putà ad Eliam & Enoch, vel potiùs eorum discipulos & asseclas (iam enim imminente die iudicij, præsupponuntur mortui Elias & Enoch & occisi ab Antichristo, vti dixi initio capitis) & ipsi Iudæo in fide & charitate perficiant, itaque eos thalamo Christi in cælis dignos reddant.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS.

De Christo & anima sancta.

DIcat anima sancta de anima tenera & imperfecta: *Soror nostra parua, & vbera non habet. Quid faciemus sorori nostræ in die, quando alloquenda est?* q.d. Quomodo eam in virtute & charitate adolescere faciemus, vt in die iudicij digna sit alloquio Christi, vt ab eo velut soror & sponsa in consortium cælestis hereditatis & thalami inducatur, vt scilicet Christus quasi frater eam loco sororis habeat, iuxta illud: *Quos præsciuit & prædestinauit conformes fieri imaginis Filij sui, Vt sit ipse primogenitus in multis fratribus.* Roman. 8.29. vtque ipse velut sponsus cum ea nuptias in cælo celebret, iuxta illud Apocal. 19.6. *Audiui quasi vocem turbæ magnæ, & sicut vocem aquarum multarum, & sicut vocem tonitruum magnorum, dicentium Alleluia: quoniam regnauit Dominus Deus noster omnipotens. Gaudeamus & exultemus & demus gloriam ei, quia venerunt nuptiæ Agni, & vxor eius præparauit se.*

Vnde S. Ambros. serm. 22. in psal. 118. vers. 8. censet animam sanctam postulare nuptiarum inducias, & longius vitæ tempus, vt eo in virtutibus proficiat, itaque digna Christi nuptijs efficiatur. Sic & Philo Carp. qui & legens ex Septuag. *Quid faciemus sorori nostræ in die, quo locuta fuerit in se*, id explicat de examine conscientiæ, quo anima in seipsa loquens, recogitat omnes actus vitæ suæ. Addit tamen hanc vocem accipi posse, vt Patriarcharum & Apostolorum, animę de tanta felicitate, quòd suauissimo nuptiarum cum Christo in cælis colloquio digna sit habita, congratulantium.

Rectè enim allocutio Christi accipi potest illa, qua animæ sanctæ in hora mortis & in die iudicij dicet; *Veni sponsa, accipe coronam, quam tibi præparaui in æternum. Veni formosa mea, columba mea, immaculata mea, perfecta mea: Intra mecum in gaudium Domini Dei tui.*

TER-

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS.

De Christo & B. Virgine.

PRimò, Alanus censet hæc ab angelis dici de B. Virgine ante Verbi incarnationem, q. d. Quid faciemus B. Virgini, cùm mox alloquenda à Gabriele legato Christi Filij Dei audiet ab eo: *Ecce concipies in vtero, & paries filium, & vocabis nomen eius Iesum*: ipsa enim per humilitatem est parua, ipsa quoque vbera, vt fiat mater, non habet, quia votum virginitatis emisit: quare non audebit consentire, nec volet violare votum puritatis.

B

Secundò, aptiùs ad literam Honorius hæc refert ad solicitudinem B. Virginis pro recens conuersa Iudæorum Synagoga, & per alloquium accipit prædicationem Eliæ, qui erit legatus Christi ad Iudæos, iuxta sensum, quem initio assignaui.

VOX SODALIVM

Sponsi putà discipulorum & asseclarum Eliæ.

VERS. 9. *Si murus est, ædificemur super eum propugnacula argentea: si ostium est, compingamus illud tabulis cedrinis.*

C

SI MVRVS EST ÆDIFICEMVS (Vatabl. *ædificabimus*) SVPER EVM PROPVGNACVLA ARGENTEA: SI OSTIVM EST, COMPINGAMVS ILLVD TABVLIS CEDRINIS] Septuag. Διαχαράξωμεν, ἐπ' αὐτὴν σανίδα κεδρίνην, id est, *describamus*, vel *sculpamus super illud tabulam cedrinam*. Symmach. συσφίγξωμεν, id est, *constringamus, arctemus*, & hoc propriè significat. Hebr. נָצוּר *natsur*.

Pro *murus* Arabicus vertit *mœnia*. Pro *propugnacula argentea*, idem vertit *tabulas* vel *tabulata argentea*; Hebr. est, *propugnaculum argenteum & tabulam cedri*, in singulari. Locus est perobscurus:

D

vnde tot ferè hic sunt explicationes, quot interpretes.

Primus sensus. Primò, nonnulli censent hæc esse verba procorum, castitati sponsæ iunioris insidiantium. q. d. Si sponsa in castitate constans est vt murus, ædificemus contra eam propugnacula argentea, putà pecunia aurea & argentea eam expugnemus: sin ipsa est instar ostij, quod facilè vertitur & aperitur, polliceamur ei tabulas cedrinas, id est, leuia vestium vel armillarum ornamenta, quibus aditum ad ipsam nobis aperiemus: sunt enim feminæ philocosmæ, multæque, vt corpus elegantibus vestibus ornent, pudicitiam prostituunt.

Secundus. Secundò, Theod. censet hæc verba esse chori Adolescentularum docentis, quæ sint officia vxoris probæ in regenda familia, scilicet vt instar muri & ostij claudi ea, quæ in domo sunt, tueatur, custodiat & claudat, ideoque danda illi esse murorum ornamenta, seu propugnacula argentea, & ostij decora, scilicet tabulas cederinas.

A

Tertius. Tertiò, Luysius Legionensis censet esse verba sponsi, quasi dicat: decretum mihi est, vt tunc temporis cùm alloquenda est ipsa soror parua, eius vitia naturalia corrigantur arte, & quod illi minùs à natura tributum est, suppleatur vestitus, atque ornamentorum exquisito aliquo genere. Quemadmodum si quis vetustos vrbis muros reficiens, ei turres atque pinnas addat auro illitas, aut egregia aliqua picturà ornatas, aut si quis ianuæ fores vestiat tabulis cedrinis.

Quartus. Quartò, noster Pineda in Iob ca. 24. vers. 16. sic exponit. q. d. Quamuis sponsa muris ac parietibus cincta & munita sit, tamen speciosissimis æquè ac fortissimis propugnaculis munienda quoque domus est, ex quibus tamquam è specula obseruari abigique possint pudicitiæ hostes, & oculi insidiatores atque subsessores. Quòd si etiam ostium sit, non nisi ex materia durissima & fortissima compingi, & confici debet. Ad quæ sponsa ipsa pudicissima subinfert & respondet: *Ego murus*, &c. id est, meam pudicitiam non externi isti parietes, non propugnacula, non custodes custodire sufficiût, nisi ego ipsa murus essem fortissimus, atque mea pulchritudo adamantina esset & inexpugnabilis.

Quintus. Quintò, noster Sanchez censet hic doceri sponsam in fide & officio côtinendam esse donis & minis: supra, ait, insinuauerat sponsus duobus solere sponsam à fideli côiugio, atque ab officio abduci, scilicet minis & muneribus, nunc docet eisdem debere in fide atque officio côtineri, muneribus scilicet & minis. Si murus est vxor, id est, contra omnes machinas & artes munita, quæque nulli præbeat ad vrbem, id est, ad sponsi possessionem ingressum, quem si pulses, non strepit, neque respondet, neque aperitur, neque quemquam admittit, nisi dilectus, ornetur tam fortis murus si fieri posset argenteis propugnaculis. Si verò porta est, quæ omnibus peruia, quæ facilè versatur, & respondet pulsata, & aperitur, id est, quæ tentari se facilè patitur & vinci, claudatur tabulis cedrinis, atque ita claudatur, vt neque venire vmquam possit in hominum conspectum, neque liberum spiritum trahere.

Huc facit illud vulgò tritum: *femina aut murus aut maritus*. Et illud Theopompi apud Plutarch. in Apophț. qui ostenso sibi muro rogatus, *an bellus esset & celsus*, respondit: *Minimè si mulierum est*, si videlicet à viris non vitis, sed effeminatis & mulieroſis defendatur.

Sextus & genuinus. Iam vt quid mihi saluo meliori iudicio videatur, aperiam. Dico sponsam iuniorem hic, vti & superiùs sæpè, comparari fabricæ, putà muro, in quo sit ostium ad ingressum in domum. Murus autem, quia tabulata & tectum turresque sustentat, symbolum est firmitatis, roboris, constantiæ & perseuerantiæ. Vnde illud Horatij: *Hic murus aheneus esto*. Et Isaiæ 26. 1. *Vrbs fortitudinis nostræ Sion Saluator, ponetur in ea murus & antemurale.* Porrò sicut in metaphora fabricæ, tota domus repræsentat totum hominem, tectum verò caput; fundamenta autem tibias & pedes; sic murus repræsentat pectus: hoc enim expansum & quadratum, costis osseis quasi latereulis saxif-

ſaxiſque incruſtatum, ſolidatumque, ſpeciem quandam habet muri, in quo vbera eminent extantque quaſi turres & propugnacula. Id ita eſſe liquet ex eo, quod mox ſubijcit ſponſa iunior, de qua hîc agitur: *Ego murus, & vbera mea ſicut turris.* q.d. Ego habeo pectus firmum, robuſtum & immobile inſtar muri, in quo vbera eminent quaſi turres. Idem liquet ex querela præcedenti: *ſoror noſtra parua & vbera non habet*; cui hîc respondetur, dando hoc conſilium & remedium: *Si murus eſt, ædificemus ſuper eum propugnacula argentea.* q.d. Si ſponſa iunior pectus habet firmum & ſolidum inſtar muri, facilè erit ſuper illud ædificare propugnacula argentea & prætioſa, qualia ipſa meretur, quæ vberum defectum ſuppleant & repræſentent. Murus ergo notat hîc ſponſæ pectus, id eſt, animum in fide coniugali firmum & conſtãtem, vt vni ſponſo adhæreat, ceteros omnes excludat.

Oſtium ergo, quod muro hîc opponitur, notat pectus exile, ſubtile, mobile, verſatile, putà animum facilè mobilem & flexilem. Tale enim eſt oſtium, quod facilè aperitur, & cuius aditum in domum patefacit, cùm murus fortis & durus omnibus ſit clauſus, omneſque ab ingreſſu arceat & excludat. Id ita eſſe liquet, primò ex eo, quòd ſponſa v. 10. dicat ſe eſſe murum, & hoc ipſo neget ſe eſſe oſtium. q.d. Ego ſum fortis & conſtãs in fide vti murus, non mobilis & vacillans vt oſtium. Secundò ex eo, quod hîc dicitur: *Si oſtium eſt compingamus.* Hebr. *arctemus illud tabulis cedrinis.* q. d. Si ſponſa inſtar oſtij patula eſt, & omnes venientes admittit, obſeremus & claudamus illam tabulis cedrinis, ne cui ad eam pateat aditus, vti fieri ſolet feminis in Italia & alibi, vtpotè ob ſexum fragilem leuioris naturæ & indolis. Vnde illud ſuperiùs citatum: *Femina aut murus aut maritus.* Nam meretriculæ claudi nolunt, ſed in plateis & oſtijs ſpectandas ſe exhibent, vt amaſios ad ſe alliciant. Ita Hebræi, quibus ferè accedunt Honorius, Titelman. Genebr. Delrio, Giſlerius, & alij, licèt in explicatione oſtij diſcrepent & euarient.

PRIMVS SENSVS.

ADÆQVATVS.

De Chriſto & Eccleſia.

OMnia hæc ſpectant ad robur charitatis, de quo dixi, v. 6. *Fortis eſt vt mors dilectio, dura ſicut infernus æmulatio*; Charitas enim eſt, quæ ſponſę & aſſeclis patefacit cælum, ac in eo cuique pro gradu & intenſione charitatis, quam habet, locum & præmium aſſignabit ſponſus. Cùm igitur ſponſa adulta, putà Eccleſia Gentium obieciſſet ſodalibus ſponſi de ſorore iuniore, putà de Synagoga Iudæorum conuertenda in fine mundi: *Soror noſtra parua, & vbera non habet*, id eſt, plebs Iudęorum recens conuerſa adhuc parua eſt in fide & charitate, nec vbera doctrinæ & doctorum habet, quibus alios lactet, ac proinde necdum habilis eſt ad nuptias cum Chriſto ſponſo celebrandas in cælo. Reſpondent ſodales ſponſi, id eſt, diſcipuli Eliæ & prædicatores Chriſti: *Si murus eſt*, id eſt, eſto ſit parua & carens vberibus, ſi tamen inſtar muri pectus animumque habet firmum & reſolutum credendi in Chriſtum, illique adhærendi, *ædificemus*, Hebr. *ædificabimus ſuper eam propugnacula argentea*, id eſt, inſtruemus illam eloquijs ſacræ Scripturæ & doctrinæ, pietatiſque Chriſtianæ (nam *eloquia Domini, eloquia caſta, argentum igne examinatum.* Pſal. 11. v. 7.) ijſque illã quaſi propugnaculis armabimus contra omnes Antichriſti, & Iudæorum in Iudaiſmo permanẽtium inſultus, ijſdemque quaſi vberibus decorabimus eam, vt alios in Chriſtianiſmo lactare docere & erudire valeat, itaque ſe ſuaſque comites in fide & charitate adoleſcere faciet, vt iam adultæ maturæ ſint nuptijs Chriſti in cælo breui ineundis & conſummandis. Iam inter hæc propugnacula argentea eloquiorum S. Script. præcipua ſunt illa, quæ de futura in cælis gloriæ magnitudine loquuntur. Nam, vt rectè ait Sanchez, propugnacula murorum corona ſunt; ſignificat ergo ſponſæ fidem & conſtantiam coronandã eſſe in cælis corona argentea, id eſt, candida & ſplendida, qualem nunc in cælis geſtant beati. Huius enim coronæ ſpes & intuitus ſponſam excitat ad incrementa virtutum, & ad heroicos charitatis martyrijque actus.

Murus notat constantes.

Sin ſponſa iunior, id eſt, plebs Iudaica ad Chriſtum conuerſa, *oſtium* eſt, non murus, id eſt, ſi ipſa inſtar oſtij pectus animumque habet exilem, mobilem, & verſatilem, vt Iudaizantibus aures aditumque aperiat, *compingamus illud tabulis cedrinis*, id eſt, ſepiamus & muniamus eam exemplis & conuerſatione piorum Chriſtianorum, qui eam à Iudaizantibus cuſtodiant, ijſque aditum intercludant, ac pijs monitis, æquè ac moribus eam in fide & charitate Chriſtiana confirment, vt ſi ad perfectionem & dignitatem ſponſæ non aſſurgat; mereatur tamen inter adoleſcentulas numerari, quæ vnà cum ſponſa ad nuptias cæleſtes cum Chriſto celebrãdas ingrediuntur. Notat mobile Neophytorum, præſertim Iudęorum ingenium, qui ad Chriſtum conuerſi facilè ad Iudaiſmum, cui à puero aſſueuerunt elabuntur. Quare inſtar oſtij ſanctorum exemplis velut tabulis cedrinis, id eſt, incorruptibilibus compingendi & corroborandi ſunt, iuxta illud: *Iuſtus vt palma florebit ſicut cedrus Libani multiplicabitur.* Pſal. 91. Ita Philo, Honorius, & alij. Audi S. Gregor. *Dicitur Eccleſia vt oſtium tabulis cedrinis compingi, quia fidem prædicans populorum multitudinibus decoratur, & dum populi varijs virtutibus aſperguntur, vt pictura multis coloribus ſic Eccleſia multis diſtinctionibus honeſtatur.*

Oſtium leues & mobiles.

Idem S. Gregor. per propugnacula argentea accipit miracula, quibus prædicatores ſuam fidem aſtruunt & propugnant. Et S. Ambroſius ſerm. 22. in pſal. 118. v. 8. *Ædificemus*, inquit, *ſuper eam tabulas cedrinas, hoc eſt fides ſublimis bonum odorem: Eſt enim ſuauis huius materiæ odor, quã non vermis, non tinea corrumpat. Ideo huius materiæ vſus eligitur tectorum faſtigijs eleuandis, formandiſque literarum elementis, quibus ætas puerilis ad ſtudium liberalis eruditionis imbuitur. Eſt ergo materia iſta ſublimis ad gratiam, leuis ad onus, ſuauis ad odorem, vtilis ad inſtrumentum ſcientiæ, habilis ad miniſterium cognitionis æternæ.*

Hunc eſſe ſenſum liquet ex antitheſi muri & oſtij

ostij. Cùm enim omnes ferè patres & interpretes censeant per murum notari firmitatem, perseuerantiam, & constantiam sponsæ, necesse est vt per ostium muro contrapositum & oppositū accipiamus eiusdem infirmitatem, mobilitatem & inconstantiam.

Porrò de Iudeis in fine mundi conuertendis hic agi, patet ex acoluthia dramatis, cuius hîc est vltimus actus, imò vltima scena, idque disertè docet Honorius, & alij initio capitis citati.

Hucaccedit versio Chald. *Dicet Michael* (hic enim princeps est Ecclesiæ & Synagogæ) *princeps Israel: Si ipsa steterit sicut fundamentum inter populos, & dederit argentum, vt possideat veritatem nominis Dominatoris saeculi, erimus ego & vos cum Scribis eorum circumdantes eam sicut ordines argentei, & non habebunt potestatem populi, vt dominentur in eam, sicut non est potestas vermi vt dominetur argento: & quamuis sit egena præceptis, quæremus miserationem propter eam coram Domino, & recordabitur eius propter meritum legis, in qua laborant pueri, quæ scripta est in tabulis cordis, & stat contra Gentes sicut cedrus.*

Salomon ergo hîc Synagogam facit bipartitam, hoc est, Iudæos in fine mundi conuertendos in duas diuidit classes: Vnam eorum, qui maioribus naturæ & gratiæ dotibus, ac præsertim robore & constantiâ pollebunt, ideoque habiles erunt, vt fiant doctores, prædicatores, catechistæ, cùm in S. Scriptura magis fuerint eruditi, hos significat nomine muri, cui inædificantur propugnacula argentea: Alteram eorum, qui minores habebunt dotes & robur, sed tamen ab alijs roborati verbo & exemplo, socijs viam in cælum patefacient, hos significat nomine ostij cedro vestiti & decorati.

Iam huic sensui literali aptè, & quasi ex æquo incumbit & respondet tropologia, quam assignant, Cassiodor. Beda, Aponius, Anselmus, Rupertus, & alij, qui per murum & propugnacula argentea, accipiunt prędicatores, qui fidem pietatemque concionando propugnant, & propagāt; per ostium verò & tabulas cedrinas, sacerdotes & fideles simplices; qui pijs monitis & moribus alijs viam virtutis pandunt, ostiumque cæli aperiunt. Hortolanus per murum accipit sacerdotes, per ostium diaconos & ostiarios. Angelomus per tabulas intelligit latitudinē charitatis, per cedros virtutes sanctorum.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS.

De Christo & anima sancta.

QVæ iam dicta sunt de Synagoga, adapta animæ mutato nomine.

Audi Honorium: *Si anima illa murus est, si velit esse stabilis in congregatione, ædificemus super eam propugnacula argentea, instruamus eam sententijs sacræ Scripturæ eloquentiâ lucidis, quibus se à tentationibus muniat, & alios se à vitijs abstinere doceat: si ostium est alijs verbo & exemplo ad conuersionem, compingamus illud tabulis, id est, ornemus illud multis Patrum exemplis, vt multis pateat introitus per illud ad vitam.*

Insuper Theodoret. de Anima sancta sic exponit. q. d. *Cùm magno regi copulanda sit, & tamquam murus futura domus ipsius, vt curet & custodiat ea quæ intùs sint, & tamquam ostium ea, quæ recōditæ fuerint, conseruet, tamquam super muro quidem ædificemus argentea propugnacula, hoc est, eloquia ratione splendentia: Eloquia enim Domini eloquia casta, argentum igne examinatum probatum terræ, vt in ipsis cōsistens hostes sagittis petat, & insidias struentes persequatur. Ipsi autem vt ostio tabulas, easq; cedrinas, quæ peccati corruptionem suscipere nequeant, imponamus: putredinis enim expers est cedrus.*

Auxesin affert quod Septuag. pro *compingamus*, vertunt *describamus*, vel *sculpamus super illud*, scilicet ostium *tabulam cedrinam*; ostiū enim cordis à fideli inscribi, & insculpi debet imagine Christi, vt eius gesta & passiones illi, velut in tabulis cedrinis, id est, incorruptibiliter & indelebiliter incidantur, vt ea in cogitationibus, sermonibus, & actibus vbique referat & repręsentet, iuxta illud v. 6. *Pone me vt signaculum super cor tuum, vt signaculum super brachium tuum.* Simili phrasi imagines & scripta æternitati consignanda cedro digna nuncupantur. Vnde illud:

Et cedro digna locutus.

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS.

De Christo & B. Virgine.

OMnia iam dicta præ vniuersis competunt vni B. Virgini: vnde facilè cuiuis erit illa ipsi adaptare. Habuit enim ipsa pectus virile & forte instar muri, cui quotidie propugnacula argentea eloquiorum sacræ Scripturæ & inspirationū S. Spiritus inædificabat; vt vberibus & lacte doctrinæ abundaret, lactaretque Apostolos & ceteros fideles. Ipsa quoque est ostium, per quod ad Christum in cælum ingredimur, compactum ex tabulis cedrinis, id est, ex varijs gratiæ & gloriæ incorruptibilis dotibus. Hinc ipsa in litanijs vocatur & inuocatur *ianua cæli*; & ab Ecclesia in hymno composito à S. Ambrosio: *Intrent vt astra flebiles, cæli fenestra facta es. Tu Regis alti ianua, & porta lucis fulgida.* Et ab Ezech. c. 44. 2. de ea ait Dominus: *Porta hæc clausa erit, &c. Quoniam Dominus Deus Israel ingressus est per eam.*

Audi Hailgrinum: *B. Virgo ostium est in Ecclesia, quæ malignis obsistit spiritibus, ne ad deuotos suos intrent, & attedant, sicut volunt, & hoc ostium tot tabulis est compactum à sancta Trinitate, quot in ea sunt virtutes & priuilegia dignitatum: & hæ tabulæ cedrinæ dicuntur quia imputribiles sunt & odoriferę, & per humilitatem in profundum radicatæ creuerunt in immensum. Sanè per portam orientalem lucidam, & semper clausam Maria significatur apud Ezechielem, quo alludens Diuus Augustinus sic inducit loquentem: Porta factæ sum cæli, ianua facta sum filij Dei. Illi facta sum ianua clausa, qui post suam resurrectionem ingressus est per ostia clausa.*

VOX

VOX SPONSÆ

Iunioris, putà Synagogæ.

VERS. 10. *Ego murus, & vbera mea sicut turris, ex quo facta sum coram eo quasi pacem reperiens.*

EGO MVRVS, ET VBERA MEA SICVT TVRRIS (Hebr. *turres* in plurali) EX QVO FACTA SVM CORAM EO QVASI PACEM REPERIENS] Pro *ex quo* Hebr. est אָז *az*, id est, *tunc*. Vnde Aquila vertit: *Tunc fui coram eo inueniens pacem.* Sic & Septuag. nisi quod Vatican. codex habeat *in oculis eorum* in plurali. Complut. tamen Reg. alijque legunt *in conspectu eius* in singulari, vt habent Hebr. Vulgata, Pagnin. Vatabl. & Syrus: *Tunc*, inquit, *eram in oculis eius vt inueniens salutem.* Arabicus, *Vnica pacis, vnica salutis.* Noster subintellexit præpositionem *ex*, vt *tunc* sumatur pro *ex tunc*, id est, *ex quo*, quòd Hebræis est familiare.

Porrò Vatabl. nouè vertit: *qua quidem sponsione visa sum ei satisfacere.* Et Soto maior sic explicat: Ex quo responso mirificè animum dilecti mei placaui, plenè illi satisfaciens, mihique illum deuinxi. Alij, q.d. Ego sum murus, habeo vbera instar turrium: id autem ex eo habeo, ex quo tibi, ò sponse Christe, plenè perfecteque. Luysius verò Legion. q.d. Muro & vberibus opus non habeo, nam pro ijs mea mihi est pulchritudo, qua ita placeo sponso, vt videar ipsi esse murus, ac vbera turrita, cæteraque ornamenta habere.

Sunt verba sponsæ iunioris, nempe Synagogæ Iudæorum in fine mundi conuertendæ, quæ audiens timorem sororis adultæ, putà Ecclesiæ Gentium de se, quòd esset parua, & sine vberibus; ac consilium sodalium sponsi, vt si murus sit, ædificentur in ea propugnacula argentea, quæ in muro sunt, id, quod vbera in pectore. Sin ostium sit, compingatur tabulis cedrinis, protinus vtrisque animosè respondet, metumque omnem adimit dicens, se ex eo tempore, quo sponso reconciliata, & quasi sponsa copulata fuit subitò excreuisse instar muri, atque vbera ab eo accepisse ingentia, non solùm instar propugnaculorum, sed & instar turrium, ac proinde se iam habilem ad nuptias sponsi.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Christo & Ecclesia.

SYnagoga Iudæorum in fine mundi, audiens Eliam & Enoch tanto robore & spiritu concionantes de Christo, ac concionem confirmantes per sanctitatem vitæ & per stupenda miracula, illicò in Christum credet, illique tantâ fide & amore copulabitur, vt multos Gentiles superet, ac multos prædicatores producat, qui Christum validè & ardēter instar S. Pauli prædicent. Dicet ergo tunc sorori adultæ, putà Episcopis

A & Prælatis Ecclesiæ Gentium: Non est quòd de me solliciti sitis, nec de mea in Christum fide dubitetis: ego enim agnoscens longum meum errorem, eumque damnans, ac certò sciens, hunc esse Messiam siue Christum, qui à meis patribus indignè crucifixus est, in illum credo, illique me totam dedo, atque in hac fide firma sum instar muri, vt facilius sit murum diruere, quàm pectoris mei fidem & constantiam infringere, imò in illa instar turrium extantia habeo vbera doctrinæ & doctorum, qui vt turres fidem propugnare, & vt vbera iuniores & debiliores lactare queant: quare illi breui in doctrina vitaque Christiana ita adolescent, vt nuptijs Christi cælestibus digni futuri sint. In fine enim mundi Iudæi per prædicationem Eliæ & Enoch, ac per B efficacem Christi gratiam mutabunt odium Christi in zelum, vt tam ardenter prædicent & propugnent Christum, quàm obstinatè eum antè oppugnarunt, vt fecit S. Paulus. Quare maiores & doctiores inter illos minores & rudiores ita erudient & perficient, vt hi ipsi Christum prædicent. Et tunc *omnis Israel saluus fiet*, vt ait Apost. Rom. 11.

Porrò hæc habeo, id est, habebo, ait Synagoga, non ex me, sed ex gratia Christi, *ex quo* scilicet *facta sum coram eo quasi pacem reperiens.* Cùm enim ex quo Christo sponso meo charissimo reconciliata fui, pacemque ab ipso impetraui; ipsum apud me perpetuò omnipotentem, & doctorem omniscium habeo, ab eodem summas vires obtineo, quibus principes & potestates, harumque rectores tenebrarum, omnes denique hostes tam visibiles quàm inuisibiles possim repellere, C atque nec intra mœnia conclusos, ceu ciuitas munitissima, seruare ciues meos. Si enim Deus vnum Ieremiam prophetam cap. 1. posuit vt columnam ferream & murum æneum, quantò magis posuit me, qui iam Ecclesia & sponsa sum Christi, cui ipse promisit os & sapientiam tantam, vt illi nulli possint resistere aduersarij. Matt. 10. v. 19. *Nam turris fortissima nomen Domini, ad ipsum currit iustus, & exaltabitur.* Prou. 18. v. 10. Et hoc est quod mihi promisit Deus Zachar. 2. 5. *Ego ero ei murus ignis in circuitu, & in gloria ero in medio eius.* Vide ibi dicta. Ita Honorius, tres Anonymi apud Theod. Cosmas Damianus, Delrio, & alij. Huc accedit Chald. *Respondebit*, ait, *cœtus Israel, & dicet: Ego fortis sum in verbis legis sicut murus, & filij mei robusti sicut turres. Et illo tem-* D *pore cœtus Israel inueniet misericordiam in oculis Domini sui, & salutabunt eum omnes habitatores terræ.*

Huc quoque referri possunt Cassiod. S. Gregor. Beda, Iustus, Anselm. Rupertus, & alij, qui hæc accipiunt de Ecclesia, quæ murus dicitur ob firmitatem, fundatus enim est in petra, id est, in Christo, & constructus est ex viuis & electis lapidibus; nam Synagoga in fine mundi conuertenda fiet Ecclesia Christi.

Sponsa est Sulamitis, id est, pacifica, cur

Porrò pro *pacem* Hebr. est שלום *scalom*, à qua voce sponsus dictus est Salomon, id est, pacificus, sponsa verò Synagoga dicta est *Sulamitis*, id est, *pacifica.* q.d. Ex quo verus Salomon, id est, Christus, qui pacem è cælo inter Deum & homines detulit, me Synagogam, siuæ Moysi & legi veteri mordicus adhærens eram eius iurata hostis, dignatus est per gratiam ad se vocare,

 sibi-

ſibique reconciliare, imò Sulamitem, id eſt, Eccleſiam ſuam ſponſam efficere, illico in tantum fidei & charitatis robur & celſitudinem excreui, vt quaſi ſponſa ſponſo, ſi non par, certè ſuppar, eſſe videar. Vnde Arabicus vertit *Vnica pacis, vnica ſalutis.* Quare τὸ *quaſi* hic, vt alibi, non ſimilitudinem, ſed veritatem denotat. q. d. *Facta ſum, quaſi*, id eſt, verè *pacem reperiens*, vel facta ſum ſicut illa quæ pacem reperiet. Ita Theodor. *Cùm, me*, ait, *præſciuerit & prædeſtinauerit, quòd pacem quæram & perſequar eam, & perſequens comprehendam, me tum pacificam appellauit, tum Sunamitidem & murum fecit inexpugnabilem, hoſtibus formidandum, atque vbera mea, id eſt, doctrinam moralem & theologicam in ſublime extulit, & quaſi turrem conſtituit, vt ex ea pugnans ſponſi hoſtes propellam.*

Anagog. Anagogicè Honorius: *Eccleſia*, inquit, *videns de viuis lapidibus vt murum in habitaculum veri Dei ædificari, & turrim angelicam cæleſtis Ieruſalem per ſe reparari, cauit exultans: Ego murus, & vbera mea ſicut turris.* q.d. *Ego ſum conſtructa per opificem Chriſtum, de electis hominibus, murus de lapidibus in ambitũ Ieruſalem cæleſtis, vt murus in circuitum ciuitatis; & vbera mea, id eſt doctores, qui mihi lac doctrinæ præbuerunt, ſicut turres erecti ſunt pro angelis qui inde ceciderunt, & ita cœpit ædificari vt ciuitas per doctos opifices, Apoſtolos, & eorum ſucceſſores ex illo tempore, ex quo facta ſum coram eo quaſi pacem reperiens.* Ex quo ſcilicet in Chriſtum, qui vera eſt pax, credidi.

Symbolicè. Symbolicè Aponius per murum accipit humanitatem Chriſti, per vbera & turres Apoſtolos: *Quia*, inquit, *ſicut per eos nutrit, ita per eos defendit Eccleſiæ ciuitatem: qui vt turris murum, ita doctrinam Chriſti ornare probantur. Securus ergo in his turribus diuinæ ſcientiæ armis circumdatus conſiſtit, qui in eorum fide immobilis permanet. Nam ſicut turris portatur à muris & intra turres arma poſita, ita per fidem à Chriſto ſuſtentantur Apoſtoli, & per Apoſtolos fidelium turmæ, in quibus vitæ exempla & rectæ fidei arma ſunt collocata, quæ qui indeſinenter tenet, vincit; qui dimiſerit, vincitur.*

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Chriſto & anima ſancta.

Murus eſt fortitudo turris oratio. ANima ſancta eſt murus per firmitatem virtutis, & turris per celſitudinem orationis. in qua conſequitur vbera myſtica, & haurit à Deo lac doctrinæ & ſpiritus, quod in alios effundat, ibi denique plenam conſcientiæ pacem & lætitiam conſequitur. Ita Philo Carpath. Epiſcopus: *Ego*, inquit, *iam fide munita ſum & charitate referta, & vbera mea, mea inquam (mihi enim donata, & omnibus facientibus ea) hoc eſt, duo teſtamenta & duo præcepta charitatis, itemq; duplex vitæ genus (actiuum ſcilicet, & quod contemplationis eſt proprium) iuſtitiæ officijs comprobata; quæ quidem diuina gratia duce ad altiſſimum probitatis gradum, me turris inſtar euexerunt: ibiq; iam aliena prorſus eſſe cœpi ab omni rerum humanarum ſollicitudine, perturbatione ac cura, & requieui. Vnde ſequitur: Ego ſedebam in oculis eius tamquam ea quæ pacem inuenit. Rectè iam ſedere ſe & conquieſcere in oculis ſponſa gaudet, poſtquam diuina gratiæ munus accepit & pacem, dicente ſponſo, Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis, non quomodo mundus dat ego do vobis. Animaduertendum eſt, quòd tempore imperfecto vtitur, cùm dicit: Solebam, vt oſtenderet numquam nos hic poſſe perfectè quieſcere. Non enim habemus hic ciuitatem permanentem, ſed futuram inquirimus, vti Paulus ait* Heb. 13.

Porrò virginibus hæc tribuit S. Hieron. epiſt. 7. ad Lætam: Virgo, inquit, cùm aliquis oſtium pulſauerit dicat: *Ego murus, & vbera mea turris.* Et S. Ambroſ. lib. 1. de Virgin. *Faceſſat*, ait, *Sacris virginibus metus, quibus tanta prælia dedit primùm Eccleſia, quæ tenera prolis ſollicita ſucceſſu, ipſi quaſi murus abundantibus in modum turrium increuit vberibus, donec ſoluto obſidionis hoſtilis incurſu, pacem validæ iuuentutis maternæ præſidio virtutis acquireret. Vnde & Propheta ait, Fiat pax in virtute tua, & abundantia in turribus tuis.*

Porrò in fine mundi erunt 144. millia Virginum, qui ſe vſque ad mortem Antichriſti impietati, & libidini opponent, vti patet Apocal. 14. 1. & ſequ.

Denique Honorius hæc applicat Religioſis: *Anima*, ait, *doctrinis prælatorum vt lapidibus opificum ædificata, & exemplis patrum ornata clamat ſæcularibus: Vos qui in ſæculi negotijs laboratis, in eo exemplo quaſi per oſtium in ſpiritualis vitæ requiem intrate, quia ego priùs vobis ſimilis in peccatis labilis facta ſum vt murus in ſpiritualibus ſtabilis, & vbera mea, id eſt, doctrina vitæ meæ, vt turris inexpugnabilis ex quo facta ſum, coram eo quaſi pacem reperiens, id eſt, ex quo me de tumultu ſæculi contulit ad quietem clauſtralem. Nam quaſi in fremitu bellorum deſudat, qui inter aduerſa mundi & carnis illecebras laborat, ſed quaſi pacem coram Deo reperit, dum in ſpirituali vita requieſcit, quam pacem plenam habebit, quando nullam pugnam inter carnem & ſpiritum ſentiens, in æterna pace gaudebit.*

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS.

De Chriſto & B. Virgine.

QVæ dixi de B. Virgine verſ. præcedenti, hic repete: ipſa enim inſtar muri roborabit Iudæos ad Chriſtum conuerſos in fine mundi, ac vberibus ſuæ gratiæ, & doctrinæ Prędicatorum, quos eis ſubmittet, lactabit, atque velut turris eoſdem propugnabit, tamquam Gentem ſuam, olim in Patribus Deo dilectam, ex qua tam ipſa, quàm Chriſtus carnem aſſumpſit, idque facit ex eo, quod ipſa pacem, id eſt, veniam & gratiam eis apud filium impetrarit, illoſque ei reconciliarit tamquam vera Sunamitis, ac mediatrix ac pacificatrix Dei & Synagogæ: quam enim ipſa Deo pariet, eamdem alere, fouere, prouehere & perficere ſataget. Hoc enim exigit maternus in filios amor. Quomodo B. Virgo ſit turris dixi c. 4. v. 4. de eius pietatis vberibus dixi c. 1. v. 1. & c. 4. v. 5.

Porrò Guilielmus ſic B. Virginem dulciter & piè loquentem inducit: *Denique mox vt ex carne mea verbum caro factum eſt, inueni & ſenſi me habere in vtero de Spiritu ſancto, & reperi in vtero meo quaſi pacem, nondum quidem pacem, ſed iam quaſi pacem,*

dicit est, hostiam pacis, cuius immolatio hostiæ plena pax, &c. Porrò ex quo sensi me in vtero habere de Spiritu sancto, procuIdubio tantæ excellentiæ, tantæ potentiæ, tantæque clementiæ facta sum, vt omnibus ad me confugientibus non tantùm murus sim ad muniendum, sed & mater ad nutriendum, & talis mater, cuius vbera sunt sicut turris, id est, cuius materna pietas non tantùm paruulos nutriet, sed etiam dum adhuc in nutrimentis sunt & minùs apti ad prælium, hostibus inaccessibiles faciat, cùm creuerint fiducialiter processuros in campum, non tantùm carnem & sanguinem, sed & spiritualia nequitiæ in cælestibus prouocaturos ad prælium.*

VOX SPONSÆ.

Adultæ, putà Ecclesiæ.

VERS. 11. *Vinea fuit pacifico in ea, quæ habet populos: tradidit eam custodibus, vir affert pro fructu eius mille argenteos.*

VERS. 12. *Vinea mea coram me est. Mille tui pacifici, & ducenti his, qui custodiunt fructus eius.*

HEbr. *Vinea fuit Salomoni in Baal Hamon. Hamon* est nomen proprium vrbis in tribu Nephthalim sitæ inter mare Galilææ & mare Phœniciæ, quæ data fuit Leuitis 1. Paral. 6.75. ita dictæ à frequentia populi & ciuium. Nam *Baal Hamon* Hebr. idem est quod *habens* vel *possidens populum.* Vnde Noster vertit: *In ea quæ habet populos.* Symmach. *In retentione turbæ.* Aquila: *In habente multitudinem.* Septuag. verò retinent vt nomen proprium: *Vinea,* inquiunt, *facta est Salomoni in Beelamon.* Syrus verò refert ad multitudinem non populi, sed fructuum: *Vinea,* inquit, *fuit Salomoni, & fructus eius multus.* Baalmon enim erat locus fertilis. Mirum est quòd Arabicus vertat: *Salomon factus est vinea in Baalamon,* nisi sic explices, q.d. Salomon tam copiosas habebat vineas, in eisque excolendis erat tam assiduus & frequens, vt ipse in eas quasi transmutatus dici possit. Videtur ergo Salomon verè habuisse vineam copiosam in Baal Hamon.

Baal præfigitur vrbibus. cur

Porrò multa nomina locorum & vrbium ornatus causâ præpositum habent nomen *Baal,* vt Baal Pharasim, Baal Meon, Baal Salisa, Baal hasor, Baal Sephon, &c. siue quod olim Baal, id est, Bel vel Belus, Lar & Deus tutelaris in ijs cultus fuerit, siue quod *Baal* idem sit, quod habens, possidens, siue alijs de causis. Noster Sanchez asserit Baal hamon esse Engaddi, palmis & balsamis abundantem, sed nullo auctore id probat.

Chaldæus more suo ad Iudæos, hæc refert: vnde per vineam accipit Ierusalem & Iudæam, cuius rex fuit Salomon, & post eum rex Iuda fuit Roboam, rex decem tribuum fuit Ieroboam: *Gens vna,* inquit, *attendit in sortem Dominatoris sæculi apud quem est pax, quæ comparata est vineæ. Collocauit eam in Ierusalem, tradiditque eam in manum regum domus David, vt custodirent eam, sicut agricola custodit vineam suam. Postquam autem mortuus est Salomon, rex Israel remansit in manu Roboam filij eius, & venit Ieroboam filius Nabath, & diuisit cum eo regnum, & tulit de manu eius decem tribus, iuxta verbum oris Achiæ Silonitæ, qui erat vir magnus. Quando audiuit Salomon rex Israel prophetiam Achiæ Silonitæ, quæsiuit occidere eum, & fugit Achia à facie Salomonis, & abijt in Ægyptum: & in illo tempore dictum est in prophetia Salomoni regi, quòd dominaretur decem tribubus omnibus diebus suis, & post mortem suam dominaretur eis Ieroboam filius Nabat: & duabus tribubus, videlicet Iuda & Beniamin, dominaretur Roboam filius Salomonis.*

Cornel. in Cantic.

Vinearum in Canticis crebra est mentio, quia Canticum scriptum est more bucolico: vnde Salomon hîc inducitur vt vinitor, pastor & agricola. Quare à vineis incipit, ita & in vineis desinit. Nam cap. 1. statim sponsa, sed adhuc iunior, inexperta & debilis ait: *Posuerunt me custodem in vineis; vineam meam non custodiui;* hîc verò iam adulta, sapiens & valida ait: *Vinea fuit pacifico in ea, quæ habet populos.*

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Christo & Ecclesia.

EST vox sponsæ adultæ, putà Ecclesiæ Gentium, quæ auditâ voce sponsæ iunioris sororis suæ, putà Synagogæ Iudæorum asserentis se esse murum, & habere vbera instar turrium, concludit per parabolam vineæ fertilissimæ & præstantissimæ tam de se, quàm de sorore sua, quòd iam copiosus & completus sit fidelium & electorum tam Gentium, quàm Iudæorum numerus, ideoque tempus esse, vt nuptias cum Christo in cælo consummet, quod vtraque vnicè optat, & tacitè postulat.

Vineam esse Ecclesiam tam gentium, quàm Iudæorum, patet ex parabola Isaiæ, c. 5. 1. *Vinea,* inquit, *facta est dilecto meo in cornu filio olei:* & Christi: *Homo erat paterfamilias, qui plantauit vineam,* &c. Matth. 41. 33. Igitur vinea hoc loco tam est Synagoga Iudæorum in fine mundi conuertenda, quàm Ecclesia Gentium iampridem conuersa, sed in fine mundi & populis & virtutibus mirè florens, ac numeris omnibus absoluta & perfecta, ideoque bis repetitur nomen vineæ: vnde nonnulli valdè apposite per primam vineam, v. 11. intelligunt Synogogam, per secundam, v. 12. Ecclesiam: vtraque enim vinea erit paris vel similis fertilitatis, ac plurimos sanctos Christo proferet, sed Ecclesia vtpote multò maior copiosiorem & numerosiorem dabit multitudinem sanctorum. Quocirca per vineam hîc Synagogam accipiunt S. Greg. Aponius, Chald. Ecclesiam verò Cassiod. Philo, Iustus, Beda, Anselm. & S. Ambr. in Psal. 118. serm. 22. v. 8. qui per custodes accipiunt pastores & doctores, vel etiam angelos custodes vti censent Cassiodor. & Beda, & custodes dicuntur non coloni, quia colonus propriè est Christus.

Vinea Synagoga Iudæorum.

Applicemus ergo singula primò Synagogæ, deinde Ecclesiæ. Sensus est, q.d. Sicut olim Salomoni regi fuit insignis vinea in Baal Hamon, tum literalis, pendens ei annuè mille argenteos, tum mystica, putà Synagoga legis veteris, amplum magnique pretij pietatis, Deique cultus fructum proferens: sic Christo, qui verus est Salomon, id est, pacificus & pacificans Deum ac homines, in fine mundi erit vinea in Baal Hamon, idest, in Iudæa, quæ tum abundabit fidelium populis & virturibus, eritque perfecta magno sanctorum & electorum numero. Vnde S. Ioannes vidit ex singulis Israelis tribubus duodecim millia signatorum. Apocal. 7. Tunc ergo Sulamitis, id est, Synagoga digna erit, quæ sponso Salomoni in cælo copuletur, ac vino gloriæ, quod protulit ipsa quasi vinea, inebrietur. Hanc vineam Salomon, id est, Christus *tradidit*, id est, tradet *custodibus*, id est, Prælatis, doctoribus, & prædicatoribus, qui eam in fide, & pietate excolant & custodiant. *Vir*, id est, quisque custodum, qui scilicet annuè eam custodit, putà Pontifex *pro fructu eius* annua pensione *affert mille argenteos*, id est maximum & plenissimum (millenarius enim symbolum est summæ magnitudinis & perfectionis) virtutum & sanctorum numerum, pretiumque offeret Christo, putà multa magna, heroicaque opera SS. martyrum, virginum, religiosorum, clericorum, præsulum, coniugum.

Et Ecclesia Gentium.

Simili modo Christi vinea est Ecclesia Gentium in Baal Hamon, id est, in multitudine populorum: complectitur enim omnes nationes, quæ sub cælo sunt, atque in fine mundi plurimis abundabit sanctis & electis martyribus, virginibus, confessoribus, ijsque perficietur, tum fidelium sanctorumque numero, tum charitatis, omniumque virtutum, bonorum operum & meritorum copiâ & perfectione, vt illi iam omnino digni sint, qui instar vuarum maturarum, & vini ex illis expressi, in cæleste conuiuium nuptiarum Christi inferantur. Hoc est, quod ait Ioannes Apoc. 7. 9. *Post hæc vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus, & tribubus, & populis, & linguis stantes ante thronũ, & in conspectu Agni amicti stolis albis, & palmæ in manibus eorũ, & clamabant voce magnâ dicentes: Salus Deo nostro, qui sedet super thronum & Agno.* Ita Guilielmus, qui & rationem affert, quia, inquit, Ecclesia Gentium multos habet populos; cum Synagoga vnum dumtaxat habeat, scilicet Iudaicum; & quia Christus pro Ecclesia potiùs, vtpote tam numerosa, quàm pro Synagoga è cælo descendit, mortemque & crucem subijt; & quia Ecclesia longè maiorem fructum, numerumque sanctorum, martyrum, virginum, & confessorum Christo protulit & profert, quàm Synagoga, quæ à tot sæculis ob perfidiam repudiata à Christo in fine mundi dumtaxat ei rursum associabitur. Ita S. Ambros. loco iam citato. Addunt ijdem & alij, Ecclesiam factã esse vineam Christi in Baal Hamon, id est, in multitudine populorum in Pentecoste cum Parthi, Medi, Elamitæ, &c. audierunt Apostolos loquentes magnalia Dei. Verùm tunc cœpit Ecclesia, quæ deinde per omnes pŏpulos propagata, planè perficietur in fine mundi. Vnde Lyranus per virum accipit Constantinum Imperatorem, qui inquit, pro Ecclesia propaganda, & vberi eius fructu colligendo mille argenteos, hoc est, innumeras fecit expensas. Nam alij imperatores tamquam pueri qui præ vno crepundio mille aureos contemnunt, immensas opes pro emendis suis voluptatibus effundebant. At verò Constantinus tamquam vir, qui non nisi magnis mercibus magnũ pretium appendit, ingentes sui imperij thesauros pro thesauro regni cælestis comparando liberaliter suppeditabat. Hæc Lyranus.

Porrò valdè appositè, vt dixi, per vineã priorem v. 11. accipias Synagogam, per vineam verò posteriorem v. 12. Ecclesiam, quæ hic inducitur loqui, & respondere Synagogæ, cuius hæc fuit vox, *ex quo sum coram ipso pacem reperiens*, ad hanc enim alludens Ecclesia respondet. q. d. Rectè ô Synagoga soror id dixisti: quia Salomon, id est, Christus Rex pacificus te, æquè ac me plantauit vt vineam pacis, id est, fertilissimam, delicatissimam, & præstantissimam, quæ fructus suauissimos omnis virtutis, omnis gaudij, omnis gloriæ, omnisque boni abundantissimè produceret: qui proinde mille argenteis æstimantur, id est, summi & maximi sunt pretij. Pax enim apud Hebræos omnium deliciarum, omniumque bonorum copiam & abundantiam significat. Hanc enim apud homines affert pax, aufert bellum.

Baal Hamon quid.

Congruè addit hanc vineam esse in Baal Hamon, quia Hamon erat vrbs sacerdotalis, data enim fuit sacerdotibus Aaronicis ad incolẽdum, qui ceteras vrbes per interualla obibant, vt vbique populum Dei legem, cultumque docerent. q.d. Simili modo Synagoga in fine mundi dabit multos sanctos, doctosque sacerdotes Christi, qui plebem in Christiana fide pietateque erudiant, & perficiant, Hi scilicet erunt vbera, de quibus ipsa v. 10. dixit: *Vbera mea sicut turris.*

Vinea mea coram me quid.

Deinde Ecclesia de seipsa subdit. *Vinea mea coram me est*, id est, vt Vatablus, *Vinea mea, quæ ad me attinet, mihi curæ est.* q.d. Tu ô Synagoga soror vineam tuam habes Iudæam, at ego vineam habeo totum orbem reliquum, putà omnes gentes, quas in fide & virtute Christiana per meos prælatos, pastores, & prædicatores assiduè excolo: quare opus est, vt tam amplam vineam semper præ oculis habeam, ac magna sedulitate & labore pastinem, putem, vindemiem, &c. vti feci, & facio. Quocirca illa iam tot annis & sæculis à me sic exculta, quotãnis ex fructibus Salomoni hero (putà Christo) reddit mille argenteos, id est, maximum pretium: custodibus verò eam excolentibus insuper pro labore reddit ducentos argenteos. Argenteus intelligitur siclus, qui quatuor argenti drachmas, hoc est quatuor Iulios Italicos, siue quatuor regales Hispanicos, hoc est, florenum Brabanticum, siue Belgicum continebat. Hoc est, quod sequitur.

Mille tui pacifici, & ducenti his, qui custodiunt fructus eius.

PRo *pacifici* Hebraicè est, *ô Salomon.* Vnde Complutenses legunt *pacifice* in vocatiuo. *Tui* ergo *pacifici*, idem est, quod *tui ô pacifice*, ô Salomon

mon. Vnde Arabicus vertit: *Multa millia Salomonis.* Septuag. *mille Salomoni.* Hinc patet *ni pacifici,* non esse nominatiuum pluralem, vt censent Honorius, Cassiodor. Guilielmus, Rupertus,& alij, sed esse genitiuum singularem, ac denotare Salomonem, eiusque antitypum Christum.

A

Sensus est. q.d. Sicut tua vinea Iudæorum, ô Synagoga, Salumoni, id est, Christo sponso offert mille argenteos, id est, maximum, maximique pretij fructum charitatis, virtutum & bonorum operum: sic idem prorsus facit mea vinea Gentium: licèt enim Gentes, vtpote Iudæis multò plures, longè plures quàm Iudæi proferant heroicarum virtutum, ac sanctorum martyrum, virginum, & confessorum numerum; tamen ad vitandam sororis Synagogæ æmulationem & zelotypiam dicitur tantumdem, quantum ipsa, afferre, scilicet mille argenteos, id est, maximi pretij fructus; sed proportionaliter iuxta numerum cuiusque: Ecclesia enim Gentium, quia numerosior, vtique numerosiorem dat, dabitque in fine mundi sanctorum prouentum, quàm Synagoga Iudæorum.

B

Ait ergo *mille tui pacifici,* id est, mille tibi, ô pacifice, ô Salomon, id est, ô Christe, argenteos, quos ex fructu vineæ collegi, offero & reddo, quia Christi est omnis Ecclesiæ, putà fidelium & sanctorum, charitas, virtus, perfectio, beatitudo & gloria. Omnia enim hæc manant à gratia Christi: sicut riuus à fonte, radius à sole, calor ab igne, Christo ergo debentur mille, id est, longè potior & maxima bonorum operum dignitas, meritum, & præmium. Ecclesiæ vero & sanctis debentur, danturque ducenti, id est sanctitas animæ & corporis, vel charitas Dei & proximi, cui ecu præmium in cælo respondet gloria animæ & corporis, per decem præceptorum decalogi obseruationem, in corde & opere centies duplicatam, id est, omnimodè multiplicatam & perfectam: nam centum duplicata faciunt ducenta. Ita Honorius, & ex eo Delrio, Philo, & alij.

C

Rursum *mille tui pacifici.* q.d. En Christe sponse noster, tam Synagoga, quàm Ecclesia vtraque sponsa tua offert tibi millenarium, id est, vniuersitatem & plenitudinem sanctorum omnium, quasi fructuum, quos per gratiam tuam ex Gentibus æquè ac Iudæis collegit: quare completus est iam sanctorum & electorum numerus. Age ergo, huic labori & militiæ nostræ finem impone, duc nos tecum è terra in cælum, è militia ad triumphum, ex agone ad brauium, vt tibi quasi sponso in cælesti thalamo nuptijs beatissimis copulemur. Quare vtramque hanc vineam tuam è solo in cælum transplanta; homines sanctos Angelis iunge, atque sponsam tuam tamdiu in atena hac generosè luctantem, effice triumphantem.

D

Mille notant copiā. Nota, millenarius est cubus atque quadratura denarij: decem enim in se ducta & multiplicata, putà decies decem faciunt centum, decies centum faciunt mille; quare mille notant rei, putà sanctorum hic vniuersitatem & plenitudinem, ait S. Augustinus lib. 2. de Ciuit. cap. 7. & alij passim.

Et virginitatem. Rursum millenarius symbolum est virginitatis; virginitatis enim symbolum & causa est vnitas, siue simplex, siue composita, vti componitur in 10. 100. & 1000. qui est millenarius. Matrimonij autem symbolum est dualitas (iuxta illud: *Erunt duo in carne vna* Ephes. 5. 31.) siue simplex siue composita, vti componitur 20. & 200. Quia ergo Ecclesia Christi sponsa, & virgo & coniux est, idcirco argentei eius mille sunt; quia virgo, & ducenti quia coniux, ait Petrus Bongus de Numer. mysterijs in 200. quæ ipse mutuatus est ex Ruperto hoc loco, qui & aliam rationem addit: *Vnitas,* inquit, *virgo dicitur, quia in semetipsa multiplicata, nihil creat, quia semel vnus, tantùm est vnus, quod alteri numero nulli contingit: nam bis duo sunt quatuor, ter tria nouem atque ita deinceps. Nuptias centenus binarius* (ducenti) *designat, quia hac felicissimè indissolubili vinculo dilecto copulata est.*

Et Christum. Porrò Christo propriè competit millenarius, ait Bongus in 100. iuxta illud, *mille tui ô pacifice,* Christo, inquam, qui est pax sibi ipsi, & omnia, teste S. Paulo Coloss. 1. pacificauit in cælo & in terra, & cuius officium perducere ad hunc finē, in quo est plenissima & felicissima pax, perfectissimus deputatur millenarius. Hic enim iure optimo in eo, quod finis & vltimus est numeri vltimi consummati, verè Christo soli conuenit, qui est primus secundùm diuinitatem, antequam nullus, nouissimus autem secundùm humanitatem, iuxta illud 1. Corinth. 15. v. 45. *Factus est primus homo Adam in animam viuentem, nouissimus Adam in spiritum viuificantem.* Millenarius enim omnium numerorum est periodus, hoc est, principium & finis: incipimus enim numerare ab vnitate & desinimus in mille. Sic Christus Deus & homo fons, origo & principium primum est, æquè ac finis vltimus omnium bonorum, iuxta id quod ipse de se ait: *Ego sum α & ω, primus & nouissimus.* Apoc. 21. 22. Ita Theodor.

Et finem mundi. Denique millenarius symbolum est consummationis mundi, iuxta illud: *Sex millia mundus,* resurrectionis & gloriæ beatorum in cælis æternæ. Apoc. 20. 5. Ibi enim sancti Ecclesiæ bibent vinum felicitatis æternæ, ac pace, id est, bonorum omnium affluentia perfruentur. Ita S. Gregor. Cassiodor. Iustus, & alij passim.

Porrò Philo, Cassiod. Rupertus, S Gregor. & S. Ambros. censent hæc verba: *Vinea mea coram me est,* &c. esse verba sponsi Christi, qui sponsæ respondeat. q.d. ait Cassiodor. *Tu dicis, quia Ecclesiam vineam meam tradidi custodibus; attamen ego semper curam illius habeo. Noli dubia esse pro æterna mercede, quandoquidem tibi paratus est fructus retributionis æternæ. Mille enim tui, id est, omnia illa, quæ pro me reliquisti pacifici* (in recto) *id est, proficui tibi sunt: porrò his, qui custodiunt fructus vineæ meæ, parati sunt ducenti, item pacifici, id est, duplicatus fructus redditus est proficuus, quatenus iuxta Apostoli dictum: Presbyteri duplici honore sunt digni, maximè qui præsunt & laborant in verbo.* 1. Timoth. c. 5. 15. Hæc sententia & expositio probabilis est, sed probabilior prior, scilicet, hæc esse verba sponsæ, iuxta sensum paulò antè recensitum; nam sequitur; *Mille tui pacifici.* Hebr. *O Salomon,* id est, ô Christe, quæ esse verba sponsæ ad sponsum, nemo dubitat.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Christo & anima sancta.

ANima, ait Philo Carpath. *quæ pacem Domini inuenit, & requiem à delictis, fit quasi vinea fructifera Salomoni cælesti, qui cuncta beat in cælo & in terra, omniaq́; quieta, beata pacifica præstat & seruat, modò illi subiecta sint, & morem gerant. Nam nec impiis est pax, nec improbis quies, nec superbis tranquillitas, sed mansuetis & rectis corde. Hi si sponso student placere, non mundo non homini, suæ animæ vt vineæ custodes præficiuntur; hoc probat Propheta, cum dicit. Portio mea Domine, dixi custodire legem tuam. Talis pro mercede accipit mille argenteos, hoc est totius legis & mandatorum plenitudinem salutarem secum defert in patriam, & ibi sine fine victurus comedit de fructu manuum suarum. Nihil Deo acceptius, quàm benefacere, & benè ceteros docere exemplo ipsius sponsi, qui de talibus dixit: Vbi ego sum, ibi sit & minister meus.* Ioan. 17. 25. Anima ergo, quæ perfectioni studet, assiduè dicit: *Vinea mea coram me est*, vt assiduè seipsam inspiciat, examinet, corrigat, perficiat, ceu vinitor vineam.

Porrò Honorius Cassiodor. & S. Gregorius, hæc applicant religiosis, qui omnia bona terrena contemnunt, vt Christo se vniant, & desponsent. Audi S. Gregor. *Pro fructu vineæ vir mille argenteos offert, quia quisquis viriliter in fide, quam suscepit, se habet, libenti mente & perfectè omnia terrena dimittit, vt Christum veraciter habeat. Millenarius enim perfectus est numerus: ideò per eum perfectio rei cuiuslibet demonstratur. Hos argenteos in Ecclesia primitiua illi ferebant, de quibus in actibus Apostolorum scriptum est: Quotquot autem possessores agrorum aut domorum erant, vendebant, & afferentes ponebant ad pedes Apostolorum pretia eorum, quæ vendebant.* Act. 4. Horum præmium sunt ducenti argentei, quia tales centuplum recipient in hac vita, & multò magis centuplum in futura; iuxta illud Christi promissum: *Omnis, qui reliquerit domum, vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut vxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit.* Matth. 19. 29. addit S. Anselm. ducentos dari custodibus, quia custodes Ecclesiæ & animarum duplex pretium Deo offerunt, quatenus se immaculatos seruant, & alios lucrantur, ideoq́ue & duplex præmium nanciscuntur. Huc facit illud: *Argentum electum lingua iusti.* Prou. 10. 20.

Aliter Theodor. qui per vineam accipit animam fidelem, per custodes eius sacerdotes, per mille argenteos Christum, per ducentos verò custodiam quinque sensuum. Audi eum: *Nam numerus millenarius in Christo significat perfectionem, cùm sit vnitas absoluta, eiusq́ue rationem non solum vi, sed etiam re in seipso contineat: ab vnitate enim incipit, & per vnitatem ostenditur, & vnitatis effector est. Nam vnitatis notâ mille & myrias indicantur. Numerus verò ducenarius naturæ nostræ in seipsam redactæ per obseruationem mandatorum significat constitutionem: quippe qui decies repetitum per decem mandata vicenarium continet, ex quater quinque compositum, & propterea naturam nostram, quæ ex materia*

A *formaque constat, ostendentem.* Sic & tres Anonymi apud Theodor. & S. Ambros. in psal. 118. ser. 22. v. 8. vbi sic legit: *Vitis mea in conspectu meo, mille Salomoni, & ducenti seruantibus fructum.* Alij ducentos referunt ad duplex præmium duplicis vitæ, scilicet actiuæ, & contemplatiuæ.

Symbolicè, Guilielmus per mille & ducentos accipit SS. Angelos, qui cælestis sponsi sunt pacifici & familiares, eique in cura Ecclesiæ cooperantur: nempe pacifici sunt, qui quærunt & iugiter rogant quæ ad pacem sunt Ierusalem. Nam mille & ducenti faciunt duodecies centum: *Et notandum*, inquit, *quia duodenarius constat ex quatuor ternariis, & quodammodo quadratur eis. Quadratorum autem est, in quamcumque partem inclinentur, firmiter stare. Itaque duodenarius angelorum, in amore creatricis Trinitatis eorum stabilem*
B *insinuat firmitatem. Centenarius verò in literis sacris solemni ratione perfectionem significat. Cùm verò sancti angeli duodecies centum dicuntur, in amore sui conditoris non tantùm firmi, sed & perfecti ostenduntur, nempe illi tam firmiter adhærent, vt nullo tempore, nullo casu in eius valeant amore nutare, & tam perfectè atque integrè vt nihil quod non ipso & propter ipsum ament, valeant cum ipso amare.*

Hæc ipse, non satis aptè ad literam, tum quia mille dantur hîc Christo, non angelis; ducenti verò custodibus vineæ: tum quia *Iopacifici*, non est hîc nominatiuus pluralis, sed genitiuus singularis ipsumque Salomonem, hoc est Christum denotat, vt patet ex Hebræo, Septuag. Syro, Arabico & alijs.

C
TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Christo & B. Virgine.

VInea, inquit Honorius in sigillo, est Deipara, quam Deus plantauit in Baal hamon, id est, in Ierusalem & Iudæa populis abundante, quæ patria fuit Apostolorum, eamque custodibus, id est Apostolis commendauit, ac præsertim S. Ioanni morienti in cruce, cùm ei diceret: *Ecce mater tua.* *Vinea est B. Virg.*

Rursum & aptiùs ad literam, quæcumque dixi initio de Synagoga & Ecclesia, attribue B. Virgini: ipsa enim post Christum vtriusque, ceu mater, teneram habet curam ac singularem pro-
D uidentiam.

VOX SPONSI

VERS. 13. *Quæ habitas in hortis, amici auscultant: fac me audire vocem tuam.*

QVÆ HABITAS IN HORTIS (malè Honorius legit *in portis*, scilicet vitæ & mortis ait ipse) AMICI AVSCVLTANT: FAC ME AVDIRE VOCEM TVAM] Septuag. *Qui sedet* (Symmach. *qui sedetis*) *in hortis, amici sunt intendentes voci meæ: vocem tuam insinua mihi.* Syrus, *Custodes* (de quibus sermo præcessit) *qui habitant in hortis* (adsunt) & *auscultant vocem tuam.* Arabicus: *Sedenti* (masculinè)

linè) *in horto alij auſcultant*. Videntur Septuag. & qui eos ſequuntur. Syrus & Arabicus pro יושבת *ioſchebet*, feminino, id eſt, *quæ ſedes* vel habitas, legiſſe ישבת *taſcabta*, maſculinè, id eſt, *qui ſediſti*, id eſt, *qui ſedes*. Eſt vox ſponſi ad ſponſam, quam buculicè denotat per τὸ *quæ habitas in hortis*, quaſi ruſtica puella, & nympha quæ ſyluas & montes colis, quales à Poëtis vocantur Dryades & Oriades, de quibus Virgil. Æneid. 1.

Exercet Diana choros, quam mille ſecutæ,
Hinc atque hinc glomerantur Oreades.

Vnde Seruius: *Dryades*, ait, *nymphæ ſunt, quæ inter arbores habitant. Hamadryades autem nymphæ ſunt, quæ cum arboribus naſcuntur, & pereunt.* Sic ſponſa hæc quaſi caſtitatis & ſapientiæ nympha amat rura, agros, vineas & hortos. Alludit ad id quod verſ. præcedenti ſponſa de ſe dixit: *Vinea mea coram me eſt*. Vinea enim ſimul hortus B eſt, quia inter vites ſeruntur herbæ, arbores & plantæ, vti fit in hortis. Iam

Senſus primus. Primò, Aben Ezra per amicos intelligens amaſios, ſiue procos & riuales ſponſæ ſponſique æmulos, ſic exponit. q.d. Sponſus: Caue ò ſponſa, ne publicè canas, quia adſunt proci, qui vocem tuam ambiunt: ita ergo modeſtè & ſecretò cane, vt ego ſolus audiam: ſat tibi ſit, ſi vox tua in meis auribus ſonet, iuxta illud: *Secretum meum mihi*. Aut vt Vatablus q.d. Cane palam coram meis æmulis, vt ipſi audiant te cupere me ſponſum, non illos, vt ipſi doleant, & de tuis nuptijs deſperent.

Secundus. Secundò, noſter Sanchez per amicos accipit teſtes contractus connubialis. q.d. Clarâ voce ò ſponſa, enuntia & profitere, te velle mecum inire coniugium, teque non alium, quàm me cupere C ſponſum, vt teſtes id audiant, itaque coram ipſis ratum & ſolemne celebremus de more connubium.

Tertius & genuinus. Tertiò, & optimè, per amicos accipiat ſponſi ſodales & paranymphos, qui optant ſponſam ſponſo copulari, eiuſque hac de re votum & deſiderium, voce expreſſum audire: poſtulat ergo ſponſus à ſponſa, vt vota ſua, quæ de nuptijs cum ſponſo conſummandis hactenus tacitè inſinuauit, apertè tandē enuntiet coram paranymphis.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Christo & Eccleſia.

CHriſtus huc vſque dialogiſmum & colloquium Synagogæ & Eccleſiæ audiuit, illudque ei placuit: quare ab vtraque iam in fide & religione Chriſtiana vnita, vnaque Eccleſia effecta, petit, vt vltima ſua vota & poſtulata depromat, ſe enim eis cupere annuere & ſatisfacere. q.d. ait Hortolanus, O mea ſuauiſſima Eccleſia catholica, quæ & ipſa hortus es mihi gratiſſimus, & omnium mearum Eccleſiarum, ac ſingulorum electorum velut hortorum meorum ſatagis. Ecce iam diu & ſæpe ſæpius abs te vocatus venio. Adſunt mecū omnes angeli ſodales mei, & communes amici noſtri. Fare iam, age quid me vis. Quid eſt, quòd teque tuumque ſpiritum aſſiduè clamare audio, veni, veni, veni Domine

A IESV. Ecce iam veni, ſicut olim promiſi, & merces mea mecum eſt, vt reddam vnicuique iuxta opera ſua. Coram ſum, quem vocas. Opta quod velis. Tu modò loquere: ſcis enim me tua oratione mirificè delectari: delectantur & ea hi omnes amici noſtri, teque loquentem idcirco audire percupiunt. Hi hactenus preces & vota tua ſumma cum voluptate auſcultarunt, & ad me bonâ fide retulere, te mihi patrique meo de meliore ſemper nota commendare ſoliti, & in hoc (vt aliquando monui) Patris mei cæleſtis faciem perpetuò obſeruantes. Porrò Eccleſia fixè habitat in hortis, id eſt, aſſiduè verſatur in amœnitate Script. in excolendis paradiſis, iuge virentium, pulchrè florentium, & ſuauiter olentium virtutum. Ita Rupert. Honorius, & alij: *Amici* ſunt angeli. Ita Caſſiodor. Theodor. Beda, Apo- B nius, Anſelmus, Haymo, Rupert. & alij.

Huc facit verſio Chald. *Dixit Salomon in fine prophetiæ ſuæ: Dicturus eſt Dominator ſæculi cætui Iſrael in fine dierum. Tu congregatio Iſrael, quæ comparata es horto minimo inter nationes, & habitas in domo doctrinæ cum ſocijs Conalij, & reliquus populus, qui auſcultant vocem principis ſcholæ, & diſcunt ab ore eius verba eius, audire fac legem, vocem ſermonum tuorum in tempore, quo tu ſedes ad iuſtificandum, & condemnandum, & aſſentiar omnibus.*

Symbol. Habitas in hortis, quid. Symbolicè S. Greg. Caſſiodor. Beda cenſent Chriſtum hic cupere audire Eccleſiæ vocē prædicationis (addit Rupertus orationis & precum) vt ſcilicet hortū fidelium, in quo habitat doctrina S. Script. &c. excolat: hac enim voce ſe æquè ac amicos, id eſt, angelos & beatos oblectari.

Minùs rectè Iuſtus, Orgelit. legit: *Quæ habitas* C *in hortis: Amice auſculta, fac me audire vocem tuam*, quaſi τὸ *quæ habitas in hortis* ſit vox ſponſi; ſequētia verò *amice auſculta*, &c. ſit vox ſpōſæ ad ſponſum. q.d. Fac me, ô ſponſe, audire vocē tuam iucundiſſimam, qua ei, qui ſanctè vixerit, in die iudicij dices: *Euge ſerue bone & fidelis, quia ſuper pauca fuiſti fidelis, ſuper multa te conſtituam. intra in gaudium Domini tui*. Matth. 25. 21. Sic & Theodor. qui legens cum Septuag. maſculinè, *qui habitas in hortis*, cenſet hæc omnia eſſe verba ſponſæ ad ſponſum, quæ ſecundum, inquit, Chriſti aduentum ſedulò flagitans atque expectans ſupplex eum orat, dicitque, *Audire me fac vocem* illam *tuam* optatiſſimam: *Venite benedicti Patris mei, poſſidete paratum vobis regnum à conſtitutione mundi.*

SECVNDVS SENSVS

D

PARTIALIS.

De Chriſto & anima ſancta.

TRes Anonymi apud Theodor. legentes cum Septuag. *qui habitas in hortis*, &c. cenſent hæc verba eſſe ſponſæ ad ſponſum, quem in hortis ſedere dicit: *Horti autem*, inquiunt, *diuina ſunt templa, martyrum monumenta, eorum, qui ſolitariam amplexi ſunt vitam, conuentus. In his mille argenteos pro fructu vineæ afferentibus, ſponſum aſſerit habitare, atque illum obſecrat, vt non ſolum cum angelicis virtutibus colloquatur, ſed ſeipſam quoque voce ſua dignam efficiat, neue contemnat ſe, quæ deſiderio ſitique ardet, fruendi ſermonibus ipſius.*

Huc accedit S. Ambrof. in pfal. 118. ferm. 12. A v. 8. *Vnde & nos*, inquit, *fi volumus eum in nobis federe, fimus horti claufi atque muniti: feramus virtutũ flores gratiæ fuauitatem, vt difputantem cum angelis Dominum audire pofsimus.* Verùm iuxta textum Hebræum, Vulgatam verfionem, Arabicum, & alios liquet hæc effe verba fponfi ad fponfam, putà ad animam piam, quæ ipfi fedulò in omni virtute per omnem vitam feruiuit, cui proinde in fine vitæ ad cælum anhelanti dicit: Age ô dilecta, quæ habitas in hortis, quæ fcilicet hortum animæ tuæ æquè ac proximorũ tuorum affiduè omni virtutum genere excolere fategifti, poftula quod vis, dabo tibi: fcio te cupere diffolui, & effe cum Chrifto tuo: age, idipfum ardenter eloquere, voti te compotem efficiam: aufcultant amici tui, æquè ac mei, fcilicet angeli, imò arrectis auribus adftant, vocique tuæ intendunt (hoc B enim eft מַקְשִׁיבִים *macſchibim*) quafi eius fitientiffimi, vt eam excipiant & hauriant. Vnde Rupert. *Fac*, inquit, *me audire vocem tuam, vt lex Domini fem per in ore tuo fit, nunc prædicando nunc operando, nunc pfallendo. His namque modis libenter audio vocem tuam, & vt ampliùs fapienter & follicitè id facias, ecce dico tibi, amici aufcultant etiam illi, quos non vides corporalibus oculis, fancti fcilicet angeli, iuxta illud: In confpectu angelorum pfallam tibi.*

Porrò hinc, ait S. Ambrof. lib. de Bono mortis, c. 5. *Hortum illum fibi Plato compofuit, quem Iouis hortum alibi, alibi hortum mentis appellauit. Iouem enim & Deum, & mentem cetius dixit: In hunc introiffe animam, quam Peniam nuncupat, vt fe abundantiâ & diuitijs horti repleret, in quo replecus potu iaceret Porus, qui nectar effunderet. Hoc igitur ex libro Canticorum compofuit, eò quòd anima Deo adhærens in hortum mentis ingreffa fit, in quo effet abundantia* C *diuerfarum virtutum.*

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS.

De Chrifto & B. Virgine.

Senfus primus. PRimò, Guilielmus exponit de Chrifto per Gabrielem pofcente confenfum B. Virginis ad Verbi incarnationem. q.d. O Virgo, quæ in hortis animæ pafceris lilijs puritatis, audire me fac vocem tuam, qua dicas: *Ecce ancilla Domini fiat mihi fecundum verbum tuum.* Rurfum idem Guilielmus exponit de Chrifto poft refurrectionem pofcente à matre licentiam è terra abeundi, & D afcendendi in cælum. q.d. Audire me fac vocem tuam, qua dicas: *Fuge dilecte mi; afsimilare capreæ hinnuloque ceruorum fuper montes aromatum*, vt fugias in cælum, indeque mihi & Apoftolis de tuo difceffu mœftis mittas Spiritum fanctum.

Secundò. Secundò, Alanus. q.d. Chriftus: *O mater mea, quæ habitas in hortis; in horto Ecclefia corporaliter; & horto virtutum germinantium, in vitam æternam fpiritualiter: in horto qui Chriftus eft, per amorem: in horto vitæ æternæ, per fpem, confequenter habitatura per fpeciem. Fac me audire vocem tuam, id eft, ad me dirige preces de quacumque tribulatione, vt eas impleam, quia inordinatè orare non potes.*

Tertiò. Tertiò, & aptiffimè ad literam Hailgrinus Cardinal. q. d. *In fine huius operis, in hoc Chriftus verba concludit; afsignat fiquidem matri officium quod gerat in patria dicens, ô tu dilecta mea, quæ habitas in hortis gratiarum & virtutum, fac me audire vocem tuam in precibus, fonet vox tua in auribus meis, quia amici, fcilicet angeli, aufcultant, vt quod à me petieris, ftatim officiofo peragant minifterio. Beata autem Virgo libenter obfecundans filio, & tamquam gaudens iniuncto tali officio, ftatim affurgit ad preces, dicens: Fuge*, &c. vt fequitur.

VOX SPONSÆ.

VERS. 14. *Fuge dilecte mi, & afsimilare capreæ hinnuloque ceruorum fuper montes aromatum.*

B FVGE DILECTE MI, ET ASSIMILARE CAPREÆ HINNVLOQVE CERVORVM SVPER MONTES AROMATVM] Symmach. *fuauitatem*. Syrus pro *fuge* &c. vertit *vt cùm venero dilecte mi*. Chald. *In illo tempore dicent fenes cœtus Ifrael. Fuge tibi dilecte mi Dominator fæculi, de terra hac immunda, & habites maieftas tua in cælis excelfis: & in tempore tribulationis, quo nos orauerimus coram te, eris fimilis capreæ quæ in tempore, quo dormit, vnus oculus eius eft claufus, & alter oculus eft apertus; aut ficut hinnulus ceruorum, qui in tempore quo fugit, refpicit poft fe; fic tu contemplaberis nos, & refpicies tribulationem noftram de cælis excelfis, vfque ad tempus quo beneplacitum erit tibi in nobis, & redimes nos, & introduces nos in montem Ierufalem, & ibi adolebunt facerdotes coram te incenfum aromatum.*

Eft vltima & cygnæa vox fponfæ, qua fponfo C cupienti vocem eius vltimam audire, illam edit, & per eam vltima & extrema fua vota fponfo infinuat, quæ funt, vt fponfus fugiat, id eft, celeriter fe proripiat inftar capreæ fuper montes aromatum, eoque fecum rapiat fponfam, vt ibi illa ipfo folo perfruatur; nec enim amor, qui intimis fponfæ medullis infedit vllas fponfi moras patitur. Fuge ergo ô fponfe mecum è vallibus hortorum in montes cupium, ex turba in folitudinem, ex cœno fœtorum in colles aromatum.

Rurfum *fuge*, id eft feftina, feftinanter abi, & *Fuge, id eft feftina.* auola in montes. Sic & Hebræum בָּרַח *barach*, id eft, fugere, fubinde idem eft, quod feftinanter currere, ait R. Iofeph Kimchi, cuius fignificati plura exempla recenfet Pagnin. in thefauro linguæ fanctæ: quia enim fuga fit cum feftinatione D & velocitate, hinc per metalepfin *fugere* fumitur pro feftinare, *fugax* pro veloci, *fuga* pro curfu. Sic Virgil. ait:

> *Optima quæque dies miferis mortalibus æui*
> *Prima fugit;*

Id eft, citatiffima præterit & auolat. Et Silius:

> *Fugit ocyor Euris.*

Et Plautus:

> *Remigio veloci, quantùm potes feftina & fuge.*

Vnde Seneca epift. 118. fub finem: *Numquam*, inquit, *Virgilius dicit dies ire, fed fugere, quod currendi genus concitatifsimum eft.* Fuga enim velociffima eft, præfertim caprearum & hinnulorum cùm eos canes venatici celerrimè infectantur. Eft ergo emphafis in verbo *fuge*. q. d. Sicut capreæ & hinnuli à canibus agitati effufiffimè fugiunt

giunt; sic tu ô sponse quæso vt meæ saluti consulas, mecum fuge, id est, celerrimè me tecum abripe in montes aromatum, id est, in cælum, vbi extra omne periculum degam, simúque beata, & re iucundissimè perfruar:

Non fugis, vt fugias: vt capiare, fugis.

Fugere pro inuadere. Addit Sanchez *fugere* quandoque significat inuadere: sic de Ænea Turnum insequente canit Virgil. 12. Æneid.

Quoties oculos conuertit in hostem,
Abscedumq; fugam cursu tentauit equorum.
Auersos toties currus Iuturna retorsit.

Hoc ergo significato innuitur sanctos, duce Christo, per heroica mortificationis, martyrij, charitatis, ceterarumque virtutum opera inuadere & obtinere montes aromatum, purà montes æternitatis in cælestibus, iuxta illud Christi: *Regnum cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud*. Matth. 11. 12. Fuga ergo hæc notat celerem impetum in agone virtutis, quo sancti cælum inuadunt & occupant.

Montes aromatum sunt montes Bether siue Bethel, vti dixi cap. 2. v. 7. vbi Iacob vidit scalam è terra erectam in cælum, ac per eam descendentes & ascendentes angelos ad Deum scalæ innixum, ideoque locum vocauit Bethel, id est, domus Dei. Gen. 28. 12. *Montes* ergo *aromatum*, vel vt Symmach. *suauitatum*. Symbolicè denotant cælum, vt exponit Chald. Vatablus, & alij passim, vbi sancti suauissimè modulantes, iugiter offerunt Deo aromata, id est, thura & thymiamata laudis, orationis, gratiarum actionis, & iubili, vt patet Apoc. cap. 5. & seq. Audi Adrichomium in descriptione terræ sanctæ pag. 16. nu. 43. *Bethel siue Bether montes sunt fœcundi, nemorosi & arboribus consiti, gramine & herbis aromaticis pleni, & ideo ceruus, capreæ, & hinnuli illorum cacumina frequentant, de quibus in Canticis.*

Montes aromatum sunt cæli. Sic in cælorum montibus quasi in Bethel, id est, in domo Dei, inter angelos & beatos fragrant odoratissimi rosmarini continentiæ balsama immortalitatis, cinnama exultationis, carlophylla charitatis, piper acre laudis & iubili.

PRIMVS SENSVS

ADÆQVATVS,

De Christo & Ecclesia.

Ecclesia in fine mundi conuersis iam Iudæis, & completo sanctorum & electorum numero, qui sedes angelorum lapsorum restaurabunt, & implebunt, toto hoc capite sua ad cælum suspiria è corde sponsi amore ardenti ad eum eiaculatur, vt ibi post tot labores & agones quasi emerita & victrix cum Christo nuptias beatas consummet, eoque gloriosè perfruatur in æternum, ac cum sanctis angelis iuge Alleluia concinat. Vnde idem su spirium hic iterat, eoque cantico concludit, imminente iam secundo Christi aduentu ad iudicium.

Sensus ergo est. q. d. *Fuge*, id est, festina & proripe te, ô sponse, mox à peracto iudicio, ex valle hac lachrymarum, tot sceleribus & ærumnis fœtida & putida, in montes aromatum, id est, ad colles beatæ æternitatis, ad sedes angelorum vbi omnia fragrant thure & incenso laudum & iubilorum, eoque pariter me tecum transfer, vti solent capreæ & hinnuli fœtus suos secum eripere (imò sine ijs nolunt se solos eripere) à venatoribus, & transferre in montes aromatibus redolentes. Cur Christus comparetur capreæ & hinnulo, plures causas & analogias recensui cap. 2. v. 9.

Vnde Cosmas Damianus paraphrasticè & patheticè sic explicat: O optime, & vita mea mihi charior sponse mi, Domine Iesu Christe, venisti tandem diu, multumque vocatus mihi & expectatus. Felix, faustusque sit nobis aduentus tuus. Ecce iam exoptata spirat regenerationis nostræ dies, iam te exorto summo Sole & Rege nostro, principum omnium & potestatum, ceu liquescentium montium vmbræ contrahuntur: iam omnis creatura liberabitur à seruitute corruptionis: iam vita nostra, quæ hactenus in te condita latuit, vnà cum tua vita & gloria vniuerso orbi reuelabitur: iā corruptibile hoc corpus induet incorruptionem, & mortale immortalitatem, iam denique tecum de peccato & morte triumphaturi, hostibus nostris Osæum hoc carmen canentem, insultabimus: Absorpta est mors in victoria. Vbi est mors victoria tua? vbi est mors, peccatum, stimulus tuus? Bonum certamen certauimus, cursum consummauimus, fidem seruauimus, vicimus. Rogamus ergo te enixè, vt nos omnes, qui sumus electi & dilecti tui, ex quatuor plagis ad te venire iubeas, & in istam nubem tuam lucidissimam rapias, teque & nos è conspectu hominum impiorum quàm celerrimè in cælum, procul è fœtidis huius mundi montibus, ferinum leonum & pardorū virus olentibus transferas in montes cælestes omniū gratiarum & virtutum tuarum, ac votorum nostrorum aromaticam spirantes fragrantiam. Audiat tandem, te obsecro, tua Ecclesia promissam illam iucundissimam vocem tuam: *Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te. Veni de Libano sponsa mea, veni de Libano, veni coronaberis, de capite Amana, de vertice Sanir & Hermon, de cubilibus leonum, & de montibus pardorum.* c. 5. 4. Item & illam: *Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi.* Matth. 25. 34.

Montes aromatum Christi. Portò patres hæc passim referunt ad Christi ascensum in cælum, qui contigit 40. die ab eius resurrectione, quasi Ecclesia, id est, Apostoli & fideles supplicent Christo, vt scandat in cælum, sed ita vt inde suos sanctos oculo misericordiæ respiciat, eosque suâ gratiâ & consolatione sæpè visitet: sanctos, inquam, qui montes aromatum dici merentur ob contemptum terrenorum, & appetitum cælestium bonorum & gaudiorum, ait Beda. Sic & Cassiod. Philo, Iustus, Aponius, & S. Bernard. serm. 9. in psal. *Qui habitat*: vbi per montes aromatum accipit omnes angelorum ordines, super quos Christus, quà homo, triumphans in cælum ascendit.

Verùm quia de Christi ascensu in cælum iam dudum actum est, cap. 1. in Ecclesiæ adolescentia: hinc meliùs hic vbi agitur de Ecclesia iam adulta, imò perfecta, idemque statim beanda & glorificanda in cælo, fugam hanc sponsi in montes

montes aromatum accipias de secundo Christi aduentu, quo scilicet ipse in die iudicij, eo peracto in valle Iosaphat, ex ea cum sanctis gloriosè scandet in cælum, eosque secum rapiet, vt ipsos Deo Patri velut fructum crucis suę offerat. Ita Theodor. Honorius, Aponius, S. Ambr. de Bono mortis cap. 5. & S. Bernard. serm. 9. in Psalm. *Qui habitat.* Et ex Neotericis Luisius, Nannius, Osorius, Delrio, Hortolanus, & alij.

SECVNDVS SENSVS

PARTIALIS,

De Christo & anima sancta.

Et anima sancta.

PRimò, S. Gregor. *Christus*, inquit, *fugiens reprobos, montes aromatum petit, quia peruersos dimittens sanctas animas visitare non desinit, quæ & per contemplationem excelsæ sunt, & per confectiones virtutum odorifera vnguenta secum ferunt; super hos montes dilectus capreæ hinnuloque ceruorum assimilatur, quia in cordibus sanctorum virorum manifestat, quàm pia charitate humanitatem pro vobis assumpsit.*

Hinc S. Ambros. lib. 3. de Virgin. hęc ijs adaptans: *Ibi*, inquit, *filiæ Christum quæramus, vbi quærit Ecclesia in montibus bonis odoris, qui excelsorum sublimitate factorum suauem vitæ odorem pro meritorum virtutibus exhalant. Fugit enim plateas, fugit conuentus & strepitus fori, iuxta quod scriptum est: Fuge frater meus, & similis esto ceruo aut hinnulo ceruorum. Serpentinis enim infensus colubris, & effugit aut cœnum, atque humi reptantibus infestius serpentibus, nescit commorari, nisi in talibus Ecclesiæ filiabus, quæ possunt dicere: Christi bonus odor sumus.*

Secundò, aptiùs ad literam S. Ambros. lib. de Bono mortis c. 5. hæc accipit de desiderio animæ euolandi ex hac vita & sæculo in cælum: *Fuge*, ait, *frater meus. Hortatur, vt fugiat sponsus, quia iam sequi potest etiam ipsa, terrena fugientem. Dicit autem vt similis sit damulæ, quæ euadit de retibus. Vult enim & ipsa fugere & euolare supra mūdum.* Et Honorius: *Dilectus*, ait, *à malis fugit, cùm sponsam suam de ærumnis mundi ad gaudia cæli ducit. Capreæ similis erit, cum electos à reprobis, vt grana à paleis seliget. Hinnulo similis erit, cùm in sanctis vt hinnulus in vmbra requiescet. Tunc verò erit super montes aromatum, quando regnabit super altitudinem angelorum & hominum, in quibus fragrat odor virtutum. Vel ipsa caprea cum hinnulo erit super montes aromatum, quando Ecclesia cum populo fidelium possidebit portas inimicorum suorum, scilicet cùm hereditabit loca apostatarum angelorum. Ecce quo illud carmen est deductum, quod humanum genus lapsum deduxit ante Dei conspectum.*

Porrò sicut capreæ & hinnuli, qui in montibus aromatum pascuntur, ait Sanchez, odorem habent suauissimum aut ex ore, quod fragantes imbuerūt plantæ; aut ex villis, qui assiduo affrictu ad stillātes frutices cum stacte & gutta, quibus deliburi sunt, odorem quoque gratissimum contraxēre: sic quoque sponsus in mōtibus aromatis assiduus, & totus ipse fragrans, purissimos in sponsæ viscera inspirat anhelitus, qui ipsam, quamcumque in partē sese det, spirare faciunt, quam libauit à sponso, suauissimam animam.

Exemplo sit S. Paulus, qui ait: *Viuo autem iam non ego, viuit verò in me Christus.* Galat. 2. Versabatur enim in cælis assiduè cum Christo & angelis, quare non nisi cælum & cælestia spirabat. *Nostra conuersatio in cælis est*, ait ipse Philip. 3. 20. Et: *Iam non estis hospites & aduenæ, sed ciues sanctorum, & domestici Dei.* Ephes. 2. 19.

Symbolicè Rupertus & S. Gregorius censent hîc animam piam petere vt Deus se abscondat, ac in suam Deitatis caliginem & incomprehensibilitatem se recipiat, ne plus alta de eo contemplans eum se comprehendisse arbitretur. Audi S. Greg. 17. Moral. cap. 15. *Fuge dilecte mi, fuge, quasi dicat: Tu qui ex carne comprehensibilis es factus, ex diuinitate tua intelligentiam nostri sensus excede & in teipso nobis incomprehensibilis permane.*

Rursum Philo. Cùm inquit, tentaris ô anima dilecta, fuge ad montes aromatum, id est, ad exempla sanctorum, vt ijs animata tentationi resistas. Tentaris libidine, fuge ad arduum castitatis montem Ioseph patriarcham, qui in manu heræ se tentantis pallium reliquit, & aufugit. Tentaris irâ, fuge ad mitissimum clementiæ collem Dauidem, qui Sauli scelus persecutionis ignouit, eumque iuuare. *Simus ergo*, ait, *montes aromatum*, id est, odoramenta virtutum. Insuper in tentatione, præsertim voluptatis, gulæ & luxuriæ singulare remedium est fuga, vt fugias omnes carnis illecebras, & mulierum species omnesque peccandi occasiones.

Denique S. Ambros. in psal. 118. serm. 22. v. 8. refert hæc ad fugam in persecutione, fugit enim Christus non in se, sed in nobis, suadetque, vt persecutionem fugiendo declinemus: *Propter infirmos*, ait S, Ambros. *fugit, qui tentamenta grauiora ferre non possunt, &c. transeat ad montes aromatum, qui pro martyrio possint odorem beatæ resurrectionis adferre. Montes aromatum sancti sunt. Ad eos confugit Christus, quia fundamenta eius in montibus sanctis. Ad eos igitur confugit, qui sunt eius stabilia fundamenta. In nobis fugit. In illis fida statione consistit. Mons igitur aromatum Paulus est, qui potest dicere: Bonus enim odor Christi sumus Deo. Mons aromatum Dauid cuius orationis odor ascendebat ad Dominum, & ideò dicebat: Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo.*

Mystici, siue contemplatiui hæc referunt ad mysticos Christi ad animam accessus & recessus, hi enim fugæ assimilantur. Vnde noster Aluarez de Paz de Natura contemplat. lib. 5. parte 2. cap. 12. sic explicat, quasi dicat: *Fuge dilecte mi*, &c. quandoquidem ô sponse fugiturus es, & me tuo amore relicturus, oro, vt fugias adinstar capreæ hinnulique ceruorum, qui ita insequentes fugiunt, vt frequenter ad eos se conuertant, oculisque respiciant. Vade, sed redi, vt sicut discessu tuo humilior, & meam infirmitatem agnosco, ita accessu virtutum augmento exalter, & amoris affectu respirem. Tu te similem fecisti aquilę.

TER-

TERTIVS SENSVS

PRINCIPALIS,

De Christo & B. Virgine.

D. B. Virgi- ni. PRimò, Guilielmus hæc accipit de B. Virgine rogante Christum, vt in cælum ascendat, indeque in se & Apostolos mittat Spiritum sanctum, ascendat inquam, *super montes aromatum*, id est, super omnem excellentiam angelorum, qui facti sunt montes aromatum, cùm in amore Dei solidati beati meruerunt; *Propter ineffabiles*, inquit, *quibus perpetuo fruentur delicias internæ suauitatis, ex contemplatione summæ Trinitatis.*

A Secundò, Rupertus docet in quauis necessitate fideli confugiendum esse ad montes aromatum, id est, inuocandos esse sanctos quoslibet, sed præsertim B. Virginem, quæ est Virgo Virginum, mons montium & Sancta Sanctorum: *Leuaui*, ait, *oculos meos in montes, vnde veniet auxilium mihi: sed ad te præcipuè conuertimur, ad te præsertim oculos nostros leuamus, tuum præ omnibus auxilium suspiramus. Per sanctum vteri tui sacramentum, & illum, qui animam tuam pertransiuit, gladium, obtine, vt videamus ipsam illuminationem montium æternorum, scilicet dilectum, & ex dilecto dilectum & simul dilectionem amborum, id est, Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, Deum vnum, viuum & verum, cuius regnum & imperium permanet in sæculum sæculorum. Amen.*

Quia Symbolica Canticorum obscuritas, & continuum quasi ænigma prolixiorem me esse compulit, vt valdè occupatis hæc omnia legere non liceat, aliis etiam non libeat, subiicio breue dictorum Summarium, quod totius Cantici harmoniam quasi in ictu oculi menti repræsentet.

COMPEN-

COMPENDIVM
SIVE SYNOPSIS
SENSVS LITERALIS
ET GENVINI
CANTICORVM.

Sensus literalis & adæquatus Canticorum est, describere coniugium Christi & Ecclesiæ per humanitatem ab eo assumptam: partialis Christi & animæ sanctæ, non cuiuslibet, sed perfectæ: principalis Christi, & B. Virginis. Primò ergò describit, Ecclesiæ & animæ sanctæ infantiam à cap. 1. vsque ad c. 2. v. 8. Secundò, eius adolescentiam à c. 2. v. 8. vsque ad c. 3. v. 6. Tertiò, eius virilem ætatem à c. 3. v. 6. vsque ad cap. 5. v. 2. Quartò, eius senectam à cap. 5. v. 2. vsque ad cap. 6. vers. 3. Quintò, eius renouationem & glorificationem, vel potius aspirationem ad gloriam à cap. 6. v. 3. vsque ad finem libri.

Prima pars Cantici, qua describitur Ecclesiæ ortus & infantia vsque ad c. 2. v. 8. Hæc infantia fuit à Christi ortu & prædicatione vsque ad missionem Spiritus sancti in Pentecoste.

CAPVT PRIMVM.

Vers. 1. Scvletvr me oscvlo oris svi] Petit Synagoga osculum incarnationis Verbi, quo scilicet Verbum osculetur humanam naturam eam assumendo, vt in ea patiendo, illam Deo Patri ob peccatum exosam reconciliet. Petit anima sancta osculum perfectionis, charitatis & vnionis cum Deo. Petit B. Virgo osculum Spiritus sancti, vt fiat mater Christi.

Qvia meliora svnt vbera tva vino] Vbera vocat papillas: nec enim viri habent mammas, vt feminæ: ex papillis autem virorum subinde lac exprimi docet Galenus & Aristot. lib. 1. Histor. animal. cap. 12. & li. 3. c. 20. Vbera significant dulcissimam lactandi facultatem & vim: Christus enim suâ doctrinâ & gratiâ quasi duobus vberibus lactat fideles. Nota τὸ *quia*, hæc enim vox dat causam, cur sponsa ambiat osculum sponsi. q. d. Quia dulcedinem tuorum vberum, id est, tuæ, doctrinæ gratiæ & consolationis gustaui, hinc aspiro ad tuum osculum, vt ex eius halitu spiritum & animam, à qua omnis dulcedo promanat, in ipso fonte hauriam. Hæc

A vbera meliora sunt vino voluptatum sæculi, æquè ac vino, id est, austeritate legis Mosaicæ.

Fraorantia vnoventis optimis] Putà charismatibus Spiritus sancti præstātissimis. Externa Christi vbera sunt Apostoli & Euāgelistę. Vers. 2.

Olevm effvsvm nomen tvvm] Oleum hic ponitur pro vnguento & quouis liquore odorato, qualis est balsami. q. d. Nomen Iesv, id est, Saluatoris, tibi ô Christe proprium, effusum in incarnatione, circumcisione, & cruce fragrat instar balsami. Nomen sumitur pro re nominata, q. d. Tu ô Iesv effundens tuum sanguinem
B. & vitam pro nobis ex mero amore, redoles suauissimè. Ita Origen. Theodor. S. Gregor. Haymo & alij.

Ideo adolescentvlæ (hoc odore tui amoris attractæ) dilexervnt te] Adolescentulas vocat Ecclesias & animas in fide & virtute Christiana nouellas, vti sunt recenter baptizatæ.

Vers. 3. Trahe me post te, cvrremvs in odorem vnoventorvm tvorvm.] Ecce quod vers. 2. vocauit oleum, hic vocat vnguenta. q. d. Oro vt tuâ gratia Christe me præuenias & efficaciter trahas ad te, vt sic post te cum meis

ado-

adolescentulis curram, & sanctissimos ad suauis- A
simos tuos mores imiter.

Introduxit me rex in cellaria sua] id
est, in intima penetralia domus suæ (hęc enim
Hebræi vocant חֶדֶר *cheder*) q. d. Christus pate-
fecit mihi arcana sua, & præsertim mysteria, in
prophetis & figuris veteris testamenti abscon-
dita; item S. Sacramenta, præsertim Euchari-
sti

Exultabimus et lætabimur in te, me-
mores uberum tuorum super vinum] Vata-
blus *prædicabimus amores tuos vino præstantiores.*
q.d. Ego sponsa cum meis adolescentulis ebria
vino tuę consolationis, quod bibimus in cella-
rijs tuis, ac lacte dulcedinis tuę, quod suximus
ex vberibus charitatis tuę, *exultabimus & lætabi-
mur in te.*

Recti diligunt te] q. d. Tu ô Christe re- B
ctissimus, iustissimus & sanctissimus es; quare
qui recti sunt, iusti & sancti, diligunt te: tu enim
eorum amorem rectificas & castificas, vt nil
carnale ament, sed tantùm id, quod spirituale
est & diuinum, quale est omne id, quod in te
cernunt & admirantur, vt post te currere ge-
stiant.

Vers. 4. Nigra sum, sed formosa filiæ Ierusa-
lem, sicut tabernacula Cedar, sicut
pelles Salomonis.] Hęc ita combina. q. d.
Ego Ecclesia Christi sponsa *nigra sum*, *sicut ta-
bernacula Cedarenorum*, & Agarenorum, quę so-
le torrentur, nigricantia; *sed formosa* pariter sum
sicut pelles Salomonis, quia persecutionum & ęru-
mnarum caligo & nigredo me magis illustrauit,
& formosiorem effecit ob splendorem patien-
tię, fortitudinis, charitatis & zeli cęterarumque C
virtutum, quas in aduersitatibus ostendi & adau-
xi.

Vers. 5. Nolite me considerare, quod fusca
sim, quia decoloravit me sol.] q. d. Nolite
mirari, quòd per tribulationes fuscata sim, quia
hisce me decolorauit sol, id est, ęstus persecutio-
nis; sed idem mihi patientiam & constantiam
afflauit, quæ lōgè magis me illustrat. Ita Cassiod.
Beda, & alij.

Filii matris meæ pugnaverunt contra
me, posuerunt me custodem in vineis,
vineam meam non custodivi.] q.d. Iudæi,
qui sunt fratres mei, vtpote ex eadem matre,
qua ego, putà ex Synagoga geniti, Iudæi, in-
quam, pugnantes pro suo Moyse & Iudaismo
me Ecclesiā Christi, id est, Apostolos & primos
Christianos acerrimè oppugnarunt, ideoque D
coëgerunt illos Iudæam deserere ac fugere ad
Gentes, ibique erigere & custodire vineas, id est,
Ecclesias cæteras Gentium: quo factum est vt
vineam meam, id est, Ecclesiam in Iudæa sitam,
quę mihi natiua & propria erat, ac vnicè à Chri-
sto commendata custodire non potuerim: quare
ab ea expulsa oberrare coacta sum per vineas
Gentium, vbi varios solis, id est, persecutionis
ęstus perpessa, ęrumnis decolorata, afflicta &
offuscata sum.

Vers. 6. Indica mihi (tu ô sponse, qui es is) quem
diligit anima mea, vbi pascas (gre-
gem tuum fidelium) vbi cubes in meridie,
ne vagari incipiam post greges soda-
lium tuorum] Ecclesia ęstu persecutionis Iu-
dæorum & Gentium afflicta & decolorata, pe-
tit à Christo sponso suo locum, in quo fideles
suos pascit, vt cum ijs refrigerium cubando ca-
ptet in meridie, id est, in ardore tribulationis,
vt ibidem à sponso pascatur, animetur corrobo-
retur, ne alioqui incidat in sponsi sodales, id est,
æmulos hæreticos, vel homines impios, à qui-
bus pabulis hæresum, errorum & vitiorum pa-
scatur.

Si ignoras te, ô pulcherrima inter mu- Vers. 7.
lieres, egredere et abi post vestigia
(Hebr. *post calcaneos*) gregum tuorum, et pas-
ce hoedos tuos iuxta tabernacula pas-
torum] Pronomen *te* per pleonasmum He-
braicum redundat. q. d. Si ignoras ô Ecclesia,
vbi ego Christus gregem pascam, egredere &
abi post vestigia gregum, id est, fidelium tuo-
rum; tui enim greges mei quoque sunt; atque
vbi greges mei sunt, ibi sum quoque ego eorum
fidus & indiuiduus pastor: *& pasce hædos tuos iux-
ta tabernacula pastorum*, putà Apostolorum & do-
ctorum: illos enim tibi præsides pręfeci & magi-
stros constitui, atque ego in medio ipsorum ver-
sor & dego, vti dum viuerem in medio ipsorum
à parentibus meis inuentus sum in templo Lu-
cæ 2. 46. iuxta illud: *Ecce ego vobiscum sum vsque ad
consummationem sæculi.* Matth. 28. 20. quare per
hosce pastores ego tę verâ doctrinâ pascam, &
in omni solis, id est, persecutionis ardore sola-
bor & protegam. Hos si sequaris, non incipies
vagari nec incides in meos sodales, id est, ęmulos
& riuales hæreticos, cęterorumque errorum ma-
gistros. Ita S. Athanas. in Synopsi, & Iustus Or-
gel.

Equitatui meo (Septuag. *equæ meæ*) in cur- Vers. 8.
ribus Pharaonis assimilavi te amica mea]
q.d. Ad bellum te voco, ô Ecclesia, vt totum
mihi, tibique subigas: quare à me assimilaberis
equitatui meo angelico, quem opposui equita-
tui & curribus Pharaonis, cùm pro Moyse &
Hebræis pugnans eos profligaui, & in mare ru-
brum demersi. Simili enim modo per te omnes
tuos hostes infideles profligabo, sed ita vt ex in-
fidelibus faciam fideles, ex hostibus amicos, ex
rebellibus subditos, ex feris homines, ex mortuis
viuos, ex dæmonibus angelos.

Pulchræ sunt genæ tuæ sicut turtu- Vers. 9.
ris.] Hisce genis significatur Ecclesiæ & fide-
lium, præsertim virginum verecundia & casti-
tas, turtures enim castæ sunt.

Collum tuum sicut monilia] Propriè col-
lo, quod oneri & iugo æquè ac capiti subijcitur,
significatur subiectio & obedientia Ecclesiæ,
quæ Christo sponso suo, Deique legibus per o-
mnia obedit. Hæc enim eam non tam grauat,
quàm ornat vti monile.

Murenulas aureas faciemus tibi, ver- Vers. 10.
miculatas argento.] q.d. Aureis obedientiæ
legibus & regulis, argento obedientiæ dispun-
ctis, quasi murenulis, id est, torquibus aureis ar-
gento variegatis, decorabimus te, ô Ecclesia, ô
anima sancta & religiosa.

VOX SPONSÆ.

Dum esset rex in accubitu suo, Vers. 11.
nardus mea dedit odorem suum]

q.d. Dum sponsus meus, qui est Rex Christus, A esset in mensa sua nuptiali, putà in incarnatione, passione & cruce, ego sponsa Ecclesia, & anima sanctâ ad illum ingressa, vnguento nardino humilitatis, pœnitentiæ, orationis cæterarumque virtutum eundem perunxi, cuius odore ille mirificè recreatus est. Hoc fit, dum Christi incarnationem & passionem deuotè recolimus, audimus, legimus, & meditamur.

Vers. 12. Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter vbera mea commorabitur.] q.d. Ego Ecclesia, & anima deuota memor incarnationis, passionis & crucis, myrrhæ, id est, amoris sponsi mei, quo tam amara pro me vltrò subijt, semper recordabor, illi grata ero, illum amabo, pro illo vicissim amara quælibet subire nõ detrectabo, sed optabo & ambiam amara & ardua eius iussa, quin & obiurgationes ac morda- B cis verba, imò flagella & verbera vltrò suscipiam & capessam.

Vers. 13. Botrus cypri dilectus meus mihi in vineis Engaddi.] *Cyprus est arbor ziziphi foliis, semine coriandri flore candido & odorato*, ait Plinius: pręstans erat in vineis Engaddi, ex vicinia balsami in sis germinantis. Notat ergo lætam & gloriosam Christi resurrectionem. Christus igitur fuit fasciculus myrrhæ in passione, sed botrus cypri in resurrectione. q.d. Iugiter recordabor resurrectionis æquè ac passionis Christi, ac per consortium passionis tendam ad consortium resurrectionis eiusdem: ipse enim sua resurrectione viam mihi ad eandem præiuit & aperuit.

VOX SPONSI. C

Vers. 14. Ecce tv pulchra es amica mea: ecce tv pulchra es.] Sponsus à sponsa laudatus, laudem suam in eamdem reflectit. q.d. A me pulchro tu pariter ô sponsa pulchra es, quia ego meam pulchritudinem tibi impertiui & afflaui; quare bis pulchra es, primò in dilectione Dei, secundò in dilectione proximi. Rursum primò in actione, secundò in contemplatione. Ad hæc primò in humilitate, secundò in charitate.

Ocvli tvi colvmbarvm.] Amicus in oculis elucet. Sensus est. q.d. Oculos (& consequenter mentem & intentionem in eis pellucentem) habes columbinos, id est, simplices, ingenuos, pudicos, amabiles.

VOX SPONSÆ.

Vers. 15. Ecce tv pvlcher es dilecte mi, et decorvs.] Sponsa amore & honore certat cum sponso, laudesque suas in eum retorquet. q. d. Fateor, ô sponse, me esse pulchram, sed hæc pulchritudo, non tam mea est, quàm tua; quia à te mihi aspirata. Nam tu pulcherrimus es formaliter & causaliter: tu enim es fons & causa omnis gratiæ decoris & pulchritudinis, quæ in iustis & sanctis reperitur.

Vers. 16. Lectvlvs noster floridvs: tigna domorvm nostrarvm cedrina, laqvearia nostra cypressina.] Pulchrum sponsum & sponsam pulchrum decet cubile & pulchra domus, putà contignata ex cedris & laqueata cypressis. Vtrumque hic assignat. Sponsa in vineis decolorata, inde sponsum inuitat in domũ, vt in ea quieta & læta mutuo fruantur consortio & colloquio. Lectulus, in quo Christus & Ecclesia, æquè ac anima iusta conquiescunt, est pura sanctaque conscientia florens virtutibus, item oratio & vita contemplatiua. Domus Christi & Ecclesiæ ad literam sunt templa & oratoria fabricata ex cedris & cypressis, vti fuit templum Salomonis, ad quod hic alludit. Symbolicè tigna, quæ domum continent & sustentant, notant bonos Prælatos, qui sunt cedrini, id est, integræ excelsæque vitæ: Laquearia, quæ tignis affiguntur, ex iisque pendent, notant fideles & sanctos Prælatis suis coniunctos, & subditos; hi sunt cypressini, id est, rectis & incorruptis moribus ac frondibus bonorum operum instar cypressi decorantur, & coronantur.

CAPVT SECVNDVM

VOX SPONSI.

Ego flos campi et lilivm convallivm.] Vers. 1. Christus fuit *flos campi*, quia sicut flos in campo sponte prouenit sine semine, sine creatione; sic & Christus ex Virgine natus est sine opera viri: Sicut ergo flos non slium habet patrẽ quàm solem in cælo, nec aliam matrem quàm plantam ex qua nascitur in terra: sic Christus in cælo solum patrem habet Deum, qui est sol increatus, & in terra solam matrem Virginem. Christus quoque fuit *lilium conuallium: lilium*, per candorem & splendorem vitæ; *conuallium*, per humilitatem; tum quia ipse in se fuit humillimus, tum quia humilium & castarum animarũ, quas inhabitat, idem ipse est decus & ornamentum.

Sicvt lilivm inter spinas, sic amica mea Vers. 2. inter filias.] q.d. Sicut lilium enascitur, vigetque inter spinas; sic Ecclesia inter hæreticos, persecutores & impios, qui illam quasi spinæ pungunt, magis crescit, ac maiori sanctitatis fulgore, & odore bonæ famæ coruscat.

VOX SPONSÆ.

Sicvt malvs inter ligna sylvarvm, sic di- Vers. 3. lectvs mevs inter filios.] q.d. Sicut arbor pomifera, v.g. malogranatorum, excellit D arbores syluę infrugiferas & colore, & odore, & sapore; sic Christus sapientia, gratia & virtutibus excellit omnes Adæ filios.

Svb vmbra illivs, qvem desideraveram, sedi, et frvctvs eivs dvlcis gvttvri meo] q.d. Christus mihi est quasi malus & pomus sua vmbra, id est, sua cura & prouidentia me ab æstu tentationum protegens, & simul suis dulcibus fructibus me pascens & oblectans. Fructus Christi sunt septem dona Spiritus sancti, ac sancta Sacramenta præsertim Eucharistiæ.

Introdvxit me rex in cellam vina- Vers. 4. riam ordinavit (Hebr. *vexillum erexit*) in me charitatem.] Cella vinaria, in quam Christus introduxit Ecclesiam, id est, Apostolos & fideles, est altare, in quo celebramus sacrificium Eu-

Eucharistiæ, ac haurimus calicem Domini, qui mentem cælesti suauitate inebriat. Ita Nyssenus. Item cella hæc est plenitudo Spiritus sancti data Apostolis in Pentecoste: vnde videbantur ipsi esse pleni musto, non vini, sed zeli, ac tum vexillum charitatis palàm in Iudæa, & deinde in toto orbe erexeruut. Vide S. Augustinum 22. Ciuit. 22.

Vers. 5. FVLCITE ME FLORIBVS, STIPATE ME MALIS: QVIA AMORE LANGVEO.] Apostoli & fideles recepto Spiritu sancto, ac frequentantes Eucharistiam amore Dei ita accendebantur, vt amore languerent, & quasi in deliquium animi inciderent: vnde ambiebant flagella, cruces & martyria. Optabant ergo fulciri floribus, id est suauissimis exemplis Christi & sanctorum Prophetarum, ac stipari, id est, vallari & roborati pomis, id est, precibus eorumdem.

Vers. 6. LÆVA EIVS SVB CAPITE MEO, ET DEXTERA EIVS AMPLEXABITVR ME.] q. d. Christus sponsus me sponsam amore eius languentem, ac deficientem sustentet: quare læua eius sit sub capite meo, & dextera illius amplexetur me, id est, reliquum meum corpus: Læua Christi est humanitas, dextera est deitas. Rursum læua est gratia & consolationes præsentis vitæ, dextera est gloria & fœlicitas futuræ.

VOX SPONSI.

Vers. 7. ADIVRO VOS FILIÆ IERVSALEM PER CAPREAS CERVOSQVE CAMPORVM, NE SVSCITETIS, NEQVE EVIGILARE FACIATIS DILECTAM, QVOAD VSQVE IPSA VELIT. Est iuramentum venatorium. Sponsus enim hic inducitur vt pastor, & venator insequens ceruos & capreas. q. d. Adiuro vos, ô Iudæi per sanctos angelos, qui celerrimi & oculatissimi sunt, vt cerui & capreæ, angelos, inquam custodes Iudææ, æquè ac Ecclesiæ meæ in Iudæa nascentis, ne eius amore mei feruentis, & languentis fidem, pacem, & profectû vestro tumultu, schismate, persecutione interturbetis. Rursum ne illam ab otio sancto, oratione & contemplatione auocetis ad negotia vitæ actiuæ; sicut Christus Martham conquerentem de Magdalena repressit, dicens: *Martha, Martha solicita es & turbaris erga plurima. Porrò vnum est necessarium; Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea.* Luc. 11.

SECVNDA PARS CANTICI,

QVA DESCRIBITVR ADOLESCENTIA,

Et incrementa Ecclesiæ vsque ad c. 3. vers. 6. Sicut infantiam Ecclesiæ descripsit à c. 1. hucusque.

Hæc adolescentia Ecclesia fuit post Pentecosten, cùm Apostoli recepto Spiritu sancto profecti ad Gentes, ibi Ecclesias fundarunt.

VOX SPONSÆ

Vers. 8. VOX DILECTI MEI: ECCE ISTE VENIT SALIENS IN MONTIBVS, TRANSILIENS COLLES.

Vers. 9. SIMILIS EST DILECTVS MEVS CAPREÆ, HINNVLOQVE CERVORVM.] Inducitur hic sponsa amore languens quasi incidens in somnium & deliquium, ideoq; ab adolescentulis delata ad lectulum, vt patet, c. 3. vers. 1. In lectulo ergo somnians, videtur sibi audire vocem sponsi salientis per montes & colles instar capreæ, hinnulique ceruorum. Significatur Christus per Apostolos è Iudæa proficiscens, & discurrens per totum orbem, omnibusq; Gentibus prædicans Euangelium, ac omnes motium itinerumque anfractus, omniaque Euangelij impedimenta generosè superans, & transiliens instar capreæ hinnuli.

EN IPSE STAT POST PARIETEM NOSTRVM RESPICIENS PER FENESTRAS, PROSPICIENS PER CANCELLOS.] Christus in Pentecoste seipsum exhibuit Apostolis per Spiritum sanctum à se missum, puta per linguas igneas Apostolorum capitibus insidentes, quasi per cancellos, per quos ipse Apostolos clarè intuebatur, Apostoli verò ipsum obscurè, vti fit in cancellis; cumque Apostoli & fideles frequentare cœperunt Eucharistiam in qua Christus lateus sub speciebus panis & vini, per eas quasi per cancellos, & per parietem intermedium nos intuetur.

EN DILECTVS MEVS LOQVITVR MIHI: SVRGE, PROPERA AMICA MEA, COLVMBA MEA, FORMOSA MEA, ET VENI.] Christus enocat sponsam Ecclesiam, id est, Apostolos foras, vt scilicet è Iudæa vadant per vniuersum orbem ad prædicandum Euangelium. *Veni* ergo, id est, vade & lucrare animas, easque ad me adduc. Causam subdit: Vers. 10.

IAM HYEMS TRANSIIT, IMBER ABIIT ET RECESSIT. Vers. 11.

FLORES APPARVERVNT IN TERRA NOSTRA; TEMPVS PVTATIONIS ADVENIT; VOX TVRTVRIS AVDITA EST IN TERRA NOSTRA.] q. d. Iam ver est Euangelij: in vere autem omnia prolificant: prolificate ergo & vos, ô Apostoli; quia iam hyems, & imber, frigusque infi- Vers. 12.

infidelitatis & peccatorum, æquè ac legis Mosaicæ transijt: Sol vernus, id est, Spiritus sancti gratia iam illuxit, omnes Gentes præparans, calefaciens, & desiderare faciens suam salutem, Deique amicitian: quare flores sanctorum desideriorum iam vbique apparent: *tempus putationis aduenit*, quo scilicet vineæ, id est, animæ à Deo electæ amputatis vitijs aptantur ad proferendum vuas virtutum: *vox turturis*, id est gemitus Gentiū pœnitentium, cupientium Deo reconciliari vbique auditur.

Vers. 13. FICVS PROTVLIT GROSSOS SVOS VINEÆ FLORENTES DEDERVNT ODOREM SVVM] q.d. Apostolis in Vere, putà Pentecoste, & deinde prædicantibus: *Ficus protulit grossos*, id est, multi Iudæi ad Christum conuersi sunt: Et *vineæ florẽtes*, id est, Gentes credere incipientes *dederunt odorem* sanctæ vitæ, famæ & exempli, indeque spem magnæ fertilitatis, putà conuersionis omnium omnino gentium. Porrò sicut grossi nonnulli maturescunt, sed perplures immaturi dĕcidunt; sic pauci ex Iudæis in fide fuêre constantes, perplures enim ex eis à fide defecerunt, & in Iudaismum relapsi sunt.

SVRGE PROPERA AMICA MEA, SPECIOSA MEA, ET VENI] Hac iteratione, ait Nyssenus, suscitatur Ecclesia & anima ad progrediendū semper in virtute, præsertim in zelo animarū & propagatione Euangelij. Proprie enim hic agitur de Ecclesiæ profectu.

Vers. 14. COLVMBA MEA IN FORAMINIBVS PETRÆ, IN CAVERNA MACERIÆ: OSTENDE MIHI FACIEM TVAM, SONET VOX TVA IN AVRIBVS MEIS: VOX ENIM TVA DVLCIS, ET FACIES TVA DECORA.] Apostoli ante aduentum Spiritus sancti metuentes Iudæos latebant in cœnaculo, sicut columbæ latent in foraminibus & cauernis; inde Christus misso iam Spiritu sancto, qui eos animosos reddidit, ipsos euocat, vt in publicum prodeant, ibique populis faciem suam ostendant, & vocem prædicationis exhibeant, vtpote sibi suauem & auditoribus salutarem.

Vers. 15. CAPITE NOBIS VVLPES PARVVLAS, QVÆ DEMOLIVNTVR VINEAS: NAM VINEA NOSTRA FLORVIT.] Vulpes sunt hæretici, initio Ecclesiæ subnascentes, vti Simon Magus, Menander, Basilides, Carpocras, Gnostici: hi subdolè quasi vulpes vineam, id est, Ecclesiam & fidem subuertebant. Iubet eas capi, dum paruulæ sunt, ne adultæ & generando multiplicatæ capi, & extirpari nequeant.

Vers. 16. DILECTVS MEVS MIHI, ET EGO ILLI, QVI PASCITVR INTER LILIA;

Vers. 17. DONEC ASPIRET DIES, ET INCLINENTVR VMBRÆ.] q.d. Quia Christus me Ecclesiam, & animam fidelem prior dilexit vt sponsam, hinc ego eum vicissim diligo vt sponsum, totaque illi intendo, sicut ille intendit mihi. Abite ergo malæ vulpes, quæ me à sponso Christi diuellere conamini. Christus quasi apis pura *pascitur inter lilia*, id est, oblectatur animabus candidis & puris, *donec aspiret dies*, claræ & beatæ æternitatis, *& obscurentur vmbræ* obscuræ & miseræ mortalitatis, quando eas in æternam suam lucem & gloriam cælestem transferet.

REVERTERE, SIMILIS ESTO DILECTE MI, A CAPREÆ HINNVLOQVE CERVORVM SVPER MONTES BETHER.] Montes Bether, vel Bethel sunt illi, in quibus Iacob vidit scalam à terra in cælum porrectam, Dñūque scalæ innixum, indeque locum vocauit *Bethel*, id est, domus Dei Genes. 28. 12. Iidem vocantur montes Bether, id est, diuisionis, quia diuisi sunt & diffissi in varios colles, per interiacentes valles. Montes ergo Bether, sunt Ecclesiæ particulares per totum orbem diffusæ, & à se inuicem diuisæ: has vt suâ gratiâ visitet Christus, orat hic Ecclesia vniuersalis. Capreę hinnuli & cerui amant montes, ac veloces sunt & acuti visus; notant ergo Christi velocitatem & vigilem prouidentiam, qua Ecclesijs singulis acriter intendit & succurrit.

B

CAPVT TERTIVM.

IN LECTVLO MEO PER NOCTES QVÆSIVI, QVEM DILIGIT ANIMA MEA: QVÆSIVI ILLVM ET NON INVENI. Vers. 1.

SVRGAM, ET CIRCVIBO CIVITATEM, PER VICOS ET PLATEAS, QVÆRAM, QVEM DILIGIT ANIMA MEA: QVÆSIVI ILLVM ET NON INVENI. Vers. 2.

INVENERVNT ME VIGILES, QVI CVSTODIVNT CIVITATEM: NVM QVEM DILIGIT ANIMA MEA, VIDISTIS? Vers. 3.

PAVLVLVM CVM PERTRANSISSEM EOS, INVENI QVEM DILIGIT ANIMA MEA: TENVI EVM, NEC DIMITTAM EVM, DONEC INTRODVCAM EVM IN DOMVM MATRIS MEÆ, ET IN CVBICVLVM GENITRICIS MEÆ.] Sensus est, q. d. Ego Ecclesia suauiter quiescens in Sion & Iudæa, ibique vacans orationi, Verbo Dei, frequenti communioni, sanctitati, omnique virtuti & perfectioni Christianæ, vt patet, Actor. 2. & sequ. ibi quæsiui Christum, sed non inueni, quia plerique Iudæorum inhærentes legi Mosaicæ Christi fidem respuerunt. Christus autem residet & inuenitur in Ecclesia, id est, in multitudine & viuacitate credentium totius mundi. Vers. 4.

Notat enim sponsa Christum per fidem habitare in cordibus fidelium, vt aduertit S. Bernardus: *Dixi: Surgam & circuibo ciuitatem*, Ierusalem, reliquamque Iudæam illi subiectam, *per vicos & plateas* euangelizando, *quæram, quem diligit anima mea*, Christum, scilicet, Christique fidem & cultum: *quæsiui illum, & non inueni*: quia Iudæi Christo in Euangelio restiterunt: *inuenerunt me vigiles, qui custodiunt ciuitatem*, scilicet Pōtifices, Principes sacerdotum, Scribæ, Herodes Agrippa, & ceteri Iudææ præsides. Interrogaui illos: *Num quem diligit anima mea, vidistis?* Agnoscitisne Messiam Patribus vestris promissum? credidistisne in Iesum Christum crucifixum? at illi obticuerunt, ac suo silentio se nescire Christum testati sunt. Quocirca: *paululum cùm pertransissem eos, inueni quem diligit anima mea*, cùm scilicet paulò post persecutionem Pontificum ac necem S. Stephani, scilicet anno secundo à passione Christi, Christus S. Paulum conuertit: ac doctorem Gentium auctorauit dicens: *Vas electionis est mihi iste, vt portet nomen meum coram gentibus*

cū

& regibus. Actor.9.ac mox S. Petrum ad Cornelium, ceterosque Apostolos ad diuersas Gentes toto orbe conuertendas destinauit. Ibi ergo in fide Gentium, Apostoli inuenerunt Christum, quasi in Ecclesia vniuersali residentem & dominantem. Tunc ergo dixit Ecclesia: *Tenui eum, nec dimittam*, quia fundabo vbique Gentium Ecclesias, itaque sacerdotibus, Episcopis, Sacramentis, doctoribus, prædicatoribus, miraculis, &c. eas in fide Christi stabiliam, vt illæ numquam illam abijciant, sed vel simul, vel alternatim & successiuè arctè eam retineant, ita vt semper magna pars orbis Christum colat & adoret: *Donec introducam illum in domum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ*, id est, Synagogæ. Synagoga enim vetus Iudæorum fuit matrix, & genitrix Ecclesiæ Christianorum. Primi enim Christiani, putà Apostoli fuêre oriundi è Iudæis. Sensus ergo est q. d. Transferam Christum, Christique fidem & cultum à Iudæis ad Gentes, ibique illum firmabo & stabiliam, donec in fine mundi per Eliam & Enoch conuertam Iudæos. Sic enim Christum, Christique fidem *introducam in domũ matris meæ*, id est, in Synagogam Iudæorum, vt omnis Israel saluus fiat, atque ex Iudæis & Gẽtibus fiat vnum ouile, & vnus pastor.

VOX SPONSI.

ADIVRO VOS FILIÆ IERVSALEM PER CAPREAS CERVOSQVE CAMPORVM NE SVSCITETIS, NEQVE EVIGILARE FACIATIS DILECTAM, DONEC IPSA VELIT. Hæc verba hic iterantur: iam enim audiuimus ea cap. 2. vers. 7. quare videtur sponsa iteratò hic in somnum & extasin incidisse. Primò enim in eam incidit, cap. 2. vers. 5. dicens: *Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo.* Vers.5.

Parabolicè somnus hic significat Ecclesiam primitiuam, id est, Apostolos post laborem & distractionem aliquot annorum, quos conuertendæ Iudææ impenderunt, recepisse se per aliquod tempus ad quietem orationis, & otium contemplationis, vt vires mentis restaurarent, ac se ardentiùs ad nouos maioresque labores, putà ad conuersionem omnium Gentium compararent. Ad hoc enim opus erat ingenti spiritu, quem orando excitare, & à Deo postulare par erat. Vnde Christus vetat eos ab hoc somno, & quiete tam pia excitari.

TERTIA PARS CANTICI,

QVA DESCRIBITVR ECCLESIÆ ÆTAS virilis, & perfectio vsque ad cap. 5. v. 2.

Hæc virilis ætas Ecclesiæ perfecta fuit tempore Constantini Magni.

VOX SYNAGOGÆ

Primitùs conuersæ de Ecclesia Gentium.

Vers.6.
QVÆ EST ISTA, QVÆ ASCENDIT PER DESERTVM, SICVT VIRGVLA FVMI EX AROMATIBVS MYRRHÆ, ET THVRIS, ET VNIVERSI PVLVERIS PIGMENTARII.] Id est, apotecarij? Primitiua Ecclesia ex Iudæis in Sion & Ierusalem collecta, audita S. Cornelij per S. Petrum, ac Gentium per S. Paulum & Barnabam conuersione, admirans exclamat: Quę est ista noua & bella Ecclesia, ex deserto Gẽtilismi tenuiter & graciliter ascendens, sicut virgula fumi; sed ex continua fumi ascensione sursum agglomerans sese, in magnam crescit amplitudinem, atque suauissimum virtutum expirat odorem; Spirat enim thura, id est, Christi Deitatem: credit enim Christum esse Deum, illique thura, id est, sacrificia & diuinos offert honores; ac myrrham humanitatis & passionis Christi: credit enim Christum Deum pro nobis assumpsisse humanam naturam, in eaque passum, crucifixum, mortuum & sepultum, ac vniuersum puluerem pigmentarium, id est, reliquam doctrinam Euangelicæ prædicationis exhalat, & quaquauersum diffundit.

Cornel. in Cantic.

EN LECTVLVM SALOMONIS SEXAGINTA FORTES AMBIVNT EX FORTISSIMIS ISRAEL. Vers.7.

OMNES TENENTES GLADIOS, ET AD BELLA DOCTISSIMI: VNIVSCVIVSQVE ENSIS SVPER FEMVR SVVM PROPTER TIMORES NOCTVRNOS.] *Lectulus*, in quo requiescit Christus, est cathedra sancti Petri, putà Ecclesia Antiochena, deinde Romana: hanc ambiunt sexaginta, id est plurimi fortissimi Pontifices, Cardinales, sacerdotes & fideles qui pro fide Christi fortissimè contra Neronem, ceterosque tyrannos per 300. annos decertarunt, eisque veritatem sanguine suo obsignarunt. Gladius eorum fuit verbum Dei. Ephes. 6. 13. quo accincti dispulerunt timores nocturnos, quos in nocte, id est, in tenebris infidelitatis, ignorantiæ, & impietatis excitarunt hæretici prauique Christiani. Vers.8.

FERCVLVM FECIT SIBI REX SALOMON DE LIGNIS LIBANI: Vers.9.

COLVMNAS EIVS FECIT ARGENTEAS, RECLINATORIVM EIVS AVREVM, ASCENSVM PVRPVREVM: MEDIA CHARITATE CONSTRAVIT.] *Ferculum*, siue gestamen est sella regia, qua Vers.10.

A quaſi in curru regio & triumphali ad pompam geſtabatur Salomon. *ferculum* hoc deſignat magnificentiã Eccleſiæ Romanę, quæ poſt perſecutiones, per Conſtantinum iam magnificè toto orbe reſplendet, in qua ſummus Pontifex præſidet, & inſtar Salomonis toti orbi Chriſtiano imperat. In eadem ſunt magnificę baſilicæ plurimæ, quaſi regia Chriſti & SS. martyrum fercula, ex lignis præſtantiſſimis, lignis Libani ſimillimis exędificata. *Columnæ* eius ſunt Cardinales & Prælati, qui eam quaſi cardines ſuffulciunt, & ornant. *Reclinatorium*, ſcilicet dorſi & cubitorum *aureum* eſt fidelis, piuſque Romanorum populus aureà pietate & religione conſpicuus in qua ſuauiter, quieſcit & quaſi reclinat ſe Chriſtus. *Aſcenſus*, id eſt, ſella purpurea eſt innumera multitudo martyrum, qui Romæ per 300. annos fortiſſimè pro
B fide certarunt vſque ad mortem, in quibus conſidet Chriſtus *media*, Septuag *meditum charitate*, id eſt, pyropis, flammis, ſimiliue charitatis hieroglyphico *conſtrauit*, opere quaſi teſſalato.

Propter filias Iervsalem] vti ijs ſe ſpectandum offerret, eaſque ad ſui venerationem alliceret. Senſus eſt. q.d. Chriſtus Eccleſiam Romanam tot gratijs & beneficijs dotauit, atq; eius fideles tantà charitate, & operibus miſericordiæ ſpiritalis, æquè ac corporalis inſigniuit, vt media & intima eius charitate conſtrauiſſe videatur, idque hoc fine. vt filias Ieruſalẽ, id eſt, fideles, quoſque toto orbe ſparſos ad eius amorem, honorem & cultum attraberet.

Vers. 11. Egredimini et videte filiæ Sion regem Salomonem in diademate, qvo coronavit illvm mater sva in die desponsationis illivs, et in die lætitiæ cordis eivs] Eccle-
C ſia Romana præ ceteris celebrat, oſtentat & prædicat fidelibus omnibus quintuplex Chriſti diadema. Primum eſt ſtola humanitatis, qua Deitas eius veſtita & coronata eſt incarnatione per Deiparam, quando noſtram carnem & Eccleſiã ſibi cum ſummo gaudio deſpondit, & copulauit. Secundum fuit corona ſpinea, qua coronatus eſt in paſſione & cruce. Tertium fuit corona gloriæ, qua amictus fuit in reſurrectione. Quartum fuit domini, & regni, quo coronatus eſt in Pentecoſte, quando miſſo in Apoſtolos Spiritu ſancto, per eos multa millia primo Iudæorum, deinde Gentium conuertit, ſibique ſubiecit. De hoc maximè hic agitur. Deſcribitur enim hic virilis ætas Eccleſiæ. Quintum diadema nuptiale æquè ac triumphale Chriſto accedet in die Iudicij, quã-
D do Eccleſiam electorum ſecum triumphans ducet in cælum, & illi copulabitur in æternum, illaque quaſi coronã gloriæ coronabitur.

CAPVT QVARTVM.

VOX SPONSI.

Vers. 1. Qvam pvlchra es amica mea, qvam pvlchra es? Ocvli tvi colvmbarvm absqve eo, qvod intrinsecvs latet.] Pulchritudinem ſponſæ Eccleſiæ admirans ſponſus Chriſtus, eam per partes deſcribit,

A ac incipit ab oculis, quos quaſi columbinos, id eſt, limpidos, innocentes, ſinceros, placidos, amabiles dilaudat, ita tamen vt interiùs latens animi pulchritudo, quæ per oculos pellucet, longe magis ab eo laudetur. Oculi notant Epiſcopos & Prælatos Eccleſiæ, eorumque vigilantiam & ſolicitudinem.

Capilli tvi sicvt greges caprarvm, qvæ ascenderunt de monte Galaad.] Capilli Eccleſiæ ſunt fideles plebeij: hi enim ornant teguntque Eccleſiam, ſicut capilli caput, & ſicut greges caprarum montem Galaad, idque primò ſua multitudine & denſitate. Secundò ſuo nitore, æqualitate, connexione & ordine. Tertiò ſuo colore, quia per fidem, ſpem, charitatem flaui ſunt & ſului, id eſt, ignei aureique quaſi coloris & decoris. Rurſum capilli notant religioſos.
B Olim enim Nazaræi, qui erant legis veteris religioſi, alebant capillos Num. 6.

Dentes tvi sicvt greges tonsarvm, qvæ ascendervnt de lavacro, omnes gemellis foetibvs, et sterilis non est in eis.] Dentes ſunt Doctores Eccleſiæ, qui quaſi dentes: frangunt & præmandunt panem, id eſt, doctrinam fidei & S Scripturam paruulis: hi ob vnionem inter ſe ſunt quaſi *greges tonſarum, quæ aſcenderunt de lauacro* Baptiſmi & crebræ pœnitentiæ, à peccatorum maculis loti & mundi: *gemellis ſunt fœtibus*, qui charitatem Dei & proximi ſuis diſcipulis inſtillant. Myſticè, dentes animæ ſunt conſideratio, meditatio, conſultatio, quæ rem agendam prius maſticant & ruminant. Ver[s.]

Sicvt vitta coccinea labia tva et
C eloqvivm tvvm dvlce.] Notat prædicatores, quorum ſermo debet eſſe *ſicut vitta*, id eſt, planus, connexus, conſtrictus, concinnus. *Coccinea*, vt rubeat & ardeat charitate, itaque erit ſuauis & dulcis. Vers.

Sicvt fragmen mali pvnici, ita genæ tvæ absqve eo qvod latet intrinsecvs.] Genæ Eccleſiæ ſunt virgines, pudorem & pudicitiam, ſanctitatemque in mente latentem, per ruborem genarum repræſentantes.

Sicvt tvrris David collvm tvvm, qvæ ædificata est cvm propvgnacvlis: mille clypei pendent ex ea, omnis armatvra fortivm.] q.d. Iuſtæ & erectæ proceritatis es. Nam per collum ſignificat totius corporis habitum erectum & excelſum,
D per ſynecdochen: *Collum* denotat celſum animũ, roburque inuictum Eccleſiæ, quæ tyrannos, hæreticos, & impios ſibi ſubdit. Rurſum per collum & turrim notantur præſules & Põtifices, ac præſertim Pontifex Romanus qui quaſi collum reſtitère Arrio, Neſtorio, Decio, Diocletiano, ceteriſque hæreticis & tyrannis. *Mille*, id eſt, plurimi, *clypei pendent ex ea*: clypei hi ſunt ſacra Scriptura, traditiones Apoſtolicæ, decreta Conciliorum, Patrum teſtimonia & exempla, conſenſus omnium ſæculorum, doctrinæ puritas, vitæ ſanctitas, &c. Collum myſticum animæ eſt oratio, per quam à capite Chriſto ſpiritum & gratiam haurimus, quam in cetera animæ & corporis mẽbra tranſmittimus. Vers

Dvo vbera tva sicvt dvo hinnv- Ver
li

LI CAPREÆ GEMELLI, QVI PASCVNTVR IN LILIIS.

VERS. 6. DONEC ASPIRET DIES, ET INCLINENTVR VMBRÆ.] Vbera Ecclesiæ sunt sacerdotes & diaconi, qui fideles lactant bonis spiritualibus & temporalibus. Hi sunt quasi hinnuli, qui pascuntur inter lilia, quia ætate & virtute florentes, puritate & castitate præeminent, ac inter virgines sanctosque degunt, quorum virtutibus & exemplis pascuntur, donec aspiret dies beatæ æternitatis, & inclinentur vmbræ miseræ mortalitatis.

VADAM AD MONTEM MYRRHÆ, ET AD COLLEM THVRIS.] Laudauit sponsus sponsam ab vberum fœcunditate, id est, à zelo animarum, nunc ne ita illi intendat, vt se negligat, illam ad se reuocat, vt secum vadat ad montem Myrrhæ, B id est, ad studium mortificationis, & ad collem thuris, id est, ad studium orationis, vt per vitamque maiorem hauriat spiritum, quem deinde in alios maiore fructu effundat. Rursum mons myrrhæ est mons Caluariæ, vbi crucifixus est Christus & myrrhâ pastus. collis thuris est idem mós, in quo tertio die resurrexit, & mons Oliueti, ex quo 40. die in cælum ascendit: per resurrectionem enim & ascensionem orbi innotuit Christi diuinitas, cui thus adoletur. Vtrumque mysterii animæ piæ crebro ruminandum est, & imitandum.

VERS. 7. TOTA PVLCHRA ES AMICA MEA, ET MACVLA NON EST IN TE.] Ex pulchritudine singulorum membrorum iam recensitorum concludit pulchritudinem totius corporis. Ecclesia tota pulchra est in iustis & sanctis, qui sunt potior & dignior Ecclesiæ portio. In his C non est macula, scilicet peccati grauioris & mortalis: nam venialibus omnibus carere est impossibile.

VERS. 8. VENI DE LIBANO SPONSA MEA, VENI DE LIBANO, VENI: CORONABERIS DE CAPITE AMANA, DE VERTICE SANIR, ET HERMON, DE CVBILIBVS LEONVM, DE MONTIBVS PARDORVM.] q. d. Tu ô primitiua Ecclesia, quæ per Apostolos, eorumque socios & asseclas laboras in Libano, Amana, Sanir, & Hermon, id est, in gentilitate conuertenda ad Christum, inde veni cum magnis Gentium à te conuersarum manipulis; vt eos adducas in Sion, hoc est, ad Christi Ecclesiam: quod si feceris, *coronaberis de capite Amana, de vertice Sanir & Hermon, de cubilibus leonum, de montibus pardorum*, id est, de D Gentibus à te cõuersis triumphabis, easque quasi in triumphum duces, ac coronâ triumphali coronaberis.

VERS. 9. VVLNERASTI COR MEVM SOROR MEA SPONSA, VVLNERASTI COR MEVM IN VNO OCVLORVM TVORVM, ET IN VNO CRINE COLLI TVI.] Pro *vulnerasti*. Hebr est *excordiasti*, id est, cor mihi abstulisti; *in vno crine*, Hebr. *in vno torque* (scilicet crines torti faciunt torquem capillorũ) *colli tui*) quia nimirum vno totoque oculo) alterum enim velo verecundè obtegis) eoque columbino, id est, pudico, modesto, & simplici me aspicis, mihique soli placere satagis. Porrò vnus crinis, siue torques crinium colli, est obedientia, qua vltrò collum legi meæ subijcis.

VERS. 10. QVAM PVLCHRÆ SVNT MAMMÆ TVÆ SOROR MEA SPONSA: PVLCHRIORA (Hebr. *meliora*) SVNT VBERA TVA VINO, ET ODOR VNGVENTORVM TVORVM SVPER OMNIA AROMATA.] *Mammæ & vbera* denotant vim lactandi Ecclesiæ, qua per suos prædicatores lactat fideles pascitque verbo & exemplo doctrinâ & Sacramentis, eleẽmosynâ spirituali & corporali. Quocirca *odor vnguentorum tuorum superat omnia aromata*, id est, bona fama, quam ex tua charitate, misericordia, & zelo animarum consequeris, ac longè lateque dispergis, melior est omnibus odoriferis virtutibus apud Deum, qui, vt dixi, misericordiam præfert sacrificio.

VERS. 11. FAVVS DISTILLANS LABIA TVA, SPONSA: MEL ET LAC SVB LINGVA TVA, ET ODOR VESTIMENTORVM TVORVM SICVT ODOR THVRIS.] q. d. Sermo tuus lacteus, melleus & suauissimus est, quo verbo Dei pascis fideles; vestimenta Ecclesiæ sunt bonorum operum ornamenta hæc habent odorem thuris, id est, orationis, quia referuntur ad Deum, Deique gloriam, Deo enim thus adoletur.

VERS. 12. HORTVS CONCLVSVS SOROR MEA SPONSA, HORTVS CONCLVSVS, FONS SIGNATVS.] Ecclesia similis est horto, siue paradiso omnibus gratiis & virtutibus velut plantis cælestibus vernanti, suisque areolis bellè distincto, & arte topiaria affabrè disposito, ideoque concluso, ne qua hæresis, impietas, aliudue vitium, aut noxa in illum aut violenter irrumpat, aut fraudulenter irrepat, sed soli Christo integer & intactus seruetur, eique omnium virtutum flores & fructus producat, quibus eum oblectet & pascat. Repetit τὸ *conclusus* bis, vt duplex eius conclusio & sera significetur. Prima est, custodia angelorum & doctorum. Secunda est tutela ipsius Dei & Christi, iuxta illud Zachar. 3. 5. *Et ego ero ei*, ait Dominus, *murus ignis in circuitu*. Ita Cassiod. Beda, & alij. Rursum Ecclesia est similis fonti illimi, limpidissimo & saluberrimo, ideoque obsignato, ne eius crystallinus veritatis & doctrinæ liquor cœno errorum, aut vitiorũ conspurcetur.

VERS. 13. EMISSIONES TVÆ PARADISVS MALORVM PVNICORVM CVM POMORVM FRVCTIBVS, CYPRI CVM NARDO.

VERS. 14. NARDVS ET CROCVS, FISTVLA ET CINNAMOMVM CVM VNIVERSIS LIGNIS LIBANI, MYRRHA ET ALOE CVM OMNIBVS PRIMIS VNGVENTIS.] *Emissiones* vocat propagines & surculos plantarum arborumque, quæ è terra plantæque sibi videntur quasi emitti. Pro *pomorum fructibus*. Hebr. est, *cum fructu deliciarum*, id est, cum omni fructu delicato. *Emissiones* ergo sunt Ecclesiæ particulares à Christo & Apostolis, ac præsertim ab Apostolicis viris, à S. Petro & Pontifice Romano missis erectę & fundatæ, in quibus sunt mala punica & pomorum fructus, id est, virtutum omnium tam sublimium, quàm mediocrium concentus, ait S. Hieronymus; *cyprus*, quia paruula, notat fidem; *nardus*; quia radice altè in terram defoditur, spem; *crocus*, quia aurei est coloris & tribus filis rubet, notat charitatem in Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, quæ quò magis calcatur, eò magis assurgit & crescit, vti facit & crocus. Reliqua quatuor aromata notant quatuor

tuor virtutes cardinales, scilicet *calamus*, quia rectus & similis regali sceptro, notat iustitiam; *cinnamomum*, quia acre, calidum, & lapidum, notat sapientiam & prudentiam: *myrrha*, quia sua amaritie corruptioni resistit, notat fortitudinem; *aloë*, quia noxios humores purgat, notat tēperantiam. Hinc symbolicè *cyprus* repræsentat Patriarchas, in quibus excelluit fides; *nardus* Prophetas, in quibus spes; *crocus* Apostolos, in quibus charitas; *calamus* Episcopos & principes, in quibus iustitia; *cinnamomum* doctores, in quibus sapientia; *myrrha* martyres, in quibus fortitudo, *aloë* virgines & continentes, in quibus temperantia. A

VERS. 15. FONS HORTORVM, PVTEVS AQVARVM VIVENTIVM, QVÆ FLVVNT IMPETV DE LIBANO] Ecclesia est fons irrigans hortos, id est, particulares Ecclesias & cœtus fidelium, ac puteus aquarum viuentium, id est, perennis scaturigo purissimæ sapientiæ, sacræ doctrinæ & gratiæ, æquè ac Baptismi, Eucharistiæ, cæterorumque Sacramentorum, *quæ fluunt impetu de Libano*, id est, de Christo excelso & candido, aquis iam dictis abundante.

VERS. 16. SVRGE AQVILO, ET VENI AVSTER PERFLA HORTVM MEVM, ET FLVENT AROMATA ILLIVS] q.d. *Surge*, id est, velociter abi ô Aquilo, id est, ô diabole, qui in Aquilone sedere gestis, ac Aquilonem, id est, frigidam infidelitatem & torporem virtutum induxisti in homines, tempore legis Mosaicæ & naturæ. Veniente ergo Christo veniat cum eo Auster, id est, Spiritus sanctus, qui suæ gratiæ calore & feruore faciat, vt Ecclesia, & fideles suauissimum virtutum omnium odorem per sanctas earum operationes expirent.

CAPVT QVINTVM.

VOX SPONSÆ.

VENIAT DILECTVS MEVS IN HORTVM SVVM, COMEDAT FRVCTVM POMORVM SVORVM] Ecclesia inuitat Christum, vt se quasi hortum suum visitet, ac virtutibus & gratijs fidelium, quasi fructu pomorum suorum, se pascat B & oblectet. VERS. 1.

VOX SPONSI

VENI IN HORTVM MEVM, SOROR MEA SPONSA, MESSVI MYRRHAM CVM AROMATIBVS MEIS] Christus inuitationem Ecclesiæ acceptat, imò præuenit; ait enim se iam venisse in suum Ecclesiæ hortum, ac messuisse, id est, collegisse myrrham, id est, Baptizatorum pœnitentiam, mortificationem & martyria fidelium cum cæteris aromatibus, id est, virtutibus he- C roicis.

COMEDI FAVVM CVM MELLE MEO, ET BIBI VINVM MEVM CVM LACTE MEO.] His omnibus notat Eucharistiam, quæ suauissima est, vt lac & mel, ac acris & feruida, vt vinum; facit enim zelosos, ardentes, & martyres. Hæc Christus comedit in suis fidelibus & sanctis.

COMEDITE AMICI, ET BIBITE, ET INEBRIAMINI CHARISSIMI.] Sicut amicus gaudio plenus & quasi ebrius, illud quasi superaffluens in sinu amici diffundit: sic sponsus hic delicijs mellis & vini quasi ebrius ad easdem amicos inuitat: *inebriamini*, id est, satiamini & exhilaramini, sed intra limites temperantiæ, citra mentis alienationem, quam facit propriè dicta ebrietas.

QVARTA PARS DRAMATIS

PVTA CANTICI.

Huc vsque descripsit virilem ætatem, & perfectionem Ecclesiæ: hic verò describit eius senectam & declinationem vsque ad cap. 6. vers. 3.

VOX SPONSÆ.

VERS. 2. EGO DORMIO, ET COR MEVM VIGILAT] Dormiebat Ecclesia, id est, perfectâ pace fruebatur tempore Constantini, sed vigilabat corde, id est, orationi, amori & contemplationi intendens cum Deo agebat in fidelibus & prælatis, sapientibus & sanctis: in insipientibus verò & carnalibus dormiebat, quia indulgebat otio, desidiæ, gulæ, luxuriæ, &c. sed cor eius vigilabat, quia conscientia minans eis D Dei vindictam, eos metu percellebat, & ad emendationem stimulabat. B. Virgo noctu corpore dormiebat, sed mente vigilabat, & continuè Deū amabat.

VOX DILECTI MEI PVLSANTIS: APERI MIHI SOROR MEA, COLVMBA MEA, PERFECTA MEA.] Pulsat Christus ostium cordis Ecclesiæ, vt illam auocet ab otio contemplationis ad negotium prædicationis, vt scilicet in pace sibi data per Constantinum corda infidelium, hæreticorum & impiorum per perfidiam clausa clauæ prædicationis aperiat. Christus pulsat cor animæ peccatoris, vt pœniteat: sancti, vt se magis

gis sanctificet, & aliorum quoque sanctitatem procuret.

Qvia caput mevm plenvm est rore, et cincinni mei gvttis noctivm.] Capur Christi est diuinitas; cincinni sunt humanitas, item eius sanctiros & guttæ noctium sunt blasphemiæ & impietates, item persecutiones, quibus hæretici & impij impetunt Christi Deitatem, vel humanitatē, vel sanctos, quas vt amoueat sponsa, purà prædicatores Ecclesiæ, excitat eos sponsus hac voce ab otio contemplationis ad negotium prædicationis, vt impios conuertendo, bas iniurias à se sanctisque suis auertant & propellant.

Vers. 3. Expoliavi me tvnica mea, qvomodo inovar illa? Lavi pedes meos, qvomodo inqvinabo illos?] Ecclesia, id est, noonulli Prælati Ecclesię pace illis datâ per Cōstantioum se dedêre otio, quieti, studio & contemplationi; quare detrectantes laborem prædicandi, disputandi, & pascendi gregem Domini ab eo se excusabant hoc titulo, quòd tunicam, id est, occupationes temporales exuissent, nec possent, aut cuperent eas resumere; quòdque lauissent pedes, id est, affectus suos, & nollent eos rursus per conuersationem cum peccatoribus inquinare. Verùm hic erat prætextus lecti, id est, desidiæ. Quocirca

Vers. 4. Dilectvs mevs misit manvm per foramen (ostij, & pessulum amouit, ostiumque aperuit) et venter mevs intremvit.] Christus pessulum, id est, remoram laborandi pro salute animarum amouit, cùm metum inquinandi se Prælatis ademit, itaque effecit, vt monachi, quales fuêre S. Basil. Nazianz. Chrysost. August. Gregor. &c. qui antea Episcopatus refugiebant, iam à Deo vocati, eos capesserent, & strenuè in vinea Dei laborarent: hinc *venter eorum intremuit* quia viscera mentis eorum pudore & commiseratione commota sunt, quòd non priùs Christo vocanti ad curam animarum ostium cordis aperuissent: miserabantur enim tot animarum perditionem cum tot in Deum offensis & iniurijs coniunctam.

Vers. 5. Svrrexi vt aperirem dilecto meo: manvs meæ stillavervnt myrrham primam, et digiti mei pleni myrrha probatissima.

Vers. 6. Pessvlvm ostii apervi dilecto: at ille declineverat, atqve transierat] Prælati Ecclesiæ excitati à Christo ad prædicandum, ei cor per consensum apparuerūt, sed mox myrrha, id est, amaritudo persecutionum & tribulationum progerminans ab hæreticis & impijs, manus & digitos eorum corripuit: in qua Christus quasi aliò declinans & transiens, diutiùs eos reliquit, vt tarditatem & socordiam prędicandi tarditate & duratione persecutionis puniret, & castigaret. Rursum myrrha est pœnitentia, mortificatio & castigatio præteritæ tarditatis.

Anima mea liqvefacta est (amore, vti cera calore liquescit) vt dilectvs mevs locvtvs est: Qvæsivi, et non inveni; vocavi, et non respondit mihi.] Idem dicit alijs & clarioribus verbis:

Vers. 7. Invenervnt me cvstodes, qvi circveunt civitatem, percvsservnt me, et vvlneravervnt me: tvlervnt pallivm mevm mihi cvstodes mvrorvm.] Custodes sunt principes vel prælati hęretici, vti Valens, Hunericus, Dioscorus, Nestorius, Pelagius, qui Ecclesiam per scisma disciderunt; eique pallium, id est, integritatis & pudicitiæ gloriam abstulerunt.

Adivro vos filiæ Iervsalem, vt si inveneritis dilectvm mevm, vt nvntietis ei; qvia (quod) amore langveo.] Ecclesia in persecutionibus afflicta inuocat filias Ierusalem, id est, omnes sanctos tam angelos, quā homines, ciues Ierusalem, id est, Ecclesiæ tum in terra militantis, tum potiùs in cælis triumphantis, vt obsecrent Christū in cęlo, vt ipse languori suo medeatur, mittendo scilicet homines Apostolicos, qui hæreticos, infideles, malosque Christianos conuertant. Languor enim hic est zelus animarum. Anagogicè anima amore æstuans languet desiderio fruendi Christo in cęlo. Talis pręomnibus fuit B. Virgo, quæ ex languore hoc mortua euolauit ad Christum. Vers. 8.

Vox filiarum Ierusalem.

Qvalis est dilectvs tvvs ex dilecto, ô pvlcherrima mvlierum? qvalis est dilectvs tvvs ex dilecto, qvia sic adivrasti nos?] Sanctæ Angelorum & hominum animæ, quarum opem sponsa implorarat, vt nuntient dilecto suum languorem, rogant quis & qualis sit eius dilectus, non quòd id ignorent, sed vt eius desiderium in ea acuant, ac materiam illum effusissimè laudandi ei præbeant: vnde ipsa mox idipsum præstat: hoc enim vnicum erat languoris eius remedium, amore enim & laude dilecti sanatur, imò pascitur languor diligentis. Vers. 9.

VOX SPONSÆ.

Dilectvs mevs candidvs et rvbicvndvs, electvs ex millibvs. Hebr. *vexillatus*, id est, *instar vexilli eminens decem millibus*. Christus fuit candidus & rubicundus, id est, roseo colore ad literam, talisque apparuit S. Edmundo Cantuar. Episcopo, vt habet eius vita, Symbolicè fuit candidus ob purissimam & splendidissimam Deitatem, aut potiùs propter purissimam humanitatis assumptæ innocentiam & sanctitatem. Rubicundus ob carnem, quam cum sanguine rubro ex Virgine assumpsit, aut potiùs quam in cruce effuso sanguine purpurauit; & vt ait S. Hier. lib. 1. contra Iouinian. *Christus candidus est in virginitate, rubicundus in passione: Electus*, Hebr. *vexillatus ex millibus*, quia Christus quasi dux vexillum innocentiæ & castitatis, æquè ac patientiæ & martyrij omnibus martyribus, virginibus & Christianis prætulit, qui pariter candidi sunt per innocentiam, rubicundi per patientiam. Vnde ex Hebr. vertas, *Signifer & dux myriadum*. Vers. 10

Capvt eivs avrvm optimvm] q. d. Caput Christi erat fulgidum & speciosum instar auri optimi, vel redimitum erat coronâ aureâ. Caput Christi est deitas. *Dicitur aurum, quia eius hu-* Vers. 11.

 manitas

manitas & diuinitas sua claritate vobis principatur, ait S. Gregor. sicut enim aurum ceteris metallis; sic Deitas creaturis omnibus longè eminet & antecellit. Tangit hîc Arrianos, Eutichianos, & Nestorianos, qui negabant Christi diuinitatem. A

COMÆ CAPITIS EIVS SICVT ELATÆ PALMARVM, NIGRÆ QVASI CORVVS.] Elatæ sunt rami & fructus palmarum, qui earum verticem velut comâ tegunt & ornant. Sic Christus flauam habuit comam, vti flaui sunt dactili, sed nigricantes. Comæ hæ notant diuina Christi consilia, amores & affectus, qui à Deitate eius in humanitatem emanant, sicut coma manat à capite. Caput enim Christi est Deus. Iidem nigri sunt, quia fortes, viriles & heroici, ac charitate quasi tosti & nigricantes.

Mysticè, capilli Christi sunt viri religiosi & Apostolici: hi enim Christum quasi crines stipant, & coronant & ornant. B

VERS. 12. OCVLI EIVS SICVT COLVMBÆ SVPER RIVVLOS AQVARVM, QVÆ LACTE SVNT LOTÆ, ET RESIDENT SVPER FLVENTA PLENISSIMA.] q. d. Sicut columbæ assident aquis, sic oculi sponsi innatant suis orbibus, suntque coloris aquei & marini, ideoque cæsij, id est, prudentes & sapientes. Lac notat candorem oculorum, & sinceritatem animi, per oculos tralucentes. Deniq; oculi Christi comparantur columbis, quia placidi sunt, mites, faciles, benigni, & misericordes.

VERS. 13. GENÆ EIVS SICVT AREOLÆ AROMATVM CONSITÆ A PIGMENTARIIS] Genæ Christi roseæ & fragrantes instar areolarum aromatum signum erunt, primò florentis ætatis; secundò honestatis; tertiò hilaritatis; quartò ingenuitatis; quintò grauitatis & maiestatis coniunctæ cum lenitate & pietate. Parabolicè binæ genæ Christi sunt misericordia & iustitia, quibus aspicit regitque Ecclesiam. Tropol. genæ Christi sunt virgines & martyres; illorum enim genæ roseæ rubet pudore, horum cruore. C

LABIA EIVS LILIA DISTILLANTIA MYRRHAM PRIMAM.] q. d. Eloquia Christi casta sunt, & ad puritatem lilialem inflammantia, ac myrrham, id est, mortificationem cupiditatum prædicantia.

VERS. 14. MANVS ILLIVS TORNATILES (Septuag. *tornatæ*, id est, affabrè elaboratæ) PLENÆ HYACINTHIS.] q. d. Opera Christi adeò perfecta erant, ac si torno elaborata forent, ita vt nil eis posset addi, nil demi. Secundò manus Christi erant tornatiles, id est, versatiles & agiles ad omne bonum omnemque beneficentiam. Dicuntur aureæ, quia ornatæ charitate *plenæ hyacinthis*, quia opera Christi erant cælestia & diuina, atque ad spem & amorem rerum cælestium excitantia: hyacinthus enim est cælestis coloris. D

VENTER EIVS EBVRNEVS, DISTINCTVS SAPPHIRIS.] q. d. Omnes internæ Christi passiones & affectiones erant puræ & validæ instar eboris, ac cælestes instar sapphiri. Symbol. venter Christi sunt coniugati, qui filios ipsi generant aluntque puros vt ebur, cælestes vt sapphiri.

VERS. 15. CRVRA EIVS COLVMNÆ MARMOREÆ, QVÆ FVNDATÆ SVNT SVPER BASES AVREAS] q. d. Crura Christi candida sunt, recta, crassa, & robusta instar columnæ marmoreæ, *super bases aureas*, id est, super pedes ornatos calceis aureis, quales habuit Salomon. Crura hæc notant idonera Christi quibus per se Iudæam, per Apostolos verò viros que Apostolicos totum orbem euangelizando obiuit, fuisse, porrò, recta, fortia, & valida, ita vt nemo ea sisteret, vel ijs resistere posset, quin gentes omnes sibi subijceret *super bases aureas*, scilicet, tum diuinitatis Christi tum charitatis. Charitas enim bosce pedes suffulcijt & inuictos effecit. Symbolicè crura Christi sunt viri Apostolici, qui fidem Christi in India alijsque locis propagant.

SPECIES EIVS VT LIBANI, ELECTVS VT CEDRI.] q. d. Christus instar Libani & cedri fuit procerus, odoratus, imputribilis, & speciosus tum corpore, tum magis mente.

VERS. 16. GVTTVR ILLIVS SVAVISSIMVM ET TOTVS DESIDERABILIS.] q. d. Anhelitus Christi, æquè ac vox è gutture prodiens, erat suauissimus: quia non nisi affectus & amores diuinos exhalabat & eructabat: quare ipse totus erat amabilis, & desiderabilis.

TALIS EST DILECTVS MEVS (qualem huc usque descripsi) ET IPSE EST AMICVS MEVS, FILIÆ IERVSALEM.

Vox filiarum Ierusalem.

VERS. 17. QVO ABIIT DILECTVS TVVS, ô PVLCHERRIMA MVLIERVM? QVO DECLINAVIT DILECTVS TVVS, ET QVÆREMVS EVM TECVM] Filiæ Ierusalem adiurataæ à sponsa c. 5. 8. vt quærerent sponsum, qui se subduxerat audiunt eius notas & signa, è quibus eum dignoscant, hic rogant, qua via se subduxerit, vt illum inueniant, eû inueniant. Christus ab orientali Ecclesia ob hæresim Arrij moresque prauos se, id est, illam fidē & Ecclesiam transtulit in Occidétem post Constantinum Imperatorem: quærunt ergo filiæ Ierusalem, id est, fideles ab Ecclesia, id est, Ecclesiæ Prælatis, quò abierit Christus, vt eum in Orientem reducant. Huc refer, quæ dixi v. 9.

CAPVT SEXTVM.

VERS. 1. DILECTVS MEVS DESCENDIT IN HORTVM SVVM AD AREOLAM AROMATVM, VT PASCATVR IN HORTIS ET LILIA COLLIGAT] Sponsa respondet filiabus Ierusalem sponsum fuisse in hortum suum, id est, in Ecclesiam occidentalem, hoc est, ad congeriem fidelium orationi, mortificationi ceterisque virtutibus studentium, quibus, quasi aromatibus, Christus pascitur & oblectatur, sed præsertim lilijs, id est, castitate virginum. Quare reformatores Ecclesiæ orientalis vocandos esse ex occidentali Ecclesia, præsertim Romana, vti ex eadem in Orientem ca de causa à Pontifice Romano missi sunt S. Eusebius Episcopus Vercellensis, Lucifer Calaritanus & alij. Rursum hortus Christi est religio & cœnobium.

VERS. 2. EGO DILECTO MEO, ET DILECTVS MEVS MIHI.] Hunc versum explicui c. 2. v. 16. Sponsa enim quia amore sponsi plena, hinc identidem eum repetit & inculcat. Amantes enim amatorum amore & laude nūquam satiantur, sed eum assiduè vsque ad nauseam audientium repetunt.

QVIN-

QVINTA ET VLTIMA PARS

DRAMATIS, PVTA CANTICI,

In qua describitur Ecclesiæ senescentis renouatio, consummatio, & ad cęlum anhelatio.

VOX SPONSI

Vers.3. PVLCHRA ES AMICA MEA, SVAVIS ET DECORA SICVT IERVSALEM, TERRIBILIS VT CASTRORVM ACIES ORDINATA.] Pro *suauis* Hebr. est *sicut Tersa*, quæ erat vrbs pulchra, ideoque à Ieroboam facta est Metropolis regni Israel. Sponsa cum suis quærés sponsum in horto, ibidem eum inuenit, eiq; narrauit, quanta in illo quærendo passa sit, quibus notis & elogijs eum adolescentulis depinxerit: quare sponsus eam consolatur laudesque ei c. 4. assignatas confirmat & adauget. Igitur sensus B est, q.d. Ecclesia pulchra effecta est, æquè ac fortis & terribilis vt castrorum acies, quando errores & vitia per Arrianos; aliosque impios infideles suos inducta, per zelosos Imperatores & Principes, Pontifices & Episcopos in Conc. Nicęno, Ephesino, Calcedonensi, Lateranensi, Florentino, Tridentino alijsque tum œcumenicis, tū prouincialibus extirpauit, & Ecclesiam vel vniuersalem vel prouincialem pristino fidei & virtotum nitori restituit. Maximè verò in fine mundi idipsum præstabunt. Elias & Enoch cum suis asseclis.

Vers.4. AVERTE OCVLOS A ME, QVIA IPSI AVOLARE FECERVNT ME.] Hebr. *quia ipsi prævaluerunt mihi*, me in sui amorem rapiendo. Laudat C hic Christus sponsam à pulchritudine & illicio oculorum, per quos pura Ecclesię in Christum intentio & amor significatur, vt dixi c. 4. t. significat ergo hic Christus charitate Ecclesiæ se victū, vt sui tam amantem mirificè redamet, vtque eius amore cursum tempusque mundi absoluere decernat, quo reliquiæ Israel saluentur, de ijs enim agit in sequētibus, vt hoc facto Ecclesia Christo sponso suo in æternum copuletur, eoque felicissimè perfruatur in cælesti gloria, vbi nuptiarum vtriusque erit consummatio.

CAPILLI TVI SICVT REGES CAPRARVM.] Hęc D gnome & duæ sequentes ad laudem sponsæ hic reperiuntur ex c. 4. v. 1. & seq. vbi eas explicui.

Vers.7. SEXAGINTA SVNT REGINÆ, ET OCTOGINTA CONCVBINÆ, ET ADOLESCENTVLARVM NON EST NVMERVS.

Vers.8. VNA EST COLVMBA MEA, PERFECTA MEA, VNA EST MATRIS (Septu. *matri*) SVÆ, ELECTA GENITRICI SVÆ] *Vnica matris*, id est, vnigenita, vel vnicè prę alijs filiabus dilecta à matre. *Reginæ*, id est, Ecclesiæ Patriarchales, Primates & Metropolitanæ sunt sexaginta, id est, multæ: *concubinæ*, id est, Ecclesiæ Episcopales sunt octoginta, id est plures: *adolescentularum*, id est Ecclesiarum Parochialium & ceterarum non est numerus;

A plurimę enim sunt & quasi innumerabiles: at supra has omnes eminet Cathedra sancti Petri, putà Ecclesia Romana. Quare hæc est vna columba, id est, vna sponsa Christi vnicè ab eo dilecta, perfecta in fide & religione, vnica matri suæ, & electa genitrici suę, id est, vnicè pariter dilecta primitiuæ Ecclesiæ Hierosolymitanæ, ait S. Anselm. quia ipsa ceteras Ecclesias regit, ac si à vera fide vel pietate aberrent, corrigit & reformat. Quocirca.

VIDERVNT EAM FILIÆ, ET BEATISSIMAM PRÆDICAVERVNT: REGINÆ ET CONCVBINÆ, ET LAVDAVERVNT EAM] dicendo 1 *Quæ est ista*, &c. vt sequitur.

B

Vox adolescentularum.

Vers.9. QVÆ EST ISTA QVÆ PROGREDITVR QVASI AVRORA CONSVRGENS, PVLCHRA VT LVNA, ELECTA VT SOL, TERRIBILIS VT CASTRORVM ACIES ORDINATA?] Est vox adolescentularum, concubinarum & reginarum laudantium sponsam ab eius ortu, progressu & perfectione. Ecclesia enim oriens in Iudæa sub Apostolis exigua luce fulsit quasi aurora: mox increuit, fulsitque vt luna luce pallida per terrores, persecutiones decem Imperatorum: denique toto orbe aureâ luce resplenduit vt sol, sub Constantino C Imper. ac mox pugnans & profligans Arrianos, Nestorianos, ceterosque hæreticos, & abusus reformans fuit quasi castrorum acies ordinata, talisque maximè erit in fine mundi decertans contra Antichristum, eiusque asseclas.

VOX SPONSI.

Vers.10. DESCENDI IN HORTVM NVCVM, VT VIDEREM POMA CONVALLIVM, ET INSPICEREM SI FLORVISSET VINEA ET GERMINASSENT MALA PVNICA.] Christus descendit in hortum nucum, id est, ad Synagogam durorum Iudæorum, D vt eos conuertat, tum per alios, tum maximè in fine mūdi per Eliam & Enoch, quando ipsi producent *poma conuallium*, id est, fructus, actusque humilitatis & pœnitentiæ, ac vina deuotionis, & *mala punica* charitatis.

VOX SYNAGOGÆ.

Iudęorum conuertendę in fine mundi.

Vers.11. NESCIVI: ANIMA MEA CONTVRBAVIT ME PROPTER QVADRIGAS AMINADAB.] q.d. Ego Synagoga Iudæorum hucusque nesciui Chri-

Christum à patribus meis, crucifixum esse Messiam, ideoque eum non colui, quia turbauerunt me quadrigæ *Aminadab*, id est, *populi spontanei*, putà Christiani, qui è gentilitate sponte & vltrò audita prædicatione Apostolorum credidit in Christum: *Quadrigæ* sunt quatuor Euangelia: quæ celerrimè per totum orbem discurrerunt: propter has, id est, quia Euangelia abrogabant Iudaismum & legem Moysi, ego Synagoga Iudæorum hucusque non credidi in Christum: at iam conuersa per Eliam in eum credo, & eidem quadrigæ vltrò me subdo, imò insero & impono. Nonnulli per quadrigas Aminadab accipiunt Saracenos & Turcas, alij Imperatores Ecclesiam oppugnantes; alij Antipapas & Schismaticos.

A

Vox sponsę veteris de noua, hoc est, Ecclesiæ de Synagoga.

REVERTERE, REVERTERE SVLAMITIS VT INTVEAMVR TE.] Ecclesia gratulatur Synagogæ de eius ad Christum conuersione: *Synagoga* enim vocatur Sulamitis, id est, Hierosolymitana vel Salomonia. Sicut enim à Paulo sponsa dicitur Paula, sic à Salomone sponsa eius dicitur Sulamitis, id est, Salome vel Salomonia. Sensus est. q.d. O Sulamitis, id est, ô Synagoga Iudæorum iam conuersa ad Christum, reuertere ad Ecclesiæ è Gentibus congregatæ societatem & cōuersationem, vt Gentes tuum decorem, quem per Baptismum accepisti, intuentes exultent, tibique gratulentur, & Deo gratias agant. Vers. 12.

CAPVT SEPTIMVM.

Caput hoc parallelum est capiti quarto; nam singulorum membrorum elogia, quæ c 4. Sponsus Christus assignauit sponsæ Ecclesiæ Gentium, eadem hic assignat Synagogæ Iudæorum ad suam fidem in fine mundi conuertendorum.

VOX SPONSI DE SPONSA noua, id est de Synagoga.

Vers. 1. QVID VIDEBIS IN SVLAMITE NISI CHOROS CASTRORVM?] Sunt verba Christi sponsi exultantis de Iudæorū ad se in fine mundi per Eliam conuersione. q.d. Quid videbis, ô Ecclesia Gentium in Sulamite, id est, in Synagoga Iudæorum iam conuersa ad suum Messiam veramque fidem, nisi choros præ gaudio tantæ cōuersionis cantantium & tripudiantium: sed choros castrorum, quæ scilicet ita exultent, vt simul fortiter contra Antichristianos, ceterosque infideles & impios decertent? *Castra quippe militantium sunt*, ait S. Gregor. Nonnulli per choros castrorum accipiunt fundationes Academiarum, & institutiones religionum tam militarium, vti sunt Theutonici, Melitenses, Hierosolymitani, quàm aliarum, vti sunt Bernardini, Camaldulēses, Dominicani, Franciscani, &c.

QVAM PVLCHRI SVNT GRESSVS TVI IN CALCEAMENTIS FILIA PRINCIPIS] q.d. Quam pulchra ô Synagoga sunt gressus tui, quibus ad me & Ecclesiam accessisti? quàm celeri promptitudine ad fidem accuristi? nec tantùm ad fidem, sed & ad fidei prædicationem: illico enim, vt fidelis facta es, cœpisti esse prædicatrix Euangelij, instar contribulis tui S. Pauli.

IVNCTVRÆ FEMORVM TVORVM SICVT MONILIA, QVÆ FABRICATA SVNT MANV ARTIFICIS.] *Iuncturæ tuorum femorum* sunt veritas & charitas, quibus Synagoga conuersa adhærebit Ecclesiæ, item eius castitas. Hæc enim ornat femora sicut monile pulcherrimum & pretiosissimū factum manu summi artificis Dei. Hanc amplectuntur religiosi, & amplectentur Iudæi in fine mundi, vt efficacius Christum verbo & exemplo prædicent. Vnde S. Ioannes vidit 144. millia virginum, qui in fine mundi sequentur Agnū in virginitate. Apocal. 14.

Vers. 2. VMBILICVS TVVS SICVT CRATER TORNA-

B

TILIS, NVMQVAM INDIGENS POCVLIS.] *Vmbilicus*, id est, medium & quasi centrum Iudææ erat Ierusalem: hæc in fine mundi per Eliam conuertenda ad Christum erit quasi crater tornatilis, quia instar crateris abundabit poculis, id est, potione, putà vino sapientiæ & doctrinæ Christianæ, quod in Iudæos circumcircà habitantes diffundet. Vnde in Ierusalem Elias occidetur ab antichristo, ac tertia die gloriosus resurget. Apocalypsis c. 11. v. 8. & 11.

VENTER TVVS SICVT ACERVVS TRITICI, VALLATVS LILIIS.] Idem dicit per aliam similitudinem ventris, q. d. Ierusalem conuertenda ad

C

Christum per Eliam similis erit aceruo tritici, quia plena erat sacerdotibus & prædicatoribus, qui verbo Dei & Eucharistia quasi tritico mystico fideles pascant, non ad luxuriam, sed ad castitatem, ideoque vallatur lilijs, quia puritatis candorem æque ac suauitatis odorem expirat.

DVO VBERA TVA SICVT DVO HINNVLI GEMELLI CAPREÆ] Repetit de Synagoga Iudæorum, quod dixit de Ecclesia Gentium cap. 4. v. 5. Vide ibi dicta. Vers. 3.

COLLVM TVVM SICVT TVRRIS EBVRNEA.] *Collum turritum* significat inuictū Synagogæ robur, quo se instar turris generosè eriget contra omnes tentationes & persecutiones Antichristi. Vers. 4.

D

Item Pontifices, doctores & præsules, qui eidem heroicè resistent. *Ebur* notat Elephantium (Elephas enim castissimus est) castitatem, puritatem & munditiam, qua pollebunt Iudæi in fine mundi. Apocalyp. c. 14. v. 1. præsertim doctores & præsides: Ebur enim candidum est politum, nitidum, teres, æquabile, firmum.

OCVLI TVI SICVT PISCINÆ IN HESEBON, QVÆ SVNT IN PORTA FILIÆ MVLTITVDINIS.] id est, in porta, quæ spectat regionem, in qua magna erat hominum multitudo. q.d. Oculi tui, id est, tui doctores & pastores, ô Synagoga, erunt quasi gemini limpidissimi purissimique sapientiæ fontes, qui filiam multitudinis, id est,

con-

congregationem populi Iudaici in fide & pietate Christiana abundantet erudient, & aquâ sapientiæ potabunt.

NASVS TVVS SICVT TVRRIS LIBANI, QVÆ RESPICIT CONTRA DAMASCVM] q. d. *Synagogæ nasus*, id est, eiitis, prouidentia & prospectio erit ingens instar turris, quæ longè odorabitur & prospicit omnes Damasci, id est diaboli & antichristi sanguinem animarum sitientis; *Damascus* enim idem est, quod saccus, vel præda sanguinis insidias & conatus eosque ingēti fortitudinis & magnanimitatis spiritu eludet & superabit. Magnus enim oasus magnum spiritum attrahit, ideoque magnanimitatis est index.

VERS. 5. CAPVT TVVM VT CARMELVS.] q. d. Caput & princeps tuus erit Elias olim Carmeli incola, & instar Carmeli spiritu excelsus & frugifer.

ET COMÆ CAPITIS TVI SICVT PVRPVRA REGIS VINCTA CANALIBVS.] Comæ hæ notant discipulos & asseclas Eliæ, qui eum vt caput cingent, defendent, propugnabunt, ideoque ab Antichristo occidentur, & martyrio sanguinis sui purpurabuntur.

Vox Ecclesiæ ad Synagogam ad Christum iam conuersam.

VERS. 6. QVAM PVLCHRA ES, ET QVAM DECORA CHARISSIMA IN DELICIIS?] Hebr. *O quàm pulchra es, & quàm dulcis es amor in delitijs*: Sponsi, scilicet Christi Domini, cū tua fide & feruore oblectando. Syrus & Aquila, *filia deliciarum*. Sunt verba Ecclesiæ Gentium exultantis & congratulantis Synagogæ de tam subita & perfecta Iudæorum conuersione ad Christum. q. d. Quàm pulchra es & decora, ô Synagoga, soror mea, quæ adeò es amabilis, vt charitas deliciarum, & deliciæ charitatis, ac filia deliciarum sis, & verè nuncupari possis, quia totam te charitati & delicijs sponsi impendis.

VERS. 7. STATVRA TVA ASSIMILATA EST PALMÆ, ET VBERA TVA BOTRIS.] Statura palmaris Synagogæ & animæ sanctæ, est magnanimitas & celsitudo animi, quæ omnia terrena despicit & æterna ambit, dicitque cum Paulo: *Nostra conuersatio in cælis est*: ideoque instar palmæ quo magis premitur, eò fortiùs altiùsque exurgit: *Vbera Synagogæ* sunt eius beneficentia & doctrina, qua quasi lacte rudiores Iudæos lactabit & nutriet: sicut palma licèt in altum crescat, tamen se demittit cum suis botris, id est, dactylis nutrit transeuntes.

Vox Chori Adolescentularum.

VERS. 8. DIXI; ASCENDAM IN PALMAM, ET APPREHENDAM FRVCTVS EIVS: ET ERVNT VBERA TVA SICVT BOTRI VINEÆ, ET ODOR ORIS TVI, SICVT MALORVM] Sunt verba chori adolescentularum, id est, animarum imperfectarum, quarum quæque dicit Synagogę in fide & amore Christi excelsæ, & feruenti vsque ad martyrium: Cupio ad tuam sublimitatem, quam per crucem Christi obtinuisti, conscendere, vt ad vbera tua pertingam ex ijsque sugam lac, imò vinum ardētis doctrinæ, fidei & charitatis, ac simul ex ore hauriam halitum suauissimum pietatis & sanctitatis; palma ergo hic ad literam significat subli-

A mitatem Synagogæ, symbolicè verò crucem Christi.

VERS. 9. GVTTVR TVVM SICVT VINVM OPTIMVM DIGNVM DILECTO MEO AD POTANDVM, ET LABIIS EIVS AD RVMINANDVM.] q. d. Gutture tuo exhalas vinū doctrinæ & charitatis ardentis, quo non solùm Iudæos, ô Synagoga, inebrias, sed & Christum dilectum meum ita potas & delectas, vt ille illud ipsum assiduè mente reuoluat & ruminet.

Vox sponsę nouę, id est Synagogę.

VERS. 10. EGO DILECTO MEO, ET AD ME CONVERSIO EIVS.] Est vox sponsæ nouellæ, putà, Synagogæ, quæ tam laudibus suis, quas Christus recēsuit, quàm elogijs suis, quæ adolescētulæ addiderunt, respondet, laudes hasce in sponsum Christum reflectendo. q. d. Ego quanta quanta sum, tota dilecti mei Christi sum, quia ipse dignatus est oculos suos ad me conuertere, meque sua fide illuminare & suâ gratiâ dotare, imò in sponsam sibi dilectam assumere.

VERS. 11. VENI DILECTE MI, EGREDIAMVR IN AGRVM, COMMOREMVR IN VILLIS.] Vt ibi eò familiariùs & secretiùs, quò ab vrbano strepitu remotiùs inuicem conuersemur & colloquamur, vtque hominibus agrestibus & rure degentibus Euangelium prædicemus.

Vox sponsæ antiquæ & nouę, id est Ecclesię, & Synagogę.

VERS. 12. C MANE SVRGAMVS (vt canis) AD VINEAS: VIDEAMVS SI FLORVIT VINEA, SI FLORES FRVCTVS PARTVRIVNT, SI FLORVERVNT MALA PVNICA: IBI DABO TIBI VBERA MEA.] Pagnin. & Vatabl. *amores meos*. Est vox Ecclesiæ Gentiū congratulantis nouæ sponsę, putà Synagogæ Iudæorum, ac cum ea obsecrantis Christum, vt secum vadat, id est, sibi cooperetur in prædicatione Euangelij, & conuersione Iudæorum æquè ac Gentium in fine mundi, vt ferant fructus bonorum operum, & mala punica charitatis ac martyrij. Vineā vocat Ierusalem & Iudæam: hæc enim fuit prima Christi vinea. Ibi Synagoga Christo dat *vbera*, id est, ostendit amores suos in eum. Rursùm dat vbera Christo, id est, fidelibus Christi, putà Iudęis & Gentibus, quos doctrina sua in fide & pietate lactat, & nutrit amore Christi.

VERS. 13. D MANDRAGORÆ DEDERVNT ODOREM. IN PORTIS NOSTRIS OMNIA POMA NOVA ET VETERA, DILECTE MI, SERVAVI TIBI.] Mandragorę frigidæ tarditatem, torporem, & somnum inducunt; vnde significant Iudæos & Gentes ignorātiâ Dei, & perfidiæ frigore torpentes & sopitos per Antichristum, sed hi eo mortuo & occiso, per prædicationem sociorum Eliæ reuiuiscent in fide & gratia, ac suauē virtutis odorē expirabunt: hos ergo quasi *poma noua* cum veteribus, id est, priscis Christianis Ecclesiæ offert Christo *in portis*, id est, in ipso ingressu & aditu Ecclesiæ, putà in Baptismo, per quem ingressi sunt in Ecclesiā & Christianismum. Nonnulli *τὸ noua* referunt ad noui orbis, hoc est, Americæ, siue Peruanorum & Mexicanorum conuersionem.

CAPVT

CAPVT OCTAVVM.

Vox sponsę, id est, Ecclesię vniuersalis collectę ex Iudęis & Gentibus, in fine mundi completo iam electorum numero aspirantis ad cęlum.

Vers. 1. QVIS MIHI DET TE FRATREM MEVM SVGENTEM VBERA MATRIS MEÆ, VT INVENIAM TE FORIS, ET DEOSCVLER TE, ET IAM NEMO ME DESPICIAT?] q.d. Vtinam te fruar, ó Christe, in cælo, sicut frater fruitur suo fraterculo, qui adhuc sugit vbera matris eumque deosculatur, vt scilicet sicut olim factus homo mihi per carnem frater fieri dignatus es, ac sugere vbera matris meæ, tùm B. Virginis (hæc enim est mater Ecclesiæ, quia ipsa est mater Christi, & consequenter omnium Christianorum) tùm Synagogæ sic pariter foris, id est, in cælo frater & consors mihi fias in gloria beatitudinis, ibique tecum sugam vbera matris communis, putà cælestis Ierusalem, quæ lac, imò nectar felicitatis effundit, atque te osculer, tecumque delicier, & dissuauier in æternum, ideoque iam me nemo despiciat, sed omnes glorificent & beatificent. A

Vers. 2. APPREHENDAM TE, ET DVCAM IN DOMVM MATRIS MEÆ, IBI ME DOCEBIS, ET DABO TIBI POCVLVM EX VINO CONDITO, ET MVSTVM MALOGRANATORVM MEORVM.] Est vox Ecclesiæ ad Christum. q. d. Vtinam te apprehendere possem & ducere in cælestem Ierusalem, quæ est mater nostra, vt ibi me doceres arcana diuinitatis, ibi ego vicissim tibi propinarem vinum códitum laudis & gratiarum actionis, ac mustum malogranatorum æstuantis amoris, & iubili felicitatis æternæ.

Vers. 3. LÆVA EIVS SVB CAPITE MEO, ET DEXTERA ILLIVS AMPLEXABITVR ME.] Sponsa ex vehementi amore, & desiderio fruendi Christo in cælo incidit in languorem, somnum & extasim, ac corruens inuocat opem sponsi, vt se collabentem leua dextraque fulciat & complectatur, tùm iam languentem in terris, tùm potiùs mox gaudétem & triumphantem in cælis. Vide c. 2. 6.

VOX SPONSI.

Vers. 4. ADIVRO VOS FILIÆ IERVSALEM, NE SVSCITETIS, NEQVE EVIGILARE FACIATIS DILECTAM DONEC IPSA VELIT.] Sponsus vetat sponsam ab hoc amoris somno & extasi, vtpote sibi gratissimo & sponsæ suauissimo, excitari. Vide dicta c. 2. v. 7.

Vox populi occurrentis.

Vers. 5. QVÆ EST ISTA, QVÆ ASCENDIT DE DESERTO DELICIIS AFFLVENS INNIXA SVPER DILECTVM SVVM.] Sponsa à somno euigilans, ex languoris & amoris delicijs, brachijs suis innixa humeris sponsi, cum eo ascendebat ex agro, hortoque versus Ierusalem, id est, ex terra in cælum. Occurrunt ei turbæ populi transeuntis, id est, angeli & cælites, eiusque speciem, amorem & libertatem admirantes exclamát: quæ est ista sponsa tam gloriosa, quæ tam deliciosè, liberè, & amorosè Christo Domino innixa, è terris in cælos adeò magnificè ascendit?

VOX SPONSI

SVB ARBORE MALO SVSCITAVI TE: IBI CORRVPTA EST MATER TVA, IBI VIOLATA EST GENITRIX TVA] Christus Ecclesiam gloriosè secum scandentem in cælum monet crucis suæ pro ea obitæ, vt eam tanti beneficij memorem gratamque reddat. q. d. Scito, ô Ecclesia, hanc gloriam tuam mihi caro stetisse; emi enim eam multis doloribus in ligno crucis, eò quòd mater tua Eua comedens ex ligno vetito in paradiso tam se, quàm te, id est, omnem posteritatem peccato corruperit & perdiderit. Dei enim iustitia & sapientia decreuerat, vt in ligno satisficeret culpæ in ligno commissæ; vt diabolus, *qui in ligno vincebat, in ligno quoque vinceretur*. Et: *vnde mors oriebatur, inde vita resurgeret*.

PONE ME VT SIGNACVLVM SVPER COR TVVM, ET SIGNACVLVM SVPER BRACHIVM TVVM.] q.d. Iugiter & firmiter quasi sigillo imprime tibi meæ crucis memoriam, meumque, quem tibi in ea exhibui, amorem, vt ille semper in corde tuo cogitando figatur, indeque in brachium ad rectè operandum transeat, ita vt amor meus sit tibi rector, qui omnes tuas cogitationes & actiones dirigat ad cælum, vbi ille indelebiliter & profunde cordi brachioque tuo insculpetur, vt in æternum perduret. Vers. 6.

QVIA FORTIS EST VT MORS DILECTIO, DVRA SICVT INFERNVS ÆMVLATIO.] q. d. Causa, quæ me impulit, vt te in cruce per tot dolores, & mortem meam à peccato, morte & inferno, cui addicta eras, suscitarem, fuit amor & dilectio, qua te vt sponsam summè dilexi: hæc enim fortior est omni dolore, morte & inferno; ac instar mortis & inferni, omnia aduersa & tristia sibi subijcit: quare similem, puta fortem à te, ô sponsa, dilectionem exigo, vt ponas me vt signaculum super cor tuum, vt scilicet mei intuitu & amore mortem & infernum superes & transcendas, ac instar mortis & inferni nulli hosti, tentationi, dolori, vel aduersitati cedas, sed omnia euincas, tibique subdas.

LAMPADES EIVS (dilectionis & æmulationis, siue zeli) LAMPADES IGNIS ATQVE FLAMMARVM] *Lampades*, id est, faces. q.d. Faces charitatis & zeli Christi, similes sunt ignibus & flammis ardentissimis, ac similes ipse à sponsa, id est, Ecclesia & anima sancta iure suo reposcit.

AQVÆ MVLTÆ NON POTVERVNT EXTINGVERE CHARITATEM, NEC FLVMINA OBRVENT ILLAM. SI DEDERIT HOMO OMNEM SVBSTANTIAM DOMVS SVÆ PRO DILECTIONE, QVASI NIHIL DESPICIET EAM] *Eam*, non dilectionem, sed *substantiam*, q. d. Nullæ persecutiones, calumniæ, flagella, dolores, claui, spinæ, &c. quæ instar torrentium magna copia & vi irruerunt in Christum, potuerunt, aut vnquam poterunt obruere, vel extinguere eius charitatem, imò potiùs ijs crescentibus Vers. 7.

tibus creuit Christi amor & ardor, sicut per antiperistasin ignis aquis gelidis circumdatus magis se intendit, & exardescit. Idem iure suo à sponsa Ecclesia, & anima pia reposcit Christus sponsus. Ratio est, quod charitas sit res pretiosissima, supernaturalis & diuina, quę omne pretium, omnes opes, omnem substantiam superat, & prę qua omnes cruces & dolores quasi nihil sunt, nec ęstimandi.

Vox sponsæ adultæ de Iuniore, id est, Ecclesię de Synagoga.

Vers. 8. SOROR NOSTRA PARVA EST, VT VBERA NON HABET: QVID FACIEMVS SORORI NOSTRÆ IN DIE QVANDO ALLOQVENDA EST?] Ecclesia audiens sponsum Christum tam excellentem erga se ostendere charitatem, & similem ab ipsa requirere, tacitè assentitur, eamque spondet, vti patebit v. 10. & seqq. sed sollicita de sorore sua Synogoga, id est, de rudi plebe Iudęorum in fine mundi conuertendorum, vtpote adhuc numero parua, ac in fide recenti & in charitate tenera, vt vbera non habeat doctrinę, quibus alios lactet, sed potiùs ipsa ea adhuc sugat; dicit sodalibus sponsi, putà discipulis Eliæ & prædicatoribus Christi: Quid faciemus sorori nostræ Synagogæ, vt in fide crescat & in charitate adolescat, vt in die Iudicij quando à Christi sponso alloquenda est, quasi sponsa in cælestem thalamum inducenda, digna eius nuptijs cælestibus inueniatur, talisque ei appareat, placeat & copuletur.

Vox Sodalium sponsi, id est, discipulorum & asseclarum Elię.

Vers. 9. SI MVRVS EST, ÆDIFICEMVS SVPER EVM PROPVGNACVLA ARGENTEA: SI OSTIVM EST, COMPINGAMVS ILLVD TABVLIS CEDRINIS.] q.d. Pars Synagogæ, id est, plebis Iudæorum instar muri firmo & constanti est pectore: quare illam instruamus eloquijs S. Script. vt instructa fidem Christi prædicare, propagare & propugnare queat: hæc enim eloquia sunt id, quod propugnacula argentea in muro, & quod vbera in pectore: nam vt propugnacula propugnant, vt vbera lactant. Pars altera Iudæorum instar ostij est pectore exili, debili, mobili, & versatili: quare illam constringamus & roboremus sancti Christianorum exemplis, quasi tabulis cedrinis, id est, incorruptibilibus, vt Iudæi in Christi fide & charitate firmati, si non vt sponsæ, certè vt adolescētulę comites sponsæ, cum ea ad cælestes Christi nuptias iam imminentes admitti mereantur.

Vox sponsę iunioris, putà Synagogę.

Vers. 10. EGO MVRVS, ET VBERA MEA SICVT TVRRIS, EX QVO FACTA SVM CORAM EO QVASI PACEM REPERIENS.] q.d. Non est quod de me sollicitj sitis: Ego enim conuersa ad Christum, adeo constanter & feruidè ipsi adhæreo, vt videar esse murus inexpugnabilis. Insuper sicut muro incumbunt turres, sic pectori meo firmo instar muri insistunt vbera doctrinæ & doctorum, adeò valida, vt antichristianos, Iudæos, & quoslibet hostes sternere valeant; adeoque succulenta, vt suo lacte omnes meos in fide puellulos lactare queant: idque habeo non ex me, sed ex gratia sponsi mei Christi, ex quo enim ipse vt verus Salomon me sibi dignatus est reconciliare, imò me Sulamitem, id est, suam sponsam, cui nomen *pacifica*, efficere, illico in hoc robur & hanc celsitudinem excreui, vt illi si non par, certè suppar esse videar.

Vox sponsę adultę, putà Ecclesię.

Vers. 11. VINEA FVIT PACIFICO IN EA, QVÆ HABET POPVLOS: TRADIDIT EAM CVSTODIBVS, VIR AFFERT PRO FRVCTV EIVS MILLE ARGENTEOS.

Vers. 12. VINEA MEA CORAM ME EST. MILLE TVI PACIFICI ET DVCENTI HIS, QVI CVSTODIVNT FRVCTVS EIVS.] Pacificus est Salomon, vt habent Hebr. Septuag. & Syrus. Salomon autem hic est Christus. Videtur Salomon Canticum tanto amorum ardore cœptum, frigido pacis fine concludere: Sed Hebræi per pacem omnem salutem, omne decus, omnem voluptatem, omne gaudium, omneque bonum significant: vinum enim è vite vineæ expressum, hanc pacem afferens, hominem viuificat, lætificat & voluptate sua inebriat. Vinum enim lætificat Deum & homines. Iudic. 9. 13.

Ecclesia resumens vocem Synagogæ, quæ dixit: *Ex quo sum coram eo quasi pacem reperiens*, eam confirmans respondet, dicitque: Verè id dixisti, ô soror mea Synagoga, quia sicut Salomon rex pacificus habuit vineam insignem in Baalhamō, id est, in vrbe ita dicta à populi frequentia, insuper habuit vineam mysticam, putà Synagogam, quarum vtraque dedit fructus egregios, qui mille argenteis, id est, maximo pretio æstimabantur: sic pariter verus Salomon, id est, Christus rex pacificus faciet te vineam suam in fine mundi, quæ abundet & numero & virtute fidelium Iudæorum, ideoque fructus mille argenteis, id est, maximi esse pretij censebitur.

Pari modo *vinea coram me est*, id est, ego Ecclesiam similem tui, ô Synagoga, habeo vineam, quæ mihi semper præ oculis & summæ curæ est: vinea tua est Iudæa, mea vinea est totus orbis, putà omnes gentes, quas in fide & pietate Christiana per meos Prælatos & Pastores sedulo excolo, ideoque pari modo ex illa mille argenteos, id est, maximum fructum & pretium colligo, illumque Christo meo offero: *mille* ergo *tui pacifici* Hebr. *mille tui ô Salomon*, id est, hos mille argenteos tibi, ô Christe rex pacifice, offero tamquam tibi debitos, vtpote ex tua gratia partos & productos: *& ducenti his, qui custodiunt fructus eius*, q.d. Prælatis, qui hanc vineam coluerunt, debetur, & dabitur duplex præmium, scilicet gloria animæ & corporis, ob decem præceptorum decalogi obseruationem in corde & opere tam in se, quàm in suis subditis, centies duplicatam, id est, omni modo absolutam & perfectam. Centum enim duplicata faciunt ducenta.

VOX

A

VOX SPONSI.

Vers. 13. QVÆ HABITAS IN HORTIS, AMICI AVSCVLTANT, FAC ME AVDIRE VOCEM TVAM] Bucolicè Christus sponsus hic inducitur quasi pastor, cuius sponsa castitatis & meditationis studiosa, velut nympha ruralis habitat in hortis & vineis, easque excolit. Sensus est. q.d. Christus: Audiui, ô Ecclesia mea sponsa, tua in cælum anhelantis suspiria, sed tecta & obscura: quare velim, vt ea clarè enunties. Amici enim mei & tui, id est, angeli auidè ea audire desiderant: faciam ergo te votorum compotem: postula, & impetrabis: loquere, & exaudieris, suspira in cælum, & eò te ducam: Iam enim imminet finis mundi, & dies iudicij, ac beatæ resurrectionis.

VOX SPONSÆ.

FVGE DILECTE MI, ET ASSIMILARE CAPREÆ, HINNVLÓQVE CERVORVM SVPER MONTES AROMATVM,] qui cap. 2. v. vltim. vocantur *montes Bether* vel *Bethel*, id est domus Dei, puta cæli. q.d. *Fuge*, id est celerrimè instar fugientium caprearum & hinnulorum ex terra hac putida & fœtida, ô Christe, te proripe in suaueolentes montes aromatum, id est, in cælum, ac me quæso tecum rape, vt ibi inuicem fruamur in beata æternitate, sicut capreę & hinnuli dum fugiunt venatores, secum rapiunt suos catulos, nec sine ijs fugam capessunt in montes aromatum, quales sunt in Iudęa, Libano, Syria & Oriente. Vnde τὸ *fuge* sumi potest pro *fugere me fac*, per Hebraismum, quo *Cal* ponitur pro *Hiphil*. Vers. 14.

Fuge, tace, quiesce. S. Arsenius.
Fuge ad montes aromatum, ad colles beatæ ÆTERNITATIS.
Quam felix, quæ beat, ÆTERNITAS.

Noctem vnam (frigoris) cum sempiterno æuo commutabimus. S. Basilius homil. de 40. martyr.

Æuum Angelos, tempus homines, Deum sua beat æternitas. Doctor. Angel. 1. p. q. 10.

O regnum verè beatum, carens morte, vacans fine, cui nulla tempora succedunt per æuum, vbi continuus sine nocte dies nescit habere tempus, vbi victor miles illis hymnidicis Angelorum sociatus choris, cantat Deo sine cessatione Canticum de Canticis Sion, nobile perpetuo caput amplectente corona, ait S. August. in Medit. cap. 22.

INDEX

INDEX LOCORVM SACRÆ SCRIPTVRÆ

QVI IN HOC CANTICI CANTICORVM

Commentario paſſim citantur.

Prior numerus paginam, ſecundus columnam, litteræ adiunctæ eas quæ columnis interpoſitæ ſunt, deſignant : ſi vnicus tantùm occurrat numerus, ad præcedentem referri indicio eſt.

EX GENESI.

EX EXODO.

EX DEVTERONOMIO.

EX IOSVE.

EX LIBRO IVDICVM

EX LIBRO RVTH.

EX PRIMO REGVM.

EX TERTIO REGVM.

EX QVARTO REGVM.

EX I. PARALIPOMENON

EX LIBRO IVDITH.

EX LIBRO IOB.

EX PSALMIS.

EX PROVERBIIS SALOMONIS.

EX IEREMIA.

EX THRENIS.

EX EZECHIELE.

EX OSEE.

EX IOELE.

EX MICHÆA.

EX HABACVC.

EX SOPHONIA.

17. Do:

INDEX LOCORVM S. SCRIPTVRÆ.

EX EVANGELIO S. IOANNIS.

23. Vt

EX ACTIBVS APOSTOLORVM.

EX EPISTOLA AD ROMANOS.

EX EPIST. I. AD CORINTHIOS.

EX II. AD CORINTHIOS.

EX EPISTOLA AD GALATAS.

EX EPISTOLA AD EPHESIOS.

EX

INDEX LOCORVM S. SCRIPTVRÆ.

9. Vos

INDEX
RERVM ET VERBORVM
MEMORABILIVM,

Quæ in hoc Cantici Commentario continentur.

Capi-

Da-

S. Fran-

Magnes.

Mon-

Omnis.

Qua-

FINIS.

INDEX MATERIARVM
MORALIVM
HOC COMMENTARIO CONTENTARVM,
VERBIS EVANGELIORVM.

In Dominicis, diebus Festis, & Feriis nonnullis per annum occurrentium accommodatarum, in vſum & gratiam concionantium.

DOMINICA I. ADVENTVS.

DOMINICA II. ADVENTVS.

DOMINICA III. ADVENTVS.

FERIA IV. QVAT. TEMPORVM ADVENTVS.

DOMINICA IV. ADVENTVS.

IN FESTO NATIVITATIS DOMINI.

IN FESTO S. STEPHANI PROTOMARTYRIS.

IN FESTO S. IOANNIS EVANGEL.

IN FESTO SS. INNOCENTIVM.

DOMINICA INFRA OCT. NATIVIT.

IN FESTO CIRCVMCIS. DOMINI.

DOMINICA II. POST EPIPHANIAM.

DOMINICA III. POST EPIPHANIAM.

DOMINICA IV. POST EPIPHANIAM.

DOMINICA V. POST EPIPHANIAM.

DOMINICA IN SEPTVAGESIMA.

2.a.b. & seqq. oculi columbæ dotes quinque babent. 69.2.a. oculus symbolum est cognitionis, fidei, spei, amoris. 197.1.a. alia eiusdem symbola. 198.1.a.b. item vigilantiæ & prouidentiæ. 251.1.c. oculi modesti indicant modestam mentem. 299.2.d

Qvia ego bonvs svm. Amor Dei est causa omnit boni & pulcbri. 68.1.b

DOMINICA IN SEXAGESIMA.

Est avtem hæc parabola. In parabolis sæpè nonnulla dicuntur, quæ non tam parabolæ, quàm rei per illam significatæ conueniunt. 14.1.c. 15.2.a

Semen est verbvm Dei. Verbum Dei item gladius est. 149.2.c

Inter spinas. Anima pia est lilium inter spinas voluptatum, quia in Dei prouidentia conquiescens ab ea alitur, decoratur, illustratur. 81.2.b.c. Vita nostra spinis tribulationum obsepta est. ibid.

Et a cvris hvivs vitæ. Rerum temporalium nimia cura Deum ab anima excludit. 132.2.c. 134.1.a

Cvpiditatibvs vitæ. Concupiscentia nobis innata, resistit rationi ac virtuti. 24.a.b. sed ab amore Dei debet expugnari. ibid.c. 37.2.d. concupiscentia vna ducit ad aliam, quia vaga est & insatiabilis. 43.1.d

DOMINICA IN QVINQVAGESIMA.

Ecce ascendimvs Hierosolymam. His verbis suos Dominus instantis passionis suæ præmonet: passionis enim recogitatæ mirabiles sunt effectus. 61.1.c. Ipsa est fascieulus myrrhæ. 2.c. cur dicatur fasciculus non fascis. ibid.d. eius memoria passiones mortificat. 62.1.c. Hæc passio animæ amanti assiduò consideranda est. 189.1.a.c. eam qui ruminat, inuitatur quodammodo à Christo in hortum passionis. 220.1 c. In ea B. Virgo messuit myrrham dolorum & amaritudinum. 220.2.b. Meditatiò passionis Dominicæ est velut funiculus purpureus. 309 1.a. *Vide notata Dominica in Palmis, & in festo Inuentionis S. Crucis.*

Ecce ascendimvs. Minimè dubitandum, quin & matrem suam Redemptor imminentis passionis suæ commonefecerit, & actus singulos feralis illius tragœdiæ ei indicarit. 136.1.d.

Occasione instantium Bacchanalium agendum contra ebrios & cupedinarios. Peccator securè dormit in lecto peccati. 131.1.a. Bacchantes suis dissolutionibus contaminant caput Christi frigidà quasi iniectà, illumque abs se ablegant. 231.1.d.

FERIA VI. POST CINERES.

Estote perfecti. Status perfectionis meridie repræsentatur. 40 2.d.& seqq. *Vide notata Dominica post Pentecosten.*

Noli tvba canere ante te. Bona opera sunt celanda, & silentio inuoluenda, 206.1.d

Te avtem faciente eleemosynam. Eleēmosyna secretò facienda. 180.2.d. Eleēmosyna duplex, corporalis & spiritualis, sunt velut duo vbera hinnuli. 187.2.a

Misericordia pauperi impensa pretiosum vnguentum est. 200.2.d. item puteus aquarum viuentium. 213.1.d. In ea requiritur pura intentio. 222.2.b. Sit pura & perfecta. 256.1.b.c

SABBATHO POST CINERES.

Videt svos laborantes in remigando. Christus eminùs è cælo Ecclesiam suam videt laborantem, eique succurrit, & de omnibus prospicit. 104.2.b. 105.1.a. item hominem in tentatione laborantem videt & iuuat. 104.2.d

Confidite ego svm. Anima à Deo corroborata & impulsa, omnia potest. 235.2.c.d

DOMINICA I. IN QVADRAGESIMA.

In desertvm. Turtur silentij & solitudinis est symbolum. 105.2.a. Desertum varia symbolicè significat. 144.1.d.& seqq. Mundus verò desertum est. ibid.

Vt tentaretvr. Animæ sanctæ continuò cum dæmone, mundo, carne confligendum est. 90.1.b. Mundus plenus est laqueis. 105.1.a. sed Deus hominem in tentatione laborantem videt & auxilio est. 104.2.d. 105.1.b.c. Tentationes & suggestiones malæ elidendæ sunt cùm adhuc paruæ sunt. 118.2.c.d. oratio contra tentationes præsens remedium est. 183.2.d

Tentator. Diaboli astutia in tentando. 119.1.b. cur vulpes parua dicatur. 118.2.c.d

FERIA II.

Hoedos a sinistris. Læua, quam sponsa capiti suo vult supponi; & dextera, à qua petit amplexari, quid denotent. 94.2.d.& seqq. læua denotat comminationem supplicij, dextera regni promissionem. 95.2.c.d

Venite benedicti. Hac voce Christus animas iustorum ad gloriam inuitat. 107.1.a

Esvrivi, et dedisti mihi. Christus spiritualiter pascitur & reficitur bonis operibus. 154.2.b.c

FERIA IV.

Qvicvmqve fec. volvnt. Patris mei, ipse mevs frater est, Viri Apostolici sunt propriè fratres Christi, quia in idem cum ipso opus conspirant. 327.1.d

FERIA V.

Magna est fides tva. Fides charitate formata est velut lectus sponsi. 37.1.b. *Vide notata Dominica III. post Epiphaniam.*

FERIA VI.

Piscina probatica. Piscina est symbolum meditationis. 301.1.b. & seqq.

DOMINICA II. IN QVADRAGESIMA.

In montem. Montes videtur Dominus adamasse ad præcipua fidei mysteria peragenda. 102.2.d

Transfigvratvs est. Christus humanitate suam deitatem celabat, eam tamen subinde emicare faciebat. 104.1.a. An B. Virgo viderit subinde diuinam Christi essentiam. 168.1.b

Bonvm est nos hic esse. In Dei cellaria manere gestit anima. 28.2.b. 29.2.a Ecstasis quomodo contingat. 268.2.b.c

Septem gradus ad diuinæ contemplationis cellaria perueniendi. 29.1.d.& seqq. *Vide no-*

FERIA VI.

SABBATHO.

DOMINICA III. IN QVADRAGESIMA.

FERIA IV.

FERIA VI.

DOMINICA IV. IN QVADRAGESIMA.

FERIA III. POST DOMINICAM PASSIONIS.

FERIA IV.

DOMINICA IN PALMIS.

FERIA II. MAIORIS HEBDOMADÆ.

FERIA V. IN COENA DOMINI.

SABBATHO SANCTO.

DOMINICA RESVRRECTIONIS.

Svr-

GAV-

DOMINICA V. POST PASCHA.

IN LITANIIS MAIORIBVS.

IN DIE ASCENSIONIS DOMINI.

DOMINICA INFRA OCT. ASCENSIO.

IN VIGILIA PENTECOSTES.

IN FESTO PENTECOSTES.

lilium conuallium ob diuersos respectus. 78.1.d. Christus quoque lilium est. 79.2.a.b. omnes lilij proprietates huic accommodantur. ibid. & seqq. hic item animabus castis & humilibus lilium est. 80.1.c.& seqq. anima etiam lilium est. 81.2.c. quæ sint lilia agri. 122.2.b.123.1.b

IN OMNI GLORIA SVA, SICVT VNVM, &c. Duplex animæ est pulchritudo. 68.2.b

ET HÆC OMNIA ADIICIENTVR VOBIS. Bona terrena per læuam, cælestia per dexteram designantur. 95.1.c

DOMIN. XVIII. POST PENTECOST.

VIDENS FIDEM ILLORVM. *Vide de fide notata Dominica III. post Epiphaniam.*

CVM VIDISSET COGITATIONES EORVM. Quia Redemptor acutissimi est visus, hinc vocatur caprea, maximè autem talis futurus est in die iudicij. 102.1.d

GLORIFICAVERVNT DEVM. Deum laudans ob accepta beneficia propinat ei velut vinum delicatissimum. 318.b.c

DOMIN. XIX. POST PENTECOST.

FECIT NVPTIAS FILIO SVO. Christi incarnatio, & eius in carne conuersatio, fuit quasi conuiuium nuptiale. 57.1.d

VESTEM NVPTIALEM. Nuptialis tunica est charitas. 232.a.d

DOMIN. XXII. POST PENTECOST.

DATE CÆSARI QVÆ SVNT CÆSARIS. Zelosi Imperatores ac principes & militares ordines sunt velut chori castrorum. 288.2.a.b.c

DOMIN. XXIII. POST PENTECOST.

FILIA MODO DEFVNCTA EST. Ad mortem vocatus, illico se ad eam disponat, & libenter moriatur. 230.1.b

EXIIT FAMA. Fama odore bono repræsentatur. 18.2.b

DOMIN. XXIV. POST PENTECOST.

FVGIVNT AD MONTES. In tentatione qualibet & afflictione fugiendum ad montes, id est Sanctorum exempla. 358.2.b. & ad B. Virginem. 359 2.a. Fugere ad montes aromatum est festinanter rapi in cælum. 356.2.c.357.1.a.b

A QVATVOR VENTIS. Aquilo in malam partem capitur, Auster in bonam. 214.1.a.b

HIS AVTEM FIERI INCIPIENTIBVS LEVATE CAPITA VESTRA. Iudæi, viso se ab Antichristo suo iam diuino fulmine deiecto, eiusque affectis delusis, ad fidem Christianã cateruatim conuertentur. 130.1.d.288.1.a.b.290.2.b.c.292.1.d. 294.2.d. & seqq. 300.1.c.d. 311.2.d. & seqq. 320.1.c.321.2.b.c.323.1.d.2.b. 329.1.c. 347.1.d.& seqq.348.1.b.c.349.1.d.& seqq.352.1.a 2.a.b

Ierusalem quoque in fine sæculi, post mortẽ Eliæ ad Dominum conuertetur. 294.2.d. & alios Iudæos quocumque locorum sparsos edocebit. 295.1.a

Tunc quoque se Antichristo opponent varij Episcopi & præsules. 303.1.d.2.a

Elias contra Antichristum prædicaturus assi-

Cornel. in Cantic.

milatur Carmelo, cur? 302.2.b.& seqq. *Vide de Elia notata Dominica III. Aduentus.*

IN FESTO S. ANDREÆ APOSTOLI.

RELICTIS OMNIBVS SECVTI SVNT EVM. Alis alacritatis ad Deum currendum est. 25.2.a. Diuinæ consolationes animam exstimulant, vt in via Dei currat. ibid.d.26.2.a

IN FESTO S. NICOLAI.

Vide notata in communi Pontificum & Confessorum.

IN FESTO CONCEPTIONIS B. VIRGINIS.

AB ÆTERNO ORDINATA SVM. Fuit B. Virgo ab æterno præ omnibus mulieribus à Deo Patre præelecta in filiam, à filio in matrem, à Spiritu sancto in sponsam. 13.1.a

LIBER GENERATIONIS. Prisci Patriarchæ omnes fuerunt vineæ, at non dederunt odorem suum, nisi cùm Christum ex se natum ediderunt. 13.2.b.c

B. Virgo sine peccato originali concepta, & nata est rosa quia è spinis sine spinis nascitur: nata quoque ex infecta & maligna prosapia, nihil ab ea asperum, aut horridum contraxit. 82.2.b. est fecundum se totam desiderabilis, quia concupiscentiæ & peccati omnino expers fuit, & è contra omni gratia ac virtute plena. 264.1.a. Fuit à peccato originali sua in conceptione liberata. 333.a.c.d. Tota pulchra est carens omni macula culpæ vel pœnæ, siue originalis, siue mortalis, siue venialis. 192.1.b

IN FESTO NATIVITATIS, & reliquis vicinis.

Vide notata suprà, post Dominicas aduentus.

IN FESTO CONVERSIONIS S. PAVLI.

DOMINE QVID ME VIS FACERE? Anima sancta ad omnes Dei nutus se vertit & gyrat. 319.1.d

VAS ELECTIONIS EST MIHI ISTE. S. Paulus fuit ferculum Christi. 153.2.d. Fuit totus charitas, & totus amore Christi ardens. 157.2.d. & seqq.340.2.c.d. Fuit vber abundantissimum Ecclesiæ. 187.2.a

IN FESTO PVRIFICATIONIS. B. MARIÆ.

VT SISTERENT EVM DOMINO. Deipara hic se gessit vt ceteræ puerperæ hinc nigra & peccato offuscata hominibus visa, sed formosa nihilominus fuit, & purissima. 33.2.a.& seqq.

PAR TVRTVRVM. Turtur symbolum est Christi. 49.1.d. 50.2.a. Eius & animæ sanctæ comparatio. 49.a.a.& seqq. Turtur est symbolum monogamiæ, viduitatis, & fidelitatis. 2.b. Item sapientiæ & prouidentiæ. 50.1.b.c. Turtures autem B. Virgo obtulit Domino, vtpote castissima. 50.2.a

AVT DVOS PVLLOS COLVMBARVM. Oculorum columbæ dotes quinque sunt. 69.2 a. quinque columbarum proprietates. 2.b

NVNC DIMITTIS SERVVM. Desiderium fruendi Deo languorem animæ inducit. 35.2.c

INDEX MATERIARVM MORALIVM.

IN FESTO CATHEDRÆ S. PETRI.

IN FESTO ANNVNTIATIONIS B. MARIÆ.

Cbri-

IN FESTO S. BARTHOLOMÆI APOSTOLI.

IN FESTO NATIVITATIS B. MARIÆ.

IN FESTO EXALTATIONIS S. CRVCIS.

IN FESTO S. MATTHÆI APOSTOLI.

IN FESTO S. MICHAELIS ARCHANG.

An-

Angeli homines custodiunt, & semper & vbique eos circumstant & ambiunt. Anima sancta proinde est velut lectus Salomonis custoditus à fortibus custodibus. 147.2.d

IN FESTO S. LVCÆ EVANGEL.

NOLITE PORTARE CALCEAMENTA. Calceus namque peccati typus est. 232.2.c

Prisci ouds tibijs incedebant. 259.1.d

S. Lucæ in primis, præ alijs Euangelistis incepit Deipara post ascensionem filij sui reuelare & pate facere mysteria in se & per se peracta, vt ea posteris scripto consignarent. 316.2.a.b

IN FESTO SANCTORVM.

APERIENS OS SVVM, DOCEBAT. Doctrina Christi fuit osculum. 10.1.a. item lac ex ore eius, velut vberibus, promanans. 14.2.d.15.2.b. eius doctrina fuit suauissima & vtilissima. 263.1.a.b. Sermo illius pietate & maiestate plenus fuit. 252.2.c. eius labia vtilia sunt ob sex analogias. 153.2.b.c. fuere lilia ob puritatem & stillant myrrham mortificationis, quia eius doctrina ditectè mundi delicijs & commodis aduersatur. 254.1.a

Vt hic iunctim omnes beatitudines à Christo proponuntur, nec vna sine altera, sic & virtutes omnes inter se cohærere oportet. 293.1.b octo hæ beatitudines, per murenulas aureas denotantur. 55.1.a.b

BEATI PAVPERES SPIRITV. Consilia euangelica per murenulas aureas denotantur. 55.a.b

BEATI QVI LVGENT. Lugentes olim faciem velabant. 42.1.c. Lugentibus & pœnitentibus Christus est botrus cypri. 67.1.b

BEATI PACIFICI. Animę sanctę pax. 350.1.d.2.a.354.1.a.b

BEATI QVI PERSECVTIONEM PATIVNTVR. Ardens persecutio meridie denotatur. 39.1.d. per eam fit insignis in virtute progressus. 54.2.a.b. Pij gaudent spinis persecutionum. 265.1.a.b. Patientia in persecutionibus, & in eisdem constantia denotatur genis purpureis. 180.2.a hęc constantia collo repræsentatur. 184.1.a.b. persecutiones sunt quasi guttę nocturnę, quę pios infrigidant. 231.2.a.232.1.d. Patientię typus nux est. 281.1.a.b.2.d

Sancti viuentes è conuersatione cum Deo nonnisi diuina & cęlestia spirant. 358.1.d. sunt montes per virtutis eminentiam, valles per humilitatem. 125.1.b. eorum anima lectus est, in quo Deus suauiter requiescit. 137.2.c. similes sunt palmę. 312.2.a.b. *Vide notata in festo Pentecostes.*

Beati in cęlo osculum à Deo accipiunt. 13.2.c.d. Christus illic ijs velut corona coronatur. 162.1.c. His Deus totus est amabilis & desiderabilis. 263.2.b.c. In cęlo sunt velut lampades ignis & flammarum, quia fulgebunt quasi sol. 341.1.c.d. eorum amor erit ibi inexstinguibilis. 343.1.c. ad Sanctorum exempla, velut ad montes, confugiendum in qualibet tentatione. 358.2.b

Cęlum est velut cellarium, ac multas habet mansiones. 28.1.a. ibi est vera meridies, vbi Christus summum glorię suę iubar exhibet. 44.1.b. ficus suauitate sua vitas patrię cęlestis insinuatur. 113.1.d. Vita hæc est vmbra cælestis, clara dies. 123.2.c.124.1.c. Anima in hoc corpore misero & passibili nigra & informis, sed erit in cælo formosa. 34.1.a.c. festinanter ad cælum rapi est quodammodo ad montes aromatum fugere. 356.2.c.357.1.a.b

IN DIE COMMEMORATIONIS FIDEL. ANIMARVM.

Multi sancti zelo animarum accensi, quo eas igne infernali & purgatorio eriperent, inferni pœnas perpeti optarunt. 338.2.d.& seqq.

IN FESTO PRÆSENTATIONIS B. MARIÆ.

Fuit Deiparæ conuersatio & agendi ratio propè diuina, & vitam in templo vixit prorsus angelicam, ob infinitam gratiæ quam acceperat plenitudinem: quæ gratia per actus plurimos habitibus gratiæ adæquatos indies mirificè crescebat, maximè quoad mortificationem, rationem, ceterasque virtutes. 145.2.d

Dormiens corpore vigilabat mente, Deoque intendebat. 228.1.b.& seqq.

Eius opera erant perfecta. 256.2.a. Cogitationes & affectus illius omnes erant purissimi. 259.1.a. quales eius fuerint mores, & exterior compositio. 260.2.b

Modestia & grauitas incessus, in sanctissima hac puella quam maximè commendatur. 291.1.c.292.2.c

IN FESTO S. CATHARINÆ VIRG. ET MART.

Vide notata in Communi Virginum, & in communi Martyrum.

IN DEDICATIONE ECCLESIÆ.

Ecclesiæ omne decus, virtus & meritum manat à Christo, qui ei præsidet. 59.1.c

Anima sancta est templum, sedes & solium, in quo Christus accumbit & sedet. 59.2.a

Laquearia cypressina, & tigna cedrina Ecclesiæ quæ sint. 75.1.a.b.& seqq.

IN SYCOMORVM. *Vide de ficu notata Dominica I. Aduentus.*

QVOD AD HOMINEM PECCATOREM DIVERTISSET. *Vide notata de peccatoribus Dominica III. post Pentecosten.*

IN COMMVNI APOSTOLORVM. ET EVANGELISTARVM.

Apostoli & Euangelistæ sunt velut vbera, quibus suam Christus sponsus Ecclesiam lactat. 16.1.c. superant bi virtutum & operationum fragrantiâ priscos Patriarchas & Prophetas. 19.1.c. sunt quasi equi, quibus insidens Christus vrbem subegit fidei. 47.2.c. sunt laquearia cypressima & tigna cedrina Ecclesiæ. 75.2.a.b sunt columbis similes. 106.2.a.b. suot formosi omni gratiâ & decore virtutum. ibid.c. eorum prædicatio fuit velut vox turturis. 109.2.a. Sunt velut capilli Christi, cur? 249.2.c. denotantur per columnas marmoreas. 259.2.c. & per crura Christi. 260.1.b

IN MVNDO PRESSVRAM HABEBITIS. Iudæi Apostolos & Christianos exagitantes, in causa fuere, vt hi è Iudæa excedentes, ad Gentes

IN COMMVNI PONTIFICVM.

IN COMMVNI MARTYRVM.

IN COMMVNI DOCTORVM.

IN COMMVNI CONFESSORVM.